SECVNDVS TOMVS

COMMENTARIORVM IN CONSTITVTIONES REGIAS GALLICAS: IN QVO OMNIVM RESCRIPTORVM

literarúmve Regiarum, Restitutionum, Rescissionum contractuum, Donationum, Insinuationum, Præconiorum, & aliarum rerum quæ ad praxim pertinent, quéve in iudiciis quotidianæ sunt, explicatio fit diligens, ad iúsq; accommodata,

Tractatus in sequente pagina conscriptos continens:

AVTHORE

D. PETRO REBVFFO DE Montepessulano Iurium doctore, ac comite, necnon Iuris Pontificij ordinario professore Parisien. & ibidem in suprema curia causarum patrono.

VIRTVTI SIC

CEDIT INVIDIA.

Lugduni,

Ad Salamandræ, Apud Sennetonios Fratres.

1555

Cum Priuilegio Regis.

SERIES TITVLORVM qui hoc secundo Tomo continentur.

Extrait du Priuilege.

IL EST DEFENDV PAR LETRES PATENTES DV ROY nostre sire,à tous Imprimeurs,Libraires,& marchands de non imprimer en ce Royaume, ou exposer en vente les Commentaires sur les ordonnances Royaux,dedans huit ans:à conter du iour qu'ilz seront acheuez d'imprimer: sur les peines contenues audit priuilege sur ce depesché à saint Germain en lay,le neufuiesme de May, M.D.XLIX. signé par le Roy en son conseil Marchant. Si n'est par le congie & permision de Monsieur maistre Pierre Rebuffi docteur regent en l'vniuersite de Paris,& aduocat en la Cour de Parlement.

CELEBERRIMO CONSVLTISSIMORVM IVRIS CANONICI DOCTORVM

Collegio in fœcundissima bonorum omnium sanctorúmq; studiorum parente Parisiensi Academia Petrus Rebuffus Doctor & collega deditissimus

S.

CVM ALIQVANDO COGITAREM amplissimi atque eruditissimi Collegæ, qua ratione fit, vt hoc ius nostrum quod profitemur, à forensi (quod δικάνικον Græci vocant) tametsi non omnino differat, ita tamen seiunctum videatur, vt qui in hoc nostro consenuerit, in altero Tyro & planè nouus habeatur: cúmque perpenderem iuris ne illius obscuritate, an huius facilitate, an hominum vitio accideret: primùm venit in mentem multos, qui docentibus se tradunt in hoc nostro Iure perbellè biennio vel triennio proficere, aliquémque fructum, & accessionem non paruam disciplinæ consequi. Eorum autem, qui in foro versantur, plerosque aut ferè omnes audio, qui nec decennio quidem ea, quæ ad δικάνικα illa pertinent, planè se intelligere ingenuè fateantur, huius rei causam animo colligens, eò adductus sum, vt existimarem scriptorum penuria atque inopia fieri: etenim in nostro quoniam plures habemus, qui in libros contulerunt ea, quæ ipsi multis annis, & tota penè ætate, vel vsu negotiorum didicissent, vel tradita ab aliis accepissent, vberrimus sanè fons nobis relictus est, vnde & ipsi haurire, & aliis abundè largiri possimus. At rerum forensium monumenta aut nulla, aut certè pauca extant. Itaque mihi non longè alia ratio tractandi illius iuris nunc apud nostros togatos, quàm apud veteres Romanos videtur: etenim quemadmodum ante Tyberium Coruncanum (vt Pomponius ait) prisci Romani in latenti Ius ciuile retinere cogitabant, solúmque consultoribus vacare, potius quàm discere volentibus se præstabant: ita ex nostris, qui consulentibus aut litigantibus dant operam, nullos aut certè raros videmus, qui simul velint quæ ex vsu forensi, quotidianísque responsis acceperint, scriptis mandare, aut saltem breui manu aliis tradere, aut docere: sed ea recondita magis in intimis (vt ita dicam) penetralibus sibi solis conseruant, nec liberis quidem suis interdum priuatim scripta relinquunt, vt ipsis pereuntibus pereat simul omnis eorum labor, pereat vno momento doctrina tot annis, tot sudoribus comparata, quæ literis mandata & laude sum-

ma, & vtilitate maxima apud poſteros non caruiſſet. Quæ res mihi ſemper dolenda viſa eſt: Quot enim videmus viros conſultiſſimos in re forenſi exercitatiſſimos ex omnibus ordinibus? quot Senatores prouinciarum pręſides, iudices, cauſarum denique patronos, atque oratores qui ſunt velut iuris ταμίαι, verique theſmothetæ, qui ciuilis diſciplinæ architectonicam pulchrè tenent, qui omnes nobis πράξεως theſauros toto vitæ ſuæ tempore quæſitos in latenti retinent? & rogati quid ita hæc ipſa ſcribendo non doceant? reſpondent aut ſibi non licere per otium, aut res non eas eſſe, tantáſue, quæ doctis dignæ videantur. Alij ſcriptorum multitudinem damnant: Alij animi ſordes detegentes aiunt nolle publica facere, quæ ſibi priuata victum præbeant, ſupellectilemque augeant. Sed horum rationi locus aliquis eſſe poſſet, ſi dum viuunt, hæc ſibi præcipua ſeruarent, poſteritati non denegarent: Alioqui quæ eſt hæc tanta inuidia, aut potiùs illiberalitas? Aliorum autem, qui librorum multitudinem faſtidiunt, rationem non improbarem, ſi modò præſtantiſſimi cuiuſque & exercitatiſſimi in ſua arte hominis ſcripta non contemnerent, non deterrerent à ſcribendi labore tantos viros, ſed magis ac magis ad id hortarentur. Illos verò qui negotijs publicis addicti, muneribúſque Senatorijs occupati, ad ſcribendum animum adijcere ſe non poſſe aiunt, meritò excuſare quis videatur, quòd graue ſit vtrumque onus, otiumque calamus poſtulet: ſed egregia mehercule laude dignum, atque eximium aliquid, & ſuprà vulgarem hominum conſuetudinem facerent, ſi non ſolùm reipublic. ſuæ, ſed & poſteris conſulant, ſuffuratis ad ſcribendum libros aliquot horis. Quod obliuione deleri grauiſſimum eſt, id non monumentis tradere negligentiæ tribuendum videtur. Scribebat totus reipublicę deditus Cicero & Cato: ſcribebat Appius Claudius vnus ex Decemuiris: ſcribebant conſules plures Romani, Vlpianus præfectus, & Paulus: & ne Imperatores omittam, ſcripſit inter arma Cæſar, & alij permulti, quorum nomen & ſcriptis ipſis, & rerum geſtarum gloria vſque ad noſtram ætatem peruenit. Quid igitur? omnibus ſcribendum cenſes? non omnibus, ſed præſtantioribus, nec quidem omnia, ſed potiora, & præſtantiora, nec aniles fabulas, aut deliramenta ſcribenda cenſeo. Sed ſi quis vel acceperit ſcitu audituque dignum aliquid, quod ad vitæ rationem pertineat, quod ad ſocietatem humanam, ad ciuiles mores, ad ciuitatis tranquillitatem, denique ad bene beatéque viuendum quis hæc denegāda poſteritati exiſtimet niſi planè μισδύζωπος? Nec tamen iubeo ſcriptorem eum ſolùm, qui ſummus ſit artis ſuæ artifex (quamquàm hic maximè expetendus) qui cæteris excellat omnibus, ſed puto ſatis, ſi non negligenda ſcribat, quiſquis ſcribat, ſi lectione digna, ſi talia quibus fructum ſtudioſis afferat, ſiue ab ipſo inuenta, ſiue ab alijs audita ſcitu tamen digna. Itaque ego initio collegæ ſplendidiſſimi cùm variè in ea ſcribendi ſententia me haberem, his tandem rationibus ſum confirmatus, vt exiſtimarem non à me omittenda quæ ab alijs neglecta vitio negligentiæ danda putarem. Nam cùm eſſem in ea vrbe, quæ cæteris, tum bonarum artium ſtudijs, tum cauſarum forenſium iuriſque Gallici peritia longè prælucet, multa ab

alijs

alijs audita, multa vsu quotidiano consuetudineq; fori percepta adnotassem, quæ grata esse, & prodesse studiosis praxeos possunt, intermori ea nolui, sed contuli in commentaria: quoniam autem bona pars earum rerum ad constitutiones Regias pertinet, eas constitutiones interpretari cœpit: atque ita sum progressus, vt iam hic secundus tomus sit: & in his interpretationibus operæpretium me facturum duxi, si Sextum Elium, quem laudauit Ennius, aliqua ex parte imitarer : Nam is edidit librum quem tripartita nominauit. Tripartita autem ideo dixit, quòd lege duodec. tabul. pręposita iungitur eius interpretatio: deinde subtexitur legis actio. Ita nos legibus Regijs subiecimus Cõmentaria, quæ continent legis actionẽ, quã praxim legis (vt vulgò diximus) eo in loco apud Pomponiũ intelligo. Hunc autem Tomũ vobis dicare placuit, velut otij nostri studiorúmque communium obseruatoribus & testibus. Muneris enim necessitudine me vobis ita coniunctum semper existimaui, vt laborem quoque institutum, scriptaque mea vobiscum communia esse putem: nec omnino mea sanè dicere audeo, cùm tam ocium quàm studia collegij esse debeant, cui mutui officij gratia in totum sumus consecrati, eiq; temporis omnis rationem reddere me debere arbitror : Equidem publicè omnium nostrum propter assiduas prælectiones, profitendique susceptam prouinciam notus est labor. priuatim verò horarum succisiuarum, hæc erit ephimeris, quia dierum, quos foro dabamus, rationem reddamus, vobis rerum nostrarum quotidianarum censoribus & iudicibus. Sed rogo vt ita sitis mihi æqui iudices, vt ordinarij temporis rationes expungatis. Has autem horas scriptorum nostrorum in eius temporis rationem referatis, quod lege collegij cessationi statuitur, quod si feceritis dispunctis vtriusque temporis rationibus, me liberatum iri non dubito. Intereà hac lege hæc vobis scripta offerri velim, vt si quid fructus ex his studiosi capiant, communis omnium nostrum sit gratia: si quid verò malè collocatum sit, id mihi soli tribuatur, qui malè societati laborarim.

Valete.

Ὥστ' οὖν καὶ ὁπιοῦν θεσπίοσωσ' οἱ λάκωνές τε,
Κ' ἄλλοι ἀθηναῖοι, κ' αὐσόνιοι μέροπες.
Χαίρετε ὕμμες ἅπαντές περ ἄλλατε ἄσπετα φῦλα,
Οὐ γὰρ ἐγὼ πολὺ νῦν ὑμετέρων μέλομαι.
Τηρῶ γὰρ μὴ σφωΐτερ' ἤδη, ἀλλὰ ζέφοντα,
Καὶ θάλποντά με που ἤματα πάντα καλῶς.
Ἢν τι παρ' ὕμμιν ἁρμόττον κ' ἐσθλὸν παρὸς εὗρον,
Τοῦτο γ' ἐποίησ' ἐμὸν, ἄλλα δ' ἀπωσαμένη,
Χωρὶς χῶρα χορὸς χρόνος, ἢ καιρὸς χ' ἕτερ' ἁμῶν
Χ' ὑμῶν, δεῖ χωρὶς ἔμμεναι οὖν νόμιμα.
Ἡμεδαπ' ὧδε τρίβοντας ἀεὶ καὶ τοὺς φανεροῦντας
Πολλὰ χαίρω μὲν τοὺς δὲ φιλησαμένη.
Ἀλλοδαπῶν δὴ συγγραφέες χ' ὑποφῆται ἅπαντες
Ἀλλοδαπῶν μισθὸν λαμβενέτωσαν ἑόν.
Καὶ γὰρ ἐμοῖς ἐμὰ δῶρα φυλάξω κείμηλια κ' ἆθλα.
Οἷς δ' ἐμάπου δώσω τῷ μὲν ἐμῶν ὠμέλει.

FRANCISCVS A' SALERONE IN SVPREMO PARISIORVM SENATV ADVOCATVS DO. PETRO REBVFFO Comiti, Iurisque professori eximio.

Turgida Mæonij sileant figmenta poëtæ,
Cantata & suaui gesta superba melo.
Iliacæ clades, sileántque incendia Troiæ,
Quæ pinxit resono carmine Virgilius.
Floridus excelsa vigeas tu laude Rebuffe,
Quòd nō visa canas dogmata, vera tamen.
Quòd iuris nudos insueto tu ordine soluas,
Quòd legi praxim iunxeris arte noua,
Aut edicta tuo quòd regia fonte rigantur,
Arida quòd praxis lege rigata viret.
Demulcent aures commenta poetica tantum.
Aures quod scribis pascit, & ingenium.

M. M. P. de Rebuffo Hexastichon.

En tibi Regis adest Gallorum Gallicus Hermes
Galle, suis reserans Gallica iura viris.
Nec sat erat patrias leges, queis sacra reguntur
Munera, perpetua nobilitasse cedro.
Iam tibi iudicium patet, insignisque Senatus
Iam tibi sunt calidi peruia tela fori.
Ergo tuum poteris malè grata silere Rebuffum
Patria? num statuas, nũ monumẽta refers?
At positas odit statuas cane peius & angue,
Nec sibi gloriolas præmia sancta putat.
Sed sat habet prodesse homini, propriósque beare
Indigenas, sat habet ciuibus esse pius.

Ad D. Rebuffum.

Nulli notus erat, nisi post sua fata Menander,
Estque suo spretus tempore Mæonides,
Notus erat soli Pelignus Naso Corinnæ,
Post obitum nomen cœpit habere Maro.
Unus adhuc magnum viuens es adeptus honorẽ:
Post igitur mortem dic mihi quantus eris?

INDEX EORVM QVAE CONTINENTVR IN HOC SECVNDO TOMO COMMENTARIORVM AD

constitutiones seu ordinationes Regias Gallicas.

B

Constitutio

D

F

Furari

L

Mulleos

P

Purpu

Requisi

Seneschalli

T

Finis,Benedictus sit Deus.Amen.

Spes mea Christus.

TRACTATVS DE RESCRIPTIS, SEV LITERIS REGIIS, IN FORENSI IVDICIO NON MINVS FREQVENS QVAM VTILIS INCIPIT.

PRIMVM SCIENDVM EST rescriptorum multa, variáq; esse genera, de quibus paulòpost dicam quæst. x. Et quoniam rescripta, quibus vtimur, pragmatici literas Regias appellant, idcirco hunc tractatum de rescriptis, seu literis Regijs nuncupaui. Cùm autem hanc materiam in foro adeo vsitatã videam, vt vix litem vnam inuenias, in qua rescripti alicuius vsus non sit, decreui pro virili quàm breuissimè, & apertissimè potero, eorum tractatum perstringere: vtilitas enim rei non solùm, vt id faciam, me admonet, sed etiam neglectus à iuris interpretibus (vt mihi videtur) in eam rem labor. Nam neque hactenus vllum vidi, qui rei magnitudini & vtilitati (si ad forensem vsum respicias) satisfecerit: quod neque nos quidem pollicemur: laborem enim tantùm nostrum ad fori consuetudinem nos promittimus relaturos, nihílque, quod ad praxim pertinere existimemus, auspicante Deo prætermissuros.

1 Et primùm omnium, dicam quid sit rescriptum. Secundò, vnde dicatur. *Totius tractatus summa.* Tertiò, quid differat à beneficio, priuilegio & mandato. Quartò, quis illa concedere possit. Quintò, quis illa impetrare. Sextò, contra quem impetrari iure valeant. Septimò, quæ in rescripti impetratione requirantur. Octauò quibus dirigenda sint rescripta, seu literæ Regiæ. Nonò, super quibus rebus concedantur. Decimò, quotuplex sit rescriptum. Vndecimò, quis sit rescriptorum effectus & vtilitas. Duodecimò, quomodo impugnentur rescripta, & literę Regiæ, vel amittantur. Decimotertiò, quomodo sententia super rescriptis ferri debeat. Vltimò, text. legum Regiarum huic materiæ accommodum paucis elucidabo. Quibus diligenter excussis, quisque & rescriptorum materiam, & praxim curiarum super illis paruo negotio consequi poterit.

2 Interim vt facilius hæc intelligi materia possit, nosse oportet rescriptum *Rescriptum quomodo accipiatur.* hîc, vel rescribere, nõ accipi pro reddere, seu restituere vel renunciare, vt Budæus ait in l. si vir vxori. ff. de præscript. verb.

Sed rescribere idem est quod per literas quicquam concedere, iubere, mandare vel statuere. l. Imperator rescripsit. ff. de statu hom. l. Imperatores, Antoni. & Seuerus rescripserunt. ff. de publicanis & vectigal. & l. Imperator Antoninus rescripsit. de legatis ij. alijsque multis in locis, vt inferius apparebit. Et vt ordinem præscriptum prosequi liceat, ad primum pergo.

Quid sit rescriptum.

Primò videndum est quid sit rescriptum. Panormi. in rubri. de rescr. describit, verius quàm definiat, quòd propriè est id, quod scribitur ad obseruantiam iuris cõmunis, vt quando princeps committit causam decidendam inter aliquos, per tex. in l. falsò. C. de diuer. rescr. Idem Panor. in c. olim. de verbor. signific. hoc etiam antea docuerunt Bar. & alij in l. fi. de cõst. prin. † Sed illa l. falsò, hoc non mihi probat, ibi cũ ea, quę ad ius rescribuntur, perennia esse debeant. Sed dupliciter potest intelligi. Primò quòd illa, quæ scribuntur ad ius partiũ, sunt perpetua, alioqui esset contra. c. si autem. & c. plerunq;. de rescri. vbi rescripta iustitiæ regulariter anno pereunt. Et tamen in d. l. falsò, dicuntur esse perennia, & sic debet intelligi de rescriptis concedentibus ius parti, & ius partium respicientibus, vt si princeps concedat, quod quis côueniatur corã tali iudice, authen. habita, C. ne fil. pro pat. quia decet principis beneficium esse mansurum. de reg. iur. in vj. Nec debet tex. in d. l. falsò, intelligi in alijs rescriptis iustitiæ, quæ comprobatione iudicis indulgent, quia illa ferè anno pereunt, in d. c. plerunque, si dolo, vel negligentia quisnon sit vsus, vt ibi, & ita obseruat vsus forẽsis. Vel quidam intelligũt ea, quę ad ius rescribũtur: idest ad obseruationem iuris, vel elucidationẽ. Illa enim sunt perpetua, sicut & ius. l. diuus. ff. de rę iu. l. ij. de his, qui sunt sui vel alie. iur. & sic non obstabit d. c. si autẽ. idem Panor. in d. c. olim. de verb. sign. Bar. & Ias. in d. l. fi. ff. de constit. princip. Deci. consil. cxlvij. & pro tenui. col. j. de Ripa autẽ dicit rescriptum esse ius bis, iterũmque scriptum. Sed inferius reprobo in secunda quæstio. Gomes. verò sic definit. Rescriptum est quædã côcessio, vel mandatũ præter ius concessum circa iudicialia, vel extraiudicialia. Quę etiam definitio non potest sustineri, quia dum vult concessionem esse præter ius: ergo contra ius, vel secundum ius non esset rescriptũ. Tamen inferius probatur contrarium, etiã quia dicit esse mandatũ, & in praxi beneficiali dico differre à rescripto. † Ideo ego nouiter sic definio. Rescriptũ est principis concessio, per literas authenticas legitimè facta. Primò in definitione dicitur, principis, hęc dictio cõprehẽdit quem libet primũ locum capientem, qui rescribere possit. Clem. vna de baptismo. scripsi in l. familiæ. ff. de verb. sign. Et ideo debet contineri sub hoc principis verbo Papa, Rex, & quilibet alius, qui rescripta concedere potest, vt per totũ titulum de rescr. patet, in decret. & inferius quæst. vj. vbi dico etiam per cancellariam concedi posse, sed nomine principum. vnde princeps dicitur hoc concedere: & concessiones inferiorũ vix dicuntur rescripta, sed literę excommunicationis, literæ citatoriæ, vel inhibitoriæ. c. olim. de rescr. ibi, absolutionis literas. c. præterea. ibi, literæ concessionis. de offi. deleg. † Secundò dicitur in definitione, concessio, per tex. in l. si quãdo concessio Imperialis. C. de inofficio. testam. & quia sola partis postulatio & petitio, non dicitur rescriptum, sed iuncta ipsius principis concessio. l. j. & l. nec damnosa. iuncta rubric. C. de preci. Imperat. offerend. l. iij. §. planè. & sequen. ff. quod vi aut clam. l. ij. §. si quis à principe. ne quid in loco public. l. ij. C. de petit. bono. sublat. libr. x. c. si gratiosè. & cap. si propter. de rescrip. in sexto. Ideo pars dicitur impetrare rescriptum, quando ei conceditur. ca. cæterum. eod. ibi, Impetrauerit literas, & ca. ij. de dolo. & impetratum rescriptum vocatur, quando illud supplicãs obtinuit. l. impetrata rescripta. C. sent. rescin. non poss. & sic concedere ad principem

Intellectus ad l. falsò datur.

Noua autorũ definitio.

Concedere principem; impetrare partem respicit.

3 4 5 6

cipem refertur, impetrare ad partem. Per literas dico, quia si solo verbo prin ceps concedat, & postea non fiant literæ, non dicitur rescriptum. Nam literæ vocantur rescriptum, & econtrario. in c.ij. de dolo. & cap. ad aures. & sequen. ferè per totum. de rescrip. c.ij. de offic. dele.

7 † Et Galliæ vsus communis vocat omne rescriptum Regis, *letres Royaux*, & quia multiplices sunt, solent dicere *letres en forme de requeste ciuile*, vt scripsi in tract. De liter. ciuilib. Aliæ sunt literæ rescissionis contractuũ, & literæ status, naturalitatis, ac aliæ de quibus inferius Deo dante dicetur, & à generali incipere volui. Authenticas ideo dico, quia si fuerint epistolæ, aut aliæ principis literæ non authenticæ, non dicuntur rescripta. ca. j. & ij. de fide instrumen. eáque tantunmodo fas sit proferri, vel dici rescripta, in quibuscunque iudicijs, quæ in chartis, siue membranis subnotatio nostræ subscriptionis impresserit. dicta l. sacri. C. de diuers. rescrip. *Rescriptũ vsus cõmunis literas vocat.*

8 Legitimè facta, ideo dicitur, quia contra ius non valent, nec contra fiscum. l. nec damnosa fisco, nec iuri contraria postulari oportet, & l. penulti. C. de precib. Imper. offerend. Nisi fiat mentio iuris, vel nisi Rex scribat, Non obstantibus quibuscunque constitutionibus in contrarium facientibus. l. final. C. si contra ius. Et inferius dicam quæstione nona. vel etiam legitimè facta, ob id ponitur in definitione, quia rescriptum non valet per subreptionem & obreptionem obtentum. Sed si preceps veritate nitantur. l. final. C. de diuers. rescript. c. ij. de rescrip. & dicam inferius quæstio. ix. Nec falsum rescriptum dicitur rescriptum, quia non legitimè concessum, vt in rubr. de crimine falsi. saltem simpliciter, vt in c. licet. & c. quam graui. eo. scripsi in l. Paulus. ff. de verb. signific. *Legitimè concessum quare.*

Item, legitimè continet alia requisita in rescripto, quę à iure statuta sunt quæ Goffre. & Hostien. tradunt in summa de rescript. & inferius describam in vij. quęstio. & hæc definitio comprehendit rescriptum in genere, & sic explicata est prima quæstio, quàm breuissimè potui.

9 Secundum quæsitũ fuit, quare dicatur rescriptũ? Respõ. iuris interpretes dici ius iterum scriptũ: sed non video, quod rescriptũ sit ius, sed pro iure habetur: nam quod principi placuit, legis habet vigorem, sed non dicit esse ius. l. j. ff. de constitu. princi. & instit. de iure natural. Et in hoc decepti fuère iuris interpretes dicentes voluntatem principis esse ius, quod videtis non esse verum, sed voluntas principis per rescriptum patefacta seruabitur sicut lex, quia voluntas principis legis habet vigorem, vt ibi. De Ripa verò scribit sic dici, quòd bis aut pluries scriptum sit. vnde si non scriberetur nisi semel, non esset rescriptum ex eius sententia: vel rescriptum dici potest, quasi recte scriptum, id est ad obseruantiam iuris, teste Ioan. Monach. in rubri. de summa trinita. colum. j. vel quia rasura ex eo debet abesse. c. inter dilectos, de fide instrum. *Quare dicatur rescriptum.* *Ius non esse rescriptum cõtra doct. sustinetur.*

10 † Ego non curo vnde dicatur, quia nullius vel admodum paruæ est vtilitatis. Nam si rescriptum quasi rursus scriptum dicas, hoc habita ratione supplicationis partis, pars autem scribit Regi supplicationem, & Rex illam rescribit, & quia rescribitur narratio, & supplicatio partis, ideo forte rescriptum dictum fuit. Videte & iudicate: nam in quolibet fere rescripto est narratio partis, & Principis concessio, vt inferius dicam quæstione quinta. *Rescriptũ quod rursus scriptũ.*

Accipitur duobus modis rescriptum.

Notandum est tamen duobus modis, vt asserunt iurium interpretes rescriptum accipi, largè & propriè. Largè appellatione rescripti venit beneficium & priuilegium. Nam in rubric. de rescriptis. ponitur tantùm de rescri. & tamen in illo titulo tractatur de priuilegijs, & literis beneficialibus, vt Panormita. & alij firmant in rubr. de rescrip. Propriè tamen secundum eos dicitur, quando ad iuris communis obseruantiam. dicta l. falsò. Bartol. in dicta l. fina. Ego verò arbitror etiam propriè dici rescriptum, siue accipiatur vt genus, siue vt species. nam rescriptum tanquam genus accipitur, & tunc continet suas species, videlicet priuilegium, mandatũ & omnes alias literas à Papa, vel Principe in forma rescripti legitimè emanantes, etiam quando accipitur pro noua impetratione beneficij, vel mandato, seu aliâs in specie rescriptum dicatur. Et propriè accipitur, siue sit genus, siue species, nempe species est propriè de genere. l. item legato. §. item interest. ff. de legatis iij. l. si is qui. §. vtrum, vbi not. de rebus dub. Et sic rescriptum accipitur in genere, & in specie, & vtrunque dicitur propriè, contra doc. imò in genere proprius dicitur, quàm in specie, quod interdum transit in aliud nomen, vt priuilegium & aliter. 11

Rescriptũ etiam in genere propriè dicitur rescriptum

Rescripta multa continere possunt specialia.

Sed omittendum non est, quòd rescripta & priuilegia non valent, si contineant duo specialia. Bald. in l. j. in fine. C. quando lic. ab emp. discedere per l. primam. C. de dotis promiss. quæ sæpe in curia Regis allegatur secundum eum, quem refert Ias. consil. xxxvj. in causa. col. iij. versic. quatto. in tertio volumi. Ego dico contrarium, videlicet valere rescriptum continens etiã duo, & decem priuilegia & specialia. nam certum est, quòd in vno rescripto Rex potest vni, vel pluribus multa priuilegia concedere, & specialia, sicut in diuersis, & quotidie hoc fit: vt in gratia concessa delinquenti ostendo, in trac. de remissio. & gratijs. alioqui sequeretur, quòd potestas principis esset diminuta, adeo quòd in vno rescripto nõ posset nisi vnum concedere, quod est erroneum, nec l. j. per eos adducta hoc probat. Sed Bartol. & alij in l. si is qui pro emptore. ff. de vsucap. dicunt in dubio principem non velle concedere duo specialia contra ius, sed quando in rescripto apparet, quod princeps voluerit plura concedere specialia, quin possit, nemo inficiari debet. Sed in dubio derogare iuri in minimo videtur. Ideo specialia duo in dubio inducere non præsumitur, nisi de contraria appareat voluntate. Et sic debet intelligi dicta l. j. quicquid in contrarium dicatur. 12

Contra ius etiam vocatur rescriptum.

Et sic dicerem rescriptum dici, omnem principis concessionem per literas authenticas legitimè factam: siue sit secundum ius, vt si mandetur, vt fiat ius. c. licet. de offic. ordinar. Et quamuis Gomes. in rubri. dicat illud non valere, tamen est text. in c. j. de rescrip. in contrarium. siue quidpiam contra ius concedatur, vtpotè quòd adhuc audiatur condemnatus, etiam à curia suprema: vt in tract. de liter. ciuilib. dixi valere istud rescriptum, quod tamen non erit priuilegium, sed rescriptum: quamuis doct. dicant concessionem contra ius vocari priuilegium: quod frequentius procedit, vt si princeps concedat alicui immunitatem non soluendi collectas, dicetur priuilegium, vt in l. j. & per totum. C. de immu. nemi. concedenda. libro decimo, vt scholasticis concessum fuit, in authent. habita. C. ne filius pro patre, quod eis hodie malè seruatur. 13

Item

Item si præter ius aliquid concedatur, dicit Gomes. istud propriè dici rescriptum, non verò contra ius, quia non valet, quod verum est, si non sit iuri derogatum in illo rescripto, vt in l.fin.C.si contra ius.doct.in cap.primo. eod. & inferius dicetur.

Iuri et æquitati rescripta conuenire alioqui reijci debẽt.

14 Item rescriptum principis debet conuenire æquitati & iuri : licet verba eius non patiantur.c.causam.eod.gl.in c.paratus.xxiij.q.j.Oldr.cons.xxviij. quæstio est. Et ideo iudices Regij has literas Regias comprobantes, seu interinantes debent respicere, vt iuri, & æquitati congruãt: alioqui eas reijciant: nempe mens principis rescribẽtis talis pręsumitur, qualis de iure esse debet. l.ex facto.in princi.vbi Bald.not.iiij.ff.de vulga.& Ias.consi.lvij.Visis literis. colum. penulti.in tertio volumi. & iudices debent iudicare secundum ius, quicquid scribat princeps: & ita Papa declarat in c.si quando.de rescrip.nisi expressè iuri deroget, vt inferius dicetur, & in his requiritur secunda iussio, vt in art.j.inferius scribam.

In dubio quomodo rescriptum sit accipiẽdũ.

15 Quæreret aliquis, quomodo in dubio rescriptum accipi debeat? Respon. doct.in dubio propriè accipi debere, vt species, & non vt genus. probat Panormit.in c.Rodulphus.primo not.de rescrip.& sic de rescripto iustitię, non de priuilegio, seu gratia intelligetur: quia à propria verborum significatione in dubio recedere non debemus.l.non aliter.ff.de legat.iij.Domi.in c.si cui nulla.col.j.de præb.in vj.& in dubio verba debent capi in specie.l.hoc legatum.ff.de lega.iij.Gemi.consil.lxv.circa.col.vj.Ego verò super hoc dicerem rescriptum accipi pro subiecta materia, nempe si in materia priuilegiorum fiat mentio de rescriptis, ibi accipietur rescriptum pro priuilegio, vel si materia generalis sit, in genere accipietur: si in materia delegatorum, pro literis commissionis, seu rescriptis ad lites, si in materia beneficiali, pro mandatis, & alijs rescriptorum formis: de quibus in praxi beneficiali scribo. Ideo pro-

Bãnitus & excommunicatus priuilegiũ non impetrant.

16 ut conueniet materiæ accipietur vbique. † Et sic infertur, quòd si statuto caueatur, vt bannitus non possit impetrare rescriptum per procuratorem, non poterit impetrare priuilegium, cùm in genere rescriptum cõtineat priuilegium, vt superius probaui. & hoc etiam docet Barbat.in rub.de rescript. in clement. quia priuat ordinarium sua iurisditione quoad illum casum alij commissum, vt docet Anto.Butrig.in c.olim.de verb.signifi. Vnde excommunicatus prohibitus impetrare rescriptum in c.j. de rescript.in sexto. non poterit etiam impetrare priuilegium, vt docent Moder. in dicto c.j.& hæc est bona ampliatio ad illud.c.j.& hîc secunda finietur quæstio.

17 Tertia quæstio quid differat rescriptũ à beneficio, priuilegio, & mandato, quia melius congruit materiæ beneficiali: ob id tractatur in praxi beneficiali, quam conscripsi.

Cõcedere rescripta quis possit.

18 Quartò quæritur, quis possit rescripta concedere? Resp. Primò Papa, vt per totum titulum de resc.& c.Raynutius.de testamen.clemen.prima.de rescript.& hæc vocantur interdum literæ Apostolicæ.in c.nonnulli.§.fina.eod.c.literis Apostolicis.& cap. fina.eod.vel rescriptum apostolicum.in ca.si proponente. eod.quandoque Papa vocat scripta nostra, in c.si pro.te.de rescrip.in sexto.& vocatur commissio rescriptum illud, per quod causa alicui cõmittitur.c.sedes.& sequen. eo.& alijs multis nominibus vocatur, vt dico in praxi beneficiali, & de iure

nouo ſexti, literæ vocantur vt plurimum, ex quo fortè deſumpta eſt Franciæ nominatio, cùm in conſilio Lugdun. illa iura edita ſint.

Secundò, Imperator concedit reſcripta. rubr. de precib. Imperator. offer. & in rubr. de diuer. reſcrip & in alijs multis titulis illius libri. & l. reſcriptum. ff. de pact. Et interdum vocatur diuina iuſſio, vt in authen. vt diuinæ iuſſiones ſubſcriptionem habeant glorioſiſſ. quæſtor. colla. viij. Et quamuis de iure non valeat reſcriptum ſine ſubſcriptione principis, vel Cancellarij, vt ibi. & in l. ſacri affatus. C. de diuer. reſcr. imò viginti librarum auri pœna punitur iudex, qui illud reſcriptum receperit, & comprobauerit, vt probatur ibidem, licet hodie ſubſcriptio principis in paucis caſibus requiratur, nec Cancellarij, ſed Scriniarij, ſeu Secretarij, & reſcriptum non ſubſcriptum à ſecretario non ſolet ſigillo à Cancellario muniri, & ſigillatum non approbaretur, nec reciperetur in curijs Franciæ. † Et vetus olim mos fuit principẽ ſcripto adire & conſulentibus per libellos reſpondere, vt in omnibus fermè legibus Cod. eſt videre. Ideo dicebatur princeps reſcribere, quamuis diuus Traianus, ne in exemplum trahi videretur, veritus ne contra leges, moréſque maiorum ad alias cauſas perferrentur, illáque in iudicijs & foro pro lege acciperent, diplomatibus, libelliſque nunquam ex reſcripto reſpondebat, ne pernicioſum inde exemplum, & quaſi ſeminarium mali oriretur: ſed tantùm verbo, quibus viſum eſt aſſenſiſſe. Fertur aut priuilegia indulxiſſe Alexand. lib. genial. vj. ca. xxiij. in fine.

Subſcribendum à quo ſit reſcriptum. 19

Reſcribere cur in iure dicatur. 20

Nominibus multis vocata reſcripta.

21 Aliquando reſcripta vocantur ſacri affatus. l. penul. C. de diuer. reſcrip. & ſacrum oraculum. l. & ſi legibus. C. ſi contra ius vel oraculum. in l. fin. de diuerſ. reſcrip. Et ſacræ formæ, aut iuſſiones in rubr. in medio litis non fieri ſacras formas. & § . j. colla. viij. vbi nõ licet reſcripta in medio litis impetrare, vt ſecundum ea cauſa decidatur, ſed ſecundũ leges generales decidi debet. etiã nominatur imperialis conceſſio in l. ſi quando. C. de inoffic. teſta. & diuina iuſſio, vt dixi ſuperius ſacræ literæ, in l. vna. C. de mand. princi. vel ſimpliciter literę, vt c. ij. & per totum. de reſcri. ſed ſolet addi literæ Regis, vel Papæ, vt ſcripſi in præf. ad trac. de lit. obligat. in ord. reg. in primo Tomo.

Rex & cancellarius literas concedunt.

22 Tertiò, Rex Franciæ, & quilibet alius princeps non recognoſcens ſuperiorem reſcripta concedere poteſt. Barba. in rub. huius tituli in clemen. allegat Bar. in l. iiij. § . actor. ff. de re iud. & l. infamem. de publi. iud. l. non ambigitur. de legib. & l. j. § . de qua re. de poſtul. vbi parum probatur, deciſio tamen eſt veriſſima, vt in hoc titu. *des letres Royaux* patet.

Duplex cãcellaria.

23 Quartò, cancellaria literas concedit, ſiue ſit cancellaria Papæ. c. adhæc ſumus. de reſcrip. c. porrecta. de confirma. vtil. ſiue Regis, aut Imperatoris: & duplex eſt cancellaria in hoc regno, magna & parua. magna eſt, in qua pręficitur magnus Regis Frãcię Cancellarius, & iſta Cãcellaria in magnis, & arduis reſcribit, & generalibus negotijs, & per totũ regnũ. Altera eſt parua Cãcellaria, huius reſpectu, quia ſolet tantùm cõcedere ea, quæ non ſunt ardua, & vbi opus nõ eſt expreſſa Regis cõceſſione, & generali per totũ regnum.

Cancellaria eſt in quolibet parlamento.

24 † Nempe Rex Francię in quolibet parlamento Cancellariam ad concedenda iuſtitię reſcripta inſtituere, & vni, qui vices Cancellarij ſuſtineat, ſigillum committere ſolet, vt in hoc titul. patet. Et pro literis iuſtitiæ non eſt neceſſe recurrere ad Papam vel Regem, ſed ad Cancellariam, vel vicecancellariam,

qui

qui ſine alio ſpeciali mandato literas concedit, quia præfectus eſt iuſtitiæ. gloſſ.prima.& ibi Panormita.& Feli.in cap.cum dilecta,de reſcript. gloſſ.in verbo literarum.c.ſtatutum.illo titul.in ſexto.& ſic is,qui à Cancellaria obtinuit,non punitur tanquam falſarius,quamuis Papa,vel Rex neſciuerit, vt Ioan.Andr.& Felin.aſſerunt ibidem.

Cancellaria quibus literas concedere nõ poſsit.

25 Sed non eſt omittendum,quòd vna Cencellaria non concedit literas niſi in ſua prouincia,vbi conſtituta eſt, & vt dicitur in reſſortu illo. Nec poteſt Tholoſanus literas impetrare à Cancellaria Pariſien.vt reſcindatur contractus à iudicibus Tholoſanis,ſeu aliàs. Nempe quælibet Cancellaria debet eſſe contenta ſua prouincia & iuriſdictione.Et ſicut parlamentum conſtitutum eſt hominibus ſuæ iuriſditionis,& reſſortus, ita & Cancellaria, alioqui vna concederet,& altera negaret, & ſic mutuò ſe impedirent, & confunderetur iuriſditio, contra text.in capitu.peruenit.xj.quæſt.prima. etiam Cancellariæ ſunt pares, & habent iuriſditionem ſeparatam. Ideo vna non poteſt reſcindere factum alterius prouinciæ,quia quælibet eſt adſcripta, & delegata ſuo territorio,vt docet Bald.in l.minor autem.§.primo. ff. de min. Sic cenſuit Senatus Pariſien.pro comite de Sanimgan, qui appellauerat ab executione literarum impetratarum in Cancellaria Rothomagen.à Domi. Archiepiſcopo Rothomagen.quamuis cauſa tractaretur in ſenatu Pariſien. & bene appellatum pronunciatum extitit,ac in expenſis condemnatus Archiepiſcopus impetrans die xvij. Decembris, Anno 1543. & alijs pluribus arreſtis idem fuit deciſum,vt ſcripſi in proœmio conſtitut.Regiar.in primo Tomo:& fuit præceptum factum Seneſcallo Pictauien.ne obediret literis in Cancellaria Burdegalen. impetratis, Anno 1508.die viij. Martij. Sed magnus Cancellarius,qui ad omnia negotia præfectus eſt,non vni loco,ſed omnia regni negotia præuidet,& de his reſcribit,& literæ iſtæ in toto approbantur regno.

Areſtum.

Legatus & collegiũ cardinalium reſcribit.

26 Quintò,legatus Papæ concedere poteſt reſcripta, quia etiam ſtatuta in ſua legatione concedere poteſt,c.fi.& ibi Anto.Butr.de offi.leg.probat tex. in clemen.j.de reſcrip.iuncta rub.& c.j.de locat.

27 Sextò,collegium cardinalium.argu.c.eccleſia ſenatum.xvj. quæſt.j.hinc vacante ſede ad collegium cardinalium appellatur.Bar.in l.vbi abſunt.ff.de tutor.& curat.dat.ab his.& poteſt quem ad famam reſtituere.Inn. in c.cum te.de re iud.doct.in clem.ne Romani.de elect.

Curia ſuprema reſcriptum concedit & Epiſcopus.

28 Septimò,curia ſuprema interdum recuſante Cancellaria reſcribere ſolet, quinetiam olim dum in ſua integritate curiæ ſupremę erant recuſante Cancellario,ad curiam ſolebant homines accedere.& ipſa prouidebat,vt ſcripſi in proœm.concordat.in verb.ſummas,ſed ab eo tempore quo literati regere deſierunt,& curiæ & ſcientiæ ſopiuntur.

29 Octauò,Epiſcopus poteſt reſcriptum concedere adiuuando ius,non deſtruendo.c.ij.de conſtitu. in ſexto.gloſ.in dicta clemen.ne Romani.in prin. de electio.& quicunque poteſt conſtitutionem facere, & habet iuriſditionem,poteſt reſcriptum concedere.Hoſti.in ſumma.§.quis poſſit. & Barbat. in rub.huius titu.col.x.quod eſt verum,ſi ſupremam habet iuriſditionem,& legem facere poſſet,vt Dux Sabaudiæ,& Veneti,vt notat Bart. in l.omnes populi.ff.de iuſti.& iure.Barba.in rubri.de reſcript. alioqui verius dicuntur

Senescalli an rescripta concedere possint.

literæ quàm rescripta.

Vltimò, solent Senescalli & Bailliui literas concedere, vt pulchrè sciunt 30
practici Nemaus. Sed de his tractare non intendo principaliter, sed de literis tantùm Regijs. nam & rescripta apostolica in praxi mea beneficiali tractabuntur, & quia literæ ab inferioribus concessæ non vocantur regulariter rescripta, sed literæ restitutionis, absolutionis, commissionis, & aliâs pro materia, vt superius probaui. Ideo de his non tractabo hîc.

Impetrare rescriptum quis possit.

Quintò quis possit rescriptum impetrare? Respon. edictum 31
est prohibitorium certarũ personarum. c.j. de rescr. in sexto. ergo est permissorium regulæ. arg. l. mutus. §. cùm quæritur. ff. de procura. Itaque omnis poterit impetrare rescriptum, qui non est à iure prohibitus, vt Hostien. in summa. §. quis impetrare. & Barba. in dicta rubri. huius titu. in clemen. docet siue sit actor, siue reus. c. cęterum. c. adhęc. c. cùm contingat. c. olim. c. dilectus. & c. fi. de rescript. & c. dispendia. eod. in sexto. Sic appellatio est permissa, nisi sit prohibita. gloss. in l. qui restituere. ff. de rei vendicat. & testari est permissum omnibus, exceptis quibusdam. l. si quæramus. ff. de testamen. Panor. in rub. de testa. Ferunt etiam testimonium communiter omnes, nisi sint à iure prohibiti. c. j. & per totum. ff. de testib. & in decretal. illo titu. scripsi in tract. de reprob. & salua. testium.

Prohibiti rescripta impetrare.

Quæret quis, impetrare qui prohibeantur? Respon. serui. l. j. C. de precib. 32
Imper. offeren. nisi in casibus ibi traditis per Ias. attamen quia in hoc regno non habemus seruos, ideo hos omitto.

Filius autem familiâs in patris existens potestate non prohibetur impe- 33
trare rescriptum, quòd non inueniatur prohibitus. nam licet sine consensu patris agere non possit. l. fi. §. necessitate. C. de bo. quæ lib. Tamen impetrare rescripta non prohibetur, quia hoc non est agere, vt concludunt Do. de Rota in decis. clxxv. commissio in nouis, quos sequitur Panor. & Felin. in c. causam. primo. col. ij. de iud. quia non refert per quem preces porrigantur. l. vniuersis. C. de precib. Imp. offe. Bal. in l. j. C. qui admitti. & Ægid. Bellamera decis. dccxxx. commissio. Barb. in rub. huius tit. nu. 34. & seq. col. v.

Procurator falsus et reuocatus impetrare non possunt rescripta.

Tamen si falsus procurator impetraret mihi rescriptum, non valeret, & 34
ego possem illi renunciare. *Et le desaduouer*, vt docet Oldrad. consil. cccxvij. Seneca in princ. licet enim princeps inhabili concedendo rescriptum, illum habilem faciat. l. quidam. ff. de re iudi. tamen falsum procuratorem, non constituit verum. c. nonnulli. in fi. eod. †Idem in procuratore reuocato, cuius im- 35
petratio non valet. c. ex parte decani. de rescr. c. in nostra. de procur.

Monachus in quibus rescripta impetrare valeat.

Idem puto in monacho, vt impetrare rescriptum gratiæ non prohibea- 36
tur, inquantum illi conuenire potest, à rescripto ad lites impetrando, etiam de consuetudine Franciæ non repellitur: licet Barb. in rub. de rescr. col. xij. in clem. dicat de iure non posse, tum quòd sit mundo mortuus. c. placuit. xvj. q. j. tum quia seruos Dei non oportet lites frequẽtare. c. ij. de postul. c. sicut. j. ij. q. vij. Sed si monacho commissum est beneficium, omnia potest facere, sine quibus beneficium non regeretur. l. secunda. ff. de iurisdi. omnium iudic. etiam data est ei defensio, quia cuilibet permissa. cap. cùm inter. de except. ideo ad ista facienda rescripta impetrare potest. Nec solent in Francia ob hoc impugnari, quod in fauorem monachi, vel religiosi sint impetrata.

Addendum

37 Addendum est hęreticum impetrare rescriptum non posse.l.ij.C.de summa tri.imò probatur ibi,quòd eo ipso quòd hæreticus impetrat rescriptum,pręsumitur per fraudem impetrâsse,licet secus in alijs.glo. in c.super literis. infrà eod.facit c.quicunque.de hæreti.in sexto.Idem si literas iustitiæ quis si-
38 ne mandato impetret,quia non valebunt c.nonnulli.in fin.eod.secus hodie dicunt doct.& in literis ad beneficia.gloss.ibi.

Hæreticus rescriptanō impetrat.

39 Notandum est,quòd vbicunque prohibetur impetrans ab impetrando, rescriptum non valet,siue ratione personæ prohibitum sit, vt dictum extitit,siue ratione rei,vt in l.sicut.C.de pagan.siue propter turpitudinem finalis causæ,vt in nuptijs ex rescripto petitis.l.j.C.si nuptiæ ex rescri.petan.siue quia res impetrata sit in lege prohibita, vt quis duas militias obtineat, l. isquidem . C. qui militar. non possunt. libr.xij.l. j . de petit. bonor.sublat. libr.x.& quando lex annullat rescriptum, vel ordinatio, tunc impetratum non facta illius legis,vel ordinationis speciali mentione non valebit . l.præscriptio.C.de operib. public.l.omnis.& l.diligenter. de aquæductu. libro xj. Bald.in rubric.eodem. col.ij. vbi dicit non puniri impetrantem rescriptum alia pœna,quàm quòd rescriptum est nullum, si impetratio non contineat delictum.arg.glo.in l.nemo martyres.C.de sacrosan.eccl.scripsi in §.monemus.de collat.in concord.

Impetrare prohibitus si impetret nil agit.

40 Et isti cùm sint inhabiles ad impetrandum,non possent etiam pro vtilitate publica impetrare, secus in alijs inhabilibus, non tamen ad impetrandum,quia illi reciperentur pro republica.Feli. in rub.de rescri. licet contrarium tenuerit Barba.ibidem, quæ possunt conciliari,si inhabiles impetrent facta inhabilitatis mentione,tunc Rex eum habilem facit.Secus si princeps hoc ignorabat.l.Barbarius. ff.de offic.præto.

Inhabilis an pro vtilitate publica possit.

41 Sextò quæritur contra quem impetrari possit rescriptũ?Respõ. contra quemlibet, siue sit clericus,siue laicus, siue maior,siue minor,dummodo is contra quẽ impetratur,sit in iurisditione concedentis.c.penul.de offic.vica.Hostien.in summa huius tituli.§.contra quem.Tamen si viliores in rescripto exprimerentur, non intelliguntur digniores includi.c.sedes.eod.Nec super maioribus & grauioribus negotijs audiuntur,qui de minoribus & tenuioribus tantùm faciunt mentionem, vt ibidem cautum est,etiam contra excommunicatum,& alios prohibitos impetrare rescriptum impetrari potest:ne de sua malitia lucrum referant.c. intelleximus.de iud.sed ipse contra alium non,vt superius docui.

Contra quẽ rescriptum impetretur

42 Etiam rescripta impetrari solent, non citatis,nec vocatis illis in quorum præiudicium impetrantur, sed effectum rescripti probationem,seu interinationem requirentis,non consequetur impetrans,nisi iudex hoc decreuerit & rescriptum comprobauerit,per textum,in l.nam ita diuus . ibi quod desideras,an impetrare debeas adhibitis etiam his, qui contrà dicerent, idest qui læderentur.ff.de adoptio. & sic impetrare ibi intelligitur pro obtinere, quia non debet quis effectum rescripti obtinere, nisi iudices comprobent: & dicimus vulgò, *interinent*, quicquid dicat gloss. ibi, & doctor. & in lege finali,ff.de natal. restituend. & hoc iure vtimur in Francia, quamuis Bald. in rubrica de rescript. dicat in impetratione rescripti,si magnum contineat partis præiudicium, citandum aduersarium, quem etiam multi

Citatio non requiritur in impetratione rescripti, sed in comprobatione.

praxis ignari doct.sequuntur.maximè Barba.consil.xliij.præclarè.column. xviij,in primo volum.Sed in regno Franciæ nullo modo citatur pars in impetratione rescripti.Sed in approbatione,& verificatione sic:quę praxis probatur vltra.l.nam ita.in l.iij.§.si causa cognita.ff.de bonorum possessio.& in l.libertus.de in ius vocand.Sic consuluit Bertrand.consi.cxlix.illud est.in fine.volumi.primo.ex prima editio.& sic literæ Regiæ contra quoscunque impetrari possunt.

Requisita in rescripti impetratione.

Septimo quæ requirantur in rescripti impetratione, & vsu?Respō.Primò,oportet partem libellum narrandorum seu memoriale conscribere, super quo postea literæ conficientur.facit l.si ego.§.dotis.ff.de iure dotium.ibi,nā mulier res quas solet in vsu habere in domo mariti,neque in dotem datæ,in libellum solet conferre,eúmque libellum marito offerre, vt is subscribat &c. sic & libellum eorum super quibus pars vult rescriptum impetrare, ostendet,vt rescriptum fieri,& obtineri possit.l.j.C.de precib.Imper.offerend. 43

Secundò,quòd illud memoriale seu libellus fiat legitimè, videlicet per 44
iurisperitum,vel solertem practicum,vel per vtrunque callentem,nec oportet, si agatur de rescissione instrumenti venditionis totum instrumentum conscribere,sed vim illius & effectum porrigere,& narrare breui, & planè oportet.l.fi.C.de precib.Imper.offer.

Tertiò,quòd posteà illum libellum seu applicationem offerat Papæ, vel 45
Regi,seu Cancellariæ,& petat sibi concedi postulatum.l.prima.C.de diuer. rescript.l.nec damnosa.ibi postulari oportet.C.de precibus Imperato. offerend. l. prima vt lite pendente. vnde posteà intelligetur concessio Principis secundum supplicationem partis,per l.si defensor.§.primo.ff.de interrogat.actio.vbi Iacobi.allegat Alexand.sic consuluisse consil. lxxxiiij.in causa.volu.primo.

Quartò,quòd posteà hæc narratio cum concessione, in rescriptum di 46
rigatur,& fiat rescriptum iuxta partis supplicationem, & Regis concessionem,quod rescriptum interdum solet in Cancellarijs fieri,sed Cancellarius tollit à membrana illam partem,in qua sigillum imprimere opus erat,si deneget concedere,ne eidem amplius offeratur. nam vt dicit gloss. de iudice quòd libellum ineptum lacerare debet.in l.j.ff.de assessor.ne eidem amplius detur,sic & Cancellarius solet.

Consensus vtriusque partis in rescripti impetraione non est necessarius.

Quintò,consensus vtriusq; partis non est in impetratione rescripti neces 47
sarius,sed remanet parti integrum recusationis ius,& oppugnandi rescripti quando iudices dātur,per tex.in c.iudex.de off.deleg.in vj.doct.in d.c.cæterum.& Feli.in c.cùm olim.de re iudi.nec obseruatur in Francia.l.obseruandum.ff.de iudi.vt scripsi in procœmio primi Tomi constitut.Reg.

Sextò,quod post rescripti concessionem impetrans adeat iudicem, cui 48
rescriptum dirigitur.l.j.C.de prec.imp.offer.ibi quem adire cura.

Septimò,pars impetrans rescriptum,præsentare illud iudici, cui dirigitur, 49
debet,si eo rescripto vti velit,aliâs non.c.ex conquestione.vbi Innoc.de resti.spo.refert Bald.in c.super literis.col.vj.nu.20.de rescr.De alijs autem quę non diriguntur iudici,dicam infra quæstio.seq.& in praxi benefic. & Spec. multa scribit in titu.de rescr.præsent.per totum.

Octa

50 Octauò, iudex rescriptum cum honore recipere debet, ca. si quando. eo. vbi elucidaui. & in artic. primo, infrà eod. scribam.

51 Nonò, iudex post rescripti præsentationem & receptionem, debet concedere parti literas ad citandum partem ad comprobandum & interinandum illud rescriptum. c. exhibita. de iud. c. ij. de rescri. in vj. & debet rescriptum apostolicum in citatione inserere, vt eo viso deliberare valeat, qui ab altero conuenitur. c. ij. de dilatio. sed iudices Regij, quibus diriguntur literæ Regiæ rescissionis vel aliæ, non solent totum rescriptum mittere, quia ipsi sunt iudices iam constituti. *Iudex literas citationis post receptum rescriptū concedit.*

52 Decimò, iudex audire partes debet super his, quæ in libello & rescripto expressa sunt. l. j. C. de precib. Imper. offe. ibi adire cura, vt auditis his, quæ in libellum contulisti, & reos inuestigare curet, & super his sententiam ferre. l. de qua re, ff. de iudic.

53 Vndecimò, iudex discusso diligenter negotio debet rescriptum approbare vel refutare, & nos dicimus vulgò, *Interiner ou debouter d'icelluy*, probat. l. rescripta. C. de precib. imperat. offerend. ibi, ab omnibus iudicibus præcipimus refutari, vide artic. ij. infrà eo. & dicam in vlti. quæst. quomodo sententia ferri super rescripto debeat. *Iudex rescriptum approbat, vel reprobat & in expensis cōdemnat.*

54 Duodecimò, iudex partem impetrantem, si rescriptum non comprobet, in expensis condemnare debet. nam ad hoc est iudex competens, licet non sit in principali. tex. in clemen. j. eo. & in c. cæterum. in fi. & in c. fi. ibidem. c. statutum. §. j. illo titul. in vj. imò si nimia mentientis inueniatur improbitas, etiam seueritati subiaceat iudicantis. l. & si legibus. C. si contra ius, & artic. ij. inferius dicetur. facit l. ij. C. vt lite penden.

55 Decimotertiò, poterit pars impetrans appellare, si rescriptum iniustè fuerit reiectum, nec fiet executio durante appellatione, quia hoc non inuenitur expressum, tamen bonum esset statuere quod sententia comprobationis rescripti, mitteretur executioni non obstan. &c. Sicut alia sententia prouisionalis, quando executio posset retractari: vt scripsi in concor. in §. fin. de friuol. appell. sed ista appellatio, quæ à Regij rescripti executione interponitur, ad curiam supremam directò tendit, & ibi est releuanda, vt censuit senatus Anno 1531. die xv. Aprilis. & docet Imb. in inst. foren. li. ij. §. & quoniam. *Appellatur à rescripti reiectione ad senatū.* *Arestum.*

56 Decimoquartò, impetrans, si negetur verum esse, quod in rescripto ipse asserit, vel falsum esse dicatur, hoc probare tenetur. tex. in c. ij. vbi doct. de rescri. & Ioan. Andr. in c. j. de litis contestat. in vj. Panor. in c. quia circa. de consang. in secundo not. Nam ei qui dicit, incumbit probare, non opponenti. l. ij. ff. de prob. & oportet probare narrata esse vera tempore impetrationis, vnde si quis narret se habere filiam, & habeat tempore impetrationis, quæ postea tempore cōprobationis mortua sit, sufficit probare se habuisse tempore impetrationis. dicto c. quia circa. de consangui. sicut dicitur de læsione probanda tempore contractus. in l. si voluntate. & l. ij. C. de rescin. vendi. Si verò excipiens dicat rescriptum per taciturnitatem impetratum, tūc ipse hoc probare debet. Panormi. & alij in c. fina. de præsumpt. quia is qui asserit probare debet. l. actor. C. de probat. Iste enim asserit partem tacuisse verum, ideo hoc debet probare. arg. l. iij. C. de non nume. pec. Soci. consil. clxiiij. visa bulla. col. ij. versi. confirmantur etiam præmissa. in secundo volu. *Impetrans narrata in rescripto probat.*

Limita si impetrans haberet intentionem suam de iure communi funda- 57
tam,tunc non tenetur probare,sed aduersarius.Feli.in cap.constitutus.eodem titu.vnde si ipse curatus dicat in rescripto,ad se decimas spectare tanquam ad curatum,non tenebitur probare,quod Curato decima debeatur, sed se esse Curatum,vt plenè scripsi in tract. meo de decimis.quæstio. ix.& in tract.de congrua portio.in fine.

Probare quando impetrans narrata in literis debeat.

Vltimò videndum est,an impetrans omnia,quæ in rescripto narrat,pro- 58
bare teneatur?Respond.Facias duas regulas. Prima est,quòd si coniunctim plura in rescripto narrentur,tunc illa copulatiuè probanda sunt. Ad veritatem enim copulatiuè requiritur vtrunque verum esse.§.si plures.de hæred. instituen.in insti.& l.si hæredi.ff.de conditio.insti.Do. de Rota decis.lxviij. licet capitula.in nou.

Limitatur quando ex narratis alterum sufficeret ad victoriam causæ.ca. 59
ij.de rescrip.vt si dicatur collatum esse beneficium periuro,& is etiam resignauit illud, si probetur alterum sufficit. Nam collatio periuro facta non valet.c. querelam.de iureiu.Panormi.in c.cum nostris,de conces.præbend. Etiam resignans est priuatus iure.c.ex transmissa.& per totum. de renunc. & tunc coniuncta in disiunctam resoluitur per l.sæpe.ff.de verborum significatio.vnde si quis dicat se minorem, & vltra dimidiam deceptum,si probet se minorem & deceptum,non vltra quidem dimidiam sufficit: quia minoribus deceptis etiam citra dimidiam succurritur.in l.prima.& per totum. ff.de minorib.secus esset in maiore.l.ij.C.de rescind.vendi.scripsi in tractat. de rescis.contr.inferius:& ideo si impetrem beneficium vacans per extrauа. execrabilis:& per non promotionem,si probem non promotionem, sufficit,dummodo sufficienter hoc probem: videlicet quod tenuit pacificè, & quod non fuit promotus,quicquid dicat Ægid.decision. dccxxxv.si impetrans.& capit.quæstio.cxl.in decis.Neapol.

Diffamans super pluribus delictis, ea probare debet.

Tamen quando impetrans commissionem à Papa, narrat in supplicatio 60
ne Titium multa commisisse crimina,ob id petit cōmitti probis viris, quibus de præmissis,vel de altero præmissorum si constiterit,dictum Titiū priuent.Certè Papa consueuit delere illa verba.Vel altero præmissorum.Nam postquàm dictus impetrans diffamat Titium de pluribus delictis, debet arctari ad probandum omnia,de quibus illum diffamat, aliâs pœna talionis tenetur,vel ad diffamationis pœnam.tex.in c.super his.vbi doct.de accu. c. licet Hely.de Simonia.Staphil.in tract.de liter.iustit.fo.clxvj.versic.Secundò notandum est.Ego tamen putarem vnum sufficere probare, & excusandum illum, si in alijs criminibus fuit à testibus deceptus, per gloss.not.in c. primo.in fin.de elect.in sexto.

Separatim in literis narrare debemus.

Altera est regula, quandō in rescripto plura narrantur disiunctim & al 61
ternatiuè,tunc alterum sufficit probare.c.inter cæteras,de rescrip. Ad veritatem enim alternatiuè alterum sufficit.l.in eo quod plus.§. vbi.ff.de regul. iuris.reg.in alternatiuis.in sexto.quod est verum. si affirmatiuè poneretur, diuersum est,si negatiuè,vt si dicam nō fuisse mihi solutum,nec quidem satisfactum,vtrunque probandum erit.l.si quis stipulatus fuerit. ff.de verbo. obligatio.vel nisi materia vtrunque expostularet,vt si dicatur tutorem datum super pecunia,tutelàve sua, quia separatim non datur tutor bonis, &

tuitio

tuitioni personæ dicta l.sæpe. ff. de verbo.significatio. & sic iudex arbitrari debet ex re,id est ex negotij qualitate,vt ibi abundè elucidaui. Ex his patet quando quis teneatur probare omnia,vel vnum tantùm:& si sapis nūquam copulatiuè exprimas,sed alternatiuè.

62 Octauò quibus dirigi rescripta debeant? Respon. literę gratiæ quibus Papa confert sacerdotia, diriguntur illis,quibus ipse prouidet.c.ad aures.de rescrip.vt Paulus Episcopus &c.dilecte filio tali N.&c. *Dirigendæ quibus sunt literæ.*

Si verò aliquem ad conferendum grauare velit,illi suum dirigit mandatum,seu rescriptum.c.eam te.& c.mandatum. eod.& c. fi.de præbend.in sexto.vt patet in forma manda.in concord. & posteà executoriales literas dirigit alicui in dignitate constituto, per c.statutum.de rescript. in sexto. Ego plenè scripsi in forma literar.executoria.in concord.Franciæ,& in praxi benefic. Si autem loquamur de literis iustitiæ Papæ vel legati,& istæ diriguntur Archiepiscopis, Episcopis,& alijs prælatis,seu Vicarijs, aut eorum Officialibus.c.ij.& iij.eod & alijs habentibus dignitatem,personatum,vel Canonicis secularibus Cathedralium ecclesiarum.dicto cap. statutum. in principio.eod.in sexto.

63 Causas matrimoniales episcopis dirigere Papa solet. c. causam matrimonij.de offic.delega.Tamen de iure etiam alijs habētibus dignitatem potest. tex.in c.j.de consanguini.& ibi Panormit. & alij. Sed sine Papæ delegatione inferior ab Episcopo cognoscere non potest.cap.accedentibus. de excessib.prælat. *Matrimoniales causæ episcopis diriguntur.*

64 Literæ verò iustitiæ Imperatoris,Regis,vel aliorum,causæ cognitionem desiderantes,iudicibus tantùm Regijs, & magistratibus dirigi solent. Nec valerent regulariter in Francia,nisi dirigerentur istis, imò essent abusus, vt censuit Senatus anno 1517. die ij.Martij.& anno 1510.die ij.Ianuarij fuerunt annulatæ literæ directæ apparitori: quia causæ cognitionem requirebant,quam non potest iste habere,nisi sint literæ status,& aliæ quæ ex consuetudine omnibus magistratibus dirigi solent, coram quibus causæ introductæ sunt,non autem apparitoribus, quia corā illis nō agitātur processus. *Literæ regiæ iustitiæ magistratibus Regiis diriguntur. Arej um.*

65 Aliæ verò literæ solam executionem requirentes apparitoribus, & seruientibus Regis,seu Imperatoris diriguntur,& ab eis illæ literæ exequendæ sunt,non verò ab apparitoribus Baronum,vel aliorum dominorum, vt alibi scripsi. *Apparitoribus quādo literæ sunt dirigendæ.*

66 Item concessiones principum,& beneficia,aut parlamentis, aut cameræ computorū,aut Thesauri sunt intimandæ & recitandæ,ac registrandæ.tex. in l.fina.C.de aquæductu.lib.xj.Alia pragmaticis relinquo. *Cōcessiones Regis parlamentis, aut cameræ cōputorū sunt intimandæ.*

67 Notandum est,quòd in omnibus, & singulis fermè rescriptis quinque sunt partes.In prima est salutatio. *Henry.*&c. *A noz amez & feaulx Conseilliers les gens tenās, & qui tiendrōt nostre parlement a Paris salut & dilection &c.*Et in his rescriptis solet salutari is,cui rescriptū dirigitur,vt scripsi in forma mand.in verbo salutem,in concord. vbi scripsi causas. In secunda parte rescripti narratio scribitur, *receüe auons l'humble supplicatiō.&c.*vel *de la partie de tel.&c.*Narratur factum,super quo petitur rescribi.l.final. C.de precib. Imper.offer.sine qua narratione non solet princeps rescriptum concedere. *Quinque partes in literis Regijs.*

Tertia rescripti pars cõcessionẽ cõtinet.ibi. *Parquoy ces choses cõsyderées,* *vel, Pource est il, que nous,&c.* Vbi breui recitatur factũ,& ratio mouẽs principem,& posteà scribitur principis cencessio secundum qualitatem facti,& materiæ.In quarta non obstantia describuntur,& si rescriptum ad rescindẽdum centractum tendat,dicetur in fine. *non obstant ledict contract faict & passé par ledict suppliant,& quelconques obligations,promesses,ou renunciations par luy faictes,ou passees par foy,& serment,&c.* & ista ponũtur pro subiecta materia,& solet in rescriptis ad lites addi,Non obstan.literis subreptitijs,vel obreptitijs in contrarium facientibus.de quo per Bertrand.in consilio ccclxij.nihil opponitur.col.iij.nu.8.in primo volu.

In quinta.Datum &c.apponi solet dies,mensis, & annus, licet olim dies & consul,alioqui non valebant rescripta.l.si qua.C. de diuers.rescrip. scripsi in forma mandati,in fine post gloss.in data sexti. Et de communi stylo ista continere debet rescriptum,alioqui non valet,quia non est secundum stylum emanatum.c.quàm graui.de crimi. falsi. Et ex his literæ dignosci possunt Regiæ,an veræ sint necne,& an secundum stylum impetratæ.

Super quibus literæ impetrari possint.

Nonò,super quibus rebus rescriptum posit impetrari? Respon.super omnibus,tam spiritualibus, 68
quàm prophanis.cap.secundo,& sequen.& per totum.de rescript. etiam super rebus corporalibus,& incorporalibus.c.querelam.de elect.& ca.dispendia.de rescript.in sexto.Item super ecclesijs & beneficijs.cap.ij.& cap.ad aures.cap.cùm adeo.cap.in nostra.c.capitulum.eod.quod est verum, vt rescripta in spiritualibus causis, & super beneficijs conferendis à Papa dentur, & viris ecclesiasticis.cap.mandatum.de rescript.§.primo de mandat. apostolic. in concord.Siue in causa appellationis.cap.primo & per totum. de appella. Nam cum est appellatum ad Papam,ipse causam committit in partibus, vt in rubri.de causis.& sequen.in concor.Franciæ.Siue etiam in prima instantia in causis tamen maioribus, quia in alijs Papa causam committere in Francia non solet,per text.in dicta rubri.de caus.in concord. Quod est verum,quando impetratur ab eo,qui super his potestatem habet,aliâs non valet,quia non potest in messem alienam falcem immittere.c.nouit.de iudic.

Papa super spiritualibus rescribit, rex super temporalibus.

Et regulariter super omnibus rebus rescripta impetrari possunt, distin- 69
ctione tamen habita,vt Papa,vel ecclesiastici viri super rebus spiritualibus concedãt.Temporales verò super temporalibus rebus:& in quibus casibus iudices seculares cognoscant de spiritualibus, vt in possessorio in hoc regno Franciæ in illis tangentibus possessorium rescripta cõcedere & Rex poterit.argumen.l.ij.ff.de iurisditione omnium iudicum.& hoc Barba. probat in rubri.de rescript.& Guido Papæ quæstio.j.in decisio.Delphi.Tamen pendente lite non licet impetrare rescriptum,nisi vt deciditur in l. prima & sequen.C.vt lite penden.Nec post prouocationem,vt ibi,in l.fina.patet. vel si impetretur,antequàm patroni agant causam,debet communicari & ostendi parti aduersæ,vel procuratori eius, vt respondere posit eo die, quo causa agitabitur,vt est in rubri. *des procureurs*,articu.viij. & sequen.in ordinat. Regijs,etiam rescriptum iurisdictionis(vt dicunt) attributiuum post primum non est impetrandum . articul. quart.titulo de recusatio . in ordinatio.Reg.

70 Rescriptum contra ius non valet.l. rescripta.de precib. Impera. offeren. &.l.fina.C.si contra ius.c.rescripta. xxv.quæstio.ij.gloss.in verb.nascatur. c. primo.eod.in sexto.Nec iudices illis obtemperare debent,vt dicetur articu. ij.inferius.siue sit contra ius diuinum,quia inferior legẽ superioris non tollit.Clemen.ne Romani.de elect.c.cùm inferior.de maior.& obedien.c.noli. ix.distinctio.Siue contra ius naturale,quod est immutabile.§. sed naturalia. de iure natural.in insti.c.fina.ix.distinctio. Idem si esset contra concilia generalia.c.ex parte.de capel.monach.Nam sicut sancti Euangelij quatuor libros,sic sancta concilia suscipere,& venerari oportet.ca.sicut.& per totum. decimaquinta distinctio. *Literæ contra ius an valeant.*

Si verò sit contra ius gentium, vtpotè si rescriptum dominium rei meæ auferat,non valere probat gloss.in l.quoties.C. de precib. Impera. offerend. & Anto.de Burgos in rubri.de emptio.& vend.col.penul.ac Ias.in l. fin. C.si contra ius.Panor.& alij in c.quæ in ecclesiarum.de consti.

Si autem sit contra ius ciuile,etiam dicitur vires non obtinere : nam Imperiali constitutum est sanctione,vt ea,quæ contra leges sunt, non solũ inutilia,sed etiam pro infectis habenda sint.c.Imperiali.xxv.quæstio.ij.& l.non dubium.C.de legib.Et Petrus Ferrar.in Practic.sua in form. oppos. contra instrum.in gloss.contra ius.sic ait.Deus nouit,quanta sit in principum Modernorum curijs abominatio de talibus rescriptis, & priuilegijs contra ius elicitis,& impetratis.

Etiam non valet rescriptum contra ius municipale, vel consuetudinarium,non facta illius iuris mentione.Bal.in l.fina.C.si contra ius. & Matth. de afflict.in constit.Neapoli.lib.ij.rubri.vt bannito liceat infra duos menses redire.tertio notab.nume.7.

71 Ratio est,quia talia rescripta censentur concessa præter principis intentionem, propter multas & varias occupationes, tunc iuris non recordantis.c.cæterum.de rescript.in integra.c.ex parte.j. de offic. delega. non enim præsumitur voluisse iura tot vigilijs excogitata subuertere vno rescripto.l.si quando.C.de inoffic.testamen.c.ecclesia.de electio.& hoc declaratur in articul.ij.infrà eod.Vel propter importunitatem supplicantium concessa videntur.l.j.C.de petitio.bono.subla.lib.x.gloss.in dicto c.j.de consti. Sic consuluit Ancha.consil.cccxiij.nisi legibus. in princi. quia non præsumitur Papam,vel Imperatorem aliquid voluisse contra ius.& ideo deficit eius voluntas in hac concessione,non potestas.Bald.& Ias.in dicta l.rescripta.c.mandatum.ibi non fuit intentio mandatoris,de rescrip.Idem puto si Rex in hoc regno rescriberet contra ordina.Regias,quæ sunt ius Gallorum, & hoc per rationes prædictas,vt scripsi in rubri.De firma & irreuocab.concordat.stabili.in versic.Quartò vis & robur,alioqui firmæ leges non essent,quia per rescripta destruerentur eo momento quo fierent. *Literæ quãdo præter volũtatem, vel importunitatẽ concessæ videantur.* *Literæ contra ordinationes non valent.*

72 Limitatur quando rescriptum est per modum priuilegij,tũc quia natura priuilegij est derogare iuri, etiam absque expressa derogatione,tolletur ius.c.priuilegia.iij.distinctio.gl. in dicto verb.noscatur.& ibi doct.& Bald.in l.item lapilli.col.ij. ff.de rerum diuisio.Solet tamen Rex ex stylo iuri derogare, alioqui non valeret, quia stylus non esset seruatus. *Casus in quibus valet rescriptum cõtra ius.*

Secundò, nisi emanaret contra legem notissimam, cõtra quam princeps solitus esset rescribere. Panormi. & alij in c. j. circa finem. eodem titul. Ideo dixi valere rescriptum appellationis, in quo derogatur ordinationi disponenti, vt ilico appelletur, rubri. de appella. articu. j. quia solitum est illi ordinationi derogari, etiam, vt quis post decem dies possit appellare contra authent. hodie. C. de appel. quia regnicolæ à die noticiæ appellant, etiam post decem annos interdum, per c. concertationi. de appella. in sexto. scripsi in proœm. ordinatio. in primo Tomo. 73

Tertiò quando non est omnino iuri derogatum, sed in aliquo, vt si differatur solutio creditorum per annum, vel per quinquennium, per l. quoties. C. de precib. Impera. offeren. de quo plenè scribo in tracta. de rescrip. dilato. annal. & quinquẽ. infrà: quia in his quod differtur, non auffertur, per dictam l. quoties. & in mora modici temporis non est magnum prejudicium. l. si debitori. vbi scripsi. ff. de iudic. 74

Literæ licet summariè causa tractetur valent.

Item valet rescriptum cum clausula, Summariè, & de plano, quia ordo iuris in totum non tollitur. clemen. sæpe. de verbo. significa. alias fallen. tradit Feli. in c. nonnulli. colũ. iij. cum sequen. de rescript. & Ias. in l. rescripta. C. de precib. Impera. offerend. 75

Quartò, quando est facta mentio illius iuris contrarij in rescripto, tunc princeps illi derogare videtur. doct. per illum text. in l. fina. C. si contra ius, quod est verum, vt valeat contra ius ciuile, secus cõtra ius diuinum, quia inferior non tollit legem superioris. clemen. ne Romani. de elect. quamuis contrarium teneat Lucas in l. vna. col. ij. C. de pistor. lib. xj. 76

Literæ si alius læditur non valent.

Quintò, valet rescriptum si non lædat aliũ, & prosit petenti, dicta l. rescripta. Ideo non valet rescriptum, vt transactio rescindatur, quia lædit aliũ. l. causas. C. de transactio. nisi ex certa principis scientia, vt ibi, & quando esset modica læsio, secus si magna, gloss. in dicto c. rescripta. xxv. quæstio. ij. c. j. & c. cùm olim. in verb. præiudicium. de consuetud. Nisi lex prohiberet illud impetrare. l. j. C. si nupt. ex rescript. petan. & tunc non valebit nisi facta illius prohibitionis mentione, vel alia clausula æquipollente, vt scripsi in gloss. pro expressis, in forma mand. in concord. Ias. in dicta l. rescripta. 77

Sextò non valet rescriptũ si crimen supplicantibus indulgeat, vt in dicta l. rescripta, alioqui parendum est rescripto regulariter. nam quod principi placuit, etiam per rescriptum, legis habet vigorem. l. j. ff. de consti. princip. §. sed & quod principi. de iure natural. in instit. scribam in articu. j. & ij. infrà eod. & in rub. *des graces.* 78

Septimò, si secunda interuenerit iussio recipi rescriptum solet. §. deinde. in authen. de manda. princip. colla. iij. & in §. & hoc verò iubemus. in authẽ. vt nulli iudic. colla. ix.

Casus in quibus rescriptum prohibetur impetrari.

Vide casus in quibus rescriptum à iure prohibetur impetrari, quos congerit Lucas de Penna in dicta l. vna. C. de pistor. li. xj. & vltra eũ est text. in §. illud. in authen. de testib. colla. vij. in illis tamen casibus valebũt etiam rescripta, si dicatur non obstante lege in contrarium faciente. l. fi. C. si contra ius. Bar. & alij in l. si quis in prin. ff. de leg. iij. Si tamen plura sint obstantia, nihil proderit clausula, non obstantibus. Ias. consi. cexxxiij. col. vij. in secũdo vol. l. si non lex. ff. de hære. insti. Guido Papæ in tracta. suo. de rescrip. nisi diceretur, non 79

tur,non obstantibus quibuscunque,vt scripsi in forma mand.in fine,alia superius tractaui,quæstione quinta.

80 Rescriptum etiam fisco damnosum non valet.l. nec damnosa fisco, nec iuri contraria postulari oportet.C.de precib. Imper. offeren. vt si quis petat exemptionem à tributis.l.in fraudem.C.de anno.& tribut.lib. x. Ideo literæ remissionis condemnationum non valent,nisi causa, & quælibet facti qualitas exprimatur. *Fisco damnosum rescriptum nõ valet.*

Vnde si quis cõdemnatus ad mille libras, à principe remissionem petat, non valebit illa concessio,si non fecerit mentionem ex qua causa fuerit cõdẽnatus,quia facti seriem non continent.c.super eo.de coha.cler. c.dilectus. primo.de rescri.Bal.& Ias.in dicta l.nec damnosa.& quia est fisco dãnosum. *Remissio cõdemnationis, pœnæ seu compositio,aut immunitas petita,non valet.*

81 Idem si supplicauerit pro compositione facienda condemnationis iam factæ,& tacuit condemnationis causam.Feli.in c.postulasti.col.iiij.versi.& per istum tex.de rescrip.facit tex.in c.dilectus.ibidem.

82 Idem si quis immunitatem à gabellis petat,teste Bertach.in tracta.de gabellis in septima parte quæstio.ix. quia Gabellæ principis rescripto non remittentur.l.omnium.& l.quicquid.C.de vectig.& commissis,vbi doct. Nisi cum clausula ex certa scientia,vel non obstante aliqua lege in contrarium disponente.Barto.in l.fina.C.si contra ius.

83 Ideo non valet rescriptum in quo quispiam remissionem pœnæ iam exactæ per fiscum,seu eius Thesaurarium obtinuit,non facta exactionis mentione,vt asserit Bald.& Ias.in dicta l.nec damnosa.tum quòd est subreptitiũ, tum etiam quòd est fisco damnosum,& ideo de incorporatione fisco facta, est facienda mentio,quia hoc acquisitum perdere est damnosum.l. liberto octoginta.ff.de bon.liberto.gloss.in verb.per in integrum restitutionem. l. j.§.si quis autem.ff.de itinere actuq; priua.doct.in l.non amplius. de legat. j.

84 Ias.in l.cùm quis.col.j.C.de iur.& fac.ign.†Etiam si in modico fiscum lędãt, vt in concedenda exceptione fiscali debitori. Paul. in dicta l.nec damnosa. Secus si motu proprio concedantur,per text.à contrario in dicta l. nec damnosa fisco postulari oportet,ergo si motu proprio concederet,valeret,doctor. ibi,quia prohibetur postulari, non concedi.doct.in l.iij. ff. quod quisque iuris.

85 Vnde dicit text.in §.& hoc verò iubemus.versi.si verò,in authen.vt nulli iudi.colla.ix.si verò huiusmodi in scriptis iussio publicũ respiciat, inquiret eam,& si quidem non lædatur fiscus,quæ in eo cõprehensa sunt adimpleas, si verò ad læsionem fisci,nihil super ea omnino agi,nunciare verò nobis primum,vt secunda nostra fiat de hoc iussio, & sic in his secunda expectatur iussio,quæ habet vim motus proprij,teste Bald.in dicta l. nec damnosa. & refert Ludouic.Roma.in l.si verò.§.si viro.fallen.lj.versicu.Secundò probatur.ff.soluto matrimonio.Etiam habet vim clausulæ ex certa scientia.cap.si quando.vbi doct.de rescript.Refert & sequitur Corsetus in tracta.de potesta.Regia.quæstio.xvj.in suo tracta.de geminatis, & secunda iussio regulariter expectanda est,vbi rescripta sunt contra ius, vel vtilitatem publicam, aut fisco damnosa,aut aliàs inciuilia,vt sunt solitæ facere curiæ supremæ regni,quæ solent dicere ex iterato,& expresso Regis mandato, vel interdum dicunt,Rex talem recipit, non curia:quando hoc apparet esse iniustum, & *Iussio secunda quando requiratur.*

tamen importunitas nescit oportunitatem habere.

Literæ contra publicā vtilitatem non valent. Rescriptum contra vtilitatem publicam non valet, in rubri. C. si contra ius, vel vtili. public. Ideo non valent literæ quibus princeps concessit, vt in publica via ædificetur in præiudicium transeuntium. l. ij. §. meritò. ff. ne quid in loco publico: quia nō vult princeps damnificare subiectos. Sed si aliquid tale iussum est, omnino non respicias illud, nisi pragmaticam nostram sacram ostendat formam: & tunc suscipies quidem talem formam, nō autem aliquid ages ex ea, antequàm ad nos nuncians secundam præceptionem nostram suscipias, sic scribit Imperator Triboniano quæstori, in §. deinde competens. in authenti. de manda. princip. collatio. iij. quem text. iudices maximè in Parlamentis habere debent, vt secunda expectetur iussio. Et generaliter si quid huiusmodi contra ius, vel vtilitatem publicam in quolibet negotio proferatur, non valeat. l. iubemus. prima. C. de sacrosanctis ecclesijs. hodie publica spernitur vtilitas, & omnes ferè ad sua tendunt commoda, & publicam reijciunt vtilitatem, vnde totus destruitur mundus, nisi Deus suscitauerit nobis quendam reipubl. patrem, hoc vt faciat orare debemus. 86

Secundæ literæ quando valeant. Secundum rescriptum non faciens mentionem primi, nullius est roboris. cap. cæterum. eod. tum quia est subrepticium & obrepticium, tum etiam quia reuocatio literarum est odiosa. Panormita. & alij in capit. ex literis. de offic. de lega. Adhæc quia iniuria videtur fieri iudici dato per primas literas, vt sine causa reuocetur. l. litigatores. ff. de arbitr. tum etiam quòd voluntas concedentis videtur deesse. cap. final. de dilatio. in fine. ibi nostræ intentionis non fuerit primum mandatum per posterius reuocare, & in omni actu voluntas & potestas necessaria sunt, cap. super inordinata. de præbend. Bald. in l. cum te. colum. prima. C. de donatio. ante nupt. scripsi in gloss. subire voluerint. §. primo. de collatio. in concord. & quia non præsumitur mutata statim voluntas. l. non ad ea. ff. de conditio. & demonstratio. † Siue sit in prima instantia impetratum, siue in causa appellationis. cap. ex literis. de offic. de lega. tum quòd eadem sit causa principalis, & causa appellationis quoad hoc. l. prima. in fine. vbi Angel. ff. an per alium causæ appellatio reddi possit. & in authenti. vt cùm de appella. cognosc. in principio. & hoc quando primò impetratæ fuissent literæ in causa appellationis, & posteà aliæ impetrarentur, per cap. bonę. de confirmat. vtili. Imol. in cap. ex literis. columna secūda. de officio delega. Feli. in dicto cap. cæterum. numero. 4. † Etiam de processu inchoato per rescriptum mentio fieri debet. capit. inter monasterium. de re iudica. & de processu & lite pendente coram ordinario cap. vt debitus. de appellatiō. quod limitat decem modis Felin. & alij in capitulo tertio. de rescript. Ibi quilibet videre poterit. † Etiam sufficit mentio priorum literarum per clausulam, non obstantibus prioribus literis, quando in primis non erat aliqua forma de nouo data ad causam: sed simplex erat primum rescriptum, cap. causam. secundo. de iudic. ibi non obstantibus prioribus literis in causa ratione præuia procedatis, dicto cap. ex literis. de officio delega. 87 88 89 90

Processus, & litis facienda est in literis mētio.

Expreßio quæ requiratur in literis. Secundò non sufficeret indefinita prioris rescripti expresio, sed clausulæ notabiles exprimendæ sint, vtpote quod de consensu vtriusque partis primum impetratum fuerit, dicto cap. cęterum. iuncto. cap. ij. de dolo. c. 91

cum

cùm dilecta.ibi per ſubreptionem obtentas,cùm in eis illius articuli. & c.de reſcript. Ideo non ſufficeret dicere pro expreſsis habentes primas literas, quia in his quæ ſunt facti,poteſt Papa circunueniri,cap.primo. de conſtitu. in ſexto.& primæ literæ ſunt facti,ideo de illis debet concedens habere noticiam,ſi illas velit reuocare,prout conſuluit Cardinal. conſilio cxlij. videtur.colum.penulti.quia non eſt præſumendum quòd velit recedere à prioribus,niſi conſtet.l.non ad ea.ff.de conditio.& demonſtrat. & ſi fuerit facta mentio reſcripti primi,valet ſecundum,licet clauſula,non obſtante,non fuerit apposita,teſte Bal.in dicto ç.cæterum,col.j.

92 Hodie contrarium verum arbitrarer,propter ſtylum qui habet,vt in ſingulis literis hæc clauſula,non obſtantibus apponatur.Ideo ſi in aliquo reſcripto non reperietur appoſita,illud reſcriptum nullius eſſet momenti, quia non eſſet ſecundum ſtylum,ob id nullum,cap.quàm graui,de crimine falſi, & reſcriptum non contineret ſuas partes,quas ſcripſi quæſt.viij.ſuprà.

93 Item ſi in primo reſcripto erat clauſula appellatione remota, non ſufficit facere mentionem illius reſcripti ſimpliciter,niſi illius etiam clauſulæ fuerit expreſſa facta mentio.c.ex conquæſtione.vbi Panor.in ſecundo notab. de reſtitu.ſpoliato.Et quæ dicatur notabilis clauſula,relinquitur arbitrio iudicis de ſubreptione cognoſcentis,vt docent iuris interpretes in dicto capitulo tertio.

94 Tertiò,quia eſt multiplex expreſsio,videlicet in genere, in ſpecie, & in indiuiduo,vt per Bartolum, in l. prima. ff. de vulgar. & hodie in reſcriptis ſolet fieri expreſsio generalis,& tam ampla,quæ omnino ſufficit, vbi ſolet communius dici:non obſtantibus quibuſcunque literis, etiam ſi de his facienda eſſet mentio expreſſa, & ad verbum. Et ideo non proſequor multa quæ tradit Felin.in capitulo nonnulli.& capitulo cæterum. eodem titulo. & non poteſt dari certa doctrina, qualis mentio fieri debeat de clauſulis priorum literarum, ſed arbitrio iudicis relinquitur, qui debet conſiderare, an ſi expreſsio facta fuiſſet, literas obtinuiſſet, vel ſaltem non ita facile, per capitu.ij.de dolo.capitu. poſtulaſtis.de reſcript.Felin. in dicto capit. cæterum.colum.prima. *Expreſsio multiplex.*

95 Limita non procedere in reſcripto nullo, vt de eo non ſit facienda mentio.cap.ex tenore.de reſcript.quia poſtquàm eſt nullius roboris: ergo non annullabit primum validum.text.in cap.cum noſtris.iuncta gloſſ.in verbo, de facto.de conceſſ.præbend.ſic nec teſtamentum ſecundum nullum,tollet primum validum.l.ſancimus. C. de teſtamen. Ideo ſi auditor datus ex primo reſcripto remittat cauſam, tanquam procedere non valens, ſecunda impetratio non faciens mentionem de hac remiſsione, & commiſsione etiam inutili non valebit,teſte Bellamera deciſ.cccccc.ſi delegatus.& Felin. in dicto cap.cæterum.numero. 5. facit cap.bonæ.de confirma. vtili in fine. ibi diximus,primæ literæ tandiu ſuum debent habere vigorem, donec de iniqua ſententia cognitio plenior habeatur.Franciſc.conſi.clxxiiij. in cauſa. colum.ij.nume.5. *Reſcripti inutilis an ſit facienda mentio.*

96 Quartò literæ ſecundæ ſubreptitiæ nõ ſunt ipſo iure nullæ,ſed ita demũ ſi pars opponat.Panor.& alij in d.c.cæterum.& c.inter.de re iud.facit ca.plerunq;.eo.vbi poſt annũ valent ſecũdæ,quãdo aduerſarius primis literis non *Subreptitiæ literæ an ſint nullæ.*

fuit vsus,ergo ab initio non erãt nullæ.Nam quod in initio nullum est, non firmatur tractu temporis.regula iuris.ff.l.quod in initio.& in sexto.cap. non firmatur.& hoc iudicium datur,si postulatum fuerit.l.iiij.§.hoc autem iudicium.de damno infecto.& quilibet renunciare potest iuri in fauorem suum introducto.c.si diligenti.de foro competen.l.penulti.C.de pact. etiam clausula decreti apposita in actu,intelligitur si impetrans vti velit.Ioan . Monac. in cap.statutum.de præben.in sexto.per l.proinde.ff.si certum petatur. scripsi in §.si quis verò.in verb.ipso iure. de collatio.in concorda. Et sic patet, quòd rescriptum primum subreptitium non erit ipso iure nullum,& si in secundo non fiat expresio illius,secundum etiam non erit ipso iure nullum, oportet igitur,quòd pars excipiat.

Declarat ca.cæterum.

Et ideo licet in dicto c.cæterum.eod.sit hæc clausula,non obtinent alicuius roboris firmitatem.Tamen intelligitur, si pars opponat, per text. quem non adducunt doct.in cap.ij.de offic.deleg.Ibi literæ opponuntur , & facit c.inter.de re iudica.Et ista est communis sententia in iudicialibus , vt actus etiam nullus sustineatur non opponente parte,quia imputetur ei , cur non opponit:nam tacendo ratum videtur habere, cùm actus in fauorem personæ nullus ratificari posit.l.filio.ff.de iniusto testamen.Ioan.Monach. in ca. super eo.de elect.in sexto.& ideo processus factus in vim illius rescripti valebit.scripsi in §.si quis verò.de colla.in concorda. 97

Præsentare & vti rescripto impetrato , an quis teneatur.

Quæro si pars impetrauerit rescriptũ , & videat sibi esse damnosum , an cogatur illud præsentare,& eo vti? Respon.non cogendum, per c. ex conquæstione.de restitutio.spoliato.vbi Innocen.& Bald.in ca. super literis.colum.vj.nume.20.de rescript.potest enim renunciare isti rescripto à se impetrato,per dictum capitulum si diligenti.& facit gloss.in cap. primo. de verborum significatio.in sexto.nisi in quinque casibus,quos notat Felin.in rubri. de rescript.nume.3. 98

Secundæ literæ auferẽtes iurisditionem à primo iudice non valent.

Hodie tamen ex lege Regia post impetratum semel vnum rescriptum super iurisdictione, non potest aliud impetrari, vt iurisditio auferatur à primo:sed poterit ille iudex iuris authoritate recusari,vt est in ordinatio . Reg. rubri.de recusatio.articu.iiij.vbi scripsi:& hoc est introductum, vt lites breuientur,quæ prolongãtur ex impetratione tot rescriptorum,antequam sint à iudicibus comprobata,saltem ante illam constitutionem. 99

Oppositio partis est necessaria contra iudicem cognoscentẽ

Quintò si iudices secundi rescripti nulli , vel primi velint cognoscere, debet opponi exceptio,& posteà si cognoscant , debet pars appellare , aliâs approbare censeretur processum,per textum,in capitulo cùm dilectus . de electio.& in capitulo ex parte M.de appellatio.& ista opinio seruatur in curijs,alioqui valebit processus, quicquid dicat Panormita . in dicto capi. cæterum,& sequaces.Et primam opinionem communem & seruandam asserit Francisq.Curt.consilio clxxv.contra ea.colum.ij.Et quod valeat processus si pars non opponat,firmat Panormi.sibi contrarius in c.cùm contingat. numero 2.de rescript. 100

Rescripta iusticiæ eiusdem datæ nulla.

Sextò si duo fuerint rescripta,ad diuersos iudices impetrata , & dubitetur de prioritate , quia sunt eiusdem datæ , tunc neutrum valebit , per textum,in dicto capitulo secundo . de officio delegati. vbi interrogandus erit princeps. 101

Septimò

102 Septimò quamuis olim non esset solitum dari iudicem ab altera parte petitum, nisi in verecundiam iudicis petiti. l. obseruandum. ff. de iudic. hodie solet dari iudex petenti saluo iure recusationis. c. causam. ij. & cap. insinuante. de offic. deleg. gloss. in cap. adhæc. de rescript. & hoc iure vtimur in Francia: & quamuis in rescripto non dicatur, Saluo iure recusationis, tamen semper exceptum censetur. cap. adhæc. vbi gloss. de rescript. doct. in rubri. de appellatio. & in cap. suspitionis. de offic. delega. & hoc in ciuilibus. In criminalibus verò solet interrogari reus, an aliquam suspicionis causam habeat contra talem, & talem iudices: & si dicat se non habere, dicetur an velit eos in iudices habere, qui ei dabuntur, si non dissentiat, vel causam aliquam contra eos non adducat, quia durum est coram iudice suspecto litigare. c. cùm inter. de exceptio. Ideo debet delegans videre, vt iudices non suspecti dentur, nec hæreticus iudex dari debet contra hæreticos, vel pro illis, quia semper ijs faueret, etiam si modica insit suspicio, nec etiam si sit aliqua suspicione notatus. *Iudex petitus datur saluo iure recusationis.*

103 Rescriptum speciale derogat generali, etiam non facta illius mentione. cap. j. & cap. pastoralis. in fine. eod. facit. cap. studuisti. de offic. lega. Siue fuerit prius impetratum, siue posteà, quia generi per speciem derogatur, per regul. iuris in sexto. & quia generalis dispositio, quæ sequitur, non refertur ad decisionem specialem. argumen. l. doli clausula. ff. de verborum obligatio. l. sanctio legum. de pœnis. & ideo rescriptum generale secundò impetratum *Speciale rescriptum derogat generali.*
104 non tollet primum speciale. † Si autem vtrunque sit generale, illud quod est magis speciale attenditur. l. seruo. de pecul. lega. Et dicitur magis speciale illud, quod respicit personas, si alterum respiciat causam, vt si causæ pupillorum alicui committantur, alteri verò causæ vltimarum voluntatum, si contingat causam substitutionis agi contra pupillum, is erit iudex, cui causæ pupillorum commissæ sunt. Bal. in l. prima, quæstione tertia. ff. de offic. consul. & in l. executorem. colum. v. C. de execu. rei iudica. Decius in dicto c. primo, nume. 71. Idem in rescripto habente causam magis fauorabilem, vt docet Bartol. in extrauag. ad reprimendum. in verb. non obstantibus, quem sequitur Paulus Castren. in l. non est nouum. ff. de legib. sic consuluit Deci. consil. iij. & diligenter. *Speciale quando rescriptum dicatur.*

105 Secundum priuilegium non derogat primo. c. veniens, de præscript. siue sit speciale, siue generale. gloss. in summa. vigesimaquinta quæstione secunda. in fine. & in regul. generi. facit l. tertia. C. de silentiar. libro duodecimo. & Ias. in l. postquàm liti. C. de pact. quia priuilegia non æstimantur ex tempore *Priuilegiũ secundũ nõ derogat primo.*
106 sed ex causa. l. priuilegia. ff. de priuileg. credito. † Hodie videntur sublatæ difficultates istæ, cùm in singulis literis soleant poni, non obstan. Valde generales & clausula, etiam si expressa sit facienda mentio: ob id ista non fusius pertractabo, quia in curijs de hoc non frequenter dubitatur, etiam de hac clausula dixi in forma manda. apostolic. in concor. *Clausula nõ obstan. in literis valde generalis poni solet.*

107 Rescriptum non faciens mentionem priuilegij, valet. capitulo primo. vbi docto. de litis contestat. in sexto. & in capitulo primo. de rescriptis. Quod est verum, quando priuilegium respiceret merita causæ, seu ius partis, tunc rescriptum non derogat priuilegio, nec fit præiudicium parti habenti ius, quia illud poterit etiam coram iudice rescripti pars allegare. *Rescriptũ non faciens mentionem de priuilegio an valeat.*

ob id rescriptum valebit. Vnde priuilegiati, vt non soluant decimas de terris, quas proprijs manibus colunt, poterunt conueniri in vim rescripti, & ipsi priuilegium allegabunt. cap. ex parte. primo de decim. & illud exhibebunt. ca. cùm personæ. de priuileg. in sexto. Vel si princeps concesserit mihi immunitatem posteà generali edicto imponit onera, non intelligitur tollere meum priuilegium. Bald. in dicto c. j. colum. penul. nume. 16. Vbi plus dicit generale statutum non tollere priuilegia, nisi de ipsis mentio fiat derogatoria, nec tollit speciales consuetudines, nisi contra ius inductæ sint, vel sint illicitæ, vel expressæ. l. iij. §. diuus. ff. de sepul. viol.

Si ergo per rescriptum, vel mandatum tolleretur ius, non valeret mandatum, vel rescriptum non facta priuilegij mentione. c. constitutus. de rescrip. 108

Si autem impetretur rescriptum contra priuilegium concernens dilatoriam, seu iudices, non valebit non facta mentione priuilegij, per textum in cap. cùm ordinem. de rescript. vnde si impetrem rescriptum contra scholasticum habentem suos iudices, vt in authenti. habita. C. ne filius pro patre. non valebit rescriptum: quia derogaretur iudicibus iam datis quoad cognitionem, per cap. cæterum. de iudic. Barba. & alij in dicto cap. cùm ordinem. Et sic non valet regulariter rescriptum contra priuilegium, si non fiat priuilegij mentio, si illi priuilegio derogetur, aliâs contrà. Idem si priuilegium det formam rescriptis impetrandis, vt non valeat rescriptum, nisi facta mentione illius formæ & ordinis, per dictum cap. cùm ordinem. vbi alia super hoc videri poterunt.

Literæ an sint in totum nullæ.

Sæpius etiam dicitur rescriptum non valere, vel propter subreptionem 109 vel obreptionem, aut aliâs. Quæro an sit in totum nullum, vel in illo articulo tantùm, in quo falsum expressum est? Respond. Si vitium respicit totum rescriptum, tunc totum rescriptum vitiabitur, vtpotè quando manifestum est in constructione peccatum, vt in c. ad audientiam. j. de rescrip. & ibi Bal. & alij per illud verbum, fidem te nolumus adhibere, vel subreptio fuit causa obtinendi rescriptum super omnibus, tunc in totum corruet. c. constitutus. vbi gloss. & Panormi. & in c. super literis. de rescript. Carol. Ruinus, Consil. lxx. quia. nume. 11. in quinto volu. Idem si sit contra stylum. c. quàm graui. de crimine falsi. †Idem est quando exprimitur falsum, quia mẽdax precator carere debet penitus impetratis. c. sedes. de rescrip. quia non est tam odiosus tacens verum, quàm falsum exprimens, quia ex ignorantia hoc tacere potuit, sed dolus in exprimente falsum præsumitur. Panormita. ibidem. & Lapus alleg. lxxxix. in Dei nomine, &c. factum super quo. tamen idem in vtroque est dicendum, quando dolosa est subreptio, tunc nullum in totum est rescriptum, per tex. in dicto cap. super literis. de rescript. Idem quando connexitas est, vt quia in persona est commissa subreptio, tunc in totum vitiatur rescriptum. c. sedes. & ibi Panor. vlti. not. de rescri. & in dicto c. constitutus. in prima glos. & in c. super literis. nu. 5. in fi. ibidem. 110

Subreptio in vno an vitiat in toto.

Alioqui regulariter subreptio in vno articulo, non vitiat capitula separata & diuisa, vt est text. in cap. si eo tempore, de rescrip. in sexto. vide regulam sic constitutã, cum limitationibus, per Feli. in dicto c. sedes. & per Riminald. & Ias. in l. si ex falsis. C. de transac. Carol. Ruy. d. cõs. lxx. quia id de quo. col. iij. nu. 8. & 11. in quinto volu. vbi dicit maximè procedere, quãdo vnum 111

capitulum

capitulum gratiæ tendit ad commodum vnius,& aliud ad commodum alterius.Nam vnius factum alteri nocere non debet.l. si vnus .§. ante omnia. ff.de pactis.

113 Notandum est,quòd subreptio tollitur per clausulam motus proprij.ca. si motu proprio.de præbend.in sexto.Sexaginta alios effectus illius clausulę cumulaui in forma mand.in verb.motu proprio,in concor. Franciæ. *Subreptio quomodo tollatur.*

Secundò etiam tollitur per clausulam non obstante.c.non potest.de prębend.in sexto.

Tertiò per clausulam , si non sit alteri ius quæsitum: ipsa enim tollit omnem subreptionem,quæ à tertio allegari posset , dicente sibi rescriptum præiudiciale:nec est opus alia mentione coloratæ possessionis. Cardinal.consil.xciiij.nobiles viri,quia rescriptum videtur concedi sub conditione,si non præiudicetur alteri in iure quæsito.c.quamuis.de rescript.in sexto. & cap. si postquàm.de præbend.illo libro.hoc docet Felin.in cap.super literis.col.vij. nume.11. de rescript.

Quartò idem in clausula,ex certa scientia.gloss.in c. ij. de filijs presbytero.Bauer.in.§.hæreditas.col.vj.de hæredib.instituend.in insti. Felin.in cap. cùm inter.de exceptio.

Quintò idem dicunt quidam in clausula.Ex plenitudine potestatis,cùm tantùm operetur sicut motus proprius,vt consuluit Alexand.consil. xxxiij. in quinto volu.& Barba.consi.xxvij.in secundo volu.& consil. xiij.col.viij. in iij.volu.& Hyppo.in l.de vno.nu.24.ff.de re iud.alibi dico.

Sextò clausula pro expressis habentes.Feli. in c. in nostra . correlar. ix de rescrip.Dec.consi.cccxlj.viso puncto.col.j. Ego plenissimè scripsi in forma mand.in verb.pro expressis.in concor.Franciæ.

Septimò idem dicunt quidam in clausula supplentes omnes defectus, de qua consuluit Dec.consil.cccxlj.viso puncto.colum.ij.Panormit. & alij in cap.illa.de electio.

114 Decimo quæro quotuplex sit rescriptū? Respon.Imperator in rubri.C.de diuers.rescript.dicēs varia ac diuersa esse rescripta,sed in duo membra nos partiemur: quoddam enim est rescriptum gratiæ,quoddam iustitiæ.Hæc diuisio probatur in extrauagan.sedes apostolica.de offi.deleg.in communib.Hostien.in summa de rescrip. & alia sunt communia,quæ quidam vocant mista , quæ tamen sub simplicibus contineri aiunt Ias.& recentior.in l.ij.ff.de verborum obligatio. & in §. omnium.de actio.in instit.& ob id voco ea communia, quia & à Papa & à secularibus principibus concedi possunt,sicut iureconsul. vocant communia prædiorum rusticorum,& vrbanor.& Imperator communia vtriusque iudicij,& communia de legat.& fidecommiss.& communia de manumiss. communia de vsucap.Sic & legitimationis rescriptum , & alia multa communia sunt,quæ scribo in praxi beneficial.Solent autem concedi & à Papa, & à principibus secularibus,ad diuersa tamen tendunt,& varia concedunt, vt plenè explico in dicta praxi benefic. *Quotuplex sit rescriptū*

115 Rescripta gratiæ sunt,in quibus aliquid gratiosè cōceditur,& de his quæ à Papa conceduntur,quæ beneficialem tangūt materiā,plenè scripsi in praxi beneficiali , & differentias inter rescripta gratiæ & iustitiæ, ibi videlicet. *Rescripta gratiæ & iustitiæ quæ.*

Alia autem rescripta gratiæ,seu literæ,quæ à secularibus conceduntur principibus sunt remissiones,gratiæ,& indulgentiæ:de quibus.ff.ad senatuscon-sul.Turpil.& in rubri. C. de abolitio. & ego tractabo in his ordination. Regijs,in tract.de remissio.& gratijs,& indulgen.

Rescriptum iustitiæ est quod ad iustitiam administrandam tendit, vt si 116
detur iudicibus delegatis potestas,ius, & iustitiam partibus administrandi. Calder.in consil.vlti.rubri.de rescript.vt in toto titul.de offic . delega.Et ista rescripta tria continere membra dicit Gomes.in rubri.de rescript. in sexto. nume. 15. Nam quædam conceduntur per viam breuis,de quo plenè scribo in praxi beneficial.alia per viam commissionis,alia per viam rescripti specia liter nuncupati.

Literæ cõmißionis quæ sint.

Rescriptum per viam commissionis à Papa emanans est, quãdo ipse ali- 117
cui Episcopo,vel vni ex Dominis de Rota,seu duobus, aut pluribus alijsúe causam committit.c.cæterum.c.sedes.& sequen. de rescript. & in cap.ij . de dolo.c.cùm olim.de offic.delega.vide in regul.cancellar.xxxj.Et solet sic fie ri.dignetur S.V.causam,& causas,quam,& quas deuotus S.V.orator N.cle ricus Parisien.diœcesis habet,& mouet,habereq; & mouere vult & intendit contra,& aduersus quẽdam Ioan.assertum clericum aduersarium,omnesq; alios,& singulos sua communiter,vel diuisim interesse putãtes , de & super Parochiali ecclesia N.dictæ diœcesis,quam quondam B.dum viueret obti nebat,rebusq; alijs in actis causæ huiusmodi latius deducendis ; & illorum occasione alicui ex Roma.Pontificis.de vestri sacri palatij causarum audito ribus committere audiendas,cognoscendas,finesq; debito terminãdas,cum omnibus & singulis,earum incidentibus,dependentibus,emergentibus, & annexis,cum potestate dictum Ioan.omnésq; alios,& singulos supradictos, & in executione citationis præsentium vigore ad partes decernendæ nomi nandos,in Roma.Curia,& extra eam,& in partibus quoties opus fuerit . Et istæ commissiones, quæ fiunt auditoribus, potius sunt distributiones nullam iurisdictionem habentes,secundum Feli.in rubri.de rescript.col.ij. plus dicens impetrationes cõmissionum quæ fiunt talibus,etiam si obtentæ sint ab excommunicato valere ad limitationem.c.j.de rescript.lib.vj.& aliâs scri psi in interpretat.c.postulastis.de cleri.excommunica.ministran.vnde si cau sa delegetur alicui,vt cognoscat de re ad Titium pertinente, iudex poterit, & de possessorio,& de petitorio cognoscere:quia verbum pertinere amplissimè patet,in l.verbum pertinere.vbi abundè scripsi.ff.de verborum signifi.

Commißio à Rege conce di solet.

Commissio etiam dari solet à Rege,& solet interdum committere per li 118
teras,quòd audiantur testes in aliqua prouincia,in authenti.apud. iuncta l. iudices.C.de fide instrumen. Qui aliquando audiuntur ratione processus. vt ibi interdum propter suspiciones iudicum, seu consiliariorum , vt in tracta.de euocat.& de supplica.in primo Tomo ordinatio . Regiar.interdum ad futuram rei memoriam.l.in lege Aquilia si deletum.ff.ad legẽ Aquiliam. c.fina.vt lite non contesta.

Interdum conceditur rescriptum commissionis propter vtilitatem iurisditionis, vel aliam, vt si erigi petatur nouum tribunal,vel an illud transferri in alium locum sit vtile necne, vel super alia vtilitate,& tũc solet committi alicui magistro libellorum,vel alteri,cui Rex committere voluerit. Et istæ

iſtæ commiſſiones pro varijs rebus variari ſolẽt,&iſtud petitum ſolet poſteà concedi propter hoc,quòd in commune vtile eſt,vt docet iuriſconſult. in l.iij.§.vtrum.ff.ad Senatuſconſ.Sylla.

119 Et iſti commiſſarij deputati etiam à Papa, vel à Rege, non poſſunt alijs committere,cùm ſint nudi miniſtri.clemen.j. de officio deleg.ſi iudices fuerint contra,vt ibi in tex.& gloſſ.nam in c.ſi pro debilitate,vel pro qualibet alia graui cauſa,vel neceſſitate tractandis cauſis, quæ tibi à ſede apoſtolica committuntur intereſſe non poteris, liberum tibi ſit perſonis diſcretis, & idoneis vices tuas committere:ita tamen,quòd ſi res tanti eſt, conſulere te debeant.de off.deleg.& hodie commiſſarij à Rege non ſolent delegare negotium ſibi commiſſum:ſed ſi ipſe cõmiſſus explere non poſſit, Rex alium in eius locum ſufficit & ſubrogat,etiam ſi cauſæ cognitio ſit delegata, quia induſtria perſonæ eligitur,ideo non poteſt ipſe alijs delegare.c.quoniam.§. is autem,de offic.deleg.Et quando Papa vel Rex concedit, vt ſi non poſſit cognoſcere,talis cognoſcat,etiam non poterit primus iudex delegare, quia intelligitur ſi non poſſit cognoſcere per ſe.c.coram.de offi.deleg. *Delegare quando commiſſarij Regij poſsint.*

120 Commiſſiones aliæ poſſunt fieri non ſolùm à Papa,vel à Rege,ſed etiam ab alijs magiſtratibus,& iudicibus ordinarijs,vt dicta l.iudices C.de fid.inſtrum.Et quando in commiſſione eſt dies præfixus,niſi de communi conſenſu prorogatus ſit,eo tranſacto mandatum expirat.c.de cauſis.de offi.deleg.vbi additur,quòd ſi pars non pareat iudici delegato,ſi certa pœna à iure præſtituta ſit,illa eſt infligenda,aliâs eſt arbitraria.

121 Item,concedit Rex omnibus priuilegiatis literas,quas de committimus vocamus, in quibus committit cauſam Conciliarij,Aduocati vel Procuratoris,ſeu alterius priuilegiati,Cõciliarijs ſupplicationum ſeu Requeſtarum. Et ſine his literis non ſolent ipſi cognoſcere, vel niſi cauſa ad eos remittatur à Senatu,vel à magno Concilio,vel aliâs:vt ſcribo in ordina.Reg.rubr. *des Conſeilliers tenans les requeſtes du palais.* *Literæ de cõmittimus quibus dentur.*

122 De reſcripto ſpecialiter nuncupato tractatur in c.ſuper literis.de reſcrip. & in rubr.de precib.Impera.offerend.cum titul. ſeq.C.Et in reſcripto nulla dictio debet vacare,& ſuperflua eſſe per l.primam.ff.quod metus cau.gloſſ. in c.ſolitæ.de maiorita.c.ſi Romanorum.xix.diſtinctio.Bal. & Barbat.in rubric.eod.quamuis ſæpius multæ etiam ſint clauſulæ,quæ parum proſunt, vel repetitæ. *Nulla dictio debet eſſe in reſcripto ſuperflua.*

123 Reſcriptorum eſt alia diuiſio,nam quoddam eſt Obreptitium,Subreptitium,Falſum,Inciuile & Irrationabile. In primis videamus quid ſit Obrepti- *Secunda diuiſio reſcriptorum.*
124 tium.† Obrepere primò ſecundum Budæum eſt latenter progredi, & fallaciter adire,vt ſerpentes humi repentes ſolent. Vnde fit, vt quicquid ſenſum fallat,id obrepere dicatur,vt obrepit non intellecta ſenectus.Cicero in Cato.obrepſit dies,fames & obliuio,ac cætera id genus,in l.ſi quis obrepſerit.ff.de falſ.Ex eo fit,vt obrepere pro fallere,hoc eſt incautum aggredi accipiatur,vt Vlpia.de Carbon.edicto ait in l.iij.§.puberi.ibi, ſed ſi cùm eſſet pubes,quaſi impubes obrepſerit,dicendum eſt nihil eum egiſſe. Accurſius,obrepſit,exiſtimauit ab obripio eſſe,ac preces obrepticias &ſubrepticias.Pero. ab obripiendo & ſubripiendo dictas eſſe tradidit,inferius dicam, quid ſentiam.Obrepere ad magiſtratum dicitur,qui falſa ſpecie, vel probitatis, vel *Obrepere quid,& ſubrepere.*

doctrinæ ad magistratum assumitur,& vt vulgo loquimur per hypocrisim vel per abusum.Budæ.Et obrepere iudici per acta,vel libelli interpellationem,pro eo quòd est falsò se insinuare,& prætextum facere.l. si quis obrepserit.ff.de fals.Oldendorp.de copia verbor.Vnde dicunt obrepimus, cùm tacendo aliquid impetramus,quod exprimere necesse erat, expressúmque, principem à concessione abalienâsset, facit l.sed si hac lege.§.patronum,ff. de in ius vocan.ibi dum arrogantur per obreptionem : cùm enim hoc ipso quòd arrogatur,celat conditionem,ergo in celando consistit obreptio,facit l.si fideiussor.§.si cùm debitor.ff.mand.

Subrepimus verò,cùm à principe per falsam rei narrationem aliquid extorquemus.Putà rescriptum,priuilegium & alia: hoc Spiegel.in suo dictionar.†Ego autem sententiam Budæi probo,quòd deducatur obreptitium à verbo obrepo,non obripio,& pro hac sententia est text. quem non adducunt.doct.in l.si fideiussor.§.si cùm debitor.ff.manda . ibi ne forte creditor obrepat,non dicitur obripiat,sed ad elucidandum obrepticium & subrepticium,arbitror non esse faciendam differentiam an ex vno, vel altero oriatur,cùm in idem conueniãt.Nam siue subrepticium à subripio dicas,quòd est clam aufero,siue per mendacem narrationem impetro,siue ab obrepo, quod significat clam & latenter aggredi,& fallere,semper rescriptum subrepticium dicetur & obrepticium , in quo veritas precibus & postulationi non est adiecta,vt exponit text.in d.l.si quis obrepserit.de falsis Nam quòd in principio obrepserit,dicit,postea exponit, veritatem precibus non adiecit,quod potest esse,& tacendo verum & exprimendo non verum. Et ideo obrepere non accipietur in his legibus simpliciter pro fallere:vt dicit Budę. sed pro eo , quòd veritatem non adijcere. Et sic hodie promiscuè vtimur. Nam obrepere quis etiam dicitur,cùm exprimitur falsitas , quia veritatem precibus non adijcit,per l.si autem, §.j.ff.de negot.gest.ibi.Item si fundum tuum,vel ciuitatis per obreptionem petiero,negotium tuum gerens,vel ciuitatis.Ergo etiam in non veri expressione consistit obreptio:vt ibi dicit gl. forte dicens me habere mandatum,cùm non haberem, facit l.magis puto, §.penul.ff.de reb.eo.ibi.Manet actio pupillo, si posteà probari possit obreptum esse prætori,l.cùm verò.§.subuentum.ff.de fideicom.libert. & probat tex.in l.vna.C.si nup.ex rescr.petant.vbi quod in principio vocat subrepticium,in fine obrepticium,& huius est sententiæ Bartol.Ias.& alij in l.ij.C.si contra ius.Panor.& alij in c. super literis eod. Et hoc iure vtuntur practici, vt nullam assignent differentiam inter hæc duo verba , & vnum sine alio non solent proferre in impugnandis rescriptis.

Subrepticiũ & obrepticium.

Obrepticium & subrepticiũ nullum affert fructũ,l.ij.C.de legib.& l.fi. si contra ius.Imò iudices si dissimulauerint,vel alterius litigantem audierint, vel ad aliquid allegãdum admiserint,triginta librarum auri condemnatione plectendi sunt . Ibidem nam mendax precator carere debet impetratis, l.& si legibus.C.si contra ius.c.sedes.in fi.eod.dicetur in praxi beneficiali.

Obrepticiũ, & subrepticium impetranti nullũ affert fructum.

Tamen notandum est rescriptũ non posse impugnari,licet ex gestis aliquid omissum sit,dum tamen factum sit sufficienter narratũ,& non tacuerit pars ex dolo illud,quod potuisset mouere concedentem ad negandũ,l.j. C.si contra ius.c.postulasti.de rescr.Vide Soci.consi.clxiiij.visa bulla. col.ij: in ij.volu.

Sufficit factũ esse narratum.

128 in ij.vol.Sed deteſtabilius eſt & grauius,& falſum exprimere,quàm verum tacere,teſte Pauor.in c.quia circa.de conſangui. Sed quoad effectum nihil, quia nec literæ ſubrepticiæ,nec obrepticiæ valent : ſed non punitur pœna falſi is,qui verum tacet,vel falſum Papæ dicit in literis, ſed caret impetratis, c.ſuper literis.de reſcrip.plenè Fel.in rubr. ibidem,quia aliud eſt falſum dicere,aliud facere,de quo infra dicam. nam qui falſum dicit mendax eſt, qui immutat veritatem,& falſum committit,falſarius eſt:de quo per totum titu. de crimi.fal.& ff.& C.de falſis,& l.& ſi legibus.C.ſi contra ius.Bald.& alij in c.cùm dilecta.de reſcript.& quomodo tollatur ſubreptio,ſcripſi ſuperius in quæſtione nona in fine. *Falſum exprimere, deterius eſt quàm verũ tacere.*

129 Aliud eſt falſum reſcriptum:& eſt illud quod nunquam à Cancellaria,vel à principe emanauit,ſed priuatus ſibi effinxit:aut alius,vt patet in rubric.de crimine falſi.c.licet.& c.quàm graui,& per totum.gloſ.in c.memoriam.xix. diſt.Vnde dicit gl.in l.ſicut. C.de pagan.quòd ſi aduerſarius retinet inſtrumentum,quod credo falſum,poſſum illud vi eripere,& ad principem referre,ſed non frangere,quamuis gloſſ.dicat contrà.Sed tex.ibi dicit,quod ſi reſcriptum,ſi qua lex fortè prætenditur,abreptæ huiuſmodi chartę ex eorum manibus,ad noſtram ſcientiam referantur.Sed hodie per iudicem fieret, & areſtaretur in manibus ſcribæ, ſeu Grapharij, quia non debet quis ſibi ius propria authoritate dicere.l.extat.ff.quod metus cau. Et vbi reſcriptum eſt de falſo ſuſpectum , clauſula,De plenitudine poteſtatis nihil operatur,imò magis reddit ſuſpectum illud reſcriptum,quia ſtylus ſcribẽdi præuaricatur propter clauſulam inſolitam,gloſſ.ſingul.in l.ſi quis,ff.de condit.inſtit.Bald. in rub.eo.de reſcrip.col.ij.Sed in dubio præſumitur verum.l.ſi peculium.in fi.ff.de pecu.leg.Et ideo is qui allegat falſum , vel ſubrepticium, hoc debet probare,c.accedens,de crimi.falſ.quia ei qui dicit &c.l.ei. ff. de probation.l. actor.C.eo,vt dixi in ix.quæſt. ſuprà.Puniendi enim ſunt iudices decem librarum auri mulcta,qui vetuerunt precum argui falſitatem , l.puniri . C.ſi contra ius,dicetur in artic.ij.infrà eodem. *Falſum reſcriptũ quid & an differat à ſubrepticio.* *Declaratur l.ſicut.* *Reſcriptum in dubio præſumitur verum.*

130 Item,Franciæ pragmatici vocant inciuile, & irrationabile reſcriptum,in quo veritas narratur quidem,ſed eſt contra ius,vel contra id quod æquum & bonum eſt.l.inciuile.C.de rei vendicatio.l.ij.C. de inoffic.teſt.l.inciuilem. C.de furt.& l.medicus ibi,inciuile factum.ff.de varijs & extraord. cogn.l.inciuile.ff.de legibus. Sic vocat Iuriſconſultus inciuiles pœnas,in lege moris, §.ſed & damnare,ff.de pœn.Et vide in articu.ij.infrà eod. in his ordinationibus Regijs. *Inciuiles literæ & irrationabiles.*

Irrationabile reſcriptum, quod eſt contra rationem & rationi obuium, de quo text.in c.cauſam.ij.in fi.de teſtib.& dicitur communiter in reſcriptis in hoc regno, *nonobſtant letres obreptices , ou ſubreptices au contraire*. Etiam ſi non diceretur,*nonobſtant quelconques letres*,Intelligeretur de inualidis no-

131 ta.in c.cauſam.de reſcript.Iaſ.conſil.ccxxxiij.col.vij.in ſecundo vol. † Et in praxi hoc iure vtimur,vt procuratores & aduocati contra reſcripta ſoleant dicere his Gallicis verbis. *Ie dis que ces letres ſont ſubreptices & obreptices, inciuiles & irraiſonnables*.Nam poteſt eſſe,quòd pars dixerit veritatem,& princeps nõ concedenda conceſſerit,vt ſi alicui indulgeat,ne debita ſua ſoluat, *Praxis Galliæ in oppugnandis reſcriptis.*

hoc inciuile est & irrationabile.l.ij.C.de precib.Impe.offeren. Vel post rem venditam & traditam,si quis impetret,quòd ei restituatur,hoc inciuile est. l.inciuile.C.de rei vendica.etiam si duplum offerret.l.non est probabilis.C. de rescin.vend.nisi sit minor,vel dolus insit:aut alia causa, vt dico in tract. de rescis.contract.inferius.

Literæ inciuiles sunt reijciendæ.

Item,is cui dirigitur rescriptum inciuile,non tenetur illud comprobare, 132 seu vt practici dicunt interinare,sed illud reijcere debet, text.in c. si quando.eod.& not.Bal.in l.puniri.C.si contra ius, contra miseros prælatos,& rescriptorum executores,qui admittunt & comprobant quæcunque rescripta, non aduertentes an sint iusta necne,vnde Inn.in c.inquisitioni,de sent. excom.pulchrè ait, quòd si ex mandato Papæ & rescripto principis oritur scandalum,iudex non debet exequi illud rescriptum,nec subditus parere.c. Iulianus,cum sequen.xj. quæst.iij. † Imò si Papa scribat pro notoriè indi- 133 gno,tale rescriptum præsumitur subrepticium,& non est seruandum. Anto.Butr.in c.cùm adeò,de rescr.vt si conferat in Francia ignaris parochiales ecclesias in ciuitatibus,vel villis muratis sitas,contra §.statuimus.ij. de coll. in concord. Barba.in rub.eod.in clementi.col.xvij.facit text. in c. eam te.de æta.& quali.ibi,nec aliqua occasione,vel etiam literarum nostrarum obten tu institui patiaris, quæ scientia, moribus & ætate consilij non congruant institutis,tamen in his literis non licet de principis potentia disputare,vt in l.j.ff.de consti.princi.sed de voluntate & scientia,vt in quęst.xij.inferius ple nè dicetur.† Et rescriptum iusticiæ per falsi suggestionem,vel veri suppres- 134 sionem non tenet,si dolo impetratum fuerit,c.super literis. de rescri.l.præscriptione.C.si contra ius.Imò quando subrepticium est in rescripto, illud per insidias elicitum censetur,c.veniam.xxxv. quæstio. ix. In dubio tamen præsumitur quòd ex simplicitate & ignorantia fecerit.gl.ibi in d.c.super literis,quam doct.probant,sed Hosti. distinguendum censet, an impetrans fuerit doctus,vel ignorans,per glo.in l.dolum, C.de dolo.l.sed si maritus,ff. qui & à quib.c.ij.de renuncia.in sexto.Bal.in l. & si legibus. C.si contra ius, & Barba.in rubr.de rescr.in clemen.col.xx.

Papæ pro indigno scribēti an sit parendum.

Subrepticiū rescriptum non valet.

Odiosum fauorabilem, & mistum.

Item,rescriptum adhuc diuiditur,quoddam est odiosum:fauorabile alte 135 rum,& aliud mistum.Odiosum quod in odium aliquorum,vel alicuius datur,vel pœnam aut odium continet,& hoc restringitur,arg.l.cùm quidam, ff.de lib.& post.vt si mandetur quod tam priuilegiati quàm non priuilegiati teneantur soluere Regi,vel alteri centum,non cōprehenduntur hi, qui priuilegium in corpore iuris clausum habent,per tex.iuncta gl.in l.ij.§.legatis.ff.de iud.quia hoc odiosum est,vt scripsi in scho.priui.clxxix. Fauorabile quod fauorem continet,& hoc ampliatur,l.placet.ff.de lib.& posth.quę rescripta gratiosa vocat Io.Monac.eod.tit.in sexto.Mistum quod partim fauorem,partim odium continet.argu.l.sed si hac §.fina. ff.de in ius vocando,& hoc nec restringi,nec ampliari debet:nisi quoad ea,quæ sunt consequutiua rescripti,l.qui procuratorem,ff.de procura. Vide in l.venia.C. de in ius vocando.† Et in his rescriptis attenditur conclusio. Bald. in l.præscriptione.in 136 fi.C.si contra ius,sicut in contractu,l. si voluntate,C.de rescind.vend. & in libello doct.in l.edita.C.de edendo.l.j.ff.illo titu.Et ad iustificandum placitum,seu rescriptum Regis sufficit quæcunque occasio,Bal.in c.ecclesia.col. penul.

Cōclusio in rescriptis attendenda.

penul.vt lit.pend.refert Iaſ.in conſi.cxliij.circa primum.col.iij.volumi.ij.

137 Inſuper hæc reſcripta nihil operantur,niſi integrè producantur. Bald.& Barba.in rubr.de reſcript.allegant Specu.in titu.de reſcrip.præſenta.in princip.verſicu.obijcitur.argum.l.inciuile,ff.de legib.& integrum dicitur,quod ex omnibus ſuis partibus conſtat,ita quòd totum legi poſſit ad verbum.l.fi.C.de precib.Impe.offeren.c.contingit,de fide inſtru.Et ſic intelligi debet ordinatio Regia poſita in rubr. *Des letres d'eſtat.* artic.iiij.vbi dicitur quòd nullus debet admitti ad allegandum literas ſtatus,niſi promptam illarum fecerit fidem.Et hanc fidem oportet,quòd faciat integram, quia non ſufficit partem literarum producere,& partem non,vt ibidem dico, & in tract.de liter.dilat.arti.iij.& quid dicatur integrum abundè ſcripſi in l. ſylua.§.integra,ff.de verbo.ſignific. *Integræ ſunt producendæ literæ Regiæ.*

138 Quæro intra quod tempus poſſit de ſubreptitione excipi?Reſpon.quando in literis gratioſis interuenit ſubreptio,tunc aut opponitur dilatoriè contra literas,vt in d.c.ad audientiam,ſecundo,de reſcri.c.ſi ſuper gratia,de officio deleg.in ſexto,& tunc opponi debet ante litem conteſtatam, ſicut omnes dilatoriæ,c.paſtoralis,de except.c. inter,de re iudic. Si verò opponatur peremptoriè contra gratiam,& tunc poterit vſque ad ſententiam opponi,ſicut in alijs peremptorijs.Innocent.Panormit.& alij in c.conſtitutus, in fine de reſcript. Et quando dilatoriè opponatur, declarat Bartol. in l.cùm quærebatur.in fine,ff.iudica.ſolui,& in l.j.in fin.C.de ordin.cognitio.Si verò agatur de reſcripto iuſtitiæ,tunc regulariter in initio litis opponi ſubreptio debet,l.ita demum.C.de procurator.vide quæ ſcripſi in tracta.except. in except. reſcript. *Subreptio intra quod tempus opponi poſſit.*

139 Vndecimò videndum eſt, quis ſit reſcriptorũ effectus? Reſp.multi ſunt,ac eorũ vtilitates,vt inferius ſtatim apparebit,per tex.in l.vnũ ex familia,in fi.ff.de le.ij. *Effectus reſcriptorum & vtilitates.*

Primus eſt,vt laxetur per ea aliquid de iuris vel ordinationis rigore.l.cùm hic ſtatus.in principio,ff.de donatio.inter virum & vxorem,quod probatur in literis naturalitatis,quæ rigorem legis,& ordinationis mitigant,vt ſcribo inferius in tract. de liter.naturalit. Nempe de iure quilibet debet ordinari ſub titulo eccleſiæ ſuæ ciuitatis,& illi præfici,& non extraneus,c.j.lxx.diſt. l.in eccleſijs.C.de epiſco.& cler.Literæ enim naturalitatis laxant de iuris & ordinationis rigore, vt etiam extraneus in eccleſijs Franciæ præficiatur, vt ſcripſi,dicto titu.De liter.natur.

140 Secundò,reſcribit Imperator,vt declaret conſtitutionem iuris,l.reſcripto diuorum fratrum ad Rutilium Lapum.ita declaratur conſtitutio.ff.de mune.& honorib.l.ij.in fine,de iure immun.l.ſi hominem,in fine,ff. depoſiti,l. cùm pater,de pactis dotalib. *Reſcriptum declarat.*

141 Tertiò,reſcriptum confirmat,quod aliâs eſt inualidum, vt in rubrica de confirmat.vtili vel inutili,in decretal. & in l.ſemper,in fine,ff.de iure immunita.ibi idque etiam confirmatum videtur reſcripto diui,l. ſi idem.ibi, quæ ſententia reſcripto Imperatoris noſtri Antonini confirmata eſt,ff.de iuriſd. omn.iudi.l.adoptio non iure facta à principe confirmari poteſt.ff.de adop. Quamuis violentia poſſeſſio non poſſit reſcripto confirmari, l.authoritatem,C.vnde vi. *Confirmat inutile.*

Remittit princeps negotia reſcriptis.

Quartò, per reſcriptiones negotia Imperator remittit ad præſides pro- 142
uinciarum, l.generaliter, ff.de offi.præſi. Et hoc patet in rubri.de euocatio.or
din.v.vt ibi ſcripſi in primo Tomo conſtit.Reg.

Vires ſumit reſcriptum à principis intentione.

Quintò, reſcriptum vires ſumit ab intentione reſcribentis, c.ad aures, ibi. 143
cùm non ſit intentionis noſtræ, de reſcri.c.fi.ibi noſtra feratur intentio, ibidem, l.ex facto, in prin.ibi, beneficia quidem principalia ipſi principes ſolent interpretari, vbi Iaſ.ff.de vulg. Et intentio principis talis eſſe præſumitur, vt alius non grauetur, nec iniuriam patiatur, teſte Bald.in d.c.ad aures, facit c. quamuis, de reſcrip.in ſexto. etiam ſi motu proprio conceſſum ſit, quia hæc voluntas ſimilis eſt teſtamento, in quo iniuriam teſtator facere non præſumitur, l.impuberi, ff. de admiſtr.tutor. de voluntate, vide Feli.in c.ſciſcitatus, col.viij.nu.13.de reſcrip.

Limitat ius.

Sextò, reſcriptum limitat ius, in l.ij.§.verba, ff.ad Velleian. ibi, ſed ita de- 144
mum eis ſubuenit, ſi non callidè ſunt verſati. hoc etiam diuus Pius, & Seuerus ſcripſerunt.

Interpretatur.

Septimò, voluntatem defuncti interpretatur, l.licet, ff.de leg.j.l.vnum ex 145
familia.§.fi.ff.de leg.ij.& poteſt ſumi argumentum à contrario ex reſcripto, per l.ſi procuratorem, §.ſi ignorantes, ff.mand. Barb.in rub.de reſcrip. in clemen.col.xx.& Corſetus in ſing.incipiente. Argumentum. Et illa interpretatio in ſimilibus caſibus ligat, l.fi.§.definimus, C.de legib.

Geminatũ reſcriptum quid proſit.

Octauò, geminatum reſcriptum operatur tantum quantum clauſula mo 146
tus proprij, teſte Bal.in l.nec damnoſa.C.de precib.Impe.offer.argu.§.& hoc verò iubemus, in authen.vt nulli iud.colla.ix.iuncta l.j.C.de peti.bon.ſubla. libr.x.ſequitur Roma.in repet.l.ſi verò, §.de viro, Fallen.xxxj.ff.ſoluto matr. refert Barba.in rub.huius tit.in clement.col. xvj.non tamen inuenio, vt tot effectus habeat ſicut clauſula motus proprij.

Illicitum reſcriptum facit licitũ.

Nonò, illicitum facit licitum & permiſſum: nam & fœminæ ex reſcripto 147
principis adoptare poſſunt, licet de iure ſit illicitum.§.fœminæ, de adopt.in inſti.l.nam & fœminæ, & l.nonnunquam, ff.illo titu. & ſacrilegij inſtar eſt, diuinis ſuper quibuſcunque adminiſtrationibus, vel dignitatibus promulgandis, obuiare beneficijs, l.ſacrilegij, C.de diuer.reſcrip. & ſolet impetrari à principe, vt intra legitimum tempus mulieri nubere liceat, l.ſolet, ff.de his qui not.infa.

Dignitas per reſcriptum retinet.

Decimò, prodeſt ad dignitatem retinendam, l.fi.ff.de ſenato.vnde vidua 148
in dignitate conſtituta, quæ inferiori nubere vult, poteſt ſibi impetrare, ne nubendo dignitatem priſtinam amittat, vt ibi.

Vndecimò, vt liceat nubere quibuſcunque, ac ſi Scenicæ filia non eſſet, 149
l.Imperiali, §.his illud, C.de nupt.hoc tamen rarum eſt, & non reſeruatum, cùm libera ſint matrimonia in Francia, etiam vilibus perſonis.

Reſcriptum ſupplet.

Duodecimò, ſupplet cùm quæſtio decidi non poteſt, l.mora, ff. de vſur. 150
ibi diuus quoq; Pius Tullio Balbo reſcripſit, an mora facta intelligatur, neque conſtitutione vlla, neque iuris authorum deciſione decidi poſſe, &c. l. nam vt ait, ff.de legib.& in rub.C.de relat.& l.quia, de præſc.verb.

Confitetur impetrãs cõtenta in reſcripto.

Decimotertiò, videtur quis cõfiteri cõtenta in reſcripto, l.cùm precum. 151
vbi addidi, C.de libe.cau. Io.Andr.in c.fin.de iureiur.in vj.etiã ſi reſcriptum reprobetur tanquam ſubrepticium. Panor. per illũ text. in c.examinata.no.

iiij.de iud.Barbat.consil.xviij.præclarè,col.xj.in ij.vol.quod est verũ, si pars acceptaret illam confessionem,secus si impugnaret.Bar.in l.post legatũ,col. iij.ff.de his qui.vt indig.Fran.Marc.in deci.Delphi.quæst. ccxxiiij. in prima parte,facit quod notat Iasi.in l.j.§.editiones,col.penult.ff.de edendo,& consil.clxj.in causa,col.iij.in secundo volu.

152 Decimoquartò,forma data in vno rescripto, ad cognitionem vnius causæ,potest seruari & in alijs,c.multi,ibi,formam ad omnia similia,ij.q.j. & c. licet,xvj.q.iij.ibi,tunc formam pro cæteris scripsimus,tex.in l.Mela.ibi,hanc formam ab Hadriano datam obseruandam esse Imperator noster rescripsit ff.de alimen.& ciba.leg.vide Fel.in rub.huius tituli,in prin.adeo quòd si forma data sit in vno rescripto , & simile emergat negotium, poterit eadem seruari forma.allegatur Archi.& Dom.in c.ignorantia,xxxviij.dist. Et ideo interpretatio facta per rescriptum in vno negotio, facit ius quoad omnes. per no.in c.in causis de re iud.Rom.consil.cclx. in proposito,in princ.ob id doct. dicunt rescriptum vim constitutionis habere , maximè inter partes. *Forma in vno data in alijs seruatur.*

153 † Ideo rescriptum actoris cogẽs reum,vt personaliter compareat, extenditur ad actorem,vt ipse etiam sic comparere teneatur,c.j.de iud.in sexto,&rescriptum remouens reo appellationem,& actori tollere videtur,Bald.in c.j. eo.& si causa tractari debeat summariè quoad reũ, debebit etiam summariè tractari quoad actorem,si conueniatur,clementi. sæpe.in verb. voluerit,de verb.sig.Feli.& alij.in c.j.de mutuis petitio.

Limitatur nisi fauor vel odium,aut summa ratio,aliud in altero induceret,Bal.in d.c.j.in fi.de rescr.& Fel.in rub.col.ij.

Secundò,nisi motu proprio concessum esset rescriptum,per l.iij.ff.quod quisque iur.Panor.in c.fi.de mutuis petitio. De hoc motu proprio abundè scripsi,in gloss.concor.in for.mand.in verb.motu proprio.

154 Decimoquintò,ex principis rescripto actio datur,l.eleganter,in princ.ff. de pig.act.Bal.in rub.de rescri.in fi.& ibi Barb. quod est verum, quando rescriptum eo tendit,& ad concedendum ius,secus in alijs rescriptis, quæ cognitionem tantum iudicibus concedunt, & nullum ius parti tribuunt, vt scripsi superius in proxima quæst.in rescripto commissionis. *Actio ex rescripto datur.*

155 Decimus sextus effectus rescriptorum gratiæ est, vt alicui prouideatur,c. duobus,in fi.eod.in vj.iustitiæ vero,vt iustitia administretur, & cuiq; quod suũ est reddatur,vt patet de offi.del.per totũ,& in rub.ff.de offi.eius cui est man.iu.& alij sunt effectus pro rescripti qualitate vt scripsi in praxi benef. *Effectus rescriptorum gratiæ vt prouideatur impetranti.*

156 Decimoseptimò, omnes virtutes legis possunt attribui rescriptis principis,teste Bal.in l.j.& per totũ,ff.de nat.rest.l.qui in prouincia.§. diuus,ff.de ri.nu.Aliquãdo est lex gratię,vt cùm fama restituitur,l.j. §.de qua, ff.de postu.c.cùm te,de re iud.per Inn.& alios,& quãdo bannitũ restituit,l.relegati, ff.de pœ.Quandoq; est lex odij,vt quãdo pœnã irrogat,§.sed & quod principi,de iur.nat.in inst.& l.j.ff.de const.prin.interdum est lex authoritatis,vt l.j.C.de his qui ve.æta.impe.l.ij.de adop.Nonnunquã est lex dispẽsationis, l. quidã cõsulebat.ff.de re iu.&l.Barbari⁹,de off.prę̨t. *Virtutes legis habẽt rescripta.*

157 † Itẽ princeps vult omnes actus suos regi à iustitia Poli & fori,ꝓpter tamẽ modicũ excessum nõ vult vituperari,l.quoties,C.de prec.Imp.offe.Et si excedat partis iustitiã,nũquam ꝑsumitur velle excedere,nisi in modico, Bal.in d.l.j.ff.de cõst.prin.imò secũ *Princeps nõ vult impossibile , nec excessum , nec iniustitiam.*

dum eum quicquid placet principi, debet intelligi si sit possibile, & honestum. nam possibilia princeps non potest, nec ei placent, & impossibile est cuius contrarium est necessarium. Est autem necessarium ius diuinum, ita & naturale, hæc Bald. vbi suprà.† Vnde si Papa reuocari mandat, quicquid 158
authoritate primarum literarum factum fuit, intelligi debet si temerariè, & iniustè factum fuerit, alioqui non, per tex. in c. audita, de rest. spol. non enim videtur Papæ vel principis intentio, vt velit per rescriptum suum reuocare ea, quæ rite statuta sunt, c. eam te, de æta. & qualit. Sic consuluit Rom. consi. cccliiij. circa propositam, col. j. & Ias. consil. ccxiij. col. vlt. in ij. vol. Fel. in c. in pręsentia, col. ij. de prob. & sic intelligi potest illa clausula posita in literis Regijs, *nonobstant quelconques letres à ce contraires*, &c.

Reuocatio factorũ intelligitur de illicitis.

Decimooctauò, rescriptum loco libelli & petitionis habetur, l. j. & per totum, C. quando libellus principi datus, vnde sicut non valet libellus si causam ineptam contineat, c. dilecti, de iudi. c. j. de libel. obla. sic nec rescriptum. 159

Petitionis & libelli loco est rescriptum.

Decimononò, potest impetrans suo renunciare rescripto, vt vult text. & 160
ibi doct. in c. ex conquæstione. de resti. spol. tex. & ibi glos. in clemen. constitutionem, in verb. nolle vti, de elect. gloss. & doct. in c. cùm olim, de offi. delega. Bal. in l. j. C. vt lite penden. Alexan. consi. xxxiiij. Viso themate, col. ij. in primo vol. Etiam postquàm iudici est præsentatum, teste Panormit. in dicto c. ex conquæstione. Areti. consi. xxxiij. consultatio, col. ij. Etiam post citationem, dummodo parti satisfiat de expensis, & de eo quod interest. Butrig. in in c. super literis, col. vij. versi. *Or* aduerte, de rescr. quamuis Panormi. teneat contra in dicto c. ex conquæstione, & Roma. consi. cccxliij. ex themate, col. penul. in tertio dubio, quia per præsentationem & citationem literæ effectæ sunt communes: ideo illis renunciari non potest. Panor. & alij in c. ex tenore. de rescript. Quorum sententia intelligi & conciliari potest, quando aliquod ius esset parti aduersæ acquisitum, tunc in præiudicium illius partis renunciare impetrans non posset, sed quoad pręiudicium renunciantis sic: vt docet Bal. in l. postquam liti, in fi. C. de pact. facit tex. in c. ex parte, in fin. eo. Sicut dicitur de rescripto impetrato ad vtilitatem publicam, cui non renunciat impetrans, vt Hostien. firmat in d. c. ex conquæstione, de rest. spol. facit, l. iij. §. vtrum, & quæ ibi addidi, ff. ad Senatusconsul. Sylla. Eelin. in rubric. de rescr. col. ij. sed hoc non videtur vtile, nisi dicas quod fortè alio rescripto permittatur, vt quandoque fit.

Renũciare potest suo rescripto impetrans.

Vigesimò, rescriptum appellationem tollere potest in illa causa, in qua 161
conceditur, cap. primo, de rescript. Nam quamuis appellatio defensio dicatur, est tamen iuris ciuilis, vt dicunt doct. in rub. de appellatio. vel forma est de iure ciuili, ideo tolli potest, non substantia: quia illa clausula non tollit querelam, cap. pastoralis, in fine, in princip. de appella. capitu. concertationi. ibidem, in sexto. Nec supplicationem, l. si quis aduersus, C. de precib. Imperat. offerend. cum authen. ibi posita, nisi remoueatur propter delictum, vel ob contumaciam, clemen. vna, de dolo. vel ob infinitatem vitandam, gl. in l. fi. C. vt lite pen. Imol. in l. ex consensu, in fin. ff. de appel. Quod est verum in principe non recognoscente superiorẽ, sed alius appellationem tollere non potest, nec quidẽ legatus de latere. Panor. & alij in d. c. j. eo. quia iuri derogare, nisi quatenus ei permissum sit, non potest, gl. sing. in c. fina. de hæretic. in sexto.

Appellatio tollitur rescripto.

ſexto. Inferiores tamen appellationem ab interloquutoria tollere poſſunt, per l.fina.C.de ſentent.& interlocu.omn.iud.& ita ferè omnes docent doct.
162 in d.l.fi.† Ego verò teneo inferiores non poſſe appellationem ab interlocutoria, nec quidem à definitiua tollere, tum quòd iuri derogare non poſſunt & inferior legem ſuperioris tollere non poteſt, clemen.ne Romani, de elec. tum etiam ſi interlocutoriam tollere poſſent. Et in conſequens appellationem à definitiua, quia non eſt diuerſa ratio in vtraque quoad hoc, vt plenè ſcribo in ij.not.in l.quod iuſſit.ff.de re iud.ſed tex.in d.l.fi.C.de ſent.decepit iurium interpretes. Nam ibi dicitur, quod ſoliti ſunt interloqui iudices, vt non liceat ante ſententiam ad appellationis, vel recuſationis conuolare auxilium.nam ille text.intelligi debet iudices ſic per interloquutionem, poſſe reſpuere ab interloquutoria appellationem, quæ à iure tollitur vnde iudices inſequẽdo ius ab interlocutoria appellationẽ reijciunt, ſi poſſit in definitiua reparari, per l.ij.C.de app.reci.Sed quod poſſint appellationẽ à iure permiſſam tollere, nullo iure cauetur, nec quidem poſſunt committere appellatione remota, vt dixi in nouis meis interpret.ad illam legem.Et ſi proferant interloquutoriam in qua dicant appellationem non recipiendam, appellari
163 poteſt, ſicut ſi proferent à definitiua non eſſe appellandum. † Et quamuis doc.dicant nil prodeſſe de cõſuetudine illam clauſulam appellatione remota poſitam in reſcripto, in d.c.j.eod. ego tamen vidi contrariam conſuetudinem in Francia: nam quando Rex committit aliquibus, vt cognoſcant appellatione remota, nunquam vidi poſteà recipi appellationem. Nam poſtquàm committit illis, vt ſic iudicent, ipſi authoritate Regia iudicãt, & ſicut ipſe princeps eſſet iudicaturus, l.j.ff.de offic.præf. præt. Ideo ſicut à principe non appellaretur, l.j.ff.à quibus appell.non licet, ſic nec ab ipſis commiſſarijs, ſicut ſi committeretur, vt proceſſum facerent, & poſteà principi referrent, & is pronunciaret: vt ſcribitur de commiſſis à Moyſe, Exod.xviij.c. dicam plenius in tract.de appell.in ord.Reg.

Intellectus ad l.fi.C.de ſent.

Clauſula appellatione remota, quid proſit.

164 Vigeſimus primus effectus eſt, vt reſcriptum contra ſtylũ impetratum ſit de falſo ſuſpectum, ideo non valet, c.ſecundo.eo.& c.in memoriam, xix.diſtinctio.& non pręſumitur à Papa vel eius Cancellaria emanatum, ca. porrectum, de confirmatio. vtili. ibi, cùm igitur à Cancellaria noſtra huiuſmodi literas emanâſſe non credamus.Idem ſi clauſulæ inſolitæ in eo apponantur.gloſſ.in l.ſi quis.ff.de condi.inſti.c.cauſam quæ.ij.de teſtib.c.ex par-
165 te.de capel.Monach.† Idem ſi tollat ius tertij.Panormi.in capit.ex parte, ſecundo, de officio deleg.per c.ſuper eo.ibidem, & capitul.quamuis. de reſcri. in ſexto. Præſumitur enim falſum priuilegium, quod tollit ius tertij, cùm princeps non ſoleat huiuſmodi priuilegia concedere. Felin. & alij plenè in dicto c.ij.& Curt.conſil.lxvj.& conſil.lxxiiij.circa fi. & ſic reſcriptum ex his
166 præſumitur ſuſpectũ.† Idem ſi prohibitum ſit impetrari.l.iij.C.de Paga.l.iij. de fund.patrimo.libr.xj. Adhæc ſi careat debita ſolennitate.l.vnicuique.C. de proxi.ſacror.ſcrinior.libr.xij.& Maſuer.in ſua practi.rubric.de liter.no.§. item multis modis.nu.52.doc.in l.iubemus.C.de teſt.Inſuper quando raſum eſt in loco ſuſpecto, c.inter, & c.ex literis, de fid.inſtr. Prætereà ratione perſonæ illius, qui illud impetrauit, l.j.C.de precib.Imperat.offeren. Siue partis

Reſcriptum contra ſtylum eſt ſuſpectum.

Priuilegiũ ius tertij tollẽs, præſumitur falſum et ſuſpectũ.

vel notarij ratione.l.si cui.§.ijsdem.ff.de accu.l. non omnes.§.à Barbaris.de re militari,& alio modo suspectum præsumitur,prout in l.fi.C.de fid. instr.

Suspicio rescripti,quid prosit.

Operatur autem ista suspicio,vt interim isti rescripto non credatur, nec executioni detur.c.si quando.eod.c.porrecta.de confir.vtil. 167

Secundò,vt iudex,cui rescriptum directum est,interpellare debeat,& moueere Papam,vel principē à quo progressum fuerit.d.c.memoriam.xix. dist.

Tertiò,vt post monitionem,si Papa vel Cancellarius,vel is à quo emanauit rescriptum , remitti petat ad se impetrantem , tunc ad concedentem debet iudex illum sub fida custodia mittere,dicto c.ij.in fin.ibi venire compellas.c.ij.de cri.falsi.& dicto c.in memoriam.

Quartò,quod impetrans tanquā falsarius puniri poterit,& extra ordinē, nisi probauerit illud rescriptū sibi sub illa forma concessum. c.porrecta,de confir.vtili.l.iubemus.C.de prob.Cur.consi.lvj.super processu.col.pen.vbi suspicio falsi pro veritate habetur,nisi ab impetrante contrarium probetur.

Iudex rescripti ratione quomodo cognoscat.

Vigesimus secundus effectus est, quòd si rescriptum valeat,iudex datus etiam nō suus,cognoscere poterit de illa causa,qui aliâs non posset.c.iij.de rescr.l.j.C.si contra ius.Sed quamuis rescriptum iustitiæ non valeat,tamen ad hoc valebit,vt iudex de subreptione cognoscere possit. cle.j. eo.l.ij.C.si contra ius.vbi text.dicit de causa conuenit ferre sententiam . Intelligi debet de causa subreptionis,de qua cognouit,non de principali,quia de qua cognouit,de eadem pronunciare debet.l.de qua re.ff.de iudic.quicquid iactent doct.super d.l.ij.vt dixi in nouis interpr.illius legis.Secundò,vt iudex rescriptum irritum pronunciare possit,& ab effectu rescripti partem repellere,& vt solet dici,*le debouter & priuer de l'effect,& enterinement de ses letres*.d.c.porrecta.ibi denuncies non valere,de confir.vtil.& c.ad nostram. ibi denuncietis irritas & inanes:ibidem dico art.ij.gl.xiiij.infrà.Tertiò,in expensis condemnare debet impetrantem.c.ij.eo.& c.de dolo.ac d.cle.j.doct. in c.super literis.de rescr.& hoc seruatur in curijs Franciæ,quamuis contrarium consuluerit Ias.consi.ij.in themate.vol.j.sed & quod in expensis condemnare debeat impetrantem hic iudex est.text.& ibi doct.in c.dispendia. de rescr.in sexto.glo.& doct.in c.fi.illo titu.in decreta.Iacob. in l.non idcirco.ff.de iud.& hodie est text.in concord.in §.si quis verò,de Friuo.appel.vbi etiam vult vt condemnetur in expensis, damnis & interesse , facit tex.in c. cum appellationibus,de appell.libr.vj.sic consuluit Barbat.consil.quinquagesimo.illud afferam.col.iiij.in primo volu. 168

Intellectus ad l.ij.si contra ius.

Literæ post præsentationem & fulminationē ligant.

Vigesimotertiò,literæ non afficiunt,nec ligant ante literarum præsentationem.c.vt nostrum.de apppel.c.si capitulo,de concess.prębend.in sexto,etiam quęcunque clausula adfuerit,nisi princeps velit à data rescripti tempus currere,vt in literis dilationem annalem,vel quinquennalem continentibus,vt inferius dico in illo tract.Ideo fulminationem processus non potest executor facere ante literarum executorialium præsentationem & receptionem, etiam si bullam gratiosam recepisset.tex.in cap.cùm teneamur,ibi mandatum nostrum pro alicuius prouisione receperis,de præben.& cap. vt debitus.de appellat.c.susceptum.de rescr.in sexto.Dom.de Rota decisio.cccclix. circa tertium,in not. 169

Vigesimoquartò

170 Vigesimoquartò, iudex, cui dirigitur rescriptum, potest cognoscere de his, quæ in rescripto continentur, & quæ possunt cõprehendi sub narratione, & conclusione rescripti, vnde si rescriptum ad restitutionem concludat, pars non potest agere, vt res ei detur, vel ad aliud diuersum, vt docet Bald. in l. ij. col. vij. C. si cõtra ius, & Fel. in c. super literis, col. j. de rescri. alij multi sunt effectus, sed tu bone lector, ex his instrui poteris paruo negotio ad alios.

171 Duodecimò, quomodo rescripta & literæ Regiæ amittã tur, vel impugnẽtur? Respon. Primò, ratione intentionis, si non fuit intentio concedentis, c. mandatũ, & seq. *Quomodo literæ amittãtur, & impugnentur.*
172 de rescrip. c. proposuit, de concess. præb. † Vnde in comprobandis rescriptis non debent aduocati, vel alij impugnãtes literas dicere, quod princeps hoc concedere non potuit, sed quòd noluit, & si veritas eidem expressa fuisset, non hoc scripsisset, l. fi. ff. de cõst. prin. l. ex facto, ff. de vulga. Et tunc nullam iniuriam facimus principi, sed reputamus eum iustum & bonum, & maiestas illius in suo esse conseruatur per illa duo nomina, teste Bald. in l. ij. ff. de constit. princip. plus addens omnia principis mandata debere intelligi cùm iustitia, & saluo alterius iure, l. authoritatem, & l. meminerint, C. vnde vi. & iniuriam facit principi, qui illius literas lacerat, vel non permittit eas præsentari, vel legi. text. not. c. ex literis, de offic. delega. *Impugnãdi literas praxis.*

173 Etiam sic amittitur rescriptum, & duobus præcipuè modis, expresè & tacitè. Expresè, si reuocatum fuerit, vel illi impetrans renunciauerit, vt sequitur. Tacitè si sit subrepticium, obrepticium, & in multis casibus inferius cõscriptis, vt sequitur: non licet tamen appellare à concessione rescripti, sed ab executione sic, & ita solemus in Francia appellare, & sic iudicauit Senatus, anno 1526. die xviij. Junij. *Duobus modis amittantur literæ.* *Arestum.*

174 Secundò, ratione falsi impugnatur rescriptum, vt per tot. tit. de crimi. fal. Etiam affectus rescripti sic amittitur in c. olim, de rescrip.

Tertiò, quando est subrepticium & obrepticium. c. ad aures, & c. super literis. de rescri. vt superiùs abundè elucidaui in q. x. vbi etiam dixi impugnari posse quòd inciuile sit & irrationabile, & tunc etiam amittitur.

Quintò, quando causa ex qua princeps mouetur est falsa, quia rescriptũ intelligitur, si preces veritate nitãtur. l. fi. C. si cõtra ius. c. ij. de rescr. Card. cõs. xcvj. Papa vniuit. in prin. vel si ita est glo. in c. ij. de rescr. & in clau. cãcel. lxvij.

Quartò, ꝙ præiudicat tertio, contra c. quãuis. de rescr. in vj. c. super eo. de offi. dele. l. ij. § meritò. ff. ne quid in loco pub. fiat, & superius scripsi de hoc. *Falsa causa vitiat rescriptum.*

Sextò, si contineat scandalum, non enim vult princeps, vt cum scandalo aliquid fiat, c. nihil. de præscript. c. cùm teneamur. de præb.

Septimò, impugnatur rescriptum, si malos exitus est pariturum, ideo consulendus est iterum princeps. c. requisiuit. de sponsal. Cardin. Zabar. consil. xcvj. Papa in fi. c. vbi, de elect. in sexto.

Octauò, impugnatur si repugnantiam contineat, l. vbi repugnantia. ff. de regu. iur. Nam si scripturæ inuicem repugnantes non valent, l. scripturæ. C. de fide instru. & c. scripturæ, illo titul. in decre. multò fortiùs vna & eadem. quando est sibi contraria. l. si Titius. ff. de cond. instit. sic consuluit Card. Zabarel. consi. cxxxvj. præmitto. col. vlti. nu. 23. *Continens repugnantiam est nullum.*

Nonò, quando iniustum est inciuile, vel indecens, quod concessum est,

vt superius dixi in x.quæstio.& in diuis.subrepticij & inciuilis. Nam contra iusticiam nihil debet Papa facere.c.in causis.de re iudic. Gesta enim sua redemptoris gestis conformari debẽt.c.significasti.de elect.Idem in alijs principibus.l.fina.C.de donatio.inter virum & vxorem.

Decimò,impugnatur quando non est facta mẽtio causæ,quæ publicam concernebat vtilitatem,vnde si beneficium debeatur Theologo,vel doctori in iure, in c.super specula.& cap.quia nonnulli. de magistris. & de collat. in concord.non valebit collatio etiam iure præuentionis facta, nisi exprimatur quòd non obstante illa causa vult conferre.cap.dilectus.primo.de rescript.Cardinal.consil.cxlij.videtur dicendum.colum.iij.numer.6. quod facit ad intellectum.§.declarantes. de mandat.apostolic.in concord.vide quæ ibi dixi,quoad concor.

Exceptiones legitimæ non possunt tolli.

Vndecimò,quando legitimæ,& rationabiles tolluntur exceptiones, oppugnari solet tale rescriptum, nec debet comprobari, per cap. ex parte. secundo.de offic.delega.vbi amplissimè Feli.& Dec.

Duodecimò,rescriptum impugnatur,quando litis non est facta mentio. c.inter monasterium.de re iudica.& alibi scripsi.

Limitatur,quando lis non est contestata.Bal.in l.j.C.de relatio.Sic consuluit Francisq.consil.clxxiiij.in causa. col. ij.nume. 4. Vide limitationes per Feli.in dicto c.inter monasterium.

Decimotertiò impugnatur, quòd impetrans non habebat mandatum. c.nonnulli.§.j.de rescrip.Tamen si appareat rescriptum, præsumitur mandatum,vt decidunt doct.in c.ex parte decani.de rescript. & Anto. Capit.in decis.Nepolita.quæstio. iiij.in causa.nume.19. plus dicens quòd si non constet,an principalis impetrauerit per se, an per procuratorem, tunc dicens ipsum impetratum per non habentem potestatem, hoc probare debet: sed hodie in Francia ista non solent obijci,vt alibi scripsi,nec audiretur ista obijciens in curijs Franciæ.

Decimoquartò,quando est contra ius.l.rescripta.de precib.Impera.offerend.dixi superius quæstio.ix.facit rubri.& maximè l.fina.C.si contra ius.

Fisco damnosum non valet.

Decimoquintò,opponitur quòd rescriptum est fisco damnosum, & sic non valet.l.nec damnosa.C.de precib.Imper.offer.plenè scripsi suprà in ix. quæstio.sed hoc debet opponere etiam procurator Regius,vel Aduocatus.

Decimosextò,si sit impetratum contra vtilitatem publicam, vt per totũ titulum.C.si contra ius vel vtilit.public.& superius scripsi dicta quæst.ix.

Decimoseptimò,quando est contra stylum, ideo non valet. cap. ex literis.de constitu.cap.quàm graui.de crimi. fals. vtpotè si mandetur quòd res sine causæ cognitione restituatur.cap.secundo.eod.

Anno perditur rescriptum.

Decimooctauò,non vtendo per vnum annum,rescriptum iusticiæ per- 175
ditur,& sic oppugnatur.cap.si autem.& cap.plerunque.eod.& superius dixi in quæstio.j.Hoc etiam docet Masuer.in sua practica.rubric. de liter.not.§. Item literæ adiornamenti,vbi dicit à data literarum hunc annum computari,quamuis gloss.& doct.in dicto c.plerunque dubitent.

Decimonono,secundùm tollit primum,si de eo faciat mentionem.c.cæterum.de rescript.vt superius proximè scripsi,& ideo hoc opponi poterit.

Vigesimò,si excommunicatus sit impetrans.c.j.eod.libro sexto. abundè scripsi

ſcripſi in interpret.capitu.poſtulaſtis,de cleri.excommunic. miniſtr. idem ſi ſit impetratum ab alio,qui non potuit impetrare,prout ſcripſi ſupra quæſt. quinta.

Vigeſimoprimò,morte impetrantis,vel eius contra, quem eſt impetratum,extinguitur mandatum,c.ſignificauit,de reſcrip.vel morte mandantis re integra,c.relatum,& c.gratum,ac c.licet.de offi.deleg. *Morte impetrantis ci dãtis an extingatur reſcriptum.*

Vigeſimoſecundò,per probatam iudicis recuſationem, c.cauſam.ſecundo,& cap.inſinuante,de offic.deleg.c.vt noſtrnm,de appellat. dixi in tract. de recuſat.

Vigeſimotertiò,quando negotium refertur ad principem & ſuperiorem tunc primus iudex ratione primi reſcripti non recognoſcet, nec decidet,c. licet,de offic.deleg.c.vt noſtrum,de appellat. dixi in tract.de euoc.in primo Tomo ord.Reg.

Vigeſimoquartò,per fraudem illius qui duo paria literarum ad diuerſos impetrauit iudices,vt aduerſarium fatigaret,c.ex tenore,de reſcrip.c.diſpendia,illo titu.in ſexto.

Vigeſimoquintò,quoad effectum amittitur reſcriptum, quando iudex non ſequitur formam illius,c.cùm dilecta,de reſcript.idem ſi iuris ordinem peruertat,c.exhibita,de iud.

Vigeſimoſextò,ſi iudex cui dirigitur mandatum nolit,vel non poſſit cognoſcere,c.ſciſcitatus,de reſcr.

Vigeſimoſeptimò,ſi factum in conſtructione ſit vitium,c.ad audientiam, primo, de reſcript. vbi dicit Bald. ſcriptores Cancellariæ debere eſſe valde peritos in arte Grammaticæ,licet hoc rarò eueniat.vide quæ ſcripſi de hoc vitio in praxi beneficial. in elucidat. bullæ, vbi nouum ad illud,c.ad audientiam dedi intellectum,& Bertrand.conſi.cxij. viſis quibuſdam,in princip.in ſecundo volu.dicit habere locum tam in reſcriptis Papæ, quàm Imperatoris & Regis,ac etiam in priuilegijs,quod forte non eſt verum, niſi in literis Papæ,per tex.in l.Imperator Titus Anton.ff. de ſtatu homi.vt dico in dicto praxi benefi.

176 Vigeſimooctauò, iniquum eſt impetrantem petere, vt pro parte comprobetur & in parte non, quia non debet ex parte obligationem comprobare,& ex parte tanquam de iniqua conqueri,l.ſi ita,in fine,ff.de ope.liber. iudex tamen poteſt in aliquo articulo literas approbare,& in alio reijcere,ſi ſint articuli diſiuncti & indiuiſibiles,per c.ſi eo tempore,de reſcrip.in ſexto, quia vtile non debet per inutile vitiari,per reg.iuris,in ſexto, & l.j.§.pen.de verbo.oblig.Ideo pars non poteſt pro parte petere vt comprobetur,argu.l. edita,C.de eden.ſecus in iudice. *Interinari pro parte reſcriptũ an poſſit.*

Vigeſimononò,quomodo amittatur priuilegiũ,ſcripſi in praxi beneficiali,in quæſt.quæ ſit differentia inter reſcriptum,mandatũ,beneficium,& priuilegium,& vide quæ ſcribit Petr.Ferrar.in pract. in forma opponendi contra inſtrumenta,in verb.alijs rationibus,& Nepot.de Montealbanno in forma opponendi contra reſcriptum ,vbi alia elici poterunt,per quæ & impugnari & amitti reſcriptum poteſt.Nos ſolemus impugnare maximè ratione ſubreptionis & obreptionis & inciuilitatis,& poſteà cauſas exprimimus, ob quas dicitur ſubrepticium inciuile,vel irrationabile.

Iudicādum ſuper his reſcriptis quo modo ſit.

Vltimò, quomodo iudicandum ſit ſuper his reſcriptis? Reſpon. 177
vt paucis agam, iudicet iudex ſecundum tenorem reſcripti, & concluſionē, per tex. in c. cùm R. Canonicus. in fi. de offi. dele. Ibi iuxta reſcripti à te obtēti tenorē ſine debito terminare procuret. l. cùm precibus. in fi. C. de proba. ibi. Vt ſecundum tenorem reſcripti noſtri poſſis conſequi ſententiam, & ſi forma data ſit in reſcripto, iudex illā ſequi debet: alioqui non valebit proceſſus, nec ſententia. c. cùm dilecta. de reſcrip. c. venerabili. de offi. dele. nec debet iudex cognoſcere, nec pronunciare de his, quæ non continentur in reſcripto. c. cùm olim. primo. de offi. delega. quia ſuper illis non habet cognitionem, niſi fuerint connexa. c. tranſlato. de conſtitu.

Praxis pronunciādi ſuper literis Regijs.

In Francia autem iudex approbat reſcriptum, & tūc ſolet dicere comprobamus literas Regias, his fere verbis. *Auons enteriné les letres Royaux impetrées par tel &c.* Et ſolet exprimere in quo approbat, ſi in omnibus approbare non intendit. Ac etiam ſi in omnibus approbet, adhuc dicere ſolet. *Et en enterinant les letres Royaux auons reſcindé, caſſé & annullé ledict contract mentionné auſdictes letres, & condamné partie aduerſe es deſpens &c.* Iudex ergo approbando literas, ſolet reſcindere contractum, qui reſcindi mandabatur in literis, & partem aduerſam oppugnantem in expenſis condēnat, vt ſcripſi in vij. q. ſuperius. Item ſi literæ ſunt obrepticiæ, vel inciuiles, iudex eas tales declarat, vt artic. ij. gloſſ. xiiij. infrà eo. dicitur, repellitq; partem ab effectu literarum, condemnando eam in expenſis, & vulgò dici ſolet, *auons declairé & declairōs les letres impetrées par tel eſtre ſubreptices & obreptices, & auons debouté l'impetrant de l'enterinement & effect d'icelles, & ſi l'auons condamné es deſpans &c.* Iſta ſunt in effectu, quæ iudices ſequuntur, alia multa ſunt ſecundum reſcriptorum diuerſitatem, quæ varias poſſunt habere ſententias, ſed hoc pragmaticis notum eſt, ob id alia non proſequar hîc, ſed leges Regias aggredior, vt ordinem in initio præſcriptum ſeruem.

Philippes le Bel,artic.xj. *des premieres.*

Item,que letres du Roy soyent receües benignement. Articulus primus.

GLOSSA PRIMA.

Benignè sunt literæ Regiæ recipiendæ.

HIC ARTICVLVS elicitur ex c.si quādo,de rescrip t. & innouat inibi statuta.Et notanda sunt quę in hoc articulo requiruntur.Primò,quòd literę Regiæ benignè recipiantur, & non austerè, nec iracundè,sed cùm mansuetudine & liberalitate animi:de qua loquitur text.in l.j.C.de thesaur.libr.x. vbi Lucas de Penna.Et intelligendus est generaliter iste text.de literis principis,siue ad petitionē, siue motu proprio, siue ex certa scientia concessæ sint:vt consuluit Cardinal.consilio cxlij.videtur,column. vlti.Felin. & alij in dicto c. si quando,de rescript.Bald.in capitu.cùm adeo, ibidem. Alexander in consil.cxxv.viso titulo,in fin.volumi. secundo,etiam si sint epistolæ,vel aliæ quæcunque:quia hic dicit *letres du Roy*,& epistolæ sunt *letres du Roy.*

Et reueremment.

GLOSSA II.

Cum reuerētia literæ Regiæ recipiantur.

SECVNDO, literę Regię recipi debēt reuerenter,& solent deposito pileo,dum præsentantur recipi, & sic dici à iudicibus.*Dieu donne bonne vie au Roy.*Iudices delegati Papæ dicere solent in processu hæc verba,hodie fuerunt nobis exhibitæ literæ sanctissimi dom.nostri Papę Iulij tertij,quas cum honore & reuerētia,qua decet,recepimus. Facit tex.in c.Regū.xxiij. quæst. v.in fi.Ibi,ipsis autem principibus & potestatibus fidem,& reuerentiam seruari oportet,quam qui non exhibuerit, apud Deum præmia inuenire non poterit,& c.dicat,ibidem,& primæ Petri ij.c.scribitur.Regem honorificate, & hæc reuerentia est honoris cum timore in signum subiectionis exhibitio secundum glo.ad Hebr.xij.c.& de hac scribit Io.de terra rubea,in tract.contra rebelles Regum,in art. iij.in fine tertij tract.

Sed iste text. non dicit à quibus sint recipiendæ literæ?Respond.non solùm à iudicibus,verùm & ab hominibus subditis, quibus mittuntur,quia generaliter loquitur iste tex. ergo generaliter de omnibus intelligetur,l.prima.§.generaliter,ff.de lega.præstan.vnde Imperator scribit iudicibus & magistratibus,qualiter se habere debeant,in §. festinabis,in authen.de mand. princip.collat.iiij.sic dicens talem præbebis temetipsum omnibus, & publicè,& priuatim, vt terribilis quidem sis delinquentibus, & in deuotis circa fiscalia.Mansuetissimus autem & mitis omnibus placidis & deuotis, & paternam eis exhibeas reuerentiam.

Et miſes à execution diligemment par les Iuges.

GLOSSA IIII.

Diligenter literæ Regiæ exequẽdæ.

TERTIO, debent iudices, quibus mandata Regis dirigũtur, diligenter ea exequi, & hîc iudices vocamus quoſcunque habentes cauſæ cognitionẽ, apparitores etiam tenentur diligenter exequi. nam ſi iudices tanquam maiores ad hoc tenentur, ergo & alij inferiores Regis officiales, & omnes magiſtratus iudicum nomine hîc continentur, quibus literæ dirigi poſſunt, de quo ſcripſi ſupra in viij. q. Alioqui ex mora punientur, vel recuſatione. l. nullus. de Fabricen. C. lib. xj. continebitur etiam Senatus, ac concilium magnũ, & primum, & alij quicunque. Nam omnes, quibus diriguntur, diligenter literas Regis exequi debent, & quãuis nominentur hîc iudices quãtum ad executionem, reſpicit tamen omnes quoad reuerentiã, & benignitatem recipiendi literas, & de omnibus intelligitur. Etiam in literis miſſis, epiſtolis, & alijs literis Regijs. Adeo quòd ſi Rex ſcribat mercatori, vel alij epiſtolam, vel alias literas etiam benignè, & reuerenter recipiendæ ſunt. & iſte text. loquitur de literis Regijs: de literis autem Cancellariarum, ſi recuſentur non ſolent magiſtratus ad Regem reſcribere, ſed iuſticiam ſuper his adminiſtrare, vel ad Senatum referre ſeu appellare.

Sinon qu'ilz ayent cauſe iuſte, parquoy ne le doibuent faire.

GLOSSA IIII.

Recuſari literæ Regiæ cũ cauſa poſſunt.

QVARTO excipit, ſi iuſtam habeant iudices cauſam, cur eas exequi non debeant, dicto c. ſi quando. glo. in c. ij. de fil. presbyter. ergo debent habere cum effectu cauſam, & non ſufficit, ꝙ videatur cauſa. l. nomẽ filiarũ. §. fi. ff. de verb. ſig. & quod hîc vocat iuſtã cauſam, in c. ſi quãdo. de reſcrip. vocat rationabilẽ, & ſic non ſufficit aſſignare cauſam, niſi rationabilis fuerit. Nam quod ratione caret extirpandum eſt. c. corepiſcopi. lxviij. diſt. & quando aſſignatur ei ratio, † princeps non debet cõtra rationẽ iterũ ſcribere, quia cùm ſit animal rationale, & ſub illius definitione contineatur, cauendum eſt, ne ad alteram definitionẽ vertatur, ſi velit, vt literæ iniquæ exequãtur. Nempe licet ipſe ſit dominus legum, non tamen morum, & rationis, vt dicit Bal. in l. princeps. ff. de legib. & l. ij. nu. 40. col. vj. & ſeq. C. de ſerui. & aqua. Et principes non rationabiles, non ſunt homines, ſed pecudes, in cuius definitione continentur, imò etiam ſi adijceretur pœna in his literis cõtra non exequẽtes, adhuc non erunt exequendæ, quia hîc tex. generaliter loquitur. & d. c. ſi quando, & ſufficit ſequi has leges de reſcriptione loquẽtes. Et hoc ſi executor literarum videat, vel præſumat veriſimiliter imminere ſcandalũ ex executione. Nã tunc dicit Inno. in c. inquiſitioni. de ſen. excõ. ꝙ ſi mandatũ Papæ cõtineat hæreſim, vel ſtatũ eccleſiæ perturbet, vel alia mala vẽtura ſint, tunc non debet ſubditus parere, quia debet obuiare malo, & non adiuuare, per c. ſi dominus. cũ ſeq. xj. q. iij. & c. ſeq. vnde notoriè indignũ, quẽ Papa dignum facere nõ poteſt, quia de iure naturali, vel ſi induceretur ſcandalum, aut peccatũ, nõ debet prouideri, ſi hoc Papa mandauerit: quia poteſtatẽ peccãdi nõ accepit is, cui dirigitur tale reſcriptũ, cùm poteſtas data ſit ad ædificationem,

Princeps eſt rationabilis.

Literæ quãdo nõ erunt exequẽdæ.

ficationem, non ad deſtructionem, vt docet diuus Paul.& c.j.xl.diſtinct.Panor.& alij in dicto c.ſi quando,& c.cùm adeo.eod.& Auſrer.in deciſ.Tholoſ.quæſt.ccccLxxxviij. Item,&c.an ſit parendum.

Item licet literæ Regis ſint irrationabiles,tamen adhuc iudices cum honore & reuerentia eas accipiant,ſed eas non exequantur:quia ad reuerentiã non dicitur hîc,quod aſſignetur iuſta cauſa. Imò quantumcunque ſint irrationabiles illæ literæ, ſi iudex eas proijceret, vel frangeret, puniretur,tanquam Regis contemptor,de quo ſcripſi in tract.no.q.xix.

Auquel cas ilz nous reſcriuent.

GLOSSA V.

Reſcribere iudex literas recuſans debeat.

QVINTO,quando iudex literas non vult exequi,debet ad principem reſcribere,d.c.ſi quando, ibi,aut per literas tuas, quare adimplere non poſſis rationabilem cauſam prætendas,ex quo text.ſumpta eſt hæc ordinatio,& facit text.in §. deinde,verſic.ſi quis autem,in authen.de man.prin. coll.iij. ibi tunc ſuſcipiens quidem talem formam,non autem aliquid agens ex ea, antequam ad nos nuncians ſecundum præceptionem noſtram ſuſcipies.

Et iſte tex.intelligitur tam de literis Regis ſigillatis & authenticis,quàm etiam de literis miſſis,& epiſtolis,vt ſi is ad quem miſſæ ſunt,non poſſit adimplere quod ad principem reſcribere cauſam debeat: alioqui vidi ad aliquem miſſas ſecundas literas, vt ipſe veniret ad Regem dicturus cauſam, cur non adimpleuit mandatum in primis literis contentum,vel cur non reſcripſerit cauſam,& tunc erit neceſſe adire principem, quòd ſi ſcripſiſſet,nõ eſſet neceſſe.Ideo iudices & alij in hoc prouidi eſſe debent,vt reſcribant.

Reſcribere quid iudex recuſans debeat.

Sed videndum eſt,quid iudex debeat ad principem reſcribere vel alij?Reſpon.Primò,quòd recipit tales literas benignè & reuerenter,vt decet.

Secundò,quòd ſemper affectauit, & affectat mandatum principis totis,(vt aiunt)neruis exequi:quia fœlicitatis (vt adagio dicitur) eſt mater obedientia,& obedit is qui obtemperat,& vltro obſequitur recta monenti.Muſæus author eſt.

Tertiò,quòd in hoc reſcripto inuenit aliqua,quæ iniuſta prima facie ſibi viſa ſunt.Ideo parcat principis maieſtas,ſi ea velit illi detegere.

Quartò,quòd illas literas perlegit ſemel,& ſæpius, & diligenter qualitatem negotij conſiderauit,atque ſuper eis conſuluit Regios magiſtratus,qui etiam eas literas aſperas,& duras inuenerunt,d.c.ſi quando.Et hoc ideo ſcribitur,quia quod tranſcurſoriè legitur,non cenſetur intellectum,doc.in cap. fraternitatis,de teſti.l.j.ff.de his quæ in teſta.delen.

Quintò,quòd iſta videns,fuit coactus ad Regiam maieſtatem reſcribere de prædictis iuxta ſuam voluntatem in ordi.ſuis declaratam, vtpotè hîc in omnibus,tamen ſuæ obtemperare cupiens iuſſioni.

Sextò,quòd oret principem pati benignè & ſuſtinere modeſtè,ſi non adimpleuerit,quod prauè fuerat eidem ſuggeſtum,vt habetur in d.c.ſi quando.Nam ſicut Papa ſcribit,vt moueri ſubditus non debeat,ſic nec princeps debet moueri,nec offendi ſi mandatum eius iniuſtum executioni datum non fuerit,vt ibi.& in c.cùm adeo,de reſcrip.c.ſi dominus,xj.quæſti. iij.alia

addere poteris,quæ scribo in tract.nomi.quæst.xiij.& pro materia. Sed per quem poterit scribere respon. tex.

Et rendent lesdictes letres à ceux qui les porteront.

GLOSSA VI.

Literæ recusatæ parti reddi debent.

SEXTO requiritur,quòd iudex reddat literas parti impetranti,quæ eas detulit iudici,non autem vult iste tex. vt iudex per se,vel nunciū eas portet,vt hîc dicitur.Tamē vtrunque parti dare debet,tam literas,quàm eius responsum:aliâs egre ferret princeps,si literę solæ redderentur sine iusta causa,vt hîc.

Et per hoc patet Regem nolle iudices pati labores,aut expensas ad mittendum literas,sed hoc fieri debet expensis partis procurantis, vt dicitur in cle.causam,in verbo porrecto libello,de elect.vbi dicit gloss. expensis intimantis,scripsi in §.teneantur,in verbo dare.de collat. in concord.Si tamen iudex non rescriberet, & posteà princeps mitteret ad eum, vt ipse veniret, par non tenetur illi quicquam dare,nec expensis partis veniet,vt superius dictum fuit,sed suis, postquàm non fecit secundum hanc legem, quia primò causam mittere debebat,vt hîc.

Idem,si non esse pars,sed Regis nuncius, illi debent literæ tradi cum responsione,quia hic tex.dicit reddendas literas portitori earum, & sic patet hîc,per quem iudex ad Regem rescribere debeat,videlicet per partem portantem literas,vel per Regis nuncium,qui si nolit expectare,debebit per alium rescribere,vt Rex voluntatem magistratus cognoscat,&videat se non contemptum,sed per nuncium factum esse, vt iudex non rescripserit causam,sed quomodo debet mitti hoc responsum, sequitur in tex.

Auec leurs transcrits, ou responses souz leurs Seaux.

GLOSSA VII.

Literæ iudicis ad Regē sigillatæ sint, quas pars non aperiat.

SEPTIMO requiritur, quòd iudices suas mittant respōsiones sigillatas sigillo suo, ne pars eas immutare, addere, vel cācellare,seu inducere possit:probatur in l.iudices, vbi doc. C.de fide instrumen.& in hoc tex.ibi, *Souz leurs seaux*,& de sigillo iudicum debet intelligi,non de priuato,vt doc.no.in c.quoniam contra, de probat. & pars sub pœna falsi non debet eas literas clausas aperire,c.cùm olim,de offi.deleg.

Et s'ilz estoyent refusans.

GLOSSA VIII.

Iudex recusans & non rescribens quomodo puniri debeat.

NONO,si iudices,magistratus, & alij recusauerint ad Regē rescribere,puniuntur vt hîc, videlicet, ad damna partis, & aliâs arbitrio iudicis,non enim recusationem iudicis in exequendo puniri vult,si iustam causam alleget:quia interdum per importunitatem cōcessæ sunt literæ, quas princeps nollet concessisse, vt articul.ij.dico de Antiocho tertio, vel propter nimias occupationes non valuit considerare,an iustum esset, quod petebatur,& concessit,vt dicitur,in cap.ij.de rescript.in decretal.integra. Solet etiam concedere

dere propter ſubreptionem & obreptionem : ideo ſi poſteà iſta executioni non demandentur,non moleſtè feret princeps.Alia ſcripſi in tract.vt beneſi.ante vac.vel bona confiſcata peti ante declarationemnon debeant , ibi plenius videre licebit.

Ou negligens par malice,le Roy veut, qu'ilz payent le dommage,& qu'ilz ſoyent punis.

GLOSSA VLTIMA.

VLTIMO requiritur,quòd iudex fuerit negligẽs ex malicia, ergo ſi ſine malicia recuſans,aut negligens fuerit, non punietur:nec malicia præſumenda eſt,l.meritò , ff.pro ſocio. Ideo is qui allegat eam , probabit,l.quoties, §.qui dolo,ff.de probation.niſi ex qualitate facti appareret malicia,vel ex perſona,eò quòd literæ erant contra amicum iudicis,in his caſibus de malicia præſumitur. *Negligẽtia iudicũ quomodo puniẽda.*

Et quamuis iudices negligentes puniri ex ſola negligentia debeant, l.obſeruare,ff.de officio proconſul.l.Diuus,de officio præſid. tamen hìc ſine vera malicia,vel præſumpta,non punietur.Sed dicit text.in l.nullus,in fine,C. de Fabricenſ.libro vndecimo,quòd ſi aliqua tarditas vel negligẽtia poſt datas à ſublimitate tua ad eminentiſſimam pręfecturam literas,in deſtinandis authoritatibus ampliſſimæ tuæ ſedis interceſſerit.Et ex hoc armorum trãſuectio fuerit impedita,in quinquaginta libras auri , tam numerarium pro tempore officij eiuſdem ampliſſimæ ſedis,quàm alios,quorum intereſt,cõdemnari præcipimus , &c.Et habet locum illa mulcta in caſu ſuo , vbi Pirrhus ſcribit,quòd ij,ad quos perueniunt literæ Regiæ , debent eas incontinenti executioni mandare , aliâs ſunt in mora , & valet ſtatutum aduerſus moram ipſorum factum,vt hìc.

Item damnorum nomine veniunt expenſæ, vt plenè ſcripſi in interpret. l.vnicæ,in præfat.C.de ſenten.quæ pro eo quod intereſt profer.Et ſi nulla eſſent damna , expenſas ſolùm pars ſoluere tenetur poſt condemnationem, & non ante,& ſic requiritur Regis,vel delegatorum ab eo ſententia , quia mulcta ipſo iure non infligitur,& adhuc requireretur declaratio,per c.cùm ſecundum leges, de hæretic.in ſexto. *Damnorũ nomine expenſæ continentur.*

Et ſic patet iſtum textum,loqui in reſcriptis ſine cauſæ cognitione emanatis diuerſum eſt in literis,quæ cum cauſæ cognitione proceſſerunt , vt in ſententia à Rege lata auditis partibus,quæ executioni danda eſt,licet videatur iniuſta,per textum,in capitulo paſtoralis.§.quia verò,de officio deleg.c. de cætero.de re iudicata,alioqui eluſoria eſſent principum decretal. contra l.ſi prætor,ff.de iudic.Sic conſuluit Bald. conſilio xliiij. dominus Baillardinus,in primo vol. quia poſt principis ſententiam ad inferiorem non ſpectat de ea cognoſcere,an iuſta fuerit ſuperioris ſententia nec ne.l. à diuo Pio. ff. de re iud.d.c.de cætero,vbi doct.

Quod eſt verũ in ciuilibus,in criminalibus non, ſi iniuſta notoriè appareret,l.inde Nerat.ff.ad l.Aqui.ne innocens opprimatur,l.j.in fi. vbi Bar.ff. de quæſt.& ibi Hypp.nam melius eſt nocentẽ impunitũ relinquere, quàm

innocentem condemnare,l.abſentem,ff.de pœnis. Ideo tunc differri debet executio per triginta dies,iuxta c. cùm apud,xj.quæſtio.iij.& l.ſi vindicari, C.de pœnis.

Vnde non licet ſoli principi poſt delegationem & condemnationem à ſenatu,vel concilio factam,augere pœnam ſtatutam, aliâs eſſet abſque cauſæ cognitione procedere,& inauditum condemnare,contra c.j.de cau.poſſ. Ideo debet ſententiam ſequi eorum, quibus delegauit. Etiam iudices non poſſunt poſt ſententiam ſine principe,ergo ſimul poſſunt.l.acta, §.j.ff.de re iud.alibi ſcripſi hactenus de primo artic.vide quæ Aufre.docet in ſtylo parlam.areſto clxxxij.item iniunctum eſt omnibus.

Articulus ſecundus.

Charles vij.article lxvj.*des premieres*

Item,que pluſieurs ſouuentesfoys obtiennent de nous,& de noz Chancelleries.

GLOSSA I.

Duplex Cācellaria.

EX HOC tex.patet literas in hoc regno emanare,aut à Rege aut à Cācellaria,quæ duplex eſt magna videlicet,in qua præſidet magnus Cancellarius,& Nomophilax.Et hîc concedit literas vbique exequēdas,quia iuriſditio Regis extenditur ad omnes regni ſubditos.Et ſigillum eſt maius,quàm in alijs Cancellarijs,& forma Regis eſt impreſſa huic ſigillo,& Rex dicitur immediatè concedere,& ſic intelligitur hic tex.*obtiennent de nous.*

Altera eſt Cancellaria, quæ ſtatuitur regulariter in omnibus Parlamentis,& iſta non poteſt concedere literas,niſi ſubditis hominibus, & degentibus in illa parlamenti iuriſditione, ſeu reſſortu, vt ſuperius ſcripſi,quæſtio. iiij.Et huic ſigillo non ſunt niſi inſignia Regis:non verò imago,ſicut in altero magno ſigillo,quo vtitur magnus Cancellarius.

Pluſieurs letres,mandemens & impetrations.

GLOSSA II.

Impetratio quid.

HIC plura deſcribit nomina, vt omnia comprehendat, quæ elucidaui in praxi beneficial.& fuſius quàm doct. in c.eam te,de reſcrip.vide in titu.C.de mand.princip. & in authen.in illo titul.col.iij.

Impetrations,vocat generaliter quicquid impetratur,l.iij. ff.quod quiſque iuris.

Par importunité des requerans.

GLOSSA III.

Cōceſſa per importunitatem non valent, & quæ ſit importunitas.

MVLTA per importunitatem conceduntur,quæ aliâs non concederentur.Et illa non valent.l.j.C.de petitio. bonorum ſubla.libr.x.Et dicitur importunitas frequens inhiatio,ſeu petitio.Nam ſi Rex ſemel & iterum recuſauerit,& poſteà concedat,per importunitatem dicitur conceſſum:& non valet. vt in d.l.prima & ſecunda.

Item

Item non valet electio facta ad importunum populi clamorem.c.Osius. de elect.c.miramur.lxj.dist.glo.in c.tuæ,de præbend.

Idem in sententia lata ad clamorem populi.l.decurionum.C. de pœnis.

Item bona quæ monasterium recepit propter importunitatem alicuius, quem monasterium ad religionem induxit,non spectabunt ad monasteriũ sed ad consanguineos inducti.c.fi.xx.q.iij.Panor.in c.præterea.de offi.dele.

Præterea tractus per importunitatem ad ludendum,si lucretur,non tenetur ad restitutionem:quia paria sunt aut facere per vim,aut importunitatem.Inn.in c.quia plerique.de immuni.ecclesia.refert Imol.in c.clerici.col. vj.de vita & hone.cleric.Ioan.Lupus in repeti.c.per vestras.§.viij.in præfat. de dona.inter virum & vxorem. *Ad ludendũ tractus, ad restitutionem non tenetur.*

Vnde licet princeps à seipso donata non reuocet. §.j.in authenti.de referend.colla.ij.quia decet principis beneficium esse mansurum,per regul. decet.in sexto.tamen concessa per importunitatem reuocat iure.d.l.j. & c.intellecto.de iureiur.& c.quamuis.de rescrip.in sexto. *Princeps per importunitatẽ donata reuocat.*

Adhæc donatio facta à marito vxori ex frequenti mulieris petitione, & sic per importunitatem non valet,nec morte confirmatur.Bal.in d.l.j. & Ias.in l.j.§.si vir.in fi.ff.de acquiren.possess.quia per importunitatem videtur inuito concedente data.c.audacter.viij.q.j.vbi gl.& c.vnusquisq;.xxij.q.iiij. & l.priuatus.ff.qui & à quibus.

Et in hoc creditur soli principi.arg.c.cùm à nobis, de testib.Ioan.de Platea in d.l.j.in fi.cle.vna.de proba.Andr.de Isernia in §.porrò.in fin. quæ fuit prima causa benefic.amitten.Et error rescripti probatur per dictum Papæ vel Imperatoris.gl.& Bal.in l.nec exemplum.C.de falsis.

Et præsumitur per importunitatem concessisse,quando curiali præsenti magno viro concessit.Bald.& Barba.in c.cùm adeo.de rescri.cum quidam soleant esse ad extorquendum pecunias,& officia importuni. *Importunitas an præsumatur.*

Idem si concedat mulieri,vel principi,seu magno viro,quia non præsumitur libertas animi,& hoc quando concessit aliquid contra ius.Bal.in l.ij. col.vj.C.de seruitut.& aqua.

Idem si concedat rem alienam,vel in præiudicium tertij.l. ij.§. si quis à principe.ff.ne quid in loco public.Fulgos.consi.xx.pro pleniori.col.iij. versi. superest.

Si verò concedat absenti,fauorem non habenti,tunc videtur concedere ex certa scientia,& non per importunitatem.Nam eò quòd scit esse contra ius dispensare videtur,per l.quidam.ff.de re iudi.gl.in verbo literarum.c.statutũ.de rescrip.in sexto.Panor.in c.pastoralis.§.præterea.de offi.deleg.Imol. in cle.& si principalis.in glo.vlti.de rescrip.

Ideo omnes concessiones immensæ,& prouisiones factæ in principio adeptæ dignitatis,vel regni,nullius sunt momenti,quia factæ per importunitatem videntur.no.in c.sicut.in ij.& c.intellecto.de iureiur.Calde. consi. iij.illo tit.Feli.in c. j.col.iiij.de probatio.vbi dicit se consuluisse ad annullandum promissiones factas per principes, vt eas obseruare non teneantur. & ita Ioan.Lupus,in dicta repetitio.cap.per vestras.§.lxxx.in præfat.de donatio.inter virum & vxor.in initio censentur factæ,quando intra annum, quia adhuc nouus dicitur.arg.l.cùm quid.ff.si certum pet.vel alias arbitrio *Cõcessiones Regis ab initio factæ coronationis non valent.*

iudicis,l.j.ff.de iure deliber.Multa ſcripſi quid dicatur nouum in l.ſylua.§.nopualis,ff.de verborum ſignific.

Ideo ſiue à principe ita factæ fuerint donationes, ſiue ab alio inferiore, vel alij actus,non valent.Imol.in c.tuæ,de preben.Et hodie iſtæ importunæ preces deſtruunt dominos & ſubditos,cùm quidam dent & ſua & aliena.§.fi.de vſucap.in inſti.& l.ij.C.de quadrien.præſcr.Alia de importunitate docebo in tract.vt benef.ante vac.concedi non debeant infrà.

Et autrement.

GLOSSA IIII.

VIDELICET per ſubreptionem & obreptionem, vt in c.ſuper literis,de reſcr.& ſuperius ſcripſi,quæſt.x.Idem ſi per nimiam occupationem impeditus conceſſerit non cōcedenda, vt in c.ij.in integr.de reſcr.vel quia non fuit memor reſcriptorum iam conceſſorum,c.ex parte j.de offi.deleg.

Notandum eſt, quòd multis modis princeps per importunitatem conſtringitur.Primò ad preces mulierum.Bal.in c.j.col.vlt.de conſtit.Io.de Neuiſa,in ſylua nuptiali circa finem.Aliquando per nimiam lætitiam, per iracundiam,& aliàs:vt plenè ſcribo in dicto tract.vt benefic.ante vac.& pet.& concedi non debeant,art.j.hîc.ea miſſa faciam.

Parquoy les parties ſont ſouuentesfoys miſes en grands inuolutions de proces.

GLOSSA V.

Mala prouenientia ex facili literarum conceſſione.

ECCE per facilem reſcriptorum conceſſionem,partes inuoluuntur proceſſibus multis.Et ſic enumerantur mala, quæ ex literarum facili conceſſione eueniunt. Primò, partes proceſſibus inuoluuntur.

Et ſouuentesfoys en ſont les bons droicts des parties retardez & empeſchez.

GLOSSA VI.

SECVNDVM eſt,quòd per literas Regias differuntur proceſſus,& iura partium, antequàm probatæ ſint literæ coram iudicibus, & quandoque immortales fiunt ob hoc lites, c.diſpendia, de reſcr.in ſexto,l.properandum.C.de iud.

Et doubtent ſouuentesfoys les iuges de iuger & donner appoinctemens contre noz letres, combien qu'el les ſoyent inciuiles & deſraiſonnables.

GLOSSA VII.

Parendum in licitis & honeſtis.

ALIVD inconueniens hîc adijcitur,quia iudices dubitant iudicare contra literas principis:dicunt enim obediendum principi,& ſi quis non obedierit morte moriatur,c.ij.de maiorit.Et qui reſiſtit præpoſitis ſuis peccat,ca.qui reſiſtit, xj.quæſtio.iij.& in l.ſacrilegij inſtar eſſe ſuper quibuſcūque administrationibus,

nibus vel dignitatibus promulgādis, diuinis obuiare beneficijs. C. de diuer. rescrip. Sed hoc in licitis & iustis intelligitur. c. j. de iureiuran. in sexto. vnde scribit glo. in §. deinde. in verb. nuncians. in authen. de manda. princi. colla. iij. no. argumen. contra miseros prælatos, qui timent intantùm literas domini Papæ, vt non audeant reclamare, quod facere nō debent, & per hoc non deseruiunt legi Papę, nec principi. Ideo Rex declarat, vt iudices nō metuāt: quia ipse non grauatè feret, quando iudices rescripta iniusta non recipient: vt superiùs scripsi.

Nous voulans obuier à telz inconueniens, auons discerné & declairé, discernons & declairons, que nostre intention n'est.

GLOSSA VIII.

QVIA solus Deus est scrutator voluntatis & intentionis. c. erubescant impij. xxxij. dist. & glo. in l. ij. ff. de interrog. act. Ideo hic princeps illam declarat, vt sequitur, vt in simili Papa in c. ad aures. & c. mandatum. de rescrip. scripsi alia iura superius in præfat.

Que les Iuges de nostre Royaume n'obeissent n'obtemperent à noz letres.

GLOSSA IX.

DECLARATIO Regis iuri conformis, vt iudices Regij non obediant, neque obtemperent literis Regijs, nisi sint iustæ, vt sequitur. Sic dicit Imperator in authen. de mand. princip. in §. si quis autem. colla. iij. Si quis autem, cui tale aliquid iussum est, veniat, omnino non respicias eum, nisi sacram nostram pragmaticā ostendat formā pro hoc scriptā. Tunc suscipiens quidem talem formam, non autem aliquid agens ex ea antequam ad nos nuncians, secundam præceptionem nostram suscipias &c. *Literis iniustis non obediendum.*

Sinon qu'elles soyent ciuiles, & raisonnables.

GLOSSA X.

IDEM statuit Imperator in §. & hoc verò iubemus. in authenti. vt nulli iudic. collatio. nona. Ibi, & sic qui factus fuerit iudex hoc suscipiat & exigat, si legitimè facta sint. Si verò contra legem, aut contra publicum facta sint, pro non scriptis esse iubemus. †Et antiochus tertius scripsit ciuitatibus, vt si quid per literas iuberet, quod aduersaretur legibus, ne curarent, perinde quasi ipso inscio scriptum esset, interdum enim principes, dum metuunt quosdam offendere, scribunt, quæ fieri nolunt. quicquid autem pugnat cum legibus, hoc velut inscio principe tentatum haberi dicit: cùm ipse nil aliud sit, quàm legum minister, vt est videre in apopthegma Plutarch. de Anthioco tertio. *Antiochi lex vt sibi cōtra legem præcipienti non obediretur.*

Voulons que les parties les puissent debatre & impugner de subreption, obreption & inciuilité.

GLOSSA XI.

Subreptionis possunt literas partes impugnare, non iudex.

VULT hic conditor, vt partes impugnare literas possint de subreptione & obreptione, & inciuilitate & iniustitia, si tales literæ fuerint. Ergo iudex hoc non potest, quia hoc iudiciũ nõ datur, nisi sit à parte postulatum, l.iiij.§.hoc autem iudicium, ff.de damn.infect. Sed post partis oppositionem tex. dicit, rescripta contra ius elicita ab omnibus iudicibus præcipimus refutari, l.rescripta, C.de preci.Imp.offer. Et dicit Ancha.consi.cccxiij.nisi legibus, se non audere impugnare literas Papæ, nisi vidisset iura hoc permisisse, & consil.cccxcviij.præmitto, in fine, ideo Rex hoc etiam permittit hîc, & puniri debent iudices decem librarum auri mulcta, qui precum vetuerint argui falsitatem & subreptionem, l.puniri iuncta l.seq. & l.& si legibus, C. si contra ius, quamuis doct.in c.super literis, de rescrip.differentiam constituant inter rescriptum, subrepticium & obrepticium.

Et qu'à ce les iuges tant en nostre cour de Parlement, qu'autres les oyent & reçoiuent.

GLOSSA XII.

HIC statuit, vt iudices audiant partes literas impugnantes, & recipiant eas ad dicendum subrepticias, vel obrepticias, vel falsas, vt per totum titu.de fals.ff.& C.& in decreta. vel si eas inciuiles, iniustas ac irrationabiles allegent, de quibus dicendum est, vt scripsi in trac.de lite.ciuil.seu vt dicunt in forma ciuili impetr. Et sicut superius dixi quæst. x. hic vocat, Conciliarios & alios omnes qui iurisditioni Regiæ præsunt, iudices, quia omnes iudicant. Fit tamen separatio multoties, vt in primo arti.superius notaui.

Et que si lesdicts iuges trouuent lesdictes letres estre subreptices, obreptices, ou inciuiles,

GLOSSA XIII.

Oppositio partis probanda est.

SOLA igitur oppositio partis non sufficit, si iudici non fuerit probata. Bar.in repe.l.admonendi, col.iij.ff.de iureiurand. Nam qui agere volũt, probationes habere debent, l.qui accusare, C.de eden.& actor probare debet, quod dicit, l.actor. C.de prob. Et quamuis iste tex. loquatur de literis subrepticijs, obrepticijs & inciuilibus, tamen idem puto, si iniustè fuerint, vel aliud absurdum seu scandalum contineant, quia etiam reprobare eas iudices poterunt eadem ratione dictante, & ad quem spectet probatio subreptionis. vide quæ scripsi superius, quæstione decima in illa diuisio. subreptitij & obrepticij.

Que par leurs sentences ilz les declarent subreptices, obreptices & inciuiles.

Glossa

GLOSSA XIIII.

STATVIT ergo Rex, quòd si literę probatæ fuerint subrepticiæ, obrepticiæ vel inciuiles, iudex illas declarare debet subrepticias, & obrepticias, ac nullas, & irritas. c. porrecta. & c. ad nostram. de confirma. vtili. vt sententia sit cõformis petitioni. l. vt fundus. ff. communi diuid. c. licet Hæly. de simo. Nam impetrans cõcludit eas cõprobari & interinari: reus allegat eas rubrepticias, & obrepticias, & inciuiles, & eas sic petit declarari, & partẽ impetrãtem priuari effectu literarũ, & in expensis condẽnari. l. fi. C. de diuers. rescri. ibi nec aliquem fructum precator oraculi percipiat impetrati, licet in iudicio asserat veritatem, nisi quæstio fidei precum Imperiali beneficio monstretur inserta, & posteà iudex profert sententiam, vt superius dixi in q. vltima. *Conclusio partiũ in literis Regijs.*

Ou telles qu'ilz les trouueront estre en bonne iustice.

GLOSSA XV.

SI FALSÆ fuerint, falsas eas iudex declarare debet per totum titul. de crimine falsi, & impetrans repulsam dyplomatis ferre debet. Et vt vulgus dicit, *doibt estre l'impetrant debouté de ses lettres*, & *condamné aux despans*, si etiam bonæ fuerint, comprobari debent, & recipi, vt hîc vult dicere text. & vt scripsi superius quæstio. vltima. *Iudex literas declarat inciuiles, &c.*

Et si les Iuges, soit en nostredict Parlement ou autres, trouuent que par dol, fraude ou malice, & par cauteles des parties lesdites lectres ayent esté impetrées.

GLOSSA XVI.

ECCE modos, quibus literæ Regiæ perperam impetrantur. primò dolo, & tunc precator carere impetratis debet. c. sedes. & seq. de rescrip. Idem si per fraudem. c. ex tenore. ibidem. de rescrip. vtpotè quò fatigarent aduersarium, vel vt prolongarent debiti solutionem, partes rescriptum impetrauerũt. Idem si per maliciam. c. super literis. de rescrip. & superius arti. j. dictum fuit. Idem si per cautelam & calliditatẽ, de qua in l. j. ff. de dolo. vbi prætor aduersus varios & dolosos, qui alijs obfuerunt calliditate quadam, subuenit, ne vel illis malitia sit lucrosa, vel istis simplicitas damnosa, & ibi in §. j. Labeo definit dolum malum esse omnem calliditatem, & fallaciam machinationemq; ad circumueniendum, fallendum, decipiendumq; alterum adhibitam. Potest cautela & fallacia notari, quando, vt differatur processus, pars literas impetrat, quod sæpius à malis fieri solet, vt sint lites immortales, vt in Francia esse solent. nescio quo fato nota sit Gallia, vt lites sic differantur. *Casus in quibus literæ perperã impetrantur.*

Qu'ilz punissent, & corrigent les impetrans selon ce qu'ilz verront au cas appartenir.

GLOSSA VLTIMA.

ET SIC ad mulctam arbitrio iudicis imponendã, & ad impensas, dãna, & interesse partis cõdemnare iudices possunt. facit l. & si legibus. C si cõtra ius. vbi sic dicitur, & si legibus cõsentaneũ sacrũ ora- *Impetrans literas perperam punitur.*

culum mendax precator attulerit, careat penitus impetratis,& si nimia mētientis inueniatur improbitas,etiam seueritati subiaceat iudicantis. c. super literis.vbi plenè doct.de rescript.

Consulendus est princeps si literæ non videantur iusta.

Vnde Aufrer. in arest.clxxxij.sic ait.Item iniunctum est omnibus Seneschallis,vt si aliquæ literæ Regiæ præsentētur, quæ contra rationem eis videantur,vel contra ordinationem curiæ,vel contra aresta magistrorū,quòd non statim pareant eis,sed per eos Rex consulatur,& intereà contenta in literis remaneant in suspenso,& requiritur secunda iussio, vt superius scripsi ix.quæstio.post Feli.in c.nonnulli.col.xx.de rescrip.

Articulus tertius.

François articl.cxij.*des publiées*.1539.

Nous voulons.

GLOSSA I.

Voluntas principis nō est lex, sed pro lege habetur.

VOLVNTAS principis pro lege habetur,vt in l.j.ff.de consti.princi.non tamen omnis voluntas est lex, sed legis habet vigorem:quia vt lex seruari debet.§. sed & quod principi. de iure natu.in insti.Nisi animo condendi legem fuerit promulgata:vt dicunt doct.ibi,& scripsi in rubri.de Regia facultate primum mensem graduat debitum nominandi. Et per verbum voluit, fit lex.l.voluit.ff.de interrogato.actio.

Que les impetrans des letres.

GLOSSA II.

Facta noua, an si re literis impetrētur.

IMPETRANS literas ad proponendum facta noua cōdemnatur ad mulctam, temere appellantibus indictam. Et aliâs vt in hoc tex.Et tacitè videtur hîc statuere,quòd sine literis,non proponantur facta noua.Et hoc est verū in patria consuetudinaria,sed in patria iuris scripti non vidi impetrari has literas Regias,vt inferius dicam.nam à iure communi cōceditur tam appellanti quàm appellato seu intimato.l. per hanc. C. de tempo. appel. Et frustra impetratur,quod iure communi conceditur.l.vna.C.de thesau.lib.x.

Mulcta imponitur proponenti noua facta etiam sine literis.

Quæro,an hæc ordinatio locum habeat, si quis noua facta calumniosè sine literis proponat.Et videtur hunc articulum cessare, quia hic articulus est pœnalis & odiosus.Ideo restringendus,& vbi verba deficiunt,& mens.l. iiij.§.toties.ff.de damno infecto.

Contrarium puto verius, quia sufficit per calumniam. proponere noua facta.Nam ratio conditoris est,vt lites abbreuiētur,& proponentes facta noua non molestent aduersarios suos in his proponendis,sed qui proponit facta noua sine literis,molestat appellantes: & sic delinquit, ideo punitur per istam ordinationem,quæ non punit impetrantem literas ratione impetrationis,sed ratione propositionis,& adductionis factorum: quia facta noua adduxit,& si conditor de hoc fuisset interrogatus,verisimile est quòd sic respondisset,sic & nos respondebimus,per l.Titius.§.fi.ff.de libe. & posthu. Et hæc verba, *impetrants des letres Royaux*,fuerunt eò apposita,quia sine literis quis nō recipitur ad ea proponenda in hac patria consuetudinaria, sed si fuisset interrogatus, quid si quis in patria iuris scripti proponat sine literis, an habeat

an habeat locum ista ordinatio, respondisset habere locum, quia vult prohibere ne facta noua calumniosè proponantur, ergo oportet probare illam qualitatem, scilicet quòd per calumniam. Nec sufficit noua facta proposita sine calumnia, per Bar. in l. non solum. §. sed vt probari. ff. de no. oper. nuncia. Hæc tamen mulcta non solet, saltem certa, in patria iuris scripti, vt à quibusdam audiui imponi, sed quædam pro calumniæ modo.

Pour articuler calomnieusement.

GLOSSA III.

ET SIC vides puniri impetrantes literas ad proponendum per calumniam facta noua, *pour articuler, non pour impetrer letres*, sed requiritur quòd per calumniā proposuerit. Nam ex sola impetratione non puniretur. clemen. j. de rescrip. scripsi in §. primo. de manda. apostolic.

Ex sola literarum impetratiōe quis non punitur

Calumniari quis dicitur, si meretur & frustretur, ergo calumnia consistit, quando quis moratur & differt litem, vel frustratur, & frustra vexat, & in vanum. l. si calumnietur. ff. de verbo. signi. l. sed & ad eos. ff. ex qui. cau. maio. Ideo calumniatores vocantur, qui alios per fraudem, moram, & frustrationem litibus vexant, siue in ciuilibus, siue in criminalibus, & ad illam calumniam repellendam est inuentum iuramentum calumniæ. C. de iureiur. propter calum. dando. & in decretal. de iure calum. in sexto.

Calumniari quis dicatur & quomodo probetur

Quomodo probabitur quòd calumniosè proposuerit facta noua? videtur quòd iuramento proponentis, cùm in animo consistere videatur. §. sed iste. versi. nāque. in verbo dicit. de actio. in inst. c. vt circa. in fin. de elec. in vj.

Contrarium est verum, quia daretur parti materia deierandi, ideo dicerem probari primò, si pars proposuerit facta noua impertinentia, & nihil ad rem facientia, vt not. Bartol. & alij in l. si duo. §. Iulia. ff. de iureiurand.

Idem si facta proposita non probauerit, nec aliqua ad rem facientia, tunc frustrandi animo proposuisse videtur, vt dicit hic tex. *S'il est trouué, qu'ilz ne seruent à la decision du proces.* Nisi fuerit deceptus à testibus, vtpote quia mortui sunt, vel se absentarunt, aut aliàs, vt dicit gl. vlt. in c. j. de ele. in sexto.

Faictz nouueaux.

GLOSSA IIII.

1 QVÆ dicantur facta noua? Respon. illa, quæ veteribus addita sunt, & de recenti adducta. l. ius ciuile. ff. de iustit. & iure. Siue addat causæ principali in materia, siue in forma, siue in vtroq;. Bal. in c. fraternitatis, col. ij. de testib. l. etiam. §. ex causa. ff. de mino. Et causa principalis fundatur in tribus, videlicet in re, causa & actione, vnde super noua re, noua causa, vel noua actione non cadit prosecutio appellationis, & ideo non reciperetur probatio in alia re vel actione, quia separatorū separata est ratio. l. Papinianus. ff. de minorib. l. fi. de calumniato. Et noua dicuntur quæ nunc data sunt in causa appellationis, quæ in prima instantia non erant posita, super tamen eadem re, & actione, dicto c. fraternitatis. de testib. l. per hanc. C. de tempor. appella. vbi plenè Alberic. & alij, & practici dicūt, *Ie veux articuler faictz nouueaux de-*

Noua facta quæ dicātur

pendans des faictz ia articulez, nam alij articuli reijcerentur.

Alijs etiam modis dicitur nouum, vt per doct. in l. per hanc. C. de temp. appel. Et ego abundè scripsi, in l. sylua. §. noualis. ff. de verbo. signi.

Regula non deductũ in causa appellationis deducam.

Regula ergo figenda est, quòd non deductum in causa principali dedu- 2 ci potest in causa appellationis, & non probatum probari, dicta l. per hanc. C. de tempo. appel. l. scio. ff. de appella. vide Ias. in l. ita demum. colum. iij. & sequen. C. de procura.

Vnde si in prima causa non fuerit probatum sufficiens mandatum, pote 3 rit in causa appellationis probari. l. Titianus. ff. quod cum eo. & denunciatio litis motę venditori fieri poterit, etiam in causa appellationis. l. si rem. §. quolibet tempore. vbi gloss. ff. de euict. Item si non fuerit probata conditio contractus in prima instantia, vel pactum de retro vendendo, poterit probari in causa appellationis, dicto c. cum Ioannes. de fide instru. Et si non fuerit probata in prima instantia dispensatio, in causa appellationis probari poterit eadem ratione, & super hoc vigintinouem casus tradit Bertachi. in reper tor. in verb. appellatio. nu. 146.

Appellatus deducit non adducta.

Amplia etiam in appellato. text. in dicta l. per hanc. Ibi tam appellatori, 4 quàm parti aduersæ, & probat l. ampliorem. in prin. C. de appel. Spe. in titu. de appel. §. j. versi. sed pone. vbi dicit appellatum posse vti nouis probationibus. Panor. in c. significauerunt. col. ij. de excep. quia per appellationem sententia suspenditur. c. venientes. de iureiurando. Et is, qui non appellauit, cõsequitur commodum ex facto appellantis, per text. in c. ex parte v. in fin. de rescrip. Facit l. petendæ. C. de temporib. in integ. resti. petend.

Imò dicunt do. de Rota decis. ccclxv. si à definitiua. in no. quòd appella- 5 tus potest instare, vt sententia reformetur propter aduersarij appellationem. gloss. in §. si verò neuter. in authen. de his qui ingrediun. ad appelland. colla. v. quod non seruatur in hac patria consuetudinaria, quia pars non appellando videtur renunciare. Sicut quando sententia continet duos articulos, vnum condemnatorium, & alterum absolutorium. Et cõdemnatus non appellat, nisi ab articulo condemnatorio, tunc appellatus non potest petere reuocationem alterius articuli, ex quo non appellat, & sententia respectu illius articuli transit in rem iudicatam. c. quod ad consultationem. de re iudi. Secus si simpliciter appellatum fuisset. Domi. in c. biduum. §. quandoque. ij. quæstio. vj. Et sic cùm per ordinationes nouas quis teneatur declarare super quo articulo est appellans, non prodesset illa appellatio appellato, vt ibidem auspicante Deo scribam.

Appellatus in vno non prosequitur alia sententiæ capitula.

Secundò, etiam procedit si sit dictum de nullitate sententiæ, quia adhuc 6 appellans poterit deducere non deductum. Bal. in l. j. col. antepe. C. quando prouoca. non est necesse. Feli. in dicto c. cum Ioannes. col. vj. nu. 25.

Tertiò, procedit etiam si ordinatio, vel statutum prohiberet in causa nul- 7 litatis, vel appellationis probationes, quia debẽt recipi, si de nouo oriantur, cùm in præcedenti iudicio claudi non potuissent, & ne frustra oriantur allegari possunt. argu. l. si fullo. ff. de condict. sine causa. Facit c. postoralis. de exceptio. Barto. in l. inuitus. in vlti. colum. C. de procura.

In recursu arbitrorum adduci potest non deductum.

Quartò habet locum etiam coram iudice ad quem recurritur ratione 8 læsionis datæ ab arbitris, iuxta l. societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio. Federic.

deric.consil.cclxxxv. Petrus rector. Tum quia prima videtur diffinitiua, & recursus habet vim eiusdem appellationis secundum eum.in secunda quæstio.dicam in tract.de arbitris.infra.

9 Primò limita,quando appellans potuisset deducere in causa principali,& dolo quodam cessauit,vt partem fatigaret aduersam.gloss.& doct.in cap.ad audientiam.ij.de rescript.& c.inter.de re iudi.Bald.in dicta l. per hanc. Soci. in tract.fallentia.regula cccxxiij.produci. Facit quod not. Bart. in l.societatem .§. arbitrorum.ff.pro socio. in parte, quæ coram arbitro dolo probare, vel allegare omisit,vt non possit ea posteà deducere coram iudice,ad quem habetur recursus.Contrarium tamen tenet Imol.in dicto c.ad audientiam. & in c.Quintauallis.de iureiurando.Cuius sententia inualuit, quia dicta l. per hanc simpliciter loquitur,nec reperitur declarata,vel limitata per alia iura,ergo habebit locum.Sed opponens condemnabitur in expensis.Et ita seruatur,& quia vix posset probari:quòd pars dolo omiserit.Ideo in hac patria solent impetrare literas Regias ad proponendum noua facta,vt dixi. *Dolo omissum non potest adduci.*

10 Secundò fallit,quando appellatum esset ab interlocutoria: ista enim debet ex actis antiquis iustificari,& non ex nouis.l.ij.ff.de appel.clemen.appellanti.de appella.Et idem quando appellatur ab executore. concludit Ioan. de Anan.consi.xxvj.in causa.col.j.Ratio est,quia appellatio ab interlocutoria trahit oculos retro,deducens dedecus iudicis.c.vt debitus. de appel. Sed appellatio à diffinitiua habet oculos in supremum finem.Bald. in l.eos .§. si quid autem.in fin.C.de appella.vbi dicit appellationem ab interlocutoria,licet aliquando tolerabilis sit,odiosam, quia derogat ordinariæ iurisditioni. Sed appellatio à diffinitiua est magis fauorabilis,ideo magis adiuuanda per quascunque probationes,dicta clemen.appellanti.& c.j.de appella.in sexto. & Ioannes Aubert appellans fuit condemnatus ad emendam:eò quòd facta noua proposuisset,& allegasset interlocutoriam esse diffinitiuam : vt docet Aufrer.in stylo Parla.aresto ccxxj.Item dictum fuit pro domino. *In interlocutoria appellatione non adducitur non deductum.* *Arestum.*

11 Fallit quando interlocutoria esset contra absentem lata. l.ait prætor . & ibi Barto.ff.de appella.recipien.quia non debet ipsi imputari,cur non illa allegauerit,cùm id temporis præsens non erat.Idem si iudex noluerit audire allegationes & probationes in interlocutoria,dicta l.ait prætor .§. quòd tamen.Idem etiam quando illa interlocutoria non posset in definitiua reparari,vel haberet vim definitiuæ,vel aliquid de nouo ortum sit.c.insinuante. de offic.deleg.Aufrer.in decis.Tholosa.in prima parte rubri.an appellans aliqua de nouo proponens.in princip.

12 Tertiò,restringe in iudice inquirente super aliquo crimine,qui non poterit ferre sententiam suam per nouas probationes.Bald.in dicta l.per hanc. & Soci.dicta regul.cccxxiij.

13 Quartò,in dilatorijs exceptionibus non procedit,per textum in l.ita demum.C.de procurato.vbi exceptio dilatoria,quæ in causa principali fuit omissa,non potest in causa appellationis opponi. Ratio ibi traditur per Bart. quia appellatio non restituit ad eum statum, in quo erat causa ante litem contestatam, sed ad eum tantum in quo erat posteà.Angel.in §.appellãtur. col.xxiiij.versi.addas quòd licet.de exceptio.in insti.Et quia in appellatione non deductum deducitur,& non probatum probatur, in termino statuto *Exceptiones dilatoriæ non possunt in appellationẽ deduci.*

ab homine.secus in termino statuto à iure, vt in dilatorijs, & declinatorijs. Ange.in rubri.de exceptio.colum.xxv.in instit.versicu.quintò quæro. Roma.singul.cxliiij.vltimò dico.&c.

Noui omnino nō potest adduci in causa appellationis.

Quintò, limitatur si omnino nouum, & diuersum est illud, quod volo 14
deducere in causa appellationis, per.l.si mater, §.fina. cum l.seq. .ff.de excep. rei iudic.l.eos.C.de appella.De bella Pertica in quæstio.cxx.de temporibus. & sic quando quis vult proponere illa, quæ non continebantur in articulis iam deductis, non potest nisi fauore publico.l.non tantum. §. penulti.ff. de excusa.tut.Petrus de bella Pertica quæstio.ccxlviij.dum quæritur.&c.Et sic illa, quę tangunt deducta in causa principali, possunt deduci, non alia noua prius non deducta.Panor.& Feli.in c.significauerunt.de except.& in.c.prudentiam.colum.j.de offic.delega.Hyppol.singul.ccxl.regula legis per hanc &c.vt in princi.huius gloss.dictum fuit.

Appellatus nouis factis respondet expensis partis appellantis.

Arestum.

Arestum.

Sextò, in hoc Francię regno non potest pars sine impetratione literarum 15
Regiarum in causa appellationis noua facta adducere, quæ si à principe eidem concedantur, poterit pars aduersa illis nouis factis respondere. *Et articuler au contraire*, & attestationes facere expensis partis noua facta ponētis, & hoc solet in literis exprimi. Et sic fuit centies iudicatum in Senatu maximè Anno 1521. die ij. Maij, Pro magistro Ioan.Valois, contra Iulianum Boucher appellantem, qui ideo fuit ad emendā ab appellantibus soluendam condemnatus, sed si pars ipsa appellata intra dilationem non perfecerit attestationes, & ideo fuerit eidem secunda concessa dilatio: expensis impetrantis non perficientur in hac secunda dilatione, imò impetrans assistere poterit expensis intimati: quia venit ex gratia: vt censuit Senatus Anno 1543.die xvij.Decembris.Et sic literæ impetrari possunt ad ponēdum noua facta veteribus non contraria, alioqui non propter vitandam subornationem. clemen.ij.de testib.& doct.in cap.fraternitatis.illo titul.

Facta noua quando deduci possint vel non.

Vltimò non potest noua facta pars deducere, si iam fuerāt deducta, quia 16
noua non sunt, etiam si iam reiecta fuissent, vt probant doct.in dicto ca. fraternitatis.de testib.& cle.vlt.illo titu.& tunc oportet producere processum principalem, vt videri posit, an isti articuli producti fuerint nec ne.

Cautela pro eo qui plus probauit quàm posuerit.

Vel si pars plus probauerit, quàm posuerit, literas solet obtinere ad ponendum facta noua, & ad probationem illorum producit attestationes. *Employe sa production*, & pars aduersa poterit contrarium ponere, & probare expensis partis.

S'il est trouué qu'ilz ne seruent à la decision du procés.

GLOSSA V.

Calumnia præsumitur in ponente facta nil facientia.

EO QVOD facta noua non seruiunt decisioni processus, præsumitur quod ponens eam calumniosè fecerit, & debet puniri, nisi posit excusari pro qualitate personæ, aut negocij, vt superius dixi, vt si vitæ sanctæ fuerit. Nam viris prouidis & honestis, ac sanctis defertur.c.nisi essent viri prouidi, & honesti de præbend.plura adducit Hyppolit.consil.j.circa finem.

Quid si

Quid si vnus articulus seruiat, vel vltimum factum, an condemnari debeat tanquam calumniosus? Respon. non puto, quia hic pluraliter loquitur, si non seruiant omnes, sed si vnus proposito respondeat, nō potest dici quod non seruiant, prout de liberis scribitur in l. non est sine liberis, cui vnus filius, vel vna filia est. cum l. sequen. ff. de verbo. signific. Et quia quælibet causa iusta, siue iniusta sine calliditate excusat à dolo, & calumnia. text. not. in l. igitur. §. j. ibi, iustis rationibus ductus, vel non iustis sine calliditate. ff. de liberal. causa. gloss. in l. vna. in fin. in verb. hoc iudiciū, in vltimis verbis. ff. si quis ius dicenti non obtempe. Ias. in l. si quis id quod. de iuris. om. iud. Hyppol. in l. j. nu. 25. C. ad legem Cornel. de sicar. etiam quando negatiuè aliquid prohibetur, vt hîc, etiam alternatiuè requiritur vtrunque, per l. si quis ita stipulatus fuerit. ff. de verborum obligatio.

Seront condamnez enuers nous en l'amende ordinaire du fol appel, en noz cours souueraines.

GLOSSA VI.

TAXAT mulctam ad quam condemnandus erit, qui calumniosè noua facta proposuerit, licet mulcta regulariter sit arbitraria. l. aliud est fraus. §. j. ff. de verbo. signi. & l. si qua pœna ibidem, vbi abundè scripsi. Ideo hîc alia non referam de mulcta.

Et vingt liures Paris. es inferieurs, & moytié moins aux parties.

GLOSSA VII.

MAIOREM mulctam senatores imponere possunt, quàm alij inferiores iudices, per l. eos. C. de modo mul. vt scripsi in dicta l. si qua pœna. & l. aliud. Ideo hîc statuit impetrantem ad sexaginta libras condemnandum in curijs supremis, in inferioribus verò ad viginti libras Regi applicandas, & ad decem parti.

Sed quid causæ est? quod maior mulcta adiudicetur fisco, quàm parti, postquàm laboribus, expensis, & damnis pars torquetur, non autem fiscus? Ergo maior mulcta videretur parti infligenda, quàm fisco. Respexit forte conditor, quòd pars repetit expensas & interesse à parte, ob id non est necesse quòd maiorem habeat mulctam: & quia maior est offensa, & contemptus, qui fit principi & superiori, quàm inferiori, vt patet in l. quisquis. & per totum. C. ad legem Iuliam maiestatis. Ideo maior mulcta circa illum infligitur, quod est notandum. *Maior mulcta quare fisco, quàm parti.*

Et plus grosses si mestier est comme dessus.

GLOSSA VLTIMA.

ET SIC residet in arbitrio curię & iudicum, an debeant maiorem mulctam, quàm in hoc articulo statuta sit, imponere. Nam si videāt partē omnino malitijs & calumnijs deditam, augere mulctā possunt, tam erga Regē, quàm partē. Sed quātum posint? Respon. pro modo delicti seu culpę, sed tēperēt iudices ab impositione grauioris mulctæ, nisi dolus partis eos trahat: quia *Grauis mulcta quando imponi possit.*

melius eſt de miſericordia,& benignitate reprehendi,& rationem Deo reddere,quàm propter crudelitatem.c.allegant.in fine.xxvj. quæſtione vltima. ad alia pertranſeo.

Articulus quartus.

Loys xij.Article cxxvj. *Des premieres*

Item nous ordonnons que les principales parties.

GLOSSA PRIMA.

Principalis pars quæ dicatur.

PRINCIPALIS pars dicitur,cuius negotium quod agitatur,ad eam pertinet, non inconſequens. argumen.l. ſi quis nec cauſam. ff.ſi certum petatur. Bartol. & ibi addidi in l. ambitioſa. de decret. ob ordi.faciend. vel principales perſonas nomine proprio comparentes.vocat Bartol. & Bal. in authen.principales.C.de iureiur.propter calum.dando:vel de quarũ præiudicio tractatur.Panor.Barb.& alij in c.paſtoralis.de iudic.Bal.in ca.querelam.col.iij.de elect.vide Alexan.conſi.lxv.col.j.in fin.in vij.volu.& Dec.cõſil.cclxviij.concluſio.col.ij.Soci.in c.in pertractandis. col.ix.verſicul. quærit tamen Specul.de iuramen.calum.& ſic principalis perſona eſſe in cancellaria,quando literæ expediuntur,non poterit,vt facilius ſuper literis deliberari poſsit concludi,& an iuſta ſit petitio,& an literæ concedi debeant.

Que ont letres à ſeeller,leurs ſeruiteurs & ſolliciteurs n'entreront point au ſeau.

GLOSSA II.

In Cancellariam nullidum literæ expediũtur ingrediuntur.

HIC prohibetur parti,ingredi in locum,vbi ſigillantur Regię literæ,& ſic *ſeau*,accipit pro loco in quo literæ ſigillãtur,quẽ vocamus communi vocabulo Cancellariam:& poteſt vocari officina dyplomatica,vel reſcriptorum,ſeu codicillaris.Budę.in Foren.& quòd locus alicui prohibere poſsit, ſicut hîc parti,& eius ſeruitoribus:probatur in l.j.in fin.ff.de offic.præfect. vrbis.& in authen.ſi quis.C.de adul.quia in conſpectu illorum liberę non eſſent ſentẽtiæ.nam ipſi referre ſuis partibus,& dominis poſſent,quis fuerit in cauſa,cur literæ recuſatæ fuerint.Et ex hoc inimicitiæ graues exorientur,quas hic tollere vult.Intellige vt eo tempore quo ſuper literis diſputatur concedendis nec ne,non debent iſti intereſſe,poſteà ſic,à ceſſante ratione tex. hodie nulli niſi officiales ad hoc deſtinati ingrediuntur vt inferius dicam.

Affin que les letres puiſſent mieux, & plus franchement eſtre deliberées,& debatues en leurs abſenſe.

GLOSSA III.

Teſtes in ſecreto deponunt.

SICVT in abſentia partis,& in ſecreto teſtes deponere debent,poſtquàm tamen citati iurauerint.l. iuriſiurandi. C. de teſtib.ne metu partium veritatem dicere vereãtur.l.nullum. C.de teſti.cap.ij.c.cùm cauſam.& ca.venerabili.ibidem.alioqui non valerent teſtium dicta,ſi publicè examinarentur.gl. in c.quia

in cap.quia propter.in verbo ſecretè.de elect.Limitatur in §.cùm verò. vbi ſcripſi de collatio.in concord.quoad probationem nobilitatis.Sed in criminalibus ſine citatione teſtes primò audiũtur. glo.in §.ſi duo.de pace tenenda.Sed poſteà præſente parte recoli ſolent,quod repetere teſtes, ſeu reuocare Budæ.ait .in foren latinè dici poſſe.*Recoller & confronter les teſmoings.*

Sic & quando factum recitatur in Cancellaria, pars debet abeſſe,& ſolicitatores ac famuli,vt facilius literæ diſputentur,& veritas inquiratur,an literæ concedendæ ſint.

Et auſsi n'entreront audict ſeau, que les maiſtres des requeſtes de noſtre hoſtel, Conſeilliers, ſecretaires, & autres neceſſaires: pour le faict dudict ſeau.

GLOSSA IIII.

QVOD ſpecialiter prohibuerat hîc generaliter, vt nullus ingrediatur intra cancellariam, quando literæ expediuntur, niſi ſit Magiſter libellorum, Conſiliarius, Secretarius, & alia neceſſaria perſona. Sed quas vocat neceſſarias perſonas, relatores, calefactorem ceræ, & ianitores. Et quamuis olim ſolerent ingredi plures perſonæ,& aduocati communiter referebant, hodie tamen ſtatutum eſt, vt tãtum magiſtri libellorum, Scrinarij, ſeu Secretarij, relatores, *Rapporteurs en Chancellerie, & le chauffecyre*, & aliæ perſonæ neceſſariæ. neceſſarias hîc vocat non perſonas coniunctas, & conſanguineas, vt in l. Imperator.ff.de pact.& l.quamuis adulterij.C.de adul. ſed illas ſine quibus actus vix fieri poteſt, ſicut de impenſis neceſſarijs. in l. impenſæ.ff.de verborum ſignificatio.vbi ſcripſi.

In cancellaria quæ perſonæ ſint neceſſariæ.

Leſquelz ſeront tenus faire ſerment es mains dudict Chancellier, de non reueler en maniere aucune aux parties les dictz,& opinions de ceux qui auront parlé de la depeſche de leurs letres.

GLOSSA V.

OMNES itaque perſonæ in cancellaria neceſſariæ, iurare debent in manibus Cancellarij, ſe non reuelaturas dicta & ſententias eorum,qui in literis expediẽdis opinati ſunt. Sed quoties iurare debent? Reſpon.Semel in ingreſſu officij. nec ſolet quolibet die repeti iuramentum, vt ſuperius in prima parte ordina.eſt ſtatutum rubri. *des ſermens.*

Iurare debent perſonæ neceſſariæ cancellariæ & quid.

De hac reuelatione prohibita in curijs vide in rubri. *de la cour de Parlement.* articu.xix.cum multis articul ſequen. vbi multa diçam mala, quæ ex his proueniunt. & in Apophtheg. Plutarchi ſic dicitur, Philippides poeta Comicus Lyſimacho imprimis charus fuit, ac familiaris, cui cùm Lyſimachus offerret liberalitatem ſuam, diceretque, quid vis tibi impertiam rerum mearum? quod voles (inquit) modo ne arcani quidpiam: ſignificans eſſe periculoſum noſſe magna tum arcana, quorũ, ſi quid effutias actum eſt de capite, quamquàm & alioqui ſolent odiſſe conſcios eorum, quæ nolint efferri.

Reuelare ſecreta periculoſum.

Articulus quĩtus.

Charles vij. Artic. lxxij. *Des premieres.*

Item auons ordonné & ordonnons, que doresnauant ne soyent baillées letres, en noz Chancelleries pour conduire le petitoire & possessoire, en matieres de nouuelleté ensemble.

GLOSSA PRIMA.

Petitorium nõ potest cumulari cum possessorio.

IVRISCONSVLTVS ait, is qui destinauit rem petere, animaduertere debet, in aliquo interdicto possit nãcisci possessionem, quia lõgè commodius est ipsum possidere, & aduersarium ad onera petitoris compellere, quàm alio possidẽte petere. l. is qui. ff. de rei vend. Vnde olim in hoc regno partes prosequebantur interdictum vti possidetis, & eo pendente literas impetrabant, vt possessorium & petitorium simul deciderentur: quod hîc prohibet, quia nihil commune habet possessio cum proprietate. l. naturaliter §. nihil. ff. de acquirenda possessio.

Aduertendum est, quod hæc decisio est iuri cõformis. Nam si loquamur in interdicto retinẽdæ, vt loquitur iste tex. ibi, *en matieres de nouuelleté*, non potest possessoriũ cumulari cũ petitorio. Nã is qui nouitatẽ impetrat, & interdictũ vti possidetis, dicit se possessorẽ. l. j. & per totũ. ff. vti possi. §. retinẽdę. de interdic. in insti. Et is qui agit rei vẽdicatione, & sic petitorio, dicit aduersarium possessorẽ. l. vna. C. de aliena. iudic. mut. cau. fac. doc. in §. omnium. insti. de actio. Et sic iste dicens se possessorem in possessorio, & in petitorio dicens contrariũ, nõ debet audiri, per c. licet causam. de proba. ob id quod de iure fieri non debet, nec per literarũ impetrationẽ, quia intẽtãdo rei vendicationem, videtur renunciare possessioni, si quam habeat: prout is, qui nunciat l. j §. in operis. ff. de no. ope. nun. Et quamuis Bar. & alij in d. §. nihil commune. Panor. & cæteri in c. pastoralis. de causa pos. dicant posse ista duo cumulari ratione diuersæ possessionis: nam rei vendicatio potest intentari ratione vnius possessionis, & interdictum vti possidetis ratione alterius: vnde contra commentarium, & depositarium potero rei vendicatione agere ratione detentionis, quam habent: & aduersus colonos, custodes & similes. l. officiũ. ff. de rei vendi. Verum quia etiam hi turbant dominum in possessione ciuili, interdictum etiam vti possidetis impetrare potero. l. clam possidere. §. qui ad nundinas. & §. nihil commune. ff. de acquir. pos. tamen est prohibitum etiam in hoc casu cumulare ista duo per hunc text. vt de aliquo operetur, & quia generaliter prohibet. Item doct. in locis prædictis dicunt in iuribus incorporalibus possessorium, & petitorium posse simul cumulari. Nam in his remedia petitoria possessori competunt. l. sicuti. §. j. & l. sed & si quęratur. §. j. ff. si seruitus vendice. Ideo existẽs in possessione seruitutis potest, si in illa turbetur, non solùm casum nouitatis impetrare, verùm etiam confessoriam actionẽ, quę est remediũ petitoriũ. §. ęquè. de act. in inst. vbi plenè Ias. & doc. gl. in verbo quicquid. in c. cũ ecclesia. & in c. cũ super. in gl. pe. de cau. poss. & in c. examinata. de iudic. hoc tamen non permitteretur etiam per literas in hoc regno, vt hîc videmus, quia possessorium semper est prius decidẽdum, quàm petitoriũ, etiã si actor cõuenisset me super petitorio, ego reus potero suspendere

ſuſpendere petitorium,& agere poſſeſſorio,per text.in clemen. vna de cauſa poſſeſsio.Ioan.Fabri in l.ordinarij. C. de rei vendica.etiam ſi actor vellet docere ſtatim de iure, quia opus eſt finitum poſſeſſorium eſſe, & executionem ſuper illo factam,vt in rubri.*des matieres poſſeſſoires*,in ordina. Reg. eſt ſtatutum,& ibi dicetur in tertio Tomo.Ioan.Fabri hoc docet in l.incerti.col. vlti.C.de interdict.Iſte tamen tex.non procedit,quando pars non opponeret, tunc ex officio iudex non repelleret, hoc autem iudicium non datur, niſi poſtulatum fuerit.l.iiij §.hoc autem.ff.de damno infecto.

Secundò limitatur in poſſeſſorijs adipiſcendæ & recuperandæ.Cùm iſte text.hoc tantum prohibeat *en matiere de nouuelleté*, & ſic in interdicto retinendæ.Secus ergo in alijs in quibus agens poſſeſſorio, poteſt cumulare poſſeſſorium cum petitorio, tum quia non ſunt inuicem contraria:tum quia hîc non prohibeatur.l.cùm fundum.§.final.ff.de vi & vi armata. Et ita concludunt doct. in dicto cap.paſtoralis. de cauſa poſſeſsio. & in cap.cùm ſuper.& cap.cùm dilectus.ibidem.Ioan. Fabr.in l.ordinarij. C. de rei vendicatio.& in clemẽ.vna.de cauſa poſſeſsio.ac in dicto §.nihil commune. Alia ſcribam in tracta,de materia poſſeſſoria,ad quem nunc te reijcio. & ibi dicam an hodie per ordinatio.nouam hoc locum habeat.

Et ſi par inaduertance aucunes letres eſtoyent
octroyées au contraire.

GLOSSA II.

ERGO ſi ex certa ſcientia ſecus:nam ille valerẽt dummodo mentio in eis facta fuiſſet huius ordinationis,non à Cancellarijs,ſed ab ipſo Rege,& in magna Cancellaria per tex. iuncta gloſſ.in l.fina.C.ſi contra ius.gloſſ. in l.ratas.de reſciden.vendi.Nam text.hic dicit,*ſi par inaduertance ſont octroyées*.Si ergo ex certa ſcientia concedantur.hoc non eſt præter animi ſpem , ergo à contrario ſenſu valebunt,& iudices eas recipere debebunt.

Literæ licet ſimul poſſeſſorii cum petitorio decidatur an valeant.

Que les Iuges n'y obeiſſent en
aucune maniere.

GLOSSA III.

NVLLO modo iudices his literis obedire debent , ſed impetrantem in expenſis condemnare,& fructu literarum priuare. Nam impetratio in præiudicium ordinationis non valet , vt fuit ordinatum à Rege,de quo ſcribit Gallus in quæſtio. per areſta.quæſtio.cxv.& Aufrer.in ſtylo Parlamen.areſto lxxxiiij. quod eſt verum,ſi impetretur à Cancellaria,ſecus ſi ab ipſo Rege facta ordinationis mẽtione,quia eius eſt ſoluere,cuius eſt ligare.l.ſi puellæ.ff. de ſponſal. maiorem ſibi retinet poteſtatem.capit.dudum.de præbend.in ſexto.

Et voulons que les impetrans d'icelles
ſoyent punis d'amende arbitraire.

GLOSSA VLTIMA.

VLTRA expenſas addit, vt etiam aliqua mulcta impetrantibus tales literas imponatur, quæ eſt iudici arbitraria pro qualitate perſonæ, & quantitate bonorum, vt dixi in l.ſi qua pœna.ff.de verborum ſignificatio. vnde ſi impetrans iſtam ſciebat ordinationem, paulò maior debet eſſe mulcta: ſi verò huius erat ignarus, minor, vel nulla imponitur mulcta. Et ſic in hoc regno Franciæ non cumulatur poſſeſſorium cum petitorio, imò ſolēt pragmatici, in libello cauſæ poſſeſſoriæ proteſtari, quòd non intendunt cauſas, ad dominium pertinentes adducere, niſi ad confortandum, & iuſtificandum poſſeſſorium, teſte Ioan.Berber.in viator.iuris in praxi legum Regiar. Feli. in c.licet.nume.9.de probatio.alioqui poterit pars aduerſa petere, vt cauſæ dominium reſpicientes cancellentur & reijciantur, & iudex hoc pronunciabit, niſi quatenus adminiculum poſſeſsioni præbent, alia poſſem hîc tractare & adducere, quæ ſcribuntur in §.nihil cōmune. Sed ibi videri poſſunt. & quia in tracta.de mater.poſſeſſor.inferius tractabitur: ob id ad ibi dicenda nunc reijciam.

Proteſtatio aduocatorū in poſſeſſorio facienda.

Articulus ſextus.

Loys.xij.artic.liiij. *Des publiées.* 1512.

Item auons ordonné, & ordonnons que doreſnauant en noz Chancelleries, ne ſeront octroyées aucunes lettres de ſurſeance de complainctes, ou fourniſſements d'icelles: & pouruoyeront les Iuges deſdictes complainctes, ou ſurſeances d'icelles, ainſi qu'ilz verront eſtre à faire par raiſon.

ITEM prohibet hîc impetrari literas, vt differatur cauſa nouitatis, & aliæ hîc expreſsè. Nam partes ſolebant in his cauſis priuilegiatis, & ſummarijs impetrare literas: vt iudex differret cauſā, donec aliquid fieret, quod hîc prohibet: quia hę cauſæ priuilegiatæ ſunt, & ſummariè tractandæ. Et iſtud dicetur etiam nō poſſe fieri per literas ſtatus.art.ij.in trac.de lite.dilato. annal. & ſtatus: vbi alia videri poterunt huic materiæ accōmoda, his nūc cōtinens.

Literæ impetrari non debent vt cauſa nouitatis, & aliæ priuilegiatæ differantur.

Articulus ſeptimus

Francoys artic.clxx. *des publiées.* 1539.

Nous defendons auſdictes gardes des Seaux de bailler aucũs rappeaux de ban, ne lettres pour retenir par noz cours ſouueraines la cognoiſſance des matieres en premiere inſtance, ny auſsi pour les oſter hors de leurs iuriſditions ordinaires, & les euocquer, & commettre à autres, ainſi qu'il en a eſté grandement abuſé par cy deuant.

GLOSSA PRIMA.

ISTA ordinatio prohibet tres caſus in cancellarijs Franciæ concedi. Primus eſt, ne exul & bannitus, à banno liberetur, quia nemo poteſt commeatum, remeatúmve dare exuli, niſi Imperator ex aliqua cauſa.l.relegati.in fine.ff.de pœnis. Et ſic ad ſolum Regem in

Exul à Cancellarius bā no liberari non poteſt.

gem in hoc regno spectat dare commeatum, vel remeatum exuli. l. cùm indulgentia. C. de senten. pass. Nam quod cognitionaliter factum est, sine causæ cognitione destrui non solet. l. fin. C. de legib.

Intellige siue fuerit perpetuo exilio mulctatus, siue ad tempus, quia ante tempus pręfinitum non poterit Cancellaria remeatum concedere, tū quòd hîc generaliter prohibet. Ideo generaliter intelligetur per legem primam. ff. de legat. præstan. Bannitus tamen ad annum potest reuerti post annum, sine superioris authoritate, & sine literis Regijs: quia vltima dies anni prębet ei licentiam. l. si quando. C. de testibus, vt dicit Bald. in procem. ff. § hæc autem tria. quem refert & sequitur Franc isc. Cremen. singul. xlvij. consuluimus. Item siue à præside, siue à parlamento, vel alio potestatē habente bannitus fuerit. l. relegatorum. ff. de interdict. & releg. quia in his casibus eadem est ratio, & sic decisio. *Bannitus ad annū posteà reuertitur sine alia licentia.*

Item à banno reuocari solet à principe, debet tamen esse causa, vt in dicta l. relegati. nec sufficeret sola voluntas contra gloss. ibi. nam vbi lex dicit caussam interuenire debere, illam adesse oportet. Sed in dicta l. dicitur, ex aliqua causa. ergo &c. facit l. j. §. de qua. ff. de postul. Bald. in l. ij. in fi. C. si penden. appella. mors interue. Fateor tamen quòd sufficeret quæcunque causa, cùm illa lex dicat ex aliqua causa, ergo sufficiet etiā modica à principe approbata, per glo. in clemen. vna. de foro competen. in verbo, aut ex aliqua, authen. habita. C. ne filius pro patre. & ibi dixi in interpreta. illius tex. Sed sine aliqua caussa non posset princeps. Et adulatores principum hactenus illis nimis fauerunt, qui fauor multos adducit ad inferos. Sed sciant principes, quòd de omnibus, quæ ipsi faciunt, vel facient sine causa, si malè facta sint, reddent rationem, & nisi resipiscant, damnationem non euadent, nisi Deus illorum misereatur. Et dicit Dauid in vnum simul diues & pauper. Et plus torquebuntur principes ex his, quæ sine causa ducti sola voluntate, seu potius voluptate faciant, quàm ex alijs factis, & puto multos principes damnatos per illam gloss. Et consultores qui illis consuluerunt illud dictum impudicæ mulieris si libet, licet. Et diuus Paulus ait, principibus ad ædificationem datam potestatem, & non ad destructionem. Ergo sine causa cùm cedat ad destructionem, non possunt hoc facere. *Exul sine causa à banno reuocari non debet.*

Item inferiores non possunt concedere: quia per exilium amisit quis patriam, & honores. dicta l. relegatorum. §. solet. ff. de interdict. & releg. quæ nō possunt restitui ab alio quàm à principe, ob id ista hîc principi reseruat: vnde solet princeps in his literis sic scribere. *Parquoy nous ce consideré voulans misericorde preferer à rigueur de iustice, ledit suppliant auons rapellé, & de nostre grace speciale pleine puissance, & authorité Royal, rapellons dudit bannissement, & iceluy auons mis, & mettons au neant. Et l'auons restitué & restituōs à ses bonne fame et renommée, au pays : satisfaction faicte à partie ciuilement tant seulement, si faicte n'est. Et sur ce imposons silence perpetuel à nostre procureur present, & aduenir &c. Pourueu que ledit tel, dans tel temps, à conter de la date de ses presentes, se mettra & rendra prisonnier, en la prison de tel Iuge: pour oster, & prendre droit d'iceluy cas, & soy purger d'iceluy. &c.* *Solus princeps reuocari à banno & quomodo.*

Et sic intellige istum tex. siue bannitus sit per contumaciam, siue in præsentia ratione criminis. Nam vtrobique est eadem ratio: & sic eadem iuris

decisio.l.illud.ff.ad legem Aquiliam.Ideo interdum in literis datur causæ cognitio:quando quis se vult purgare,& dirigitur iudici, qui exilij sententiam protulit interdum bannitus ex gratia restituitur:& tunc literæ omnibus magistratibus possunt dirigi,& absque cognitione causæ. Et quia ista materia bannitorum est ampla,& bene per doct.tracta:maximè per Nellũ in tract.de bannitis.Ideo ad illum vos reijcio:

Literæ licet causæ in prima instãtia tractẽtur in Parlamẽto non valent.

Secundò ibi,*ne letres* prohibet concedi à Cancellaria rescripta,vt causæ retineantur in Parlamento decidendæ in prima instantia:quod erat frequẽtissimum ante istam ordinationem.Sed quia hoc est contra concordatum in quo est statutum,quod omnes & singulæ causæ,exceptis maioribus , in iure expresè denominatis,apud illos iudices in partibus terminari,& finiri debeant:vt patet in rubri.de cau.Ideo hîc prohibetur,ne in prima instantia tractentur causæ in Parlamento. Quod non procedit in casibus à iure, vel ordinationibus expressis,vt in rubri.*quelles causes*,supra in prima parte. Etiã non prohibet hic articu.supremis curijs,si videant iustum esse retinere causam,quin possint eam retinere.

Quot modis possit curia suprema cognoscere in prima instãtia.

Notandum autem est,quòd curia suprema,multis modis de causis cognoscit in prima instantia.Primò,de causis priuilegiatis,vt parium Franciæ, & de alijs de quibus in rubri.*quelles causes sont introduictes en premiere instance en la cour de Parlement*.in ordinatio.vbi plenè dicam.

Secundò,cognoscit per viam commissionis,quando Rex ei expresè cõmittit,sed extra Regem cancellariæ hoc non possunt,vt hîc.

Tertiò,curia cognoscit de causis per appellationem ad eam deuolutis, & hoc regulariter,quia ad hoc sunt præfectæ summæ Franciæ curiæ,vt scrîpsi in rubri.de supplicatio.seu error.propositio.

Quartò,per euocationem,quando princeps causam vnius Parlamenti, ad aliud euocat,vt plenè dixi in tracta.de euocatio.

Quintò,per supplicationem & erroris propositionem,vt etiam abundè scripsi in tracta.de supplica.

Sextò,per literas ciuiles,vt etiam docui in tract.de liter.ciuilib.

Septimò per supplicationem à parte factam Senatui.nã post appellationem pars supplicabit Senatui:& si hoc requirat causæ cognitionẽ, Senatus respondebit,faciat supplicationem in iudicio,& hoc significabitur parti : & posteà litigabitur in magna camera,& actor petit requestam cõprobari & interinari,alius contrariũ.*D'estre debouté de sa requeste*.interdum solet procurator Regius,vel alius de causis forte publicis supplicare curiæ,vt prouideat suprema solet curia prouidere,vbi de scandalo,vel de magno,& repentino agitur præiudicio.Et sic vidi sæpe seruari in curijs Franciæ, quod est notandum.vide quæ scripsi in tracta.de liter.ciuil.in princ.in j.Tomo constit.Regia.& alia vide in j.parte cõst.reg.in ti.*quelles causes peuuẽt estre introduictes*.

Literæ vt auferatur iurisditio ab ordinario nõ valent.

Tertiò,in tex.ibi,*ny aussi pour les oster &c.* prohibentur literæ concedi à Cancellaria,vt ab ordinarijs iudicibus auferatur cognitio causæ:nam ordo confunditur,cùm sua iurisditio cuilibet non seruatur.cap.peruenit.xj.quæstio.j.Et quia est contra rubri.de causis,in concord.vbi scripsi alia, quæ ibi videri poterunt.Etiam prohibet hic tex.ne causæ euocentur ex vna curia etiã inferiore,& cõmittantur alteri,quia partes subterfugij causa interdum

hoc

hoc procurabant,& sine causa,& cancellariæ solebant hoc committere,sed hîc prohibet Rex, tamen euocare ipse potest,vt abundè scripsi in tract. de euocat.in primo Tomo constitutio.Regiar.

Idem articu.clxxj.Ibidem.

Et si lesdictes letres estoyent autremẽt baillées,defendons à tous noz Iuges de n'y auoir point de regard,& condamner les impetrans en l'amende ordinaire comme du fol appel,tant enuers nous,que la partie. Et neantmoins qu'ilz nous aduertissent de ceux qui auroyent baillé lesdictes letres,pour en faire punition,selon l'exigence des cas. Articulus octauus.

GLOSSA VNICA.

SEQVENTIA statuit hic articul.Primùm quòd si literæ concessæ fuerint à cancellaria in prædictis casibus,iudices illis non obtemperent,& nullam rationem seu respectum ad illas literas habeant.Nam quod nullum est,nullum debet operari effectum.l.iiij.§. condemnatum.ff. de re iudi.c. ex tenore. de rescript.

Secundò,vult vt quilibet impetrans illarum literarum puniatur ad mulctam sexaginta librarum,quæ est emenda ordinaria temerè appellantis ad supremam curiam,& hæc emenda partim fisco applicabitur,partim appellato, vt dicetur in tract. de appel. Et quamuis iste text. dicat ad mulctam partem condemnandam,tamen etiam condemnabitur ad expensas parti ratione temeritatis.l.eum quem temerè.ff.de iudic.& in insti.de pœna teme.litigan. *Impetrãs literas in casibus supra prohibitus ad mulctã condemnatur.*

Tertiò præcipit iudicibus,quorum nomine(vt superius dixi)venit etiam parlamentum,vt certum faciant Regem de concessione illarum literarum, & quis illas concesserit literas,vt princeps illos concedentes punire adhuc possit.Ergo iudex vel parlamentum non poterit Cancellariã punire ex iniusta literarum concessione:sed ad Regem tantùm spectat vt hîc,quia hoc nomine Regis faciunt,ob id ad solum Regem pertinet:& quomodo punietur arbitrio Regis relinquo,vel per suspensionem ab officio,vel priuationem pro delicti qualitate:quod hîc vocat.*Selon l'exigence du cas*, aliquando vidi etiam à Parlamentis puniri hos officiales Cancellariæ abutentes. *Parlamentum an cancellariã punire possit.*

Alia super hoc non rescribã,vt paucis hanc pertractem materiam,ideo lector bone, omissa supplere poteris ex praxi nostra beneficiali, de his tamen Deo immensas agã gratias.

Amen.

TRACTATVS DE LITERIS DILATORIIS, ANNALIBVS, QVINQVENNALIBVS, STATVS, ET ALIIS, IN IVDICIIS FREQVENS.

Articulus primus.

Philippes le Bel. Artic. viij. *des secondes.*

Item pour les letres de respit.

GLOSSA I.

Letres d'estat & respit quel.

SCIENDVM est vulgari sermone *respit*, idem significat, quod dilatio. Et quia dilatio multis ex causis datur, ob id multiplex est *respit*, vt scripsit Hostien. in sum. titul. de dilatio. & ego alias multas congessi. Sic & *respit*, interdum datur militibus ratione militiæ, & vocantur *letres d'estat* literæ status, & generaliter *letres d'estat* vocamus, in quibus mandatur causam differri, etiam in criminalibus, vt arti. iiij. infra eod. Aliæ literæ dantur debitoribus pauperibus magnum perpessis damnum, & istæ literæ simplici nomine Gall. vocantur, *respitz*. Et quia super his multa vidi occurrere dubia: ob id ad ea tollenda, sequentia addenda censui.

Summa totius tractatus.

In primis hîc tractabitur, quæ dicantur hæ literæ, seu dilationes annales & quinquennales.

Secundò, à quo consequi possint.

Tertiò, quibus concedi valeant.

Quartò, quibus dirigantur istæ literæ.

Quintò, in quibus casibus concedi non possint.

Sextò, quando concedi hæ literæ iure valeant.

Septimò, differentias inter dilationem annalem, & quinquennalem conscribemus.

Nonò, quæ possint contra has literas opponi.

Vltimò, quis sit effectus huius cõcessionis annalis, vel quinquennalis, & alia his cohærentia elucidabuntur, quæ hactenus à iuris interpretibus, iustè tractata non fuerunt.

Annalis dilatio quid.

Primò quæro, quæ dicatur dilatio Annalis? Respond. quoad hanc materiam. illa, quæ annum concedit debitori ad soluendum. Quinquennalis, quæ quinquennium. Et moratoriam cautionem vocat iurisconsul. in l. cùm possessor. §. fi. ff. de censi. & moratoriam pręscriptionem Imperator in l. ij. C. de preci. Impe. offer. & has annales literas vel quinquennales vulgus vocat *respit*, vt superius dixi, in quibus literis solet sic princeps scribere.

Forma literarum annalium, siue quinquennalium.

Henry &c. A la supplication de tel N. paoure hõme &c. affermãt auoir perdu la greigneur partie de ses biẽs & cheuãce, tãt pour le fait, & occasion des guerres et gẽs d'armes, qui ont eu cours en nostre Roauyme, cõme par autres fortunes à luy suruenues en plusieurs manieres despuis dix ans en ca & pource quãt à present il ne pourroit bõnemẽt faire satisfactiõ, ne payemẽt à plusieurs personnes ses creanciers,

creanciers, ausquelz il est tenu en plusieurs & diuerses sommes, & autres choses, sans faire vile & miserable distraction de ses biens: nous audit suppliãt au cas dessusdit auons donné & otroyé, donõs & otroyons de grace special par ses presentes, terme, respit, & delay de ses debtes payer à quelcõques personnes, ses creãciers puissans d'attendre iusques à vn an, à conter du iour de la date des presentes, si autresfoys il n'a eu de nous semblable grace &c. Et hæc est harum literarum summa, quæ inferius abundè elucidabitur.

A quo cõcedantur literæ quinquẽnales vel annales.

5 Secundò quæro, à quo valeãt cõcedi hæ literæ? Respõ. in vrbe à Papa, extra vrbẽ verò in locis in qbus Papa nõ habet iurisditionẽ tẽporalẽ, nõ dantur à Papa hę literæ moratoriæ laicis, arg. eorũ quæ no. Inn. in c. inquisitioni. de sen. excõ. c. veniẽtes. de iureiur. c. si duobus. de app. Et hoc expressè decidit Io. Staphil. in tract. de liter. gratię. fo. 170. vbi plus dicit, nõ dari à Papa etiã clericis in odiũ laicorum. arg. c. nouit. 6 de iudi. & gl. in c. si clericus laicorũ. de fo. cõpe. † Sed in hoc regno solent à Rege hæ cõcedi literæ, vel ab eius Cãcellaria. Princeps autẽ potest cõcedere alicui, vt non teneatur soluere suis creditoribus per annũ, bienniũ, vel trienniũ, aut ad summũ per quinquẽniũ, quia quod differtur non aufertur. d. l. ij. Itẽ in mora modici tẽporis nõ est magnũ præiudiciũ. l. si debitori. ff. de iudi. Annũ autem cõcedit omnibus cõmuniter dãnum passis. bienniũ cõtra vsurarios. trienniũ, clericis seu viris ecclesiasticis. quinquenniũ autẽ passim cõsentientibus creditoribus vel maiori parte. Ita habetur in magno stylo rub. *respit*, & vltra quinquẽniũ non posset dare, cũ esset mora magni tẽporis, & sic magnum præiudiciũ secundum Paul. in d. l. si debitori. & de rescripto ad decẽ annos. Idẽ cõsuluit Ancha. consi. xxxvij. cõtra. & quia nõ cõcedi solet, vt infra dicã. Et ideo minime mutãda sunt quæ semper certam interpretationẽ habuerũt. l. minime. ff. de legi. & nunquã audiui cõcedi vltra quinquẽnium. Et si concederetur, iudices hoc respuerẽt, nec literas cõprobarent, vel interinarẽt, nec quidẽ in anno vel quinquẽnio, quia literæ in totũ sunt nullæ. arg. c. cui de nõ sacerdotali. de præb. in vj. Et hoc pulchrè docet Io. Bessia. in cõsue. Aruer. eo. ti. arti. j. per l. si sponsus. §. generaliter. ff. de don. inter vi. & 7 vxo. facit tex. & ibi doct. in c. si eo tẽpore, de rescrip. in vj. † Et ideo hanc dilationem cõcedere nõ possunt Seneschalli vel bailliui, aut alij magistratus Regij, quia priuilegiũ, quod alijs præiudicat nõ potest cõcedi per aliũ extra principẽ. Arch. in c. peruenit. xvj. q. j. & gl. in summa xxv. q. ij. Albe. in d. l. quoties col. j. & ita dicit se cõsuluisse Pau. ibi, quod princeps tantũ nõ recognoscens in superiorẽ possit hoc concedere, alius verò recognoscẽs superiorem 8 nõ, nisi iura Imperij habeat, vt Dux Sabaudiæ. † Item intellige, ꝙ princeps poterit cõcedere etiam sine partis aduersæ citatione, quia in his quæ nõ lædũt partẽ, aut modicè, nõ requiritur in impetratione priuilegij partis citatio. Bar. in l. ij. no. ij. C. de tẽp. appel. & in l. Gallus. §. & quid si tantũ. ff. de libe. & posth. Bal. in l. fi. col. pe. C. de fruc. & lit. expẽ. & l. fi. quibus res iud. nõ nocet. Imol. in c. cũ dicta. col. vl. de cõfir. vtil. Alex. consi. xj. aliâs cõsului. in vij. vol. Nec est solitum in hoc regno partem citari in impetrationibus literarum Regiarum, sed in earũ approbationibus sic, vt vulgus dicit *à l'enterinement des letres*. Et sic videtur sentire Albert. Brunus consi. j. col. x. versi. ad id quod dictum in consi. feudalibus & in consuetu. Aruer. eo. artic. ij.

Annus bienniũ trienniũ vel quinquẽniũ quãdo concedatur.

Seneschalli vel bailliui nõ cõcedũt has literas.

Non est necessaria citatio in impetratione earum.

An impetrans possit suos debitores inquietare.

Secundò, intellige vt sicut dilationem habet impetrans non soluẽdi suis 9
creditoribus intra annum, vel quinquennium, ita non poterit illo termino pendente suos debitores inquietare. Nam quod quisque iuris in aliũ statuerit, ipse eodẽ iure vtatur. l. j. & per totum. ff. quod quisq; iur. & super hoc multi decipiuntur, putantes interim suos molestare debitores posse. Matth. xviij. c. in fi. ibi, serue nequã, omne debitum remisi tibi, quoniã rogasti me, nonne ergo oportuit & te misereri conserui tui: sicut & ego tui misertus sum? &c. Tamen hodie non seruatur quoad debitores impetrãtis: nam ipse eos conuenit, vt vidi fortè eò quòd non fuit oppositum: & quia hoc rescriptum est in fauorem solius impetrantis, ob id ad alium nõ debet protrahi. l. j. ff. de constitu. princip.

Hæ literæ annales impetrãtur sine cõsensu creditorum

Tertiò, etiam sine consensu creditorum vel maioris partis, imò sine alicuius debitoris assensu, & eis contradicentibus hæc dilatio impetrari poterit. doct. in d. l. ij. C. de precib. Imperat. offeren. quia gratiam facit princeps debitori damnum passo. 10

Intellige, quando Rex concessit dilationem annallem tantũ, quia mora modici temporis non affert magnũ præiudicium, dicta l. si debitori. ff. de iudic. Tunc præstito iuramento, quòd hoc facit sine fraude, & pro vrgente necessitate, non audiuntur creditores oppositum volentes probare, nec etiam agnitionem debiti petentes, & cautionem sibi dari, vt docet Masuer. in rubri. de obligatio. §. item debitor. secus si dilatio sit quinquennalis, quia tunc & consensus creditorum vel maioris partis requiritur, quòd interueniat. l. final. C. qui bonis cedere possunt. Est tamen consuetum etiam in literis concedentibus dilationem annallem apponere istam clausulam, mandãtes quatenus recepta ab eodem supplicãte cautione, quam super hoc præstare poterit, & sic de iuratoria intelligetur, si aliam dare non possit, vt in rubric. & l. j. ff. qui satisdare cogantur. scripsi in tracta. de famulo. salar. in hoc Tomo. 11

Cautio in dilatiõe annali an detur.

Quibus cõcedatur.

Tertiò, quibus cõcedi valeat hæc dilatio? Respon. debitoribus aliquod notabile damnum passis, ratione fortè belli, ignis, incendij, aut naufragij vt in rubri. ff. & per totum. de incend, ruina, & naufrag. vel ex alio quocunq; casu, qui etiam à sapientissimis ne quidem ab astrologis, qui futura se nosse temerè arbitrantur, præuideri possunt. l. quæ fortuitis. C. de pignorat. actio. & ob id vocantur casus improuis. in l. prima. C. de sicar. iustum enim & æquum est, ne iam afflicto per casum, iterum afflictio detur circa bonorum executionem: ideo princeps his damnum passis ex bono & ęquo succurrit per has literas, vt creditores patientiam habeant per annum, & omnia eis reddet debitor, iuxta euangelij sententiam, † & nõ solùm vni 13
posset concedi, sed vniuersis hominibus alicuius terræ dãnum belli perpessis, vel aliud, vt probat Math. de Afflictis in decis. Neapolit. q. ccclxxvij. princeps. vnde aliquando vidi à rusticis alicuius pagi ab hostibus destructis has literas impetrari. 12

Hominibus vnius villæ possunt hæ literæ cõcedi.

Praxis literarum quinquẽnalium.

Notãdum est pro praxi literarum quinquẽnaliũ. Nam is, qui istas literas 14
impetrauit, debet vocare creditores suos coram suis iudicibus, quos scit consentire velle, vnum post alterum, & iudex adigit singulos iuramento. Primò quæ summa eis iure debeatur, & an sit soluta, nec per fraudẽ debita,

bita,& an conſentiant verificationi reſcripti. Et tunc ſcriba & Grapherius ſcribit in dorſo literarum quinquennalium iuramentum,& conſenſum illorum,& habito conſenſu maioris partis,in ius vocat minorem partem ad verificandum literas coram iudice,cui diriguntur,quo die præſtituto requiritur,quòd debitor ſit diſpenſatus ab epiſcopo de ſuo iuraměto.Poſteà patet literas comprobari & interinari,& confitebitur debitor cuilibet creditori ſuum debitum,ſi creditor requirat,& pro qua ſumma requirit ſuum reſcriptum verificari & creditor recipere poteſt,& acceptare illam cōfeſſionem proteſtans ne ad aliud debitum & ſummam prodeſſe literæ poſſint : quàm ad illam expreſſam,requiritq; debitor,vt iſta minor creditorum pars audiat alios creditores,qui his literis conſentiunt, ſed creditores dilationē capiūt ad deliberandum,& allegandum debitoris fraudem,& alia quæ voluerint contra has literas dicere,quæ dilatio conceditur,qua finita,reſpondebit debitor impetrans ſe offerendo ſi contrarium dicatur probaturum, conſentiētes creditores veros eſſe creditores,quòd per obligatorias literas, per acta vel alias prout de iure conceditur, probabit etiam pericula in literis narrata vera. & ſi quis allget fraudem in contrarium, eam probare debet.l. quoties. §.qui dolo.ff.de probatione.etiam qui allegat ſolutionem his creditoribus factam hoc probare debet.l.actor.de probati.C. & ſi allegetur impetrantem vendidiſſe bona iuſtificabitur,vel dicet lōgè eſſe ante reſcripti impetrationem,& qui falſam cauſam dicit,hoc probare tenetur: hæc in ſumma notanda ſunt pro praxi harum literarum, quæ valde eſt occulata Nemauſenſibus, † Vnde non poteſt creditor concludere contra debitorem impetrantem,vt dilatione pendente garniat,& deponat pecuniam per modum prouiſionis,& cùm aliquis appellaſſet à iudice,quòd per modum prouiſionis non coegiſſet debitorem ad garniendum, fuit in Senatu prolatum eum perperam appellaſſe,& ad mulctam condemnatus, Anno 1537. die vigeſimaſexta Aprilis poſt Paſcha.

Impetrans quinquěnalem dilationě interim non tenetur garnire. (15)

Areſtum.

16 Quarto, quibus iſtæ annales,& quinquennales literæ dirigi valeant? Reſpon.in hoc regno extat lex Regia in rubric. *des Seneſchaux,Baillifz &c.*ordinat.xxvij.articul.xij.his conſcripta verbis. *Auront auſsi noſditz Ballifz & Seneſchaux la cognoiſſance,& verification de toutes les letres de chartres,editz,foires,& marchez,affranchiſſemens,reſpitz,à vn,& cinq ans,et non leſditz preuoſtz.*

Quibus dirigantur.

Et ſic iſtę literę tantū dirigi poſſunt Seneſchallis,bailliuis,&gubernatori Montiſpeſſulani, non verò præpoſitis,aut baiulo Montiſpeſſulani. Et quibus dirigantur in omni materia literæ,ſcripſi in tracta.de reſcript.in q. viij. Ideo non repetam hîc.

17 Quinto, in quibus caſibus hæ literæ dilatoriæ impetrari non poſſint? Reſpond. Regulariter in caſibus priuilegiatis,vt dicta l.quoties.C.de precibus Imperat.offerend.Sed qui dicantur priuilegiati? Reſpond. Primò creditores ratione delicti. Nam illi non obſtante hac dilatione poterunt debitorē cōuenire,teſte Guil.de Cun.in l.ſi ex parte. §.quāquā.per illum tex.ff.quod cū eo.l.ſi rerū.de re iudi.hoc docet Ludo.

In quibus caſibus impetrari non poſsint.

Roma.in ſingu.clxxix.quid ſi Titius.quia reatus impedit ne delinquens literarum beneficio vti poſſit.arg.l.j.C.vbi ſenat.vel clariſ.habetur in conſuet. ducatus Borbo.rub.*reſpit*,& quinquenales arti.lxviij.vbi eſt pulcher articulus,quem hîc inſerere curaui,quia in tota penè ſeruatur Francia.

Caſus in quibus literæ annales & aliæ ceſſant.

Reſpit,d'un,deux, trois,quatre ans,quinquenneles, ou autres delaix de ne payer debtes, n'ont lieu contre le debte adiugé par ſentence,louages de maiſons, arreraiges des cens,rentes,deuoirs annuelz emportans directe Seigneurie,bail à ferme,& accenſes d'heritaiges,fruitz & reuenuz d'iceux deuoirs de recepte,aprantiſaige,penſion pour nourriture,& entretenemens des perſonnes, debtes des prodigues,inſenſez,des mineurs contractez auecq'eux, ou auecq' leurs teuteurs, ou curateurs, durant leur tutele ou curatele,biēs & deniers baillez en deſpoſtz, reliqua des adminiſtrations, & gouuernemens que les debteurs ont des biens de l'egliſe,& choſes publicque,achepteurs de viures,& victuailles,ne pareillemēt des ſommes prouenans des crimes & delitz,& exploitz de iuſtice, ne de ſalaire de ceux, qui ont beſoigné,& ſerui pour les debteurs. Vides multos caſus, quos inferius elucidabo, in quibus hæ literæ non proſunt,ſi conceſſæ fuerint,nec à iudicibus approbabuntur,ſeu verificabuntur.

Debitores futuri ſunt priuilegiati

Secundò creditores futuri,quoad hoc dicuntur priuilegiati.Ideo illis nō 81
præiudicat dilatio.argu.l.Aurelius.§.Titius.j.ff.de liber.leg.clemen.finali.de reſcript.vbi reſcripta ad beneficia non trahuntur ad beneficia poſteà creata.ſic nec iſtæ literæ annales,vel aliæ ad debita nō facta,& ita ſeruat ſtylus curiarum vt ſcribit Guido Papæ in deciſ.Delphi.quæſtio.cix.reſcripta annalia.facit text.in clementina prima.de cenſi.ibi priuilegia verò ſeu exemptiones huiuſmodi ad monaſteria ſeu eccleſias, quæ ad eos obuenire cōtinget. Imposterum volumus non extēdi,nec ad futuras lites trahuntur reſcripta. c.fi.de reſcrip.Hyppol.in practic.criminal.§.aggredior.nu.43.cum ſeq.multa addidi ad dictam clementin. fi.de reſcript.

Futuri creditores qui.

Et dicuntur futuri creditores qui facti ſunt poſt datam literarum,non à tempore præſentationis.argu.c. eam te.de reſcript.& c.ſi eo tempore.illo titul.libr.vj.& ita ſeruat ſtylus, vt refert Guido Papæ in deciſione Delphi. dicta quæſtio.cix. reſcripta annalia.

Creditores areſto ſunt excepti & ex ſentētia.

Tertiò creditores per Areſtum parlamen.excipiuntur, quia executiones 91
areſtorum non debent retardari,nec impediri prætextu literarum quinquēnalium,nec etiam aliarum ſententiarum Seneſchallorum, aut bailliuorum, quæ in rem tranſiuerunt iudicatam propter rerum iudicatarum authoritatem.l.ſeruo.§.cùm prætor.ff.ad Trebel.Maſuer.in rub.de ſolutio.§.item dilatio moratoria,& Guido vbi ſupra quæſtio.xcvij.pro conſeruatione. Vbi dicit eſſe introductum pro conſeruatione authoritatis curiæ Parlamēti maximè,& ſeruari Pariſ. ex ſtylo etiam in alijs ſententijs quoad expenſas,vt cōdemnatus ad illas,non petat has literas,quia temerè & fraudulenter litigauit.l.eum quem temerè.ff.de iud.& dolus non debet ei prodeſſe,alioqui daretur materia litigandi, vnde cedere liti debeat debitor,poſtquàm debere ſe ſciebat.l.prima.ff.de eden. niſi iuſtam habuerit cauſam litigandi. docto.in l.qui ſolidum.§.etiam.ff.de legatis ſecundo.& Ioan. Staphil. in tracta.de literis iuſticiæ, ait contra executoriales non dari moratoriam: quia in executorialibus certi dies præſcribuntur ad parendum iudicato, & arctatur

arctatur tempus quadrimestre,quod datur condẽnatis.l.ij.C.de vsur.rei iudi.l.si debitori.ff.de iudi.Chassa.tamẽ dicit se vidisse aliâs talia rescripta impetrata & interinata cõtra arestum curiæ,in cathalo.Gl.mũdi in v.parte consíde.xxiiij.nu.199.quod non credo,quia curia non solet recipere,etiam contra sententiam iudicũ inferiorũ has literas,nisi condẽnatio fuerit fraudulenter secuta, vtpotè debitores confessi sunt debitum,& iudex condemnauit eos,vt alios excluderent,tunc illa fraus non prodesset.

20 Quartò vassallus hoc non vtitur beneficio,teste Iacob.de bello visu , in c.j.de vassal.qui contra constitutio.Lotharij.in glo.facit tex.in l.incola.ij. ff. ad municip.vbi incola iam muneribus publicis destinatus,nisi perfecto munere incolatui renunciare nõ potest.sic & vassallus,cùm sit asscriptus ad aliquod seruitium,nõ potest illud detrectare,alioqui feudo priuabitur.c. vno. quib.mo.feu.ami.Ias.in l.ij.nu.24.C.de iure emph.Alex.& alij in l.j.ff.si cer. peta. Et sic in reliquis census & redditus,non vtitur his literis vassallus aduersus dominum,& vt dicunt,*en arreraiges de cens,rẽtes,deuoirs annuelz emportans directe Seigneurie.* Maxima enim afficitur cliens ingratitudine, qui contra beneficiũ à se receptũ dominũ suo iure priuare vult,vt in c.j.de noua forma fidelita.Nam iste sic denegando solutionẽ delinqueret,ob id literæ non debent ei auxilio ad delinquendũ & ingratitudinẽ committendam. *Vassallus nõ potest impetrare has literas.*

21 Quintò,idem in locatione & emphyteosi,& in alijs oneribus personalibus asserit gl.l.cùm fructuarius.ff.de vsufr.vbi hoc no.doc.& Spe. in tit.de loca.§.nunc autẽ.ver.cxxviiij.refert Pirrus in consue.Aurelia.in rub.de executio.ex loca.c.xviij.anni &c.& fortè procedit de consuetudine,vt ibidẽ. vide Masuer.in rub.de solutio.§.item dilatio.vbi declarat habere locum quãdo percipiũt seu perceperunt fructus,& emolumẽta rerũ locatarum,& nũc volunt vti dilatione annali,vt non possint,alioqui daretur materia delinquendi.ideo in consue.Aruerniæ,rub.*des respitz*,ar.iiij.sic dicitur *Receueurs, Louandiers, Fermiers ou accenseurs,ne se peuuent ayder desditz respitz.* *Emphyteota & colonus nõ impetrat has literas.*

22 Sextò,procedit in debito iurato,vt priuilegiatum ad hoc dicatur.glo.singu.in c.cùm non deceat.de elect.lib.vj.in verb.effectus.vbi dicit quod constitutio tollens aliam constitutionem,nõ refertur ad cõstitutionem iuratã. & idem de clausula non obstantibus,per dictam gl.quam sing.clamat Panor.in c.j.col.ij.de his quæ fiũt à maio.parte capit.& Roma.sing.vij.quod. ac consil.cccccxvij.in casu.in fine.& consi.cccciiij.in casu.in fin.& consilio cccxxxvj.quod indultum.col.ij.& in repeti.l.si vero.§.de viro.col.xviij. fallen.xxiij.ff.soluto matri.& Barba.in clemẽ.j.col.xv.de elect. & in c.j. nume. 75.de rescript.Feli.in c.ij.nu.20.de sponsal.Ias.in l.si mihi & tibi.§.final. ff.de leg.j.& Vicen.Specu.in l.j.col.ij.ad legem Falcid.Benedi.in repe. c . Raynutius.in verbo testamentum.in secundo.nu.18.de testa.Tho.Ferra. cautel . lv. occulta,& pro illa gloss.est text.in c.constitutus.de rescrip.facit glo. in clemen.dudũ.in fi.in verb.pacta.de sepul.vide Do.de Rota decis. ccccccxxxiij. in antiq.Alber.in tract.statutorum in prima parte quæstio.xvj.Item quero. Vital.de Camba,in tract.clausul.in clausula non obstantibus.fo.7 . Alexan. consil.xxvij.viso libello.colum.penulti.in primo volu.& consil.ccv.visis. in fine.in secundo volu.ac consi.xxxviij.visa.in fine.in tertio volu.& consi.liij. ibidem,ac cõsi.cxxxvij.visa.col.ij.in vj.vol.Barba.cõsil.xxiij.scripsit. col. iiij. *An in debito iurato hæ literæ locũ habeant.*

in j.volu.& consi.xlvij.scribitur.eodem vol.col.xx.Domi.consi.lxxxiij.opponitur.Alber.Brunus in consi.xij.col.ix.in materia feudorũ.Io. Crotus in c.j.de consti.lib.vj.Do.de Petrucia in tract.de virib.iuramen.in lxij. effectu iuramenti,quia potentior est duplex funiculus.c.de treuga & pace. † Imò talis non soluens tribus modis periurium incurrit.primùm, non soluendo, secundùm,iudicem interpellando,tertiò,principi supplicando.l.si quis maior.C.de transact.Si tamẽ Rex metu proprio literas annales,vel quinquennales concessisset,non esset periurus.arg.c.venientes.de iureiur.l.fi.ff.qui satisda.cog.& ibi glo.hoc expresse tenet.facit l.ij.C.de peti.bono.subla.lib. x. & scribit Lucas de Penna in l.j.col.iij.C.qui mili.pos.vel non lib.xij.& in dubio concessum præsumitur ad postulationem,teste Alexand. dicto consi. ccv.visis his,in fin.volu.ij.ob id in praxi seruatur,vt in literis exprimi soleat ad supplicationem &c. † Item saluus conductus concessus alicui,non extẽditur ad debita iurata,prout fuit conclusum Neapol.vt patet in decis.v.dominus Rex hodie in hoc Franciæ regno est solitum apponi in his rescriptis clausula prouisio,quod à prælato suo,vel alio potestatem habente de huiusmodi fide & iuramento secum fuerit dispensatum,& sic comprehẽduntur debita iurata,quia habita dispensatione nihil est quod impediat.not.in c.debitores.de iureiuran.alioqui nihil vel parum prodessent hæc rescripta annalia,vel alia,quia in quolibet debito iuramẽtum interponeretur, aliâs creditor non consentiret. 23 24

Periurium tribus modis incurritur. *Saluus conductus non extenditur ad debita iurata.*

Septimò,quando essent creditores pauperes,nõ valentes expectare, tũc charitas bene ordinata à seipso incipit.l.præses.C.de serui. & aqua. Itẽ facit quòd pater tenetur alere filiũ,nisi ipse sit pauper,& possit filius seipsum alere.l.si quis à liberis.§.j.& §.de alimẽtis.ff.de libe.acres.Itẽ maritus cõdemnabitur insolidũ ad dotem soluendam soluto matrimonio,quãdo mulier erat pauperrima.Bar.& alij in l.maritũ.ff.solu.matri.Et in dubio literæ verificari debent & valent,nisi iste,qui allegat se pauperiorẽ,hoc probet,vt fuit Neapoli iudicatũ teste Mathæo de Afflictis in deci.ccclxxvij.princeps. & istud est valde æquũ,& frequentius in literis solet dici,*à quelconques personnes ses creanciers puissans d'attendre.* † Et qui dicantur pauperes relinquitur arbitrio iudicis,vt dicit gl.in auth.pręterea.C.vnde vir & vxor.qui si videat creditorẽ egere cum sua familia,vel aliquem pauperẽ creditorem infirmũ,cùm nulla sit maior paupertas,quàm aduersa valetudo,inclinabit ad valetudinarium,vt soluatur illi non obstantibus his literis impetratis,& sic dicitur non valens expectare,quando sine præiudicio personæ,vel bonorum hoc fieri non posset,vel si aliquod graue damnum passus est creditor sicut debitor. 25 26

An contra pauperes creditores impetrari possint hæ literæ. *Pauperes quia.*

Octauò,non potest se iuuare his literis quinquẽnalibus,qui debet alicui ex labore personę,& Gallicè *pour labour de bras*,tunc nõ debent cõprobari: hoc enim debitum est priuilegiatũ,quia maior est labor personę,quã rerũ. l.in seruorum.ff.de pœnis.Et dicitur *de salaire de ceux qui ont besoigné & seruy pour les debteurs*,alioqui materia delinquendi pręberetur,vt dixi.locarem enim multos,& postea opere facto impetrarem has literas. 27

Contra debitum ex labore vel operis nõ dãtur hæ literæ.

Nonò,quando debitor in instrumento debiti renuntiasset impetrationi rescripti annalis,& quinquẽnalis,de quo statuit Philip.Rex Fráciæ, vt patet in stylo Parlamenti rub.de foro cõpe.ordi.iiij.quia quilibet potest renũciare priuil 28

Renunciãs impetrationi quinquennalis an postea illudim petret.

priuilegio in fauorẽ suum introducto.l.pe.C.de pac.c.si diligẽti.de fo.cõpe.

29 Posset tamen princeps non obstante sua ordinatione cõcedere, & non obstante renunciatione de gratia speciali, dummodo faceret mentionẽ expressam cum clausula non obstante renunciatione,&c.cùm magna sit eius potestas.c.proposuit.de cõces.præb.eamq; restringere instar sacrilegij sit.l.ij. C.de cri.sacri.Masue.in rub.de solu.in fi.latè Albert. Brunus consil.j.col.v. cum seq.in mate.feudal.& eadem facilitate qua renunciat,ei literæ concedi solent in Francia,cùm sigillum Franciæ petentibus se offerat liberale instar sedis apostolicæ.c.sedes.de rescri.oporteret tamen & renunciationis & ordinationis in literis annalibus expressam facere mentionem,alioqui non valerent,vt per doct.in c.super literis.de rescript.l.fi.C.si contra ius. Imò si quis renunciasset impetrationi literarum,& dispensationi,si fecerit mentionem de renunciatione impetrationis & non dispensationis, non poterit se iuuare his literis tanquam subrepticijs,vt aliâs vidi.

30 Decimò,si semel data fuerit eidem dilatio annalis,alia secũda impetrata non facta primæ mentione nõ valebit,quia subrepticia.c.super literis.de rescri.Et ideo debet fieri mẽtio in literis secundis de primis.c.cæterũ.de rescri. *Secunda impetratio harũ literarũ nõ valet nõ facta mẽtione primæ.*

31 Vndecimò debita Regia sunt priuilegiata,hæc enim non cõprehendũtur in literis annalibus vel alijs, quia non est verisimile, quod voluerit Rex includere debitũ suum,& personã suam in hac moratoria dilatione,& quia fisco damnosum.l.nec damnosa.C.de preci.Impe.offe.vbi Io.Faber & text. in l.cùm possessor.§.fi.ff.de censi.facit in argu.c.petitio.de iureiuran.latè Domi.in c.deinde.col.ij.dist.xxvj.no.in l.Paulus.§.fi.ff.de pig.Et sua debita solet princeps excipere:& ideo vidi in literis annalibus,& alijs moratorijs hãc clausulam apponi,nostris,& nundinarum Cãpaniæ,& Briæ debitis duntaxat exceptis in fin.literarum. Ibi, *noz debtes,& icelles des foires de Champaigne, & Briæ excepté tant seulement.* Quia exactio fiscalium debitorum militibus & priuatis,ipsisq; templis,& cunctæ reipublicæ vtilis, & necessaria est.§.publicorum.in authen.de manda.prin.colla.iij.Hoc expresse tenet Lucas de Parma in tract.de priuileg.fisci in xxxij.casu.Et quamuis hæc tria debita solùm excipi soleant in literis,tamen quia alia in corpore iuris excipiũtur.Ideo illa volui annectere,licet illorum non fiat in literis mentio,censentur,tamen à iure excepta,& per clausulam non obstantibus,non tolluntur priuilegia in corpore iuris clausa.gl.in l.ij.§.legatis.ff de iudic.& in authen. qua in prouincia.C.vbi de crimi.agi.opor.dixi in scholastic.priuileg. *Debita Regia non cõprehenduntur his literis.*

32 Duodecimò,idẽ in debitis ecclesiæ,aut in debitis pijs,& pro anima,quia propter vnumquodq; tale,& illud magis.authen.multo magis.C.de sacrosanct.eccle.iuncta l.sancimus.illo titu.facit quod consuluit Angel.cons.xxiiij.ecclesia.vbi collecta imposita non includit ecclesiam, nec posset hoc princeps cedere,per no.in c.ecclesia sanctæ Mariæ,de consti. etiam quando episcopus dispensat super iuramento,solet in dispensationis literis apponere exceptis tamen debitis nostris, & curiæ nostræ, in quibus nolumus quod huiusmodi gratia aliquatenus se extendat,& debet episcopus exprimere de debitis pijs locis,sic exceptis debitis nostris, & alijs quibuscunque debitis pijs locis &c.vt facilius iudices seculares in comprobatione rescripti ita excipiant. *Debita ecclesiæ aut pia non continentur.*

Debita pupilli nō comprehendunpur.

Decimotertiò, idem dicerem in debitis pupillorum, quia ecclesia, fiscus, & pupillus æquiparantur. cap. primo, de in integrū restitutio. & in decretal. in sexto. Et quod in vno ex parificatis statuitur, & in alio videtur statutum. cap. de mulcta. de præben. & in l. prima. C. quando Impera. inter pupil. Imber. in instit. foren. libro primo. §. sed vt expletam. Scripsi de his in tract. de senten. prouis. articu. vlti. in fine. sic habetur in consuetudina. magno rubri. *l'execution des letres.* versi. item nota *que les respitz*, & Boer. in quæst. ccxcvj. in decis. Burdeg. 33

In dote non habent locū literæ istæ.

Decimoquartò, in dote idem docet Masuer. in rubric. de solut. §. Itē & similiter, siue agatur de dote soluenda, siue repetenda, & hoc fauore mulieris ne remaneat indotata. l. j. ff. soluto matrimo. & in consuetu. Aruerniæ. rubri. *des respitz*, articu. iij. Et idem posset dici in debitis fauore studij. doct. in dicta l. prima. 34

Emptor mercium à mercatore extraneo non impetrat has literas.

Decimoquintò, idem dicunt in emptore mercium à mercatore extero, qui si postquàm merces receperit, velit impetrare istas literas, illis iuuari nō poterit ratione fraudis vitandæ, tum ne detur materia delinquendi. l. conuenire. ff. de pact. dotal. Adhæc cùm emptor recipit merces exteri, intelligitur eo animo recipere, vt statim eis mercibus receptis soluat precium. l. in omnibus. ff. de iudic. Et quia exteri non sunt molestandi. authē. omnes peregrini. C. cōmunia de succes. Ideo merx vendicari poterit, per l. Aurelio. §. j. ff. de liber. leg. si extat, si non extat, etiam hæ literæ non valebunt. arti. v. eo. tit. in consuetud. Aruer. 35

Debita nundinarum Cāpaniæ & Briæ nō cōprehendun tur.

Decimosextò, debita nundinarum Cāpaniæ & Briæ ex priuilegio semper reseruantur, si tamen princeps vellet, posset cum magna causa derogare, vt supra dixi: qua eius est tollere, cuius est concedere. l. si puellæ. ff. de sponsa. l. eius est velle. & ibi Dec. de reg. iur. 36

Nec locationes & pensiones ædiū.

Decimoseptimò, in locationibus domorum, & pēsionibus ac ratione debitis, hoc enim est valde priuilegiatū: vt plenè scripsi in tract. de liter oblig. arti. vj. Ias. & alij in §. item seruiana. de actio. in insti. & in l. postquàm. ff. de pact. scripsi in tract. de liter. obliga. artic. vj. 37

Nec depositum.

Arestum.

Decimooctauò, dilationes istæ non extendentur ad depositum, per text. in l. penul. iuncta authen. ibi posita. C. depositi. Et ita censuit Senatus Burdegalen. pro quodam Hispano contra depositarium: vt refert Boer. in decisi. suis quæstio. ccxcvj. princeps cùm sit valde priuilegiatum. l. fi. ibidem. alibi dicam priuilegia depositi. 38

Lathomi et alijartifices factum promittētes nō iuuātur his literis.

Ecclesiæ et monasteria non liberantur à necessitate vendendi bona acquisita.

Decimononò, Lathomi seu alij artifices, qui factum promiserunt non iuuantur hac moratoria dilatione, si possint facere, sed cōpelli possunt. l. item si in precio. §. pe. ff. loca. vbi Bal. Et est cōsuetudo in Frācia, vt hi soleāt ad factū cōpelli, imò non liberarentur per cesionē bonorū, teste Guiliel. de Cuneo in l. j. C. de ces. bo. sed in carcere cōijci possunt, donec obligatiōi pareāt, etiā si adhoc obligati nō sint, vt vidi seruari, vt scripsi arti. iiij. ti. de magis. artific. infra. † Vigesimò etiā legi in quodam libro cameræ cōputorum, vbi prohibetur dari dilationem clericis & monasterijs, quominus habeant vendere intra annum feuda, census, redditus, & hæreditates ac alia bona acquisita iuxta gl. in verb. donū. in c. vno. de relig. domib. in vj. Illa tamen bona vēdere nō tenerētur, si ea triginta possederint annis: vt aliâs cēsuit Senatus, vt 39 40

patet in

patet in libro de Olim. fol. 64.

Arestum.

41 Vigesimoprimò, non valent literæ nisi exprimantur debita speciatim, pro quibus vult dilationem obtinere, vt aliâs fuit conclusum in curia, & de hoc scripsi in tract. de rest. arti. j. infrà.

Debitum specialiter non expressum vitiat literas.

42 Vigesimosecundò, in fideiussoribus non procederet priuilegium, sed interim poterunt compelli, Cyn. Bald. & Saly. cum distinctione tamen in d. l. quoties, quia priuilegium personale nō egreditur personam, §. sed & quod. de iure natural. l. quia, ff. soluto matrimo. alioqui priuilegium traheretur in infinitum, teste Staphil. in tracta. de lit. gratiæ.

Arestum. Fideiussores nōobstātibus his literis possint compelli.

Hæc tamen quæstio ex consuetudine, & stylo communi regni Franciæ est sopita, quia in literis solet apponi dictum supplicantem, & eius fideiussores, aut alios pro eo quoquomodo obligatos ad soluēdum, aut aliud faciendum, quàm quod superius expressum est creditoribus suis antedictis in corpore siue bonis minimè compellatis, aut compelli permittatis, &c. Et sic hodie non est opus disputare hanc quæstionem, & vulgo dici solet. *Sans luy faire, ou donner, ne souffrir estre faict à luy, ne à sesdicts pleges, aucun destourbier, ou empeschement au contraire, &c. Et si son corps, ou aucuns de ses biens, ou de sesdicts pleiges sont, ou estoyent pour ce prins, saysiz, arrestez, ou emprisonnez ou autrement empeschez, mettez les luy, ou faictes mettre tantost & sans delay à pleine deliurance nonobstant, &c.*

43 Vigesimotertiò, fuit aresto decisum in emptore, qui emerat domum, & pro precio impetrauerat has literas, vt non gauderet fructu literarū, & idem in locatione domus anno 1533. die xxj. Ianuarij.

Emptor domus pro precio non iuuatur his literis. Arestum.

44 Eodem tamen anno xj. Decembris fuerunt literæ annales interinatæ contra pistorem, quia merces possunt in hoc consistere, & ipse mercator esse potest, & panis potest mutuò dari, l. ij. §. fin. ff. si certum pet. 45 †Tamen in precio debito ex venditione rerum comestibilium, vini, piscium, ac cęterorum animalium & similium in pleno foro, seu mercatu facta non habent locum hę dilationes, vt concludit Boër. in d. decis. Burdegal. quæstio. ccxcvj. princeps, col. ij. quia statim solutio fieri debet, si data non est à parte dilatio. l. ij. ff. de nundinis, l. in omnibus obligationibus, de iudic. alioqui posset dolosus sic multa accipere & statim has literas impetrare, & sic daretur materia delinquendi & homines perirent fame, quia nullus vellet sic vendere.

Debitor victualium nō iuuatur moratoria. Arestum contra pistorem.

46 Ideo ex priuilegio dato mercatoribus Paris. vt patet in libro nigro Castelleti, non possunt hi cessionem facere, neç quidem has impetrare literas, nec illi qui à grossarijs mercatoribus recipiunt pisces ad vendendū, vel carnes, fortè coria, vel alia. Alioqui daretur materia delinquendi contra, l. conuenire, ff. de pact. dotal. Ideo compelluntur soluere per prehensionem personæ, & detentionem. Necnon alij minutarij vendentes fructus, poma, aut alios fructus, & eos recipientes à grossarijs sic cogi solent, vt in Tornella Paris. fuit dictū die vlti. Aprilis anno 1541. & sæpius fuit sic in curia iudicatum.

Priuilegiū mercatorū Paris.

Arestum contra reuēditores & minutarios Paris.

47 Item nonobstante errore fuerunt receptæ literæ, in quibus dicebatur ante obligationem debitorem damna passum fuisse, allegauit errorem, & probauit damna post debitum interuenisse, ob id fuerunt ei interinatæ literæ, prima Decembris anno 1533. per l. si librarius, ff. de reg. iu. l. error. C. de iuris & facti igno. l. errore. de testam.

Nōobstante errore hæ literæ interinantur.

Et sic incipit annus currere à tempore datæ, l.sancimus, C.de diuers.rescript. alioqui ipse debitor posset custodire longo tempore rescriptum, & quando videret creditores eum molestantes, illud ostenderet. alij autem dicunt à tempore verificationis: sed inspicienda sunt verba rescripti, & in rescriptis ad tollendum dubium solet dici, *iusques à vn an, à conter du iour de la datte de ces presentes.* Sed si debitores haberēt dilationem quinque annorum ad soluendum ex conuentione, habebunt etiam hunc annum à Rege in literis concessum. Quia istud priuilegium non est datum ad reuocandum aliud tempus, ergo nec vnum tempus cum alio confundetur, vt docet Bald.in l.fi.C.de vsur.rei iudic.quem sequitur Iacob.in l.fin.in fine, C.de repud.hæred. 48

An cautio sit necessaria, vt possit gaudere his literis.

Vltimò, hac annali vel quinquennali dilatione non vtetur debitor, quando nollet cauere, per l.vniuersa, C.de precib.Imp. offer. Et scribitur in literis concedentibus dilationem annalem, recepta ab eodem supplicante cautione, quam super hoc præstare poterit, vbi sunt ablatiui absoluti importantes conditionem, iuxta l.à testatore, ff.de cond.& demon. 49

Idem tenetur cauere qui dilationem à testatore habet, l.j.& per totum, ff.vt leg.vel fideicom.nomi.cauea.& C.illo tit. 50

Idem si à parte detur terminus ad soluendum, l.in omnibus bonæ fidei, ff. de iud.l.ij.§.penul.illo tit.vbi loquitur quando à iure habet dilationem, est tamen differentia, vt not.in d.l.vniuersa, & d.l.in omnibus.

Cautio à principe remitti potest ex causa.

Istam idoneam cautionem posset remittere princeps ex causa, cùm ipse hoc concesserit, in dicta l.vniuersa, ita tenent Cyn. Alberic. Bald.Salicet. & Ias.in dicta l.vniuersa, sic consuluit Ioan.de Ana.consilio lxxxij.viso statuto vbi latè probat, vide.

Non præstatur hodie cautio nisi iuratoria.

Hodie de consuetudine non vidi in forensi iudicio cautionem præstari nisi iuratoriam, si petatur à parte, alioqui de nihilo seruiret debitoribus literarum impetratio, cùm nullus vellet pro eis cauere: & hæc solet in literis exprimi vt dixi.

Quādo istæ literæ à principe concedi possint.

Sextò, quando concedi possint istæ dilationes à principe? respondeo, quando aliquis debitor est perpessus damnum notabile, & ob id soluere non valet. Si ergo fuerit diues, nō debet hoc concedi ei beneficium, sed debet soluere: & idem si nullum perpessus fuisset damnum. Nam tunc vel soluere, vel bonis, seu foro cedere debet, vt in rubr.ff.& C. de ceß. bo. & superius alia docui in praxi. nam princeps habet respectum & rationem ad ista, & interim respirandi tempus debitori conceditur. 51

Differētia inter annalem & quinquennalē dilationem.

Septimò, quę sit differentia inter annalem & quinquennalē dilationem? Respon. multę sunt. Nam in literis annalibus sufficit præstare cautionem, quam potest impetrans, etiam iuratoriam, vt patet in literis *receüe caution dudict suppliant telle qu'il pourra donner, &c.* Et illam debet dare quando vult vti dicto rescripto, non quando impetrat. Petrus de bella Pertica & alij in dicta l.vniuersa, in fine. in quinquennalibus verò literis requiritur fideiussio, nempe vt impetrans ante literarum comprobationem det fideiussores de soluendo in fine quinquennij, vel det pignora, l.vniuersa, C.de precib.Imperat.offerend.capitu.vniuersa.xxv.quæst.ij. Ratio est, quia princeps non vult ex suo priuilegio damnum alicui inferre, l.nec auus. 52

C.de

C.de emancip.liber.& hoc tenuit Ias.& alij in d.l.ij.& dicta l.vniuersa.& Iacob.in l.si debitori,ff..de iud..

Intellige si petatur,debet præstari,alioqui non. gloss. in dicta l.vniuersa. quam ibi comprobat per quatuordecim similia Ias.si verò non possit dare fideiussores,exigentur debita deducta vtilitate medij temporis,l.si constante.§.quoties, ff.soluto matrimonio, vel committetur iuratoriæ cautioni, l. generaliter,C.de epscopis & clericis,ne rescriptum sit superfluum,secūdum Albericum,in dicta l.vniuersa,si soluere nollet,exigetur debitum,sine medij temporis vtilitate.Cyn.& Paul.ibi,tamen illa satisdatio, & cautio hodie ex consuetudine non solet exigi,nisi iuratoria,nec in annalibus,nec in quinquennalibus literis.Fortè tamen si Rex daret sine causa dilationem, posset exigi,si literæ verificarentur.

53 Secunda differentia est, quia in literis dilationem annalem continentibus non requiritur consensus creditorum,vel maioris partis.Masuer.in rub. de obligat. §.item debitor, & superius dictum fuit. Secus in rescripto concedente quinquennium,per l.final. C.qui bonis cedere possunt. non tamen impediunt executionem Aresti. Guido Papæ quæstione nonagesimaseptima,vt dictum fuit superius. *Consensus creditorum necessarius in quinquennali.*

54 Requiritur etiam conuocatio & coadunatio omnium creditorum in vnum.Bald.in dicta l.fina. in princip.text.ibi,vt omnibus coadunatis & debitis eorum computatis, dicta l.final. &c. quia quando aliqua sunt communia pluribus vt singulis,ad hoc vt maior pars possit obesse minori parti, oportet vt omnes in vnum locum conueniant,& rem discutiant,l.& suum hæredem,§.final.ff.de pactis.Bartol in l.omnes, in tertia quæstione secundæ quæstio.principal.ff.de iustitia & iure,hoc tamen non seruatur in Francia.Sed si quis habeat creditores Lugduni,& alios Tholosæ, aliósque Paris. post impetrationem literarum citabit creditores Lugdunen. coram iudice ordinario Lugdu.& coram illo interrogantur creditores,quid illis debetur. qui respondebunt & ostendent suum obligatorium instrumētum, & posteà interrogabuntur,an comprobationi literarum consentiant,& si consenserint,impetrans accipiet hæc acta,& posteà probabit coram iudice,coram quo interinatur rescriptum creditores Lugduni consentire. idem faciet in creditoribus Tholosanis,& sic posteà coram iudice Parisien.vbi comprobatur rescriptum,probabit creditores varios consensisse,vt superius in praxi literarum quinquennalium scripsi. *Conuocatio omniumcreditorum necessaria.*

55 Oportet igitur omnes citare creditores in verificatione quinquennalis ad consentiendum,vel dissentiendum,& comparentibus datur aliqua modica dilatio ad dissentiendum,si dissentire ex causa velint,si verò contumaces fuerint,secundò citabuntur,qui si non compareant pro consentiētibus habentur:vt scribitur in stylo Burdeg.rubr.*interiné de respitz.*art.vlt.& aliàs prouidetur prout est consuetum in alijs curijs. *Citare oportet creditores ad cōsentiēdumquinquennali.*

56 Item de ista coadunatione de iure debet apparere, quia non præsumitur, nisi quatenus constat,cùm sit quædam solennitas extrinseca,l.quæcunque, §.fina.ff.de publicia.Alexand.consi.ccv.visis,in secundo volu.Ideo in processu super harum literarum verificatione,de hoc mentio fieri debet. *Elapso tempore anni velquinquēnij cōstituitur debitor in mora.*

57 Præterea elapsa dilatione quinquennali, vel alia annali,constituitur de-

bitor in mora, quia dies interpellat pro homine. l. magnam. C. de contrahenda stipulatio. licet Bald. dubitet in l. fi. §. præterea. C. de iure dotium. sed hoc firmat Purpur. in l. vinum. columna. iiij. ff. si certũ petatur. ideo anno 1546. die decimaoctaua Ianuarij. In magna camera fuit dictum, quendam appellantem non recipiendum, eò quòd appellauerat à sententia, qua iudex interinauerat suum annale rescriptum, & condẽnauerat eum finito tẽpore anni ad soluendum, quia sine grauamine appellauerat, licet iudex non deberet hoc facere, tum quia non petebatur, & stultus est iudex, qui vltra petita condemnat. l. fi. C. de fideicommiss. liber. Sed quia in vim suæ primæ obligationis exequi poterat instrumentum finito tempore, ob id expresse condemnauerat ad id, quod tacitè inerat: ideo illa expressio non vitiabit sententiam per l. iij. ff. de lega. j. & cap. ij. vbi glo. de electio. in sexto.

Arestum.

Cõdẽnari an debeat quis pendẽte dilatiõe ad soluẽdum postea.

Quibus dirigantur literæ annales, & quinquẽnales.

Tertia differentia, quia præscriptio moratoria quinquennalis dirigitur 58
tantùm officialibus Regis: ideo dicitur in literis vniuersis iudiciarijs nostris aut eorum locum tenentibus: aliæ verò dilationis literæ omnibus etiam dominorum magistratibus, siue Regijs, vt in stylo magno rubri. *des respitz.* folio viij. patet. Ideo in literis solet scribi. *A tous les iusticiers de nostre Royaume, ou a leurs lieutenans salut &c.* Hodie per ordinationem nouissimam Regis Franc. rubri. *des Seneschaux.* ordina. xxvij. articul. xij. tollitur ista differentia, vt suprà dictum fuit in quarta quæstio.

Maior pars quãdo possit cõsentire in præiudiciũ minoris.

Quarta differentia est, quòd maior pars creditorum non potest conce- 59
dere dilationem quinquennalem in præiudicium minoris partis: nisi debitor velit cedere bonis. tex. in dicta l. fin. C. qui bonis cedere possunt. vbi electio datur creditoribus, vel quinquennale spatium eis indulgere, vel bonorum accipere cessionem. Angel. & alij in l. alia. §. elegãter. ff. soluto matrimonio. hoc firmant post Bart. in l. quod maior. ad municipal. Alexand. expresse consilio ccv. visi. volumine secundo. colũna prima. Iacob. in dicta l. & suum hæredem. §. fina. ff. de pactis. Petr. Iacob. in sua practica, rubric. de cesio. bonorum. versicul. octauo. Sed in annali dilatione non requiritur nisi solus principis consensus.

Obtinens dilationẽ quinquẽnalem oportet cognoscat omnia debita cõtra quem impetrat.

Quinta, quòd obtinens dilationem quinquennalẽ confiteatur, & agno- 60
scat omnia debita, pro quibus vult hanc dilationem sibi concedi, & creditores recipient confessionem: posteà poterunt probare contrarium, si verè non confessus fuerit: nec proderunt ei literæ. Ias. & alij in §. final. de actio. in insti. hoc non fit in dilatione annali, in qua non tenetur debitor agnoscere debitum. Boer. in decisio. Burdeg. q. ccxcvj. princeps. col. j. quia iste annus est debitori breuissimus, sicut primus annus matrimonij coniugatis.

Post dilationem quinquẽnalẽ potest quis cedere bonis.

Sexta differentia est, quia post dilationem quinquennalem nõ potest ce- 61
dere bonis is, qui eam obtinuit. d. l. fi. secus in illo, qui dilationem annalem, cùm non prohibeatur iure. l. præcipimus. C. de temp. appellatio. Guido Papæ consilio cxxiiij. circa, in septima quæstio. aliquando etiam vidi post dilationem quinquennalem admitti aliquem ad cessionem, vide pulchrè Bald. consi. cccj. ad euidentiam. in quinto volumi.

Amissio bonorũ quando probari debeat.

Septima differentia, quòd in dilatione annali concedenda requiritur, 62
quòd debitor igne, bello, vel alio casu amiserit maiorem partem suorũ bonorum: ideo solet dici in literis. *Affermant luy auoir perdu la grigneur partie* de ses

de ses biens & cheuance. Diuersum est in dilatione quinquennali: vbi solet princeps mandare iudicibus, si vobis constiterit, quòd maior pars creditorum dilationem quinquennalem cõcesserit, cogatis minorẽ partem ad concedendum similem terminum, &c. iuxta. l. fi. C. qui bo. cedere possunt.

63 Octaua, quia in annali dilatione sufficit debitorem iurare, se impetrâsse pro vrgẽti necessitate, & sine fraude, & nõ erit opus alia probatione: nec audiri debent creditores volentes contrarium probare, Secus est in quinquennali, quia lapsus erit annus ante probationes factas, vt scribit Boër. in decis. Burdeg. quæst. ccxcvj. princeps. colum. j. *Non fit probatio cõtra annalem dilationem secus contra quinquennalem.*

64 Nona quod per casum fortuitum & inopinatum amiserit, quia si per ludum aut voluptatem consumendo, non succurretur. Regu. damnum quod quis sua culpa. de regu. iur. libr. vj. Ideo solet dici in literis, *tant pour le fait & occasion des guerres & gensdarmes, qui ont eu cours en nostre Royaume, comme autres fortunes à luy suruenues en plusieurs manieres, &c.* In quinquennali secus, quia non allegatur casus in illis literis. *Casus fortuitus in annali est probãdus, in quinquẽnali nõ.*

65 Decima differentia est: quia requiritur in literis concedentibus dilationem annalem, quod illi casus fortuiti & amissio prouenerit à decem annis citra. Et ideo solet apponi in literis. *Et depuis dix ans en ça.* In quinquennalibus verò literis diuersum est, vt scribitur in stylo Cancellariæ magnæ. *Casus à decẽ annis euentus allegatur.*

66 Vndecima, vidi impetrari literas, contra literas quinquennales, narrando quod is, qui eas impetrauit, est diues, & quod bene solueret si vellet, se iactauerat. Idem quòd post impetrationem dictæ quinquennalis promiserat soluere, rogitans creditores, ne aliquid executionis contra eum faciant, & quod quidam creditores astu, & dolo consenserunt: ideo mandabit Rex, vt executio perficiatur. Contra autem literas annales, non vidi literas impetrari: quia fortè expirabit terminus antequàm essent impetratæ & verificatæ, licet Masuer. dicat posse etiam literas impetrari, in rubric. de obligatio. §. item debitor. *Literæ impetrãtur cõtra dilationẽ quinquẽnalem secus cõtra annalem.*

67 Octauò, quæ contra ipsas opponi possint literas? respond. Primò, quod sunt literæ subreptitiæ & obreptitiæ, & sic nullæ, cap. super literis, de rescrip. dixit enim se amisisse bona propter bellum, & tamen bellum fuit ibi. *Quæ possint opponi cõtra has literas.*

Secundò, quòd nullum passus est damnum, vel paruum admodum, & de modicis non est curandum. l. scio, ff. de restitutio. in integr.

Tertiò, quòd dolo amisit bona sua, ea vendendo & dissipando, & is qui dolum allegat, illum probare debet, l. quoties, §. qui dolo. ff. de probatio. Et is qui dicit illi vendidisse debet probare post impetrationem, vel statim ante, per text. & ibi gloss. in §. tutor, de autho. tuto. in institut. doct. in l. prima, C. de iure fisci. libr. decimo.

Quartò, quòd creditores, vel maior pars creditorum non consentiunt, iuxta l. maiorem. C. de pact. vel etiam si consenserint, impetrans tamen hoc probare debet, quia id ponit in suis literis, prout etiam superius dixi in praxi.

Quintò opponitur, quòd illi, qui consentiunt, sunt ficti creditores, & simulati, facti tantum ad hoc, vt possint debitori in his succurrere literis. Et an puniri debeant? Respon. Isti, quibus est solutum, si fingant se debitores, *Fingẽtes se creditores pœna falsi tenentur.*

vel alij etiam de consensu debitoris, pœna falsi puniri possunt. quia hoc tendit ad aliorum damnum creditorum, ita asserit Ange. in tract. de malefic. in gloss. falsario. versicu. quæritur. Barto. per text. in l. si creditor, vbi glos. & Salice. C. de fal. facit quod consuluit Bald. consil. ccxx. ad euidentiam, in tertio volumine. Et hic impetrans debet probare eos veros creditores, vt superius dictum fuit.

Sextò, quòd & si debitores sint, non tamen faciunt maiorem partem debiti, vt debeant, per d. l. maiorem. C. de pact.

Septimò, obijci potest, quòd cessat causa literarum, quæ habet ad vitandum miserabile cessionis, vel distractionis remedium: sed ob hoc non vitiatur, quia etiam oportet quòd hæc vel alterum istorum faciat, quia iam omnia bona deglutiuit.

Octauò, ex falsa causa literas esse concessas opponere, si ita sit, potest, quia literæ dicunt, destructa esse bona, quæ in Vasconia habebat per bellum, & tamen ibi non fuit bellum, si remoueas mulierum prælium, quod ibi frequens esse solet, & sic literæ non valebunt, vt in toto titu. si ex fals. instrumen. & l. penul. C. de transact.

Hæredibus impetrantis an literæ quinquennales prosint.

Nonò, opponitur, quod hæ literæ concessæ sunt Titio debitori tanquam viuenti, qui posteà defunctus est. Et ideo hæredibus non proderunt per l. Neratius consultus. ff. de reg. iur. nisi de mente principis appareat, vt ibi. vel literæ ante mortem fuerint approbatæ, & pendente dilatione mortuus sit impetrans, tunc etiam proderit hæredibus. doct. in c. cùm venissent. de iud. c. significauit. de rescrip. 69

Decimò opponi potest, quòd non impetrauit dispensationem super iuramento, & sic est periurus, ideo non potest vti suis literis, sed oportet quod postquàm aliquis impetrauerit literas, antequam eas præsentet, quòd obtineat dispensationem à suo episcopo, vel eius vicario. c. j. de iureiu. vbi Panor. Scripsi abundè in interpretatione l. si quis pro eo. circa fi. ff. de fideiuss.

Vndecimò, opponitur quòd literæ à Seneschallo sunt concessæ, vel ab illo qui potestatem concedendi non habet, vt superius scripsi in ij. quæstio.

Vltimò, quòd alias similes obtinuit literas, ideo istę non valent, vt supra dictum fuit, alia multa solent à pragmaticis opponi. Sed ista pręcipua sunt. Nā multa interdum opponuntur, quæ parum seruiunt, vnde ea missa facio.

Effectus harum literarum.

Vltimò, quis sit effectus harum literarum? Respon. vel dilatione anni pendente & comprobatione facta, nihil innouari debeat, sicut appellatione pendente, vt patet in rub. ff. nil nou. appell. pen. etiam dilatione pendente nil est innouandum, l. siue pars. C. de dilat. vt etiam abundè scribit Vital. de Camba. in tract. claus. in clausula nil nouari. 70

Dilatione pendente nō capiūtur bona.

Et sic dilatione annali, vel quinquennali pendente non capientur bona debitoris, nec persona, etiam si esset obligatus rigoribus parui sigilli, vel conuentionem Nemausi, vel castro de *Lumbrieres*, etiam pendente verificatione, quia idem dicendum est de hoc tempore, sicut de tempore post verificationem, quemadmodum dicimus de tempore post appellationem, & ante, per c. non solum. de appel. in sexto. licet quidam obseruent contrà. 71

Et si debitor post rescriptum concessum prehenderetur, illa prehensio tanquam attentata reuocanda esset, & hoc de stylo seruari dicit Boër. in decis. Burdeg.

cis.Burd.quęst.ccxcvj.princeps.col.ij.per tex.in l.fi.C.qui bonis cedere pos. quia executio nimis properè facta est.l.j.C.de execu.rei iud.

Captus non tenetur dare fideiussorē de repræsentando.

Item hic captus non teneretur dare fideiussorem de se præsentando, quia postquàm est indebitè captus, debet à carceribus extrahi, & aduersarius ad expensas & interesse condemnari, vt scribit Bal.in l.per diuersas, questio.xv. C.mandati.

Interessenō debetur dilatione pendente.

Præterea ista dilatione pendente non current vsuræ, nec interesse, alioqui parum prodesset principis beneficium, l.non solum.ij.§.illud.ff.de libera.leg Alber.& doct.in l.quoties.C.de precib.Impe.offeren.distingunt.colum.sexta.ibidem vide.

Adhæc ista dilatione pendente debitores congrua securitate lætētur.c.fi. de treug.& pace.& vereri prærogatiua.l.vna.C.de priuil.vrbis Cōstantinop. lib.xj.vnde poterunt interim inquirere, vnde pecuniam habere possint ad soluendū creditoribus lapso tempore: ideo si in securitate nō essent, non possent sibi emendicare argentum, quo possent finita dilatione satisfacere.

Et estats.

GLOSSA II.

An cœptā causam quis prosequi teneatur.

CERTVM est, quòd qui semel actionem proponit, necesse habet vsque ad finem litē persequi, t ex.in auth.qui semel.C. quomodo & quan.iud.& vocatus reus habet se defendere. l.properandum.§.sinautem reus.C.de iud. quia iudiciū redditur in inuitum.l.inter stipulantem.§.j.ff.de verb. obl.Si tamen quis sit absens reipublicæ causa, vt legati, vel milites, succurrendum esse ei, qui se, patriam, & parentes tuetur, censuerunt iura in l.aduocati.C.de aduoc.diuers.iudic.& in rubri.ex qui.cau.maio.in integ.rest.ff.Et illum restituendum esse, si id temporis læsus esse dicetur, concedit.l.j.& per totum dictum tit.ex qui.cau.maio.in integ.restituant.Verumenimuerò, quia melius est iura intacta seruare, quàm post causam finitam remedium quærere.l.j. C.quando liceat sine iudice se vind.† Ideo praxis inuenit, vt iustitium iure militari, vel legatorum impetrare sit liberum, vnde qui militiæ, vel legationis causa abesse vult, literas à principe impetrabit, in quibus Rex iudicibus mandat, vt causam in eodem statu relinquant, quandiu impetrās pro causa ista erit absens, & eo vocatæ sunt literæ status, quia in eodem statu & cōditione remanet causa illa, in qua erat tempore quo istæ literæ præsentantur, non quòd agatur de hominis statu, vt quidam dicere volebant, & fundatur hæc praxis in l.interdum. ff.de iudic.vbi sic scribitur: interdum ex iustis causis & certis personis, sustinendæ sunt cognitiones: veluti si instrumenta litis apud eos esse dicantur, qui reipublicæ causa aberant, & §.seq.ecce quomodo iurisconsultus statuit differendam cognitionem propter absentiam causa reipub.Etiam vacante sede causa differenda est.c.j.ne sede vacan.

Origo literarum status.

Status literæ cur sic dicatur.

Status literæ quādo cōcedēdæ sint.

Ex tex.d.l.interdum, patet, quando concedendæ sint literæ status, & tex. dicit ex iustis causis, vtpotè si agatur de libertate, vel hæreditate.l.Diuus, in fi.& l.si quis libertatem.ff.de petit.hęred.Idem si quis emerit seruum, qui est in potestate hostium: tunc quia difficile est tradere seruum, officio iudicis sustinenda & differenda est præstatio.l.fi.ff.de act.emp.

Item ex personis, vt militibus, vt in §.j. infrà eodem dicetur. Et sic per hoc cessant difficultates iuris. Prima quòd si causa cœpta sit, tenetur quis dimittere procuratorem, l.eundem, ff.de legatio. gloss.& Barto.in l.finali, de in integr.restitutio. Tamen in hoc regno quis non tenetur, si has impetrauerit status literas, & hoc est introductum, ne fortè interim procurator cum parte aduersa colludat:& quia non ita potest defendere causam, sicut pars: quia non erit æquè instructus,& ista not.doct.in cap.querelam,de procur. siue ergo causa ardua sit, siue non, istæ literæ impetrari poterunt. Cessabit etiam alia difficultas doct.posita in l.ij.§.si quis in iudicio,ff.si quis cautio,& per Alexandr.in l.quæsitum,de re iudica.ff.vbi citatus tenetur mittere procuratorē, si causa non sit ardua, tamen post has literas non poterit citari, nec inchoari causa, nisi tempore peritura esset, l.sed & si.§ sed & si, ff.de iudi.nec incœpta prosequi, sed erit differenda, quia in mora modici temporis nō erit magnum præiudicium, l.si debitori, ff.de iudi. Si tamen interim dubitaretur de testibus senibus & valetudinarijs, ad futuram memoriā examinari poterunt, per c.final.vt lite non contesta.sic concludit Anto.Capit.in decis.Neapolit.quæstio.cxxvij.

Procuratorem an quis constituere teneatur.

Que nous donnons & de plusieurs autres au nom de nous.

GLOSSA III.

A quibus literæ hæ concedantur.

ECCE igitur à quo concedantur literæ status, hic text. dicit *que à nous*, idest à Rege. Idem habetur inferius vt statim sequitur.

Mesmement en faueur de ceux, qui dient qu'ilz vont, on veulent aller à noz guerres.

GLOSSA IIII.

Quibus literæ status cōcedantur.

HIC patet quibus concedantur hæ literę. Primò his, qui ad bellum proficisci volunt,& sic sola voluntas sufficit ad obtinendum has literas, quia sola destinatio sufficit quoad hoc, vt plenè scribit Fel.in c.cùm adeo, de rescript.& scripsi in l.locus, ff.de verborum signifi.tamen voluntas debet ad actum venire, alioqui non proderunt literæ, vt inferius dicetur. Etiam hoc priuilegio gaudet is, qui vult ire, licet non sit miles vel nobilis, sed sufficit quod Regi seruire possit, vt tubicen fortè, aut alij in alijs belli munitionibus, quia scholasticis non solùm priuilegia dantur, sed famulis,& alijs necessarijs personis.authen.habita, vt scripsi, C.ne fil.pro patre, facit l.inter, ff.ex quib.cau. maio.intelligo si bellum à Rege indictum sit, secus si ab alio, cùm in regno possit mouere bellum quàm Rex, vt alibi dixi,& doct.no.in l.vna.C. vt armo.vsus inscio principe sit interd.lib.xj.

Etiā non militi tribuuntur literæ status.

Secundò, conceduntur istæ literæ his, qui vadunt de præsenti, ibi, *qu'ilz vont*, quia rebus suis superesse non possunt, l.j.ff.de procur.

Tertiò etiam his, qui iuerunt,& ibi resident adhuc, vidi literas concedi. Et vxor, quæ sequitur virum, gaudet priuilegio istarum literarum, etiam in suis bonis proprijs, per l.primam & secundam, C.de vxori mi. Secus si domi degant, quia cessat causa, vt decidit Anto.Capit. in decis.Neapolit.quæstione septua-

Residētibus in expeditione dātur literæ status etiā mulieribus.

ne septuagesimasexta, quam exceptionem vocat hosticã, quia ratione hostium datur, vt in decis. clxxij. & idem de famulis necessarijs militi. d. l. inter. ex quibus causis maio.

Quartò etiam hæ literæ non denegantur obsidibus, quia impediti sunt. l. obsides. ff. de testamen. & comprobatæ fuerunt hæ literæ ab vno obside impetratæ anno 1520. die penul. Februa. in hoc senatu Paris. *Obsidibus dãtur hæ literæ status. Arestum.*

Item his qui legatione reipublicæ funguntur. l. item. & l. hi qui. ff. ex quibus causis maio. & quandiu absunt ex illa causa. l. si cui. ff. eodem. Si tamen fuerint concessæ alicui, & ipse non iuerit, non proderunt ei literæ, quia cessante causa cessat effectus. l. vna in princip. C. de caducis tollend. & scribitur inferius in glo. octaua. & Rex debet attestari in suis literis ipsum eius gratia profectum militiam, vt scribit Io. Gallus in quæstio. per aresta. quæstio. cxix. incipien. vidi dici. *Legatis literæ status cõceduntur.*

Plusieurs grans pertes, & dommaiges viennent de iour en iour aux bons marchans de nostre Royaume, dont il nous desplaist.

GLOSSA V.

ET SIC per has literas, quia causæ differuntur & prolõgantur, processus nutriuntur, multa accidere solent incõmoda, quia instrumenta, & acta causæ amittũtur & processus, partes moriuntur, & ignoratur vbi processus sit. Nã hęredes iustã ignorãtiæ causam habent. l. qui in alterius. ff. de regulis iuris. Et sic regulariter ista impetratio est prohibita, ne causæ differantur, & ob dilationem posteà amittantur, & maximè dicit damna imminere mercatoribus: quia mercatores vendunt istis nobilibus (vt vulgò loquimur) ad creditũ, & posteà dum soluere nolunt, conueniuntur à creditoribus, & pẽdente processu has impetrant literas, & mercatores perdunt sæpius principale & accessorium, ideo Rex statuit vt sequitur. *Multa mala ex litis prorogatione veniunt.*

Nous voulons, & ordonnons que doresnauant nul ne donnne telles letres d'estat, si ce n'est par nous, ou noz lieutenans.

GLOSSA VI.

REGVLA ergo hîc ponitur, vt nullus literas status concedat, quàm Rex. Et Rex concedere videtur, quando eius cancellarius concedit. nam qui par alium facit, per seipsum facere videtur, per regulam iuris. idem si Cancellariæ Franciæ concederent, quia per hoc etiam ipse concedere censetur, quibus authoritatem impartitur. l. j. §. omnia. C. de veter. iure enuclean. & habetur inferius articul. ij. *Nullus quã Rex cõcedit literas status.*

Idem si locumtenens Regis eas concedere velit, hoc autem ei permittitur per istum tex. & in rubri. *du droit Royal.* in his ordi. *Locũ tenẽs generalis in bello literas status cõcedit.*

Et si sint plures, generalis locumtenens has concedet, non alij. §. sed ius quidem ciuile. de iure natu. & rarò conceduntur nisi in magna Cancellaria.

Et intelligimus hîc locumtenentem generalem exercitus, non verò in iudicio, vel in alijs locis, ſicut dicebatur de dictatore, cui ſumma belli tempore poteſtas commiſſa erat, l. ij. ff. de orig. iur. Cuiuſmodi frequenter etiam reperimus apud Liuium. Ideo annullatæ fuerunt per Senatum literæ conceſſæ à Mareſchallo Franciæ *Bonecault*, & eidem inhibitum, ne amplius con cederet Anno 1393. vt habetur in ſtylo parlamen. in areſto cxlvj. item nota quòd in Parlamento.

Areſtum.

Et ſi par aduenture aucuns autres de noz gens, & officiers les donnent, nous voulons & ordonnons que nul ne ſoit tenu d'y obeyr.

GLOSSA VII.

Literæ nullæ nullũ præſtant effectum.

STATVITVR hîc, quòd ſi literæ concedantur ab illis, à quibus concedi nõ poſſunt, vt illis nullus teneatur obedire. Et ſic iſtæ literæ reijcientur, nec cõprobabuntur, nec cauſæ illorum differentur per iſtas literas, & in primis quæritur, an is dederit, qui dare potuerit, & an is acceperit, cui fuerant dandæ. l. naturali. §. j. ff. de confir. tut.

Et auec ce voulons que ceux à qui nous, ou noz lieutenans auront donné leſdites letres d'eſtat, que d'icelles ne ſe puiſſent ayder, ne portẽt aucun proffit, s'ilz n'eſtoyt en leurs perſonnes en noſdictes guerres.

GLOSSA VIII.

In bello præſentes gaudent his literis ſolùm.

ADDIT ad prędicta, quòd licet Rex & eius locũtenens poſſint has ſtatus literas concedere, tamẽ non vult prodeſſe illis, quibus concedentur, ſi nõ fuerint in libello præſentes, & perſonaliter: & ſic non prodeſſent, quando per aliũ, per hoc verbum, *en leurs perſonnes*, quod limitatur, vt ſequitur.

Ou par maladie ou impotence de leurs corps ilz eſtoyent excuſez, & qu'ilz euſſent enuoyez ſouffiſamment ſelon leur eſtat.

GLOSSA VLTIMA.

Miles antequàm excuſetur requiſita.

HIC LIMITA, quòd ſi aliquis prætextu valetudinis aduerſæ fuerit abſens à bello, poterit vti his ſtatus literis ſequen. concurrentibus. Primò, quòd fuerit æger. Secundo, quòd per illam ægritudinem non poſſit illuc accedere. Tertiò, quòd ſit excuſatus: ibi, *excuſé*, à duce belli vel à Rege. Quartò, quòd miſerit alios ſuo nomine, & ſuis impenſis ad bellum, & ſufficienter. Sed quando dicitur ſufficienter miſiſſe? Reſpond. quando illi, quos miſit, fuerunt recepti & approbati à duce belli, & ſic fuit excuſatus ſecundum ordinationes infra poſitas, in rubric. *des gens de guerre* alia in ſequen. dicentur.

Charles

Charles vij. Artic. lv. *des premieres.*

Articu-lus ſecundus.

Item & pource que ſouuentesfoys pluſieurs matieres priuilegiées, comme de fourniſſement de complaintes, d'appleigemens, & ou il chet prouiſion : comme de douaires, d'alimens, & productions de teſmoings ſont retardées, & differées, par le moyen de letres d'eſtat impetrées de noſtre chancellerie, pour empeſcher leſdictes prouiſions: nous voulons & ordonnons que d'oreſnauant es matieres deſſuſdictes, que letres d'eſtat n'ayent point de lieu. Et que noſtredicte cour, n'y autres Iuges n' y obtemperent aucunement. Mais ſe facent leſdictes prouiſions nonobſtans leſdictes letres d'eſtat, ainſi que faire ſe deuront, ſans preiudice deſdictes letres d'eſtat en autres choſes.

GLOSSA VNICA.

Literæ ſtatus in quibus caſibus nõ concedãtur.

QVÆRO in quibus caſibus iſtæ literæ concedi non poſſint, & conceſſæ non proſint? Reſpon. iſte tex. in cauſis priuilegiatis, & quæ dicantur, declarat tex. poſſeſſoriã materiam, vt *fourniſſement de complaintes, d'appleigemens,* iſta declarauí articu. primo, tract. de ſenten. execu. in j. tomo, & in ſtylo parlamenti, rubr. de reſcr. ord. decimaquarta ſic habetur. Et quia ſæpenumero, & infrà in materia furnimenti, querimoniæ applagiamentorum, & alijs in quibus cadit prouiſio, ſicut dotis, alimentorum, & productionis teſtium, literas ſtatus locum habere nolumus.

Secundò, *ou il chet prouiſion*, & quando hoc fit, quando agitur de dote repetenda à milite, ſi impetret literas ſtatus non differetur repetitio, vt hîc docet text.

Tertiò, in cauſis alimentorum non dantur hæ literæ, ne interim fame pereat alimenta repetens, l. ſi longius, §. fi. ff. de iud.

Teſtes producũtur & audiuntur non obſtan. literis ſtatus.

Quartò, in productione teſtium, quia interim teſtes mori poſſunt, & probationes perirent, vt lite non conteſta. capitu. fin. §. primo, & in ſtylo Parlamenti rubric. de reſcript. ordina. decimatertia, vbi ſic ſcribitur. Si commiſſarius ad inquirendum veritatem, datis alteram partium literis ſtatus vti contigerit, alteri parti tempus currit. producendi, ſed eis nonobſtantibus per commiſſarios in caſu prædicto, teſtes recipi & examinari ad partis inſtantiam, contra quam literæ ſtatus producentur, ipſius producentis abſentia nonobſtante volumus. Saluis tamen eidem nominibus, & teſtium reprobationibus, vtentibus autem literis ſtatus in aliqua cauſarum ſuarum interdicimus in alijs cauſis inuitis ſuis aduerſarijs placitare, decæteróque in literis ſtatus illam clauſulam adimi volumus, quæ ſolita erat concedi: quòd ſi impetrans in aliqua cauſarum ſuarum placitare vellet, ad id etiam abſque gratia admittetur.

Et sic hæ literæ non impediunt testes audiri, quando iam commissarius datus est ad audiendum testes, sed audiuntur reseruatis tamen reprobationibus testium, vide Panormit. in c. vltra tertiam, colum. ij. post Innocent. & Ioan. Andr. de testibus dicentem, quòd tempora pro testibus producendis sunt limitata, quæ licet possint abbreuiari, non tamen prolongari, cap. spatium, iij. quæstio. iij. Quid si pars petat suspendi & à receptione testium, vel causæ definitione, donec possis testes habere vltramontanos, captos, vel infirmos. Innocen. Hostien. & alij dicunt non debere audiri vltra statuta tempora, iudex tamen ex bono & æquo poterit vnam dilationem, si expedire visum fuerit, concedere, doct. in c. vltra tertiam, de testib.

Item si pars altera mortua est, dum vnà testes producere volebat, tunc hæredes mortuæ citabuntur ad reassumendum processum, & arrementa causæ, & audientur testes nonobstantibus literis status.

Arestum Ita censuit Senatus pro domino *d'Amboyse*, contra comitem *Deu*, & multa alia scribit aresta Ioan. Gallus in quæstio. cxvij. incipien. partibus. poterit etiam ei post aperturam attestationum, vel post sententiam, præmissa summaria cognitione, subueniri per in integrum restitutionis beneficium, c. ij. & c. ex literis, de in integrum restit.

Restitutio quandoque militi conceditur. Et si diceres nonne melius est differre, quàm post publicationem, & sententiæ probationem subuenire? Respon. Io. Andr. quòd non, ne materia delinquendi præbeatur. Si enim hoc differretur, quilibet tot diffugij vias inuenire posset, quod lites eo prætextu fierent immortales. Et si procedatur ad vlteriora, nullum vel modicum est præiudicium, ex quo per restitutionem subuenitur. Fatentur tamen prędicti doct. quòd iudex ex magna causa posset vltra tempora statuta aliquam dilationem dare vel prorogare, argu. l. ij. ff. de re iud. & l. nonnunquam, de iudi. Sed non immoderatam dilationem, argument l. si longius, ff. de iudic. c. consuluit, de offic. dele. Sed praxis Franciæ hanc literarum impetrationem inuenit. Quod est notandum, & ita fuit

Arestum. iudicatum in hoc senatu anno 1543. die quarta Decembris pro eo, qui appellauerat à iudice, qui repulerat impetrantem ab his literis, allegans se habere testes in exercitu, & fuit ei data dilatio ad conficiẽdum suas attestationes seu inquisitiones, & quando is non est bello detentus, aliæ solent ex causa concedi literæ, quibus conceditur noua dilatio producendi testes.

Quintò, quando bona proclamantur, non dantur istæ literæ, & is qui eas impetrauerat, fuit reiectus *en matiere de criées*, Anno 1518. die vigesima

Arestum. tertia Februarij à Senatu.

Sextò, sententia parata non debet differri, quominus proferatur, & quando processus est ad dicendum ius, articu. j. de senten. in ordina. Regijs. Et sic

Arestum. fuit decisum in Senatu anno 1456. die xvj. Martij.

Septimò, non dantur post recognitionem cedulæ, & condemnationem

Arestum. contra Regem. ad garniendum, quominus condemnatus garniat, vt censuit Senatus contra *Do. de Mazet* generalem Franciæ pro do. *Sainct Blancé*, vt habetur in stylo Parla. aresto ccccxvj.

Literæ status non dantur nisi hoc exprimatur. Octauò, literæ status concessæ alicui non comprehendunt causas, quas impetrans habet contra Regem, nisi de illis fiat expressa mentio, quia non comprehenditur persona loquentis, l. inquisitio, C. de solutio. Nec est veri-

simile

ſimile, quòd Rex ſuis cauſis voluerit derogare, niſi de illis fuerit dictum in literis, & ita cenſuit Senatus, vt ſcribit Ioan. Gallus in quęſtio. per areſta quęſtio. lxxxj. vidi in eodem parlamento. tamen Rex hoc ſolet cõcedere & exprimere. Aufre. areſto xlviij. idem vidi. *Areſtum*

Item in omnibus caſibus prouiſionalibus denegantur hæ literæ per iſtũ tex. quia non patiuntur dilationem, cùm mora in illis ſit periculum allatura. l. de pupillo. §. ſi quis riuos. ff. de noui ope. nuncia. hos caſus prouiſionales abundè ſcripſi in tract. de ſenten. prouiſ. in primo Tomo conſtit. iſtarum.

Poſtremò à literis ſtatus depulſus fuit bailliuus Altiſsiodoren. licet abſens diceretur pro inquiſitionibus faciendis, & audiendis teſtibus ad vtilitatem regiam, tamen quia ſtipendia expectabat, & non erat niſi cauſa voluntaria, etiam agebatur de cauſa attentatorum: vt refert Aufrer. in ſtylo Parla. areſto cxxxvj. item per areſtum. *Areſtum*

Idem Artic. lvj. ibidem. Articulus tertius.

Item & pource auſsi que ſouuentesfois pour empecher les defaux, qui ſe donnent en noſtredicte cour contre ceux, qui ſont adiournez à comparoir en perſonne, les congés qui ſe donnent contre les appellans, ou autres ſemblables appointemens, es procureurs de noſtredicte cour ſe ventent d'auoir letres d'eſtat, de grace, ou d'eſtre receuz par procureurs, ou autres ſemblables, combien qu'ilz ne facent prompte foy deſdites letres, mais ſouuẽtesfois aduient que leſdictes letres (qu'ilz alleguent auoir) ſont encores à ſeeller & expedier en noſtre chancellerie, & les font ſeeller le iour ou le lendemain: Voulons & ordonnons que noſtredicte cour ne reçoiue leſditz procureurs à propoſer auoir aucunes telles letres de nous ſinon qu'ilz les ayent en la main & en facent prompte foy en iugement. Et defendons auſditz procureurs, que doreſnauant ilz n'alleguent, ne facent alleguer auoir leſdictes letres, ſinon qu'ilz les ayent & facent prompte foy. Et ſur peine d'amende arbitraire, laquelle voulons ſur eux eſtre leuée, ſans aucune grace.

GLOSSA VNICA.

1 ET SIC hæ literæ ſtatus in cauſis criminalibus denegari ſolent, vt hîc, & articul. ſequen. *In cauſis criminalibus literæ ſtatus non conceduntur.*

Item notãdus eſt hic caſus, in quo qui reſcriptum allegat, illud probare tenetur, cap. cùm perſonæ. de priuileg. in ſexto. Bald. in cap. cùm cõtingat. col. ij. de reſcript. & promptam fidem facere, ac ſtatim oſtendere, alioqui excluditur, videlicet quando literas *Reſcriptum allegans debet illud probare.*

2 allegat ſtatus, vt hîc. †Sed cui? Reſpon. iudici, coram quo allegatur. l. quinquaginta. ff. de probatio. Dec. in rubri. de probatio. colum. v. Iacob. in l. non *Iudici probatio fieri debet.*

poteſt.colum.ij.de iudic.

Secundò debet incontinenti fieri probatio,& oſtenſio poteſtatis, & dele 4
gationis iudicis,alioqui non tenetur quis credere ei,niſi ſuas oſtendat literas. cap.cùm in iure.de offic.delega.

Non tenetur quis cõparere ſi in citatione nõ ſit incerta commiſsio.

Imò citatus non tenetur comparere,niſi in citatione inſerta ſit commiſ- 5
ſio.c.præterea,de dilatio.ideo debet iudex mittere exemplum ſuæ poteſtatis,non verò originale,quia pars poſſet retinere.Bald.in marga.in verb. delegatio,quæſtio.viij.Et iudex debet in actis ſcribere diem præſentationis reſcripti,vt docet Specu.in titu.de reſcript.præſenta.refert Guido Papa in deciſ.Delph.quæſtio.cclxxxvj.quia ante præſentationem nullam habet iuriſditionem.Innocen.& alij in cap.ex conquæſtione, de reſtitutio. ſpolia. Specul.in titul.de competen. iudic.aditio . §. viſo. verſicul. nam eo ipſo.Imò ſi vellet ante præſentationem iuriſditionem exercere , poſſet ſibi reſiſti.argumen.l.prohibitum.C.de iure fiſci.libro decimo,docet Iacob.in l.cùm furioſus.no.primo.ff.de iudic.

Tertiò,idem in literis executionis.non enim debet quis exequi, niſi ſta 6
tim oſtendat literas executionis.l. prohibitum.C. de iure fiſci.libro decimo. facit cap.veniens.ſecundo.de teſtib.

Procurator non faciens promptam fidem mandati ſui non auditur.

Quartò,procurator fidem promptam facere debet literarum ſui manda 7
ti,alioqui non recipitur agere volens.cap. primo, de procurat.ſed dominus tanquam contumax condemnatur, teſte Bart. in l.j.in fine.ff.quod cuiuſq; vniuerſi.no.Panormita.in cap.conſtitutis.no.iiij.de procura.Guido Papæ in deciſ.Delph.quæſtione cccxxij.non creditur.vnde ſi quis tanquam procurator vult proteſtari,vel alium actum facere,debet inſtrumentum procuratorij prius oſtendere.Bart.in l.ſi quis inficiatus.ff.depoſit.Idem ſi velit nominationes inſinuare,vt ſcripſi in tracta.nomi.quæſtio.xiiij.

Mãdatum procuratoris per teſtes probari poteſt.

Poteſt etiam mandatum procuratoris probari per teſtes. doct. in l.j. C. 8
de procurato.& dicto c.j.illo titu.& in ca.cùm in iure.de officio de leg.Hippoli.in rubri.de probatio.fo.6.verſicu. quid autem in mandato procuratoris. Imò ſi non fuerit oppoſitum,valebunt geſta per procuratorem,antequã receperit mandatum.Barto.conſi.lxxiij. quæritur vtrum procurator. Bald. in l.falſus colum.vij.de fur.C.Iacob.in dicta l.cùm furioſo.†Niſi fuerit pro- 9
curator ad exigendum,& recipiendum pecuniam:quia iſtud debet probari per inſtrumentum,& non per teſtes,quia ipſe debet acceptilationem ſoluẽti ſcriptam dare,& ſic ſuum mãdatum per ſcripturam probare, vt dicit Bal. in l.falſus.colum.penulti.verſic.ſcias tamen.B. de furt.quem refert Franciſc. Cremen.ſingu.cxxxviij.ſi procurator.& Iaſ.in l.j.col.iij.C.de procurat.

Exigere nõ poteſt procurator ſine ſcriptura poteſtatis.

Proteſtatio cõtra procuratorẽ quid operetur.

Item ſi oppoſuerim contra procuratoris perſonam,quòd non intendebã 10
eum approbare per aliquem actum.Si tamẽ poſteà ſponte cum eo litigem, videor perſonam ſuam approbare.Barto.in l.licet.nume. 3. & ſequen . C. de procura.niſi in quolibet actu proteſter,quod non approbo. Barto. in l.inter quos.§.alieno.ff.de dam.infec.facit l.ſi proponas. §. ſi hæreditatem.ff. de inoffi.teſta.Bal.conſi.ccccxcviij.circa primum.col.ij.in ſecundo volu.

Quintò,qui ex ſententia agit,promptam ſententiæ fidem facere debet. 11
cap.veniens.ſecundo.de teſtib.

Sextò,qui per literas reſciſsionis agit , debet eas incontinenti oſtendere, 12
& omnia

& omnia per quæ aliquis vult fundare iudicium, alioqui non recipitur. l. licet. C. de procurato.

13 Septimò actor, qui dicit se priuilegiatum, vel exemptum, tenetur hoc incontinenti ostendere. c. cùm personæ. de priuileg. in sexto. Felin. in c. contingit. col. j. de fide instru. Et qui conuenit coram conciliarijs supplicationum aliquem, si opponatur quod causa non est eis commissa, oportet quòd actor ex tempore ostendat: alioqui relaxabitur reus cum expēsis: & vbi dicit quis se possessorem & saisitum alicuius rei, quæ tamen de iure communi in personā suam cadere non potest. Et allegat super hoc priuilegium, incontinēti dicere debet de priuilegio, antequam pars respondeat, vt censuit Senatus anno 1520. contra procuratorem villæ de Tornaco pro procuratore do. Decani Tornacen. vt in stylo Parlamenti habetur. rubric. an pars agens. in prima parte. §. item vbi. & quando in clericum fit executio in bonis mobilibus, si eam euitare velit, statim debet tonsuram ostendere, vt scripsi in tract. de lite. obligat. articu. ij. nume. 112.

Priuilegiatus vel exēptus debet statim illā probare.

Arestum.

14 Octauò, cessionarius tenetur in ipso litis auspicio fidem cessionis facere, quando nomine cedentis agit. Secus si suo & vtili actione, quia tunc sufficiet post litem contestatam, vt dicit Specu. in titu. de cessio. §. j. & in titu. de instru. editio. §. nunc dicamus. versicu. sed quid ecce. & in titul. de actore. §. j. versicul. sed pone quidam. Archidiaco. in c. j. de procura. in sexto. Bartol. & Bald. in l. qui stipendia. C. de procura. & in l. j. in fi. de actio. & obligat. Panormi. & alij in cap. primo de probat. Aufrer. in decis. Tholos. quæstio. ccxciij. & ista est communis teste Alexand. in l. Aristo. ff. de acquirend. hæredita. & Dec. consi. ccclj. & pro tenui. Ioan. de Grassis in tracta. suo, de cessio.

Cessionarius debet de cessione initio fidem facere.

15 Nonò in casibus, in quibus quis facit mentionem relatiuè de instrumento, vel de actis, tenetur ante litem contestatam fidem illorum facere: secus si in modum probationis. l. postquàm. §. si dies. ff. vt legat. no. caueat. domi. de Rota decis. xxxiiij. si in libello. in nouis. & plenè Bart. & alij in authen. si quis in aliquo. C. de edendo. Dec. dicto consilio cccij. colum. j. & ij. regulam alibi conscribam cum ampliatio. & limitat.

Instrumentum relatū ostendi debet.

16 Decimò in tutoribus, curatoribus, & alijs agentibus nomine alieno, & alia qualitate, vt illius qualitatis fidem promptam facere teneantur, aliâs repelluntur. l. non solum. §. qui alieno. vbi Paul. ff. de procurat. Specul. in tit. de actore. versicu. sed pone, dicens idem in tutore, curatore, syndico, & œconomo atque alijs.

Tutores & alio agentes nomine prōptam fidem potestatis facere debent.

17 Sufficit tamen semel ostendisse. arg. l. boues. §. hoc sermone. ff. de verborum significatio. non tamen inuentarium ostendere tenetur tutor: cùm de eo non agatur, vt alibi dicam.

18 Vndecimò, pater vel alius consanguineus tenetur ostendere procuratorium: quia l. exigendi. C. de procura. non seruatur in hac patria, vt est in stylo Bituricen. articu. v. rubri. *des quelles choses les parties*, &c. licet in patria quæ iure scripto regitur diuersum sit.

L. exigendi non seruantur in Francia.

19 Duodecimò, in beneficialibus non recipitur quis, impedire satagens executionem sententiæ, nisi sua intersit, & hoc debet incontinenti probare, teste Panormita. in cap. veniens, secundo. de testib. alij casus conscribuntur in stylo Bituricen.

In beneficialibus promptæ sit fides

Processus post petitionem exhibitionis est nullus. Item si iudex procederet, postquàm exhibitio instrumenti petita est, processus esset nullus, vt probat Dec.consi.cccij.& pro tenui.col.j.& seq. & Albert.Brunus in tract. in verbo procuraror.quæstio.v. 20

Idem Articul.lxvij.ibidem.

Articulus quartus.

Item que nous auons entendu que souuentesfoys quant aucun delinquant, ou criminel est detenu prisonnier en aucunes de noz prisons, ou d'autres iusticiers de nostre Royaume:& que l'on ne peut obtenir la remission des crimes cõmis par iceluy criminel, ou delinquãt, l'on impetre letres d'estat & surseance d'aucunes de noz Chancelleries, & pour faire defense au Iuge qu'il ne procede au proces, ne à l'execution du delinquant iusques à deux ou trois moys, ou autre temps: pendent lequel l'on fait poursuiure pardeuers nous d'auoir & obtenir la grace, remission, ou pardon du delinquant, que aucunesfoys par importunité l'on obtiẽt. Parquoy les delitz & crimes demourent impuniz. Nous voulans obuier à telles fraudes, & malices auons ordonné, & ordonnons que doresnauant telles letres ne soyent passées en noz Chãcelleries. Et en outre que si par importunite, telles letres d'estat estoyent dõnées, & passées, Nous ordonnõs & cõmandons à tous noz Baillifz, & Seneschaux, & à tous les iusticiers de nostre Royaume, que à icelles letres ilz n'obeissent, n'obtemperent en aucune maniere. Et leur enioygnõs que non obstant icelles letres ilz facent iustice, raison, punition, & correctiõ des crimes, ainsi que au cas appertiendra, & sur peine d'en estre corrigez & puniz.

Causæ criminales non sunt differendæ. ISTE articulus probant in l.ij.& iij.C.vt intra certum tempus criminalis quæstio terminetur. vbi in causis criminalibus dilationes tantùm necessariæ cõcedendæ sunt, non aliæ: imò si iudices examinationem distulerint pœna vicenarũ librarũ auri ferientur.l.fi.ibidem. Ideo intra annum quæstio criminalis decidi debet. Sed non seruatur hoc in regno quoad hoc. Sed si aliquis captus, cui fit extra ordinem processus, petat vt causa differatur, illud rescriptum non valebit concessum à cancellarijs regni, si tamen ab ipso Rege ex causa concederetur, obtemperandum esset. 1

Requisita in literis status. Notanda sunt requisita in hoc titulo. Primò quod hæ literæ à Rege, vel ad eius cancellaria, seu locumtenente concedantur, in casibus tamẽ per has ordinationes non prohibitis, quia inferior non potest iuri derogare, nec tollere legem superioris. clem. ne Romani. de elect. per quam dixi superius, & actorem & reum teneri causam prosequi in glo.ij. 2

Secundò, istæ literæ dirigi debent non solùm parlamentis, sed etiã omnibus ma

bus magistratibus, coram quibus causæ istius impediti pro republica exerceantur, etiam magistratibus non Regijs. de hoc plenè scripsi in tracta. de rescript. in quæstio. viij. superius.

Secundæ literæ status de primis facere mentionem debent.

4 Tertiò Rex mandat in his status literis istis magistratibus, vt causam nõ tractent intra tale tempus, & aliquando certum tempus præscribitur. vide per Panor. in c. vltra tertiam. col. ij. de testib. Et si post hoc tempus elapsum miles aliâs impetret status literas, debet de primis facere mentionem: aliâs non proderunt ei. c. cæterum. de rescrip. † Imò pars contra quã fuerunt im-
5 petratæ, impetrabit alias literas *contre estat* vocatas, in quibus ad verbum illas status literas describet, & posteà dicet illum, dilationis & subterfugij causa has obtinuisse secundas literas. Et quia sunt subreptitiæ, cùm dictus impetrans non sit circa bellum impeditus, nec de primis facta sit mentio, quas si expresśisset, has secundas non obtinuisset. Ideo mãdat Rex, vt pars admittatur ad impugnandum illas status secundas literas, & iudici vt ius super his reddat. & quando primæ sunt in magna Cancellaria concessæ, secundę non derogabunt illis, nisi in eadem Cancellaria impetratæ fuerint. vel poterit pars opponere coram illo iudice, quibus literæ status fuerant directæ sine alijs literis. vnde domi. de Tornon fuit reiectus à literis status, quia in eis Rex non asserebat eũ esse in bello, cuius causa habuerat status literas, nec aliquis belli Dux, sub quo iuisset, hoc testificatur. docet Aufrer. in stylo Parlamen. in aresto xcix. Item vidi pronunciari. *Arestum.*

Incertum tempus, interdum ponitur in literis status.

6 Quando Rex proficiscitur ad bellum cum suis, tunc hæ literæ concedũtur facilè impeditis vsque ad vnum mensem reditus Regis, & hæc est iusta causa, quia quilibet vasallus Regis sequi debet suum dominum euntem ad prælium, & eum non dimittere, alioqui feudum perdit. cap. vno. quibus modis feud. amittatur.

7 Interdum incertum tempus adijcitur sic vsque ad quindecim dies post suum regressum, per hæc verba. *Nous vous mandons & commandons par ces presentes, à chascun de vous comme à luy appartiendra, que toutes causes, & quereles debtes, & negoces, meües, & à mouuoir, tant en demandant, qu'en defendãt, de nostre bien aymé le Comte de Sanserre lequel &c. vous tenez, ou faictes tenir en estat, & surseance du iour de la datte de ces presentes iusques à demy moys, ou iusques à quinze iours apres son retour, si plus tost est retourné*, quod probatur in l. ab hostibus. in fi. l. abesse. ff. ex quib. cau. maio. Et priuilegium quod datur in eundo, datur & ad reuertendum. c. quia diuersitatem. in fine. de conceś. præbend. scripsi in scholastic. priuileg. clj.

Pendente tempore status nihil innouandum.

8 Quartò prohibet Rex, ne interim magistratus aliquid attentent, & innouent pendente hoc tempore, sic dicens. *Et ce pendant n'attentez ou innouez: ne faictes, ou souffrez aucune chose estre faicte attantée, ou innouée en ces dictes causes, & quereles.* per rub. nil nouari. &c. quæ etiã ad hunc casum extẽditur.

Venta non debet fieri pendente tẽpore status. *Arestum.*

9 Imò nec ostensio quam veniã nostri pragmatici vocant, fieri potest post literas status iudici intimatas, vt cẽsuit Senatus pro domi. Desgreuille. contra Senonen. archiepiscopum, vt patet in stylo Parlamen. aresto cclxxix.

10 Imò omnia sunt nulla quæ fiunt post literas status præsentatas & cõprobatas, sicut id quod fit post appellationẽ. Et ideo omnia facta in cõtrarium reuocantur. c. non solùm. de appellatio. in sexto.

Quintò vult Rex, quòd si aliquid innouetur, reponatur in statu pristino,per hæc verba, *mais ce qui seroit fait,attanté ou innoué au contraire reparez,ou faites reparer,& mettre tantost & sans delay au premier estat & deu,* &c.vt probatur in rubri.ff.nil nou. appel.penden. 10

Attentata post literas status reuocanda.

Sextò,patet has literas concedi à Rege, vel alio principe non recognoscente aliquem in superiorem,& sic gubernator Delphinalis, vel alius in regno concedere hodie istas literas non potest, excepto Regis locũtenẽte in bello,vt patet in stylo Parlamen.rubri.de rescript.ordina.xiij. vbi sic dicitur. Per literas status,& infra volumus & ordinamus, vt literæ status nõ nisi per nos,aut per locumtenentes nostros aliquibus decætero concedantur: quas nihilominus eo casu cuiquam suffragari nolumus,nisi in guerris nostris personaliter intersit, aut infirmitate, aut impotentia corporali præpeditis pro statu suo ad guerras nostras sufficienter transmiserit: alioqui talibus literis nullus obedire teneatur. Est ordinatio Philippi Pulchri prima in secundis quam Aufrer.transferre in latinum voluit. 11

Literæ status impetrari possunt etiam pendẽte causa propositionis errorũ aresti.

Septimò vidi dubitari,an hæ literæ concedi debeant ei,qui principi supplicauit,pro Aresti rescisione,& erroris propositione pendente.Censuit Senatus has literas impetrari posse,& prodesse cuidam impetranti anno 1537. die xvj.Iulij in magna camera. 12

Arestum.

Alia multa pragmatici de his tractant literis,sed quia facilia sunt,& omnibus obuia,ideo missa nunc facio:de præmissis Deo gratias agens immensas. Amen.

TRACTATVS DE LITERIS NATVRALITATIS IN FORENSI IVDICIO VSV VENIENS.

Loys xij.*es modifications*. Article xxxiij.

Item & pour ce qu'auons esté aduertis, que du viuant de nostredit feu Seigneur & cousin, le Roy Charles huitiesme & dernier a esté par luy donné, baillé & octroyé, par importunité, ou autrement à plusieurs, & diuerses personnes, estrangiers, & non natifz de nostredit Royaume.

GLOSSA I.

1 NOTANDVM EST, QVOD EXTERI, ID est, extra regnum Franciæ nati, ex priuilegio, & consuetudine prohibentur bona in regno acquirere. Quod probatur in rubri.C.non licere habitato. metro.libro vndecimo. Et si acquisierint, cùm ex rebus acquisierint regni, id fisco applicatur. Sunt etiam tanquam serui vsufructuarij, quicquid quærunt ex re & opera eorum, vsufructuario Regi acquirunt .§.item.cum seq.insti. per quas personas nob.acquir.vel sunt vt latini liberti, de quo in l.vna.C.de lati.liberta.tollen.& in §.libertinorum.de liber.in insti. *Exteri in regno bona acquirere prohibentur.*

2 Ideo bona acquisita in regno, (quę præsumuntur ibi acquisita, si beneficia, vel officia exteri in regno habeant, sicut vxor præsumitur de bonis mariti acquisiuisse, per l.quintus.ff. de donatio. inter virum & vxorem.) fiscus post mortem illorum capit, etiam si liberos naturales, & legitimos habeant: quia ex bonis regni ea acquisiuerunt, teste Bened.in cap.Raynutius.in verbo.& vxorem.nume.1042.de testamen.sequitur Chassa.in consuetud.Burgund.in rubri.*des confisca*.§.primo.nume.37. *Bona exteri an in regno præsumantur acquisita.*

3 Hoc tamen non est verum, quando illi exteri in regno haberēt vxorem, & liberos legitimos & naturales, qui ibidem nati essent: tunc illi etiam sine literis naturalitatis filij, patri succedunt. Nam licet pater sit exterus, tamen filij sunt regnicolæ, & priuilegio matris filij succedent patribus & matribus, sicut Iliensibus olim erat concessum, vt in l.prima.ff.ad municipal. Nam partus sequitur (quoad hoc) ventrem.l.partum.C.de rei vendicatio.§.primo.de ingenuis.in institu. Sicut bona fides, & ignorantia vnius coniugum reddit legitimam prolem. cap. cum inhibitio. §. primo. de clandestinis desponsa. cap.secundo, qui filij sint legitimi. multò fortius in hoc casu natus in regno erit naturalis. Nā cessare debet fictio, vbi est veritas: & plus valet quod in veritate est, quàm quod in opinione. §.si quis rem suam.de lega. in instit. Sed in veritate filius natus est in regno, ergo verè est filius regni. Igitur & hæres per Deum, vt diuus Paul.ait. Et concesso antecedente, vt in regno nubere posit exterus, & consequens concessum censetur: videlicet vt illi *Filij naturales & legitimi exteris succedunt, non autem fiscus.*

filijs bona acquirere etiam in regno possint.l.ad rem.ff.de probatio.

Disponere potest extraneus de bonis suis. Et sic exteri habentes vxorem,& filios in regno natos acquirentes bona 4 in eodem regno,possunt de eis siue inter viuos,siue in testamento, in fauorem tamen filiorum disponere.Imò etiam potest consequenter sicut natus in regno in fauorem vxoris disponere:quatenus ius & consuetudines patriæ patiuntur,vt not.videtur Chassa.in consuetud.Burgund.in titu. *Des droitz des gens mariez.* Quod est verũ,si filij in regno nati sint:secus si extra regnũ, & sic potest intelligi opinio Benedi.& aliorum.Et ita vidi extractũ ex registris cameræ computorum Paris.Et sic etiam censuit Senatus Parisien.anno 1548.in camera Domaynij pro Roberto de la *Riuiere*, filio Francisci de la *Riuiere*, in Portugalia nati, contra procuratorem Regium, qui bona illius Francisci capi,& saisiri fecerat:cui se opposuerat filius domi. Roberti, in regno natus:& obtinuit:& bona fuere eidem Roberto adiudicata per Senatum.Videatur aliud arestum latum anno 1520.die xxvij.Augusti contra procuratorem Regium,pro Frãcisco de Poure,& Arthus de villequer. aliud simile anno 1519.pro Cringant,appellante à Seneschallo Pictauien. contra procuratorem Regium. *Arestum.*

Filij extraneorum vt succedãt parẽtibus tria requirũtur. Et sic tria sunt requisita.Primùm,quod exterus vxorẽ in regno accipiat. 5 Secundùm,quod filij sint in regno nati.Tertiùm,quòd sint nati ex illa vxore regni,non ex alia extranea.Et tunc sine literis naturalitatis, filij succedũt patribus exteris.Et istud est æquum & iustum,quicquid dicant Bened.Chassa.& alij consuetud.imò etiam hi extranei sic coniugati gaudent priuilegijs ciuium:vt fuit dictum referente Aufrer.in stylo Parlamen. aresto cccxxvij. cùm mercatores. *Arestum.*

Bastardi nõ succedunt patribus. Naturales verò filij non succedũt pattribus suis,siue exteris,siue alijs, nisi 6 sint legitimati, quamuis in regno nati sint, & indigent literis naturalitatis, vel legitimationis,sicut extra regnum nati:quia cẽsentur extranei, cùm extra matrimonium nati sint. Et ideo consuetudo, ne approbet istos coitus prohibitos,adhuc retinetur,vt non succedant: quia fictione iuris extra regnum nati censentur:nec regnum eos cognoscit:cùm sint illigitimè nati, & cui est pater populus,pater est sibi nullus.glos. in §.si aduersus.de nup.in insti.Imò non valeret statutum,vel consuetudo,vt spurius succederet:quia materiam delinquendi præberet,teste Hostien.in summa titul.qui filij sint legi. §.qualiter.versicu.quid si Imperator.& Bartol.in l.testamenti.colum.ij.ff.de testa.Dec.consi.cclxxj.& Roch.Curt.in tract.de consuetu.c.final.tertio notab.versicu.tertiò amplia. *Consuetudo vt spurius succedat an valeat.*

Bastardi an disponãt de suis bonis. Fuit tamen,vt quidam dicunt in hoc Parisien.Senatu pronunciatum, bo 7 na Bastardi capta & saisita à procuratore Regis esse executoribus tradenda,anno 1527.die decimasexta Aprilis: quia in regno natus erat, & ab homine regni.Si tamen hîc naturalis ducat vxorem in regno,filij ei succedent, sicut exteris, de quibus supra. Et idem si de suis bonis disponat: vt iudicauit Senatus,prout refert Aufrer.in stylo Parlamen.aresto.cccxxxvj. cum executores.

Peregrinis nõ succedit rex,nec scbo lasticis extraneis. Item quamuis Chassa.in consuetud.Burgun.in rubric. *des confiscations.* §. 8 primo.numero 37.dicat Regem succedere peregrinis transeuntibus per regnum causa visitãdi limina apostolorũ,vel alterius donationis gratia.Tamẽ hoc non

hoc non est verum:quia cùm ista bona illa non acquisierint in regno, illa reseruantur consanguineis,vel pauperibus dantur. Et in hoc seruatur authenti.omnes peregrini.C.communia.de succes.licet non quoad omnia, vt scripsi in proœm.ordina.nec etiam succedit fiscus scholasticis exteris decedentibus in regno:quia hi bona non acquisiuerunt ibidem.

9 †Nam regulariter scholastici in studijs bona solent prodigari, potius quàm acquirere, vt etiam scripsi,in scholastic.priuileg.xxxix.de quo verbo loquitur l.plebiscito. ff.de offic.præsid.ibi quod intra dies proximos prodigatur. *Scholastici solent bona sua prodigere.*

10 Item anno 1456. & die.xiiij.Augusti,fuit latum arestum contra comitem Vallismontinum dominum de Ionuilla, recusantem recipere in fidem & homagium quendam Ioannem de Vergeio bastardum, pro terra de Sabliaco, quæ ei donata fuerat à patre suo naturali:& fuit dictum,quòd reciperetur:contra §.naturales.Si de feudo defuncti conten.sit inter do. & agnat. vassal.Nam postquam legitimati sunt,pro legitimis habentur:& feuda sunt instar patrimonialium in hoc regno.ideo legitimati in illis succedunt sicut legitimi.Et isti legitimati à Papa,& à Rege excludunt omnes alios consanguineos à successione:vt aresto cautum fuit,pro quodam Carolo de Hispania bastardo:prout refert Aufrer.in stylo Parlament.aresto.cxliiij. Item nota quod filius. *Arestum. Naturales succedunt etiã in feudis. Arestum.*

Plusieurs letres de naturalitaté pour tenir benefices, & offices en nostredit Royaume pays & Seigneuries, qui n'ont esté employez,& dont les parties se voudroient par aduenture efforcer d'eux en ayder cy apres.Nous voulons à ce dõner prouision,attẽdu que telles letres, & octroys sont grandemẽt præiudiciables à noz ordonnances sur ce faictes, toutes lesdictes letres de naturalité pour tenir benefices en nostre Royaume ainsi baillées & octroyées par nostredit feu Seigneur ausditz estrangiers quelz qu'lz soyent non residẽs en nostredit Royaume qui nauront sorty en effect: Auõs reuocquées,cassées & annullées,reuocquons,cassons,& annullons,& ne s'en pourront ayder les parties,qui les ont impetrées pour l'aduenir en aucune maniere:les ordonnances de noz prædecesseurs Roys faictes en ceste matiere, touchant les estrangiers,demourant en leur force & vertu.

GLOSSA II.

1 REVOCAT omnes literas naturalitatis ad obtinendũ beneficia,vel officia in regno, quæ non fuerunt sortitæ effectum,vt in simili Papa in c.fi.de conces.præben.in vj.reuocat omnes gratias à suis prædecessoribus concessas, quæ effectum sortitæ non fuerint:& ius in re quæsitum non fuerit.Et idem scribit in regul.Cancel. *Naturalitatis literæ reuocatæ.*

2 Ex hoc textus patet, literas naturalitatis concedi extero, vt beneficium acquirere possit in regno: quia hoc est prohibitum per Carolum *Beneficia in regno acquirere nõ possunt extranei etiã clerici.*

septimum,vt refert Bened.in repetitio.c.Raynutius.in verb. & vxorem. nume.1044.de testa. Et posteà beneficium in regno obtinere poterit, vt abundè scripsi in tract.de pacific.posseſſ.in quarta limita.nu.217. Et sic ista prohibitio acquirendi exteris comprehendit etiam clericos extraneos,vt Bald.docet consil.clxxiiij.præsupponendum.colum.ij.in quinto volu . quem sequitur Soci.consil. xlv. supponitur,in tertio volumi. per l.placet. & l. iubemus nullam.C.de sacrosanct.eccle.scripsi in procem.constitutio.Regiar.in primo Tomo gloss.prima.

Intellige si iure ei conferatur,& canonicè ea obtinere in regno post has 3
literas poterit,non aliâs per cap.quamuis.de rescript.in sexto. Et in literis dicitur.*D'ont il pourra estre cy apres iustement & canonicquement pourueu.* Quia beneficium ecclesiasticum sine canonica institutione obtineri non potest. cap.primo.de regulis iuris in sexto.

Beneficia quæ extranei in regno obtinẽt quãdo à regnicolis impetrari poßint.

Ideo per literas naturalitatis nullus poterit cogi ad conferendum extero, 4
nec ipse per pecuniam,aut aliâs iniustè acquirere poterit, & si ita acquisierit,regnicola illud beneficium impetrare poterit ratione Simoniæ, vel alterius criminis per extraneum commissi,non autem ob incapacitatem illius, quòd sit exterus,cùm sit per literas Regis naturalis regni factus:& sic illa incapacitas purgata per literas naturalitatis à Rege concessas.

Dispẽsatus extraneus esse debet.

Item requiritur,quòd si duo beneficia incompatibilia habere velit,quòd 5
sit à Papa dispensatus,per cap.dudum.secundo. de elect.quia licet Rex scribat,vt beneficia vsque ad quingentos aureos,vel mille habere posit,tamen intelligitur,si iustè hoc fiat,& cum qualitatibus requisitis: vt habetur in §. volumus.de colla.in concorda.

Exterus secularis regularia beneficia habere nõ potest.

Idem si sit secularis,& velit obtinere regulare beneficium , non poterit 6
sine Papæ dispensatione:licet à Rege permittatur , vt secularia & regularia habere posit:quia inhabilitas iuris canonici per has literas non tollitur. ca. cùm de beneficio.de præbend.in sexto.cap.inter.de statu monach. §. volumus.de colla.in concord.imò si Rex permitteret vt secularia haberet beneficia,non posset obtinere regularia,etiam cum Papæ dispensatione.Nam Papa non tollit regni inhabilitatem,& non est habilis nisi ad secularia:ergo ad secularia est inhabilis.

Idiomate patrio non loquens, eget dispẽsatione

Item si non loquatur idiomate patriæ,opus est etiam dispensatione Pa- 7
pæ,qui regul.xix.Cancellariæ derogabit.Aliâs ex collatione ordinarij curatum non posse obtinere beneficium.Alia vide quæ scripsi in praxi beneficiali,in rescriptis mistis, vbi plenè docui de his exteris , saltem in materia beneficiali.

Officia in regno exterus nõ habet

Item concedi solent istæ literæ ad officia regni , vt exterus ea consequi 8
posit:videlicet vt consiliarius,vel iudex esse posit,vel vt consulis,seu scabini,vel alio fungatur officio.Probat iste tex.ibi *letres de naturalité pour tenir benefices,& offices en nostredit Royaume.*

Ciuis in sua ciuitate an officia illius ciuitatis posit exercere

Et quamuis qui non posit esse Seneschallus,bailliuus,vel præpositus in 9
loco suæ natiuitatis.l.fi.C.de cri.sacril.& est statutum in ordina.Reg.rub.*des Senechaux*.art.vij.Tamẽ exterus nõ debebit esse de illo officio prouisus, sed natus in regno,non tamẽ in illo loco vbi præfici vult.d.l.fi.ibi ciuis,nec poterit cogi in sua patria ad officia illius loci exercenda, vt consuluit Bertrand. consil.

consilio quinquagesimo.recordor.in primo volumi. ex secunda editio. Tamen illa iura non seruantur de consuetudine regni,vt scripsi in primo Tomo constit.Regiar.in procem.

10 Ratio solet inscribi in literis naturalitatis, cur concedantur ipsis exteris: videlicet propter virtutes & merita sua. Quæ tamen tenetur ipse probare: quia est fundamentum intẽtionis,ideo probandum.l.actor. C. de probatio. Et bonum esset quòd obseruaretur.Nam hodie canes rabidi panes filiorum deuorant,& tollunt.Verùm cùm exteri sunt bonis moribus,scientia, & disciplina imbuti,bonum & æquum est,vt his literis donentur.argumen.cap. cùm decorem.de insti.Sed alij blasphemis,& vitijs irretiti,in patibulis locari potius,quàm his literis donari deberent. Nam sunt quidam, qui dictum illud obseruant,sicut Iudæi,non fœneraberis fratri tuo,ergo alieno, & sic per fas & nefas dicantur.

Ratio cur literæ naturalitatis dẽtur debet in eisdem literis exprimi.

11 Præterea concedi etiam solent istæ literæ laicis:vt bona acquirere poßint in regno Franciæ,licitè tamen:& de acquisitis & acquirendis in regno testari,& liberè disponere poßint:& quibuscunque personis illa relinquere.Nam postquam naturalis regni effectus est,tanquam naturalis poterit disponere de suis bonis,per text.in l. j. C. de sacrosanct. eccles. & in l. in re mandata. C.manda.

Disponere possunt exteri de acquisitis post literas naturalitatis.

12 Non poterit tamen personis prohibitis relinquere. Nam illa verba, *& donner à telles gens,qu'il luy plaira,& bon luy semblera,*non includũt odiosos. Nam posteà Rex se restringit,dicens. *Tout ainsi & par la forme & maniere, comme s'il estoit natif de nostre dit Royaume,& comme sont les autres,qui sont néz & natifz en iceluy.*Ex quo patet quod inimicis regni, bannitis, & alijs prohibitis sua bona donare non posset, nec per testamentum relinquere. l. prima.C.de hæredib.instituen.l.j.vbi Lucas de Penna de delato.lib.x.

Bãnitis & alijs prohibitis,exteri bona sua nõ dent.

13 Nec inter viuos donare.Audiui librum esse signatum de l.iiij.xx.xv.ccc-clvj. in thesauro chartarum Paris.in quo reperitur charta, per quam anno 1364 mense Octobris,Rex concedit omnibus & singulis ecclesiæ Romanæ oriundis,vt poßint de bonis suis in regno existentibus testari,& hęredes habere,& quòd hæredes illa gratia vtantur. Etiam anno 406. fuit ordinatum quod Cameracen. succederent suis parentibus in regno degentibus: prouiso quod Galli etiam Cameracen.succedunt.

Romani de rebus suis in regno disponunt.

Arestum.

14 Etiam infertur quòd exrraneus habilis factus ad habendum beneficia, vel officia in regno,videtur inconsequens,vt de bonis ibi acquisitis testari poßit,& de illis disponere,quãuis in literis naturalitatis non sit expressum, vt poßit disponere,postquam in literis Rex vult,vt officia vel beneficia iustè acquirere poßit:& fructus illorumrecipere,emolumentaq;,ac si natus,& originarius regni esset.vnde si originarius regni esset,posset de illis disponere:ergo & nunc,vt tantum in casu ficto prosit fictio,quantum veritas in casu vero.l.filio.patet ff.de liberis & posthu. Alioqui partim esset originarius, & partim nõ,quod nõ est dicendũ:quia nõ potest quis esse in vno liber, & in alio nõ,vt dicũt doc.in l.j.§.hoc autẽ.ff.ad Tre.nec moribus nostris cõuenit, filiũ tẽporalẽ,vel in parte habere.l.si tibi.ff.de ado.facit tex.in l.si pariter. in fi.& l.duobus.de libe.cau.alioqui de quo prodessent ei literæ naturalitatis,licet qdã dicãt,ꝙ si Rex extraneo cõcedat officiũ vel beneficiũ,videatur

Disponere possunt extranei de bonis,etiam si in literis naturalitatis non fuerit expressum.

diſpenſare quoad illa,vt ea obtineat.l.Barbarius.ff.de offi.præto.l.quidam.de re iudi.Tamen poſt mortem bona illius fiſcus accipit, quia ille erat vt latinus libertus.

Clauſula in literis naturalitatis ponenda.

Et ita vidi ſeruari.Ideo tutius eſt in literis exprimere, quod obtinere poſ- 15
ſit officium vel beneficium,& fructus illorum recipere,& acquirere: ac etiã alia quęcunque bona,& de illis teſtari,& aliâs diſponere:ſiue inter viuos,vel in vltima voluntate,prout ſibi placuerit, & ita ſoleo conſulere ad vitandas opiniones.

Officium habẽs in regno, ibidem degere debet.

Item ſolet apponi prouiſo quòd in regno degat.Nam Rex non intendit, 16
vt pecuniæ ex regno extrahantur,vt patet in ſproœ.cõcordat.Ideo ſi ipſe habeat officiũ,vel beneficiũ in regno, ibi degere debet, & pecunias extra regnũ mittere non debet,vt plenè ſcripſi,in praxi beneficiali,in hoc reſcripto.

Financiam exterus dare tenetur.

Adhæc ſi non exprimatur in literis, ſolet exterus financiam dare camerę 17
computorum,quam aliquando Rex donat,& hoc exprimitur in literis:alioqui taxari ſolet per magiſtros computorum,vt inferius patet.

Exprimẽda in literis naturalitatis.

Item ſolent hæ literæ concedi , vt non ſolùm exteri acquirere poſsint in 18
regno:ſed etiam in locis in quibus Rex dominium habet. Nam multæ ſunt prouinciæ additæ huic regno,quę iuribus regni reguntur.l.ſi conuenerit. §. ſi nuda.ff.de pign.actio, Ideo exprimitur, vt ſic illi bona exterus acquirat, etiam ibi diſponere poſsit,alioqui dubium eſſet.

Item ſi extraneus titulo oneroſo,videlicet emptionis acquiſierit hæredi- 19
tatem in regno,degat tamen extra regnum:ſi ibidem moriatur,poterunt ei ſuccedere conſanguinei.Secus ſi in regno decederet:quia extrà nõ eſt inhabilis.l.nec ei poterit Rex ſuccedere, vt cenſuit Senatus,Anno 1518.die vigeſimatertia Februa.Quia ea non acquiſiuit ex bonis regni:ideo cõmercium non cenſetur remotum exteris,vt patet per totum titulum.C.quæ res vendi non poſſunt,niſi in certis rebus.

Areſtum.

Exteri qui ſint.

Qui ſint exteri,hoc videtur notorium: videlicet, qui in regno nati non 20
ſunt,vel in prouincijs additis regno.Ob id,ſi quis natus eſt in Britannia,non indiget literis naturalitatis:idem ſi in Burgundia,ſiue in ducatu,vel comitatu : quia vtriuſque Prouinciæ Rex eſt dominus,licet de facto ab Imperatore comitatus detineatur.Sed iure poſtliminij nati ibi cenſentur eſſe regnicolæ:& non indigent nunc literis naturalitatis,licet olim conceſſę fuerint,antequam eſſent regno acquiſiti:vt inferius ſcribitur.

Literis naturalitatis quiindigeãt & qui non.

Idem dicimus in natis in Sabaudia.Cùm ſint in prouincia addita regno, & idem in natis in comitatu Perpinhani,vt etiam ſuccedant conſanguineis regni,quia de regno cenſentur.

Sed Auenionenſes impetrare has literas ſolent , & Itali, ac Lotharingi. 21
Flandri,Germani,Angli,Scoti,& alij Exteri, de quibus hîc plura alia dicerem:niſi de his multa ſcripſiſſem in tracta.de pacific. poſſeſſ. in quarta limitat.& in praxi beneficial.in hoc reſcripto.de his tamen gratias Deo opt.maximo ago. Amen.

Trac

TRACTATVS DE LITERIS REQVISITORIIS, SEV ROGATORIIS, ET AN, ET QVANDO Magiſtratus rogati id, quod mandatur, exequi debeant.

PRAEFATIO.

NVNC DICENDVM EST DE REQVIſitorijs,ſeu(vt vulgus Franciç vocat)de literis rogatorijs,& de harum materia, quæ valde pragmaticis frequens eſt,doctoribus verò praxim ignorantibus parum nota: ob id ſequentia ſuper his duxi ſcribenda. videmus enim quòd diuiſum imperiū cum Ioue Cæſar habet,vt dicit Vergi.& iuriſditiones cuilibet magiſtratui in ſua prouincia & territorio aſſignatæ ſunt,c.ſolitæ de maio.& obed.Sicut parrochiæ à Dionyſio limitatę,c.paſtoralis,de his quæ fiunt à præl.vnde ſi quis extra ſuam iuriſditionem cognoſcere velit,non poteſt,quia ibi tanquam priuatus eſt,l.iij.ff.de offi.præſ.c.nouit.de iud.Imò puniri poteſt iudex,qui extra ſuam iuriſditionē aliquid agit. Nam extra territorium ius dicenti non paretur impunè, l.fi. ff.de iuriſ.om. iud.c.fi.de conſt.in vj.Et confunditur ordo eccleſiaſticus, cū ſua vnicuique *Iuriſditiones diſtinctæ.*

1 iuriſditio non ſeruatur,c.peruenit,xj.quæſt.j.†Ob id praxis not.inuenta eſt, vt quando iudex vnius territorij,Seneſchallus,vel bailliuus,in cauſa,de qua iure cognoſcit,indiget teſtibus,vel alijs perſonis ad euictionem fortè,vel alium actum:& hæ perſonę alterius ſunt territorij,Seneſchalliæ,vel bailliuiæ ſeu iuriſditionis:quòd per literas requiſitorias roget,aut requirat iudicem alterius iuriſditionis,vt permittat citationē fieri in ſua iuriſditione,vel executionē,aut quod per ipſum mandatur faciat, offerēs ſe in ſimili caſu ita facturū.Iſte eſt bonus citādi modus,teſte Oldr.conſ.lxxxiij. tertiò quęritur circa fi.& Soc.conſi.clxvij.nō inutilis,in iij.q.in fi.vol.ij. fundatur hęc practica in cle.paſto.§.nos quoq;.de re iudi.vbi dicit Papa,nos quoq; Regis ordinarius iudex quòd ad Imperatoris iudicium citaremus,vel citari aut remitti facere mus eūdē, nequaquàm fuimus requiſiti.c.Romana.§.cōtrahētes,& ibi doc. de fo.comp.in vj.ibi,ſed tūc loci diœceſanus ad denunciationē ipſorū faciet huiuſmodi miſſionē,non dicit ad mandatum, cùm par in parē non habeat imperiū.l.nā magiſtratus,ff.de arbitr.l.ille à quo, §.tempeſtiuū,ff.ad Trebel. *Literæ requiſitoriæ quando dentur.*

2 Ratio quare hoc conſtitutum fuerit,videtur:ne ſingula turbētur officia, l.repetita,C.de epiſco.& cle.l.conſulta,C.de teſta.vnus enim iudex alteri ſuffragari,& ſubſidium præſtare debet:vnus enim alio indiget, vt in ij.conſtit. C.poſt princ.ſcribitur,& in l.epiſcopale,C.de epiſc.audien.c.dilecto,de ſenten.excom.lib.vj.Soci.in c.ſanè,in fi.de for.comp.

3 Secundò,nō debet quis occupare alienam iuriſditionem, l.fi.C.vnde vi.vide Franciſc.Marc.in ij.parte deciſ.ſuarum,quæſtio.xcj.& cxviij.& ſeq. & ſic vnns iudex in territorio alterius nō exercebit actus iuriſditionis:ſed ſi velit ci *Praxis ſeruāda in executione rogatoriarum*

tare aliquem seruiens qui citationem habet,ostendet eam magistratui loci, & requiret permissioné,tunc magistratus solet permittere,si iuri sit cósonũ, & solet ei dare suum apparitorem,vt exterus viator non abutatur:sed si magistratus non reperiatur,requiret apparitorem:vt secum veniat ad executionẽ faciendam,qui si nolit venire,exterus apparitor exequetur.& idem si nullus apparitor inuentus est,nec magistratus:sed executio fieri solet vocatis vicinis:vt est scriptum in summa rurali,in Rub.*En terre d'aucun iusticier*,vbi plus dicit,quando executio fit contra magistratum loci tunc non fit requisitio:quia contra se magistratus non concederet.

Capi non debet quis in territorio alieno sine requisitione magistratus.

Amplia istud non solum procedere in citatione verbali,sed etiam in reali:vnde si Seneschallus Bellicardi vellet capere delinquentem in Montepessulano,non posset nisi per literas rogatorias ad magistratus Montispesulani missas.l.j.§.hæc autem.ibi literæ ad magistratus dentur.ff.de seru.fugiti.l.fi. versi.tribuni.C.de his qui latro.aut alijs.l.omnes.& ibi gl.de agrigol.& censi.lib.xj. gloss. in l.quis sit fugitiuus.§.item Cælius scribit.ff.de ædilitio edi. quam notat Vital.de camba.in tract.clausu.nil noui securit.penden.col.antepenul.l.j.ff.de requiren.reis.Aret.consi.xcv.respondeo breuiter.col.iij.Soci.in c.postulasti.in secundo prin.arti.de for.competen. 4

Iniuria fit magistratui in cuius territorio quis capitur.

Imò prehendens & capiens aliquẽ in alieno territorio sine permissione iniuriam infert iudici,in cuius territorio capit.c.ex parte.j.de verb.signific. quem ibi ad hoc no.doc.& Chassa.in consue.Burg.in rub.*des auens*.in §.j.& locus ante omnia esset resarciendus.l.si quis.§.pe.C.de prescri.xxx.vel xl.annorum.l.si quis ad se fundum.C.ad leg.Iul.de vi publi.Iac. de bello visu, in sua practi.rubri.de fuga reor.fo.53.nu.49. 5

Apparitor curiæ supremæ sine requisitione capit.

Apparitor tamen curiæ supremæ quando prehendit aliquem,non tenetur(quia periculum est in mora)requirere antequàm cœperit sed posteà sic. ita censuit frequenter Senatus. 6

Etiam si apparitor alterius inferioris magistratus inueniret reum fugiẽtem,poterit eum prehendere sine requisitione,& ducere ad carceres illius magistratus,vbi est comprehensus,& posteà poterit ab eo permissioné petere,& ei literas ostendere.Ias.& alij in §.j.de actio.in insti.vbi suspectus de fuga potest capi,vbicunq; fuerit cóprehensus,etiam à parte,vt docet de Ripa, in c.j.de iud.post Ias.in d.§.j.

Requisita in literis requisitorijs.

Est tamen notandum,quòd tam in causa ciuili,quàm in criminali, literæ requisitoriæ debent esse iudicis rogantis sigillo,vel magistratus signatę,alioqui non facerent fidem.l.si qua per calumniam.in fi.C.de epis.& cler.c. tertio loco.de probatio.secundò requiritur quòd literæ sint publicæ. Oldra. consi.cxxiiij.quod remissio. 7

Tertiò,debet continere requisitionem,vt patet in l.j.ff.de req.reis. 8

Causa inseri debet in literis requisitorijs.

Quartò,sicut in ciuilibus debẽt literæ cótinere causam,videlicet propter contractũ in nostra iurisditione factum,vel aliàs.d.§.contrahentes.ita in criminalibus debet delictum in literis rogatorijs per delinquẽtem cómissum exprimi,& qualitas delicti probati,aut cófessi,vt melius & tutius requisitus succurrat.tex.in authen.vt nulli iudi.§.si verò quis cóprehensorum.colla.ix. l.fin.ff.de offi.præf.vigil.& tunc sine nouo processu iudex requisitus procedet:secus si ageretur de punitione delinquẽtis, & sic de magno prę iudicio. 9

Bald.

Bald.in authent.clericus.C.de epiſcop.& cleri.Barto.& alij in l.magiſtratus. ff.de iuriſditio.omn.iudic. Iorda. Bricius in repetit.dicto §.contrahentes. in fin.text.

10 Notandum, quòd iudex requiſitus poterit cum ſuis proprijs ſeruientibus,ſi velit,delinquentem remittere,per ea quę not.in l.penulti.ff.ſi ex noxa.cauſ.agat.Iacob.de bello viſu,in ſua practica,Rubr.de remiſ.faciend.numero 82.liberatur tamen tradendo ſeruientibus requirẽtis,ſi in literis requiſitorijs hoc cautum ſit.l.ſolent.ff.de cuſto.& exhibit.reo. l.vna.C.vt omnes cauſæ tam ciuiles,&c.circa fin.Tutius faciet iudex remittens, ſi ſibi procuret fieri inſtrumentum publicum de requiſitione,captione, ac remiſſione, vt poſteà ſit liberatus.textus in authent.de eccleſiaſti. rer.immobil. alienat. collat.quinta.§.ſancimus.iunctis his quæ not. in l.ſiue apud. C. de tranſact. & ſi non confidat his apparitoribus,vel timeat quòd auferatur ab eis,debet dare ſuos ſeruientes comites.

Remittit iudex delinquentẽ cum ſuis apparitoribus.

11 Item hæc remiſſio expenſis iudicis petentis remiſſionem & prehenſionem rei delinquentis fiet.l.ſi culpa.ff.de rei vend.l.ſed ſi hæreditas.§.j. ad exhi.non debet tamẽ iudex requiſitus aliquid pro ſalario capere,ſed ſua ſponte,& liberaliter reum captum remittere.c.ſtatutũ.§.inſuper.de reſcri. in vj.l. diuus.ij.de cuſto.reo.Alioqui à ſuperiore puniri poſſet.

Expenſis cuius remiſſio fieri debeat.

12 Intellige quòd iudex requiſitus non tenetur delinquentem capere, niſi informationes fuerint ad eum miſſæ clauſæ,ac ſigillatæ,cum decreto de capiendo,& delicto per eum commiſſo.l.ſi cui.§.fina.ff. de accuſ.gloſſ.in l.de iure.ff.ad municip.l.j.C.vbi cauſa ſtatus.text.de iure ad hoc melior,in l.non dubium.ff.de cuſt.reo.& §.ſi verò intra.in authen.de mon.coll.j.& de man. princip.§.ſed etiam ſuſcipientes.& text.in l.interdum.§ j.ff.de publ. Henricus Bric.in c.j.in fi.de raptor.Henr.Bouer.in ſing.inci.Remiſſio.quæſt.iiij. Imol.& alij poſt glo.ibi in d.clem.paſtoralis.

Requiſitus iudex quando prehendere debeat reum.

13 Hoc verum,quando ille capiendus haberet domicilium,quia tunc non poteſt capi non præcedentibus informationibus.Salice.in l.nullus.v.not.C. de exhibend.reis.Benedi.in repetitio.capit. Raynutius,in verbo mortuo.in j.not.nu.201.de teſtament.dixi in repetit.l.diuus.folio 19.verſicu.hodie.ff.ad ſenatuſconſult.Syllan.& idem ſi eſſet homo bonæ famæ & cõditionis,alioqui ſi capiendus eſſet malæ famæ vel vilis, aut vagabundus, etiã ſine informationibus iudex requiſitus eum debet capere,cum literis requiſitorijs,quibus debet credere,dicto §.ſed etiam.de mand.princip.& §.ſi verò quis comprehenſorum,in authen.vt nulli iud.colla.ix.& hodie ex conſuetudine generali non mittuntur,niſi literæ requiſitoriæ:quia poſſent auferri ab apparitore,in quibus exprimitur informationes eſſe factas:& per gentes regias viſas,ac decreto iudicis fuiſſe ſtatutum requirente procuratore regio, vt vbique extra loca ſacra tales ſceleſti caperentur, quod rogamus, vt facias, aut fieri per ſeruientes noſtros permittas,&c.

Informationibus nõ factis quando reus capi poſſit,vel non.

14 Videndũ eſt,an iudex poſſit decernere,quòd reus capiatur viuus,vel mortuus,quod non puto:quia cùm ſit abſens,damnari nõ poteſt.l.abſentem.ff. de pœnis.Ioann.Fab.per illum tex.in l.ij.§.ſinautem.C.de his qui latro.&c. multò minus ſeruiẽs poteſt interficere delinquentẽ,vel verberibus afficere, quòd ſi fecerit vltimum ſupplicium non euadet.l.final.C.de malefi.& ma-

Capiatur vt quis viuus, vel mortuus nõ poteſt iudex decernere.

Apparitor verberãs captũ vltimo supplicio afficitur. themati. ideo dicit Alberic. in tracta. statu.in quarta parte quæstio.xxxvj. 14
quòd postquàm aliquis captus est,non debent apparitores eum offendere, alioqui vltimo supplicio puniri debent.Et mirandum est,quòd iudices hoc seruari non procurent,quia quotidie viatores hosce malè tractant,licet innocentes sint hi qui capiuntur.

Resistẽs seruiẽtibus impunè occiditur. Si tamen delinquens resisteret,& seruientes eum occiderẽt,nulla erit no 15
xia:quia ipse reus se videtur occidere.l.si seruus.C.de his qui ad eccle.cõfug. Floria.in l.si seruus.in fin.principij.ff.ad legem Aquiliam:Angel. in tractat. de malefic.in glo.fama publica.versicul.& primò quando officialis.l. secunda. & ibi doct.C.de deserto.lib.xij.Bald.in l.nec timorem,per illum tex . ff. quod metus caus.

Captum nõ potest iudex vel apparitor liberare. Nota,quòd iudex,cui remissa est prehensio , si semel delinquentem ce- 16
perit,non poterit eundem delinquentem dimittere & liberare,iuris ordine non seruato.l.fi.ff.de offi.procurat.Cæsar.multò minus seruientes postquã ceperint aliquem , possunt eum pecunia eis(vt sæpe fit) data liberare , vel postquàm eis traditus est:quod si fecerint puniẽdi sunt,vt probatur in l. milites.ff.de custo.reo.l.ad commentariensem.C.illo titu.

Seruientes,*ac les bayles* municipiorum(vt dicunt)sistere,arestare,ac cape 17
re possunt, sed non liberare captos,teste Iacob.de bello visu,in dicta rubri. de remissi.faciend.numero 84.ratio est,quia non potest absoluere,qui non potest condemnare.l.iij.ff.de re iudic.l.nemo qui.de regulis iuris.& si liberaret,condemnaretur ad repræsẽtãdum eum suis sumptibus,& sic sæpius audiui multos condemnatos.

Retinere nõ potest iudex requisitus captum. Item nec iudex, qui cepit delinquentem ad requisitionem alterius, po- 18
test eum retinere,etiam si delinquens velit,& requirat,dicens requirentem esse sibi suspectũ:quia non est in hac parte nisi executor,ergo non poterit cognoscere,nisi esset eidem mandatum,& tunc daret eidem adiunctum. l. apertissimi.C.de iudi.l.j.ff.vbi caus.stat.Iacob.vbi suprà.nu.70.

Ecclesiasticus iudex requirit ecclesiasticum et laicum. Amplia insuper siue requirens fuerit iudex ecclesiasticus,siue laicus,capi 19
tu.Romana. §.contrahentes.de foro competent.Quandoq; iudex ecclesiasticus requirit eundem ecclesiasticum,vt quando quis est hìc excõmunicatus,officialis huius ciuitatis rogat officialem Tholosanum,vt talem denunciet excommunicatum ibidem, vel citet ratione contractus hìc facti,& vocatur rogatum,in quo solent apponi hæc verba.in iuris subsidium requirimus & rogamus.

Iudex laicus requisitus an cognitionem causæ habeat. Aliquando ecclesiasticus exigente necessitate requirit laicum. capi.dile 20
cto.in fin.de senten.excommunicatio.lib.vj. & dic quòd quando ecclesia est oppressa per laicos ratione hæresis,debet iudex secularis sine aliqua cognitione,statim facta requisitione iuuare ecclesiã,& impartiri auxiliũ.c. de liguribus & c.principes.xxiij.quæstione v.& qui tale officium negligit impartiri,debet priuari sua iurisditione,cùm parum ab hæresi distet.c.ad abolendam.de hæretic.capitul.vt inquisitionis.§.prohibemus.illo titulo lib. vj. Et facias regulã,quòd iudex secularis tenetur sine aliqua cognitione impartiri suum officium in omni casu,de quo non potest cognoscere c.cùm non ab homine.de iudic.capitu.ad falsariorum. de crimini.falsi capitu.degradatio.de pœn.libro sexto.Anto.de Butri.post Innocen.in c.primo de offic.ordi.Hodie

21 din. † Hodie cautum eſt à Rege Henrico ij. quod iudices eccleſiaſtici poſſint hæreticos capere per ſuam familiam, vel familiam iudicis ſecularis, quæ debet ei obedire in hoc, nec tenetur etiam iudex eccleſiaſticus iudicem requirere ſecularem, nec habet iudex ſecularis videre, an ſententia iudicis eccleſiaſtici ſit iuſta, necne. cap. ij. de excep. libr. ſexto. quia pro ea præſumitur, capit. in præſentia. de offi. ordin. l. Herennius. §. Caia. ff. de euict. Spec. in prin. §. tractandum. folio 31. niſi notoriè appareret de nullitate. gl. ſingu. in capitu. ſuper literis. de reſcript. Bald. in l. prima. C. ne liceat tertiò prouocar. vide tamen Petr. Ancha. in regu. ea quæ fiunt. de regulis iuris. libro ſexto. Bartol. & *Capere quādo poſſunt iudices eccleſiaſtici.*

22 alios in l. magiſtratibus. in fi. ff. de iuriſd. omn. iudicum. † Solet tamen iudex ſecularis citare partem ad opponendum, ſi quam habet exceptionem in executione. Bart. in l. à Diuo Pio. §. in venditione. ff. de re iudic. & l. prima. ff. nil nou. appellation. penden. Cyn. in l. ab executore. C. quo. appell. non reci. Innocen. & alij in capitu. ex ratione. de appel. vide Oldrad. conſi. lxxxix. epiſcopus. Et iſtud eſt commune in omni ordinario, ſiue ſit ſecularis requiſitus ſiue requirens, ſiue vterque. Ægid. bellamera in dict. §. contrahentes. col. iij. de foro compet. libr. vj.

23 Conſydera ſiue iudex requirat alium iudicem, ſiue exactor, vel theſaurarius requirat præſidem, quòd poteſt, & ad petitionem exactoris colligitur Bailliuus facere exactionem tributorum confiſcalium. l. in fiſcalibus. cum l. ſeq. & ibi de Platea. C. de exact. tributor. libro decimo. & ibi dicit patruus meus per illum text. quod theſaurarij non habent iuriſditionem. ideo non poſſunt compellere, nec dare dilationem ad ſoluendum debitum regium, & ſi dederint tenentur interim ſoluere de proprio, & hodie hæc munerum materia eſt valde frequens, & vtinam non eſſet tam nota, vt dicam in rubr. *des aydes, tailles & gabelles.* *Theſaurarius requirit iudices.*

24 Item in remiſſione poſſeſſionum requiri poteſt iudex, in cuius territorio res ſita eſt. c. Romana. §. contrahentes. de foro compet. libr. vj. vide Bal. conſilio clvj. quidam in terra. in v. vol.

25 Quod & intellige idem in ſententiæ executione, vt iudex vnius iuriſditionis teneatur exequi ſententiam alterius. tex. in l. à Diuo Pio. §. j. ff. de re iudic. Bald. in l. finali. C. ſi à non competen. iudic. Iaſ. in d. l. properandum. §. ſinautem reus. Anton. Tremol. in additio. ad Vbert. de bona curſo. rubrica de imped. execut. §. ſeptimò etiam in criminalibus. Hyppo. conſil. lxxxvj. licet iam. col. ij. & ſeq. *Sententiam vnius alter iudex exequi debet.*

26 Quod declara, quando iudex pronunciauit ſecundum leges, ſecus ſi pronunciauerit ſecundum ſtatuta, & conſuetudines loci ipſius iudicis. Bal. in l. vna. in fin. C. de confeſſ. quia ſtatuta municipalia vnius territorij, alter iudex in exequendo ſequi non debet: ſecundum eum in l. prima. in iiij. quæſtio. C. ne filius pro patre. Alexan. in dicta l. à Diuo Pio. §. ſententiam. col. tertia. Alexand. & alij in d. §. ſinautem reus. Hypp. in ſingul. cxxxviij. iudex vnius. Iaſ. in l. cùm quædam. colum. vlti. ff. de iuriſd. omn. iudic. ſed in vſu forenſi non ſolet fieri hæc differentia.

27 Item dicimus hanc requiſitionem fieri poſſe, ſiue ſint iudices ſub eodē domino, ſiue non, ideo iudex villæ nouæ, vel alius de regno, poterit requirere iudicē Aueniōnēſem, & è contrariò, vt docet Bonif. vit. in cle. paſtoralis. verſ. *Requiri etiam iudices alterius regni poſſunt.*

nos tam. de re iudic. & quotidie hoc fieri solet.

Quod intellige ex vrbanitate, non ex necessitate, ad hoc vt possit cogi: 28
quia par in parem. &c. d. l. nam magistratus. Bonifa. vbi suprà. per glos. ibi: dicam tamen infrà an posset cogi per repressalias.

Testiũ examinatio cõmitti potest magistratibus loci vnde sunt testes.

Ita etiam in testibus, quorum receptionem, & examinationem potest iudex vnius iurisditionis alteri committere, vt litis sumptus euitẽtur. l. iudices, 29
& authen. apud eloquentissimum. C. de fide instrumen. §. & quoniam. in authen. de testi. coll. vij. vide Bart. & alios in l. ij. C. de naufr. lib. xj. & hoc debet facere, non partes cogere ad fundendum magnas impensas.

Procedet etiam tam in magnis causis, quàm in paruis, quia vbique est eadem ratio. Bonifac. in dicta clement. pastoralis. dicto versicu. nos & generaliter, quando actus non potest per iudicem vnius territorij, potest requirere alium, vt id expediat, & quando videt impensas magnas esse: nec erit credendum isti commisso, nisi fidem de sua faciat commissione in scriptis, per tex. in l. vna, C. de mand. princip. l. prohibitum. & l. defensionis. C. de iure fisc. libro decimo. 30

Superior nõ requirit, sed præcipit.

Limita in superiore, qui non habet requirere, sed præcipere inferiori, vt archiepiscopus archidiacono, vel Bailliuus præposito, ita latum arestum Parisien. vt testatur Ioan. Gal. in quæstio. per aresta, quæstione xcv. fuit dictum per Arestum, per doct. in d. cle. pastoralis. & tunc in literis solent apponi hęc verba: *mandons & commandons*, & tunc quod præcipitur, necesse est fieri. c. fin. xiiij. quæstio. j. nisi rationabilis causa allegaretur. c. si quando. de rescri. & superius scripsi in tract. de rescri. artic. j. & ij. 31

Literæ requisitoriæ non faciunt quem iudicem.

Secundò limita, quando iudex, cui scribitur, non esset iudex condemnati ratione domicilij, originis, aut ratione rei sitæ, vel alio modo: hæ enim literæ requisitoriæ non facerent eum iudicem. no. in c. fi. de foro comp. Vincen. Hercu. in dicta l. à Diuo Pio. § primo. col. vj. quod est notandum secundum eum, quia sicut priuatorũ consensus non facit iudicem eum, qui nulli pręest iuriditioni. l. priuatorum. C. de iurisd. omnium iud. ita iudex remittendo non facit iudicem, qui non est 32

Requisitus an sine literis exequi possit.

Quæro an iudex requisitus sine literis requisitorijs possit exequi citationem, & alia facere? Respon. non, per tex. in l. prima. ibi literæ ad magistratus dentur. ff. de seruis fug. l. prima. de requir. reis. §. si quis verò cõprehensorum. in authen. vt nulli iudic. colla. ix. text. in l. vna. C. de offic. comit. rerum priuatar. & in l. properandum. §. sin autem reus. C. de iud. quem tex. Paulus, & Ias. dicunt meliorem iuris. allegaui tamen superius vltra eos meliores, & clarius exprimentes, & si sine literis procederent esset nullus processus, vel sententię executio, secundum eos. Tum primò, quia officium suum non debet impartiri non petitus. l. iiij. §. hoc autem iudicium. ff. de damno infecto. & paria sunt, non esse, vel apparere. l. duo sunt. ff. de testamentaria tutel. & sine literis facilè non appareret: tum etiam, quia consuetudo & vsus sic obtinuit. Cyn. Bald. & alij, in l. cùm quædam puella §. fi. ff. de iurisdi. omn. iudic. vbi dicunt sic fuisse Florentiæ obtentum. & sic minimè mutanda sunt, quæ semper certam interpretationem habuerunt, l. minimè. ff. de leg. etiam consuetudo est, quod requisitus concedat literas, quas vocant, de pareatis, siue annexas, continentes sibi placere executionem fieri in suo territorio. 33

Limita

Limita in literis quas vocant.*Clamores parui sigilli Montispessulani*,in quibus nullæ literæ de pareatis dantur,per ordinatio.Reg.rubr.*du petit séel de Montpellier*.articul.duodecimo.quam hîc,eo quòd est huic materiæ conueniens,inserui.

Loys xij.Artic.cliij.*des premieres.*

Item pour obuier aux despens que les sergens font aux debiteurs : au moyen des annexes, qu'ilz vont obtenir des Seneschaux,Baillifz ou Viguiers aucunesfoys deux ou trois iournées loing des debteurs. Articulus vnicus.

GLOSSA PRIMA.

1 CAVSA igitur huius constitutionis est, ad vitandũ expensas quas apparitores faciebant in quærendis his literis de pareatis. Cùm interdum oportebat eas quærere per tres, vel quatuor dietas,ob id multę fiebãt expensæ debitori,qui in fine omnia ista reddere tenebatur,vt in l.properandum.§.sinautem alterutra.C.de iudic.ideo vocari has literas Clamores,dixi in tract.de liter.oblig. *Literæ clamoris quare sic vocẽtur.* arti.j.quòd inducant debitores,contra quos fit executio,ad magnos clamores,& sic ab effectu nomina imposita sunt, sicut interdictorum nomina.§.j. de interd.in inst.ideo Rex statuit,vt sequitur.

A esté ordonné que desdictes clameurs du petit séel,ne se prendra aucune annexe, ou letres de pareatis, fors seulement que le sergẽt porteur desdites clameurs sera tenu d'insinuer icelles aux officiers ordinaires, ou il viendra faire ladicte execution ou ledict debiteur fera sa residence.

GLOSSA II.

1 IGITVR specialiter statuit in hoc casu princeps, propter *Literæ annexæ necessariæ.* rationem expressam,ne apparitor quęrat literas annexas,vel de pareatis dictas,à Seneschallis vel Bailliuis,sed sufficit quod literas clamoris insinuet,& ostẽdat magistratui,in cuius territorio residet debitor,& in quo facit executionem, ergo in hoc casu est statutũ,ne quis has literas annexas habeat : ideo in alijs casibus regula procedet.l.prima.ff.de offic.eius. nam sicut literæ rogatoriæ debent dari à magistratibus requirentibus,vt suprà dictum fuit : ita & requisiti suas annexas & permissionis literas tradere debent,vt appareat executionem esse iure factam.& sic regula est,quod literæ requisitoriæ debẽt interuenire.

2 Item deputati à generalibus monetarum Parisiens. ad visitandum monetarios,non petunt pareatis etiam à parlamentis,vt est in Rubric. *des monoyers*.ordin. vij.art.lxxxiiij. *Requisitoriæ literæ quando non sint necessariæ.*

3 Fallit,quando sententia esset lata per iudicem,qui non præest territorio, vt pote per dominum Rectorem vniuersitatis,tunc executio fiet sine literis

requisitorijs. Bal. in l. episcopale iudicium. C. de episco. audient. quod declara & limita, vt per Alex. in l. à Diuo Pio. §. j. ff. de re iudi. & per Iacob. in l. argentarium. §. j. col. ij. de iudi.

Iudicati actio exequi potest sine literis requisitorijs.

Secundò, limita quando ageretur actione in factũ, seu iudicati, tunc enim 4
sine literis exequi poterit, quia actio exerceri poterit vbique locorum, vbi reus sortitur forum. allegant l. fina. in fin. C. de præscrip. xxx. vel xl. ann. Bart. & alij in dicta l. à Diuo Pio, §. primo. Pau. & Iason in d. §. sinautem reus. vbi doct. assignant diuersitatis rationem, ibi vide. sed tamen praxis etiam in isto casu has petit literas, aliâs sine literis oporteret de nouo agi.

Tertiò, limita quando requisitus haberet iurisditionem ratione originis, 5
vel domicilij in personam condemnati, tunc etiam sine literis requisitorijs exequetur. Bald. in additio. ad Specula. in tit. de sent. col. viij. versic. sententia lata per vnum iudicem. esset tamen hoc nimis restringere iura, teste Iacob. in d. l. argentarium. ideo etiam hoc casu peti solent.

Literæ annexæ à quo obtineri possint.

Quartò, si intra iurisditionem parlamenti viator exequatur sententiam, 6
vel arestum, sufficit obtinere literas de pareatis à Bailliuo, vel Seneschallo. sed si vnius curiæ parlamenti arestum in alia iurisditione & ressortu parlamenti exequatur, tunc literæ annexæ obtinebuntur ab alio parlamento, aliâs non poterit fieri executio, vt censuit senatus Parisien. pro Domi. *du perier.* anno 1543. die ij. Iulij, quod est iuri consonum, in l. cùm vnus. §. is qui possidere. ff. de bon. autho. iud. possid. & tunc impetrari solent à Rege literæ di- 7
rectæ alteri parlamento, vbi Rex mandat, vt executionem faciant, & tunc parlamentum non solet hoc recusare.† Sed parlamentum Tholosanum solet remissionem recusare propter non contractum factum cum principe, in quo promisit personas ressortus Tholosani non extrahere ex quacunque causa, nec eorum causas, & hoc conuenit rubric. de caus. in Concord. potest tamen iudex ordinarius consentire, vt captus intra carceres suos inijciatur, sed sine senatus permissu non poterit extrahi: vt iudicauit senatus, ann. 1544. die xxviij. Iunij in Tornella, quàm Tholum Budæus in foren. vocat.

Arestum.

Parlamentum Tholosanũ remissionem non cõcedit.

Arestum.

Requisitio nõ debet fieri in ciuitate fœderata.

Quintò, quando per sententiam esset imposita pœna personalis, tunc iu- 8
dex territorij sine literis requisitorijs exequetur, vtpote si alicui interdictum fuerit, ne in iurisditione moretur, nõ morabitur etiam in ciuitate con fœderata, per l. non dubito. in fi. ff. de captiu. & postli. reuers. quam sing. dicit Alexan. consi. lxxxiiij. in causa. colum. vlti. in iij. vol. & Barb. consi. xj. illud afferam. col. xvij. in ij. vol. & consi. lxiiij. scribitur. col. vj. in iiij. vol. Socy. consi. lxxiiij. in præsenti. col. iij. in primo volu. tamen contrarium tenet Bald. in l. executorem. col. ix. in fin. & seq. C. de execut. rei iudic. vbi requisitione opus esse scribit. & ista opinio est de iure verior, & seruatur secundum eum de consuetudine. & doct. in d. §. primo, l. à Diuo Pio. & istud est tutius, quod literæ requisitoriæ dentur.

Requisitus magistratus nõ obtemperãs quomodo sit puniẽdus.

Quæro, si magistratus requisitus ad literas requirentis nolit exequi, an 9
puniendus sit, & qua pœna, vel an cogendus sit. Respondeo, quod requisitus primò peccat recusando, quia non implet legem Christi dicentis: Alter alterius onera portate. ad Galat. vj. cap. & c. ponderet, quinquagesima. distinctio. Ægid. de Bellamera, & alij in dicto §. contrahentes. vide Barb. in capit. iij. col. iij. de fideiuss.

Secun

10 Secundò,non tenebitur posteà requirens in simili casu impartiri auxiliũ, quod enim quisque iuris in alium statuit,ipse eodem iure vti debet . rubri. ff.quod quisq; iur.c.cùm omnes.de constitu.& Terren.Omnium rerum vicissitudo est,moralis Cato:Tu quoq; fac simile.Ideo in literis requisitorijs solet apponi: *Nos offerentes in similibus vobis complacere.&c.*

11 Tertiò requisitus non faciens est periurus,ab initio autem iurauit seruare iura,consuetudines,& constitutiones.in authen.iusiurand.quod præstatur ab his.collatio.secunda,& iura,& consuetudines volunt hanc requisitionem debere perfici,alioqui in vanum requisitio fieret.

12 Quartò,tenetur ad interesse parti.Bart.in d.§.primo.l.à diuo pio. per l.si iudex.ff.de var.& extraor.cognitio.Aufre.in decis.Tholo. quæstio . ccccxj. requisitus.

13 Quintò,secundum quosdam iudex requirens compellet requisitum. d. §.primo.dict.l.à diuo pio.vbi text.vtitur verbo iussum.quod importat quãdam superioritatem.rubric.quod iussu.ff. si quis mihi bona.§.iussum.ff. de acquiren.hæredit.facit §.si quis comprehensorum.vbi vtitur verbo iubemus.& quod percipitur,imperatur,& quod imperatur necesse est fieri . c. fi.xiiij.q.j. *Requisitus à quo cõpelli posit.*

14 Nam in hoc secundum eos requirens dicitur superior,quia hoc facit autoritate legis vel melius dicunt alij,quòd superior requisiti cõppellet eum, cùm par in parem non habeat imperium.l.ille à quo.§.tempestiuum.ff. ad Trebellia.& hoc per tex.in c.nullus.de iurepatrona.& hæc opinio de consuetudine inoleuit.nec obstat d. §.primus,quia intelligi iussum debet per superiorem,vel alij habent,si hoc visum fuerit,& melius.nec obstat verbum iubemus.Nam licet Imperator iubeat,tamen non dat potestatẽ iubendi,vt *Iubemus verbum,importat superioritatem.*
15 docet Bellamera & alij in d.§.contrahentes.†Et si nullum haberet superiorem,vt si Rex Franciæ requireretur à Rege Angliç,& nollet obtemperare, solent cõcedi repressaliæ,& ita fuit aliàs factum contra Auenionen.à magistratibus regni requisitos,teste Iaco.de bello visu q.iij.d.§.cõtrahentes .intellige,vt ibi per eum,& Bonifa.in d.cle.pastoralis.

16 Sextò faceret litem suam iudex,qui requisitus negligit facere iustitiam. l.pen.C.de pact.l.si filiusfami.ff.de iudic.c.j.de re iudic.lib.vj . Et tanquàm conscius criminis debet puniri.l.prima.in fin.& l.Christianis.C.de paga .§. iudices.de pace tenenda inter subdi. & iura firmand.in feud.& ibi gloss. in verb.neglexerint.Iacob.de bello visu in sua practica in rubric.de fug . reor. *Iudex requisitus si negligat facit litẽ suã.*
17 versi.item suspecto aufertur.Iacob.in l.argentarius. §.fi.ff.de eden.† Imò talis iudex sic negligens postquàm fuerit condemnatus per superiorẽ ad mulctam,non poterit impetrare rescriptum remissiuum illius mulctæ.tex. not. in l.mancipia.C.de seruis fugiti.quem not.Do.Sanxon in ordina.Turo.arti. vlti.in princip.Solent tamen quotidie literæ iste impetrari,quicquid in contrarium dicatur. *Condẽnatus ad mulctam non potest impetrare literas,vt ei remittatur.*

18 Septimò secundum alios pars habebitur pro citata,postquã impeditur, ne citetur.clementi.causam ibi.verum si propter appellati.&c.de electio.facit l.final.C.de nauicular . libro vndecimo . vbi Bartol. notat quod ob negligentiam vel delictum superioris puniuntur ciues.Ioannes Andr.in regu. non debet.de regulis iuris.lib. sexto.in nouell.facit quod habetur in cõcor.

in rub.de inter.indiffe.non ponen.vbi propter negligentiam superioris potest terra subijci interdicto,& tota ciuitas.& sic fuit Tholosæ mea memoria interdicta ciuitas instantibus cordigeris,vel audi quid statuatur quando requisitus non vult exequi.

Lesquelz ordinaires feront lesdictes executions,ou les feront faire : & s'ilz estoyent refusans & en demeure: lesdicts sergens pourront faire ladite execution:& non autrement.

GLOSSA III.

Recusante requisito apparitore exequitur.

HABES hîc practicã,vt ordinarius, cui ostensæ sunt literę 1
ne apparitor extraneus abutatur,potest dictas literas executioni mãdare per suos apparitores,quòd si ordinarius recuset,vel moretur,poterit viator extraneus exequi,& quamuis hic sit copulatiua, tamen accipitur pro alternatiua, vt l.sæpe.ff.de verborum signifi. adeò quòd si recuset ordinarius exequi,vel differat,poterit viator authoritate huius legis executioni mandare suas literas: requiritur tamen satis longa mora, puta vnius diei, secus si differret per vnam horam,tunc non posset viator exequi,sed expectare haberet, argumen.l.si longius.ff.de iudic.tenetur tamen requisitus statim atque est petitum hoc expedire vel recusare,vt scripsi in form.liter.executor.in gloss. distulerint,in concor.

Mora quæ requiratur.

Citare per edictũ quando apparitor extraneus possit.

Item poterit hic requirens citare per edictum, vel nuncium, sicut esset 2
eius territorio.arg.l.ij.C. vbi in rem act.l. nulli,de iudic.& hoc placet Bart. in extraua.ad reprimendum,in verb.per edictum.col.vlt.Areti.d.cons.lviij. diligenter.Ias.in l.cùm quædam.col.vlti.& in l.fi.de iurisd.omn.iud.sed melius est quòd apparitor exequatur vt hîc permittitur.

Viator capere potest delinquentem sed non extrahere.

† Vel si seruiens timeret criminosum fugam arripere velle, poterit illum 3
capere ante requisitionem,&idem quando non potest de facili recursus haberi ad iudicem illius territorij.arg.l.generali.C.de dec. li.x.Sicut de debitore fugiente dicitur,in l.ait prætor.§.si debitorem.ff. quæ in frau. cred.Ias.in §.primo instit.de act.moder.in c.j.de iudic. debebit tamen seruiens posteà iudici illius territorij præsentare captum, & eidem reddere, ac facultatem petere extrahendi illum,aliâs non posset,dicto §.si verò quis comprehensorum.l.capite.ff.de adulte.Iac.de bello visu in sua pract.rubr. de fuga reo.nu. 49.Hypp. sing.cciij.iudex.

Requisitus nolẽs permittere reũ capi est sua iurisditione priuandus.

Adde quòd si requisitus nollet capere,vel permittere in sua iurisditione 4
delinquentem capi,posset sua priuari iurisditione per superiorem,quia abutitur illa.argu.c.vt priuilegia.de priui.†Vt puniatur,in quo deliquit.authen 5
ti.omnes peregrini.C.communia.de success.c.postulastis.Et ibi dixi vlt. no. de cler.exc.minist.vel poterit puniri pœna.l.ad commentariensem.C. de custo.reo.Iac.de Bello visu vbi suprà.nu.55.

Prætereà poterit compelli requisitus per suum superiorem, & etiam 6
requirens si nollet requirere. capitulo nullus. de iure patronatus,c.si forrè.

lxv.di

xv.dist.c.j.de offi.ordi.in authen.vt differen.§.j.iud.colla.ix.

7 Fallit quando haberet iustam causam contradicendi.Vincē.in d.§.j. col. xiij.Bal.consi.xcviij.casus scribitur.in iij.vol.tene practicam tex.quòd si ordinarius recuset vel differat,vt seruiens exterus possit exequi,& de hoc debet cōstare.nam seruiens in sua relatione scribet adhibitis duobus testibus, vel ipse poterit requirere ordinarium coram notario,& testibus.

8 Secularis verò non coget ecclesiasticum.c.ij.de excep.Henri.in c.j.de raptor.Fab. & Cy.in auth.qua in prouincia.C.vbi de cri.agi opor.Bellamera, & Iacob.de bello visu,in d.§.contrahentes.q.iij.de for.cōpetē.& ista opinio est tutior & melior.vidi tamen quandoque in hoc regno iudices Regios compellere clericos capiendo temporalitatem,quam vocant spectantes ad iudicem ecclesiasticum sub manu Regia,donec fecerit,quæ mādat d.secularis.alibi fusius dicam an bene,& quo iure. *Secularis magistratus an cogat ecclesiasticū.*

9 Priuati tamen nō possunt cōpelli ad capiendum aliquē.l.nō est singulis. ff.de reg.iur.Alber.in l.j.§.fi.ff.de seruis fugit. quia pecuniam possunt recipere pro capiendo,quod nō possent,si tenerētur.l.iiij.§.vlt.ff.de cōdi.ob tur. cau.l.solēt.de præscri.ver.Si tamē apparitor præciperet laico,vt eidem autoritate Regia succurreret:dicens *ayde au Roy*.laicus nō debet recusare, qui si non obtēperet,poterit puniri pœna arbitraria,si delinquens euadat:secus si præciperet clerico,cùm seruiēs in eū potestatem nō habeat,nec secularis iudex iurisdictionē.Masuer.in rub.de pœnis.§.itē si seruiēs.per l.liber homo.in ij.ff.ad leg.Aqui.vide Io.fab.in l.fi.C.de his qui latro.& Luc. de penna in l. vna.col.viij.C.ne rustici ad vllum obsequi.auocen.lib.xj. *Capere aliquem an cogatur priuatus.*

10 Quæro,bailliuus Bituricē.ad requisitionē bailliui Aurelianē.literas quas dicunt de pareatis dedit,seu annexas tribuit:permittendo quòd literæ rogatoriæ iudicis Aurelianē.exequerētur in sua iurisditione:nūquid pars ab isto consensu possit appellare?respondeo nō:quia iudex requisitus non est nisi merus executor,& talis qui tenetur obtemperare requisitioni iustè factę,vt suprà dixi:ergo pars non poterit appellare:& quia non grauatur pars. Collecta.Innocen.& Parnormita.in c.cùm in iure.de offi.degati.Aufre. in decis. tholos.q.xlij.requisitus. *Appellari non potest à permissione exequendi.*

11 Ex his ergo posset dubitari,an citare quis possit extra suum territorium. Reperio in hac quæstione plures opiniones, propter quas res est adeò dubia, vt Cæsarea egeret declaratione vt dicit Angel.in disput.incipien.Bononiē.in ij.q.tamen ne ego pragmaticos opinionibns & non sententijs, ac dicterijs onerem, facio regulam : quòd iudex extra territorium suum non potest citare.tex.formalis in cle.pastoralis.de re iudicata.cle.vna,per locum à speciali,de foro competenti,cum alijs similibus:quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè.l.finali vbi Hypolitus.ff.de iurisditio.omnium iudicum. *Citare quis an possit extra territorium.*

12 Amplia,siue fuerit citatio realis.l.sicuti.§.Aristo.& ibi Bal.ff.si seruit.vendic.& d.cle.pastoralis,& d. clemen.vna.de foro competen. Quia est executio,quæ extra territorium non potest fieri.l.cùm vnus.§.finali. ff.de bon. auth.iudi.possiden.& dicto §. sinautem reus.Salice.in l.ij.C.de exhib.reis.siue verbalis,quæ etiam non valet facta extra territorium,nisi per literas rogatorias,vt hîc.

Tum primò, quia extra territorium, &c. vt dixi. Tum, quia citatio est sententia, l. cum clericis, C. de episco. & cler. quæ non potest ferri extra territorium, in quo is iurisditionem non habet, d. l. fi. & c. quoniam contrà, de probat. nec exequi extra territorium, d. l. à Diuo pio. §. j. 13

Adhæc actus citationis sumit robur & effectum solum à potestate attributa per citantem, sed citās pedem immittere in alienū non potest, d. §. Aristo. ergo non poterit citare. Fely. in c. fi. col. j. de for. comp. Itē quia initium citationis sumit robur ab ipso iudice, qui est in alieno territorio tāquàm priuatus, & in iudicijs attendimus initium, l. ij. C. qui legi. pers. stan. l. in vniuersis. C. qui dare tut. possint. insuper in ipso ortu citationis terretur citatus incontinenti, quòd citatio eum apprehēdit. Sed in alieno territorio nullus potest terreri, nisi per suum magistratum, qui in hoc est alio superior, l. apud. ff. de man. & Ang. vbi suprà. Ergo citatio extra territorium non poterit fieri. 14

Item quia non debet mittere falcem in messem alienam, c. nouit, de iud. 15

Præterea executor citando repręsentat iudicem, qui mandauit, arg. l. & si prætor, ff. de offi. eius. Sed si iudex esset ibi, haberetur vt priuatus, nullāq; haberet iurisditionē, l. iij. ff. de off. pręs. ergo nec executor, & sic non poterit citare. Et hanc opinionē paucis tenet Io. Fab. Regni Francię Cancellarius in §. fi. in fi. inst. de pœna temerè liti. idem tenuit Nic. de Matha. qui fuit magnus homo in iure, teste Old. consi. lxxxviij. Tertiò quęritur in prin. & Soc. in c. sane, in fi. de for. compet. & hæc opinio etiam de consuetudine est approbata. 16

Papa quomodo etiam in terris imperij citat.

Primò limita in Papa qui potest aliquem citare in terris non solùm ecclesiæ, sed etiam Imperij, cùm Imperium ab ecclesia dependeat, c. nouit. de iu. l. j. & ibi Bar. in §. pręsides, de req. reis. & in extrauag. ad repri. in verbo totius orbis, & in ver. per edictum. sequitur Aret. consi. lviij. diligenter, col. iij. Hip. in l. fi. in fin. nu. 147. ff. de iurisd. omnium iud. 17

Hodie verò Papa in hoc regno Franciæ non solet citare, vt quis compareat extra regnum, & ideo annullantur quotidie citationes, quæ fiunt, vt regnicolæ compareant Auenioni, vel Romæ, aut alibi extra regnum. Ita extitit cōcordatum inter sanctissimū d. Papam & Christianissimū Regē, in rub. de cau. in concord. posset tamen in causis grauioribus, vt ibidē scribitur. 18

Secundò, fallit quando iurisditio citantis nulli cohæret territorio, vt in iudice delegato, qui existens in vno loco, citat in alieno loco: habet enim potestatem si sit delegatus à Papa, vel à Rege in vtroque loco, sicut delegans, c. cuncta per mundum. ix. q. iij. secus si esset ab ordinario delegatus, quia nō potest plus iuris transferre, quàm habeat. l. traditio, ff. de acquir. re. do. Alex. in addi. ad Bar. in d. §. præsides. 19

Comes Palatinus citare potest.

Tertiò fallit quando iurisditio citantis non esset coarcta, vt in comite Palatino, qui habet potestatem legitimandi vbique spurios, & potest in vna ciuitate legitimans citare coniunctos etiam extra territorium illius ciuitatis existentes, l. omnes. §. verum si apparitor. C. de epis. & cle. Ang. vbi suprà. Sed in his tribus non potest dici, quòd extra territorium quis faciat: cùm Papa vbique habeat suum territoriū. no. in c. j. de const. & c. nouit, de iud. extraua. vnam sanctam de maiorit. & obedien. in commu. & comes Palatinus legitimare in hoc regno solet, sed iurisditionem exercere non nouit. 20

Quartò, restringe quādo citans omni iurisditione caret, sed simpliciter habet notionē: vt arbiter, l. ait prætor, ff. de re iu. In eo enim est eadē ratio, sicut 21

in

in delegato carēte territorio.l.diem proferre.& l.sed si interpellatur.§.j.ff.de arbi.Sed & in hac limitatione non dicitur citare extra territorium suū cùm nullum habeat.& hoc fit ex consensu partium, quæ sic voluerunt, & non inspicitur iurisditio,sed personæ,quæ sic compromiserunt.

22 Quintò fallit, quando citatio propriè non stat in nomine citationis,sed requisitionis,vt illa qua vtuntur canonici volētes ad actum electionis procedere.c.cum nobis olim.de elect.& c.cum clericis.de præben.lib.vj.glo. in cle.j.de hæreti.§.j.in verb.requisierint.

23 Sextò fallit,quando citatio ordinatur principaliter non ad obligatum citatum,vt compareat,vel det,aut faciat, sed dirigitur solùm ad effectum simplicis intimationis, vtpote sententiam latam hîc per iudicem Bituri.is facit ea intimare Aureliæ cum nuncio vel epistola, quod potest, quia actus intimationis non est pars iudicij, nec actorum.Ideo quolibet tempore expeditur,& quolibet loco.l.item veniunt.§.petitam.ff.de petit.hære. gl.magna in l.j.ff.de act.empt.cle.causam.de elec.c.j.illo titu.libr.vj.& in addi.ad præpo. in c.j.qui matri.accu.poss.plura scripsi in tract.nomi.q.xiiij.

24 Septimò tempera,quando citatio fieret generaliter contra putantes sua interesse,tunc extenditur etiam ad extraneos, in territorio tamen existētes. Bald.in l.testamenta.in fin.C.de testa. dicens ita fuisse per sapientes Perusij consultum,quia potius sapit edictum,quàm citationem, & nullum terret, nec adstringit.Et potius videtur quis citatus ad voluntatem exquirendam, quàm ad causam.Alex.in addi.ad Bar.in l.j.§.præsides.ff.de requi. reis.Paulus & alij in d.l.fi.ff.de iurisd.omn.iudic.& c.j.qui matr.accu.poss.in addi.ad præpo.tunc non fit extra territorium,sed in territorio,& quia fit contra extraneos inuentos in iurisditione,ergo erit valida: vt scripsi de hac plura in titu.de const.in concord. *Citatio contra sua putātes interesse.*

25 Octauò modera, quando citatio esset facta per edictum,quia iussus de citando,& etiam ipsa citatio expeditur extra territorium.Ideo non mirum si etiam possint sortiri effectum,sicut sententia lata in vno, ligat etiam existentem extra territorium.Bar.in l.cunctos populos. & ibi alij moder.C.de summa trini.Doct.in d.c.postulasti.de foro compe.Bart.in extraua.ad reprimendum.in ver.per edictum.Alioqui sequeretur absurdum,quòd si rei criminis effugerent de loco condemnationis,vel debitores,quòd essent ibi tuti,& sic fraudarentur creditores,quod non est dicendum,secundum Feli.in c.fi.colum.j.de foro comp. *De citatione per edictum.*

26 Intellige prædicta,quando iudex ignorat vbi sit reus,& vbi degit, secus si sciat,tunc debet citare per literas rogatorias,d.cle.pastoral.Iord.Bricius in d.§.contrahentes.doct.in cle.j.de iud.docui in tract.de citat.

27 Nonò fallit,quando consuetudo esset in contrarium: per cōsuetudinem enim potest induci,vt quis in alieno territorio possit iurisditionem exercere.& Ias.& Hyppo.in l.fi.xij.limit ff.de iurisd.omn.iud.per text. in l.iij.§.fina. de testib.Baldus in c.primo de testib.cog.text.in c.vt litigantes.in fi. de offi. ordinar.libro sexto. *Consuetudo vt quis citetur extra territorium valet.*

28 Decimò limita,quando in finibus alterius territorij citandus inueniretur, & ex suo territorio iudex,vel seruiens voce citaret,tunc valeret. argum.l.fi. C.de præscrip.long.tem.Bald.in c.cùm olim.col.ij.de dolo,& con. Etiā sine

literis requisitorijs,dummodò possit is,qui in alieno est territorio exaudire verbum alterius sæuientis existẽtis in suo territorio,in quo potest citare.no. in l.j.in prin.ff.de verb.obliga.

Vndecimò restringe,quãdo prima citatio esset facta in suo territorio,vt 29
pote si reus inuentus in loco contractus,& ibidem citatus:posteà aliæ citationes fieri poterunt etiam extra territorium.Inno.in c.præterea.de dilatio. c.j.de rapto.Cardi.in d.cle.pastoralis.Panormita.& Feli.in d.c.fi.& alij doct. in d.§.contrahentes.

Intellige tamen,quod fit per literas rogatorias vt hîc.Et ita seruatur in 30
forensi iudicio.Alias limitationes videre licet per Feli.& alios in d.c.fi.de foro competen.

appellatio à iudice requisito ad quẽ deuoluatur

Vltimò,si in exequendo excedit iudex requisitus,an appelletur ad superiorem requirentis vel requisiti.vide Bart.& alios in d.l.à diuo pio.§.j.& Aufret.q.ccccxj.scripsi in tracta.de liter. oblig.artic. septimo. vbi multa videre quilibet potest in j.Tomo. 31

Apparitor exequens sine literis,an in carceres poßit conijci.

Arestum.

Praxis apparitorũ exequẽtiũ sine literis.

Non poterit tamen dominus loci in carceres detrudere viatorẽ regium 32
exequentem literas Regias sine literis requisitorijs,vt fuit pronunciatũ Burdegalæ prout refert Boer.in deci.suis q.viij.quinta Martij.Sed arestare equũ illius poterit,si tamen seruiens executioni à se sine permissu iudicis factę renunciaret,nõ debet equus illius teneri,vt fuit decisum in hoc senatu anno 1543.die prima Februarij.Et poterit posteà viator aliam executionem de nouo facere,quam non debet iudex posteà impedire:ideo cautela est, quando seruiens perperam fecit executionem,vt illi renunciet,& aliam de nouo faciat.

Et si ledit creancier veult enuoyer vn sergent du lieu,ou il fait sa demeure,il ne sera payé si n'est cõme il eusteste prins au plus prochain lieu du debteur , & dehors le Royaume seront comme parauant,iouste ledit style.

GLOSSA IIII.

Apparitores nõ sunt mittẽdi, sed de proxima ciuitate assumendi.

HOC est æquum , ne creditores ex malitia mittant diabolicos apparitores,qui omnia debitorum bona in expensis executionis consumant , videlicet ne plus recipiant debitores pro expẽsis apparitoris missi,quàm si receptus fuisset in illo loco,vbi est debitor,vel si non sit aliquis ibi in loco proximo,hoc tamen nõ ita exactè seruatur:etiam in curia parui sigilli: quia sæpius dum debitores mittunt literas clamoris ad seruientes loci,in quo debitor degit:solent illi colludere cum debitore,& pecunias ab eo recipere, vt executionem differat:& posteà vix potest recuperare creditor suas literas:ob id solet creditor mittere viatores notos.Alia de salarijs horum dicam in tracta.de salarijs.Et ne in his amplius remorer , hâc materiam executionis parui sigilli aduocatis Montispessulani in hoc instructis relinquam , qui ista illustrare poterũt.Finem igitur faciam gratias de his Deo opt.maximo, virgini Mariæ,ac omnibus celicolis agens. Amen. 1

TRACTATVS DE RESTITVTIONIBVS ET RELEVAMENTIS IN IVDICIIS ADMODVM quotidianus & vtilis.

1 RESTITVTIONVM MATERIAM FREquentissimam, in curiisque Franciæ maximè agitatam intuens, in ordinem redigere vtilia, iure & praxi communi fundata, & quam breuissimè potui affectaui. In primis dicam, quid sit restitutio. Secundò, vnde dicatur. Tertiò, quis eã concedere, & coram quo possit. Quartò, quibus cõcedatur. Quintò, cõtra quem. Sextò, quibus ex causis. Septimò, ponam differentias inter restitutionem & appellationem. Octauò, elucidabo leges Regias huic materiæ congruentes. In quibus elucidandis multa de restitutionibus præcipuè minorum tractabo. *Summa totius tract.*

2 Et sicut Deus optimus releuat eos qui oppressi sunt: vt scribitur Iob xij. c. sic & Dei instar princeps terrenus diplomatis patrocinio læsos alleuat, & in integrum restituit, vt etiam ibi dicitur. Et de hac principis restitutione inferius scribam. *Princeps Dei instar restituit.*

3 Ad primum veniens, restitutio est ad rẽ, & ius pristinũ reductio. hæc definitio probatur in l. quod si minor. §. restitutio autẽ ita facienda est, vt vnusquisque in integrum ius suum recipiat. ff. de minori. vel est sui iuris integri receptio. Ibidem probatur. Nempe aut respicimus iudicem, & iudex dicitur reducere, vel reddere, pars verò recipere ius suum, quod amiserat. probat ibi text. iubeat prętor emptorem fundum cum fructibus reddere, & precium recipere. Ideo vt cõprehendatur vtrunque potest addi reductio seu receptio, quia iudex reducit & pars recipit. Et ista reductio & receptio ad rem vel ius pristinum est restitutio, vel ad pristinam causam reductio. l. quæsitum. §. ex hoc interdicto. ff. de precar. Et sic tantum tribuit restitutio, quantum abstulit læsio. l. fi. C. de sentent. passis. *Noua authoris definitio restitio.*

4 Quod autem attinet ad definitionem doct. non mihi probatur: quod restitutio sit in pristinum statum repositio, nempe status non continet rei, vel iuris restitutionem, quod debet continere. l. j. C. de sentent. pass. ob id definitio illorum non est tuta, nec continet singula definiti membra, vt debet per l. j. ff. de dolo. Ideo teneas superiorem, vel aliam afferas meliorem. *Doct. definitio restitutio reprobatur.*

5 Item repositio significat iterum ponere in pristinum statum, & tamen restitutio ponit tantum in pristinum locum ius, non verò reponit. Igitur definitio non est bona, & quia non probatur iure quamuis doct. hactenus eã approbauerint, ego puto alteram meliorem. Sed in his non insistam, cùm satis sit intelligere vocabulum, & descriptionibus cõtenti veteres fuère. videte text. in l. si locus. ff. quemadmodum seruit. amittan. ibi seruitus quoque in pristinum statum restituitur. *Princeps restituit, licet lex. prohibeat restitutionem.*

6 Notandum est, quòd licet Imperator statuat aliquem non esse restituen-

dum.vt in l.prouidendum.§.si quis verò.C.de postul.& beneficium principale non valere.l.mancipia.C.de ser.fugiti.Tamen adhuc poterit princeps illum ex causa restituere non obstante illa prohibitione,& illius facta mentione.l.fi.C.si contra.ius quia non potest sibi imponere legem,à qua non liceat recedere.l.princips.ff.de legib.Et stolidi quidam videntur legum compilatores,qui ei potestatem auferre volunt,quod facit ad intellectum multarum ordinatio.ex publicatis anno 1539.vbi hoc statuitur,vt princeps hoc non possit concedere,& si concedat non valeat,sed opus est derogatione illius ordinationis,quia non potest esse princeps,qui ex causa non possit suis legibus derogare.c.dudum.de præbend.in sexto.l.j.& l. leges sacratissimæ. C.de legib.Ideo in hoc insistere princeps debet,an iusta causa suadeat, & tunc restitutionem non prohibeat.si autem nulla sit causa,vel friuola,nullam impartiatur restitutionem.

Interdum denegatur alicui de iure cõmuni restitutio,sed iure adhuc spe 7
ciali,& literæ restitutionis concedi poterũt.l.procurator.qui pro euictione, ibi obligationis tamẽ onere prætoris auxilio non releuabitur.ff.de procura. quia principale auxilium non excluditur,quamuis cõmune sublatum sit. l. postquàm.C.de pact.iuncta gl.& plenè iurium interpretes.

De verbo Releuare. Item iurisc õsultus sæpius hoc verbo releuare vtitur,vt in l.& post. §.j.ff. 8
de transactio.l.j.in fine.de edend.l.etiam.de minori.l.item mela. ad legem Aquil.l.in eos.de custod.reor.l.ij.de adulte.l.& Attilicinus.in fin.de seruit.rustic.præd.l.final.§. hac actione.nautæ caupo.l.nomen.§.fina.de lega.iij. & l. quamuis.ad Velleia.vbi sæpius exprimitur.& in l.alterius.de tutel.& ratio.distra.Et Papa subiectos suos ab expẽsis & laboribus releuari summopere cupit.c.vt litigantes.de offic.ordinar.in sexto.& Imperator vult auaritiam cessare,& iusticiam,& veritatem reseruari,quibus Deus placatur,& respublicę releuantur.l.j.§.optamus.C.de offi.præfect.prætor.Aphric.facit c.primum.ne sede vacan.

Leuamentũ Leuamentum inuenitur in l.iij.in fi.ff.si famil.furt.fecisse dicatur. de hoc 9
abundè scripsi in l.qui neq;.§.solutum.ff.de verborum signifi. alij habent l. solutum pro capite legis ibidem.

Vnde dicatur restitutio. Secundo, vnde dicatur restitutio? Respondeo à verbo restituto, de 10
quo plura scripsi in l.restituere.& l.cùm prætor.ff.de verborum significatio.ideo hîc sisto ratem.

Quis potest restitutionẽ concedere. Tertiò, quis istam restitutionem concedere possit:Respon.text. in l.in 11
causæ.ij.§.fin.cum l.sequen.ff.de mino.vbi sic scribitur, nunc videndum est,qui in integrum restituere possunt,& tam præfectus vrbis, quàm alii magistratus pro iurisditione sua restituere in integrum possunt, & sic quilibet iudex ordinarius.sic consuluit Panor. consi.lxxxvij.dominus Abbas.in j.vol.

Etiam delegatus Papæ.c.causa restitutionis.de integr.restitu. & l. vltim. 12
C.vbi & apud quos in integ.restit.postula.Hostien.in summa ibi.§.j.& hoc seruatur in curijs ecclesiasticis.†Sed in curijs secularibus regni non recipie- 13
tur restitutionem petens,siue maior,siue minor,nisi à principe literas restitutionis impetrauerit.Et Augusti remedium ad hoc implorãdum est, quòd non deficit iustè supplicantibus.l.ille à quo.§.penulti.ff.ad Trebel. Bald. in

Solus Rex in Frãcia restituit seu Cancellaria loco eius.

l.si frater.

l.si frater.C.qui testa.facere possunt. & alibi dicit text.in l.ij.in fine.ff.de rebus eorum.Imperiali beneficio opus esse,& alibi beneficio principis subuenietur.l.fina.ff.de statu homi.& alibi ait iurisconsul.in l.diui. ff.de pœnis. in hæc verba:in integrum restitutio concessa est:sed id duntaxat à principibus fieri potest.Et quamuis ille text.loquatur in criminibus,idem tamen seruamus secundum vsum Franciæ,etiam in ciuilibus per prædicta.facit l.j.C.vbi & apud quem.Ibi princeps enim solus contra sententiam procuratorũ suorum in integrum restituere solet.

14 † Hodie quælibet Cancellaria Franciæ etiam solet concedere restitutiones,tam ex cõsuetudine generali regni Franciæ,quàm etiam ex illarum institutione, sed hoc faciunt nomine Regio,& non aliâs.c.porrecta.de confirm.vtil.& probatur in tract.de rescript.& literis Regijs,hoc Tomo,& vbi à Rege dicimus concedi non excludimus Cancellariam,nisi in quibusdã casibus meri Imperij maximi, qui in magna tantùm Cancellaria conceduntur:vt dicam in titu.de Cancell. *Cancellariæ Fräciæ literas restitutionis concedunt.*

15 Item curia parlamenti restituit etiam sine literis,vt audiui anno 1539.circa finem mensis Maij,pro quadam filia de Molinis,quæ renunciauerat successioni paternę.Et consuetudo eam sic coniugatam faciebat maiorem:verùm quia probatum fuerat eam tempore matrimonij contracti fuisse nouem tantùm annorũ, & læsam:ideo eam ad petendum diuisionem nonobstante renunciatione,& sine literis admisit magna camera. *Parlamentum interdũ restituit sine literis Regijs. Arestum.*

16 Item dicunt quidam petendam restitutionẽ coram iudice à quo: vnde si minor appellauerit,& non sit prosecutus appellationem,si aduersus illam velit restitui,debet peti restitutio coram iudice ad quem,quia coram eo contingit læsio. *Coram quo restitutio petenda.*

17 Si verò restitui aduersus omissam appellationem cupit, tunc restitutio à iudice à quo concedi debet.Nam ab eo contingit læsio, cùm coram eo sit appellatum.Bar.Bald.& alij in l.præses.C.de appel.quos sequitur Carolus ruinus in consi.cxix.videretur.nu.17.in quinto volu.& Aufrer.in decis.Tholos. quæstio.cccxcij.vbi minor,qui non se præsentauit coram iudice ad quem, debet coram iudice à quo restitutionem petere.præpos.& alij in cap.ex ratione.de appell.

18 Sed quamuis doct.ita scribãt,si minor non petierit restitutionem coram iudice à quo,poterit tamen impetrare literas directas iudici ad quem,si causa coram eo tractetur,cui mandabitur.vt si de narratis constiterit, eum restituat.Et ita solemus exercere in Francia.Siverò causa non tractetur coram iudice ad quem,tunc poterunt dirigi literæ iudici à quo, si is fuerit Regius: alioqui alteri Regio.Et ita seruamus quicquid in iure scribatur.

19 Item licet in iure sit controuersum,an restitutio sit petenda coram iudice domicilij,quod quidam affirmant,quia iudicium rescindens præsupponit personalem actionem,quæ coram iudice domicilij intendi debet.l.quoniam.C.vbi & apud quem. Alij coram iudice rei sitæ arbitrantur, per l.j.& per totum.C.vbi in rem actio.& l.j.vbi de hæred.agitur. *Restitutio an coram iudice domicilij sit petẽda.*

20 Tamen in hoc regno in electione actoris est,vt impetret literas Regias, vel coram iudice domicilij defensoris,vel rei sitę,dummodò quilibet fuerit Regius,& ꝓximè ab eo ad Senatũ appelletur, sicut in actione mista,de qua per Bartol.in l.fina.C.vbi in rem actio.& videtur statutum in ordinat. Reg.

rubr. *des Seneschaux*, ordi. xxvij. articu. xviij. ibi *cognoistront aussi*, & quæ dixi suprà eodem in præfa. & in tract. de rescis. contract. in glo. xxj.

Quibus restitutio concedatur. Quartò, quibus restitutio concedatur? Respon. læsis & deceptis. l. ij. ff. de mino. & l. j. de in integ. rest. 21

Minoribus conceditur restitutio. Aliquando ratione ætatis succurritur aliquibus, vt minoribus, & de his tractatur in rubri. ff. de minorib. & in rubric. C. de in integrum restitu. cum titu. sequen. & dicetur inferius. Et minores quicquam iure agere prohibentur. l. fina. C. de sentent. passis. & non solùm minoribus, verùm successoribus quoque minorum substitutis, & fideicom. l. non solum. ff. de in integ. restitutio. & in l. minor autem. §. fin. cum lege sequen. ff. de minorib. Patri pro filio omnimodò restitutio præstanda est, licet filius restitui nolit. l. patri. ff. de minori. quia de incommodo patris agitur, qui de peculio tenetur. ibid. Tamen ei, qui ex voluntate eum defendit, denegatur restitutio. l. eum qui. ff. de minorib. 22

Maioribus restitutio conceditur. Interdum verò succurritur maioribus ex causa absentiæ reipubli. læsis, vel militiæ, seu alia ex causa necessaria & iusta, & tũc etiam quia variæ sunt causæ, ex quibus restitutio conceditur: ob id multę sunt etiam de his constitutæ leges, in titul. ff. & C. ex quibus causis maior. in integr. restituantur. & abesse reipublicæ causa eos solos intelligimus, qui non sui commodi causa, sed coacti absunt. l. reipublicæ. ff. ex quibus causis maior. sed hodie pauci essent, quia procurant cùm eos abesse necessarium est sui commodi causa, vt dentur pecunię ciuitatis pro quadam causa ciuitatis efficta, & agunt sua, non ciuitatis commoda. Ita vidi in multis Franciæ vniuersitatibus. Et in hos rectores dicitur, muli mutuò se scabunt. 23

Ecclesia restituitur. Nonnunquam ecclesia contrahit & læditur. Et illi etiam succurritur, vt per totum de restit. in integr. in decretal. sexto. & clemen. & inferius aliquas exprimam causas. 24

Differẽtia inter resti. maioris & minoris. Est tamen differentia, quia minor restitutionẽ potest de iure petere vsque ad vigintinouem annos, & sic intra quadrienniũ postquam est effectus maior. l. fi. C. de tempo. in integ. resti. peten. hodie in Francia intra trigintaquinque annos, vt inferius dicetur, arti. ij. 25

Maior autem tenetur restitutionem petere intra quadriennium, à tempore læsionis computandum, dicta l. fina. & idem in ecclesia scribitur in clemen. vna. de in integr. restit. releuari tamen interdum etiam vsque ad triginta annos vidi ecclesiam læsam. 26

Restitutio minorum fauorabilior quàm maiorum. Item fauorabilior est restitutio, quæ competit minoribus, quàm maioribus, etiam reipub. causa absentibus. Bald. in l. fina. ff. de in integr. rest. gloss. in l. necnon. §. primo. ex quibus causis maio. Areti. in l. cùm quidam. in princip. colum. ij. de acquir. hæred. Sequitur Carol. Ruynus consil. xcix. viso. in primo volu. nu. 5. quamuis gloss. & quidam doct. contrarium tenent, quibus Areti. in d. l. cùm quidam respondet. Et pro prima sententia facit tex. in l. verum. in fi. ff. de mino. vbi ætatis ratio magis habetur, quàm senatusconsulti: quia est naturalis & fauorabilis. 27

Contra quẽ restitutio detur. Quintò videmus contra quem restitutio detur. Respon. cõtra eum cum quo contractum, vel actum est, vel eius hæredem, vt docet Hostien. in summa de restit. in integrum. §. contra quem.

Etiam

29 Etiam minor contra minorem restituetur,l.verum.in fi.ff. de min.

30 Item ecclesia aduersus ecclesiam.capi. auditis.& cap.suscitata.de in integrum restit.

31 Limitatur primò,quando secundus emptor sciebat venditorem habuisse causam à minore,tunc minor aget contra rei possessorem : quia ratione scientiæ videtur esse in mala fide.text.in l.in causæ.j §.fina.cum l.sequent.ff. de minorib.

Contra possessorē quando restitutio detur.

32 Secundus casus est,quando venditor non est soluendo,tunc contra possessorem agetur,& possessor contra suum authorem, ne minor rem suam perdat,vel re sua careat.d.l.fina.

33 Tertius casus,quando minoris interesset habere potius rem venditam, & corpora,quàm pecuniam.l.si ex causa.& glos.in l.planè.ff.de mino.sic consuluit Alexan.consi.lxvij.videretur.col.ij.in v.vol.

34 Nos verò Galli in praxi solemus impetrare literas contra vtrunque:contra primum venditorem,vt veniat ad videndum rescindi venditionem:contra emptorem verò & rei possessorem, vt rescissa vẽditione restituat rem:& sic vno iudicio rescindens,& rescissorium cumulantur, vt sæpius scripsi fieri posse,& causa vitandi circuitum.l.cùm fundus.§.seruum. ff.si certum petatur.Et pro hac praxi facit tex.in l.causæ.prima.§.primo.in fine.ff. de minori. Ibi & puto tutius aduersus vtrunque, & ego hanc sententiam in publico auditorio sum consecutus,vt in simili dicit Marcel.in l. prima in fine . ff.ne de statu defunct.

Praxis restitutionis cō tra emptorem.

Loys xij.Artic.lviij.*Publiées.* 1512.

Item qu'en tous relieuemens.

Articulus primus.

GLOSSA PRIMA.

1 ISTE articulus est vtilis,in quo potest solui sexta quæstio,videlicet,quibus ex causis restitutio concedatur.Respon. varijs ex causis,quæ facilè numerari possent. Sed quasdam in vsu forensi magis frequentes exprimam . nam sicut releuari Papa subiectos suos ab expensis &laboribus summoperè vult.c.vt litigantes.de offi.ord.Sic & Imperator cupit auaritiam cessare,& iustitiam & veritatem reseruari,quibus Deus placatur,& respublicæ releuātur.l.j.vers.optamus.in fi.C.de offi.præf.præt.Aphricæ,& passim Gallicè vno & altero vtimur vocabulo,*relief & restitution.*

Quibus ex causis restitutio concedatur.

2 Hodie verò Reges & principes læsis succurrunt, maximè Rex noster in hoc regno,vt superius dixi.Et quod medicamenta morbis,hoc Rex exhibet negocijs.in authen.hæc constitutio innouat constitutio.colla. vj. Nil enim est tam peculiare Regiæ maiestati,quàm humanitas,per quā solam Dei seruatur imitatio.l.fi.C.de do.inter vi.& vxor.† Sciendum breui est aliquas in

Reges & principes læsis subueniunt.

3 vsu forēsi esse causas,ob quas princeps diplomaticas cōcedit restitutiones,restituere & releuare solet. Primò , ætatis ratione, & is qui prius istis minoribus melius,& vtilius subuenit,fuit latorius,qui lege lata contra decipientes adolescentes plenè eis subuenit : deinde prætores , vt in l.j.per totum. ff.de

Aetatis gratia conceditur restitutio & quis prius.

minorib.hoc docet do.Ayma.Riual.in hystoria iuris ciuilis. libro secundo. de lege legatoria.

Vnde releuari vidi minores in contractibus, & alijs actibus etiam iura 4
tis deceptos, contra authent.sacramenta puberum.C.si aduer. vendit.quæ est mors & destructio adultorum, si seruaretur, teste Luca de Penna in l.tertia.colum.tertia.C.de præd. curial. libro decimo. quando dicit inuiolabiliter custodiantur. veruntamen quia iuramentum non debet esse iniquitatis vinculum, c.& si Christus.de iureiuran.Ideo princeps releuat minorem habita dispensatione iuramenti: vnde dixi in procemio ordinationum in primo Tomo non seruari illam authen.sacramenta, quia habetur post dispen-

Minores etiam si iurauerint, restituũtur habita dispensatione iuramenti.

Renũciatio restitutionis non valet.

sationem, ac si non iurâsset.Ias.& alij in dicta authen.sacramenta.† Etiam si 5
minor cum iuramento renunciauerit restitutioni, quia releuari solet, nec valet renunciatio.Bald.in l.ij.quæstio.ix.C.de rescindend.venditio.gloss.& docto.in l.si iudex.ff.de minorib.Corne.consil.clxxviij.visa copia. colum. vlti. in tertio volumi.Et ea facilitate qua contrahit, & renunciat.† Ideo dispensa 6
tionem iuramenti petere potest ab episcopo, etiam non vocata parte, quæ tamen posteà vocatur in literarum restitutionis comprobatione, seu interinatione in hoc regno, quamuis contrarium teneant doct.in c.primo.de iureiuran.videlicet vocandam partem in iuramenti dispensatione, quod non seruatur in vsu foren.quia pars non censetur lædi.Nam ex comprobatione literarum tantùm læditur, & aliquando habita iuramenti dispensatione literæ non comprobantur.Ob id in approbatione rescripti partem vocare oportet, vt abundè scripsi in interpretation.l. si quis pro eo. ff. de fideiuss.vbi etiam scripsi, quando dispensatio principis secularis super iuramento requiratur vltra omnes doct.

Restituitur quis vt agat

Secundò, restituitur quis vt agat, per textum, in l. secunda. ff.de except. 7
rei iud.& ad actionem amissam.l.si plures.ff.de fideiuss.

Renuncians bonis paternis releuetur.

Tertiò, releuatur filius, vel filia si renunciet bonis paternis, maternis, vel 8
fraternis, etiam si cum iuramento, iuxta capit.quamuis pactum.de pactis.libro sexto.not.in l.pactum quod dotali.C.de pact.& l.pactum. de collatio. impetrando in hoc regno literas à Rege seu eius Cancellaria habita posteà dispensatione iuramenti à suo episcopo iuxta not.per Panormit.in c.j.de iureiurand.

Restituitur consentiens alienationi rei dotalis.

Quartò, mulieres alienationi rei dotalis consentientes, ex gratia prin- 9
ceps releuat, licet iurauerint non venire contrà, si deceptas se dicant, & probent.authen.siue à me.& per totum.C.ad Velleia. & ca. cùm contingat.de iureiurand.habita (vt dixi) iuramenti dispensatione.do.de Petruc.in tract.de effectu iuram.in viij. effectu. Ideo his casibus quando pars dubitat ne pars contractum petat infringi ex hac causa, vel alia, poterit petere ab eodẽ principe, vt confirmet contractum inter eas factum, teste Bartol.per illum text. in l.si quos.C. de decurio.libr.x.sequitur Ias.in l.j.col.iij. C.de carbon.edict. Sed hoc iure in Francia non vtimur, verùm solent cauti procurare, vt per iudicem vel senatum confirmetur actus, & non per principem, tamen adhuc datur restitutio ex iusta causa.

Deceptus vltra dimidium iusti pretij restituitur.

Quintò, releuatur emptor, vel venditor deceptus vltra dimidiam iusti pre 10
tij in sequendo l.ij.C.de rescin.ven.c. cùm dilecti.& c.cum causa.de cõtrah.

empt.vt

emp.vt videlicet vēditio cassetur & annulletur,aut iustum suppleatur pretium.Et hoc iuxta iuris dispositionem,tamen in hoc regno sine literis Regijs iudex non procederet ad hunc contractum rescindēdum:vt plenè scripsi in tracta.de rescis.contractuum in glo.xv.

11 Sextò releuatur,qui metu vel contraxit,vel aliud egit.nam quæ metus causa gesta sunt,nō habet rata Christianissimus Frāciæ Rex,sicut nec olim prætor.l.j.ff.quod metus cau.etiam si iuramētum interuenerit habita illius dispensatione.c.si verò.de iureiurand.& not.Ias.in d.authen.sacramenta puberum.& scripsi fusius in tract.de rescis.contractuum in gl.xij. *Aduersus gesta vel cō tracta metu releuatur quis.*

12 Dicet quis,frustra impetratur,quod iure communi cōceditur.l.vna.C.de Thesaur.lib.x.gl.in c.nuper.in verb.componendum.de decimis.Respon.sępe enim postulatur,quod de iure communi cōceditur ratione subsistante, videlicet vt in hoc recognoscatur princeps.c.ex tuarum.de vsu pallij.c.quia in causis.de procur.c.& si Christus.in fin.de iureiur.c.ij.de dona.Tum quia plus timeri solet,quod specialiter præcipitur,quàm quod generaliter imperatur.c.quamquam.xxiij.dist.c.j. & ibi glo.de rescrip.c.si aduersus.de hæretic.& plus valent specialiter expressa,quàm generaliter.l.iiij.§.quæsitum.ff. si quis cautio.§.si verò filios,in authen.de nup.colla.iiij.Tum etiam quia aliquando impossibile esset iudici aliquem restituere, vtpote aduersus libertatem amissam,tamen princeps ex magna causa restituet.tex.no.in l.si ex causa.§.fi.cum l.seq.ff.de minorib. *Frustra impetratur quod iure cō ceditur.*

13 Adhæc quia interdum datur in mandatis,quod in iuris corpore continetur.c.mos est.& c.concesso.xij.q.ij.specialia interdum priuilegia per principem scripta lege confirmantur.l.fina.C.de aquæductu.lib.xj.& quod iustè actum est ad auferendum suspitionem,aliquando à principe cōfirmatur.l.sacrorum.xij.q.ij.Et per vnam legem indulta,per aliam legem roborantur.l.ij.de curialib.vrb.Ro.lib.xj.& l.solita.de cohorta.lib.xij.& quod per vnam legem est stabile,per aliam legem ius quæsitū personis singularibus,vt agatur,securius confirmatur.l.ij.C.de prædijs.Tamiac.lib.xj. Lucas de Pēna in l.vna.col.tertia.C.de castren.Pala.pecul.lib.xij. & in l. cognouimus. C. de municip.& colo.libro xj.Chassa.in consuetud.Burgund.in rubric. *des successions*. in §.xiij.gl.vlti.† Hæc procedūt maximè in hoc regno Frāciæ,in quo sumus soliti à cancellaria multa impetrare,etiam si iure cōmuni concedantur,& aliâs iudex non procederet ad concedendum ea,etiā quæ iure communi conceduntur,quia ista sunt consueta in hoc regno fieri,prout sæpius vidi maximè in hac patria consuetudinaria,in qua pro lege est consuetudo. l.de quibus.ff.de legib.scripsi in tractu de consuetudine,& minimè mutanda sunt,quæ certam semper interpretationem habuerunt.l.minimè. ff. de ligibus. *Priuilegia interdum cō firmantur.* *In Frācia à Cancellaria multa impetrātur, quæ iure cōmuni cōceduntur.*

14 (marginal number at "sions. in §.xiij.")

15 Septimò impetrant quidam in hac patria literas releuamenti ab interruptione processus,qui per annum fuit intermissus,& discontinuatus: alioqui post interruptionem lata sententia non valeret.l.scire.§.consequens.& seq. ff.de excusatio.tuto.l.cùm non eo die.C.quando prouoca.non est necesse. Boer.in §.vigesimotertio,de iurisdictione omnium iudicum.in consuetud. Bituricen. *Ab interruptione processus releuatur quis.*

16 Intellige si annus tantum fuerit lapsus, secus si triennium, quia tunc

princeps non ſolet literas concedere poſt peremptam inſtantiam, licet ex cauſa poſſit.l.& ſi ſine.in fine.ff.de mino.& l.properandum.§.fi.C.de iudic. Soci.conſil.ccxcix.capio.colum.ij.volu.ſecundo.ſed hoc prohibetur in ordi nat.Reg.rubric.de appellatio.artic. xiiij.ſed minoribus conceditur in dicta l.& ſi ſine.§.fin.& in dicta l.properandum.in fine.ac etiam ex cauſa vidi ma ioribus concedi.

Aduerſus iuramẽtum iudiciale vel neceſſariũ propter inſtrumẽta de nouo reperta quis reſtituitur.

Octauò,reſtituitur quis poſt iuramentum iudiciale,vel neceſſarium delatum,ſi inſtrumenta de nouo inueniret.l.admonendi.ff.de iureiur.vbi Franciſc.& alij.ſcripſi in interpret.illius legis,& in procemio ordinatio. in primo Tomo. 17

Quòd quis non appellauerit illico reſti.

Nonò,qui in patria conſuetudinaria non appellant illico, vt docet tex. in articu.primo.rubr.de appell.in ordinatio. Regijs poterunt à principe releuari,& quotidie cõceduntur literæ releuamenti de illico,vel ſi minor non prouocauit intra diem.l.& ſi ſine.§.penul.ff.de mino.Aliquando etiam poſt decem annos à die notitiȩ vidi aliquem maiorem reſtitutum,qui tamen ſtatim poſt conſilium à peritis habitum appellâſſe ſe dicebat: vt ſcripſi in procem.ord.in primo Tomo. 18

A non releuata appellatione princeps reſtituit.

Decimò,quando quis non releuauit appellationem ſuam intra tres menſes,appellatio eſt deſerta.articu.v.rubric.de appell.in ordin. Reg.tamen interdum releuatur à principe ex cauſa iuſti impedimenti, vt eam releuare & proſequi poſſit,vt ibi fuſius dicam. Ordinatio tamen Regia nouiſſima prohibet literarum impetrationem,in rubri.de appell.artic.xiiij.Sed in hoc non eſt in regno recepta,ſed ſolet Rex ex iuſta cauſa impedimenti releuare, ſed interim executio ſententiæ remanebit, vt eſt in articul.vj.rubric.de appell. vel quando in vno reſcripto vult duas releuari appellationes,ſolet princeps hoc concedere. 19

Contra ſententiam reſtitutio conceditur vt poſſit appellare.

Vndecimò,releuat princeps à ſententia & re iudicata per in integrum reſtitutionem.l.ſi cauſa cognita.C.de tranſact.Alexan.conſil.lxxxiiij.in cauſa. col.iij.in primo volu.& multa ſcripſi in tract.de liter.ciuilib. in primo Tomo:&ideo in hoc regno ſolet princeps quem releuare à ſententia inferioris iudicis vt condemnatus appellare poſſit,& non aliâs. 20

Etiam minor aduerſus vnum capitulum ſententiæ reſtitui poterit,per l. etiam.§.primo.& l.tutor.§.primo.ff.de minorib.quod eſt verum,quando capitula non ſunt connexa,quia etiam appellari tunc in dicto capitulo poſſet cap.Raynutius.de teſtamen. 21

Aduerſus tres ſententias conformes non debet quis reſtitui.

Sed non debet quis reſtitui aduerſus tres ſententias conformes, niſi prius iudici conſtet de iniuſtitia earum.Innocen.in c.auditis. & c.tum ex literis. de in integ.reſt.Aufre.in deciſ.Tholo.quæſt.ccclxxxix.doc.in cle.j.de re iudic.ſcripſi in titulo de friuol.appel.in concord. 22

A nullitate releuatur.

Duodecimò,releuat princeps à nullitate. Guido Papæ conſilio lxxxiij. non poteſt dominus.colum. penulti. ſed hoc per appellationem.ſolet enim princeps permittere,vt quis appellet,& ſine appellatione non ſolet quis allegans nullitatem in hoc Franciæ regno admitti.Et ideo releuatur, vt poſſit appellare:vt dico in ordi.Reg.art.vlt.rub.de ſentent.quamuis ſit contra ius: quia à ſententia nulla non eſt neceſſe appellare.l.j.C.quan. prouocare non eſt neceſſe.Sed hoc iure vtimur:vt ibi dicam. 23

Duodecimò

24 Duodecimò,poſt concluſionem in cauſa nō poteſt quis probare.c. cùm dilectus.de fide inſtrumen.ſolet tamen releuari ſoluendo expenſas antequàm didicerit teſtificata:vt ibidem patet per Felinum,& alios in c.fraternitati.de teſtib.

Admittitur ad probādum quis poſt concluſionē in cauſa per literas.

25 Decimotertiò,ſi quis iurauerit ſibi legatum factum,& poſteà apparuit teſtamentum,per quod apparuit contrarium,tunc ex hoc teſtamento nouiter inuento poterit reſtitui hæres,per l.fi.C.de reb.cre.Et idem ſi ignorans fideicommiſſum illi renunciauerit l.de fideicommiſſo.vbi doct.C.de tranſactio.l.de his.ff.illo tit.& iſta eſt communis concluſio,à qua non eſt in iudicando diſcedendum,teſte Alexan.conſi.cxvj.perſpectis.col.j.volu.v. quod eſt verum,ſi iuſta detinebatur ignorantia,vt ibi.

Aduerſus iuramentū. & renūciatione fideicō.quis reſtituitur.

26 Decimoquartò releuat princeps eum,cōtra quem præſcriptū eſt ex cauſa ignorantiæ,& impedimenti,etiam contra præſcriptionem triginta annorum ex cauſa.tex.in l.j.§.ſi quis autem.ff.de itine.actuq; priuat.& in l.ſi partem.§.j.iuncta.gloſſ.quemadmodum ſerui.amittantur. Alexand.conſi. lxxj. videretur.colum.ij.in primo volumi.vbi dicit etiam reſtitui contra præſcriptionem quadraginta annorum per gloſſ.in §.pro temporalibus.in authenti.de eccleſiaſti.titu.colla.ix.& Imol.in capitul.fina.de præſcrip.plenè Panormi.& Feli.in capitul.vigilanti ibidem.columna j.& ſequent.& iſta eſt communis opinio teſte Bertrando in conſil.xv.ex themate:in vj.quæſtione. nume.40.& ſeq.& conſi.xxix.in primo volumi.ex noua editio. Et iſtam ſententiam ſecutus eſt Carol.Ruinus conſi.lxiij.videtur.in fi.volu.j.& conſilio xxvj.videtur.col.penul.in tertio volumi.& conſi.ciij.viſo.in fine in quinto volumi.ac Aretinus in l.Pantonius.ff.de acquiren.hæredi. Quamuis multi teneant contra,tum quia hæc præſcriptio parit pleniſſimam ſecuritatem.l. omnes.in fi.C.de præſcrip.triginta ann.tū quòd nō debet quis pati moleſtiā poſt quadraginta annos.l.fi.C.de fund.patrimo.li.xj.Sed reſpon.verum eſſe de iure communi,ſed de iure ſpeciali ſic.per reſtitutionē enim,& excluſionem remediorum non excluditur reſtitutio,& beneficium principis.l.poſtquā liti.iuncta gl.C.de pact.& multa pro hoc ſcribit Ioan.Franciſ.in tracta. de prę́ſcr.in quarta parte quartæ partis.q.xxix. Et ſecundum iſtam opinionem fuit iudicatum Neapoli,vt refert Mathæ.Afflict.in deciſ.ſuis.q.xxxvij. quædam Altruda.Et ego multas tales reſtitutiones ex capite ignorantię, & iuſti impedimenti vidi impetrari.

Contra præſcriptionem reſtit.

27 Decimoquintò releuat princeps à contumacia,quādo pars ex ea notabile præiudicium incurreret,quod arbitrio principis relinquitur.l.j.ff. de iure delibe.ſolutis tamen parti aduerſæ expenſis.l.ſancimus C.de iudi. dicam in tract.de contumacia,& defectu in tertio Tomo ordinat.ſed minor in hoc facilè reſtitui ſolet.l.minor etiam.ff.de mino.

Contra cōtumaciā reſt.

28 Decimoſextò,releuatur pars contra errorem aduocati,vel procuratoris, etiam poſt triduū literis à Rege impetratis.l.vltima.C.de erro. aduoca.c. licet.ibi de iure non detur,niſi triduum:tamen hoc etiam poſteà concedi ſolet de conſuetudine Franciæ.

Contra errorem aduocati vel procurat.reſtit.

29 Item releuari poteſt quis ab errore calculi,vt in l.vna.C.de error.calcul. & quando aliâs erratum fuit,vt ibi & ſcripſi in §.j.l.cognoſcere.ff.de verborum ſignificatio.

Contra errorem calculi.

Contra errorem relationis seruientis.

Decimoseptimò, releuat princeps ab errore posito in relatione per seruientem, si fortè citauerit ad dies ordinarios, licet mandaretur ad dies extraordinarios, si de veritate appareat. vide formam in magno stylo fo. 105. 30

A cõfeßione releuatur cõfitẽs.

Item releuatur minor, vel ecclesia, necnon etiam priuatus à confessione probato tamen errore, c. ij. & c. auditis. de in integ. restit. c. fina. de confessis. Aufrer. in decis. Tholos. q. cix. sed in minore eo ipso quod confitetur, est læsus, etiam si nihil aliud probatum est vt inferius dicetur. alijs etiam modis in errore fundatis solet princeps, si iusta insit causa indulgere. 31

Vt quis gerat se pro hærede cum beneficio inuẽtarij conceduntur literæ.

Decimooctauò, si quis velit se gerere pro hærede cum beneficio inuentarij, solet in hac consuetudinaria patria à principe literas impetrare, licet de iure non est necesse. l. fina. C. de iure deliberan. quas si impetrauerit, & intra annum non confecerit inuentarium, quando hæres erat absens, si verò præsens duo menses dantur post mensem ab apertura tabularum, per tex. in dicta l. fina. & princeps quandoque etiam in hoc releuat, vt not. Chass. in consuetud. Burgun. in §. decimotertio. rub. *des success.* in gloss. vlt. sed si fuerit minor, etiam si non confecerit inuentarium, vel confecerit, sed non ritè, releuari & in integrum restitui potest. l. & si sine. §. sed quod Papinianus. ff. de minorib. & §. pupillis autem, & minoribus ætate nil nostra præiudicat lex. Est enim eis siquidem, secundũ dictas à nobis causas, ne lædãtur duplex quoddam subsidium, & per restitutiones, & per viam contra negligentes curatores, in authenti. de hæredib. & falcid. collatio prima. & Alexand. in l. bonorum. C. qui admitti. 32

Maioribus post aditionem nõ succurritur, nisi ex magna causa.

Maioribus autem post aditionem vix est, vt succurratur, nisi ex magna causa, vel de nouo orta. argumen. l. iij. C. de iure delib. & l. fina. de repu. hær. vbi doct. Et sic fuisse iudicatum asserit do. Maurit. in tract. de restit. c. cxxx. ego eis ex causa vidi succurri. 33

Aduersus sententiã arbitrorum rescindi.

Decimononò, releuat à sententia arbitrorum, mandátque ne pendente appellatione ad curiam Parlamenti, seu recursu ad arbitrium boni viri, pars aduersa aliquid attentet seu innouet, vt in l. societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio. & ibi plenè Barto. & ego plenius ibi in additio. ad eum. & ordin. reg. in tract. de arbit. infr. scribam. 34

Si quis non emẽdauerit libellum ante litem cõtestatam restit.

Vigesimò, si quis non emendauerit libellum ante litem contestatam, mutauerit vel correxerit, vel addiderit, quod addendum erat, posteà non poterit. l. edita. C. de edend. solet tamen ex causa princeps eundem releuare soluendo parti expensas, quæ vt dicunt practici de iure debentur, vt ibidem patet, & not. doct. in l. j. ff. illo titu. 35

Ex bono & æquo princeps restituit in multis causis.

Alijs multis ex causis releuat princeps, vbi ex bono & æquo videt hoc faciendum, & quando hoc facit sine causa, non solent literę comprobari, nec interinari à iudicibus: sed pars ab illis repellitur literis, & effectu illarum: & in expensis condemnatur, & ita seruatur in forensi iudicio. verùm quia longum cessat singulos enumerare casus, ob id eos nunc missos faciam. 36

Iudex imponens necessitatẽ adeundi principẽ cùm ipse posset punitur.

Notandum est, quòd omnis iudex, qui imponit alicui necessitatẽ adeundi principem super eo, quod ipse inferior facere poterat, & debebat, est puniendus. Bald. in cap. bonæ. in primo colum. penul. de postula. præl. per text. in §. si verò aliquis. in auth. de quæstore. colla. vj. quod facit cõtra quosdam 37

iudices,

iudices,qui sine literis Regijs procedere nolũt,à q̃bus adimẽda essẽt officia.

38 Item nuptæ prius consulari viro,impetrare solent à principe,quãuis perrarò,vt iterum nuptæ minoris dignitatis viro nihilominus maneant in cõsulari dignitate.l.fin.ff.de senato. & ita consului cuidam nobili fœminæ volẽti nubere famulo sui quondam mariti. Ardent enim quædam viduæ quærentes virum,sicut materia formam,vt alibi dicit Bal. *Nupta prius consulari vel nobili, vt retineat pristinã dignitatem,si inferiori nubere velit impetrat literas.*

39 Item sciendum est,quod omnes in integrum restitutiones causa cognita à prætore permittuntur,vt secundum iustitiam eas causas examinet,an veræ sint,quarum nomine singulis subuenit.l.omnes.ff.de in integ. restitutio. ex qua lege pragmatici sumunt praxim in comprobationibus, seu interinationibus literarum,vt primò eas impetrent à Rege,seu eius cancellaria.secũdò,prætori & iudici cui diriguntur ostendant.Tertiò, is iudex iustitiam earum causarum examinat,an iustum sit quod minor releuetur,& an sit læsus & an veræ sint causæ allegatæ in literis,& ideo literæ dicuntur comprobari seu vulgò interinari.Quartò,prætor & iudex cui hæ diriguntur literæ causa cognita pronunciat,& permittit impetrantes his vti literis, vt in text. habetur causa cognita à prætore permittuntur,& sic cessant opiniones doct. dicentes in impetratione rescripti partes præsentes esse debere, quod non est verum,sed posteà causę cognitio in verificatione requiritur,vt in d.l.omnes. quæ est scripta in curijs Franciæ.& ex illa hæc praxis colligitur. *De interinatione literarũ praxis.*

40 Sed quibus iudicibus hæ literæ dirigi possint,dixi in tract.de rescis.cõtractuũ tam iudici domicilij minoris, quàm iudici vbi res est sita ad actoris electionem,dummodò proximè ad parlamentum appelletur,vt censuit Senatus Paris.pronunciante D.præside à Sancto Andrea anno 1545.die xxiij.decembris,in conditione ex lege, quæ pro retractu datur, sicut in actionibus mistis, & in personalibus in rem scriptis.glo.& doct.in l.fi.C.vbi in rem acti. & l.j.vbi de hæredit.Bar.in l.forma.ff.de censib.& Bal.in l.fi.C.de long.tempo.præscri.Panor.in c.fi.de foro competen. *Quibus iudicibus literæ restit.dirigi posśint. Arestum*

41 Septimo videamus differentias inter restitutionem & appellationem.Appellatio querelam iniquitatis sententiæ continet, in integrum verò restitutio erroris proprij veniæ petitionem, vel aduersarij circunuentionem.l.præfecti.ff.de minorib. *Differẽtia inter restitu.& appellationem.*

42 Secunda differentia,non appellatur à sententia Papæ principis, vel parlamenti,sed bene in integrum restituitur.l.j.ff.à quib.appel.nõ licet.& l.in causæ.§.fi.cum l.seq.ff.de minor.c.ex literis.de in integ.restitu.

43 Tertia,appellatio extinguit iudicatũ.l.prima.in princi.ff.ad Turp. & ideo regulariter non mandatur executioni sententia post appellationem,ca. venientes.de iureiuran.& l.vna.C.in integr.restitutio. postulata, ne quid noui fiat dixi in tract.de senten.executo.in præfa.in primo Tomo. Sed executio fit restitutione in integrum pendente.cap. suscitata, de in integr. restitutio. vide Iasin. l. si causa cognita. C. de transactio. & Aufrer. in decis. Tholosa. quæst.liiij.& Francisc.Marc.in decis.Delphi.quæstio. liij.in ij.parte, & Guido Papæ quæstio.ccxv.an executio. *Executio fit in integrum restitutione pendente.*

44 Quarta,aduersus sententiam latam pro libertate potest appellari, sed nõ in integrũ restitui.l.illud.ij.vbi Bart.ff.de app.quia appellatio extinguit pronunciatum.l.j.in fi.ff.ad Turp.sed nõ in integ.resti.vt superius dictũ extitit.

Restituitur quis ex causa aduersus tres sententias sed non appellat.

Quinta, minor aduersus duas vel tres sententias potest restitui. l. minor autem magistratus. §. denique. ff. de minorib. clemen. prima. de re iudica. vbi doct. l. fina. C. si sæpius in integrum restitutio postuletur. cap. fina. de in integrum restitutio. sed appellare non potest quis post tres sententias cõformes. l. prima, & per totũ. C. ne liceat tertiò prouocar. gl. in l. prima. C. si de mom. possess. fuer. appellat. c. sua nobis. de appel. scripsi in concord. in titu. de friuol. appel. sed quando restitutio fieri debeat dixi superius, nu. 22. 45

Sexta differentia, si quis appellet temerè, condemnatur ad mulctã. l. quoniam. C. de appel. sed impetrans restitutionem non, sed ad expensas tenetur. Doct. in dicto cap. suscitata. tum quia iure non cauetur. & erubescimus sine lege loqui. l. illam. C. de colla. 46

Prohibita appellatione non censetur restitutio prohibita.

Septima, appellare quis tenetur intra decem dies, authenti. hodie. C. de appella. computandos à die notitiæ cap. concertationi. illo titul. in sexto. diuersum est in restitutione in integrum, quæ in maiore intra quadriennium impetrari potest. l. fina. C. de tempor. in integrum restitutio. petend. vt superius dictum fuit in præfat. huius tractatus in fine. & prohibita appellatione non censetur prohibita restitutio. doct. in clemen. prima de re iudica. alias multas adducere possem differentias, quas de industria omitto, quia parum conuenire video, & parum vtile esset eas abundantius prosequi, & ne in immensum hæc nostra crescant volumina, tu lector boni consule. 47

Ou restitutions.

GLOSSA II.

RESTITVTIONEM superius definiui, restitutio & releuamẽtum vulgari idiomate, acquoad effectum parum differunt, imò citius vtimur gallicè *De relief, ou releuement que de restitution*, vt fuit superius dictum. 1

Quando minori restitutio denegari poßit.

Quærendum autem est, quando restitutio iure denegari minori maximè posit. respon. vbi est acquisitum ius tertio vix est quisquam restituendus: ideo nec releuandus. vnde si quis ingrediatur religioné, & ibi professionem faciat, bona sua interim acquisita consanguineis, si iste professus fiat posteà secularis, non recuperabit bona iam consanguineis acquisita. l. quod si minor. §. primo. ff. de minor. Bar. & alij in l. gallus. §. & quid si tantum. ff. de liber. & posthu. nam quod nostrum est, sine facto nostro à nobis auelli nõ potest. l. quod nostrum. ff. de regulis iuris. & princeps scribere solet sine præiudicio tertij. l. secunda. §. si quis à principe. ff. ne quid in loco publico fiat, & ideo restitutio intelligitur sine præiudicio alicuius capitu. quamuis. de rescrip. in sexto. 2

An aduersus omissam allegationẽ minor restitui poßit.

Secundò, non restituitur minor propter omissam allegationem, vt dicũt doct. per l. minor xxv. annis omissam. ff. de minor. tamen potest petere restitutionem aduersus sententiam, vt de nouo posit allegare ea, quæ fuit prohibitus per sententiam, & ea non obstante, vt dicit Bart. in dicta l. minor auté magistratus. ibidem. & in l. prima. C. si aduers. rem iudic. & hoc asserit esse necessarium Carol. Ruinus in consil. cxix. videretur. colum. iiij. numero 15. & sequẽ. in quinto volumi. plus dicens vt minor debeat petere restitutioné 3

non

non aduersus moram, quam commisit in non offerendo pretium rei die pręstituto, sed aduersus sententiam. Et vbi secũdum eum denegatur minori restitutio propter moram tutoris, reseruatur actio ad interesse contra tutorẽ. l.quicquid.C.arbit.tutel.doct.in l.diuus.ff.de in integrum restitutio. & in l.j. C.si aduers.rem iudic.

4 Tertiò, non restituitur minor, quando litigauit per procuratorem, quem constituerat cum iuramento: quia per iuramentum perdit illud restitutionis beneficium, per authen.sacramenta.C.si aduers.vendit.l.cum mandato.ff.de minor.: ideo aduocati minorum debẽt esse cauti, vt cum authoritate curatoris litigent, non verò constituant procuratorem: quia procurator est voluntarius administrator, curator verò necessarius. Ego autem vidi minorem læsum vtroque casu restitutum, nec praxis has seruat subtilitates. *Minor non restituitur cum litigat per procuratorem.*

5 Quartò, cessat restitutio si minor fori tantum priuilegium amittat, & sic exceptiones dilatorias: quia de modico tractatur, teste Innocen.in c. coram. de in integrum.restitutio. Angel.& Francisq.in l.secunda. §. conuenire.in fi. ff.de iudi.& Fely.in c.fraternitatis.colum.iiij.de testib. Aufre.quæstio. liiij. & seq. Anto.Tremol.in additio.ad practi.de Bonacurso rubri.de perempto.except.versicu.minor xxv.annis. *Minor aduersus exceptiones dilatorias nõ restituitur.*

6 Quintò, in actione funeraria, si minor mandauerit funus ad se pertinens faciendum etiam nõ restituitur.l.at si quis. §.si autem pupillus. ff.de religios. & de hac actione abundè scripsi in præfat.ad tract. de senten. prouis.in primo Tomo ordinat. *In actione funeraria non restituitur minor.*

7 Sextò, non solet restitui minor aduersus damnum fato datum, vt si mortua sint fulgure, vel alio casu animalia.l.verum. §.sciendum.ff.de minor. quia damni euentus restitutionem non indulget, sed inconsulta facilitas, & quia non est captus emendo sibi rem pernecessariam, licet mortalem, vt ibi. & non possunt casus fortuiti etiam à sapientibus pręuideri.l.quæ fortuitis.C.de pignorat.actio. Nam idem patrifamil.quamuis diligentissimo potuisset contingere, dicto §.sciendum. *Aduersus damnum fato datũ minor non restituitur.*

8 Septimò, idem si actus possit se & ad damnum & ad lucrum habere, vt in remissione fideicommiss.l.de fideicommisso.C.de transactio.l.prima.C.de pact.& l.si pater.de inoffic.testamen. tum quia est iure communi vsus.l.fin. C.de in integrum restitutio. tum etiam quia fato venit, & non videtur lęsus, quia non dicitur constitutio damno esse ecclesiæ, quando potest se habere ad lucrum & damnum.text.in ca.j.de noui oper.nunciat.& ibi Panor.in iiij. not.Ias.consil.lxiij.circa primũ.col.vij.versi.quartò facit.in iij.vol.Pau.cõsil. ccclxxix.Primo videndum.col.j.in j.vol.in ij.quæstio. *Aduersus remissionẽ fideicom.nõ resti. minor*

9 Octauò, in rebus, quæ fortuitis casibus subiectæ sunt, vt fructus, non restituitur minor aduersus emptores, nisi aut sordes, aut euidens gratia tutorum, siue curatorum doceatur.l.& si sine. §.cæterùm.ff.de minor. vnde si locauerit fructus vineæ pretio solito, & fructus duplicati sint eo anno, non restituitur minor, quia hoc incertum erat per l.si iactum retis.ff.de actio.emp. *In fructibus non restituitur minor.*

10 Nonò, non restituitur, si ipso iure munitus sit, id est si nullus sit actus.l.in causæ.ij.ff.de mino. Tamen in hoc regno Franciæ opus esset literis, etiam si actus esset nullus, vt dicam in titulo de appella. *Etiam si actus sit nullus minor restitui. in Francia.*

11 Decimò, pro minimo restitutio nõ datur.l.scio.ff.de in integrum restitu- *Prò minimo non restituitur minor.*

tio.ideo vt dixi,non restituuntur minores aduersus exceptiones dilatorias, quia minimi sunt momenti.Bald.in l.peremptorias.C.senten.rescinden. non posse.Vnde dicunt quidam requiri in minore enormẽ læsionem antequàm restituatur,in maiore verò enormissimam.Et hoc à Senatu Dolano probatum refert Ioan.Mauri.in tracta.de restitu.cap.xxiij.per ea quæ not.Antoni. & alij in cap.cùm contingat.de iureiuran.sed poterat allegare text.in l. si ex causa,in princip.ff.de mino.qui tex.loquitur, quando res minoris distracta est ex causa iudicati,tũc pecunia soluta ex illa causa debet minori reddi, nisi sua interesset potius corpora habere & grande damnũ subiret. Et sic requirit ibi tex.grande damnum ratione rei iudicatæ,& distractæ,in l.penultima. ff.de minorib.sed non regulariter.Quia sufficit quod d.damnum nõ sit minimum,quod aliâs ad duos solidos taxat.l.si oleum.in fine cum lege sequẽ. ff.de dolo.licet arbitrio iudicis relinquatur,in l.prima ff.de iure deliberã. & in cap.statutum. §.insuper.de rescript.in sexto.Et nullo iure cauetur , quod enorme debeat esse damnum in restitutione minoris. imò glo. dicit illũ pro leui damno restituendum,in l.in causæ. §.idem Pompo.ff.de minor.licet cõtrarium consuluerit Ias.consi.lxiij.circa.colum.sexta,in tertio volumi.sed dixi in quo casu.Imò minor potest restitui,si iustã habeat affectionẽ.l.si in emptionem.ff.de minor.Ergo & si modicum subeat damnũ pro qualitate personæ,& negocij. Alexand.consil.lxvij.videtur,in quinto volumi. Et ita seruant curiæ Franciæ,vt pro modico etiam audiant minores,sed non pro minimo & leui re,quæ omnia arbitrio iudicis relicta sunt.

Damnum enorme non requiri vt minor restit

In delictis minor non resti.

Vndecimò,non restituitur minor in delictis.l.si ex causa. §.primo,& l.auxilium.ff.de minor.quid enim commune habet delictum cum venia ętatis, vt dicit text.in l.Papinianus.ff.de minor.& hoc declarat Ias.in l.prima.§.nũciatio.ff.de noui operis nunciatio.nisi contra delictum culpa & nõ dolo cõmistum,quia tunc restituitur.l.j.C.si aduer.delictum. 12

Aduersus transactionem vel pacem de morte patris factam nõ resti.minor.

Duodecimò,in actionibus tendentibus ad vindictam, & ad impositionẽ pœnarum,seu ad executionem ratione delicti.dict.l.auxilium. §. in delictis. Aufrer.in decis.Tholos.quæstio.liij. 13

Decimotertiò,si minor læsus fuerit pacem faciendo de patris,vel consanguinei morte. Alberic.docet in rubri. C.de restitutio. in integrũ & Cyn.in l. j.ibidem.Sequitur Mathęus de Afflictis in constitutio.Neapolit.rubri.de restitu.mino.quia hoc est valde fauorabile habere pacẽ,vt plenè scribit Corset.in tracta.de priuileg.pacis. 14

Aduersus interrogatoria omissa non resti.minor.

Nec propter obiectiones omissas.

Decimoquartò,propter interrogatoria omissa.Aufrer.in decis.liij. 15

Decimoquintò,propter obiectiones omissas minor non restituitur, quia odiosæ sunt.glos.in clemen.ij.de procurat. Specul.in titu.de in integrum restitutio. §.secundo.versicu.sed pone ecclesia litigabat.Feli.in cap.fraternitatis.ij.fallen.de testib. 16

Minor si causam non exprimat repellitur à restit.

Decimosextò,repellitur minor,si causam,ob quam restitui vult,specialiter non exprimat,vt dicam in gloss.vndecima inferius. 17

Minor aduersus gestũ negotiũ mãdato alterius nõ rest.

Decimoseptimò,si gerebat negotia aliena fortè patris, vel domini: quia imputare sibi debet is,qui ea sibi commisit.l.tertia.in fine cum lege sequẽ.ff. de minor facit.l.quęsitũ.ff.de in ius vocand.alioqui maiori potius quàm minori subueniretur.l.cum madato.ff.de minorib.limitatur in l.quod si minor. ff.de 18

ff.de minor.quando negotia aliena ſine domini mandato geſsit, ne maiori facto & occaſione minoris damnum accidat.

Si factum ſit nõ retractabile non reſti.

19 Decimooctauò ſi factum ſit nõ retractabile,vt ſi minor vigintiquinque annis,maior autem viginti ſe in ſeruitutem venire patiatur,id eſt ſi precium participatus eſt,non ſolet reſtitui,ſed hoc meritò:quoniam res non capit reſtitutionem,cùm ſtatutum mutat.l.ſi ex cauſa.§.Papinianus,& §.fina. ff.de minor.niſi ex magna cauſa hoc à principe fuerit conſecutus.l.ſequen.facit l. quòd ſi minor.§.primo,& l.ſi mulier.ibidem.& per totum titul.C.ſi aduer.liberta.& in hoc caſu putarem etiam ex æquitate eum reſtituendum, quia vbi eſt maius periculum,ibi cautius eſt agendum.c.vbi.de elec.in vj.

20 Decimononò, dicunt quidam quòd poſtquàm minori eſt conſultum cõtra tutorem,vel procuratorem,non poteſt petere reſtitutionem. l. in cauſæ. ij.ff.de minorib.

21 Quod eſt verum,ſi plenè prouideatur minori,quia tunc ſubeſt iuſta cauſa,de qua in l.prima.ff.ex quibus cauſ.maior. vtpote ſi fuerit negligens tutor,vt in l.Panthonius.vbi Barto.& Areti.ff.de acquiren.hæredi.& in l. ſi infanti.C.de iure deliber.

Si aduerſus tutorem plenè prouideatur minor an poſsit reſtit.

22 Sed aduertite,quia ſi reſtitutio concedatur ratione minoris ætatis, tunc conceditur etiam ſi ſit actio aduerſus tutorem, vel procuratorem, vt dicit Areti.in dicta l.Panthonius.& Socy.in l.qui duos.ff.de reb.dub.per text.in l. etiam.C.ſi tutor vel curator interuener.

23 Vnde abſens cauſa reipubl.reſtituitur contra omiſſam appellationẽ, per procuratorem,qui appellare neglexit.l.inuitus.C. de appella.gloſſ. in l.is qui reipublic.ff.ex quibus cauſis maior.Et hoc eſt facilius & vtilius minoribus, quia vix eriperetur quicquam è manibus procuratorum, & Claua Herculi potius adimeretur,quàm ab iſtis,vulpinos proceſſuum circuitus non ignorantibus.

24 Sed ſi reſtitutio concedatur ex clauſula generali: ſi qua mihi iuſta cauſa videbitur,& non ratione minoris ætatis,tunc ſi minor habeat actionem cõtra procuratorem,vel alium,non datur reſtitutio, quia non ſubeſt iuſta reſtitutionis cauſa.Et ſic conſuluit Carolus Ruinus conſi.cxix.videretur.in fi. volumi.quinto.vide Barto.& doct.in l.in prouinciali.ff.de no.oper.nunciat. Panor.& alios in c.ex parte ij.de reſcrip.& plenius quàm alius hoc ſcripſit Zaſius in ſuis intellect.ſingu.

Aduerſus l.ſi captiui. minor non reſt. nec in his caſibus.

25 Vltimò,non reſtituendum minorem dicunt in caſu authen.ſi captiui. C. de epiſco.& cleric.quod eſt falſum,quia ibi minor excipitur. nec in l.j. C. de filiofami.minor.nec ſi incoloratè reſtitui deſiderat.l.minor autem.§.primo. ff.de minor.ſcribunt Innocen.& alij in cap.coram.de in integrum reſtitutio. & in l.ſi creditor.C.ſi tutor vel curator inter.Roma.conſi.cccxvj. circa. non ſemper autem ea,quæ cum minoribus geruntur,reſcindenda ſunt,ſed ad bonum & æquum reducenda,ne magno incommodo huius ætatis homines afficerentur nemine cum eis contrahente, & quodammodò commercium eis interdiceretur.l.quod ſi minor.§.primo.ff.de minor.

Reſtitutio non ſolum parti poteſt principaliter ſed incidenter.

Item hæc reſtitutio peti poteſt non ſolùm principaliter cap.fina.de offic. iudic.l.quod ſi minor.§.reſtitutio.ff. de minorib. ſed etiam incidenter per viam exceptionis,vel replicationis,quando prima actio non erat ipſo iure ei

iuncta.tex.in cap.causa restitutionis.de in integrum restitutio.declarat Pau. & Ias.in l.nam posteà. §.si minor.ff.de iureiurand.& Specul.in titul.de offic. iudic. §.incidenter.versicu.in modum,etiam Bald.in authen. si omnes. C. si hæres ab hæred.se absti.per text.in l.defendente.ff.de authorit.tutor.qui parum probat.Sed tex.in dicto capitu.causa melius.& Carol. Ruinus consilio cxix.videretur.colum.iiij.numero 16.in quinto volumi. in vtroque tamen casu in hoc Regno solent impetrari literę Regiæ,vt vidi obseruari,vt in procemi.ordinatio.scripsi.

Fondées sur minorité

GLOSSA III.

Fauore minorum multa introducta.

FAVORE minoris ętatis multa introducuntur,vt dicit tex. 1
in l.curabit.C.de actio.empt.quæ tradam articul.seq. in glos. tertia.& hoc verbum *fondées*, declarat istum articulum loquentem generaliter *toutes restitutions* &c.vt intelligatur de illis quæ in hoc text.exprimuntur: verùm quia iste text.dicit *ou autres semblables.* Et sic non solùm intelligetur in casibus hîc conscriptis, verùm etiam in similibus,& sic in omnibus penè restitutionibus, si eadem sit ratio in illis,vt speciatim exprimi causæ debeant:ergo & iuris decisio locum habebit.l.illud.ff.ad leg.Aquil.

Quot requirantur antequam minor restit.

Adde quod antequam minori concedatur restitutio,sequentia requirũtur.primò,dicunt quidam.Quòd sit minor:istud videtur superfluum. Ideo 2
dico requiri primò,quod quis tempore minoris ætatis cõtraxerit,vel actum fecerit,secus si posteà,etiam si contraheret intra illos quatuor restitutionis annos.l.fin.C.de temporib.in integrum restitutio.petend.† Ideo minor debet probare quod tempore minoris ætatis illum actum fecit.l. si minorem, 3
& l.minoribus.C.de in integr.restit.l.doli.circa fin.ff.de nouat.l.ea quæ.C.de tempor.in integrum restitutio.petend.Paulus consil.liij.visis actis.colum.prima,in secundo volumi.quod poterit probari per librum curati,qui eum baptisauit, vt est in ordinat.reg.rubri.*des registres des baptesmes.*artic.primo.vbi dicam,vel per susceptorem seu patrinum,aut alios testes, non tamen plenè probabitur si probet se habuisse curatorem id temporis, vt dicit Alexand. in dicto consilio xxj.in primo volumi.etiam poterit minor per testes amicos & consanguineos probare suam ætatem.l.de ætate,vbi etiam plenè Bar. ff.de minor.l.de tutela.C.de in integrum restitutio.vel etiam ex aspectu personę.l.minor ex aspectu.ff.de minor.& alijs legitimis modis,quos Doct.scribunt in dicta l.ætate.& l.de tutela.

Minor debet probare ætatem minorem, & quomodo probet.

Secundò requiritur,quod minor sit læsus,nec vtique eo quod minor est 4
statim & circunscriptum se docuit.l.nam & posteà.§.si minoribus.ff. de iureiurand.l.ait prætor.§.non solùm,& l.verum.§.sciendum.ff.de minor. & l. minoribus j.& l.final.C.de in integrum restitutio. minor. & Doct. ibidem plenè tractant.

Quando læsus minor dicatur, & quot modis.

Quæro quando læsus minor dicatur.Resp.si damnum aliquod patiatur. l.quod si minor.& l.patri.§.si minor.& per totum.ff.de minor.

Hodie certo etiam iure vtimur,vt & in lucro minoribus succurratur,vt si

sine dolo

ſine dolo malo cuiuſquam legatum repudiauerit,vel in optionis legato captus dum elegit deteriorem,vel ſi duas res promiſerit illam aut illam,& pre cioſiorem dederit.l.ait prætor.in fi.cum l.ſequen.ff.de minorib.vbi etiam illi ſubueniri dicitur,ſi res eius venierit & exiſtat, qui plus liceatur, & quotidie prætores eos reſtituunt,vt rurſus admittatur licitatio,ibidem.

Voluntariè compromittens minor læſus dicitur.

7 Læſus etiam dicitur,quando voluntariè compromiſit.l.ſi minor xxv.annis filiofamil.in fin.ff.de minor.conſuluit Paul. Caſtren. conſilio ccccxxviij. viſis & conſyderatis.colum.ij.in primo volu.& Corne. conſil. clxxviij. viſa copia.colum.ij.in iij.volumi.

8 Item ſi minuatur patrimoniũ eius.l.minoribus,& l.ſi ex cauſa. §. primo. ff.de minor.& ſic reſtitutio conſiſtit tam in lucro ceſſante,quàm in damno emergẽte,ſicut dicimus in intereſſe,in l.vna.C.de ſen.quę pro eo q̃d intereſt.

Læſus dicitur qui intercedit & ſe obligat.

9 Idem ſi obliget ſe,vel rem ſuam.l.tertia.§.ſed vtrum.ff.de minor. Et non ſolùm in his ſuccurritur,ſed etiam in interuentionibus,vt puta ſi fideiuſſorio nomine ſe,vel rem ſuam obligauerit.l.ait prætor.§.non ſolùm & l. ſi minor xxv.annis filiofami.in fi.ff.de minor.& nõ omnia quę minores vigintiquinque annis gerunt irrita ſunt, ſed ea tantum, quæ cauſa cognita huiuſmodi deprehenſa ſunt,vel ab alijs circumuenti,vel ſua facilitate decepti,aut quod habuerunt amiſerunt,aut quod acquirere emolumentum potuerunt, omiſerunt,aut ſeſe oneri,quod non ſuſcipere licuit,obligauerunt. l. non omnia. ff.de minorib.Tamen ſi minor reſtitutus fuerit in eo,quod fideiuſſerit, non liberat reum principalem.l.minor,vl.ff.de minor.

10 Læſus etiam dicitur in tempore,vt ſi non prouocauit intra diem, vel in Eremodicijs,ſi lapſum eſt tempus inſtantiæ.d.l.& ſi ſine.§.penul.& fin.ff.de minor.& l.properandum.in fi.C.de iudic.

11 Etiam læſus dicitur,ſi tutor eius,vel curator fuerit excuſatus perperam, & ſine cauſa.l.verum.§.ex facto.ff.de minor.

Non ſolũ minor reſtituitur, ſi læſus ſit,ſed ſi iuſtam affectionem habeat ad rẽ.

12 Et in ſumma reſtituendus erit minor, non ſolùm quando eſt læſus, ſed etiam ſi iuſtam habeat affectionem ad rem, quia fuit maiorum ſuorum.l. ſi in emptionem.ff.de minor.& quando ex bono & æquo princeps viderit reſtituendum. l. quòd ſi minor.§.j.ff. de minor. & quomodo probetur læſio? docet Guido Pape in deciſ.Delphi.quæſtio.cxlij.ſed qualiter.

13 Et licet de iure antiquo cautum eſſet, quòd minoribus curreret tempus in ſoluendis tributis,vel vectigalibus,adeò quòd propter eorum moram res eorum incidebant in commiſſum:ſed reſtituebantur in integrum.l.ſi ex cauſa.§.ſi in commiſſum.ff.de minor. l. Imperatores.in fin. de publica. Tamen hodie illis non currit ipſo iure tempus,per l.fi.C. in quib. cauſ. in integrum reſtitutio non eſt neceſſar. gloſſ.in l. ſecunda.C. de fund. patrimo. libro xj. Franciſc.Cremen.ſingu.xxix.quid ſi minor.

14 Nec refragatur l.quæcunque.C.de fide inſtrumẽ.li.x.vbi venditio bonorum minoris facta à fiſco propter tributa nõ ſoluta valet,ſed hoc ideo,quia fuit facta vẽditio per adminiſtratores fiſcales interueniẽte tutore vel curatore,aliâs nõ noceret minori.l.fi.C.ſi propter public.penſitat.Sic cõſuluit Alexand.conſi.xxxj,põderatis.col.prima in v.vol.hodie etiam cum authoritate tutoris reſtituuntur ad appellandũ,ab illo decreto interpoſito in vẽditione,

& ab inde scutis.

Minor se probare læsum quando debeat.

Et sic minor debet se probare læsum,& hoc pro regula habeatur, quod 15 maximè procedit,quando petitur restitutio contra sententiam,quia tũc clare probari lęsio debet,per tex.in l.fina.ibi probationum luce. C. si minor se maior.dixer.& ideo per iuramentum probari non potest .cap. cũ venissent. de in integrum restitutio,vbi papa non restituit nisi visis priuilegijs , vt docet Salyce.& alij in l.prima.C.si aduers.rem iudic.quia restitutio aduersus sententiam est magni præiudicij,cùm ex sententia ius quæsitum tollatur.l. Iulianus.ff.de condict.indeb.iuncta l.si non sortem. §.hæredi.vbi glo. ibidem. Iaco.in l.j.C.qui & aduers.quos,& in d.l.fi.

Casus in quibus minor non tenetur se læsum probare.

Limitatur primò,quando minor diceret se læsum propter lapsum tem- 16 pus,tunc sufficit probare lapsum esse tempus sine alia læsionis probatione. c.auditis,& c.coram.de in integrum restitu.

Secundò,si læsio sit notoria,sufficit quòd allegetur , licet non probetur. 17 clemen.appellanti.de appella.Collecta. in dicto cap.auditis.refert Aufre. in decis.Tholos.quæstio.ccclxxxix.post Speculat.in titul.de in integrum restitutio. §.secundo,versicu.illud quoque.Barb.consil.lxxix.clementissimi .colum.prima,volumi.iiij.

Restituitur minor aduersus probationem omissam.

Tertiò,aduersus probationem necessariam omissam,etiam non probata 18 læsione restituitur minor,quia eo ipso,satis apparet læsio.cap.auditis.vbi Panormita.octauo not. & in cap.suscitata.de in integrum restitutio. l. minor xxv.annis omissam.ff.de minor.& hoc obseruatur teste Aufrer.quæstio.liij. licet Barto.in contrarium teneat in dicto §.si minor.l.nam posteà. ff. de iureiurand.vbi vult enim ita demum restitui posse, si summariè probauerit se probationes habere,& omiserit.hodie in Francia restituitur si omiserit probare,& allegauerit se probationes habere.nec requiritur aliqua alia probatio,sed hic minor ponetur in illo statu,in quo erat ante probationem omissam,& si posteà nil probauerit in principali,succumbet,& ad omnes expensas condemnabitur.

Renuncians appellationi minor lædi censetur.

Quartò,etiam si minor appellationi renunciet ante sententiam, eo ipso 19 dicitur læsus,quia iusta potuisset sequi sententia,sed si post sententiam non appellet,eo ipso non constat esse læsum,nisi causam doceat fuisse bonã.Bar. & alij in d.l.nam posteà. §.si minor.& Aufrer.d.quæstio.liij.

Transigere valens si cõdẽnetur restituitur.

Quintò,si minor lite pendente potuit transigere minoris,quàm sit con- 20 demnatus,poterit,etiam si sententia transiuerit in rem iudicatam,petere restitutionem.l.si ex causa. §.nunc videndum.ff.de minor.quem not . Roma. singul.cccxcviij.volo tibi dare.& Frãcisc.Cremen.singul.xxviij.obtinui. vbi scribit se in ardua facti quæstione obtinuisse,sequitur Bened.in repet.c.Raynutius,in verbo mortuo.j.nume.2 3 4.de testamen.

Minor in mutuo an lædatur.

Sextò,minor recipiens mutuum non tenetur probare se lęsum,sed aduer 21 sarius habet probare pecuniam in minoris vtilitatem conuersam , per l. primam.C.si aduers.creditor.idem in ecclesia scribitur,& in monasterio,in capitu.quod quibusdam.de fideiussoribus.& cautelam , vt non teneatur probare creditor pecuniam conuersam in vtilitatem ecclesiæ. docet Bartholo. Cæpol. cautel. ccxiiij. vnus est modus. vide, quia mihi non arridet , ob id eam

id eam non recito.facit text.in l.si quis cùm sciret.ff.de vsucap.pro emptore. Alexand.in l.si cùm dotem. §.primo.ff.soluto matrimo.vide tex.in l.verum. in fine.ff.de minor.

22 Septimò,minor,qui prouocauerat ad diuisionem,si posteà trãsegerit etiã in presentia consanguineorum iuxta l.transactionem.C.de transactio.poterit petere in integrum restitutionem, etiam si aliud grauamen non habeat, nisi quòd ad diuisionem prouocauerat,quia is ad diuisionẽ non potest prouocare.l.si pupillorum.ff.de rebus eorum,& l.penultima.C.de præd. minor. Corne.consilio cviij in præsenti. in tertio volumi. Sic censuit Senatus anno 1543.die sexta Augusti.quę limitantur in aliquibus casibus,vbi minori licet prouocare ad diuisionem,quos scribit Soci. in tract. fallen.reg.cccxxix. pupillus.Et Curtius senior consil.lxvij.sepienter.numero 52.cum sequen.versi. capio nunc aliam.&c.Barba.in repetitio.rubri.de rebus eccle.non alienand. colum.xlviij.numero 181.& sequen.& Soci.consi.clxv.in fine volumi.secundo.& Dec.consilio cccxlix.consuluit. & Carol. Rüynus consilio ccxij. visa & bene intellecta.in primo volumi. *Prouocans minor ad diuisionem an lædatur.* *Arestum.*

23 Octauò ad concedendum vel denegandum beneficium restitutionis in integrum aduersus contractum,inspicitur cõsuetudo,vel statutum loci, vbi contractus factus est,vel vbi res sita est.Barto.Paul. & Ias.in l.secunda.ff. de eo quod certo loco. Quia restitutio causatur ex læsione, quæ prouenit ex contractu.Ideo aduersus contractum datur restitutio. l. prima C. si aduers. venditio.vnde quædam mulier nupta,quæ vendiderat villam *de la couperie*, in territorio sitam Andegauen.non fuit restituta: quia consuetudo Andegauen.vbi res erat sita,potestatem alienandi nuptæ etiam minori concedebat.sic censuit Senatus anno 1548.die quarto Maij. *Ad concedendam resti.vel denegãdam aduersus contractum inspicitur loci consuetudo, in quo contractum est* *Arestum.*

24 Vltimò nota alium casum singulerem,in quo restituitur minor etiã non probata læsione,quando confitetur commisisse delictum,de quo non constat,nisi per suam confessionem.Nam ex sua confessione satis læsio probatur.Agel.in l.certum. §. in pupilo.ff.de confess.Ias.in dicto §.si minor. Alexand.consilio cxv.in causa.colum.secunda.volumi.tertio. & Hippolyt. singul.ccccxlv.minor læsus. *Aduersus delictum cõfessum restituitur minor.*

25 Et nota quòd quando quis petit restitutionem in integrum aduersus factum principis,non sufficit se probare minorem & læsum, sed oportet narrare læsionis causam.text.& ibi Bartol.in l.minor autem magistratus. ff. de minor.Iacob.in dicta l.final.in fine.C.de in integrum resti.Idem tamen hodie in alijs casibus per istum articulum,ne vagemur in incerto. *Causa læsionis est probanda.*

26 Quartò,materiam continuando,requiritur antequã minor restitui possit,quod sit læsus vel dolo aduersarij,vel sui facilitate.l.verum. §. sciendum. cum §.sequen.l.non omnia.ff.de minor.quia non videtur circũscriptus minor,qui iure sit vsus communi.l.fin.C.de in integrum restitutio.Nec sufficeret probare se læsum fuisse,vt per Bartolum,& Iacob.in dicta l.fin. nisi probaret se dolo aduersarij læsum,vel sua facilitate.Et quando sua facilitate decipiatur habes, vt quando emit plus iusto pretio, non tamen vltra dimidiam,quia tunc iure communi succurreretur per l.secundam. C. de rescin. ven. Et quamuis in l.ait prætor.in prin.ff.de mino.non dicatur de incõsulta *Requiritur minorem læsum facilitate sua vel dolo aduersarij antequam resti.*

Facilitas allegari debet sed non probari.

Facilitate,tamen in dicto §.sciendum.hoc scribitur.ob id istud in libello debet adduci,quicquid dicant in contrarium quidam interpretes, vt firmat Carol.Ruinus consilio cxix.videretur.colum.tertia,numero 13. in quinto volumi.tamen Barba.consil.lxxix.clementissimi. columa prima ,in quarto volu.dicit minorem nõ teneri probare istam sui facilitatem, quia resultat ex iuris dispositione.l.prima ff.de minor.gloss.in clemen.appellanti.de appella. ideo sufficit in libello vel literis allegare,quòd per facilitatem suam est decetus,secundum Barto.& aliorum sententiam,in l.fina.C. de in integrum restitutio.imò Barba.vbi suprà,concludit minorem restituendum etiam sine facilitatis allegatione,quia est notorium ipso iure. Sed quod allegari debeat seruatur in curijs Franciæ,tamen non oportet,vt probetur, nam ex læsione probatur dolus,vel facilitas re ipsa,vt in l.si quis cùm aliter.ff. de verborum obligatio. 27

Antequàm minor resti. requiritur actionem aliam non haberi.

Quintò,in minorum restitutione requiritur,quòd aliam actionem non habeat.l.in causæ.ij.ff.de minor.ibi.nam si communi auxilio, & mero iure munitus sit,non debet ei tribui extraordinarium auxilium. Guido Pape in decis.Delphi.quæstio.ccclxij.vtrum officium.superius dictũ fuit nu.20.gl.ij. 28

Sextò,quòd etiam pro minimo restitutio non petatur.l.scio.ff.de in integrũ restitu.superius scripsi abundè in glo.ij.nu.11. 29

Minor restit. aduersus contractum quid restituere debet.

Septimò,quando restituitur minor aduersus contractum, debet restituere pretium quod recepit,& quatenus fuit factus locupletior. l. quòd si minor. §.restitutio.ff.de minor.ibi itaque si in vendendo fundo circunscriptus restituetur , iubeat prætor emptorem fundum cum fructibus reddere,& pretium recipere.& l.patri. §.item ex diuerso.ibi iuuenis autem eatenus ex precio reddere quatenus ex ea pecunia locupletior factus est ibidem.

Nisi fuerit ab emptore facta pretij solutio minori consumpturo,tunc minor nil reddet:si omne consumpserit,per l.si quis cùm sciret.ff.pro empto. l. prima.C.de reputa.quæ fiunt in iudic.Areti.consi.lxxxj.Alex. in l.si quis cũ dotem.§.primo.ff.solut. matrimo.& Bauer.in §.final.quibus non est permiss. facere testamen. 30

Fructus à quo tempore minori resti.debeãt

Et sic non restituuntur fructus à tempore celebrati contractus,quia contractus valuit,& interim minor habebat precium,& recepit emolumẽtum illius,& pars fructus rei,ideo ista compensari debent, iuxta l. curabit.C. de actio.emptio.sed rei fructus restituentur minori à tempore litis contestatę, & ita intelligetur dict.§.restitutio.l.quod si minor.ff.de minor.sic fuit iudicatum in parlamento Delphi.teste Francis.Marc. in decis.xxj. in prima parte. quid in fideiussore dicetur artic.seq.in glo.iij. 31

Octauò,requiritur quòd minor læsus petat restitutionem, vel procurator pro eo habens ad hoc speciale mandatum.l.illud.ff.de minor.hoc autem non solet peti, nisi postulatum fuerit.l.iiij.§.hoc autem.ff.de damno.infect. vbi doct.& dicam inferius. 32

Minor debet probare se esse intra tempora restit.petẽdæ.

Nonò,requiritur quòd minor probet se esse intra tẽpora petẽdi restitutionẽ,per l.nã & posteà. §.si minor.ff.de iureiur.vbi Ias.videtur hoc reprobare: quia nemo debet illud allegare,quod ab aduersario timet opponi, ob id allegatur in cõtrariũ.l.si minorẽ.C.de in integ.restitut.minor.sed vt opiniones concilien 33

concilientur,intellige minorem non teneri allegare ista,ad hoc vt restituatur,sed si pars opposuerit,hoc tenetur minor probare,vt dicetur articu.ij.

34 Et sic minores iuuantur ætatis beneficio,vnde non debent maiores cum illis contrahere,alioqui ex vno latere claudicat contractus. l. Iulianus. §. si quis à pupillo.ff.de actio.empt.ideo anno 1526.in vigilia natiuitatis Dom. latum fuit Arestum pro tutore cuiusdam minoris, & obligationes annullatæ,ac inhibitũ omnibus mercatoribus dare quascunque merces minoribus sine consensu patris & matris,tutorum,& curatorum respectiuè, sub pœna amisionis mercium,& mulctæ arbitrariæ,vt docet Moline. in tract.de vsuris.numero 24 .in principio.

Mercatores prohibiti merces dare minoribus, & obligationes annullatæ.

Arestum.

Prescription.

GLOSSA IIII.

QVIA prescriptio de iure ciuili inuẽta est,vt est tex.in §.j.insti.de vsucap.ibi iure ciuili constitutum fuerat.gl.in l.j.ff. de acqui.rer.domi.& in §.singulorum.vbi Ang.de rer. diuis.in insti.quod est verum quantum ad temporis limitationem, videlicet vt tres,decem, vel viginti anni constituantur pro ea,vt in dicto §.primo.in institũ.& in l.j.ff.de vsucap.eius tamẽ materia est de iure gentium,cum eo iure per longi temporis spatium dominium quæratur.§.prætereà.institu.de rerum diuis.l.adeò.§.prætereà. ff. de acquirend. rerum domini.nempe sub illo titul.de acquirend. rer. domini. tractatur cõmuniter de acquisitionibus,quæ fiunt de iure gentium.ff.illo titul.& ista dominij acquisitio,quæ fit de iure gentium,bene currit etiam cum mala fide, quia non opera possessoris hoc factum extitit,sed fluminis,vel alia ex causa, teste Hannibal.de Canonic.in repeti.rub.de vsucap.ff.quæstio.j.at nõ inspicimus materiam rei,sed institutionem seu inductionem,vt habetur in l.j.ff. de contrah.empt.ideo ibi ex solo temporis lapsu non quæritur dominium, sed si aliquid vltrà factum fuerit,videlicet si arbores radices egerint,vt ibi videre est.Et sic Rex potest releuare,quòd nõ obstante præscriptione quis petat rem præscriptam,quia cùm prescriptio sit iuris ciuilis acquisitio,illam ius ciuile videlicet princeps ex causa iusta tollet.l.eas.ff.de capit.diminu.Francis. curt.consil.primo.colum.ix.post tract.Feud.& Alexan.consil.lxxxiiij.in causa.in j.volu.post Barto.& alios in l.omnes populi.ff.de iustit.& iure.Io.Francisc.Balb.in tract.præscript.in j.parte quæstio.iiij.

Quo iure inuẽta sit præscriptio.

Princeps aduersus præscriptionem restituere potest.

Supradicta etiam vera sunt in ecclesia,vt restitui cõtra præscriptionẽ possit,per glo.in authen.quas actiones.C.de sacrosanct.ecclesi.vbi doct.& in ca. auditis.de in integ.restit.& doct.in cap.j.de præscrip.& in hospitali cõsuluit Roma.cõsil.ccccvij.cum præsupponatur,quem refert & sequitur Deci.cõsi. xxxvj.& pro tenui.col.penul.& Io.Frãcis.in tract.præscri.in j.quæstio.quintæ partis quæstio.ij.Requiritur tamen iusta causa, alioqui sine causa rescriptum tollens præscriptionem non valet, vtpote si aliquis fuit absens reipub. causa per decem,vel viginti annos,& interim res sua præscripta sit,tũc princeps non obstante præscriptione concedere potest,vt rem petat,& sic debebit comprobari tale rescriptum.§.rursus.de actio.in institu. Et cum alia ex

Ecclesia cõtra præscriptionem restitui potest

Antequam quis aduersus præscriptionem restit. requiritur iusta causa.

iusta causa concessum erit,aliâs non nisi fauore minoris,& ecclesiæ, vt probatur hîc,dū dicit quod speciatim in rescripto debet exprimi causa restitutionis,ideo ratione ignorantiæ quem restituendum contra præscriptionem tradunt gloss.& doct.in l.si partē.ff.quemadmod.seruit.amit.& in l.j.C de pact. Bartol.in l.j.§.si quis autem.ff.de itine.actuq; priuat.& in l.Aristo.§.Labeo. de donatio.sic consuluit Alexand.cōsilio lxxxiiij.in causa.colum.ij.in primo. volumi.& consi.lxxxix.viso puncto.col.iij.nu.10.in j.vol.& consi.lj.videretur,col.penul.in v.vol.& Corne.consi.100.cōsuluit.in j.vol.& cōsi.clxiiij.me subscripsi.in ij.vol.& hæc est sentētia cōmunis, secundum quā est iudicādū.

Princeps restitutionem aduersus præscriptiones sine causa tribuens peccat.

Et si princeps sine causa tollat præscriptionem, peccat, redditurusq; est Deo rationem,vt dicit Feli. in c.quæ in ecclesiarū.de constit.& quādo princeps rescribit cōtra præscriptionem,debet dicere, non obstante temporis lapsu,& quacunque præscriptione,vt asserit Chassa.in consuetud.Burg.rubri. *Des forestz*,§. viij.nu.10.cum seq.ex hoc habes quòd si princeps concedat rescriptum contra præscriptionem,debet exprimi causa,vt hîc, & in specie, aliâs non valet restitutio.ideo non valet constitutio,vt non currat præscriptio cōtra talem,quia etiam bona Domanij Regis & patrimonialia quoad vtile dominiū præscribi possunt,etiam contra ecclesiā Roma.vt patet in titulo,vt ecclesia Roma.Bart.in l.si publicanus.§.in omnibus.ff. de publi. Panor.in c.super quibusdā.§.prætereà.de verbo.sig.glo.& doc.in authen.quas actiones.C.de sacrosan.eccle.Feli.in c.ad audientiā.col.viij.de pręscrip.Alex. consi.lxxxiiij.in j.vol.scripsi in titu.de præscrip.contra Regē prohibit.suprà.

Force.

GLOSSA V.

Species violētiæ exprimenda est in restitutione.

SI QIVS coactus fuerit vi donare vel vendere,si rem tradiderit poterit restitui, dummodò exprimat speciem violētiæ, nec sufficeret dicere se per vim coactum,nisi exprimat vim, videlicet quod ductus fuerit rus,& ibi fuit captus ab hominibus armatis,qui ensibus euaginatis dixerunt se interfecturos illum,nisi daret talem possessionem,vel tali pretio venderet suam domum. sic exprimendo literæ à cancellarijs concessæ ciuiles erunt, & rationabiles: & de multiplici vi tracta.glo.& doc.in l.j.& l.extat.ff.quod metus caus.scripsi in tract.de rescis.contract.in glo.xiij.ideo hîc non repetā.sed nota, quòd magna impresio est si superior bona subditi saysiat,vt scribit Io.Fabr. in l.si per impresionem.C.quòd metus causa.refert Bertrand.consil.j.nu. 19. in j. vol.ex j.editio.per c.Abbas.quod metus causa quod sæpius fit in Francia.

Magna impressio quādo bona alicuius sunt saysita.

Contrainte.

GLOSSA VI.

ET SIC habes hîc,quòd princeps releuat, vt non obstante contractu coacto contrahens agere posit, & rem suam rehabere,per l.j.& per totum.ff.quod met.cau.debet tamē coactionis & metus species exprimi:vt est in hoc tex.alioqui literæ concedi non debent, & quia de metu multa scripsi in tract.de rescis.contrac.in glo.xij.ob id alia hîc non repetam.

Dol

Dol.

GLOSSA VII.

QVO Dolo quis inductus fuerit, est in literis restitutionis exprimendum, alioqui literas obtinere quis non poterit à Cancellaria, vt hîc statuitur. Sed siue dolus sit dans cõtractui causam, siue in contractum incidat, literas solemus impetrare, quamuis contractus primo casu de iure nullus sit. Et in altero annullandus. l. & eleganter. ff. de dolo. & l. si dolo. C. de inutili. stipul. etiam habet locum iste tex. in dolo re ipsa. l. si quis cùm aliter. ff. de verborum obli. verùm quia de multiplici dolo scripsi, & de eius materia in tracta. de rescis. contract. in glo. ix. ideo hîc alia non dicam. *Dolo inductum si exprimi in literis debet.*

Simulation.

GLOSSA VIII.

1 SIMVLARE est fingere, fraudulenter agere, & vnũ pro alio ostendere. Lucas de Penna in l. cùm procuratores. C. de metalla. lib. xj. & simulare est falsum pro vero tradere, & ea quæ absunt simul esse ostendere. & simulamus ea quę non sunt, dissimulamus ea quæ sunt. gl. in l. j. ff. de concuss. & l. j. §. ex hoc rescripto. de ventre inspicien. & l. constitutiones. C. de iur. & fact. ignoran. hîc quælibet comprehenditur simulatio, cùm tex. indefinitè loquatur, & indefinita æquipollet vniuersali. c. vt circa. vbi gl. not. de elect. in vj. l. *Simulare quid, et quotuplex.*
2 si pluribus. ff. de leg. ij. † Et duplex maximè est simulatio, quędam fit ex honesta causa, altera ex inhonesta. gl. in c. quod interrogasti. xxvij. distin.

3 Notandũ est, quòd quædam est simulatio, in qua cõtrahens nititur ostẽdere se id facturum, quod tamen aliter intendit, & tunc dicitur actus imaginarius. l. nuda. ff. de contrahen. emp. l. imaginaria. vbi doct. de reg. iur. & est sicut corpus sine spiritu, quãdo consensus est remotus ab actu. Bal. in rubri. plus valere quod agitur, alia dico abundè in tit. de verbo. signi. *Species simulationis exprimẽda.*

4 Secundò, intendit quis vnũ facere, & aliud ostendere: vt quia in veritate est pignus, tamen simulatur venditio. l. emptione. C. plus valet quod agitur quàm quod simula. concip. & si quis cupit super his releuari, exprimere debet causam simulationis nec valere, & rescriptum scribens nõ obstante simulatione vt inferius dicetur.

5 Vel actus interdum conditionalis simulatur purus. l. si ex pretio. C. si certum peta. Bal. in l. cum precibus. C. de probatio.

6 Tertiò mutatione personarũ committitur simulatio, vt per Bal. in d. rubri. & Vital. de Camba. in tract. clausul. in clausu. rei non sic gestæ.

7 Igitur cùm multæ sint simulationum species, ille qui dicit contractum simulatum, debet exprimere & specificare speciem simulationis. Bartol. in consi. lxv. factum est tale. Petrus Nicole. col. ij. Bal. in l. ab Anastasio. C. manda. & Vitalis in §. qualiter, opponi debeat exceptio simula. Et ita statuitur hîc, sic etiam consuluit Alexand. consi. cxj. viso superiore. colum. j. volumine. primo. & consi. xxviij. in causa. columna iij. lib. v. Anch. consi. ccxxvij. ad corroborationem. colum. j. Dec. in regu. imaginaria in fine. ff. de regul. iur. *Dicens contractum simulatum debet exprimere in literis simulationem.*

Barba.in cap.ad nostram.col.ij.de empt.Felin.in c.contingit. colū.vlt.de fide instrumen.

Aduersus simulatā venditionē quæ reuera pignus est restitui quis potest.

Vnde si quis mihi mutuauit centū aureos,& ego dem illi hypotecæ pratum,tamen ipse creditor in instrumento vult,vt venditio inscribatur:vt nō teneatur ad fructus restituendos,si potero probare me contraxisse pignus, & non venditionem: restitutis centum aureis potero pratum repetere impetratis literis,in quibus narrabo speciem simulationis, quod pro pignore adiecit creditor venditionem:tunc quia plus valet,quòd verè agitur,quàm quod simulatè concipitur:ideo concludam ad restitutionem rei meæ, soluto precio annullata illa venditione ficta. verū quia materia ista est prolixa, & bene per Cæpol.in suo tracta.de simula.cōtract.descripta,ideo ad illum tractatum te nunc reijcio beneuole lector. 8

An exceptioni simulationis renunciari possit.

Solet à iuris interpretibus dubitari,si renunciatum sit simulationi,an possit agi.Et respond.exceptioni simulationis renunciari non posse.hoc docet Ludouic.Roma.in l.si quis cùm aliter.ff.de verborum obligatio. Cardinal. & Imol.in capitul.ad nostram.de empt.refert & sequitur Felin.in c. si diligenti.numero 22.in nono correlarior.sexta limita.de foro competen.Nam sicut simulatus est contractus,ita & renunciatio.Barto.& alij in l. nemo potest.ff.de leg.j. 9

Sed si iuratum sit omnia in instrumento contenta vera esse, non audietur allegans simulationē:vt videntur decidere Panor.& Imol.in c.cùm contingat.de iureiuran.& eos refert Feli.in d.c.si diligenti. 10

Contrarium tamen tenet gloss.in l.emptione.C.plus valere quod agitur quam gloss.probat Alexand.in dicta l. nemo.& consi.lxxxix.in fi.in secundo volumi.& dicto consi.xxviij.in quinto.& Ias.in §. item si quis in fraudem.numero 7.de actio.in instit.& in §.fuerat.nume.87.ibidem.ac in l. secunda.colum.penulti.ff.de iureiurand.& consilio xxxvj.volumi.primo. ac Ferrat.cautel.decimasexta.alia addidi in glo.dict. l.emptione.in Cod. meo antiq. 11

Et sic restituetur quis non obstante simulatione,etiam si renunciatum fuerit,& cum iuramento per prædicta.Sed hoc habita iuramenti dispésatione:vt scripsi in interpre.l.si quis pro eo.ff.de fideiusso.& hoc seruatur *in curijs* Franciæ,etiam si iurauerit omnia contenta vera,adhuc restitui vidi. 12

Requiruntur tamen sequentia.Primò,quod simulatio interuenerit,alioqui non valebit rescriptum.

Quæ requirantur in simulatione.

Secundò,quòd allegetur ad obtinendum literas,& in specie,vt hîc. 13

Tertiò,quod probetur coram iudice, coram quo literæ comprobantur,& interinantur.Nam qui agere volunt,probare debent.l. qui accusare. C.de edend.& qualiter probari debeat,vide glo.in §.si tale aliquid.in authé ti.de instrumen.cautel.& fide.collatio. sexta. Imol. & alios in dicto cap.ad nostram.ac Vital.de Camba.in d.tracta.clausul.versicul. qualiter simulatio probetur. 14

Rescißio cōtractus simulati intra quod tēpus peti debet.

Quartò,quod princeps concedat literas,& indulgeat petenti,vt agat nō obstante contractu simulato:alioqui iudex ordinarius non succurret in curijs Franciæ. 15

Et quamuis possit peti intra triginta annos rescissio contractus simula- 16

ti.per

ti.per l. omnes. C.de præscri.triginta annorum,etiam post tringinta annos coram iudice ecclesiastico,vt consuluit Bal.cons.cccxxij. vtrum post triginta in primo volumi.tamen quidam dicunt in Francia rescissionem intra decem annos petendam,per articu.vnic.in tracta.de rescis.contract. in gl. decimanona.sed ibi tenui contrarium,tum quod actus simulatus sit nullus, & sic non petitur rescindi,nec habet qualitates ibi requisitas,licet posset cōprehendi sub verbo distractus, tamen melius puto vt non cōprehendatur, quia odiosa est ordinatio à iure discedens:& quia ille tex.exprimit casus videlicet. *Fondez sur dol,fraude,circonuention,crainte,violēce,ou deception doutre moitié de iuste pris*,& non exprimit simulationem:ergo non comprehendetur.

Crainte.

GLOSSA IX.

QVIDAM est iustus metus,alter vanus, vt in tract.de rescis.contract.gl.xij.scripsi.& doc.in c.si iustus.de appellatio. Ideo talis metus exprimi debet in literis Regijs,vt iustus ne sit an vanus dignoscatur,& quis dicatur iustus metus,id est non vanus,docui in l.iusta interpretatione.ff.de verbo.significatio.vnde dicunt Bal.& alij in l.interpositas.C.de transac.quod non sufficit probare metum in genere,sed debet probari species & qualitas metus, scilicet mortis,cruciatus corporis,vel similis.sequitur Ias.consi.lxxix.in causa.col.j.in j.volumine.facit c.j.de his quæ vi metúsve causa fiunt. Alia scripsi in d.tracta.de rescis.contract.in gl.duodecima. *Quotuplex metus.* *Iustus metus exprimi debet in literis.*

Ou autres semblables causes.

GLOSSA X.

SIMILIS causa vocatur causa restitutionis,seu releuamēti etiam concessa maioribus,licet hic tex.in principio dicat *fondez sur minorité*, tamen hic extendit,*ou en semblables causes*,quia idem est iudicium in similibus.c.inter . de rescript. Et sic quicunq; siue sit maior siue sit minor,tenetur exprimere in specie causam suæ restitutionis,siue hæc restitutio concedatur maiori ob defectū intellectus ,vt furioso , prodigo, & huius generis hominibus,& tunc habet locum iste textus vt de his scripsi in præfa.ad fin . tracta.de rescis.contract. *Causa restitutionis exprimi debet in literis.*

Idem si restitutio petatur ratione sexus, vtpote si mulier sexus fragilitate decepta sit,& restitui petat per senatuscōsultum Velleianum,& causas sigillatim exprimet,ex quibus restitui desiderat,c.cùm contingat. de iureiuran. c.licet mulieres.illo titul.in sexto.& passim mulieribus non subuenitur , vt contractus vel actus rescindere possint,sed in casibus tantum in iure expressis.text.in l.final.vbi gloss.C.de iur.& fact.ignoran.vide in concord . in forma literar.executorial.in fine.in verb.similis forma. Quid simile dicatur, & quot modis.

Quamuis iste tex.in causis loquatur similibus , *semblables* . Idem tamen erit in maioribus,per text . notab . in §.porrò.quæ fuit prima caus. benefic. *Hæc constitutio extenditur ad maiores.*

amittend.ibi ideoq; iudex solers & discretus æquitati obseruandæ sollicitus cuncta subtiliter dispensans prouideat,si qua fuerit antiquioribus causis similis,seu maior.l.cùm hi. §.causæ.ff.de transactio.l.à sententia.de appellatio. Ideo in maioribus causis, si restitutio petatur, speciatim debet designari & exprimi restitutionis causa:quia eadem ratio in illis est,quæ in alijs: & similis dicitur quoad restitutionem,& sic patet quòd consuetudo ad casus similes extenditur,secus in statuto.l.j.C.quæ sit long.consuetud.Alex.cons. lxv. quoniam omne.col.iij.nu.8.in vj.vol.alibi dicam.

Lesditz relieuemens ne seront donnez ne otroyez.

GLOSSA XI.

Motu proprio concessa restitutio sine expressione nō valet.

ALIQVI differentiam subtilem volūt tradere inter *donner*,scilicet ad petitionem,*otroyer* sine petitione. Et sic etiam motu proprio literę concessæ non valerent. Tamen nō fundatur iure hæc differentia. Sed vsus cōmunis loquendi vnū pro alio accipit,qui in hoc attendi debet.l.Labeo.ff.de supellectil.leg.itaq; Cancellaria siue motu proprio concederet restitutionem,siue ad partis petitionem non valeret,nisi speciatim restitutionis exprimeretur causa:quia clausula motus proprij non tollit defectum intentionis concedentis , vt docet Ægidi . Bellamera decis.ccccIxxv . præmissæ . & Rota decis.cxij.dicebant in not.Fely.in capitul.causam.ij.colum.ij.de testib. scripsi in forma mand.in verb.motu proprio.vbi huius clausulæ xlvij.effectus inserui nota.

Et sic patet hîc vnus casus in quo denegatur restitutio,videlicet, quando quis non exprimit causam restitutionis speciatim, alios casus in quibus minor non solet restitui,scripsi superius in gl.ij.

En noz dites chancelleries.

GLOSSA VII.

Restitutiones tā à Rege quàm à Cancellaria dantur.

ET SIC patet hîc restitutiones non solùm dari ab ipso Rege,& tunc Cancellarius eas magno sigillo signat,sed etiam à qualibet Cancellaria Franciæ in sua iurisdictione : & hîc prohibet Cancellariæ cuilibet,sed ipse statuens nō est prohibitus:quia non intelligetur comprehensa persona loquētis,tum etiam quia contra suam prohibitionem venire potest,cùm sit solutus legibus.l.princeps.ff.de legib.& l.ex imperfecto.C.de testa.

Non valerent tamē literæ etiam ab ipso Rege emanatæ,nec à iudicibus comprobarentur,si caussa restitutionis non esset sufficienter expressa , sed esset incerta:quia super incertis iudex iudicare non posset. §.curare.insti.de actio.l.j.C.de senten.quæ sine certa quanti.ideo iudices,quibus diriguntur eas incertas & confusas reijcerent nec comprobarent.

Cancellaria in quolibet parlamēto.

Certum enim est,quòd in quolibet parlamento Rex habet Cācellariam suam,& ibi Vicecancellarium,qui subditis illius iurisdictionis, siue ressortus concedit literas,sed alijs alterius ressortus nō subditis non potest cōcedere, sed magna Cancellaria sic,in qua Cancellarius præsidet. Et ibi conceduntur literæ in magnis rebus & negotijs,& ad Regis præceptum , ac sigillantur

literæ

literæ officialium Regiorum,& alia ardua,de qua cancellaria iste text.non intelligitur, nisi vt superius dixi,de qua alibi tractabo.

Sinon que la partie specifie.

GLOSSA XIII.

1 SPECIFICARE dicitur quasi ex genere speciem facere,& in specie tradere,& non in genere,declarat tex. & ibi doc.in c.præsentium.§.testes.in fi.de testib.in vj.vide tex.in l.adeò.§.cũ quis ex aliena.ff.de acqui.rerum domi.Et sic in specie debet causas quis exprimere,ex quibus releuari cupit,& in indiuiduo,vt præfecti Cancellarijs discernere & iudicare possint, an illa sit causa sufficiens ad concedendum restitutionem,vel an sit casus,in quo cõcedi non debeat:alioqui incerta expressio & generalis obscurã reddit petitionem,per l.ita fidei.ff.de iure fisci.Nam generalitas parit ambiguitatem.l.cùm Stichus.ff.de solutio.& not.in l.veteribus.de pact.

Specificare quid sit.

Generalis expreßio causæ restitutionis non valet.

2 Ex hoc patet non valere generalem expressionem causarum,quibus restitui quis cupit,vt si quis se esse læsum vendendo illam domum,vel litigando cum tali dicat.

Generalis citatio cõcessa cõtra omnes non valet.

3 Ex quo infertur,non valere citationes generales vni concessas contra omnes nemine expresso,vt excepto:quia iudex concedens posset ex hoc citari,illustres & alij prohibiti in ius vocari.l.ij.ff.de in ius vocã.Ideo est necesse nomina exprimere,& cognomina citandorũ,per tex.in l.j.C.de iure domi.impetr.vbi expressim Bar.& alij.& Ludouic.Roma.consi.ccccxcvij.diligenter.col.vlt.& sequitur Ias.in.§.quadrupli.nu.10.de actio.in insti.& in addit.ad Vbertum de Bonacurso in rubri.quib.mod.cita.&c.

Conceßio capiendi generalis valet.

4 Secundò,infertur non valere facultatem & concessionem datam appa ritori prehendendi seu capiendi omnes & quoscunq; debitores talis N. vt docent Ange.& Ias.in l.fi.col.ij. C.de edict.diui Adria.tollen.

Generalis procurator nõ potest petere vt quis detrudatur in carcerem

5 Tertiò,non potest procurator generalis petere quemquam in carceres detrudi sine clausula cum libera,vel speciali mandato,nec consentire vt captus liberetur à carceribus.l.non solùm. §.fi.ff.de procur.Bar.consi.lxxxiiij. in causa statij.Alexan.consi.cxxxiij.circa executionem.in sexto volu.

Generaliter consentire filio ad quascunque lites pater non potest.

6 Quartò,pater nõ potest cõsentire filio ad quascunq; lites,quando causa requirit speciale mandatum.Bald.in l.final. §.necessitate . C. de bonis quæ liberis.

Generalis gardia vel literæ debitis nõ valẽt.

7 Quintò infertur,quòd gardiæ generales,& literę de debitis nullius sunt momẽti, si à Seneschallis & alijs concessæ fuerint,vt in ordi.Regijs rubr.*des Seneschaux*.articu.xj.& ordina.xxvij.articu.xv.dixi in arti.j.gl.iij.tract.de liter.obliga.in primo Tomo constit.Regia.

Cõmißio generalis legati nõ extendit se ad beneficia vacãtia in curia.

8 Sextò,commissio generalis data legato,vel alteri non extenditur ad beneficia vacantia in curia.c.ij.de præben.in vj.nec ad ea quæ speciale exigũt mandatum,quę doct.no.in §.fi.de his per quos agere possumus.scripsi in fi. tit.de elect.deroga.in concorda.

Cõmißio generalis arestandi non valet.

9 Septimò,non valent commissiones generales de sistendo seu arestando omnes,& quoscunq; ad partis requisitionem: quia in illis requiritur causæ cognitio , & iudicis præceptum . & arestari posset is, qui nullo iure

potest, vt docet Iacob. de bello visu in practi. sua rubric. de inquisi. nu. 30. & Ias. in d. §. quadrupli. no. iiij. alia dicam in seq. gl. vide quæ scripsi in tracta. de euoca. arti. iij. in primo Tomo.

Et declaire particulierement, & par le menu, les causes par lesquelles elle demande estre releuée.

GLOSSA VLTIMA.

Causæ restitutionis in indiuiduo sunt exprimendæ.

NOTA quòd impetrans restitutionem debet peculiariter, distinctè ac speciatim & in indiuiduo causam restitutionis exprimere, & per istum tex. declarantur & tolluntur variæ doctorum sententiæ scriptæ in l. minor autem magistratus. §. primo. ff. de minor. vbi princeps perrarò solet restitutionem minoribus permittere, si ipse sententiam dixerit, dum ea quæ pro causa sunt dicta non allegant.† Imò diuus Seuerus & Imperator Antonius nõ audierunt incoloratè restitui desiderantem, id est sine colore & expressione causæ iustæ, vel coloratè. glo. ibi quamuis Budæ. in annot. in Pandect. dicat intelligendum illum textũ, quando minor allegat ea, quæ si dicta pro causa fuissent, erant causæ profutura. tamen puto non restituendum & etiam tunc minorem, nisi speciatim illa exprimeret: vt hic vult text. & Innocen. in capitul. coram. de in integrum restitutio. princeps enim vult causam intelligere, ex qua possit concedere, vel negare restitutionẽ, aliâs dare restitutionem non vult: & istud esse valde singulare testatur Bartol. in §. si autem. dicta l. minor. vbi dicit, quòd si petatur restitutio aduersus sententiam principis, quod tunc libellus debet particulariter, seu articulatè continere causam, in qua fuit læsio, seu deceptio. Sed in alijs inferiorum sententijs generalis libellus admittetur, per l. verum. §. sciendum. & l. quod si minor. §. non semper. ff. de minor. Hîc tamen statuit princeps, quòd in qualibet restitutione exprimatur causa specialiter & particulariter, siue impetret quis literas ad rescindendum contractus siue sententias, aut alios actus secundum Bal. in dicta l. minor autem. & ita expressum superius fuit ibi, *ou autres semblables causes.* 1

Incoloratè quid contra Budæ. 2

Generalis procuratio ad perẽdam restitutionẽ non valet.

Item si constituam procuratorem ad petendum restitutionẽ in integrũ, & non dico in qua causa, vel super qua re, non valebit procuratoris cõstitutio. l. illud. §. j. ibi cui id nominatim mandatum sit. ff. de minor. & ibi ponderant ad hoc Bartol. & Bald. in l. filiusfamiliâs. columna vltima. ff. de donatio. Cin. & Iacob. in l. vna. C. etiam per procurato. in integrum restitutio. postul. posse. Et sic ad petendum restitutionem requiritur specialis mentio rei, vt in tali domo, super tali prato sic vendito, & in tali causa, quam aduersus Ioannem habebam, in qua succubui, sed non requiritur specialis mentio personæ, contra quam debet peti in procuratoris constitutione: secus in literis restitutionis. Ias. in l. si quis mihi. §. sed vtrum. primo notab. ff. de acquiren. hæredi. vbi dicit per illum tex. etiam iussum de adeundo hæreditatem debere esse specialem, & debere exprimi, quæ hæreditas sit adeunda, nec sufficeret generale mandatum de adeundo quamcunque hæreditatem per illum tex. Licet in cõsensu partis filio præstito contrarium doceat. 3

etiam

etiam gl.in l.ſi longius.§.fi.ff.de iudi.& Bal.in l.fi.§.neceſſitate.C. de bonis quæ lib.& ſuperius in proxima gl.dictum fuit.

4 Item appellans ab interlocutoria debet ſigillatim,& in ſpecie grauaminũ cauſas exprimere.Nec ſufficeret eas in genere allegare,videlicet ſi diceret ex cauſis,quæ ex actis colligi poſſunt.c.j.de appel.in vj.& cle.appellanti.de appellatio.no.in l.eius qui.ff.de appel.recipien.& in l.Titiæ.de leg.j.per Alexã.& Iaſ.& debet pars appellãs à taxatione expenſarũ præſignare articulũ ſuper quo appellat:& infra tit.de expenſis damnis & intereſſe artic. *Cauſæ grauaminum exprimi debẽtur ab appellante ab interlocutoria*

5 Adhæc non ſufficit, ſi quis renunciet doli exceptioni,niſi dicat in tali caſu,& in tali actu.Barto. in l.ſi quis cùm aliter.in fi.ff.de verborũ oblig.quod eſt contra practicam aliquorum aduocatorum,teſte Angel.in rubri.de excep.in inſtit.col.xxiij.verſi.decimò eſt videndum,&c.facit l.ſi vnus.§.illud.ff.de pact. *Generalis renunciatio doli non valet.*

6 Adde etiam contra perſonam teſtis debet crimen ſpecificè opponi,ſic videlicet,dico quòd Titius eſt fur:quia ſurripuit librum talem Ioannis N. tali tẽpore &c.c.præſentium.de teſtib.lib.vj.ibi facta ſigillatim ſpecificatione.& Dec.in c.j.notab.ij.de except.poſt Lanfranc.in repetitio.c.quoniam.in verbo teſtium.col.xvj.de probatio.Nec ſufficit dicere teſtem infamẽ,niſi cauſſa dicatur:& ſi quis dicat aliquem eſſe ſuum inimicũ,non ſufficit ſi cauſam inimicitię nõ exprimat:vt dico in trac.de repro.teſtiũ & ſaluatio. ibi abũdè. *Diſpoſitio teſtis ſuper crimine debet eſſe ſpecifica.*

7 Inſuper iniuriæ ſpeciem quis exprimere debet.l.prætor.ff.de iniur.& vbi ſtatutum punit diffamantem aliquem,intelligitur:ſi ad diffamationis ſpeciẽ venerit,& ad ſpeciem delicti:ſecus ſi in genere dicat illum eſſe malũ hominẽ.Bal.in l.Turpia.ff.de lega.j.refert & ſequitur Bauer.in §.ſed cùm aliquis.col.ij.de teſta.in inſti. *Iniuriæ ſpecies exprimi debet.*

8 Adhæc non valet legitimatio niſi qualitas ſpurietatis ſit expreſſa,vt docet Feli.in c.poſtulaſti.ij.de reſcrip.col.iiij.& ſcripſi plenè in ordinat.Reg. in tract.de liter.naturali.in hoc Tomo. *Legitimatio non valet non expreſſa qualitate ſpurij.*

9 Et quando petitur ſuppleri defectus contractus in genere,vel proceſſus, non debent concedi literæ,niſi in petitione defectus exprimatur.Reg.Cancellar.xxxix.

10 Item quando petitur interponi decretum,debent cauſæ ſigillatim exprimi.l.magis puto.§.ne paſſim.ff.de rebus eorũ.& l.j.C.de prædi. curia. libro xj.vbi Barto. *In decreto cauſæ ſpeciatim exprimi debent.*

11 Præterea quando cum inhabili diſpenſatur, debet fieri mentio expreſſa inhabilitatis, & in ſpecie,nec ſufficeret generalis.Ancha.in c.non poteſt.de præbend.in ſexto. *Generalis diſpenſatio ſuper inhabilitate nõ valet.*

12 Nec ſufficeret falſi ſuggeſtionẽ proponere,niſi ſpeciatim declaretur.Inn. in c.meminimus.in fi.de app.Bal.in l.ab Anaſtaſio.in fi.C.mã.Guid. Papæ ſing.cccxxxij.nõ ſufficit,& Cæpo.cautel.cvj.quãdo libellus.Iaſ.in l.fi.col. C.

13 de iud.vbi alia recitat.† Vnde cũ iſte tex.prohibeat cõcedere,ſi conceſſæ literæ fuerint,an valeant,quod nõ videtur,quia factum cõtra legẽ per l.nõ dubium.C.de legib.dicerẽ tamẽ ꝙ ſi expreſſio ſufficiẽs eſſet,per quã iudex inquirere,& iudicare poſſet,ꝙ literæ nõ eſſent recuſandę:alioqui cõtra,vt ſuperius dixi in gl.xxij.& maximè ſi inſtaret procurator Regius dicẽs,& petẽs literas pronunciari nullas,eò ꝙ eſſent cõtra hunc articulũ.hactenus de his. *An valeãt literæ reſtitutionis non expreſſa cauſa reſtitutionis in ſpecie.*

Articu-lus secun-dus.

Françoys Articl. cxxxiiij. *des publiées.* 1539.

Nous voulons oster aucunes difficultés & diuersités d'opinions qui se sont trouuées par cy deuãt sur le temps, qui se peuuent faire casser les contratz faitz par les mineurs.

GLOSSA I.

Edita cur fuerit.

Quadrienniũ restitutionis an sit continuum.

TRES habet partes. in prima ponitur cõstitutionis causa: in secũda cõstitutio. ibi *ordonnõs.* Tertia ponit limitationẽ, si nõ. 1

Nota, ꝙ ad tollẽdũ diuersitatẽ opinionũ est hæc cõstitutio edicta. Dicebãt quidã minorẽ posse restitutionẽ petere intra quadriẽniũ post legitimã ætatẽ perfectã, & istud quadriẽniũ esse cõtinuũ, per l. si superuacuã. C. de tempo. in integ. resti. petẽ. Alij dicebãt vtile in sui principio, sed in progressu continuũ, per l. annus. ff. de calum. Effectus erat, quod si esset vtile non incipiebat currere, nisi quãdo minor certioratus erat se esse lęsum, vel ex pręscriptione, vel ex alia causa, teste Bal. in l. falsam. col. ij. C. si ex fal. instr. Card. in cle. j. q. xxv. de in inte. resti. & Panor. in c. j. in fi. de præscr. quia ille qui ignorat, non dicitur negligens: ergo non negligenter omittit, vt in c. vnic. de in inte. rest. li. vj. & c. quia. de cõcess. præb. Alex. cõsi. j. in iiij. vol. & Iac. in l. fi. col. ij. C. de temp. in inte. resti. peten. 2

Ignorans restitutionem sibi cõpetere eam semper petit.

Ideo si quis per centum annos non peteret restitutionem in intẽgrũ: quia probabiliter ignorabat sibi cõpetere, poterit tamẽ eam posteà petere, teste Bal in d. l. falsam. col. ij. C. si ex fal. instru. Pau. Castrẽ. in l. fi. C. de dolo, per l. fi. C. de tẽpo. in inte. resti. peten. Sic cõsuluit Alex. cõsi. lxxxix. viso pũcto. col. iij. nu. 11. & in ij. vol. & consi. clxix. viso themate. in fi. ibidẽ. & Hypp. in l. qui falsam nu. 91. ff. de fal. Caro. Ruinus consi. xxvj. videtur. col. pe. nu. 21. in iij. vol. 3

Intellectus ad legem superuacuam.

Præterea in d. l superuacuam. dicitur dari quadrienniũ ad interponẽdam contestationem, finiendamq́; litem. Et sic intra illud quadrienniũ debet lis contestari & finiri, & iurium interpretes super hoc valde laborarunt. Sed aduerte in illo tex. legendum esse ad interpretandũ cõtestationẽ ineundamq́; litem. Et sic dabitur illud quadrienniũ ad contestandam, & ingrediendam litem super hac restitutione, & sic sufficiet minorem petijsse restitutionem, & literas præsentasse, atq; litẽ contestatã fuisse. Et ita nouiter intelligitur illa lex, quicquid hactenus scripserint doct. Et sic legi in quibusdã antiquis exẽplaribus. facit l. ij. ff. de collu. deteg. ibi quinquennium autem non ad perficiendam retractationem, sed ad inchoandã puto præfinitum. † Et sic intelligitur cle. vna. de in integ. resti. ibi iniri debet intra quadrienniũ continuum licet ibi corruptẽ legatur finiri, vt dixi in interpretationibus meis nouis. 4 5

Declaratio cle. vni. de in integ. resti.

Quatuor casus restitutionis petendæ & decidendæ.

Ex quo inferuntur casus sequentes. Primo, quod restitutio petenda est intra quatuor annos, & ineũda atq; inchoanda lis à tẽpore læsionis, & ita seruat praxis quæ est optima iurium interpres. l. per hanc. in fi. ibi pleniore sub ueniat veritatis lumine. C. de tẽpo. appel. & ibi Salic. ad hoc expẽdit illũ tex. 6

Secundus casus est, vt lis inita & inchoata super restitutione de iure finiri debeat, iuxta l. properandum. C. de iudi. quæ tamẽ lex nõ seruatur in regno quoad hoc, vt scripsi in procem. ordina. in primo Tomo. 7

Tertius casus est, vt in integrum temporis restitutione illud tantum restituatur tempus, in quo aliquis læsus fuit, & sic intelligitur dicta clamen. & in 8

restitutione

reſtitutione rei res ipſa cum fructibus,vt fuit dictũ in definitione ſuperius: vnde ſi per quadriennium quo quiſpiam petere reſtitutionem debebat,fuit ab hoſtibus captus,& detetus per annum,ad illum annum reſtituetur.l. ſed & ſi per prætorem.§.quoties.ff.ex quib.cauſ.maior.

9 Quartus caſus eſt,non ſolùm minores intra quadriennium illud reſtitui poſſunt,verùm etiam ſucceſſores illius.l.minor autẽ magiſtratus.in fi . cum l.ſeq.ff.de minor.etiam maiorum ſucceſſores.l.non ſolùm . de in integrum reſtitutio.& ſuperius dictum fuit.

10 Igitur ex præmiſſis incertum erat,quando curreret tempus,quia minores ſemper dicebant ſe ignoraſſe læſionem:& poſt centum annos aliquãdo reſtitutionem petebant.ideo hîc ſtatuit tempus xxxv.annorum minoribus ad petendam reſtitutionem,& poſteà audiri prohibet,ſiue ipſi ſe læſos eſſe ſciuerint,ſiue ignorauerint:quia imputetur eis,cur intra illud tempus non viderint,& non perquiſierint.& ad hoc facta eſt hæc conſtitutio taxans ętatem,& non ſcientiam . † 11 Quicunque igitur minor peruenit ad ætatem legitimam,debet de ſuo iure inquirere, omniaq; ſua perlegere documenta,& ſui prædeceſſoris proceſſus,ſi quos habebat cum peritorum cõſilio videre, & inuentarium bonorum ac alia,& an habeat illa bona in inuentario conſcripta,& fideles conſultores adhibere,& ſic debet quilibet ſi ſibi ſapit facere , ne poſteà ſerò ſapiant Phryges,vt adagio dicitur. *Cautela pro maioribus factis.*

12 Et hęc ordinatio non extẽditur ad præterita,ſed futuris dat formã negocijs.l.leges.C.de legib.c.fi.de conſti.nec etiã extẽditur ad cauſas cœptas per appellationem.cle.diſpendioſam.in fi.de iudic.cùm hoc non dicatur hîc.

13 Si tamen quis fuerit lęſus ante hanc ordinationem,& poſteà ordinatio fuerit publicata,poterit minor reſtitui intra tempus hîc præſtitutum : vt in l.iij.§.ſcio.ff.de minorib.

14 Item ſi minor fuerit læſus in iudicio poſſeſſorio,reſtitutionem petet, per tex.in c.cùm non liceat.de præſcri.& ibi Bal.ad hoc no.idem firmat Bal.in l. fi.C.qui legiti.perſo.ſequitur Math.de Afflictis in conſtit.Neapol.rub.de reſti.in integ.li.ij.nu.4.ergo procedet iſte tex.& in poſſeſſorio & in petitorio, cùm indiſtinctè loquatur.arg.l.de precio.ff.de publi.in rem actio.

Ordonnances qu'apres l'aage de trente cinq ans parfait, & accomply.

GLOSSA II.

REQVIRITVR ergo tempus cõpletum,ad hoc vt minor à reſtitutione petẽda excludatur.l.deniq;.§.primo.ff.de minorib.facit ca.cùm in cunctis.in princip.de electio. quia hoc exprimitur.Aliquando tamen ſufficit incœptum , vbi hoc expreſſim ſcribitur,vt in l.qua ætate.ff. de teſta . & in capitul.cùm in cunctis . § . inferiora . & ſic poſt trigintaquinque annos completos non poterit minor petere reſtitutionem beneficio minoris ætatis in hoc Franciæ Regno . ſi tamen quis impetrauerit intra triginta quinque annos literas,& inierit litem, poterit illam proſequi . diuerſum eſt ſi tantũ impetrauerit literas,quia duo copulatiuè requiruntur in l.ſuper uacuam.de tempo.in integ.reſtitu.peten.videlicet vt conteſtetur lis , & ini- *Tempus trigintaquinque debet eſſe completũ.*

ta sit.cùm iste tex.in vno corrigat,videlicet in tempore,ergo in alio non vi detur corrigere.argu.l.cùm prętor.ff.de iudic.c.nonne.de præsump.Sed vix praxis excluderet istum post impetrationem intra tempus factam ex æquitate,si allegaret causam quare non esset prosecutus.& illa causa esset iusta. Et per istum tex.cessant difficultates positæ in l.ea quæ.C.de temporib. in integrum restitu. petend.vbi gl.& doct.dicunt,quòd masculus qui veniam ætatis petijt,poterit adhuc in integrũ restitutionem petere vsque ad annum vtilem computandum à venia ætatis.Idem in fœmina,idem etiam est,quãdo lex,vel consuetudo taxat legitimam ætatem,vt coniugatus post vigesimum annum habeatur pro maiore:tunc ille debebit intra quadriennium à tempore quo reputatur maior computandũ petere restitutionẽ,& posteà non auditur:quia illa ætas taxata est loco ætatis legitimæ,videlicet vinginti quinque annorum.quod not.& sequitur Math.de Afflictis in constitu. Neapolit.rubri.de restitutio.minor.col.iij.hîc tamen videmus taxatum esse tempus trigintaquinque annorum,siue taxatum fuerit tempus ex consuetudine anteà,siue petierint veniam ætatis,& sic cessant illæ difficultates,siue habeatur ante pro maiore,siue non,semper his casibus habebit locum iste tex. vt intra tringintaquinque annos quis restitutionem petere possit beneficio ætatis,quod est notandum.

Si consuetudo faciat maiorẽ quando is restitui possit.

Veruntamen sicut maior vigintiquinque annis non restituitur de his, quæ gessit post vigintiquinque annos,licet sit in illo quadriennio petendi restitutionem,sic non restituetur coniugatus ab eo tempore quo per consuetudinem fit maior,& ita docent Paul.& Iacob.in d.l.ea quæ.Ego tamen vidi sæpius literas restitutionis istis concedi,etiam de hs quę gesserant postquã facti erant maiores fictè,& sic etiã cõsuluit Pau.Castren. cons. clxj.non est dubiũ.col.secunda.in secundo volumi.quia licet consuetudo faciat eum maiorem,& contractum ab eo factũ validum,tamen nõ excludet restitutionem,si intra vingintiquinque annos factus sit.gloss.in l.j.C. si de momen. posses.fuer.appella.vnde cùm hîc sit taxatum tempus minoribus, & nihil dictum sit de maioribus læsis reipublicæ causa absentibus,vel alia probabili ex causa:ideo maiores poterunt petere in integrum restitutionem intra quadriennium,computandum à die quo læsi fuerunt,& læsos se sciuerint, vt dictum fuit suprà.nam quod non mutatur,cur stare prohibetur.l.præcipimus.in fi.C.de appellatio.

Facti maiores fictè restituitur.

Ne pourra pour le regard du priuilege.

GLOSSA III.

Priuilegiũ minoris ætatis vocatur beneficium.

ECCE quod vocat hîc priuilegium minoris seu fauorem,sic iuriscõsul.dicit beneficium ætatis in l. Iulianus.ff.de in inte. resti.& in l.ait prætor.§.pen.& l. præses.de mino.& interdũ ætatis excusationem,in l.auxilium.in fi.ff.de mino.& priuilegium restitutionis,in l.item hi.ff.ex quib.cau.maio.

Beneficium restitutionis in l.cum mandato.& l.præses.ff.de minorib.eò 2
quòd benefaciat minoribus eos in integrum restituendo,& ab omni iniquitate in eos commissa eos protegat.

Ponderanda

3 Ponderãda eſt dictio *ne pourra*,non poterit,quę importat neceſſitatẽ,vt neceſſe ſit minori quieſcere à perſecutione poſt trigintaquinque annos,per glo.in c.j.de reg.iur.in vj.& ibi addidi.

4 Idem in ipſius hærede,ſucceſſore & fideiuſſore,vt poſſint petere reſtitutionem intra tempus,quo minor,& eo tempore etiã excludãtur.Nam cùm perſona minoris excludatur,ergo & ſucceſſoris& fideiuſſoris.l.j.& per totũ C.de fideiuſſo.minor.vbi datur regula,quòd reſtitutio minoris nõ prodeſt fideiuſſori,& quamuis minor reſtitutus ſit aduerſus principalem,tamen cogetur fideiuſſor ſoluere:& pòſteà aget contra minorem,niſi minor contra fideiuſſorem etiam reſtituatur.d.l.fi.ibidem. *Intra xxxv.annos ſucceſſor minoris,vel fideiuſſor an reſtituatur.*

5 Limitatur non procedere,quãdo fideiuſſor pro re minoris ſtipularetur, & fideiuberet, vtpote ſi minor rem vendat,in qua eſt deceptus.ſi aliquis fideiuſſerit pro eo,illi fideiuſſori ſuccurretur poſt minoris reſtitutionem. Idẽ ſi ſatiſdederit.l.ij.ff.de adminiſtr.tuto.l.exceptiones,quæ perſonæ.in fi.ff.de exceptio.quia in hoc poteſt etiam maior decipi,videlicet in rei valore. text. in l.quiſquis.C.de reſcin.vẽdi.Nam ſæpe de facultatibus ſuis amplius quàm in his eſt ſperant homines. §.in fraudem.quib.ex cau.manumitt. non licet. in inſti. *Quibus caſibus fideiuſſor minoris reſti.*

6 Secundò limitatur,quando fideiuſſor ſciuiſſet illum contrahentem minorem,& creditorem nolentem cum minore contrahere,niſi iſte fideiuſsiſſet,tunc his duobus interuenientibus nõ debet fideiuſſori ſuccurri in necẽ creditoris.l.in cauſæ.j.ff.de mino.quia poſtquàm creditor nõ eſſet cum minore contracturus,& fideiuſſoris obtentu cum eo contraxit,tunc nõ ſuccurretur ipſi fideiuſſori:imò ſi ipſe velit agere poſteà actione mandati contra minorem is poterit reſtitui,nec tenebitur quicquam ſoluere fideiuſſori, dicta l.in cauſæ,quia in fideiuſſore videtur quidam dolus,vt ex ſua fideiuſſione adſtringat minorem,qui aliâs non teneretur,& promittens prò illo videtur donare.l.ſi pupillus.ff.de arbi.tanquam ſi conſumpturo traderet. l. ſi quis cùm ſciret.ff.pro emptore.& ad hoc cauti debent eſſe,qui promittunt pro iſtis iuuenibus ſolidis.

7 Tertiò non procedit,quando fideiuſſor ſucceſſiſſet minori intra tempora reſtitutionis decedentis,per tex.in l.ſtichũ.§.quod vulgò.ff.de ſolu.Nam eo ipſo quòd fideiuſſor ſuccedit debitori,extinguitur obligatio fideiuſſoria vt ibi:ergo poterit ratione minoris,cui ſucceſſit,in integ. reſtitutionem petere,vt probant doct.in l.debitori.C.de pact.

8 Quartò non habet locũ,quando dolus in cõtractu interueniſſet, tũc fideiuſſor etiam ex perſona ſua de dolò agere poſſet.l.ij.C. de fideiuſ. mino. quia tantùm fideiuſſor prohibetur agere ratione ætatis,nõ alia ex cauſa, vt pote ſi deceptus fuerit minor vltra dimidiam,vel dolo,aut metu inductus, & tũc minoris reſtitutio etiam fideiuſſori proderit.nec eſt opus fideiuſſori impetrare literas reſciſſionis,ſi minor eas impetret,alioqui cõtra.gl.in d.l,ij. vbi iuris interpretes.

9 Quintò quãdo reſtitutio nullum eſſet allatura commodũ minori,ſi reſtitutio ſua nõ prodeſſet fideiuſſori,tũc reſtitutio proderit fideiuſſori: alioqui eſſet minori inutilis,vt no.Bar.in l.cùm filius.§.j.ff.de verb.obli.Iaco. expreſ sè in d.l.ij.C.de fideiuſſo.mino.

Sextò, non procedit quando minor esset necessarius defensor fideiusso- 10
ris, tunc restitutio etiam fideiussori proderit. l. minor. ff. de procur. Doct. in l. stichum. §. quod vulgò. ff. de solu. & in l. j. de fideius. mino.

Septimò, quandò creditor posset habere regressum contra alium, quàm 11
fideiussorem, tunc minoris restitutio proderit fideiussori, cùm creditoris nõ intersit à quo consequatur. Iaco. in d. l. j. per l. minor. ff. de procur. l. ij. de administratio. tuto.

Intellige prædicta, quòd in quibus casibus fideiussori subuenitur, intelli- 12
gitur si minor restitutionem petat: alioqui ante non est danda exceptio fideiussori. l. exceptiones, quæ personæ. ff. de excep. Nam cùm minor restitutus non est, non potest fideiussor, qui dicitur accessorius infringere principale. Sed econtrariò sic, per l. cùm principalis. ff. de reg. iur. vide Hyppo. in tract. de fideiusso. q. xxxvj. nu. 267. cum seq.

Et notandum est, quòd si aliquo casu concurreret æquitas, tunc poterit 13
fideiussor implorare officium iudicis ad obtinendum exceptionẽ, quæ principali competit, licet de iure non competeret fideiussori, & sibi debet concedi. nam qui non potest exceptionem opponere, iudicis officium postulare potest. l. planè. vbi Bar. & alij. ff. de peti. hæredi. & l. fi. ibidem. Ias. in l. j. col. vj. nu. 9. ff. de iurisdi. om. iudi. Hyppol. Marsil. in rubri. de fideiuss. q. xxxvj. nu. 278. vbi alia videri possunt.

An restitutio sit personalis an realis.

Videndum est, an hoc beneficium restitutionis sit personale realéve sit, 14
& quidam reale esse putant, quod ad successores transeat. l. non solùm. ff. de resti. in inte. Ego verò puto esse personale. arg. l. quia tale. ff. sol. matr. & l. exceptiones, quæ personæ. de exceptio. l. j. vbi Areti. C. de fideiuss. mino.

Nec obest, quod hæredi vel successori detur, quia ob hoc non desinit es- 15
se personale: nam hæres nomine minoris petit restitutionem, non suo nomine, & cẽsetur vna persona cum defuncto, in authen. de iureiurã. à morië. præst. col. iij. ob id non dicitur minus esse personale, quia non competit nisi personæ minoris, quã successor repræsentat. Ideo non excluditur, quare nõ potest reale, nec mistum vocari, vt dicunt quidam in l. Marcellus. ff. de fideius. & Maurit. in tract. de restitu. parte j. c. xiij. putat realem esse, quod alienũ esse à iure videtis: alioqui concomitaretur rem, & rei nomine daretur, quod non est verum, sed tantùm personæ minoris. Et eius successor non excluditur nomine minoris: quia eadem persona censetur esse, & non alius: & quia nomine minoris petit, veruntamen interdum restitutio in rem datur minori per l. in causæ. j. §. interdum. ff. de minorib. & suprà, q. vij. diximus, quando restitutio dari possit contra rei possessorem, & contra tertium, sed est personale: quia soli personæ minoris datur.

Ou faueur de minorité.

GLOSSA IIII.

Minor duobus modis dicitur.

FAVETVR ergo minoribus: vt dicit text. in l. iij. §. præterea. ff. de suspect. tutor. ibi, quod fauore pupillorum accipiendum est, & sic ætas quædam priuilegia, & quibusdam tribuit fauores. l. ætatẽ. ff. de censib. Ideo videamus ea in primis quis minor dicatur, & text. in ca. in præsentia. de proba. dicit duobus modis

bus modis minorem dici.Primò, quando est minor xiiij. annis. Secundò,
2 quando est minor xxv.annis.Et sic quis simulátque natus est.† Imò etiam posthumus quoad ætatis beneficium,minor dici potest, vt inferius videbimus,sed minor ad contrahendum matrimonium,vel ad testandum,vel ad religiouem profitendum,dicitur quis vsque ad xiiij.annos.l.qua ætate.ff.de test.§.j.de nup.in insti.& idem in professione facienda.c.beneficium. de regula.in vj. & minor intra pubertatem quoad adulterium.l. si minor.ff.de adult.sed quoad hanc materiam dicitur minor à tempore,quo est cōceptus vel saltem natus,& nota in quibus faueatur minoribus frequentius.

3 Primum ergo priuilegium est,quòd iudex motu proprio non petenti pupillo restitutionem in integrum concedere(si videat expedire) potest,teste Roman.sing.cccclvj.quod iudex.sed hodie cùm nullus iudex in Francia sine literis Regijs restituat,hoc saltem in curia suprema procedet,quæ sine literis restitutionem concedit,sed petēte minore,vel curatore pro eo,seu aliquo consanguineo vel curatore.l.præfecti.ff.de minorib.

Priuilegia minorum.

Iudex in Francia motu proprio sine literis Regijs non restituit.

4 Secundum est,quod iudex ex officio aduocatum & procuratorem minori dabit.l.nec quicquam.§.aduocatos.ff de offi.proconsul.etiam gratis & sine sumptibus aduocatus seruiet,aliâs ab officio aduocationis repelli poterit,teste Guido.Papæ in decis.Delphi.quæstio. cccccl xj.si quis contra:quod non seruant quidam aduocati rapaces.

Iudex ex officio procuratorem & aduocatum dat minori.

5 Tertium,minori plus tempore petenti succurritur,vt induciæ cōtra eum duplicari non debeant,teste Panor.in c.vnic.nu.10.de plus petit. hodie non duplicantur induciæ,sed reus absoluitur cum expensis,salua facultate actori,vt possit reum tēpore debito conuenire,vt scripsi in proœ.ord.in j.Tomo.

Minori plus petenti quo modo succurratur.

6 Quartum,quilibet pro minore cōparere potest,& opponere,etiam si sit fœmina.casus singu.secundum Bart.ibi.& Areti.in l.ij.in fi.C.de nego.gest. & tunc iudex opponentem pro minore solet si sit inhabilis,creare curatorem,vt illum defendat.

Quilibet potest comparere pro minore.

7 Quintum,licet quis non admittatur ad excipiendum , vel probandum, quod sua non interest,tamen hoc non procedit fauore minoris.tex.in l.contra impuberes.C.de negot.gest. quem sing.dicit Alex.in l.ille à quo.§.j.ff.ad Treb.not.j.& Barb.consi.xv.clementissimi.col.iiij.in j.vol.

Fauore minoris quilibet opponēs admittitur.

8 Sextum est,quod pupillus & minor nō tenētur ex gestione negociorum, si aliena gesserint negocia,nisi quatenus factus est locupletior.l.si pupilli.ff. de negot.gest.Ias.in l.videamus.col.ij.ff.de in litem iurand.

Minor ex gestione quatenus locupletior tenetur.

9 Septimū,quòd redimere negligens captū à turcis,vel in carcere detentū debet successione priuari,nisi sit minor xviij.an.authē.si captiui.C.de epi.& cle.cui gratia ętatis succurritur quia quicquid videt,ignorat.l.j.C.de fal.mo:

Redimere negligēs captum à turcis priuatur successione nisi sit minor.

Octauum,quòd pupillus iuramentū sine tutore deferre non potest.l.ius iurandū quod ex conuentione.§.j.ff.de iureiu.quia rerū administrandarum ius ei non competit,vt dicit ibi iurisconsl.probat Alex.consil.lv.in vj.vol.

10 Nonum priuilegium est,quod non incurrit periurium,quia nesciens fallere non videtur.l.qui iurâsse.in prin.ff.de iureiu.& impuberes nihil scire intelliguntur.l.fi.ff.de iur.& fact.signo.

Periurium non incurrit minor.

11 Decimum,quòd si minor rē emerit,quæ ab eo euicta sit, licet non denunciauerit,tamen de euictione aget,quia mora re ipsa cōmittitur in eo.l.in mi

Minori non denuncianti litē succurritur.

norum.C.in quib.caus.in integ.restitu.non est necess. Bal.in l.j.C. de peri. & commod.rei vend.Anto.de Burgos in c.fi.de emp.& vendi.diuersum esset in maiore.l.si rem.ff.de euictio.

Pœna falsæ monetæ fabricatæ non tenetur minor.

Vndecimum,quòd domus illorum impuberum non confiscâtur,si quis 12 in illis falsam cuderit monetam,quia quicquid vident ignorare cẽsentur, & sic illud crimen.l.j.C.de fals.monet.

Pœna legis corneliæ minor nõ tenetur.

Duodecimum,nõ punitur lege Cornelia de sicarijs,si infans fuerit,& ho 13 minem occiderit.l.infans.ff.ad l.Cornel.de sicca.q̃a dolus ab eo abesse videtur.c.j.de delic.puero.qui in l.cornel.exigitur.l.in lege Cornelia.ff.de siccar.

Minor in diuisiõe eligit.

Decimumtertium,quando diuiduntur bona,in quibus minor habet par 14 tem ipse eligere potest,quam velit partem.c.j.de paroc.Ias.in §.quædã.inst. de actio.& in l.j.ff.de reb.credi.& istud de cõsuetudine seruari testatur Guido Papę q.cclxxxix.in decis.Delph.ego tamen in Francia vidi electionem sorte factam,videlicet vt vnus habeat vnam partem alter alterã,& si ad minorem sorte peruenerit vna pars,illam acceptabit,& sic fit apud Paris.

Arestum. Lite pendẽte minor alienatis gaudet.

Decimumquartũ priuilegiũ est, quòd bona eorũ immobilia nõ possunt 15 absq; decreto vendi,vel alienari.l.j.& per totum.C.de pręd.minor.& fuit dictum anno 1509.die xxj.Febru.in hoc senatu quòd processu pendente minor gauderet bonis possessis,tamen restituta prius pecunia emptori.

Minor qui non pot. stappellare, restituitur.

Decimumquintum in casibus in quibus minor nõ potest appellare,po- 16 test in integ.restitutio.implorare.gl.no.in l.j.C.si de momẽta.possess.fuer. appell.facit gl.in l.& si fine. §.fi.ff.de minor.Alex.consi.lxxx.in vij.vol.

Religionem egredi põt minor.

Decimumsextum,quod post annum egredi poterit religionẽ.c.j.de reg. 17 in vj.quando non obtinebat decimumquartum annum eo tempore, quo est egressus.c.beneficiũ.de reg.in vj.quia non potest approbare,quod facere non potest,nec profiteri.

Minor fidelitatem nõ præstans nõ priuatur feudo.

Decimumseptimũ,quòd licet minor fidelitatem non præstiterit,& non 18 iurauerit domino,tamen feudum non perdit.c.j. §.si minori.& §.si quis decesserit.si de feu.contentio sit inter dom.& agnat.vassal.

Ad bellum minor non cogitur.

Decimumoctauum,si per regem mandetur,vt de qualibet domo vnus ad 19 pugnam accedat, nõ arctatur minor decem & octo annorũ.c.vno.in verb. à decimooctauo.de pace iuramen.firmand.Bened.in verb.adiectæ. col.ij.in repet.c. Rainutius.de testamen.

Non faciẽs homagiũm minor feudo non priuatur.

Decimumnonum,non perdit feudum,licet homagium intra annum nõ 20 fecerit.§.prætereà.de prohib.feud.alienat.per Federi.nec emphiteosim amittit,si intra trienniũ non soluerit pensionem,per l.ij.C.de iur. emphiteo . vbi Ias.nu.16.ita concludit.& Guido Papę in decis.Delp.q.ccccxxxv.vtrum contra pupillum. facit tex.& ibi doc.in c.fi.de in integ.restitu.

Minor an pœna falsi puniatur.

Vigesimum priuilegium est,minor non punitur pœna falsi.l.impuberẽ. 21 ff.de fals.tex.tamen in c.j.de delict.puer.dicit omne crimen cadere posse in puerum doli capacem,excepto delicto carnis,tamen in omnibus ferè pœnalibus iudicijs ætati & imprudentiæ succurritur.l.ferè.ff.de reg.iur.vbi Pirrhus dicit se vidisse impuberes per latera suspendi,& maiores per colla strãgulari,prout etiam ego vidi in hac ciuitate Paris.& Tholosana.

Periculo domini quandores non pereat.

Vigesimumprimũ est,stante statuto quòd contractus initus à minore sit 22 nullus non seruata solennitate dicti statuti,si minor cõtraxerit nõ seruata solennitate

lennitate,&tradiderit rem,quamuis minor remaneat dominus,si tamen res pereat,non peribit periculo minoris, quia non remaneat dominus de iure communi,sed de iure speciali,& tunc res non perit periculo domini.gl.singul.in l.non omni.§.j.in gl.j.ff.si cert.pet.Ias.in l.j. nu.16.C.de iure emphyt. Bauer.in §.sed si instituto.col.penul.de vul. quod est notandum ad limitationem.l.pignus.C.de pign.act.

22 Vigesimumsecundum,in generali exclusione & derogatione priuilegiorum perrarò beneficio restitutionis minoribus competenti censetur derogatum.gl.fin.in l.postquàm liti.C.de pact.quam ad hoc not.Bened.in rep.c. Raynutius.in verb.mortuo.ij.nu.180.de testa.quia beneficium restitutionis requirit specialem derogationem.l. illud.§. fi.cum l.seq.ff.de min.sic consuluit Signo.cons.ccxxxiiij.in quæst.& Ias.cons.xxxviij.col.ij. vol.iij. Hypp.in rub.ff.de fideiuss.nu.282.vide Io.de Platea in l.fi.C.de fid.instr. & iure hastæ fisc.lib.x.& Bal.cons.ccxxxvj.vol.j.& Aret.in c.ij.col.vlt.de prob. *Generalis derogatio minoris priuilegia non tollit.*

24 Vigesimumtertium,si minor omiserit probare id,quod sibi vtile erat,restituetur.l.minor autem.§.j.& l.minor xxv.annis omissam.ff. de min.Spec. in tit.de rest.in integ.§.j.vers.illud quoque,vt superius scripsi. *Minor non probās quod sibi vtile est restituitur.*

25 Vigesimumquartum, si minor voluntariè compromiserit, vbi sibi non erat vtile compromitti,restitui potest.l.si minor, §.minores.ff.de min.Bal.in l.non videtur.C.de rest.in integ.Alex.consi.lv.in vj.vol.& superius docui. *Compromittens minor restit.*

26 Vigesimumquintum,restituetur minor,quando fideiussit. l.ait prętor.§. non solùm.ff.de mino.& l.de die.qui satisd.cogan.nisi pro suo procuratore. Spec.in tit.de rest.in integ.§.j.in prin. *Minor fide iubens rest.*

27 Vigesimumsextum,quando hæreditatē adiuit damnosam,etiam restitui solet.d.§.non solùm.ij.& quamuis interdum in integ. restitut. actionis ipso iure competat etiam sine restitutione,vt in actione de dolo,& quod metus causa,tamen restitutio quę competit officio iudicis,non datur nisi quis fuerit restitutus,vt pulchrè scribit Bart.in l. exceptiones,quæ personæ.ff.de except.hodie tamen in Francia in Forensi iudicio non fit differentia: nam nulla ferè restitutio datur,nisi à principe impetretur,& per literas Regias.vnde text.in d.l.exceptiones.in fi.dicit, nec ipse antè habeat auxilium,quàm restitutus fuerit,quod notes in practica. *Aduersus hæreditatē damnosam aditam minor restit.*

28 Vigesimumseptimum , sententia lata contra minorem indefensum est ipso iure nulla.l.si præses.C.quomo.& quand.iudex.l.contra pupillum.ff.de re iud.& si appellatum fuerit intimari debet tutori,non pupillo.l.ij.C.qui legitim.pers.Bar.in l.j. §.sufficit.ff.de administr.tut. *Sentētia cōtra minorē indefensum nulla, et cui fieri intimatio debeat.*

29 Vigesimumoctauum est,quod vbi etiam iuramentum interuenerit restituetur minor.Bal.in §.item sacramenta.de pace iuram.firm.vbi dicit quendam præsumi tacitum & velatum metum consyderata qualitate personæ, ideo refutationes factæ à minoribus ita sunt validæ, si nec metus,nec fraus interuenerit,vnde boni pręsides faciunt talia iuramenta remitti etiā per capturā personæ.arg.l.illicitas.ff.de off.præsi.Barb.consi.vj.illud.col.viij.in iiij. vol.hodie per literas habita iuramenti dispensatione illis succurri solet. *Aduersus iuratū contractū rest. minor.*

30 Vigesimumnonum,si tutor constituerit maiorē dotē quam debebat,vel voluit quòd dos constituta naturam mobilium sortiretur,tunc minor restitui poterit.l.siue generalis.ff.de iu.dotium.l.j.C.si aduer.dotē resti.postul. & *In dote cōstituta à tutore minor resti.*

poterit restitui,etiam si in literis taceat consanguineos consensisse.l. transa-
ctione.C.de transa.quæ tollit præsumptioné metus,sed nó quòd si læsus fue
rit minor,quin restitui possit nó obstáte amicorũ præsentia.†Si tamẽ statu 31
tũ requirat cõsensum cõsanguineorũ,& ipsi nolint consentire aut discordẽt,
iudex supplebit,per l.bonorũ.C.qui amitt. l.si cũ dotẽ.§.eo autem tempore.
vbi Bar.& doct.ff.solu.matri.Ias.in l.cùm specialis.col.iij.C.de iudi.& si dis-
sentiãt consanguinei in locãda puella nuptui,tunc supplicatio datur iudici,
vt cõsanguinei recusantes dicãt causam corã iudice ordinario,& iudex post
eà decernet,vel citabũtur dissentiẽtes corã ordinario dicturi cõtradictionis
causam,quã si iudex iustã inuenerit,matrimonium non fiet.si autem causas
friuolas viderit,declarabit matrimonium posse perfici ad voluntatem & cõ
sensum aliorũ cõsanguineorum,non aũt appellabitur à cõtradictione illorũ
cõsanguineorũ,prout docet Bar.quẽ alij sequũtur in l.vl.in fi.ff.de appel.re-
cipiẽ.† Trigesimum priuilegium minoris est,quando agitur de hæreditate 32
contra minorẽ,causa dormiet donec dicti minores peruenerint ad legitimã
ætatẽ.l.j.C.de Carb.edic.quia per collusionẽ bonis interim priuari possent.
Et hoc fuit sæpius seruatum in curia,vt in registris curię notatum est,in alijs
etiã multis casibus minoribus subueniri solet,& regulariter vbi est læsus,vt
superius dictum fuit art.j.vbi scripsi quosdã casus,in quibus restitutionẽ vix
petit.† Sunt tamẽ ipsi minores in multis deterioris cõditionis,quã maiores, 33
quia non possunt habere beneficia.c.super inordinata.de prębẽ.saltẽ cura
ta.c.super eo.de rescri.in vj.c.indecorum.de ætat. plenè in quacunq; ætate
scripsi in tract.de pacifi.pos.in iiij.limita.Secundò,ad ordines nõ assumun-
tur.cle.fi.de ętat.& qualit.Tertiò,non possunt eligere,nec eligi.c.ex eo . de
ele.in vj.Mãdago.in tract.de elect.c.vij.Quartò,nõ pôt minor xx.annis esse
iudex delegatus Papæ.c.cũ vigesimum. de offi.dele.l.cùm prętor.ff.de iudi.
vnde ad rempublicã administrãdã ante xxv.annũ,vel ad munera,quæ non
sunt patrimonij,vel honores admitti minores non oportet . Minores deni-
que nec decuriones creãtur,vel creati suffragiũ in curia ferunt.l.ad rẽpubli-
cam.ff.de muner.& honor.Quintò,minor xvij.annorũ prohibetur esse ad-
uocatus.l.j.§.pueritiã.ff. de postul. Sextò procurator non erit ante xviij.
annum.c.qui generaliter.de procur.in vj.Septimò,nec poterit esse notarius.
l.impuberem.ff.de fal.Octauò,doctor esse ante xviij.annos prohibetur.d.§.
pueritiam.Nonò,nec prothonotarius.Bened.in repe.c.Raynutius.in verb.
adiectæ, nu.13.de testamẽ.vbi dicit statutum esse per Paul.secundum quòd
nullus fieret prothonotarius,nisi vigesimum peregisset annum,aut si esset
de sublimioribus,vel filijs,aut nepotibus principum,saltem decimus sextus
exigeretur annus.Decimò minores non possunt esse consiliarij . Chassa. in
consuetud.Burg.in verb.*ordonné à six*.facit tex.in d.l.ad rempublicam.ff.de
munerib.& honor.Hodie est statutum vt ante xxx.annos regium senato-
ris officium quis non subeat vt patet in tit.*de la cour de Parlament*,in fi.Vn
decimò,nec testis erit.insti.de testamen.in prin.& l.iij.§.lege Iulia.ff.de testi
bus.Duodecimò,nõ potest testari ante quatuordecim annos.l.qua ætate.ff.
de testamen.alia prohibita minoribus congerit Bertach.in tract.de episco.
lib.ij.q.xxxj.& ferè in alijs in quibus mulieres sunt deterioris cõditionis, de
quibus in l.in multis.ff.de stat.homi.doct.in l.ij.de regulis iuris.

Iudex supplet consensum consanguineorum.

Aduersus dissentiẽtes consanguineos quomodo procedatur.

Causa de hæreditate dormit contra minorem.

In quibus casibus minores sunt deterioris conditionis quã maiores.

Minor non admittitur ad electionẽ ad ordines nec est iudex delegatus nec ad administrationẽ reipublic.

Minor qua ætate potest esse aduocatus,procurator, notarius, doctor, prothonotarius, cõsiliarius.

Plus

Plus deduire, ne poursuiuir la cassation desdicts contracts.

GLOSSA V.

1 ECCE quòd minores nō possunt in hoc regno annullationē seu cassationē contractus petere, nec prosequi post trigintaquinque annos cōpletos: etiā si impetrauerint à Rege nō valebunt literæ, vt Io. Gallus testatur in arestis suis, quæst. cxv. quia literæ secundū eum contra ordinationes non valent, vt scripsi in §. j. rub. de firm. & irreuoc. concor. stabil. in concord. & hoc verū si pars opponat, alioqui cōtrà. l. petendæ. C. de temp. in integ. rest. pet. doct. in l. properandū. C. de iud. quilibet enim potest renunciare iuri pro se introducto, l. pen. C. de pact. c. si diligenti. de for. comp. scripsi in tract. de rescisf. contract. gl. xix. & in rub. de mercat. minutatim vendentibus in gl. vlt. ibi vide.

Literæ contra ordinationes nō valent.

2 Vnde cùm hic tex. prohibeat minoribus prosequi cassationē & annullationē contractus, nō tamen prohibet petere cōtractus seu actus cōfirmationē, si fortè pars vellet allegare cōtractum nullū, vtpote sine curatore factū, poterit hic factus maior petere cōtractus confirmationem, etiā post xl. annos sumendo arg. à contraria, quod obtinet in l. j. ff. de offi. eius, tum etiam quod hîc nō prohibeatur, & hoc est partim introductum in fauorem minoris, & sic in eius læsionem conuerti non debet. l. quod fauore. C. de legib.

Cōfirmatio contractus vel actus peti potest post xxxv. annum.

3 Sed dubitari potest, an hic tex. loquēs in cōtractib⁹, habeat locū in trāsactione & distractibus, quod nō videtur, quia nō est cōtractus. l. labeo. ij. §. j. ff. de ver. sig. vbi scripsi. Tamē verba sequētia, vt etiā in distractibus ꝓcedat innuere vidētur, dum tex. generaliter loquitur, quod minor non poterit persequi ratione lęsionis, circonuētionis, seu deceptionis, ergo vbicūq; prętēditur lęsio à minore, debet eā ꝓsequi intra xxxv. ann. sed in trāsactione prętenditur lęsio, ergo cassationē illius ꝓsequi debebit intra xxxv. ann. Itē quia largè cōtractus nomine venit distractus, quādo in vtroq; est eadē ratio, saltem quod in vno statutum est, ad alium extenditur, vt plenè docui in d. l. labeo. §. contractum. Et quia hic tex. fuit ad euitandum opiniones factus, quæ ita erant in transactione, sicut & in contractibus, ergo in illa habebit locum ordinatio, vnde minor lęsus in transactione, quæ est distractus, debet agere, & prosequi causam restitutionis, & cassationis dictæ transactionis intra trigesimum quintum annum: alioqui posteà non audiretur, quia hîc dicit non audiendum per viam restitutionis, nec releuari posse, nec per nullitatem ratione minoris ętatis: ergo nullo modo, quia omnes ferè modi restitutionis conceduntur, & comprehenduntur sub his, & ita seruant curiæ Franciæ. vide quæ dixi in tract. de rescis. contr. in glo. *contracts.* & seq.

An ordin. hæc locum habeat in transactione & distractu.

4 Etiam si minor iusto fuerit impedimento detentus, debet agere intra hos trigintaquinque annos hîc statutos, quia hîc prolongauit tempus, vt omne impedimentum tolleret, & sic mihi aliâs respon. Do. Poyetus esse intelligendam ordinationem: imputari enim aiebat debere tali, qui intra illud tempus non egit, qui saltem intra illud tempus litem non est contestatus, dicit text. in l. fi. C. de temp. in integ. rest. peten. Et sic non deducetur absentia, seu tempus infirmitatis, vel alia iusta causa, quamuis in quadriennio secus esset. l. fina. C. de temp. in integ. rest. peten. si tamen esset toto illo decennio impeditus, ex bono & æquo restitueretur.

Decem anni rescissionis à quo tẽpore currãt.

Ideo decem anni rescissionis contractuũ incipient currere post istũ xxxv. 5
annum,quia illo tẽpore contractus est perfectus,vt scripsi in tract.de rescis.
contract.gl.xxj.vnde si minor beneficio ætatis nõ egerit intra hoc tempus,
poterit sicut maior intra alios decem annos contractum, vel alium actum
doli,vel metus ratione,seu deceptionis vltra mediũ,vel impedimenti rescin-
di petere,nec debet aduersus minores obseruari,ꝙ pro ipsis excogitatũ est.l.
iij.§.duę causæ.in fi.ff.de carb.edic.quia non debet esse deterioris conditio-
nis in casibus à iure non expressis,quàm maiores.& hic tex.permittit mino
ri,vt agat tanquàm maior,quod nunquam posset facere, si decẽ anni com-
prehenderentur in xxxv.ann. ideo hoc tempus xxxv.ann.non cõprehendit
tempus x.annorũ,vt probat tex.in auth.si tamen.C.de temp.app.cle.quan-
diu.de app.& quæ ad augmentum inducta sunt,non debent ad diminutio-
nem cedere.l.legata.ff.de leg.j.sed istud tempus est inductũ ad augmentum
vt patet,ergo non inducet diminutionẽ,videlicet quòd minori diminuan-
tur decem anni rescissionis dati maioribus,etiam frustrà iste tex. permitte-
ret minoribus agere,sicut maioribus, si intellexisset quod decem anni dati
maioribus essent finiti per istos xxxv.annos,& quod non computentur,est
tex.valde accommodus in l.ij.ff.de collu.dete.ibi,sicubi planè ætas eius cu-
ius retractatur collusio,differendum retractationem in tempus pubertatis,
vel alterius rei suadeat,quinquennium non currere dicendum est.

Persequi quid sit.

Item hìc prohibet *poursuyure*,persequi,verbum enim ꝑsecutio cõtinet tam 6
actionem,quã officiũ iudicis.Adeò quòd prohibitus persequi,nõ potest age
re,nec iudicis officiũ implorare,& sic nec rescissionẽ, vt plenè docui in l.a-
ctionis verbo.ff.de ver.sig.igitur ꝓhibita est hìc omnis ꝑsecutio etiã per viã
denunciationis euangelicę,cùm factũ hìc prohibeatur,videlicet *poursuyure*,
quod est notandũ,quãuis doc.in c.nouit.de iud.cõcludãt denunciationẽ nõ
esse prohibitam,licet agere quis sit prohibitus,tamẽ persequi plus continet.

Nam si ex legis dispositione denegetur auxilium ex quauis causa,tũc de 7
negabitur restitutio in integrum ratione illius clausulę ex quauis causa.Bar.
in l.nemo.C.de tem.app.vt refert Aret.consi.ciiij.breuitas.col.iiij. & Carol.
Ruynus consi.cxxiij.quia circa.col.iiij.nu.11.in ij.vol.

Tamen alij dicunt specialem requiri expressionem ætatis. allegatur l. illud. 8
§.fi.cum l.seq.ff.de mi.adeò quòd in generali sermone non videtur cõpre-
hensa restitutio minoris.l.iij.ff.rem ratam hab.sic consuluit Signo. consilio
ccxxiiij.in quæst.col.ij.nisi effusa multitudo clausularum adesset.

Iudiciũ rescindens & rescissorium quid.

Animaduertendũ est doct.tractare de duplici iudicio,videlicet rescindẽ- 9
ti & rescissorio,& rescindens est per quod contractus dolo vel metu factus,
vel aliâs iniquè conceptus,rescinditur . in l.quod si minor.§.restitutio . ff.de
min.Bar.in l.ab hostibus:§.sed quod simpliciter.ff.ex quib.cau.maio.

Rescissoriũ est,per qđ rescisso cõtractu vel actu ago ad rei meę restitutionẽ. 10
§.rursus.de act.in inst.vt si minor vendidit rem,in qua fuit lęsus,primò pe-
tet rescindi venditionem,& hoc erit iudiciũ rescindẽs.posteà petet rẽ sibi re-
stitui annullato cõtractu & rescisso,& rescissoria actio non est nomẽ actio-
nis,sed quædam adiectio,quia rescisso contractu per actionem rei vendica
tionis:ego potero rem meam petere,per tot.tit.ff.de rei ven.Et Rofr.in trac.
libel.in j.parte rub.de act.in rem rescissoria.de hac scribit. Imò dicunt doct.

dupli-

duplicem esse actionem restitutoriam,& institoriam,quod non est verum, vt aliâs probaui in l.verbis legis.ff.de verb.sig.& dixi in meis nouis interpre. ad d.l.fin.C.de tempo.in integ.resti.pet.

11 Dubitant etiam doct.an ista duo possint cumulari, & ex æquitate,& vt breuiter lites finiãtur,cumulari posse concludit Gui.Pa.decis.cxliij.an prætendens,post Spec.in tit.de in integ.rest.§.j.versi . sed nunquid,in eodem libello.& vt euitetur circuitus.l.dominus.ff.de cond.ind.& hoc seruari in curijs Franciæ docui in tract.de rescis.contr.in glo.xxj.superius. *An rescindens & rescissoriũ cumulari possint.*

12 Quod limitatur non procedere,quando iudicium rescindẽs sufficiebat, vt si minor rẽ vendidit,in qua fuit læsus,si ab eo res petatur, poterit iudiciũ rescindens intẽtare,ac literas impetrare,vt illa vẽditio rescindatur, & vt ipse à rei petitione absoluatur.Probatur in d.§.sed & quod simpliciter.& Pan. in c.ex literis.de in integ.rest.& sic seruat vsus curiarum Regni Franciæ.

13 Et licet doc.controuertant,an officio iudicis restitutiones petantur , vel per actionem,quod officio iudicis communius est,per l.in causę.ij.ff.de mino.& in l.quòd si minor.§.fi.ibidem.Ibi totum illud dependere è prętoris cognitione,nos in Francia Regali officio vtimur,videlicet per literarum impetrationẽ:alioqui audiri non solent restitutiones in integrum impetrantes.

En demandant ou en deffendant.

GLOSSA VI.

1 ET sic neq; tãquàm actor,neq; si res petatur ab eo tãquã reus restitutionẽ petere poterit ętatis beneficio, quãuis quæ temporalia ad agendum sunt,perpetua sint ad excipiẽdum.l.purè.§.final.ff.de dol.except.gloss.& doctor.in c.cùm accessissent.de constitut.& in c. si autem& c . plerunque, de rescri. Tamen hîc etiam pręstituit tempus reo , vt non possit petere cassari & rescindi contractum ratione minoris ætatis,etiam per viam exceptionis.ideo si petantur à minore reditus post trigintaquinque annos,& ipse dicat in illis se læsum , ob id petit contractum rescindi,non audietur per hunc tex.si ratione ætatis,secus si doli,vel deceptionis vltra dimidiam,vt superius docui. *Excipiendo post tẽpus nõ restituitur minor.*

2 Tamẽ intra istud tẽpus poterit petere restitutionẽ,etiã si curator interuenerit.l.ij.& iij.C.si tu.vel cu.inter.etiã si pater interposuerit authoritatẽ, & concesserit filio suo.l.etiã si à patre.ff.de mi.licet gl.dicat diuersum esse,si à patre lęsus sit fili⁹,qa tũc denegaretur restitutio,per l.fi.C.qui &aduer.quos.in Frãcia tamẽ vidi cõcedi filijs restitutiones cõtrafactas à patrib⁹in fauorẽ vxoris cõtra filios,vel in fauorẽ filiorũ secũdi matrimonij.& hoc etiã nõ negatur.in l.si superstite.ff.de dol.& in l.ij.C.si aduer.rẽ iu.Sed isto casu nõ allegabatur dolus patris,sed lęsio pueri sui facilitate,per d.l.si superstite.quæ hoc permittit.& Bar.Aret.& Iac.in d.l.fi.dicũt filium posse petere restitutionẽ aduersus *Etiã aduersus patrẽ minor rest.*

3 patrẽ iure actionis,sed non officio iudicis.†Nos impetramus literas Regias, & sic rescissionẽ petimus.Nã in d.l.si superstite,conceditur vt actione in factũ possit filius agere aduersus patrẽ,nõ actione doli.p l.nõ debet.ff.de dol. ne pater infametur,& bonũ est,ꝙ restituãtur etiã aduersus parẽtes,quia interdum isti veterani inescati pulchritudine secũdæ vxoris,cui satisfacere vix possunt,se & suos filios spoliarent, vt has insatiabiles bestias satiarent.

4 Item non poterunt etiã hæredes agere,cùm minor sit exclusus tempore, diuersum esset si minor decedat intra ista tempora xxxv.ann.quia tũc hęredibus etiam maioribus dabitur restitutio nomine minoris intra hoc tẽpus.l. *Hæres non agit cùm minor esset exclusus.*

non solùm.ff.de resti.in integ.l.minor autem.§.fi.cum l.seq.ff.de min.etiam instantia inchoata cum minore ad hæredem transit minoris,& contra hæredem rei.l.si intra.C.de in integ.rest.vide vnum casum in quo hæredi datur restitutio,licet defunctus non potuisset restitui, vt quãdo in puncto mortis perficitur læsio.l.j.C.de reput.milit.facit l.Pantonius.ff.de acqui.hæred.

Nec poterit etiam minor cedere restitutionis beneficio post hoc tempus: quia nihil ei competit,sed antè sic,per l.si minoris.ff.de administr.tut.l.quòd si minor,in prin.de minor.gloss.in c.hinc est.xvj.quæst.j. Nam quæ trãsmitti possunt,& cedi.l.vna.C.de priuile.dotis.& Bart.in l.si stipulatus fuerim.de verb.oblig.Barba.consi.vj.illud. nu.15.& col.eadem.in iij.vol. 5

An minor rest.renunciare & cedere ei possit.

Et potest minor restitutus illi restitutioni renunciare,& ea non vti etiam inuito aduersario,quamuis renunciare non possit, vt non petat restitutionem,vt suprà dixi,l.si iudex.ff.de minor. Nam quilibet potest renũciare priuilegio in fauorem suum introducto.l.penul.C. de pac.c.si diligenti.de foro com.quod est verũ,quãdo effectus est maior. gl.in d.l.si iudex &l.si intra.C. de in inte.rest.†Vnde nõ potero cogere minorẽ intra hos xxxv.annos vt approbet contractũ,vel vt restitutionem petat:quia est in sua facultate,vt decidit Ant.Capi.in decis.Neapo.quęst.cx.quamuis Pet.Anch.tenuerit cõtrarium in cle.vna.col.vl.de in integ.rest.eo quod contractus claudicet,tamen postquàm datum est ei tempus hîc præscriptum,non debet eidem tolli,indultum enim à iure beneficium nemini est auferendum,per regulam iuris. 6 7

Minor non potest cogi agere infra xxxv. ann.

Et is minor non poterit post hoc tempus agere etiam contra illum, qui rem possidet,quamuis interdum restitutio in rem detur,sed hoc si tempora largiantur.l.in causæ.j§.interdum.ff.de mino.& sic aduersus etiam tertium non datur restitutio post istud tempus,licet aliquando etiam cõtra tertium detur, vt scripsi in v. quæst.superius in præfa. 8

Adhæc cùm minor sit exclusus, non poterit procurator restitutionem suo nomine petere,licet possit,quando est intra tempus restitutionis.l.vna. C.etiam per proc.resti.impe.posse.sed requiritur quòd idipsum nominatim mandatum sit.l.illud.§.si talis.ff.de minor.dixi in concor. rub.de elect.dero. in fi.vbi scripsi casus requirentes speciale mandatum. 9

Post xxxv. annos cõtra tutorem & curatorem minor agere potest.

Vltimò addendum est,quòd licet post xxxv.annos non possit minor petere in integr.rest.poterit tamen agere aduersus tutorem & curatorẽ, si culpa sua læsus fuerit,per tex.in l.etiam.vbi Pau.&alij.C.si tutor vel curator interuenerit.Nam si ab vno exclusus sit remedio,ab alio non erit exclusus, vt superius dixi.vnde si anno xx.ætatis suæ contraxerit autore curatore,&eius culpa interueniente lęsus fuerit,poterit post trigintaquinque annos actione tutelæ agere contra curatorem.Nec obstat iste tex.vbi non potest agere fauore ætatis,sed si agatur actione tutelę agit ætatis ratione,ergo non potest. respon.text.dicit minorem non posse persequi annullationẽ & cassationem contractus ratione ætatis post xxxv. annos, sed agens actione tutelæ non prosequitur contractus cassationem: ergo hîc non prohibetur, imò vnum prohibendo,aliud videtur concedere.l.cùm prætor.ff.de iud. 10

Item liberũ est minori agere sicut maior ageret,sed maior si malè administrata essent eius negocia ageret actione negotiorum gestorũ intra triginta an.vt patet in tit.de neg.gest.igitur &minor sic aget,nec ætatis fauore sic agere 11

agere dicitur,sed tanquàm maior,& maximè quia est exclusus omni alio re medio.ideo istud consequi poterit.l.cum mãdato.ff.de minor.vbi dicit pos se agere,quando is qui negocia gessit,non est soluendo.

Par letres de relieuement,ou restitution,ou autremẽt soit par voye de nullité pour alienation des biens immeubles faite sans decret ne authorité de iustice, lesion, deception, ou circonuention.

GLOSSA VII.

1 HIC prohibet petere cõtractuum rescissionem post triginta quinque annos qui sunt continui.Siue per literas releuamẽti,vel restitutionis seu aliâs:& sic quibuscunq; modis declarat,etiam si per viam nullitatis contractus rescindi peteretur: vtpote si minor dicat vendidisse bona immobilia sine decreto,tunc alienatio est nulla.l.si prædiũ.C.de prædijs minor.sine decret. non alienand.siue dicat se læsum,vel circũuentũ:quomodocunq; agat minor post xxxv.annos,ratione minoris ætatis non audietur,vt hîc, etiam in alienatione bonorum immobilium facta sine solennitate à iure requisita.

2 Nunc videamus in alienatione rerum immobilium minorum quæ solẽnitates requirantur.respõ.Primò requiritur causa vidẽdi, vtpote æs alienũ. Vlpia.in l.magis puto. §.nõ passim.ff.de rebus eor.sic scribit:nõ passim tutoribus sub obtẽtu æris alieni permitti debuit venditio.neq; enim est eis via distractionis tributa,& ideo prętori arbitriũ huius rei senatus dedit,cuius officio in primis conuenit hoc excutere, an aliunde pecunia possit ad extenuanddũ æs alienum expediri.facit l.lex [illegible] mi.tuto. & l. ob æs.de prædijs minor.Dec.consi.c[illegible] rerueniat,tutores tamen allegent expedi[illegible] re,vel certè istis carere:videndũ est [illegible] gis est ne possit.Prætori enim nõ libe[illegible] pupillares,sed ita demũ si æs alienũ imm[illegible] no non allegato,cõsequenter dicemus nulla [illegible] decretum:nõ enim passim distrahi iubere prætori tributũ est, [illegible] demum si vrgeat æs alienum. §.si æs alienum.ibidẽ.

Solẽnitates requisitæ in alienatione immobiliũ minorum.

3 † Secundò,requiritur(vt ordinẽ l.persequar)quod aliunde pecunia haberi nõ possit,quærere ergo debet iudex an pecuniã pupillus habeat,vel in numerato,vel in nominibus,quæ cõ ueniri possint,vel in fructibus cõditis,vel etiã in reditũ spe,atq; obuentionũ.d.§.quęrere.in d.l.magis.requirere ergo debet eum qui se instruat de fortunis pupilli,nec nimiũ tutoribus,vel curatoribus credere, qui lucri sui gratia nõnunquã asseuerare prætori solent,necesse esse distrahi possessionẽ,vel obligari.requirat ergo necessarios pupilli,vel parẽtes,vel libertos aliquos fideles,vel quẽ alium, qui notitiã rerũ pupillariũ habeat:aut si nemo inueniatur,aut suspec.sint qui inueniũtur,iubere debet edi ratiões.§.in primis ibid.

4 Tertiò,quòd liqueat iudici per discutionẽ bonorum ipsius pupilli,& sic ex actis constare debet, non posse aliunde solui debitum, dicta l. magis. §. itẽ requirat,num alię res sint pręter prędia,quę distrahi possunt,ex quorum pretio ęri alieno satisfieri possit.Si igitur deprehẽderit nõ posse aliũde exolui

quàm ex prędiorũ distractione, tunc permittet distrahi, si modo vrgeat creditor, aut vsurarum modus carendum æri alieno suadeat. ecce iurisconsult. verba, ex quibus patet quod causæ cognitio iudicis debet præcedere, & sententia interlocutoria, quòd non extant mobilia, nec alia bona quę commodius vendi possint. Ange. in §. j. in authent. de eccles. rer. immob. alien. colla. v. consuluit Barb. consil. xl. col. iiij. in j. vol. & consi. vj. illud. col. iij. in iiij. vol. ac Socy. consil. ccxxxv. in ij. volu.

Quartò, prætor æstimare debet vtrũ vendere potius, an obligare permittat necnõ, & illud vigilãter obseruare, ne plus accipiatur sub obligatione prędiorũ fœnoris, quàm quòd opus sit ad soluẽdum æs alienũ. §. itẽ prętor. ibid. 5

Possessio magna ob æs alienum modicũ vendi nõ debet.

Quintò, quòd si iudex distrahendũ arbitrabitur, caueat ne propter æs modicum alienum, possessio magna distrahatur, sed si sit alia possessio minor, vel non tam vtilis pupillo, magis permitti eam iubere distrahi, quàm maiorem aut vtiliorem. d. §. itẽ prætor. facit l. & si fine. §. j. ff. de mino. Bald. consil. lxxv. quidam tutor. vol. j. Alex. & Clau. Aquen. in l. iustè. ff. de acqui. poss. 6

Pecunia redacta ex vẽditione solui debet creditoribus.

Sextò, ne titulotenus tutores ære alieno allegato pecunia abutantur, quam mutuam acceperunt, oportebit prętorem curare, vt pecunia accepta creditoribus soluatur, & de hoc decernere, dareque viatorem qui ei renunciet pecuniam istam ad hoc conuersam, propter quod desyderata est alienatio, vel obligatio, §. ne tamen. ibidem. quod est notandum. 7

Subhastatio necessaria in re immobili minoris alienanda.

Septimò, quòd subhastatio seu licitatio interueniat, & plus offerenti detur. l. j. C. de fid. instr. & iure hastæ fisca. lib. x. Bart. in l. alio. ff. de alim. & cib. leg. & Math. in decis. Neapol. quæst. ccxlix. fuit in consilio. 8

Decretum necessariũ in alienanda [illegible]

Octauò, quòd decretum iudicis interueniat, in quo iudex dicet vẽditionem esse faciẽdam [illegible] ponit suum decretum. l. j. & l. si pupillorum. §. si præ [illegible] ciente non valebit venditio, l. cùm hi. § [illegible] cul. in titul. de procur. §. j. versi. sed [illegible] abia. de monte in tract. de empt. & [illegible] 5. vbi etiam aliud addit, scilicet iudicis [illegible] nos istam subscriptionem non exigimus, [illegible] a esse in iudicis pręsentia facta, qui decretum & [illegible] interposuit. Sed nos aliud requirimus, videlicet quòd istę licitationes seu proclamata certificentur esse facta secundum patriæ consuetudinem & stylum, vt dico in rub. de præconijs & subhast. & de hoc decreto multa scripsi in concord. Franciæ in rub. de conclus. Lateranen. consil. in verb. decretis, quæ hîc non repetam. sed ibi videantur. 9

Certificatio subhastationis an sit necessaria in re minor. aliena.

Si non qu'ainsi en semblables contrats seroit permis aux maieurs d'en faire poursuytte par relieuement, ou autre voye permise de droit.

GLOSSA VLTIMA.

Post xxxv. annos minor vt maior agere potest ad rescissionem.

HIC tradit limitationem ad superiora, videlicet vt minor nõ possit rescissionem cõtractus petere post xxxv. annum. hoc verum beneficio ætatis: sed si alio iure permittatur maiori, & huic minori permittetur. 1

Et sic innuit, vt tẽpus maiorib⁹ pręstitutũ ad rescissionẽ nõ compute- 2

cōputetur in hoc xxxv.anno,vt ſuperius dixi,alioqui ſi minor contraheret in xxiiij.anno,& eſſet deceptus vltra dimidiam,nō poſſet agere poſt xxxv. annos,ſicut maior,quia tēpus decem annorum eſt lapſum,intra quod maiores reſtitutionem petere debent,vt in tract.de reſciſ.contrac.dictum fuit.

3 Et ideo quando excluditur quis à beneficio minoris ętatis,non excluditur ab alio,vnde intellige,quòd minor poterit agere ſicut maior de iure cōmuni ageret, vtpote ratione doli, metus,læſionis vltra mediam iuſti pretij, ſeu alia ratione, nō tamen habet priuilegia,quæ maior de iure ſpeciali haberet, vtpote tāquā legatus,vel captus,ſeu alio iure ſpeciali quis agere poteſt: minor illo iure nō aget,ſi officio legationis functus nō fuerit,vel captus,per gl.ſingul.in l.poſtquàm.C.de pact.† vnde ſi minor læſus vltra dimidiam iuſti pretij nō agat intra xxxv.annos,petēs reſcindi cōtractum beneficio ætatis,poſt illud tempus poterit agere tanquàm maior,videlicet remedio.l.ij.C. de reſcind. vēdit.& in omnibus caſibus in quibus maior de iure communi agere poteſt,ſed nō in illis in quibus maior agit iure ſpeciali,quia lex generaliter loquēs nūquā videtur derogare,vel cōcedere id, in quo eſt aliquid ſpecialiter ſtatutum.l.decurionibus.vbi addidi in gl.C.de ſilentiar.lib.xij.& gl.in auth.de hæredib.ab inteſt.veniē.in verb.vacātibus.colla.ix.tex.in c.veniens.de pręſcript.Iaſ.in l.& eleganter.col.iij.ff.de condi.indeb.& in l. ſi cauſa cognita.C.de tranſact.& conſi.xxxviij.vol.iij.

(margin, line 4: 4)

5 Quid ſi minor fuerit læſus in permutatione,& poſt xxv. annos recepit fructus rei permutatę,nōne videtur approbare cōtractū?quod videtur:et ſic nō poſſet poſteà petere reſciſſionē, per l.j.C.ſi maior fact.alienat.ra.habuer. Contrariū fuit in hoc ſenatu pronūciatum in muliere,quæ recepit fructus poſt mortem mariti ſuæ rei venditæ ſine ſuo cōcenſu,vel permutatæ,vt eo nō obſtāte reſciſſionē petere poſſit, per l.iij.§.ſcio.ff.de minori.quia fructus recipiēdo nō videtur cōtractum approbare.Nam eos recepit,ne in damno eſſet,videlicet ne pars aduerſa reciperet fructus [illegible] precij:ideo in precij compenſationē recepit fructus rei,quod pe[illegible] C. de actio. emp.& vide quæ ſcripſi in procæ.ordi.in gl.v.de [illegible]ctus.

6 Item in praxi vidi dubitari,an pendente reſtitutione minor cogatur ſtare cōtractui,vel ſententię,& quidam dicebant non teneri,per rubr.& l.vnā. C.in integ.reſti.poſtul.nil noui fiat.facit l.ſi cauſa.C.de trāſact.tamē in Francia,quādo reſtitutionis cauſa lōgum exigit tractū,interim iudex per modū prouiſionis cōtractū,& ſentētiam ſeruādam dicet cautione data:& hoc vidi in praxi ſeruari,per c.ſuſcitata.de in integ. reſti.ſcripſi areſtū in tract. de reſciſ.cōtract.in gl.iiij.Capit.in deciſ.Neapol.q. liij.& Corneus cōſi.cxj.in j. volu.& abūdè per Vital.de Camba.in tract.clauſul.in hac clauſula.

7 Nec impeditur executio retractabilis ſentētiæ pēdēte reſtitutione.Sed iudex pronūciabit faciēdā executionē per modū prouiſionis cautione data,d. c.ſuſcitata.quicquid dicāt doc.in l.fi.C.de ord.cognit.& c.auditis.& c.ex literis.de in integ.reſti.& in l.iij.§.ibidem.ff.ad exhibēd.& l.ille à quo.§.ſi de facto.ad Trebel.Aufrer.deciſ.liiij.& ſeq.& dixi fuſius in tract.de ſenten.prouiſio.& trac.de ſent.executor.in j.Tomo ordina. ibi quilibet videre poterit.

8 Vltimò quęram,ſi minor ſemel fuerit reſtitutus,an iterū poſſit reſtitui? & text.in l.final.C. ſi ſæpius in integrum reſtitutio.poſtul.decidit nō poſſe,niſi

Minor non agit tanquā maior priui legiatus.

Areſtum. Qui recipit fructus non videtur approbare contractum.

Minor pendente reſtitutione cogitur ſtare cō tractui.

Executio ſententiæ nō impeditur pendēte lite reſtit.aduerſus eā cautione data.

Minor ſemel reſtitutus an iterū poßit reſtitui.

nouæ defensiones,& causæ prætendantur:vnde si minor repudiauerit hæreditatem,tanquàm multis oneratam debitis,quę sic erat,non restituetur nisi creditores conuenerint cum eo , & remiserint dimidiam debiti partem , vel aliam,tunc posse iterum restitui non negat ibi Imperator,nec Iuriscõsul. à cõtrario in l.& si sine.aliâs incipit ait prętor.§.restitutus.ff.de minor.vbi sic scribitur:restitutus autẽ vt se hæreditati misceat,vel vt eam adeat, quam repudiauit,rursus restitui poterit,vt se abstineat,nisi interueniret contemptus patris,per l.fi.§.vbi autem pueriles.C.de bon.quæ lib.& scribit Maur.in tra. de restitu.cap.cxxxij.& seq.& Anto.capit.in decis.Neapolit.quæst.clxv.vbi concludit quem secundo loco restitutum in instantia triennij.

Si verò minor semel petierit restitutionem,quæ fuit ei per sentẽtiam denegata,non impetrabit alias literas ad petẽdum iterum restitutionem super illa re,sed si non appellauerit à denegatione restitutionis,& literarum cõprobatione,restitui posteà poterit ad appellandum.text.in d.l.fin.C.si sæpius in integr.rest.postu.vbi doct.& c.fi.de in integr.ręstit.Hostien. in summa illius titu.§.quoties,vbi etiam dicit interesse.nam quando restituitur quis contra sententiam,habetur ac si lata non esset.c.cùm ex literis.de in integ.rest.si verò quis restituitur ad appellandum,sententia remanet valida,sed inquiritur an bene sit iudicatũ,& suspenditur prima sentẽtia,per c.venientes.de iureiu. 9

Alia de restitutionibus nunc tibi non restituam,quia reliqua te posse bone lector,facilè intelligere existimaui,nec potui te magis in rem præsentem perducere:quare si lubet boni ista consules & me amabis,gratias de his interim Deo optimo ago immensas.Amen.

TRACTATVS DE RESCISSIONIBVS CONTRACTVVM, ET INTRA QVAE TEMPORA rescindi,& quomodo debeant quotidianus profecto & vtilis.

PRAEFATIO.

1 SCiendum est quod contractus conficiuntur ambarum partium consensu,& cōfecti vtranque partem obligant. l.j. §.j.ff. de pact.Et ideo dicuntur vltrò citroq; obligatorij,in l. Labeo.ij. §.j.ff.de verborum significatio.vbi abundè scripsi.Licet in initio libera potestas vnicuique sit contrahendi,vel non contrahendi,sed semel constitutæ obligationi & contractui renunciare aduersario non consentiente nemo potest.l. sicut.C. de actio. &obligatio. Aliquando contractus vtriusque partis consensu dissoluuntur.in rubri.C.quando liceat ab emptio.discede.& tunc cùm partes sint concordes, nil ad iudicem.l.j. §. inde.ff. de noui oper.nunciatio. interdum tamen & quibusdam ex causis rescindi contractus etiam altera parte inuita possunt.Ideo de his videndum erit causis,& quomodo rescindi in hoc maximè regno valeant:& quia hæc materia in curijs Franciæ est frequentissima & vtilissima, ob id eam pertractare in animo fuit.Vnde lector beneuole,boni eam(si nos amas,)consules. multa enim tibi referam,quæ in publico auditorio consecutus sum,vt etiam dicit iurisconsl.in l.iij. §. duæ.in fin.ff.de Carbo.edic.

Quomodo cōtractuscōficiantur et dissoluātur.

2 In primis discutiendum est,quòd cōtractus aut est nullus aut tenet: sed tamen est annullandus. l. & eleganter. ff. de dolo.vbi contractus dicitur nullus,quando dolus dat contractui bonæfidei causam, sed est annullandus,quando incidit in contractum bonæfidei,vel dat etiam causam contractui stricti iuris.l.si dolo.C.de inutilib.stipulatio.Actiones bonæfidei quæ sint,non discutio:quia numerantur in §.actionum.de actio.in institu.& in gloss.c.cùm venerabilis.de exceptio.& quomodò in eis concludatur & excipiatur,scripsi in tracta.de exceptio.in vlti.quæstio.

Contractus aut nullus, aut annullandus.

3 Itaque dum contractus est nullus,agi potest coram iudice ordinario impetratis literis Regijs in hoc regno,& coram eo peti,vt declaretur nullus,& quatenus de facto processit rescindatur.c.si quis presbyterorum.de reb.eccle. non alienan.l.si dolo.C.de rescinden.venditio. nam cùm contractus nullus sit,rumpi non potest.l.nam etsi sub conditione.versic. post defectum.de iniusto testa.c.ad dissoluendum.de desponsa.impube. nisi quatenus de facto processit.Tamen in regno Franciæ recipitur quis allegans contractum nullum:quia factus à prodigo,cui erat bonis interdictum,& allegans etiam modico pretio rem venditam:vt censuit Senatus anno 1543.die tertia August. pro comite de Sanxerre, & tunc subordinatè petitur,sicut decimæ & congrua portio,vt scripsi in tracta.de congrua portio.

Conclusio quando contractus est nullus.

Nullitas cōtractus, & deceptio allegari possunt

Arestum.

Interdum contractus tenet, sed ex aliqua causa est annullandus, & tunc 4
pars potest coram ordinario aduersam conuenire partem, & petere illum contractum rescindi. l. prima, & per totum. ff. & C. de rescinden. vendi. Et hanc prosequemur materiam per totum hunc tracta. Et quando cōtractus est nullus vtilitas de iure est, quod emptor vel alius tenetur ad restituēdum omnes fructus, quos recepit, quia ex nullo contractu, nil potest pars consequi, secus quando contractus tenet: quia tunc fructus lucratur emptor, vel alius possessor vsque ad litem contestatam. l. cùm fundus, si certum peta. ff. quod est notandum.

Vtilitas quādo contractus est nullus, vel tenet.

Fructus à die litis contestatæ restituuntur.

Practica tamen regni est in vtroque casu, vt impetrentur literæ Regię di 5
rectæ ordinarijs iudicibus, vt rescindere, & annullare contractum debeant, & de consuetudine regni sine literis Regijs iudices non solent procedere ad nullitatis etiam declarationem, vel ad contractus rescisionem. in hoc tamen non comprehenduntur Curiæ supremæ, quæ sine literis ista facere solent: vt alibi scripsi in prooem. concorda. & emptor vix solet de cōsuetudine condemnari ad restitutionem fructuum, nisi à die litis contestatæ, licet contractus sit nullus, nisi in mala & peruersa illius fide appareret, vel alterius, & ita vidi seruari, licet aliter à iure disponatur, vt dictum fuit.

Curiæ supremæ rescindant contractum nullum etiam sine literis Regijs.

Notandum est, quòd contractus multis rescinditur modis. Primò, ratio- 6
ne personæ contrahentis, & hoc etiam multis modis. Aliquando ętatis causa, vt si infans contrahat, inutilis est contractus. Idem si minor habens curatorem sine eo contrahat. l. prima, & l. si minor. ff. de verborum obligatio. §. pupillus. de inutilib. stipulatio. in institut. l. si curatorem habens. C. de in integrum restitutio. Tamen non semper ea quæ cum minoribus geruntur rescindenda sunt, sed ad bonum & æquum sunt redigenda, ne magno incommodo eius ætatis homines afficerentur, nemine cum his contrahente.

Contractus minorū multis rescinditur modis.

Et quodammodo commercium eis interdiceretur. l. quòd si minor. §. primo. 7
ff. de minorib. per quem text. poterit aduocatus contractum minoris fisci, vel alterius defendēs suam exordiri defensionem: & adijcere poterit versic. Itaque ibidem, nisi aut manifesta circunscripto sit, aut negligenter in ea causa versati sint, prætor interponere se non debet: aduocatus verò volens contractum rescindere minoris sic exordietur. Inter omnes constat fragile esse, & infirmum huiusmodi ætatis consilium, & multis captionibus suppositum multorumq; insidijs expositum: ideo auxilium eis prætor pollicitus est, & aduersus captiones opitulationem. l. prima. ff. de minoribus, & ita solebant antiqui, & egregij aduocati facere. & ita audiui sæpe domi. Montolonium & alios doctissimos aduocatos inchoantes postulare in hoc supremo Senatu.

Aduocatus actoris, & rei in minorum rescissionibus quomodo exordiri debeat.

Ex parte minoris tantùm est inutilis contractus. l. Iulia. §. si quis de pu- 8
pillo. ff. de actio. empt. Et ideo si ille contractus minori sit fauorabilis, non rescindetur, sicut nec sententia pro eo lata. l. non eo minus. vbi doct. etiam not. C. de procurato. l. furioso. de re iudica. ff. ob id non audiretur pars læsa in contractu minoris, si vtile sit minori contractum seruare, & literæ Regiæ concessæ non approbarentur à iudicibus.

Claudicat ex parte minoris cōtractus cum eo initus.

Etiam si minor iustum rei pretium acceperit, quod ad malos vsus con- 9
sumpserit,

Minor si cōsumpserit, pretium restituitur.

ſumpſerit,adhuc reſcindi illum contractum petere poterit.l.ſi quis cùm ſciret.ff.pro emptore.

10 †Et reſcindetur iſte cōtractus impetratis literis Regijs, & res minoris reſtituetur non reſtituto aliquo precio,ſi totum malè fuerit cōſumptum,argumen.l.mater.C.de rei vendicatio.Sed ſi probetur verſum precium in vtilitatem minoris,& quatenus probabitur verſum,eatenus recuperabitur precium à minore,qui in hoc locupletior factus eſt.l.final.C.de vſucapio.pro empto.cap.quod in quibuſdam.de fideiuſſorib. & ita fuit iudicatum in magna camera me audiente Pariſ. anno 1536. die decimatertia Martij. *Areſtum.*

11 Et ideo ſi minor in ſuis contractibus decipiatur,poteſt petere in integrū reſtitutionem impetrando literas Regias,per totum titulum.ff. de minorib. & in rubric.C.de in integrum reſtitutio.ſed oportet duo probare videlicet ſe minorem,& læſum.l.nam poſteà.§.ſi minor.ff.de iureiuran. & non videtur circunſcriptus minor,qui iure vſus ſit communi.l.fina.C.de in integrum reſtitutio.vbi dicit Bald. oportere minorem exprimere ſe fuiſſe deceptum dolo aduerſarij,vel ſui facilitate:aliâs audiri non debet.l. prima ff. de mino. abundè ſcripſi in tracta.de reſtitu.articu.primo ſuperius. *Reſtitutio minorū duo copulatiuè requirit.*

12 †Vnde ſi minor ſic deceptus fuerit,etiam in mobilibus poterit in integrum reſtitui, per dictam legem primam,vt cenſuit Senatus Pariſien.pro domino *Corbie* conſiliario magni conſilij,qui dum erat minor emerat equum & mulam, & cùm effectus fuiſſet maior in vim executorij inſtrumenti,executio in eum facta fuit, & iudex ad garniendum contentum in ſchedula illum condemnauerat: à qua ſententia domi *Corbie* appellauit, & cùm reſcindi dictum contractum in curia petijſſet,Senatus malè iudicatum pronunciauit, condemnans tantum domi.*Corbie* ad ſoluendum quantum valebant tempore emptionis, & non plus,anno 1522.in menſe Martio.Et eadem ferè eſt practica,ſiue contractus ſit nullus,vt quando minor contraxit ſine tutoris authoritate.l. prima.ff.de authorita.tuto.ſi verò cum authoritate contractus valet,ſed reſcinditur probata læſione,vt in l.magis puto.§.ne paſsim.ff.de rebus eorum. *Etiā in mobilibus minori ſuccurritur.*

13 Item contractus redditur inutilis ex defectu naturalis conſenſus,vt ſi furioſus,demens,mente captus,aut freneticus contraxerit.l.in negocijs.& l.furioſi.ff.de regulis iuris.in l.prima,de verborum obligatio.his enim caſibus & ſimilibus poteſt,ſi reſipuerit is,qui contraxit, vel ſi non reſipuerit, conſanguineus ſeu curator impetrare literas Regias,in quibus cōtractum nullum factum per illum furioſum vel alium declarari petat: & ad reſcindendum quatenus de facto proceſſum fuit,vt ſuperius diximus. *Furioſi,dementis, & ſimilium cōtractus nullus.*

14 Ratione ſubiectionis reſcinditur contractus, vtpote ſi Rex contrahat, vel alius potens princeps,& tyrannus cum ſuo ſubdito: quia blanditiæ potentum inducunt iuſtum metum.l.prima.C.ſi rector prouinciæ. gloſſ. in l. prima,in verb.quemadmodum.quod iuſſu.ff.& non cōputatur tempus illi ſubdito in vita tyranni:quia non poteſt tunc cum commodo ſuæ perſonæ agere.gloſſ.in cap.licet.in fine.in verb.precibus.de electio.in pragmati. Lucas de Penna in l.litibus. colum.tertia, de agricol. & cenſit. libro decimo. Barbat. in cap. nam concupiſcentiam. colum. quinta, de conſtitutio. & in *Subiectionis ratione reſcinditur contractus.*

clemen.j.col.iiij.de testib. & Ias.in l.de pupillo. §. si quis ipsi.in quinta quæstio.Barto.de noui operis nunciatio.

Idem si seruus, vel filiusfamil.cum domino, vel parte contrahat, tunc tantùm obligatur naturaliter.l.frater à fratre.ff.de condict.indebiti.l.lis nulla.de iudi.idem putarem etiam si obligaretur ciuiliter.nam contractus ob metum reuerentialem rescindetur, vt inferius dicam. 15

Idem si clericus contraheret cum suo prælato terribili, vt etiam ratione authoritatis possit petere contractum infringi, per l.primam. §.quę onerandæ.ff.quorum reorum actio non datur, & ibi multa scripsi. 16

Idem in religioso quoad suum superiorem, authenti. ingressi, & ibi docto.C.de sacrosanct.eccle.& cap. quia ingredientibus xix. quæstio.iij. Ideo contractum sic initum poterunt istæ personæ sic subditæ petere vt rescindatur, quatenus de facto processit. 17

Prodigi contractus rescinditur.

Item interdum quis à lege prohibetur contrahere, vt prodigus, vel à iudice, & tunc si læsus fuerit contrahendo poterit petere etiam contractum rescindi impetrando literas Regias.l.is cui bonis.de verborum obligat.l.j. de curato.furio. 18

Mutus, & surdus an possint contrahere, & quando contractus illorũ rescindatur.

Mutus verò si compos mentis sit, & signis intelligatur, contrahere potest: & valebit contractus consensu initus: secus si verbis fieri contractus deberet, tunc non valebit contractus, cùm loqui non possit, quod in stipulatione est necessarium.l.prima.ff.de verborum obligatio.&. §. mutum, de inutilib.stipulatio. in institu. l.prima, in fine.& l.in quibuscunque. de actio.& obligatio.ff.doct.in l.metum.de acquirenda hæredita.l. vbi non voce.de regulis iuris. 19

Si verò habuerit curatorem, tunc contractus sine illius authoritate non valebit, ob id rescindi poterit.l.si curatorem. C. de in integrum restitutio. Idem in surdo dicit Petr.Ferrar. in sua practic. in forma actio. real.in verb. veris, & legit. colum. secunda, probatur in dicta l.prima, in fine de actio. & obligatio. 20

Mulieris cõtractus an valeat, & quando rescindatur.

Ratione fragilitatis sexus, vt in muliere, si pro alio fideiubeat, petetur contractus rescindi, & rescindetur impetratis à Rege literis: quod probatur in l.prima.& per totum.ff.ad senatusconsultum Velleianum, & in casibus positis in l. final. C. de iuris & facti ignoran. & quando læsa est ex suo contractu. 21

Ex forma non seruata rescinditur contractus.

Secundò, contractus rescisio petitur ratione formæ non seruatę, vt in stipulatione, si non interuenerit interrogatio simul & responsio.l.j.ff.de verborum obligatio.quia actus, non seruata forma corruit.l.cùm hi. §.si prętor.ff. de transactio. Albert.Brunus in tracta. de forma & solennita. actus.rubri.j. versicu.quintò non omitto.&c. 22

Et in contractibus, qui re contrahuntur, si res non interuenerit, inutilis est contractus, & instrumentum obligatorium.l.rogasti. §.si tibi.ff. de rebus credi.& §.j.quibus mod.re contraha.obliga.in institu. 23

Idem si consensus deficiat in contractibus, qui consensu perficiuntur: vt in rubric. de obligatio.ex consensu.in institu. & l. consensu. ff. de actio. & obligatio. l. in venditionibus. de contrahenda emptio. Et ideo contractus 24

nullus

nullus petitur declarari,& quatenus de facto processit rescindi, & instrumentum restitui cassum & nullum,vt fusius inferius dicetur.

25 Tertiò,propter defectum solennitatis rescinditur contractus,vt si venditum fuit minoris prędium,vel alia immobilia bona sine decreto,rescindetur alienatio.l.si prædium.& per totum.C.de prædijs minor.l.magis puto.ff. de rebus eorum. *Contractus sine solennitate factus rescinditur.*

26 Idem si solennitas non fuerit adhibita in alienatione rerum ecclesiæ,quæ scribitur in cap.sine exceptione.duodecima quæstione secunda. scripsi plenè in compend. alienatio.rerum eccle.in quibus casibus illa solennitas non requiritur:& quoties requiritur solennitas,& non interuenit,vt in venditione facta per licitationem,siue per incautum publicum, tunc illa alienatio ob solennitatis defectum rescindi poterit:& hoc impetratis literis Regijs in hoc regno,in quibus solennitatis defectus narrabitur, vt scripsi in tracta. de præconijs infrà. *Alienatio rerũ ecclesiæ sine solennitate nõ valet.*

27 Idem in alijs casibus in quibus in alienatione requiritur solennitas, si ea deficiat contractus erit nullus,& malefide factus præsumitur. l. j. vbi gloss. singu.C.de fide instrumen.& iure hastæ fiscal.lib.x.

28 Quartò,contractus rescinditur ratione prohibitionis,quæ interdum fit à lege,vt in infante & personis superius expressis.

29 Item aduocatus prohibetur & procurator contrahere cum clientulo lite pendente.l.quisquis. §.prætereà.C.de postuland.& de quota litis pacisci.l. litem. C. de procurato.quod si contrà fiat, rescindetur hic contractus impetratis etiam literis Regijs.Medicus cum ægro,durante infirmitate cõtrahere prohibetur.l.medicus.de varijs & extraordinar.cognitio.ff.& medicos. accipe eos,qui alicuius corporis,vel certi doloris sanitatem pollicentur.l. prima. §.medicos.ibidem.l.archiatri.de professorib. & medic. libro decimo. C. quem singul.ponderat Ias.in §.tripli.numero 59. de actio.in institu.& licet dicta l.medicis loquatur,quando medicus cõpulit.Idem tamen est,quando æger proprio motu & spontaneo promitteret durante infirmitate, vt scribit Hippolitus in l.lege. §.constitutum.numero 4.de sicca.ff.quia semper pro- *Aduocati procuratoris medici officialis, & aliorũ, quando rescindatur cõtractus*

30 mittere coactus infirmitate præsumitur. † & idem iudicari vidi in chyrurgo,cui tactus peste,si euaderet,promiserat ducentos aureos:fuit enim ad triginta aureos condemnatus tantùm reus aresto Senatus:& sic illa promissio pestiferi,vel alia debet ad arbitrium boni viri reduci inspecta contagione,& operis quibus caruit vel Chyrurgus:& si excederet in modico, non annullaretur,& sic intelligi debet,quod scribit Mathæ.de Afflict.in decisio.Neapol. *Promissio pestiferi quando valeat.*

31 quæstione centesima vigesimatertia.dominus Carolus. † Idem vidi seruari in quadrigario,qui tempore necessitatis fecerat sibi obligari quẽdam ad sex viginti libras,vt deferret res Aureliam tempore aduentus Imperatoris Caroli quinti,& tunc esset tutius sine conuentione precij eis res tradere deferendas,& posteà arbitrio boni viri soluetur ei. *Quadrigarij stipulatio excedẽs fuit per Senatum modificata.*

32 Officiali annali durante suo officio cum suis subditis contrahere non permittitur.l.principalibus.cum sequenti. ff. si certum petatur. l. non licet, & l. qui officij.ff. de contrahenda emptione.Hodie cùm in hoc regno pau- *Officialis an durante suo officio contrahere possit cum suis subditis.*

ci magistratus sint annales,non rescinderentur tales contractus etiam in annalibus,nisi impresio probaretur.l.si per impresionem.quod metus causa. C.vt scripsi in proœ.ordina.

Transactio non viso testamẽto rescindi solet.

Non potest hæres nõ visis nec cognitis verbis testamẽti transigere.l. de his.de transactio.ff.quod si fecerit,rescindi factum solet.l. prima.§. primo.ff. quemadmodum testamen.aperiant.vbi etiam gloss.idem dicit in sententia. Et hoc probat Roma.singul.cxcv.tu legis.l.&c.tum fauore vltimę voluntatis,vt facilem sortiatur effectum.l.vel negare.ibidem:tum odio hęredum occultantium testamenta. docto.in dicta l. de his.& l.non est ferendus. ff. de transactio. 33

Alienatio in fraudem creditorum rescinditur.

Item in fraudem creditorum non potest quis alienare,alioqui rescinditur contractus,in rubri.ff.quæ in fraudem credito.& C.& §.item si quis in fraudem.de actio.in insti.doct.in l.post contractum.ff.de dona. 34

Prætereà alienationes post iudicium familiæ erciscundę acceptum interdictæ sunt duntaxat voluntariæ,non quæ vetustiorem causam & originem iuris habent necessariam.l.alienationes.ff.familiæ ercisc. 35

Prohibiti cõtrahere per legem,contractus, rescinditur si cõtrahant.

Prohibetur interdum quis contrahere per legem municipalem, vtpote per statutum, vel consuetudinem, vt mulier nupta de consuetudine istius patriæ non potest contrahere,nisi mercatrix publica sit, vt patet in consuetudinibus,maximè per Boer.in consuetud. Bitur. rubri. de consuetud. iuris status personarum. §.quarto. 36

Et in quibus casibus prohibentur aliqui contrahere, si contra legẽ etiam municipalem contrahãt,nullus est contractus. l. non dubium. de legib. C. quia lex resistit.Ideo non valet contractus.Bartol.in l.cùm lex.de fideiussorib.ff.nec transfertur dominium ex illo contractu.l.quemadmodum. C. de agricol.& censi.libro vndecimo.& in hoc tantùm operatur prohibitio consuetudinis,vel legis municipalis,quantum legis generalis:quia tantæ est potestatis in loco vbi seruatur,quantæ lex generalis.l.omnes populi. vbi doct. ff.de iusti.& iur.& l.j.C.de summa trini.& hoc casu etiam impetrantur literæ Regiæ,de quibus suprà scripsi. 37

Contrahere prohibiti à iudice & arbitro,contractus rescinditur.

Aliquando prohibentur aliqui contrahere à iudice,& tunc post prohibitionem non valet contractus.l.is cui. vbi doct . ff. de verborum obligatio. exemplum etiam patet in l.vtrum.de petio. hæredi. l. moris. §. sunt & aliæ. de pœn.Barto.& alij in l.filiusfami. §. diui.de lega.j.& tunc solent impetrari literæ Regiæ vt nullius contractus pronuncietur velannuletur,saltẽ quatenus de facto processit,vt superius dixi. 38

Ab arbitro si prohibeatur alienatio,quæ tamen posteà fiat, potest etiam peti contractus rescisio. dominiũ tamen transfertur post prohibitionem,sicut cùm prohibetur contractus,& alienatio per pactum.l.ea lege.C.de condict.ob causam dat.l.si ita quis. §. ea lege.ff.de verborum obligatio. l . non distinguemus. §.nunc de officio.de arbit. 39

Alienatio facta contra prohibitionem hominis rescinditur.

Prohibitio etiam alienationis cum causa à testatore fieri potest, & si posteà fiat , rescindi potest.l. filiusfamil. §. diui.& ibi amplè doct . ff. de legatis j. & an transferatur dominium ibi disputant : sed quia idem in praxi concluditur, & ferè praxis eadem exercetur.ideo illud relinquo ad ibi nota. 40

Et ideo

41 Et ideo quando fit prohibitio à testatore,ne domus alienetur, quia vult vt remaneat in familia,si ille,qui eam detinet alienauerit, omnes de familia, vel proximus etiam non restituto pretio,eam repetere poterit, & contractũ rescindere.l.peto.§.fratre.& l.vnum ex familia.ff.de lega.ij.

42 Si autem prohibitio fiat inter viuos,& tunc regulariter contra prohibitionem facta valebit alienatio:sed agi potest contra alienantem ad id quod interest.l.si ita quis.§.ea lege.ff.de verbo.obliga.l.fin.C.de reb.alien.non alienand.Bal.in c.vno.col.fi.de aliena.feud.

43 Nisi aliquid super re retineretur, vt census in re emphyteoticaria, tunc non valebit contractus,l.fina.C.de iure emphyteo.sed quia in praxi solemus impetrare literas Regias ad annullandum contractum, quatenus de facto processit,ob id eadem ferè est practica siue contractus nullus siue annullandus,vt superius dixi.

44 Prohibetur quis contrahere quandoque ratione delicti, & tunc alienatio post delictum facta si in contrarium condemnatio secuta fuerit, non valebit,l.post contractum.ff.de donatio.vbi plenè Bartol.& cæteri, & in l.j.de iure fisci.lib.x.Ideo illa alienata fiscus reuocat,si bona fuerint confiscata: qui etiam impetrat literas Regias,vt priuatus,prout vidi obseruari,quę non solent ei denegari.

Delicti ratione quis contrahere prohibetur.

45 Quintò,rescinditur contractus interdum ratione rei, vtpote si res sacra, raligiosa sancta:vel quæ non sit in commercio nostro,& alienata sit. Ista enim alienari prohibentur.l.inter stipulantem.§.sacram.ff.de verborum obligatio.l.sancimus.j.& authen.prætereà.C.de sacrosanct. eccle. quia istæ res in nullius bonis sunt. §.nullius.de rerum diuisio.in institu.vnde si quis presbyterorum alienauerit rem ecclesiæ,etiam ipse alienans poterit rem alienatam petere,& rescindi per literas contractum quatenus de facto processit.c. si quis presbyterorum.de rebus eccle.non alienan.

Ratione rei quando contractus rescindatur.

46 Adhæc res litigiosa alienari prohibetur.l.j.C.de litigio.& litigiosa res est, de cuius dominio causa mouetur inter petitorem & possessorem.authen. litigiosa. ibidem hoc interdum rescripto concedi solet, vt alienari posit non obstante vitio litigiosi.

Rei litigiosæ dotalis, & publicæ rescinditur alienatio.

47 Res dotales etiam ius alienare prohibet.l.j.& per totum. ff. de fundo dotal.non alienan.& C.vnde si alienatio rei immobilis dotalis facta fuerit,etiã consentiente vxore,poterit rescindi.authen.siue à me.C.ad Velleia.

48 Item publica res,vel vsibus publicis destinata. l. bona. & l.inter publica. vbi scripsi.ff.de verborum significatio.& in his & alijs similibus casibus rescinditur contractus, quatenus de facto processit,impetratis tamen (vt sæpius dictum extitit)ad hoc literis Regijs.

49 Sextò, petitur contractus rescindi ratione deficientis conditionis.l.proinde.ff.de rebus credit.scripsit in l.cedere.ff. de verborum significatio. idem si modus deficiat.l.quibus .§.fina.ff.de conditio.& demonstratio.Bald. consilio ciiij.sex sunt,quæ in primo volu.vnde si dedero domum alicui, vt me alat,si non me aluerit,agam,vt cogatur me alere,seu vt rescindatur donatio. l.fina.C.de rescinden.venditio.

Ratione deficientis cõditionis,vel modi rescinditur cõtractus.

50 Vltimò , rescindi contractus petitur ratione alicuius causæ , vtpote

Ratione vitij rescinditur contractus.

propter vitium, si quis equum habentem vitium latens vendiderit, tunc agam actione redhibitoria intra sex menses: vt rehabeat suum equum, vel actione quanto minoris post sex menses, & intra annum. l. redhibere. & per totum.ff.de ædilit.edict.l.secunda.C.de ædilit.actio.& in his mobilibus non solent impetrari literæ Regiæ, sed directa via agi intra tempus à lege vel consuetudine præstitutum, ne plus exponatur in his literis, quàm valeat res, per l.mediterraneæ.C.de anno.& tribut.lib.x.

Denunciatio facit vt contractus rescindatur

Interdum rescinditur contractus ratione protestationis alicui factæ, seu denunciationis: vt si denunciauerim tibi, vt non emas talem domum, vel per proclama fuit prohibitum, ne talis res alienaretur, si posteà alienata fuerit, rescindi contractus petetur, per legem si fundum. C. de rei vendicatio. 51

Causæ inhonestæ & cessantis ratione rescinditur contractus.

Rescinditur etiam propter causam inhonestam. l. si plagij.ff. de verborum obligatio.vel cessante causa, vt in rubric. ff. & C.de condictio.ob causam.vnde si dederim fundũ causa matrimonij, cessante matrimonio & non contracto repetere talem rem potero.l.quod Seruius, & seq.de cõditio.causa data: & hoc directa via solet fieri etiam sine literis. 52

Simulatio, læsio, & metus contractus rescindunt.

Simulationis ratione rescinditur contractus.in rubric.C.plus valere quod agitur.& per Cæpol.plenè in tracta.de simulatio.contract. scripsi in tracta. de restitu.& releua.in gloss.octaua. 53

Ob enormen læsionem, puta quando quis est deceptus vltra dimidiam. l.secunda.C.de rescinden.venditio.& inferius dicetur articul.primo, in gloss. decimaquarta. 54

Ratione metus rescinditur contractus.nam quæ metus causa gesta sunt, rata prætor non habet, l.j.& per totum.ff.quod metus causa, & articu.j.inferius scribam.gloss.duodecima. 55

Absentia ingratitudinis, & susceptorum liberorum causa rescinditur rei alienatio.

Item rescinditur factum durante absentia illius, qui reipublicæ causa aberat. l. j. & per totum. ff. ex quibus causis maio.& dictum fuit in tracta. de restitutionibus. 56

Item si quis non sperans se liberos habiturum donauerit omnia bona sua, si posteà liberos procreauerit, donationem rescindi per literas impetrabit, l. si vnquam.de reuocand. donatio. vbi amplè de Ripa, & domi. Tiraquel. 57

Per ingratitudinem reuocari petitur donatio, si ingratus fuerit donatarius donanti, vel eum non aluerit in eo casu, quo de iure tenetur. l. final.C.de reuocand.donatio. & in casibus ibidem scriptis. & in capitu. final. de donatio.alijs etiam in multis casibus rescinditur contractus, quos longum esset hîc referre, & omnes videntur ferè comprehendi sub casibus præscriptis: ob id, beneuole lector, hæc tam frequentia non aspernaberis. 58

Retinere res potest, licet contractus sit nullus.

Notandum est, quòd ex quibus casibus rescindi potest contractus, imò si nullus sit, retineri res in conscientia potest, donec declaretur nullus, teste Panormita. in capitu. plerique. de immunita. ecclesi. & ideo lucratur quis fructus ante litem contestatam. l. cùm fundus. ff. si certum petatur. scripsi in procœmi. ordinat. in gloss. prima. faciunt ea quæ dixi in 59

interpretatio.

interpretatio l. vnic æ.nota primo. C. de ſenten.quæ pro eo quod intereſt proferunt.Ideo in hoc regno iudices non ſolent condemnare ad fructus etiam ſuper contractu nullo,niſi à die litis conteſtæ,vt prædixi,quod eſt notandum.

60 Adde,quòd ex tribus cognoſcũtur contractus,in qua ſpecie ſunt, ſcilicet ex forma verborum.l.prima.ff.de verborum obligatio.ex parte rerum, vt in l.ſecunda.ff.de rebus credit.& ex vtilitate.l.Lucius.ff.de donatio.iũcta l.prima,de pœnis.Bald.in conſilio cccexciiij.facti ſeries.in tertio volumine. *Tribus modis cognoſcũtur contractus.*

61 Quærò an reſciſſa venditione,vel contractu expenſę meliorationum repeti poſsint,quod ſic ſcribunt doct. in capitulo primo, de in integrum reſtitutio.vt plenius dicetur inferius.vide in l.in fundo.& quæ ibi addidi.ff. de rei vendi. *Expẽſæ reſciſſo cõtractu repetuntur.*

Loys xij.Article xlvj.*des publiées.* 1512. Articulus vnicus.

Item, & affin que les domaines & proprietez des choſes, ne ſoyent incertaines, & ſans ſeureté es mains des poſſeſſeurs d'icelles,ſi longuement qu'ilz ont eſté cy deuant , & que la preuue des parties ne periſſe,ou ſoit rendue difficile par laps de temps,es cas cy apres declairez:nous auons ordonné & ordonnons,que toutes reſciſions de contratz,diſtratz,ou d'autres actes quelconques,fondées ſur dol,fraude,circonuention, crainte, violence, ou deception d'outre moitie de iuſte pris,ſe preſcriront doreſnauant,tant en noz pays couſtumiers,que de droit eſcrit,par les laps de dix ans continuelz à conter du iour, que leſditz contratz, diſtratz, ou autres actes,auront eſté faitz,& que la cauſe de crainte, violence,ou autre cauſe legitime empeichant de droit, ou fait la pourſuitte deſdites reſciſions,ceſſera:non obſtant ſtatutz,couſtumes,ou vſances quelconques à ce cõtraire: auſquelz quant à ce nous auons derogué & deroguons de noſtre certaine ſcience,pleine puiſſance & authorité Royal.

GLOSSA I.

1 HIC articulus diuiditur in duas partes.in prima duæ ponuntur rationes huius legis Regiæ condendæ.in ſecunda deciſio.ſecunda ibi *nous auons*. Prima ratio ſumitur ex ratione vſucapionis: bono enim publico introducta eſt vſucapio, ne ſcilicet quarũdam rerum diu , & ferè ſemper incerta do- *Summa ordinationis Regiæ, & rationis quare inuenta ſit præſcriptio.*

minia essent.elicitur ex verbis Iurisconsul. in l.prima. ff. de vsucapio. Cùm ergo vsucapio & præscriptio sit introducta propter bonum publicum, vt ibi:& à iure ciuili. §.primo.institu.de vsucapio.cap.quicunque. decimasexta quæstione tertia.& l.prima,de acquirend. rerum dominio. ff. & si ius ciuile non esset,præscriptiones non essent.dicit Bald.in repetitio.l.prima,columna tertia.C.de emancipatio.libero.etiam est inuenta,vt sit litium finis.l.si.ff.pro socio.quod etiam publicam vtilitatē concernit. l. properandum. in princip. C.de iudic.Et etiam sunt inuentæ propter libertates subditorum ne de iure suo semper dubitent.text.in authenti. de tempore non solutæ pecuniæ. §. primo,collatio.septima,& ibi gloss.in verb.diligentia.quam not.Bald.in §.si quis per triginta.colum.secunda,si de feudo defunct.conten.fuerit inter do mi.& agnat.vassal.scripsi in repetitio.cap.postulastis:in gloss.retinere.de cleric.excommunicat.ministrante.Et sic statuitur in hac constitutione, vt quis contractus rescisionem intra decem annos petat, ne incerta dominia sint longo tempore apud possessores,sicut olim scilicet ante istam ordinationem text.hîc in manibus possessorū pro apud possessorem accipit, & est phrasis Gallorum sumpta ab Hebræis,vt scripsi in rubric.de nominat. reg. in verb. in manibus.in concordat.§.primo.† Ex quibus infertur non esse inconueniens,si ex causa videlicet publicæ vtilitatis lex ciuilis in quibusdam casibus auferat dominium.l.ius ciuile.ff.de iusticia & iure.l.item verberatum. de rei vendicatio.l.Lucius.de euictio.l.venditor. §. si constat communia prædiorum.l.si priuatus.qui & à quibus.l.Antiochensium.de priuileg.credito.Bart. in l.omnes populi.in prima quæstio.quartæ quæstio.principal.ff. de iustitia & iure.Felin.plenè,& alij in cap.quæ in ecclesiarum.colum.viij.de constitu. Ias.in l.Barbarius.colum.vij.cum seq.ff.de offic.prætor.Bartol.& alij in l.nemo potest.colum.quarta.de legatis primo.Ioan.Francisc. in tracta. de præscriptio. in prima parte, quæstione quarta,quamuis dominium sit de iure gentium.l.ex hoc iure.ff.de iusticia & iure. gloss. in l.secunda. C. de precib. Imperato.offerend.vbi addidi,& in c.quo iure.viij.distinctio.Scripsi abunde in tract.de congru.por.in fin. 3

Lex, vel ordinatio ex causa publica dominiū auferre potest.

4 Secundò infertur quòd homines non possunt renunciare præscriptioni. Bart.in l.nemo.ff.de legatis primo.Panormita.& alij in rubri.de præscriptio. vbi vide abundantius.& per Petr.Ferra.in forma rei conuenti, in verb.præscriptionis.Felin in cap.si diligenti.in secundo correla.quinta fallent. de foro competen.

Renunciare præscriptioni quis non potest.

Et que la preuue des parties ne perisse,ou soit rendue difficile par las de temps.

GLOSSA II.

1 ALIA ratio huius ordinationis est, ne probationes partium pereant, vel difficiles ex lapsu temporis reddantur, cùm hominum labilis sit memoria.l.peregrè.ff.de acquirenda possessio.ob id statuitur,vt intra decem annos contractus rescisio petatur, vt sequitur. & an probatio adimi posit, vel coarctanda

ctanda sit scribit tex.in l.quoniam.C.de hæretic.& ego in concordat. in rubri.de nominatio.Reg. §.vlti.in gloss.fina.

2 Sciendum est,quòd vbi in lege vel ordinatione est scripta ratio, vt hîc, tunc illa constitutio complectitur omnes casus,qui sub ratione expressa cõprehendi possunt,etiam si sequeretur iuris correctio: vt plenè scribit Curtius senior consi.ix.nume.50. cum sequen.

Ratio legis cõplectitur omnes casus & extẽdit legem ad omnia, quæ ratio continet.

Es cas cy aprés declarez:nous auons ordonné & ordonnons que.

GLOSSA III.

1 ET SIC ista ordinatio per hæc verba, *es cas cy aprés declarez* secũdum quosdam est limitata in casibus hîc declaratis, quare extendi non debet.l.in agris.ff.de acquirend. rerum dominio.l.secunda.de seruis exportan. & quia est contra ius, ideo etiam restringenda:& si venerit nouus casus hîc,non comprehensus decidetur secundum ius, non per istam ordinationem per ea quæ plenè scribit Feli.in cap.cùm ordinem.colum.quarta.versicu.limitata causa, de rescriptis.& exprimẽdo casus sequentes in alijs videtur prohibere. l. cùm prætor.ff.de iudic.c.qualis.xxv.distin.& quando non mutantur, cur stare alij casus prohibentur.l.præcipimus.C.de appellatio.

Ista ordinatio an habeat locum in casibus expreßis.

2 Ego tamen dicerem istum textum limitatum quoad probationem, vt velit dicere,quòd hoc statuatur ne probatio pereat,vel difficilis reddatur,in casibus posteà declaratis:& non quòd velit istam ordinationem loqui tantùm in casibus expresßis hîc:quia esset sibi contraria.Nam infrà dicit *toutes rescisions, & autres actes quelconques*.nec est verisimile quòd tam citò se corrigeret:vt scripsi in quarto notab.in repetitio.l.vnicæ. C. de senten. quæ pro eo quod interest.& sic conclusiuè tenebimus hanc legem Regiam non solùm habere locum in casibus hîc descriptis,sed in alijs casibus similibus, & qui verbis text.conuenire poterunt,vt inferius dicetur.

Toutes rescisions.

GLOSSA IIII.

1 QVI TOTVM dicit, nihil excludit.l. à procuratore. C. mandat.& in proœmio Digestorum patet de hoc verb. totum,& per Baldum,consilio trecentesimo trigesimoquinto. quædam mulier.volumi.primo scripsi.artic. primo, in principio tracta.de literis obligator. in primo Tomo constitu. Reg. & quia sic dicit *toutes rescisions, & quelconques actes*, tamen intellige quòd omnes rescisiones, & quicunque actus fundati super dolo, fraude, &c. † Ergo si sint alij actus,qui non fundentur super dolo,vel alia qualitate,in text.expressa non habebit locum hæc ordinatio per hunc textum, sumendo argumentum à contrario, quod est validum. l.j. ff. de offic. eius, vt si verò fundetur rescisio eò,quòd quis non potuit disponere, non habebit locum hic articulus, vtpote si quis post decem annos velit rescindere

Omnes rescißiones in dolo vel fraude fundatæ hîc cõprehenduntur.

Solennitatis vel potestatis defectu initi contractus an rescindi posßint vltra decẽ annos.

venditionem decimarum, vel alium contractum super ipsis factum per laicum poterit, nec erit impedimento iste articulus. † Idem si petatur contra- 3
ctum venditionis rescindi ob solennitates omissas, vt scripsi in.l. Imperatores.ff. de priuileg. credito. quia iste text. de his non loquitur, & quia verba ordinationis non conueniunt, nec dispositio.l.iiij. §. toties.ff. de dam. infect.
† Vnde si quis non visis verbis testamenti transegerit, & læsus fuerit, pote- 4
rit etiam post decem annos petere, vt rescindatur transactio. argu.l. sicut. & l. omnes, C. de præscript. triginta anno. nisi dolo factam allegaret, quia tunc hîc comprehenderetur, vt patet infrà.

Contractus à clericis facti vt alij rescindantur

Amplia etiam, si essent contractus facti per clericos. nam si agant in cu- 5
ria seculari, vt de consuetudine solent, per literas Regias ad rescindendum huius contractum, tunc intra decem annos petere rescissionem illius debēt: secus si ageretur in curia ecclesiastica. Barba. in rubri. de rebus eccl. non alienan. colum. xvj. cum sequen. vbi dicit curiam ecclesiasticam non teneri seruare leges & ordinationes, per ea quæ notant doct. in cap. ecclesia sanctæ Mariæ. de constitu. scripsi in præfa. ad ordinatio. Regias in primo Tomo. & quia nō reciperetur clericus in hoc regno, si ageret ad rescissionem sine literis Regijs, quæ officialibus Regijs dirigi solent, ob id clerici hac ordinatione adstringentur, & post decem annos, in casibus hîc contentis non agent.

Corporaliū seu incorporalium rerum contractus rescinduntur.

Siue contractus facti fuerint super rebus corporalibus, siue incorpora- 6
libus, cùm hîc generaliter loquatur text. Ideo si vendita fuerit dolo seruitus, vel redditus, seu ius pascendi, aut aliud ius rescindetur ista iuris venditio, sicut si vendita fuisset res corporalis, cùm iste tex. generaliter loquatur *toutes rescisions*. facit l.j. §. & generaliter.ff. de lega. præstan.

Arestum quod rescissione pendēte seruari contractus debet data cautione.

Notandum tamen quòd pendente contractus rescissione cogitur reus 7
soluere id, quod est in contractum deductum, & interim seruatur contractus: ita fuit in hoc Senatu decisum pro quodam scholastico prosequente contractus rescissionem anno 1539. die decimaquarta Iulij. & ante anno 1515. die decimaquinta Maij, fuit cōdemnatus petens rescissionem contractus ad continuandum, & soluendum redditus lite pendente, licet allegaretur furiosus is, qui redditus constituerat: sed cautio dari debet à recipiente, vt iudicauit Senatus anno 1523. contra viduam Ioannis Texier, vt est in stylo Parlamen. aresto ccccx.

Arestum

Si tamen contractus non potest interim seruari emptor repetet precium 8
cautione data de tradendo, si fuerit dictum postea contractum valere. hoc censuit Senatus anno 1528. die xxviij. Augusti. quia datum ob causam, causa cessante repetitur. l.j. & per totum.ff. de condict. causa data.

Des contratz.

GLOSSA V.

Sex sunt quæ firmū faciunt cōtractum.

LABEO ait contractum vltro citroq; obligationem esse. l. 1
Labeo. ij. vbi abundè scripsi.ff. de verborum significatio.
Et sex sunt quæ habent solidare contractum, vtor verbis 2
Bald. in consil. ciiij. sex sunt. in primo volumi. videlicet creditor & debitor, sunt enim correlatiua, & vnum sine altero esse non potest, l.j.ff. si cer. peta. l.j. C. de cupres. lib. xj.

Secundò

3 Secundò, res, quæ debet esse talis quæ in stipulationem deduci possit, non res sacra, non homo liber, nec aliæ, quę in commercio nostro sunt. l. inter stipulantem. §. sacram. ff. de verb. oblig.

4 Tertiò, causa, quæ debet esse possibilis. l. non solùm. ff. de act. & oblig. §. si impossibilis. de inutil. stipul. in instit. & honesta ac rationabilis. l. ij. §. circa. de doli excep. ff. & finalis, non perfunctoria, nec impulsiua. l. ij. §. fin. ff. de donation. nec debet esse causa inhonesta. l. iurisgentium. §. si ob maleficium. ff. de pact. l. j. de condict. ob turpem caus.

5 Quartò, conditionis existentia solidat contractum, quia aliâs si non euenerit conditio, non nascitur obligatio. l. cedere diem. ff. de verbo. sign. l. proinde. si certum petatur.

6 Quintò, impletio modi, modus enim impleri debet. l. quæro. §. inter locatorem. ff. locat. l. quibus diebus. §. final. de cond. & demonstr. l. cum mota. & l. siue apud. C. de trāsact. alia persequere vt per Bal. cons. ciiij. vbi quando ista deficiunt in contractu, vel alterum horum poteris impugnare contractum & petere vt rescindatur, vt in præf. suprà scripsi. alia suppleri poterunt ex his quæ docui in d. l. Labeo. de verb. sign.

Distrats.

GLOSSA VI.

1 DISTRACTVS dicitur discessio ab actu, vel contractu facto, & quia appellatione contractus non venit distractus in odiosis & vbi non est eadē ratio, &c. Ob id fuit hîc expressum per l. vltimā. si tut. vel cura. interuen. C. & ibi hoc not. Bal. & in l. j. quando liceat ab emptione discedere. Ias. & Gomes. in §. omnium. de act. in instit. † Vnde Bart. & alij in l. ab emptione. de pact. ff. dicunt quòd si debeatur gabella ex contractu, non debetur ex distractu: quod sequitur Porc. in rub. de oblig. in inst. & abundè prosequitur Do. Tyraquel. in tract. de legib. connub. in glos. *contracter.* & sic continetur hîc transactio, quæ propriè dicitur distractus, si tamē quis transegerit super matrimonio, & posteà impetret literas Regias ad cancellationem illius transactionis, dicens matrimonio valido renunciâsse, ideo petebat illam trāsactionem cessari, causa fuit remissa iudici ecclesiastico, an fuerit matrimoniū validum: & posteà hoc cognito rescindetur transactio, si curię visum fuerit. sic censuit senatus ann. 1528. die xij. Maij. facit c. lator. de re iud. & c. tenor. eod. *Contractus nomine non venit distractus.* *Arestum.*

(margin number 2 precedes "mes. in §. omnium")

3 Non refragatur quod causas vel lites trāsactionibus legitimis finitas imperiali rescripto resuscitari non oportet. l. causas. C. de trans. nec valent literæ, vel rescriptum impetratum contra transactionem. doct. ibi, quia transactio imponit finem litibus. l. fratris. C. de transac. imò veniens contra transactionē est infamis. & alijs afficitur pœnis, de quibus in l. si quis maior. C. de trās. respon. non valere rescriptū impetratum cōtra transactionem, si fuerit impetratū ab inferiore, sed à principe valebit facta mētione illius transactionis ex iusta causa, puta si dolo inita sit trāsactio, & ita loquitur iste tex. & d. l. si quis maior. loquitur in trāsactionib⁹ iuratis, vbi sunt duo vincula, sed idē hodie in hoc regno, quia impetratur etiā rescissio iuratæ trāsactionis habita tamē dispensatione iuramunti. Nā semper intelligitur volūtas superioris excepta. c. *Rescriptum contra trāsactionē impetratū quādo valeat.*

venientes.de transactio.& antequam transactio possit retractari, necessaria est in integ.restitu.quam princeps per suum rescriptum concedit.Alexã. & Moder.in d.l.si quis maior.gl.in l.necnõ.§.quod eis.in verb.non prohibeat. ff.ex quibus causis maior.

Annullata transactio post arestũ.

Et ideo fuit annullata transactio à senatu comprobando literas Regias, 4
in quibus mandabatur rescindi transactionem factã dolo partis post arestũ obtentum,& non prolatum,quod pars quæ vicerat ignorabat, & arestum executioni mandari,ac partes ad talem statum remisit,in quali ante transa ctionem erant,pronunciatum fuit anno 1524.die xxvij.nouemb.pro Huberto de Longuemont contra Marguaretam Legant.

Arestum.

De errore calculi.

Quid in retractatione calculi,an hîc comprehẽdatur,videtur quod nõ, 5
quia calcularij erroris retractatio etiam post decẽnij & vicẽnij tempus admittetur.l.penul.ff.de administratio.rerum ad ciuitat.pertinent. & nota in l. vna.C.de errore cacul.fortè potest teneri cõtrarium per hunc tex. *distratz*, & ita seruaretur in Forensi iudicio,si dolo facta fuerit per verbum sequens, *fondez sur dol*,aliâs non quod est notãdum.de hoc plenè scripsi in l. cognoscere.§.dispungere.de verborum significa.ff.& sic omnes distractus in dolo vel fraude fundati,cõtinentur,vnde actio ex empto, quæ pro euictione datur,quia est personalis,durat triginta annis,qui nõ incipiunt,antequàm res sit euicta.tex.in l.empti.& ibi Salicet.C.de euictio.Io.Francis.Balb.in tracta. de præscrip.in iiij.parte iiij partis.q.xxvij.col.lvij.& ideo hîc non limitatur, quia non fundatur super dolo principaliter.

Ou d'autres actes.

GLOSSA VII.

Actus nomine quid & an omnes actus cõtineantur.

ACTVM quidem verbũ generale esse,siue verbis quid agatur,vt in stipulatione,siue re,vt numeratione pecuniæ dicit iurisconsul.in l.Labeo.ij.ff.de verbo.signifi.vbi scripsi.Ideo si quis accepto tulerit debitori suo cùm conueniret,vt promissorem daret,nec ille det,condici ei,qui accepto sit liberatus intra tempus decẽnij debet,per hunc tex.& per legem si quis accepto.ff.de condictio.caus.dat.& restringe semper per verba sequentia *d'autres actes fondez sur dol,circonuention &c.* adeò quod si alij actus hîc nõ expressi non peterẽtur rescindi ratione doli,vel fraudis adhibitæ in actu, etiam post decẽ annos admitteretur rescissio prout de iure quia de his nõ loqueretur hęc lex Regia. † Quæro si fiat cõtractus à muliere sine viri cõsensu,an post decem 2
annos infringi possit.Boer.in §.iiij.in gl.consuetudo. versi.quid si vxor de facto.rub.de consuetud.iuris status persona.in consuetud.Biturig.dicit præsumi solennitatem consensus interuenisse post decẽ annos.arg.l.si filius.C. de petitio.hæredi.Ego tamẽ dicerem vxorẽ posse petere rescindi(quatenus de facto processit)istũ cõtractum etiã post decẽ annos,si nõ allegetur fraudem vel dolũ interuenisse,quia isti cõtractus hic nõ cõtinẽtur,& nõ expressit hic non mutantur,ergo stare non prohibentur.l.pręcipimus.C.de appellatio.& quia nullus est hic cõtractus,tum quia mulier de cõsuetudine huius patriæ est prohibita cõtrahere sine viri cõsensu,vnde cõsuetudo resistit: ideo nõ valet actus.l.cùm lex.vbi Bar.ff.de fideiussorib.tãquam sit factus cõtra legẽ.l.

Contractus factus ab vxore sine viri cõsensu an post decem annos annullari poßit.

non dubium

non dubium.C.de legib.& quia consuetudo vtitur verbo non potest,quod negat potentiam cap.primo.de causa poss.gloss.in cap.primo.de regulis iuris in sexto.hoc plenè scribit dominus Andr.Tiraquel.in tract.de legib.connubialib.in gloss.secunda,*ne peult*.vbi etiam dicit induci formã,cuius transgressio actum inutilem reddit.l.cùm hi.§.si prætor.ff. de transact. igitur hic contractus petetur declarari nullus & rescindi,quatenus de facto processit, vt superius dixi,& ille consensus cùm videbitur non adesse,non probabitur vt per doct.in l.sciendum.ff.de verb.oblig.

Quelconques.

GLOSSA VIII.

1 IN QVIBVSCVNQVE actibus habebit locũ,in quibus agetur de dolo,violentia, & alijs hîc positis,vt sequitur, & ista dictio *quelconques*, id est quicunque,est generalis, vt scripsi in l. si cui. ff.de verb.sign.& ista generalis restringitur per verba præcedentia,*es cas cy aprés declarés*,ergo in alijs casibus non vult vt hæc ordinatio locum habeat, *Generalitas interdũ restringitur.*

2 Quid in testamentis,docui in l.verba contraxerunt.de verborum significatio.ff.vbi licet sub nomine contractus non comprehendatur testamentum,tamen sub nomine actus sic,vt in §.sed neque.de testamen.in instit.& ideo si dolo quis induxerit testantem ad faciendum testamentum,intra decem annos,illius debet peti(quatenus de facto processit)testamẽti rescissio per istum text.& sic comprehenditur is,qui dolo aliquem institui fecerit,vt in rub.ff.& C.si quis aliquem testar.prohibuer. *Testamẽta & aresta an intra decẽ annos retractari debeant.*

3 Quæro quid in aresto dolo partis habito,etiam dixi intra decem annos posse retractari per literas ciuiles:in tract.de lite.ciuil.in gl.secunda . in sexta quæst.per istum text.loquentem de actu generaliter, & sic de quolibet, & qui omnia dicit nil excludit.l.Iulianus.ff.de leg.iij. & c.solitæ.de maioritate & obedien. *Aresta intra quod tẽpus rescindi possint.*

Fondez sur dol.

GLOSSA IX.

1 PONDERANDA est ista qualitas, & sequentes.Nam si contractus vel alius actus non fundetur super dolo,vel alijs,quę sequũtur,rescindi post decem annos(prout de iure) poterit,quia hîc non comprehenditur.Nam qualitas adiuncta verbo debet intelligi secundum tempus verbi.l.in delictis.§.primo.ff.de noxalib. & quamuis hîc non faciat mentionem mali sed doli tantùm,tamen intelligitur ratione materiæ de dolo malo, vt in l.j.ff.de dol.excep.qui dolus malus est machinatio studiosa ad decipiendum,fallendúmque alterum adhibita.l.j.ff.de dolo.an excludat culpam vide Bart.in l. quod nerua.ff.deposit. *Dolus probari debet, & quomodo.*

2 Sed quomodo probabitur dolus,respon.ex perspicuis indicijs.l.dolum.C. de dolo.scripsi in l.latæ culpæ.ff.de verborum significatio.sed si dolum non

possit pars probare,sufficiet re ipsa probari,id est sufficiet deceptio.Nam res hoc probabit per l.si quis cùm aliter.ff.de verbor. obliga. & ibi plenè doct. allegatur ergo dolus in libello& probatur posteà deceptio,ex ipsa deceptione probabitur dolus,vt d.l.si quis.facit gl.in l.seruitutes.in magna. ff. de seruitu.etiam quia sola deceptio sufficit vt hîc exprimitur.

Fundatus super dolo contractus quo modo intelligatur.

Quæro quomodo intelligi hæc verba debeāt,*fondez sur dol,fraude &c.* 3
respon.oportet dolum fuisse fundamentum contractus,& alia in hoc text. posita,ob id debent partes intentionem suam super illo dolo fundare, & dicere se dolo partis inductas ad contrahendum,ideo siue dicatur dolum dedisse causam contractui,siue incidisse in contractum,semper contractus ille comprehenditur hîc:quia fundatur & qualificatur dolo.l.& eleganter.ff. de dolo.dixi suprà,in præfatio.

Inutilis contractus quādo post decē annos rescindi possit.

Et sic non habebit locum,quando cōtractus diceretur inutilis extra do- 4
lum vel violentiam,& casus hic expressos, vtpote si esset factus à furioso,demente pupillo,monacho,prodigo,dormiente,& ebrio:his enim casibus cō tractus dicimus inutiles ratione personæ contrahentis. Et sic poterit post decēniū quis petere annullationem contractus,quod est notandū, quia isti contractus non fundantur super dolo,vel circunuentione,vt dicit iste tex. nisi pars illas personas circunuenerit,ideo putarem cùm hęc ordina. requirat dolum,quod intelligatur de vero dolo,non de præsumpto.l. quod nerua.vbi Bar.ff.deposit. doct. in c.bona fides.eo.Ias.in l.si quando.in fi.C.vnde vi.qui tamen reipsa probabitur,vt dictum fuit.

Culpa initus contractus quando debeat rescindi.

Nec culpa sufficeret quoad hunc text.vt si contractus sit culpa alicuius 5
factus,peti rescissio intra decem annos debeat.arg.l.in actionibus.ff.de in litem iurand.nisi fuerit culpa in committendo,quæ dolum saperet:quia tunc grauior est culpa quæ est in faciendo,quam in omittendo.gl.in l. semel mora.ff.solu.matrimo.l.semper. §.in hoc.vbi glo.quod vi aut clam.abundè scripsi in l.diuus.ff.ad senatusconsul.sylla.vel culpa latissima.de qua Bartol. in l. quod nerua.ff.deposit.

Dolo initus cōtractus intra decē annos potest rescindi vltra non.

Et quamuis de iure intra triginta annos agere quis possit,vt actus dolo 6
factus rescindatur,quia doli actio est personalis.§.præterea.de actio.in insti tu.& actiones personales præscribuntur triginta annis tātùm.l.ij.C.de constitut.pec.l.omnes.de præscript.xxx. annorum.l.j.de annal.exceptio.Barto. in l.sequitur.§.si viam.ff.de vsucapio.plenè Ioan.Balb.in tracta. de præscriptio.in iiij.parte iiij.partis.q.j.sed hîc ad decem annos ius restringitur,in casibus in hoc articulo comprehensis.

Praxis petentis rescissionem.

Ideo minor prodigus,& alij qui post decem annos literas impetrant,ca- 7
uere debent,ne exprimant se contraxisse,& dolo tantū partis inductos fuisse,sed debent dicere quòd ex fragilitate sensus vel ætatis hoc fecerūt,vt in l. j.ff.de minorib.Et hodie in minoribus est statutum,vt in rubric.de restitu. & releua.& si impetrās literas nō adijciat dolum,reus nō allegabit ad excludendum minorem,qui non audiretur volēs suam allegare turpitudinem. l. iusiurandum quod ex cōuentione.in fi.ff.de iureiurand.Si tamen allegetur dolus,sed rescissio fundatur in alijs,videlicet in ætate,furore & alijs hîc non comprehensis,non nocebit,per §.affinitatis.de nup.in insti.

Fraude

Fraude.

GLOSSA X.

1 QVAMVIS dolo insit fraus, vt docet iurisconsultus in l.iurisgentium.§.sed si fraudandi.ff.de pact.tamen hic conditor ad maiorem elucidationem expressit & fraudem. Nam fraudis interpretatio semper in iure ciuili non ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoque desyderatur.l.fraudis.ff.de regu.iur.& in praxi vtrunque solet exprimi, etiam circunuentio ad rescindēdum contractum, licet sufficeret vnum: & de hac fraude tractant doct. in rub.ff. quæ in fraudem creditor.& per totum titul.& in .§.item si quis in fraudem. de act.in inst.ibi alia videri poterunt.

Fraus inest dolo, solet tamen exprimi.

2 Notandum est, quòd sicut in metu requiritur talis metus, qui in constantem cadat virum, vt in gloss.xij.infrà: ita in dolo, nempe ad hoc vt propter dolum & fraudem rescindatur contractus, requiritur quod talis dolus & fraus cadat in prudentem virum. Ideo non omnis dolus annullat contractū vt scribit Innocen.in c.cùm dilectus.quod metus causa.Bald.in rubric.C.de rescin.ven.circa fi.Alex.in l.& eleganter.in princi. ff.de dolo.in add.ad Bart. & se obtinuisse in praxi dicit Hyppo.in sing.ccccvij.non omnis metus.ego tamen dicerem in hoc leuiorē dolum in bono viro & simplici requiri, quā in sagaci, astuto & vafro: quia simplex non cogitat dolum.l.j.ff.de dolo.

Qualis dolus vel fraus requiratur ad cōtractū rescindēdū.

3 Notandum quòd apud Græcos fraus pluribus exprimi vocabulis solet. Strophas enim dicūt hypostrophas, paralogismos, paragogas, phenacismos Sophismata, gœtias, paraphoras, sceuorias teste Cælio, libro sexto capit.xxx. sed quocunque vocetur nomine hîc comprehēdetur, adeò quòd si alienandum fraude inductus fuerim, intra decem annos alienationem irritari petam, & rescindi per hunc text.post hoc verò tempus recipi non potero, excludárque fine non recipiendi, vt dicunt practici.

Fraus apud Græcos pluribus vocatur nominibus.

Circonuention.

GLOSSA XI.

1 CIRCVNVENIRE est propriè per circuitus & cauillationes decipere, seu insidijs inuoluere: tractum esse verbum à venatoribus dicunt, qui feras laqueis, retibus, & canibus circunuenire solent, & propriè illi circunuenti dicuntur, quos grassatores quasi ex insidijs adoriūtur, vt Cæsar docet in comment.cùm vndique si circunueniri animaduertisset, ideo quando aliquis ex insidijs alicuius decipitur, dicitur circunuentus.l.j.in princi. ff.si quis omissa causa test.l.prima de dolo.

Circunuenire quid.

2 Circunscribere verò est causam fraudibus, cauillationibúsque in iudicio exornare, vt obtineas, & vincas vt docet egregius Spieg. per l.exceptiones. quę in fi.ff.de excep.& idem est in effectu circunuenire, quod circunscribere.l.& elegāter.ff.de dol.l.item si pretio.§.fi. loca. & ideo circunscribere siue in iudicio, siue etiam extra iudiciū quis dicitur, & l. exceptiones.allegata nō probat quod dicatur solùm in iudicio, quia ibi dicitur, quod pro minore cir

Circunscribere.

cunscripto,datur fideiussori exceptio,sed minor non erat circunscriptus in iudicio,saltem ibi non dicitur.

3 Vnde si quis circunuentus & deceptus fuerit,ab aduersario,siue in contractibus,siue in alijs actibus,illum actum rescindi petere poterit intra decē annos,posteà reijcietur,licet de iure ante xxx.annos non præscribatur huic actioni personali,per l.omnes.C.de præscr.trig.vel quadr.ann.

Crainte.

GLOSSÆ XII.

Metus quid sit.

1 METVS est instantis periculi,vel futuri causa mētis trepidatio.l.j.ff.quod met.cau.vel est opinio magni mali impediētis Gic.lib.iij.q.Tuscul.& quę met.cau.gesta sunt, rata non habet prętor.d.l.j.quæ verba posuit spiritussanctus in ore prætoris vt dicit Bal.in rub.de controuer.inuestiturę,in fi.refert Barb.consi.liiij.illud afferam.nu.10.in j.vol.& Io.Neuisa in sylua nupt.col. xxxiiij.in magno vol.& dicitur metus eò quòd mentem teneat,scilicet liberam,ne ea quæ velit agere possit.gl.in c.ad audientiam.quod met.cau.& de iure quod metus causa gestum est,nullo tempore,vel modo,prætor habebit ratum.l.si mulier.ff.eo.quod met.cau.nisi per triginta annos in actione personali,glo.ibi & in l.ij.C.de constit.pec.Nisi contra tertium possessorem tunc enim per decem annos,vt in l.si vi vel metu.C.quod met.cau.vbi glos. & doc.hîc etiam per decem annos siue contra metum inferentem siue contra alium,adeò quòd post decem annos nō poterit amplius agi ratione metus,& imputetur eidem cur intra hoc tempus non egit.

Iustus metus quis dicatur.

2 Intellige competere rescissionem ob contractū metu factū,quando metus esset iustus,c.si iustus,de app.& dicitur iustus,quādo est probabilis & nō vanus,quia tunc non rescinderetur,cū vani timoris nulla sit excusatio.l.vani,ff.de reg.iu.requiritur ergo metus mortis, vel cruciatus corporis.l.interpositas.C.de trans.l.cōtinet,in fi.ff.quod met.cau.c.j.illo tit. & debet metus esse talis qui in virum constātem cadat,c.cùm dilectus.de his quę vi metúsve cau.fiūt.l.metū.ij.illo tit.ff.& in hoc inspicienda est qualitas personarum, quia si aliquis pusillanimus est, & leui metu terreri soleat,licet non caderet in constantē virū,tamen illi succurretur,arg.l.plenum.§.equitij.ff.de vsu & habitatio.etiā minor metus in muliere consyderatur quàm in viro,c. j.vbi doct.de his quę vi metúsve cau.fiūt.glo.in c.cùm locum.de sponsa. faciunt not.per gloss.in l.j.C.vnde vi,Carol.Ruynus consil.lx.volu.iij.Hyppo.sing. ccccvij.& sic metus in constantissimo requiritur, qui in constantissimum caderet.l.metum autem.ff.quod metus causa.quamuis Deci. in reg.in omnibus causis.ff.de regulis iuris,dicat superlatiuum pro positiuo poni quod vix inuenitur.

Conciliātur iura de constantissimo viro & constāte loquēte loquētia.

3 †Ideo intelligerem constantissimum metum in homine constantissimo requiri,in alio constante non tam magnus,in muliere,fragilis & leuis pro qualitate mulieris.Et ita conciliari iura possunt loquentia de constantissimo & constante,& in omnibus istis iustus dicitur metus , quando subest causa iusta periculi,per l.metum autem,in principio.vbi Bart.ff.quod metus causa,& Bald.in l.interpositas,colum. secunda.C.de transaction . sic consu

consuluit Albert.Brun.in consil.lxxxij.super difficultate.colum.secunda. in materia feudal.vbi plus dicit alienationem factam in tyrannum dici iusto metu factam.allegat Bartol. in l.prohibere §.planè.ff.quod vi aut clam. An dicatur iustus metus & sufficiens relinquitur arbitrio iudicis, ex actibus probatis,teste Innocen.in c.cum dilect.de his quæ vi metúsve caus.fiunt.Deci. in c.fi.de appel.iustum metum,odium,& alias phrases innumeras scripsi in l.iusta interpretatione.ff.de verb.sign.

4 Nota igitur quòd ad hoc vt actio quod metus causa competat,requiruntur sequentia.Primò,quòd ille metus adhibitus caderet in constantem virum,vt suprà dixi,quod est verum vt reuocetur per actionem quod metus causa,sed quādo est alius metus extra cruciatum corporis,& metum mortis in aliquo actu,ille actus rescindetur per officium iudicis,& eadem praxi vtimur.l.prima.§.quæ onerandæ.ff. quarum rerum actio non dat.l. fina.§.si fœnerator.quod metus causa.l.medicus.de var.& extraord. cognitio.Bart. in l.metum.& in dicta l.fina.ff. quod metus causa. Barbat. consilio lx.sapienter.in primo volumi.vbi pulchrè scribit.& sic metus etiam filiorum attenditur in l.isti quidem.ff.quod metus causa,& consanguineorum. in cap. sciant.de elect.in vj. *Requisita in actione quod metus causa.*

5 Secundum requisitum est,quòd metus in contractu intercedat,& in ipsa traditione, alioqui si quis sponte solueret post metum adhibitum,illa solutio spontanea purgaret metum,per l.secundā.C.de his quę vi metúsve causa fiunt.Imò recipere à sponte soluente etiam ob metus causam non est maleficium,quia spontanea solutio purgat omne vitium,nec est ista turpis acquisitio,sed liberalis.l.si ob turpem.ff.de condi.ob turpem causam.Bal. consilio xxxiij.in primis.in ij.vol.limitat Ias.in sex casibus.in d.l.si ob turpem.dicens modicam præsumptionem tollere istam,vt docet Pan.in c.ad audientiam,circa finem quod met.cau. *Metus in traditione attenditur.*

6 Tertium est, quòd res sit tradita, vel obligatio sit facta per metum, tunc poterit agere ad cancellandum dictam promissionem, & stipulationis instrumentum,vel excipere, vt dicta l.metum.§. sed quod prætor,& §. volenti.ff.eodem.

7 Quartò,requiritur quòd alius inferat metum iniustè,secus si iustè.l.si mulier.ff.quod metus causa.quia hunc sibi metum ipse infert. text.ibi de se ergo quæri debet,nec tunc rescinditur actus,ratione metus,nisi iusta adfuerit causa.

8 Quintò,quod inferens metum sit potentior eo,cui infertur,aliâs non esset verissimile.l.fina.ff.quod metus cau.vt si custos carceris dicat se compulsum per captum.l.qui in carcerem.ff.quod metus causa. nisi multitudo captorum hoc fecisset,vt interdum vidi.

9 Sextò,quòd sit in tali loco,in quo potuit inferri vis,vt in nemore,secus si coram principe,vel in ciuitate,d.l.fi.ff.eod.Ista declarat Rofred.in trac.libellorum in hoc tit.quæ omnia reassumpsit Vital.deCamb.in clausula.non vi. versi.restat videre. in sua clausula tract.

10 Vltimò requiritur,quòd restituens res metu habitas caueat & repromittat de dolo,videlicet quòd nil doli mali adhibuit in illis rebus,quas restituit, & hoc probatur in l.metum autem.§.ex hoc edicto.ff.quod met.cau.

Actus in dubio spōte gestus præsumitur: nisi in interdicto recuperādæ

Notandum est quòd contractus & alius actus in dubio præsumitur spon te factus, per l. secundā. C. de his qui vi metus ve causa. alioqui præsumeretur delictum contra l. meritò. ff. pro socio. Innocen. & alij in cap. causam matrimonij. de offi. deleg. ideo qui illum allegat, debet probare. l. quoties. §. qui dolo. ff. de prob. 11

Fallit in agente interdicto recuperandæ ad suum beneficium, contra quem si obijciatur spontaneæ renunciationis exceptio, non obstabit: quia talis renunciatio præsumitur facta metu: nulla enim ratio verissimile hoc reddit, vt quisquam beneficium multis fortè expensis, & laboribus acquisitum, quo sustentari debet, facilè sine magna causa sua sponte resignet. cap. super hoc, de renunciat. Alciatus in tract. præsumpt. regu. iij. in septima præsumpt. fol. 352 12

Rescinditur contractus nonobstante iuramento.

Et in istis iuramentum etiam non obstabit, quia etiam pręsumitur metu extortum vt docet Innocen. in dicto capitu. super hoc. in fin. vbi Panormi. & alij & in capitul. verum. de iureiurand. & ideo habita dispensatione petere nonobstante iuramento poterit, sed non ante dispensationem, quia iuramentum valet, in c. ad aures. eod. tit. 13

Metus quomodo probetur.

Quomodo metus probari potest? Respon. ex indicijs & præsumptionibus. Bartol. in l. si ob turpem. ff. de condictio. ob turpem causam. Anch. consilio ccxcix. visa. & consilio ccccx. ponderata. ratio est, quia metus communiter solet clam inferri, vnde leuior sufficit probatio. arg. cap. fin. de testi. cogend. Alexand. consilio clvj. viso processu. in quinto volu. & consilio. xlviij. in tertio volumi. & Corn. consilio xlj. colum. tertia in secundo volu. ac per duos testes. Bald. in l. nostram C. de testamen. Ias. in l. interpositas. C. de transaction. & hoc totum iudicis arbitrio relinquitur. Bald. in l. si quis in hoc genus. C. de episc. & cler. Barto. & alij in l. de pupillo. §. si quis ipsi. ff. de no. ope. nunciatio. per l. iiij. ff. ex quibus causis maior. vbi huius rei inquisitio iudicis est. †Et plus creditur duobus de metu deponentibus quàm centum de libera voluntate, quia de sensu corporis illi deponunt, vtpote quia minas vel verbera viderunt, vel audiuerunt, hi de libera voluntate deponunt: de volūtate quæ est secreta. Bal. in consilio schismatis. & Dec. in reg. in omnibus causis. in fi. ff. de regu. iuris. Panorm. in cap. j. quod met. causa. contractus ergo metu factus debet peti rescindi intra decem annos, & posteà quis nō audietur, etiam per officium iudicis vt alibi dico. 14 15

Quibus testibus de metu deponentibus plus credatur.

Quomodo annulletur permutatio beneficij & resignatio.

Non tamen impetrantur literæ Regiæ ad annullandum resignationem beneficij, permutationem, aut alium actum ecclesiasticum, sed procedi iuris ordine seruato debet, vt scripsi in tract. de pacifi. possess. nu. 157. & de resignatione facta ad præceptum Regis, an metu censeatur facta, & an possit rescindi, vel sit ipso iure nulla, plenè scribit Dec. consilio cxix viso puncto. & scripsi in praxi benefic. in iij. parte. & casus in quibus gestum metu ipso iure non valet scribit gl. & doct. in c. Abbas. quod met. caus. 16

Duplex sententia an debeat interuenire.

Aduertere debet aduocatus quòd etsi de iure duæ ferātur sententię in hac actione metus, in j. condemnatur reus ad rei restitutionē. d. §. ex hoc edicto, & ad fructus perceptos, & percipiendos. l. sed & partus. ff eod. & si reus non restituat iussu iudicis, iudex condemnabit illum ad quadruplum. d. l. si cum exceptione, §. primo. §. hęc autem actio. & per totam legem. ff. eo. Pet. Iac. in 16

sua practic.

ſua practic.eo.tit.

18 Tamen in hoc Regno non vidi duas ferri ſententias,ſed vnam tantum, in qua comprobantur & interinantur literæ Regiæ,& interinando cōdennatur reus ad rei reſtitutionem,intra menſem,vel aliud breue tempus faciēdam & ad fructus perceptos & percipiendos cum expenſis,qui reus ſi non reſtituat,fit ei præceptum,cui ſi non obedit,aufertur ab eo res manu militari,& ipſe condemnari ſolet ad mulctam,iuxta l.qui reſtituere.ff.de rei vendica.& nunquam vidi ad quadruplum vel ad iſtas iuris pœnas condemnari metum inferentem,vt ſcripſi in procœ.ordina.in primo Tomo,per c.fraternitas.xij.q.ij.ſed vim faciens petente Regio procuratore ratione violentiæ ſolet condemnari ad mulctam fiſco applicandam, & quomodo purgetur metus,dicam inferius in gl.xx.& ſeq. *Praxis regni in metu.*

Violence.

GLOSSA XIII.

1 DE QVA violentia loquatur iſte tex.cū ſit in iure multiplex, vt no.gl.in l.j.& l.extat.ff.quod met.cauſa.& in l.j.C.illo titu. gl.in c.ad audientiam.eo.Iaſ.in l.ſi quando.C.vnde vi. Primò vocant ipſi violentiam compulſiuam,quando quis compulſus eſt ad dandum decem,vel ad promittendum,& de iſta loqui poteſt rubri.quod metus cauſa.& iſte tex.quia ſi quis compulſus fuerit vendere vel promittere,agere poterit ad reſciſſionem illius venditionis, vel promiſſionis,& ſi dederit poterit petere ſibi reſtitui,& tunc impetratis literis Regijs vt ſcripſi in proxima gl.ſi autē non dederit,ſi petatur, exceptione vti poterit etiam ſine literis Regijs, quas hoc caſu impetrare nō debet,imò perpetuò hoc caſu excipiet.Nā quæ annalia & tēporalia ſunt ad agendum, perpetua ſunt ad excipiendum.l.purè.in fi.ff.de doli excep.c. ſi autem.& c. plerunq;.de reſcrip.& de hoc dixi in proxima ſuperiori gl.Solēt tamen quidam practici etiam excipiendo literas impetrare Regias. *Violentia multiplex & de qua intelligatur tex.*

2 Poteſt etiam intelligi iſte tex.in violentia expulſiua,nempe ſi quis me de domo expellere velit,niſi ei centum promittam,vel vendam fundum ei,vel locem domum,tunc ille contractus reſcindi petetur intra decem annos,ſiue fuerit vis armata,ſiue non armata:vt in rubri.ff.de vi & vi armata.& rubri.vnde vi.C.per totum.

3 Item non eſſet inconueniens etiam intelligere in vi turbatiua.de qua ff. & C.vti poſſidet.vnde vidi potentem turbantem ruſticum ſuper vna vinea donec vendidiſſet ei pratum,quod fuit compulſus ruſticus vendere ſatis iuſto pretio,ſed poſt mortem potentis petijt contractum reſcindi, tanquā ex violentia alterius venditum:quamuis non eſſet vltra dimidiam iuſti pretij deceptus,quia iſte tex.indefinitè loquitur de violentia, ergo de quacunq; conueniente tex.nā indefinita æquipollet vniuerſali.l.ſi pluribus.ff.de lega. ij.c.vt circa.de electio.in vj.& quia conueniunt verba,& ſic diſpoſitio.l.iij.§. toties.ff.de dam.infect.c.indemnitatibus.§.prædicta.de electio.in vj. *Ruſtico ſuccurritur propter turbationē vendēti rem.*

4 Idē dicerē in violētia inquietatiua,quę parit interdictū quod vi aut clā, vt *Vis inquietatiua.*

ff.eo.quod vi aut clam.

Vis ablatiua

Idem putarem in vi ablatiua, quando quis abstulit à me claues domus, 5
vel aliam rem, agam ad restitutionem illius rei. Et hoc probatur in hac ordinatione dicēte *d'autres actes quelconques fondez sur dol, fraude, violence* &c. & de hac loquitur. Rub.ff.vi bo.rapt.† Et in hac repetitione non vidi impe- 6
trari literas Regias ad rescindendum, quia nihil rescindi oportet, sed res ablata per vim repetitur, quod fieri poterit coram iudice ordinario rei, & quod hîc dicitur violentia iurisconsulti vocant vim, vt scripsi in l.liberationis.ff.de verb.sign.& hæc violentia est legibus inimica in cap.Christianus. in fin.xj. quæstione prima.& hinc omnia mala dependent, dependerunt, & in posterum dependebunt, teste Platone de legib. dialog.x. & intra triginta annos res per violentiam amota repeti poterit, imò à violento semper, quia non comprehenditur hîc, vbi non est opus rescissione.

Praxis in vi ablatiua nō requirit literas Regias.

Ou deception.

GLOSSA XIIII.

Deceptus citra dimidiā non agit.

NON loquitur iste text.de omni deceptione, idest quocun- 1
que modo quis deceptus sit, sed requiritur quòd sit vltra dimidiam iusti pretij partem circūscriptus, vt sequitur in text. seq. *outre moitie de iuste pris* vltra dimidiam iusti pretij. † Et 2
sic si esset deceptus citra dimidiam, & vellet agere iuxta cautelam.gl.in l.semper in contractibus.ff.de reg.iu.per quam dicūt doct. quod deceptus etiam citra dimidiam potest agere contra decipientē, vt suppleat iustum precium, vel vt restituat rem restituto pretio, ponēdo quod emptor est bonus vir, & bono viro non licet aliquem decipere, & interrogatus ille emptor an sit bonus vir, nunquam aliud diceret, & sic capietur, certè dixi istam cautelam nihil valere, tum quia isti positioni non tenebitur respōdere venditor, quia est captiosa.per gl.in c.si post præstitum.de confessis, in vj. Ias.in l.pen.C.de pact.Ferrat.in cautel.iiij.reg.in fin.& Petr.Gerard.sin. xxij. Ias.in §.sed istæ.numer.115. de act.in inst. Tum etiam si confiteretur se bonū virum, adhuc iudex non cogeret emptorem supplere iustum pretium, vel rem restituere, quia pro hoc non competit remedium de iure, ergo iudex non supplebit. Adhæc quia potest esse, quòd aliquis rem emit satis vili pretio, & tamen est vir bonus, nec in hoc decepit alium, quia ipse plus alijs obtulit, & sic non concluderetur, quod ipse emptor deceperit illum, sed venditor se decepit, quia & alijs daturus erat simili, imò minori pretio, & vterque sciebat rei pretium, & id temporis plus non vendebatur.

Cautela gl. l semper in cōtractibus reprobata.

Nec refragatur quod bonus vir non debet decipere aliquem, verum est 3
ex animo, & cum dolo, sed si rem emendo decipiatur venditor, non tenetur emptor, quia tantùm valet res, quantum vendi potest.l.si seruus.ff.de cond. fur.& homini scienti conditionem rei.l.mortis causa capimus. in fi.vbi glo. ff.de donatio.caus.mortis.vnde si quis emerit à venditore sagace & astuto. potest etiam in conscientia rem retinere, etiam si pretium sit iniustum quod etiam supplere non tenetur, vt docet Antoni.Butri.in capitul.quia plerique. de immunita.

de immunita eccles.Petr.de Ancha.in reg.peccatum.de regu.iur.in vj. refert,& sequitur Pantha.Calder.in reperitio.l.ij.col.xxxviij.ver.septimo.& bene est notandum.C.de rescind.venditio.

D'outre moitié de iuste pris.

GLOSSA XV.

1 MEDIA iusti pretij pars dicitur,si res valeat decem, & vendatur quinque,vel quindecim.glo.& doct.in d.l.ij. licet quidam (& malè) intelligāt dimidiam,quādo res valet decem, & venditur viginti,quia tunc non est media iusti pretij, sed est duplum,de quo non loquntur hæc iura.bene fateor quòd etiam competeret remedium hoc si res esset vendita,& venditor vel emptor esset vltra duplū deceptus,vel ad duplum,sed non requiritur tanta deceptio vt deceptus agat,sed quòd vltra dimidiam sit deceptus,vt hic.Nam si res valebat decem, & fuit vendita quatuor, erit venditor deceptus vltra mediā iusti pretij, vel si fuerit vendita sexdecim,erit emptor deceptus vltra dimidiam iusti pretij, quę deceptio etiam vtriusq; partis attenditur vt inferius plenè explicabitur: & iustum pretium dicitur verum,vt abundè explicui in l.iusta interpetatione.ff.de verborum significa. *Media pars iusti pretij quæ dicatur & quid iustum pretium.*

2 Nota perpetuò quòd quando res vendita restituitur mediante iudicio, & ex iudicij necessitate,tunc si emptor illam obligauerat,resoluetur ius hypothecæ,& obligationis,per l.lex vectigali.ff.de pignorib.Bald. in d.l.ij.colum.ix.versi.iuxta hoc quæritur.& ibi Salicet.& Alexand.in l.si res.ff. quib. mod.pigno.vel hypoth.sol.in additio.ad Bartol.vbi Bart. tenet non esse resolutum,quod intellige quando sola voluntate emptor restitueret, secus si ex iudicij necessitate,quod in inuitum redditur.l.inter stipulantem. §.j.ff.de verborum obligationib.Nec dicitur sola voluntate restitui,licet possit supplere iustum precium:quia fortè non habet pecuniam,ex qua supplere possit,& sic quodāmodo inuitus restituit.Anto.Negusant in tract. de pignor. & hypothecis.in v.parte nu.43.primi membri,quod est notandum,quia vidi dubitari super seruitute imposita ab emptore,qui posteà rem restituit, & sic seruitus fuit resoluta. *Resoluta emptione resolutū est omne onus impositum ab emptore rei venditæ.*

3 Si velis intelligere quod remedium l.secundæ competat,breui facias regulam istam,videlicet quod venditor deceptus vltra dimidiam iusti pretij, potest agere,vel vt iustum suppleatur pretiū, vel vt res vendita restituatur. c.cum dilecti.& c.cum causa.de emptio.l.ij.C.de rescind.vendit.& si elegerit,vt pretium suppleat,iustum pretiū supplere tenetur, quatenus res iustè valet.Paul.& alij in d.l.ij.& si is qui elegit supplere iustū pretiū interim petat,vt sibi liceat scindere ligna,ex quibus posset supplere pretiū, nō debet ei concedi,sed fuit denegatum anno 1515.die vero xiiij.Iunij in magna camera,quia si emptor non posset supplere pretium,venditor esset in dāno,ob id prohibitionem melius est faciendam esse,& suppletionē ante rei destructionem vel diminutionē.sic habetur in stylo parla.aresto ccclxxiij.per Aufrer. *Regula de rescindenda venditione nō iusti pretij cum ampliationibus et limitationibus.* *Arestum.*

4 Primò,procedit etiam in emptore.glo.in d.cap.cum dilecti.& d.l.ij. cum eadem ratio in vtroque versetur,& dispositum in vno correlatiuorū,etiam *In emptore procedit.*

in alio habet locum.l.fina.C.de indict.viduit.tollen.l.j.& ij. de cupress.libro
vndecimo.

In locatione habet locũ remedium l. ij. de rescind.vend.

Secundò,in contractu locationis,text.in l.si ea pactione,iuncta gloss.C. 5
de vsur.de consuetudine non datur pro locatione ad modicum tempus, se
cundum Masuer.in rubr.de empt.versicul.item pro re mobili,licet Anto.te
neat contrà.in d.c.cùm dilecti.& si hoc à Rege cõcederetur agi posset. Sed
praxis recepit Masuer.sententiam. & ego nunquam vidi agi pro locatione
facta ad triennium,vt huius legis remedio rescinderetur prætextu læsionis,
etiam vltra dimidiam iusti pretij,nec in alia locatione vsque ad nouẽ,si ve-
rò excedat dicitur ad longum tempus,rub.C.de lon.temp.præscr. & habet
locum huius legis remedium,vt scripsi in compendio alien.rer.eccles.

In cõtractibus bonæ fidei remedium l.ij. procedit.

Tertiò,procedit etiam in omnibus contractibus bonæ fidei,ex bono & 6
æquo.& propter eandem rationem gloss.& doct.in l.ij.C.de rescinden. ven
di.l.in contractibus.ex quibus caus.maio.l.maioribus.communia vtriusque
iudicij.Bar.in l.item si in precio.in fin.ff.locat.Guido sing.ccccccxxxvj.lex
ij.Romanus consilio ccccxxiij.pro pleniori.colum.j. quod intelligerem ve-
rum in his, quibus potest conuenire, vtpote in contractu locationis, per
mutationis,vel alijs quibusdam,secus si non possit conuenire,vt commodo
tibi librum,nescio videre quomodo quis potest esse deceptus vltra dimidiã
vt eidem hoc remedio succurratur,idem in deposito,& super his consyde-
dera quando possit conuenire,vel non,quamuis & in his Panta.Cald. in re
petit.d.l.ij.colum.vj.dicat etiam hoc remedium dari.

In cõtractu do vt facias

Quartò,in contractu do vt facias.l.si olei.C.loc.& etiam in alijs contra- 7
ctibus innominatis,vt si tibi dederim domum,vt mihi des vestem,quę non
erat decem aureorum,& domus erat valoris centum aureorũ,& vltrà,tunc
hoc agam remedio,vt hic contractus rescindatur per hoc remedium.

In contractibus stricti iuris.

Quintò,in alijs contractibus stricti iuris.l.si quis cùm aliter.ff.de verbo. 8
oblig.sed hi post solutionem differunt à contractibus bonæ fidei:quia in il
lis datur facta traditione læso cõdictio indebiti, vel actio in factum , seu de
dolo,vel condictio incerti,licet in contractibus bonæ fidei detur actio ex il
lo cõtractu facta traditione, in vtrisque etiam ante traditionẽ doli exceptio
cõpetit.Bar.& alij in d.l.ij.& l.si quis cùm aliter . quia iudex nẽ debet aliter
formare sententiam,quàm sit forma contractus stricti iuris.Bald.in d.l.ij.in
j.col.vij.oppos.sed eadem est praxis ferè quoad rescissionem petendam.

In permutatione an decepto succurratur.

Sextò,in permutatione,vt asserit Petr. Iaco.in sua practica rub.de act.ex 9
vend.fol.96.& Dec.consil.ccx.viso puncto.tum quia est similis emptioni in
l.fi.in princ.ff.quib.ex caus.in poss.eat.& l.permutationem.C.de rer.permu.
& in l.fin.ff.illo titu.† Nisi in permutatione beneficiorum,quæ non rescin- 10
ditur ob deceptionem vltra dimidiam iusti pretij,vt abundè scribit Dec. in
d.consilio ccx.in primo dubio.& Probus in addi.ad Io.Monach.in c.fin. de
renun.in vj.quia non habet titulum à parte sed à superiore.Ancha. & Imo.
in d.c.cum causa.nisi pars dolo decepisset partem asserendo maiorem valo-
rem beneficij.per c.cùm vniuersorum . de rer.permut.Ant.de Burgos in c.
cum causa,col.penul.qui allegat Panor.in c.ex parte.de restitu.spol. & tunc
agi poterit.

Permutatio beneficij an rescindatur

In feudo an procedat remedium l. ij.de rescin. vend.

Septimò,procedit in feudo dato pro pecunia cap.ad nostram.de rebus ec 11
cles. non

cle.non alienan.& ibi gloss.Barba.& alij. secus si fuerit concessum pro seruitijs,vt solet communiter fieri: quia cùm illa seruitia sint inæstimabilia pro domini salute.l.si pater,in fin.ff.de donatio.in l.seruorum. ff. de pœnis. Ideo non censetur dominus læsus,qui recipit vel recipiet seruitium pro feudo,teste Specula.in titulo de emptio. §.nunc dicendum.versi.sed nunquid. & Albert.Brunus consi.xlj.col.viij.& sequen.in materia feudali,& Anto.de Burgos in c.cum causa.col.v.de emptio.& vendi.

12 Octauò,extende etiã in emphyteosi,in qua quis est deceptus vltra dimidiam iusti pretij habito respectu ad valorem iuris emphyteotici,tum quòd hic contractus similis sit locationi. §.adeò.insti.de loca. & cõduc.tum quòd bonum sit argumentum de feudo ad emphyteosim.Bal.Salice.& Pau. in dicta l.ij.Secus si sit deceptus habito respectu ad verum valorem vltra dimidiam,tunc non habet locum hoc remedium:quia non fit super directo dominio hic contractus,sed super vtili.Ias.in l.j.colum.xvj.nume.75.C.de iure emphyteo.do.Ioannes sainson in ordinatio.Turo.articu.xxij.per gl.in l.excepto.in verb.fructus.C.locat.Benedict.in verb.& vxorem.nu.982.cum sequen.c.Raynutius.de testa.Ego tamen nõ vidi frequenter super rescissione istius contractus agi,nisi ab ecclesia. *In emphyteosi.*

13 Nonò,in æstimatione rei datæ in dotem facta vltra dimidiam.l.si circunscriptam.C.soluto matrimo.l.iure.& l.si res.ff. de iure dot. quia hic contractus est similis venditioni.l.j.§.si seruum.ff. deposit. vbi dicit quod idem ius haberi debet in eo,quod est simile.Bar.in disputatione incipien. mulier habens amplum patrimonium.ego tamen non vidi in hoc agi.nam apud Parisien.quia multi amplam promittunt dotem etiam ęstimare solent res,quas tradunt quomodo volunt,& aliquando vltra dimidiam, vt possint dotem promissam persoluere:& quia ita conueniturinter partes,ideo agi non solet. Nam ob dolum non rescinditur matrimonium : quia omnia ferè rescinderentur,glo.in l.à diuo Pio.ff.de ritu nupt.Ideo tu qui vis vxorem ducere, caue tibi,ne dolis aliorum illaqueeris,vt fit frequentius. *De re in dotem data. Æstimatio dotis facta vltra dimidiam iusti pretij quo modo rescindatur.*

14 Decimò,etiam si esset læsus in quocunque minimo vltra dimidiam,glo. in dicto c.cum causa.Ias.in l.ij.col.xiiij.nume.53.C.de iure emphyteo.quia dicta l.ij. requirit tantùm excessum dimidiæ, & non requirit magnum excessum, igitur etiam in paruo habebit locum, nec id est paruum inspecta dimidia. *Deceptus in minimo vltra dimidiam an petat rescissionem.*

15 Vndecimò,etiam procedit in minore,vt patet per gloss. & doct.in dicto cap.cum causa,& si ab vno remedio erit exclusus,ab altero non excluderetur.Panor.& alij in c.cùm dilecti.de empt.nec cessat restitutio ob hoc : quia plenius prouidet.& tunc remedium extraordinarium non cessat per ordinarium,quamuis contrarium teneat gloss.in l.j.C.si aduer.fiscum.Bartol.& alij in l.in prouinciali. §.j.ff.de noui oper.nuncia.Alexan. consil. lxxxix. viso puncto.nume.13.in secundo volu.& consi.lij.visis.in tertio volumi.Et ista est communis conclusio doct.in prędictis locis sicut si res sit vndita cum pacto de retro vendendo ad tres annos.nam elapso triennio poterit hoc agi remedio intra decem annos,vt hìc teste Bartholo.Cæpol.in tract.de simula.contrac.in ij.præsumpt.primi casus princip. *In minore.*

Duodecimò,procedit etiam si contractus esset factus cum ecclesia.nam *De contractu facto cũ ecclesia.*

læsus contra ecclesiam potest vti hoc remedio. dicto c.cùm dilecti. Paul.& alij in dicta l.secunda.Anto.de Burgos in dicto ca.cum causa.colum.vij.ecclesia enim cùm sit cultrix & nutrix iustitiæ, non patitur aliquid contra iustitiam fieri.text.in §.primo de aliena.feud.& ecclesia non debet plus recipere,quàm res valeat,gloss.singul.in cap.ea enim. §.hoc ius.x. quæstio. ij. in verb. vt plus.Et hoc communiter tenetur,& ipsi etiam ecclesiæ prodest hoc remedium.doc.in dicto cap.cum causa,de emptio.

Læsus ratione oneris appositi.

Decimotertiò,etiam si fuerit læsus ratione oneris appositi in venditione: 17
quia onus pars rei est,l.fundi.ff.de contrahen.emptio.cap.cùm Ioannes. vbi doct. de fide instrumen. cap.in aliquibus.vbi Panormita.secundo nota . de decimis.Laudimia tamen non faciunt excessum,nec computantur ad rescindendum venditionem:quia emptor illa non recipit:& ita fuit decisum in Senatu anno 1542. in mense Augusto,in processu do. *de la chapelle* , sed habendo rationem eius precij,quod pars recepit,& si in hoc interueniat læsio vltra dimidiam agetur hoc remedio:alioqui cõtrà vt aliâs scrip si per l.debet. ff.de ædilit.edic.quod arestum fuit posteà in vigilia nostræ domi. Septembris pronunciatum.

Arestum.

Transactio an rescindatur ratione læsionis.

Decimoquartò,etiam procedit in transactione, in qua, si quis est læsus 18
vltra dimidiam considerato dubio euentu litis,hoc remedio vtetur.gloss. in l.Lucius. §.fina.ff.ad Trebellia.& Barto.in dicta l.ij.& in dicta l.si quis. cùm aliter.Cardi.& Panormi.in dicto cap.cum causa, quia non videtur habuisse ânimum liberandi.l.tres fratres.ff.de pact.item facit text.in l.in summa.ibi si autem euidens calumnia detegitur.ff.de cõditio.indebi.vbi rescinditur trãsactio ex euidenti calumnia, sed est euidens quando est deceptus vltra dimidiam iuxta d.l.si quis cùm aliter.ff.de verborum obligatio.ergo &c.Itẽ quia errauit,& transactio ad non cogitata non extenditur,l.cum Aquiliana.ff.de transactio.Secus si esset deceptus considerato valore rei vero. & ita potest intelligi opinio contraria,quæ est communis teste Ias.in dicta l.si quis cùm aliter per text.in l.sub prætextu.C.de trãsactio.ergo tamen vidi comprobari literas,in quibus impetrans dicebat se deceptum vltra dimidiam valoris rei, & ista in forensi iudicio seruatur.

Transactione læsus vltra dimidiã, quare potius est restituẽdus,quã qui per sententiam.

Nec obstat,quòd transactio & sententia æquiparantur,l.ij. ff. de iureiu- 19
ran.& l.j.C.de condi.indebi.sed si quis sit læsus ex sententia nõ potest agere,l.sub specie.C.de re iudica.ergo nec ex transactione. Respon. quia à sententia appellare pars potest,secus in transactione.Et ista est æquior , & sic in iudicando & consulendo tenenda,teste Fabia.in quæstio.viij.tracta.de emptio.& Calde.in repetitio.l.ij.in x.exten.Dec.consil.ccccclj.planè. colum. ij. & consi.cccccxcvij.superiori in fine.& eam audiui multis arestis curiæ confirmatum.Et eam approbat Alexan.consi.lxxxix.nume.13. in secundo volumi.& consi.cxviij.in septimo volu.& Soci.in trac.fallen.Reg.ccccxxxvj.

Si in instrumento donatur quod plus valet.

Decimoquintò,etiam si in instrumento venditionis diceretur,si plus va- 20
leat,allud dono,quia intelligitur modicum tantùm donare.l. cùm filius. §. pater.ff.de lega.ij.& ibi gloss.& l.si libertus ita.ff.de oper . liberto. l. hæc adiectio.ff.de verborum & rerum significatio. l. cùm fuerit. de in litem iurand. quia ignorauit verum rei valorem.Ideo non videtur remittere. l. mater.ff. de inofficio.testamen.secus in instrumento diceretur omne & totum quicquid valet

quid valet,plus remitto. l.si quis donationis.ff.de contrahend.emptio. vel si diceretur sciens valorem rei ex tunc,videtur etiam magnum remittere,quia in genere cogitauit.l.sub prætextu specierum. C.de transactio. Barto. in dicta l.si quis cùm aliter.Boer.in decisio.suis quæstio.cxlij.alia super. & quæstio.sequen.ego tamen dicerem contrarium, quia sunt verba notariorum, & de his clausulis notarius non est rogatus,sed solent poni ex stylo notariorum, etiam ea facilitate qua fuit inductus quis ad vendendum vili precio, ita ad apponendum illas clausulas.Bartol.in l.fina. §.item quæsijt.ff. de condictio.indebi.Ideo possunt impetrari literæ Regiæ releuamenti ad rescindẽdum contractum non obstan.his clausulis,etiam si diceret sciens valorẽ rei per prædicta.Et vidi sæpius agi non obstantibus prædictis,& in forensi iudicio obtineri,vide l.Imperatores.ff.de publica.quamuis Bald. consilio iij.in tertio volumi.& Alexan.consil.cxxv.in primo volumi.& consilio xxviij.nume.4.in quinto volumi.& consi.j.& consi.cv.in sexto volumi.ac Soci.in tracta.fallen.Reg.ccccxxxviij.& consi.xlviij.viso instrumẽto.colum.ij.in quarto volu.contrarium teneat.

21 Decimosextò,etiam si renunciasset omni legum auxilio, etiam si ille esset sagax & astutus,quia renunciatio ad modicum etiam extenditur,& non vltra dimidiam.Bartol.in dicta l.si quis cùm aliter.in fine. Paul. & alij in dicta l.secunda.& quia notarius ex stylo hoc solet apponere , ac eadem facilitate qua vendit modico precio,renuntiat: ob id istis renuntiationibus non obstantibus solent literæ Regiæ impetrari & comprobari & interinari.vide Barba.consilio quadragesimosecundo,colum.quinta, in primo volumi . & consilio xxj.in quarto volumi.Etiam si speciatim huius legis beneficio renũtiasset,& hoc patet ex prædictis,& quia hoc remedium ex humanitate procedit,dicta l.secunda,ibi humanũ,& humanior est opinio sequenda:& quia partes de hac enormi læsione non cogitarunt,& si cogitassent,tamẽ humanum est illis succurri,& senatus.Parisien.istam seruat, quicquid in contrarium disputetur,& concludant doc.dicentes renunciationem specialem admittendam,quod tamen non seruatur. *Renunciãs an rescißionem petere poßit.*

22 Decimoseptimò,etiam si contractus fuerit factus à procuratore,argu.l.si voluntate.C.de rescinden.venditio.quia ad illicita non videtur constitutus, l.si procurator.ff.de condictio.indebi.& tunc si dominus nõ possit consequi à procuratore,poterit actionibus cessis hoc remedio agere.Panormita.in dicto cap.cum causa.quamuis contrarium teneat Barto. in l.si societatem. §. arbitrorum.ff.pro socio.vbi dicit sufficere,si sit læsus in sexta parte,per l.vnde nerua. ff.pro socio. quæ non obstat:quia loquitur in arbitratore,qui eligitur vt bonus vir,& non potest etiam lædere in dimidia.gloss.in l.semper in contractibus.ff.de regulis iuris. Idem si ratificauerit contractum,& in illa ratificatione vltra dimidiam læsus sit,quia etiam potest hoc remedio vti.Bald. in l.j.per illum tex.C.si maior fact.& in forensi iudicio seruatur,quod hoc remedio succurratur,etiam si res sit vendita per procuratorem habentem potestatem vendendi pro precio,quod inuentum esset. *De contractu facto à procuratore an rescindi poßit.*

23 Decimooctauò, etiam procedit, si quis venderet rem alienam sine mandato,prout potest.l.rem alienam.ff.de contrahenda empti. licet non transferat dominium.l.traditio.ff.de contrahenda emptio . Bald. & Calderic. in *De contractu in re aliena facto.*

dicta l.secunda. Nam cùm ipse de euictione teneatur, per totum titulum, de euictio. non est mirum, si hoc remedio agere possit, si vltra dimidiam sit deceptus, maximè quando ignorans rem illam esse alienam, eam vendidit: & tunc is qui eam emit, non potest supplere iustum pretium, sed tenetur rem restituere, quod probatur in sequen. ampliatio.

Suppleri quando non possit iustũ pretium.

Quando res vendita nõ extaret.

Decimononò, etiam habet locum, si res vendita non extaret, quia tunc precisè agam, vt suppleatur iustum pretium. Panormita. in cap. cùm dilecti. in fine de emptio. quia re vna ex debitis alternatiuè perempta remanet obligatio in altera, l. si emptione. §. fin. ff. de contrahen. empt. l. Stichum. de solutio. Francisc. de Crema. singul. lxxxiiij. volo te docere, quod valet ad centum ducatos secundum eum. 24

Grauatus rem vẽdere an hoc remedio vtatur.

Vigesimò, amplia etiam si venditor grauatus fuisset vendere rem propriam à testatore non adiecto pretio, secus si adiecto pretio: quia tũc voluntatem defuncti exequi tenetur. l. si fideiussor. §. meminisse, & ibi doct. ff de legatis primo, nisi & testator errasset in pretio, credens illud esse iustum. Bald. in l. Imperator. §. si centum, in fine, ff. de legatis secundo. Ias. & alij in dict. §. meminisse. quod non est præsumendum, si res erat testatoris: alioqui contrà l. quisquis. C. de rescin. ven. 25

Diuisio hæreditatis an ex læsione rescindatur

Vigesimoprimò, etiam procedit in diuisione hæreditatis facta, in qua succurritur vltra dimidiam decepto. l. si maior. C. communi diuidun. & l. maioribus communia vtriusque iudi. nisi diuisio facta sit per sortem teste Philippo Franc. in rubri. de appella. 26

Praxis diuisionis rescindendæ.

Hodie etiam ex communi vsu curiarum Franciæ, solet deceptus per diuisionem literas impetrare: quibus concludit vt diuisio rescindatur, vel ad æqualitatem reducatur, per dictam l. maioribus, & non attenditur deceptio vltra dimidiam, sed sufficit quòd læsus sit in notabili quantitate, & ita vidi sæpius iudicari. verumtamen si opponatur decretum, minor ab illo decreto appellare debet id temporis, quo ei obijcitur, cùm de nouo perueniat ad notitiam suam. 27

Cessionarius an habeat hoc remedium.

Vigesimosecundò, procedit in cessionario, cui etiam præscribitur decem annis, sicut vero creditori. Bal. in l. per diuersas. quæstio x. C. mand. & idem Bal. in tracta. statut. in verb. capere. quæstio. ix. 28

Fideiussores re euicta an liberentur.

Vltimò, etiam habet locum si hic venditor dedisset fideiussores de habendo firmum & ratum contractum, qui promiserunt in casu euictionis interesse. Nam si per remedium huius legis euincatur, liberantur fideiussores: vt docet Iacob. in l. prima. C. de fideiussorib. minor. quia resoluto contractu principali, & fideiussorum regulariter censetur resolutus contractus. l. lex vectigali. ff. de pignore. & idem dicerem, si venditor obligasset expresè rem vẽditam: rescissione eius cõtractus facta ius reale etiam censebitur extinctum, per l. cùm principalis & regulam accessorium. ff. de regul. iur. Bar. & alij in l. in diem. ff. de aqua pluuia. 29

Thesaurus in re empta inuentus nõ inducit deceptionem

Primò, limitatur in thesauro, qui applicatur domino soli, quando inuenitur per eum. §. thesauros. institut. de rerum diuisio. & venditor ratione huius thesuri non poterit hoc remedio vti contra emptorem, qui illum inuenit: quia si res fuisset diminuta post emptionem hoc emptoris periculo cederet. l. prima, & per totum. ff. de pericu. & commod. rei vendi. Et secundum 30

dum naturam rei est eum pati incommodo, quem sequuntur commoda.l. secundum.ff.de regulis iuris:thesaurus enim donum fortunæ creditur.l.siis. §.primo,& §.quod si seruus.ff.de acquirenda possessio.etiam quia venditor non sibi acquisiuisset,nisi dimidiam partem,l.vna. C. de thesaur. libro decimo,ergo ob hoc non potest agi tanquam deceptus . hoc firmant Areti. & Claud.Seicel.in dicta l.si quis cùm aliter,licet Roma.contrarium consuluerit & obtinuerit,vt ipse asserit ibidem.Tamen primam opinionem sequitur Soci.consi.xlviij.viso instrumento,in secunda colum.volumi. quarto, hodie non rescinderetur contractus in Erancia propter thesaurum inuẽtum: quia inuentor,si non sit secretus,parum ex inuentione emolumenti habet, cùm fiscus velit totum occupare.

31 Secundò fallit,si quis læsus esset per sententiam.l.Iulianus.ff.de condi.indebi.l.sub specie.C.de re iudica.quia imputatur ei,qui non appellauit,posset tamen restitui,si ex instrumentis falsis condemnatus esset impetrando literas in forma requestæ ciuilis,si à Senatu condemnatus esset, vt scripsi in tracta.deliter.ciuilib.seu(vt dicunt)in primo tomo forma supplica.ciuilis impetra.per l.diuus.ff.de re iudica.& rubric.C.si ex fal.instru.posset etiam restitui, quando quis fuisset impeditus producere iura sua,& instrumenta. Barto. in l.prima.C.de senten.aduer.fisc.latis.libro decimo.Idem si sententia lata fuerit ob præsumptas probationes,quia nouis apparentibus in contrarium sententia retractabitur.l.si quis adulterij.C.de adulter.Et quando pars confitetur eam iniustam.Innocen.in cap.quia plerique.de immunita.eccles.& in casibus in quibus sententia non transit in rem iudicatam,quos ponit Hyppoli.in l.vna.C.de rapto.virginum.scripsi in secundo notab.l.quod iussit.ff. de re iudica. *Læsus per sententiã nõ impetrat rescißionem.*

32 Tertiò,quando plures essent res venditæ vna venditione, & quis esset in vna læsus.nam non poterit agere,si aliæ res suppleãt,iuxta notata in l.si merces. §.vis maior.ff.locat.Ias.per illum textum, in l.scire debemus, de verborum obligatio. *Quãdo sunt plures res venditæ, rescindi vnius rei emptio an poßit.*

33 Quartò,quando læsus esset ex contractu pœnali, quia imputetur sibi, cur in pœnam incidit,l.cum pœna.ff.de arbit.de Vbal. in dicta l.secunda. & Pantal.Calder.ibidem limita.xxvij.vnde si emerim domum centum aureis pacto apposito,quòd nisi soluam illa centum intra annum, promitto centum pro pœna,& sarcire omne id quod intererit: si non soluero, incido in pœnam,quæ soluta licet excedat iuncto rei pretio dimidiam tamen nõ succurretur,per istum tex.quia sua culpa incidit in pœnam. *Ex contractu pœnali deceptus, hoc nõ vtitur remedio*

34 Quintò,non procedit in re mobili. gloss. & doct. in dicta l.secunda, & istud seruatur de consuetudine,teste Masuer.in §.item pro re immobili. de emptio.nisi in minore.Nam fuit contractus venditionis factus super mula vel equo rescissus ad vtilitatem domi.*Corbin* consiliarij magni consilij anno 1528.die decima Decembr.in senatu Parisien.eò quia id temporis erat minor,& deceptus quando emerat. *Decepto in re mobili nõ succurritur* *Arestum.*

35 Item si dolus interuenisset in contractu,sicut in rebus immobilibus daretur actio de dolo.l.& eleganter.ff.de dolo.

36 Idem in mobilibus pretiosis & magni valoris.l. lex quæ tutores. C. de administratione tutorum.facit gloss.in verb.tractatu. cap.tua, de rebus ec-

clés.non alienand.vbi in preciosis mobilibus requiritur solennitas,vel si ageretur de venditione vniuersorum mobilium,tunc etiam impetrari solent literæ rescissionis,si deceptus sit in illis vltra dimidiam, & ita scriptum est in consuetud.Bitur.articu.xxxiij.rubric.*des iuges,jugemens, rescisions*.& ita iudicauit senatus Parisien.pro domino Daiglure,qui emerat adamanté, & gemmam quatuor mille libris à domi.Petro Bine,anno 1510.die vigesimaprima Iunij.& emptio fuit rescissa.

Arestum.

Res per subhastationẽ vendita non reperitur per deceptionem.

Sextò fallit,nisi res esset vendita per subhastationem, quia tunc vendita præsumitur iusto pretio,glos.in l.prima,in verb.magni pretij.ff.de iure fisci. & gloss.in l.si minori.C.illo titu.libro decimo,tex.in l.prima,C.de prædi.curial.lib.eodem.Angel.in l.sciendum,in principio. ff. de verborum obligatio. Soci.in regu.ccccxxxvj.& reg.ccxxvj.in tract.fallen. Barba.consilio lxv.colum.xiiij.in quarto volumi. 37

Contrarium tenet Bartol.in l.prima.C.de præscript. triginta vel quadraginta anno. per l. si quos. C. de rescinden.venditio, quia non sequitur est vendita ad prçconium & incantum,ergo iusto pretio.& ista est communis sententia quam tradunt iuris interpretes in l.pretia rerum.ff.ad legem Falcidiam,quæ etiam seruatur in forensi iudicio,vt scripsi in tracta.de præco. & subhasta. 38

De decreto iudicis.

Septimò,derogatur quando res esset vendita per decretum iudicis, quia tunc cessat præsumptio enormis læsionis,& sic hoc remedium,per text.in l. j.C.de præd.curial.lib.x.& ibi Barto.& in l.si quos.de decurio.eo. lib. Angel. Alexan.& Vincen.in l.pretia rerum.ff.ad legem Falcid. 39

Contrarium tenet Panor.in dicto cap.cum causa.Roma.& Imol.in dicta l.si quis cùm aliter.Alexan.& Iacob.in l.pacta nouissima.C.de pact.per glo. singu.in l j.C.de fide instrument. & iure hastæ fiscal. libro x. aliâs sequeretur,quod l.ij.non haberet locum in re ecclesiæ,quæ etiam cum decreto vendi solet,& decretum prætoris iuri non debet derogare,l.j.ff.de fer.Nec quis debet decipi sub clypeo prætoris.l.j.in fine.C.de his qui veniam æta.impetr. & eadem facilitate,qua est decepta pars,& iudex:ideo hoc decretum operatur,quod facit præsumere rem venditam iusto pretio:ideo pars decepta tenetur probare læsionem,& non præsumitur dolus ratione iudicis. Posset etiam procedere,quando per maiores iudices decretum esset appositum: secus per minores.Bald.in l.tutores. ff. de confirmand.tuto. & etiam quando cum causæ cognitione esset interpositum,aliâs esset nullum. l. magis puto. §.si æs alienum.ff.de rebus eorum.Ias.in l.secunda,de edendo.Et prima opinio fuit confirmata aresto senatus Parisien.anno 1516. in vigilia Pentecostes pro Matthæo Machæo hostiario parlamenti contra magistrum Petrum Danes.idem anno 1539. die vndecima Iulij,contra domi.du Bouchage,qui impetrauerat literas in forma supplicationis ciuilis,dicens se læsum & non fuit admissus,eò quòd res vendita esset per decretum Senatus.vidi tamẽ appellari à decreto ab inferioribus iudicibus interposito, & malè interpositum fuisse iudicari:& ista est tutior praxis,vt minor factus maior, si videat se læsum vltra dimidiam in venditione facta per decretum,quod appellet ab illo decreto:cùm inde secutis posteà impetret literas Regias à cancellaria,vt eidem facerę hoc permittatur. 40

Arestum.

41 Octauò, non procedit in datione in solutum iudicis authoritate facta exequentis sententiam,l.à diuo Pio. §.si pignora.ff. de re iudic. Bartol. in dicta l.j.Bald.in l.ordo.de execu.rei iudica.C.secus in datione in solutum facta sine forma iudicij.Oldrad.consilio xxxvij.ad primam quæstionem,per text. in l.si prædium.C.de euictio.quia etiam quando iudex confirmat contractum hoc remedium cessat,vt de aliquo operetur confirmatio.Bartol.in l.si quos.C.de decu.libr.x.Pau.in dicta l.ij.Soci.in trac.fal. Reg. ccxxvj. in reg. ccccxxxvj.in forensi iudicio vix seruaretur,si ab hac sententia appellaretur. *De datione in solutum.*

42 Nonò,quando læsus iurasset non venire contra venditionem,non poterit tunc petere illius rescissionem,gloss.& doct.in dicta l.ij. & Anton.de Burgos,& alij in cap.cum causa. de emptio.Bald.in l.quæ sub conditione.§.primo,ff.de conditio.institu.Alexand.consilio xlij.super præmisso.in primo volumi.nume.16.& sequen.Ias.consil.lxxvj.visis.in fine volumi. primo. Et ista est communis conclusio,vt firmat Soci.consi.cxxxvj.præstantissime,in fine volumi.primo,& consil.xlviij.viso.in fine.volumi.quarto,& in tracta. fallen. Reg.ccxxvj.vbi tradit.xij.limita.vidi tamen impetrari literas Regias,vt habita dispensatione iuramenti posset venire,ne iuramentum sit iniquitatis vinculum:& ita tenet Rota,vt refert cassando decisio.vnica. de emptio. & hoc seruatur in Franciæ curijs passim. Quamuis Panormi. consilio lxxj. in hac causa,colum.penulti.dicat absolutionem non debere concedi in primo volu.sed praxis contrarium seruat. *De contractu iurato.*

43 Decimò,quando ex proprio & non ex alterius facto esset quis læsus,etiã vltra dimidiam,vtpote in hæreditatis aditione.tunc ei non succurretur, si iuris beneficio & inuentario vsus non est,per l.fina. §.primo,C.de iure deliberandi.Bald.de Vbal.in dicta l.secũda.Idem in actu liberationis,nempe si debitorem meum liberauero,non potero ad rescissionem agere,tam fauore liberationis,argu.l.si intra.ff.de pact.quàm quod ex facto meo proueniat : & quia succurritur minori in hoc,ergo non maiori.l.patri. §.penul.ff.de minorib.& l.ius singulare.de legib. *De hæreditatis aditione.*

44 Vndecimò,non procedit in infirmo vendente rem medico, vel donante durante infirmitate,hoc enim casu datur eidem officium iudicis ad rescindendum venditionem,vel aliam promissionem seu donationem,per l.medicus.ff.de varijs & extraordina.cognitio.Panormita.in cap.quia plerique, colum.penulti.de immunita.ecclesi.Hyppoli.in l.lege. §.constitutũ.ff.de sicar. & de Ripa in tracta.de peste in paruo volu.fol.130. & hoc casu fortè posset intra triginta annos agi, cùm hîc non comprehendatur, si medici non probetur dolus. *De contractu medico facto.*

45 Duodecimò non procedit in eo,qui consentit alienationi & venditioni, quia non datur ei hoc remedium,sed tantùm venditori:quia aliud est vẽdere,aliud consentire.l.aliud.ff.de reg.iur.argu.l.si pater. ff. de manumis. vind. etiam si de pretio participauerit.Bal.in dicta l.ij.quæst. xx. quod potest esse frequens ad vxores,quæ frequenter consentiunt alienationibus factis à maritis,vt solus maritus hoc remedio agere possit,sed ipsa restitui etiam posset ex illo consensu,si esset grauiter læsa. *Consentiens alienationi an iuuetur hoc remedio*

46 Decimotertiò, quando læsio superuenit post contractum.l. habitationum,in princi.ff.de pericu.& commodo rei vendi:& ibi gloss.vnde si fulgu *Læsio post contractum non rescinditur.*

re,vel igne dimidia res sit perempta,non rescindetur ob hoc venditio : quia sicut valor tempore contractus debet inspici,ita & læsio.l.iij.§.diui.ff. de iure fisci.nam si res periret,periculo emptoris periret.l.j.& per totum.ff.de pericu.& commod.rei vendi.& ita asserit Soci.consil. xlviij. viso instrumento, col.ij.in quarto volumi.

Emptor rei incertæ,ratione læsionis non patitur rescißionem.

Decimoquartò,non procedit quando emeretur actus fortunæ,siue quid 47
incertum,vtpote iactus retis à piscatore, tunc si nil capiat piscator, non rescindetur contractus,etiam si vltra triplum pretij,vel etiam si nil consequatur:quia læsio ex natura rei prouenit,cùm dubius vendatur euentus,text. in l.nec emptio.ff.de contrahenda emptio.l.si iactum retis. de actio empt . & idem in venatione vidi aliquando obseruatum,facit l. ex conducto. §. primo.ff.locat.vbi non succurritur conductori ex damno proueniente ex natura rei.dicunt tamen quidam inspiciendum esse dubium euentum : sed hoc fortè non seruatur in praxi:nam nec hoc casu agitur deceptionis ratione, si dolus non insit.

Hæreditatē emens ea lege, vt omnia onera subeat, non restituitur.

Idem dicit Bald.in l.per diuersas.colum.iij.manda.in eo,qui vendit hære- 48
ditatem implicitam multis & debitis & creditis,nolens teneri de euictione, tunc etiam non vtetur emptor,vel venditor istius legis beneficio.vide Pantha.Calde.in xxxvj.limita.ad istam legem.

Deceptus in pignore an rescißionem petat.

Vltimò,non procedit in decepto in pignore constituendo in locum al- 49
terius pignoris,vel cautionis,text.sing.in l.si rem. §.omnis.ff.de pignorati.actione.Roma.singu.cccccliij.ego legi,quia creditor potest agere ad debitū. l.creditor qui non idoneum.ff.si certum peta.Ideo hoc remedio nō vtetur, cùm ordinarium habeat remedium.l.in causæ.ff.de minorib.alias limitationes tradant doct.maximè Anto.de Burgos.in dicto cap.cum causa.de emp. & vendi.& Petr.de Vbal.& Panta.Calde.in dicta l.ij.C.de rescind.vendi. sed per superiores omnes aliæ comprehensæ sunt,& istæ tangunt pragmaticos, ob id eas conscripsi.

Se prescriront.

GLOSSA XVI.

Sciens decepisse an præscribat.

ETIAM cum scientia,quia Rex post decem annos hîc dene- 1
gat suum auxilium,& restitutionem,l.prima.C.si aduersus venditionem , vbi minor vigintiquinque annis non restituitur de iure codicis,quando iurauit:quia Imperator ait neque perfidiæ,neque periurij,me authorem futurum sperare tibi debuisses,& ibi gloss. quod prætor suum non tuum tibi denegat auxilium. idem magna gloss. in l.siue apud.C.de transactio.secus si alijs verbis vteretur,de quibus infrà dicetur,& quia pars quæ vili vendidit, vel quæ maioris emit , dum non agit intra decem annos , videtur huic renuntiare remedio,& nolle eo vti: ob id altera pars videtur in bona fide esse, quandiu altera non agit: & ideo præscriptio potest currere cum mala fide contra eum, cui nondū nata est actio, teste Ioan.Fabr.in l.cùm notissimi,& ibi alij doct. C. de præscript . triginta annorum. Felin. in rubric.de præscript. scripsi. in interpreta.l.vnicæ.in nota. primo,numero 54. C.de senten.quæ pro eo quod interest.

Quæro

2 Quæro an valeret impetratio post decem annos, si Rex concederet literas rescissionis. Respon. non: quia impetratio contra constitutiones non valet: sicut rescripta contra ius elicita debent ab omnibus iudicibus refutari. l. rescripta. C. de precibus Imperato. offerend. ita & contra ordinationes, nisi diceretur in literis non obstante ordinatione in contrarium disponēte, per gl. in l. vltima. C. si contra ius. & ibi plenè doct. & in l. ratas. de rescinden. venditio. Tamen etiam si diceretur non obstante ordinatione non reciperetur, nec comprobarentur tales literæ ratione ordinationis Regiæ, quæ fuit publicata anno 1389. die decimaquinta mensis Augusti, per quam Rex prohibet aduocatis, partibus, & alijs ne de cætero impetrent literas in pręiudicium, & derogationem ordinationum Regiarum. & si impetratę fuerint, decreuit ne illis iudices obtemperent. hoc docet Ioan. Gallus, in quæstio. per aresta, quęstio. cxv. Item fuit publicata, quamuis contrarium teneat Chassa. in consuetudi. Burgund. in gloss. prima, numero 6. rubri. *des forestz*, quæ opinio potest de iure procedere, sed nos seruamus, vt non recipiantur literæ nec comprobentur tanquam inciuiles contra iustam ordina.

Impetratio post decem annos nō valet.

3 Et ideo si pars opponat illas literas post decem annos impetratas, iudex debet partes ex tempore reijcere, & à literis eum excludere: sed si partes ad probandum facta contraria statuat, malè pronūciasse iudicauit Senatus anno 1543. die vigesimaoctaua Iunij. per ordina. Reg. in rubric. *quelz proces sont ditz par escrit*. articu. iij. Nam de his quæ constant, statim pronūtiare debet de alijs partes ad probandum inducere, & postquam istud tempus pręterijt, irreparabile est teste Bald. in cap. plerunque. col. j. de rescrip.

Praxis iudicum cū opponitur contra literas post decem annos impetratas.

Arestum.

Doresnauant.

GLOSSA XVII.

1 IDEST de cætero, & sic non extenditur ad præterita, per gl in verb. de cætero, in procœ. sexti decretal. & doct. in ca. final. de constitu. Ias. in l. iubemus. col. ij. C. de testib. Curtius in l. causas. de transactio. vnde si tempore huius articuli publicati aliquis non impetrauerat literas rescissionis contractus intra viginti annos, adhæc poterit intra decem annos petere à die publicationis ampurandos: & si quis non petat rescissionem intra decem annos etiam de contractibus factis, post decem annos, non poterit posteà per glo. & doct. in clemen. vna. de testa. & l. de vsuris. vbi Bart. C. de vsur. Feli. & alij in c. fi. de rescri.

Ad præteritanon extēditur hæc ordinatio.

Tant en noz pays coutumiers que de droit. escrit.

GLOSSA XVIII.

HÆC verba causa vberioris expressionis & elucidationis ponuntur, non quod sint valde necessaria. Nam sicut leges omnes ligant subditos. l. leges, vt generales ab omnibus ęqualiter in posterum obseruentur. C. de legib. cap. primo, vbi gl. de constitu. ita & ordinationes, & sic subditos Regis Francię leges tenent istæ siue resideant subditi in patria iuris scripti, siue in patria

Ordinationes generales vbique seruari debent.

conſuetudinaria,quia omnes Regis ſunt ſubditi,vbicunque morentur in regno ſuo:& ideo ordinationes generaliter vel indefinitè loquentes, generaliter ſunt in regno obſeruandæ,niſi ordinatio excipiat,vel differẽtiam faciat inter patriam iuris ſcripti,& conſuetudinariam,vt ſæpius faciunt in rubri.de appellatio.& in alijs multis locis, quos inferius videre poterimus per hunc librum ordina.

Par le laps de diz ans.

GLOSSA XIX.

Limitationes quando poſt decem annos quis ad reſciſsionem actus agere poſsit.

COMPLETOS & finitos,quia dictio per,hîc poſita denotat temporis continuationem, & perfectionem. l. vrbana.§. pernoctare.ff.de verborum ſignificatio. & ibi ſcripſi, etiam hîc dicitur *par le laps*: ergo oportet quod lapſi decem anni ſint. Regula ergo erit quòd petens reſciſſionem contractus, vel alterius actus ratione doli,fraudis,violẽtiæ, circunuẽtionis, & deceptionis vltra dimidiam iuſti pretij intra decem annos agere debet:& poſteà non audietur:quamuis de iure poſſit deceptus vltra dimidiam petere reſciſſionẽ vſque ad triginta annos,per gloſſ. & doct.in dicta l.ſecunda.C de reſcinden. venditio.& in cap.cum cauſa.de emptio. quia actio perſonalis ex vendito datur,quæ durat triginta annis,ſicut aliæ,l. mnes, & l.ſicut.C.de præſcrip. triginta ann.vt ſuperius fuit dictum. 1

Limitant quidam niſi probetur mala fides,quia malęfidei poſſeſſor nunquam præſcribit.c.vigilanti,& c.fi.de præſcriptio. Corne. conſil. xvij. circa. col.v.& ſeq.in quarto volu.ſed in hoc caſu non agens huic renunciare videtur remedio,vt ſuperius in gloſſ.xvj.ſcripſi. 2

Secundò,non procedit in tertio,qui rem emit ab iſto emptore decipiẽte. Nam is tertius erit tutus poſt decem annos cũ titulo & bona fide,& ſic deceptus agere de iure debebat intra illud tempus:aliâs poſteà de iure non audiebatur,nec ſibi oberat mala fides authoris,ſi venditor ſciebat alienationẽ, per text.in authen.malæfidei.C.de præſcript.longi tempo.Ioan. Franciſc. in tracta.de præſcript.in quarta parte quartæ partis quæſtio.xxvj.colũ.lvj. ſed hodie.hîc ſtatuũtur decẽ anni omnibus ſiue decepto,ſiue tertio &omnibus. 3

Tèrtiò,non procedit hæc ordinatio in actibus in quibus non eſt dolus, circunuentio,vel metus,vt ſuperius in gloſſ.quarta dictum fuit. 4

Quartò,in tranſactione,prout dixi in gloſſ.ſexta,ſupra eo. 5

Quintò,in reſciſſione calculi ratione erroris,vt docui in gl.vj.ſupra eod. 6

Sextò,in contractibus factis per vxorem ſine mariti conſenſu,vt abundè tractaui ſuprà in gloſſ.ſeptima. 7

Septimò,in contractibus factis à furioſis,dementibus, prodigis, minoribus,& alijs id genus hominibus,vt concluſi ſuprà in gloſſ.nona. 8

Octauò,non procedit in contractu iurato.intellige tamen vt ſcripſi in gl. nona,& in gloſſ.xv.ſuprà. 9

Nonò,vitiatur in reſignatione beneficij dolo vel metu facta, vt abundè firmaui in gloſſ.xij.& xv.ſuperius. 10

Decimò, non procedit in eo, qui non eſt deceptus vltra dimidiam: vt 11

plenè

plenè probaui in gloſſ.xiiij.ſuprà eo.

12 Vndecimò,in contractu facto à valetudinario medico ſuo:vt in gloſ. xv. circa finem dixi.

13 Duodecimò,valeret proceſſus poſt decem annos, ſi non opponeretur: quia hîc non annullatur:vt docet Guido Papæ in ſtatuto ſi quis per literas. in verb.etiam abſque violentia.colum.vlti.per text.in clemen.ſæpe.in fin.de verbo.ſignificatio.ibi,ſi tamen in præmiſsis caſibus ſolennis ordo iudiciarius in toto,vel in parte non contradicentibus partibus obſeruetur, nõ erit proceſſus propter hoc irritus,nec etiam irritandus.Ang.& alijs in l.ſequitur. §. ſi viam.ff.de vſucapio.Imol.in c.fin.nume.27.de præſcriptio. Et ideo ſi poſt decem annos comprobarentur & interinarentur literæ à iudice,ſtatuto huius ordinationis non expreſſo,valeret ſententia,per l.j. §.item cùm contra, quæ ſenten.ſine appellatio.reſcindan.Bal.& Ange.in l.ſequitur. §. ſi viam.ff. de vſucapio.hoc expreſsè docet Guido Papę in ſtatuto ſi quis.in verb.etiam abſque,in fine. *Proceſſus poſt decem annos an valeat.*

14 Decimotertiò fallit,ſi aliquis litem conteſtaretur intra decem annos,tũc enim quia perpetuatio fit ad triginta,vel quadraginta annos poterit proſequi litem intra illud tempus.l.nam & poſteà. §.ſi is qui temporali.ff.de iureiuran.Et ideo ſi aliquis cœperit litem conteſtari ſuper cõtractu per metum facto,& lite conteſtata mortuus fuerit,poterũt eius hæredes proceſſum intra quadraginta annos proſequi, vt plenè ſcripſi in tracta. de effectibus litis conteſtatæ. *Lite conteſtata poſt decem annos proſequitur proceſſus.*

15 Decimoquartò,ſi quis impetrauerit literas ſubreptitias,& nullas ante decem annos,& illæ nullæ pronunciatæ fuerint,nunc deceptus vult alias impetrare poſt decem annos,arbitror hoc fieri poſſe: quia anni decem elapſi non fuerunt continui,vt requirit iſta ordinatio,& ſic vbi verba non conueniunt,nec diſpoſitio.l.iiij. §.toties.ff.de dam.infec. & quia nõ fuit negligẽs, & contra negligentes non currit præſcriptio.c.quia diuerſitatem.de conceſ. præben.gloſſ. & doc.in c.ij.ibidem. *Poſt decem annos an ſecundæ literæ impetrari poſſunt.*

16 Item per hanc literarum impetrationem & earum comprobationem interrupta eſt hæc præſcriptio.l.cùm notiſſimi. §.j.C.de præſcrip.triginta anno.& quia hæc decennalis præſcriptio ſuccedit in locum pręſcriptionis triginta annorum,quæ per ſolam conuentionem interrũpitur,dicto §.j. Ideo eodem iure regi debet.Bal.in l.ſuperuacuam.C.de tempo.in integ.reſtit. peten.refert Calca.conſi.lxxv.ſtatuimus.nu. 6. Imò iudicauit Senatus interruptionem eſſe per citationem nullam factam coram iudice incompetente,vt docet Aufrer.in ſtylo Parlamen.areſto cclxxvj. *Areſtum.*

17 Nec refragatur c.diſpendia.de reſcrip.in vj. vbi annullatis literis omnia annullantur.Reſpon.ibi eſt caſus diuerſus,nec ibi deciditur an is, qui impetrauit ſubreptitias literas, poſſit veras poſteà impetrare : ob id non obeſt. nempe doc.in c.cæterum,& in c.ex tenore.& c.ſuper literis,de reſcri. concludunt eum non prohiberi impetrare literas veras,qui falſas vel ſubreptitias,à quibus fuit excluſus,impetrauit:igitur poſt decem annos impetrabuntur literæ reſciſſionis verè,ſi quis reiectus fuerit ab obreptitijs & ſubreptitijs.

18 Decimoquintò,idem ſi pars decepta promiſerit non agere intra decẽ annos,vel durante vita patris,ſeu patroni.nã ſi pater aut patruus viuat decem *Non computatur tempus non valenti agere.*

annos & vltrà,tamen posteà poterit deceptus literas rescissionis impetrare, cùm durante tempore conuentionali agere non posset.& non valenti agere,non currit præscriptio.l.j.in fine.C. de annal. exceptio. & isti decem anni non computabuntur ei,nisi à die,quo agere potuit.l.quarta.§.penulti. ff. de precario.facit l.sicut in annos.quibus mod.vsusfruct. amitta. Bald. expresè docet in l.sicut.col.j. C. de præscript.triginta anno. & Ias. in dicta l.nam & posteà.§.si is qui temporali.ff.de iureiurand.& consi.ccxxvj.in præmissa.volu.ij.Iacobi.in l.fi.col.vlti.C.de repud.hæredita.

Agi debet intra trienniū si actio amplius nō duret.

19 Decimosextò,actiones quæ durant vltra decem annos hîc limitãtur, sed illæ quæ non tantum durant,sed per triennium,vt in l.fina.C.de repud.hæredita.vel per aliud breue tempus extinguuntur:quia hęc ordinatio,quę inducta est ad diminutionem,non operatur augmentum, l. legata inutiliter. ff.de lega.j.& sic oportet agere intra illud tempus,intra quod actio breuius durat.not.in insti.de perpe.& temporal.actio.& l.fi.C.de dolo.

De iniuria & delictis.

20 Decimoseptimò,non habet locum, si quis dolo intulerit mihi iniuriam, vel aliud delictum commiserit,vt hoc in text.comprehēdatur:quia iste text. loquitur in contractibus,vel distractibus,& sic non procedit in delictis,maximè in vsu loquendi.l. omnem.vbi doct. ff.de iudic.

Annullitas comprehendatur.

21 Decimooctauò,de nullitate contractus agi potest post decem annos vsque ad triginta,vt nullus contractus declaretur.l.& eleganter.ff. de dolo.gl. in l.sicut.C.de præscript.triginta annorum, & l.si vt proprius. C. quomodo & quando iudex.sic censuit Senatus anno 1534.die decimanona Martij facit quod scribit Ioan.Francisc.Balb.in tracta. de præscriptio. in quarta parte quartæ partis,quæstio.xxxij.colum.lxvj.de sententia nulla quanto tempore nulla dici posit.

Arestum.

Decimæ post decem annos petuntur.

22 Decimononò,non procedit in laico, qui se emisse dicit decimas à sacerdote.Nam si sacerdos velit rescissionem post decē annos petere , eidem permittetur ratione incapacitatis laici.c.causam.de præscript.vnde si dolo inductus curatus vendiderit decimas laico, & non egerit ad rescissionem intra decem annos,posteà agere poterit,etiam is qui alienauit:quia hic casus non comprehenditur hîc,c.si quis presbyterorum.de reb.eccle.non alienan.

Hæredes an post decē annos agere posint.

23 Vigesimò,non habet locum in hærede ignorante alienationem & lęsionem,cui si currit tempus,saltem restitueretur.Bartol.in l. j. §. si quis autem. ff.de itine.actuq; priuato. plenè Ioan. Francisc. Balb. in tracta. præscript.in quarta parte quartæ partis,quæstio.xxviij.& sequen.& ita fuit visum curiæ magnæ Neapol.vt est in decisio.Neapolit.xxxvij.quædam altruda. colū. ij. abundè Tiraquel.in tract. de vtroque retractu in prima parte §.xxxv. glo. iiij.nempe qui in alterius locum succedunt iustam ignorantię causam habere dicuntur.l.qui in alterius.ff.de regu.iuris. facit l.genero. ff. de his qui not. infamia.ita consuluit Alexan.in consi.cxxxviij.Lanzalotus.col.ij.in secundo volumi.inchoata tamen contra defunctum curret contra hæredem. glos.in l.j.C.si aduersus vsucap.Bartol.in l.fina.in quibus cau.in integrum resti. non est necess. Ias. consil.ccxxvj.in præmissa.col.ij.in secundo volumi.sed vix in hoc regno post decem annos restituetur, vt rigor ordinationis seruetur: & ne quotidie lites oriantur,& suscitentur.

Euictionis obligatio an præscribatur.

24 Vigesimoprimò, non habet locum in euictione, de qua possum agere etiam post

etiam post x.ann.contra venditorem,si res à me sit euicta, quæ actio non nascitur nisi re euicta.l.qui rem,& l.si post.C.de euict.gl.in l.empti actio.C. de euic.Pan.cons.xxij.quidam Ioan.col.ij.in ij.vol.& plenè scribit Io. Frācis. in trac.de prę scr.in v.parte v.partis.q.iij.etiā quia iste text.loquitur de rescissione contractus vel actus,vt nō possit agi ad aliud non prohibet,vtpote ad hanc euictionem.

25 Vigesimosecundò,in contractu simulato non habebit locum:quia post decem annos,& etiam perpetuò poterit agi,quia nūquam fuit animus obligandi vt in rub.C.plus valere quod agitur.nec hîc comprehenditur.Bal.in c.si cautio.col.j.de fid.instr.allegat corruptè,sed vult allegare gl.singu.in l.si voluntate.C.de dot.promiss.contractus enim simulatus non potest dici contractus,sicut dixi in instrumento in trac.de lit.oblig.in gl.ix.vers.sextò opponitur.plenè Cæp.in trac.de simu.contr.Bal.cons.cccxxij.vtrum.in j.vol. *De contractu simulato.*

26 Vigesimotertiò,non habet locum in exceptione nō numeratæ pecuniæ, quæ etiam poterit opponi & probari,ac peti instrumentū rescindi post decem ann.Fel.& alij in c.si cautio.de fid.instr.abundè scripsi in trac.de chyr. recog.quia non comprehenditur hic casus in hoc tex. *De exceptione nō numeratæ pecuniæ.*

27 Vigesimoquartò,si iusto fuerit impedimento detentus per decem annos, puta quia fuit captus,& sic non potuit agere,quia non valenti agere nō currit præscriptio.l.j.C.de ann.excep.Bar.in l.senatus.ff.de off.prę si.Ias.in §.rursus.nu.24.de act.in inst.Ioan.Francis.Balb.in tract.præscr.in j.parte sextę partis,in xxij.casu.Et ideo minor hîc non comprehenditur,vt in l.fi.C. in quibus causis in integrum restitutio non est necess. hoc scribit Corne. consil. xxxv.semper.colum.ij.in iij.vol. *De capto nō valente agere.* *Idem in minore.*

28 Vigesimoquintò,si quis impetrauerit literas rescissionis contractus vel transactionis,non tenetur pars procedere super verificatione literarum, nisi prius facta solutione,& hoc debet iudicari per iudicem,cui literæ dirigūtur, quod per modum prouisionis soluat & impleatur contractus, nisi incontinenti appareret contractum rescindendum, vt fuit dictum in hoc senatu anno 1514.die v.Iulij inter Raoul Vernon,& Ioachin Gillier,vt abundantius scripsi in trac.de sen.prouis.& suprà in gl.iiij. *Solutio fieri debet pendente processu.* *Arestum.*

29 Vigesimosextò,non procedit in exceptione: nam perpetuò excipere quis poterit,vnde si dolo me induxeris ad vendendum, & ego dolo te ad maius pretium dandum,in quo sis deceptus,si agas,ergo perpetuò excipere potero,quia temporalia ad agendum sunt perpetua ad excipiendum,per l.purè. §.fi.ff.de dol.exce.doct.in c.plerunque.& c.si autem.de rescr.Iac.in l.si ex falsis.col.pen.C.de transac.& superius dictum fuit. *Excipit quis perpetuò.*

Vltimò,non valet cautela quam posuit Chass.in consuet.Burgun.in rub. *des forests*.§.viij.gl.j.circa finē,quæ talis est,vt is qui præscripsit,impetret rescriptū continens hanc clausulam,quòd iudex,cui directę sunt literæ,procedat cum summa æquitate,tunc quia naturalis obligatio non est per præscriptionē sublata,nō poterit opponi exceptio prę scriptionis,quę est iniquū prę sidium teste Bal.in l.j.C.de prę scr.xxx.ann.Soc.cons.lxxxvj.consilijs.col.penul.vol.j.& in consi.clxvj.in caus.col.pen.in ij.vol.& Fel.in rub. de præscriptionibus.col.ij.sed quia per prę scriptionē est ius quæsitū prę scribenti,quod non potest iudex tollere in vim huius clausulæ : & ideo in praxi non serua- *Cautela Chas. reprobatur.*

retur. Alias limitationes quibet per se colligere poterit ex his maximè quæ in sequentibus dicentur, & in præcedentibus scripta sunt.

Continuelz.

GLOSSA XX.

Continuum tempus requiritur, et an interruptum cõiungatur.

NON ERGO habebit locum, si quis primò possederit per 1
quinque annos, posteà interrumpatur, & demũ per alios quinque annos possederit: quia non coniunguntur tempora, cùm hîc dicatur continuos annos, & non dicitur cõtinuum, quod est interruptum, & non se tenet, vt probatur in l. continuus. ff. de verborum obligatio. scripsi quando coniungantur tempora in tract. nominatio. quæstio. xj. numer. 7. quia hoc tempus continuum est de forma expressum hîc: ergo si interruptum sit, non coniungetur, quia non est continuum. Bar. in l. fi. §. quoties. ff. de publica. Ias. in l. si idem. ff. de iuris. omnium iudic. Alexand. consilio xxxiiij. in v. volumi. abundè scripsi in concorda. Franciæ, in rubr. de mandat. §. j. in glo. decem. & Chassa. in consuetud. Burg. in rub. *des iustices.* §. ij. & gl. *par lespace.* Et quãdo dicatur continuum, vide quæ scripsi in l. notionem. §. continentes. ff. de verb. signifi.

Si tamen aliquis possederit post emptionẽ factam, per sex annos, & post- 2
eà moriatur relictis filijs impuberibus, qui possideant per quatuor annos, tunc fiet coniunctio, & accessio huius temporis, quia nõ est interruptio ad excludendum venditorem: itaq; post decem annos agere venditor non poterit per l. Pomponius. ff. de acquirend. possessio. Ioan. Francis. Balb. in tracta. de præscriptio. in ij. parte tertiæ partis principal. q. xij. & ego abundè scripsi in tract. de pacific. possessorib. nu. 267. cum seq.

A conter du iour, que lesditz contratz, distratz ou autres actes auront este faitz.

GLOSSA XXI.

Decem anni à quo tẽpore computentur.

HIC declaratur quando tempus computetur, videlicet à 1
die contractus, vel actus facti, si tamen fiat venditio cum pacto de retrovendendo ad tres annos, tempus cõputabitur à die vltima trium annorũ, quia tunc contractus est factus, quando habet perfectionem. l. rei appellatione. §. opere. ff. de verbo. signifi. l. ij. §. versum. ff. de in rem vers. & suprà dixi in glo.

Ideo computatur etiã tempus à die maioris ætatis, quia illud tẽpus sub- 2
ducitur, & sic à die xxv. annor. hi decem anni cõputãtur, vel ab illo die quo consuetudo reputat illum maiorem, vt tantũ operetur fictio in casu ficto, quantum veritas in casu vero. l. filio. ff. de liber. & posth. vide tamen quæ dico articu. ij. in tract. de resti. & releuament. gl. v. vbi certũ præstituitur tẽpus agẽdi, videlicet xxxv. anni, intra quos agere debet minor, & si beneficio ætatis non egerit, habebit decem annos iure maioris, si fortè sit deceptus vltra dimidium iusti pretij, vel alia ex causa maior rescindere posset contractum, poterit & hic maior factus.

Quid si hodie fuerit contractus factus, sed cõuentũ fuit quòd non vta- 3
tur eo ante talẽ diẽ, an ante illũ diem cõputetur tẽpus, videlicet si in mense

Ianuario

Ianuario sit factus contractus, & dictum fuit quòd hoc anno non tradetur res ei sed anno futuro, tunc decem anni incipient anno futuro, & non antè, quia nō dicitur anteà contractus factus & perfectus. l.j.C.de peric. & com. rei ven. & l.j. & ij. quando liceat ab emptio. discedere.

4 Item quidam egit ad rescindendum transactionem, quam mecum inierat, dicens se læsum, licet non esset: ego tamen reus eram lęsus, licet ignorarem, confirmata est transactio per arestū, posteà volo ego reus agere sciēs læsionem, & dicere me læsum ex illa transactione, quā ego defendi. quæritur an possim, & post decē annos, quia volo subducere tempus processus de medio, quid iuris? quæstiones hę pendēt in senatu, eas nunc non decido: expectans tēpus quo operępreciū erit, & quod matura deliberatione senatus decidantur. Itē vidi tēpus computari à die saysinæ, seu inuestituræ per dominū factę, & ita censuit senatus in anno ad retrahendum rem venditam per consanguineum, vt docet Aufr. in styl. parl. aresto cccxxxviij. cum domina. *Transactio confirmata per arestum an rescindatur.* *Arestum.*

5 Requisita in hoc tex. no. Primū requirit iste tex. cōtractū, distractū, vel aliū actū, quia oportet ꝙ sit id, quod debet rescindi, nā quod non est non rescinditur, l. nam & si sub conditione. §. post defectum, ff. de iniust. & rupt. test. *In text. requisita.*

6 Secundò, requiritur quòd contractus, vel alius actus fundetur super dolo, fraude, metu, violentia seu deceptione vltra dimidiam, alioqui si aliter esset, non comprehenderetur hîc, vt superius dictum fuit.

7 Tertiò, requiritur quòd lapsi fuerint decem anni à die celebrati contractus, antequàm quis conquestus fuerit, ibi *Par le laps*. vel à die quo cessat metus, vel aliud impedimentum, vt sequitur in gl. seq.

8 Quartò, requiritur quòd illi decem anni completi fuerint, & sic incœpti non sufficiunt. l. qua ætate. ff. de test. c. cùm in cunctis. in prin. de elect.

9 Quintò, quòd illi decem anni sint continui, vnde interpolati nō prosunt, l. iij. ff. de min. dixi superius in gl. præcedenti.

10 Sextò, requiritur quòd decem anni sint elapsi, non solùm à die celebrati contractus, verùm à die quo cessat metus & impedimentum, vt sequitur in gloss. seq.

11 Sed quæritur de ista rescissione coram quo iudice peti possit, an coram iudice rei sitæ, an domicilij, & super hoc video tres diuersas sentētias. Prima est, quod debeat tractari corā iudice domicilij, & nō rei sitę. per tex. in l. quoniā. ibi eius adire te prouincię pręsidē, in qua domiciliū habēt, quos cōuenis. C. vbi & apud quem cog. in inte. agit. sit. quia actio ex vendito datur ad rescindendum. l. ex empto. §. si quis virginem. ff. de actio. empt. doct. in d. l. ij. & actio ex vendito est personalis, ergo coram iudice domicilij intendi potest. *Coram quo iudice rescissio contractus petatur.*

12 Secunda, quòd coram iudice rei sitæ, per l. fi. & per totum. C. vbi in rem act. exer. deb. c. sanè. de for. comp. facit l. qui proprio. §. itē quęritur. ff. de procu. alioqui iudex domicilij non posset mandare sententiam executioni, & sic esset elusoria, contra l. si prætor. ff. de iud.

13 Tertia opinio erat, quòd in electione actoris sit, corā quo iudice agere velet, vel corā iudice domicilij, vel coram iudice rei sitę, quia quādo agitur de cōtractus rescissione, agitur de actione personali in rē scripta. Ideo illa electio actori remanet, in l. fi. C. vbi in rem act. & l. j. vbi de hære. agit. Bar. in l. forma. ff. de censib. Bal. in l. fi. col. j. & ij. C. de longi temporis præscrip. Innoc. in c. ex

udiciumre cindens & rescissoriũ cumulãtur. ex parte.& cap.postulasti.de foro compe.Panor.in c.fi.numero 43.Ibid.† Et 14 quia causa euitandi circuitum iudicium rescindens & rescissorium cumulantur in eodẽ iudicio in Francia,& ex æquitate vt cõcludit Guido pape in decis.Delphinal.q.cxliij.an prætendens se læsum.Io.Fabr. in §. rursus. de actio.in institu.imò hodie non habemus iudiciũ rescindens. dicit Gomes. in d.§.rursus.col.iij.verũ est separatũ à rescissorio,sed adhuc in vtroq; cõcluditur,vt dixi in tract.de resti.& releua.artic.ij.gl.v.& doct.in l.ab hostibus.§. *Iudex retractus quis sit* sed quod simpliciter.ff.ex quibus caus.maior.†Et quamuis de iure episcopus esset iudex iudicij præparantis,tamen hodie iudex laicus cui diriguntur 15 literę rescissionis,& qui est iudex iudicij pręparati,est iudex iudicij pręparãtis.l.ordinarij.C.de rei vendic.vbi Bal.& istam sententiam in retractu seruã *Arestum.* dam approbauit senatus anno 1544.die xxiij.Decembris in pronuntiatione natiuitatis.† Sed hodie seruatur prima opinio,vt rescissio fiat coram iudice 16 *Arestum.* domicilij,vt fuit decisum anno 1544.die Martij decima,quod est notãdum, etiã vltima sentẽtia quoad electionẽ nõ reprobatur,vt dictũ fuit superius.

Et que la cause de crainte violence.

GLOSSA XXII.

Durãte metu non cõputatur tempus. SVPERIVS dictum fuit hos decem annos computãdos à die contractus celebrati & perfecti,quod est verum,quando nullum suberat impedimẽtum,sed quãdo subest impedimentum iuris vel facti,tunc computatur ab illo die,quo cessat impedimentum per istum tex.iuri conformem.

Et sic quandiu durat metus,vel violentia,nunquam præscribitur, vnde 2 *De vxore verberata vt rem venderet, quando agatur.* si vxor fuerit verberata per virum,vt venditioni rei suæ consentiret, tunc quandiu durabit matrimonium,nõ cessat metus,quia iterum verberaretur si ageret,ideo à morte viri habet vxor decem annos ad rescindẽdum contractum.l.si per impressionem.C.de his quæ vi metúsve causa fiunt. doct. in l.interpositas.C.de transactio.Bar.in l. penul.in fi.ff.de condi.ob turpem caus. limitatur per Feli.in c.causam matrimonij.de offi.deleg.& Francis. in d.l.interpositas.in fi.

3 Item qui metu se in carceribus obligauit ad soluendum decem sub pœna carceris,soluens posteà extra carceres præsumitur per metum,quia non *Extra carceres an duret metus.* præsumitur purgatus metus,quando semper instat.l.pe.ff quod me. caus.l. qui neque.§.solutum.de verb.sig.sic consuluit Calca.consi.cxiij.Primò nun quid,& Deci.consi.ccxix.viso puncto.col.iij.

4 Notandum etiam censent doct.quòd si quis probauit verbera, vel metum,debet probare interuenisse ex eadẽ causa,videlicet vt faceret illũ contractum,de quo agitur,nec sufficeret probare simpliciter verbera interuenisse,vt videtur innuere Inno.in c.accedens.de cõuersio.couiugato. & in c. *Probare quis debet ex eadẽ causa metum interuenisse.* cùm locũ.vbi etiam Io.Andræ.de sponsal.ideo si quis alium in carceres detrusit,vt pecuniã ab eo extorqueret,si alium cõtractũ faciat,valet: quia ob illum cõtractũ non fuit adhibitus metus.l.qui in carcerẽ.ff.quod met. caus. l.qui à latronibus.de testa.& ista opinio fuit approbata in magno cõsi.Neapolit.vt habetur in decis.cclxvj.quidam maritus.

5 Ista sentẽtia est subtilis & pulchra,sed nõ seruatur in forẽsi iudicio in Frãcia,quia

ciæ,quia metus adhibitus in vno actu,præsumitur in alijs durare. d.c. accedens.nisi fuerit purgatus.l.j.§.quæ onerandæ. ff. quarum rer.act. non det.l. metum magna,quod met.caus.& d.l.si per impressionem.Panor.in c.j. in fi. quod met.cau.& in c.causam matrimonij.de offi.deleg.

6 Vnde scribit Cy.in l.ij.C.de his quę vi metúsve caus.fiunt,quòd si semel officialis mihi metum intulit,durabit ille metus,quandiu erit in officio. Bal. in l.nouissimè.quòd falso tut.author.gestum est.Alex.consi.j.in iij . vol.vbi etiam dicunt paria esse fieri aliquid coactè,vel timore coactionis.& idē operatur probabilis suspicio tormentorum,quod ipsorum illatio.Dyn.in d.l.nouissimè.Bal.in d.l.interpositas.C.de trans.& qui soluit nulla coactione adhibita,sciens tamen se posse cogi,dicitur inuitus soluisse,teste Io.And.in regu. bona fides,in prin.de reg.iur.in vj.refert & sequitur Ias.in l.penul.col. fi.ff.de cond.ob tur.cau.Ideo quando probantur verbera iniustè illata,licet non ex illa causa,tamen ex simili iniusta,quia in alia causa inest timor adhuc illorū verberum,& in ista causa de qua agitur,timet verberari, sicut in alia causa: ideo sufficit simplex illa probatio verberum,& ita seruatur in actu iudiciario,quicquid in contrarium de stricto iure dicatur. *Metus officialis quando cessare dicatur.*

7 Imò fortius dicerem,quod si pars aduersa vellet probare verbera ex alia causa interuenisse, non reciperetur, cùm sufficiat metus seu suspitio metus per suprà dicta, nisi vellet ex alia iusta causa & diuersa interuenisse, vtpote quia vxor fuerat inuenta in adulterio, & ob id verberata , ista verbera non probabunt metu in alia causa.

8 Et sic spōtanea solutio purgat metū.l.ij.C.eo.quid si metu ꝓmisi decē,vel metu vendidi rē,an solues partē videatur metus purgatus in residuo,& breui considerandi sunt sequentes casus.Primus est,quòd si soluero quicquā ratione contractus,vel alterius actus indiuisibilis pręcedētis,tūc soluēdo partē totū actū &contractū approbare videor,vt si fueris coactus emere domū meā,si spōte partē pretij solueris,reliquū soluere teneberis, quia totū approbare videris.l.j.ff.de poll.l.cùm eiusdem,ff.de ædil.edic.quia pars contractus non censetur approbari,cùm pars hoc non dixerit,ideo totū approbâsse videtur,cùm non appareat,de qua parte l.j.C. de fideicommis. & ibi doct. *Soluens partem sponte an videatur purgare metum in toto.*

9 Secundus casus est,si solutio partis pecunię respiciat ipsam solā stipulationē pecunię,non alium contractū,tunc soluendo partē, non videtur in reliquo purgatus metus,tum quia non potest pręsumi donatio de eo,quod nō est solutum,quia non videtur quis iactare suū.l.cùm de indebito.in fin.ff.de prob.& actus agentiū non operantur vltra intentionem eorū.l.non omnis. ff.si cer.pe.& quia non censetur de reliquo cogitatum.l.cum aquiliana.ff.de trans.& in diuisibilibus vna pars alteram non probat,reg.vtile.de reg.iur. in vj.l.pecunię.de vsur.ff.maximè in eo qui soluit pro eo, pro quo non tenebatur,& pro hoc est tex.expressus in l.fi.C.ne vxor pro marito,secus si teneretur,vt in patre,in d.l. sed Iulianus.in fi.ff.ad Maced. & solutio vnius rei non purgat metum in alia.l.voluntariæ.C.de excus.tut.

10 Non refragatur d.l.sed Iulia.§.fi.ff.ad Mace.vbi si paterfa.cœperit soluere partem,vel filiusfa.effectus paterfa.ratum censetur habere totum cōtractū, & ideo cessat senatusc.exceptio.respon.dicunt quidam iurisconsul. ibi non exprimere quod habeat ratum in residuo , quod non soluit,sed melius dici

potest, q̄ ibi pater approbauit, vel filiusfa. illud ad quod efficaciter & ex æquitate naturali tenebatur, quia res data erat. Sed in casu metus is, qui sic promisit nihil recipiet, ergo ex bono & ęquo non tenetur, ob id soluendo partē non videtur totum approbare, nisi quatenus soluitur, & vbi est saltem naturaliter debitum ex causa non odiosa, solutio partis probat aliam partem, vt dicit glo. in d.l. fi. C. ne vxor pro marito.

Soluens vni sponte purgat metum quoad aliū.

Tertius casus, spontanea solutio facta vni, purgat metum etiam quoad al 11
terum. vnde si per metum duobus promiserim, & vni soluam sponte, metus etiam quoad alterum censetur esse purgatus. arg. l. cui fundus. ff. de cond. & demonstr. glos. & doct. in l. non dubium. C. de testa. quia inspicitur spontanea solutio, & res, non persona, per d.l. fina. C. quod met. caus. ideo sufficit si vni solutum sit, quamuis Ias. hoc cogitandum reliquerit, in l. si ob turpem. ff. de condict. ob turp. caus.

Ou autre cause legitime, empeschant de droit ou fait, la poursuitte desdites rescisions, cessera.

GLOSSA XXIII.

Duplex impedimētum

ET SIC duplex est impedimentum, iuris videlicet & facti, 1
& dicitur causa legitima hîc, quia à iure probata, impedimētum iuris est, si à iure probatum fuerit impedimentum, vt in filiofa. qui si non agat intra decē annos viuente patre, posteà mortuo patre audietur: quia in vita patris agere nō potuit patre nolente consentire: & quia nihil habebat ad agendū, & quia ei erat dedecori inuito patre agere contra eum. ideo filiofam. in omnibus casibus in quibus habent res, quæ patribus minimè acquiruntur, nullam temporalem exceptionem opponere posse statuit Imperator, nisi ex quo mouere actionem potuerunt, idest postquàm manu paterna, vel eius in cuius potestate erant constituti, fuerint liberati: quis enim incusare eos poterit si hoc non fecerunt? quod si maluerunt minimè adimplere, l. obuiāte valebāt. l. j. in fi. C. de ann. exce. l. in rebus. C. de iur. dot. ibi ea mulieribus ex eo tēpore donātur, ex quo possunt actiones mouere. & ista est naturalis regula, vbi non est negligentia, ibi nō debet esse pœna. Bal. in auth. nisi. C. de bon. mat. Ias. cons. cxviij. contra donationem, in fi. vol. iiij. & cons. cxxxviij. in pręsenti, in fi. ibid. Bar. in l. senatuscōsulto. ff. de offi. pręsi. non enim negligētibus subuenitur, sed necessitate rerum impeditis. l. non enim. ex quib. caus. maio.

Excōmunicato iniuste non currit tempus.

Item si quis fuerit excommunicatus, est iure impeditus agere. c. intelleximus. de iud. c. j. vbi doc. de præscr. & melius in c. quia diuersitatem. de concess. præb. ideo non currit tempus si iniustè, vel saltem restituetur. Pan. & alij in c. cùm inter. de excep. Aufr. in decis. Tholo. quæst. lxxvj. 2

Idem si prætoris copiam non habuit. l. j. in fi. ff. de diuer. & temp. præscri- 3
ptio. l. j. §. dies. quando appellandum sit.

Præscriptio non inchoatur cōtra minorē, sed inchoata perficitur.

Idem iuris est in minore, vt non inchoetur pręscriptio in persona sua, sed 4
inchoata perfici potest, sed ipse restituetur. tex. in l. ait prætor. §. sed quòd simpliciter, vbi glos. & doct. ff. ex quib. caus. maio. Aufrer. in decis. Thol. q. xcij. l. Æmylius. ff. de minorib.

Idem in furioso, amente, & alijs qui facto valetudinis suæ aduersæ impe- 5
diuntur, quia isti pupillis æquiparantur. l. in negotijs. ff. de reg. iur.

Impedi-

6 Impedimentum verò facti est, quando de facto quis experiundi potestatem non habet, vtpote quia ab hostibus captus sit, non computantur ei isti decem anni, nisi ab eo tempore, quo reuersus fuerit. l. j. l. itē ei. & l. seq. & per totum. ff. ex quib. cau. maio. *Facti impedimentum quid sit.*

7 Idem si reip. causa absit. d. l. j. & per tot. ff. ex quib. cau. maio. nisi affectauerit, l. item hi. cum l. seq. ibid. §. item tria. de excu. tut. in inst.

8 Idem si in vinculis detentus longo tempore fuerit. l. j. & l. ait prętor. ff. ex quib. caus. maio. & l. succurritur. vide quæ scripsi in l. qui neque. ff. de ver. sig.

9 Vel si tempestate in aliquo loco, vel regione retineatur, vt neque experiri, neque mandare possit. l. j. ff. de diuers. & temporal. præscr. intelligite vt in l. ij. ff. si quis cautio.

10 Idem si à valetudine impeditur, vt mandare non possit, etiam experiundi potestatem habere non censetur. d. l. prima. de diuers. & dicta l. secunda, si quis cautio. alia impedimenta scripsi in gloss. concordat. in §. j. in verbo impedimento. rub. de coll.

11 Etiam hoc procedit in præscriptione statutorum & ordinationū, vt consuluit Panor. in consi. xxij. quidam. Io. col. ij. in ij. vol. quia statutum vel ordinatio debet intelligi secundum iuris interpretationem. l. ij. C. de nox. c. cùm dilectus. & c. ad audientiam. de cleric. non resid.

12 Intellige siue impediantur de iure, siue de facto, siue de iure & de facto simul, quoniam mistum in hoc est fortius simplicibus: ideo comprehenditur. l. certi condictio. §. quoniam. vbi glo. & doct. ff. si cert. pet. doct. in l. ij. de verbor. oblig.

13 Limitantur prædicta, quando ille impeditus potuit remouere impedimentum, tunc currit eidem tempus. gl. & doc. in c. quia. de conces. pręb. per l. qui potest facere. ff. de reg. iur. Fel. plenè in c. ex transmissa. de præscri. Alex. in l. si constante. §. j. in fi. ff. sol. ma. & abundè Io. Fran. Bal. in tract. præscr. in j. parte sextæ partis, in xxij. casu vbi alia videri poterunt. *Impedito, si possit impedimentū tollere, currit præscriptio.*

14 In practica notandum est, quòd agere volens ad contractus, vel alicuius actus rescissionem, debet facere sequentia. *Praxis volentis agere ad contractus vel actus rescissionem.*

Primò, literas impetrare debet, in quibus facti veritatem inserat, & precibus suis manifestè rem narret principi. l. precibus. C. de impu. postquàm consuluerit peritos, vt scripsi in proœ. ord. in j. Tomo.

15 Secundò, absolutionem à iuramento petere debet ab episcopo, vel eius vicario. c. j. vbi doct. de iureiur. *Absolutio iuramēti sine causæ cognitione an dari debeat.*

16 Sed cùm hæc petitio absolutionis à iuramento sit quędam restitutio, non est admittenda sine expressione causæ, nec valet absolutio sine causa, vt docet Inno. in c. cùm inter. de renun. gl. in c. iij. de iureiur. gl. Panor. & alij in c. non est. de voto & vot. redempt.

17 Et ideo requiritur ante concessionem ipsius causæ cognitio, teste Inn. in c. ad aures. de his quę vi metúsve caus. fiunt. Fed. consil. ccc. factum tale est, debitor promisit. Anch. consi. cxciiij. prædictis. Fel. plenè in c. ecclesia. col. ix. de const. refert Hypp. in l. j. §. præterea. nu. 101. de quæst. ff.

18 Sed hoc iure non vtimur in Francia: nam sufficit episcopo seu eius vicario ostēdere literas Regias, & ipse statim dispēsat sine alia causæ cognitione, vel alterius partis vocatione, vt plenè scripsi in interpre. l. quòd iussit. in fin. ff. de

re iudi.Nam si iudex,qui de literarũ veritate cognoscit, videt dispensationẽ factam cum falsa causa,impetrantem quomodo literarum priuat & reijcit, & in expensis condẽnat,& sic illa dispensatio nõ proderit impetranti,nisi vt nõ sit periurus petẽdo rescissionẽ,sed ob hoc nõ fiet literarum approbatio.

Tertiò,literis impetratis debet pars citare aduersarium suum ad videndum literas comprobari,seu vt practici dicunt interinari, quia in omni negotio citanda est pars.l.de vnoquoque.ff.de re iud. 19

Petitio & conclusio in literarũ approbatione.

Quartò,actor debet in prima comparitione suas petere literas approbari,& solent sic practici dicere.Primò in iudicio rescindenti concludunt sic.*Ie concluz à l'enterinement des letres Royaux,& en enterinant lesdites letres,que ledit contrat soit cassé,rescindé & annullé.* Nunc sequitur iudiciũ rescissorium *Et en ce faisant,l'acheteur soit cõtraint à rendre & restituer ladite maison vẽdue,& laisser iouyr ledit vendeur comme de sa propre maison,offrant rendre audit defendeur le sort principal, & loyaux coustemens de telle vendition, ou à tout le moins,que ledit defendeur soit contraint à supplier audit demandeur le iuste pris de ladite vendition,qui est tel.* quod pretium declarabit venditor. Ista est communis praxis Franciæ,quæ probatur in d.l.ij.C.de rescin.vendi. alia dico in trac.de excep.q.vltima. 20

Quintò,videtis in conclusione duo peti,videlicet vt contractus rescindatur vel alius actus,& rescissione facta reddatur res,& restituatur.Bal.in d. l.ij.& si reus opponat exceptionẽ litis finitę,vel trãsactionis,& sic ad fines nõ recipiẽdi tendat,& iudex dicat illum defendere debere literis,si appellet male appellatum iudicauit curia in conuẽtibus iuridicis Molinis habitis anno domi. 1540.die xvj.Septembris:quia respondere debet pars, & se defendere contra literas,& rationes allegare,cur comprobari non debeant. 21

Arestum.

Sextò debet offerre actor pretium,quod emptor tradidit cum expensis, & vt dicunt *les loyaux cousts*.l.intra.§.vendentibus.ff.de mino. 22

Septimò,petit vt saltem iustum suppleatur pretium,quod probatur in d. l.ij.& c.cum causa.de emp.& si pretium suppleatur ex illa pretij parte laudimia debentur,quia est pars pretij:& ita censuit senatus,& isti processus rescissionum iudicantur per commissarios ex decreto curiæ, licet ordinatio de his non loquatur. 23

Arestum.

Octauò,illud declarare venditor debet.Hęc in summa in hoc libello continentur,quæ sunt notanda in praxi,quia multa alia superflua scribunt doc. quę omitto:quia nõ seruãtur in praxi.ista tamẽ vidi pręcipua,& tãquã pupilla oculi hactenus seruata,obid ea tibi bone lector offero,quę si grato animo exceperis,alia tibi pręstare tuus me coget bonus genius.de pręd ictis interim ago & perpetuò agã Deo opt. max.& Reginę cęlorũ immẽsas gratias. Amẽ. 24

Spes mea Christus.

Ad lectorem Tetrastichon.

Qui cupis extemplò varios ediscere iuris
Flores,huc adigas lumina bina citò.
Nil nisi delectum promit siquidem hortulus iste,
Lectori semper munera grata ferens.

TRACTATVS DE MERCATORIBVS ET NEGOTIATORIBVS, ET QVIBVS MERCARI SIT PROHIBITVM.

Rubri. Des marchans, & à qui est prohibé marchander.

IN PRIMIS DICENDVM ESSET hîc, qui dicatur mercatores, & qui negotiatores, quíve artifices, ac mechanici. verùm quia tractatui de Mercator. minutatim venden. inferius conuenire maximè vidi: ob id ibidem illa pertractabo, vltimã rub. partem nunc prosequens videlicet.

Mercari à iure quibus est prohibitum.

Quibus mercari, & negotiari sit prohibitum? Respond. de iure canonico clericis maximè, in rubri. ne clerici, vel monachi negot. seculari. se immis. & in c. canonum. xiiij. q. quarta. & dicit Diuus Hieronymus, negotiatorem clericum ex inope diuitem, & ex ignobili gloriosum quasi quandam pestem fuge, ca. negotiatorem. lxxxviij. distinctio. & c. sequen. ibidem. & Sanctus Paulus ij. ad Tymoth. ij. Nemo deo militans implicat se negotijs secularibus, vt ei placeat, cui se probauit Et isti mercatores vendendo multoties iniquum petunt, vt æquum ferant (vt adagio dicitur) & per arestum fuit dictum, quòd Archiepiscopus Tholosanus moneret clericos, ne mercaturã exercerent, alioqui eos non defenderet, vt no. Aufre. in stylo parlam. aresto clxxxiij. item dictum fuit.

Arestum.

Nobiles & milites negotiari prohibentur.

Secundò, prohibetur nobilibus. l. nobiliores. C. de commer. & mercator. alioqui amittunt nobilitatem. Bar. in l. prima. C. de digna. lib. xij. & scripsi in dicto tracta. de mercator. minutatim vẽden. quomodo sic amissam possint recuperare.

Tertiò, mercari prohibetur militibus. l. milites. C. locati. & l. j. C. negotiator. ne milit. lib. xij. ne omisso armorum vsu ad negotiationes se cõferant. d. l. milites. vbi etiam dicit: armis autem & non priuatis negotijs occupentur. Sunt autem alij prohibiti, de quibus extat super hoc lex Regia, Ioan. olim Franciæ Regis artic. sexto, vt sequitur.

Iean *Article. 6.*

Articulus primus.

Item pource que nous auons ouy & entendu, que aucuns de noz officiers marchandent & font marché de diuerses marchandises.

GLOSSA 1.

Mercator in pluribus rebus negotiari potest.

NON est prohibitum mercatori in diuersis rebus negotiari, sed alteri sic: vt hîc. & l. legatis seruis. §. si vnus. ff. de leg. iij. vnde mercatori pannorum non est prohibitum, sed laudandum propositum, vt libris cudendis laborem, & precium statuat, vt inferius probabitur.

Parquoy marchandise est fort empirée,& no stre peuple greué:si auons ordonné par meure deliberation de conseil,que nulz de noz of ficiers.

GLOSSA II.

Officiales Regij negotiari prohibentur.

QVAMVIS hîc prohibeat generaliter, vt nullus officium obtinens Regium possit mercaturam exercere,& exempla non restringât regulam.l.nam quod liquidè.ff.de penu leg. tamen hic tex.posteà restringit ad eos, qui hîc enumerâtur per verbum *c'est à sauoir*,vbi quos vult enumerat : maximè quia ordinatio est odiosa & correctoria : ob id non extendetur per l. cùm quidam. ff.de libe.& posthum.Alexan.consil.cxlj.in secundo volu.& Paul. Piccus in rep.in l.in quartam.col.xxxviij.ff.ad leg.Falc.vnde officiales Regij parua habentes officia hîc non comprehenduntur.

C'est à sçauoir gens de nostre grand conseil.

GLOSSA III

Magni consilij officiales mercari prohibiti.

Gens du Roy nomine qui veniât.

PROHIBET Rex gentibus magni cõsilij ne mercaturã exerceant,& est phrasis gallici sermonis, in quo dicitur : *les gens du Roy*,& communiter in curia intelligimus aduocatos,& procuratorem Regios: *gens du parlement*, præsides & consiliarios parlamenti: *gens du conseil*. Consiliarios magni consilij,necnon magistros libellorum & Cancellarium. hîc igitur comprehenduntur non solùm consiliarij magni consilij, verùm etiam aduocati & procuratores Regis in illo consilio,sed non alij,qui non sunt Regis officiales,vt procuratores,aduocati,aut solicitatores priuatorum. de hoc consilio dicitur in titulo,*du grand conseil* suprà,ideo hîc alia non tractabo.

Item hîc pręmisit consilium magnum parlamentis,quia Regi proximũ: & an curijs parlamentorum sit præferendnm:plenè scribit Io. Montagne,in tract.de author.præstand.sacri magni consilij , & ibi Boëri.in addi.ad eum. alibi dixi se habere tanquam excedentia,&excessa.

Gens de parlement & des requestes.

GLOSSA IIII.

Gẽs de parlement.

SVB his cõprehendũtur pręsides,magistri libellorũ,cõsiliarij Aduocati Regij & procuratores : itidẽ etiã notarij quatuor ibidẽ præfecti,cũ sint gentes parlamẽti:vnde Claudius tribunusplebis legem aduersus senatum tulit,ne quis senator senatorísve pater maritimã nauim,quę plusquàm trecentarũ esset amphorarũ haberet:eam enim satis esse ad vectandos fructus suos ex agris,nã quæstus omnis patribus visus est indecorus,vt author est Liuius , & refert d.Tiraq.in trac.nobil.cxxxiij.sic prohibetur hîc senatoribus ne mercaturam exerceant, non tamen hîc comprehẽdentur apparitores illius curię.

Mercatura parlamentis prohibita.

Ou maistres

Ou maistres de nostre hostel.

GLOSSA V.

MAGISTRI hospitij Regis sunt prohibiti merces & negotiationes exercere, quia satis sunt occupati circa Regis curam: ob id nō debēt suscipere aliā curā, videlicet mercaturā: ne dū ad vtrūq; festinarēt, neutrū bene peragerēt. l. fi. C. de assessor.

Magistri hospitij Regij mercari prohibiti.

Les maistres des contes.

GLOSSA VI.

MAGISTRI computorum (quorū officiū tractatur in rubri. *de la iurisdition des maistres des contes*) circa receptorū & thesaurariorū publicorū rationes expungēdas, & audiendas versantur inter fiscū & officiales nūmarios cognoscētes: secus si agatur inter thesaurarios & priuatos: nā tūc cognitio ad iudicem regium ordinarium spectat, & horum magistorū iurisditio suprema est in definitione cōputorum, tamen extra lineā cōputorum (vt dicitur) nō sunt supremi iudices, sed ab illis ad senatū appellatur: & illa appellatio deciditur in magna camera, vt centies ab eis vidi appellatum. & sic censuit senatus, anno 1384. idem dicens in libellorū magistris, vt ab eis ad senatū appelletur, teste Aufrer. in stylo Parla. aresto cxliij. itē nota ꝙ à dominis. Tamen ad eos appellari non potest, sed ipse per oppositionē vel per citationē cognoscunt, vt vidi sępius obseruari. Itē si ab eis erratū fuerit in calculo, reuisio spectat ad camerā cōsilij, si verò cōclusæ fuerint rationes, & aliquis remaneat debitor, cōmissiones ad capiendum & saysiendum bona illius expedientur à generalibus iustitię, vel à camera thesauri, & si appellationes ob dictas cōmissiones emittantur, deuoluūtur ad generales, quod ab ipsis emanatum est, si vectigalia respiciant. Si verò Regis patrimoniū, ad camerā patrimonij, quam vulgus *la chābre du domaine* vocat. Et hi cōputorū magistri nō cognoscūt de appellationibus, vnde senatus annullauit sentētiā illorum, quia cognouerāt de appellatiōe ad eos emissa ratiōe decreti de capiēdo ab eis cōcepti anno 1544. die xij. Decēbris. & ista seruiēt ad intellectū dicti tit. & hi vocātur magistri, & quare ibidē scribo & in l. qbus. ff. verb. sig. vbi dico olī cōsiliarios parlamētorū vocari solitos magistros, vt est in libris curię scriptū.

Cōputorum magistri negotiari prohibētur & eorū officiū
In quibus sunt supremi magistri cōputorū et à quibus nō appelletur.
Arestum.
Arestum.

Thesauriers, receueurs, collecteurs.

GLOSSA VII.

HI TRES ferè in idem cōueniūt Apud Romanos, lex Clodia quæstorū etiā scribas negotiationes exercere prohibebat. Vnde Sueto. Domitianorū quosdam quæstores negotiantes venia donasse refert Tiraquell. vbi suprà. Itē generaliter prohibuit Rex Franciscus omnibus magistratibus vectigaliū negotiari in hæc verba. *Item deffendons à tous noz officiers des aydes & tailles, quilz ne se meslent ou entremettent par eux ou par autres de faire aucun fait de marchandise, en quelque maniere que ce soit, sur peine de priuatiō de leurs offices, & de restitution des gaiges, quilz auroyent prins durant le temps, quilz auroyent exercé le faict de ladite marchandise.* Ista habentur in rubric.

Quæstores mercaturā non exerceant.
Iudices vectigalium mercari prohibētur.

des ordonnances des generaux,art.xlij.ibi plenius dicetur.Etiam in rubri.*des aydes & tailles* ordi.ij.arti.xxxviij.est alia prohibitio in hæc verba.*Item,ensuyuant les ordonnances anciennes inhibōs & defendōs à noz grenetiers, & contrerolleurs de n'exercer par eux ne par autres,aucū fait de marchandise de sel en leurs greniers n'aillieurs,en quelque maniere que ce soit,sur peine de priuation d'office,& d'amende arbitraire.* Tamen istis alia mercimonia ibi non prohibentur,vt videtis.

Maistres des eaux & forests.

GLOSSA VIII.

Magistris nemorū & alijs officialibus mercatura prohibetur.

ISTA prohibitio facta magistris nemorum Regis ampliatur etiam ad custodes nemorum & syluarū illius,& ad illorū apparitores,ne mercari & negotiari habeant, vt scribitur in tit.*des eaux & forests*,ordin. v. artic.lxxxiiij.sic dicens : *Item qu'aucun verdier, maistre sergent ou autre sergent des forests, ne puissent marchander es points,ny es mettes de leurs offices,ny en leurs gardes:* extrà ergo non prohiberentur.

Noz eschançons, sommeliers,bareliers,panetiers, maistres d'escuyries.

GLOSSA IX.

ISTA sunt officia quæ Regi seruiunt in pane,vino & aquis,& illa melius dignoscere officia quisque poterit ex his,qui ista exercent in hospitio Regis.

Et maistres des monoyes : gardes & contregardes, & officiers d'icelle.

GLOSSA X.

Monetarū officiales mercari prohibiti.

ET SIC magistri,custodes,& alij officiales monetarū sunt hîc prohibiti negotiari: alij verò monetarij non obtinentes officium à Rege non prohibentur per istum tex.de quibus monetariis habetur in l.j.C.de murilegul.lib.xj. & idē Rex Franciscus statuit in rub.*des monoyers*.ord.vij.artic. vij.ibi: *aussi est expressément defendu*.ibi alia vide.

Maistres des garnisons.

GLOSSA XI.

ISTI magistri præsidiorum cùm curam reipubl.habeant,sunt etiam prohibiti,in l.j.& per tot.C.negot. ne militent.lib. xij.& quia stipendia ratione officij sufficientia habent.

Seneschaux,Baillifz,Preuosts.

GLOSSA XII.

Gubernator Mōtispessulani quare sic nominatus & datus.

QVAMVIS hîc loquatur tātùm de istis,tamē cōprehēditur etiā hîc gubernator Mōtispessulani,qui parē cum istis habet iurisdictionem & dignitatē. Nam cùm olim de finibus iurisditionis disceptaretur inter Seneschallū Nemaus.& Carcassonen.Rex pendēte processu illis locis controuersis dictum gubernatorē præfecit,qui nomine Regio illic gubernaret iurisditionémq;

exerceret. Et adhuc illam iurisditionem retinet nomine Regio, & hodie nullus conqueritur: cùm ciuitas Montispessulani mereatur habere gubernatorem, qui in iurisditione concurrat cum Seneschallis.

Noz procureurs.

GLOSSA XIII.

PROCVRATORES ergo Regij negotiari non debẽt, sed curam Regiorum negotiorum tractare, siue sint præpositi curijs supremis, siue curijs generalium iustitiæ (quos vocamus) aut computorum, siue magno, aut intimo consilio: vel inferioribus, vt Seneschallijs, Bailliuatibus, præposituris, aut alijs Ragijs negotijs. Hi ergo non poterunt negotiari, si officiũ habeãt à Rege: vel dimittant officium, aut mercaturam. De his procuratoribus, & aduocatis Regijs scripsi in tit. de electio. derogat. in concord. vbi eos multis decoraui priuilegijs. *Procuratores Regij à mercatura submoueantur.*

Secretaires, & clercs des marchans de Paris quant aut fait de l'eau : Chastelains, ou autres Iuges de nous, ou dautres Seigneurs.

GLOSSA XIIII.

ET SIC Iudices negotiari, & mercari sunt prohibiti : siue sint Iudices generales causarum, siue vectigalium, vt electi (quos *esleuz* vocamus) de quibus est expressum in ordinationibus Regijs. rubric. *des ordonnances des generaux*. artic. xlij. & superius dixi. his omnibus officijs Regijs enumeratis hodie vacat officium, quod olim erat celeberrimum, & est valde his temporibus necessarium. Officium illud erat vocatum memoriale, seu à memoria: hi enim cõscribebant eos, qui vel scientia, bello, aut alibi pulchrè, ac cum laude se gessissent, eosq; Imperatori commemorabant: vt ex hoc præmijs dignis afficerentur. Sed hodie hi qui præclara gesserunt facinora cõtemnuntur: & quidam stolidi multoties euehuntur. excitetur cum effectu hoc officiũ, & omnia bene habebunt. *Officiũ memoriale celeberrimũ vacat, et ei non prouidetur.*

D'oresnauant par eux, ou par interposées personnes, ne marchandent, ne facent marchander, ne s'accompaignent, ou participent es marchandises.

GLOSSA XV.

LICET clerici sint de iure prohibiti tabernam per se exercere. c. vno. de vita & honesta. cleric. in vj. Tamen si per alium exerceant, non perdunt priuilegium clericale. gl. & doct. in c. j. illo tit. facit tex. in c. vlti. ne clerici vel monach. in vj. Alberi. in l. humilem. C. de incest. nupt. *Per se & per alios mercatura prohibetur.*

Vnde etiam apud laicos Imperator pertinax mercaturam per homines suos exercebat: vt scribit Iulius Capitol. & multos enumerat Do. Tiraquel. in tract. nobilit. Et hodie etiam plerique magni principes mercaturam exercent, & maritimam & terrestem, vt omnibus est obuium: ob id negotiatio- *Imperator pertinax per alios mercaturã exercebat.*

nem nobilem reddunt. nihilominus iste tex. prohibet personis superius nominatis, tam per se quàm per alium mercaturam exercere, cui prohibitioni standum est. nam qui suo nomine exercere quicquã prohibetur, id nec per interpositam personam agere debet. l. ij. § j. ff. de admi. rer. ad ciui. pertinen.

triplex mercaturæ prohibitio.

Et sic nota, quòd triplex est hîc prohibitio. Primò, ꝙ nominati in hoc tex. nullo modo per se mercaturã exerceant. Secundò, nec per interpositas personas: nam vt superius dictum fuit, qui per alium facit, perinde est, ac si ipse faceret. l. j. § deiecisse. ff. de vi & vi arma. & regu. iur.

Item & tertiò, quòd nõ iungant se mercaturæ, seu negotiationi, vel partem habeant aliquam, & sic nec minimam, per gl. in cle. vna. in verb. aut earum aliqua. de foro compe. scripsi in authẽ. habita. C. ne filius pro patre. sed si secretè fiat, quis hoc proclamabit? nullus nec ego.

Sur peine de perdre la marchandise, & d'estre punis à nostre volunte.

GLOSSA XVI.

Pœna duplex contra mercaturã exercentes.

DVPLEX hîc imponitur pœna. prima amissionis mercaturæ, quæ tamen non imponitur ipso iure, sed est quædam comminatio, vt dicit gl. in c. vno. de sagitta.

Secunda pœna est, vt puniatur grauiter ad voluntatem Regis: debet tamẽ intelligi de volũtate iusta, & iuri cõsona. tex. in c. j. dist. j. scripsi in gl. voluerint. § statuimus. j. de colla. in concord. Et an duplex pœna pro vno facto imponi possit, Respon. posse: quando vtraq; per eãdem legem apponitur, vt hîc, & in l. placet. C. de sacrosan. eccle. scripsi abundè in § monemus. in verb. suspendemus. de colla. in concor. Franciæ.

Grauissima pœna quæ dicatur.

Item hic conditor limitat illam doctrinam, quòd vbi constitutio apponit grauissimam pœnam, tunc infligi potest pœna mortis. tex. iuncta glo. in l. vna. C. ne liceat signum saluator, & in l. j. de Eunuc. & in l. iij. C. de his quæ ex publica colla. illata sunt non vsurpan. lib. xj. No. Corset. in sing. incip. pœna, in x. & Barba. in c. prudentiam. § adijcimus. circa fi. de offi. deleg. & in c. iij. col. iij. de fideiuss. quod non procedat, quando in constitutionem illam grauẽ vel grauissimã pœnam declararet vt hîc: vbi grauiter puniri vult exercẽtes mercaturam istam prohibitionem, & cõtra istã grauissimã declarat pœnã & voluntatẽ nostram: & quãuis dicat ad voluntatẽ, tamẽ intelligitur de voluntate secundum arbitrium boni viri: vt dixi. nec iure posset Rex pœnam mortis pro primo facto imponere, id est pro prima mercatura.

Et ne donnerons letres, ne ferons grace au contraire & renonceront à leur office, ou à la marchandise.

GLOSSA XVII.

Literæ permittentes mercari an valeant.

HIC protestatur se non daturum literas in cõtrarium, vt descriptæ hîc personæ possint negotiationem exercere: sed si datæ fuerint literæ in contrariũ, valebunt, si facta fuerit mẽtio istius ordinatiõis, & clausulę prohibitiuę, per ea quę no. Bart. & alij in l. si quis. in principio. ff. de leg. iij. Oportet ergo, quòd

go,quòd is qui vbicũq; exercet,vel negotiationi,vel officio renunciet.Nam qui duos venatur lepores,vix vllum conſequitur,vt communi fertur prouerbio,& confirmatur in l.fi.C.de aſſeſſ. Et quia illis Regijs officialibus honeſtum non eſſet ſic mercari,& negotiari.

Et ſi aucuns en ya qui ſur ce ayent impetré letres,ou graces de nous:icelles nous tenons & reputons pour nulles & de nulle valeur,ſur quelques formes de parolles qu'elles ſoyẽt ottroyées:& ſi aucuns s'efforcent d'vſer deſdites letres contre noſtredite ordonnance,ilz ſeront punis ſi comme deſſus eſt dit,& auecq' ce perdront leur marchandiſe.

GLOSSA VLTIMA.

LITERÆ ergo impetrare in contrariũ non valebunt. Intellige niſi eſſet clauſula expreſsè derogatoria huius conſtitutionis.l.fi.C.ſi contra ius.vbi gl.& doct.Feli.in c.nonnulli.de reſcri.Et quia nulli vel pauci ſunt hodie,qui velint iſtas impetrare literas,ob id ad alia pertranſeo.

Item, & pource qu'auons eſté aduerti,que pluſieurs Seigneurs & gentilz hommes mettent par chaſcun iour, leuages & noueaux ſubſides ſur les marchandiſes,qui ſe mettent ſur les riuieres & fleuues nauigables,à la grand charge de noſtre peuple:pour ces cauſes auons ordonné & ordonnõs qu'en chaſcun fleuue,ou riuiere nauigable,les marchans frequentans leſdites riuieres, & fleuues pourront faire bourſe commune,& impoſer ſur leurs marchãdiſes, aucunes ſommes de deniers , pour la tuition & defence de leurs marchandiſes:le tout en forme & maniere de la bourſe eſtablie par les marchans frequentans la riuiere de loyre. Articulus ſecundus.

GLOSSA VNICA.

HIC RECITAT aliquos nobiles imponẽtes ſuper mercibus vectigalia contra mercatores:ideo Rex ipſis mercatoribus permittit,vt ab his impoſitionibus ſe tueãtur, & poſſe inuicem collectam imponere,& ad contributionẽ cogere: quò facilius poſſint procedere cõtra præfatos imponentes noua vectigalia.Nam certum eſt,quòd non ſolent noua vectigalia inconſultis principibus inſtitui.Ergo exigi aliquid,quod illicitè poſcatur competens iudex vetabit,& id quod exactum videtur,ſi contra rationem iuris extortum eſt,reſtitui iubebit.l.non ſolent.C.vectigalia noua inſtitui.nec quidem decreto ciuitatis. l.vectigalia.ibidem.Nec curia Parlamenti poteſt imponere nouam collectam generalem.tex.in l. vna . C . de ſuper.in dicto libro decimo.Et Guido Papæ in deciſ.Delphin.quæſtio.cxcvij . domini mei. *Vectigalia nullus extra principẽ imponit.*

Nam hoc eſt de regalibus.l.j.C.de indictio.lib.x.& in tit.quæ ſint Regalia. in feu.Sed ſolus princeps poteſt cōcedere,vt imponātur hæc noua vectigalia ex cauſa,aliâs in bulla cœnæ domini excōmunicantur imponentes.Ideo hîc ratione defenſionis cōcedit mercatoribus aliquid imponere ſuper ſuis ipſorum mercibus,nec tamen temere illud poſſunt.l.j.C.vectiga.noua inſti tui.vide do.de Ripa in lib.ij.reſponſo.de reſcri.c.iiij.& ſeq. Ideo ſi ciuitates vel alij velint aliquid imponere,ſolent impetrari literæ à Rege hoc permit tentes,alioqui nihil poterit imponi nec exigi,& ita vidi ſeruari.

Quilibet in officio publico deliquens inſolidum tenetur.

Item ſi plures admittantur ad communionem officij publici, & ſimul in officio delinquāt,quilibet inſolidū tenetur, ſed omnes pro ſua parte pręſtabunt,niſi ab vno exigi non poſſit:quia fortè non eſt ſoluendo.l.ſi multi. ff.de publica.Bal.in c.edoceri.col.ij.nu.3.de reſcrip.vidi abundè per Boer. in deciſ.Burdegal.q.cccx.ſi plures.

Artifices ſtatuta facere & mercatores poſſunt,& ſuper quibus.

Et ſic videmus mercatores poſſe inter ſe facere ſtatuta:artifices etiam ſtatuta inter ſe habere ſolent,quæ authoritate magiſtratuum roborantur, & cēſentur à iure cōmuni confirmata.§.fin.in authen.de fideiuſſor. colla. ij.Et ideo ſeruanda ſunt in ſingulis curijs,& ſecundum ea iudicandū, tā in curia mercatorum epiſcopali,quàm ſeculari,vt no.in l.ex ea.ff.de poſtulan . Soci. conſi.clxxxviij.circa col.v.verſi.minusq; obſtat.in ſecūdo vol.Quod eſt verum,quando reſpicerent actus illorum.Secus ſi dicatur , quod procedatur ſummariè,quia intelligitur in curia eorum,teſte Bal.in tract.ſtatut . in verbo curia.q.vlti.Et inter illos iudicari ex bono & æquo debet.Bar.in l. quintus.ff.manda.Cur.in l.bona fides depoſiti.Ang.conſi.lxxvij.plures creditores.col.ij.& non ex rigore iuris.Bertrand.conſi.cclxiij.non poteſt.col . vlti. in ſecundo volu.ex prima editio.

Iudicādum inter mercatores ex bono & æquo.

Tamen non valebunt ſtatuta eorum,in quibus diſponunt id quod eſt naturaliter iniuſtum.l.ambitioſa.ff.de decre.ab ord.facien.& nota in l.j. C. quæ ſit longa conſue.hoc docet Bald.in tract.de conſti.col.iij.& doc.in l. fi. C.de iuriſ.om.iudi.Ideo non valent ſtatuta eorum diſponentia, quòd pater pro filio teneatur,niſi filius mercator acquirat patri.Bal. in l. receptitia.col. vl.C.de conſti.pecu.facit l prætor. §.ij.ff.de eden.quia illud ſtatutū eſt contra ius gentium,quòd vnus pro alio teneatur,vt in rubr.C.ne filius pro patre.& pœna ſuos tenere debet authores.l.ſancimus.C.de pœnis. Nec poſſunt ſtatuere contra ius publicum totius ciuitatis,videlicet quod in depoſitis mercatorum non poſſit opponi exceptio banni,vt docet Albert.Brun.in verb.mercator.in tract.ſtatuto plus dicens non poſſe etiam ſtatuere inter alios ſibi non ſubiectos.& Bal.in d.l.ij.col.vlti.reliqua ibidē videri poſſunt & in l.fi.C.de iuriſditio.omnium iudicum.

Articulus vltimus.

Item pource que par cy deuant pluſieurs marchans par cautele,ou malice,ont prins es foires de Lyon & ailleurs,grād quantité de marchandiſes à creance,en intention de fruſtrer les vendeurs du pris deſdites marchandiſes , ou de partie d'icelle , & pour leur malice mettre à execution, mucēt icelle marchādiſe en diuers lieux,& puis ſe ſont abſentez,ou miz en frāchiſe:à cauſe de quoy leurs creanciers pour

pour ne perdre le tout, on esté contraint venir à composition & quitter vne partie de leurs debtes, & du surplus dõner lõgs termes de payement, à leur grand perte & dommaige : Nous pour obuier ausdits abuz, auons enioint & enioignõs aux conseruateurs de noz dites foyres, & autres, ausquelz en appartiẽt la cognoissance, de proceder sommairement & de plain, à toute diligence, à lencontre desditz marchans, & à la punition d'iceux, qui s'entremettront, receleront, ou ayderont a receler lesdictes marchandises, tellement que ce soit exemple à tous autres.

GLOSSA VNICA.

1 STATVIT Rex tã contra mercatores, qui recipiunt merces in nundinis crediti nomine, eo animo vt eas intercipiãt, & furentur à creditoribus, vel partem illarum, quàm contra occultantes merces: vt conseruatores nundinarum eos puniant, vt pœna vnius exemplum sit multis, prout scribitur in

2 l.j.C.ad legem Iul.repetun.† Sed cùm Deus solus sit scrutator cordium . c. erubescant.xxxij.distinctio.& c.primo.ne sede vacan . quomodo hoc sciri potest? Respon. intentionem probari ex præcedentibus & sequentibus.l.hę redes palam. §.sed si notam.ff.de testamen.l.si seruus plurium.in fi. vbi glo. optima.ff.de legatis primo. *Voluntas ex tribus digno sci potest.*

3 Hic tria ponit subsequentia declarantia voluntatẽ & intentionem debitoris volentis fraudare creditorem.

Primò, si illas merces occultet. Nam occultãs bona, perdit beneficiũ cessionis.l.j.vbi gl.& doct.C.de ces.bono.Iason in §.fi.col.iij.nu.8.de action . in institu.

4 Secundò, si se absentet post acceptas merces.l.ij.ff.ex quibus causis in possessio.eatur. Ibi potestatem autem sui non facit, qui id agit, ne aduersarius eius copiam sui habeat. Ergo latitantis bona iubet possideri: quòd si latitet, sed absens non defendatur, nonne videtur potestatem sui non facere? Ang. consi.lxj.quæritur.col.j.

5 Tertiò, si intra ecclesiam, postquàm recepit merces, immunitatem quærat. Nam sicut ob delictum confugitur ad ecclesiam.l.j.& per totum. C. de his qui ad eccle.confug. ita & pessimi debitores, sed nulla gaudent immunitate, vt in rubri.de cessio. bon . articu.ij.scriptum est.& in tracta.de immu-

6 nita.ecclesia.† Imò cùm isti se occultant, & coguntur creditores cum istis componere pacta facta cũ istis fallitis (quos vocant) non valere, si appareat eos esse soluendo.dicit Boer.in decis.Burdegalen.q.ccxv.incarceratus.nu.8. dicens non obstantibus pactis creditores posse totum exigere. *Pacta cum mercatoribus quando nõ valeant.*

7 Quartò, dicit Paris de Puteo in tracta.sindica.c.an in causa pecuniaria. in prin.per.c.j.de deposito.quòd mercatores cedentes foro, seu falliti sic eos vocat cessantes, & fugitiui poterũt torqueri, vt indicent pecunias, vel res sibi datas in depositũ, vel in societatem ad mercandum, quas nunc denegãt habere, vel illas perdidisse dicunt: vt refert Hyppol.in l.diuus.col.ij.nu.6 . ff. *Mercatores foro cedentes possunt torqueri, et quare.*

de quæstio.& in pratic.crimina. §.expedita.numero 62 . Et hoc est ratione furti, quòd iste mercator committere affectabat,& malæfidei , maximè cùm ipsæ merces quas accepit adhuc extēt, vel pretium illarum:quāobrem si vellet,posset se eximere à debito.sequitur Paul.Grilland.in tract.de diuer. crimini.in fi.†Et quòd tales confugientes ad ecclesiam non gaudeāt immu 8
nitate ecclesiæ . dico in tracta . immu.ecclesi.nec bonis cedere possunt : vt docet Boer.in decis.Burdeg.q.ccxv.incarceratus.col.ij.& iij.vnde† statuit e- 9
gregius Imperaror Carolus quintus Bruxellis anno 1541.in mense Septembri,ꝙ mercator,qui acceperit merces,& posteà se absentauerit,non facta solutione,& clàm merces receptas transtulerit & celauerit,habeatur pro latrone publico,& grassatore itinerum,& puniatur pœna mortis sine aliquo priuilegio,& fauore his verbis concepta est ordinatio.

Mercatores ocultantes merces non gaudēt immunitate

Mercator recipiēsmerces, & eas occultāspro latrone publico habetur.

Nous voulans en ce pourueoir,auons ordonné & statué , ordonnons & sta- 10
tuons que tous marchans & marchandes,& autres debteurs de quelque condition,ou qualité quilz soyent,qui s'absenterōt du lieu de leur residēce,sans payer ou contenter leurs crediteurs:& clandestinemēt transporteront ou celerōt leurs biēs pour iceux defrauder,seront tenuz & reputez pour larrons publicqs: cōme agguetteurs de chemins,& ennemyz du biē publicq',& telz les auons declairés,& declairōs.Ordonnōs à tous noz officiers,& iusticiers de les apprehēder,en quelque part qu'ilz soyēt trouuez,sans qu'ilz puissēt iouyr de quelque priuilege frāchise,ou liberté,quelle qu'il soit.Et apres les auoir apprehendé qu'ilz procedēt contre eux sommairemēt,sans figure de proces.Et que les Iuges par deuant lesquelz ilz serōt accusez ou calēgez, s'ilz leurs appert de ladite fuitte,& fraudulēt trāsport, ou recelemēt de leurs biēs,les cōdānēt au dernier supplice par la corde:sans port faueur ou dissimulation : à peine que si nosditz officiers,ou iuges, ou ceux de noz vassaux fussent trouuez negligens,ou refusans qu'ilz seront tenus & obligez,& pour suyuables pour lentiere debte desdites banquerottes,& fugitifz.

Constitutio Caroli quinti Imperatoris.

Receptatoresquomodo puniantur.

Quintò,excitat conseruatores nundinarū,vt diligenter contra hos mer 11
catores,& summariè procedant,ac contra ocultatores & receptatores mercium:& quomodo puniri debeant non dicit hic tex.ob id habemus text.in l.j.ff.de receptato.vbi sic scribitur.Pessimum genus est receptatorum , sine quibus latere nemo diu potest.& præcipitur,vt perinde puniantur atque latrones,& hoc probatur in l.fi. §. ꝙ si res mobiles.C. de his qui ad eccl.confug.Ideo statuit idem Imperator,vt isti receptatores teneantur pro his fugitiuis soluere,& si non sint sufficientes,pœna fustigationis puniātur laici , & est constitutio d.Caroli sic concepta & edicta,vbi suprà. † *Semblablement)* 12
tous ceux qui en sauāt assisterōt lesdites bāquerottes,& fugitifz à eux sauuer,& transporter leurs biēs, & marchandises,ou empescherōt leur apprehēsion en quelque maniere que ce soit,ou les celerōt,et garderont sans declairer au Iuge du lieu ensemble ceux qui se mesleront,ou cōduyront les affaires desdites bāquerottes & fugitifz,en leur absence,par societé,ou autrement:ou qui ferōt, ou receurōt d'eux contratz,transportz,ou cessions simulées,ou pour plus grāde somme que leur vray deu ne porte:seront tenuz & obligez à payer & satisfaire entierement tous les debtes dessusditz,bāquerottes & fugitifz,& pour icelles poursuiuables comme lesdictes banquerottes & fugitifz.Et si les dessus nommez ne fussent souffisans de payer & satisfaire ausditz debtes:Nous voulōs que les gens lays soyēt punis par

Constitutio Caroli quinti cōtra mercium receptatores,& fautores fugitiuorum.

par fustigation, gens d'eglise par saysissemēt de leur tēporel, & mise de garde manears à l'exemple d'autres, ou autrement arbitrairement selon l'exigence du cas.

13 Superest his addamus decisiones quotidianas, & quæ pulchrè huic materiæ congruere videntur. Primùm, quòd mercatores exteri & causæ eorum debent in regno expediri summariè, & de plano: vnde cùm præpositus & Bailliuus Beluacen. contrarium obseruassent, ordinariè procedendo in causâ mercatoris Tholosani, fuerūt citati ad cōparēdū personaliter instāte procuratore Regio, & processus eorū fuit annullatus anno 1531. die xiiij. Maij. *Mercatorū exterorum causæ summariè tractari debēt.* *Arestum.*

14 Secundò, non debet remitti vnus mercator Regni ad defendendū alium mercatorem exterū extra Regnū, sed simpliciter debet in Regno condemnari ad indemnitatē dicti mercatoris exteri, prout in specie iudicauit Senatus Parisi. Cùm quidam mercator Parisien. fuisset cōuentus, vt defenderet exterum mercatorem cōuentum in Flandria pro quibusdam mercibus Paris. venditis. & præpositus Parisien. condemnasset dictum mercatorem ad suscipiendam Flādriæ defensionem pro illo extero, perperam iudicatū pronunciauit Senatus anno 1533. die xij. Maij. *Mercator Regni ad iudicē extra regnum non remittitur.* *Arestum.*

15 Tertiò nundinæ non debent fieri nec mercatus diebus feriatis solennibus. l. dies festos. C. de fer. & hoc sæpius fuit dictum in Senatu. *Nundinæ & mercatus diebus festis & in cymiterijs fieri nō debent.*

16 Quartò, prohibitum fuit in ecclesijs, & cymiterijs mercatum exercere. c. decet. de immunita. ecclesiarum. in sexto cùm sit bonum argumentū de tempore ad locum. clemen. ad nostram. vbi gloss. de censib. Ias. & alij in l. vinum. ff. si certum petatur. & quia decet donum Dei sanctitudo, non mercatura. d. c. decet.

17 Quintò, valeret prohibitio ne quis auderet portare pānum, nisi talis valoris sub pœna, & ita vidit proclamari authoritate Regis patruus meus magnus Iacob. Rebuffus in l. secunda. C. de testib. Holob. lib. xj. quia Regis interest subiectos habere locupletes. § fi. de his qui sunt sui vel alien. iur. scribo constitutionem in tracta. de pannis aureis, argent. seric. & purpura. in fi. Sed in hoc non esset imponenda lex pauperi, vt deferret vestem talis, aut talis coloris, quia eam emere non posset: ideo permitti debet quòd vtatur fruatur illa veste, quam habet: alioqui nudus incederet more belluarum, quod non est faciendum. c. j. de resti. spoliato. in sexto. *Prohibitio panni talis valoris potest fieri.*

18 Sextò, vt omnibus artificibus via fraudum occludatur, bonum esset, vt præter eos, quos iuratos vocamus, & in eorum negligētiam, qui nihil agūt duo probi eligerentur in quolibet artificio, quibus cura totius artificij, & negotium committeretur, ne artifices in suis artificijs aliquam fraudē committerent: & si fraudem aliquam inuenirent, quòd nunciarent magistratui ordinario loci, & procuratori Regio: vt est statutum in constitu. Neapolit. rubri. de fide instru. vbi dicit istos electos pro prima taciturnitate pœna pecuniaria: pro secunda pœna manus: pro tertia pœna mortis puniendos, & fortè metu istarum pœnarum essent & diligentiores, & paulò magis prompti ad veritatem deferendam. *Duo probi viri in quolibet artificio eligēdi.*

19 Septimò, si dedero mercatori pecuniam ad lucrum, & damnum, si patiatur damnum per casum fortuitum, debet illud mihi intra annum nunciare: alioqui post annum non audietur, vt docet Bartol. in l. secunda. C. de naufrag. libro xj. & Angel. consi. xc. pro decisione. col. ij. sequitur Ia- *Mercator damnū passum intra annum nunciare debet.*

cobi.in l.singularia.col.ij.ff.si certum peta.quia singulis annis debent merca
tores inuicem rationem reddere.l.neminem.C.de suſceptor.lib.xj.l.j.C.pro
socio.vbi doct.& Roma.singu.cxx.quæro quando.Et si non redderent,ta-
men hæc denunciatio fieri debet.si tamen non esset facta in cõscientia non
esset liberatus mercator,cui non est denunciatum.

Cõueniri ibi possunt mercatores, vbi tabernas habent.

Octauò,mercatores ibi conueniri possunt,vbi habent tabernas, vel offi- 20
cinas,seu factorem,& ibi libros habere debent suarum rationum.tex.in l.hę
res absens.§.proinde.versi.at si quis.ff.de iudic.vbi Iacobi.nisi tempore nun
dinarum.Id enim temporis nec conueniri,nec arestari possunt.l.prima.C.
de nundin.

Interesse permissum est duodecim pro centum.

Nonò,prohibet Imperator omnibus mercatoribus,ne recipiant pro cen 21
tum vltra duodecim annis singulis,soluendo secundum distantiam,& ter-
minos harum nundinarũ,vt si sint quatuor nundinæ quolibet anno,soluen
tur tres aurei pro singulis nundinis,& hoc recipiunt pro lucro cessante, de
quo scripsi plura in interpreta.l.vnic.C.de sentẽ.quæ pro eo quod interest.
nec hoc recipitur pro vsura,sed pro interesse,hoc est statutum in dict. ordi.

Constitutio Imperator. Caro. quinti de vsuris.

Brucellis publicata.†*Item pour ce qu'aucuns marchãs hantans & frequẽtans* 22
*nosditz pays postposant leur honneur & salut,s'auencent pour nourrir leur aua
rice faire seulement marchãdise d'argent & le donnant à gaing,& fort excesſif
sans faire distinction entre l'interest,qui est permis aux bons marchans selon le
gaing qu'ilz pourroyẽt raisonnablemẽt faire,& vsure defendue à tous Chrestiẽs
au tresgrand preiudice de la chose publicque,de sorte que sans y pourueoir auecq'
succesſion de temps,tout le fait de marchandise se conuertiroit en vsure,qui cau
seroit la perditiõ des ames,& enorme preiudice à la chose publicque,signammẽt
es pays de pardeça.Nous en ce voulãs pourueoir tãt pour le salut desdites ames
& cõseruation de nostre foy Christienne,que pour euiter lesdit incõueniens,auõs
ordonné & statué,& par cestes statuons & ordonnons,que nulz marchans han-
tans,& frequentans nosditz pays ne pourront donner argent à frais , ou gaing
plus hault que à raison du denier douze pour cent vn an, & au dessouz selon le
gaing que vray semblablement ilz pourroyent faire,en empliant ledit argent en
marchandise,en declairant tous contratz & obligatiõs par lesquelles on prẽdroit
plus grand gaing,que dit est vsuraires,& comme telz nulz & de nulle valeur,
& y defendons à tous noz subietz de quelque condition,ou estat qu'ilz soyent nõ
se meslant du fait de marchandise: & non ayans societé à gaing,& perte auecq'
marchans de bailler leur argent ausditz marchãs pour auoir gaing certain cha-
cun an,en peine de confiscation dudit argent,& par dessus ce d'estre tenus & re-
putez vsuriers publicq , & comme telz puniz & corrigez.* Et sic hæc nouiſ-
sima constitutio corrigit alias constitutiones contrarias.

Vendere vinum ex proprio habitu non est mercaturam exercere.

Decimò,vendere ex proprijs vineis vinũ,vel frumentum,aut ex abbatia 23
seu beneficio,non est exercere mercaturam:ideo nec tenentur vendẽtes ad
ea quæ imposita sunt mercatoribus,vt sæpius à Rege & à sua suprema cu-
ria fuit declaratum,quod probo in tract.de merca.minuta.in gl.j.

Læsi mercatores non restituũtur.

Vndecimò,mercatores læsi in suis mercibus,non restituuntur in integrũ. 24
per tex.in l.j.C.qui & aduer.quos.vbi Bar.& Iacob.expresſè hoc docent.

Insolidũ an posſit quilibet mercator conueniri vel agere.

Duodecimò , si sint plures mercatores socij vnius mercis,vel plurium, 25
quilibet eorum poterit agere insolidum contra debitores eiusdem mercis.
per l.si

per l.si vnus.in prin.ff.de pact.nec poterit ei obijci,quòd non habeat mãdatum,& sic quòd non possit agere nisi pro sua parte,vt dicunt Iac.& Ias.ibidem,quicquid scribat Bar.in l.eandem.q.vij.ff.de duobus reis.& opinio cõtra Bar.seruatur,si is cauere velit de rato:sicut dicitur in mercatoribus habẽtibus officium,vel conductionem de publico:quia sicut solent insolidũ conueniri,ita & conuenire.l.j.cum gl.ff.de loco public.fruend.alibi dico abundantius.Ideo hic non prosequar.

26 Decimotertiò,mercatores nudo pacto obligantur,licet in alijs regulariter contrà.l.iurisgentium.§.sed cum nulla.ff.de pact.Bar.& alij in l.quintus.in fi.ff.manda.quia inter eos agitur ex bono & æquo,vt superius scripsi.Tamen sine causa non obligantur,vt consuluit Pet.Paul.Paris.consi.xcvj.quãuis.col.ij.in tertio volu.per l.cùm de indebito.in fi.ff.de prob.& l.ij.§. circa.de doli except. *Nudo pacto mercatores obligantur.*

27 Decimoquartò,prohibentur mercatores deferre frumentum,vinum,oleum,loricas,scuta,arcus,sagittas,spatas,gladios,vel alterius cuiuscunque generis arma,vel tela,ferrum factum vel infectum ad Barbaros & Turcas sub pœna confiscationis bonorum,& capitis:proditioni enim proximũ est Barbaros,quos indigere conuenit,telis eos,vt validiores reddantur,instruere. l.j.& ij.C.quæ res exporta.non debeant.Item deferentes sunt excommunicati in bulla cœnæ domini,nec possunt absolui ab alio quã à Papa.c.ita quorundam.de Iudæ.& in bulla cœnæ domi.articu.v.scripsi decem pœnas quibus tenentur. *Frumẽtum deferre & alias res ad Barbaros prohibẽtur.*

28 Vltimò principes,& domini locorum mercatores exteros sine causa expellere non possunt:& si cum causa eos expellant,non debent ab eis discedentibus bona auferre,quia mũdus est omnibus communis patria, ex qua expelli non nisi ex qua causa relegari possunt.nã expellere & interdicere est pœna,quæ sine causa imponi non debet.l.relegatorum.ff.de interdict.& relega.hoc expresè docet Bal.in c.vno.de forma fidelita.quem sequitur Corset.in tract.de potestat.Regia. quæst.lxxxiij.& Petr.Gerad.singul.lix. domini terrarum.alia de mercatoribus poterunt suppleri ex titulis & tracta.sequen.tu lector beneuole, ista (vt soles) boni consule,& gratias mecum Deo opt.maximo agere non recuses per secula. *Principes mercatores exteros sine causa expellere non possunt.*

Amen.

CAROLVS DE MONCEAV DO. PETRO Rebuffo eximio iuris vtriusque doctori, comiti, & ordinario iuris Canonici professori Paris. necnon ibidem in suprema curia patrono celeberrimo.

Infelix saeclum doctis, & tempus acerbum:
Quod sua virtuti munera nulla refert.
Dulcisonasq; dolore sinit moerore iacentes
Musas, vt memores vix sinat esse tui.
Sed tua fama volat totum diffusa per orbem:
Unde tuum nomen musa tacere nequit.
Cui laudes primas in iure Tholosa, cadurcum
Dant: Monspessulus, & Pictauis, & Biturix.
Dum quibus obscuri docuit responsa Aphricani,
In primo nondum flore Rebuffus erat.
Parisios venit causas tractare forenses,
Pontificum necnon iura docere sacra.
Praxim, iusq; simul sectatus, vtrumque docebunt
Galorum hic nodis iura soluta suis.
Quodq; magis mirum, qui tanta volumina profert,
Qualia vix hominis tempora ferre valent.
Assidueq; simul tres, qui & triginta per annos
Nos Sophiae legum dogmata sancta docet.
Bartolus in medium veniat, vel pulcher Iason:
Si studijs vllis talia protulerint.
Parca decus tibi virtutis fortuna reliquit:
Nec priuare potens, addidit ipsa nihil.
Herculeos igitur num vis linire labores?
Virtutis merces est (ais) ipse labor.
Nobilis haec mens est, & pulchro munere digna.
Omnes arte foues, nemo referre valet.
Verùm sorte tua contentus plura recusas,
Quae non esse tui prospicis officij.
Namq; sacrum sacra, trãquillũ tranquilla requirunt.
Haec quoque qui praestent, sunt tibi discipuli,
Et praestantes, queis ciuilia iura dedisti,
Quorum nullus adhuc qui tulit auxilium.
Vnicus optatum tibi det contingere, cardo
Romanae sedis num Lotharingus erit?
Suntq; alij Regis geniti qui stirpe coruscant,
Quos tibi commissum iura docere diu.
Omnibus hi possunt melius pensare laborem:
Qui sunt experti qua probitate vales.
Intereà quod habes summi moderator olympi
Augeat: atque tua sorte fruare precor.

Tractatus

TRACTATVS DE MERCATORIBVS MINVTATIM VENDENTIBVS, ET ARTIFICIBVS, ET intra quæ tempora debita petere debeant.

Loys xij. Artic. lxviij.

Articulus primus.

Item auons ordonné & ordonnons.

GLOSSA I.

1 QVIA HIC DE MERCATORIBVS, ET de artificibus tractatur, ob id videndum erit, qui dicantur mercatores & negotiatores, quiq; artifices, & quia ad petendum illorum debita, certũ est præstitutum tempus, sicut omnibus cõmuniter ad contractuum rescissionem: ideo hũc tractac. post tract. de rescis. contrac. locãdum duxi, adiecto prius generale tract. de mercator. & negotiat.

Summa totius tractatus.

2 In primis sciendum est eos mercatores dici, qui negotiandi opus exercẽt, à verboq; mercari deduci. mercari autẽ nõ solũ emere significat. l. eum qui ædes mercatus est. ff. de vsuca. & l. ij. §. fi. de dol. exce. Sed etiã emẽdi vẽdendiq; mercaturam exercere, vt in l. j. & l. licitatio. §. fi. ff. de publi. l. legatis. vbi Bart. de le. iij. l. annonã. de extraor. crimi. doceo in l. mercis. ff. de verb. signifi.

Mercator quis.

3 Notandum est, quòd quidam statuunt sequentia necessaria, antequàm quis dicatur mercator.

4 Primò, quod in albo seu matricula descriptus sit. nam antequã assumatur in collegium immunitatem nõ habet. l. semper. §. hoc circa. & §. hæc idcirco. ff. de iure immu. Chassa. in §. j. in glo. *si elle n'est marchande*, rubric. *des droitz des gens mariez.* in consuet. Burgun. Sed hodie hoc non recipit cõmunis mercatorum vsus, cùm mercatores communius in Francia non soleant librum, in quo scribantur habere, si fortè habeant, hoc seruari poterit.

Antequàm quis dicatur mercator quæ necessaria.

5 Secundò requiritur, quòd exerceant artem. l. scriniarios. C. de milit. testamen. & melius probat l. ne quidam. ibidem. & l. semper. §. negotiatores. ibi quandiu in huiusmodi actu sunt. ff. de iure immunit. vnde cum anno 1521. die vij. Ianuarij, quidam aduocatus nõ exercens aduocationis officium impetrasset literas de committimus, fuit eis priuatus, & ad ordinariũ quidam Perdriel conuentus remissus.

Exercere artem oportet eũ, qui vult vti priuilegio artis.

Arestum.

Si tamen ad tempus ratione infirmitatis, belli, aut alia causa destiterit, animo tamen posteà exercendi illam artem, non desinit nomen habere mercatoris, nec priuilegia perdit. Panor. & Feli. in proœ. Decretal. Grego. in fi. & in dubio non præsumitur animus dimittendi artẽ. §. pauonũ. in insti. de re. diui.

6 Tertiò, quòd maiorem partem habeat fortunarũ in illa negotiatione. l. nauicula. ff. de mune. & hono. l. semper. §. licet. de iure immu. ibi, cùm neq; nauigent, neq; plurimam substantiæ partem in mercatura habeant. ff. de iure immu. & in §. negotiatio pro incremento facultatum exercenda est. & in rub. C. de nauicu. lib. xj. Alexan. consi. cviij. in quarto volu.

Maior pars fortunarum an debeat esse in minoribus.

Hodie etiam si non habeant maiorem partem,dicitur mercator,qui negotiationem exercet,nisi in fraudem hoc fieret,& hoc dicunt doc.si descriptus in albo aliorum fuerit.l.si quid.in fi.ff.de ædilit.edict.in l.rogasti.col.ij. ff.si cetum peta.superius scripsi.& §.licet. loquitur in mercatore deputato ad annonam reipubli.ministrand.vt visum est.de Ripa in capitul.primo. in fine de iudi. 7

Ars per se exercenda.

Quartò oportet quòd per se artem exerceat,non per institores.l.fi.ff.de excusa.tuto.quem singul.dicit Roma.singul.lxiiij.an exercens.sequitur Aretin.in d.l.scriniarios,quod Alexand.& alij reprobant in l.diem functo.ff.de off.assess.col.vij.nu.23.vbi dicunt.d.l.fi.loqui in vili officio, & non extendi ad magnum.& sic mercatores dicuntur siue per se,siue per alios exerceant: alioqui sequeretur,quòd senio confectus,qui per se non posset exercere,nõ diceretur mercator,quamuis contrarium sit verum. 8

Mercatoribus priuilegia cõceduntur propter pericula.

Nec refragatur,quòd priuilegia mercatoribus conceduntur propter pericula.d.l.semper.§.negotiatores.ff.de iure immuni.Sed nullum subest periculum,qui per alium exercet.ego respon.quòd licet nullũ subeat periculum personæ,rerum tamen contrà:& in dicto §.negotiatores dicitur, remuneranda sunt pericula eorum : quinetiam adhortãda præmijs meritò placuit, vt qui peregrè muneribus quidem publicis cum periculo & labore fungerentur,à domesticis vexationibus & sumptibus liberarentur. Cùm non sit alienum dicere etiam hos reipubl.causa dum annonę vrbis seruiunt abesse. ecce tex.loquentem de periculo non personæ tantùm,sed de omni periculo,& personæ & bonorum:ideo si qui per alios negotiationem exercent, subeunt periculum rerum,ob id etiam priuilegijs vtentur.vnde scribit Horatius.Impiger extremos currit mercator ad Indos.Ideo mercatoribus dantur priuilegia miserabilibus personis concessa,teste Inno.in c.significãtibus. col.ij.de offi.deleg.quæ tradidi in articu.vltimo.in tract.de senten.prouisio. in primo Tomo constitu.Reg.quod est verum in aliquibus,& donec sunt in itinere:secus si domi.vide de Ripa in c.j.in fi.de iudi. 9

Mercator ex pluribus dicitur actibus nõ vno solo.

Quintò,quòd plures negotiationes exerceat,nempe ex vno actu non iudicatur quis mercator.l.j.§.licet.vbi glo.in verb.omne.ff.de tributo. actio. & in procæ.insti.§.cùmq; hoc Deo.Bal.in rubr.C.de consti.pecu.in fi. plenè Panor.& alij in c.j.de iudi. Bertach.in tracta.de gabel. in septima parte quæsti.xxv.† nempe nomina verbalia significantia officiũ,artem,vel alium actum licitum non respiciunt tantùm vnum actum,sed plures,secus si sint nomina delictum significantia,vt raptor,qui etiam ex vnico actu dicitur, & punitur,ac receptator,vt in c.fi.de rapto.l.j.ff.de receptato. Bart. in dicta l.legatis.& in procæ.ff. Anchar. de Perus.in c.vno.de vita & honesta . cleric. in sexto.Lucas de penna in l.j.col.ij.de deserto.& Ias.in l.de pupillo. §.si quis ipsi prætori.col.vj.ff.de noui operis nuncia. † Nec prohibetur quis plures mercaturas,& in diuersis rebus exercere,sed laudandus est.arg.l.legatis seruis. §.si vnus.ff.de lega.iij.l.procuratoris. §.si plures . de tributo.hoc docet Bal.in tracta.de constit.quæstio.penulti.& Signoro.consi.xcv.quæstio. col. j.Et tunc debet cõueniri,si agatur de re pannaria corã Iudice pãnorum , & decidi causa statutis illorum,si de alia materia secundum statuta illius artis. si autem negotium est extra vtramq; artem,ad forum commune pertinet cognitio. 10 11 12

Nomina verbalia quid denotent.

Plures exercere merces laudabile.

13 cognitio.tex.in l.iij.§.eodem modo.ff.naut.caup.† sed mercator qui vsuras exercet statim perdit priuilegia:abhominabilis enim est,qui vsuras committit,vt docet Bal.cons.ccclxxxij.in quæst.col.pen.in v.vol.plus dicens vsurarum voracitatem in bonum virum non cadere. *Vsurarij mercatores priuilegia perdunt.*

14 Sextò,requiritur quòd emat,vt vendat, alioqui si semper emeret sui vsus gratia tantùm,non diceretur mercator,aliâs omnes essent ferè mercatores, quia omnes emunt sibi necessaria,si possint: mercaturam ergo sic definiuit Signo.consi.xcv.q.iij.nu.25.est officium, quod ratione quæstus exercetur, in rebus mobilibus comparandis,illis quoque distrahendis ibi vide. *Mercatura quid.*

15 Sed tria requiruntur de communi vsu antequàm Conseruator nundinarum possit cognoscere.Primò,quod debitum sit pro facto nundinarũ factũ. Secundò,quòd contractum fuerit inter mercatores frequẽtantes nũdinas, & frequentare dicuntur etiam per institores. Tertiò, quòd solutio sit destinata ad nundinas,& hæc tria præbent cõseruatoribus nundinarum ius cognoscendi,alioqui non,vt sæpius audiui in Palatio iudicari.de hoc conseruatore dicitur in §.fi.in rub.de Merca.vbi cognoscit etiam contra mercatores occultantes merces,& contra receptores earum mercium, vt ibidẽ dicetur. possunt etiam cognoscere in dependentibus & cõnexis, l.si quis ex argentarijs.§.rationem,& ibi Alex.ff.de eden.cle.dispẽdiosam.de iud.quia connexorum idem esse debet iudicium,c.translato.de const.† Inde mercatus partici- *Requisita conseruatoribus nundinarum antequam cognoscant inter mercatores* *Conseruatores nundinarum de dependentibus & annexis cognoscere possunt.*

16 pium dicitur emptus,nomen autem verbale mercatus significat locum , in quo res venduntur,& tempus quo venduntur,l.vna.C.de nund.mercatum in neutro vtitur ius canonicum,in c.j.de emp.& vend . vbi non debent carius homines vendere transeuntibus,quàm in mercato vendere possunt. *Mercatus quid.*

17 Mercalem vxorem,venditioni expositam vocat Imperator,in l.mercalem te habuisse vxorem proponis.C.de cond.ob turp.caus. *Mercalis vxor.*

18 Et hi mercatores circa duo maximè consistunt , videlicet vt ex pecunia consequantur pecuniam,vt in cambijs,dẽ quibus dicendũ est prout in trac. de cambijs habetur, aut vt ex pecunia rem consequantur,seu è contrarto, vt in emptionibus & venditionibus,de quibus propriè loquitur hic tex. *Mercatorũ scopus.*

19 Sciendum est mercatores hos in duplici esse differentia:quidã sunt, quos vocant grossarios,qui merces sine diuisione emunt , & vendunt,& hi sunt honorabiles,hos Bud.in tit.de offi.quęst.in annot.solidarios negotiatores dicit.ob id(vt existimo)quia solidas & integras merces vendant. *Mercatorũ duo genera.*

20 Alij sunt minutarij,qui res frustratim , seu minutatim vendunt : de quo verbo loquitur iste text.& iureconſ. in l.cùm hi.§.in causa.ff.de transact.ibi aut si à pluribus ei alimenta relicta sint , & minutatim singulos conuenire difficilè ei sit,inferius alios tex.adducam.hos Budæ. ibidem. etiam venditores & propolas appellat,hoc est,non sua vendentes,sed à negotiatoribus emptitia pluris posteà venditantes.

21 Sed aduertendum est,quod nobilis exercens mercalem artẽ perdit nobilitatem,quandiu eã exercet.l.nobiliores.vbi Bal.C.de comm.& merc.Bart.& alij in l.j.de dignit.lib.xij.sed si exercitium artis omittant,vidi impetrari literas Regias,vt nobilitate iterum gaudere possint,licet non sint multùm necessariæ,quia ipso iure reassumunt eam,desistendo,per l.ingenuũ.ff. de stat. hom.& facit clem.fi.de vit.& honest.cler.Masuer.in titul.de talijs.§.item illi *Nobilitas mercatura amittitur, & quomodo posteà rehabeatur.*

qui sunt nobiles.Bene confiterer aliquem de nouo nobilitatũ,si posteà exerceret negotiationem, & mercimonia debere impetrare literas,quia amissa esset sua nobilitas.Io.Fabr.in l.falsò.C.de diuers.rescrip.Diuersum est in eo qui ex parentibus nobilibus natus est,tũc natura produxit eũ nobilem. Ideo quod est naturale,amitti nõ potest. §.sed naturalia.de iure natural. in inst.l.ius agnationis.ff.de pact.& l.iura sanguinis.de reg. iur.& hi tenentur ad soluẽdũ collectas,sicut plebeij,teste Guido.Papę in decis.Delp.q. cxcvj. nobiles.& q.cccxcj.quid autẽ.& in hanc sententiã inclinat Calca.consi.viij. in causa.Sed hoc iure vtimur in Frãcia,vt passim literæ àRege impetrentur, vt negotiatio & exercitiũ negotiationis nõ noceat nobili,qui exercuit mercaturã,& hoc docet Do.Tiraquel.in tract.de nobilit.q.xxvij. nec putarem hanc negotiationẽ obesse filijs,quominus nobiles dicere se possint,licet nati sunt ex nobili exercẽte negotiationẽ:vt docet Bonus de curti.in tract.suo nobi.in iij.parte.† Annotandũ est eos artifices vocari,qui rẽ emunt,& muta 22

Artifices qui sint.

ta forma illam vendũt,vt si quis emat ferrũ,ex quo balistas,vel enses faciat, seu cultellos,quos posteà vendit.cap. eijciens.lxxxviij.dist.vbi sic scribitur, quicunq; rẽ comparat,non vt ita integrã & immutatam vendat,sed vt materia sibi sit inde aliquid operandi,ille non est negotiator:qui verò rem cõparat,vt integram & immutatam vendendo lucretur,ille est mercator, qui de templo eijcitur,& sunt verba Chrysostomi ibidem.

Vnde dicuntur artifices.

Vel artifices dicuntur,qui circa vilia opera negotiantur,& qui arti alicui 23 dediti sunt,vt in rub.de excusat.artifi.lib.x.l.lacus.ff.de acqui.rer.do.& communi idiomate hos *Artisans* vocamus,*et gens de mestier*,ac *mechaniques*.rubric.*des Confraries*,artic.j.& cõmunis loquendi vsus attendi debet,qui artificum nomine veniant,vt firmat Fely.in procemi.Decretal.col.iij.nu.9.& in

Mechanici qui & vnde dicãtur.

§.iiij.in gl.iiij.de consuetud.iur.stat.pers.in consuetud.Biturig. & hi omnes mercatores minutarij ac artifices, vt aurifices, Pharmacopolæ,& alij declarantur cõprehendi sub ordinatione Regis de vestimentis prohibitis. rubric. *des draps dor &c*.in fi.Sed grossarij nõ comprehenduntur sub mechanicis: quia mercatura si tenuis est,sordida putãda est,vt dicit Circero j.offic. Item opificum ac forensium & mercenariorũ praua est vita,nullũq; virtutis opus quæ tractat multitudo. Aristotel.lib.vj.politi.c.iiij.& lib.viij.c.ij.sic ait: Itaq; artes illę quęcũq; deterius disponũt,corpus & cuncta mercenaria exercitia, sordida nũcupantur:mentẽ enim occupatã,& vilem reddunt.Nec existimãdum est mechanicos dictos à verbo mechari,vt putat Florẽt. in prima parte summæ tit.j.c.iij.§.iij.quòd arte mechanica mens adulteretur. Sed ἀπὸ τῆς μηχάνης,id est inuentione,vel ἀπὸ τοῦ μηχανῶμαι,quod est molior & inuenio,& qui nihil aliud quàm inuenta ab alijs tractare solẽt,obtusioresq; ingenio mechanici dicũtur.vnde generaliter serui homines vilia tractãtes & obscuri mechanici dicũtur. quare Erupides ait. δοῦλοι δὲ καὶ σκοτεινὰ μηχανήματα χειρῶν ἀνάνδρου φάρμακα εὕρηνται βριτοῖς.i.serui obscuriq; homines mechanici inuẽti sunt hominibus, vt sint remedia illiberalis vsus,& ministerij.hinc gallicè *meschans* dictos putarem,quasi viles & contemptibiles.Et artes mechanicas opificia huiusmodi & sordidiora tractãtes,quales hæ de quibus suprà

Agricolæ non dicuntur artifices nec amittũt nobilitatem

diximus.† Et qui maiori parte tẽporis circa colendos agros versantur,licet 24 artẽ aliquã exerceãt,artifices tamen nõ dicuntur,vt cõsuluit Corneus consilio.

ſilio cccxviij.ex pluribus.in primo volumine.& appellatione artificum non continentur agricolæ.text.in cap.quod ſuper.de voto,ibi artifices & agricolę.nam hi licet laborauerint in proprijs poſſeſſionibus non perdunt nobilitatem:ſecus in mercatoribus,vt docet Guid.Pap.in deciſi.Delphi.quæſtio. xlj.fuit dubitatum.

25 Et differūt hi artifices à negotiatoribus,quia negotiator & mercator propriè eſt,qui rem emit,& non mutata forma illam vendit, vt lucretur,artifices contrà,d.c.eijciens.& c.quid eſt aliud negotium.lxxxviij.diſtin.hoc docet Archid.in c.quamquam.de cenſi.in vj.Lud.Roma.in l.ſi publicanus.§.j. ff.de pub.& Bertr.conſi.ccxiiij.multæ ſunt.col.ij.volu.ij. ex noua edit.& de his loquitur tex.in l.eos.ff.de decur.& in rubri.C. neg.ne milit. libr. xij.& hi negotiatores neceſſarij ſunt in ciuitate.l.fina.ff.de nun. Labeo iudicat eum, qui pluribus in locis ex ęquo negotiatur,nuſquam habere domiciliū:quoſdam autem dicere refert pluribus locis eum incolam eſſe , aut domicilium habere,quòd verius eſt.l.Labeo.ff.ad muni. negotiatoris tamen verbum generalius eſt,quàm mercatoris,vt docet Sign.homed.conſil.xcv. in quæſt.in iij.quæſt.nu.25.& inter hos artifices longa differentia eſt, & ingenij naturæ & doctrinæ,& inſtitutionis.l.inter.ff.ſolutio. *Negotiatores qui.*

26 Vnde ingenioſus & optimus artifex propter ſui operis integritatem ne alius tale ſuum ſignum recipiat prohibere poteſt , ne confundantur operæ cuiuſlibet,& non diſcernatur bonum opus à malo, teſte Ioann.de Platea in l.ſtigmata.C.de Fabricen.libr.xj.& Panor.in c.dilecta.de exceſſib. prælat.& Bene.in repet.c.Raynutius.in verbo de Clera.de teſtamen.& artificium potentius eſt officio,ex artificio quippe vberior & honeſtior quæſtus percipitur.not.in l.legatis.§.j.ff.de leg.iij. *Inſigne ſeu ſignū alterius alter nō poteſt accipere.*

27 Et in Regno maiora quàm legiſtæ lucra & dona percipiunt hoc genus hominum,vt docet Lucas de penna in l.vna.in fi.C.de muner.& in quo loco munera libr.x.& mirum hodie, quantus ſit horum artificū & mechanicorum etiam apud magnates & eccleſiaſticos præcipuè fauor & quæſtus: multò pluris videas fieri hoc genus ſordidioris famulitij latomorum,pincernarū,cocorum,venatorū ab his(vt ita dicam) ἱερωσυνόφαγοις quàm liberiores artes laudabiliora & neceſſaria reip.ſtudia iuris diuini humaníq;, & iure ſanè exclamare poſſumus,ô tempora,ô mores,ô fœlix ſeculum ingeniorū,infœlix verò præmiorum,& quia ingenio ſunt mechanici,& eruditione , mechanicos quoque illos habēt in pretio: graculus enim graculū(vt in prouerbio eſt)amat,& aſinus aſinum,ſi cultiores eruditione fiant,tales etiā diligēt: ſed hi non audient nos quia nil legunt : faxint ergo ſuperi vt excolantur,& tandem ingenia ament,non ventrem vitæ charybdim. *Artificum quæſtus maior quàm artium honeſtiorum.*

Que tous.

GLOSSA II.

1 QVI totum dicit,nil excludit.l.à procuratore.C.mand.ſcripſi in trac.de liter.oblig.artic.j.gloſſ.j.in j.Tomo conſtitut. Regiar.vbi etiam limitaui,quę hîc non repetam per text. in §. ſancimus.in authen.de teſti.coll.vij.vbi eſt etiam glo.& in l. ne quis.C.de dig.lib.xij.& Alciat.in tract.præſump.fo.clxxx.

& seq.sed vide quæ abundè scripsi in verbo vilissimis, in auten.habita.C.ne filius pro patre.vbi distinxi artificia.

Minutarij petere debẽt intra tẽpus ordinationis.

Comprehenduntur etiam minores in hoc artic.adeò vt si nõ petãt intra tempus hîc statutum,repelli debeant,tum propter verbum *tous*,tum quòd lex generalis etiam liget minores,vt probat tex.in l.si sine hęrede.§.Lucius. vbi Barto.ff.de administr.tutor.& c.constitutus.de in integrum restit.vbi Innocen.& alij dicunt præscriptionem inductam à statuto vel consuetudine, ligare minores,& sic consulit Alexan.in consi.lxv.quoniam.col.ij. & iij . in vj.volu.ex capite tamen ignorantiæ,si in locũ patris,matris,vel alterius successerint,& debita non petierint,restitui poterunt,vt scripsi suprà in tracta. proximo de restitut.& releuam.

Drapiers.

GLOSSA III.

Pannarij qui.

PANNARII sunt tam illi,qui pannum faciũt,quàm qui emunt,vt vendant,& qui bonam partem fortunarum suarũ in illa mercatura exercent.glo.in l.semper.§.negotiatores.ff. de iure immunit.vt superius scripsi in j.gloss.Alexand.consil. cviij.in iiij.volumi.quem refert Bauer.in §.sed hactenus.col. tertia.de testamen.milit.in institu.& inferius declaratur in tracta. de panna. merca.

Candelarij qui.

Tamen propriè loquendo sunt hi,qui publicè pannum emunt, & vendunt,& habent tabernam apertam omnibus emere volentibus.Bar.& Rebuff. in rubri.de nauicular.lib.xj.vbi dicit candelarios eos non solùm si faciant,vendant candelas,sed etiam si eas emant & vendant.

Mercatores qui nobiliores.

Hos ergo pannarios præmisit iste tex.tanquã nobiliores sint inter alios mercatores,quia lanificium dicunt prius inuentum,quàm aliam artẽ. Deus enim vestes pelliceas fecit Adæ & vxori,quibus eos induit antequàm eijceret de paradiso,vt Genes.iij.in fi.vnde lanificium vocat Floren . sic dicens, quod omnis operatio nendi,retorquendi,& consuendi,quicquid fit instrumento,colo,fuso,acu,pectine,calamistro,& alia continentur,& sunt in quadruplici differentia:quidã ex lana operantur vt pannarij:alij ex serico,alij ex pellibus,alij ex lino seu cãnabe:& isti omnes si minutarij sunt,hîc cõprehenduntur:præferuntur tamen pannarij,quia res necessarias faciunt , videlicet ad vestiendum homines.alij verò sericum ad voluptatem magis quàm ad necessitatem:vt docet Floren.in iij.parte summæ,tit.viij.c.iiij.§.ij.vbi etiam lanificium quod vocat.i.artẽ pannariã præmisit.Sed Chassan.in Cathalog. gloriæ mundi in xj.parte agricolas,anteposuit.verùm quia ista modici sunt emolumenti,ea curiosis relinquo,leges pannariorum vide infrà rub.*des drapiers*,quæ erunt ex his & seq.expeditæ cum his quæ ibi dicentur.

Genera quatuor lanificij.

Apoticaires.

GLOSSA IIII.

Pharmacopolæ qui.

PHARMACOPOLÆ hi latinè vocãtur,qui pharmaca vendunt,quæ nos gallicè dicimus *drogues*,vnde Iuriscõsul.dicit pharmacum mediũ verbum esse,& pro veneno, & pro medicamẽto accipi posse.Ideo qui pharmacum dicit,debet addere bonum vel malum.

malum.l.qui venenum.ff.de verb.ſign.vbi ſcripſi.ideo quicunque vendiderit pharmaca,hic pharmacopola vocatur gallicè *Apoticaire*,& oportet quòd intra ſex menſes petat,alioqui excluditur,vt hîc.

Et ſub hoc verbo puto etiã cõprehendi vendentes Aromata & ſpecies minutatim,quos gallicè vocamus *Eſpiciers*.vide rub.infr.*des eſpiciers & eſpiceries*.vbi leges iſtorum ponuntur,quæ ibidem poteris videre,quia non egent expoſitione:& per iſta elucidatur ille titulus *des eſpiciers & eſpiceries*.

Venenum nõ debet vẽdi.

Et iſti pharmacopolæ non debent aliquibus vendere venenum propter periculum vitæ hominum.l.iij.ff. de falſ.Sed de conſilio & conſenſu medici poteſt ipſum venenum diſponi,vt miſceatur,ſicut in ord. Io.habetur deſcriptis in libro viridi.alia de his dicam in l.qui venenum.ff.de verb.ſig.

Medici & chirurgi cõprehenduntur ordinatione.

Idem in medicis chirurgis ſtatuitur in ordi.Carol.Impe.vt poſt duos annos petere ſalarium non poſſint.

Viſitanda ſingulis annis pharmaca.

Si vis videre multa de his pharmacopolis & de mercib⁹ & ſpeciebus,& de taxationibus earũ vide in rub.*de l'impoſition foraine*.verſ.*eſpiceries*,poſtquàm videris tex.in l.fi.§.diui.ff.de public.&bonum eſſet,quòd duo probi viri conſtituerentur,qui ſingulis annis omnia viderẽt pharmaca,vt ſcribitur in cõſt. Neap.li.iij.in rubr.de prob.experientia medico.c.vlt.ne corrupta darentur.

Boulengiers.

GLOSSA V.

Piſtores qui dicantur.

PISTORES veteres à pinſendis granis frumenti,non molitores,ſed quaſi pinſitores vocabãt.Luc.de pen.in rub. C.de piſt.lib.xj.ſed hîc intelligimus de his,qui panes vendũt.l.ſi ita ſcriptũ.ff.de fun.inſtruc.& in l.j.ff.quod cuiuſque vniuerſit. nom.& hi ſunt,qui merces eſculentas vendunt, videlicet panẽ,qui ſi intra ſex mẽſes debita ex hac cauſa contracta petere omittant,poſt eà non poterunt,per hunc tex.*boulengiers*.Et hi vt refert Plinius li.xviij.c.xj. non fuerunt Romæ ad Perſicum vſque bellum annis ab vrbe condita quingentis octoginta:ſed ipſi quirites panem faciebant , mulierúmque id opus erat,ſicut etiam adhuc in plurimis regionibus,maximè in pagis linguæ occitanæ,quæ mulieres pacificę dicuntur,& factura panificium, hæc Crapal. li.v.c.iiij.refert.Etiam continentur hi qui vendunt panem,licet non faciant, cùm ſit eadem ratio in illis,vt dixi in glo.iij. ſuperius.

Piſtores Pariſijs panes externis vẽdere nõ poſſunt per reuenditores.

Item piſtoribus externis fuit prohibitum ne Pariſ.panes ſuos vendant per reuenditores, ſed per ſeipſos ſub pœna confiſcationis panum,ne carius panes ab iſtis reuenditoribus vendantur in reipublicæ perniciem.

Officia non pretio vel gratia obtinenda.

Vltimò,notanda eſt l.vna.C.de piſt.li.xj.prohibẽs,ne quis piſtor, vel alius accipiat dignitatem gratia,vel pecunia,alioqui exuti dignitate viginti libris auri mulctantur, & ad priſtinum ſtatum redire compelluntur, nec reſcriptum valet talia remittens,quæ lex vtinam obſeruaretur, & princeps emeret doctos & prudentes,& non venderẽtur officia in reipublicę perniciem.

Paſticiers.

GLOSSA VI.

Fartores & dulciarij qui dicantur.

HI LATINE fartores, ſeu dulciarij piſtores vocari poſſunt, qui iſitia farcimina faciunt, de quib.Martial.in fi.ſic ſcribit.

Mille tibi dulces operum manus iſta figuras.

Extruet, huic vni pauca laborat apis.
Surgite, iam vendit pueris ientacula pistor.
Christataq; sonant vndique lucis aues.

Farcimina vltra diem custodire Parisiis prohibitum est.

Sunt qui dicant Heliogabalum Imperatorem primùm farcimina de piscibus excogitâsse: vt Crapal.lib.j.de partib.ędium.lib.iiij.refert. Etiam Paris. fuit prohibitum his, ne vltra vnum diē farcimina custodiant, quia facilè corrumpi solent, nisi sint ex venatione facta: illa enim possunt lōgius custodiri, sed hodie vt dicebat Musonius in lib.de alim.vsque adeò delicatū est, & ingluuiei deditum nostrum seculum, vt sicut musicæ & medicinalis artis, ita etiam culinariæ extant cōmentarij: qui gulam delicijs titillare docent, sanitati nocent: hinc fit, vt qui ferculis deliciantur, longè minùs salubri valetudine fruantur: sunt aliqui delicatuli prægnantibus mulieribus non dissimiles. nam & ipsi, velut illæ, familiarissimos cibos fastidiunt ore ventriculi corrupto: itaq; vt ferrum inutile acie noua semper eget, similiter & illorū stomachi inter edendum acui nunquam non postulant siue mero, siue aceto, siue acerbo aliquo cōdimento: ideo ita sentiebat circa cibum, & potum initium & tanquam fundamentum ad rectè sapiendum esse continentiam.

Delicatuli hîc taxātur

Serruriers.

GLOSSA VII.

Fabri ferrarij intra sex menses debita petant.

HINAMQVE fabri serarij à sera dicti sunt, qua admota hostia claudūtur, vel fabriferrarij à ferro: & hîc cōprehēditur omnis Faber ferrarius, siue operetur in ęre, vt Caldarius, vel si campanas faciat, & sic minutatim vendat, vel alia ex ære, aut ferro, quamuis communi vsu loquendi nomine *des serruriers* non veniant *mareschaux ou chauderōniers, coutelliers, esperōniers.* tamē quia in fi.scribitur. *Et autres gens de mestier.* ideo hîc comprehendentur saltem ratione generalitatis. Et ideo debent etiam ipsi petere intra sex menses, vt hîc, & alij etiam artifices metallorum, de quibus in rub.C.de Fab.li.xj. & idem in signarijs qui signa.i.sigilla faciunt.l.j.C.de excu.artif.li.x. Etiā putarē hîc cōtineri aurificē, siue vascularīū, & Fabrū aurariū, quē vulgus *orfeure* vocat, vnde hic non petēs intra sex mēses posteà non recipietur. scribitur Eccles.xxxviij.c.sic omnis faber & architectus, qui noctē tanquam diē transigit, qui sculpsit signacula sculptilia, & assiduitas eius variat picturam, sic faber ferrarius sedēs iuxta incudem, & consyderans opus ferri, vapor ignis vrit carnes eius, & in calore fornacis cōcertatur, vox mallei innouat aurē eius, & cōtra similitudinē vasis oculus eius, cor suū dabit in consummationē operū, & vigilia sua ornabit imperfectionem. Legimus Martiū Imperatorē fabrum fuisse ferrarium, antequàm imperaret, & epistolam vidi, in qua se excusat, & per hęc erit expedita rub. *des orfeures, merciers & ioyaliers* suprà lib.ij.

Aurifex cōtinetur.

Chaussetiers.

GLOSSA VIII.

Caligarij sutores.

CALIGARII sutores sunt, qui caligas seu tibialia faciunt, & suunt, & olim ista apud veteres non erāt distincta nomina sicut nunc. Ideo pro integris caligas vocat Baifius in annotat. ad l.vestis.ff.de auro & argent.leg. licet etiam alio modo capian

piantur, vt elucidaui in l. vestis, de verborum significatio. ff.

Tauerniers.

GLOSSA IX.

TABERNARII ergo caupones, & hospites intra sex mẽses petant symbolum, vulgò *l'escot*. Et alia debita ratione caupone & taberne meritorie facta p hũc tex. de his videre est. ff. naut. cau. stab. & ff. furti aduer. nau. caup. Et de tabernarijs in l. si seruus seruũ. §. tabernarius. ff. ad l. Aqui. & hi sunt, qui poculentas merces maximè vẽdũt, & isti solẽt excedere metas rationis in exigẽdo, sicut notarij. c. statutũ. §. notariũ. de rescr. li. vj. & ex his multi sunt fures, & furum receptatores, l. j. ff. naut. caup. suntq; rapaces, secundũ Bal. in l. j. in fi. C. loc. & Ang. in l. j. in fi. ff. furti aduer. naut. vbi inquit, videmus paucos hospites diuites, & eorũ diuitias modicùm durare, & in mẽdacijs nõ iustificabũtur. vnde Alex. in l. j. C. de eden. ait. q naut. caup. stab. & publicanus sunt genus improbũ. l. quantę. ff. de publ. & d. l. j. & ideo ad similitudinẽ vsurarij tenentur edere, licet sint rei. allegat Bal. in l. dissolutæ. ff. de cond. ex lege. alia vide in titu. de hospitibus, vbi aliquas huic materiæ accommodas conclusiones scripsi. *Tabernarij & hospites plus debito exigunt.*

Cousturiers.

GLOSSA X.

SARTORES sunt, qui vestimẽta faciũt, & est bonũ argumentũ, est sartor, ergo fur. allegatur glo. in verb. siue ipse. in §. si tamẽ. inst. de rer. diui. quã ad hoc põderauit Cors. in singu. inci. cõditio psonę: quę parũ tamẽ pbat, nisi hoc doceat experiẽtia. Idem argumentũ vulgus format in molliore, seu polinctore: hi enim seruant gl. in §. si tres. de pac. ten. & eius violat. dicentem beatus qui tenebit. Ideo ipsi accipiunt & tenent vehementer. vide in ordin. Paris. rub. *des meusniers & chartiers*: vnde sartores & sutores qui non petunt vestium mercedem seu salariũ intra sex menses, posteà petere non poterunt nisi in casibus inferius descriptis. vide salarium eorum taxatum in l. iij. C. de milit. test. li. xij. Ias. in §. tripli. nu. 53. de act. in insti. idem dicerem in facientibus thoraces, quos vulgò *porpointiers* dicimus, vt etiam in hac contineantur ordinatione, si minutatim vendant, & quidam hanc negotiationem sagariam vocant, & hos vendentes & facientes sagarios, in l. cùm duobus. §. quidam sagarium. ff. pro socio. Et in sarcinatoribus etiam procedet hęc constitutio per verbum sequens. *& autres gens de mestier.* *Sartores qui & an fures sint.* *Sagaria negotiatio.*

Courdouniers.

GLOSSA XI.

SVTORIS nomen est generale, & ad sartores, & ad sutores calcearios, tamen proprius refertur ad calcearios, quòd ipsi soli pilis suis & porci vtantur, vnde eos ita dictos quidã arbitrantur quòd suum pilis vtantur, idest porcorum. *Sutores qui propriè sint.*

Et puto hîc Cerdones cõprehendi ratione generalitatis, quia vulgò cerdonẽ dicimus *Sauctier*. l. cerdonẽ. ff. de ope. libert. & dicit Caroll. Bouil. in libr. de differ. vulgarium linguarum *cordouanier* dicendum per v. vocalem idest cerdo, & Alutarius, non à corio, sed Corduba Beticæ Hispaniæ vrbe pẽdet, quia ab ea vrbe deportari ad cæteros solet pretiosi corij *Cerdones.*

ſpecies, quòd vulgò à Corduba vocamus *Courdouen*, per v. vocalem. vnde cerdones quaſi cordubones.

Celliers.

GLOSSA XII.

Ephippium & ephippiarij.

EPHIPPIVM ſella dicitur, quæ equis ad molliorem vecturam imponi, & mulis ſolet, & qui has ſellas faciũt, & vendunt, dicuntur Ephippiarij, & hîc exprimuntur, qui ſi non præſente pecunia Ephippia, vel alia equorum ornamẽta vendant, & non petant intra ſex menſes, amplius non recipiuntur, per iſtum tex. & qui prius equum aſcenderit, dicunt fuiſſe vetuſtiſſimũ quendam nomine Marin, cuius antica corporis humana prorſum viderentur, poſtiqua verò equina omnino: ſi Cælio credatur lib. v. c. xlv.

Equum quis primus aſcẽderit.

Bouchiers.

GLOSSA XIII.

Laniones an priuilegijs gaudeant.

CARNARIOS ſeu laniones ius canonicum vocat macellarios, & non gaudent priuilegijs clericorum, ſi moniti non deſerant illud officium poſt annum. c. vno. de vit. & honeſt. cler. in vj. cle. j. eod. tit. vnde poſſunt conueniri etiam in perſonalibus corã iudice ſeculari in hoc Regno, quia clerici negotiatores & mercatores in his quæ ad negotiationẽ ſpectant corã iudice conueniuntur laico. c. ſacerdotibus. ne cler. vel mona. & ita cenſuit ſenatus contra Io. *d'Auuergne* clericum lanionem, qui emerat animalia, & ad pretium horum conueniebatur, ann. 1431. die v. Aprilis, & hoc probat Aufre. in tract. de poteſta. ſecul. in ij. reg.

Areſtum.

Et autres gens de meſtier.

GLOSSA XIIII.

Lignarij fabri, quadrigarij et plauſtrarij.

VT SVNT lignarij fabri, quos vulgus *Charpentiers* vocat, ſiue ſint quadrigarij, vel plauſtrarij, qui faciunt quadrigas, & plauſtra: de quibus in l. ſi ex plagis §. in cliuo. ff. ad le. Aqui. & quandoque vocantur carpentarij, qui carpenta faciunt, & vendunt. vnde Ouid. lib. j. Faſto.

Nam prius Auſonias matres carpenta vehebant,
Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor.

Carpentum quaſi Carmentum, à Carmenti, Euandri matre.

Lecticarij, pictores, ſtatuarij, marmorarij, arcarij, clauicularij, ſtructores, ſculptores, ſignarij, deauratores, albini, argentarij, diathretarij, ærarij, fuſores.

Idem in lecticarijs, qui faciunt lecticas, vt in l. ſi ex toto. in fin. ff. de leg. j. hodie frequens eſt lecticarum apud mulieres vſus, imò abuſus. Nam ſunt quædam domicellæ fatuæ, quæ pedibus ire poſſent, & lectica vehi volũt in deſtructionem bonorum mariti, & dedecus illarum, cũ ad eas non ſpectet.

Item hîc comprehenduntur pictores, ſtatuarij, marmorarij, arcarij, clauicularij, ſtructores, ideſt ædificatores, ſculptores, ſignarij, deauratores, albini, argentarij, diathretarij, ærarij, fuſores, gipſarij, lignarij, fabricarij, bracarij, perticarij atque libratores, figuli, aurifices, vitriarij, plumbarij, ſpecularij, eborarij,

eborarij, pelliones, fullones, dealbatores, & alij nominati in l. j. C. de excus. artifi. lib. x. si sic minutatim vendāt nō præsente pretio. idē in tibicinibus & mimis, vt intra sex mēses etiam salarium petere habeāt, alioqui præscribitur contra eos.

Tibicines salariū intra sex mēses petere debent.

Idem in sarcinatoribus quos vulgò vocamus *reuandeurs*. idem vidi seruari in Pilarijs, siue sint, vt vulgus vocat *Bonetiers* siue *Chapeliers*. Solearios, id est eos qui soleas faciunt, ab hac constitutione non excludemus.

Sarcinatores.
Pileary.

Idem in reuenditoribus etiam fructuū, vel aliarum rerum vt hoc tempus eis currere debeat, quos ex cōmuni vsu loquendi vocamus *frutiers*, & in hac decisione comprehendentur. l. à nullo. C. de ferijs.

Reuenditores fructuū

Sericarios mercatores, qui sericū minutatim vendunt, etiam hîc cōprehēdi arbitror, per hoc verbum, *Et autres gens de mestier*, etiam quia est eadem ratio in illis vt dixi suprà in glo. iij.

Sericarij.

Idem in bibliopolis puto, quos librarios dicimus, & alijs, qui sic minutatim vendunt, & sic videtur velle comprehendere omnes artifices, quia inde finita æquipollet vniuersali. l. si pluribus. ff. de leg. ij. & c. generali. de elect. in vj. & scribitur Ecclesiasti. xxxviij. c. omnes. hi in manibus suis sperauerunt, & vnusquisq; in arte sua sapiens est, sine his omnibus non ædificabitur ciuitas, & non inhabitabunt, nec inambulabunt, & in ecclesiam non trāsilient, super sellam iudicis non sedebunt, & testamentū iudicij non intelligent, neque palā facient disciplinam & iudicium, & in parabolis non inueniuntur.

Bibliopolæ intra sex menses debita petant.

Et marchans vendans, ou distribuans leurs denrées & marchandises à detail.

GLOSSA XV.

HIC comprehendit omnes mercatores minutatim vendentes. Minutatim, hoc verbo vsus est Iurisconsul. in l. cū hi. §. in causa. ff. de trāsactio. & in l. iij. de alimē. & cibar. leg. & in l. Martius, de acqui. rerum domi. & hi minutatim siue frustulatim vendentes hîc cōprehendūtur. Grossarij verò mercatores non continētur, quia loquendo de minutarijs, excludit grossarios. per l. cùm prætor. ff. de iudi. c. nonne. de præsumptio. ergo intra tempus iuris, id est intra tringinta annos ipsi debita petent.

Minutatim
Frustatim.

Et sic tria saltem hîc requiruntur. Primò requiritur ꝙ sit artifex, *gēs de mestier*. Secūdò, ꝙ emat & vēdat, & sic vt sit mercator, & negotiator. Tertiò, quòd minutatim vēdat & distribuat artificiū suum, vel merces, vt sequitur.

Tria hîc requisita.

Et cùm locatores equorum dicantur quoad hoc mercatores per Bart. in l. legatis seruis. ff. de leg. iij. ob id comprehendentur hîc.

Locatores equorum cōprehenduntur hîc.

Demanderont doresnauant si bon leur semble.

GLOSSA XVI.

TENENTVR ergo hi minutarij intra sex mēses petere, si velint cōsequi debitū: quia si nō videatur eis bonū possunt nō petere: vt si fortè quēdā nobilē offendere timerēt, nō tenētur petere: sed post tēpus nō recipiētur vt hîc, sed nō vult eos cogere, vt agāt, cùm nemo cogatur ad factū. l. si quis. in fi. ff. de

Petere quis non cogitur.

re iud. & l. stipulationes non diuiduntur. de verb. oblig. & in titulo, vt nemo inuitus agere, vel accusare cogat.

Petitio sine litis cõtestatione an valeat.

Sed an petendo teneantur litem contestari, aliâs posteà non audiantur, quod videtur: quia petere non dicitur quis ante litem contestatam, sed petere velle. l. amplius. ff. rem rat. hab. ideo per solam citationem & libelli oblationem non videntur petijsse: sed contrarium est verum: nam in præscriptione statutaria per solam citationem interrumpitur præscriptio, quia inducitur ex sola negligentia non petentis, ideo censetur odiosa: & sic per solam citationem interrumpitur, vt docent Bar. & Ang. in l. ij. § si rem. ff. pro empt. l. in omnibus. in fi. ff. de diuer. & temp. præscr. Et sic idem videtur sicut in præscriptione xxx. ann. l. cùm notissimi. C. de præscr. xxx. ann. & istam dicunt communem Alex. & Ias. in l. fi. ff. de eo per quem fact. erit. quia præscriptio inducta per statutum succedit in locum præscriptionis triginta annorum, ob id sapere debet eius naturam. l. si eum. § qui iniuriarum. ff. si quis cau. Bal. in l. fi. C. de temp. in integ. rest. pet. & Fel. in c. illud. col. ij. de præscri. nec obest verbum petere, & d. l. amplius, quia dum verbum petere refertur ad eum, cui ex petitione acquiri debebat, vt hîc, tunc habet locum etiam in petitione extra iudicium. l. si decem cùm petiero. ff. de verb. obli. sed si referatur ad eum, qui ex petitione debet obligari, tunc requiritur litis contestatio, per d. l. amplius. ita docet Clau. de Seycel. in l. naturaliter. col. pe. ff. de vsuc. & sic quoad istũ tex. sufficiet etiam interpellatio extraiudicialis, per gloss. in l. qui fidem. ff. de transl. & inferius dicetur, Io. Franc. plenè in trac. de præsc. in iij. parte sextæ partis. q. j. secundæ speciei amplia. ij. col. xxxvj. hoc discutit: tu illum videto.

Petitio etiã coram iudice incompetenti sufficit.

Imò etiam petitio facta coram iudice incõpetenti prodesset quoad interrumpendã hanc præscriptionem, per tex. in l. vbi absunt. cum simil. ff. de tut. & cur. dat. ab his. Ang. in l. si vacantia. C. de bon. vac. lib. x. & Ias. in l. vl. in fi. ff. de eo per quem fact. erit. quia vbi non requiritur citatio, si interueniat & inepta, non vitiatur actus. glo. in l. vinum. in glo. vlti. ff. si cert. pet. vbi addidi, & Bar. in l. accusaturus. de adult. Bauer. in § pater. col. ix. de test. in inst. & Ias. in § omnium. nu. 166. de act. in inst. sed hîc sufficit extraiudicialis etiam petitio, ergo &c. Et ita censuit hic senatus contra D. *de la Roche Chandin* Andega. citatum coram iudice de Saumur, intra xxx. annos, licet non fuerit eius iurisdictionis, tamen hæc citatio quoad interruptionem fuit recepta, licet esset nulla, anno 1515. die xvij. Iulij, sic & in hoc casu dicemus.

Arestum.

Petitio extra domicilium an fieri poßit.

Etiam si petitio facta fuerit in alio loco, quàm domicilij, dicit Io. Francis. in d. tract. præscr. in iiij. ampl. de interruptione ciuili, & allegat corruptè Bal. non curo referre: licet in obligato adhoc vt executio in eum fieri possit, debeat petitio fieri domi, & non extrà, vt scripsi in § ij. de liter. oblig. in j. Tomo const. Regiar. nu. 68. & seq.

Debita mercium intra sex menses peti debent, non aliter.

Insuper non habebit locum iste tex. in contractibus factis in alijs rebus, vtpotè super domibus, vel alijs rebus immobilibus. Nec de factis antequàm essent mercatores, quia hic tex. loquitur de mercatoribus & artificibus: ideo oportet quòd sit talis qualitas. nam qualitas iuncta verbo debet intelligi secundũ tẽpus verbi. l. Titius. ff. de test. mi. Sic cõsuluit Cuma. cõs. cxlvj. Simon Helias. col. ij. ideo debita super mercibus vel operis sunt intra sex menses petenda, secus si ex alijs procedant actibus, nisi vt inferius dicitur in gloss. seq.

Payement

Payement de leurſdites denrées, ouuraiges, marchandiſes par eux fournies dedans ſix moys.

GLOSSA XVII.

INTRA igitur ſex menſes petere debent, poſteà repelluntur: & duo hîc dicuntur, quòd opifices petere debēt ſolutionem eorum, quæ fecerunt, & quę tradiderūt. vnde ſi ſutores fecerint caligas ex panno meo, vel faber ex meo quicquā ferro, vel lignarius ex meo ligno, & nō petierit ſolutionē intra ſex mēſes, poſteà nō audietur. nec quidē ſi ex ſuo pāno caligarius mercator mihi tradiderit tibialia, & non petierit ſibi ſolui, vel ſi mercator pharmacopola, vel alius plures merces mihi tradiderit intra ſex menſes, hoc petere debet: alioqui poſteà non audietur. Ratio videtur, quia iſti artifices & mercatores interdum etiam facta eis ſolutione petebant ab hæredibus debitorū, vel hæredes etiā mercatorum petebant à debitoribus poſt multū tēpus: ob id debitor memoriam non habebat ſalutionis, vel eam probare non poterat, quia longum tēpus obliuionem parit. l. peregrè. ff. de acqui. poſ. vel hæredes ignorabant ſolutionem factā: deo ſæpius exigebatur bis debitum, quia hi qui in alterius locū ſuccedunt iuſtam ignorantiæ cauſam habēt. l. qui in alterius. ff. de reg. iur. vel fortè ignari ſolutionis nolētes litigare ſoluere malebāt: quāobrem fuit ſtatutum vt artifices, & alij mercatores minutarij intra ſex menſes petant debita, intra quod tempus facile erit reminiſci: nec creditor poterit ſic fallere debitorem, vel eius hæredes. *Petitio dati & facti.* *Ratio cōſtitutionis.*

Imperator tamen Carolus quintus ſtatuit vt intra duos annos petant, alioqui poſteà actionem non habebunt, ſcribo ordinat. illius in tract. de famulorum ſalarijs, vbi eſt conſcripta ad verbum.

A conter du iour auquel ilz auront baillé, ou liuré la premiere denrée ou ouuraigé, enſemble ce qu'ilz auront baillé, ou liuré deſpuis iceluy io ur dedās ſix moys.

GLOSSA XVIII.

QVIDAM intelligunt verba huius tex. hos ſes menſes cōputādos à die quo primas tradidit merces, etiam ſi poſteà vſq; ad ſex mēſes alias tradat, tamen omnes merces traditæ à principio vſq; ad ſex mēſes, etiam ſi die vltimo ſex menſium traditæ fuerint, quòd præſcribūtur: & hoc eſſet ſatis rigoroſum. *Sex menſis quomodo cōputari debent.*

Alij rectius mea ſentētia intelligunt, quòd prima merx pręſcribatur à primo die traditionis, & aliæ conſequenter traditæ intra ſex menſes pro eadē valetudine, ſed ſi pro alia valetudine aliæ merces poſt ſex mēſes traditę ſunt cōnumerādo ſemper à die traditionis mercis, requiritur alia ſex mēſiū præſcriptio. vnde intelligerem iſtum tex. quòd ſi pharmacopola pharmaca tradiderit valetudinario vſque ad tres menſes, ſemper pro eadem valetudine continuando, tunc alijs tribus finitis mēſibus nulla erit præſcriptio, ſed ſex menſes requirūtur ab vltima traditione. Si verò noua ſuperuenerit ęgritudo

post primam finitam, quamuis præscripta sit prior summa post sex menses, tamen secunda non præscribetur, nisi à die secundæ valetudinis & traditionis vltimæ elapsi fuerint alij sex menses: quia tot sunt debita, quot sunt valetudines. arg. l. scire. ff. de verb. obli. Secus si continua & longa fuerit prima infirmitas, quia tunc prima dies ad vltimam refertur, vt non currat præscriptio nisi à die vltimæ mercis traditæ.

Secundò vult etiã habere locũ, licet artifex nihil dederit, sed tantùm opus fecerit, ibi *ouurage*, vnde si latomus, vel Gypsarius, seu alius artifex aliquid in domo fecerit, & non petat intra sex menses pretium artificij, excludetur, vt hîc, de quo dixi in l. nominis. §. opere. ff. verb. sig. quod est notandum.

Et lesdits six moys passez, ne seront plus receuz, à faire question ne demande: de ce qu'ilz auront fait, fourny, ou liuré dedans iceux six moys.

GLOSSA XIX.

Quæstion & demande sufficit.

PER istum tex. patet hosce mercatores non recipiendos ad petẽdum pretium post dictum tempus, nec in iudicio, nec extra iudicium. Quia *question* intelligitur hîc, scilicet non recipiendã partem quocunque modo cõtrouersiã moueat etiam ante litem contestatam, vt docet glo. & doct. in l. qui fidem. ff. de transact. *par demande* intelligit tex. petitionem aliquam non esse faciendam saltem in iudicio, de quo per Bart. in l. amplius. ff. rem ratam hab. Ias. in l. licet. C. de proc. & inferius fusius dicetur.

Sinon qu'il y eust arrest de conte.

GLOSSA XX.

Regula tex.

REGVLA ergo superius posita est, quòd mercatores minutarij & artifices non audientur petentes debita eorum post sex menses, & hæc regula superius longius producta fuit, sed mox retinaculis quibusdam sistetur, vt in simili dicit iurisconsul. in l. j. §. veteres. ff. de acqui. poss.

Post conclusum debitũ triginta anni dantur.

Primò, limitatur hîc, quando iam computatum fuerit, & conclusum 2 quantum debeatur, & dati acceptíque ratio consummata. Et tunc etiã post hos sex menses poterit agere, sed intra quot tempus, hîc nõ exprimitur. Ideo dicemus prout de iure: nam actiones personales durant vsque ad triginta annos. l. omnes. & l. sicut. C. de præscr. xxx. ann. Et idem in sequentibus casibus dicendum erit, ergo non sufficit conuentio seu pretij taxatio, vt si hodie recipias carnes vsque ad decem solidos, cras plus vel minus, si non fuerint istę summæ computatæ & conclusæ inter debitorem & creditorẽ, præscribitur hæc summa per sex menses, post conclusas autẽ rationes & dispunctas non. †Posset tamen post hanc computationem allegari error calculi, si 3 interuenerit, per l. vnam. C. de errore calcul. & intra quod tempus abundè scripsi in l. cognoscere. §. j. ff. de verb. sign.

Error calculi allegari potest.

An scriptura debiti cõclusi necessaria sit.

Quæro an in hac computorũ conclusione scriptura interuenire debeat? 4 Imber. in inst. for. lib. j. putat scripturam necessariò adhibendam, tum quòd posterioris legis interpretatio ex priore assumi debeat. l. nõ est nouũ. ff. de legib. tum

gib.tum quòd si testimonijs res probanda esset,plus in probatione cõsumeretur,quàm huiusmodi minutior rerum valor cõstaret. Hæc ille:ergo verò teneo sufficere conclusum cõputum verbo,dummodo posit probari: quia actus tantum valet sine scriptura,quantũ cum scriptura.l.pactum quod bona fide.C.de pact.& regulariter non requiritur necessariò scriptura, nisi hoc in lege dicatur.l.j.C.de iure emphyteo.c.j.in fi.de censi.lib.vj.& si Rex hoc voluisset,dixisset in.c.ad audientiam.de deci.

Nec refragatur,quòd interpretatio ex priore assumi debet.Respon. §.ibi præcedens non statuit interpellationem debere esse scriptam, sed sufficientem ibi,*interpellation ou sommation suffisante*,ergo nõ requiritur quòd sit scripta,sed vult vt conuentio domini facta cum famulo sit scripta,id est locatio & conductio,vt patet in titulo de famul.sala.

5 Nec rursus obstat,quod debeat assumi interpretatio ex lege priori, dico non posse sumi,quia ex diuersis non sit bona illatio.l.fi.ff.de calunia.c.inquisitioni.de appella.etiam quando eadem lex est diuisa per paragraphos nõ refertur vnus. §.ad alium.c.vno.vbi gloss.de postula.prælato.in texto.& glo.in clemen.j.de sepultu.Item sequeretur ibi iuris correctio,vt videlicet ius corrigeretur in interpellatione,quæ de iure valet sine scriptura, etiam quia illa clausula *par escript*,posita in dicto articu.est ad qualificandum vnum articulum conuentionis & obligationis,vt debeat esse scripta, & tunc non refertur nisi ad illud capitulum.l.falsum.in principio.ff. quando dies legat. cedit. Bart.in.l.fina.de rebus dubijs.Alexand.consilio xlviij.visis.colum.penulti.in primo volu. *Interpretatio quando ex lege priori sit assumenda.*

6 Item non obest,quòd in probatione plus consumeretur,quàm rei valor esset:quia in prima citatione poterit ad iudicem pars testes ducere,qui deponent conclusum esse computum,imò scriptura aliquando plus ascenderet, quàm res valeret,vt in authen.nisi breuiores.C.de senten.ex breui.recit.Vnde patet sufficere probare cõclusum esse debitum, & tunc non præscribitur sex mẽsibus quomodocunque probetur,siue per testes,siue per scripturam, vt non coangustetur probatio.l.quoniam.C.de hæret.

7 Secũda limitatio est,quòd si debitor chirographum creditori tradiderit, non præscribetur posteà debitum per sex meses,& schedula comprehendit etiam epistolam,iuxta l.publia. §.fin.ff.depositi.Vnde si quis mitteret epistolam Pharmacopolæ,seu minutario,in qua rogaret eum, vt paululum expectaret debitum decem librarum pro illis pharmacis,quæ ipsi præstitit,tunc non puto quòd præscriberetur intra sex menses.de his plura scripsi in tract. de chirograp.& schedul.recogni.in primo Tomo ordina. *Chirographũ sex mẽsiũ præscriptionem impedit.*

8 Idem præcipit Imperator Carol.v.in sua ordina.sed plus statuit,quòd hic creditor ratione chirographi intra decem annos petere tenebitur à principali debitore,qui si mortuus fuerit,intra duos annos à suo hærede, alioqui posteà non habebit actionẽ creditor,& computãtur illi duo anni à die quo creditor sciuit debitorem esse mortuum:vt inferius in tracta.de famul. salar. describo.in prin.sed in regno Franciæ vsque ad triginta annos reciperetur, cùm contrarium non sit statutum. *Ordinatio Caro.quint. Impera. de petẽdo Chyrographario debito.*

Ou obligations.

GLOSSA XXI.

Obligatio pro instrumento publico.

OBLIGATIONS hîc vocat instrumētum publicum,in quo obligatur pars ad dandum,vel faciendum,& Imperator in sua ordinatione vocat *letre obligatoire*,quia ex his instrumentis solent obligationes produci.c.j.& ij.de fide instru.de hoc scripsi in tracta.de liter.obligato.in verb.*obligations*.in primo Tomo constit.Regia.Et ista est tertia ad regulam limitatio, & per istum tex.etiam audiui decidi cōtra quēdam,qui latomo promiserat quinquaginta aureos, vt ipse ei faceret domum,& ad hanc summam se obligauerat,quòd licet latomus non petierit debitum intra sex menses, non est exclusus , sed poterit posteà petere intra triginta annos,postquàm adest obligatio,id est instrumētum obligatorium,per istum tex.

Notarius apostolicus an possit instrumētum reficere.

Intelligo istum tex.siue obligatio fuerit conscripta à notarijs Regijs, siue ab apostolicis.Nam quamuis hi potestatem non habeant obligandi,vt executionem habeat illorum instrumentum,vt scripsi in §.ij. de liter . obligat. in primo Tomo:secus est tamē quaod obligationem de qua hîc, & quoad prohibitionem.

Ou interpellation.

GLOSSA XXII.

Interpellatio quid.

INTERPELLARE est admonere,petere,requirere,l.magnum.C.de contrahend.stipul.vbi Imperator exponit. facit l. fine.l.mora.ff.de vsur.& l.traiectitiæ. de act. & oblig.scripsi abundè in l.habere.ff.de verb.sig.& intelligitur hæc interpellatio extra iudicium,vt differat à verbo seq.vbi exprimitur *iudiciaire*.E sic sufficit,si petitio etiam extra iudicium facta fuerit coram notario fortè & testibus,ac etiam coram testibus,dummodo probari possit factam fuisse,vel intelligi potest interpellatione iudiciali referendo ad sequentia.l. si seruus plurium,in fin.de leg.j.ff.& sic quòd sola interpellatio iudicialis valeat,non altera,vt dicit Imber.in insti.foren.lib.j.§.cæterum. Sed primæ acquiescerem sententię:Tum quòd hæc præscriptio est inducta tum ad euitādum fraudem creditoris,ne cogat bis soluere.Et sic vt excludat causam peccati.Tum etiam in negligentiam suam,nec potest dici creditor negligens, quando petijt in iudicio,vel extra.Ergo non curret præscriptio,etiā si interpellatio extra iudicium facta fuerit:alioqui tex.iste esset superfluus, & repeteret idem. valet *interpellation iudicaire,& sommation* , sed voluit intelligere interpellationem extraiudicialem,& summationem iudicialem. Nam postquàm hîc approbat conuentionem partium, & conclusionem, multò fortius valere debet interpellatio extraiudicialis,etiam quia hæc præscriptio est inducta in odium negligentis,vt superius dixi:& non est negligens, qui petit.Igitur hæc extraiudicialis petitio recipi debet,& interrumpit præscriptionem,maximè cùm hic debitor sit in mala fide,eò quòd scit se debere, & recusat soluere,licet regulariter petitio extraiudicialis non interrumpat pręscriptionem.l.alienam.ff.pro empto.Imol.in c.olim.de censib.

Interpellatio extra iudicialis sufficit.

Præscriptio de iure canonico facilè interrumpitur.

Tamen de iure canonico per quemcunque actum,qui causet malā fidem, præscriptio interrūpitur.c.fi.vbi glo.& doc.de præscri. Bart.in l. naturaliter. col.ij.

col.ij.versi.quæro vtrum superueniens.ff.de vsucap.approbat Ioan.Francisc. in trac.præscri.in iij.parte vj.partis q.iij.specie.ij.col.xliiij.in iiij.limitat.

Non refragatur quòd præscriptio odiosa scilicet triginta annorum non interrumpitur nisi per citationem.l.cùm notissimi. C. de præscript. triginta anno.Et ista succedit in locum illius,ergo eodem iure vti debet,l.si eum. §. qui iniuriarum.ff.si quis cautio.Et sic non fiat interruptio,nisi per citationē. Bal.in l.fi.C.de temporib.in integ.resti.Feli.in c.illud,col.ij.de præscript.quia hoc est expressum hîc,alioqui iste tex. esset superfluus, & de nihilo seruiret hoc verbum *interpellation*,& quamuis interpellatio & ad iudicialem & extraiudicialem de iure referatur,vt not.in l.qui Romæ. ff. de verb. obligat. Hîc non sic,quia expressa est *interpellation* simpliciter, *& summation iudiciaire*,& sic propter expressionem sequentem interpellatio de iudiciali non intelligetur,etiam alijs modis interruptio fit,vt gloss.scribit in l.fi.§.sed & si quis.C.de præscrip.triginta annorum.

Adhęc quia articulus de famulis dicit interpretationē sufficientē interuenire debere,& hîc ponitur alternatiua *interpellation,ou sommation iudiciaire.* nec est opus vt disiuncta in copulatiuam exponatur, cùm propriè accipi possit,vt in l.sæpe.ff.de verbo.signi.scripsi & tollitur negligētia etiam ex interpellatione extraiudiciali.Ideo sufficiet, & ita vidi in foresi iudicio seruari.

Dubium est,an vna vel plures requirantur.Respon.vnā sufficere, vt Bar. docet,in l.si finita. §.Iulia.ff.de dā.infec.Alex.in l.de pupillo .§. si quis ipsi.ff. de noui ope.nuncia.gloss.in verbo requisierit,clemen.vna.de hæreti.doc. in c.consuluit.de offi.deleg.quia in extraiudicialibus regulariter vna interpellatio sufficit,gloss.in c.si episcopus,xviij.dist.nisi in nouem casibus,quos congerit Felin.in c.ex literis,col.iiij.cum seq.de constit.scripsi in §.monemus.de colla.in concord. & Soci.in tract.de citatio.articu.xvij. quæstio. vj.in tertio membro. *Interpellatio vna sufficit.*

Ou sommation iudiciare faite dedans le temps passé dessusdit.

GLOSSA VLTIMA.

1 HIC traditur quinta limitatio,videlicet quòd mercator, vel alius artifex vendendo minutatim tenetur suum petere debitum intra sex menses à die negotiationis celebratæ, aliâs non auditur.fallit vt hîc,quando creditor requisiuit in iudicio debitorem,vt ei solueret:& ista requisitio fieri debet antequàm sex menses sint elapsi,vt hîc:alioqui posteà facta non valeret, arg.l. nam & si. §.post defectum.ff.de iniusto testa.nam mora hîc non potest purgari,etiam si die primo post sex menses hæc petitio fieret:vt per doct. in l.si post tres.ff.si quis cautio,& l.si insulam.ff. de verb. obliga.quia debitum est iam præscriptum,ob id non potest peti posteà.nam si quis velit precariū ad tempus factum prorogare,manente adhuc precario hoc fieri debet,& idem in compromisso,vt probatur in l.sed & si manente.ff.de precar. *Petitio ante sex menses fieri debet.*

2 Sextò,non procedit text.in debito conditionali.l.si stipulatus fuerim. §. cùm stipulamur.ff.de verb.obli.sed à die conditionis impletæ incipient cur- *Debitum conditionale quādo nō præscribatur.*

rere isti sex menses,non antè:quia non nisi impleta conditione dicitur debitor esse in mora. Ergo non potest debitum peti.l.lecta.ff.de reb.credi.l.conditionales creditores,vbi scripsi de verb.signi.Idem in debito in diem : vnde si Pharmacopola,sutor,vel alius merces tradiderit, cum ista conditione, vt non teneatur soluere intra annum,ista pręscriptio non curret intra annum, sed adhuc à fine anni habebit sex menses ante præscriptionem.l. creditor. ff. de verbo.signi.vbi scripsi.doct.in l.in diem.de condi. indeb. quia simul non potest esse duplex præscriptio & conditionalis & sex mensium. vide tamen inferius in penul.limita.an expressum faciat cessare tacitum.nu.1 9.

Cum mala fide nõ præscribitur.

Septimò,non habet locum,si is,qui merces recepit, sciat se debere , quia 3 cũ mala fide præscribere non potest,c.vigilanti,& c.fi.de præscript. & regu. possessor. hoc expressè & in indiuiduo docet *Guiliel. le rouille* in consue. Cenomanen. arti.xxxv.vbi est similis consuetudo.gloss.& doct.in c. quę in ecclesiarum,de consti.Ioã.And.in c.ij.de exceptio.Paul.Castren.in l.si quis, ij.in fi.de conditio.insti.ff.alioqui induceret peccatum , vt etiam firmat Panor.& alij in rubri.de præscrip.& Corneus consi.cclxix.in hac.col.iij. versic. quod limitetur. in primo volu.& consi.cccxxviij.videtur ibidem.

Ab istaq; opinione non est discedendũ,vt quia est cõmunis, & vsus eam 4 approbauit à mille annis citrà,teste Alexã.consi.lxxiij.in causa appellationis. col.ij.in sexto volu.quem sequitur Gomes.in §.superest.nu.6 7.& seq.de actio.in insti.Ideo dicebant quidam iudicem debere interrogare debitorem, an ipse acceperit,vel alius,& an ipse sciuerit, sed non video quòd iudex ad

Aduocatus & procurator partes monere debent.

hoc teneatur.†aduocatus tamen & procurator rei sub pœna maledictionis 5 æternæ tenentur dicere debitori,vt soluat,si sciuerit se debere. vide tres cautelas per Thomam Ferra.cautel.xxxviij.explorati iuris, & per Feli.& alios in c.fin.de præscrip.ac in rubri.ibidem plenè Ioan.Francis.Balb.in tract.præscri. in prima parte,quæstio.v.& in secunda parte iij.partis,quæstio. xiiij. dicens hanc legem intelligendam dummodò præscribens non peccet, & sic si fuerit in bona fide.vide Bal.consi.clxxxiiij.municipale,in quinto volu.& si creditor confidens fortè in debitore non petierit intra sex menses,quod in conscientia possit ipse debitor opponere exceptionem præscriptionis,vbi sibi fauere voluit:hoc iustum non video,nisi in ignorante se debere, vide Alexan. consil.ccxviij.ponderatis,col.vlti.in sexto volu. & si dicatur, ergo hæc præscriptio non mihi proderit,vel parum admodum.Respond.melius esse hoc, quàm si animæ damnẽtur ob illam:ideo satis etiam proderit, licet eam sic intelligamus:nam si putem solutum esse à meis tempore infirmitatis, & sic existimem nil debere bonam fidem habeo, & sic posse præscribere.

Pactum interrumpit præscriptionem.

Octauò vitiatur,quando debitor fecisset pactum creditori, quòd posset 6 eum conuenire quandocunque vellet,etiam post sex mẽses.l. quod si nolit. §.si quid ita.& ibi Ange.in tertio notab.ff.de ædil.edit.Cæpola cautel. lxxv. incipien.Cautela.Et idem si conueniat,quòd finita præscriptione iterũ deberi incipiat.l.sicut.ff.quib.mod.vsufruct.amittat.Cæpol.Cautel.lxv.in multis, quia videtur præscriptioni renunciatum secundum eum : sed contrarium tenet Alexan.consi.clxx.visis statutis,col.ij.volu.vij.vide Barto. & alios in l. omnes populi,in repeti.ff.de iusti.& iur.& in l.nemo. de lega.j. ac Ludouic. Roma.in l.j.ff.de vsucap.sed hîc sufficeret conuentio sola de petendo,vt superius

perius dictum fuit.

7 Nonò non procedit, si debitor solueret post tempus hîc præstitutũ, etiam ignorans hanc constitutionem, tunc non posset repetere: quia hîc non tollitur naturalis obligatio, quæ soluti repetitionem impedit, l. naturaliter. ff. de condi. indeb. vbi etiam dicit, pœnam præscribi posse cum mala fide: quia nõ est debita in foro cõscientiæ, per c. fraternitas. xij. q. ij. vbi glo. & Philip. Frãc. in reg. possesso. de reg. iur. in sexto, sed hîc non loquimur de pœna. *Solutũ post sex menses non repetitur.*

8 Intellige tamen nõ posse solutum repeti, si soluerit totũ, secus si partem, tunc alia pars non soluta præscripta erit, cùm bonum sit argumentũ de toto ad partem. l. quę de tota. ff. de rei vend. c. pastoralis. §. item cùm totum. de offi. deleg. & sic consuluit Barba. consi. ix. vbi Christus. in ij. quæst. in iij. volu. cùm sit eadem ratio totius & partis, & licet dicatur vnicum debitum, & vnica actio, nihilominus distributiones sunt plures. Et ideo quoad effectus resultantes ex distributione, tot sunt debita, quot distributiones. Ang. in dicta l. si Stichum. §. stipulatio. ff. de verb. obli. & dicta l. scire. vnde dicit Barto. in l. j. §. si quis hoc interdicto. ff. de itine. actuq; priuat. quod vsus colligendi vectigal in vna re, non iuuat in alijs. Et vsus iurisditionis in vna specie iurisditionis non prodest in alijs. Et per vsum vnius seruitutis, alia non retinetur seruitus. l. si prius. ff. de aqua plu. arcen. Et sic quatenus est solutum, eatenus nocet sibi debitor, in reliquo non, si fuerit bonæ fidei possessor: nec videtur approbare debitum, partem soluendo, sicut in pollicitatione est statutum, in l. j. ff. de pollicita. *Partem soluendo an præiudicet sibi in reliquo.*

9 Decimò limitatur, quando debitor iurasset se soluturum, tunc iuramentum perpetuat actionẽ. l. nam posteà. §. si is qui temporali. ff. de iureiur. Ideo poterit creditor etiam post sex menses petere, hoc tenent Bar. Ias. & alij in dicta l. j. & ij. Ias. in additio. ad Porc. in §. sed aliquando, de vsucap. in insti. & ita dicit se obtinuisse Hyppoli. in sing. cxlj. audiuisti. ergo tamen putarem in forensi iudicio hoc non seruari: quia iuramentum intelligitur secundum contractum & actum, in quo interponitur, l. fi. C. de consti. pecu. Ideo hoc iuramentum intelligetur, si creditor petat intra tempus præstitutum, vt videtur concludere Alexan. consi. clxx. visis statutis, col. ij. in septimo volu. & iuramẽtum intelligetur rebus sic se stantibus. l. fi. ff. qui satisf. cogan. Et ad tollendum dubium, factum fuit à Senatu † præceptum notarijs, vt ista iuramenta in instrumentis non describant, & respondi ad §. si is qui temporali, in nouis intellectibus meis ad illum §. quantum. tamen ad istum arti. cùm sola conclusio debiti sufficiat, multò fortius promissio iurata vt superius fuit dictum in gloss. xix. *sinon qu'il y eust arrest de conte.* Ideo potest dici, quòd si recipiens dicat, ego iuro soluere, quæ mihi dabis, & tunc præscribetur sex mensibus: si verò iurauerit soluere decem, quæ ex mercibus debet, & tunc vltra sex menses petere poterit. & sic poterunt conciliari opiniones. *Iuramentũ perpetuam facit actionem.* *Arestum de iuramento in instrumentis non apponendo.*

10 Vndecimò, fallit nisi releuetur, vt in stylo Cancellariæ patet, fol. 105. & Chassa. in consue. Burgun. in rub. *des forestz*. §. viij. nu. 6. cum seq. quòd non fiet absque magna & ardua causa, vt superius dixi in minore: & ego non vidi in his mobilibus obtineri literas restitutionis. *An mercator releuari possit à temporis lapsu.*

11 Duodecimò, quando res staret: quia tunc posset vendicari. arg. l. Aurelio. §. fi. ff. de liber. leg. not. in l. tres fratres. ff. de pac. Alex. consi. xlvj. visis. col. ij. *Res vendicari potest à mercatore post sex mẽses.*

in j.volu.& consi.clxx.circa.col.ij.in ij.volu.& Roma.consi.ccj.pro decisione.glo.sing.in l.Aurelius.§.Mæuia.in verb.pupillæ.ff.de liber.lega.decidens quòd si legata sit liberatio omnibus debitoribus, non censetur legata his, qui possident res testatoris,quia non dicitur propriè debitũ.Ias. & Gomes.in §.j.de actio.in instit.& in l.sub prætextu specierum.nume.2.C.de transact. vnde hæc ordinatio non se extendit ad possessorem rerum, per hoc verbũ *payement de leursdites denrées.* &c. vt plenè scripsi in l.creditores.cum l.seq. ff.de verbo.signifi.Ideo si sutor tradiderit calceos vni,& adhuc calcei supersunt,poterit cerdo eos vendicare.Idem dixi in caligario,qui vendiderat cuidam tibialia,quæ ipse die tantùm nuptiarum detulerat,vt ea possit mercator minutarius vendicare post sex mẽses,si ipse vellet ei exceptionem opponere huius ordinationis,& hoc ęquum est.& idem in sagario,qui thoracem sericeum tradiderat,& in reliquis idem.

Iudex ecclesiasticus nõ recipit hanc præscriptionem.

Decimotertiò,quando quis debitor conueniretur coram conseruatore, 11
vel alio iudice ecclesiastico,quia ordinationes nõ astringũt hos iudices.c.ecclesia.de consti.scripsi in præfationibus ad istas ordinationes in primo Tomo,ob id non obstante isto articulo condemnaretur debitor etiam ratione conscientiæ,vt superius scripsi,& hoc docet Bal.consi.clxxxiiij.municipale. colum.ij.in quinto volu.

Confessus se debere nõ iuuatur hac præscriptione.

Decimoquartò fallit,quando debitor confiteretur se illam summã debe- 12
re.nam tunc iudex haberet illum condemnare ratione cõfessionis, etiam si aliâs fuisset absolutus,quia confessus pro iudicato habetur.l.j.ff.de cõfes. facit tex.in c.ij.de purga.vulg.c.quia plerique.de immu.eccl.vbi dicunt quem audiri etiam post sententiam,si pars confiteatur illam iniquam. Ideo dicebant quidã hanc cautelam adhibendam, videlicet vt pars procuret debitorem interrogari à iudice,an illud petitum habuerit,qui si confiteatur, condemnari debet.Sed illi interrogationi pars respondere non tenetur post sex menses.nam si ignorans erat iam non debet:quia præscriptum est, per gl.in c.si post præstitũ.de confes.in vj.Paul.Castr.in l.controuersia.ff. de transact. Thomas Ferrat.cautela iiij.regula est,vt superius dictum fuit.

Nihil opponens condẽnatur.

Decimoquintò vitiatur,quando pars nihil opponeret, tunc enim posset
condemnari etiam post sex mẽses.l.iiij.§.hoc aũt iudiciũ non datur nisi po- 13
stulatũ fuerit.ff.de dã.infe.l.vniuersa.C.de preci.Imper.offe. Nam licet testamentũ,in quo filius est præteritus sit nullũ,hoc estverum,si filius hoc petat. l.filio.ff.de iniusto.vbi glo.& doc.Ias.in l.posthumo.nu.22.& seq.C.de colla. scripsi in §.si quis verò.in verb.ipso iure.de colla.in concor.

Et sic nõ est sublata actio ipso iure:nam verba legis vel statuti disponen- 14
tia,vt non detur actio,vel petitio,vt hîc,non tollunt ipso iure actionem,sed producunt tantùm exceptionẽ.tex.in l.nam & posteà.in prin.vbi Bart.ff.de iureiur.l.j.ad Maced.l.ij.ad Velleia.l.j.§.sublata.vbi doc. ad Trebel.Bart.in l. vna.ff.de condi.ex lege.Ias.consi.vij.adeo.in j.volu.

Clã nõ recipi qũo intelligatur.

Item vbicunque habetur in legibusvel ordinationibus, quòd nõ recipia 15
tur agens,intelligitur,si excludatur à parte.d.l.iiij.§.hoc autem iudicium.ff. de dam.infec.vbi plenè de Ripa.ideo in ordina. ista dicitur *ne seront plus receuz.* Intelligitur si pars opponat,non recipientur à iudice:sed si à parte recipiantur,& à iudice non excludentur:quia dum partes sunt concordes quid ad iudicem?

ad iudicem?l.j.§.inde.ff.de no.ope.nun.

16 Præterea præscriptio actioné excludit.c.ad aures.de præscript.ergo opus est,quòd opponatur.Feli.ibi,post Bal.in l.si pœnæ.ff.de condi.indeb.& in l.j. C.si aduer.credi.& in l.sicut.vbi etiam gl.de præscrip.xxx.anno.plenè Ioan. Francis.in trac.de præscrip.in j.parte.q.viij.Et sic cùm præscriptio pariat exceptioné,illam opponere pars debebit,aliâs sibi imputet,si iudex eam condemnet post sex menses. *Præscriptio opposita actionem excludit.*

17 Quæ exceptio si fuerit omissa in prima instantia, in causa appellationis allegari poterit,per l.per hanc.C.de tempo.appel.maximè impetrãdo literas, vt est solitũ in hac patria.probatur in l.perẽptorias.C.senten.rescin.nõ posse. *Omissa exceptio in prima instantiaan in causa appellationis opponi possit.*

18 Decimosextò flectitur regula, quando intra sex menses debitor dedisset fideiussorem,tunc illa fideiussoris datio perpetuaret actionem,vt dicit glos. & ibi Bart.in l.cùm quis.§.si quis pro reo.ff.de sol.& Sali.in l.fi.§.imò.C.de præscrip.xxx.anno.vide quæ scribam in trac.de famulo.sala.in gl.pen.& vlt. etiam si non fuisset conclusum debitum: nam dando fideiussorem videtur conuenire de debito,etiam si fideiussor promittat soluere id,ad quod debitor tenetur. *Fideiussoris datio interrumpit præscriptionem*

19 Decimoseptimò limitatur,quando conuentio facta esset inter mercatorem & debitorem,vt intra duos annos solueret,vel aliud tempus, tunc non inspiciemus hanc præscriptionem:quia in primis inspicimus,quod conuentum est.l.semper in stipulationibus.ff.de reg.iur.Nam contractus ex cõuentione partium legem accipiunt.l.j.§.si conuenerit. ff. depositi.l. contractus. de regu.iur. Etiam conuentio interrumpit hanc præscriptionem, vt dicitur in rubri.de famu.sala.fortius hæc conuentio.Fortè pauper dicit se non recepturum pannum,nisi mercator gratiam soluẽdi ei tribuat per duos vel tres annos.Nam partium conuentio legem facit.d.l.j.§.si conuenerit.ff. depositi.l.contractus.de regu.iur.Tamen intelligerem hunc articulum procedere, etiam si cùm mercator minutarius vendat pannum precio decem aureorũ, vt si non petat hoc precium intra sex menses,amplius non poterit: nam hic excipit *arrest de conte*, id est conuentionem, & conclusionem factam post receptas merces.sed in tract.de famulor.salar. excipit ipsam conuentionem panni,vt patet,ibi *conuenance*,& sic conuentio precij hîc non obest:nec cõuentio temporis quominus pręscriptio currat à fine temporis conuenti,vel precij statuti:alioquin ista ordinatio ferè nunquam locum haberet. *Conuentio partium seruanda contra præscriptionem sex mensium.*

20 Vltimò,quando intra illos sex menses non potuisset agere, vtpote, quia fuit aduersa valetudine affectus,vel captus fuit,vel mortuus pater, & pupillus non habuit tutorem:ideo posteà poterit minor saltem ope restitutionis agere:quia non valenti agere,non currit præscriptio.l.j.C.de anna.excep.sic consuluit Alex.consi.lxv.quoniam omne.col.ij.nu.5.in vj.volu.in filiofamil. non valente agere in vita patris. allegat Bald.in authenti. nisi tricennale. in prin.C.de bonis mater. *Non valẽti agere hæc præscriptio non currit.*

Reliqua dicemus in rubri.de famulorum salarijs, & intra quæ tempora ea petere debeant:interim de his Deo optimo maximo,& virgini Mariæ immensas ago gratias. Amen.

ARCHAMBALDVS MORELANVS IN SVPREMA PARISIORVM CVRIA ADVOCATVS AD DO. PETRVM REBVFFVM I. V. DOCTO. EXIMIVM.

PHALEVCIVM.

Hortatus quoties Rebuffe, quondam
Sum te (dic) opus ederes vt istud?
Multorum fore maximè, quod in rem
Nossem pragmaticorum. Ad id moneri
Sed nulla poteras suasione,
Hoc solus cupiens frui labore.
Atqui Publica vendicat sibi, quæ
Te solum vtilitas pati nequiuit.
Fœtus cumq; tuos in orbe paßim
Iam largita scholæ fuisset omni
Iuris Pontificumq; Cæsarúmq;:
Expers nominis esse munerisq;
Non est passa magis tui forum, quod
Lites dissecat: & velut coruscam
Iußit lampada te micare Phœbi,
Per quam Gallica iura, quæ latebant
Fiant inclyta: quídq; praxis, ipsa
Quid poscat schola, vtrunque luculentè
Pandas, concilies, & vt sorores,
Si quid dissidij sit inter ambas.
Nemo præstitit hactenus, quod vnquàm
Iuris te prius: ergo quæ peritum
Consuerat merito vocare iuris,
Verum Gallia nunc potest parentem.

TRACTATVS DE FAMVLORVM SALARIIS, ET INTRA QVAE TEMPORA EA PETERE debeant publicè, vtilis & frequens.

Rub. des loyers & gaiges des seruiteurs, & dedans quel temps les peuuent demander.

Loys xij. *Article lxvij. publiées* 1512.

Item pource que souuent plusieurs noz subietz prennent.

GLOSSA PRIMA.

1 QVATVOR DICTA HABET. PRImum duas rationes promulgandi assignat. Secundum dictũ ibi. *nous pour y obuier,* &c. Ponit decisionem, vt famuli intra annũ salarium petere debeant. Tertium, & *si ne pourront.* Tradit quod salariũ, videlicet trium annorum, & non vltrà petere possint. Quartum, ibi *si ce n'est.* Ponit limitationem. *Diuisio constitutionis.*

Summa huius articuli est, quòd famulus salarium petere debet intra annum computandum à die, quo reliquit dominũ. Alioqui posteà petere salarium non poterit, nec tunc petet, nisi salarium trium annorum, nisi locatio esset in scriptis, vel interpellatio extra iudicium, vel in iudicio facta esset. *Summa textus.*

2 Simile ferè statuit Imperator Carolus quintus anno 1540. die quarta Octobris in villa de *Brucelles* in hæc verba. *Que tous salaires D'aduocatz, Procureurs, Secretaires, Medecins, Ghirurgiens, Apothicaires, Clercs, ou Notaires, ou autres labeurs, loyers de seruiteurs & seruantes, ensemble le pris des marchandises vendues à detail, payemẽt des escotz accreutz, se deuront demander iuridiquement en dedans deux ans, du iour du seruice, ou labeur fait, marchandise liurée, ou escot accreu, sans apres ledit temps en pouuoir faire poursuitte iudiciaire, n'est qu'il y ayt cedule, ou letre obligatoire, en vertu de laquelle l'on pourra poursuyuir telles debtes en dedans dix ans contre les principaux obligez: mais s'ilz vont de vie à trespas, on sera tenu de faire ladite poursuite iudiciaire contre les heretiers, en dedans aussi deux ans du trespas dudit obligé, à conter du iour que le crediteur aura eu cognoissance du trespas de son debteur, & apres non. Mais apres l'expiration dudit temps, telz debtes seront reputées, deuement aquittées, & pour icelles n'y aura action.* *Constitutio Caroli quinti Imperator. huic similis.*

3 Hic videmus taxari anni tempus, intra quod seruientes siue famuli sua stipendia petere debeant. in ordinatione verò Imperatoris duo anni statuũtur, & in multis alijs maximè mercatorum minutariorũ debitis statuitur illud duorũ annorum tempus: sed sex mẽses tantũ in hoc Regno dãtur minutarijs, vt suprà diximus in trac. de merca. minutatim vendẽ. Salaria etiã procuratorũ & notariorũ intra duos annos per constitutiones Imperatoris peti debẽt: sed in hoc Regno intra annũ peti vel ad summũ ad biẽniũ: alioqui nõ *Salaria procura. & notar. intra quod tẽpus petenda.*

audiuntur,vt est statutum in rubri.*des procureurs*.artic. xvj. Et idem censuit Senatus videlicet procuratorem post duos annos non recipiendum ad petendum salarium,anno 1547.die prima Februa. & fuit publicè pronuntiatum arestum à do.de sancto Andrea præside illustrissimo, vbi plus additum fuit,quod si procurator non scripserit id quod à patre recepit, non poterit reliquum petere,nec credetur eidem etiam sub iuramento,quòd non receperit totum,vel aliam partem.

Arestum.

Tempus salarij petendi aduoca. grapha. & alijs.

In aduocatis,sollicitatoribus,& actuarijs,seu grapharijs est statutum tempus trium annorum,& posteà non audiuntur,in rubri.*des salaires*.artic. xiij. 4
Sed computantur illi anni statim à processu finito,videlicet per sententiam diffinitiuam,vt ibidem scribitur:quia sententia imponit finem processui. l.j. ff.de re iudi.sed per Imperatorem Carolum duo tantùm anni statuti fuere, vt superius videri potest.

Seruiteurs.

GLOSSA II.

Seruorum tria genera.

SERVVS triplex est .Primò secundum naturam, vt quilibet homo paruo dotatus ingenio alijs industriosis & ingenio pollentibus natura seruire debet,vt dicit Aristo. Qui ingenio pollent aliorum domini sunt naturaliter & rectores. Sicut enim anima dominatur corpori,& homo dominatur brutis, & vir mulieri.Ita sapiens minus sapienti,& ideo qui in orbe prudentior est, totius orbis dominus secundum directionem naturalem, quamuis de facto nō sit teste Imol.in proœ.Decretal.Grego.col.ij.vnde dicebat Diogenes sapiētem omnia habere,quod hoc sillogismo probabat.Deorū omnia sunt, Deorum autem amici sunt sapientes,& amicorum communia sunt omnia: igitur sapientum sunt omnia,nil ergo debet petere,qui omnia habet.

Secundus est,secundum legem,id est legis dispensationem,vt sunt hi,qui libertate carent:vtpote vel quia nati sunt à seruis,vel sunt in bello capti iusto.l.hostes.ff.de captiuis. §.serui.cum seq.insti.de iure persona. Et tunc serui à seruando dicuntur,& mancipia à manu capiendo.l.iiij.ff.de statu homi. Et de his non loquimur hîc.Ex Brisonis tamen œconomico homines quamobrem seruiant sic habetur. Conditio autem vitæ seruilis & captiuæ quodammodo triplex est:alius enim iussu legis seruus sit, alius propter animi sui habitum,qui à proprijs animi affectibus vincitur.talis autem non simpliciter sed affectuum,neque natura sed per abusum seruus est, & improbus homo magis quàm seruus natura.

Officium boni serui.

Tertius dicitur per dominationem extrinsecā.nam quilibet,qui alteri seruit,& ei ministrat,vocatur seruus,& sic largè liberi alieni seruiētes nominātur serui,vulgò *seruiteurs*.Et iste tex.de his loquitur, qui mercede seruiunt, quos ad iustas conducimus operas:& famuli latinè loquentibus dicuntur.

Officiū boni serui.

Qualis debeat esse hic seruus?Respō.ad Titū ij.c.dicit diuus Paulus. Seruos dominis suis subditos esse,in omnibus placētes,nō cōtradicētes,nō fraudantes,sed in omnibus fidē bonā ostēdentes.Primùm requiritur,vt sit domino subditus.Secūdò,vt placeat illi in iustis & licitis: & nō cōtradicat. Tertiò, quod eū nō fraudet:sed illi ex bona fide seruiat.Et sit fidelis,vt dicitur,Fidelis

seruus

seruus,ita seruiat sicut vellet alium sibi seruire. Quartò,omnia secũdum bonam fidem agere debet. Quintò,debet esse humilis:nam scribitur ecclesiasti. xxv.c.Tres species odiuit anima mea,pauperum superbũ , & diuitem mendacem,& senem fatuum& insensatum.& Prouer.xxx.dicitur.Per tria mouetur terra:Per seruum cùm regnauerit,vnde Bernard.in epistol.de cura & regimine domus ait:Famulum alti cordis repelle,vt futurum inimicum.Et pariter famulum tuis blandientem moribus:famulo te de vitio laudãti resistas: famulum adulantẽ non admittas:quia te decipere cogitat. famulũ rixosum euitare cura.Sed famulũ de facili verentem dilige vt filium: refert Bened. in ca.Raynutius,in verb.duas,nume. 124. de testamen.Ex quo habes aliud & sextum requisitum.Septimò,debet dominũ suum amare tanquã patrem,& honore afficere,l.liberto.ff.de obseq.Octauò,debet esse lætus.Dauid psalmo. Seruus autẽ tuus lætabitur,& domino ex animo debet obsequi.Ecclesiastic. iiij.c.Qui seruiunt,ei obsequentes erunt,& si fuerit inobediens domino,potest ante tẽpus expelli,& perdit salariũ.Rebuff.in l.iudices.C.de anno.& trib. li.x.quod intellige futurũ,nõ pręteritũ, teste Petr.de Vbald.in tract.de duobus fratr. in vndecima parte,quęs.ix.& Menãder Gręcus dicere erat solitus.

Seruus inobediens expelli potest antetempus & perdit salarium.

Ὅταν τύχῃ τις εὐνοῦντος οἰκέτου
Οὐκ ἔστιν οὐδὲν κτῆμα κάλλιον βίῳ
　Ὡς κρεῖττόν ἐστι δεσπότου χρηστοῦ τυχεῖν
Ἢ ζῶν ταπεινῶς καὶ κακῶς ἐλεύθερον,id est,
Cùm quis nactus est beneuolum seruum,
　Nulla sanè melior est vitæ possessio.
Quàm melius est sortiri dominum probum,
　Quàm esse liberum,& viuere abiectè & turpiter.

Sans faire aucun marché ne conuenance auecq̃ eux de leurs loyers & salaires.

GLOSSA III.

Famulus si de salario nĩhil conuenerit an haberedebeat.

SI famulus sit receptus sine salario promisso,an salarium habere debeat:& quod nõ possit posteà petere salariũ,nisi cõsuetus esset operas locare,& dominus cõducere:quia speciale est in aduocato,& alijs descriptis in l.j.ff.de var.cogni.ergo in contrarium est ius commune.Sic consuluit Alex.consi.cix.super eo.col.ij.in vj.volu.Sed hodie ex bono & æquo seruatur,quòd taxatur famulo salarium tale, quod potuisset verisimiliter lucrari cum alio domino & pro qualitate famuli,quando consuetudo Regionis hoc habeat, vt salaria habere debeat, vt in hac patria.ita vidi iudicari,& in scholasticorum famulis.quod non debeant stipendia habere scripsi in scholasticorum priuilegio clxvij.vbi abundantius vide.& Fed.consi.ccxviij.domine Federice.Sed hodie episcopi & collatores nulla dant seruientibus salaria, sed pro illis & ad illorum compensationem conferunt beneficia,& sic faciendo sunt Simoniaci, per cap.sunt nonnulli, j.q.j.Secus si non fecerint adcompensationem,sed quia ille famulus est habilis & idoneus,vt dixi in praxi beneficiali.

Et durant leur seruice baillent argent à leursditz seruiteurs pour leursditz loyers.

GLOSSA IIII.

Salarium solutum uno anno debetur alijs si nullum coniunctum sit.

ET QVAMVIS non sit facta conuentio de salario, si tamen dominus soluerit certum salarium, debebitur deinceps illud famulo: si verò nihil illi solutum sit, tunc pro qualitate ingenij illius, arbitrio boni viri taxabitur, per not. in l. in vendentis. C. de contrahenda emptio. & l. prima. ff. de legatis ij. facit l. Stichus. ff. de lega. iij.

Sans en prendre quittance.

GLOSSA V.

Creditor acceptilationem facere cogitur.

CAVTVS debitor esse debet, vt non soluat nisi à creditore 1
recipiat acceptilationem: quia ipse solutionem probare habet, l. j. ff. de exceptio. & l. j. C. de proba. vnde creditor recipiendo cogitur acceptilationem, quam dicunt quittanciam debitori facere de eo, quod solutum erit. l. plures apochis. C. de fide instrumen. Et patronus instrumentũ manumissionis dare cogitur. l. sicut datã. C. de libera. cau. Spec. in tit. de instru. edi. §. postquàm. versi. quid si debitori dicens, quare alij non daret, quod alij prodest, & sibi non nocet. l. in creditore. ff. de euict. l. fluminum. de damno infec. Sicut debitor cogitur instrumentum debiti secundum patriæ consuetudinem creditori facere. c. significauit. de testib. Io. And. in addi. ad Spec. vbi suprà in versi. quid si solui decem. vbi allegat Dyn. in l. ij. ff. solu. matri. Bened. de Barz. q. v. in tract. de garenti. in prima parte. Et si non petiero tempore solutionis, possum posteà petere instrumentum acceptilationis, per l. ij. circa fi. à contrario. C. de quadrien. præscrip. no. in l. Chyrographis. ff. de admi. tuto. hoc docet Spec. vbi suprà.

Creditor generalẽ quittantiam facere non tenetur.

Limitatur tamen in acceptilatione generali, quam non tenetur creditor 2
suo debitori tradere. l. cum Aquiliana. vbi Bartol. & alij. ff. de transactio. l. iij. §. contrarium. ff. de contra. iudic. tutel. Et dicitur generalis, si quittet eum de omni eo, de quo inter eos actum erit vsque ad hunc diem: quia illa acceptilatio est captiosa, ex qua posset faciens decipi, & liberalitatem captiosam interpretatio prudentum fregit, dicta l. cum Aquiliana. Imò creditor faciens acceptilationem potest confiteri se accepisse summã solutam, cum expressa reseruatione iurium suorũ, dicendo, ego acceptam habeo talem summam, saluo iure petendi reliqua mihi debita. Ias. in dicta l. cum Aquiliana. tertio nota. & hoc solet fieri.

Reseruatio iuris in acceptilatione fieri potest.

Residuum accepisse potest quis exprimere.

Si tamen residuum debiti soluatur alicui, debet ipsi confiteri, & in instru 3
mẽto describere se habuisse omne & totum residuũ, & esse sibi plenè exolutum de eo quod talis debebat tanquam hæres, vel pro tali causa venditionis, non autem simpliciter, per l. emptor. §. Lucius. ff. de pac. & l. si residuum. C. de distract. pigno. sic consuluit Bald. consilio ccxxx. quidam nobilis. in secundo volumi. licet Ias. consi. ix. venerabilis. in fine. volu. primo teneat contrà. scilicet non teneri, nisi de eo, quod solutum fuit facere liberationem, tamen quando esset residuum vnius debiti, æquum est vt creditor dicat acceptũ se habere pro residuo, & toto hoc debito contracto super frumento, & nullam faciet mentionem de alijs, & sic ad alia non extendetur. l. age. C. de transact.

Secundò

4 Secundò limitatur, quando creditor vult debitori reſtituere inſtrumentum debiti, tunc acceptilationem illi facere non tenetur, cùm ſit debitori ſatis prouiſum, l. diſſolutæ. C. de cond. ex lege. vbi Bar. & alij. facit l. pecuniæ. C de ſolut. l. qui tabulas. §. j. ff. de fur. & ibi Bar. † Nõ tenetur tamẽ creditor red
5 dere inſtrumẽtũ debitori, niſi ipſe & ſumptus inſtrumenti factos, & notario datos reſtituat. Bal. & alij in l. fi. C. de cód. ex lege. quod eſt verum, quãdo ex mora debitoris inſtrumentũ fuerit factũ, ſecus ſi creditor ante monitionem cõfecerit inſtrumẽtũ: quia tũc nõ reddet ei, niſi ſumptus breuis, quòd vulgò *breuet* vocamus, vt docet Bal. in l. eos. §. ſuper. C. de vſu. & in l. nõ ignorat. col. ij. de fruc. & lit. expen. Refert Aufr. q. xlvij. in deciſ. Tholo. hodie ſeruatur vt creditor in dãno eſſe nõ debeat. Ideo inſtrumentũ tenetur reſtituere omni ſolutione facta. l. diſſolutæ. ff. de cond. ex l. & inſtrumentũ ſententiæ caſſata ſententia tenetur etiã reſtituere is, qui illud habet, & ſoluto debito. c. acce-
6 dens. j. vbi Pan. in vl. not. vt lit. nõ cõte. † Si tamẽ creditor dicat ſe amiſiſſe debiti inſtrumẽtũ, tenebitur acceptilationẽ per notariũ facere, in qua ꝓmittat ſe nõ vſurũ inſtrumẽto: & ſi reperiatur inſtrumẽtũ vult haberi ꝓ cancellato. Bal. in d. l. pecuniæ. facit tex. in l. emptor. §. fi. ff. de pac. Sufficit etiã debitori, ſi creditor cancellet inſtrumẽtũ, licet aliud inueniatur, quia vtrũq; cancellatũ cẽſetur. Bar. in l. fi. ff. de his quę in teſt. del. Pau. Caſtr. in l. noſtrã. in fi. ff. de teſt. ſed cautius eſt, quòd ſoluto debito is notarius, qui inſtrumẽtũ recepit, faciat cancellationis inſtrumentũ, in quo dicat quòd talis creditor cõſenſit tali die, vt tale inſtrumentũ cãcellaretur, & irritũ haberetur, eo quia debiti ſolutio erat, vt ipſe dicebat, ſibi facta, vel ſi notarius interſit ſolutioni atteſtetur eã in pręſentia ſua factã fuiſſe in tali ſpecie pecuniarũ, videlicet in aureis ſolis centum, in ducatis quinquaginta, & reliquũ in ſolidis, ſcilicet pro decẽ libris &c. Aufrer. in deciſ. Tholo. q. cccviij. Bauer. in §. ſed neque. col. ij. de teſt. in inſt. vbi dicit debitorem poſſe petere inſtrumentum ſolutionis & cancellationis, videlicet de originali caſſari. allegat Bartol. in l. caſſa C. de ſacroſanct. eccleſ.

Creditor volens creditori reſtituere inſtrumentum non tenetur facere quittantiam.

Sumptus inſtrumẽti ſoluendi creditori reddenti.

Creditor tenetur quittantiam facere, ſi amiſit inſtrumẽtum debiti.

Cãcellatum inſtrumentum ſufficit debitori.

7 Non poteſt tamen debitor inſtrumentum acceptilationis, & quittationis pluries petere in iniuriam creditoris per tex. ſin. in l. ne caſu. C. de diſcuſſ. lib. x. per quem dicit Rom. ſingu. cccccxlvij. debitor. quòd habens duo inſtrumenta acceptilationis pręſumitur bis ſoluiſſe. Ideo repetere poteſt vnam ſolutionẽ, niſi in ſecundo inſtrumẽto fiat mentio de prima ſolutione, & quòd ſit pro alio debito. Iaſ. conſ. lxxxvij. clariſſimus. in iij. vol. ideo dominus cautus eſſe debet, vt in fine anni acceptilationem à famulo recipiat.

Inſtrumentum quittãtiæ pluries non debet peti à creditore.

Leſquelz ſeruiteurs apres le deces de leurs maiſtres demandent aux heritiers leurſdits loyers, & ſalaires: par fraude & malice, ſachãs leſdits heritiers n'eſtre informez des payemẽs, qu'iceux ſeruiteurs ont receu, durant la vie de leurſdits maiſtres, & des cõuenãces, que pourrõt auoir eſté faites auec eux,

NONNVNQVAM calũniãtur debitores cõtra creditores. l. q tabulas. §. j. de furt. negantes ſolutionẽ per defunctũ dominũ fuiſſe illis factã, & hęredes hoc ignorant: nã qui in alterius locũ ſuccedũt, iuſtã ignorantiã habere dicũtur. l. qui in alterius. ff. de

Famuli petentes bis ſalariũ fures.

reg. iur. & isti famuli petentes bis salarium fures sunt, & latrones, quia inuito domino cõtrectant. §. furtũ. de obliga. quæ ex delicto nascuntur. Et tanquã fures puniri debent, si detegatur solutio, & ipsi post solutionem petant, & præsumitur calumnia & fraus, si ex pluribus annis petant, quia nõ pręsumitur quòd vixerint vento, & quòd vestitus fuerit seruus, nisi ex salario domini, vel quòd pecuniam domini furatus fuerit. arg. l. fi. C. de alimẽ. pupill. pręstand. doct. in l. j. de iure fisci. lib. x.

Et aussi en ya plusieurs que long temps apres leurs seruices demandent leurs loyers par fraude & malice, sachans que les autres seruiteurs par lesquelz se pourrõt prouuer les payemens, ou conuenances.

GLOSSA VII.

Probatio salarij per alios famulos.

SVNT alij qui postquàm omnes alij famuli decesserint, seu recesserint, & non potest per eos nũc dominus probare solutionem, nec conuentum salarium. Ideo ipsi audacter petunt salarium, & ex pluribus annis, quia de his, quæ domi geruntur, domestici admitti solent. l. cõsensu. §. super plagijs. C. de repud. Ergo solutio probari, poterat & conuentio per alios famulos & domesticos mortuo saltẽ domino, quã probationẽ deesse vident, vnde petere nõ erubescunt: ideo interdũ vidi ꝙ vnus famulus post domini decessum, monopolium contraxit cum alijs famulis, & omnes deposuere de magno illius famuli salario: verùm quia deposuerant de proprijs eorum stipendijs, ob id non creditum illis fuit: sed conuicti posteà fustibus cæsi fuerunt.

Qu'ilz auryoẽt auec leursditz maistres, sont morts, ou se sont absentés, dont nosditz subietz sont grandement trauaillez, & molestez, Et plusieurs plaintes, proces & querelles en sortent.

GLOSSA VIII.

DVO respiciunt hi maligni fures. primò mortem domini, vel aliorũ famulorum, in præsentia quorum solutio facta erat, vel absentiam diuturnam illorum, & posteà petũt ab hæredibus, & cùm probatio nõ extet, coguntur hęredes iterũ soluere: quia de his quæ non sunt, & nõ apparent. idem est iudicum. l. duo sunt. ff. de testa. tutel. ob id vt ista euitentur, statuit vt sequitur.

Nous pour y obuier auons ordonné & ordonnons que lesditz seruiteurs.

GLOSSA IX.

Ancillæ cõprehenduntur.

COMPREHENDIT etiam ancillas, quia masculinũ cõcipit fœmininũ. l. j. ff. de ver. sig. & quia eadẽ ratio in vtrisq; est, etiã mulier malitia maiori prędita est, quã vir, ob id hãc exercere etiã posset. Ideo in illa etiã locũ habebit. Et si de hoc fuisset interrogatus legislator, sic respondisset. l. Titius. §. Lucius. ff. de

ff.de liber.& posthum.& Imperator hoc in sua ordinatione expressit.sic dicens.*Seruiteurs & seruentes.*

Nec distinguo qualitatem famulorum,an sint cantores,tibicines,agrarij, vel alij quicunque,cùm hic tex.indefinitè loquatur, & indefinita æquipollet vniuersali.l.si pluribus.ff.de leg.ij.c.vt circa.de elec. in vj. ergo omnes famuli & seruientes stipendijs, hîc continentur. *Qualitas famulorum nõ distinguẽda*

Dedans vn an à conter du iour qu'ilz seront sortiz hors de leurs seruices,demanderont si bon leur semble leursdits loyers,salaires,ou gaiges.

GLOSSA X.

1 INTRA annũ(à die quo dominũ reliquit famulus) salariũ petere debet,vt hîc:posteà nõ admittitur de quo anno intelligatur?Respõ.de anno naturali, videlicet si dominũ dereliquerit die vlt.Decẽbris finietur annus anno reuoluto in die vlt.Decẽbris.Et ista ꝓbaui in l.cùm bissextus. ff.de verb.sig. Bar.in l.libellorum.ff.de accus.Ias.& Gom.in §.rursus.nu.33.de act.in inst. *De quo anno intelligatur hæc constitutio.*

2 Primò fallit,quando impediuntur petere,quia valetudine fortè,vel bello, aut alia iusta causa impediti.c.commissa.de elec.in vj.l.fi.C.de adul.l.si cùm ipse.ff.de excus.tut.Ias.cons.xxxv.in q.col.ij.vol.j.& Alber. Brunus in verb. creditor.Bal.in authen.nisi tricennale.in prin.C.de bo.mater. Et hæc regula est naturalis secundum eum, quia vbi non est negligentia,ibi nõ debet esse poena.Et ideo etiam locum habet in statutis.†Secundò fallit quando dominus iurauit soluere,quia iuramentum perpetuat actionem.l.nam & posteà. §.si is qui temporali.ff.de iureiu.dixi in trac.de merca.minutatim vend.non conuenire huic tex.etiam si iurauerit:ideo habet locũ iste tex.etiam si iuramentum interpositũ fuerit,vt post annum non recipiatur, quia iuramentũ intelligi potest,si petierit tẽpore debito,per l.fi.C.de const.pec. *Casus in quibus excusantur famuli nõ petentes.*

3

4 Tertiò,non procedit hæc ordinatio in domino, qui accepit vnum addiscentem, qui dabat ei in singulos annos decem aureos : nam si dominus non petat intra annum,vel duos ab addiscente vel alio,poterit posteà petere,quia ordinatio de hoc non loquitur, & intelligi debet strictè in casu, in quo loquitur,& lex loquens in debitore,non comprehẽdit creditorem, vel è contrariò,vt docet Bart.& alij in l.j.ff.de reb.cred.& Bal.in rubr.C.de reb. cred.vide quæ scripsi in l.creditores,ff.de verborum signifi.& de hoc addiscente vide tex.in l.v.in fi.ff.ad leg.Aqui. *Dominus salariũ ab addiscẽte post annum petere potest.*

5 Quartò,vitiatur in eo,qui est creditor in actione reali, quia tunc potest petere.Bal.in l.pe.C.quòd cum eo.Alber.Bru.in verb.actor.xiij.q.doct.in§.j. de act.in inst.dixi in trac.de merc.minut.vend.ideo si famulus reliquerit vestes suas apud dominum depositi nomine,eas repetere poterit intra triginta annos,posteà non.l.omnes.& l.sicut.C.de præscr.xxx.ann. *Res apud dominũ remanentes post annum repetantur.*

6 Quintò,nõ ꝓcedit si famulus deserat dominũ,& statim redeat,tũc nõ videtur recessisse,ideo annus cõputabitur à die quo nouissimè discedet cũ effectu,nõ enĩ videtur mulier diuertisse quę statim redijt.l.iij.ff.de diuor.l.ꝙ calore.de reg.iu.&illa est bona cautela,quãdo famul⁹ dimisit intra annũ petere

vt aliciat dominum ad dandum chirographum,seu vt ad seruitium redeat domini iterũ,& hoc verum putarem,quando breui rediret,secus si post longum tempus,vt doct.no.in d.l.quod calore,quod erit arbitrarium iudici.

Interrumpatur quando annus salarij famulorum.

7 Sextò,quando per citationem fuisset interrupta hæc præscriptio,quia famulus intra annum conuenit dominum,& lis fuit incœpta,tunc perpetuatur actio.l.nam posteà.§.si temporali.ff.de iureiur.l.fi.C.de præscrip.xxx.annor.scripsi in trac.de mercator.minutatim vendẽ. Quod nõ procedit quãdo nullus comparuisset,quia tunc edictum circunductum est,l.& post edictum.§.j.ff.de iudi.Bal.in c.consuluit.col.ij.de off.dele.& tunc nihil proderit illa citatio.Bar.in l.sepulchri.ff.de sepulch.violat.

Dominus sciens debere nõ est in conscientia tutus.

8 Septimò,in foro conscientiæ nõ procedit.Nã si dominus sciat se famulo debere,non est tutus quoad Deum, quia possessor non præscribit cum mala fide.c.vigilanti.de præscri.fusius in tracta.de mercat.minut.vẽden. scripsi. valet tamen ordinatio quando verba diriguntur ad debitores,vt docet Alexand.consi.ccxviij.ponderatis.col.vl.in vj.vol.

Excipere post annum de salario potest.

9 Vltimò,si rem aliquam domini famulus habeat, si posteà ab eo petatur, poterit excipere de salario etiam post tẽpus,quia quãdo quis agere in ciuilibus prohibetur,excipere tamẽpoterit.Bar.in l.j.§.sublata.& ibi Ias.in ij.lectura.ff.ad Treb.nam quæ annua sunt ad agendũ,perpetua sunt ad excipiẽdũ. l.purè.§.fi.ff.de exce.rei iudic.& hoc modo poterit sibi famulus prouidere. & iste tex.dicit *demanderont*,nõ dicit excipiẽt:ergo exceptio nõ tollitur hîc.

Famulo quãdo furari sit licitum.

10 Imò dicunt Inn.& Panor.in c.olim.j.in fi.de resti.spoliato . quem refert Hyppoli.Marsil.in sing.clxxvij.malitijs.quòd si famulus non possit recuperare debitũ,poterit furari rem equiualẽtem,per.c.dominus noster.xxiij.q.ij. & ibi est gl.valde notãda.calumnia enim per calumniã repelli potest. gl. in verb.malignantiũ.in c.cupientes.in prin.de elect.in vj.quod est verũ, si nullum istorum interueniat.Primò,quòd non possit per iudicem suum debitũ repetere.Secundũ,ꝙ nõ sit cum iniuria primi, apud quem fortè res erat deposita,vel alij famuli super hoc torquerentur.Tertiò,dũmodò non interueniat periculum mortis,vel alterius læsionis magnæ.Quartò, ꝙ nõ interueniat peccati periculum,videlicet periurium.Ideo si immineret aliquod periculũ istorum in conscientia teneretur restituere.ar.c.cùm ex iũcto. de noui

Monitoriũ de occultis an famulos adstringat.

11 ope.nun.Angel.Clauas.in sua summa in verbo furtũ.§.vl.†vbi plus dicit, ꝙ si in casu licito furatus fuerit,& posteà impetretur monitoriũ de occultis,nõ tenetur reuelare,quia suum factum legis autoritate fuit:quod est notandũ.

Et ledit an passé ny seront receus,ains en seront deboutés par fin de non receuoir.

GLOSSA XI.

Exceptio salarij non petiti est perẽptoria.

1 NON recipitur ergo famulus ad petendũ salariũ post annũ, quo egressus est à domini seruitio,& hęc est exceptio perẽptoria,quę & litis finitę in qualibet parte litis opponi põt.c. exceptionẽ.de exce.Imò impedit litis ingressum.c.j.de li.cõtest.in vj.& quoties lex vel ordinatio loquitur,ꝙ nõ detur actio vel petitio,tũc dabitur excep.etiã ad impediẽdũ litis ingressum.Bar. & alij in l.j.ff.ad Maced. & l.ij.§.j.ad Velley.& l.j. §.sublata. ad Treb.Aufre.in

decis.

decis.Tholosa.quæstio.lxvij.vide Calca.consilio lxxv. & exceptiones litis finitæ vocant practici fines non recipiendi, vt abundè scripsi in tract.meo de except.

Notarij post quinquẽniũ petere salarium nõ possunt in lingua Occitana.

Item in patria Occitana notarij post quinquennium non possunt petere salaria, quæ eis ex processibus debentur, nisi impediti fuerint, vel diligẽtiam intra illud tempus recipiendi solutionem fecerint, vt est in artic. xxvij.in ordin.linguæ Occita.

Cõductores decimæ parui sigilli Mõtispes.debẽt petere intra quinquennium.

Item conductores decimæ in curia parui sigilli Montispessulani debent petere intra quinquennium decimam Regi debitam, & salaria, aliâs posteà non audientur, vt est decisum artic.lxxvij.in d.ordinatio.sed nil perit Regi, quia conductor soluet Regi, nam periculum nominum est apud eum.l.periculum.ff.si cert.pet.

An singulorum annorum præscriptio sit necessaria, an vna tãtum pro omnibus.

An sufficiat vna præscriptio pro omnibus rebus, & annis, vel quot sunt anni, tot requirantur præscriptiones? Respon.licet sint plures anni debiti, tamen vnica pręscriptio sufficit, sicut quãdo vnica stipulatione promissa sunt decem annua: quia licet sint plures anni, vna tamen est stipulatio.l. senatus. in fi.ff.de do.caus.mor.l.si Stichũ.§.stipulatio.de verb.oblig. & vnica etiam actio competit pro omnibus, & singulis solutionibus, arg. l. plura.ff.de act. & obli.l.hęredes.§.de pluribus.fami.ercisc.& vna censetur pręscriptio.l.cùm notissimi.C.de pręscr.xxx.ann.& in decimis sufficit xl.ann.præscriptio cum titulo ab ecclesia contra ecclesiam, quamuis plures solutiones annuæ fieri debeant. capi. de quarta.de præscripio.hoc abundè tractat Barbat.consi.ix. vbi Christus.colum.ij.& iij.in iiij.volum.vnde si pro quatuor annis debeat stipendia dominus famulo, & hic non petierit per vnũ vel duos annos, non poterit petere salarium etiam vltimi anni, habita præscriptione illorum quatuor annorum.nam postquàm erant debiti quatuor anni: & post vltimum quatuor annorum non petijt intra annum, amplius petere non poterit.

Et si ne pourront demander dedans ledit an que les loyers & gages de trois dernieres années qu'ilz auront seruy.

Salarium trium annorum peti potest.

SVPERIVS præstituit tempus famulis, intra quod stipendia petere debeant, videlicet intra annum, & si non petierint, non recipientur posteà petentes.nunc iste tex. ostendit an omne salarium debitum ipsi petere possint? Respondet ꝙ à tribus annis debitum petent & nõ vltrà, quia vt mobilia pręscribuntur triennio.§.j.de vsuca.in inst.ita & hoc salariũ, & verisimile est, quod solutum est: nam famulus non iamdudũ expectâsset sibi exolui, & nõ vixisset, nec inductus vestibus fuisset eo tẽpore, si eidẽ nõ fuissent soluta stipẽdia.

An iurare teneatur dominus.

Si tamen famulus pretenderet vltra tres annos pecuniam sibi debitam, & super hoc velle stare iuramento domini, an plures annos deberet putarẽ iurare teneri, quia vult eum facere iudicẽ & partem, æquum est vt iuret: aliâs manifestè turpitudinis est nolle iurare, nec referre.l.manifestæ. ff. de iureiur. scripsi in tract.de lit.obliga.artic.j.nam licet hæc ordinatio pariat exceptionem, in conscientia tamen non est tutus, si certò sciat se debere plures

annos, si non integrè soluat, vt suprà scripsi. dicunt tamen quidam quòd non tenebitur iurare dominus, cùm famulus petere non possit vltrà, prout hoc modo peteret, & fortè consequeretur, ob id standum esset isti text. qui non cogit iurare, & sic in curijs dicũt seruari. vide quę scripsi in trac. de constitut. redituum infrà.

Actio an per principẽ tolli poßit.

An actiones possint tolli per principem, vide Cardinal. & alios in c. quæ in ecclesiarum. quæst. septima. de const. & Bald. in c. fina. ibidem. ac Barbat. consi. lix. optaui. in iiij. vol. & doct. in §. j. de act. in instit. & scripsi in tract. de mercat. minutat. venden.

Si ce n'est qu'il y eust conuenance.

GLOSSA XIII.

ISTA prima limitatio potest referri ad pecuniam, & ad locationem, vt dicunt quidam famulum non posse petere salarium vltra tres annos, nisi conclusum fuerit & conuentum super illo salario inter dominum & seruum, de quo diximus in trac. de merc. minut. ven. & hoc est verum, vt ibi dixi. Sed ego etiam intelligerem hunc tex. quòd famuli salarium triũ annorum tantùm petere possint, & non vltrà: hoc verũ est, nisi esset conuentio famuli in scripturam redacta, tunc permittit famulo petere salarium etiam quatuor & aliorum annorum, prout conuentum fuerit, quia iam constat debitum, igitur dominus debet probare solutum. l. j. ff. de excep. l. j. C. de prob. & non sufficeret si conuentio probari posset per testes, nec haberet locum iste tex. quia dicit *conuenance par escrit*, vbi lex requirit scripturam, illa adesse debet. l. prima. C. de iur. emphyt. tamen prima interpretatio melius conuenit, licet secunda sit magis dubia: quia licet locatio sit in scriptis, dominus potest soluisse sine scriptura, ideo hęc constitutio obtinet. alia docui in trac. de merc. minut. vend. quæ hìc non repetam.

Famulus petere potest salarium quàm triũ annorum, si conuentum fuit in scriptis.

Ou obligation par escrit.

GLOSSA XIIII.

SIVE manu domini, siue notarij hęc obligatio fuerit: & est secunda limitatio, & cùm hìc dicatur *par escrit* & non dicatur *obligation publicque*, sufficit scriptum esse, etiam si per epistolam, vt in l. Publia. ff. depos. hoc etiam probat Imber. in institut. forens. libr. j. §. cæterùm. folio 105. de his scripturis & publicis & priuatis scripsi multa in primo Tomo ordin. tract. de liter. oblig. & in tract. de chirogra. recog. sufficit igitur quòd in scriptis sit obligatio, siue per manum notarij, siue per manum debitoris: & hoc est expressum in ord. Imper. Carol. ibi, *cedule, ou letre obligatoire*, quia semper est obligatio ex consensu, vt patet in l. consensu. ff. de act. & oblig. & instit. de oblig. ex consensu. quæ est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur ad soluendum. §. j. de oblig. in inst. vide quæ scripsi in tract. de liter. oblig. in prin. & in §. j. in verb. *obligations*.

Obligatio dicitur etiam manu priuata.

Ou somma

Ou ſommation.

GLOSSA XV.

1 INTERPELLATIO hîc extra iudicium,ſummatio in iudicio,vt dicam artic.xiij.& ſeq.in tract.de dilat.in iij. Tomo.*en ſommation de garend & garend formel.* licet quandoque etiam interpellatio accipiatur tamde iudiciali quàm extraiudiciali,vt ſcripſi in rub. *des marchans vendans à detail.* Et ſola citatio ſufficiet.l.cùm notiſſimi.in prin.C.de præſcr.xxx.ann.Albert. Brunus in verb.citatio, Iaſon in l.fi.ff.de eo per quem fact.erit.Bal.de vbal. in c.ſi diligenti.colum.xxv.fallen.viij.de præſcript.etiam petitio extra iudicium,quia non eſt repetitum verbum *iudiciayre*.Sicut in tract.de merc. minutat.vend.fuſiùs ſcripſi. *Interpellatio quid.*

2 Idem ſi intra tẽpus actum fuerit contra fideiuſſorẽ, vel reum: tũc ſufficit, quia interpellatio facta etiam contra fideiuſſorem ꝓdeſt cõtra debitorẽ: & econtrariò,quia vnum eſt debitũ,ex eodẽ fonte,& ex eadem ſcriptura,& eſt vnus contractus:& apparet per hanc interpellationem fideiuſſori factã famulũ non fuiſſe negligentem,nec in malitia, ergo non curret præſcriptio. & iſtud probat Io.Andr.in addi.ad Specu.in rub.de fideiuſſ.facit gl.in l.ſi fideiuſſor.§.fi.ff.mand.cui ſententiæ adhæret Barbat.in rub.de fideiuſſ.in Decre.ſed quòd interruptio principalis non proſit contra fideiuſſorem, allegatur tex.in l.cùm quis.§.ſi quis pro eo.ff.de ſolut.& gl.in l.j.C.de præſcr. lon. temp.& Bart.in l.mora.ff.de verb.oblig.ideo Bald.in l.tam mandatori.C.de non nu.pec.ſic conciliat.quod interruptio cõtra principalem videtur facta, ſi contra fideiuſſorem iudicatũ ſolui actum fuerit,diuerſum eſt ſi contra fideiuſſorem contractus,tunc interruptio principalis non prodeſt contra fideiuſſorem. Alex.conſil.xcviij.ſuper eo.volu.vij.& iſtam cõcordiam probat Io.Franciſ.in tract.de præſcr.in iij.parte ſextæ partis in fi.q.iiij. *Interpellatio cõtra debitorem prodeſt contra fideiuſſorẽ.*

3 Ego verò arbitrarer interpellationẽ quoad hunc tex.factã principali prodeſſe etiam cõtra fideiuſſorẽ contractus,in quibus caſibus fideiuſſor poteſt ante principalem cõueniri:nam cùm vt principalis teneatur, ſi petitio facta fuerit principali valebit,ſic & cõtra fideiuſſorẽ,quia habentur tanquã rei debendi quo ad iſtum tex.ſi principaliter ſint obligati, & vnius interpellatio prodeſt quoad alterũ.Bart.in d.§.ſi quis pro reo.& doc.in l.mora.ff.de verb. oblig.etiam quia ceſſat ratio tex.quia non petit tunc famulus per malitiam nec eſt negligens,& ſummatio interuenit intra annum,ergo & præſcriptionis interruptio:nam cùm fideiuſſor condemnari in aliquibus caſibus poſſit ad ſolutionem,multòfortius petitio contra illum interruptionem pariet.

Imò fortius dicerem in terminis huius tex.quod ad interrumpendũ pręſcriptionem huius anni ſufficeret,ſi dominus daret fideiuſſorem,qui ſe pro domino obligaret:Tum quia iſte tex.excipit cõuentionem partium,& obligationẽ in ſcriptis,vt ſuperius viſum fuit,ob id ſi fideiuſſor ſe obligaret famulo intra annum,non prohiberetur famulus illud ſalarium promiſſum,etiam vltra annum petere,tum quòd non eſt negligens,tum quòd non petit ex malitia,etiã quia interrupta eſt præſcriptio anni per iſtam obligationem & conuentionem ,factam per tex.in l.naturaliter.vbi doct.ff.de vſucap. *Interrumpitur præſcriptio hæc per dationem fideiuſſoris.*

Et sic sunt hîc tres casus.primus est quando reus principalis interpellatus 5
est,&tunc illa interpellatio prodest,vt etiam post annum possit contra fideiussorem etiam contractus agi per supradicta, licet non fuerit actum contra fideiussorem:quia vbi principale durat,accessorium sequitur.l.cùm principalis.ff.de reg.iu.

Secundus casus an interpellatio fideiussoris prosit contra principalem 6
quoad hunc tex. & quoad hoc prodesse arbitror, quia vnum est debitum, & hîc interpellatio,vel summatio sufficiens tantùm requiritur. Quòd intelligerem verum,quando fideiussor poterat conueniri ante principalem debitorem,vel si dominus erat austerus, & famulus eum interpellare non audebat:his casibus interpellationem fideiussori factam sufficere arbitror,vt superius dictum fuit,quia hoc etiam fauorabile est. Nam famulus agit de damno vitando,& dominus de lucro captando.Ideo famulus in hoc obtinere debet.l.iuris ignorantia.ff.de iuris & fact.ignor.& idem dicerem,si vnum ex fideiussoribus conueniret,vt interruptio aduersus omnes facta censeatur prædictis rationibus.

Tertius casus, datio fideiussoris facta famulo interrumpit anni præscri- 7
ptionem,vt superius vidimus:& ista notanda sunt.

Chirurgus aut medicus protelans morbum nō debent habere salarium. Arestum.

Nota vnum casum sing. quod quando chirurgus aut medicus protelat 8
morbum,nullum debet habere salarium.gl.&doc.in l.maritus.ff.loc.sic pronunciauit curia contra chirurgum Formagen.die vij.Septembris.idem dicerem in procuratore & aduocato differente processum per subterfugia &dilationes,& tunc curia nil deberet taxare istis calumniosis,& non sic calumnias exercerent:quia prędictæ rationes in illis locum habent, etiam ex dolo non debent commodum habere.c.ex parte,de rescrip.

Suffisante.

GLOSSA VLTIMA.

Sufficiens interpellatio quæ dicatur.

SVFFICIENS interpellatio dicitur tã in iudicio, quàm extra iudicium,vt superius dixi, & huic sententiæ inhæret etiam Imber.in inst.foren.lib.j.§.cæterum.Sed in mercatoribus iudicialem tantùm putat sufficientem, quod superius reprobaui:& exponendam ibi esse disiunctam pro coniuncta,quamuis hoc sæpe fiat exigente re,vt l.sæpe.ff.de verb.sig. vbi scripsi alia docui in d.tract.de merc.minutat.venden.ad quem nunc reijcio, de his gratias Deo agens.

Finis.

TRACTATVS DE PANNARIIS MERCATORIBVS.

Rubr. des drapiers.

FRancoys par la grace de Dieu Roy de France, à tous preſens & aduenir. Comme dela part de noz chers & amez les drapiers drapants de la ville de Darneſtal, nous euſt eſté preſentée requeſte, contenante que depuis quarãte ans ilz ſe ſont du tout applicquez à la manufacture des draps de petit pris, comme de vingt à trente ſolz tournois l'aune pour la cõmodité de noſtre peuple: à laquelle manufacture eſt accouſtumé de tout temps vſer de laynes taintes, excluſiuement de blãches, et faire fouller les draps au moulin pour la paruité du pris deſdits draps, & groſſeur deſdites laynes ainſi taintes, & leſquelles demeurẽt parbolleües, à la tainture: tellemẽt qu'ilz ne pourroient faire leſdits draps bons & loyaux, ſinon qu'ilz fuſſent d'vne aune de laiſſe entre deux liſieres ſeulement, tant ilz ſont foullez pour les mettre en eſtat deu, loyal & marchant. Et n'ont leſdits ſupplians de temps immemorial aucunement eſté vexez, moleſtez ou trauaillez à la manufacture de leurſdits draps: pourueu qu'ilz euſſent ladite laiſſe d'vne aune ou enuiron. Et cõbien que la draperie de noſtre ville de Rouen ſoit directement diuerſe, en icelle ait diuerſe façon de draper, neantmonins ſouz vmbre de quelque ancienne ordonnance faite par ladite draperie de Rouen, y ha enuiron quarante ans, qui toutefoys pour l'impoſsibilité & incõmodité d'icelle ne fut oncques obſeruée ne gardée: les tondeurs en table ſeiche & leurs conſortz marchans, regratiers, & autres s'efforcent aſſubiectir leſditz ſuppliants, faire leſdits petits draps ſelon ladite ancienne ordonnance reuoquée par nõ vſance pour ſadite incommodité & impoſsibilité. Nous humblement requerans que pour la conſeruation de noſtre droit, bien de la choſe publique, & ſoulagement de noz paoures ſubietz, leur voulſiſsions ottroyer commiſsion adreſſante au bailly de Rouen, ou ſon lieutenant, pour informer ſur la forme & maniere de ladite manufacture en ladite vallée de Darneſtal, & ſpecialement touchant ladite laiſſe pour ladite information faite, y eſtre par nous pourueu & ordonné vn marc

Articulus primus.

aufdits draps,pour la difference d'iceux auec les autres draps des autres drapiers.Et pareillement de la part de noz chers& biẽamez les manãs &habitãs de noſtre ville de Rouẽ,nouseut eſté pſentée autre requeſte,tẽdãs à ce,que pour les cauſes contenues en icelle, nous leur vouliſsiõs ottroyer letres pour informer ſur la cõmodité ou incõmodité de certaine nouuelle creatiõ d'office de viſiteur de draps en noſtredite ville, & de faire laditeviſitatiõ en la halle dudit Rouen, leſquelles requeſtes nous euſsiõs rẽuoyées audit baillif de Rouẽ ou ſon lieutenant,pour ſur icelles appellé noſtre procureur en ſondit bailliage informer, & les informatiõs ſurce faites nous renuoyer auec ſon aduis &celuy de noſtredit procureur,pour ce fait:& le tout veu y eſtre par nous pourueu comme de raiſon.Suyuãt leſquelles letres &commiſsion,noſtredit bailly de Rouen,ou ſondit lieutenant auoit informé,& les informations communiqué à noz aduocat & procureur dudit bailliage: & à pluſieurs autres notables perſonnages & marchans nous auroit leſdites informations & leur aduis enuoyez. Sçauoir faiſons que veües par nous en noſtre conſeil eſtãt lez noſtre perſonne leſdites requeſtes,commiſsions, informations & aduis deſſuſdites:Auons par la deliberation des gens de noſtredit conſeil, & pour le bien,prouffit & vtilité de ladicte manufacture,trafique,& marchandiſe deſdits draps, & oſter à l'aduenir toute occaſion de delinquer audit eſtat, eu regard & cõſideration à la grande &quaſi ineſtimable manufacture deſdits draps,faits audit lieu de Darneſtal, parroiſſes de Caruailly, Long paon, Bourdeuy le viuier,& autres lieux circõuoiſins,voulu, ſtatué & ordonné, & de noſtre propre mouuement, certaine ſience, pleine puiſſance,& autorité Royal,voulõs,ſtatuons, & ordonnons par edit perpetuel & irreuocable, qu'en ladite vallée de Darneſtal, en laquelle ſont ſituez & aſsis leſdites parroiſſes, ſoyent d'oreſnauant commiz quatre gardes desmaiſtres dudit meſtier,pour faire la viſitatiõ de tous leſdits draps faits en ladite vallée eſtans en eſcreu,& apres le dernier appareil, pour par eux marquer leſdits draps trouuez loyaux,leſquelz nous voulons & ordonnons eſtre d'vne aune de laiſſe entre deux liſieres,& faits & compoſez de treze à quatorze cẽs fils:ſur peine de confiſcation& forfaiture deſdits draps. Et pour faire ladite viſitatiõ ſera eſtablie audit lieu de Darneſtal vne maiſon en laquelle à certain iour de la ſemaine,que par leſdits artiſãs &maiſtres dudit meſtier ſera auiſé, iceux artiſans apporterõt leurſdits

leurdits draps pour en ce lieu estre veuzet visitez et marquez par lesdits gardes. Ausquelz & tous autres nous faisons inhibitiõs & defences par ces presentes,ne faire ladite visitatiõ desdits en la halle dudit Rouẽ.Et si par cy apres estoient trouuez aucuns draps de ladicte manufacture de Darnestal non marquez,exposez en vente: Auons declairé & declairons iceux à nous cõfisquez.& pour oster toute occasion de faueur ausdits gardes,voulons & ordonnons iceux gardes estre tenuz respondre aux marchans qui auront achapté desdicts draps vitieux, qui se trouueront auoir esté par eux visitez & marquez.

Si donnõs en mãdement au baillif de Rouẽ,ou son lieutenãt, que nostre present edit, ordonnãce & vouloir il execute & face lire,publier & enregistrer,obseruer & garder de point en point selon sa forme & teneur,sans aller ou permettre estre allé ou fait aucune chose directemẽt,ou indirectemẽt au cõtraire,par quelque personne que ce soit:En cõtraignant à ce faire, souffrir,et à nostre edit vouloir & ordõnãce obeyr entieremẽt reaumẽt & de fait,& par toutes voyes deües & raisonnables tous ceux qu'il appartiendra:Nõobstants oppositions, appellations,letres, vsages,styles,ordonnances , mãdemens & autres quelzcõques choses à ce contraires.Pour lesquelles ne voulõs l'effet & execution de nostre present edit,vouloir & ordonnance estre aucunemẽt differée,retardée ou empeschée:Ainsà icelle auons de nostre prope mouuemẽt & certaine science,plaine puissance, & autorité Royal,desrogé & desrogeõs par cesdites presentes.Par lesquelles nous mãdõs en outre audit baillif de Rouẽ,ou sondit lieutenant faire l'execution de cesdictes presentes,& tout ce, que pour icelles il verra estre necessaire. Et affin que ce soit chose ferme & stable à tousiours nous auõs fait mettre nostre séel à cesdites presentes,sauf en autres choses nostre droit,& l'autruy en toutes. Donné à Mont Real en Bourgongne,au moys de May,lan de grace mil cinq cens quarantedeux.Et de nostre regne le vingthuitiéme.

1 IN HAC prima constitutione & ordinatione pãnariorum statuitur ratione vtilitatis publicæ conseruandæ,ne adulteri panni& improbi fiant in oppido Darnestal,& locis circũuicinis in Normania,vbi quotãnis fit pãnorũ multitudo: verùm quia corrumpere eos satagebant,ob id statuit Rex sequẽtia.

Primò,dicit ad commodum & vtilitatem populi,artifices loci Darnestal
2 conficere pannum solitos modici valoris,nempe vt vlna vendatur à viginti *Panni vlna taxata.*

vsque ad triginta solidos,quod est valde vtile plebi,vnde constitutio ad vtilitatem populi fieri debet.c.erit autem lex.iiij.dist.scripsi in proœ.const. regia.vnde pulchrè fuit olim à Philippo pulchro statutum,quòd deinceps nullus ferret vestem ex panno empto vltravigintiquinque solidos pro vlna.Cuius constitutionis verba inserui in tract.de pannis aureis.in fi.ibi vide.

Custodes præficiuntur ad pannos probandos.

Secundò,statuit quatuor custodes(quos *Gardes* vocant)præfici in illo oppido Darnestal:& ex magistris dicit eligendos, quia ille qui committitur ad probandum aliquid,oportet quòd insigniter illud cognoscat,in l.quibus.ff. de verborum & rer.sign.ideo vult vt præficiantur magistri, non tyrones.§. cúmque.in procem.Inst. 3

Custodes à quo eligantur.

Tertiò,vult quòd ex magistris dicti artificij assumantur,qui alij artifices non possent de hoc iudicare,etiam de his magistris,& nõ de exteris,ne si ex alijs erigerentur,ciues eos possint reprobare,sed à quo sint eligẽdi?videturq; à ciuibus,vt in l.ij.C.de põd.lib.x.vbi in qualibet ciuitate debet eligi aliquis, qui de auro cognoscat,an bonum improbúmve sit. Contrariũ tamẽ credo, quòd hi custodes & *Gardes* à Rege sint eligẽdi,tũ quod hîc ab ipso constituantur,& non dat electionẽ villæ de Darnestal,tum quia agitur de pœnæ impositione magnę:& ad curã principis magistratuũ creatio pertinet.l.vna. 4

Magistro electo est credẽdum.

ff.ad leg.Iul.de ambitu.† Et hoc expresè docet patruus meus Iaco.Rebuff. 5
in d.l.ij.de ponde.lib.x.in mensuris,& quòd ille qui præest ponderi,vel visitationi,si approbet vel improbet,est ei parendum & credendum,& tenetur iurare in principio sui officij,& non in singulis actibus,vt in authent.iusiurandum quod præstatur ab his.coll.ij.vel præficientur à magistris illius artis pręsentibus gentibus Regijs secundum consuetudinem ibi vigentem:videlicet præsente magistratu,procuratore,& aduocato Regio,& nisi sit in contrarium consuetudo à Rege præficitur,vel nisi ipse hoc permiserit illis.

Domus ad visitandos pannos & in loco publico constitui debet.

De Scipione Nasica.

6 Quartò,decernit,vt domus ibi deputetur ad pannariorum visitationem faciendam,ad quam omnes deferentur panni,ibíque visitabuntur, & signabuntur:ergo ciuitas hanc domum constituet,& in loco publico vt illic facilius homines conuenire possint.Sicut dicimus de Scipione Nasica, cui publicè domus in sacra via data fuit,quo facilius consulere posset.l. secunda.§. iuris.ff.de orig.iur.& publicè ibi panni visitabuntur,de quo loquitur Barb. cons.lxxxviij.Illud.in iij.volu.

Officium custodum.

7 Quintò,declarat istorum custodum officium, vt sit visitare pannos omnes factos,& probos approbare,& reprobos abijcere.arg. l.ab arbitrio.ff. qui satisd.cog.alioqui custodes tenentur vt sequitur.

8 Sextò, vt sciatur approbatio istorũ custodum,debent ipsi notare singulos pannos,& signa eis imponere,videlicet signa Regis, vel ciuitatis, *la marque du Roy ou de la ville*,vel vtrũque.l.Quintus.ij.§.si autem aurum.ff. de aur. & arg.leg.l.penult.de aquædu.lib.xj.C.Et pãni Rothomag. eò quòd excellentes sunt,solent vtroque notari signo, sed si quis signum sua authoritate imponeret,tanquàm falsarius puniretur,teste Bal.in l.j.C.quę res vendi non possunt,& panni sic signati confiscati essent,vt in hoc tex.patet.

Signãs pannum sua autoritate falsi pœna tenetur.

9 Septimò,statuit latitudinem pannorũ & filiorum, & alios improbat, & ad fiscũ redigit,nisi sint latitudinis hîc scriptæ & bonitatis, & per hoc datur cognitio visitatoribus,vt si panni ista non contineãt fisco adiudicẽtur:fiscus enim

Fiscus omnia.

enim bona & mala recipit,& omnia intra stomachum purgat.Bal.in c.vno. col.iij.de Alaud.in vsib.feudo.

recipit & mala purgat.

10 Octauò,assignabitur ab ipsis custodibus iunctis magistratibus, & magistris pannorum dies in hebdomada certus,quo omnes Pannarij tenebuntur illuc afferre omnes & singulos pannos factos seu contextos,vt ibi visitentur,& notentur.& si alibi fiat visitatio,non valebit,postquã locus semel fuerit deputatus,sicut de sententia dicitur in l.si vt proponis.ij.C.quomodo & quando iudex.

Signari in certo loco pãni debẽt.

11 Nonò,si interueniantur panni in dictis locis facti,non tamen fuerint signati,declarantur confiscati Regi.præsumuntur enim improbi,& clam facti,& quantum isti panni pertendi debeant,& qua vlna mensurari,habetur in rubri.*des aulnes & aulnages*,in ordinatio.Reg.

Non signati panni confiscati.

12 Vltimò,vt isti visitatores,& custodes bona fide,& non fauore expleant suum officium,vult vt ipsi custodes teneãtur mercatoribus,si improbi panni illic inuenti fuerint post eorum visitationẽ:quia si panni non contineant statutam hîc latitudinẽ,nõ debent signari,& si signati fuerint,tenentur prę fati visitatores mercatoribus,qui illos emerunt ad id,quod interest istorum mercatorum,& erunt panni confiscati.hæc est primæ constitutionis summa,quę licet sit localis,tamen ratio illius sumi potest,& seruari in alijs locis: prout doct.scribunt in c.vno. quæ sint Regalia in feud.

Custodes approbãtes pãnos improbos ad quid teneantur.

13 Quæro,quid veniat pannorum appellatione?Bar.dicit contineri ea,quibus,quis induitur in l.diuus. ff. de bonis damnator.Ego verò putarẽ Pannorum *des draps*,nomine venire eos tantùm pannos,qui ex lana confecti sunt,non verò ex lino:quia vocatur pannus,sed tela ob id non venit. vnde si quis donet vestes ex panno,non venit ex serico,vel ex lino:quia non est pannus.Bartol.in l.vestimentum.ff.de auro & argen.lega.& quando vestis debetur,ex quo panno tradi debeat?Respon.secundum conditionem personæ,cui debetur.l.sed & si.§.sufficienter.ff.de vsufruct.abundè scripsi in priuileg.scholastico.xciiij.

Pannorum nomine quid veniat.

FRancoys par la grace de Dieu Roy de France,à tous ceux,qui ces presentes letres verront,salut. Noz chers & bien amez les gens de troys estatz de nostre pays de Languedoc nous ont fait dire & remonstrer , que combien que par noz predecesseurs Roys Charles huytiesme, & Loys douzieme derniers decedez(que Dieu absolue)considerans le bien, proffit, & vtilité,prouenant à la chose publique des pays de Languedoc, du fait de la draperie qui se fait ordinairement ausdits pays, eussent par leurs editz , & ordonnances inhibé & defendu, qu'il ne fust loisible ne permis faire entrer, conduire,vendre,n'achepter par mer,ou par terre directement, ou indirectement en noz Royaume,pays & Seigneuries, mesme en nostredit pays de Languedoc, aucuns draps n'autre facture de layne de Parpignant, Chatellogne,

Sardoigne & de Castille, sur peine de cõfiscation desdits draps & d'amende arbitraire enuers lesdits infracteurs desdites ordonnances & defences, lesquelles ordonnances & defences auroient esté publiées par plusieurs & diuerses foys es villes & lieux de nostredit pays de Languedoc. Et pareillement en nostre ville de Lyon, neantmoins ainsi qu'auons esté aduertiz, plusieurs se sont efforcez, & efforcent chacun iour admener, vendre & achepter desdits draps de Parpignan, Rousillon, Cathellogne & autres estrãgiers prohibez & defenduz en nostredit Royaume, pays, Seigneuries, au cõptant & mepris desdites ordõnances, defences, & au grand preiudice, & dommaige de la chose publicque de nostredit pays de Languedoc, ainsi que lesdits gens de troys estatz dudit pays, nous ont humblement fait dire & remonstrer, requerans noz letres de prouision. Pource est il, que nous ce considerez desirans le bien & augmentation de la chose publique de nostredit pays, & noz subiectz d'icelluy estre conseruez & entretenuz en leur priuileges, franchises, & libertez, auõs voulu & ordonné, voulons & ordonnons en approuuãt & reiterant par nous lesdites ordonnances prohibitions, & defences faites par nosditz predecesseurs Roys, qu'il ne sera loysible à aucuns marchans n'autres personnes quelzconques d'admener ou faire admener, entrer, cõduyre, vendre, n'achepter, en nostredit pays de Languedoc, n'ailleurs en nostredit Royaume, pays, & Seigneuries, aucuns draps de l'ayne, à ladite manufacture desdits pays de Parpignan, Cathellongne, Sardoigne, Castille, n'autres lieux estrãgiers, & à noz subietz, sur peine de confiscation desdits draps, & d'amende arbitraire contre ceux, qui seront trouuez auoir fait le contraire.

Si donnons en mandement par cesdites presentes à noz amez, & feaux Conseilliers les gens de nostre cour de Parlement de Tholouze, Seneschaux dudit Tholouze, de Lyon, & de Beaucaire, & de Carcassonne, gouuerneur de Montpellier, & à tous noz iusticiers, officiers, ou leurs lieutenants & chascun d'eux, si comme appartiendra, que noz presentes ordonnãces, approbation & reiteration de ses prohibitiõs, & defences ilz entretiennent, gardent & obseruent, facent lire, publier & enregistrer, tant en nostredite cour de Parlement qu'en chascun de leurs sieges, & iurisdictions à ce qu'ilz n'ayent excuse d'ignorance. Et procedent par eux contre les infracteurs

infracteurs de nosdites ordonnances esdites peines, & autres qu'ilz verront estre a faire par raison: car tel est nostre plaisir. En tesmoing de ce nous auons fait mettre nostre séel a cesdites presentes, au vidimus desquelles pource que l'on pourra auoir a besogner en plusieurs & diuers lieux, fait souz séel Royal ou collationné par l'vn de noz amez & feaux notaires & secretaires de la maison de France, Nous voulons foy estre adioustée comme a ce present original. Donné à Paris le douziéme iour de Ianuier, l'an de grace mil cinq cens trentehuit. Et de nostre regne le vingtcinquiéme. Par le Roy, le Seigneur de Belly, conseillier & maistre des requestes ordinaires de l'hostel present. De la chesnaye.

Articulus secundus.

Augere Imperium & Regnum Imperator & Rex debet.

IN HAC secunda constitutione statuitur, quod sequitur duplici ratione, videlicet propter vtilitaté publicã, & ipsius augmentum: agere enim debet Imperator Imperium, ideo vocatur Augustus si gloss. credatur in proœ. inst. & Digestorum. Sic & Reges regnum augere debent, & ideo prohibetur alienare vnam de ciuitatibus regni. c. intellecto. de iureiurand. scripsi in arbor. feudor.

Priuilegia subditis seruanda.

Secunda ratio est, vt conseruentur subiectorum priuilegia: subiecti enim maiorem erga principem gerunt deuotionem, si eorum priuilegia conseruet, maximè ea quę in contractũ transiuerunt, sicut priuilegia linguæ Occitanæ. doct. in c. j. de prob. scripsi in præfa. ad rub. de coll. in concor.

Panni exteri in regno vendi non debent.

Statuit ergo Rex, ne panni extra regnum facti in regnum portentur, vendantúrque, néve emantur, vt pãni in regno facti facilius vendi possint: & super illis commercium haberi, & hoc sub pœna confiscationis, & mulctæ: quod limitatur in mercatore, qui tempore huius ordinationis erat extra regnum, tunc si in regnum detulerit pannos, non confiscabũtur: quia ignorantia puniri non debet. l. generali. C. de tabula. lib. x. facit c. fina. qui matrim. accus. possunt. Alber. Gandi. in tract. de malefi. in rub. de rebus non portan. contra deuetum. colum. penultima. Idem si mercator Gallus conduceret hos pannos, vt deferret in Angliam, tunc panni non debent capi, nec confiscari: quia hæc ordinatio debet intelligi quando portarentur, vt in regno remanerent, & ibidem venderentur: secus si per transitum ad alia transferrentur loca. hoc docet Paul. Castren. in l. cætera. §. sed & si quis. ff. de legat. j. & Alexan. consil. lxxxvj. visa inquisitione. in quarto volu. nisi causa fraudis hoc dicerent.

Panni exteri quãdo nõ confiscãtur.

Item punientur etiam, si vnum tantùm pannum ferant vendendi gratia per hoc verbum, *aucuns*, gloss. in clemen. vna de foro compet. scripsi in interpret. authent. habita. in verbo aliquam. C. ne filius pro patre: vide Lucam de Penna in l. nemo. q. ij. C. de cursu pub. lib. xij.

Exterus mercator deferẽs pãnos prohibitos an puniatur

Item, hodie si mercator exterus ignorans hanc constitutionem portauerit pannos, ipse non amittet pannos suos, nec confiscantur: quia non ligatur ignorans. l. fi. ff. de decret. ab ordin. facien. & non potuit lex imponi Floren.

non ſubdito.l.fi.ff.de iuriſdictio.omnium iudicum.Sed tunc poteſt prohiberi,ne vendat pannos in regno,& foras debet eijci, non verò panni eius confiſcari debent,ſi vt dixi,ſit ignarus conſtitutionis:quia eſſet contra l.cotem.ff.de publi. Gandi.in dict.tra.verſi.præterea circa materiam.& verſicu. ſed ſtatutum.refert & ſequitur Hyppoli.Marſil.in l.fi.nume.129.ff.de iuriſdictio.omnium iudicum:quia Rex non poteſt non ſubditis legem indicere. l. cunctos populos.C.de ſumma trinita.l.j.C.qui pro ſua iuriſ.& l.fi.de inceſt. nup.Præterea non procedit,quando aliquis deferret veſtes ex his pannis ſui tantùm vſus gratia, tunc hoc non videtur prohibitum,vt probat l.in l.cenſoria.ff.de verborum ſignificatio.vbi ſcripſi taxationem pannorum.vide in rubric. *de la taxation des viures*.articu.quinto & ſequen.

Alia poſſunt ſuppleri ex rubrica de mercator.minutatim venden.taxationem pannorum & purpuræ: videre etiam potes in rubri. *de la taxation des viures*,in ordinatio.Reg. quæ erunt ex his expedita.Laus Deo & virgini Mariæ ac omnibus cælicolis. Amen.

TRACTATVS DE PANNIS AVREIS, ARGENTEIS, SERICIS ET PVRPVRA.

1 SCiendvm est olim apvd romanos purpuram fuisse in duplici differentia, quędam erat quę murice tincta erat, & hęc patricijs in vsu erat: erat enim ꝓ maiestate in pueritia, maximéq; patriciũ ordinẽ à plebe diuidebat: nãque patricijs tyriæ muricis purpura dabatur: cùm equestris ordo & plebeius purpuram non induerent. Cuius vsum Plinius antiquissimũ notauit: tribuno enim plebis, vel plebeio homini purpuram induere nulli fas erat; hi enim penulis breui villo præcipuè Plinij tempore aut lacerna vtebantur, teste Alex. in lib. Genia. v. c. xviij. *Purpura duplex.*
2 † verùm quia nitimur in vetitum, plebeij hanc purpuram semper affectabant, aliam à patricia distinctam penè adulterinam confinxerunt, quæ vocata est plebeia: erat enim fusca, & obsoleta, non murice conchilio & cocco, sed herbarum succis infecta. Quæ duo genera vsque ad nostra tempora peruenerunt. Est enim purpura quam Gallicè *l'escarlate*, vocamus, principi de iure affecta. l. iij. C. de muri. lib. xj. vbi Rebuff. Altera est plebia, quæ facta est instar purpuræ. Et est rubea sicut purpura, sed non sic tincta est, & vocatur *drap rouge* siue *de la greine*.
3 † Est etiã adhuc duplex purpura, vna penitus rubea, altera fusca, Imperator tamen prohibet lanam in speciem sacri muricis intingere, & cõtrafacientes capitali pœna statuit puniendos in d. l. iij.
4 † Et sic purpuram deferre spectat ad principes, & est prohibita, vt in l. temperent. de vest. olob. lib. xj. ac itidem Imperator Theodosius purpuræ nundinas vetat, in l. fi. C. de vest. olob. libr. xj. & qui vendiderit, sciat se fortunarum suarum, & capitis subiturum esse discrimen. l. j. C. quæ res vendi non possunt. taxatam purpuram vide in titu. *de la taxation des viures* artic. v. in his ord. *Purpura ad principes spectat.*
5 † Et appellatione purpuræ,
6 omnis generis contineri putat Vlp. in l. si cui lana. §. vl. ff. de leg. iij. † Sed coccum putat non contineri sed Buccinum & Ianthinum. sic legit Cathe. Cotta in ij. parte Memor. in verb. purpuræ. dicens buccinum inter genera Concharum minorem esse purpuram: est enim ad similitudinem buccini, quo sonus editur, de quo Plinius li. ix. c. xxxvj. cum quatuor seq. *Buccinum.*

7 Ianthinum autem viola est purpurea, vnde Ianthina vestis violacea interpretatur: ἴον enim viola, & ἄνθος, flos, quia ex calore floris violæ fit. Plinius lib. xxj. c. vj. & Martial. *Ianthina.*

Coccina famosæ donas, & Ianthina Mœchæ,
Vis dare quæ meruit, munera, mitte togam.

De quo in d. l. j. C. quæ res vendi non possunt.

8 Hodie tamen in hoc Regno permittitur omnis generis purpura de cõsuetudine, siue sit vera purpura, siue adulterina, vel fusca: & ꝓ insigni eã vsurparũt Cardinales, necnõ curiarũ supremarũ præsides, ac cõciliarij, doctores regentes, ac puellę neogamę, & sic nõ punitur purpurã deferẽs in hoc regno. *Purpura hodie permittitur.*

9 Secundò, fuit populo à iure vestis aurea prohibita, & Imperatori reseruata *Aurea vestis soli principi.*

quia ſine magno ſumptu haberi non poteſt,& eſt nimis ſplendida: de hac loquitur l.j.& ij.C.de veſtibus olob.lib.xj.& dicit Budæus in ſecundis anno tationibus,ibi eſſe legendū holobrizis ab ὅλο,quod totū ſignificat,& ὄβριζα auro,quòd veſtis tota ſit aurea,& Imperator non ſolùm prohibet auream veſtem,verùm etiam auratam ibidem.

Holoſerica & ſerica quæ dicatur

Tertiò,veſtis holoſerica,ideſt tota ſerica prohibetur,& Cornel.Tacit.lib. 10
ij.Hiſtor.Auguſt.ait,imperante Tyberio ſenatuſcōſul.prohibitum fuiſſe, ne veſtis ſerica viros fœdaret,& idem veſtem holoſericam viris omnibus interdixit,ac etiam Imperator Valenti.in l.j.C.de veſtib. olob.li.xj.& Alexand. Rom.Imperator veſtes ſericas raras habuit,holoſericas nūquàm induit, ſub ſericas nunquàm donauit.Subſerica dicitur quæ non eſt plenè ſerica, vt ſcribitur apud Suetonium in vita Caligul.

Tunica multiplex.

Et tunica ſeu veſtis eſt multiplex.primò pellicea,quam Deus dedit Adæ 11
& Euæ poſt peccatū.Geneſ.iij.c.alia eſt talaris,aut manicata,pectoralis,loculata,roſata,coccinea,aut ſerica,aut bōbicina.Lucas de penna in l.ij.C.de veſtib.olob.li.xj.ſcripſi in l.veſtis.ff.de verb.ſign.†Hodie Galli maximè in di- 12
uerſitate indumentorū excedūt.Nec prohibentur ſimpliciter veſtes ſericeę ſed deferre veſtem ſericā ſuper thorace ſerico,vel tunica,hoc prohibetur in vltima ordinatione,quæ poſteà fuit declarata per Regem,vt portans veſtē ſerico duplicatam ſuper tunica nō incidat in pœnā,videte illam declarationē in fine huius tituli.Volater.li.xxvij.rub.quas quiſq; populus veſtes repererit † ſic ait.Noſtra verò ætate Ludouicus xj.Galliæ,& Alphonſus Siciliæ, 13

Principes vili veſtiti habitu.

ac Mathias Pannoniæ Reges vili amicti pāno à vulgo non cognoſcebātur: & vix Veſpaſia.vt docet Ale.lib.Genial.v.c.xviij.†Quartò hodie etiā prohi 14
betur veſtis argētea,vt inferius patet,in his ordinatio.quamuis in iure nunc nō memini me legiſſe prohibitā fuiſſe,ſed quia eſt nimis ſumptuoſa, ob id prohibita per has ordina.†Quintò,hodie per ordinatio.iij.infrà prohiben- 15

Veſtes intertextæ prohibitæ.

tur etiam veſtes intertextæ auro,vel argento,aut alijs ibidem nominatis. Et Deuterono.c.xxij.ſic ſcribitur,Non indueris veſtimēto,quod ex lana,linóque contextum eſt.etiam prohibetur in d.l.j.C.de veſtib.olob.lib.xj.

Non intelligitur hæc ordinatio in mulieribus.

Sextò iſta de iure erāt olim viris prohibita in l.ij.C.de veſti. olob. lib. xj. 16
Nemo vir.vbi dicunt doc.ſtatutū prohibens portare veſtes auratas,non intelligi in mulieribus:nec Seneſchallus poſſet illud ſtatutum facere,teſte Rebuffo ibi,& Bened.in repet.c.Raynutius.in verbo,duas.nu.32.cum ſeq.de teſtamen.Etiā hìc excipit Reginā,ſororē,& domicellas illis ſeruientes.

Statuta contra dominas ne margaritas deferant non ſunt extendenda.

Vnde dicit Bal.in l.quòd non ratione.ff.de legi.ꝙ ſtatuta quæ fiunt con- 17
tra dominas, ne mragaritas vel alias gemmas deferēt,ſunt pręter rationem. Ideo non debent extendi,vt etiam notat Socy.in c.veniens.col.xij.ver.pręterea, de acuſat.dicens hæc ſtatuta ſapere iniquitatē, quia mulieres melius conſeruāt ſua veſtimenta,quàm viri,& non tantū in veſtimentis exponūt. Rebuff.in d.l.ij.

Incommoda ex veſtibus & ornamētis.

Ego tamen eas leges vel ſtatuta iuſta eſſe puto,eo quia rationes quas in 18
ferius ſcribam in illis locum habeant: audiuimus enim plures mulieres ob laſciua veſtimenta eſſe proſtitutas.Ideo hæc occaſio eſt tollenda.l. itē apud. §.ſi quis virgines.ff.de iniur.

Mulieres ex ſuperfluo veſtitu meretrices cognoſcuntur.

Certū eſt quòd veſtes inquirere valde ſplendidas,& oſtri marini cruore 19
tinctas,

tinctas,insignis est stultitia,vt Stobe.in sermo.lxxxiij.docet,additq́; , si mulier superfluo vestitu & luxu nõ fuerit vestita,amores illegitimi eam nõ sollicitabunt,sed marito proli,totiq́; familiæ amica erit.Nã quæ lectos alienos amat,omnia domestica odit,tum liberos,tũ famulos,huiusmodi mulier dolos apud maritum fingit,& mendacia ei aduersus omnes narrat , vt sola videatur ipsi maximè beneuola esse,vt familiã regat,hæc otium amat,ab hac exitiũ rebus omnibus nascitur,quas & ipsa & maritus cõmunes habent:itaque vxor viro chara,& res viri rectè administrans,harmonia quædã est. Et vt breui dicã,omnia ferè mala ex hoc superfluo vestitu eueniunt.multæ enim se prostituũt,vt veste serica vtantur,nõ paucæ destruũt patrimoniũ virorũ in his superfluis,insidiãtur aliæ viris suis nolentibus vestitus nouos illis prębere:ob id Rex etiam prohibet mulieribus infrà ordina.iiij.quia istę plus his abutebantur,quàm viri,ideo bonum & sanctũ est institutum. Fateor tamen quòd Seneschalli non possent,vt doct.suprà citati dicunt.

20 Septimò,rationes prohibitionis videre licet.Prima est,quòd magnos magna decent,& potentioribus pares esse non possumus.l.iij.ff.de aliena. iudi. mutandi causa facta.Non dignoscitur plebeius à nobili,nec nobilis à principe,ob id in vestitu saltem ostendetur.l.item apud.§.si quis virgines.ff.de in iur.& c.si iudex.de senten.excommunic.in vj. *Ratio prohibitionis.*

21 Et ad vitandos nimios sumptus,quos oportet in his ornamentis insignibus cõsumere,ob id oportet interim aliena quęrere & furari,vt istos superfluos vestitus retinere possint.l.penul.ibi,nec est vt quisquã de abiurato pretio cõqueratur.C.de vestib.olob.lib.xj.l.emptori.ff.de euictio.

22 Item pauperes efficiuntur homines propter infinitos sumptus istorũ ornamentorum,& expedit reipublicæ ne quis re sua malè vtatur.l.ij.ff. de his qui sunt sui vel alie.iur. §.fi.in insti.eo.& princeps restringit expẽsas.in l.j.C. de Salgamo hospit. nõ pręstãd.lib.xij.& l.vna.publicę lęticię vel cõsul.ibidẽ. *Pauperes homines fiunt ex superfluo vestitu*

23 Item aliqui colores prohibentur clericis,videlicet rubeus,& viridis,quia eis non cõueniunt.cle.vl.de vita & honesta.cleric.sic & laicis vestes conuenientes principibus,prohibentur vt hîc. *Colores clericis prohibentur.*

24 Non debent etiam clerici vsurpare vestimenta episcoporum,nec scholastici doctorum,gloss.& doct.in ca.vt apostolicæ,de priuileg.in vj.sic nõ debent aliqui vsurpare principum vestimenta,nec colores illorum: ista enim ad cultum & ornatum Imperatorum,& Regum pertinent. Ideo nullus ea debet vsurpare.l.vna.C.nulli licere in fręnis.libro xj.vbi etiam scribitur , vt quod cultu,ornatuq́; nostro sacrũ,& adoptabile est,id facere temeritas priuata non gaudeat. *Vsurpare vestes episcoporum & regum est absurdum.*

25 Etiam in caligis deferri sericum hic tex.prohibet,quia hoc est superfluũ: hinc dicũt quidam Caligulam Imperatorem eo dictum,quòd caligas margaritis refertas primus portauerit. Ausonius. *Caligula imper. quare sic dictus.*

Caius cognomen caligæ,cui castra dederunt.

Andr.Tiraquel. in trac.de legib.connub. in ij. lege connubial.

26 Octauò, in his ordina.maxime in tertia huius tituli,prohibentur vestimenta aurea , argentea , etiam principibus,nisi filij sint Regis,qui multùm sunt priuilegiati,vt in clemen.prima.de baptismo,& in extrauag . execrabilis.Ioan.xxij. *Filij Regis priuilegiati.*

Imperator etiam ad ſimilitudinem læſæ maieſtatis puniri vult infracto-
res,& veſtimenta ærario reddere.in l.temperent.C.de veſtib. oloberic. libro
xj.hîc pœna eſt mille aureorum.

In frænis et ſellis prohibẽtur lapides pretioſi locari.

Nonò,de iure nulli licet in frȩnis & equeſtribus ſellis,vel in baltheis ſuis 27
margaritas,& ſmaragdos,& iacinthos aptare poſthac,vel inferre:vt patet in
rub.C.nulli licere in frȩnis,& in l.j.eod.lib.xj. quia hoc ad cultum,& orna-
tum Regium pertinet vt ibi.

Nobiles & milites in bello vti poſſunt aureis veſtibus.

Decimò,excipiũtur nobiles & milites,qui in bello poſſunt his veſtimẽtis 28
aureis ſuper armis,ſeu paludamẽto aureo & alijs ſplẽdidis vti. Introductũm
que hoc eſt,ne interficiãtur vt plebeij,ſed capiãtur, & dato pretio poſteà re
dimãtur.d.l.vna.C.nulli licere in frȩnis.vbi hoc ſcribit Iac. Reb.per illũ tex.

Hyemales & æſtiuales veſtes debens quã do eas præſtare debeat

Vndecimò,ſi quis teneatur dare veſtes hyemales,& ȩſtiuas:tenebitur ȩ- 29
ſtiuas tradere calendis Aprilis,hyemales verò calend.Septembris.Ita ſtatuit
Imperator in l.j.C.de milit.veſte,li.xij.quem tex.not.Rom.ſingu.cccccxcv.
aliud.& Corſet.in ſing.incip.veſtis pro ſalario.

Confiſcatio contra hanc conſtitutionem peccantis non eſt petenda.

Duodecimò , ſi quis contra hanc conſtitutionem inuentus fuerit por 30
tare veſtes aureas , vel alias prohibitas puniendus eſt à iudice à quo captus
erit : nonpoterit tamen quiſquam petere confiſcationem , quia confiſca-
tio non eſt facta ipſo iure, ſed tantùm eſt pœna comminata , vt in rub. C.
cõminatio.epiſt.&in c.vno.de ſagitt.vnde cùm aliquis petijſſet mulctam &
confiſcationem à Rege illorum mille aureorum, & cauſa fuiſſet ad curiam
deuoluta,fuit reiectus,&facta prohibitio omnibus,ne tales cõfiſcationes an
te declarationem petere habeãt:vt abũdè ſcribo in trac.vt benef.ante vac.
vel bona confiſcata ante declarationem peti & concedi non debeant, licet
curiales abutantur ſemper petentes,& Zebedæi vxori non abſimiles.

Conſtitutio Philippi Regis.

Decimotertiò,olim pulchrè ſtatutum fuit à Philippo pulchro tum Rege 31
Franciæ ſuper his veſtimentis & alijs rebus vt ſequitur.

Que nul porteroit robe de ſoye ne de drap : ſinon de vingt & cinq ſolz l'aune , & que lon ne mangeroit que de deux ſortes de viandes , & plus roſti à diſner . Et que les femmes n'iroyent plus en letiere,ou chariot par ville.

Pãni exquiſiti prohibẽtur.

QVIA hodie in his magnus fiebat abuſus,ob id hȩccõſtitutio 32
quoad veſtes ſericas eſt innouata,&ꝓhibitȩ veſtes aureȩ,ar
gẽteȩ,& ſericeȩ,vt ſequitur in tex.&c.†Secũdò ꝓhibetur hîc 33
ne exquiſiti pãni quȩrãtur,ſed tãtùm veſtiatur quis panno,
cuius vlna nõ excedat valorẽ vigintiquinq; ſolidorũ, & hoc
ne homines pauperes fiant in veſtimentorũ luxu,de quo Cȩlius in lib. anti.

Lyſander munificentiam veſtimentorum aſpernatus. Tribus tantùm veſtibus contentus quis eſſe debet.

lec.ix.c.ix.dicit.† Lacedȩmoniorũ Regem Lyſandrũ Dionyſij Siciliæ tiran- 34
ni munificentiam aſpernatũ:cùm is magni impendij veſtimenta ad eius fi-
lias tranſmittenda curâſſet,addẽs ne ob iſta minus aliquo modo venuſtȩ vi
deantur,vnde in veſtitu ſicut pleriſque omnibus mediocritatẽ eſſe optimã.
†Vnde Licurgus iuuenibus vna tãtùm veſte eáq; obſoleta,& nullo diſcrimi 35
ne à cȩteris vti toto anno ꝓmiſit.Solõ plus tribus veſtibus quãquã vti lege
prohibuit,ſi Alex . credatur lib.v.c.xviij.dierum Genial.† Imò crepidis aut 36
mulleis

mulleis vti ſeruos aut plebeios erat lege vetitum, qui mullei hodie in frequẽti vſu ſunt apud Pariſ. Et Feſtus Pompe. ſcribit mulleos genus eſſe calceorũ, quibus Reges Albanorum primi, deinde patricij vſi ſunt, à mullando, id eſt ſuendo dictos, nos Gallicè *des mulles* vocamus.

Mulleorũ vſus apud Pariſ.

37 Tertiò, prohibet diuerſitates ciborum, & vltra duo fercula in cœna, vel
38 prandio non eſſe conſumenda.† multæ enim fuere latæ leges ſumptuariæ apud Romanos. Primò lex Fãnia, lex Didia, Licinia, lex Cornelia, & alię multæ quas Macrob. in libr. Saturnal. iij. cap. decimotertio enumerat. hæc proferens dicã planè quod ſentio. apprimè luxurioſus mihi videtur, & prodigus cui hæc tanta in epulis, vel gratuita ponantur. & Gale. in libro de cibis boni, & mali ſucci, & in his quos de alimentorum facultatibus inſcripſit copioſè docet. & Hippocratis eſt ſententia, ſanitatis ſtudium eſſe non ſatiari cibis, & impigrum eſſe ad labores: ſic enim fiet vt nunquàm, aut rarò ſaltem in morbum periculoſum incidas. cap. legimus. de conſecratio. diſtinctio. quinta.

Fercula duo in prandio vel cœna ſumenda.

Sanitatis ſtudium nõ ſatiari cibis.

39 Quartò non aſſæ carnes in prandio edantur. Et hoc tam ad euitãdum ſumptus, quàm etiam vt ſatietas, & repletio vitetur, etiam quia diuerſitas ciborum nocet, vt dicunt medici. Et ſi carnibus aſſis vtendum quandoque ſit, hyemis tempore potius quàm eſtate vtendum eſt, tum quod hæ ſint callidiores, & ſicciores, quæ eo tempore ſunt: in æſtate verò elixæ hominibus conferunt. Et tamen contrarium videmus communius ſeruari hodie.

Aſſæ carnes in prandio ne edantur.

40 Quintò, ne lectica mulieres vel curru per ciuitatem vehantur. hoc enim conuenit Reginis, aut alijs Illuſtribus mulieribus. & tamen quædam glorioſæ mulieres hodie per ciuitates his lecticis deferuntur, quibus melius eſſet, vt pedites irent, & non conſumerent ſubſtantiam maritorum: ſed facilius ibi dormiunt. Iuuenal. Saty. tertia. Namque facit ſomnum clauſa lectica feneſtra. Domitia. Cęſar nouo ſtatuit edicto, vt probroſis fœminis licticę vſus adimeretur: vt his tantùm permitteretur, quæ caſtæ, & ſpectatę probitatis, & nobilitatis fuiſſent, teſte Alexand. lib. Genial. quinto cap. decimooctauo. Et hodie eſſet ſtatuẽdum, ne qua mulier lectica veheretur, niſi duas ſaltem mille libras in redditibus haberet, nec veſtes ſericeas, argenteas, aut aureas homines induerent, niſi tot aut plures haberent redditus, & ſic vitarentur tot ſumptus, quot nobiles faciunt. cætera vide in tex. & ea perlege, vt ſequitur. de his interim gratias Deo agemus.

Mulieres lectica per ciuitatem vti non debent.

DES DRAPS D'OR, D'ARGENT, ET DE SOYE, A PORTER DEFENDVZ.

CHarles par la grace de Dieu Roy de France, A tous ceux qui ces preſentes letres verront ſalut. Comme la choſe publique de noſtre Royaume ſoit fort endõmagée à l'occaſion des grands fraiz, deſpens, que pluſieurs de noſtre

Royaume font en habillemens trop pompeux, & trop ſumptueux non cõuenables àleur eſtat. Parquoy,& auſsi que telz abuz ſont deſplaiſans à Dieu noſtre createur, fait iapieça par noz predeceſſeurs, defendu & prohibé de porter veſtemens, & habillemens de draps d'or, d'argent & de ſoye, dont grand deſordre s'eſt enſuyuy, & griefue foulle à noſtre peuple. Et plus pourroit eſtre, ſi prompte prouiſion n'y eſtoit donnée. Sçauoir faiſons, que nous deſirans remettre les choſes en bon ordre, & faire garder les bonnes ordonnances de noſdits progeniteurs, eu ſurce l'aduis des princes de noſtre ſang, & gens de noſtre grand conſeil: Auons par edit perpetuel defendu & prohibé, defendons & prohibons generallement, à tous noz ſubiets, que doreſnauant ilz n'ayent à porter aucuns draps d'or, d'argent & de ſoye, en robbes ou doubleures, en peine de perdre leſdits habillemens: &de l'amender arbitrairement enuers nous, Sauf & reſerué les nobles viuans noblement nez, & extraits de bonne & ancienne nobleſſe, non faiſant choſe deſrogante à icelle. Auſquelz nous auons permis & permettons qu'ilz ſe puiſſent veſtir & habiller de draps de ſoye, ſouz la modification cy apres declarée. C'eſt aſſauoir que les cheualliers tenans deux mil liures de reuenu par an, pourront porter tous draps de ſoye, de quelque ſorte qu'ilz ſoyent. Et les Eſcuyers ayans ſemblablement deux mil liures de rente chacun an, draps de damas, ſatin figuré: mais non point veloux, tant cramoyſy, que autre figuré, à la peine que deſſus.

Si donnons en mandement, au Preuoſt de Paris, à tous noz Baillifz, & Seneſchaux, ou à leurs Lieutenans, & à chacun d'eux, que ceſdites preſentes ilz facent publier, & d'icelles le double ſigner de Notaires, en & par tout les lieux inſignes, & aſsis es mettes de leurs offices, & iuriſditions. Et les tranſgreſſeurs puniſſent, en maniere que noſtre ordonnance & edit, ſoyent gardez ſans effraindre: Car tel eſt noſtre plaiſir, voulans que au vidimus de ces preſentes faites ſouz séel Royal, foy ſoit adiouſtée comme à ce preſent original. En teſmoing de ce nous auons fait mettre noſtre séel à ceſdites preſentes. Donné a Melleun, le dixſeptiéme iour de Decembre. L'an de grace Mil quatre cens quatre

vings

vingt & cinq. Et de noſtre regne. Le troiſieſme. Ainſi ſigné: Par le Roy, monſieur le Duc de Lorraine, les Comtes de Cler mont, & de Vendoſme, vous les eueſques de Perigueux, les ſires de Grauille, de l'Isle, & du Pleſsis, Bonore threſorier de France, le Baillif de Meaux, & pluſieurs autres preſens.

Parent.

FRancoys par la grace de Dieu Roy de Frãce, à tous ceux, qui ces preſentes letres verront, ſalut. Comme pour pluſieurs bõnes cauſes & conſideratiõs, noz predeceſſeus & nous, euſsiõs fait pluſieurs edits & ordonnances, ſur le fait des entrées en noſtre Royaume, & autres noz pays, terres & ſeigneuries, de tous draps d'or, d'argent & de ſoye, & à ce que noz droits deſdites entreées fuſſent obſeruez ſans fraude: toutesfois noſdictes ordonnances ont ſouuentesfois eſté mal gardées & obſeruées, & pluſieurs fraudes & abuz eſté cõmis, aut preiudice de noſdits droits.

Sçauoir faiſons, que nous deſirans à ce pourueoir: & apres auoir eu ſur ce l'aduis & opiniõ de pluſieurs notables perſonnages de noſtre conſeil, & autres noz officiers, & de pluſieurs notables marchants à ce cognoiſſans: auons ordonné que tous draps d'or, d'argent & de ſoye, & pareillement tutes eſpeces de creſpes, canatilles, paſſements, rubens, ceinctures, franges, pennes, aornemens, habillemens: & toutes autres tiſſures, & eſpeces d'ouurages de fil d'or, d'argent & de ſoye, de quelques couleurs qu'ilz ſoyent, venants du pays d'Italie, pour entrer en noſtredit Royaume, & en noz pays de Prouence, Dauphiné, Sauoye, Breſſe, Bougey, & Verommes, & paſſeront par noſtre ville de Suze, & de la entreront en noſtre ville de Lyon par la porte, & pont du Roſne, & non par autres lieux, ſur peine de confiſcation deſdictes marchandiſes, & de toutes autres, qui ſeront trouuées auecq' icelles: & pareillement des mullets, cheuaux, charrettes, bateaux, & autres equipages, eſquelz ſeront conduytes leſdites marchandiſes.

Item, que les marchandiſes ſuſdictes venants d'Auignon & du comté de Veniſe, paſſeront par noſtre ville de Montlimart en Dauphiné, & entreront dedans noſtredite ville de Lyon par ladite porte du Roſne, & non par autres lieux, ſur leſdictes peines.

Item, que semblables marchandises, qui viendront du pays d'Espaigne, passeront par noz villes de Narbonne & Bayonne, & seront admenées audit Lyon par les portes de sainct Iust & sainct George & nõ par autres lieux, sur lesdites peines, & sans qu'il soit loysible aux marchants, ny autres, qui feront admener lesdites marchandises, ny aux conducteurs voyturiers d'icelles, de faire entrer icelles marchandises, soit pour les vẽdre, ou vser en nostredit Royaume, ou en nosdits pays, terres & Seigneuries de Prouence, Dauphiné, & Sauoye, Bresse, Bougey, & Verommes, ou pour les faire seulement passer par iceux, & les mener & conduyre, sans desployer hors nostredit Royaume, pays & seigneuries, pour hors iceux estre vendues: de les faire passer & entrer en iceux noz Royaume, pays & seigneuries par autres chemins & voyes, que celles cy dessus designées sur les peines cy dessus indites.

Item, & auecq' ce auons ordonné & ordonnõs, que les marchants, & autres, qui feront admener lesdites marchãdises, soit pour estre vendues en nosdits Royaume, pays & Seigneuries, ou pour les faire semblablemẽt passer par iceux, sans desployer, comme dit est, ensemble les mulletiers, voyturiers & conducteurs d'icelles seront tenuz de porter letres de facture, memoire ou inuentaire faits au vray des draps d'or, d'argent ou de soye, or fillé & trait, soyes cuittes, & teinctes, crespes, canetilles, tissures & traces, passements, pourfillures, & autres especes de tissures & ouurages de fil d'or, argent & de soye, qui serõt es casses, coffres, balles, malles, tõneaux, ou autres fardeaux & equipages: esquelles letres de facture, memoires ou inuentaires, seront mis & declairez les noms & surnoms des marchants ou autres, ausquelz lesdites marchãdises appartiendrõt, & de ceux, ausquelz elles seront addresçées.

Et outre ce, de prendre esdits lieux de Suze, Montelimart, Narbonne, & Bayonne, respectiuement, breuet ou buletin de celuy, ou ceux, qui pource faire y sont, ou seront par nous deputez, portant ledit breuet ou bulletin, la certification du iour qu'ilz auront passé par lesdits lieux, auecq' le nombre de casses, & balles, couffres, malles, tõneaux, ou autres fardeaux & equipages, qu'ilz conduiront chargez desdites marchandises pour ledit bulletin, ou breuet, ensemble lesdites letres de facture, memoires, ou inuentaires, que lesdits mulletiers, voyturiers, ou conducteurs porteront, estre

par celuy qui pour ce faire est,& sera par nous deputé aux portes de nostredite ville de Lyon cy dessus designées,mis en liace & en estre fait registre:& pour desdites portes cõduyres lesdites marchandises au lieu par nous ordonné en ladite ville de Lyon,pour peser & gabeller lesdites marchandises,le tout sur les mesmes peines que dessus.

Item que ledit breuet,ou bulletin soit esditz lieux,& en chacun d'iceux incontinent deliuré ausditz mulletiers,voyturiers ou cõducteurs desdites marchandises,sans pour ce les faire aucunement seiourner,n'exiger d'eux aucune chose:sur peine à celuy,qui aura fait l'exaction de priuation de sont estat & office, d'amende arbitraire,& de punition corporelle.

Itẽ & s'il aduenoit que lesditz mulletiers,ou conducteurs eussent perdu,ou esgaré lesdites letres de facture, memoires, breuetz,ou bulletins au parauant estre arriuez audit Lyon, s'ilz iurẽt & afferment les auoir perduz sans fraude.En ce cas,leurs casses,balles,malles,coffres,tonneaux, ou autres fardeaux & equipages seront arrestez, deposez & mis en seure garde, aux despẽs de la marchãdise estãt en iceux,iusques à ce qu'ilz ayent apporté autres letres de facture,memoires ou inuentaires des marchandises,qui serõt trouuées en leur charge & conduyte, ensemble les extraitz des registres de ceux,qui respectiuement auoyẽt expedié lesdits breuetz ou bulletins esdits lieux de Suze,Montlimar,Narbonne,& Bayonne.Et pource faire leur sera donné delay cõpetant,qui ne pourra estre plus long, que de foyre en foyre.

Item,que noz commiz & deputez à bailler lesditz bulletins, ou breuets esdits lieux de Suze & Montlimar, Narbonne, & Bayonne,enuoieront de foyre en foyre,à noz officiers cõmiz en ladite ville de Lyon pour leuer nostredit droit de gabelle, & imposition,vn extrait fait aut vray,& signé de leur main de tous les bulletins,ou breuets, qu'ilz aurõt baillez,cõtenãs le nõbre des casses,balles,coffres,tonneaux,& autres fardeaux,& equipages desdites marchandises,qui seront passées par lesdits lieux respectiuement,ensemble le iour qu'elles auront passé & les noms des marchãs,mulletiers & conducteurs desdites marchãdises,pour en estre fait cõferance auecq' le iournal,qui sera fait de l'entrée d'icelles marchãdises tant es portes dudit Lyon que dela maison ordonnée en icelle ville, pour peser & gabeller icelles marchandises.

Item,si tost que lesdites marchãdises tãt passageres,que pour

vendre & debiter en nosdits Royaume,pays & Seigneuries se ront ariuées esdites portes de Lyon,seront cōduytes & menées par les deputez de par nous,esdites portes,droit en la maison ordonnée pour ledit poix, affin d'estre illec gabellées, selon la forme & maniere,que ce iourdhuy par prouision, & iusques à ce,que par nous autrement en ait esté ordonné, en auons enuoyé à noz commiz & deputez sur iceluy droit de gabelle,en nostredite ville de Lyon,pour estre mise en vn tableau en ladite maison du poix, à ce que chascun en puisse auoir cognoissance.

Exceptées toutesfoys les marchandises de la manufacture & ouurage de Genes,lesquelles nous n'entendons passer, que par saufconduit,ainsi qu'ilz font de present,& en payant aussi outre la gabelle ordinaire designée en ladite forme, l'imposition de deux escuz pour piece de veloux,& des autres soyes à l'equipollent,& selon le taux sur ce ordonné.

Item,voulons & ordonnōs,qu'apres que lesdites marchandises auront esté pesées,& gabellées par la forme dessusdite, que les passageres soyent séellées d'vn séel de plomb, imprimé d'vn costé à noz armes, & de l'autre costé, aux armes de nostredicte ville de Lyon, & que ledit séel soit attaché à vn cordon blanc, enueloppant de long & de trauers les casses, balles,coffres,malles,fardeaux,tonneaux ou autre equipages, esquelz seront icelles marchandises,& qu'auant les deplacer de ladite maison dudit poix, les conducteurs d'icelles soyent tenuz de bailler bonne & suffisante caution, de rapporter dedans troys moys certification du iuge Royal, & principal de nostre derniere ville,par laquelle ilz feront isir lesdites marchandises hors nosdits Royaume,pays & Seigneuries, ou du Lieutenāt general dudit iuge,en l'absence d'iceluy iuge,ensemble de nostre procureur en la dite ville,par laquelle certification sera certifié,que lesdites balles,casses,& autres fardeaux & equipages auront sorty & pasé entierement par ladite ville,ainsi séellez,que dit est:& sans auoir esté ouerts,sur peine de payer ladite gabelle desdits draps,& ouurages entierement,& tout ainsi,comme s'ilz eussent esté raportez,pour vēdre & debiter en nosdits Royaume,pays & Seigneuries, & sans aucune deduction faire de ce,qu'il auront ia payé,pour la gabelle dudit passage,& pour la tare du cassage & emballage ne se pourra deduyre sur le poix d'icelles marchandises passageres, dont l'issue n'aura esté certifiée dedans ledit temps, que à raison de

vingtcinq

vingtcinq liures de poix pour cent, à liure de poix seullement, lesquelz iuge Royal & nostredit procureur bailleront ladite certification, incontinēt, sans delay & sans salaire.

Item, & quant audites marchandises, qui se debiteront & vendront en nosdits Royaume, pays & Seigneuries, auant semblablement estre desplacées de ladite maison dudit poix, seront séellées du pareil séel par pieces, & par les deux bouts d'icelles pieces lesquelz deux bouts seront percez & embrassez de ladite cordelle par la lisiere & vn petit du drap, & sera ladite cordelle blanche, excepté desdites marchādises dudit ouurage & manufature de Gennes, ausquelles voulons estre apposée vne cordelle noire à la differēce des autres, & ou aucunes desdites marchādises seroiēt trouuées estre entrées et passées en nosditz Royaume, pays & seigneuries, sans auoir esté séellés en nostre dite ville de Lyō, ainsi que dessus est dit, nous les auōs desapresent, comme pour l'ors, & des l'ors, comme desapresent declairées & declairons à nous confisquées.

Item, & affin que confusion n'aduiēne en l'ordre dessusdit, auons en outre ordonné & ordonnons, qu'en chascune ville de nosdits Royaume, pays & seigneuries, esquelles y à manufacture desdits draps dor, d'argent & de soye, les marchans ou autres, qui auront esdites villes aucuns desdits draps & ouurages, seront tenuz auāt les faire sortir d'icelles villes, de les faire aussi séeller de plomb par pieces, & par les deux bouts de chascune d'icelles pieces, à vne cordellette, qui semblablement perce & embrasse la lisiere, & vn petit du drap, ainsi que dessus est dit: & que ledit séel soit imprimé aux armes de la ville, dōt lesdits draps & ouurages sortiront, & que les cōducteurs desdits draps & ouurages portent certification des officiers de ladite ville, comme lesdits draps & ouurages auront esté faits en icelle, sur peine aussi de confiscation d'iceux draps & ouurages.

Item & affin qu'aucuns marchās ne puissent en ce cōmettre abuz, souz couleur des draps d'or, d'argēt & de soye, qu'ilz ont de present en leurs maisons & boutiques, nous auons d'abōdāt ordōne & ordōnōs, qu'en chascune ville de nosdits Royaume, pays & seigneuries, tous merciers, marchans & autres ayās desdits draps, tant entiers qu'antamez, les feront dedans quinze iours apres la publication de ces presentes, marquer d'vne marque apparente & notable, par noz officiers ordinaires des lieux, qui en feront registre, & au defaut de ce faire dedans ledit temps, nous les auons ainsi que dessus est dit, desapresent,

comme pour l'ors, declarez & declairons à nous confisquez.

Et affin aussi que nostre presente ordonnãce puisse mieux estre obseruée, & les trangresseurs d'icelle venir à cognoissance, pour en estre faite iustice: Nous auõs ordonné & ordõnons, que ceux, qui premier denonceront & reueleront desdites trãsgresions, aurõt & leur sera baillée & deliurée la quarte partie de tout ce que nous aduiendra, par le moyen de leur denonciation, sans fraude: Enioignãt par nous, à tous noz iuges, qui procederõt au fait & iugement desdites transgresiõs de leur adiuger ladite quarte partie, et icelle leur faire deliurer par leurs simples quittances, sans en attendre aucune autre ordonnance ne mandemẽt de nous, fors cesdites presentes, et sans ce que noz receueurs, qui seront chargez desdites confiscations, soyent pource tenuz rapporter autre acquit, ne don de nous, de ladite quarte partie, sur la reddition de leurs contes, sinon vn duplicata ou vidimus fait souz séel Royal d'icelles presentes auecq' vn dicton de la sentence du iuge, qui aura fait ladite adiudication & quittance au proffit du denõciateur, ou denonciateurs d'icelle quarte partie.

Si donnõs en mãdement par ces mesmes presentes, au preuost de Paris, Baillifz de Vermandoys, de Amyens, de Vitry, de Chaumont en Basigny, de Sens, de Troyes, de Saint Pierre le Mõstier, de Diion, d'Auxonne, de Semur en Auxois, de Mascõ, de Bresse, Bougey & Verõmes, des mõtaignes de Dauphiné, de Viẽnoys et de Sauoye, de Forests, de Beauioloys, de Rouen, de Caux, de Caen, & de Cõstãtin, Gouuerneurs de Perõne, Mõtdidier, & Roye & de la Rochelle, Seneschaux de Põthieu, de Lyõ, de Tholouse, de Carcassonne, et de Beaucaire, de Guiẽne des Launes, de Poitou, de Xaintõge, de Prouẽce, de Valentinoys & Dioys, maistres des Portz desditz lieux, & à tous noz autres iusticiers & officiers, ou leus Lieutenãs, et à chascũ d'eux endroit soy, & si comme à luy appartiendra, que nostre presente ordonnãce ilz facent lire, publier & enregistrer en chacũ de leurs sieges, & icelle garder & obseruer sans enfraindre et procedant par eux & chacũ d'eux en son regard, cõtre les trãsgresseurs de nostredite ordonnance par les peines cy dessus indites & autres telles, qu'ilz verront estre à faire par raison, & selon l'exigẽce des cas nõobstans oppositiõs ou appellatiõs quelzcõques et sans preiudice d'icelles, pour lesquelles ne voulõs estre differé. En tesmoing de ce nous auõs fait mettre nostre séel à cesdictes p̃sentes. Et pource qu'il est besoing faire ladite publication

catiõ en plusieurs & diuers lieux: Nous voulõs qu'au duplicata ou vidimus de cesdites presentes fait souz séel Royal, foy soit adioustée, cõme à ce present original. Dõné à Annet, le dixhuitiesme iour de Iuillet, lan de grace mil cinq cẽs quarãte. Et de nostre regne le vingtsixiesme. Et sur le reply estoit escrit: Par le Roy en son conseil. De la Chesnaye. Et séellé sus double queüe de cire iaune. Publie à Paris, le septieme iour de Septembre, lan de grace mil cinq cens quarante.

DEFENCES à tous ne porter drap d'or, d'argent, de soye, ne bordures.

FRancoys par la grace de Dieu Roy de Frãce, à tous ceux q ces presentes letres verrõt, salut. Ayãs mis en cõsideratiõ l'excessiue & superflue despẽse qui se fait de present en cestuy nostre Royaume, à cause des habillemẽs tãt de drap d'or, d'argent, pourfileures, passemẽt, bordures d'or & d'argẽt q se portẽt par plusieurs personnes. Au moyẽ de quoy grandes sommes de deniers se tyrẽt de cestuy nostre Royaume par les estrãgiers, qui apres en secourẽt et aydẽt à noz ennemis cõme nous sommes aduertiz. Voulãs à ce pourueoir & remedier, tãt pour oster à noz subiets l'occasion d'eux cõsumer en fraiz inutiles, q̃ ausdits estrãgiers le moyẽ d'eux enrichir de la gresse de nostre Royaume, ne d'en pouuoir ayder nosdits ennemys Pour ces causes, & autres bõnes & grãdes cõsiderations à ce nous mouuãs: Auõs par le cõseil, et aduis de plusieurs princes de nostre sang & autres bõs & grãs personnages estãs lez nous, & par deliberatiõ des gẽs de nostre cõseil priué, dit, statué, & ordonné, disons, statuõs & ordonnõs, & par ces presentes inhibé et defendu, inhibõs, & defendõs trelexpressémẽt, à tous princes, seigneurs, gentilz hõmes & autres hõmes noz subiets de q̃lque estat & qualité qu'ilz soyẽt, sans exceptiõ de personnes, fors de noz treschiers, & tresamez anfans le Dauphin, & duc d'Orleãs: Que doresnauãt ilz n'ayẽt à porter, n'eux vestir n'habiller d'aucũ drap d'or, drap d'argẽt toille d'or ny d'argent, pourfileures, borderies, passemens d'or ne d'argẽt, veloux ne soyes barrez d'or ne d'argent, soit en robbes, sayes, pourpointz, chausses, bordures d'habillemẽs, n'autremẽt en q̃lque sorte & maniere q̃ ce soit, sinõ sur les harnoys. Et ce sur peine de mil escuz d'or sol d'amẽde, de cõfiscatiõ desdits habillemens, & d'estre puniz cõme infracteurs & trãsgresseurs de noz ordõnãces. Et affin que ceux q ont ia plusieurs habillemẽs desdites sortes, ayent tẽps pour les vser, & qu'ilz ne leur demeurẽt du tout inutiles, leur auõs dõné terme, & delay de trois moys, à cõter du iour & date de celdites presentes, durãt lesq̃lz ilz les pourrõt porter & en disposer ainsi q̃ bõ leur semblera, apres leq̃l tẽps passé voulõs nostre presente ordõnãce auoir lieu & sortir son effect.

Si donnõs en mãdemẽt par ces mesmes presentes, à noz amez & feaux les gẽs tenãs noz cours de parlemẽt, preuost de Paris, seneschal de Lyõ, preuost de nostre hostel, & à tous noz autres iusticiers & officiers, ou à leurs lieutenãs, q̃ ceste presente nostre ordonãce, prohibitiõ, & defense ilz facẽt enregistrer es requestes de leurs iurisdictiõs, & icelle crier & publier à son de trõpe & cry public, à ce q̃ personne n'en pretẽde cause d'ignorãce, la faisant garder, entretenir & obseruer inuiolablemẽt de point en point, selõ la forme & teneur: car tel est nostre plaisir. En tesmoing de ce nous auõs fait mettre & apposer nostre séel à cesdites presentes. Donné Fõtainebleau le viij. iour de Decẽbre, lã de grace M. cccccxliij. & de nostre regne le xxix. Et sur le reply signé. Par le Roy. De Laubespine. Registrata audito procuratore generali Regis hoc requirẽte Parisijs in parlamẽto xviij. die Decẽbris, Anno domini M. cccccxliij. Ainsi signé. Berruyer.

EDICT du Roy Henry second nostre sire, sur la reformation d'aucuns draps, toilles d'or, & d'argent, pourfillures, passemens, brodures, orfaureries, cordons, canetilles, & plusieurs autres sortes mentionées audit edit.

HEnry par la grace de Dieu Roy de France, à noz amez & feaux les gens de noz cours de parlement: & à tous noz ballifz, senechaux, preuosts, & autres iusticiers & officiers qu'il appartiendra, salut & dilection. Sauoir faisons que nous considerãs la grande & superflue despẽse du tout inutile qui cest faite iusques icy par les gẽtilz hõmes & autres personnes de nostre Royaume, en habillemẽs de draps d'or & d'argent, pourfillez, passementez, & brodez, ou il s'en va & cõsomme tout, ou vne grãde partie de leur bien & substance, au lieu de ce quilz le deuroyent employer au seruice de nous & de la chose publique en tẽps d'affaire: ou bien pour leurs necessitez & particuliers negoces. Pour à quoy obuier & faire cesser telles superfluitez furent surce faites du tẽps du feu Roy nostre tres honoré seigneur & Pere certaines defenses expresses, lesquelles cõme tresvtiles & necessaires pour les causes dessus declairées, & autres bõnes & iustes cõsideratiõs qui à ce nous mouuẽt, nous voulons estre reiterées: Et en ce faisant auõs par ces presentes de noz certaine science, plaine puissance, & autorité Royal, ordoné, prohibé, & defendu, ordõnons, prohibons & defendõs à toutes personnes de noz Royaume, pays, terres, seigneuries, soyẽt hõmes ou femmes de quelque estat, qualité ou cõdition qu'ilz soyẽt, reserué les princesses, dames, & damoyselles estãt à la suitte de la Royne nostre treschere & tresamée cõpaigne, & de nostre treschere & tresamée sœur: Que doresnauãt ilz n'ayẽt à porter sur eux en habillemẽt, n'autre aornemẽt, aucũs draps, ne toilles d'or & d'argẽt, pourfilleures, passemẽts, brodures, orfaureries, cordõs, canetilles, veloux, satins, ou taffetas barrez d'or ou d'argẽt, n'autres telles superfluitez q̃lles quelles soyent, sinõ sur harnoys, sur peine de mil escuz d'or soleil, damẽde à nous à appliquer, & cõfiscatiõ desdits habillemẽs, & d'estre puniz cõme infracteurs & trãsgresseurs de noz ordonances, & defenses, Que nous vous mãdõs, cõmãdõs, & expresemẽt enioignons par cesdites presentes faire de point en point inuiolablemẽt, souz les peines cy dessus indites, entretenir, garder & obseruer, publier, & signifier par tous les lieux & endroits de voz bailliages, preuostez, seneschaucées, pouuoirs & iurisditiõs que besoin sera. Et enioignõs à noz aduocatz & ꝓcureurs en vosdites iurisditiõs tenir la main, & eux employer, à l'obseruatiõ & entretenemẽt de nosdites prohibitiõs & defenses sur le deu de leur office & serment qu'ilz ont à nous: car tel est nostre plaisir. Et pource q̃ de ces presentes l'on porra auoir affaire en plusieus & diuers lieux, nous voulõs qu'au vidimus d'icelles fait souz séel Royal, foy soit adioustée cõme à ce p̃sent original. Dõné à Saint Germain an Laye, le dixneufuiesme iour de May: Lan de grace mil cinq cens quarantesept. Et de nostre regne le premier. Ainsi signé: Par le Roy. Clausse.

Publié

Publié à Paris le vingtuniesme de May,mil cinq cens quarante sept.

ORDONNANCE du Roy Henry second sur la reformation des habillemens des draps d'or & d'argēt & de soye.

HEnry par la grace de Dieu Roy de Frãce,à tous ceux qui ces presentes letres verrōt salut.Cōme des nostre nouuel aduenemēt à la courōne,considerāt les grādes & excessiues despences du tout inutiles & superflues,qui se faisoyent aux accoustrements q̃ portoyēt hōmes & femmes,sans aucune discretiō,ne difference de leurs qualitez,estatz & facultez,nous en ensuyuāt les defences, qui du temps du feu Roy nostre treshōnoré seigneur & pere auoyent sur ce autrefois esté faites,eussiōs prohibé & defendu à toutes ꝑsonnes de noz Royaume,pays,terres & seigneuries,de ne porter sur eux an habillemēs, n'autres ornemēs aucūs draps,ne toille d'or & d'argēt,porfilleures,passemēs,brodures,orfaureries,cordōs,canetilles,veloux,satins ou taffetas barrez d'or ou d'argēt,souz les peines sur ce indites: & cōbien que lesdites ordonnāces & defenses ayent esté publiées par tout ou besoin estoit,de sorte q̃ nul n'en ayt peu pretēdre aucune cause d'ignorāce:si est ce q̃ de present elles sont mal obseruées,& cōme quasi contennées,& nō seullemēt continuēt,mais augmētent de iour en autre telles excessiues superfluitez d'habillemēs,& acoustremēs,entre gētilz hommes,dames,& damoyselles,gēs d'eglise,& de iustice,& autres hommes & femmes de tous estatz,lesquelz par ce moyē lon ne peut choysir ne discerner les vns d'auec les autres,& sen va en cela vne grand partie de leur bien& substāce,au lieu de ce que lesditz gētilz hōmes le deuroyēt employer au seruice de nous,& de la chose publique en tēps d'affaires, ou biē pour leurs necessitez ou particuliers negoces,& les autres à l'entretenement de leurs menages & familles,obseruāt l'hōnesteté & modestie,selō les estatz & vacations ou ilz sont appellez.Pource est il,que nous ayans depuis mis en consideration ce qu'il nous à semblé deuoir estre cōsideré en ceste partie,eu sur ce aduis & deliberatiō auec aucuns princes & seigneurs de nostre sang,& autres notables personnages de nostre cōseil priué estāt lez nous,Auōs de rechef cōme chose tresrequise,necessaire,& cōuenable pour l'vtilité publique,ordonné,prohibé & defendu,ordonnōs,prohibōs& defendōs tresexpressemēt,par ces p̄sentes,de noz certaine sciēce,plaine puissance & autorité Royal à toutes personnes de nosditz Royaume,pays,terres,& seigneuries,hommes & femmes,de quelque estat ou condition qu'ilz soyent , que doresnauant ilz n'ayent à porter sur eux en habillemens , n'autres ornemens,aucuns draps,ne toille d'or & d'argēt,porfilleures,broderies,passemēs,emboutissemens,orfaurerie,cordons,canetilles,veloux,satins,ou taffetas barrez,meslez,couuers , ou trassez d'or , ou d'argent, ne autres telles superfluitez , si ce n'est premierement quant à lorfaure-

ric,en boutons ou fers seullement sur les decoupeures des manches des robbes,& sur les sayes au deuãt du corps,& des fentes,& pareillement aux mãches desditz sayes qui seront decoupez & non allieurs, & quant ausdites broderies,pasſemens & emboutissemens,ilz se pourrõt porter de soye, & non dautre estoffe & matiere, aux bors & bordures des acoustremens seulement,de la largeur de quatre doigs sans ce que lon en puisse mettre sur les plyz,n'aucoprs d'iceux acoustremens soyẽt robes ou sayes.Et affin qu'il demeure aux princes & princesses (cõme il est tresraisonnable)quelque difference en leurs acoustremẽs,nous voulõs & leur permettõs porter en robes tous draps de soye rouges cramoisiz sans ce q̃ nulz autres hõmes & femmes soyẽt si osez ne hardiz d'en porter,sinõ les gẽtilz hõmes en pourpoint & en haut de chausses, & les dames & damoiselles en cottes & en mãches, & ausi affin q̃ les filles estans nourries es maisons de nostre treschere et tresamée compaigne la Royne,et de noz trescheres & trasamées filles & seur Marguerite de France ayẽt acoustremens differens des autres: nous voulons qu'elles puissent porter en robes veloux de couleur autre q̃ rouge cramoisy:en defendãt à celles qui sont au seruice des princesses ou dames de ne porter en robbe autre veloux q̃ noir ou tãné,leur laissant neãtmoins en autres draps de soye les couleurs nõ defenduz. Et quãt aux femmes des gẽs de nostre iustice & autres demourãs es villes de nostre Royaume, nous leurs auons à toutes expresſémẽt defendu & defendons de porter aucunes robbes de veloux ny dautres draps de soye de couleur, leur permettãt seullemẽt,cõme dit est,les porter en cottes & manchõs. Et ne porterõt les gens d'eglise robbes de veloux, s'ilz ne sont princes. En defendãt ausi à tous qui ne sont gẽtilz hommes ou qui ne sont gẽs de guerre en nostre soulde,de ne porter soye sur soye, c'est asauoir,s'ilz ont vn saye de veloux ou d'autre drap de soye,ilz ne pourront auoir la robbe de soye:& ainsi consequemment de leurs autres habillemẽs,ausi ne porteront bonnetz ne souliers de veloux ne fourreaux de mesmes à leurs espées,exceptant & reseruant quãt à ce,tous ceux qui sont ordinaires aupres de nostre personne & de nostre conseil priué, qui iront acoustrez & habillez selõ & ainsi qu'ilz ont acoustumé.Et pource que par nosdites premieres defences estoit reserué de porter sur harnoys toutes sortes d'acoustremens cy dessus prohibez & defenduz,nous en modifiant ceste licẽce declairons par cesdites presentes que sur lesditz harnois de gẽs de guerre & caparassons de cheuaux ne se portera drap, ne toille d'or ou d'argent traict ne tissu, ne estoit pour vne fois en acte notable,cumme à vne bataille & iournée asignée: mais bien se pourra porter broderie ou tailleures d'or ou d'argẽt ou soye en bort de quatre doigs et enrichissemẽt de croix.Et doresnauãt ne serõt les pages soit

ſoit de princes,ſeigneurs,gentilz hommes ou autres , habillez q̃ de drap ſeullemẽt auec vn get,ou bande de broderie de ſoye ou veloux,ſi bõ ſemble à leur maiſtre.Et outre deffendons pareillement à tous artiſans mecaniques,paiſans gens de labeur & valetz, s'ilz ne ſont aux princes de ne porter pourpoins de ſoye ne chauſſes bãdées ne bouffees de ſoye . Et pour ce q̃ vne partie de la ſuperfluité de l'vſage de ſoye eſt ꝓuenu du grãd nõbre des bourgeoiſes qui ſont faites damoiſelles de iour à autre, nous auons fait & faiſons deffences cõme deſſus auſdites bourgeoiſes,q̃ doreſnauant pour l'aduenir elles nayẽt à chãger leur eſtat,ſi leurs maris ne ſont gẽtilz hõmes. Si donnons en mandement par ces preſentes à noz amez,& feaux les gens de noz cours de parlemẽs,et à tous noz baillifz,Seneſchaux,Preuoſtz & autres noz iuſticiers & officiers,qu'il appartiẽdra: q̃ noſdites ordonnãces,prohibitions & defences,ilz facent publier & ſignifier par tous les lieux & endroitz de leurs reſſortz, deſtroitz,& iuriſditiõs, que beſoing ſera , & icelles de point en point entretenir,garder et obſeruer inuiolablemẽt,ſouz peine à ceux qui dedans huit iours apres la publication de ces dites preſentes ſeront trouuez trãſgreſſeurs & violateurs,de cõfiſcation des habitz,& accouſtremẽs que lõ trouuera ſur eux cõtre noz dites ordonnances & deffences,de mil eſcuz d'or ſoleil d'amẽde,à nous à appliquer & à tenir priſon iuſques à plain payemẽt,leſq̃lles peines nous voulõs eſtre executées et obſeruées ſur leſditz tranſgreſſeurs,& reaumẽt,& de fait,nonobſtãt oppoſitions ou appellatiõs q̃lzcõques & ſans preiudice d'icelles:pour lequelz ne voulõs eſtre differé,en enioignãt treſexpreſſement à noz aduocatz,& procureurs generaux en noſditz parlemẽs, & à leurs ſubſtituz eſditz Bailliages,& Seneſchaucées,& iuriſditions ſur ce tenir la main & faire les pourſuittes & inſtances en tel cas requiſes pour le deu de leurs eſtatz,& offices, & ſerment qu'ilz ont à nous, en certifiant par eux de ſix moys en ſix moys les gens de noſtre conſeil priué des diligences & deuoir qui ſe feront à l'obſeruation & entretenement de noſdites ordonnances,prohibitions & defenſes,affin que ſelõ cela il y ſoit pourueu ainſi qu'il apartiẽdra,car tel eſt noſtre plaiſir.Et pour ce q̃ de ces preſentes lon pourra auoir à faire en pluſieurs,& diuers lieux,nous voulons qu'au vidimus d'icelles deüement collatiõné,foy ſoit adiouſtée cõmme au preſent original.Donné à Paris le xij.iour de Iuillet,l'an de grace M.D.xlix. & de noſtre regné le iij. Ainſi ſigné ſur le reply.Par le Roy.Du Thier.

TRACTATVS DE HOSPITIBVS.

Des hoſteliers.

Hoſpites poſt ſigna hoſpitij omnes recipere tenentur niſi vt inferius.

PRO MATERIA HOSPITVM, ET cauponum, nautarum, & ſtabulariorum intelligenda,& probanda.Nota concluſiones ſequentes. Prima eſt quòd hoſpites tenentur omnes recipere, poſtquam ſigna hoſpitij appoſuerint.Nam primò in arbitrio eorum eſt,ne quem recipiant, ſed quaſi contrahere videntur cum peregrinis apponendo ſignum patens,& promittere eis facto videntur,vt eos recipiant,reſq́; eorũ & perſonas ſaluas faciant,& tantùm eſt facto voluntatem ſuam declarare, ſicut verbo.l.de quibus.ff.de legib.c.dilecti.de appellatio.facit tex.l.vnice.in fi.ibi,nec repellere poſſunt iter agentes.ff.furti.aduer.nau. † Si tamen ali- 2
quis poſuerit inſigne ſuæ domui,& alius ſimile inſigne velit apponere, non poterit eum primus prohibere,nec in poſſeſſione ſe dicere:vt cenſuit Senatus anno 1511.die viij.ſeu ix.Martij.itaq; caupones omnes recipere tenentur, niſi ex cauſa recuſarent: vtpotè quia hoſpitium eſt iam repletũ,vt dicit Bar. in d.l.vna.col.j.Bauer.in §.poſſunt.col.x.de teſt.Fed.conſi.cxiij.& Gaſpar.valat.in repe.l.imperium.col.lxxix.ff.de iuriſ.om.iud.† Vel niſi fuerint bãniti, 3
& aliàs improbati,vt patet,arti.iij.inferius.vbi debent denunciare iudici ordinario,quando exteri ibidem hoſpitantur.facit l.j.& ſeq.ff. de recepta. vbi Bar.& alij.† Etiam in aduentu Regis,& quãdo multus armigerorũ nume- 4
rus affluit,tenetur quilibet hoſpites recipere.l.j.& ij.C de metat.lib.xij.Bart. in dicta l.j.fallit in clericis,qui non tenentur dictos hoſpites recipere.l.j.C. de epi.& cleri.ſed hodie magis grauantur ob temporum infelicitatem,vnde clamare poſſunt.Eripe me ab homine malo.

Areſtum.

Quãdo quilibet hoſpites recipere teneatur.

Secunda concluſio,inter hoſpites pręferendus eſt,qui prius receptus eſt: 5
nec caupo propter ſuperuenientem aduenam primũ repellere poteſt.l. vna. in fi.ff.furti aduer.nau.vbi etiã hoc docet Ang.quia melior eſt conditio occupantis.c.ſi duo.de procurato.in vj.& qui vigilauit & præuenit alium,ſuã conditionẽ fecit meliorẽ.l.pupillus.ff.quæ in frau.cre.† Niſi ex magna cau- 6
ſa,vt ſi Epiſcopus vel legatus Regis ſuperueniret,& tũc iſte quãuis primus relinquet ſuum cubiculum,& dabitur inibi ei aliud,nec debet ab hoſpitio repelli,ſi ipſe nulla ibi hoſpitia inueniret.arg.l.iubemus.C.de ſacroſan. eccle. vbi notatur.vel niſi primus eſſet rixoſus & iniurioſus,& non expediebat eũ ſic pati.l.ſi cõuenerit.in fi.ff.pro ſocio.tunc ratione vitandi ſcandali omnino repelli poterit.c.nihil.de præſcrip.vbi multa Feli.de hoc ſcribit.

Hoſpes prius receptus non debet repelli.

Tertia concluſio,peregrinum hoſpitatum caupo à malo,& iniurijs de- 7
fendere debet,alioqui tenetur,vt occaſio delinquẽdi tollatur,d.l.j.& gl.exẽplo Lot.c.quod ait.xiiij.diſt.& in c.offerebat.xxxij.q.vij. Nã ſi tenetur pro rebus,fortius pro perſonis.l.nauta.in fi.& l.licet.§.in factum.ac l.debet.ff.eodem.quia imputet ſibi caupo,qui malorum opera vtitur.l.fina.ff.eodem.& §.final.pro ſocio.in inſtit.& explorare debebat cuius fidei, & innocentiæ eſſent,

Hoſpitatũ ab iniurijs, & malo hoſpes defendere debet.

essent, antequàm eos in suum reciperet seruitium. d.l.fin.§.seruorum. nautæ caupo. nō debebat itaque hos eligere, si videbat istos famulos suos stolidos: sed debebat eos eijcere. Ideo culpę nomine tenetur ciuiliter, si aduena in nulla fuerit culpa, & datum fuerit damnum à suis notis & familiari bus: secus si à viatoribus interse, dicta l. vna. in fi. ff. furti aduer. nautas. & l. debet. §. j. ff. co. vt consuluit Io. Ana. consi. ij.

8 Quarta conclusio, diuersores & caupones restituere debent, quæ ab hospitibus acceperūt: vt in toto titul. ff. nautę cau. stabul. vt recepta restituant. & quāuis actio in factū competat ad duplum. l. vna. ff. furti aduer. nautas. tamen in hoc regno simplo contenti sumus, adeò quòd caupo ad rei tantùm restitutionem tenetur cum expensis & interesse: quòd si nō restituerit, actionem se daturum prætor in eos pollicetur, in l. iij. §. j. ff. eo. nisi res dāno fatali perierit vel vis maior contigerit. d. l. iij. §. at hoc edicto. ibidem. *Caupo recepta restitue re tenetur.*

9 Quinta recepisse censetur caupo illa res, quæ intra suam domum illatæ sunt. Ideo si pereant tenetur. l. j. in fi. ff. eo. Barba. consi. liij. illustrissime. vol. j. Si tamen tradiderit ipsi viatori cubiculi claues, custodiæ renunciatum videtur. Ideo non tenetur argu. l. clauibus. ff. de contrahen. emp. l. dominus horreorum. locati. hoc tenet Rofre. in tract. libello. in tertia parte, rub. de actio. in fact. ex edicto nautæ caupo. stabula. & Spec. in tit. de fur. §. quid si res immissæ. *Recepisse ab hospitibus quando caupones cēseantur.*

10 † Sed aduertendum est in hoc, quia hoc genus hominum solet plures vnius cubiculi, & archę claues habere. Ideo post discessum hospitis ad ciuitatem solent aperire alia claue: ob id bonum est, vt hospes aliquem in hospitio relinquat, nec istis fidat: quia nec magna charitate regulariter tenentur, & si probari hoc posset laqueo donādi essent pro eorū furtiua malitia. *Claues multas hospites habere solēt*

11 Sexta conclusio, si cista hospiti clausa data sit, & apperta reddatur, & res sint substractæ, nunc probari hoc potest in modicis sacramento dantis, & alijs indicijs, maximè si d. caupo sit malæ opinionis. l. semper. §. in hoc interdicto. ff. quod vi aut clam. l. prima. §. si cista. vbi doct. deposi. Et probabitur etiam per alios viatores & famulos, qui secum aderant & venerant, & alijs modis: & in his omnibus iudex arbitrabitur secundum qualitates personarum, vt scribitur in l. si quando. C. vnde vi. vbi doc. Spec. in dicto titu. de fur. versi. sed quid si res. & Bar. in dicta l. vna. in fi. dicit iudicem posse torquere familiares domus, & alios qui erant in domo, vt dicit se obseruasse Pisis, cùm ei in facto occurrisset. idem tenet Ange. in tracta. maleficio. in gl. fama. vers. vndecimo quæro. *Res prædita quomodo probari possit.*

12 Septima conclusio, caupones pro furtis famulorum in diuersorio factis tenentur. l. vna. versi. caupo autem. ff. furti aduersus nautas. ibi. caupo autem præstat factum eorum: qui in ea caupona eius cauponæ exercendæ causa ibi sunt. *Caupones pro furtis suorum famulorum tenentur, non viatorum.*

13 Item eorum, qui habitandi causa ibi sunt, viatorum autem factum non præstat: quia eos non elegit, nec repellere potest. inhabitantes verò quodammodo elegit, qui non reijcit: & nisi haberent famulum communi opinione fidelem, & bonum. pro illo enim excusarentur dicti caupones, non si productorem, lenonémve vt communiter sunt, & ancillæ meretrices. l. quæ adulterum. C. de adulter. Alexand. in l. si cùm dotem. §. primo. col. ij. ff. soluto matrimonio. facit gloss. in capitul. apostolica. in verbo

profuturum.de his quæ fiunt à prælato.& Io.Fab.in §.fi.pro socio.in instit. Barba.consi.liij.Illustrissimum.in j.vol.Et ita fuit in hoc Senatu condemnatus præfectus cauponę anno 1517.die xxj.Iulij,videlicet ad repręsentādū famulum,qui furtū fecerat intra quindecim,alioqui ad soluēdu furto amissa.

Arestum.

Hospites transeuntibus non pluris vendant quā in mercatu.

14 Octaua conclusio.Caupones non debent pluris vendere transeuntibus, quàm in mercatu vendatur,habito tamen honesto lucro.c.j.de emptio. & vendi.& ordi.vj.hoc etiam prohibetur,& statuitur ibidem.quòd super hoc credatur etiam famulis transeuntium in defectum aliorum.c.quoniam. de testib.vide inferius tex.ordina.

Caupones excedūt in exigendo.

15 Nona conclusio:quia regulariter hi caupones solēt metas rationis excedere in exigendo,sicut notarij,in c.statutum.§.notarium.de rescrip.in vj. & apparitores.l.defensionis.C.de iur.fis.li.x.Ob id Rex statuit,vt taxetur à iudicibus ordinarijs,& alijs magistratibus pretium competēs,in ordi.positis infra ordina.j.& seq.ac ordina.vj.ne isti caupones deuorent diuertētes ad eos vt solent plurimi.

Taxatio pro prandio & cœna in hospitio.

16 Decima cōclusio,taxatio facta est:vt pro prādio homo eques soluat tres solidos cum dimidio,pro cœna autem sex cum dimidio:vt si plures receperit caupo punietur ad mulctā viginti solidorū : & detinebitur in carcere per tres dies.Si secundò, duplicabitur mulcta,& pœna carceris ad octo dies.Si tertiò contrauenerit,mulcta erit centum solidorū,& pœna fustigationis,in ordi.iiij.hoc statuitur inferius.Sed statutum irritū fit:quia magistratus istos non cogunt:vt ea seruent,fortè quidam habentes inuicem caudas colligatas,& pecunias ab hospitibus recipientes.

In tabernis non debent locari homines.

17 Vndecima conclusio,quando milites in præsidio seu munitione locantur non debent statui in hospitijs, seu tabernis meritorijs:ne peregrinorum & aduenarum receptio impediatur,etiam in aduentu Regis hospitia solent relinqui libera,vt docet Chassa.in Cathalo.gloria mundi. in vndecima parte considera.xlvj.Alioqui nulli aduenæ possent recipi,etiam in ciuitatibus, quod valde durum est.

Pœna vendētium vinum debitum.

18 Duodecima cōclusio.Caupones vendentes vinum dilutum,seu adaquatū pro mero , & puro,libra auri puniri debēt:si semel:si secundò manū amittere:si tertiò ad furcas mortis damnandi sunt ex consti.Neapol.in rub.de fide mercator.quæ vtinā seruaretur in Francia:& nō essent tot falsarij caupones,qui quotidie ista impunè exercent.facit c.eijciens.lxxxviij.distin.

Pœna cōtra curiales non soluentes hospitibus.

19 Vltima conclusio est,quoad curiales in hoc regno,qui(vt vulgariter dicitur)non sunt soliti soluere indebitum:& vtinam debita soluerent, vt dicit Sali.in l.j.C.de cond.indebi.vt curialibus auferatur prædę occasio,ad quam faciles multi sunt.l.j.C.de frumen.Alex.lib.xj.si curialis habens officium discedat non soluto debito cauponi,debet officio priuari:si verò non habeat officium,fustigatur,vel signum eidē imponitur,& posteà ad Galeas condēnatur,in ordina.v.statutum est eo.tit.Dicebat quidam diffinitionem legis à contrario conuenire curiali , vt sit sanctio infecta, iubens inhonesta, & cogitans contraria,vt in l.ij.ff.de legib.quod ad me attinet non noui mores eorum.Ob id remitto illos ad tractatum de nugis curialium, qui editus est à Policratico.nunc subijcio tex.legum Regiarum.

De la

DE LA taxation des viures des Hoſtelliers, marchandiſes, & autres choſes neceſſaires.

LOYS par la grace de Dieu Roy de France, à tous ceux qui ces preſentes letres verront, ſalut. Sauoir faiſons que comme par pluſieurs grandes plaintes, doleances, & remonſtrances faites, tant du viuant de feu noſtre treſcher Seigneur & couſin, le Roy Charles dernier decedé (que Dieu abſolue) que auſsi depuis noſtre aduenement à la couronne, ayons eſté aduertiz que depuis vn aſſez long temps, eſt aduenu en noſtre Royaume vn grand abus & deſordre, manifeſtement cõtraire à la choſe publique d'iceluy, lequel deſordre par traict de temps, ha cõtinué & pullulé de plus en plus: C'eſt à ſauoir que par toutes les contrées, & prouinces de noſtredit Royaume, et meſmemẽt es lieux des grands paſſages, & es villes & lieux, ou nous & noz predeceſſeurs Roys auõs accouſtumé nous tenir, frequẽter & paſſer, allãs & venãs, tant noz ſubiets, qu'eſtrãgiers, & gens d'egliſe, nobles, marchãs, & autres, ont eſté & ſont, tant par les hoſtelliers qu'autres, ou ſont logez ceux qui nous ſuyuent ordinairemẽt, & autres qui y ſuruiẽnẽt, cõtraints à payer exceſsiues ſommes pour les viures, tãt pour les perſonnes, que auſsi pour les cheuaux, & auſsi pour les logis, en prẽnent & exigẽt oultre ladite deſpẽce & logis, autres grãdes & exceſsiues ſommes, pour vne exactiõ, qu'ilz appellẽt, belle chere: Auecq' ce tous les marchãs gẽs mecaniques et autres habitãs de villes & lieux de noſtredit Royaume, meſmemẽt ou nous frequẽtons & paſſons, des que nous y ſommes venuz & autrement indeüemẽt, & encores que n'y ſoyons, encheriſſent tous viures, & autres denrées, & choſes, dont les hommes ont beſoing, & ne ſe peuuent bonnement paſſer: cõme bõnets, chappeaux, pourpoins, chemiſes, chauſſes, houſeaux, ſouliers, & autres veſtemẽs & chauſſures, ſelles, eſtriers & autres choſes neceſſaires pour gẽs de cheuaux, tellement que pour le grand deſordre & cherté de viures qui eſt pour le preſent eſdites hoſtelleries & eſdites denrées, pluſieurs de noſdits ſubiets, marchans & autres, & par eſpecial gens nobles qui ont train, ſont contrain ſouuentesfoys demourer en leurs maiſons, & laiſent à frequenter es villes & pays tout autrement, qu'ilz auoyent accouſtumé, qui eſt grand dommaige & intereſt vniuerſel de ladite choſe publique, & meſmement deſdits encheriſſeurs & ſuruendeurs, leſquelz par la frequenta-

tion & delaissement d'aller & venir,gaignēt moins beaucoup qu'ilz ne feroyent:dont aussi les gens & officiers de nostre hostel se plaignēt pour l'excessiue vente & pris desdits viures,dērées,logis,& choses dessusdites.Lequel grād desordre & cherté de viures,& denrées est principalement aduenu(cōme sommes aduertiz)par la negligence de noz officiers,& autres, qui ont heu, & ont la charge & gouuernement de la iustice & police de noz villes & pays:lequelz n'ont eu,& n'ont le soing,cure & diligence,de pourueoir & mettre taux & police raisonnable ausdites choses,chacun en son endroit:au moyen de quoy la plus part,& presque tous les manans & habitās desdites villes, les aucuns hostelliers,& autres particuliers,se sentent desdites encheres,& en viuent à plus grāde despēse,peine, paoureté & trauail:dōt sont aduenuz,& souuētesfoys aduiēnent plusieurs autres inconueniens,au grand detriment de la chose publique, & plus pourroyent par cy apres faire, si pourueu n'y estoit: pourquoy soit requis,& grand besoing y donner bōne & prōpte prouision. Sauoir faisons, que nous, à qui appartient la cure totalle,regime & gouuernement principal de tous noz subiets, aussi la protectiō,& bon craintemēt en nostre Royaume de tous estrangiers,marchans & autres,qui souz la confidēce de nostre iustice & bonne police viennent & frequentēt en nostredit Royaume,pays & Seigneuries:desirans obuier ausdits grans abuz & desordre,& mettre bon ordre & police generalle par toutes noz Seigneuries,prouinces ,& pays, sur le fait & taux desdits viures,denrées & marchandises. Pour ces causes,heu sur ce aduis & deliberation auecq' les Princes et Seigneurs de nostre sang et lignage,& gens de nostre grand cōseil gens de noz parlemens,et autres qu'auons pour ce assembleé, auons statué & ordonné,et par ces presentes, de nostre certaine science,plaine puissance et authorité Royal, statuons et ordonnons par edit & ordonnance Royal et perpetuel, ce qui s'ensuyt.

Premierement,que tous et chacuns les Seneschaux,Baillifz allouez,Preuosts,Viguiers,et autres iusticiers et officiers ordinaires de nostre Royaume, pays et seigneuries,chacun en sa iurisditiō,appellez auecq' eux deux gens d'Eglise,et deux gentilz hommes de leur destroit et iurisdition,biē renōmez, et de bonne experiēce,aymās leur honneur & consciēce:et aussi appellez les maires et escheuins,consulz,cōseilliers, officiers & Gouuerneurs des villes & lieux de leurdit destroit en nōbre

suffisant,

ſuffiſant,& autres que bon leur ſemblera non ſuſpetz, feront & ordonneront doreſnauãt en bonne & ſaine conſcience, dõt ilz feront ſerment ſolennel, vn taux & pris raiſonnable, chacun en ſa prouince & quartier du pays, de ce que leſdits hoſtelliers deuront auoir & prẽdre pour repeüe d'homme & de cheual, ſelon la valeur des viures, & autres choſes qui y croiſſent, y ſont, & peuuent venir d'autre lieu, ſoit parmer ou par terre, ou par eau douce: & auſsi ſelon que leſdits viures & autres choſes auoient, & y ont accouſtumé eſtre venduz auant l'abus & deſordre deſſuſdit: le tout en ſi bõne maniere, que leſdits allans & venans, & autres qui ſont manans & habitans ſur les lieux, puiſſent viure, & raiſonnablemẽt ſatisfaire & payer. Et auſsi que leſdits hoſtelliers, & autres vendans denrées, puiſſent gratieuſement & raiſonnablement gaigner, ſans plus ſouffrir en noſtredit Royaume eſtre exigé ſi exceſsiues ſommes, comme fait ha eſté, tant pour leſdits deſpens, que belles cheres, leſquelz taux & pris, voulons eſtre ſi biẽ ſpecifiez par le menu que debat ne queſtion n'en puiſſe venir, mais ſoit declairée chacune choſe ſelõ ſa nature, & ce qu'elle pourra valoir, cõme du pain blanc ou brun, le pris, poyx & grandeur: du vin vendu en detail, tant du creu du pays que d'autre, ayãt regard à la voyture, le pris et meſure: des chairs de moutõ, de bœuf, de pourceau frais ou ſalé, cheureaux, aigneaxen gros, ou en detail: de toutes poullailes, conins, perdrys, pingeons, & toute autre nature de volaille & gibier. Semblablemẽt le pris, quãtité & nõbre, ſelõ l'abõdãce qui en peut eſtre ſur les lieux, ou qui y peuuent d'autres lieux venir: des poiſcons frayz & ſallez, ſi leſdits officiers voyẽt q̃ beſoing en ſoit faire taux: des œufz, beurres, formages huilles & autres viãdes des iours maigres, par pris, par nõbre, ou par meſure: en feront auſsi taux & declaration raiſonnable.

Itẽ, pour les veſtemẽs & accouſtremẽs deſſuſdits neceſſaires, pour les hõmes, & pour les cheuaux, aduiſerõt leſditz baillifz, officiers & autres qui ſeront auecq' eux ſelõ ce que deſſus eſt dit, de faire auſsi vn taux, ordre & police, qui ſoit raiſonnable & practicable, qu'en nul endroit ne puiſſe auoir fraude, trõperie ne deceptiõ, ayãs regard & cõſideratiõ, tant à la bõté, pris & quãtité de laine, dequoy ſerõt leſdits veſtemẽs, chapeaux, bõnets & autres habillemẽs, qu'au pris qu'ilz couſtent. Les cuyrs des beſtes apres qu'elles ſont eſcorchées, & ce qu'elles couſtẽt à abiller, tanner, & adouber, tãt pour faire houſeaux, ſouliers & autres chauſſeures, q̃ pour couurir ſelles, pour faire malles

& bahus, coffres, fourreaux & harnois de cheuaux,& autres choses qu'on ha accoustumé faire de cuyr,& semblablement à toutes autres estoffes, qui serõt mises & employées sur lesdits abillemens & accoustrumens,& finablement à la peine & trauail selon plus ou moins des ouuriers & gens de mestier, qui ont accoustumé de faire & ouurer lesdites choses,par maniere que le tout bien regardé & calculé,ledit pris & taux en puisse estre fait,au plus pres de la raison que posible sera:& q̃ marchandise puisse auoir entierement lieu & cours par tous nosdits pays,prouĩces & Seigneures,en appellãt à faire ledit taux & police aucuns marchans & gens de mestier biẽ renõmez de bonne conscience, & preudhommie, en tel nombre que bon semblera:desquelz marchãs & gens de mestier nosdits officiers prendront serment de bien & loyaument dire de leurs aduis en matiere,affin qu'apres ce iceux officiers puissent mieux estre aduertiz & informez des choses dessusdites,& de chacune d'icelles,en sont endroit.

Item, & ausi sera mis par lesdits officiers & autres dessus nommez ordre & taux sur les foins, pailles, gerbées, vecces, boys,fagots,chandelles,verdius,vinaigre,en gros & en detail, par pris,par nombre & par mesure,selon qu'ilz verront estre à faire par le desordre,qui n'y pourra estre au contraire, veüe l'abondance du pays,chacun en son endroit,selon laquelle abõdance & fertilité grande ou petite,lesdits officiers ou autres ordonneront,& mettron taux,chacun en son endroit, par les hostelleries & passages de leur iurisdition, en declairant par le menu, combien les allans & venans payeront pour disnée de cheual, & pour souppée, & combien pour iournée entiere: & declaireront la grandeur de la mesure de l'auoine ou picotin, que lesdits hostelliers seront tenuz de bailler, lesquelles mesures ou picotins seront marquez de la marque publique des lieux pour obuier à tous abuz. Et quant à la despense de bouche,il sera au chois des passans de payer raisonnablement, & conter les pieces de pain, viande,& mesure de vin,qu'ilz auront heu,si toutefoys ilz ne se veulent contenter de payer pour table ce que l'hoste demendera: & voulons expressement,& ordonnons,qu'en payant par lesdits allans& venans raisonnablement, & selon ledit taux, ce qu'ilz prendront pour leur viure, & de leurs cheuaux nulle belle chere leur soit plus demandée,sur peine de tresgrande punition,tãt de celuy qui demandera icelle belle chere, comme ausi de celuy

celuy qui la payera, dõt ſera faite mentiõ audit taux & police, generallemẽt par tous noſdits pays, Royaume & ſeigneuries: car combien que parcy deuãt, ladite belle chere ne ſe feiſt que par maniere d'vn don gratieux & volõtaire, qu'aucuns faiſoiẽt de leur liberalité & largeſſe, toutesfoys leſdits hoſtelliers et au tres, ſont voulu mettre en ſi grande conſequẽce, qu'ilz veulent contraindre leurs hoſtes de payer autant ou plus pour ladite belle chere, que pour le principal, qui eſt vn manifeſte abus, rãçonnement & pillerie: & laquelle belle chere nous voulons & entẽdons eſtre du tout caſsée, abbatue & abolie par noſdits officiers, par ceſdites preſentes.

Item, par l'auis & deliberation que deſſus, auons outre ordonné & ordonnons par ceſdites preſentes, que les deſſuſdits officiers et gouuerneurs des villes et pays de ceux, qui ſerõt auecq' eux appellez, ſelõ que deſſus, en leur bõne & ſaine conſcience mettent & mettront generalement ordre, taux de police ſur toutes les choſes neceſſaires pour la vie & conſeruation humaine, de quelque marchandiſe, art mecanique ou meſtier qu'elles ſoiẽt, au cas qu'ilz cognoiſſent, qu'en icelles ou aucunes d'icelles, ſoit fait abus & fraude par faute de police au dommaige de noſditz ſubiets & autres allans, venans & frequentans en noſdits Royaume & ſeigneuries, & autrement y procederont, en maniere que leſdits taux puiſſent eſtre fructueux, et q̃ tous telz abuz, fraudes & pilleries ceſſent & ſoient oſtez & abbatuz, au bien de la choſe publique, deſquelles choſes & chacune d'icelles faire & ordonner par ceſdites preſentes, & en tant que meſtier ſeroit, en auons à noſdits officiers donné & donnons plain pouuoir, autorité & puiſſance eſpecial.

Item, & pource que touchant les fins draps de laine, comme eſcarlates, noirs & gris y ha, & ſe trouue treſgrãd deſordre, et ſe vendent les aucuns en ſi treſexceſsifz pris, que bonnement ont ne peut attaindre à la verité & cognoiſſance cõme ainſi ſe puiſſe & doiue faire. Nous par ceſdites preſentes, & pour reprimer ledit deſordre, auõs ordonné & ordonnõs par edit Royal, que doreſnauant draps d'eſcarlate ne ſe pourront vendre n'acheter à plus haut pris que huit liures tournois, & au deſſouz: bons draps noirs fins, ſix liures tournois: & draps gris, de quelque ſorte qu'il ſoient, que quatre liures dix ſolz tournois, et au deſſouz, cõme deſſus: fors & exceptez les bons draps gris de noſtre bonne ville de Rouen faits, baſtiz & labourez au pied, & à la main, & à la liſiere, & ſouz le ſéel de la draperie de no-

ſtre ville de Rouen:leſquelz ainſi faits,conſiderans les grands art, labeur & couſts de la manufacture deſdits draps, auſsi la grand bonté des fines laine de noſtre pays & duché de Normãdie,& entre les autres de ſaint Ouin, & des parties d'enuiron, qui ſont plus cheres & de grand pris,que nulles autres deſquelles ſont faits leſdits draps gris de noſtre ville de Rouen,pourront eſtre venduz iuſques au pris de cinq frans & demy, & au deſſouz.

Itẽ,auõs ordonné & ordonnõs qu'eſdits cas,leſdits draps ſerõt faits de lez & nõbres de filz,qu'ilz ont accouſtumé,& ne ſerõt preſſez à feu ne d'arain:& expreſſement defendons & prohibõs à tous marchãs drapiers & autres vendãs leſdits draps,& à tous noz autres ſubiets, de quelque eſtat,qualité ou condition qu'ilz ſoient,de non les acheter plus haut pris,que dit eſt,& au deſſouz:ſur peine d'amẽde arbitraire,& de grãde punition, tãt de celuy qui vendra,que de celuy qui achetera, & ne les preſſera audit feu & arain. Item,& au cas qu'il ſoit trouué qu'en aucunes des choſes deſſuſdites,cõme draps et draperies de ſoye ou de laine ou autre choſe de grãd pris,ou autremẽt on ne peut bõnemẽt mettre taux,pris ou police certaine: Nous voulõs & ordonnõs expreſsémẽt par ceſdites p̃ſentes,q̃ ſi en aucunes d'icelles choſes nõ taxées, aucũ acheteur ſe trouuoit fraudé, ou deceu,& le drap preſsé,cõme deuãt eſt dit,ou ſuruendu,ſelon l'eſtimation de gẽs de bien eux cognoiſſans en ladite choſe, qui ſeroit preſsé ou ſuruendue, dont ledit acheteur voudroit venir à plainte,qu'incontinent ladite ſuruẽte,fraude ou deceptiõ cogneüe par celuy,à qui il appartiendra,ledit ſuruendeur ſoit puny & condãné ſommairement en bonne & groſſe amende, ſelon l'exigence du cas: & la choſe qu'il aura ainſi ſuruendue, ſoit confiſquée à celuy ou à celle qui l'aura achetée,en luy faiſant rendre & reſtituer ſon argent puremẽt,ſommairemet, & de plain & ſans forme ou figure de procez,nonobſtans oppoſitions ou appellations quelzconques.

Itẽ,plus auons ordonné & ordõnons par ces preſentes, que les deſſuſdits ſeneſchaux,baillifz, alouez, preuoſts, viguiers, maires,maieurs,eſcheuins,conſulz,& autres officiers & gouuerneurs des villes & pays ferõt metre par eſcrit, & en forme authentique,les ordonnãces deſdits taux & pollice, que chacũ fera ou feront,en leur endroit & reſſort,ſelon noſtre intẽtion & declaration deſſus declarée,en laquelle declaration voulõs qu'ilz ſoient nommez,& ſignez des mains de tous ceux, qui

auront esté presens & conseillans à le faire: lesquelles faites nous voulons & ordonnons qu'elles soient publiées à son de trompe & cry publicq, ou autrement par tous lieux accoustumez & necessaires, & selon lesdits taux & ordonnances mis & apposez en escrit es lieux publicqs, ou l'on ha accoustumé de mettre & apposer autres ordonnances & escritures: Outre laquelle publication, voulons que chacuns desdits officiers, en droit soy, enuoyent le double d'icelles ordonnances & taux, & aussi en forme authentique, par toutes les villes, bourgs, villages & passages de leurs limites & iurisdictions, par maniere qu'aucun n'en puisse pretendre cause d'ignorance: & aussi affin que si aucun different ou questiõ sourdoit entre lesdits hostelliers, & autres vendans, & les allans & venans, & autres acheteurs, le different puisse sommairement estre vuidé par la teneur & veüe desdites ordonnances, & taux, sans forme ou figure d'aucuns proces. Et pareillement defendons par cesdites presentes à tous noz subiets & autres allans & venans, manans & habitans demourans sur les lieux de nosdits Royaume & seigneuries, de non rien prendre pour leur vie, ou de leur cheuaux, ou pour quelque autre chose que ce soit, sans le payer & satisfaire ausdits hostelliers et autres, ainsi qu'il sera declairé ꝑ lesdits taux & pollice, sur peine d'en estre puniz, par les officiers ordinaires des lieux, & autres qu'il appartiendra selon leur meffait & dessertes. Lesquelles ordõnãces & taux, & aussi publicatiõ d'icelles, à son de trõpe ou autremẽt & l'ẽuoy desdits doubles d'icelles ordõnãces ꝑ tout, ou il sera besoing & en forme authẽtiq, cõme dit est, nous voulõs & ordõnõs & expressémẽt cõmãdõs, estre faites et faits, renouuellées et renouuellés tous les ans perpetuellemẽt, par tous nosdits Royaume & seigneuries, à la feste saint Martin d'hyuer, qui est le xj. iour de Nouẽbre la fin de la cueillette de l'ãnee, de to⁹ les fruits et biẽs de la terre, plus necessaires pour la vie humaine, affin qu'ayent regard à la fertilité, abõdãce grãde ou petite de chacũe année, & aussi à la prouision des vielz bleds, vins & autres choses qui pourra estre demeurée des années precedẽtes, & affin q̃ les officiers, gouuerneurs des villes, et autres dessusdites puissent mieux & plus iustemẽt audit tẽps de saint Martĩ, renouueller icelles ordonnances, & les laisser en la forme de l'année passée, ou les croistre ou diminuer de taux & de prix, ainsi qu'en leur bonne & saine conscience ilz verront estre à faire.

Item,& au cas qu'apres ledit tēps de sainct Martin,ou sur la demye année ou autremēt il y eust cause & raison apparente, tāt pour aucū plus grād marché au abōdāce q̄ par aucune cherté ou indigēce desdits viures,qui pourroiēt suruenir de nouel sur lesdits taux, voulōs & ordonnōs,q̄ lesdits officiers ordinaires & autres dessusdits,puissent en la forme & solēnité dessusdite,nōmer,renouueller,croistre,diminuer,corriger & amender ledit taux & police tousiours,au proffit & cōseruatiō de ladite chose publiq̄,sans ce qu'il soit p̄mis à aucūs particuliers estre si temeraires ou p̄sumpteux de riē y accroistre ou diminuer,& aussi audits hostelliers & autres vēdās,de riē(outre ledit taux)suruēdre ou bailler,sans ce q̄ par nosdits officiers ou autres dessusdits,il soit cōclud,ordonné & publié,en la forme et solēnité dessus au lōg declairée,sur peine d'estre puniz d'amende arbitraire ou cōfiscatiō des biēs si mestier est, selō l'exigēce des cas,ainsi qu'ilz verront estre à faire par raison.

Itē,& pource qu'entre cy & la Sainct Martin ha demy an & plus,par quoy de laisser les choses au desordre ou elles sont de p̄sent, seroit grād charge et foule aux subiets de nostredit royaume:nous voulōs & ordonnōs à nosdits officiers, qu'au cōmēcemēt du moys de May,chacun en son endroit, face & mette taux esdites choses,pour tēps qui reste iusques à ladite Sainct Martin,selon la forme cy dessus declairée.

Item,au regard du train de nous & de nostre maison, aussi de noz officiers domestiques,& de noz gardes,& autres suyuans nostre cour,nous auons semblablement ordonné & ordōnons par ces presentes,à noz amez & feaux cōseilliers,les maistres des requestes ordinaires & preuost de nostre hostel, & à chacun d'eux endroit soy,que es lieux,ou nous passerons & serons,ilz appellent auec eux les officiers & gouuerneurs desdits lieux & villes,ou nous passerons,ou ferons residence, qui feront semblablement vn taux & ordonnance des choses desusdites,selō que à leur office & autorité appartiēt,ou facent garder & entretenir en tout ou partie,le taux & police, qui desia par nosdits baillifz & autres dessusdits seront faits, selon ce qu'ilz trouuerōt estre le plus raisonnable & prouffitable pour la commune vtilité de chacun.

Itē,& finablemēt par nosdites p̄sentes ordōnāces,& par edit perpetuel defendons expressémēt à tous nosdits baillifz seneschaux,alouez,p̄uostz,viguiers,maires,maieurs,escheuins,consulz,conseilliers & autres officiers, & gouuerneurs de pays

ou

ou villes,ou leurs lieutenans,& auſsi audits gens d'Egliſe nobles,& autres qui ſeront preſens,& ſe meſleront de faire leſdites ordonnances,police & taux,de non rien prendre ou exiger, directement ou indirectement,par dons corrompables ou autrement,des marchans,hoſtelliers ou autres vendeurs, qui y pourroient auoir intereſts,ne par amour,haine,amitié & conſanguinité,ou faueur d'eux ou d'autres, & qu'ilz ne croiſſent ou diminuent,croiſtront ou diminueront aucune choſe audites ordonnances,& ne feront aucune diſsimulation,quant à la punition des trāſgreſſeurs,infracteurs ou delinquās,ſur peine audits officiers de priuation de leurs offices,leſquelz apres la faute & corruption cogneüe & declairée,declairons eſtre impetrables.

Et les dōs que nous ou noz ſucceſſeurs apres nous en ferōt à autres,eſtre valable,& iceux officiers eſtre & demeurer infames & inhabiles à iamais à auoir office en noſdits Royaume et ſeigneuries:& aux autres deſſuſdits,qui ne ſont officiers, ſur peine d'encourir noſtre indignation,d'en eſtre puniz arbitrairement,ſelon l'exigence des cas,tellement que ce ſoit exemple à tous autres. Si donōs en mandement par ces preſentes,&c.

Rubri. Des Hoſtelliers, Tauerniers, & denrées qu'ilz vendent.

FRancyos par la grace de Dieu Roy de Frāce,duc de Milan, & Seigneur de Gēnes,à tous ceux qui ces p̄ſentes letres verrōt,ſalut.Sauoir faiſons que cōme pluſieurs plaintes,doleāces et remōſtrāces nous ayēt eſté faites du taux exceſsif, que les hoſtelliers de noſtre Royaume prennent & exigent indeüement ſur les paſſans & repaſſans,logens en leurs hoſtelleries: Et combien que de preſent (graces à noſtre Seigneur)y ait abondance de tous viures en noſtre Royaume,& ſoient à raiſonnable pris & marché: Neantmoins iceux hoſtes ne prēnēt moins pour eſcot,& pour la fourniture des viures,qu'ilz deliurent auſdits paſſans,tāt pour eux q̄ pour leurs cheuaux qu'ilz faiſoiēt au tēps qu'il y auoit cherté & ſterilité d'iceux,& ſi n'ont regard ne cōſideratiō au pris q̄ les chairs,pain,vin,foin,& auoine ſe vēdēt aux marchez: Ains p̱ cupidité et auarice deſordōnée,au detrimēt du ſalut de leurs ames,nō gardās loyauté & iuſtice cōmutatiue & contre toute charité & honneſteté mettent pris volontaire exceſsif & deraiſonnable eſdites dērées,à la grād foulle & detriment de la choſe publique.Et ſi exigēt indeüemēt belles cheres d'iceux paſſans

& repaſſans, leſquelles anciennement par aucuns ſe ſouloiēt donner par don gratuit: lequel don gratuit ont remis à le faire payer à tous par neceſsité & contraincte. Nous par ces cauſes & autres à ce mouuans, pour obuier & metre fin eſdits abuz, pour le ſoulagement de noz ſubiets, bien, prouffit & vtilité de la choſe publique, auons par bonne & meure deliberation fait & ordõné, faiſons & ordonnõs les ordonnāces qui s'enſuyuēt.

Premierement, auons enioint & enioignons à tous noz Preuoſts, Seneſchaux, Baillifz, Chaſtellains, Viguiers, Iuges & à tous noz autres iuſticiers & officiers, ou à leurs lieutenans, & pareillement aux Iuges & officiers des princes de noſtre ſang, & de tous autres noz ſubiets ayant iuſtice & iuriſdition ordinaire, que chacun d'eux reſpectiuement endroit ſoy, & en ſon pouuoir & iuriſdition ordinaire, auecq' cinq ou ſix des plus ſauans & apparents perſonnages, & de bonne conſcience, de leur dite iuriſdition ordinaire qu'ilz appelleront auecq' eux, ayent de troys moys en troys moys à taxer & mettre pris raiſonnables à tous viures, comme à pain blanc, bis, & noir, vin à la pinte de toutes couleurs, ſoit du pays ou autre eſtrāgier, qui ſe vēdra ſur le lieu, bœuf, mouton, veau à la liure ou à la grandeur de la piece, & ſelon l'endroit qu'elle ſera: cheureaux, aigneaux couchons, oyes, oyſons, chappons, poulles, poulletz, lieures, conins, perdrix, beccaces, & autres volailles, qui communéement ſe vendent ſur iceux lieux: lard, formage & chandelle au poyx à la demye once: foin gerbées, & paille à petits boitteaux & à poyx: auoine à picotins: fagots & buſches à nombre: huille, verdius, vinaigre, mouſtarde à meſure ſuccre & toute autre eſpicerie à poyx, Poiſcons fraiz ou ſallez à poyx ou meſure: œufz à nombre, & beurre à poyx, ortailles, leguns, & autres choſes requiſes & neceſſaires auſdits paſſans & repaſſans. Et iureront leſdits iuges, & ceux qu'ilz appelleront auecq' eux, de bien & loyaument, ſelon leurs conſciēces taxer les choſes ſuſdites, ſelon le pris que communéement ſe vendent aux marchez des lieux ou ſe fera la taxe, ſi marché y ha, ſinon des lieux plus prochains ou y aura marché. Et en faiſant ladite taxe, auront regard, que les hoſtes ſe puiſſent ſauuer, & raiſonnablement gaigner: & que les paſſans & repaſſans & ſeiournans indeüement ne ſoient greuez. Et pour faire leſdits pris, ne prēdront aucune choſe des hoſtes & tauerniers, ſur peine d'eſtre priuez de leurs offices.

Itē, le taux qu'ainſi par eux ſera fait, ſera redigé & mis par eſcrit,

crit,& collé en vn poſteau,qui ſera affiché au deuãt de l'egliſe, ou en quelque autre lieu patent, ou les paſſans, ou repaſſans ſi bon leur ſemble,pourront auoir recours,pour ſauoir le pris & taux deſdites denrées.

Itẽ,auons enioint & enioignõs à tous & chacuns les hoſtes tenãs hoſtelleries,tauernes ou cabarets en noſtre Royaume,ſoit à loger gẽs de pied ou de cheual,paſſans ou ſeiournãs en temps de foyre ou autre,qu'ilz n'ayẽt à vendre à ceux qui logerõt en leurs maiſons,les denrées ſuſdites & autres outre le pris qui aura eſte decerné par les Iuges ordinaires,& ceux qui auront eſté appellez auecq' eux: Et qu'ilz ayent à boitteller leur foin & paille au poyx & grãdeur,qui par iceux Iuges ſera ordonné ayẽt à tenir en leur logis poyx& meſures iuſtes & loyales,marquées par iceux Iuges:eſquelles leſdits paſſans et repaſſans et ſeiournãs pourrõt auoir leurs recours,s'ilz ſõt en doute du vrai poyx & meſure.Et audits paſſans,repaſſans et ſeiournãs de q̃lque eſtat qu'ilz ſoyẽt,enioignons de payer audit pris,ce qu'ilz prẽdrõt deſdits hoſtes,ſoit à poyx,nõbre ou meſure.E de plus, plus,& de moins,moins:le tout ſur peine d'amende arbitraire.

Itẽ,auons enioint & enioignons auſdits hoſtes de ne prendre pour attache de cheual,que troys deniers tour. pour iour,qui eſt vn denier pour diſnée,& deux deniers pour ſouppée: Et pour lit & paire de lĩceux ou draps blãs, ſoyẽt vn ou pluſieurs couchãs,cinq deniers tour.Et pour nappe, troys deniers tour. & chacune ſeruiette,vn denier tour. Toutesfoys ꝑmettõs auſdits Iuges ordinaires,auecq' ceux qui par eux ſerõt appellez, ſelõ la qualité des lieux ou leſdites hoſtelleries ſerõt,haulcer ou baiſſer le taux deſdits draps ou linceux nappes et ſeruiettes.Et auſdits hoſtes auõs defendu & defendõs de ne prendre aucune choſe pour belle chere:& à iceux paſſans,et repaſſans ou ſeiournãs de n'en payer aucune choſe,ſur peine d'amende arbitraire. Itẽ auõs enioint et enioignõs aux Seneſchaux,Baillifz,preuoſts & autres reſſortiſſans ſans moyẽ en noz cours de Parlemẽt, q̃ chacũ endroit ſoy s'informe ſouuẽt,ſi iceux Iuges ordinaires reſſortiſſans en leurs pouuoirs & iuriſditiõs,gardẽt & obſeruẽt l'oyaumẽt noſdites ordõnãces:& ꝓcederõt cõtre ceux qui ne les garderõt,par ſuſpẽſiõs de leurs offices et amẽdes arbitraires. Itẽ,enioignõs & cõmettõs à noz amez et feaux cõſeilliers, les preſidẽs de noſdites cours de Parlemẽt,maiſtres des requeſtes de noſtre hoſtel, conſeilliers en noſtre grand conſeil,& de noſdites cours, qu'en allant & venant par pays, s'informent

es lieux ou il passeront, de ceux qui ne garderont noz presentes ordonnances, & des infracteurs d'icelles: & nous enuoyent les informations qui par eux en seront faites pour pourueoir, ainsi que verront estre à faire par raison.

Item, & au regard du train de nous & de nostre maison, aussi de noz officiers domestiques, & de noz gardes, & autres suyuans nostre cour: Nous auons semblablement ordonné & ordonnons par ces presentes à noz amez & feaux cõseilliers les maistres des requestes ordinaires, & preuost de nostre hostel, & à chacun d'eux endroit soy, qu'es lieux ou nous passerons & serons, ilz appellẽt auecq' eux les officiers & Gouuerneurs desdis lieux & villes, ou nous passerons & ferons residence, pour faire vn taux & ordonnances des choses dessusdites, selõ que à leur office & autorité appartiẽt, ou facẽt garder & entretenir en tout ou partie le taux & police, que desia par nosdits baillifz & autres dessusdites serõt faits, selon ce qu'ilz trouueront estre le plus raisonnable & proffitable, pour la cõmune vtilité de chacun.

Si donnons en mandement par ces presentes à noz amez & feaux, les Preuostz, Seneschaux, Baillifz, Iuges et autres noz officiers & iusticiers, & à vn chacun d'eux si cõme à luy appartiendra, que nosdites presentes ordonnances ilz facent lire & publier en leurs iurisditiõs & auditoire, & icelles enregistrer. Et au surplus les gardent, obseruent & entretiennent, & facent garder, obseruer & entretenir inuiolablement, sans enfraindre de point en point, selõ leur forme & teneur. Et pour ce que de ces presentes on pourra auoir affaire en plusieurs & diuers lieux, nous voulons qu'au vidimus d'icelles, ou de l'extrait de l'vn ou de plusieurs arcticles d'icelles, fait souz séel Royal, ou par l'vn des greffiers de noz preuostés, bailliages & seneschaucées, deüemẽt collationé, foy soit adioustée, cõme à ce present original. En tesmoing de ce nous auons fait mettre nostre séel à cesdites presentes. Donné à Bloys, le xxj. iour de Nouembre lan de grace mil cinq cens dixneuf. Et de nostre regne, le cinquiesme. Ainsi signé, Par le Roy, Les sires d'Orual & de Bonniuet admiral, de la Palisse, & de Chastillon, mareschaux de France, & autres presens. Robertet. Séellé à double queüe, & en cire iaune.

Leües & publiées en iugemẽt en l'auditoire ciuil au chastellet de Paris, es presences des aduocat & procureur du Roy, & des conseilliers d'iceluy, practiciens & autres asistens audit

dit chaſtellet:le ſamedy dixieſme iour de Decembre,l'an mil cinqcens dixneuf.Signé,Iean Corbie.Et cedit iour publiées par les quarrefours de la ville de Paris, & enioint les obſeruer & garder.Par Vauzi le nourricier, crieur iuré audit chaſtellet, appellé auecq' luy Lionnet Gautier,trompette.

QVE LES HOSTELLIERS ET TAVERNIERS ne donneront que bœuf & mouton à leurs hoſtes,& des viuandiers.

FRancoys Par la grace de Dieu Roy de Frãce, A tous ceux qui ces preſentes letres verront ſalut.Comme nous ayons fait par cy deuant pluſieurs ordonnãces ſur le fait des viures & taux des hoſtelliers de noſtre Royaume,pour le bien & proffit de noz ſubiets, & des paſſans & repaſſans en iceluy, leſquelles par negligence de noz officiers ont eſté treſmal gardées & obſeruées,en ſorte que les deſpẽs de ceux qui voyagẽt,ſont ſi grãds & exceſsifz, qu'à peine pluſieurs les peuuẽt ſupporter,& en laiſſent leurs affaires neceſſaires:à quoy de tout noſtre pouuoir voulons obuier.Et pour ce faire,voulõs & ordõnons,que de rechef noſdites ordonnãces ſoiẽt publiées es lieux mentiõnez en icelles.Et enioignõs aux iuges,eſquelz elles s'addreſſent ſur peine d'amende arbitraire,de les faire garder & entretenir en ce qu'elles ne cõtreuiẽnẽt au cõtenu es preſentes,dõt la teneur s'enſuyt. Ce'ſt aſſauoir,que gens tenans hoſtelleries,cabaretz & tauernes ne bailleront à leurs hoſtes que bœuf ,mouton, lard, bouillon, œufz,beurre,huille,formage,merluz,harẽs,carpe & brochet. Et ferõt les iuges des lieux,ou ſerõt leſdites hoſtelleries & cabaretz, la taxe de ce que chacun hoſte payera par repas,ayant regard à la valeur du pain & vin du pays,s'il y en ha,ou en defaut de ce,du plusprochain:boys,chãdelle & autres choſes deſſudites,en arbitrant par leſdits iuges,ce qui ſera baillé auſdits hoſtes à chacun repas,ayãt regard à ladite taxe:Sur lequel taux la bonne chere & le coucher ſeront cõprins:mais ſi leſdits paſſans & repaſſans veulẽt auoir autre choſe, que ce que dit eſt, le pourront acheter au marché.Et quãt à ceux,qui auront cheuaux,nous voulõs & ordonnõs,que pour l'attache de la diſnée, payerõt vn denier,& pour celle de la ſoupée,deux deniers, en ce cõprins la lictiere,qu'il trouuerõt en l'eſtable:& s'ilz veulẽt mettre de la paille fraiſche,ſera à leurs deſpẽs.Et quãt au demourant,le foin dudit hoſtellier,& auſsi ſa paille,ſerõt bottelez:& ſera ordõné par le iuge,cõbiẽ de liures deura peſer le boitteau, qui ſera taxé par leſdits iuges,& la meſure d'auoine auſsi:Leſ-

quelz paſſans & repaſſans en prẽdrõt ce que bõ leur ſemblera, & payerõt ce qu'ilz prẽdront,& nõ d'auãtage.Et ſi chãgeront leſdites taxes de tẽps à tẽps,ſelõ que leſdits viures,tãt de perſonnes q̃ de cheuaux,haucerõt ou diminuerõt.Et ce par le Iuge d'iceluy lieu,appellé auecq'luy quatre bons perſonnages à ce expers & cognoiſſans.Et ſera chacũ hoſtelier tenu auoir à la porte de ſon logis vn tableau , auq̃l ſerõt eſcriz le pris & taux , & autres choſes deſſuſdites,qui ſera ſigné dudit Iuge , ou de ſon greffier:autremẽt ne luy ſera payé aucune choſe par leſdits paſſans & repaſſans.D'autre par nous auõs auſsi eſté deüemẽt informez & aduertiz,q̃ les viuãdiers ſuyuãs noſtre cour,achetẽt les viures q̃ les gẽs du pays veulẽt porter au marché au lieu ou eſt noſtre cour,leſq̃lz ilz reuẽdẽt trop plus cheremẽt qu'ilz ne les õt achetez au grad ꝑiudice de ceux qui sõt en noſtre ſuytte. A ceſte cauſe pour y obuier,nous auõs prohibé & defendu,ꝓhibõs & defendõs auſdits viuãdiers ne vẽdre ꝑ cy apres directemẽt ou indirectemẽt q̃ chair de bœuf,moutõ,veau & porceau: Et ce pour la ꝑmiere foys,ſur peine de cõfiſcatiõ de ce qu'ilz expoſerõt ex vẽte:& pour la ſecõde foys,outre ce q̃ deſſus,de l'amẽde de xx.liures tour.& pour la tierce d'eſtre bãniz de noſtre cour.Et s'ilz cõtrouuẽt q̃lque voye ou moyẽ pour frauder noſtre ꝑſente ordõnãce,nous voulõs qu'ilz ſoyẽt bãniz de noſtredite cour & ſuytte.Et quãt au poiſçõ,foin,paille & auoine,leur auõs defendu et defẽdõs,ſur les peines q̃ deſſus,d'aller au deuãt de ceux qui portẽt le poiſçõ au marché pour l'acheter & reuendre à la ſuytte d'icelle noſtredite cour.Et voulõs q̃ directemẽt ou ĩdirectemẽt ceux qui apportẽt viures au marché du lieu ou nous ſerõs,ne ſoyẽt empeſchez de les porter.Toutesfoys quant aux ꝓhibitiõs,q̃ les viuãdiers ne vẽdẽt q̃ bœuf,mouton & porceau,nous n'entẽdõs y cõprẽdre les pouruoyeurs de noſtre maiſõ,de noſtre treſchere et treſamée cõpaigne la royne,et de noz treſchers et treſamez enfans,des princes,ꝑlats et autres gros ſeigneurs ſuyuãs noſtredite cour,auſq̃lz ilz en pourrõt vendre & nõ à autres.Si n'eſt q̃ quelq̃ pouruoyeur des deſſuſdits n'auroit ce qui eſt neceſſaire pour la maiſon qu'il pouruoye,& en pourra prẽdre d'vn pouruoyeur, qui volõtairement luy en voudra bailler.Et le tout ſans fraude,ſur peine de bãniſſemẽt de noſtre dite cour & ſuytte.Si dõnõs en mãdemẽt par ces meſmes ꝑſentes à tous noz baillifz,ſeneſchaux,ꝑuoſts & à tous autres iuſticiers,officiers,ou à leurs lieutenãs & chacũ d'eux,ſi cõme à luy appartiẽdra,q̃ ceſdites ꝑſentes ilz facent lire,publier & enregiſtrer en leurs cours,iuriſditiõs et auditoires,& par tous autres

lieux

lieux et endroys accouſtumés faire cris et publicatiõs: affin que nul n'en puiſſe pretendre cauſe d'ignorance. Et icelles gardẽt, obſeruẽt & entretiennẽt, facent garder, obſeruer & entretenir inuiolablement de point en point, ſelon leur forme & teneur, ſans les enfraindre ny cõtreuenir en aucune maniere, en faiſant deſdits infracteurs la punition telle qu'il appartiẽdra. Et pour ce q̃ de ceſdites preſentes lon auroit à beſogner en pluſieurs & diuers lieux, nous voulõs qu'au vidimus d'icelles fait ſouz séel Royal, foy ſoyt adiouſtée, cõme à ce p̃ſent original: auquel en teſmoing de ce nous auons fait mettre noſtre séel. Dõné à Chaſteaubruiant, le premier iour de Iuin, lan de grace mil cinq cẽs trente deux: Et de noſtre regne, le xviij. Ainſi ſigné: Par le Roy en ſon conſeil. Bayard. Et séellé en double queũe de cire iaune.

ORDONNANCE du Roy Francoys, Que les hoſtes ne logeront gens incogneuz ny eſtrangiers, ſans en aduertir les Iuges & officiers des lieux.

FRancoys Par la grace de Dieu Roy de Frãce, A tous ceux qui ces p̃ſentes letres verrõt ſalut. Sauoir faiſons, cõme pour obuier à pluſieurs aſſemblées illicites, qui ſe font iournellement en noſtre Royaume, & menées & practiques, qui s'en pourroyẽt enſuyuir ſans noſtre ſçeu & adueu, au grãd preiudice de nous, noſtredit Royaume, pays & ſeigneuries de noſtre obeyſſance, & pour autres bõnes & grãdes cõſideratiõs nous mouãs: Nous ayõs voulu, ordonné & declairé, voulons declairons, ordõnõs, & nous plaiſt, en enſuyuant les anciennes ordonnances de noz predeceſſeurs que tous & chacuns les hoſtes & autres noſdits ſubiets, & meſmes des limites & frontieres d'iceluy noſtre Royaume, ne logerõt aucuns perſonnages eſtrãgiers paſſans pays, nõ cogneuz, & ſans adueu foreſtiz, bãniz & chaſſez d'iceluy Royaume, ou ſur leſquelz autremẽt y pourroit auoir aucũe ſuſpiciõ de mal fait: & ſi aucũs de ceſte qualité ſe ſont preſentez à eux, affin de loger en leurs maiſons publiques ou priuées, ilz nous en aduertirõt ou noz lieutenans generaux, gouuerneurs & officiers des lieux ou leſdits perſonnages paſſeront & repaſſerõt: & ce ſur peine de cõfiſcation des biẽs des hoſtes, & autres qui les auront logez ou recellez: Et des perſonnes qui en aurõt heu notice & cognoiſſance, & ne le ſerõt venuz declairer à nous ou à noſdits lieutenans, gouuerneurs ou officiers: voulons & entendons, que le tiers des confiſcations qui s'enſuyuront de ce ſoyt appliqué à celuy ou ceux, ſoyent ſeruiteurs ou autres, qui de-

nonceront & descouureront telles assemblées, passages & entreprinses: & icelles tierce partie leur estre adiugeé, sans autre declaration, ny don de nous.

Si donnons en mandement par cesdites presentes, à noz amez & feaux les gens de noz cours de parlement, au preuost de nostre hostel, au pŭost de Paris & à tous noz baillifz et senechaux & autres iusticiers & officiers, & à chacũ d'eux en son regard, & si comme à luy appartiendra, que noz presens vouloir, ordonnances & declaratiõs leuz, publiez & enregistrez en leurs cours & iurisditions, auquelz nous enioignõs ainsi le faire, ilz les facent d'auantaige lire & publier à son de trompe, en & par toutes les principales villes de leurs sieges, iurisditions & autres lieux accoustumez à faire cris & publications en icelles, à ce qu'ilz n'en puissent pretendre cause d'ignorance: & icelles au surplus obseruent, gardent & entretiennent, & facent obseruer, garder & entretenir de point en point, selon leur forme & teneur, procedans chacun en son regard à l'encontre des infracteurs & delinquans par declaration & execution des peines dessusdites, ainsi qu'il appartiẽdra: Car ainsi nous plaist il estre fait. Et pource que de ces presentes lon pourra auoir à faire en plusieurs & diuers lieux, nous voulons qu'au vidimus d'icelles, fait souz séel Royal ou souz le seing de l'vn de noz amez & feaux notaires & secretaires, foy soit adioustée, cõme à ce present original: auquel en tesmoing de ce, nous auons fait mettre nostre séel. Donné à Chastillon sur Loing, le neufuiesme iour de May, lan de grace mil cinq cens trenteneuf: Et de nostre regne, le vingtcinquiesme. Sic signatum supra plicam:

Par le Roy. Bayard.

Lecta, publicata & registrata audito procuratore generali Regis id requirente, Parisijs in parlamento, decimanona die Maij, anno domini millesimo quingentesimo tricesimonono.

Sic signatum: Malon.

QVE les Hostelliers n'exigeront plus grand somme de deniers, qu'il est cy contenu, pour iournée, disnée & soupée de leurs hostes passans & repassans, sur peine icy contenues.

FRancoys Par la grace de Dieu Roy de Frãce, A tous ceux qui ces pŝentes letres verrõt salut. Comme cy deuant apres plusieurs grãdes plaintes & doleances, qui nous auroyent esté faites du pris volontaire

taire excessif & intollerable, que les hostelliers de cestuy nostre Royaume, faisoyent payer à leurs hostes allans, venãs, passans et repassans par nostredit Royaume eussions fait certaines ordonnances, & par icelles mis taux & pris raisonnable aux viures, que lesdits hostelliers auroyẽt à bailler à leursdits hostes affin d'obuier par ce moyen aux exactions, pilleries & rançonnemens qu'ilz faisoyent.

Lesquelles ordonnances ont esté leües & publiées par tous les bailliages & iurisditiõs de nostredit Royaume, & tellemẽt que lesdits hostelliers n'en ont peu pretẽdre cause d'ignorance: ce nonobstant & encores quelque fertilité & abondãce de biẽs qu'il ait pleu à Dieu nostre createur nous donner en nostredit Royaume, n'ont iceux hostelliers diminué leur pris.

Mais au contraire ainsi que sommes aduertiz, continuent de plus en plus leursdites exactions & rãçonnemens: tellemẽt que tant par la negligence des Iuges, ausquelz nous auons par plusieurs foys mandé faire entretenir icelles ordonnãces, que par la negligẽce des hostelliers, elles n'ont aucunemẽt esté gardées ny obseruées: dont noz subiets & autres passans & repassans par nostredit Royaume, se trouuent chacun iour grandement & excessiuement foullez: & en sont venues & viennent ordinairement iusques à nous plusieurs plaintes: lesquelles ont esté mises en deliberations en nostre priué conseil.

Par l'aduis & deliberation duquel auons, pour pouruoir aux choses dessusdites, & affin de faire cesser lesdites exactions, pilleries, & rançonnemens desdits hostelliers, ordonné, & ordonnons que dorefnauãt tous hostelliers de cestuy nostre Royaume, n'auront & ne prendront pour homme & cheual, que la somme de dix solz tournois pour iour & nuit, sauoir est troys solz six deniers pour disnée, & six solz six deniers tournois pour souppée & couchée.

En leur defendant tresexpressément, & ce sur peine de punition corporelle, & de grosses amendes arbitraires, de prendre n'exiger autre chose de leurdits hostes, lesquelz en ce faisant ilz seront tenuz de nourrir & fournir de tous viures, tant pour eux que pour leurs cheuaux, boys, chandelle, & giste, ainsi qu'ilz ont accoustumé, en maniere qu'ilz s'en puissent & doiuent contenter raisonnablement. Sauf toutesfoys à augmenter ou diminuer par nous le pris de ladite ordonnance, selon que le temps le requerra.

Et pour la premiere plainte veritable qui se fera contre les-

dits hostelliers,ilz seront incontinent constituez prisonniers, & tenuz en prinson fermée & estroite,par le temps de troys iours cōtinuelz et cōsecutifz.Et apres lesquelz ilz seront eslargiz,en nous payant toutesfoys preallablement vingt solz Parisis d'amende.

Et pour la seconde foys,seront tenuz prisonniers, comme dessus,par le temps de huit iours,& payeront quarāte solz Parisis d'amende.

Et pour la troisiesme,seront condamnez d'estre fustiguez, ou d'autre peine corporelle,selon la qualité des personnes,à la discretion de iustice,& en cent solz Parisis d'amende.

Desquelles amendes nous en donnōs la moytié aux reuelateurs & denonciateurs qui les denoncerout iustement,& sans fraude,pource que s'il y estoit trouué fraude ou malice,ilz seront punis de semblables peines,comme les accusez & denoncez,si les denonciateurs n'eussent esté trouuez veritables.

Et commandons & enioignons tresexpressémēt à tous noz iusticiers & officiers,& tous autres des iustices inferieurs de nostredit Royaume,qu'ilz ayent à faire garder,obseruer & entretenir estroittement,& sans enfraindre,le contenu en cesdites presentes.

Et qu'incontinent & à la premiere denōciation & semonce qui en sera faicte par le rapport du denōciateur, auecq' vn tesmoing,& sans autre forme d'informatiō & de proces, ilz ayent promptement à faire les punitions telles que dessus: que nous voulons sortir leur effet nonobstans oppositiōs ou appellatiōs quelzconques,& sans preiudice d'icelles.

Et ou nosdits officiers & autres des iustices inferieures de nostredit Royaume seroyēt refusans ou delayans d'ainsi le faire, nous voulōs & permettōs à toutes personnes de les en accuser pardeuāt leurs superieurs, lesquelz tātost leur imposeront telles & si grosses peines & amendes,que ce soit exemple à tous autres:& que desdites amendes pecuniares, les denonciateurs en ayent aussi la moytié comme dessus.

Et pourautant qu'aucuns desdits hostelliers pourroyēt à l'occasion & en contempt de nostre presente ordonnance, abādonner et delaisser leurs hostelleries,ou les faire fermer,sans y vouloir doresnauant receuoir les hostes:nous leur auons defendu & defendons tresestroictement & sur peine de confiscation de corps & de biens,qu'ilz n'ayent à icelles delaisser & abandonner, mais à les tenir garnies de ce qui y sera necessaire,suyuant

ceste presente ordonnance, & y receuoir & recueillir lesdits hostes, ainsi qu'ilz ont accoustumé.

Et la ou aucuns d'eux les voudroyent delaisser, & que ce fust pour cause & occasion iuste & legitime, seront tenuz vn an de uant en aduertir noz officiers des lieux pour entendre lesdites causes: Et s'ilz les cognoissent raisonnables, leur permettre de ainsi le faire, à quoy nous enioignons à nosdits officiers auoir l'œil & regard, & ce sur peine de priuation de leurs offices.

Si donnons en mandement par ces mesmes presentes, à tous noz baillifz, seneschaux preuosts, iuges & autres noz iusticiers & officiers: & commandons aussi à tous autres officiers & iusticiers, ou à leurs lieutenãs, & à chacun d'eux endroit soy, & si comme à luy appartiendra, que ceste presente nostre ordonnãce ilz facent lire, crier & publier par tous les lieux & endroits de leurs iurisditions, accoustumez à faire cris & publications, à ce qu'aucun n'en pretende cause d'ignorance, & icelle entretenir, enregistrer, garder & obseruer, de point en point, selon sa forme et teneur: car tel est nostre plaisir. En tesmoĩg de ce nous auõs fait mettre nostre séel à cesdites presentes. Donné à Saint Pris, le dixseptiesme iour d'Octobre, lan de grace mil cinq cens quarante. Et de nostre regne, le vingtsixiesme. Ainsi signé sur le reply: Par le Roy en son conseil. Bochetel. Et séellé souz double queüe du grand séel de cire iaune.

EDIT du Roy nostre sire Sur les viures que les hosteliers, tauerniers & cabaretiers vendront aux passans & repassans.

FRancoys Par la grace de Dieu Roy de Frãce, A tous ceux qui ces p̃sentes letres verrõt salut. Comme cy deuant nous ayons fait certaines ordonnances grandement vtiles & equitables pour pourueoir & donner ordre à l'excessif & intollerable taux & pris volontaire que les hostelliers de cestuy nostre Royaume prennent & exigẽt sur les passans et repassans logeans en leurs hostelleries, lesquelles ordonnãces diuersifiées en aucũs pointz & endroits selon les occurrence & disposition du tẽps: nous auõs fait lire & publier ou besoing estoit, estimans que par la crainte d'encourir es grosses peines indites par icelles, & aussi par la reuerence & obeissance deüe à noz cõmandemens & ordonnances, elles seroyẽt inuiolablemẽt obseruées, & entretenues: Mais tout au contraire elles ont esté peu à peu mesprisées, & par suc

cesion de temps sont demourés finablemẽt sans aucune obseruation,tant par l'auarice & fraudes commises par les hostelleries,que par la negligence de noz officiers de lieux. Car encores qu'il soyt aduenu quelques occasions, tant pour les guerres passées,que pour l'infertilité d'aucunes années,de faire r'encherir les viures,toutesfoys cela ha esté fait sans aucune moderation ou equité à la seule volonté & discretion desdits hostelliers:Lesquelz quelque abondance de viures qu'il y ait à present,ne laissent pour cela de prendre & exiger pour escot & fourniture des viures qu'ilz deliurent ausdits passans & repassans tant pour personnes que pour cheuaux, comme ilz faisoyent au temps de cherté & sterilité, n'ayans aucun esgard ou consideration au pris que les chairs,pain,vin,foin,auoine & autres denrées se vendant aux marchez: ains contre le deuoir de charité,loyauté,& honnesteté,exigent & extorquent tout ce qu'ilz peuuent sans aucune loy ou equité.

Et d'autãt que de present tous les fruitz & biens de la terre plus necessaires pour la vie de l'hõme sont recuilliz & serrez, au moyen dequoy lon peut aysement cognoistre la fertilité & abõdance de l'année,& selon l'apparence qui se y trouue, est baucoup plus facile,qu'en nulle autre saison, de pouruecoir à la moderation & reduction du taux & pris desdits viures,& faire cesser lesdits abuz, exactions, & rançonnemens publiqs au bien & soulagement de noz subiets, chose tresnecessaire pour obuier à la foulle & pillerie,qu'en cela portẽt les passans & repassans.

Nous pour ces causes & pour autres bonnes, iustes & raisonnables considerations à ce nous mouuãs,apres auoir fait diligẽment reuoir toutes lesdites ordonnances faites tant de nostre regne, que au parauant sur ce,qui touche & concerne le fait desdits hostelliers, & denrées par eux vendues: auons par ces presentes de noz certaine science,plaine puissance & autorité Royal statué & ordonné,statuons & ordonnons,voulons & nous plaist par loy,statut & ordonnance perpetuelz & irreuocables.

Que tous & chacuns les Baillifz,seneschaux,preuostz,chastellains,viguiers,iuges et autres noz iusticiers et officiers ou leurs lieutenans,& pareillement les Iuges & officiers des seigneurs ayans iustice & iurisdition ordinaire: appelez auecq' eux chacun en leur destroit & iurisdition cinq ou six des plus notables,

notables,& plus apparens perſonnaiges de loyauté & experiã-ce aymans leur honneur & cõſcience,tauxeront de troys moys en troys moys:& mettron pris raiſonnable à tous viures.

Comme au pain blanc,bis,& noir,à tant d'onces.

Vin,à la pinte de toutes couleurs,ſoit du creu du pays,ou d'ailleurs, qui ſe vendra ſur le lieu.

Bœuf,mouton,& veau,pourceau frais,à la liure,ou à la grandeur de la piece,& ſelon l'endroit qu'elle ſera.

Cheureaux,aigneaux,couchõs,oyes,oyſons,chappons,poules, poulets & pingeons.

Lard,Formaige,& chandelle au poix.

Foin,gerbées,& paille,à petits boitteaux,& à poix.

Auoine,à picotins.

Fagots & buſches,à nombre.

Huile,verdius, vinaigre, & moutarde,à meſure.

Succre , & toute autre eſpicerie,à poix.

Poiſçons fraiz & ſalez à pieces, & par meſure.

Oeufz,à nombre.

Beurre,à poix.

Hortolaiges,legumaiges,& autres choſes requiſes & neceſſaires aux paſſans & repaſſans par leſdites hoſtelleries.

Leſquelz poix et meſures marqués de la marque publique,des lieux pour obuier à tous abus.

Et iureront ſolennellement leſdits Iuges,& ceux qu'ilz appelleront auecq eux,de bien & loyaument en leurs conſciẽces taxer les choſes deſſuſdites , au pris que communéement ilz ſe vendent aux marchez des lieux , ou ſe fera ladite taxe, ſi marché y ha : ſinon des lieux plus prochains : ou il aura marché. Ayans auſsi eſgard à l'abondance ou rarité deſdits viures & denrées:qui ſera pour lors au pays:de ſorte , que les hoſtes ſe puiſſent ſauuer,& honeſtement & raiſonnablement gaigner.Et auſsi que les paſſans,repaſſans & ſeiournans ſoyent indeüement foulez & greuez.

Et ne prendront leſdits Iuges pour faire leſdits taux,pris aucune choſe des hoſtelliers,cabaretiers & tauerniers , ſouz peine d'eſtre priuez de leurs offices.

Lequel taux qui ainſi ſera par eux fait , ilz mettrõt & redigeront par eſcrit.Et ſera chacun hoſtellier tenu en prendre vn double deüemẽt collatiõné & ſigné du Iuge ou de ſon greffier: pour icelluy mettre & appoſer en vn tableau à la porte de ſon

logis:autrement ne luy ſera payé aucune choſe par leſditz paſſans & repaſſans.

En defendant treſexpreſſemēt par ceſdites preſentes, à tous & chacuns deſditz hoſtelliers, tauerniers, & cabaretiers de noſtre Royaume, logeās & receuās en leurs maiſons & logis gēs de cheual ou de pied: paſſans & ſeiournās en quelque tēps que ce ſoit: qu'ilz n'ayent à vendre les denrées deſſus declarées & ſpecifiées, & autres neceſſaires pour perſonnes & cheuaux outre le taux & pris, qui y aura eſté mis & decerné par leſdits Iuges ordinaires, & ceux qu'ilz auront appellé auecq' eux.

Et que au demourant ilz ayent à boteler leur foin & paille au poix & grandeur qui leur ſera ordonné par iceux Iuges tenās en leurs maiſōs poix et meſures iuſtes et loyalles marquees par iceux Iuges de ladite marque publique, ou autre qu'ilz adviſeront: affin que leſditz paſſans, repaſſans & ſeiournās y puiſſent auoir leur recours, s'ilz ſont en doubte du vray poix & meſures. Auſquelz paſſans, repaſſans & ſeiournās nous enioignōs pareillement par ceſdites preſentes, de payer à celuy taux & pris, ce qu'ilz prendront deſdits hoſteliers, tauerniers & cabaretiers: ſoit à pris, nombre ou meſure & de plus, plus: & de moins moins.

Et au regard de la fourniture, & des draps, & linceux, nappes & ſeruiettes, auſsi de l'attache des cheuaux tāt pour diſnée que pour ſouppée: Nous defendons treſexpreſsément à iceux hoſtelliers de n'en prendre, fors que ce qu'il en doiuent auoir & prendre par noſtre ordonnance, fait à Bloys le xxxj. iour de Nouēbre, mil cinq cens dixneuf: confirmée par autre noſtre ordonnance faite à Chaſteaubruiant, le premier iour de Iuin, mil cinq cens trentedeux: qui eſt pour lit & paire de linceux ou draps blancs ſoyent vn ou pluſieurs couchās, cinq deniers tournois: & pour nappe, trois deniers tournois: & pour chacune ſeruiette, vn denier.

Sauf auſdits Iuges ordinaires, auecq' ceux qui ꝑ eux ſeront appellez de haucer ou baiſſer ledit taux, ſelō la qualité des lieux, ou ſerōt leſdites hoſtelleries: ainſi qu'ilz verront eſtre à faire.

Et quāt à l'attache du cheual, leſdits hoſtelliers aurōt vn denier pour diſnée: & deux deniers tour. pour ſoupée: ſuyuāt noſdites ordonnances: ſans ce qu'ilz puiſſent prendre ou exiger aucūe choſe pour la belle chere, ainſi qu'ilz ont fait par cy deuāt. Ce que treſexpreſsément nous leurs defendons: & à iceux paſſans, repaſſans & ſeiournans de n'en payer aucune choſe.

Et

Et d'autant qu'entre leſditz paſſans & hoſtelliers ſe pourroyēt ſouuēt mouuoir debatz,queſtions,& differens,ſoit pour ce que leſditz paſſans ne voudroyent payer ſelon ledit taux,ou que leſditz hoſtelliers voudroyent prendre & exiger d'auantage par contraintes & extorſions:Nous voulons que par leſdits Iuges ordinaires aux plaintes & dolcances,qui leur ſeront ſur ce faites,reſpectiuement par les vns ou par les autres,il ſoit adminiſtré aux parties prompte & ſommaire expedition de iuſtice,ſans forme ne figure de proces, la ſeule verité du fait regardée & cogneüe.

Et que leſditz paſſans & repaſſans pour la preuue & iuſtification des contraintes,exactions,& extorſions,qui leur ſeront faites par leſditz hoſtelliers,puiſsēt produyre à teſmonig ceux meſmes de leur famile,en defaut d'autres teſmoings pour y auoir tel eſgard que de raiſon.

Et ſeront tenuz leſditz Iuges garder de point en point,quāt à la punition & correction d'iceux hoſtelliers,tauerniers & cabaretiers delinquans & contreuenans à noſdites ordonnances, & defenſes telles que deſſus,les meſmes peines & amendes pecuniayres & corporelles,que nous auons indites par noſtre ordonnance,faite à ſainct Pris le dixſeptieſme iour d'Octobre, mil cinq cens quarante.

C'eſt aſauoir,que pour la premiere foys qu'ilz ſerōt trouuez auoir delinqué & contreuenu,ilz ſeront cōſtituez priſonniers, & tenuz en prinſon fermée & eſtroite par le temps de troys iours continuelz & conſecutifz,apres leſquelz ilz ſeront eslargiz en nous payant toutesfoys preallablement vingt ſolz Pariſis d'amende.

Et pour la ſeconde foys, ſeront tenuz priſonniers, comme deſſus par le temps de huit iours,& payeront quarāte ſolz Pariſis d'amende.

Et pour la troiſieſme ſeront condamnez à eſtre fuſtigez ou en autre peine corporelle,ſelō la qualité des perſonnes à la diſcretion de iuſtice:& en cent ſolz Pariſis d'amende.

La moytie deſquelles amendes nous voulons apartenir & eſtre baillée & diſtribuée aux reuelateurs et denōciateurs(ſans fraude ou malice)de leurs fautes,delits & contrauētions,ſelon & ainſi que le contient noſtredite ordonnance.

Et que au cas que noz Iuges & officiers , & autres des iuſtices inferieurs de noſtredit Royaume ſeroyent refuſans, dilayans,ou negligens de faire & exercer ce qu'il leur eſt mandé &

enioint,tant par icelle noſtre ordonnãce,que par la p̃ſente.Il ſoit permis à toutes perſonnes(& auſquelles deſapreſent nous permettõs)les en accuſer par deuãt leurs ſuperieurs: Leſquelz ſur ce leur imposeront telles & ſi groſſes peines & amẽdes,que ce puiſſe eſtre exemple à tous autres.

Dont & deſquelles amẽdes leſditz accuſateurs & denonciateurs(ſans fraude)auront,cõme dit eſt cy deſſus la moytié.

En enioignãt par ceſdites p̃ſentes auſditz baillifz,ſeneſchaux, preuoſtz,& autres noz iuges reſſortiſſans ſans moyen en noz cours de parlemẽt que chacũ endroit ſoy aye à s'informer le plus ſouuẽt qu'ilz pourront,ſi leſditz iuges ordinaires reſſortiſſans pardeuant eux,gardẽt et obſeruẽt loyaumẽt noſdites ordõnãces.Et cõtre ceux qu'ilz trouuerõt y auoir fait faute,procedẽt par ſuſpenſion de leurs offices,amẽdes arbitraires,& autremẽt,ainſi que le porte noſtredite ordonnance de ſaint Pris.

Et affin de ne riens omettre pour l'obſeruation inuiolable de noſdites ordonnances,Nous cõmettons & enioignons à noz amez & feaux les preſidẽs de noſdites cours de parlement,maiſtres des requeſtes de noſtre hoſtel:Cõſeilliers de noſtre grãd conſeil & eſdites cours,& conſequẽment à tous noz autres officiers qu'en allãt & venãt par pays ilz s'informẽt biẽ & deüement par les lieux ou ilz paſſeront des hoſtelliers,tauerniers, & cabaretiers qui n'obſerueront noſdites ordonãces ou icelles meſpriſeront. Et les informations que ſur ce ilz auront faites nous enuoyent incõtinent feablemẽt cloſes & séellées es mains de noſtre treſcher & feal Chancellier: Pour icelles veües en eſtre ordonné & pourueu ainſi qu'il appartiendra,& verrons eſtre à faire pour l'execution de noz vouloir & intention.

Si donnons en mandement par ces meſmes preſentes à tous noz ballifz, ſeneſchaux,preuoſtz,iuges,& autres noz iuſticiers & officiers,ou à leurs lieutenans & à chacun d'eux,ſi comme à luy appartiendra,que ceſdites preſentes ilz facent lire,publier, & enregiſtrer en leurs cours,iuriſditions & auditoires: & par tous autres lieux & endroit accouſtumez à faire cris & publications,affin que nul n'en puiſſe pretendre cauſe d'ignorance. Et icelles gardent obſeruent, & entretiennent,facent garder, obſeruer,& entretenir inuiolablement de point en point ſelon leur forme & teneur ſans les enfraindre,ne ſouffrir y contreuenir en aucune maniere:En faiſant deſditz infracteurs la punition telle qu'il appartiendra.

Et pource

Et pource que de ceſdites preſentes lon pourra auoir à beſongner en pluſieurs & diuers lieux: Nous voulons que au vidimus d'icelles fait ſouz séel Royal foy ſoit adiouſtée, comme au preſent original. Auquel en teſmoing de ce nous auons fait mettre noſtre séel. Donné à Folembray le vingtſieſme iour de Nouembre, l'an de grace mil cinq cens quarantesix. Et de noſtre regne le trentedeuxieſme. Ainſi ſigné ſur le reply, Par le Roy, De laubeſpine. Et séellé du grand séel ſur double queüe de cire iaune.

DE PAR LE ROY.

Noz amez & feaux: Nous vous enuoyõs l'ordonnance que nous auons preſentemẽt faite, pour pourueoir & donner ordre à l'exceſsif pris & taux volontaires que les Hoſtelliers, Tauerniers & Cabaretiers prennent, & exigent des paſſants, allants, & ſeiournãts, affin que telles indeües exactiõs pilleries & larrecins publiques ceſſent & n'ayent plus de lieu: Attendu meſmement qu'il a pleu à Dieu nous dõner auecq' la Paix vne bonne & fertille année abundante en tous biens. Par quoy nous vous mãdons, commandons & treſeſtroictemẽt enioignons entretenir, & faire entretenir, garder, & obſeruer inuiolablement le contenu en noſtredite ordonnance, ſans aller, ne ſouffrir aler, ne venir directement, ou indirectement au cõtraire en quelque maniere que ce ſoit, ſouz les peines indites par icelle reſpectiuemẽt tant auſdits Hoſtelliers, Tauerniers & Cabaretiers, que à noz iuges & officiers qui ſeront negligens de ſatisfaire à leur deuoir en ceſt endroit. En ſorte qu'il n'aduienne ce qui eſt aduenu des præcedentes ordonnances cy deuant faites & reiterées ſur ce meſme fait, leſquelles par la faute & negligence de noſditz iuges & officiers, qui deuoient auoir l'œil à l'obſeruation, ſont demourées nulles, & ſans effet à noſtre treſgrãd regret et deſplaiſir. Choſe que vous reduirez en voſtre memoyre, affin que à ceſte cy il ne s'y face ne commette vn tel erreur. Autrement nous en ferons faire telle demõſtration & punition, que tous autres pour l'aduenir y prendront exemple. Donné a Folembray, le vingtſixieſme iour de Nouẽbre, l'an mil cinq cens quarãte ſix. Ainſi ſigné, Frãçoys. Et au deſſouz, De laubeſpine. Et deſſus leſdites miſsiues eſtoit eſcrit: A noz amez & feaux les Preuoſt de Paris ou ſon lieutenãt, noz aduocat & procureur en ladite preuoſté.

Le ieudy neufuiesme de Decembre, iour de police audit àn mille cinq cens quarante six, les susdites lettres patentes en forme de Edit & misiues, ont esté leües & publiées en iugement & auditoire du Chastellet de Paris, seant monseigneur le Lieutenãt ciuil, qui (les aduocas & procureur du Roy en la preuosté de Paris ce requerans) ha ordonné es presences de plusieurs cõseilliers & aduocas, audit siege icelles estre registrées es registres de ladite police. Et en outre publiées auecq' le taux & pris qui se en fera à cry publicq' & son de trompe, par les carrefours de la ville & fauxbourgs de Paris, & par les preuostez & chastellenies estant en & au ressort de ladite preuosté de Paris.

TRACTATVS DE MAGISTRIS ARTIFICIORVM, ET monopolijs prohibitis.

Des maistres des mestiers,& des monopoles prohibez.

François *des publiées.* 1539.

Et pour passer les maistres des mestiers,ne feront aucunes disnées,banquetz,ne conuis,ny autres despenses quelconques, encores qu'on les voulsist faire volontairement, sur peine de cent solz Parisis d'amende,à prendre sur chacun,qui auroit assisté audit disner,& banquetz.

GLOSSA VNICA.

1 STATVIT Rex vtilitatis publicę causa,ne artifices in approbatione artificij & tyrocinij,cũ magistri fieri volunt,aliquod parent conuiuium,prãdium, aut cœnam alijs magistris artis,sub pœna centum solidorũ applicandorum fisco,quamuis tex.hoc non dicat:sed quia fiscũ læsit,qui contra eius prohibitionem fecit. & quia in hoc maximè excedebant operarij & opifices solẽnia peragentes conuiuia magistris artis.Et ipsi inebriati posteà eum ad magisterium recipiebant,ij erant tanquam Persarum milites,qui pane & aqua sæpius victitabant: tamen singulis annis inebriari permissum erat.Sic & his operarijs in singulis magistrorum conuiuijs,vt testatur Alex.lib. genial.iij.c.xj.de quibus potest dici quod Ouid.scribit.

Pœna fisco applicatur, & quare.

Ebrius incinctis Philyra conuiua capillus
Saltat,& imprudens vtitur arte meri.

Mensam tamen Cato maximè amicorum parentem atque procreatricẽ existimauit.At Pericles omnem cœnarum apparatum,& id genus beneficẽtiam facilè perpetuoq; cõtempsit,ac reiecit,vt tam longo tempore, quo in repub.est versatus,nunquam apud amicum cœnarit præterquàm Euriptolemo nuptias celebrante,& id quoq; eatenus, vt peractis libationibus mox abiret,teste Celio lib.xv.c.viij.etiam hodie prohibitum est conciliarijs , ne sumant prandium,aut cœnam cum clientibus,au cum procuratoribus & aduocatis litigantium,quando conuiuium expensis partium fieret,in rubr. *de la cour de Parlement.*arti.xvij.vnde olim non plures tribus coijsse conuiuas testatum annalibus est,quando nec plures initio creditas esse musas.relatũ Pausaniæ monumẽtis scimus Meleten,Mnemen,Aœden,hoc est,Meditationem,Memoriam.Cantilenã.Archestrati pœtæ etiã tale erat decretũ: cõuiuæ,aut tres,aut quatuor,aut non plures quinque sunto.aliâs manipulariũ & rapto viuentium conuentus fuerit,inde vulgò iactatum est septem conuiuium,nouem conuitium . Et in his conuiuijs senioribus velut ætate ve-

Mensa amicorum parens.

Pericles apud amicos nunquã cœnauit.

Tres tãtũm esse cõuiuæ debent.

Septem conuiuium nouem conuitium.

nerabilibus primi discubitus, et honoratior locus dari, ipsiq; sublata mensa primi assurgere cõsueuerãt, in imo verò cõuiuij dominus apud Romanos sedebat, quos Paris. etiãnũ imitantur, sed iste tex. conuiũ tollit, & conuiuas punit, etiam si tantũ assisterent non edentes: quia saturi iam comedere non valent: & per eos stat, quominus comedant, non per cibos quos hi magistri apparauerant: ideo istis est imputandum, l. in iure ciuili. ff. de reg. iur.

Dominus cõuiuij vbi sedere debeat & alij.

Quæro, quis teneatur ad hãc emendã? Respondeo. quilibet magister artificij, & vno soluente alij nõ liberantur: quia hîc dicit *chacun*, quilibet, est distributiua in singulos. l. hoc articulo. vbi Bar. ff. de hæred. insti. l. moschis. de iure fisci. Et quia plura facta sunt. l. si familia. ff. de iurisd. om. iudi. Si tamen cõsanguineus illius magistri adsit conuiuio, non gratia huius magisterij, non tenebitur ad hos centum solidos, quos imponit magistris illius artis non alijs. Is verò qui magister fieri vult, quæro an teneatur ad hãc mulctam centum solidorum quod videtur: quia contemnit, tamen quia cogi potest ab alijs magistris: quia aliâs hunc non reciperent: ideo recipientes tantùm conuiuia, & non dantes tenentur: quia velle non creditur, qui obsequitur imperio domini. l. velle. ff. de reg. iur. nisi dãs prohibitione facta à magistris conuiuium fecerit: quia etiã volũtarium hic conuiuiũ prohibetur. ibi *encores qu'on le voulsist faire volontairement*, & inferius dicetur hos enim excusandos, etiam si vellent donationes aliquas facere vxoribus magistrorum, non possunt: quia hîc omnes expensas prohibet. Alioqui mulieres ipsæ harpiæ spoliarent hos operarios, antequàm ad ministerium reciperentur, sicut quædã mulieres hodie spoliant viros, & isti magistri committunt crimen concussionis, de quo in l. j. & ij. ff. de concussio. & hoc nominatim docet Archidia. in c. de quibusdam. xxxvij. distin.

Quilibet magister ad emẽdam tenetur.

Donare non possunt volentes magistri fieri vxoribus magistrorum.

Idem.

Articulus secũdus.

Et sans faire autre despense, ne prendre aucun salaire par les maistres du mestier, voulons qu'ilz soyent tenus receuoir à maistrise celuy, qui les en requerra, incontinent apres qu'il aura bien & deüement fait son chef dœuure, & qu'il leur sera apparu qu'il est suffisant.

GLOSSA VNICA:

ET QVIA artificiorum magistri, si nihil recipiebant, recusabant fortè, vel differebant aliquem in magistrum recipere 1
ideo statuit vt teneantur eos recipere, simulatq; requisiti fuerint, & sufficientes eos repererint. † Hæc requisitio fieri ab 2
his, qui promoueri volunt, poterit coram duobus notarijs, vel coram vno notario & duobus testibus, qui si recusantes fuerint, adire iudicem debent, & requirere eum, vt percipiat his magistris ad ista obseruandum: & hoc iudex facere debet. ergo in hoc tex. sequentia requiruntur.

Requisitio quomodo fieri debeat.

Primò, quòd didiscerit suũ artificiũ: quia prius nõ debet esse magister quã 3
discipulus. c. sic viue. & seq. xvj. q. j. nec in magistrum debet assumi, qui formã discipuli nõ assumpsit. c. cũ in magistrũ. & c. officij. de elec. † Sed quanto 4
tẽpore addiscẽs esse debeat? Respon. tex. in d. c. sic viue. dicens multo tẽpore disce, & illud tẽpus nõ est taxatũ, ob id semel, atq; tyrocinium suum fecerit,

Quanto tẽpore discere debet.

& nouerit

& nouerit artem, debet recipi vt hic. nam ingenium interdū etiam supplet tempus in studentibus. gl. in c. cum ex literis. de restitu. in integrum. & in l. vnicuique. C. de proxi. sacro. scrinio. lib. xij. & magister discipulo suo doctior esse debet. c. relatum. xxxvij. distinction. Ideo pro ingenij sui acumine hoc discuti debet arbitrio magistrorum artis, argumen. l. Stichus. ff. de legatis tertio.

5 Secundò requiritur, quod tyrocinium suum fecerit, ibi, *apres qu'il aura fait son chef dœuure*, ex hoc ergo opere cognoscetur, an debeat magisterium assumere: quia vulgo dici solet: opus laudat magistrum. §. cumq; Deo propitio. in procæ. insti. & §. sancimus. in authen. de mona. colla. j.

6 Tertiò requiritur, quòd opus istud sit bene, & conuenienter factum, nō dicit excellēter factum, sed sufficit, quòd debite factum sit. Nam est initium operis, ideo excellere non potest, sed peritia opificis ex hoc cognoscetur, an sciat regulas artis, & si ex hoc artificio dignoscatur habere regulas artis, recipi debet. Nam mediocris scientia sufficit: quia pauci excellentes reperiuntur. cap. venerabilis. de præbend. & inter artifices est lata differentia. l. inter. ff. de solutio. *Caput operis faciendū nō tamen excellenter.*

7 Quartò requiritur, quòd hoc artis initium & opus approbatum sit à magistris artis, alioqui non fit ante approbationem magister. l. si quis. C. de professo. & medic. lib. x. *Approbatū debet esse tyrocinium.*

8 Vtile est magistrum fieri. Nam posteà libri eorum postquā ipsi approbati sunt & iurauerint, faciēt semiplenam probationem in concernentibus artem: secus si propria authoritate ante approbationem & magisterium assumptum, conscriberent, teste Bartol. in l. nuda. col. vlti. ff. de donatio. & Panor. in c. ij. nu. 11. de fide instrumen. Et si mercator habeat librum rasum in vno loco, an in alijs probet, consuluit Paul. Castren. consi. cccxiij. omisso primo. in ij. volumi. *Liber approbatorū facit semiplenam probationē.*

9 Item poterit hic magister factus officinam solus habere, & publicè, vbi anteà non posset in ciuitatibus iuratis operari solus: quia interest reipubli. vt sint aliqui periti, ad quos ciues & alij recurrere possint: qui nec fallāt, nec fallantur. l. j. & ij. de ponderato. & auri illator. lib. x. † Alias vtilitates inuenies per doct. in l. j. C. de excusatio. artific. lib. x. vbi appellatione artificum non veniunt doctores, nec iurium professores: qui sacrosancti sunt sicut eorum scientia. l. j. §. est autem. ff. de varijs & extraordi. cogni. l. magistros. C. de professo. lib. x. Ergo sub nomine, *maistres des mestiers*, non continebuntur: quamuis Constan. contrariū dicat: sed agebat causam suam: quia fuerat à doctor. recusatus vt ipse asserit hìc, ob id ei tanquā suspecto non est credendū: sed non possum mihi persuadere, quòd hoc verbo, *maistres des mestiers*, veniant iurium doctores. † Et cōtra eum facit cle. vlti. de magist. quæ prohibet ne præficiendi ad doctoratum expendant vltra tria milia Turon. Argenteorum: ergo illam summam expendere Papa permittit, quæ ascēdit vsq; ad cētum quinquaginta libras turon. & sic doc. nō tenentur gratis recipere aliquem ad doctoratum, sicut magistri artis. alibi dicam fusius. *Approbati officinā habere possunt* *Artificum nomine doctores non veniunt.* *Expensæ quæ in doctoratu fieri possunt.*

10 (at "fallantur") — 11 (at "niant iurium")

12 Item postquam approbati sunt tanquam periti iudicio istorum peritorū, posteà si controuersum sit aliquid, quod illam ad artem spectet, relinquetur & stabitur eorum arbitrio, nō autem addiscentium per text. in l. si chorus. ff. *Arbitrio magistrorum statur.*

de leg.iij.gl.in §.preterea.de rerum diui.in insti.si tamen iurauerint.l.hac edi ctali.§.bis illud.C.de secund.nup.

Plures magistri an debeãt adesse ad actũ probandum.

Dubitant doc.an plures adhibendi sint magistri periti,ad iudicandũ super arte aliqua ipsorũ & actu eos tãgente.Respondent,ꝙ in loco vbi facilè inueniri plures possunt,saltem duo adhiberi debent: alioqui vnus sufficiet, per tex.in §.quod autem.in versi.neq; ibi.aut etiã vno,si vnum solum ciuitas habeat.in authẽ.de non alienã.reb.eccle.colla.ij.Bart.in proœ.ff. & l.j.in prin.ff.de ventre inspi.Alex.& alij in l.j.§.fi.ff.de verbo.obli.Panor.& Deci. in c.proposuisti.de prob.vbi limitãt. plura scripsi in interpreta.l.vnice.in gl. subtilitatem.C.de sen.quæ pro eo quod interest profer. 13

Partes peritos eligunt.

Et partes poterunt eligere istos peritos.Sed ipsis discordantibus iudex,vt docet Bar.in d.l.j.Panor.& alij.in d.c.proposuisti.& in c.tenor.& c.lator. de re indi.† Et quãuis doct.dicant sententiam latam de peritorum consilio retractari posse, etiam post tempus ad appellandum per restitutionem in integrum,tamen in Francia non succurritur nisi per appellationem,vt scripsi in proœ.ordinatio.in gl.v.& dicam in tracta.de appel.in iij.Tomo. 14 15

Sentẽtia peritorum cõsilio lata non retractatur in Francia, sed appellãdum est.

Articulus tertius.

Lequel toutesfois nous declairons inhabile & incapable de la maistrise au cas qu'il auroit faite autre despence, que celle de son chef dœuure pour paruenir à ladite maistrise,& en voulons estre priué & debouté par noz Iuges ordinaires des lieux ausquelz la cognoissance en appartient.

GLOSSA VNICA.

Creatus magister cõtra hãc constitutionem nõ gaudet priuilegijs artis.

SVPERIVS prohibuit,ne isti volentes magistri fieri artificij aliquas expensas faciãt:nec in conuiuijs,nec in donis aut alias:& vt melius seruetur,pœnam statuit:videlicet quod si alias expensas fecerint,declarantur inhabiles,& incapaces dicti magisterij.Ideo nõ poterit tãquã magister in ciuitate operari,nec officinã seu tabernam habere,in qua operetur:quia est inhabilis, & incapax. Et quamuis fuerit creatus magister corruptè,tamen non gaudebit priuilegijs artis,tum quod incapax & inhabilis fiat. Et quòd promotus corruptis magistris non debet gaudere priuilegijs magistrorũ probat l.vna. C.de Athletis.lib.x.Archi.in c.de quibusdam.xxxvij.dist.

Emens officium non gaudet priuilegijs officij.

Nam emens officium nõ debet priuilegijs officij gaudere:quia Simoniacus & ambitiosus est l.vniuersi.C.de legatio.libro decimo.gl.in l. secunda. de murilegul.lib.xj.& hodie plures sunt,qui non gauderent, si hoc mordicus seruaretur.

Idem.

Articulus quartus.

Nous defendons à tous lesditz maistres,ensemble aux compaignons & seruiteurs de tous mestiers de faire aucunes congregations,ou assemblées grandes,ou petites,ne pour quelque cause & occasion que ce soit.

glossa

GLOSSA I.

ET QVIA in his conuiuijs congregātur magiſtri, & taxāt ſuas merces,ob id prohibuit conuiuia: verùm quia alio modo potuerant congregari,ob id omnes & ſingulas congregationes inhibet,ne magiſtri,vel eorum famuli aliquo modo congregentur.

Congregationes omnes ſunt prohibitæ ſine ſuperioris authoritate.

Congregationes ergo non debent fieri ſine ſuperioris licentia, per text. ex quo elicit ibi Iacob.Rebuf.in l.j.in fi.C.de Claſsicis.lib.xj.Niſi cauſa con fraternitatum,& ad conſeruationem ſui.l.fi.ff.de cura.bo.dand . Et per hoc fuerunt confratriæ prohibitæ:iuſtè necne ex effectu apparet.tamē bonum non eſt tollendum propter malum contingens,ſed malum puniēdum, nec ex hoc quod aliquando mala fiunt in eccleſijs,tollendæ ſunt eccleſiæ , ſed facientes mala ſunt puniendi,alioqui feneſtræ eſſent tollendæ: quia homines per eas ſe quandoq; præcipitant.c.de occidendis.xxiij.q.v.dicetur inferius in tracta.de confratr.

Et ne faire aucuns monopoles,& n'auoir,ou prendre aucunes intelligences, les vns auecq' les autres,du fait de leur meſtier.

GLOSSA II.

1 IMPERATOR etiā prohibuit monopolium in ti.de mo nopol.C.Et hodie etiam illuſtriſſimus Imperator Carolus quintus inter ordinatio.Bruxellis publicatas his verbis. *Item pour obuier aux dommaiges procedās des monopoles,& cōtratz illicites dont pluſieurs marchans,& gēs de meſtier vſent en noſditz pays , au preiudice d'autres bons & loyaux marchans,& gēs de meſtier,& de toute la choſe publique:Nous auōs ordonné & ſtatué,ordonnons & ſtatuons, que nulz marchans, ou homme de meſtier , ou autre ſauant ce faire contract, paction ou appointemēt ſentant monopole,ou preiudiciable à la choſe publique:ſi comme d'acheter toute la marchandiſe d'vne ſorte,pour la garder ſouz luy , & apres la vendre à pris exceſsif,& autre ſemblables ſur peine de cōfiſcation des biens,& marchandiſes ainſi achetées , & par deſſus ce de correction arbitraire defendons à toutes villes & cōmunauté es colleges des marchans cōſulz & ſuppoſtz corps de meſtiers,ou confrairie,& tous autres de faire aucuns ſtatutz, ordōnances,ou editz ſentās monopoles,ou preiudiciables à la choſe publique,en taxāt & aboliſſant tous ſemblables,qui par cy deuant ont eſté faitz comme nulz, & de nulle valleur,non obſtant quelque confirmation generale,ou ſpeciale ſur ce obtenue,&c.*

Conſtitu.Carol.v.de monopolijs.

2 †Statuit ergo Imperator ille Carolus, vt nullus pactiones in præiudicium reipub.vel monopolium ſentientes faciat ſub pœna confiſcationis bonorum corporaliſque pœnæ arbitrio iudicicis imponendæ,ibi, *de correction arbitraire*.tex.in c.quod ſicut.§.fin.de elect.Item defendit ciuitatibus, vniuerſitatibus quoq; ac omnibus ne ſtatuta monopoliū ſapiētia,aut cōtra publicā vtilitatē faciant,condant,irritaque annullent , & incidant : eaque

Prohibet monopolia & pactiones monopolium ſentiētes.

3 Imperator nulla & irrita declarat.† Iſta conſtitutio æqua eſt & iuſta ex viſceribus.l.vnicæ.C.de monop.extrac.& vt melius intelligatur,& d.l . vnica. notanda ſunt ſequētia.Primò ne ſub incerto vagetur, dicitur monopolium ἀπὸ τοῦ μόνος καὶ πωλέω , quod eſt vendo , licet glo. & doct . aliter dicant

Monopoliū vnde dictum.

in rubri.C de monopol.Nam πωλέω, vendo ſignificat.πωλή venditionē, inde βιβλιοπώλη librorū dicitur venditor.Nec poteſt diduci à μόνος, & πόλις ciuitas:quia idem eſſet dicere monopolis,quaſi vna ciuitas.Ideo quidā à πολέομαι diducūt,ſed vtcūq; ſit,ego ſequar quæ ſuprà ſcripſi. nā monopolium diductum à πωλέω cum ω,ſcribitur,ſi à πόλη cum ο,& Budæ.in commētar. linguæ Græcè ſcripſit cum ω,ergo à πωλέω non à πόλις diducitur.

Monopoliū quid.

Vnde monopolium eſt conuentio plurium mercatorū bono obuians 4 publico,vt docet Feli.in c.accedentes.col.j.de præſcriptio. Eſt enim contra rationem naturalem:quia pręcludit viam benefaciēdi proximo,& Prouerb. iij.ſcribitur,noli prohibere benefacere eum,qui poteſt:ſed ſi vales ipſe bene fac.etiam eſt contra vtilitatem publicam,& in perniciē totius corporis myſtici.

Quomodo monopolium cōmittatur.

Quomodo monopolium committatur?Reſpon. varijs modis, quos me- 5 lius mercatores peſsimi ſciunt:ſed tunc dicitur quando illicitæ pactiones cō currunt,aut paciſcuntur,vt ſpecies diuerſorū corporū negotiationis non minoris quā inter ſe ſtatuerint,venundentur.d.l.vna. §.j.C.de monopol.& iſta eſt communis inter artifices praxis.Nā videre eſt,quòd omnes calligarij ſinguliq; calcearij,omnésq; alij opifices & artifices ſunt eiuſdem pretij : & hoc eſt,quia ſic conuenerunt.Et ſic etiam ſtatuitur in conſuetudi. Britan . editis anno 1404.die duodecima Februarij.

Cōſpirantes monopolium cōmittunt.

Secundò committere dicuntur monopolium homines, qui congregati 6 inter ſe conſpirant,& impediunt,ne aliquis deponat in tali cauſa:quæ fortè concernit dominium talis loci,ciuē aut alium,vt docet Guido Papæ conſi. ccxj.iuxta materiā.col.j.plus dicens non ſolùm fieri monopolium in caſibus in d.l.conſcriptis,verùm etiam in qualibet alia illicita congregatione al legat Archiadia.in c.conſtitutionem.de verborum ſignifica.in ſexto.ac Innocen.in c.ij.de ſchiſma.

In negotiationibus monopolium cōmittitur.

Tertiò ſi quis conetur impedire,ne aliquis exerceat negotiationem vini, 7 aut alterius rei præter eum,etiā ſi in vim reſcripti Regij:quia illud reſcriptū non valet,quinimò etiam illud impetrans in monopoliū incidit.d.l. vna . Et ita docet Conrad.in tract.de contractib.q.lj.circa fin.

Cōuentio vt non differatur frumentum donec talis vendiderit ſuum, eſt reprobata.

Quartò nō minus incidunt in hanc legē,qui conueniūt ꝙ homines talis 8 municipij nō deferāt frumētum in mercatū proximū,vt dominus illius loci vendat ſuū,vel vt homines illius loci prius ſuum vēdant,hoc eſt enim perniciosum reipubl.quia viliori pretio vēderetur,quādo frumenti eſſet ibidē abundātia,teſte Soc.cōſi.cclxxij.nō proſequēdo.col.iij.ver.iiij.principaliter, in ij.vol.vel quod vinum alienum non vendatur.

In agris non colendis cōmittitur monopolium.

Quartò ſi ruſticani,vel alij ciues conuenerint,quòd ciui habenti poſſeſ- 9 ſiones ruri nullum præſtabitur auxilium,nec aliquis laborabit in poſſeſsionibus illius:tunc dicetur monopolium.Imò Alber.in rubr. huius titul. dicit quod ad euitandum pœnam huius tituli,vniuerſitas ruſticorum ſtatuerat, quod nullus daret damnum tali ciui,nec poſſeſſionibus ſuis, volentes intel ligere,quòd nullus coleret ſuas poſſeſſiones:ideo dicit tales puniendos, & cognoſci hoc poſſe ab effectu:quia ſi nemo velit colere eorū prædia, idq; ſine cauſa,præſumitur illicita quædam inter illos pactio:quia in dubio quilibet lucrari vult.

Sextò

10 Sextò si artifices inter se paciscantur, ne quisquàm eorum in illa arte instruat alios, nisi sit filius, vel nepos eorum: vt sic ipsi soli commodum consequantur, monopolium est, teste Conrado, vbi suprà, & Azo in summa huius tituli: & interdum hoc statuerant impressores, vt fuit in senatu Paris. allegatum. vide Bar. in l. fi. col. iiij. versi. quæro super quibus. ff. de colleg. illic. Ias. consi. cxxij. col. ij. & seq. in iiij. volu.

Cōuenire ne quis alios in illa arte instruat sapit monopoliū.

11 Septimò, si inter se cōueniāt artifices, quòd nō recipiēt aliquē adiscētem, nisi immēsum det pretium singulis annis, & quòd nō ostendent ei nisi remaneat per tres annos, id quod possent per vnum annū ostendere: hoc etiā sapit monopolium, & tales magistri pro cōpensatione statuti, laqueo essent suspēdendi: quia hoc est reipub. valde perniciosum, tam in præcedēti quàm in hoc casu: quia hoc faciendo posset amitti artificium, vel illi qui illud sciūt possent cogere mercatores, & alios ad immensum pretium pro eorū labore, quod fieri non debet.

Nō recipere addiscētem vel ei non ostēdere sapit monopolium.

12 Octauò, si ciues cōueniant, quòd officinæ, & stationes tali pretio, & non minori locabuntur, illicita est pactio, & monopolica, vt docet glo. in d. l. j. & Conrad. vbi suprà addens idem dicendū, si locatores equorum similiter cōueniant, quòd non locabunt equos nisi tali pretio. Et in hanc legē incidūt ciues, ad quos Senatus pro iuridicis conuētibus accedit, si cōueniant vt augeatur in immensum domorum pensio, & victualium. & idē quādo scholastici causa pestis fugiunt ad aliquam ciuitatem, & ita ipsi vendunt immenso pretio, & iudices super hoc cogere deberent suos subditos, ne pretium rerum augeretur, vel saltem modicè.

Cōuenire vt domus locētur magno pretio, vel rei pretium augeatur

Causa pestis vel alia sapit monopolium.

13 Nonò si mercatores cōueniant, ne alius deferat frumentū, vel vinum, seu alia venalia: donec ipsi vendiderint, vel quod naues aliorū impediātur, & retineātur: & illi in legē Iuliā de annona etiā incidūt, per quā legē pœna viginti aureorū puniuntur. Nā interim illi qui habent frumēta, vel alia victualia carius vendent vt docet Conrad. in d. tract. de contract. q. lxv. in fi.

In deferēda annona committitur monopolium.

14 Decimò, qui dat arras in emptionem omnium aromatū ciuitatis, vt ipse posteà solus carius vendat, cùm præsciuerit naues adducentes species aromatum submersas aut victualium, dicitur facere monopolium, & potest cogi tempore caristiæ, vt vendat etiā minus iusto pretio. l. ij. §. cùm in eadem. ff. ad legem Rhod. de iactu. idem vult Conrad. vbi suprà quando quis emit totum frumentum, vt alij ex eo emāt, vt habetur hîc in ordinat. Imperatoris quod sæpius fit.

Dans arras vt solus vēdat monopol. committit.

15 Vndecimò, in omnibus casibus prædictis ista procedūt, quando plures sic paciscūtur: si verò vnus tantū promittat nō vendere pannos, nō dicetur monopolium: quia alij po terunt deferre, & vendere: nec erit detrimento reipublicę propter vnū. Secus si propter plures, sumēdo argumentū à cōtrario, quod est validū in iure. l. j. ff. de of. eius. & ita cōsuluit Bal. cōsi. cccxlv. Titius locauit. in j. vol. nisi ille mercator æquipolleret pluribus. arg. l. nō tantùm. ff. de excusa. tut. & in §. item tria. illo titul. in insti. vbi doct.

Monopolium à pluribus fit nō ab vno solo.

16 Duodecimò, si mercatores nemorum inuicem vel alij cōueniant, quod non ement iugerum, seu arpentum lignorum, vel alias merces, nisi tali pretio: hoc monopolium est, quòd Rex prohibet in titul. *des eaux et forestz*, ordina. vij. articu. xiij. & in titul. *des ordonances des generaux*. articul. xvij.

Conuentio mercatorum vt non emant nisi tali pretio improba est.

hoc enim cedit in diminutionem pensionis Regis,& iuris. Et si conueniant mercatores, quod de locationibus *et fermes du Roy*, non dabunt nisi tale pretium, tunc incidunt in monopolium,& puniri debent vt inibi notatum est.

Statutũ vt subditi teneantur ire ad molendinũ vel furnum domini & nõ ad aliud est prohibitum.

Decimotertiò statutum, si disponat quòd nullus subditus ire possit ad aliud molendinum, vel furnum, quàm comitis, vel domini: quia respicit cõmodum priuatum domini,& tollit bonũ publicum,& libertatem subditorũ non valet: vt consuluit Soci. consi. cclxxij. non prosequẽdo. col. iij. versi. quarto principaliter. in ij. vol.& si Comes, vel Baro, seu alius tale faciat statutum, debent se opponere rustici, vel illi quorum interest: seu appellare ab illo abusiuo statuto ad curiam, quæ ista solet reformare statuta. 17

Opus cœptũ vt per aliũ nõ compleatur sapit monopolium.

Decimoquartò ædificiorum artifices, vel ἐργολάβοι, aliorũq; diuersorum operũ professores,& balneatores penitus arceãtur pacta inter se inire, vt ne quis quod alteri commissum sit, opus impleat, aut iniunctam alteri solicitudinem alter intercipiat: data licentia vnicuiq; ab altero inchoatum,& derelictum opus, per alterum sine aliquo timore dispẽdij implere, omniaq; huiusmodi facinora denunciãdi sine vlla formidine:& sine iudiciarijs sumptibus. d.l. vna. † Ἐργολάβοι dicuntur paciscẽtes, ne opera ab alijs inchoata alius perficiat. ἐργολαβέω operã loco, opus faciendum conduco, rem perficiendam suscipio. Inde ἐργολάβοι dicuntur operum susceptores, teste Alciat. in titu. de præpo. labo. lib. xij.& Budę. in cõmenta. linguæ Græcè ait esse Sycophantas,& quadruplatores quæstui delationes habentes, qui cõpendia sua comparãt & cõsectãtur ex alijs dispendijs,& calamitatibus ἀπὸ ἔργο, id est opere, καὶ λαμβάνω, accipio, quasi opus suscipio. ἐργολάβος operarius, operis susceptor: & quãdo aliquis suscipiebat opus faciendum, si ille nõ poterat cõplere, vel nolebat, tũc nullus inueniebatur, qui id vellet preficere, hodie cogũtur etiã per carcerem: vt interdum vidi. 18

Ergolabi qui dicãtur. 19

priuilegium & cõsuetudo vt in tali loco vendatur valet.

Quæro an valeat consuetudo, in contrarium videtur valere. nam alicui potest competere ius, seu aliquibus hominibus loci: vt alibi quàm in illo loco vendantur victualia, vel vt nõ coquantur nisi in tali furno,& statutũ seu cõsuetudo, vel priuilegiũ valet. c. significante. de appel. Respõ. hoc priuilegio concedi posse,& valet cõsuetudo: vt quidã in tali loco vẽdãt carnes nõ alij: sed conuentiones non valent,& per hoc nõ fit præiudicium vtilitati publicæ: quia tales tenentur vendere iusto pretio,& ad hoc sunt obligati sicut Tholosæ laniones. 20

Mercatus cur constituantur.

Et hoc procedit etiam in rebus,& personis: secus si ad certum locũ facultas vẽdẽdi restringatur. Inn.& Pã. in d.c. significãte. in fi. vnde videmus mercatus sic cõstitui per principẽ certo loco & die: vnde poterit ea die alio fieri. hoc enim solet princeps cõcedere ratione cõfusionis tollẽdæ, ne hoĩes in incerto cõstituãtur,& nesciãt quo debeãt ire ad vendẽdũ & emẽdum: ob id princeps constituit locũ & diem ad releuamen laborũ,& ad vtilitatem reipublicæ, vt in certo loco vendantur res,& ab omnibus. l. vna. C. de nũdinis. 21

Pœnæ fauẽtium monopolia.

Quæro quæ sit pœna istorum monopolia faciẽtium? Respõ. multiplex. Primò exilio perpetuo condemnari debẽt, dicta l. vna. ibi perpetuitate damnetur exilij: nec istam pœnam potest alius remittere, quàm princeps, vel suprema curia. 22

Secundò bona illorum omnia confiscantur ibi, bonis proprijs spoliatus.

Tertiò si detrimentum vel concitatio euenerit,aut seditio, debent capitali supplicio puniri,vel saltem fustibus cædi,in d.ordinatio.Carol.ibi & *correction*.& in l.capitalium.§.solent.ff.de pœnis.ac in l.vna.C.de seditio . vnde Rex Franciæ in tit.*des blez*.ordi.vj.in fi.prohibet monopolia,maximè super frumento sub pœna confiscationis corporis,& bonorum,vt ibidem videre licet:quia ad famem & perniciem multorum pertinet.

Quartò primates illius artificij puniri debent quadraginta libris auri,dicta l.vna.in fine.

Quintò,iudices,qui dissimulatione,vel aliàs vitio corrupti prædicta monopolia permiserint,& non punierint, quinquaginta librarum auri pœna mulctantur.in d.l.vna.in fine.

Vltimò,priuari debent magistratus suo officio,si ista seruare nõ fecerint. Ita est in hac constitutione,ibi,*sur peine de priuation de leurs offices*:quia peccantem contra consulta cælestia cum officio suo non solùm detrimentum famæ:sed etiam patrimoniorum damna comitentur. l.ne quis.C. de offi. rector.Prouinc.Alibi congerã pœnas iudicum,& magistratuum negligẽtiũ.

Sur peine de confiscations de corps & de biens.

GLOSSA VLTIMA.

Idem scribitur in rubri.*des bledz*,arti.vj.& in titu. *de ne garder les corps mortz*.vbi scipsi.

ETenioignons à tous noz officiers,de faire bien & estroictement garder ce que dessus,contre lesditz maistres & compaignons,sur peine de priuation de leurs offices.Si donnons en mandement par cesdites presentes,à noz amez & feaux,les gẽs de noz cours de Parlemẽt à Paris,Tholouse,Bourdeaux,Dion,Rouen,Dauphiné & Prouence,noz iusticiers & officiers,& tous autres qu'il appartiẽdra,que nosdites presentes ordonnances ilz facẽt lire,publier & enregistrer,icelles gardẽt, entretiennent & obseruẽt,facẽt garder,entretenir et obseruer de point en point selon leur forme & teneur , sans faire ne souffrir aucune chose estre faite au contrarire:car tel est nostre plaisir.Donné à Villiers costerestz,au moys d'Aoust,lan de grace mil cinq cens trẽteneuf:& de nostre regne le vingtcinquiesme. Ainsi signé , Françoys. Acosté,visa:Et au dessouz,

Par le Roy. Breton.Et séellé du grand séel du Roy en cire verd,pendant à laqs de soye.

Lecta, publicata & registrata Parisijs,in parlamento sexta die Septembris,anno domini millesimo quingentesimo tricesimonono. Le. Berruyer.

TRACTATVS DE REGESTIS, SEV LIBRIS BAPTISMI, SEPVLTVRAE, ET ALIORVM ACTVVM.

Rubri. des Registres des baptesmes, sepultures, & autres actes.

Articulus primus.

François, *article lj. publiées.* 1539.

Aussi sera fait registre en forme de preuue des baptesmes.

GLOSSA I.

Veteres apud acta liberos profitebantur.

ISTA CONSTITVTIO ANTIQVIS 1
legibus conformis est.antiqui enim solebant liberos
sibi natos profiteri apud acta, addito die & consule
patre & matre,quò faciliùs ætas probari posset.l.j.C.
si minor se maior.dixer.† Et istæ scripturæ natiuita- 2
tis vocantur natales.l.neque natales.& l.non episto-
lis.C.de probatio.l.pronũciatum.§.fi.ff.de verborum
significatio.vbi abundè scripsi.

Natales quid.

Professio quid.

Ista etiam descriptio,professio vocatur,quamuis etiam aliò tẽdat profes- 3
sio.l.non nudis.C.de probat.Budę.in annotatio.ad Pandectas,vbi dicit pro-
fiteri nihil aliud esse,quàm publicè & apud acta aliquid vltro denunciare,
quod vulgò insinuare vocant.

Item legimus Marc.Philosophũ statuisse Romæ quoruncunque ciuium 4
liberos natos profiteri apud præfectos ærarij Saturni,in prouincijs verò a-
pud tabularios publicos,quos ad hanc rẽ instituerat,teste Capito. Et Impe-
rator Titus Anto.rescripsit non lædi statum liberorum ob tenorem instru-
menti malè concepti.l.Imperator.j.ff.de statu homi.& in euange.Luc.ij.c.

Et cùm diuersæ professiones proferuntur,non debet stari ei quæ noce- 5
at:sed causa cognita veritatem excuti oportet.Et ex eo potissimum annos
computari,ex quo præcipuam fidem in ea re constare credibilius videtur.
l.cùm de ætate.ff.de probation.

In Helespõto homines post sexaginta annos necabant.

Hæc lex in Helesponto dura esset,in qua regione excedentes sexaginta 6
annos,ne fortiorum virorum cibaria consumerent,necabant,teste Alex. li.
Genial.iij.c.ij.sed pro hoc tex.facit.c.nomẽ.ij.q.j.vbi glo.& Io.Hugo in tra.
de off.quatuor prælato.rub.de quatuor matricu.curati dicit,†Curatum de- 7
bere quatuor matriculas(sic vocat)obtinere.Primam pro baptizatis.Secun-
dam,pro decedentibus:Tertiam pro contrahentibus,& puto quod velit in
telligere de cõtrahẽtibus scilicet matrimonium. Nã si per hostiles incursus,
aut incendia subditi dispergantur ipsos curatus tempore quietis & pacis re-
colligere poterit:ac ipsis testimonium per literas proprio sigillo parrochiæ
signatas,de fide & matrimonio dare,de quibus literis habetur in c.nõ opor
tet.de consecratio.dis.

Curatusquatuor matriculashabeat

Quartam matriculã conscribet de illis,quibus subuenit de bonis ecclesiæ 8
tempore famis,& necessitatis,vt tempore fertilitatis ea repetere possit, &

indemnis

indẽnis reddatur ecclesia. Et ita d.Hug.in tract.præfato.de off.quatuor prę-
lator.sed pauci hodie curati succurrunt suis parrochianis, vt tenentur, vel si
succurrant, obligatorijs vti solent instrumentis.
8 Ego puto sufficere curato, vt faciat vnum librum, vel ad summum duos, *Librum vnum oportet vt curatus conficiat & qua forma.*
in primo diaria, id est quæ quotidie eueniũt cõscribat: & ex illo libro alium
9 quotidie cõficiet, & principio illius libri secũdi scribet ita. †Liber seu regestũ
curati sancti Seuerini Paris. pro anno Dom. 1550. factũ per me Ioannẽ Rufi
num curatum seu subcuratum, aut vicariũ sancti Seuerini. In primis fuit ba-
ptisatus filius Ioãnis Bidon: & eius susceptores fuerũt Petrus Terquin & Ro
gerius Bonnin, ac Catharina du Val, cui nomen indiderũt Petrus, & hoc an-
no. 1550. die prima Aprilis hora octaua matutina, in cuius solennitate bapti
smi aderant multi saltẽ talis & talis, vicini, & debet ponere notabiles tres vel
10 quatuor. Et posteà iste liber seruiet ad probãdũ: vt hoc tex. dicitur. *en forme de prouue*. & sic plenè probabit, vt in fine statuitur: & hęc professio proderit *Liber curati de quo proderit.*
ad probandũ ætatem xxv. annorũ requisitam in dignitatibus & curatis, vel
xxx. in episcopatibus seu xxvii. per concordata. c. cùm in cunctis. de elect. &
in §. j. de nominatio. reg. in concorda.
11 Secundò, quia nemo debet promoueri ad ordines, saltem ad sacerdotiũ, *Aetas probari potest per regestũ*
nisi attigerit xxv. annum. cle. generalem. de ęta. & quali. ex hoc libro poterit
suam dignoscere ætatem, & probare.
12 Tertiò quoad officia. tex. in l. ad rem publicam. ff. de munerib. & honori.
vbi honores reipub. non potest quis ante xxv. annum obtinere. Probabitur
ex hoc libro, an eius sit ætatis necne.
13 Quartò, an sit Christianus, & baptisatus sic probabitur: videlicet per hũc
librum. c. j. de homicid. in vj. vnde si aliquis ciuis Auenionen. incognitus, di-
ceretur iudæus: probabit se baptisatum per librum Curati.
14 Quintò, si ad bellum quilibet ex vna domo accedere debeat, intelligere
tur si agat decimũoctauũ annum, nam anteà nõ cogitur proficisci militiam.
§. j. de pace tenenda. vbi est glo. quam singul. not. Roma. sing. cxxij. vltimo.
& Benedi. in repeti. c. Raynutius. in verbo, adiectæ. col. ij. de testa. & hoc per
hunc curati librum probari poterit.
15 Sextò, probabitur ex hac professione, quòd sit illius ciuitatis originarius, *Ciuis probatur quis ex libro curati*
& ciuis, & sic ad honores & priuilegia ciuitatis admitti debebit. l. ij. C. de
his qui ve. æta. imp. l. j. & ij. C. de Munic. & orig. lib. x. Et siue natus sit in ciui
tate, siue in suburbijs gaudebit priuilegijs ciuitatis. l. ij. ff. de verb. signi. Nam
qui in continentibus ædificijs nati sunt, Romæ nati esse intelliguntur. l. qui
in continentibus. ff. de verb. signi.
16 Septimò, seruire poterit collegiatis, & alijs bursarijs, qui nõ possunt recipi, *Collegiati & bursarij quomodo probare se debeant originarios talis loci.*
nisi sint nati in tali loco: vt est statutũ cõmuniter in collegijs Parisiẽ. vniuer
sitatis. Ideo is qui vult recipi in aliquo collegio Parisien. oportet quòd portet
attestationẽ curati, seu iudicis ordinarij in qua sit scriptũ, talẽ esse natũ in tali
loco, à talibus, patre et matre: et fuisse baptisatũ tali anno, & mẽse: vt in li. rege *Natus extra ciuitatẽ tempore pestis non minus dicitur ciuis.*
sti patet. Et hoc subscribat curatus vel scriba seu grapherius iudicis, & sic pro
17 babitur eũ esse talis bursę talis collegij capacẽ. †Si tamẽ tẽpore belli vel pestis
quis alibi baptisatus fuerit, non propterea desinit esse ciuis illius ciuitatis, in
qua pater ante fugã degebat, vt probatur in l. assumptio. §. filius. ff. ad munic.

l.huiusmodi.§.legatum.no.iiij.ff.de leg.j.vbi Ias.in iiij.notab. scripsi in scholasticor.priuileg.lxv.

Octauò,quia minores vsq; ad tringintaquinq; annos possunt impetrare 18
restitutioné in Francia,vt scripsi in tract.de restitutio.licet de iure intra quadriennium post maiorem ætatem.l.fi.C.de tempo.in integ.resti.petend.

Superius quomodo sit profitēdus.

Nonò,etiam hæc professio probabit legitimum,vel spurium.l. fi. ff. de 19
probatio.ibi vt spurium in actis professa est.vnde Tholosani nō receperunt quoad spurios istam legem.Sed non est ob hoc respuenda,quia curatus dicet tali anno & die fuit nobis quidam incertus puer oblatus,quem baptisaui,susceptores tales &c.

Decimò,ex hoc probabitur ingenuus,an seruus,seu libertinus sit. §.fi.de 20
ingenu.in insti.l.neque natales.C.de proba.

Vndecimò,probabit hæc professio an ipse natus sit ex hominibus ma- 21
nus mortuę.de quib.Ioan.Fabr.in §.j.quib.mod.ius patr.pot.solu.Guid.Pape in decis.Delphi.q.ccclxj.de manu mortua.& Chassa.in consuetud. Burgund.in rub.*des mains mortes*,& nobilis etiam ex hoc probari potest, nisi quoad nominationes de quibus in §.cùm verò.de colla.in concorda.

Duodecimò,seruit etiam hæc professio ad probandum ętatem,quando 22
quis vult impetrare veniā ætatis:nam antequā aliquis eā impetrare possit, requiritur vigesimus annus completus.l.ij.C.de his qui veniam ætat.impetra.& quia illa materia fuit quoad praxim, iurium interpretibus hactenus ignota,ideo ego illā tibi bone lector elucidabò,quod vt facilius faciā, † no 23
tanda sunt sequentia in venia ætatis impetranda.

Requisita in venia ætatis impetranda.

Primò,requiritur quòd is qui impetrat sit adolescens.probatur in l.ij. C. de his qui veniam ætat.impetrauer. Nā si iustę esset ætatis,non esset ei opus veniam ætatis impetrare,& frustra impetraretur.l.j.C.de Thesaur.lib.x.

Secundò,requiritur quòd sit honestate morum & probitate animi præ- 24
ditus,ibi,qui honestate morum præditi:& oportet quòd de hoc constet iudici,& in actis debet scribi,antequàm venia ætatis impetretur,teste Carol. Ruino consilio cxxvj.quamuis.col.j.in v.vol.

Qua ætate venia ætatis impetretur.

Tertium requisitum,q; vicesimum annum compleuerit,ibi cū vicesimi 25
anni metas impleuerint,ego tamen vidi insigni Dom.*de Roan* decimum septimum annū agenti,has à Rege literas concedi:quæ fuerunt verificatæ anno 1534.die viij.Ianuarij in magna camera, & do. vicecomiti Curene in ea ætate anno 1543.die xxvj.Nouembris fuerunt comprobatæ literæ & interinatæ.fuit tamen ei prohibita alienatio bonorū immobilium.†Et hoc proba 26
tur in formula ętatis venię in lib.vij.variarū rerum per Cassadorum.vbi sic ait,nos quoq; probabilibus desiderijs licentiam nō negamus,vt in foro cōpetenti ea quæ in his causis reuerenda legum dictat antiquitas, solenniter actitentur:ita vt in alienandis rusticis,vel vrbanis prædijs constitutionū seruetur authoritas, ne cùm opinioni præstare volumus,vtilitatem publicam lædere videamur.& de hoc vltimo est tex.in l.pe.C.eo.

Aresta.

Forma literarū veniæ ætatis.

Princeps veniam ætatis concedit.

Quartò,quòd ipsi adolescentes impetrēt à principe hoc beneficium, ibi 27
super hoc imperiali auxilio indigere cœperint,ita demum ætatis veniā impetrare audeant.Et ibi Alberi. dicit solum principem cōcedere posse,vt hîc. & l.j.ibidē.& l.iij.ff.de minorib.& sic nulla cācellaria poterit has literas con

cedere

cedere in hoc Franciæ Regno.

28 Quintò, quòd ipsi impetrantes per se & nõ per procuratorem beneficiũ hoc allegent, & pręsentent iudici. Ibi. Idem ipsi per se beneficium hoc allegãtes. & Franc. illum text. dicit singula. in capi. j. de iudi. in vj. ad hoc quòd vbicunque venit examinanda qualitas personæ, vtpote an sit literatus, honestę vitæ: tũc tenetur personaliter comparere. Et licet regulariter quis possit præsentare suum rescriptũ per procuratorem, fallit in veniæ ætatis rescripto. Et sic ostẽditur practica literarum Reigarum, vt primò impetrentur, & posteà probetur id quod est in eis allegatum. Et dicitur comprobari quòd vulgò, *interiner* dicitur, vt scripsi in trac. de literis Regijs. *Rescriptum veniæ ætatis ab ipso impetrante præsentari debet.*

29 Sextò, vt tunc demum hoc beneficio ætatis gaudere possit, quando indulgentiam veniæ ætatis in iudicio intimauerit, eiq; administratio rei propriæ permissa fuerit. l. ea quæ. C. de temporib. in integ. restit. peten. & sic post comprobationem quis rescripto fruitur: & vidi hoc rescriptum dirigi parlamentis & comprobari magna camera.

30 Septimò, quòd ipsi probent numerum annorum, & probitatem, honestatemq;, testibus idoneis: ibi, non solùm præscriptorum annorum numerũ probent, sed etiam testibus idoneis. Nam veritatẽ causę quis probare debet, quam asserit in literis. l. fi. C. qui numer. liberor. se excus. lib. x. Et de numero annorũ etiam consanguinei deponere possunt. l. de ætate. ff. de minorib. & pro d. dom. *de Roan* deposuit Archiepiscopus Lugdunẽ. eius patruus, & alij quàm plures nobiles, & magni viri, receptęq; authoritatis. *Aetas probãda etiam à consanguineis.*

31 Octauò, requiritur quòd illi testes non sint fortuiti, sed euocati expressè ad hoc ibi aduocatis, & ibi glo. dicit, & adhibitis, & sic fortuiti, vel trãseũtes non reciperentur, sicut nec recipiuntur in testamentis. l. hęredes. §. pe. ff. de testa. authen. rogati. C. de fide instrument.

32 Nonò & vltimò, etiam mulieres in xviij. anno completo veniã ætatis impetrare debent. §. fœminas. ibidem. Quæ differũt à viris: quia illę possunt per procuratorem præsentare, & interinare rescriptũ, & persequi eius verificationem, vt ibi scribitur, quia vagari non debent. cap. mulieres. de iudic. in vj. & sufficit eis probare ætatem, & non astringuntur probare morum honestatem, eo (vt quidam dicunt) quia rarè admodùm hoc probare possent. glo. in l. ex his. ff. de legib. sunt enim plereq; redhibitoriæ, vel quia bonus Imperator Constantinus pro constanti habet eas moratas, vel non vult inducere testes ad periurium. Adhæc quòd fœminæ habita etiam venia ætatis, adhuc sine decreto alienare non poterunt rem immobilem, dicta l. ij. §. fœminas. Ibidem nec in iudicio stare sine curatore quod immobilia. Sic fuit dictum pro Dom. *Dantraigues*, anno 1540. die xv. Ianuarij. *Mulieres veniam ætatis impetrãt* *Arestum.*

33 Effectus autem huius ætatis veniæ impetrationis est, quod posteà possit contrahere: & bona sua & patris substantiam administrare. d. l. ij. alienationẽ tamen immobiliũ interdicta alius itẽ effectus est, quòd si fuerit læsus, posteà non restituetur, ne beneficio principis quis decipiatur. l. j. C. de his qui veniã ætatis impetrauer. nisi fuerit læsus in impetrãdo illas literas venię ætatis. glo. ibi, vel si fuerit læsus post impetrationẽ, ante tamen intimationẽ, & verificationẽ, glo. & doct. ibi, quia rescriptũ non verificatum in Frãcia & (vt dicunt Romani non fulminatũ, & Galli interinatũ) nõ prodest, vidi tamẽ pro vice- *Effectus impetrationis veniæ.*

domino(quem *Vidame de Chartres* vocant)qui hanc ętatis veniam impetrauerat)declarari,vt posset in iudicio stare in illis rebus,in quibus haberet plenam administrationem,vtpote in mobilibus,& alijs in quibus non requiritur decretum.Secus in alijs,in quibus necesse est vti curatore, ac si beneficium ætatis non haberet,& hoc anno 1546.die xx.Iulij.

Vltimò veniæ ætatis impetratio contra prædicta nullius est momenti. §. fin.d.l.ij.quæ sunt notanda,quia alibi non scripta.

Qui contiendront le temps & l'heure de la natiuité, & par l'extrait dudit registre se pourra prouuer de maiorité & minorité,& fera plaine foy à ceste fin.

GLOSSA II.

Liber curati quid continere debeat.

ECCE QVID continere debeat liber baptismi:quòd scilicet talis fuit baptisatus in tali ecclesia,& tali anno, & die:& susceptores vel patrini tales fuerunt:& quando pater & mater possunt ostendi,etiam describi solent: & ille liber probabit quem maiorem,vel minorem,vt dixi,& in ciuitatibus solet addi hora natiuitatis,sed in pagis cùm non sint horologia non inscribitur hora,sed sufficit annus,mensis,& dies,& à susceptoribus quo nomine fuerit nuncupatus,& si fuerint quidã testes notabiles,quòd describãtur,alioqui alij duo vel tres ex circunstantibus:Nam in ore duorũ vel trium stat omne verbum,cap.relatum.de testamen.& quamuis hic text. non dicat de testibus adhibendis,tamen ad maiorem authoritatem libro pręstandam cõsulo, quòd curatus illos adhibeat,sed si non fuerint adhibiti,non minus valebit.

Idem articul.l.ibidem.

Articulus secundus.

Que des sepultures des personnes tenans benefices sera fait registre en forme de preuue.

GLOSSA PRIMA.

OPTIMA decisio ad probandum mortem,quæ probatio est difficilis:vt dicam artic.vlti.ideo qui mortem allegat,eam probare debet,quia quilibet præsumitur viuere vsque ad centum annos.l.fi.C.de sacrosanct.eccles. post tamẽ octoginta annos, labor & dolor,teste Dauid.Si ergo negetur mortuus talis,probabitur per sepulturam illius.Itidem hîc dicit scribendam sepulturam eorũ, qui tenent beneficia,ibi,*tenans benefices*.Et licet verba ista tenere, de iure ad factũ referantur,& non ad ius.l.possessio.ff.de acquirend.possess.l. stipulatio ista. §.hæc quoque.de verb.oblig.tamẽ hoc intelligendũ est in quocunque possessore,siue moriatur,qui tenet de facto,siue de iure,quia vtrobique est eadẽ ratio:& Gallica verba(quæ hîc interpretamur)non cõtinent istã differẽtiã,sicut Latina:vt scripsi plenè in tract.nominatio.quęstio.ix.nume. 10.Imò etiã si quis non teneret,sed litigaret super beneficio:etiã illius obitus scribi debet,

Tenere & possidere hic non differunt.

debet,vt proceſſus vitari poſſit,& ſciri in quo menſe vacauerit:vt in ius illius aliquis ſubrogari poſſit,per c.fin.vt lite penden.

Idem puto hîc dicendũ in quolibet beneficiato etiam abbate, vel epiſcopo,ſeu cardinali:quia vbi maius eſt periculum,ibi cautius eſt agendum,capi tu.tertio,de elect.in ſexto,aliquando euenit vt quidã ex his beneficiatis miſerè moriantur,& vix inueniantur,qui eos velint ſepulturæ tradere, quia omnia conſumpſerunt bona tam ſua quàm aliena, videlicet qui eccleſiarum lignorumq; congeriem ſibi pararunt,vt in inferno optimè calere poſſent.

Cardinalis, epiſcopi & alterius beneficiati obitus deſcribẽdus.

Etiam ſi dubitaretur de aliquo an beneficium habeat, debet etiam conſcribi eius obitus,& ſepultura,vt hîc,quia dubia exceptio pro perpetua habetur.l.ſufficit.ff.de condict.indeb.

Par les chapitres,colleges,monaſteres.

GLOSSA II.

Liber ſepulturæ quid cõtineredebeat.

A QVO ſit faciendus hic liber? Reſpond.à capitulis. Nempe ſi quis ſepeliatur intra eccleſiam ſancti Petri Montiſpeſſulani,capitulum illius eccleſiæ cathedralis, vel commiſſus ab illis,ſcribet quo die talis mortuus fuit,& ſepultus:& ĩ qua parte eccleſiæ,& qua pompa funeris,& quibus præſentibus: & poterit ſcribere quatuor,vel quinque notabiles viros: & poſteà dicent præſente alio magno numero virorum,& mulierum ſepulturam factam eſſe.

Item verbum *Colleges*,comprehendit eccleſias collegiatas, in quibus ſi ſepeliatur aliquis,etiam debent prædictam ſepulturam ſcribere,& omnia alia collegia etiam ſcholaſticorum,in quibus eſt ius ſepulturæ,vt collegium ſancti Saluatoris in ſuburbijs Montiſpeſſulani.

Idem in monaſterijs,ſiue ſint monaſteria virorum,ſiue monialium.Intra quæ ſi quis ſepeliatur,etiam ſcribi debet, vt ſuprà dixi, ſiue ſint monaſteria mendicantium,vel alia,ſiue ſint intra ciuitatem, ſiue extra, vbicunque fuerint:& capitula hîc referuntur ad eccleſias Cathedrales,*Colleges*,ad collegiatas,c.capitulum,vbi doct.de reſcri.vel ad alia collegia,vt dixi:monaſteria ad religioſos reſpicit,cap.cum eccleſia,vbi doct.de cauſ.poſſeſſ.cap.cùm ad monaſterium.de ſtatu monachor.ſcripſi in §.volumus.de collatio. in cõcorda.

Capitula, collegia & monaſteria differunt.

Et Cures.

GLOSSA III.

Omnes curati libros conficere tenentur.

COMPREHENDIT omnes curiones,ſiue curatos,ſiue maiores,ſiue minores,ſiue regulares,ſiue ſeculares,etiam vicarios perpetuos,qui curæ habent exercitium. Ideo ad illos ſpectat hunc librum conſcribere, cùm curæ exercitium habeant,non ad habentem curam habitu.de quo in clem.vna de offic.vicar.& ſi curatus non reſideret, etiam vicarius temporalis tenebitur ſic conſcribere,quia vices curati gerit:ob id illa quæ incumbunt curato, & iſti vicario etiam temporali:nam ſubrogatus ſapit naturam eius in cuius locum ſubrogatur.l.ſi eum. §.qui iniuriarum.ff.ſi quis cautio.

Qui sera prouué du temps de la mort duquel sera fait expresse mention esditz registres, pour seruir au iugement des proces:ou il seroit question de prouuer ledit temps de la mort à tout le moins quant à la recreance.

GLOSSA IIII.

Liber sepulturæ probat & de quo.

HIC statuit diem mortis,& sepulturæ conscribendũ:& hic liber probabit saltẽ quoad recredentiã:in qua nõ fit probatio nisi per literas.Ideo poterit iudex credere illũ esse id tẽporis mortuũ.Nã si resignatarius agat contra impetrantẽ per mortẽ,resignatarius negabit illum de cuius beneficio agitur mortuũ, sed id probatur per istum curati librum & sepulturæ,vt hîc.plenius scripsi in praxi beneficial.& de hac recredẽtia multa in artic.j.de sentẽ.executor.

Secundò si agatur inter duos de beneficio,is qui est prouisus ab ordinario dicit beneficium vacasse in mense libero,& non affecto Papæ , aut graduatis,vel nominatis:nominatus poterit istam mortem probare per librum Curati,& in quo mense & die obijt:& ista probatio recipietur donec contrarium probatum fuerit.

Item poterit ex hoc libro probari quòd non decedit excommunicatus, alioqui sepultus non fuisset in loco sacro.c.sacris, de sepultu. nec pro illo orandum esset,nisi absolueretur.c.excommunicatos.xj.quęstio.iij.& cap.à nobis.ij.de senten.excommunica.

Adhæc seruiet ad probationẽ illius regulæ de verisimili notitia, per quã si non sit verisimile,quòd impetrans à die obitus potuerit adire Romam,vel collatorem,non valebit Papæ vel ordinarij prouisio.regu.cancell.xxviij . & hoc probabitur ex hoc libro sepulturæ Curati,& ex hac professione:vt plenè dico in praxi beneficial.vbi plenè explico illam regulam, etiam proficiet pro regula de viginti diebus quòd videlicet resignans non vixerit post resignationem xx.dies.

Idem articul.liij.ibidem.

Et à celle fin que n'y aye faute ausditz registres,il est ordõné qu'ilz seront signés d'vn notaire auec celluy desditz chapitres & conuentz.Et auecq le curé, ou son vicaire respectiuement, & chacun en son regard:qui seront tenus de ce faire,sur peine des dõmmaiges & interestz, des parties,& de grosses amendes enuers nous.

Liber sepulturæ subscribi debet à curato & à notario nisi in pagis.

ET vt isti libri, in quibus scribũtur baptismi & sepulturę probẽt,debẽt signari ab vno notario,& ab altero notario seu scriba capituli,seu curati,vel monasterij,seu ab ipsomet curato: vnde sepultus in tẽplo diui Andreæ Paris.probabitur per librũ Curati,in quo debet subscribere notarius ciuitatis,intellige ꝙ singulę sepulturę sic signari debẽt:nec refert an sit notarius apostolicus,an Regalis.cũ iste tex.nõ dicat *d'vn de noz notaires.*Tũ etiã quia hoc statuit ad maiorẽ fidẽ adhibẽdã.Ideo tã regalis quã apostolicus signare poterũt,

& faciunt

& faciũt fidẽ,per ea quę doc.ſcribũt ĩ c.j.de fide inſtru.col.pe.licet in aliquibus fiat differẽtia inter hos notarios,vt ſcripſi in trac.de liter.oblig.arti.j.& ij.

In Pagis verò vbi non ſunt notarij,dicerẽ ſufficere ſi liber ſepulturæ ſubſcribatur à curato,& à duobus ſacerdotibus ſepulturæ inſiſtentibus.arg. ca. quoniam contra,de ſepultu.hodie vidi in quibuſdam locis ſeruari,vt per totum annum Curatus,vel alius ſcribat librum,& poſteà in fine anni ipſe ſubſcribit:& tunc curat vt notarius etiam ſubſcribat.Sed quomodo audebit notarius ſubſignare,cùm non interfuerit ſingulis,quæ facta ſunt per curatum: & tamen ipſe debet de his,quæ coram eo geſta ſunt inſtrumenta conficere, §.ſi verò abſunt.in authent.de hęredib.& falci.colla.j.c.tertio loco,& c.quoniam.de probatio.Reſpon.tunc notarius dicet ſe rogatum,vt ſubſignaret librum.Et hoc regeſtum curati ſancti Pauli,ob id recuſare non potuit, atteſtans iſtum librum eſſe regeſtum baptiſatorum,& defunctorum huius anni 1550.factum à tali Curato,vt ipſe ſibi retulit, & iurauit:& in cuius fidem ſubſcripſi poſt ipſius ſubſcriptionem,& relationem.

Subſcriptio notarij quid cõtinere debeat.

Item vult cogendas eccleſias,ſeu vicarios & curatos ad ſignandum ſub pœna damnorum & intereſſe:pro quo facit l.ij. §.tribuni.C.de his qui latrones,ac ſub alijs magnis multis,ad quas condemnari poterunt non obtemperantes huic conſtitutioni:non diſputo an de iure clerici poſſint cogi à laicis: quia ſcripſi in prœmi,ordinat.poſt doct.in c.eccleſia.de conſtitu.

Quærò,aliquis producit librum pharmacopolæ,in quo apparet quòd vltima die Martij fuerunt factæ candelæ,& faces pro ſepultura talis.Liber verò Curati dicit eum mortuum & ſepultum die prima Aprilis: cui ſtabitur quoad recredentiam?Reſpon.cõcordari hi libri(ſi poſſint)debent.primò cãdelæ fuerunt factæ,id eſt incœptæ fieri vltimo die, quia iam videbant illum ægrotũ in mortis agone conſtitutum:vt iam de vita deſperarent, ſed adhuc mortuus nõ erat:ſed poſteà mortuus fuit die ſeq.& ſic prima Aprilis.Et quia liber curati cũ maiori ſolẽnitate fit,quã pharmacopolæ,potius ſtabitur libro curati.poterit tamẽ altera pars probare in pleno poſſeſſorio verum diem & horã mortis per teſtes.& ita dicitur in ſeq & in l.cũ de ætate. ff.de probatio.

Libre curati an pharmacopolæ credatur.

Idem articul.liiij.

Et leſquelz chapitres conuentz & curés ſeront tenus mettre leſditz Regiſtres par chaſcun an par deuers le greffe du prochain ſiege de Baillif,ou Senechal Royal, pour y eſtre fidelement gardé,& y auoir recours quand meſtier & beſoing ſera.

Articulus quartus.

PROVIDET vt ſingulis annis hic liber continens baptiſatos,& defunctos ponatur apud actuarium ſeu Grapherium Bailliui,ſeu Seneſchalli proximi tribunalis, non propoſiti ſeu alterius inferioris iudicis. Et ſi æqualiter vnum diſtet ab altero,debet portari & deponi in curia in qua ipſe litigat, & vt dicunt *la ou reſſortiſt la iuſtice*:quia veriſimile eſt, quòd ibi quæretur vbi homines illius iuriſditionis litigant.

Liber curati apud actuariũ eſt ponendus.

Ratio ponitur hìc,vt fideliter ibi cõſeruẽtur,vt ibi in tex.*pour y eſtre fidelement gardé*:& poterit poſteà quilibet ex illo loco probationẽ accipere.Itẽ

quia maior fides adhibebitur,quòd ex illis archiuis producetur, & extrahetur,quàm si ex alio loco vili,per l.si quis.§.fi.cum l.seq.ff.de edend. cap.j. de probatio.authen.adhæc.C.de fid.instru.& hoc regestum habetur loco originalis.Bal.in authen.si quis in aliquo,in ij.ratione.C.de edend.nu.3.allegat Innocen.in c.j.de procurator.

Salarium an curatus habere debeat.

Sed an curatus ob hoc debeat salarium habere?Respond.non. hoc enim fit vtilitatis publicæ gratia,vt probatio nõ pereat,ideo nihil habebit: & quia verisimile est Curato fuisse solutum ab his qui baptisari,& sepeliri curarunt, etiam quia hoc est onus curæ,quod gratis subire debet, cùm emolumenta parochiæ habeat,per regu.secundum naturam.de reg.iu.ff.& quando sepultura fuit facta,is cuius intererat,soluere tenebatur.

Idem articu.liiij.

Articulus quintus.

Et affin que la verité du temps desditz deces puisse encore plus clairement apparoir,nous voulons & ordonons que incontinent apres le deces desditz beneficiez soit publié ledit deces incontinent apres icelluy aduenu par les domestiques du decedé,qui seront tenus le venir declairer aux eglises, ou se doiuent faire lesdites sepultures & registres, & rapporter au vray le temps dudit deces,sur peine & grosse punition corporelle,ou autre à l'arbitration de iustice.

Domestici mortem beneficiati nũciare debẽt.

STATVITVR hîc vt obitus alicuius beneficiati probari facilius possit, vt famuli & domestici illius defuncti statim declarare mortem illius debeant, & interrogari possunt iuramento medio,per text.in authẽ.hodie.C.de repu.igitur ante mortem non debent sine causa.

Sepeliri vbi quis debeat.

Secundò statuit quibus denunciare mortem debeant,videlicet ecclesijs, in quibus sepultura fieri debet.Rogabit quis,vbi de iure fieri debeat? Respõ. certum est,quòd si quis elegerit sepulturam , ibi sepeliendus erit, vbi sepeliri voluit,ca.j.ij.& iij.de sepultur.in vj.si verò nullam elegerit, tunc in sepulcro maiorũ,si habebat,c.Ebrõ.xiij.q.ij.c.j.de sepul.Si autẽ nõ habebat sepulcrum maiorũ,tũc in sua ecclesia parochiali sepelietur,etiã si decederet in villa,c.iij. de sepultu.in vj.& diuersos humãdi ritus vide per Alexã.in lib.genial.iij.c.ij. & Cice.li.j. Tuscula.quęstio.& sepulturę vtilitates cõscribit Florẽ.in iij.parte summę,ti.x.c.j. §.iij.&in Tigride Armenię Fluuio(vt ait Sostratus)herba nascitur agresti ordeo similis,hac ĩ oleo calefacta inũcti incolę nũquã ęgrotãt vsq; ad mortis necessitatẽ: quã medici sibi,& nõ alijs optarẽt:sed potius fabulę q̃ veritati adscriberẽ:sed nõ vis ęger fieri?parũ comedas,& sępius abstineas.

Vt quis nunquàm egrotet herba.

Falsi pœna puniuntur falso nunciantes mortem.

Tertiò vult vt ipsi domestici verè profiteãtur,& dicãt diẽ & horã obitus, alioqui si falsum exprimãt,pœna falsi puniẽtur,licet tex.hoc nõ dicat,qa l.j. & per totũ dicit,quòd qcũq; falsum dicit,puniri debet falsi.l.eos ibidẽ. vnde si isti domestici dolo falsũ dicãt,puniẽdi sic erũt.l.damus.C.de fals.vide text. aliter puniẽtẽ eũ, q falsò retulit mortuũ,qui nõ erat:in l.hodie.C.de repu.vbi ob mendacium priuatur militia,& debet dare decẽ libras illi,cui mẽtitus est.

Quartò

Quartò si noluerint referre seu profiteri,hîc vult vt puniantur pœna corporali,seu aliâs arbitrio iudicis:& sic non refert se iste tex.ad puniendum falsarium,sed tantùm præcipit,vt quilibet domesticus mortem sui domini referat,quòd si non referat,puniatur graui pœna corporali, vel arbitrio iudicis: &pœna arbitraria extenditur interdum vsque ad mortem, dicit gloss. in §. insumma.de iniur.& in l.penulti.in glo.vlti.C.si aduers.liberta.tex.in l.saccularij. §.sunt quidam.ff.de extraordinar.criminib.& in l.sacrilegij.in verb.cōsyderandum,ad legem Iuliam pecula.Matthæ.not.xlviij. Cępol. in repetit.l. si fugitiui.col.ix.de seruis fugitiuis.

Idem articul.lv.

Et neantmoins en tous cas au parauant pouuoir faire lesdites sepultures,nous voulons & ordōnons estre faite inquisition sommaire,& rapport au vray dudit deces pour sur l'heure faire fidelement ledit registre. Articulus vltimus.

ITEM statuit quòd curatus(vbi sepelitur beneficiatus) debet inquirere de die & hora obitus antequàm corpus tradatur sepulturæ,vt verè describere possit , sed à quo inquiret? Respond.tam à consanguineis,quibus potius nota est mors, quā exteris.l.octaui.ff.vnde cogna.& l.de tutela.C. de in integrum restitutio.& domesticis,quàm ab alijs qui interfuerunt morti.& debet inquirere ab incolis illius domus,& à vicinis.arg.l.si vicinus. C. de nupt. & ipsi debent dicere se vidisse eum mortuum,vt dicit glo.in l.si quidem. C. soluto matrimo.sed hîc non dicitur cuius expensis,respōd.has facit curatus, & alius proprijs expensis,quia non est qui hoc prosequatur,sed si posteà intersit alicuius,ille soluet antequā attestationem à curato habeat:nam ex officio curatus tenetur,& ad hoc compellitur monente officij solicitudine. l. monente.C.delator.li.x.

Inquiri debet de die & hora obitus beneficiati, & à quibus.

Et sic patet quomòdo probetur mors alicuius, videlicet per librum curati,vel alterius,in cuius loco sepultus quis est:poterit tamen contrariū probari,vt dixi superius per l.cùm de ætate.ff.de probatio.& probatur etiā mors per testem qui vidisse se dicit eum sepeliri,teste Bal.in cap.cùm causam. numero 27.col.v.de testib.& in l.conuenticula.C.de episcop. & cleric. plus dicēs probari etiam mortem,si quis dicat,vidi proijci in mare talem, quia hoc coniunctum est morti.l.iij.ff.de donatio.caus.mort.vel in puteum,vel ex alto loco præcipitari:tunc his casibus etiam probaretur mors,& per ea quę sic accidunt mortuis,ita quòd his non viuentibus probatur mors: & per alia quæcunque quibus rudis quamtumuis homo percipit, & concludit eum mortuum.Bal.in d.l.conuenticula.in fin.

Mors quomodo probetur.

Item iusta aut verisimilis probatio mortis est,si aliquis commisit se bello, & post bellum non reperitur,quia in bello mortuus censetur.Et sic lugeri illum permittit.l.vltima.ff.de his qui notan. infam. & ibi hoc asserit Bart. & Corne.consil.cclj.in hac.col.ij.in j.vol.

Item si agatur de præiudicio,quòd non sit irreparabile,vt si de commodo hereditatis agatur,satis dicitur probari mors,si probatū sit, ꝙ inter agnatos & cognatos habebatur pro mortuo, & inter eos factus erat luctus de

morte illius d.l.fi.ff.de his qui notan.infam.& sic per famam probatur mors, l.iij.ff.de condict.indebi.l.fi.de hæredi.insti.Bart.in l.ij.§.si dubitetur.quemadmod.testa.aperian.Secus si ageretur de præiudicio irreparabili, vt de puniendo occisorem:tunc oportet quòd plenè mors probetur.l.inde Neratius. in fi.cum l.seq.ff.ad legem Aquil.l.j.§.illud.de senatusconsul.Sillania.Sic cōsuluit Alex.consi.xxvij.consyderatis.co.ij.in vij.vol.Et interdum etiam probatur per coniecturas,si de leui agatur præiudicio,vel de homicidio dudum perpetrato, & in loco longinquo, vbi plena non potest haberi probatio,vt consuluit plenè Corne.consi.x.visa fuit.col.j.& ij.in j.vol.Alexand.consi.iiij. videtur,col.iiij.nu.15.in ij.volu.& Dec.consi.ccccclij.viso consil.col.j.Boer. decis.Burdegalen.quæstio.cclxxxviij.sed hîc.Reliqua vide per Bar. in tract. quomodo & qualiter probetur mors: vt paucis concludam, gratias interim Deo agens.

FINIS.

TRACTATVS NE BENEFICIATORVM CADAVERA CVSTODIANTVR.

Rubri. De ne garder les corps des beneficiez morts.

Françoys *article lvj. des publ.1539.*

Et defendons la garde des corps decedés au parauant la dite reuelation.

GLOSSA I.

QVONIAM IN TITVLO SVPERIOri de regeſtis,&c. ſtatutũ fuit quòd poſt deceſſum alicuius beneficiati, domeſtici reuelare debent illius mortem:hîc verò ſtatuit vt nullus corpora decedentium beneficiatorũ cuſtodire habeat ante reuelationem:ſolebant enim olim tam domeſtici conſanguinei,quàm alij cuſtodire corpus mortui,ac celare, vt interim mitterent Romam ad impetrandum beneficiũ:vel interim falſam conficiebant reſignationem.Vt iſta vitentur & alia incommoda, quæ inferius deſcribentur, vult vt non cuſtodiantur cadauera ante reuelationẽ quæ ſtatim debet fieri,vt dixi artic.v.rub.de regeſtis.

Articulus vnicus.

Ideo ante ſtatuit,quia poſt reuelationẽ quandoq; magni nobiles, & principes cuſtodiuntur ad interim apparandũ ſumptus,qui ſepulturæ adhiberi ſolent.Et hoc non eſt prohibitũ.l.at ſi quis.§.funus.cũ §.ſeq.ff. de religioſ.& ſump.fune.Nempe ordinarius poſt reuelationem prouidere poterit bona eccleſiæ cuſtodiri curabit:& nemini fiet præiudicium.Ideo reuelationẽ tantũ faciendã ſtatuit.Itẽ nõ eſt recipiẽda appellatio,ne cadauer ſepeliatur propter fœtorẽ.no.in l.fi.ff.de appel.recipiẽd.& c.ex parte.de ſepultu.Specul. in tit.de appel.§.ij.verſi.viij.& ne aërẽ cõtagioſum reddãt cadauera inſepulta. l.ij.§.idem ait.ff.ne quid in loco pub.vnde ſcribit Boer.in deciſ.Burdegal.q. cclxxxvij.& in d.an is qui celauit mortuum ſit iure priuandus,quod in beneficio obtinet,ſi fortè prius obtinuit collationẽ à Papa,propter illã occultationem:& reſpondeo mirũ eſſe,quòd à iure hæc quæſtio non reperitur deciſa,nec à doctor.in ſpecie ſcripta,licet quotidie accidat.igitur cõcludit collationem ordinarij valere,non obſtante fraudulenta,& doloſa præuentione.Et ita fuiſſe in parlamento concluſum aſſerit,vt dicetur inferius.

Poſt reuelationem corpora nõ prohibentur cuſtodiri.

Appellatio ne cadauer ſepeliatur non recipitur.

Propter occultationẽ cadaueris præuentio Papæ non valet.

Sur peine de confiſcation de corps & de biens contre les lais,qui en ſeront trouués coulpables.

GLOSSA II.

ADIICIT pœnam,videlicet præcipiendo,ne quis laicus cuſtodiat cadauer beneficiati ante reuelationem mortis,ſub pœna confiſcationis corporis & bonorum contra laicos qui cuſtodierint cadauera ante reuelationẽ:& idem dicerẽ in muliere celãte corpus mortuum:quia lex eſt generalis cõprehẽdens

Pœna celantium cadauera.

& masculos & fœminas.l.si quis in tãtam.C.vnde vi.l.si quis,ff.de iuris. om. iudi.scripsi in l.j.ff.de verb.signifi.

Confiscationis corporis & bonorũ pœna quæ sit.

Quæro,quæ est ista pœna?Respon.pœna mortis,nam corpus nõ potest confiscari nisi per mortem:& cõfiscato corpore & bona confiscantur de cõ suetudine generali regni.Eadem pœna apponitur in artic.pen.rubri.de magistris artificio.in titu. *des eaux & forestz*.ordin.vij.articul.xiij.& in titul.*des bledz*.arti.vj.Ideo apponitur hæc maxima pœna:quia is vult intrare ecclesiã inuito ordinario per calliditatem,&vult beneficium hoc auferre illis,quibus debetur:& idẽ est alicui per vim auferre,vel per furtum aut calliditatẽ.Nam omnes isti ad restitutionẽ tenentur tanquã fures & sacrilegi,vt docet Ang. Clauas.in sum. Ange.in verbo restitutio.†Et hodie callidi ordinarij, qui per falsas collatiões,vel præuẽtiones auferũt beneficia à nominatis,vel alijs,sunt fures,sacrilegi & latrones,& tenẽtur in conscientia ad restitutionẽ,imò sunt homicidę quãdo pauperibus auferunt.Necare enim videntur nõ solùm qui alimenta denegãt,imò etiam qui tollunt.l.necare.ff.de lib.agnosc. hos ergo relinquamus incautos prouisores : nam eos in praxi beneficiali detegemus.

Ordinarij auferentes beneficia nominatis per falsas collationes sunt fures & homicidæ.

Domus in qua custoditur cadauer confiscati.

Etiam domus,in qua cadauer custoditũ est,fisci iuribus vẽdicatur.l.ij.C. de sepul.viola.& quamuis ille tex.loquatur in domo in qua res sepulchri violati custoditæ fuerint:tamẽ quia itidem custoditur cadauer cõtra legẽ. Ideo interdum audiui procuratorẽ Regium ad hoc concludentem.facit l.ij. §.domini.C.de his qui latro.Item cõtaminata religio defunctorum habet pœnã sacrilegij,l.pergit.C.de sepulchro viola.

Peccans circa funus defuncti quomodo puniatur.

Adhæc si peccetur circa funus morientis, quòd aliquis exequias prohibeat,etiã si iustã habeat actionẽ,illã perdit,& tertia pars substantiæ cõfiscatur,& infamia feritur.in autẽ.vt defuncti seu funera. §.j.colla.v.vbi ait, Qui enim hominis naturã nõ erubuit,dignus & pecunijs,& gloria,& alijs omnibus condemnari:vides ergo quomodo punitur his pœnis , & amissione iuris quod est consecutus per hanc occultationem, vt inferius dicam.

Item excommunicati sunt ipso facto,nec possunt absolui ab alio quàm à summo Pontifice,nisi in mortis articulo,si intestina vel alia ab ipso cadauere extraxerint,vel corpus diuiserint.extrauag.j.in commu.tit.de sepul.comprehenduntur etiam hîc Episcopi, Cardinales & Reges. gl.ibi:quia vnus est omnium introitus & exitus.& quia minus debent hi delinquere, quàm alij. Gomes.in proœ.ad reg.Cancel.

Et contre les ecclesiastiques de priuation de tout droit possessoire qu'ilz pourroyent pretendre es benefices ainsi vacans.

GLOSSA III.

Pœna clericorum celãtium cadauera.

STATVIT hic Rex pœnam aduesus clericos priuationis 1
totius iuris possessorij:adeo quòd non dabitur eis recredentia beneficij , nec in pleno manutenebuntur beneficio:licet bonum ius habeant:quia omne ius perdunt eo ipso,quòd cadauer occultauerunt:vt inferius dicam.

Sed hoc videtur superfluum:quia in dicta extrauag.prima. de sepultu.in commu.

communib.itidem priuantur iure.Reſpon . validior eſt prohibitio per viam conſtitutionis,quàm ſi fieret ſimpliciter.l.j.& ibi Bal.col.vlt.ff.de man.prin. etiam quoad hoc non eſt plana illa conſtitutio.

Et quare hæc lex nõ impoſuit pœnã clericis quoad petitorium?Reſpon. laicus non poteſt imponere pœnam niſi ſuis ſubditis:ſed clerici nõ ſunt laicis ſubditi,ergo pœnam nec ciuilem nec criminalẽ imponere poſſunt. c.ecclеſia.vbi doc.de conſt.c.vno.de cler.coniug.in vj. & quia Rex per ſuos officiales ſolet de poſſeſſorijs beneficiorum cognoſcere ex conceſſione Marti. vt docet Guid.Papæ in q.j.in ſuis deciſ.& ſic iure poſſeſſorij priuat clericos.

Ideo ſi ordinarius eodem die cum Papa conferret , & is à Papa prouiſus acciperet poſſeſſionem priùs quàm ꝓuiſus ab ordinario, & ſic de iure eſſet præferendus.c.ſi à ſede.de pręb.in vj.tamen prouiſus ab ordinario præferetur,quia poſſeſſione , & iure poſſeſſorij priuatus eſt hic occultans , ergo & hoc iure,quod eſt notandum.

Et de groſſe amende à l'arbitration de iuſtice.

GLOSSA IIII.

1 ET SIC poſt priuationem iuris poſſeſſorij clerici ad mulctam condemnantur,qui cadauer celauerunt & ſui parentes:vnde ann.1525.die xxiij.Februarij contra Ioannẽ Abrion ſiue Abriodum pro magiſtro Dauton fuit dictum,quòd etiam pater qui celauerat corpus mortuum, vt filius conſequeretuŗ beneficium compareret perſonaliter. *Pater celãs mortuũ punitur.* *Areſtum.*

2 Item in d.l.fi.C.de ſepulc.viol.is qui impedit ſepulturam pœna quinquaginta librarũ auri punitur,ac ius ſuũ perdit,& ſi minus idoneus ad eam perſoluendã ſit,ſuo corpore ſub competenti iudice pœnas luet.Sed is qui celat mortuum impedit ſepulturam,vt patet lippis & tonſoribus.Nam quamdiu hic celabit cadauer,nũquã corp⁹ ſepelietur,ergo impeditur ſepultura,& violatur cadauer,& ſic religio.l.ꝑgit.C.de ſepul.vio.† *Impediens ſepulturam quinquaginta libris auri punitur.*

3 Et quãuis pœnæ iſtę violati ſepulchri imponãtur cõtra eos,qui ſepulchra violãt, tamẽ Imperator in auth.vt defuncti ſeu funera.extendit ad impedientes ſepulturam,& Papa ad eos,quia malè tractant corpora mortuorũ,in d.extraua.hæc verò conſtitutio infert pœnas his,ꝗ celãt cadauera beneficiatorũ,ſiue corp⁹ diuidatur ſeu ſcindatur,vel inteſtina eijciãtur ſiue nõ: & ideo ſimplex ſufficit occultatio.

4 Sed dubitari vidi,hic priuatur iure & commodo poſſeſſorij:quæ commoda multa ſunt.§. retinendæ.de interd.in inſtit.& de Ripa in c.ſæpe.col.ij.de reſt.ſpol.& ea dicam in trac.de mat.poſſ. an poſſit poſteà agere petitorio coram iudice eccleſiaſtico is,qui amiſit poſſeſſorium ? videbatur , quia iudex laicus non poteſt priuare,quem iure quod habet in beneficio per l.iij. ff. de re iud.& Bar.in l.ſi vniuerſę.C.de leg.reſpon.contrarium tenerem,quia licet non priuetur ab iſta conſtitutione iure,quod habet,tamen de iure canonico priuatur.primò,quia facit contra legem hoc prohibentem. in extrauag. j.de ſepul.in communib.& contra hanc legem, ideo puniri debet tanquam legis violator.& qui aliquid facit contra legem,nihil agit.l.non dubium.C. de legib.ergo illa præuentio habita contra l.eſt nulla. *Poſſeſſoriũ qui amiſit , an poſteà agere petitorio poſſit.* *Celans cadauer an priuetur petitorio.*

Item occultans bona,& negans debitum non iuuatur ceſſione bonorum.

l.fin.vbi Bald.&Salice.C.de cessio.bon.Ias.in §.fi.col.penul.de actio.in instit tut. sic nec iste iuuabitur sua collatione primæua, quam obtinui occultationis ratione.

Creditor impediēs sepulturā perdit debitum.

Creditor impediens sepulturam alicuius sua iura perdit.l.fin.C.de sepulchro viola.sic & sua iura perdit,qui occultat,& celat corpus mortui, quia eius impedit sepulturam. 6

Etiam hæres occultans bona hæreditaria,& subtrahens perdit quartam. l.Paulus.ff.ad l.Falc.& l.Paul.ad Treb. 7

Item latitantis fraudationis causa bona iubentur possideri.l.Fulcinius. ff. ex quib.cau.in poss.eat.Sic & quando quis occultat mortuum, beneficium eius debet possideri ab illo,qui collationem etiam posteriorem habet ab ordinario,& qui non celauit. 8

Celans testamentum punitur.

Præterea celans testamentum, vel instrumentum, pœna falsi tenetur.l. Paulus.ff.de fal.Bar.in l.iij.§.si quis dolo.vers.& posse.de tab.exhi.& falsarius est ad beneficia inhabilis.c.ad audientiam.c.licet.& c.ad falsariorum.de fals. itaque cùm celando mortuum falsi crimen commiserit,quod Papæ nō prædixit.Igitur saltem sua impetratio erit subreptitia,& sic nulla: & licet falsitas sit commissa in accessorijs,tamen etiam priuat,vt in c.olim.de rescr. vt scripsi in trac.de pacif.poss.in iiij.limit. 9

Subreptitia est impetratio illius qui celauit cadauer.

Celans fugitiuum fur est,& punitur,in l.j.ff. de seruis fugiti.l.iij.§.si quisquam.de senatuscons.Sylla.& in l.ij.C.de his qui latron.occultaue.sic & celans cadauer punitur. 10

Celans delinquentem punitur.

Celans bannitum vel alium delinquentem,receptatorum pœna puniendus est.l.j.& ij.ff.de recept.ergo & hic celans cadauer celari prohibitum. 11

Præuentiones fraudulentæ nō valent.

Item præuentiones fraudulentæ non valent.gl.in §.neq;.in verb.faciendas.de colla.in pragm.quia fraus & dolus non debet alicui patrocinari.c.sedes.& seq.de rescr. & in pœnam peruersitatis nullum debet ex impetratione commodum consequi.c.super literis.ibid.& gl.in d.l.fi.C.de sepulchr.viola.dicit nil valere,quod fecit iste præueniens,& sic nulla erit prouisio. 12

Electiones occultæ,& clandestinæ non valent.c.quia propter. in fine.de elec.& contra collationes clandestinas pręsumitur.c.vnic.in fi.vt eccles.benef.sine dimin.dixi in præfa.ad rub.de coll.in concor. 13

Item hæres non sepeliens defunctum tanquam indignus priuatur hæreditate.gl.in l.fi.C.de sepulch.viol.vbi Alber.allegat tex.i nl.si quis sepulchrū. §.funus.& l.at si quis.§.si cui funeris.& §.idem Labeo.& §.diuus autem. ff. de relig.& sump.fune. 14

Celans cadauer nil iuris ex celatione consequitur.

Et quòd iste celans mortuū priuari iure etiam debeat beneficij,probatur per l.si à te.vbi Bal.no.C.de pact.inter empt.& vendit.ibi,sed si se subtrahat vt iure dominij eam rem retineat, denunciationis depositionisq; remedio contra fraudem potes iuri tuo consulere.Et sic per ista patet celantem cadauer,vt beneficiū impetret à Papa,nullū ius habere ex illa prouisione,tū quia est subreptitia.Nā si Papa sciuisset illū celasse mortuum vt pręueniret, ei nō contulisset,tum quia pręuentio est fraudulenta: & ideo nulla,& quia est falsarius,& sic inhabilis,& alijs superius pręmissis rationibus nullū ius in beneficio habet,& sic non poterit agi petitorio, postquàm succubuit in possessorio,& si ageret,posset appellari tanquàm ab abusu:quia abutitur postquàm 15

notoriè

notoriè patet eum nullum ius habere:& ſi iudex ignarus adiudicaret iſti celanti poſſeſſorium appellabit ad ſenatum,qui eſt tutor ordinationum.

16 Vtilitas huius conſtitutionis eſt,vt declaretur mors. *Vtilitas constitutionis, vt declaretur mors.*

Primò,ſcilicet vt ſciamus quo genere vacationis vacauit beneficium, an per reſignationem,vel mortem.cap.cùm in illis.§.primo.de pręben.in ſexto. quia interdum vnus confert per mortem,alter per reſignationem. c. ſuſceptum.de reſcr.in vj.

17 Secundò,propter mandatarios & expectantes,qui ſperant beneficia, vt ea requirere & acceptare poſſint,poſtquàm mortẽ ſciuerint,& mẽſis elapſus fuerit.clem.vna.de conceſſ.præb.& in form.man.apoſt.in concord.

18 Tertiò,propter nominatos & graduatos,vt ſi beneficia vacauerint in menſibus eiſdem præſtitutis:vt ipſi ea requirere & acceptare poſſint.§.præfatiq; ordinarij.iuncto §.ſtatuimus.j.de coll.in concord.

19 Quartò,propter impetrantes,qui ſi præuenerint diem mortis, & nõ fuerit veriſimile quòd à die mortis potuerint iter facere, excludentur per illam regulam de veriſimili notitia obitus.hoc probabitur in reg.xxviij.

20 Quintò , vt habita notitia mortis epiſcopus vel alius collator prouidere poſſit ne diutina ſit vacatio.c.quàm ſit.de elec.in vj.

21 Sextò,propter reg.xviij. vt ſi infirmus reſignauerit beneficium , & non vixerit viginti dies poſt reſignationem,ſed ex illa infirmitate deceſſerit: tũc non per reſignationem,ſed per obitum cenſeatur vacare,vt ibidem.Ergo ne iſtis fiat fraus in celando cadauer, intereſt vt mors certò,& citò ſciatur,alioqui per iſtas occultationes poſſet quilibet ſibi obtinere beneficium , & ſic priuare mandatarios,nominatos & quoſcunque etiam apoſtolicos expectãtes,imò etiam ordinarios ſua collatione quod non eſt permittendum.

22 Cautela igitur eſt,quòd ſi fama ſit aliquem eſſe mortuuũ,ꝙ ordinarius illius beneficium cõferat.c.vbi periculum.in fi.ibi,vbi plurimũ de memorati põtificis obitu certitudo claruerit.de elec.in vj.clem.vna.de conceſ.pręb.Et poſteà ſi ille prouiſus ab epiſcopo dubitet cadauer occultari,poteſt requirere iudicem ordinariũ illius loci,vt viſitet domum, vbi ille prætẽſus mortuus eſt:& videt ꝑ iure cõſeruando añ ita ſit,& iudex debet accedere,vel mittere nũcios,& diligẽter inquirere vtrũ ille ſit viuus vel mortuus:vt docet Bar. in l.ij.§.ſi dubitetur.col.vl.ff.quemad.teſt.aper.allegat tex.in arg.in l.hoc iure.ff.de verb.oblig.& l.cùm quidam.ij.§.fi.cum l.ſeq.de leg.ij. *Cautela pro ordinarijs.* *Inquiſitio facienda mortui.*

23 Imò die ſepulturæ etiam ſi intra plumbeam capſam cadauer fuerit,poteſt peti, vt feretrũ aperiatur,ad videndum ſi fuerit celatum,vel occultatũ, quia malitijs hominum eſt obuiandum.l.in fundo.ff.de rei vend.& hoc poteſt iudex permittere,& nonobſtante quacunque appellatione exequi. *Feretrum aperire iudex poſſet ſi de occultatione dubitetur.*

24 Et iudices qui circa hoc negligentes fuerint, viginti librarum auri pœna mulctentur.l.iij.C.de ſepulchr.viol.vel triginta.addit.tex.in §.j.in verſ.ſequitur,in authen.vt defuncti,ſeu fune.colla.v. his nunc contentus, alia ſi opus fuerit,addam in praxi beneficiali:de his tamen gratias Deo,& Virgini excellentiſſimæ gratias agens perpetuas. Amen.

IO. DAVBRAY AD P. REBVFFVM I. V. D. INCLYTVM

CARMEN.

Magna quidem res est doctos componere libros,
Exprimere & factos famaq; lausq; venit.
Illis laudatur præclara inuentio, & istis
Est magno in pretio non minus additio.
Sunt etiam quibus est famæ super addita fama,
Scilicet elumbes disposuisse libros.
O nunc Rebuffe ante alios doctißime, quis te
Non pangat, quæ te Calliopæa neget?
Omnia complesti, maioraq; teq; sequuntur,
Acribus attuleris commoda quanta viris.
Quòd te doctorem Gallorum Academia vidit,
Conuexi penetras orbis vtrunque polum.
Scriptaq; non desunt in Ius vtrunque lepore
Mirifico: superest tertius iste labor.
Sed labor vnde refers & habes miracula mundi
Solus, cum praxi nam Theoria datur.
Quæ indigesta diu fuerant Regalia Iura
Exprimis: & leges ordine quásq; locas.
Treis illos superas sub Cæsare Iustiniano,
Quos Ius confusum disposuisse ferunt.
Disposuere quidem: sed multa superflua, multaq;
Omisere: fori quæ modò Praxis habet.
At tu vana secas, & non dicenda relinquis,
Quæ paßim tractat Gallia tota foris.
Rebuffum Henricus celebret Rex Gallicus vnum:
Treisq; tuos taceas Iustiniane viros.

TRACTATVS DE CONFRATRIIS, SEV ARTIFICVM CONVENTIBVS ET COLLEGIIS.

1 QVIA DE CONFRATERNITATIBVS agitur, dicam ſequentia. Duo hîc ſtatuuntur, quę cō tra iura videntur. Primò, reprobatio confraternitatū. Nam à iure approbatæ ſunt, quando ad licitum ten dūt, vtpote ad Dei ſeruitium. c. ſi qui clericorum. xj. quæſt. j. vbi glo. & c. ſanè. xvj. q. vij. Arch. per illū tex. in c. ſi quis deſpicit. xlij. diſt. dicit, quòd ſi in ſtatutis confratriæ dicatur, quòd ſemel, vel bis conueniant, omnes fratres ad tractandum de ſalute animarum, & ad celebrandum miſ ſas & orationes, tam pro viuis quàm pro defunctis, hoc eſt permiſſum, etiā ſi certam quantitatem ſinguli præſtent, ex quo aliquo anni die ipſi reſician tur, & prouideatur pauperibus: nec ob hoc erit improbatum dummodo in tentio illorum ſit munda & licita, & ad Deum tendat, & quæ propter bo num fiunt, reprobanda non ſunt. c. de occidendis. xxiij. q. v.

Confraternitates approbatæ.

2 Item dicit tex. in l. j. & per totum. ff. de colle. illicit. quòd licita ſunt omnia collegia, quæ cauſa religionis fiunt, dum tamen per hoc non fiat contra ſe natuſconſultum, quo illicita collegia coërcentur, vt ſi quis facere volebat col legium ad vindictam, vel malum, hoc erat prohibitum. Sed cùm ſyncerum ſit collegium, licet aliquando quædam ibidem eueniant mala, non eſt ob hoc improbandum: aliâs reprobaretur templum ſacratiſſimum: in quo ali quando fiunt cædes & palatia, in quibus interdum tractantur proditiones. Sed abſit vt ea quæ ad bonum fiunt reprobemus, ex eo quòd malum inibi quandoque perpetretur. d. c. de occidendis. Bart. in l. j. ff. quod cuiuſque vni uerſit. nomi. & l. j. de colleg. illicit.

3 Ideo confraternitates dicuntur piæ: & legatū illis relictū dicitur in piam cauſam. gl. in prag. tit. de anna. in verb. beneficiorum. Sequitur Alex. conſ. cij. ſuper j. in vij. vol. & Dec. conſ. lxxij. viſo puncto. col. ij. verſ. tertiò principali
4 ter: † vnde etiam ſi quilibet collegio & confraternitati ſe adiungens tenea tur in ſingulis annis ſoluere pro ſeruitio diuino aliquid, etiam hoc non eſt prohibitū dum fiat propter honeſtā cauſam, ac etiā dum non dicatur in ſta tutis, ne quis recipiatur, niſi ſoluat decem, quia excludit pietatem, & ſic com munionem. Sed poteſt ſtatui, vt receptus ſoluant tantundem promiſſis, & ornamentis, & alijs rebus neceſſarijs confratrię. Archi. in c. ſi quis. xlij. diſt. & Inno. in c. inter dilectos. de don. Rom. ſing. cccxliiij. nunc habeo. ideo iudex poteſt compellere hæc collegia, & fraternitates, vt oſtendant ſibi collegij ſtatuta, vt docet Iacob. in l. collegium. C. de hæred. inſtit.

Piæ dicuntur confraternitates.

Statuta fraternitatis quibus verbis concepta eſſe debeāt.

Secundū eſt, cùm iſta collegia, ſeu fraternitates ſint licitæ, non debet pro hiberi: ſed ſi prohibeantur, ad quem pertineant res illarū: audi quid dicat ſu per hoc iureconſul. Mart. Collegia, ſi qua fuerint illicita mandatis, & conſti tutionibus, & ſenatuſconſultis diſſoluūtur. Sed permittitur eis cùm diſſoluū

Res fraternitatum ad quem pertineant, quando reprobātur.

tur pecunię communes (si quas habent) diuidere, pecuniamq; inter se partiri, in l.collegia.ff.de colle.illicit.ergo bona collegiorum, si pro hibita fuerint retineri à dissoluentibus iure possunt, nisi dissolueretur collegium religiosorum: tunc quia ipsi nihil proprij habere possunt, ob id ad superiorem bona spectant, vt bona templariorum, quia sunt vacantia. Ita docet Petr.de Vbal. in tract.de canonic.episcopal.q.xiij.nu.25.& seq.& quia semel Deo dedicatum, non est ad vsus humanos transferãdum.reg.semel.de reg.iu.in vj.Imò si quis oblata Deo dederit, vel acceperit præter episcopi vel eius consensum qui ab eo institutus est, ad dispẽsandum misericordiã pauperibus, & qui dat & qui accipit, anathema sit.c.in canonibus.xvj.q.j.

Fraternitates hæredes institui possunt.

Etiam patet, quòd hæc collegia licita & fraternitates sunt capaces legatorum, & hæreditatum, vt hæredes institui, & eis legari possit.l.collegiũ.C. de hæredi.institu.l.j.de iudæ.l.cùm senatus.ff.de reb.dub. 6

Decimã Papalẽ non soluunt fraternitates.

Et sic infertur quòd hæ fraternitates decimam Papalem seu Regalem ex bonis quæ habent soluere non tenentur: quia hęc decima non soluitur nisi ex beneficijs.cle.si.de deci.quorũ nomine non veniunt confraternitates.gl. ibi & in §.voluit.in verb.beneficium.de annat.in pragma.& tex.in extraua. vna.de deci.in communib. 7

Episcopo de legatis confraternitatis non debetur quarta.

Nec etiam ex legatis factis fraternitati debetur quarta episcopo, sicut de alijs relictis ecclesiæ.c.requisiuisti.de testa.quia personis & non loco relictũ videtur.Panor.& Imol.in c.officij.eo.licet ibi Barba.teneat contra.& in cõsil.j.in iiij.vol.super quo distinguit Petr.de Vbald.in tract.de canoni.episcopali.lib.j.q.xiiij.quia fraternitas non est de iurisditione episcopi, cùm Episcopus non exerceat iurisditionem ibidem, cùm non sint loca sacra, vel religiosa vel ecclesiastica, quibus ecclesiæ non possunt accedere, nec alia iura spiritualia.cle.per literas.de præbẽ.facit c.sacrosancta.& c.Massana.de ele.doct. in cle.quia cõtingit.de religios.domib.Petr.de Vbal.in d. tract. de canonic. Episcopal.in xiiij.q.principali.ideo si haberent proprium templũ, tunc quarta episcopo deberetur: vt docet Alexã.consi.cij.super j.in vij.vol.alioqui nõ. 8

Bona vnius confraternitatis alteri non possunt dari.

Imò fortius, nõ potest officialis vnius cõfratriæ vnire alteri cõfratriæ vtẽsilia, seu alia bona illius cõfratriæ, per l.quisquis.& l.pe.C.de spect.lib.xj. vbi hoc expresè docet Iac.Rebuf.nisi hoc fieret de cõsensu cõfratrũ, & officialiũ illius fraternitatis, ac episcopi.c.j.de reb.eccles.non alienãd.quia non debet vnũ altare exui, vt aliud induatur.l.assiduis.C.qui potior.in pign.habeã. 9

Fraternitates vnde deductæ.

Budæ.in annot. in pandect.istas confraternitates dicit Phratrias vocari, his verbis: Sunt autẽ Phratrię apud Aristotelem cõuentus quidã hominum, aut etiã cõuẽticula, quasi pagi propria sibi sacra, peculiariaq; cõmuniter habentium: ab eo dicta Phratriæ, quòd communi puteo vtantur, quòd Grecè φρέαρ dicitur: quo nomine primùm, quas confratrias hodie dicimus id est coẽm quandã religionẽ appellatas esse putat: non autẽ ab eo, ꝙ fratres sint illi, inter quos cultus ille sanctorum quorundam intercedit.† Ego putarem cõfraternitates dici Gallico sermone quodãmodo tamẽ à fraternitate: vt quia Vlpianus ait societatẽ ius fraternitatis quodãmodo habere, in l.verũ.ff. pro socio.Ergo ista societas ad cultũ inuẽta diuinum dicitur fraternitas, quasi societas, & fraternitas ad vnum cultũ, quia sunt omnes fratres in Christo.c.ad mẽsam.xj.q.iij.sicut itidẽ videmus vocari fratres inuicẽ in cœnobijs, ad quorum 10 11

rum similitudinẽ verius possemus dicere has confraternitates esse inductas.
Nam illa deductio ad φρέαρ multùm longè petita videtur.

21 Item confratres possunt renunciare Confratriæ, dum tamen nihil retineant de bonis illius alioqui antequàm renunciẽt, illa reddere debent: vt docet Iacob. Rebuff. in l. nemo. col. vltima. C. de spectacul. lib. x. alia vide in tex. sequente. *Fraternitati renunciare licet.*

Rubri. Des confrairies.

Françoys *article clxxxv. des publiées.* 1539.

1 QVe suyuant noz anciennes ordõnances & arests de noz cours souueraines seront abbatues, interdites & defendues toutes confrairies de gẽs de mestier & artisans, par tout nostre Royaume.

Et ne s'entremettront lesdits artisans & gens
2 de mestier, sur peine de punition corporelle: ains seront tenuz dedans deux moys apres la publication de ces presentes faites en chacune de nosdites villes, apporter & mettre par deuers noz Iuges ordinaires des lieux toutes choses seruans, & qui auroyent esté deputées & destinées pour le fait desdites confrairies, pour en estre ordonné, ainsi qu'ilz verront estre à faire.

3 Et à faute d'auoir ce fait dedans ledit temps, seront tous les maistres du mestier constituez prisonniers, iusques à ce qu'ilz auront obey, & neantmoins cõdamnez en grosses amendes enuers nous, pour n'y auoir satisfait dedans le temps dessusdit.

TRRCTATVS IMMVNITATIS ECCLESIASTICÆ QVANDO ET QVIBVS CONCEDATVR, INCIPIT.

HANC materiam etiam frequentem in curijs,à nostris tamen non iustè tractatam,& quæ super hoc in forensi exercentur iudicio,prædictis breui annectendam censui, ordinem materiarum non sequens, sed vtilitatem prosequens:vnde(si lubet)animum meum egregium ad tibi seruiendum & vtiliter,boni consules lector.

Françoys *article clxvj.des publiées. 1539.*

Qu'il n'y aura lieu de immunité.

Articul. primus.

GLOSSA PRIMA.

Immunitas duplex.

DVPLEX EST IMMVNITAS, QVAEdã est ecclesię:Altera est munerũ:at hic de ecclesiarum immunitate tractabitur.Primò,quo iure inuẽta sit.Secũdò,quæ dicatur,& vnde.Tertiò,quare ecclesię detur.Quartò,quę ecclesię gaudeant immunitate.Quintò,quibus personisconcedatur ipsa immunitas,& quibus non.Sextò, qua pœna puniãtur violãtes ipsam immunitatẽ.Septimò,quis iudex possit super hac immunitate cognoscere.Octauò quis sit immunitatis effectus. 1

Summa totius tractatus.

Et ista tractabuntur,elucidãdo constitutionem Regiã huic materię cõformem.† Primæ quęstioni respon.à Deo hanc immunitatẽ datam.Primò Adonias filius maior Dauidis timens Salomonem Regem,fugit in tabernaculũ domini,tenuítque cornu altaris, & Ioab vt habetur iij.Regum capitul.primo.in fine.& sequent. posteà Deus optimus maximus præcepit filijs Israël vt in terra quam daturus eis erat, constituerent sex oppida, in fugitiuorum auxilia separata,vt fugiat ad ea,qui nolens fuderit sanguinem. Numero 35. capitul.& Deuteronom.xix.ac Iosue xx. capitul. Demum cùm Salomon construxisset templum,donauit Deus illud immunitate,iij.Regum.capit.viij.& seq.& posteà pontifices summi hanc templi immunitatem,& ecclesiarum multis constitutionibus ampliãrunt & declarãrunt,vt inferius videre licebit.† Ioseph etiam lib.antiq.refert. Quidam verò Cadmum, cùm Thebas conderet,Asylũ permisisse testantur.Alij à prognatis Herculis Asylum Athenis primò institutum,eos fortè timentes,quos auus afflixerat,quorum exemplo Romulus,& alij Romæ Asylum aperuerunt. Liuius libro primo ab vrbe condita. Et veteres ad Imperatorum statuas confugientes immunitate donauerunt,vt in tit.C.de his qui ad statu.confug. † verùm cùm propter Asylorum impunitatem multa committerentur facinora, Tyberius Cæsar ne merita coërctione delinquentes leuarentur, immunitates Asylorum abrogauit, qui tamen Samiæ Iunoni, & Æsculapij delubro ius veteris

A Deo immunitas cõstituta. 2

Asylũ quis prius instituerit. 3

Cæsar immunitates Asylorum abrogauit. 4

veteris immunitatis ob religionem restituit. Alexand. lib. iij. Genial. capitul. xx. Apud Molossos verò Samothraces, Crotoniatas, Messenios et alios plerosque quamuis paganismum colorent, ad deorum aras confugisse pro Asylo habitum est, velut Ithacensibus Iouis seruatoris ara, delictis enim non voluntarijs refugium aras esse putauerunt.

5 De his Asylis loquitur tex. in l. quis sit fugitiuus. §. apud Labeonem. ff. de ædilit. edic. Et sic templorum seu ecclesiarum immunitatem à Deo opt. maximo inuentam & datam esse concludemus, ex quo infertur esse ecclesiasticam. Ideo in præiudicium illius, principes seculares disponere non posse. c. ecclesia sanctæ Mariæ, de constitu. Aufrer. in decis. Tholos. q. ccccxxij. Ioan. de Turre Crema. in c. sacrilegiũ. xvij. quęstio. iiij. scripsi abundè in proœmi. ordinat. in primo Tomo. *Principes immunitatẽ auferre non possunt.*

6 Secundo dicitur immunitas quasi extra munia, id est munera, & officia vel immunis quasi sine munere, libertas absq; munere. Hostien. in summa de immunit. ecclesiar. §. & vnde dicatur. Et quia immunitas dicitur libertas à muneribus. Ea est duplex: quædam tẽporalis, quædam perpetua: de qua gl. & Io. de platea in rub. C. de excusat. muner. lib. x. & tria in hac immunitate munerũ requirũtur: quòd fiat à principe concessio, & hoc fiat ex causa legitima & quòd sit temporanea, vt idem de Platea docet in l. vna. C. de his qui à princip. vacatio. acceperunt. lib. x. hîc verò prosequar immunitatis priuilegia tangẽtia ecclesias, vel ecclesiasticas personas. *Immunitas munerũ duplex.* *Tria in immunitate munerũ requisita.*

7 Tertio, quare datur ecclesijs immunitas? Respon. vt honor ecclesiarũ seruetur. capitu. Reum. xvij. quæstio. iiij. Iniuria quippe fit sanctis quando ab ecclesia sanctorum reus extrahitur. capitu. frater. ibidem capitu. miror. vbi aliæ conscribuntur rationes. Nempe certum est quòd sanctitas & reuerẽtia loco debetur, in quo dei cultus exhibetur. Psa. xcij. Decet domum sanctitudo. capitu. primo. de immunita. eccles. in sexto. & Psal. lvij. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. & Numer. vij. Sanctificauit Moyses tabernaculum. Ideo sacrilegium committitur tam in violatione personarum Deo dedicatarũ, quàm loci sacri, vasorum, & ornamentorũ sacrorum. dicto c. sacrilegium. xvij. quęstio. iiij. vbi de Turre Cremata. Etiam quia in venerabilibus ecclesijs cum pace, & quiete vota competit celebrari. Ideo si quis tumultum, seditionẽ, vel impetum in ecclesia cõmitteret, vltimo subiacebit supplicio. l. denunciamus. C. de his qui ad eccles. confug. *Ecclesijs quãobrem detur immunitas.* *Tumultum in ecclesia faciens capitali pœna punitur.*

8 Quarto, quæ ecclesiæ gaudeant immunitate? Respon. Omnes. c. definiuit. xvij. quæstio. quarta. & quadraginta passus circũ habebit maior ecclesia, minor autem triginta. capitul. sicut antiquitus. xvij. quæstio. quarta. & nulla ædificia in atrio ecclesiæ ponantur, nisi tantùm clericorum. capitu. nulla. xij. quæstio. prima. Oldrad. consilio lv. consueuit. & si fuerit ibi aliqua domus, nõ gaudebit immunitate. Angel. de Clauas. in verb. immunitas. §. xxj. nisi esset claustrum monasterij, seu refectorium, vel dormitorium. Alexand. consilio cxlv. viso themate. in secundo dubio. volumi. *Quæ ecclesiæ gaudeãt immunitate.*

9 septimo. † Vbi dicit totum circuitum monasterij, vel ecclesiæ gaudere immunitate, etiã si vltra prẹditos passus habeat. d. c. definiuit. et c. quisquis. xvij. q. iiij. l. præsenti. in prin. ibi, ex ipsis ergo locis eorũq; finibus. C. de his qui ad eccles. cõfu. & fuit per arestũ restitut⁹ *Yuo Malerbe* capt⁹ in domo *de Lopin* *Domus vel claustrũ an gaudeat immunitate.* *Arestum.*

canonici Turo.ann.1509.die xiij.Iulij.Idem in domibus canonicorum,si intra ambitum ecclesiæ,& claustrum existant.† concludit Barb.consi. xxxiij. 10
Ante consecrationem quid.
col.ij.vol.iiij.imò ecclesia ante consecrationem,illam habet immunitatem, vt non possit in ea delinquens capi,ac si esset consecrata, si ibi diuina mistería celebrentur.c.ecclesię.de immu.eccle.c.vlt.de consec.eccle.Porc. in §.sacræ.de rer.diuis.in instit.† Nec refragatur damnata Petr.de Ferrar.sententia, 11
Damnatur sententia Petri de Ferr.
quam posuit in pract.sua in forma inquisi.in j.glo.vers.ex his potest,ista iura immunitatem concedentia sine ratione facta esse asserens; imò & contra ius diuinum,quo cautum est:Domus mea,domus orationis vocabitur: vos autem fecistis eam speluncam latronum. Si enim Deus noluit tolerare emẽtes & vendentes in ecclesia,sed eos eiecit, quantò magis non vult receptari in eius ecclesia latrones, homicidas, & similes?ideo tales delinquentes non debent in ecclesia recipi,nec eius subterfugio defendi.hæc ille.† Sed respõ. 12
quòd Deus opt.max.eiecit ementes & vendentes in ecclesia,non enim vult quòd in ecclesia hæc fiant,sed sanctitudo& Dei seruitium ibi adimpleatur. verùm Deus præcepit,vt qui nolens interfecerit hominem,si ad Asylum cõfugiat,vt ibi saluus sit:noluit inquam vt latrones ad eam confugerent,ne sit latronum spelunca,imò eijciuntur ab immunitate:nec voluit,vt ibidem fierent homicidia,vel alia crimina.Sed si casu perpetrata sint alibi, placet ei vt ibi à malo tueantur.Ideo patet iura canonica non esse facta sine magna ratione,si bene ponderentur,imò ex ipsis verbis Dei sumpta sunt.Ideo nõpossunt nõ esse bona & rationabilia.Sed rebelles ecclesiæ, & hæretici ea sapere non possunt,vt quidam neoterici scriptores, qui potius ad ignem combustionis,quàm deuotionis accedentes, sacros canones maledictis impetunt, sed ipsi à Deo maledicti in ignem mittentur æternum,si non resipiscant.
Contra maledicẽtes canonibus.

Quibus personis cõcedi tur immunitas.
Quintò, quibus psonis concedatur ipsa immunitas? Resp.omnibus 13
fermè ad eccles.confug.siue sint laici, siue clerici.c.Reum. xvij.q.iiij.& d.l.præsenti.Lud.Rom.cons.ccxxxiiij.aduertendum,etiam si essent excommunicati,quia lex eos non excipit.Ang.de Claua.in verb.immunitas.§.xj.& Fabr.in §.fi.inst.de his qui sunt sui vel alien.iur. excipiuntur tamen quædam personæ,quæ non iuuantur ecclesiæ immunitate.

Publicus latro non gaudet immun.
Primò publicus latro,& agrorum depopulator.c.inter alia.de immu. ec- 14
cles.publicus latro vocatur famosus latro,& itinerum grassator, qui palàm furatur in vijs publicis.l.capitalium.§.famosos.ff.de pœnis.

Nocturnus depopulator non gaudet.
Nocturnus depopulator dicitur,qui agros nocte destruit,cõburit,aut vastat,& hos licet etiam priuatis occidere,quia in detrimentum cedit reipub.l. 15
j.C.quan.liceat vnicuique sine iudice se vindic.Oldr. cons.cliij.quidam deliquit,vel quia noctu segetes corrumpit,& ibi se abscondit,dicitur nocturnus agrorum depopulator,teste Inn.& alijs in d.c.inter alia.

Qui per insidias hominem occidit non gaudet immunitate secus si vulnerat.
Secundò, excipitur is,qui per insidias, seu proditoriè interfecerit homi- 16
nem,& vt Gallicè dicitur *de guet à pens*.c.j.de homicid. vbi sic scribitur. Si quis per industriam occiderit hominem,ab altari meo euellas eum,vt moriatur.Secus ergo si tantùm vulneret,etiã per industriam : quia ibi loquitur de occidente.Boër.in decis.Burd.q.cxix.percutiens.col.iij.& Deuteron.xix. si quis autem odio habens proximum suum,insidiatus fuerit vitæ eius,surgénsque percusserit illum,& mortuus fuerit,fugeritq; ad vnã de supradictis

vrbibus

vrbibus, mittes seniores ciuitatis illius, & arripient eum de loco refugij, & morietur, quia videtur confidere de ecclesiæ immunitate: & quia magis interest istos puniri, quàm alios delinquentes, quia plus vtilitati publicæ nocēt & plura cogitant mala quàm alij. Et cùm aliquis vni indulget indigno, ad prolapsionis contagium prouocat vniuersos. c. est iniusta. xxxiij. q. iiij. † Et quamuis Panor. & doct. in d. c. j. dubitent in intellectu illius capit. dicentes exponendum text. moriatur, idest excommunicetur. Sed hoc est somniare: debet enim intelligi de morte naturali, nec obstat quòd ius canonicum nō imponit pœnam mortis, fateor, etiam non imponitur in dicto capit. primo: sed vult vt industrius homicida euellatur ab ecclesia, & quare vt moriatur, & condemnetur, non à iudice ecclesiastico, sed à laico. Et sic ius canonicum illum homicidam non condemnat ad mortem, sed non indulget ei delicti impunitatem. & dicit Imperator. Homicida expectet, quod fecit. l. tertia. C. de episcopal. audient. Et sic fuit iudicatum Grationopoli vt per industriam occidens hominem nulla gaudeat immunitate, teste Guid. Papæ in decisio. Delphi. q. cxxj. in camera. Et ita semper vidi seruari in curijs Franciæ, quicquid in oppositum dicatur. Et Ioab non euasit mortem, licet in archa esset, & in cornu altaris, quia tres per industriam occiderat. iij. Reg. c. ij. Nec sequitur, ius pontificium refert ius diuinum, vel ciuile imponens mortis pœnam, ergo imponit: probatur in l. Gallus. ff. de liber. & posth. c. ij. de maio. vbi in fi. recitat id quod vult approbare.

Intellectus ad c. primū. de homicid. (17)

18 Ideo extat Caroli Regis olim Franciæ ordinatio in parlamenti libris descripta anno 1356. in mense Martio, per quam Rex statuit ne gratia vel remissio detur homicidæ ex industria & insidijs, nec raptoribus, incendiarijs, nec his qui pacem iuratam, vel fœdus fregerunt, seu Saluagardiam, & si data fuerit, q̄ iudices illi non obtēperent gratiæ, vt dico in tract. de grat. seu remis. in ord. Reg. & ita declarauit senatus contra Robertum Floridum vt refert Aufr. in styl. prob. aresto clxv. item per idem arestum. imò ne hic gaudebit priuilegio clericali, vt decreuit senatus aresto cclxxj. ibidem.

Constitutio prohibēs gratiā concedit hîc descriptis.

Arestum.

19 Idem si quis veneno occidat hominē, quia per industriam etiam hoc facere censetur. Et plus est veneno quàm gladio occidere. l. j. C. de malefic. & mathemat. & hoc firmat Boë. in decis. Burd. q. cix. percutiens.

Veneno occidens alium non gaudet immunitate.

20 Tertiò, excipitur delinquens in ecclesia, vel iuxta eam confisus de immunitate. c. fina. de immunit. eccles. ne detur via delinquendi. l. cōuenire. ff. de pact. dot. & frustra legis auxilium inuocat, qui committit in legem. d. c. fi. & ne Dei ecclesia fiat spelunca latronum. Non presumitur tamen delinquere quis sub immunitatis spe. Host. & Card. in d. c. fin. plenè Alciat. in tract. de præsum. reg. iij. præsump. xxxiij. vbi dicit quòd delinquens extra ecclesiam, vel cemiteriū, non gaudet immunitate, si sub fiducia huiusmodi delinquat, quia in eo qui deliquit puniri debet. Et quia deliquit in ecclesia, volens vt ecclesia sit tutrix sceleratorum: & rationes dicti capitul. fin. habent locum. & ego vidi suspendi vnum, qui interfecit alterum iuxta ecclesiam, & ita decreuit Senatus, vt in stylo patet aresto clxv.

Delinquens in ecclesia immunitate non gaudet.

Arestum

21 Quartò, non procedit in eo, qui armatus fugit ad ecclesiam. l. si seruus. C. de his qui ad eccles. confug. qui text. licet loquatur in seruo, idem tamen in libero, quia non confidet in immunitate, sed in armis, & sic ea non

Armatus ad ecclesiā accedēs non gaudet immunitate.

gaudet. Idem si fur cum re furtiua ad ecclesiam confugiat, quia ad statuas confugere, vel imagines principum in iniuriam alterius prohibitum est.l. capitaliū.§.ad statuas.& §.seq.ff.de pœnis. Et quia furtū contrectādo ibi cō mittere diceretur, si Bar.credatur in l.si dominiū.ff.de fur. Et furans in ecclesia non gaudet immunitate, quia sacrilegus est. Hostien.in c.fi.de immu.eccle.sic expresse consuluit Barb.cons.xxxiij.Deum inuocent.in iiij.vol.

Iudæus non gaudet immunitate.

Quintò, excipitur iudæus.l.j.C.de his qui ad eccle.confu. quia non propter zelum fidei fugit, sed vt vitare possit criminis punitionem, vel onera debitorum. Ideò nisi velit fieri christianus non iuuatur immunitatis priuilegio.c.constituit.xvij.q.iiij.l.j.C.de his qui ad eccles.confu.vbi dicit Salyc.ecclesiam non esse tutelam eorum, qui non sunt sub lege sua. Et idem tenet Oldr.cons.liiij.an fugiens.in fi.licet doc.in c.inter alia.teneant contra.& Fely.in c.Iudæi.j.de iudæ.Sed prima seruatur Auenione. 22

Nec hæreticus, blasphemus & qui maiestatem læserit.

Sextò, hæreticus. Pan.in d.c.inter alia.nu. 23. quia frustra ecclesiæ auxilium implorat, quia in illam cōmittit.c.quia.de vsur. Et de blasphemo quòd non gaudeat immunitate fuit iudicatum in senatu Burd.vt refert Boë. in decis.Burdeg.q.cx.sed an consuetus, quia sapit hæresim si ex animo fiat. Idem videtur in læsæ maiestatis reo, cùm æquiparentur.authen.Gazaros.C.de hæret.vnde dicit Corn.Tacitus lib.iij.quòd cùm reus pro crimine proditionis confugit in templum Palladis, quòd ad eam diem fuerat inuolubile, fuit à matre muro obstructa ianua coactus mori fame: & Adonias ab altari eductus est.iij.Reg.c.j.in fin. 23

Disciplinæ causa quis extrahi debet.

Septimò, Religiosi à suis superioribus extrahentur causa disciplinę & pœnitentiæ iniungendæ, vt animæ confugientis consulatur. Pan.in d.c.inter alia.facit c.reum.ibi legitimè cōponat.xvij.q. iij.Tamē ann.1440.die iij.Maij fuit apostata ab ecclesia extractus, quia subtraxerat bullas, & sigilla, demū fuit dictum eum ad immunitatem restituendum, & gaudere immunitate debere. Sed apostata à fide non restitueretur, nec gauderet immunitate, secus in apostata à religione.c.vno.vbi doct.de apost.in l.j.C.illo tit. 24

Arestum.

Apostata.

Sacrilegus non est immunis.

Octauò, non procedit in sacrilegijs, quia frustra auxilium legis implorāt, qui in legem committunt.c.quia frustra.de vsur.text. in l.si quis in hoc genus.C.de episc.& cle.plenè de Turre cremata in c.sacrilegium.xvij.q.iiij. 25

Nec raptor gaudet immunitate.

Nonò, in raptoribus virginum.§.neque.in authen.de mand.prin.coll.iij. sed de iure canonico gaudent immunitate.l.vna.C.de rap.& c. de raptorib. xxxvj.q.j.Angel.in d.§. immunitas.q.xvij. idem in adulteris dicitur ibidem. Sed ius canonicum hos duos casus non recipit, teste Berber.in viato.iu.rub. de viol.immun.in j.parte. 26

Malefici nō gaudent immunitate.

Hodie iudices Regij iure seruāt illum §.neq;. Quāuis in nouellis Græcis non ita scriptum sit. Sed sic inueni, neq; item cōmittes, vt priuilegijs apud te vtantur malefici, sed vnum hoc illis ad salutē proficiat, si ab intētato crimine mūdi, & vndiq; innoxij ostendātur: homicidia verò, & adulteria, & raptus virginū, & aggressuras, & maleficia cū tanta vehemētia ꝑsequeris, pœnas delinquentibus secundum nostras leges inferens, vt paucorum supplicijs, omnes alios salues: & sic ibi nil loquitur de immu.ecclesiarum, & quamuis loqueretur, stabimus tamen iuri canonico in hoc, quod distinxit quoad homicidas vt per industriā occidens nō gaudeat, ergo alius sic, quoad alios casus ius canonicum 27

nonicum seruetur:& licet non sit expressum de raptore virginum,putarem itidem illum non debere gaudere immunitate, quia occidit corpus & animam,imò interdum duas animas,& de industria peccat.c.ille.xxij. quæstio. meritò iudices seculares ab ecclesijs hos calidos delinquentes extrahunt, & posteà infrigidant:etiam raptores mulierum honestarum eadem ratione iudices ab ecclesijs extrahunt,& maximè latrunculatores.

28 Decimò fuit prohibitum à curia suprema instigante procuratores Regio religiosis sancti Martini,ne bānitos à Rege recipere habeant,& si receperint à Die notitiæ statim ab immunitate expellāt, hoc an. 1476.die xxv.Februa.

Banniti non gaudent immunitate.

29 Vndecimò interficiens clericum nulla gaudet ecclesiarum immunitate. Berber.in viator.iur.vbi suprà,quia sacrilegium cōmittit.ca.si quis suadente. xiij.quæstio.iiij.& quia sacrilegium in personam cōmissum est grauius, quia propter vnumquodq; tale,& illud maius.Authen.multòmagis.C. de sacrosan.eccle.de Turre Cremata in c.sacrilegium.xvij.quæstio.iiij.Aliæ personæ regulariter ecclesiæ immunitate gaudent.c.sicut.xvij.quæstio.iiij.

Neque interficiēs clericum.

30 Sextò qua pœna puniatur,qui violat immunitatem?Respon.de iure ciuili pœna legis iuliæ maiestatis,& sic vltimo supplicio. l.ij. & l.præsenti. C. de his qui ad eccles.confug.l.si quis in hoc genus,de episcop.& cleric.Chassan. in consuetud.Burgū.in rub.*des iustices*,in verb. *& droit d'icelles*,& hoc quādo iniuria infertur clericis.capitu.qui autem,xvij.quæstio.iiij.cap. cū deuotissimam.xij.quæstio.ij.de iure Canonico excommunicatur, capitu. frater. xvij.quæstio.iiij.c.illi qui.xxiiij.quæstio.ij.

Violator immunitatis qua pœna puniatur.

31 Secundò prohibetur recipi oblatio illius ab ecclesia.c.minor.ibidem.xvij. quæstio.iiij.& hoc in pœnam statuit interdum ius canonicum, capitu. ex transmissa,de decim.

32 Tertiò priuatio rerum inducitur,quas ab ecclesia habet, is qui eam violauit:Ideo si sit vassallus ecclesię feudo priuatur,vel si ius patronatus habeat, illud perdit,teste de Turre cremata per illū tex.in cap.frater,xvij.quęstio.iiij. capitu.j.in fin.de treug,& pace.quia ex eo quis nō debet habere lucrū,quod impugnare contendit,per regul.iuris ex eo.in vj.Nam si episcopus negligēs puniatur,fortius & faciens,quia grauius delinquitur faciendo, quàm omittendo.l.diuus.ff.de senatusconsul.Syllania.vbi abundè tractaui.Sed parū est in vsu,teste Berber.in viator.iur.rub.de violatio.immunit.in j.parte.

Violans immunitatem priuatur feudo vel re quam ab ecclesia tenet.

33 Quartò etiam ad pœnam pecuniariam hic temerarius condēnatur,videlicet in noningentis solidis,cap. si quis cōtumax,xvij.quæstio.iiij.& violatores ecclesiarū,& publici latrones excommunicati sunt,in c.omnes ecclesiæ, xvij.quæstio.iiij.facit cap.sicut eodē,possunt etiā alia pœna arbitraria puniri,cap.nō minus,& c.aduersus.de immunita.ecclesiar.sed in ca.quisquis.xvij. quæstio.iiij.puniūtur pœna triginta librarum argēti examinati purissimi.Et scribitur Ezechiel.v.c.Viuo ego dicit dominus Deus,nisi pro eo quòd sanctū meū violasti in omnibus offensionibus tuis,& in cunctis abominationibus tuis,ego quoq; confringam,& non parcet oculus meus,& nō miserebor, & ij.Paralip.c.xvj.&.iij.Esdræ j.& Iudith.ix.Cadat virtus eorū in iracundia tua, qui promittunt se violare sancta tua,& polluere tabernaculum nominis tui. Hodie quidam iudices semper contra ecclesiam pugnant, quos, si in parochia mea decederent,inter hircorum, & canum morticinia sepelirem.

Quis poßit de hac immunitate cognoſcere.

SEPTIMO quæro,quis iudex poſſit ſuper hac immunitate cognoſcere: 34
reſpõ.iudex eccleſiaſticus ad effectum defendendi immunitatem,vel remittendi,ſiue dicat reum deliquiſſe intra eccleſiam, ſiue extra,c.definiuit. xvij. quæſtio.iiij.Anto.Butri.in ca.tuã.de ordine cognitio.l.præſenti.C.de his qui ad eccleſ.confug.vbi doct.

Item iudex ſecularis quoad ſuum effectum,videlicet vt poſſit eum de ec 35
cleſia extrahere:ſi non debeat immunitate gaudere.Petr.Belluge,in Speculo principum rubr.xj. §.ſed quia,fol.51.iudex eccleſiaſticus vocato iudice ſeculari,ſeu gẽtibus Regijs cognoſcit:c.ſi iudex laicus,de ſentẽ.excõmunic.in vj.

In vinculis quis in eccleſijs contineri non debet

Reus tamen nõ ponetur in compedibus,aut cathenis in eccleſia. Hoſtiẽ. 36
& alij in c.inter alia.de immunit.eccleſiar.Guido Pape deciſ.cxxj.in camera, licet non ſeruetur de conſuetudine,teſte eodem Guido.ſingul.ccccxxv.cõpeditatio.&c. Et idem Petrus Belluge in Speculo princip.rubri.de propoſitio. graua. §.ſed quia,col.penul.vbi dicit interim eccleſiam non ſpoliari pendẽte dubio,licet cathenis ligetur reus intra eam.Sed vt ſtatim videbitur,per iſtam ordinationem,ab eccleſia reum extrahendum.

Alere intra eccleſiã quis teneatur.

Dicet quis,Quiſnam debeat ipſum reum intra eccleſiam alere? Reſpon. 37
ipſemet alere ſe debet,ſi bona habeat,gloſſ.in l.fi.C.de erogat. milita. anno. lib.xij.Iaſ.in §.item ſi quis in fraudem.de actio.in inſti.Hercu.in l.ſi victum. ff.de re iudica.ſi verò ſit pauper,eccleſia tenetur eidem de alimentis prouidere.Archidia.in dicto cap.definiuit.xvij.quæſtio.iiij.dixi multa in repetit.l. diuus.in gloſſ.ff.de ſenatuſconſul.Sylla.

Effectus immunitatis.

OCTAVO quis ſit effectus immunitatis?Reſp.vt ab omni pœnarum 38
genere reus ſit interim ſecurus.c.reum.xvij.quæſtio.iiij.

Secundò,vt etiam præceptor nõ poſſit ibi flagris cædere, vel puerũ ver- 39
berare.c.nullus.xvij.quæſtio.iiij.multò minus ſacerdos eum,qui cõfeſſus eſt: quòd tamen vidi aliquando apud Petragoricẽ.fieri,ſed malè,vt ſcripſi in interpreta.c.omnis.de pœn.& remiſſio.

Confugiẽtes ad eccleſias non poſſunt violẽter abſtrahi.

Tertiò vt non poſſint inde violenter abſtrahi.c.frater.c.minor.ibidẽ. Etiã 40
nec à iudicibus eccleſiaſticis,per d.c.reum, vbi videtur vniuerſali negatiua, & in c.definiuit.ibidem,& l.ij.C.de his qui ad eccl.confug.Petrus Belluge in d.Spec.princip.rub.de propoſitio.graua. §.ſed quia,fol.56.attamen ſequitur ordinatio in contrarium,videlicet vt delinquentes ſub prætextu immunitatis pœnam nõ euadant,vt inferius dicetur.Alios effectus vide per Hoſtien. in ſumma,de immunita.eccleſiar.& per doct.in illo titul.

Pour debtes ny autres matieres ciuiles,& ſe pourront toutes perſonnes prendre en franchiſe.

GLOSSA II.

Immunitas non datur pro debito.

TRES habet partes:in prima ſtatuit immunitatem nõ dari pro debitis,nec in ciuilibus cauſis,in ij.quæ eſt ibi,*& ſe pourront*:cẽſet omnes perſonas poſſe capi in immunitate: tertia docet illã capturam in eccleſia factam nõ debere nocere, ſed reintegrãdi ſunt,ſi hoc viſum fuerit,ibi,& ſauf à *les reintegrer*.

Primũ ergo dictũ tex.videlicet quòd immunitas non detur pro debito, nec pro alijs rebus ciuilibus,ne faciamus eccleſiam ſpeluncã latronũ:& quia pro cri

pro criminibus inducta est, vnde si tenear restituere rem aliquã, & ad ecclesiam cõfugero, nil mihi prodest. tex. in l. j. C. de his qui ad eccles. cõfu. ibi, nec antè suscipiãtur, quàm debita vniuersa reddiderint. Et quãuis tex. ille loquatur de seruis, idem tamen in liberis hominibus cõcludit Azo, in summa ibi. Sed Alber. in rub. ibi dicit, quòd inspecto iure cõmuni non potest debitor in ecclesia capi, nec inde extrahi. l. præsenti. C. de his qui ad eccles. cõfug. quia liber homo de iure nõ potest capi pro debito, nisi sit ad hoc expressè obligatus. l. j. & l. ob æs. C. de actio. & oblig. c. lator. de pigno. Imò nec extra ecclesiã caperetur, si bonis cedere velit, l. j. C. qui boniscedere possunt; inspecto tamẽ iure municipali, secundũ quòd capitur quis pro debito, vt hîc: tũc ab ecclesia extrahi potest: cũ persona per Ius municipale sit affecta, ne creditor defraudetur re sua vel sibi debita. Etiã quia ecclesiæ immunitatem cõcedendo, ius creditori cõpetens ex lege municipali remissum nõ videtur. arg. no. in l. j. C. de in ius vocand. aliâs daretur materia delinquẽdi. Nam si cõmodarẽ aliquã rem tibi, vel mutuo centum acciperes, vel à mercatore merces, posteà ad ecclesiã confugeres, & sic rem meam consumeres: quod leges non permittũt. argu. l. conuenire. ff. de pac. dotal. Sic docet Old. cõsi. liiij. an fugiens. Aufre. in
2 decis. Delph. quęst. ccccxxij. Et licet sint diuersę doc. super hoc sententię † Tamen in hoc consuetudo erit attendenda, vel statutum: vt docet Innocen. in ca. cùm inter. de consuetud. & d. c. inter alia. Plenè Socy. in tract. de citatio. artic. xvij. quæstio. v. ideo prouisio extrahẽdi cõcessa fuit à senatu Burdegalen. cuidã Petiot mercatori Lemouicẽ. contra suum institorem anno 1535. die v. Augusti, teste Boer. in decis. Burdeg. quęstio. ccxv. incarceratus. nu. 7. & seq. Etiam contra Stephanum Girard, qui eripuerat crumenã noctu de aliquo, in qua erant decẽ libræ. fuit à senatu pronuntiatũ quòd extraheretur ab ecclesia sancti Petri *Des asßis*, & quòd priuilegio immunitatis gaudere nõ debebat, anno 1473. in mense Ianuario: alioqui fur posset eripere res, & posteà ad ecclesiam confugere. vide Boer. quæstio. ccxv. nu. 7. cum seq. *Permisßio extrahendi ab ecclesia concessa.* *Arestum.* *Arestum.*

3 Item etiam de iure quis pro debito in ecclesia capitur, & extrahitur ab illa, vt debitor tributorũ. l. nemo. C. de exactor. tributor. lib. x. quoniam fiscalium ratio & militibus & priuatis ipsisq; templis & vniuersę reipub. vtilis, & necessaria est, tex. in authen. de mand. princip. colla. iij. § publicorũ. Oldrad. consil. liiij. An fugiens &c.

4 Adde etiã quòd si quis in ecclesia capiatur, consuetudo est quòd extrahatur non petita licentia ab episcopo, licet Salyce. in authen. si quis. C. de adulter. dicat licentiam requiri. Sed ne reus interim fugiat, capitur sine mora: vt refert Guido Papæ in quæstio. cxxj. in camera, nec etiã requiritur alia declaratio per iudicem ecclesiasticum de consuetudine, teste Bened. in repetit. ca. Raynutius. in verb. & vxorẽ. nume. 444. cum seq. de testa. Sed posteà restituetur captus ad ecclesiam, si iure hoc fieri debeat. ista tamen sunt cõtra ea quę j. Machab. ca. x. scribuntur his verbis. Quicunque confugerint in templum, quod est Hierosolymis, & in omnibus finibus eius, obnoxij Regi, in omni negotio dimittantur, & vniuersa quæ sunt eis in Regno meo libera habeantur. Tamen ex consuetudine & lege nunc ista obseruantur, quæ hîc statuta sunt, quamuis possumus hic dicere ne sutor vltra crepidã, & falcem in messem alienam non debet quis imponere. c. nouit. de iudic. *Non est licẽtia petenda ab episcopo extrahẽdi.*

Et sauf à les reintegrer quand y aura prinse de corps decernée à l'encontre d'eux sur les informations faites des cas dont ilz sont chargés et accuses, et qu'ilz soit ainsi ordoné par le iuge

GLOSSA III.

Non legitimè captus in ecclesia debet restitui ecclesiæ

ET SIC quando prehensio, id est captura non est ritè facta in ecclesia, captus debet restitui ecclesię, à qua fuit extractus vt hîc, & docet Old.d.consi.liiij.& ecclesia petere potest, vt restituatur pristinę libertati, qua de facto fuit priuata.l.j.& ij. ff.de liber.homi.exhib.Panor.& alij in d.c.inter alia, per text. in c.miror.xvij.quæstio.iiij.Alex.consi.cxlv.viso themate.in fi.vol.vij.Barba. consi.xxxiij.Deum innocent.col.j.vol.iiij. 1

Imò reus taliter debet relaxari, vt non possit iterum facilè capi.Bart.in l. j.§.j.per illum tex.& l.iij.ff.de acqui.rerum domi. 2

An iudex extrahens reum ab ecclesia debeat iurare se vitam & membra seruaturum.

Item debet iudex secularis iurare antequàm reum extrahat, quòd vitam & membra ei delinquenti in honorem ecclesiæ seruabit.c. id constituimus, & cap.reum.xvij.q.iiij.& d.c.inter.Guido Pape in decis.Delp.q.cxxj. in camera.in fin.

Imò si tanta esset iudici secularis sæuitia, ob quam non esset de iuramento iudicis confitendum: tunc maior cautio quàm iuratoria esset exigẽda.ar. c.literas.de restitutio.spoliat.secundum Inn.& alios in d.c.inter alia.Sed hodie hæc non seruantur, nec cautio iuratoria præstatur: seculares enim volunt ecclesijs dominari. 3

Iste articulus est dubius, & potest duobus modis intelligi.Primò quòd restitui debet ad ecclesiam captus, si hoc fuerit ordinatum per iudicem videlicet secularem, & hic intellectus communiter recipitur. 4

Alio modo intelligunt quidam quòd extrahi possunt delinquentes ab ecclesia, si ita fuerit per iudicem pronuntiatum visis informationibus, sed fortè dum ordinaretur, & cognosceretur reus discederet, ob id primus intellectus recipitur.

De immunitate munerum non scribam hîc: quia doct.multa super his scribunt.Sed dicam cum Vergilio.

Claudite iam riuos pueri, sat prata biberunt.

De his gratias Deo Optimo Maximo semper agens.

Tractatus

TRACTATVS VT BENEFICIA ANTE VACATIONEM, VEL BONA CONFISCATA PETI:

ANTE DECLARATIONEM non debeant:nec concedi,in vsu quotidiano vtilis & frequens.

De ne donner benefice,office,ne confiſcation auant la vacation,& declaration.

Charles vij.*artic.lxxxv.des premieres.*

Item & pource que ſouuentesfoys ſommes trauaillés par pluſieurs.Et par grand importunité des requerans. Articulus primus.

GLOSSA PRIMA.

1 TRIA IN HOC TEXTV STATVVNtur.In prima parte ponitur ratio cõſtitutionis.In ſecũda conſtitutio prohibẽs,ibi:*nous en enſuyuãt*.In tertia annullatio ſi fiat contra prohibitionẽ,ibi,*& voulons.*

Ratio cur officia ante vacationẽ peti non debeant.

2 Primò ponitur ratio, cur prohibeat officia, & beneficia concedi ante vacationem,& alia hîc conſcripta:quia ſępius moleſtatur Rex propter importunitatem petentium,hęc ratio probatur in l.j.C.de pet.bon.ſub.libr.x.ibi,ſed quoniam plerunque ita in nonnullis cauſis inuerecunda petentiũ inhiatione cõſtringimur,vt etiam non cõcedenda tribuamus:multi namque moleſti ſunt nobis ſemper,precesq́; crebræ,& flentes petitores. §.conſyderemus, in auth. de trien.& ſemiſſe.colla.iij.ne igitur importunitatẽ patiamur de his, per ſingulos dies formas ſcribere cogimur. §.ne igitur,vt factæ nouę conſti.coll.v. Et alibi dicit Papa,Propter multas,& nimias reclamationes, quæ ex hoc ad nos ex diuerſis partibus venerunt.c.omnibus.ij. quæſtio. v. Et per hanc importunitatem vincitur Deus optimus maximus: vt in Euangelio de vidua importuna,vbi dicitur:Etiam violenti rapiunt cælos,& ſancti quoq; vincuntur.c.importuna.de pœniten.diſ.j.ideo ſtatuit vt iſta iportuna petitio ceſſet.

3 Sed hæc importunitas ſuper rebus iuſtis prodeſt,& bona eſt,de qua Pau. ad Thimothe.iiij.Inſta oportunè & importunè,ipſa enim ſui vtilitate ſe deſtruit,ſi habere importunitas oportunitatem neſcit.c.ſit rector.in fi. xliij.diſtin.c.priſca.100.diſtin.c.importuna.de pœniten.diſtin.j.

Petitio in beneficijs ſimoniam inducit.

4 Sed ſi hæc importuna petitio fiat ſuper beneficijs habẽdis,vel honoribus eccleſiaſticis, ſimonia eſt.c. ordinationes.j.quæſtio.j.capitul.tuã, de ætate & qualia.capit.ij.& iij.de conceſſ.præbend.& ſuper honoribus vel officijs ſecularibus dicitur etiam ambitioſa importunitas,& reprobata.c.fi.de reſcrip. li. vj.facit l.ambitioſa decreta.ff.de decret.ab ord.faciẽd.nec intereſt roget quis per ſe,aut per alium:nã qui per aliũ facit,perinde eſt,ac ſi ipſe faceret,per regu.iur.& Bernar. ait ad Eugen.Per importunitatem extorta licẽtia,nõ eſt li-

centia,sed violentia. Et Lucas de Penna scribit in l.multis.colum.j.C.de prin. agen.in reb.lib.xij.

Importunitas multiplex.

Et sic primus est casus hic,in quo princeps interdum propter importunitatem petentium concedit non concedenda. Et aduertendum est, quòd aliquando est importunitas in petente,quia frequenter petit.d. §.cõsideramus. de trien.& semisse.Fely.& Dec.in c.quę in ecclesiarum.col.antepenul.de cõstitu.Barb.consi.xxiiij.clementissimi.col. iij.vol.ij.& quando maritus donauit vxori propter frequentem mulieris petitionem , talis donatio non confirmatur morte mariti:quia quodam calore iracundiæ facta censetur, teste Bal.in l.j.C.de petit.bono.sublat.libr.x.vt refert Io.Lupus in repet. ca.per vestras. §.antepe.versi.tertius casus est,de donatio.inter vir.& vxor. 4

Sentẽtia & electio ad clamorẽ populi non valent.

Nonnunquam importunitas est respectu plurium,puta curialium principum,vel aliorum magnorum nobilium.d.c.omnibus.ij.q.v. & tunc etiam non valet,sicut nec electio facta ad clamorẽ populi.c.ij.de elect.c. miramur. lxj.distin.nec sententia ad clamorem populi prolata.l.decurionum.C.de pœnis.nec ex acclamatione populi potest quis manumittere.l.si priuatus. ff. qui & à quib.manumis.liber.non fiant. 5

Item non valet donatio facta monasterio ab eo, qui ingressus fuit religionem,si per circunuentionem & importunitatẽ extorta est,sed bona hæredibus reddi debent.c.fi.xx.q.iij.Panor.& alij in c.prætereà. de offi. delega. 6

Interdum est importunitas ratione potentiæ,de qua in l.j.C.de fund.limitroph.lib.xj.vbi Bar.& Patruus meus Rebuffi dicunt rescriptũ sic impetratũ esse nullum,quando infert alicui præiudiciũ:vt etiam docet Corset. in sing. incip.rescriptũ iij.& Lancel.Dec.in l.si mihi. §.in legatis.col.iiij.versi. secũdò no.ff.de leg.j.Fulgos.cõsi.xx.pro pleniori,col.iij.vbi allegat illud dictũ Luca. 7

Nulla fides,pietasq́ viris qui castra sequuntur,
Vænalesq́ manus,ibi fas,vbi maxima merces.

Grauis mulierum importunitas.

Quandoque premitur princeps ad requisitionem mulierum : & hæc est grauis importunitas,quæ oportunitatẽ habere nescit.d. §.hinc nobis, in authẽ.vt omnes obedit.iudi.Prouin.colla.v.& Bal.ĩ c.j.col. fi.de cõstit.vbi refert mulierem dixisse Imperatori,Si libet,licet:vnde placita à principe eblandita nõ valẽt,sed dicitur furtiua deprecatio,in dicta l.j.C.de fund.limitrop.lib. xj. 8

Concessio ob nimiã lætitiam non valet.

Interdum princeps cõcedit per nimiam lætitiã,& tunc etiam illud quod concedit non valet:quia dum concedit est extra mentem,arg.ca. vnusquisque, uncta glo.xxij.quæstio.iiij.& glo.in verb.balneum. §.serui.instit. de liber. nec sunt principis placita,sed extorta,seu exacta. Vnde donatio facta tẽpore acquisitionis Regni,vel coronationis,nõ valet:vel statim parta magna victoria,vt dicit Neuisa in sylua nuptial.circa fin, 9

Signaturæ papæ in principio suæ coronationis non valent.

Item signaturæ,quas facit Papa antequã exeat ex cõclaui, propter nimiã lætitiã non valent:vt dicit glo.in procem.regu.cancell.& Io.de Selua in trac. de benefi.in j,parte,quæstio.ij.nu.16.versi.primũ beneficiũ est.† facit quod no.Panor.in ca.sicut,in ij.de iureiu.in iij.notab. vbi dicit, quòd si cardinales promittant inter se aliqua cũ iuramẽto , quæ sint in præiudiciũ dignitatis,si cõtingat aliquẽ promoueri ad papatũ,nõ tenebitur promotus illa adimplere,nec seruare. Sequitur Fely.ĩ c.j.col .iiij.versi.Septimò declara.de probatio. quod dicit esse bene notandũ ad infringẽdas promissiones factas à principibus 10 11

Conuentiones cardinalium in electione papæ quando valeant.

bus in principio suæ creationis: quas non tenentur seruare, si præiudicēt Regno & Regi. vide extrauag. vltimam, de senten. excommunicat. in communib. & in principio dicuntur factæ vsque ad annum, quia adhuc nouus princeps censetur, l. cùm quid, si cer. pe. dixi in §. ij. glo. iij. suprà de rescrip.

12 Et in dubio hæc donatio facta ad postulationem alicuius, censetur facta per importunitatem d. l. j. C. de petit. bono. subla. libr. x. doct. in l. iij. ff. quod quisque iuris. Ludouic. Roma. cōsi. ccccxxxvj. quod indultum, col. iiij. nu. 19. Ias. in l. si testamentum, col. ij. C. de test. Socy. consi. lxij. visis. col. vl. in iiij. vol. ac plenè Hyppol. in sing. vj. incipien. in princi. vide quæ scripsi suprà in trac. de rescri. & liter. Reg. arti. ij. gl. iij. alia est importunitas, quæ fit ab adhærentibus principi, & tunc etiam vitiat actum, vt alibi dicam.

Donatio præsumitur ad importunitatem facta.

Qui nous demandent offices.

GLOSSA II.

Argumentum de beneficijs ad officia secularia procedat.

ERGO petitio officiorum, antequàm vacent, fieri nō bebet, nec conferri, probatur arg. capitu. j. de concess. præben. quod loquitur in beneficio: sed bonum est argumentū de beneficijs ad officia. Bar. in l. secūda. §. data. ff. de optio. lega. Lucas de Penna in l. annonas. C. de eroga. militar. anno. libr. xij. refert Ioan. Lupus in repeti. capitu. per vestras. in princip. colum. secunda. de donatio. inter vir. & vxor. Etiam quia hîc expressum est: quia non potest dari id quod non est. Et aliæ rationes etiam habent locum, quæ in beneficijs cōscribuntur in d. c. j. quas scripsi in praxi beneficiali.

Imò nec debent promitti officia antequàm vacent. c. ij. de concess. prębē. quia prohibita concessione censetur prohibitum omne id, per quod ad illam peruenitur. l. Oratio. ff. de desponsat. de hoc abundè scripsi in proœm. concordat. in verb. alieni fati.

Benefices.

GLOSSA III.

Beneficia ante vacationē quare non conceduntur.

ET SIC quis nō debet promittere, nec cōcedere beneficiū, antequā vacet, alioqui ecclesiastica communione pellēdus est, c. j. de concess. præbend. Ratio est: quia beneficia perpetuò debent teneri ab eo, cui collata sunt. Et nō est, quis sine causa suo priuandus beneficio. c. satis peruersum. lvj. distinc. c. inuentū. xvj. quæstio. vij. Ideo beneficiū tuū nō est alteri conferendū, antequàm eo priuatus fueris, alioqui oportet priuare eum, qui illud habet.

Secundò, inducitur votum captandæ mortis, ipsis etiam gentibus exosum. d. c. ij. de concess. præbend.

Tertiò, ad tollendum vitium ambitionis, & cupiditatis, ca. quia intantum, de præbend. & sicut is qui inuitatus renuit, quæsitus refugit, sacris altaribus est remouendus: sic qui vltrò ambit, vel importunus se ingerit, est proculdubio repellendus. c. sicut. j. q. vj. verùm quia amplissimè tractaui conscribendo regulam cum ampliati. & limita. in praxi beneficiali, & pœnas, ideo ibi quilibet videre poterit, nec repetam hîc.

Escheoites.

GLOSSA IIII.

Caduca ante declarationem dari non debent.

ESchoites Latinè caduca dici possunt:& dicuntur illa,quæ ceciderunt,fortè in cōmissum,vel alio modo confiscata Regi sunt. igitur non potest dari illud commissum ante declarationem:vt per totum titul.de publica.& vectigal. etiam caduca vel quasi caduca hîc comprehenduntur,ac pro nonscripta,de quibus est tex.in l.vna.C.de caduc.tollend.& Iuuenal.ait Fisco.

Legatum omne capis,necnon & dulce caducum.

Declaraui in lsylua. §.glans caduca.ff.de verb.signi.

Amendes.

GLOSSA V.

Mulcta ante adiudicationē peti non debet

MVLCTA(quam emendam dicit tex.in c.dilecto.de senten. excommunic.lib.vj.)nō debet dari antequā sit declarata, & Regi adiudicata:vt videre potes artic. seq. & de hac mulcta plura essē hîc dicturus,nisi materiā plenè tractassē,in l. aliud est mulcta,& ī l.si qua pœna.ff.de ver.signi.ibi videri potest.

Confiscations.

GLOSSA VI.

Confiscata non sunt cōcedēda ante adiudicationem appellatione non suspensam.

ET SIC bona confiscata Rex dare non debet,antequā sint sibi adiudicata,scilicet per sententiam:sed an sufficiat prima sententia?Respon.non sufficere,si appellatū fuerit,quia per appellationem extinguitur iudicatum.l.j.in fi ff.ad Turp.& quia potest dici male iudicatum,ideo nihil debebitur.l.eos. C.de appella.Ideo nō potest dare antequàm sint bona adiudicata per sententiam appellatione non suspensam,vel à qua non possit appellari, vt à senatu.Aliâs donum non valet,nec quidem hodie etiam post declarationem, & adiudicationem:vt habetur in artic.seq.

Auant qu'ilz vacquent,ou qu'ilz soyent creés,ou nous soient adiugées.

GLOSSA VII.

REFERENDA sunt singula singulis:vt dicit gloss. in capit. cum singula.de præbend.in vj.

Primò,quòd officia & beneficia non debent concediantequàm vacent,& concessa non valent,d.c.j.de cōcess.prębend. Secundò, *Ou quelles soient creées*,scilicet *les amendes*:vt emēdę nō detur antequàm createę sint,id est à iudicibus prolatę & declaratæ,ac impositę,& Regi adiudicatæ,d.l.aliud.ff.de verb.sig.nam licet quis sciat appellātem perperam appellasse,tamen non debet mulctam petere sexaginta librarum antequàm mulcta fuerit declarata & Regi adiudicata.

Tertiò *ou nous soient adiugées*,loquitur de cōfiscationibus, vt añquā adiudicatæ sint,nō debeāt dari,etiā si ipso iure bona essent cōfiscata , vtpotè per crimē lęsę maiestatis,adhuc tamē non valebit donū Regis:nisi bona fuerint per iudices adiudicata.l.quisquis.C.ad l.Iul.maiesta.& hoc in seq.declaratur.

Nous

Nous en ensuyuãt les ordonnances de noz predecesseurs Roys de France, voulons & ordonnons que plus ne soyons trauaillés de telles requestes, & ne donnerons ne confererons aucun office, benefice, escheoite, ou autre chose quelconque auãt qu'ilz vacquent ou soient crées amende & confiscation, auant quelles soient adiugées, & declairées à nous appartenir.

GLOSSA VIII.

HIC ERGO testatur Rex, quòd non conferet officium, vel beneficium, antequàm vacauerit: nec emendam, antequàm creata sit, & adiudicata: nec confiscationem, aut cõmissum, antequàm sit declaratum & adiudicatũ. Et vtinã bene seruaretur. nam multa mala ex hoc præmaturo dono oriũtur. *Mala prouenientia ex concessione confiscationis antequã sit adiudicata.*

Primò, ex hoc dono potest suboriri corruptio iudicum. nã quãdo Rex dederit cõfiscationẽ alicuius antequàm sit declarata pars, cui est concessa, iudices quos vult, impetrare conatur ad declarandum sibi dictam confiscationem deberi: & omnes præmijs, saltem multis promissionibus corrumpere potest, & eos omnes in maximam dignitatem venire, & in gratiam principis profitetur, si ista iudices fecerint, contra l.j. & authen. ibi positam. C. de pœna iudi. qui malè iudica.

Secũdò corrũpuntur testes, vt falsum deponãt testimoniũ cõtra istũ, cuius bona cõfiscata esse prętendũtur. c. licet, de probatio. vel saltẽ hoc potest fieri.

Tertiò violatur iustitia: nam princeps, qui dedit cõfiscationem, putat hoc verum esse, & instanter sollicitat iudices, vt sic pronuntient, bona fide tamẽ existimans verum esse. Et sic iudices putantes principi complacere, laxãt interdum aliquid de conscientia, vel laxare possunt, & inspicimus quod euenire potest. l. si quis domum, in fi. ff. loca.

Quartò mortis alienæ occasio præbetur per fas vel nefas: vt habetur in l. ij. § initium ff. de orig. iur.

Quintò infamia generatur erga bonos, qui in carceribus detinentur longo tempore, & posteà innocentes inueniuntur: & iudices non audent eos liberare, ne agant contra delatores, & ne principi displiceant seu adhærẽtibus.

Sextò ex hoc multi in paupertatem & mendicitatem rediguntur, in authen. vt differen. iudi. § j. colla. ix.

Septimò explentur vindictæ magnorum dominorum, qui cùm non possunt aliter torquere homines, saltem petent confiscationem bonorum, & ex musca facient Elephantum: & datur materia delinquendi, & vindicandi cõtra l. iurisgentium. § si paciscar. ff. de pact.

Octauò, inter partes tantæ & tales oriuntur inimicitiæ, vt sæpius durante processu vna pars alteram occidat: vt interdum visum fuit.

Nonò, q̃a hi interdũ ĩpensis Regis, vel capti lites prosequũtur, ob id nõ verẽtur etiã iniustè prosequi: qđ nõ fieret, si ad expẽsas, dãna & interesse cõdẽnarẽtur, & ĩterdũ ad talionis pœnã: alia ĩfinita mala venire possũt, quę exprimere nõ audeo: ob id Rex fatetur se nõ daturũ, añquã bona sint ipsi adiudicata

Et voulons que si par importunité, ou inaduertance nous faisons, ou auions fait le contraire, que le don ou collation qu'en aurions fait, ou ferions soit nul & de nulle valeur.

GLOSSA VLTIMA.

HACTENVS prohibuit donum:nunc verò statuit quòd si per importunitatē,vel aliâs fuerit factū,vt donatio cōtra pręmissa nō valeat,& nullius sit momēti.Et idē statuit Ludo.xj. anno 1467.vt est in stylo Parlamen.Aufre.in rubr.de cōcess. beneficij vel officij nō vacantis,in hæc verba.Statuimus & ordinamus q; decætero aliquod ex officijs nostris non cōferemus:nisi vacet per mortē,aut resignationē sponte factā de cōsensu resignantis,de qua prius constabit:vel per forfacturam primitus iudicatā & declaratam,secūdum iustitiæ terminos per iudicem competētem,de qua similiter apparebit. Quòd si per inaduertentiā,aut requirentisimportunitatem contrarium fecerimus: id nunc,prout ex tūc reuocamus,& annullamus:quodq; literæ non cōficiātur,vel expediātur:& si factæ fuerint, illis vel alijs quibuscunq; super hoc à nobis obtinēdis fides non adhibeatur:nec propterea aliquis ab eius officio destituatur,nec in eodē inquietetur.& in rub.de rescrip.ordinatio.xx. ibidē. & sic cōcessio Regis Franciæ contra suā pronunciationē est nulla,quia pręsumitur circumuentus.Bal.sunt verba in c.cùm olim.col.iij.de re iudica.

Officiū Regium si non vacat per resignationem tenentis nō est cōferendum.

Hoc tamen limitant doct.si fiat hoc donū motu proprio:quia hoc nō fit ad petitionē,& importunitatem.doct.in d.l.ij.C.de petitio.bonor.subla. libr. x.& doct.in l.iij.ff.quod quisque iur.hæc tamen cōstitutio etiam videtur cōprehendere motum proprium,dum dicit,*ou inaduertence*:etiā quia pars procurabit illā clausulam in literis apponi.Et eadē facilitate qua Rex donat,conscribere,itidem faciet illam clausulam motu proprio, de qua plura scripsi in gloss.motu proprio in forma manda.in Concord.& dico in seq limit.

Motu proprio concessio principis non valet.

Secundò non procedit in feudis,quæ liberè impetrari possunt, teste Bal. in c.ad audientiam,in fin.de præscrip.cui non consentirem, si non vacarēt. Sed postquàm vacant,& reuersa sunt ad dominum sic,ca primo,& ij.de feu. vnde dicit Imperator his verbis in l.fin.C.de loca.prædior.ciuili.libro xj.Apertè enim hoc definimus edicto,vt à perpetuario nunquam possessio trāsferatur:etiam si alteri eam Imperator exoratus,vel spōte donauerit, siue annotatione,siue pragmatica, &c. Et ibi disputat Lucas de donatione facta à Rege duobus,vter præferatur.

Feuda an cōcedi ante vacationē possint.

Item aduertendum est,quòd bona principis sunt in duplici differentia,vt dicit d.Lucas de penna in l.quæcunque.C.de omni agro deser.libro xj.quędam sunt fiscalia,quæ ad sustinenda reipubl.onera illi sunt concessa, vt Auri fodinæ,Salinæ portoria,& alia quæ scribuntur in rubri. quæ sint Regal. in feud.& ista nulli sunt concedenda:periret enim paulatim Regnum,seu Imperium,si ista concederentur,glo.in verb.conferens.in fi. § .j.in authē. quomod.oport.episc iudic.colla.ij.& c.monemus.xij.quæstio.ij. c. intellecto. de iureiur.scripsi in l.bonorum.j.de verbo.signi.

Fiscalia bona nulli sunt concedenda

Alia sunt bona patrimonialia principis, quæ ad vsum principis deputata sunt:& ista etiam non possunt alienari sine causa,& iussu principis.l.idem Iulianus. §.fi.ff.de leg.j.Barba.in rub.de rebus eccles.non alienand.colla.v. Si tamē aliqua bona ex crimine Perduellionis,vel homicidij fuerint cōfiscata,vel alia ex causa illa dicūtur patrimonialia principis.l.iij.C.de bonis vacā. libro x.& l.ij.de fund.patrimonial.libro xj.quod est verum,si fuerint incorporata,

Patrimonialia Regis nō sunt concedenda.

porata & inscripta legitimè fisco,& post confiscationem, aliâs non: vt patet in rubric.de bon.vacan.& incorpor.lib.x.C.& necesse est vt istæ res in fiscũ peruenerint:alioqui patrimonialia esse non possunt.

Ideo poterit statim post confiscationem declaratam,& ante incorporationem Rex illa bona donare,vel in alium transferre,sicut & quilibet priuatus:dummodo à Regno non eximat.l.hi quibus.C.de fund.patrimonial.lib. xj.arg.cap.abbate sanè.de re iudica.in vj.& feuda non antiqua possunt alienari etiam ab ecclesia,capitul.primo,& ij.de feud.nisi dictum fuisset in sententia,quòd illa bona incorporamus & vnimus:tunc erunt patrimonialia,vt sæpius vidi fieri. *Cõfiscata bona post incorporationem nõ poterunt dari.*

Hodie oportet tenere non valere donationem, nisi propria manu Rex signauerit concessionem bonorum immobilium existentium in patria pacifica.Secus si in finibus Regni,vbi bellum geritur: & vult Rex, quòd dum omnia solennia interuenerint in donatione, tamen nunquam recipiatur à gentibus computorũ,vel à Thesaurarijs nisi pro dimidia parte.Ita est statutum in rub.*de la iurisdition des chambres des contes*,ordina.iij.arti.vij.& seq. *Limitantur Regia dona à magistris cõputorum.*

François par la grace de Dieu Roy de France.

Articulus secundus.

GLOSSA PRIMA.

REX Franciscus personam boni Christicolæ gerens dicit se Franciæ Regem gratia Dei.Nam licet hoc Regnum successione deferatur,gratia tamen Dei est,cùm alicui obuenit:vt habetur j.ad Corinth.xv.in princip.Gratia autẽ Dei sum,id quod sum,quia Deus potuit auferre,vel morte,vel permittere vt alius regnum occuparet.Ideo Deus sponte sua videtur relinquere,& dare ei,à quo non aufert,cùm possit.argu.text.in l.conficiuntur.in princip.ff.de iure codicill.l.prima, §.sciẽdum.de lega.iij.Solent supremi principes in terris nullum superiorẽ recognoscentes in temporalibus hac phrasi vti,Gratia Dei,vel diuina gratia,seu clementia:vt denotent,quòd à Deo immediatè regnum,vel imperium habeant,non ab aliquo alio,& vulgò solent dicere Regnum vel imperium tenere *de Dieu & de l'espee*,& sic Rex cũ nullum in temporalibus in mundo recognoscat,vt in capitu per venerabilem. qui filij sint legit.iustè scribit se Regem gratia Dei. *Rex quare gratia Dei Rex dicatur.*

Illi verò qui aliquem recognoscunt in superiorem, nõ solent hac phrasi vti,licet iura imperij habeant,sed simpliciter se solent dicere duces , vel comites,vt Carolus Dux Sabaudię.&c.Franciscus Dux Mediolani.item episcopi in suis literis solent vtrumque addere sic,Ioannes miseratione diuina ac sanctæ sedis apostolicæ gratia episcopus,non simpliciter Dei gratia. Alioqui viderentur velle denegare sedem apostolicam,cui iurauerunt,& à qua episcopatus receperunt.ca.ego N. de iureiur. *Inferiores cur non dicant se simpliciter duces, vel tales gratia Dei.*

Imò si dux Sabaudiæ vel alius recognoscẽs Imperatorẽ,vel Regẽ,diceret se ducẽ gratia Dei,posset cogi vt in literis adderet, & Imperatoris, vel Regis gratia,à quo immediatè habet,sicut faciunt dicti episcopi. Alioqui tanquã ingratus esset priuandus,cùm nollet recognoscere suum immediatum dominum. §.vasallus.j.si de fendo contentio sit inter domi.& agnat.vasal.doc. in c.cæterùm.de iudi.Carol.de grassalio in trac.Regalium lib.j.in ix.iure.

A tous ceux qui ces presentes letres verront salut.

GLOSSA II.

SALVTAT hîc Rex omnes, qui literas has & ordinationes videbunt. Et iste est mos & stylus etiam Papæ in scribendo, & aliorum principum, ac episcoporum: nisi in certis casibus, qui stylus si non seruaretur, literę essent suspectæ, per c.licet. & c.quàm graui.de crimi.fals.c.ex literis.de consti. vide quę scripsi in procemi.concordator. Et de quo prosit hæc salutatio in forma mā-da.in verb.salutem.

Comme par cy deuant ayent este faites par noz predecesseurs, & nous, plusieurs ordonnances contenans.

GLOSSA III.

AN SVCCESSOR teneatur seruare ordinationes sui prędecessoris, vide Iacob. Rebuffi in l.semel. C. de apoch. public. lib.x.& ibi in additio.& quæ scripsi in præfatio.ad rubri.de col lat.in concord.

Induci debet allegata constitutio. Ex hoc text.patet, quòd dum allegatur constitutio, oportet quòd inducatur, nec sufficit adducere legē, nisi ad hoc expresè inducatur, nisi esset ad hoc expressa.l.non solùm. §.qui primipilum.ff. de excusatio. tutor.tex.in l.pronunciatio. §.j.vbi plenè scripsi.ff.de verbo.signifi.& quomodo iura sint alleganda abundè scripsi in procem.concord.in verb.iura citare.

Que toutes confiscations, & forfaitures seront appliquées à nous, & à nostre fisque.

GLOSSA IIII.

DE FISCO scribunt doct.in rub.de iure fisci, lib.x. C. & scripsi in l. inter publica.ff.de verb.signi.

Pour la tuition & defense de nostre Royaume, & administration d'icelluy, & d'autant soulaiger nostre peuple, & subietz.

GLOSSA V.

Quare bona fisco adicantur. ECCE igitur quare inuentum sit, vt bona applicarētur fisco: primò, vt principes tuerentur rempubl. & eam defenderent ab inimicis, quam totis vt aiunt, neruis protegere habent, alioqui exactam Deo rationem sunt reddituri.

Secundò pro administratione, vt negotia Regni fiant, & administrentur pecunia confiscationis.

Tertiò vt oneribus subleuetur populus: ergo ista bona frequenter dare non potest, alioqui populus non leuaretur oneribus.

Vectigalia cur inuenta Item vectigalia fuerunt posteà inuenta: quia viæ & alia loca publica negligebantur: ideo fuit vni cōcessum, videlicet principi, vt quicquā reciperet: idq; ad instructiones pontium, viarum, & locorum publicorū exponeret, & pro defensione fidei, ac patrię, & alijs iustis causis. Et q. hoc vectigal recipit, ad ista tenetur, alioqui ad satisfactionē, teste Hostiē.ī summa de cēsib. §. ex quibus causis.

bus cauſis.verſi.ſiue cauſa:quem ſequitur Guido Papæ conſil.lxv.viſo thematе.colum.prima.

Et ſi verum eſſet iſtas confiſcationes datas eſſe principi ob cauſas præcedentes,vt illi aiunt,non liceret eas ad alias cauſas dare:& ſi daret, & ex hoc grauetur populus,peccaret,niſi eſſet cauſa iuſta cócedendi , vtpote propter remunerationem.c.cùm ex officijs.de teſta.l.ſi pater.ff.de don. Ideo potentes ſi his non ſatisfacerent,potenter torquerentur , poſt illam vocem emiſſam.Ite maledicti in ignem æternum.

En conſyderation dequoy par noz letres patentes données à Fontaine Françoyſe,& le xxij.iour de Septēbre 1535. voulans de plus en plus oſter toute occaſion d'eſtre importunez de telles demandes, requeſtes & pourſuittes: aurions icelles confiſcations,amendes,forfaitures & autres deniers caſuelz à nous aduenans deſtinez,& voulu eſtre appliquez à la fortification, emparemens , & reparations des places fortes,frontieres de noſtre royaume,iuſques à ſix ans l'ors enſuyuans.

GLOSSA VI.

Bona confiſcationū reparationibus publicis ſeruire debent.

ECCE bonam conſtitutionem,vt pecunia,vel bona quę ex confiſcationibus proueniũt , & alio quouis caſu , ſtatuit vt ſint addicta reparationibus publicis,& pręcipuè ad reparationes caſtrorũ in limitibus regni conſtitutorũ : & ſic quod ad certã ſpeciem ciuitati vel fiſco datur,in alios vſus conuertere nó licet.l.j.ff.de admi.rer.ad ciui.pert.& legatã municipio pecuniã,in aliam rem quàm defunctus voluit cóuertere non licet.l.legatũ. Ibidem & in cle.quia contingit.de relig.dom.& ſemel Deo dicatum,non eſt ad vſus humanos tranſferendum.reg.ſemel.de reg.iu.in vj.& qui prędia diuinis vſibus tradita,humanis vſibus applicãt,Deo cui tradita ſunt ea ſubtrahunt:ideo vt ſacrilegi iudicentur ait.c.prædia.& c.nulli.xij. q.ij.quare Rex voluit,vt iſtæ confiſcationes ad illos vſus deuenirent,ad quos fuerunt inſtitutæ,&c.

Ceſte derniere ordonnance toutesfoys par la grande inſtance,importunité & inciuilité des requerans a eſté auſsi peu gardée,que les precedentes.

GLOSSA VII.

Importunitas facit vt conſtitutiones non ſeruentur.

IMPORTVNITAS ergo facit,vt cóſtitutiones editæ nó ſeruẽtur.De multiplici importunitate ſcripſi in art.j.vnde Imperator ſcribit in §.hinc nobis.in auth.vt omnes obed.iudi.Prouiñ.coll.v.hinc nobis multitudo plurima eſt interpellãtiũ quotidie,& crebrò in talib⁹ cauſis inquietamur paruarũ gratia occaſionũ,& ipſi multas ſuſtinentes importunitates & vidẽtes plurimã quidẽ multitudinem virorum,plurimarúmq; mulierũ ex proprijs locis agitatã: & ad hanc venientes feliciſſimam ciuitatẽ,quorũ plurimi etiam mendicãtes,

& afflicti hoc agunt,interdum quoque hîc moriuntur,&c.

Constitutiones S. Lud. debent renouari.

Ex hoc habemus,quòd cõstitutiones bonæ per abusum nõ seruatę,debent reintegrari & confirmari.l.j.vbi Bart.de fund.limitr.libr.xj.C.& ibi patruus meus magnus sic ait. Facit pro statutis sancti Ludouici Regis Francorum, vt debeant confirmari,& obseruari nonobstante abusu curialium, & quòd non fuerint obseruata : nam principes in Regno succedentes debent ea facere obseruari:sicut petitum fuit pluries per ciuitates, comites, & Barones, vt per principem renouarentur.

Sauoir vous faisons à ces causes,& autres bõnes & grãdes considerations, qui nous ont meu & meuuent,desirans de nostre cœur & affection la conseruation & augmentation du corps politique de noz Royaume,pays & seigneuries de nostre pays & obeissant,& extirper toutes choses à ce contraires,ayans deliberé & conclud pour chose certaine,&du tout arresté ne faire doresnauant aucun don ou octroy desdites confiscations, amendes, & autres biens quelconques à vaquer ne vacans par forfaiture à personnage quelconque.

GLOSSA VIII.

CONCLVDIT ergo mulctas,& confiscationes nulli se daturum, sed suis vsibus applicaturum :factum ne sit,alijs relinquo.

De quelque estat, qualité & condition qu'il puisse estre.

GLOSSA IX.

Clausula cuiuscũque status Cardinales, Reges, & Reginas cõprehẽdit.

HÆC verba cuiuscunque status,qualitatis & conditionis,cõprehendunt tam clericos,quàm laicos: siue homines sint in potestate,siue sui iuris.gl.sing.in l.promittendo.in gl.ij.ff.de iure dotium.Et licet illa gl.dicat non comprehendi minores tamen in hoc tex. puto etiam comprehendi per hæc verba generalia,& per superiora,ibi,*personnage quelconque*,licet interdum nõ comprehendantur pro materia,vt ibidem dicitur.

Et ideo non valeret donatio facta clericis etiam cardinalibus,licet regulariter non contineantur,non facta mentione illorum.c.j.de schismat.in vj. scripsi in §.si quis verò.de colla.in concord.& Alex.consi.cxxiij.scripsit.col. iij.nu.16.in iiij.vol.dicit tunc comprehendi clericos,quãdo hæc clausula ponitur ab eo,qui habet potestatem statuendi supra clericos:verùm quia Cardinales,eò quòd tales sunt,non sunt extra ambitionem, ob id multa petere possent,& obtinere:ideo hîc comprehendentur.Et vtinam peterent multi à Deo se meliores fieri,quòd his melius & conducibilius esset.

Idẽ si facta sit mulieribus donatio talis:quia ista verba etiã continent mulieres,cùm magis sint importunę,quàm viri,vt patet in euãge.Dic vt sedeát duo filij mei &c.& in auth.vt omnes obed.iud.prouin.§.hinc nobis.colla.v.

Etiam comprehendit Reges & Reginas.gl.sing.in cle.j.in verb. quibuscunque.de iud.secundum Barba.consi.xxiij.sapientissimus.coll.ij.& consil. xxxvj.sapienter.in ij.vol.& consl.lxxxviij.illud.col.iiij.& seq.in iij.vol.

Itẽ cõtinet tã liberos quàm seruos,per tex.in l.postliminiũ.§. fi.ff.de capti.

Item

Item coniunctos & affines, vt consuluit Barb.d.consi.xxiij.col.iiij.nu.14. in ij.vol.& quia in istis est maior importunitas, & hic omnem importunitatem tollere vult: quam non potest adimere, si consanguineis & affinibus concedat, & rationes superiores habent etiam in his locum.

Atque adeò in omni persona procedit, siue priuata, siue militari, siue sacerdotali, siue imperiali, siue alterius cuiuslibet dignitatis, aut status. Communem namque legem omnibus hominibus imponit hæc lex, vt dicit Imperator in §.fin.in authent.de hæred.& falcid.colla.j.Ias.in l.ij.§.prætor.col. ij.& seq.ff.qui satisd.cog.& quia reipu.est vtile, ob id debet extendi.l.si quis. §.vtrum.ff.de senatuscons.Sylla.

Soit au parauant, ou apres la condemnation des deferez, & accusez: declaration, ou adiudication desdites amendes & confiscations.

GLOSSA X.

PROHIBET hîc vltra ius, videlicet vt nõ valeat donatio confiscationis, siue ante condemnationẽ, siue post, etiã post declarationem, & adiudicationẽ. Ratio est: quia si detur ante condemnationem, tunc votũ captandę mortis inducitur vt in c.ij.de conceſſ.pręb.vt alia quæ scripsi suprà art.j. *Confiscatio etiam post condemnationem concedi non debet.*

Itẽ iste tex.loquitur de delatoribus: delatores autẽ sunt qui inuidia produnt alios.c.delatori.v.q.vj.de hoc plenè scripsi in l.delata.ff.de verb.sign. *Delatores qui.*

Auons par edict perpetuel & irreuocable inhibé & defendu, inhibons & defendons à tous noz subiets de non demander, requerir, ou importuner par eux, ne par autres.

GLOSSA XI.

PROHIBET hîc ne fiat petitio, & sic nec donatio: quia prohibito vno censetur id omne esse prohibitum, per quod peruenitur ad illud, vt si prohibẽtur nuptiæ, & prohibita intelliguntur sponsalia, per quæ ad nuptias peruenimus, & matrimonium.l.oratio.ff.de sponsal. *Petitio bonorum confiscatorum hic prohibetur.*

Item prohibet petere per se, & per alios: nam qui per alium petit, perinde est ac si ipse peteret, per regu.iur.& potest quis petere per alium minus fauorabilem, vt si magister militum velit petere, non petet per se, sed per alium. Et iste est mos curialium, & ille minus fauorabilis etiam peterę nõ debet per istum tex.& si Rex concedat, non valet.

Interdũ quis petit p eum, cui magis fauebit princeps. Et tũc est maior importunitas, vt dixi art.j.suprà eo.vide text.in c.sex differentiæ.in fi.xxiij.q.iij.

En quelque maniere que ce soit.

GLOSSA XII.

ET SIC quocunq; modo fiat petitio, nõ valet, vt hîc patet. & tex.in l.j.C.de fun.limitr.lib.xj.ibi amouentes quicquid vel potentia cuiuscunque elicuit, vel furtiua deprecatio, addẽtes nihilominus in futurum nulli licere aduersus vtilẽ vetustatẽ, & prę

Sectores qui. ſentem legem noſtram importuna & reſpuenda repoſcere. Et hoc vocat ſectores Budæus in foren. qui ante adiudicationem petunt.

Conceſſa curialibus præſumũtur extorta per importunitatẽ Si ergo princeps motu proprio conceſſerit, & ex certa ſcientia, videtur valere. Quia hic prohibet petere, ſed non motu proprio concedi. d. l. j. C. de petitio. bonor. ſub. l. iij. quod quiſque iuris. Et ſi hæc donatio fiat præſenti, & in curia reſidenti, non præſumitur motu proprio, nec ex certa ſciẽtia, ſed importunitate, & ſuaſione. Bal. in c. cùm adeò. in fi. de reſcrip. vbi Barba. dicit eſſe notandum contra reſcripta & priuilegia, quæ quotidie conceduntur illis qui aſſiduè verſantur in curia, vt tunc non præſumatur in principe liberalitas, ſed importunitas impetrantis. Ideo illa reſcripta non valebunt. Sed ſi aliquis petierit, & faciat addere clauſulam motu proprio cõceſſum, adhuc nõ valebit, ne fiat fraus huic conſtitutioni: vt dixi ſuprà artic. j.

De leur en faire don ne conceſsion quelconque.

GLOSSA XIII.

Petitio ad fiſci vel eccleſiæ vtilitatem non prohibetur. PROHIBETVR hîc ne quis petat ſibi donari, vel concedi. Si ergo peteretur ad vtilitatẽ fiſci vel eccleſiæ, applicari & adiudicari non prohibetur, imò conceditur: quia prohibitum in vno, in altero videtur conceſſum. l. cùm prætor. ff. de iudic. c. nonne. de præſumptio.

Et neantmoins par l'aduis d'aucuns princes & ſeigneurs de noſtre ſang, & gens de noſtre cõſeil priué auõs ſtatué & ordonné, ſtatuons & ordonnons: par meſme edict voulons & nous plaiſt que ſi par importunité, ſurprinſe, deguiſemẽt, ou autrement en quelque forme & maniere que ce ſoit telz vous eſtoyent par nous accordez, faitz & ottroyés, & par noz ſecretaires ſignés, & expediés en forme, séellés il ſoient neantmoins declairés. Et lequelz des maintenant.

GLOSSA IIII.

Facta cũ cõſilio ad beatitudinẽ tendunt. STATVIT hîc de conſilio principum, procerum, & aliorum: & dubium non eſt omnia omnino, quæ conſilio rectè geruntur, iure meritoq;, effectu, & firmitate niti. l. dubium. C. de repu. bene enim (ait Imperator) cognoſcimus, quòd cũ veſtro conſilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem noſtri imperij, & ad noſtram gloriam redundare. l. humanum. in fi. C. de legib. multas ſcripſi conſilij vtilitates in ſcholaſtic. priuileg. & in interpreta. authen. habita. C. ne filius pro patr.

Comme pour lors declairons par ces preſentes nulz & de nul effect.

GLOSSA XV.

IDEM est dicere, declaramus tales donationes, quæ deinceps fient, nullas, & ex nunc, prout ex tunc: de qua Phrasi est glo. in cle. vna. de concess. præb. & in cle. j. de iure patr. Fely. docet in c. licet. nota sexto. de prob. Guido Pap. in decis. cccccIxxxviij. clericus. & in regul. cancell. xxxij. Dec. consil. ccccv. & Barb. cons. lxiiij. col. viij. in iiij. vol. & Gomes. in §. rursus. col. ix. de act. in inst. Iac. in l. j. in fi. C. de pact. gl. in pragm. sanct. §. vt verò prout. de colla. dixi in j. Tomo con sti. Regiar. & hæc est prima pœna. *Clausula ex nunc prout ex tūc quid operetur.*

Ratio est: quia ea quæ per importunitatem conceduntur, videntur fieri inuito dante: ergo nulla tanquàm coacta. c. audacter. viij. quæst. j. vbi gl. tex. in l. si priuatus. ff. qui & à quib. *Inuito dāte fiūt quæper importunitatem conceduntur.*

Et generaliter tres sunt causæ, ob quas promissis non stamus, aut animo fallendi: vel quia posteà nos pœnitet: seu certè volenti præstare, quod promisit, deest facultas. Prima, est malæ voluntatis: Secunda, infirmi iudicij: Tertia, inopiæ facultatis: hæc omnia minimè Deo conueniunt, qui ob bonitatem non decipit, ob stabilitatem non retractat, ob potentiam imperfectam non relinquit. hæc Volaterra. lib. xxviij. c. de veritate. *Causæ tres quibus promißis nō stamus.*

Et les impetrans, & tous autres qui s'en voudront ayder indignes & incapables non seulement desdits dons, mais de toute autre munificence, & liberalité qu'ilz pourroyent attendre & esperer de nous.

GLOSSA XVI.

SECVNDA pœna hîc adijcitur, quòd impetrātes sunt inhabiles ad obtinendum aliud donū, & munificentiā Regiā: ergo si aliquis impetrauerit primum donū, non valet posteà secundū impetrare, & si impetret nō valebit. Imò si essent derogationes in secunda cōcessione, non tamē valebit: nisi fuerit facta expressio illius indignitatis & incapacitatis & inhabilitatis, per ea quę no. Fel. in c. in nostra. de rescri. Et ego scripsi in gl. pro expressis, in form. mand. in Concor. & multa dona Regia vidi in curia annullari instante procuratore Regio, & allegante hunc secundum impetrantem inhabilem, de qua inhabilitate in literis non erat facta mentio: quod est notandum. *Impetrātes sunt inhabiles cuius debet fieri mētio.*

Voulons & nous plaist que contre ceux soit procedé, comme infracteurs & violateurs de noz ordonnances

GLOSSA XVII.

CONTRA violatores legū proceditur. Primò ad periurium quia sunt periuri: quia iurauerunt in principio officij eas ordinationes seruare, vt habetur super rub. *des sermens.* Et periurus est priuandus saltem officio, vel beneficio. l. pe. C. de dig. lib. xj. capitul. ij. de rescrip. scripsi in tract. de pacific. poss. in iiij. limit. nu. 223. *Violatores legum quomodo puniātur.*

Secūdò, violatores canonū volūtariè à sanctis patrib' iudicātur, & à sancto spiritu (instinctu cuius ac dono dicati sunt) damnantur: quoniā blasphema-

re ſpiritum ſanctum non incongruè videntur.c.violatores.xxv.q.j.

Non ſeruãs legem Regiam punitur.

Tertiò ſcribitur primo Eſdræ.c.vij.in fin.Omnis qui non fecerit legem Regis,diligenter iudicium erit de eo:ſiue in morte,ſiue in exiliũ,ſiue in condemnationem ſubſtantiæ eius,vel certè in carcerem.Alias pœnas ſcripſi in tract.nominatio.q.xix.ibi videre quilibet poterit,ne plura.

Et neantmoins defendons expreſſement à noſtre treſamé,& feal Chancellier.

GLOSSA XVIII.

Cãcellarius Regis dono non debet cõſentire.

PROHIBET Cancellario ne cõſentiat huic donationi. Quomodo poteſt reſiſtere,ſi Rex conſenſerit?Reſpon.non debet ſigillum illis literis impartiri,ſed Regi oſtendere tam ſuam legem quàm rationes:ob quas fuit inuenta confiſcatio,& prohibitionem:& hoc modo non conſentiet illi dono,ſed expectabit ſecundam iuſſionem Regis.

Et aux ſecretaires de noz finances.Et commandons reſpectiuement de n'expedier ne s'eller telz dons & octroys.

GLOSSA XIX.

Secretarij dona Regia ſignare non debent.

ITEM auricularij,ſiue ſilentiarij,vel ſecretarij non debẽt etiam conceſſionem expedire,nec debent ſigna eorum inſcribere in dictis literis doni,vel conceſſionis confiſcationis.

Et à noſtre procureur general de ne les cõſentir n'y accorder.

GLOSSA XX.

Procurator Regius opponit contra literas doni Regij.

SED melius eſſet mãdare parlamentis ſingulis,quòd has literas non comprobarent,ſed nullas pronunciarent. Et quòd camera computorũ omnino has donationes recuſaret. Et tutius eſſet, quia omnia hodie fiũt per amicos,& pecunias, & maximè apud Curiales.Sed procurator Regius debet impedire,ne literæ approbentur,alioqui puniri debet,vt hîc.Et quãdo præſentantur literæ,is debet ſe opponere dicens Regem fuiſſe circunuentum:vt dicit Bal.in c.cùm olim.de re iudica.

Ains leur enioignons les empeſcher,impugner,& debatre encores que par les letres d'iceux lon fuſt expreſſement releué de la preſente ordonnance en quelque clauſe derogatoire, ou derogatoire de la derogatoire qui ſoit inſerée auſdites letres.

GLOSSA XXI.

Clauſulæ derogatoriæ etiam princeps derogat.

ET SIC annullat conceſſionem,etiam ſi in ea eſſet clauſula derogatoria huius ordinatiõis.Sed nõne princeps poſſet derogare ex cauſa huic cõſtitutioni?Bar.in l.ſi quis.in prin.ff.de leg.iij.dicit poſſe:dummodo derogauerit expreſſè huic clauſulæ derogatoriæ.

riæ. Idẽ tenet Vicen. Hercula. in l. si mihi. §. in legatis. col. iij. & seq. de leg. j. ff. & Socy. consi. lxiij. col. ij. in iij. vol. & de Ripa in c. j. nu. 80. de rescrip. scripsi in d. l. si quis. in additio. ad illam legem.

Item mandat procuratori Regio, quòd has literas impugnet tanquã subreptitias, & obreptitias, ac ciuiles, & nõ consentiat approbationi illorum. ita habetur hîc, & in l. j. C. de fund. patrimonial. lib. xj. quia fallendo conscientiã principis, obtinuit. l. fi. C. de his qui à non dom. manumitt. facit tex. in l. fi. C. de loca. prędior. ciuil. lib. xj. ibi, cui si fortè contra perpetuarium vir illustris comes priuatarum rerum dum allegabitur acquiescet, & de proprio ipse cẽtum libras auri, & alias cẽtum fisci iuribus in palatinum cogatur inferre officium. vide ibi pœnam quam subibit procurator Regis.

Noz letres patentes dessus dattées en ce qui reste à eschoir desditz six ans, pour le regard des autres parties casuelles icy declairées demourãs en leur force & vertu.

GLOSSA VLTIMA.

NON reuocabat literas, quibus cautum erat vt ad reparationes conuerterentur intra sex annos, sed cùm sint elapsi, superest tantùm hîc, vt concessiones confiscationum non valeant: siue datæ sint ante condemnationem, vel post: etiam non valẽt post declarationem factam per istum tex. nisi vt superius dixi. vide Boer. in q. lxiiij. & seq.

Item vidi dubitari, an vxor habebit dimidiam partem ratione conquęstuum (qui pro media diuiduntur, & lucrantur de cõsuetudine inter virum & vxorem) de dono facto marito à Rege? Respon. habebit, si fuerit factum marito & hęredibus. Secus si marito & eius masculis, per ea quę doc. scribũt in l. ex facto. §. fi. ff. ad Trebel. & in l. Gallus. §. etiã à parẽte. de liber. & posth. *Vxor de dono Regio marito facto an possit cõquæstum habere*

Item nihil habebit vxor, si detur marito & suis hæredibus ex suo corpore descendentibus, quia vxor non descendit de corpore mariti, vt doct. not. in d. l. ex facto. in §. j.

Et si Rex donauerit Titio, & suis hæredibus, eis deficientibus ad Regem reuertetur, sicut dos soluto matrimonio sine liberis, per totum titu. ff. & C. soluto matrimo.

Etiam si Rex donauerit Titio & filio suo masculo: si Titius plures procreauerit, succedẽt pro virili, licet Rex singulariter locutus fuerit. l. j. §. item hoc. ff. quod falso tuto. author. gest. l. singularia. in fi. si cer. pe.

Item Rex in rebus iure donatis euictionem suscipit: vt aliâs fuit iudicatum in curia licet regulariter donans de euictione non teneatur. l. Aristo. ff. de donatio. l. ad res. de ædilit. edic. Sed voluntariè Rex suscipit defensionem, nisi donatio facta sit propter benemerita: nam tunc defensionem suscipere tenetur, quia nõ est simplex donatio, sed genus quoddam permutationis. l. sed & si lege. §. consuluit. ff. de petitio. hæredi. *De donatione per Regẽ facta Res suscipit defensionem.*

Hodie principum & dominorum promissiones Charetis pollicitationes quidam existimant. hunc enim Charetem domini & Pontifices imitantur, qui omnibus omnia promittunt, neq; quicquam recusant, vt saltẽ à se lętos homines dimittant. Et cõmodũ esset tam ad vitandũ importunitatẽ, quàm *Promißiones principum quales.*

petentium inhiationem, vt petenti raró aut nunquàm daretur: sed in officijs ac beneficijs episcopus, ac Rex suum haberent librum, in quo essent descripti docti, & vtiles reipublicę, & posteà secundum illorũ merita illis conferrent beneficia, vel officia: & fortè non esset malum, vt quicunque officiũ peteret, aut beneficium, inhabilis esset ad cætera officia seu beneficia, & collatio facta illi non valeret: tunc virtus in pretio esset, nec essent tot malitiosi & importuni, qui diuites nunc sunt, & virtutibus prędîti, non ambitiosi negliguntur, & vtinam à Deo diligantur, & illis sufficiet, qui in trinitate perfecta viuit per secula.

Amen.

TRACTATVS DE DONATIONIBVS ET ALIIS DISPOSITIONIBVS, tutoribus & adminiſtratoribus factis reprobatis.

Des donnations & autres diſpoſitions faites aux tuteurs, ou adminiſtrateurs reprouées.

Françoys, *article cxxxj.des publiées.1539.*

Nous declairons toutes diſpoſitions.

GLOSSA I.

1 IDEM STATVIT IMPERATOR CAROlus quintus in ordinatio.apud Brucell. publicatis anno 1549.vbi ſic ſcribitur. *Que tous dõs teſtamẽtaires, legatiõs d'entre vifz, ou en cas de mort, faitz par mineurs de vingt cinq ans, des biẽs immeubles, ou par leſquelz les biens immeubles ſeroient chargés de ſomme d'argent, ou rente à vie, ou perpetuelle, au proffit de leurs curateurs, gardiẽs & autres leurs adminiſtrateurs, ou de leurs enfans, ou au proffit de leurs peraſtres & maraſtres, ou de leurs concubines, ſeront nulz & de nulle valeur, ordonnans à tous les iuges ainſi le iuger.* *Ordinatio Caroli quinti.*

2 Licet iurium interpretes dicãt diſpoſitionem propriè in vltimis voluntatibus dici pro ordinatione, & vltima voluntate teſtatoris, per §.diſponat. in authẽ.de nup.colla.iiij.& §.fi.quib.manumit.licet.in inſti.tamen etiam propriè actus inter viuos, vt donationes, acceptilationes, & alij actus liberatorij hîc poſſunt vocari diſpoſitiões, quia in illis actibus diſponitur de bonis, quod probatur in procem.ff.§.Tertij.& §.illud autẽ.& in l.j.C. de bonis dãnator.

3 Eſt enim diſponere, vel diſpoſitio generale verbũ, quod etiam de iure canonico ſignificat collationem, præſentationem, inſtitutionem, & aliã prouiſionẽ: vt probat tex.in c.pe.de offi.leg.in vj.Federi.conſi.cxcv.factũ ita. col. j.Panor.per tex.in c.ij.no.iij.de ſepultu.ſcripſi in §.præfatiq; graduati. & §. ſeq.de colla.in cõcord.ac in l.hæc verba ille.ff.de verb.ſig.& quamuis verbum diſpoſitio, ſit verbum latum: tamen intelligerem hanc ordinationẽ in donationibus tantùm, ſeu remiſsionibus, acceptilationibus, vel alijs quibuſcunque donationibus factis à minoribus, ad vtilitatem tutorum vel adminiſtratorũ, vt non valeant vt hîc, & ſic declarat ordinatio Caroli Quinti, quæ expreſsius profert, ob id nõ habet locũ in cõtractib⁹ alijs: vt in ſeq.gl.dicetur. *Diſpoſitio generale verbum.*

4 Ideo poterit tutor poſſeſſionẽ rei ſibi debitæ, antequã eſſet tutor, accipere.l.fiſtulas. §.j.ff.de contrah.emp.quia agitur de executione alterius contractus, & vacuæ poſſeſſionis, in quibus non requiritur authoritas præſidis. l. j.C.quãdo decreto opus nõ eſt.Nec videtur minor diſponere de ſuis bonis patiẽdo tutorẽ nanciſci poſſeſſionẽ ex præcedẽte cõtractu, quaſi in cõſequẽtiã contractus: cui enim permiſſum eſt antecedẽs ſcilicet cõtractus, & cõſequens, ſcilicet poſſeſſionem adipiſci.l.ad legatũ. & l.ad rem.ff.de procurator. *Tutor nanciſci poſſeſſionem poteſt rei debitæ ſibi antequã eſſet tutor.*

5 Itẽ poterit ſibi ſoluere, quãdo debitũ eſſet in pecunia.l.quoties. §.ſicut.ff. de adminiſtra.tutor.& ſic cẽſuit ſenatus Pariſ.pro Petro Seguier, anno 1528. *Tutor ſibi ſoluere poteſt debitũ in pecunia. Areſtum.*

die xiiij.Decembris:sed si res esset immobilis,requirerentur solénitates positæ in l.magis puto.ff.de reb.eor.& in l.si prædium.C.de prædijs minor.doct. in l.singularia.ff.si certum pet.

An executor testamẽtarius potest sibi ipsi soluere.

Et executor datus in testamento potest sibiipsi soluere,vt not.Io.And.in addit.ad Speculat.in titul.de instr.edit.§.nunc aliqua.versic.xxxix. sed pone. nec incidit in l.non dubium.C.de leg.Bald.ibi & Pau.hoc refert: & sequitur Dec.cons.ccxliij.vt clarior.colum.prima.in ij. dubio.in regno tamen Franciȩ quia hȩredes sunt saysiti,debet ab hȩredibus executor petere & accipere,vt visum est senatui pro hæredibus *Charpentier*,contra viduam executricem ann.1534.die v.Maij.& ideo vsus est hoc verbo,*declarons*: quia vt dixi istæ donationes,à pupillis,tutoribus & alijs administratoribus factæ,sunt de iure nullius momenti.Ideo hoc declaratur hîc:& declaratio ius nouum non constituit.c.fi.de decim.in vj.

Arestum.

D'entre vifz.

GLOSSA II.

Rationes constitutionis prohibentis dona fieri tutoribus

VT DONATIONES, quȩ non valent factȩ tutoribus aut curatoribus: quia authoritatem in illis tutores præbere, tanquàm in re sua non possunt.l.j.ff.de autho.tut.Tutor autem datus est pupillo, vt eum tueatur,non vt eum spoliet.l. j.ff.de tute.§.tutores.illo titul.in inst.Secunda ratio, propter metum & reuerentiam,quam pupilli habent tempore tutelæ,ob ius tutelæ ipsius,vel administrationis:& hic metus & reuerentia sufficiunt ad rescissionem contractus.tex.iuncta gl.in l.j.§.quæ onerandæ.in verb.metu.ff.quar. rer.actio non detur.& tutor plenitudinem potestatis habet in pupillo,quia tutela est ius & potestas in capite libero.§.j.de tutel.in instit.Bald.consi.ccclxxvj.ex his etiam.in v.volu.Tertia ratio est:quia aliâs tutores,& alij administratores suos pupillos,& hos quos regerent,spoliarent , vt multi faciunt: licet eos tueri debeant,& dicerentur tollitores & non tutores,vt dicit Alberic.in l.j.ff.de tutel.facit l.j.de don.inter vir.& vxo.Quarta,in fauorẽ minorum est introductum ne decipiantur. l.j.ff.de minor.Et istȩ donationes non valent,etiam factæ alijs quàm tutoribus:etiam si nihil tangant hos administratores.l.tutor ad vtilitatem.ff.de administr.tut.& l.fin. C.si maior factus. Nam à iure prohibitȩ sunt:licet non per hanc constitutionem.Imò si tutor illis prȩstiterit authoritatem,tenebitur,per tex.in l.j.in prin.ff.de tutel.& ratio.distr.vbi addidi,quia donare est perdere.l.filusfa.ff.de don.

Tutores tollitores.

An acceptilatio à pupillo vel adulto facta tutori vel curatori valeat.

Etiam non valebit acceptilatio facta per pupillum tutori,vel curatori,seu 2
alteri administratori durante tutela : nec quidem statim finita tutela:sed ex longuo interuallo secus:quia cessat ratio huius text.arg.l.si ventri.in fi. ff.de priuileg.creditor.& l.prima.§.quæ onerandæ. ff.quarum rer. actio non datur.Ibi:& in summa si incontinenti impositum quid sit liberto, quod oneret eius libertatem,dicendum est exceptioni locum fore.Sed si post interuallum habet quidem dubitationem: quia nemo cogebat eum , vt promitteret : & qualitas iuncta verbo debet intelligi secundum tempus verbi.l.in

delictis.

delictis.§.j.ff.de noxal.actio.& ne officium sit alicui damnosum.l.si quis.ff.si quis omiss.caus.test.dummodo fieret post redditas rationes,& reliqua. Posset tamen minor læsus posteà restitui,per l.j.ff.de minorib.

3 Non valeret etiam cessio facta tutori, vel curatori:quia donationis vicē plerumque habet.l.pen.& seq.C.de mand. dico in trac.de cess.& trāsp.hoc tomo:imò etiam fuit annullata donatio minoris facta tutori,licet post donationem minor fuisset professus,& bona fuerunt adiudicata legitimis hæredibus per,senatum,ann.1512.die xxvij.Maij prosequente Gulielmo Choarto. *Arestum.*

4 Limitatur hęc ordinatio in contractibus,nā potest tutor quemliber contractum cū pupillo facere palàm & bona fide: vnde ipse tutor nō ꝓhibetur comparare ex bonis pupilli.l.cùm ipse.C.de contr.emp.Bar.& alij in l.singularia.ff.si cert.pet.Alex.in l.j.§.fuit quæsitū.in fi.ad Treb.& ista est cōmunis opinio secundum eos.Et in societate,quod valeat,concludit Socy consi.clx. in ij.volumi.nam cùm contractus sit vltro citróque obligatorius.l.Labeo.§. contractum.ff.de verb.signi. & sic ad vtilitatem vtriusque contrahentis cedat:igitur de hoc non intelligatur tex.hîc,dicens *au prouffit de leurs tuteurs.* Nam eo ipso videtur innuere tex.loqui in donationibus,& non in cōtractibus onerosis,probat etiā hęc ordinatio:ibi,*par les donateurs ou testateurs.* *Tutor potest emere à pupillo palàm & bona fide adhibitis solennitatibus.*

5 Quod est verum,si duo sint tutores,& ille qui non emit,præstat authoritatem,quod potest.l.pupillus.§.item ipse.ff.de author.tut.Bart.in l. tutor rerum.de admnistr.tut.vbi potest retinere rem venditam alij,cum decreto & authoritate iudicis pro pretio,quod emptor non soluerat.doc.in dicta l.singularia.colum.iiij.per l.primam. C. quando decreto opus non est.& aduertat quòd faciat hoc cum iudicis authoritate,& solennitatibus requisitis,aliâs oneratur.

6 Secundò,quando hoc per se emeret,secus si per interpositam personam, quia tunc non bona fide videtur gessisse rem,d.l.pupillus.§.sed & si.ibidem. & d.l.nō existimo.Si tamē publicè emeret,& in subhastatione per interpositam personam,valeret: nam tunc cùm nulla subest doli suspitio, qui per se potest,& per interpositam personam.l.j.C.de delat.lib.x.& hoc exprese decidit in tutore Bal.consil.cccxlvij.Titius gessit.in iiij.vol. *Emere per interpositā personā quādiu tutor possit.*

7 Tertiò,non habet locum,quando callidè emisset, clàm fortè & non palàm,secus si palàm & bona fide.d.l.non existimo.ff.de admin. tut.l.si in emptione.in fi.ff.de contrah.empt.& d.l.pupillus.glo.& doct.in d.l.si cùm ipse. de contrahend.empt.

8 Palàm, & bona fide censetur facere, quando contractus fit in præsentia amicorum. lege transactionem. C.de transaction. Bartolus in l.frater à fratre.col.antepenulti.ff.de condict.indebit.& Bald.in l.Polla.C.de his quib.vt indig.vel in præsentia iudicis.l.bonorum.C.qui admitt. & l.si infanti.in fi.de iure deliber.doct. in l.de pupillo. in fin. princip.ff. de noui oper.nunciation. Ias.& alij in l.singularia.ff. si certum petatur. posset tamen minor restitui si læsus fuerit, & facilius in his contractibus, sicut in alijs beneficio minoris ætatis:sed valeret contractus palàm & bona fide initus,vt per totum titul.ff. de minorib.d.l.non existimo.ff.de administr.tut.Et scripsi in rub. de restit.& releuam.in hoc Tomo. *Quando palàm & bona fide quid fieri dicatur.*

9 Item limitatur iste text.si minor factus ætatis legitimę,id est maior xxv. *Ratihabitio post xxv. annos confirmat donationem.*

annis,approbauerit illum cōtractum,vel donationem.l.pupillus.§.item ipse,ff.de admini.tut.& in l.fi.C.si maior factus.Sed valebit illa donatio à tempore approbationis non antè,quia est nulla donatio,ob id non potest conualescere.l.quod in initio.ff.de reg.iur.& duo extrema non sunt habilia, vt per Bar.in l.si is qui pro emptore.ff.de vsuc.vide quæ scripsi in proœ.ord.

Fructus donationis factæ tutor nō lucratur.

Et ideo fructus,quos interim tutor recepit,non lucratur,nisi de nouo donentur,quia hic tex.dicit donationem nullam,& nullius effectus: ergo non lucrabitur fructus tutor;quia ex nullo quis nihil cōsequi potest,& quia vult nullum effectum habere,vt dico in glos.vlt.infrà per l.iiij.§.condemnatum.ff.de re iud.l.quoties.qui satisd.cog.

Ou testamentaire.

GLOSSA III.

Testamentum ab adolescēte in fauorem tutoris factum non valet.

ERGO testamētū factū ab adolescēte,licet sit validū post xiiij.an.in masculo,post duodecim in fœmina.l.qua ętate.ff.de test.& in §.j.quib.nō est pmis.fac.test. tamen si in illo est institutus tutor,vel curator,non valebit institutio.Nec ratione huius testamenti poterit tutor obtinere hęreditatē:quia hîc ꝓhibetur,nā p impressionē & metū factum censetur.d.l.j.ff.quar.rer.actio non detur.

Donatio causa mortis tutori facta nō valet

Idem dicerem in donatione causa mortis,vt in l.ij.ff.de leg.j.vbi doct.disputant,nunquid donatio causa mortis æquiparetur contractibus, vel vltimis voluntatibus:sed hîc non est necesse pertractare, quia & dispositio inter viuos,& testamentaria prohibetur,ergo & donatio mortis causa, & hoc exprimitur in constitutione Imperatoris.

Hæc ordinatio locū habet in legatis.

Idem in legatis,vt non debeantur tutoribus,quia legatum donatio est.§.legatum.de legat.in inst.quæ est hîc prohibita,etiam in codicillis facta,cùm sit eadem ratio: & quæcunque donatio testamentaria prohibetur, ergo & in condicillis facta.Nam lex Cornelia de fals.testamentaria habet etiam locum in codicillis.l.Diuus.j.& l.impuberem.ff.de fals.

Restitui hæreditas non potest à pupillo tutori fideicommissario sine iudice.

Item pupillus institutus hæres non potest restituere hæreditatem tutori suo sine iudicis authoritate,cum sola tutoris authoritate, quia non potest esse in re sua author.l.j.§.fuit quæsitum.ff.ad Trebell. nam hoc ad vtilitatem etiam tutoris fit,cùm in eum transeant actiones,vt ibidem in prin.scribitur.& in tit.de fideicommiss.hęred.in inst.declarant doc.in l.singularia.ff. si cer pet. & egregius Bello. in lib. supputat.iij.c.xiiij.& seq.de quo alibi scripsi.Et quia in hac restitutione posset esse donatio,quia pupillus posset non retenta quarta,suo tutori restituere.ob id prohibetur,in d.l.j.imò si restitueret,etiam cum iudicis authoritate, & non retineret quartam, posset posteà eam petere.l.pen. vbi doct.C.ad Treb.

Qui seront cy apres faictes.

GLOSSÆ IIII.

Hæc constitutio nō cōprehēdit donationes factas ante eā.

ERGO non cōprehendit factas ante hanc legē:quia hic tex.dicit de cętero:*cy apres*,ergo pręterita nō comprehēdit,sicut lex nō extenditur ad pręterita.l.leges.C.de legi.c.fi.de rescr.tamen vt dixi de iure anteà ꝓhibebantur rationib⁹ suprà descriptis.Ideo donatio ante hanc ordinationē annullaretur de iure,sed

iure,ſed non in vim huius ordinationis,quæ eſt iuris declaratoria, vt ſuperius dictum fuit:& leges ad futura & non ad præterita trahuntur.l.leges.C. de legib.& c.fin.de conſti.

Par les donateurs.

GLOSSA V.

ERGO ſi fiant ab alijs,valẽt:vnde ſi mater pupilli det tutori filij ſui,valebit donatio,nec hîc annullatur,niſi donatio filij in fauorem ſui tutoris,quia in alia perſona non habent locũ rationes tex.& quia iſte text.in minore loquitur,& non in maiore, & in pupillo,non in alio.& vbi tex.in vna perſona loquitur,nõ extenditur ad aliã.l.j.ff.de conſt.prin.nec effectus eſt ob hæc tutor inhabilis ad recipienda dona,niſi ab ipſo pupillo,quem regit,aliâs ſuum officium eſſet ſibi damnoſum,contra l.ſed ſi quis.ff.quemad.teſta.aper. *Ab alijs quã enumeratis in hac ordinatione donationes factæ valẽt.*

Et ſic non haberet locũ in ſubſtitutionibus pupillaribus vel fideic.quia nõ fiũt à pupillis,tutoribus.Et ſic requiritur,quòd ſint factæ à donatoribus,tutoribus.Et vbi verba nõ conueniũt,nec diſpoſitio.l.iiij.§.toties.ff.de dam.inf. Et quia ſuperiores rationes deficiunt in his,igitur & diſpoſitio,vt dixi:& eſt potius diſpoſitio teſtatoris quàm filij pupilli.l.Papin.§.ſed nec impuberis.ff. de inoffi.teſt.& eſt prouiſio patris,magis quàm donatio filij,in l.patris.ff.de vul.& ſic ſubſtitutio valebit vel fideicommiſſum.c.ſi pater.de teſt.vbi doct. *Subſtitutiones pupillares an valeant.*

Tamen ſi donaretur conſanguineo tutoris,filio fortè,aut filiæ,vel nepti tutoris à pupillo,etiam non valebit donatio, quia fieret fraus de perſona ad perſonam.l.pupillus.§.ſed & ſi per interpoſitam. ff.de adminiſtr.tut.Et ita in ordin.Imperator exprimitur.& doct.in l.fraus.de legib.& in reg.quæ in fraudem.de reg.iur.in vj. *Conſanguineo tutoris donatio facta non valet.*

Ou teſtateurs.

GLOSSA VI.

ERGO non valet teſtamentum,in fauorem curatoris, vel aliorum adminiſtratorum,ab adoleſcente factum,quianon liberè videtur factum,vt decet.l.j.C.de ſacroſan. eccle.l.j.& per totum.ſi quis aliquem teſt.prohib.quamuis ſi alius non prohibitus fuiſſet inſtitutus,valeret,per l.qua ætate.ff.de teſta.imò etiam non valeret donatio tutori facta inter viuos,ſi fieret in teſtamento,vt fieri poteſt,etiam contractus.l.hæredes palàm.§.fi.ff.de teſt. *Teſtamentum in fauorem adminiſtratorũ factum nõ valet.*

Au prouffit de leurs tuteurs.

GLOSSA VII.

ERGO ad vtilitatẽ pupillorum valebit etiã ſine authoritate tutoris,quia hoc eſt introductũ in fauorẽ pupillorũ, ne decipiãtur,& bonis ſuis priuẽtur,igitur in fauorẽ ipſorum valebit,quia vtilitatẽ ſuam facere poſſunt.§.j.de auth. tut.in inſti.l.non eò minus.C.de curat.glo.in l.ij.ff.de accep. vt ſcilicet alius ei obligetur,non ipſe.l.obligari.ff.de act.& oblig.niſi vbi ex re naſcitur act.l.furioſus.ibid.& ſuperius in gl.ij.dixi hîc non contineri contractus. *Contractus facti cũ pupillo quando valeant.*

Imò si tutor haberet ex hoc vtilitatem,& pupillus etiam,hoc valeret,quia hîc dicit,*au prouffit de leurs tuteurs*,ergo si commodum esset commune valeret,nec contineretur in ista lege:quia non vult iste tex.prohibere vtilitatẽ

Donatio vtilis pupillo facta tutori valet.

pupilli,sed augere:& contrarium operaretur effectum,si pupillo acquiri nõ posset.quod esset contra l.legata.ff.de lega.j.nec pro parte valebit actus, & pro parte non:ideo si tutor daret sua bona pupillo, si ei daret centũ aureos, illa donatio pupilli facta tantùm cum authoritate alterius tutoris, curatoris vel iudicis valeret,si magis esset ad vtilitatem pupilli , quàm curatoris, per istum tex.quia fortè bona tutoris valent mille.

Mutuũ tutori à pupillo quãdo fieri possit.

Si tamen pupillus mutuaret suam pecuniam tutori, vel tutor acciperet mutuo pecuniam sui pupilli,si palàm & bona fide faceret,obligaretur tutor ex sua scriptura,per tex.in l.nõ existimo.ff.de admi.tuto.& melius in l.quoties.§.non tantum , ibidem. Et tunc cessat exceptio nõ numeratæ pecuniæ, etiam ante biennium,quia non est verisimile quòd scripsisset se accepisse, si verum non esset. arg.l.fi.C.arbit.tutel.Ias.& Purpur.in.l.singularia.ff.si cert. pet.scripsi in tract.de chirograph. recognit.in j.Tomo.si autẽ clàm recipiat, prædo dicitur,& teneretur ad restitutionem,& in pœnam incideret.argu.l. Pomponius.§.ex facto.ff.de acquir.pos.vbi Ang.no.& glos.in l.actio.& in l. actione.& l.si tutor.ff.de tutel.& ratio.distr.Socy.cõsil.cclix.in præsenti.col. iij.versi. quarto.in ij.vol.vide doct.in. d.l.singularia.

Curateurs,Gardiens,Baillistres.

GLOSSA IX.

Baillistre & gardien quis dicatur.

LICET ista vocabula videantur synonyma , tamen ex cõsuetudine aliquarum prouinciarum,bail, respicit nobiles:nã cùm nobili defertur tutela sui cõsanguinei , ipse vocatur cõmuni idiomate baillistre,quia solent isti tutores nobilium in pluribus locis facere fructus bonorũ pupilli suos, postquàm eũ aluerint,debitaque soluerint.Et sic consuetudo vocat baillistres per effectum sequentẽ,quòd ex ipsis multi pupillos suos *bellitres* & pauperes faciãt, vt quidã dicunt.Multi alij vocant *gardiens*,hoc pro consuetudine locorum

Garde quid

melius cognoscitur:nam Paris.Guarde,vocatur inter patrẽ & matrem,auũ, auiam,& superiores,in recta linea, inter verò collaterales dicitur, bail,vnde frater dicitur *baillistre,ou frere*, & idem in patruis & alijs,& inter extraneos tutor:tamen quoad effectum omnes isti sunt tutores, & hoc vt dixi intelligitur , & accipitur pro diuersitate locorum, vt docet Chassa. in consuetud. Burgund.in rubr.*des enfans de plusieurs litz*.§.iiij.gl.*baillistre*,& donatio facta istis, vel alicui ipsorum prohibetur hîc.

Custodienti personã non valet donatio.

Imò per hoc verbum *gardiens*,Dixi etiam custodi personę nõ valere donationem factã à custodita persona:vnde cùm in c.cùm locum. de sponsal. dicatur,quando agitur super matrimonij fœdere, debet custodiri mulier in loco tuto,si ista filia minor custodita daret custodi , nõ valeret per hũc tex. quia ratione metus videretur facere.l.j.§. quæ onerandæ. ff.quarũ rer.actio non detur.idẽ si carceri mancipatus daret cõmentariensi,quia custodi à custodito nõ valet facta donatio hîc : quod est notandũ,nec etiã valeret si cu-

stoditus

stoditus daret apparitori,eum custodienti.doc.in l.qui in carcerem.ff.quod met.caus.per istũ tex.*gardiens*.& quia rationes prædictæ in his locũ habent.

Et autres leurs administrateurs.

GLOSSA IX.

1 SIVE sint administratores personæ, siue bonorũ: cùm hîc tex.loquatur de administratoribus indefinitè, & indefinita æquipollet vniuersali.l.si pluribus. ff. de leg.ij.c. vt circa.de elec.in vj. & iura loquẽtia in tutore,habent locum in quolibet administratore,quando in illis est eadem ratio,vt probatur in l.si emptione.§.fi.de contr.emp.Bart.& alij in l.singularia.ff.si cer.pet. & Alex.in l.principalibus.vij.fallent.Ibidem.doc.in l.præses.C.de transac.& verbum minister seu administrator comprehendit omnem gubernatorem. Archi.in c.præsenti.in fi.de offi.ord.doct.in cle.j.de rescr. *De quibus ministratoribus intelligẽda hæc cõstitutio.*

2 Regula ergo est non valere donationem vel aliam dispositionem minoris factam ad vtilitatẽ tutoris,vel curatoris,seu alterius administratoris per rationes in gl.ij.scriptas superius. *Regula vt non valeat donatio cum limitationibus & ampliat.*

3 Idem in testamento,donatione causa mortis, legatis, & fideicommissis, vt superius dixi in gl.iij.

4 Idem in procuratore,qui mandato domini administrat.l.j.ff. de procur. quia rationes supradictæ, vel saltem vna illarum habet locum in istis, & quia administratores vocantur. *Donatio procuratori an valeat.*

5 Idem declaratur in ordinatione Imperatoris,in donatione facta filijs,vel filio administratoris,seu victrico,nouercæ,vel concubinæ istius administratoris,& multò fortius si illius vxori.arg.l.pen.C.de in ius voc. & quia maritus & vxor dicuntur vna caro.l.aduersus.C.de crimi.expil.hæred.&idem si per interpositam personam vtilitas proueniret ad tutorem vel administratorem,vt in glo.v.superius docui. *Vxori tutoris cõcubinæ vel filio tutoris non potest donari à pupillo.*

6 Idem dicerem si daret famulo tutoris in compensatione seruitij facti à tutore ipsi pupillo, quia domino dare videtur, si tantùm haberet de salario soluere:& breui non valet donatio in omnibus personis,p quas emolumentũ sentiret tutor,vel administrator.† *Donatio facta famulo tutoris in cõpẽsationem seruitiorum non valet.*

7 Et habet locũ hæc ordinatio tã in donatione bonorũ mobiliũ quàm immobiliũ: quia per immobilia puenire posset pupillus ad paupertatem, & quia pecunia donaretur,quæ omnes res æstimat.l.si ita.ff.de fideiuss.ideo habent locum rationes præscriptæ,quamuis Imperator in d.sua ordinatione loquatur de bonis immobilibus,&in terris Imperij prohibetur donatio immobiliũ,facta à pupillo tutori,& alteri administratori,sed non donatio mobiliũ.Diuersum est in ista ordinatione,quę generaliter loquitur,*toutes dispositions*,ergo generaliter intelligetur . l.j.§.& generaliter.ff.de leg.præst.& bonorum nomine cõprehenduntur tam mobilia,quàm immobilia.l.bonorum.vbi dixi,& in l.mobilium.ff.de verb. sig.

8 Etiam si donaret in præsentia amicorum, cùm hîc generaliter prohibeatur:& præsentia amicorum tollit suspitionem,quę aliâs esset.l.trãsactionẽ.C. de transac.Sed nõ tollit hãc ,phibitionem, imò nec posset donare tutori,vel alij hîc prohibito,etiam in præsentia iudicis,cùm hîc prohibeatur nõ potest iudex huic articulo derogare,quia inferior nõ tollit legẽ superioris,maximè *Etiam si donatio facta sit in præsentia amicorum nõ magis valet.* *Iudex non permittit donare tutori à pupillo.*

prohibitiuam.l.j.C.ne fideiussor.dotiū dentur.cle.ne Romani.de elect. aliàs nunquàm haberent locum constitutiones,vel ordinationes prohibētes aliquid fieri contra l.nemo.vbi doct.ff.de leg.j.nisi iudex ex magna causa approbaret,quia fortè esset vtile pupillo,vel aliàs,vt in l.si hominem.ff.manda. vide infrà in vj.limitat.

Limitationes ad hanc ordinationē quibus casibus valet donatio.

Limitarem non procedere,quando finita cura,& eo existēte maiore donaret, cùm hîc prohibeatur donare administratori.Et tunc ille non administrat.Et qualitas iuncta verbo debet intelligi secundum tēpus verbi.l.in delictis.§.si detracta.ff.si de noxal.Alioqui officium esset alicui dānosum,contra l.si quis ex signatoribus.ff.quemadmod.testa.aperiant.& cessat ratio huius constitutionis:vt scripsi suprà,in gl.ij.quod est verum ex interuallo:vt superius scripsi.†Secundò,non procedit in patre substituente tutorem pupillo:vt superius dixi in gl.v. 10 11

Tertiò,quando vtile esset pupillo,vt superius docui in glo.vij. 12

Quartò,quando factus maior approbaret.Dixi in gl.ij.suprà. 13

Quintò,non haberet locum in maiore donante suo administratori, nisi aliàs reprobaretur à lege, vtpote si eger donaret medico durante infirmitate,non valeret.l.medicus.ff.de var.& extraor.cognitio.vel si esset prodigus, furiosus,vel demens,tunc non valeret donatio illorum,non quòd hîc prohibeatur,sed à iure:nam hæ personæ de bonis suis disponere non possunt. l. is cui bonis.ff.de verb.obli.& idem in alijs qui curatorum ope iuuātur.l.Fulcinius.§.planè.ff.quib.ex caus.in posses.eatur. 14

Donatio cū authoritate iudicis factā administratori an valeat.

Sextò non procederet tex.quando hoc fieret cum authoritate iudicis ex aliqua causa,vt probat Io.Durant.in tract.de arte testādi cautel.j.arg.l.si furiosi.C.de nup.vbi Bal.sed hoc vt superius dixi in hac gl.ex maxima causa, & iuri cōueniente non aliàs:nā regulariter non potest minor donare,etiam cum decreto.l.fi.vbi etiam Bal.C.si maior fact.alienat.quē tex. singul. not. Barba.consi.lx.illud.col.xviij. versi.capio aliud dubiū.in iij.vol.vbi dicit dictam donationem nullam,etiam si minor iurauerit,& idem firmat in consilio lxix.illud.col.v.ibidem.vbi allegat Bal.in l.j.C.si aduers. donat. & idem Barba.consi.xlj.immortalem.in iiij.vol.vbi consuluit de statuto prohibente minori contrahere,vt non possit donare,etiam cum authoritate iudicis. 15

Administrator, tutor pupillo donare possunt.

Septimò,non procedit econtrario,nam tutor vel alius administrator potest donare suo pupillo,quia pupillus & minor prohibetur tantū,ne rē suam faciat deteriorem. §.j.de authori.tutor.sed meliorē facere poterit.Ideo poterit tutor donare suo pupillo.Quia non prohibitum,ergo permissum.l. cùm prætor.ff.de iudic.& superius dixi in glo.vij. 16

Octauò, non habet locum si filius iussu patris donauerit, aut illius volūtate,quia tunc pater donare videtur.l.Modestinus §.quod filiusfamil. ff.de dona.Socy cōs.c.xiiij.in fi.vol.j.quod est verū si ex bonis patris donaret,secus si filius bona donaret aduentitia,nā illa donatio reprobaretur hic ea dē ratione.†Nonò,iste tex.nō haberet locū in filio donante patri,quia cessant rationes supradictę & nō minus debetur à natura filiorū hęreditas patribus, quā patrū filijs.l.nā & si parentibus ff.de inoffi.testa.tum etiā quia patri nō dicitur propriè administrator filij,sed pater,& lex tribuit ei administrationē bonorū aduentitiorū filij.l.cùm oportet C.de bonis quę libe.& nō est verisimile 17 18

Dona. patri à filio facta valet.

risimile quòd pater eum cogat donare,vel quòd velit spoliare suum filium, cùm eum ditare cupiat,licet multi inhumani patres hoc faciant.

19 Vnde licet doct.sint in hoc contrarij, quando filius donat causa mortis patri,an pater ei cõsentire possit, & dicunt generaliter hoc posse, dando ei potestatẽ donandi,quibus velit,tunc & patri donare poterit:diuersum est,si consentiret tantùm,vt eidẽ patri donaret,tunc non valeret.& ita consuluit Deci.consil.ccxlv.in causa.col.ij.& allegat Socy. item tenere consilio cxij. multùm abundè. colum. ij. in tertio volumine. & Corneus consilio ccxlij. circa primum.colum.ij.in quarto volumi. sed non faciunt dubium an filius dare patri possit,& dicerem ex causa emancipatum filium posse.Sed quando rationes, vel vna ex supradictis rationibus haberent locum in eo, tunc annullandam donationem maximè inter viuos per identitatem rationis, vt doct.dicunt in authen.quas actiones.C.de sacrosanct.eccles. *Pater filio sibi donanti an poßit cõsentire.*

20 Decimò,non procedit in minore xxv.annis.sed maiore xiiij. qui si donauerit pio loco,dum ibi custodiebatur professionis voluntariæ faciẽdæ causa,tunc valebit.glos.in l.si quis Titio.ff.de lega.ij.Bald.in l.generali. C. de sacrosanct.eccles.Panormit. & alij per illum text.in c.relatum.j.de testament. & Alex.consi.cv.viso.col.iij.in iiij.vol.plenè Ludo.Roma.in repet. authent. similiter.C.ad legem Falcid. *Donatio minoris loco pio valet.*

21 Vndecimò,non procedit in negotiorũ gestore, qui administrat negotia sine mandato domini,per totum titu.ff.de neg.gest.quia bona fides nõ debet ei obesse in administrãdo negotia absentis,secus si pręsentis administrasset negotia, & sic sciente pupillo:quia tũc posset habere locum aliqua ratio ex prædictis,quod non habet,quãdo ignorantibus minoribus administrãt: alioqui nullus vellet illorum negotia gerere, & officium illorũ qui gererẽt, esset eis damnosum,& pupilli bona periclitarẽtur.Ideo vtile est in hoc casu, quòd possit donare tanquam alteri extraneo. *An negotiorum gestori donatio facta valeat.*

22 Duodecimò,non cõprehenderetur præceptor, qui non administrat negotia domini,sed docet & instruit.l.quibus.ff.de verb. sign. Tamen ratio videtur esse in eo,scilicet metus,&libera debẽt esse iudicia,& dispositiones.l.j. C.de sacros.eccle.Procuraret enim præceptor, vt pupillus valetudine affectus ei omnia bona donaret, & priuaret parentes & consanguineos bonis, ob id res esset mali exempli,vnde putarem non valere:quia hic tex.dicit *gardiens*,& pręceptor custodit & tuetur personã pupilli,ob id & res illius custodire debet cõsanguineis, ad quos lege puenturæ sunt, nisi disponeret quòd vult præceptorem suũ compensare de tali re,arbitrio tamen boni viri; nam pręceptor iustè est cõpẽsandus.l.Aquilius Regulus.ff.de don.cùm in officijs charitatis primo loco illis teneamur obnoxij,à quibus beneficiũ nos cognoscimus recepisse.c.cùm in officijs.de test.gl.in l.fi.C.si maior factus. Ob id arbitrio iudicum relinqueretur in hoc casu, vt ratione moderatæ compensationis donatio approbetur p d.l.Aquilius.& § eadem.quib.ex cau.manumit.l.c.l.cùm plures.§ fina. ff.de administr.tut.& donatio remuneratoria est quoddam genus permutationis.l.sed & si lege.§ consuluit.ff.de pet.hæredi. *Præceptori donari non potest à minore.*

Vltimò,limitatem quando pupillus [illegible] modicum tutori donaret: de modicis enim non curat prætor.l.scio.ff.de in integr.rest.d.l.cùm plures. in fi.de admi.tut.alias limitationes poteris hic addere. *Modici donatio facta valet à pupillo.*

Estre nulles & de nul effect & valeur.

GLOSSA VLTIMA.

Confirmata donatio non retrotrahitur.

ET Sic istæ minorum dispositiones sunt nullæ,& nullius effectus & valoris,adeò quòd cõfirmatæ posteà non prodessent: quia quod nullius est valoris approbari non potest.regu.nõ firmatur.de reg.iur.in vj.& ideo dixi suprà in gl. ij.tutorem nõ lucrari fructus,ex illa donatione nulla.Sed verũ est quòd non trahitur retro ad diem donationis,sed valebit à die confirmationis tantùm & approbationis,per l.fi.C.si maior factus.

Praxis ad donationem hanc annullandam vel declarandã nullam.

Quæro cùm iste contractus sit nullus,quomodo agi debet?Respon. videtur quòd coram iudice,ad declarandum illum actum nullum:vt dicitur in l.& elegenter.ff.de dolo.

Sed contrarium seruat praxis Franciæ,videlicet,vt pupillus impetret literas Regias à cancellaria,in quibus narret se dedisse talem rẽ suo tutori, vel administratori id temporis quo erat minor,& is erat eius curator & administrator,ideo supplicat vt concedatur ei petere declarari dictam donationem nullam,& quatenus de facto processit cassari, & annullari, & rem donatam sibi restitui : hoc Rex ei concedit, & literæ diriguntur iudici Regio domicilij vtriusq;,si eius sint:vt dixi in tract.de rescisson. contract. vbi alia vide.

Alia nunc,vt reliquas ordinationes prosequar,missa faciam,de his tamen Deo optimo Maximo gratias agens immensas. Amen.

TRACTATVS DE DONATIONIBVS INSINVANDIS.

Que toutes donations seront insinuées.

1 CVM HIC DE INSINVATIONIBVS loquamur, vidēdum est, quid sit insinuatio? Respōd. quantum ad materiam attinet, est donationis factæ & scriptæ coram iudice competente rite facta exhibitio, seu intimatio, licet de Canaro in tract. de insinuatio. aliter definiat. Et aliam definitionē dedi insinuationi nominationum, in tracta. de nominatio. q. *Insinuatio quid.*

2 xiiij. †Primò in definitione dicitur donationis, quia de iure communi donatio vltra quingentos aureos facta solùm insinuationem requirit, per l. sancimus. C. de donatio. Et sic ista ordinatio est partim secundum ius commune, partim præter ius, videlicet quia consuetudo inualuerat in Francia contra ius commune, eo quòd nulla insinuabatur donatio quantumcumque magna. Ideo etiam multæ clandestinè fiebant donationes, & posteà res donatę vendebantur, & emptor sic fraudabatur, vnde necesse fuit per hanc constitutionem prouidere, qua statuitur vt nō solùm donationes excedētes quingentos aureos insinuentur, sed omnes donationes, vt dicitur in princ. huius ordinat. *Toutes donations*. De hoc verbo dixi in §. j. in gl. j. tract. de liter. obligator. in j. Tomo constit. Regiar. *Insinuatio quæ de iure requirebatur.*

3 Factæ, in definitione scribitur, quia ea quæ non est, insinuari non potest. Ideo requiritur quòd facta sit, arg. l. decem. ff. de verborum obligatio. §. seruus. de capit. diminut. in institu. & quòd sit perfecta. l. nominis. in fi. ff. de verborum significatio.

4 Scriptæ, etiam ponitur, quia in donatione hac insinuanda requiritur scriptura: vt inferius dicetur artic. ij. & tertio, cùm in acta redigi debeat. l. sancimus. & l. penul. C. de donatio. quòd non posset fieri nisi esset scripta, licet de iure nō requiratur, quia sufficit pacto nudo donare. l. si quis argentum §. penulti. C. de donat. & §. fin. vbi glo. in auhen. vt fiant pignor. coll. quinta. nec crederetur parti donationem factam asserenti, si de ea non cōstaret, nec donatio posset per testes probari: cùm illius instrumētum registrari debeat vt *Donatio requirit scripturam.*

5 hîc, & ideo requirit scripturam. Bal. in l. ij. C. de edendo. † Si tamen aliquis coram testibus donauerit alicui præsenti bona sua, tunc is donatarius poterit vti praxi conscripta in capitu. significauit. de testib. vt citetur donans coram iudice, & interrogetur, si donauerit: & si dicat se donasse, conscribetur sua donatio, & donatarius petat eā sic insinuari, & in acta redigi, vt probet: vt ibi. vel citabuntur testes, & donatarius petet vt audiātur, & de hoc fiet instrumētum ad æternā rei memoriā, & iudex audiet testes, & rediget in monumenta, & in scripturā publicā. Et tunc poterit insinuari, quia iam est in re gestris posita. Vel si semel sit facta donationis scriptura, & ea insinuata, si posteà amissa fuerit, poterit posteà per testes probari, per tex. in l. testium. in fi. C. de testibus. & doc. in authen. si quis in aliquo. de edendo. *Donatio nō scripta insinuari quomodo poterit.*

Insinuatio partis non requirit præsentiam.

Coram iudice,ergo coram apparitore vel notario fieri non potest insinuatio,quia non dicitur iudex,vt in c.forus.de verb.sig.nec requiritur citatio partis ad faciendam istam,insinuationem, cùm ea etiam inuita fieri possit,ergo & absente,& non vocata.l.qui inuitis.ff.de reg.iu.Baldus in authentica eodem cursu.in prin.C.de donation.ante nupt.& in l.illud. col.iij. C.de sacrosanct.eccles.

Competens iudex quis dicatur.

Competente,Quis dicatur competens,respon.de iure in vrbe Rom.Magister cẽsus,in ciuitatibus alijs defensor ciuitatis.l.consulta.l.testamenta.& l.omnium.C.de test.l.repetita.de episc.& cle.l.in hac eo.dicã art.j.& dico cõpetente,quia iudex competẽs adiri debet.l.j.ibi,aditus iudex cõpetens.C.de pręd.min.l.bonorum.qui admitti.& quamuis Bart.in l.Modestinus.de don.dicat insinuationem posse fieri apud quemcunque iudicem, etiam cui non subest donator,nec res donata.tamen contrarium est verum per tex.in l.secundum diui.C.de don.Imol.in d.l.Modestinus.& Guid.consil. lvij.omissa.tex.in authen.vt non fiant pigno.§.illud.vbi glo.coll.v.

Ritè facta,quia in iudicio fieri debet,& alia solennia interuenire,quę inferius tractabo.

Exhibitio ergo donatio intimari debet , & exhiberi coram iudice: & ista exhibitio vocatur insinuatio,de qua in hoc tract.dicetur.& tex.iuncta glo. in l.sancimus.C.de diuers.rescr.dicit originalia insinuentur,& gloss.exponit, idest,in iudicio ostendantur & publicentur:alia inferius dicentur. hactenus de prima quæstione.

Articulus primus.

Nous voulons que toutes donations.

GLOSSA PRIMA.

Insinuationem quæ requirant.

QVÆ requirant insinuationem?hic tex.respondet,*toutes donations*,donationis enim verbũ simpliciter loquendo omnẽ donationem comprehendisse videtur,siue mortis causa,siue non mortis causa fuerit.l.alienatum,§.j.ff.de verb.signi. vbi multa scripsi.Sed nõ hîc mortis causa donationes comprehenduntur,vt inferius dicetur. 1

Rationes cur donationes insinuari debeant.

Rationes quatuor describit Ioannes Andreas in additio. ad Speculat. in titul.de instrument.edition.§.porrò.versicul. donatio.quare hæc insinuatio fieri debeat. 2

Prima est,vt inter insinuationem & donationem possit deliberare donãs, an sibi expediat donationem perficere.text.in authent. de appell.post prin. vers.vt liceat.coll.iiij.ergo ante insinuationem non est perfecta donatio. 3

Secunda,vt iteratio actus ostendat mentis perdurationem.C.de plus petitio.l.vna.Sicut dicitur de geminato actu,in l.Balista.ff.ad Tre.& Corse.plura scribit in trac.suo de geminatis.sub tract.de potest.Reg. 4

Tertia,vt tollatur deceptionis suspitio.l.si decipiendi.ff.ad Vellei. nam sicut præsentia amicorum tollit suspitionem fraudis:ita & præsentia iudicis.l. transactionem.& l.siue apud.C.de transact.Guid.Pap.consil.lvij.omissa.columm.secunda. 5

Quarta,vt occurratur falsis probationum modis.l.fi.C.de fideicom. Bart. in l. 6

in l.Modestinus.duas addit,videlicet ne si clàm fiant, homines fraudentur. vt l.data.C.de donatio.Et quia in magnis quantitatibus magna exigitur ob seruatio.l.fi.& authē.ibi posita.C.si certum petatur. Anto.de Cana.in tract. de insinua.quæstio . ix. dicit has rationes Magistrales nec necessarias, dēpta illa quæ ponitur in l.data.C.de donatio.vbi dicitur,causa fraudis euitandæ inuentam esse.Et quia reipub.interest,ne quis re sua malè vtatur, §.fi. in insti.de his qui sunt sui vel alieni iuris.

6 Item ad vitandum falsum inuenta est insinuatio. Nā donatarius poterit post mortem alicuius prætendere donationem sibi esse factam,quod non fecisset in vita donantis,ob id bona est insinuatio ad hoc vitandum,sicut de testamento dicitur in l. fina.C.de fideicō.Et vt omnis via malignandi præcludatur,ibidem,& propter incognitam hominū infidelitatē, æquum est, quòd publicētur ad perpetuam,& irrefragabilem memoriam.l.gesta.C. de re iudica.ac propter fidem sinceram. §.nulla.in authen.de defensorib. ciuit. coll.iij.hoc docet Bal.consilio clxxxiiij.municipale.col.penul.in v.vol. & vt quod actum est facilius probari possit,l. contrahitur.in fi.ff.de pignor.nam poterit volens emere talem domū,videre an donata prius sit necne in curiæ regestis. *Insinuatio inuenta ad vitandum falsum.*

7 Et sic iste tex.generaliter loquens *toutes donations* habebit etiam locum in creditore,qui remisit pratum,vel domū sibi debitam, quia remissio donatio est,l.si mulier.ff.de condict.causa data.Et in remissione facta causa donationis requiritur insinuatio.gl.Dec.& Caignol.in l.si quis obligatione . ff. de reg.iur.Bar.in l.Modestinus.de dona.& Bal.in l.pactū.q.xvij.C. de colla. & est communis opinio secundum Alexan.& Dec.in l.creditori.C.de pac. & consilio cxxxvij.in causa.circa fin.in ij.volumi.& Barba.consi. xlj . colū. j.in j.vol.& hoc verum quando quis rem vel debitum remittit liquidum, tunc requiritur insinuatio.doc.in l.j.ff.de transactio.& l.contra. §.fi.de pac. nisi odio vsurarum dicta l.Modestinus.Feli.in c.veniens.j.de testi. Ias.in d.l. si mulier. *Remißio an dicatur donatio.*

8 Siue donatio facta fuerit extraneis,siue coniunctis.Bal. in l . data opera. C.de dona.quia eadem ratio & maior videtur inter cōiunctos vt dicit Barba.consilio xxiij.sapientissimus.col.iiij.nu.14.in ij.vol. *Donatio tā extraneis quā coniunctis facta est insinuanda.*

9 Idem in donatione reciproca,licet de iure secus.l.Aquilius.ff.de donatio. Alexand.consilio xx.ponderatis.colum.ij.in iij.volumi.tum propter tex. generalitatem,tum etiam vt iste tex.iuri aliquid addat vt dicūt doct. in l.iiij.§. prætor.ff.de damno infecto. *Donatio reciproca insinuanda.*

10 Item procedit in donatione perfecta,quia anteà nihil censetur actū quādo aliquid superest agendum.l.fi.C.de his quib.vt indig.Ideo oportet quòd donatio sit scripta,munda,& absoluta,aliàs non potest insinuari. l . contractus.C.de fide instr. vt Anto.de Canaro testatur q.ij.in suo tract.

11 Et ab ista insinuatione nō possunt consanguinei donantis appellare,quia non grauantur.l.prima.in princip.ff.de appellatio.recipien.nam quilibet potest liberè de re sua disponere.l.in re mandata.C.manda.etiam abutendo .l. sed & si lege. §.consuluit.ff.de petit.hæredit.& iudex ex illa ostensione donationis nihil contra partē agit,ergo non videtur eā grauare: ideo cessabit appellatio,& qui appellaret,perperā appellasse diceretur. Nec donās appel- *Appellandum non est ab insinuatione.*

labit,quia donãdo cõsensit.l.generaliter. §.j.C.de reb.credi.Canar. q.x.in fi.

Donatio simplex insinuanda.

Prætereà donatio simplex quæ ea mente fit, vt statim velit donãs accipientis fieri,nec vllo casu ad se reuerti,& propter nullã aliam causam facit, quàm vt liberalitatem & munificentiam exerceat,& hæc propriè donatio appellatur.l.j.l.Aristo.& l.hoc iure.§.j.ff.de donatio.Ideo insinuanda est. 12

Donationes puræ & in diem ac sub conditione sunt insinuãdæ.

Siue fiat purè,siue in diem vel sub conditione. l.sancimus.C.de donatio. 13
vbi gl.& in authen.vt fratrũ filij.§.illud.iuncta gl.vlt.colla.ix.l.donatio.C.de donat.† vnde sponsalitia largitas,idest donatio quam sponsus sponsæ facit, 14
vel è contrario:licet tacitè intelligatur,si matrimonium sequatur. l.si extraneus.ff.de condict. caus.dat.& dicta l. prima.in fi.tamen insinuationem requirit.Canar.q.xxxv.per hoc verb.*toutes*.si in rebus consistat immobilibus, quod rarum est,vt inferius dicetur.

Tacita donatio est insinuanda.

Idem in donatione tacita,vt si sciens soluero indebitum, etenim donare videor.l.j.ff.de cõdi.indeb. l.cuius per errorem. de reg.iur.vbi dicit,donatio est.Et hic tex.dicit omnes donationes insinuandas.Sic & ista, alioqui posset fieri fraus huic constitutioni:& qui non potest donare diceret se soluere, intellige quando soluitur indebitum omni iure vtroque sciente,secus si debitum naturaliter,tunc non videtur propriè donatio,& sic nec requiritur insinuatio.l.hoc iure.§.si quis seruo.ff.de donatio. Idẽ si recipiens causam putabat subesse.Ias.in l.cùm quis. C.de iuris & facti ignoran. 15

Idem si soluam tuo creditori animo donandi,per text.in l.fina. C.de iure dot.l.si quis delegauerit.ff.de nouatio.Ista tamen inferius limitabo in mobilibus in quibus non requiritur insinuatio. 16

Simplex & ob causam donatio insinuatur.

Item,quia tex.dicit,*toutes donations*, ergo intelligitur tam de donatione simplici,quàm ob causam:licet donatio ob causam propriè nõ dicatur donatio.l.j.ff.de donatio.tamen ratione generalitatis comprehendetur in hoc tex.videbimus tamen declarationem Henrici super hoc. 17

Vnde in quibus casibus valet donatio inter virum & vxorem, erit tunc insinuanda.l.donationes quas parentes.C.de dona.inter vir.& vxor.quia in illis debet esse æqualitas,authen.æqualitas.C.de pact.cõuen.ideo debet hoc iudici notificari,an ita sit,& insinuari,sicut olim insinuabãtur hæ donationes si excedebant quantitatem.d.l.donationes. Sic & hodie,licet non excedant per istum text.Ioan.Lupus in repeti.c.per vestras.in fi.tamen rubri. de dona.inter virum & vxor. 18

Dotis donatio an sit insinuanda.

Limitemus non procedere in dote.l.fi. §.j.C.de iure dotium. l.fi.de dona. ante nupt.& hoc fauore dotis statutum est sicut multa alia, in l.j.ff.solu.matrim.hodie tamen declaratum fuit per Regem Henricum hanc etiam donationem fauore matrimonij, vel in tractatu matrimonij factam esse insinuandã,anno 1549.in mense Februa. vt in edicto eius patet,quòd inferius describetur,saltem quantum ad hanc pertinet materiam. 19

Quid in donatione propter nuptias

Secundò,nõ procedit in donatione propter nuptias, quæ non est minoris fauoris,quàm dos.d.l.fina.C.de donatio. ante nupt. Imò dicitur quòd in substantia nil distat à dote,& facit authen.eo decursum.ibidem. ita censuit senatus Paris. in magna camera, videlicet vt donatarius sine insinuatione gauderet re donata donatione propter nuptias quoad vsumfructũ,per tex. in authent.vt sponsalit.largitas.in princip.colla.ix.licet de iure C. esset insinuanda, 20

nuanda, si summam à iure taxatam excedebat.l.sancimus.C.de dona.& l.fina.de donatio.ante nupt.ac l. donationes. de dona.inter vir.& vxor. Guido Pape in decis.cccxxv.hodie etiam per dictam declarationem Regis insinuari debet, vt proximè scripsi.

21 Tertiò, vitiatur in donatione in feudũ, vt si Rex vel alius det castrum, aut aliam rem in feudũ, valebit sine insinuatione, teste Bald.in c. peruenit.ij.de iureiur.idem in alia donatione à principe facta, l.illud.C.de sacrosanct.eccl. l.penult.de donatio.§.fi.in authent.vt non fiant pignora.colla.v.quia multa priuilegia imperialibus donationibus præstita sunt, & dignum incrementũ & his conferre dignata est nostra clementia, vt scribit Imperator in l. cùm multa.C.de bonis quæ lib. vt enim Imperialis fortuna omnes supereminet, ita oportet & principales liberalitates culmen habere præcipuum. ibidem. *Donatio in feudum non insinuatur, nec quando à principe fit.*

22 Quartò, non procedit in donatione remuneratoria, & mutua.l.si pater. in fi.& l.Aquilius.vbi etiam gl.ff.de dona.l.fi.vbi gl.& Ang.C.de iure dotiũ. quia vim permutationis habet.l.sed & si lege.§.consuluit. ff.de petit.hæred. & non subijcitur regulis donationis, nec reuocabitur prætextu ingratitudinis.d.l.si pater. in fi.ff.de donatio. Et donatio remuneratoria valet inter patrem & filium, in l.si donatione. C. de collatio.& inter virum & vxorem.l. quod autem.§.si vir.de dona.inter virum & vxor.hoc docet Anto.Capit.in decis.Neapolita.quæstio.cciij.in iij.dubio. *Remuneratoria donatio & mutua.*

23 Item nõ reuocatur per natiuitatem liberorum.Bal.& alij in.l.si vnquàm. C.de reuocan. donat. & alienata ob remunerationem etiam si in fraudem non reuocantur.l.vnius libertus. ff.si quid in fraud.patro. Ias.in l. si non sortem.§.libertus.col.v.ff.de condictio.indeb.& bona quæ veniunt ad fiscum propter remuneratione possunt alienari.l.Diui.ff.de pœnis, & res ecclesiæ.l. iubemus.C.de sacrosanct.eccles.c.cùm in officijs.de testa.c.quicunque.in ij. & c.ecclesiasticis.xij.q.ij.Benemerita tamen debent esse vera, non ficta, aut asserta.l.etiam. §.ex præterito.ff.de manumis.vind.& iuxta seruitij meritum valet donatio nõ vltra, c.cùm ex officij.& c.requisisti.de testa.probatio ergo meritorum est necessaria donatario. Bald.in l.j.C.ne liceat potentior. Doct. in d.l.si donatione. Nec probarentur benemerita per instrumentũ etiã insinuatum, quicquid dicat Bald.in c.edoceri.nu.7.de rescrip. *Remuneratoria per natiuitatem liberorum nõ reuocatur.*

24 Tamen cùm hîc tex. generaliter loquatur, *toutes*, putarem hanc cõprehendi, Tum quòd rationes prædictæ saltẽ aliquæ in eadem videntur habere locum.Nam in his donationibus fieri solent maximè fraudes, & præcipuè inter personas coniunctas merita nominantur, etiam si nõ interuenerint.l. data.C.de dona.& assertio meritorũ non probat merita, nisi aliter probentur.gl.& doct.in l.si donatione.C.de colla.Bart.in l.si fortè. ff.de castr.pecul. Alioqui semper posset fieri fraus huic legi, adijciendo quòd propter benemerita donauit: vt docet Ludouic.Rom.in l.Aquilius.ff.de donatio.Sic consuluit Barba.cõsi.ij.illud.in tertio volu. vbi agitur de simili statuto, quia donatarius nihil habet detrimenti sequendo legem, vnde sibi debet imputari, si illam neglexit: hodie habemus declarationem Henrici Regis factã anno 1549. in mense Februario, vbi istam donationem remuneratoriam vult esse insinuandam, alioqui non valebit. *Donatio in testamento facta non insinuatur.*

25 Quintò, nõ procedit in bonis donatis in testamẽtis: quia donationis no-

mine non venit testamentum.l.alienatum.§.fi. ff.de verborum significat.& sic institutus in testamento non tenetur insinuare, licet si testamenta facta sint coram Curato,& testibus,iuxta c.relatum.& capit.cùm esses.de testam. oporteat quòd publicentur,& in publicam redigantur formam, ad hoc vt probent.tex.in l.publicati.C.de testament.tamen hîc non agitur de illa publicatione,nec de illa quæ ad aperturam testamentorum fieri solebat.l. j.& ij.ff.quemadmod.test.aperian.vnde si lex Regia diceret istam donationẽ insinuandam aliâs non valere,& curia ecclesiastica statueret, quòd donationes istæ exequerentur,licet non sint insinuatæ,non exequentur.Nam post quàm hoc statutum est bonum & ęquum,& est sanctio sancta,ideo seruanda etiam in foro conscientiæ. Et ideo curia ecclesiastica si diceret sine insinuatione valere,abuteretur,vt consuluit pulchrè Bald. consil.clxxxiiij.municipali.in v.vol.licet Cana.q.lvj.dicat statutum de insinuatione non ligare clericos,nec ecclesiasticas personas.Sed hoc est falsum,vt etiam docet Alex. consil.lxv.quoniam.nu.16.in vj.vol.prout scripsi in procem.const.Regia.in primo Tomo.

Declaratur l. publicari. C.de testa.

Sextò,limitatur in l.vna.in fi.C. de plus petitio. ibi siue insinuatæ sint,siue non. 26

Septimò,non procedit in contractibus,qui donationis nomine non continentur.Ideo venditio & alij contractus non insinuãtur.l.Labeo.§.contractum.ff.de verb.sig.vbi plenè scripsi. 27

Donatio causa mortis non indiget insinuatione.

Octauò,in donatione causa mortis.text.in l.fina.C.de don.caus.mortis, 28 vbi hæc donatio omnes effectus sortitur, quos vltimæ habent voluntates. Ibidem.Et hoc docet Gui.Papa decis.ccccccx.item etiam.& quæst. cccxxv. potest.& ita declaratum fuit per Regem Henricum secundum,siue donando causa mortis,vel legando,quia legatum donatio est & causa mortis.§.legatum.de leg.in instit.

Donatio mobiliũ non insinuatur.

Nonò,non habet locum in rebus mobilibus donatis, vilis enim & abiecta est illarum possessio.l.si rem.ff.de acquir.poss.& regulariter minimi sunt emolumenti.Ideo de his non videtur lex ista scripta.l.scio.ff.de in integ.rest. & quia fortè plus in insinuatione interdũ exponeretur,quàm res esset.l.mediterraneæ.C.de ann.& trib.lib.x.& quia ordinatio dicit faciendam insinuationem in ea iurisditione,in qua res sitæ sunt,quod non diceret in rebus mobilibus,ideo de illis noluit intelligere,& ita accepi,vt dicit text. in l.si negotium.ff.de priuile.cred.vbi de Ripa notat doctorem habere facultatem interpretandi iura & extendendi.scripsi in procæ.ord.in j.Tomo. 29

Renũciatio successionis non acquisitæ non indiget insinuatione.

Decimò,si filia renunciet futuræ successioni, non requiritur in hoc insinuatio,secus si iam esset quæsita hæreditas,& filia remitteret,quia tunc donatio est.Bald.in d.l.illud.C. de sacrosa.eccles.Cana.q.xlix.& q.ij.& superius scripsi.Idem si fiat pactum,quòd vnus succedet alteri.l.licet.C.de pact.quia potius dicitur contractus,quàm donatio,ob id non requiritur insinuatio.Io. Andr.in d.§.porrò,in add.ad Spec.& plenè Canar.q.lij. 30

Confeßio an insinuationem requirat.

Vndecimò,confessio facta in iudicio animo donandi insinuationẽ non 31 requirit.l.quidam in iure.ff.de don.vbi Bart. & Bald.in dicta l.illud.quæstio. viij.C.de sacrosan. eccles. quia pro insinuata habetur, postquàm in iudicio facta est.l.cura.C.de omni agro deserto.lib.xj.Cana.q.xlviij.ego tamen huic

decisioni

decisioni facilè non acquiescerem: quia ad vnum finem inducta, nõ operãtur alium effectum.l.legata inutiliter.ff.de leg.j. Sed ista confessio fit animo donandi, ergo ad donationem tantùm valere poterit, sed non ad insinuationem, de qua non fuit dictum, nec cogitatum.argu.l.mater.ff.de inoffi. testa. vnde qui cõfitetur animo donandi debere prædiũ alicui, licet in iudicio fiat si aliâs non insinuetur: nisi per hanc confessionem, dicerem hanc donationem non valere: quia iudex falli potest, credens fortè ex venditione, vel ex alio contractu debitam rem, ideo nullam super hoc facit inquisitionem ad insinuationem necessariam: nec interrogationem: ergo pro insinuata non habebitur.

32 Duodecimò, limitatur in lucro, quod quis acquirit, ex legis vel consuetudinis dispositione, vnde si maritus lucretur ex consuetudine, vt Tholosæ omnia bona vxoris dotalia, si præcedat vxor: non requiritur in hoc aliqua insinuatio. Bal. in authen. eodem cursu. in fin. C. de donat. ante nupt. quia vxor non donat, sed lex. Et iste tex. dicens *donations*, debet intelligi de donationibus ab homine factis, non à iure, quamuis in § illud. in authenti. vt fratrum filij. colla. ix. dicatur hoc lucrum requirere insinuationem, quòd fortè est verum, quando ex solo pacto veniret: secus si à lege, vel consuetudine. *Lucrum ex lege proueniens nõ requirit insinuationem.*

33 Ideo dum vxor lucratur mediam partem conquæstuũ, in illa acquisitione non requiritur insinuatio: quia ipso iure acquiritur vi consuetudinis, si tamen maritus donaret vxori inter viuos dimidiam illam partem conquæstuum, non poterit ob hoc grauari vxor insinuatione: quia donationem mariti non acceptabit: sed legis id est consuetudinis, itaque debent esse cauti hi matrimonium contrahentes, ne aliquas donationes recipiant de quibus lex disponit: alioqui insinuatione indigerent, si sola donatione hominis iuuarentur.

34 Decimotertiò, limitatur si donatio facta esset coram iudice: quia eo ipso videtur insinuata l. omnium. vbi doct. C. de testa. l. sancimus. C. de dona. Bartol. in l. modestinus. ff. de donatio. & doct. in l. fina. C. de prædijs curial. lib. x. Alexan. consi. xx. ponderatis, col. ij. in tertio volu. & an si iudex donet coram se, possit insinuatio fieri. vide Bart. & alios in l. si consul. ff. de adoptio. & Anto. Capit. in decis. Neapol. quæstio. cciij. in quarto dubio, & seq. dicas tamen vt proximè dixi non esse ob hoc insinuationem factam, si nulla sollennia interuenerint. *Donatio coram iudice an insinuationem requirat.*

35 Decimoquartò, si insinuationi fuerit renunciatum cum iuramento, valebit, vt Bart. & alij videntur tenere, in l. si quis pro eo. ff. de fideiussor. & ibi scripsi. & doct. in c. cùm contingat. de iureiurand. Guido Papæ in decis. cccl. vtrum renunciatio. Hoc tamen non probarem: quia legi inducenti solennitatem renunciari non potest. l. nemo potest. ff. de lega. j. Bald. in dicta l. illud, quæstio. v. nec valeret donatio non insinuata, quantuncunque esset renunciatum insinuationi, cui non est liberum partibus renunciare, vt ibi, & gl. docet in c. j. de verbo. signi. in sexto, vt dixi inferius nu. 41. *Renunciari an possit insinuationi.*

36 Decimoquintò, non habet locum in donatione facta in redemptionem captiuorum. l. si quis pro redemptione. C. de donatio. facit l. sancimus. C. de sacrosanc. eccle. Etiam pro redemptione eorum, qui sunt intra carceres pro malefi. gl. in c. sacrorum, xij. q. ij. Bal. in l. illud. col. j. C. de sacrosan. eccle. *Pia donatio non insinuatur.*

Idem si relinquatur ecclesiæ,vel alijs pijs locis.dicta l.illud, nam cùm ista ordinatio non sit fauorabilis ecclesijs,nec pijs locis,quoad hoc non recipitur,c.ecclesia.de consti.vnde docet Panor.in c.clericis. col.iij. de foro competen.quòd statuta de insinuationibus requirentia certas solennitates non seruantur in causis ecclesiarum,etiam in foro ciuili. refert & sequitur Anto. Capit.in decis.Neapol.quæstio.ccj.Sed non præsumitur relictũ ad pias causas,nisi probetur,quòd relictum sit pauperi, vel religioso,vel aliâs congruæ personæ.gloss.in l.si quis Titio.ff.de lega.ij.vbi multa addidi. Bal.in d.l.illud. vbi etiam dicit relictum fraternitatibus esse pium,per illum tex.scripsi in tractatu de confratr. 37

Cõfirmatio principis vim insinuatiõis habet.

Decimosextò limita, quando princeps non obstante hac constitutione, 38 confirmaret donationem non insinuatam,tunc valeret,vt consuluit Panor. consi.lxxxiiij.illud in summa.in j.volu.vbi consuluit rescriptum principis ex certa scientia confirmans donationem non insinuatam valere,etiam in præiudicium filiorum,quibus erat ius quæsitum spe probabili:quia ista insinuatio est solennitas quædam de mero iure positiuo introducta : quamobrem est in arbitrio principis. Alex.in l.quanquàm.C.de testa.mili.probat Alcia.in tract.præsump.reg.iij.in xj.præsump.& doct.in rubr.de confirma.vtil.& per totum illum titu.quia cessant rationes suprascriptæ post cõfirmationem ex certa scientia factam.

Iurata donatio etiã insinuatur.

Decimoseptimò limitant quidam in donatione iurata , vt Ioan.Andr.in 39 additio.ad Spec.in titu.de instru.editio. §.porrò.versi.donatio. Et hanc sententiam plenè prosequitur Io.Imol.in c.cùm contingat.de iureiuran.in decimo membro.& Soci.consi.lxxvij.& alij multi.Sed tamen ego in contrarium inclino,vt non valeat donatio etiam iurata , si non sit insinuata , tum quòd hîc dicat,*toutes.*†Secũdò,quòd iuramentũ ad hoc vt aliquid operetur requi- 40 rit tria. Primò,quòd persona sit habilis,vel per iuramentum habilitetur. Secundò, quòd sit generalis forma obseruata. Tertiò,quòd res non sit prohibita,l.si quis inquilinos.in fin.ff.de lega.j.Bald.in l.illud.C.de sacrosan.eccles. Sed quando insinuatio omittitur,generalis forma huius legis non seruatur, ergo non valet,siue simpliciter iurauerit super contractu , siue iurauerit tenere ratam non obstante insinuatione : quia in vtroque casu requiritur insinuatio.

Iuramẽtum tria requirit.

Primò,quia non potest renunciari legi disponenti insinuationem esse fa- 41 ciendam:quia non est introducta in fauorem donantium: sed in odium recipiẽtium clãdestinas donationes,& ne quis prodigaliter sua substantia vtatur.argu.l.Imperator.ff.ad Trebel.Et legi ponenti solẽnitates non potest renunciari.l.nemo potest.vbi plenè doct.ff.de lega.j.Bartol.in l. si quis pro eo. de fideiuss.& ibi scripsi, & multos hincinde adducit Bertrã.cõsi.xxx.ex casu. colum.ij.in iij.vol.ex nouis editio.plus dicẽs.colum.iiij.quòd si quis pluries donauerit vnam rem,valebit donatio sine insinuatione:quia sic iterata caret omni fraude,& suspitione.allegat l.si mulier.C.ad Velleia.& glo.in l.in contractibus. §.illo.C.de non nume.pecu.multa poterat alia adducere quæ Ias. scribit in l.iurisgentium. §.sed cùm nulla.ff.de pact.& per Corset.in tract. de gemina.Ego verò puto,quòd si donator repeteret centies donationem , & eam non insinuaret,quod nõ ob hoc donatio valeret: aliâs esset in potesta-

te do-

te donatoris tollere legẽ iterãdo actum:& si nõ potest expressè,nec tacitè re nũciare legi,videlicet per actus iterationum,alioqui fieret fraus legi,& nunquam insinuatio fieret,quod reprobat l.fraus.ff.de legib. & alia multa iura: & quotidie fieret vna donatio, sicut impij ordinarij collationes beneficiorũ opimorum faciunt,vt abundè scripsi in praxi beneficia.in prima parte.

Qui seront faites cy apres.

GLOSSA II.

ERGO factæ ante istam ordinationem valent sine insinuatione,siue sint in magna quantitate,siue in parua,ratione cõsuetudinis Franciæ,quæ nõ requirebat insinuationẽ.Et sine hoc verbo idem dici debebat:quia lex non extenditur ad præterita,sed ad futura.l.leges futuris.C.de legib.& c.fi.de consti. *Donationes non insinuatæ valẽt ante hanc ordinationem factæ.*

Par & entre noz subietz.

GLOSSA III.

IGITVR si exterus donaret hîc Paris.bona sita Mediolani, valeret donatio:quia hic tantùm vult donationes insinuari, quæ à subditis fiunt, & inter Regis subditos.subditos autẽ hîc voco ratione domicilij,vt dicit glo.sing.in clem. vna.de foro compet.id est omnes qui in regno degũt: quia legibus Regni subijci debent.quod est verum in bonis sitis in Regno,sed si alibi sita sint,seruabũtur quoad hoc leges sitæ in illo loco , vbi res sunt,per ea quæ tradit Barto.& alij in l.j.C.de summa trinita.& Panor.in ca. quod clericis. de foro competen.Item hæc verba addita sunt ad tollendũ dubium à doc.motum,quòd si testamentum,vel donatio debeat insinuari,& registrari, aliâs non valeat:tunc includit etiam exteros,& forenses in loco statuti donantes, vel testantes:quia talis insinuatio concernit solennitatem actus illius loci,in quo fit,ideo adesse debet etiam quoad extraneos.l.si fundus.ff. de euictio. l. ij.C.quemadmo.testamen.aperian.Barto.& alij in l.cunctos populos . C. de summa trini.hoc enim fit,vt fraus euitetur,& spectat ad officium eius in cuius territorio instrumentum conficitur,vt fraus non adsit.arg.l.congruit. ff. de offic.presi.Et quando consuetudo vel statutum respicit solennitatem debet seruari in loco in quo actus geritur.l.j. C. de emancipa.l. si non speciali. de testamen.l.iij.in fin.ff.de testib.non enim debent exteri violare statuta, & leges ciuitatis.c.quo iure,& c.quæ contra.viij.distinctio.Sic plenè consuluit Panor.consi.lij.in quæstione j.dubio.volu.ij.& Barba.consil.ij.illud.colũ. vj. in tertio volu.Ego tamen dicerem per hæc verba *entre noz subietz*, hic posita non esse de mente condentis,vt ligaret exteros ad hanc insinuationem si bona non sint in regno sita.Ergo lex non debet extendi contra volũtatem statuentis,quicquid doct.teneant,quæ possunt intelligi,quando Rex simpliciter statuisset non adiectis his verbis, & sic conciliabuntur diuersæ sententiæ:vel quando instrumentum contractus esset tantùm insinuandũ, sed hic statuit insinuandum in loco vbi res sitæ sunt,ergo non comprehẽdit extraneos extra regnum bona habentes,sed bene ipsos subditos in Anglia: vel alibi extra regnum bona in regno sita donãtes,itaque si Italus bona in hoc re- *Bona sita extra regnum donari etiam sine insinuatione possunt.* *Subditus quis.* *Exteri an donationem insinuare debeant.*

gno sita donaret, requireretur insinuatio per hunc text. quia subditus dicitur respectu bonorum, quæ in regno habet. Bal. in cap. cùm venissent. de eo qui mittitur in posses. causa rei seruan. diuersum putarem si donaret bona extra regnum sita.

Soyent insinuées ou enregistrées.

GLOSSA IIII.

Registrari cur donationes debeant.

ET SIC donationes non solùm debent in iudicio ostendi & insinuari: sed & registrari, & in actis curiæ describi. alioqui non valent, vt hîc. fiunt enim hæ scripturæ, vt quod actum est facilius probari possit. l. contrahitur, in fine. ff. de pignor. Per librum enim registri validior & efficacior fit probatio, quàm per aliud probationis genus. l. census. ff. de probatio. Ludouic. Roma. consilio ccxv. duo, & vt volens rem emere possit perquirere curiæ libros, & sic videre an sit alteri donata necne, & vt sibi prouideat.

Insinuatio à quo petẽda sit.

Sed quis hanc petere debeat insinuationem? Respon, is cuius principaliter interest. l. de vnoquoque. ff. de re iudica. §. legatarius. de testamen. in institut. facit l. si quis nec causam. ff. de rebus creditorum. Ideo donatarius eam petere debebat: qa sua principaliter interest, vt donatio valeat: alioqui nil cõsequi ex ea poterit. Et si is omittat, potest quilibet prætendens interesse eam petere insinuationem, vt docet Bar. in l. si res. ff. quibus modis pignus soluit. Vnde si insinuatio testamenti non fuerit ab hærede facta in casibus, quibus fieri debebat, nocebit substitutis & legatarijs, qui eam debebant petere, vt probat Alexand. consilio lxv. quoniam, nume. 28. in sexto volumi. & facta his proderit, & alijs ius ex testamento prætendentibus. l. fina. §. simili modo. C. de iure dotium. l. in hac. de donatio.

Item donator insinuationem petere poterit. l. in hac, ibi, donator habeat liberam facultatem donationis rerum suarum vbicunque positarum, &c. prout maluerit publicare. C. de donatio. §. illud. in authenti. vt fratrum filij succedant. collatio. nona, etiam donatario absente: quia nemo potest impedire, ne quis voluntatem suam declaret. l. Lucius. in fine. ff. de legatis primo, Bald. in l. prima. C. de litis contestatio.

Et ipse testator insinuationem testamenti petere poterit, in quibus casibus requireretur, dum viuit. l. omnium, & ibi Bald. C. de testamen. Non autem hæres viuente testatore: quia nil adhuc iuris habet eo superstite, cùm deambulatoria sit vltima voluntas vsque ad extremum vitæ exitum. l. prima. C. de sacrosanctis ecclesijs, & testamentum morte confirmatur. l. cùm hic status. ff. de donatio. inter virum & vxorem. cap. cum Marte. de celebratio. missarum.

Excommunicatus non petit insinuationem.

Excommunicatus tamen insinuationem coram iudice petere non poterit, nec iudex ei assidere, teste Bald. in cap. cùm inter. in fine. de exceptio. vt scripsi in rubri. de excommunica. vitand. in trigesimoseptimo, pœna excommunicatorum. Si tamen peteret insinuationem, non esset ob hoc nulla, sed iudici datur facultas illum repellendi, quando præsentabitur ab excommunicato, vt doct. docent per illum textum, in capitul. intelleximus. de iudicijs.

En noz

En noz cours & iurisditions ordinaires des parties & choses données.

GLOSSA V.

1 ISTE tex.declarat coram quo iudice insinuatio fieri debeat, & primò dicit in curijs nostris, *en noz ceurs*, ergo coram iudicibus Regijs, & sic non valeret insinuatio facta coram iudicibus Baronum, vel aliorum dominorum, licet quidam interpretes dicant, quòd insinuatio posit geri coram quocũque iudice: etiam si non sit iudex partium, rei vel loci. per l. data. C. de donatio. & l. in hac. ibidem. & §. illud. in authentica vt fratrum filij. coll. ix. ibi, aut apud quos omnia talia documenta fieri possunt, quoniam insinuatio est actus voluntarię iurisditionis, qui fit inter volentes, §. nulla. in authen. de defensor. ciuita. colla. tertia. & ibi gloss. & ita tenet Ioan. Andr. in additio. ad Specula. in titul. de instrumen. editio. §. porrò. Bald. in capitulo fina. in fin. de offic. iudic. quem refert & sequitur Guido Pape consilio xxiij. viso facto. colum. quinta. & quæstio. cccxxv. tamẽ ad euitandas opiniones hîc statuitur, quòd coram iudicibus Regijs. Et hodie est contentiosæ iurisditionis, quia poterunt opponere consanguinei dicẽtes donantem esse furiosum, tempore quo donauit. Quamuis Cana. contra, quæstio. xij. nec valeret nisi donatio sit insinuata coram iudicibus Regijs. *Insinuatio coram quo iudice fieri debeat.*

2 Et sic ex hoc text. habes requisita. Primò, requiritur quòd donatio facta sit. Secundò, quòd capaci, aliâs non valeret etiam cũ insinuatiõe: vtpote si facta esset extero, qui sine literis nuturalitatis bona sibi in Regno acquirere non potest, vt scripsi in tract. de liter. naturalit. Tertiò, quòd insinuata sit donatio, ibi *insinuées*. Quartò, quòd coram iudicibus Regijs illius loci, vbi res sita est, vt superius dictũ fuit. Quintò, requiritur quòd sit iudex ordinarius, vnde si Paris. donet rem, quæ sit in iurisditione Paris. sita, debet insinuari Paris. coram iudice Regio, qui erit dominus partiũ & rerum, id est, si sit res sita in bailliuia, & domicilium, etiam non poterit fieri insinuatio coram alio iudice, quàm ordinario iudice casteleti. Imò nõ sufficeret si esset iudex, nisi sit ordinarius loci, ergo iudex appellationum, aut conseruator, aut iudex criminum non posset approbare: & approbatio nõ valeret per hoc verbum, *iurisditions ordinaires*. Etiam non sufficeret, si esset iudex ordinarius nisi sit itidẽ iudex ordinarius partium, vt hic *des parties*. & iudex ordinarius dicitur, qui iure suo, vel principis beneficio vniuersaliter iurisditionem exercere potest. l. more, & seq. ff. de iuris. om. iud. Specu. in titu. de offi. ordi. *Requisita in hoc text.* *Iudex ordinarius partium & rerum quis dicatur.*

3 Nec valeret prorogatio partium in alium iudicem: tum quia hoc datur hic pro forma, quæ si non seruetur, vitiat actum. l. cùm hi. §. si prætor. ff. de transactio. capitul. cum dilecta. de rescript. tum etiam quia in hoc Regno iurisditiones sunt patrimoniales, ob id non facilè prorogantur, vt scripsi in titu. de causis in concord. & alius iudex ignorare posset conditionem donantis: nec requireret vtrum donans fuerit deceptus necne, aut dolo inductus ad donandum teste Guid. Pape in decis. cccxxv. potest fieri.

4 Sed si Paris. ciuis rem vendat Aureliæ sitam, debet insinuario fieri Aureliæ, quia ille iudex est iudex partium & rerum quoad illam rem: & sic quoad

insinuationem,vt per totum titulum.C.vbi in rem actio exerceri debeat.

Duplex insinuatio nō est faciēda.

Nec refragatur,quod quidam dicunt faciendam esse insinuationē & Au 6
reliæ,vbi res est sita:& Paris.vbi est domicilium,per istum tex.cui respon. verum esse,quando res est sita in loco domicilij,tunc opus est vt insinuetur coram iudice partium & rerum,diuersum est,si res sit alibi sita:quia tunc sufficit quod in loco,in quo res est sita,insinuatio fiat,coram iudice Regio illius loci.Nam ille iudex dicitur quoad hoc iudex partium & rerum,nec iste tex. adstringit nos ad duplicem insinuationem.Imò hodie declaratū est per Regem Henricum insinuationem esse faciendam in iurisditione Regia,vbi bona donata sita sunt,& sic sufficit.

Insinuatio in iudicio fit

Sextò requiritur,quòd fiat in curia,& in iudicio,ibi, *en noz cours & iurisditions ordinaires*,& sic domi facta non valeret:quia non esset facta in curia, 7
& non conuenit constitutioni,vt scripsi in §.cùm verò.de colla.in concor.

Instrumentum donationis ad verbum in iudicio cōscribi debet & in actu redigi.

Septimò requiritur,quòd instrumētum donationis sit in actis curiæ con 8
scriptum,& ad verbum,ibi,*enregistrées*,si tamen aliquod verbum omissum esset,non vitiaretur ob hoc insinuatio,per not.in l.edita actio.C.de edendo. Et eo ipso quod iudex est præsens,& approbat donationem,ex ipsa insinuatione ius donatario acquiritur,per istum text. & probat Canar. quæstio.iiij. debet tamen iudex eam suscipere.l.secundum diui.C.de donatio. aliâs non sufficeret præsentia,si nihil diceret. Sed si dicat eam in actis describendam, eo videtur illam recipere teste Bald.in l.illud.C.de sacrosan.eccle. etiam sufficit si dicat recipimus dictam donationem,si & inquantum de iure valet, &

Iudex insinuationem recusans quomodo puniatur.

recipi debet.†Et si nolet recipere,posset pars à denegatione appellare,& iu- 9
dex appellationis reciperet : vel cogeret primum iudicem ad recipiendum. Imò posset illum ad mulctam condemnare,si absque causa recusaret, & duplum parti resarcire ille iudex teneretur. §.& hoc peruenit.in authē. vt nulli iudic.colla.ix.Canar.quæstio.xv.& effectus computaretur à die insinuationis perperam denegatæ,vt in glo.seq.Nam quod per me non stat,mihi non est imputandum.l.in iure ciuili.ff.de reg.iur.

Autrement seront reputées nulles.

GLOSSA VI.

Donatio est imperfecta ante insinuationē.

PRIMVM hic annullatur donatio sine insinuatione,probatur in l.sancimus.in princip.ibi, sed hoc pro non scripto, vel intellecto esse credatur.C.de donatio. Et in effectu donatio ante insinuationem est imperfecta,& non completa, ac pro non facta.l.fina.C.de donatio.ante nupt. Ideo nullum effectum habet ante insinuationem,sed ab eo die incipit effectum habere, quo insinuatur,vel recusatur sine causa,vt superius scripsi,vnde non poterit donans cogi ad petendum insinuationem cùm donatio non habeat effectum,

Donatio secunda ante insinuationem an valeat.

& nō sit perfecta nec completa anteà:†imò poterit donans posteà alteri donare,cùm pro non scripta sit,& non perfecta donatio ante insinuationem: etiam rem traditam repetere conditione sine causa.gloss. & doct.in l.j.ff.de donatio.& in l.contractus.C.de fide instrumento.Ego teneo, quòd per donationem,& traditionem dominium est in pendenti.argumen.§.si filiusfamil.ff.

mil.ff.quib.mod.ius pat.pot.soluit. Quamuis Cana. q.xxvj.teneat transferre dominium, si res tradatur: quia talis donatio non est contra legem.l.non dubium.C.de legib. Sed fac esse, tamen quia pendet an insinuatio fiet, vel non, interim pon potest transferri dominium: quia si non fiat insinuatio donatio habebitur pro non scripta, ideo interim dominium non transfertur.

Non refragatur l. traditionibus.C.de pactis. quia loquitur quando præcessit causa habilis ad transferendum dominium doct.ibi, sed ista donatio non insinuata non est causa habilis ante insinuationem: ergo non transfert dominium. Et quia ipso iure hic annullatur, ideo dominium interim transferri non potest irreuocabiliter. Bar.& alij in l.si ita quis. §.ea lege.ff.de verb. obli.& in l.cùm lex.de fideiuss. Bal.in l.ij qui.C.de appel.& in l.vniuersa.C.de precib.Imper.offer. Nam sicut ex imperfecto testamento nil debetur etiam Imperatori.l.ex imperfecto.ff.de leg.iij.l.ex imperfecto.C.de testa. Sic nec ex donatione imperfecta, nec ex ipsa venditione.l.j.ff.de pericu. & commo. rei vend. Ideo dicit hîc tex. *autrement seront reputées nulles, & ne commenceront auoir leur effect, que du iour de ladite insinuation*, vt sequitur.

Et ne commenceront à auoir leur effect, que du iour de ladite insinuation.

GLOSSA VII.

SECVNDVM est, quòd effectus donatiõis ab insinuatione incipit, ergo anteà, si res fuerit donata alteri, valebit cũ in sinuatõe: quia prima donatio nõ habet effectũ ante insinuationem: ideo si tradita sit secundo cum insinuatione in eum dominium transfertur, per l.quoties.C.de rei vendi.

Donare quis an possit secundo ante insinuationem.

Tertiò, non lucratur fructus donatarius ante insinuationem: quia donatio non habet anteà effectum per istum tex.& haberet effectum donatio, si interim donatarius lucraretur fructus, nec ex imperfecta donatione, & nulla potest quis aliquid emolumenti consequi.cap.ad dissoluendum.de despõ. impuber.

Lucretur an donatarius fructus ante insinuationem.

Quartò, si interim donãs obliget omnia sua bona, videtur istam rem donatam non insinuatã obligare: quia dominus remãsit ante insinuationem, ideo præfertur habens hypothecã donatario posterioris, per reg.qui prior.

Obligari res donata an possit ante insinuationem.

Quintò, si donatarius illam rem donatam vendiderit ante insinuationẽ, vel obligauerit, & donans moriatur non facta insinuatione, nulla est donatio: sic & venditio, & hypotheca: quia resoluta donatione ex defectu insinuationis, & emptio resoluta censetur, vt docet Bar.& Bal.in l.ij.C.de rescinden. venditio.q.xiij.facit l.si domus. §.si fundus.ff.de lega.j.& l.vxor patrui.C.de lega.l.lex vectigali.ff.de pigno. Bal.& Alex.in l.si res.de lega.j. Et istud tenendum est, quando voluntas eius, qui non insinuauit, non fuit ad hoc directè ordinata, vt donatio resolueretur, vt non insinuare, vel non soluere canonẽ, tunc resoluitur: alioqui contra, vt no.Bart.in l.in diem.ff.de aqua pluuia arc. Anto.Negus.in tract.de pignor.in primo membro quintæ partis, nume. 45. diuersum in pignore scribit Barto.in l.si res.ff.de pigno.& Alexan.consi.lxv. quoniam.numero 20.

Vẽditio ante insinuationem an valeat.

Sextò, si donauerim alicui rem, nec tradidero, tamen ille cui donaui non

Aedificanti in loco donato ante insinuationē quomodo succurratur

tradita possessione in eo loco ædificauerit me sciente. Et cùm ædificauerit nactus sim ego eam possessionem,& petat à me rem donatam,& ego excipiam,quòd supra legitimum modum facta est,& non insinuata,de dolo replicandum est,dolo enim feci:quia passus sum eum ædificare,& nō reddidi impensas.l.pure.§.si donaui.ff.de doli exceptio. Ideo teneor vel donationē perficere,vel expensas ædificiorum reddere.l.in fundo.ff.de rei vendi.

Et ce quant aux donnations faites en la presence des donataires,& par eux acceptées.

GLOSSA VLTIMA.

ET HIC finis declarat præcedētia,ad donatiōes factas in præsentia donatariorum,videlicet donationes factæ in præsentia illorum,& acceptatæ nō habeant robur,nec effectū ante insinuationem:quia ex donatione imperfecta nō potest acquiri:& imperfecta dicitur ante insinuationē:vt superiùs probatum fuit:etiā si fuerit acceptata,de qua acceptatione multa scripsi in tracta.de Regia accepta.in concord. 1

Insinuatio intra quod tempus fieri debeat.

Sed intra quod tempus debeat ista donatio insinuari?Respon.hîc non apponitur tempus,ergo est in electione partis,ideo etiā ex interuallo fieri poterit.l.fina.§.similiq; modo.C.de dona.ante nup.& authen.ibi posita.Ludouic.Roma.consil.ccxv.duo sunt.quia est meræ facultatis, & voluntariæ iurisditionis,quandiu tempus insinuationis durat,tex.iuncta glo.in §.nulla.in authen.de defenso.ciuit.coll.iij.Ideo intra triginta annos fieri poterit.l. licet. C.de iure delib.l.cùm acutissimi.C.de præscrip.xxx.anno. Et sicut donare à principio est voluntarium.l.sicut.C.de act.& oblig.sic & insinuare:nam donatarius agere potest contra donantem, vt tradat rei donatæ possessionem, vsque ad triginta annos.Bal.in d.l.illud.q.vij. 2

Aliqui verò dicebāt in hoc regno insinuationem esse faciēdam intra decem annos per ordinationē Regiā,& quia obliuio præsumitur per decē annos.l.peregrè.ff.de acquir.posses.Ego dicerē insinuationē donationis inter viuos fieri posse,quādiu donās viuit,& in eadē perseuerat volūtate:quia omnia sunt integra,probatur in d.§.similiq; modo. Sed post mortē fieri insinuatio nō poterit:quia nec donatio,& sic post mortē duo extrema nō sunt habilia, vt docet Bar.in l.si is qui.ff.de vsucap.& bonū esset cōstituere tēpus ad hanc insinuationē faciēdā.†nec est necesse reuocare donationē: quia sine insinuatione in isto tex.annullatur:sed impedire pōt donās, ne notarius instrumētū donationis donatario tradat,si eum pœniteat,&posteà insinuari nō poterit, & si notarius cōueniatur,& ab eo petatur donationis instrumentū,tunc donans declarabit nolle donationē perficere.hoc probatur per doc.in c.ex parte decani.de rescrip.& in cle.vna.de renunc.donatio verò causa mortis,nec ante mortē nec post est īsinuāda:vt superius scripsi.& ita declarauit Rex Hēric.vt in sua declaratione patet,si tñ donās eā reuocauerit,valet reuocatio in casibus vbi potest reuocari:quia si facta esset fauore matrimonij,reuocare eā nō posset donās facto matrimonio,vt cēsuit senatus in publica prouincia natiuitatis do.anno 1551.sed insinuatio fieri poterit, quandiu viuent partes. 3 4 5

Donatio an reuocāda sit ante insinuationem.

Si nullus sit iudex eo loco vbi insinuatio fieri debeat.

Si tamen fuerit impedita insinuatio, fortè ad bellum nullus erat iudex,

dex, tunc poterit insinuatio fieri, quando ius reddetur, argumẽ. l. facta. § bonorum. ff. ad Trebellia. vel coram superiore illius iudicis fieri poterit, aut in proximo loco, in quo ius dicitur, licet res non sit in eo loco, vel si donatarius non petierit putans statim iudicem ius redditurum, forte à Rege releuaretur, etiam si non petijsset intra tempus à statuto præstitutum, vt ibi. vidi tamen, & melius est tempore quo bellum erat Bologniæ, insinuationem fieri in iurisditione proxima locorum impetratis tamen literis Regijs, in quibus hoc permittebatur. Et quod ita valeret sicut si esset facta in eo loco, in quo bona erant sita.

6 Idem putarem in minore, qui non petijt insinuationem, restitui ex hoc possit, vt consuluit Alexan. consi. lxv. quoniam, in sexto volu. quem sequitur Maurit. in tract. de restitu. c. clix. Nam regula est, quòd restitui minor potest si sit læsus, & per suam facilitatem vt hîc. l. nam posteà. § si minor. ff. de iureiuran. scripsi in tract. de restitu. articu. j. supra. *Minor re'euari potest ab insinuatione omissa*

7 Qualiter fiat insinuatio? Respon. Ioand. andr. in dicto §. porrò. oportere quòd subscribatur donatio, & publicetur coram iudice, nec requiritur alia scriptura. Etiam non requiritur decretum, teste Bartol. per l. Modestinus. ff. de donatio. quia iura hoc non requirunt: sed quod in præsentia iudicis ostẽdatur. pro hoc est text. in l. fina. C. de præd. curial. lib. x. licet Guiliel. de Cuneo teneat contra in l. illud. C. de sacrosanct. eccle. per glos. in § fi. in verbo nisi. in authen. vt non fiant pignora. colla. v. & idem docet Alfon. de Montaluo in foro Regal. rub. *de las mandas*. in l. xiij. Et hæc opinio est vera, & tutior quicquid dixerit Bar. vt docet Guido Pape in decis. Delphina. quæstio. cccxxv. potest fieri, & consil. xxiij. viso facto. nume. 6. vbi plus dicit, quòd si decretum fuerit appositum, per decreti appositionem insinuatio facta dicitur, per l. primam. C. de prædijs curial. lib. x. *Qualiter insinuatio fieri debeat*

8 Alij dicunt, quòd necesse est donationem fieri in presentia iudicis, vt Bar. in dicta l. Modestinus. ff. de donatio. & de Cana. in tracta. de insinua. quæstio. ij. Ego arbitror hoc non esse necesse, imò coram duobus notarijs in hac patria fieri poterit, extra iudicis præsentiam, & in alijs locis coram notario & testibus, & posteà donationis instrumentum iudici præsentabitur, & petetur vt eam approbare dignetur, vel supplicatio adiungetur donationis instrumento, & iudex præcipiet scribæ seu grapherio, vt illud instrumentum legat: demum cùm nulli sint opponentes, interrogabit donãtem, qua de causa donet, an dolo inductus sit, vel fraude. Et si respondeat nõ esse inductum, iudex approbabit, & recipiet dictam donationem sine præiudicio alterius, & hæc approbatio etiam in actis describetur, locus, tempus, annus, & dies: & ad verbum debet inseri donatio in actis, & sic dicitur registrari, & facilior erit probatio ex dictis actis volentibus donationem habere. *Praxis insinuationis facienda.*

9 Et oportet, quòd hæc insinuatio probetur per scripturam: alioqui non credetur insinuationem factam, etiam si donans, & donatarius confiterentur, teste Ioan. Fabr. in l. final. §. primo. C. de donatio. ante nupt. Nam vbi oportet quòd solennitas interueniat, non sufficit confessio solennitatis, sed ipsa solennitas opus est, quod probetur: vt plenè Feli. docet in c. cum dilecta. de rescrip. alioqui donans & donatarius possent legẽ circũuenire, cõfitendo *Confessio partium nõ probat insinuationem.*

inſinuationem factam:ſicut dico de collatoribus,vt non credatur illis ſuper inſinuatione nominatorum,aut graduatorum:quia multi iniqui collatores, vt non perderent collationem dicerent inſinuationem factam eſſe,quamuis hoc verum non eſſet. §.teneantur.de colla.in concord.vbi ſcripſi.

Citatio in inſinuatione non requiritur.

10 Et quando fit inſinuatio,non requiritur, quòd aliquis citetur, nempe in agnitione bonorum aduarſarij non requiritur citatio:quia actus non conſiſtit in contradictione.Bar.in l.in hac.C.de donatio.Bal.in l.fi.C. qui admitti. Cana.quæſtio.iiij.nemo enim impedire poteſt,vt quis voluntatem ſuam nō declaret,glo.in l.Lucius.in fin.ff.de leg.j.& l.fin.de cura.fur.Bal.in l.j.C. de litis conteſta.etiam quia nulli fit præiudicium niſi donanti,ergo ſufficit illius habere conſenſum.l.ſi auia.C.de donatio.Bald.in dicta l.illud.

Cauſæ cognitio an in inſinuatione requiratur.

11 Et ideo non requiritur cauſæ cognitio in inſinuatione: quia in donantis facultate conſiſtit,& ſic quolibet die & loco fieri poterit.l.in hac.C.de dona. etiam extra territorium , cùm ſit voluntariæ iuriſditionis.l.emancipari.ff. de adop.& poteſt iudex eam non admittere,ſed ſi abſque cauſa recuſaret,faceret litem ſuam,per §.& hoc peruenit.in authen.vt nulli iudi.colla.ix.Oldra. conſil.ccliij.factum tale. Ego contrarium teneo: quia requiritur, quòd fiat in curia,ergo non extra,nec in quolibet loco,nec domi, vt ſcribit Oldra. & ſuperius tractaui.

Feriatis diebus an inſinuatio fieri poſſit.

12 Item non poteſt fieri die feriata,in qua omnes clauduntur actus.l.fi.C. de ferijs,quamuis Cana.quæſtio.vj.contrà teneat,& Oldra. vbi ſuprà. Et iudex poteſt eam inſinuationem recuſare,ſi videat donātem fortè dolo inductum & blanditijs bonis ſuis ſpoliatum:Ideo iudex debet interrogare donantem de cauſa,quare donat,vt Bal.dicit in l.ſi conſul.ff.de adop.arg.l.penul. in fin. C.de præd.curial.lib.x.alioqui cur præſentia iudicis requireretur,ſi non poſſet eam recuſare.Certè lex Regia iſtam non introduxiſſet inſinuationē ſine effectu,ſcilicet vt quilibet poſſit ſcire,an res pertineat ad donantem, & rationibus ſuperius adductis.

Scribere inſinuationē iudex nō poteſt.

13 Et ſic poteſt iudex etiam eſſe tabellio,cùm hic actus ſit voluntariæ iuriſditionis,& in quibus de plano proceditur,poteſt quis eſſe & iudex & tabellio.l.iubemus. §.his quoque.C.de ſacroſan.eccle.docet Bald.in dicta l.ſi conſul.quæſtio.vij.Cana.q.viij.Quod non puto verum:quia officia non debēt commiſceri,& ſcripta donatio debet iudici inſinuari,& Iudici non datur ratione officij vt ſcribat,ſed ſcribam habere debet.c.quoniam contra,de proba.Ideo ipſe debet authoritatem ſuam interponere,quam ſcriba,ſeu Grapherius aut actuarius rediget in acta & donationem,& alia coram iudice facta in regeſtum deſcribet,quæ non poſſet iudex, imò notarius ſeu grapherius poſſet contradicere:quia ſuum vſurparet officium.

Opponi quid poteſt contra inſtrumentum inſinuatum.

14 Vltimò an contra inſtrumentum inſinuatum poſſit opponi,& quid?Reſpon.Cùm in inſinuatione nullus vocetur,ideo poſteà non tollitur facultas opponendi cōtra inſtrumētum,vnde poterit opponi quod eſt falſum, quòd in fraudem fiſci factum vel ſimulatum.Bal.in l.illud.q.vij.C.de ſacroſan. eccle.Cana.quæſtio.lx.& alia quæ contra inſtrumentum opponi poſſunt,ſcribit nepos de monte Alba.in ſuo tract.in forma oppoſitio.cōtra inſtrumēta, vel quòd ſit facta hæc donatio à prodigo,cui bonis interdictum erat.l.is cui. ff.de verborum obligatio.vel ab infante,& furioſo & alijs qui donare non

poſſunt

possunt, l. filiusfamil. ff. de dona. l. si quæramus. de testa. alia iusta opponi poterunt, si competant: alioqui caue animæ tuæ ne opponas, quod verũ nõ est, vel probare non potes, & tutiùs facies, si te inanibus sumptibus, vel partem tuam non vexes, l. j. ff. de inoffi. testa.

Et quant à celles qui seront faites en absence desditz donataires: les notaires stipulans pour eux, commenceront leur effect, du temps qu'elles auront esté acceptées par lesditz donataires en la presence des donateurs, & des notaires, & insinuées comme dessus: autrement elles seront reputées nulles. Articulus secundus.

GLOSSA I.

1 SVPERIVS dictum fuit omnes donationes insinuandas, alioqui nullas existere. hæc de donationibus intelliguntur: quæ in præsentia donatariorum fiunt, sed nunc decidit, quid in donationibus, quæ fiunt in absentibus, vt in l. absenti. ff. de donatio. & dicit habere effectum à die quo fuerint acceptatę & insinuatæ, & non antè. *Requisita vt donatio absenti valeat.*

2 Et sic sequentia ex isto tex. requisita eliciũtur. Primũ, quòd donatio fuerit facta, ibi *qui seront faites*, si ergo quis promiserit donare, non habet locum iste tex. quia non est donatio, sed promissio de donando, & aliud est promittere, donare, & aliud est donare. l. j. C. de pact. pigno. doct. in l. aliud est vendere. ff. de reg. iur.

3 Secundò requiritur, quòd donatio fuerit facta absenti, per l. absenti. ff. de dona. alioqui si præsenti, haberet locum præcedens articulus. Absentem eũ reputamus, si non adsit in loco, in quo est donans, etiã si in hortis sit, quãuis ille aliquando dicatur præsens. l. præsens. ff. de procur. Absentem eum etiam dicimus, qui nescierit donationem sibi fieri: & sic dormiens, furiosus, & alij id genus absentes dicuntur, l. absentem. vbi dixi. ff. de verb. sig. & curator eorum acceptare donationem poterit, vt inferius dicetur. *Absens quis dicatur quo ad donationem.*

4 Tertiò requiritur, quòd notarius stipuletur pro absente, ibi *les notaires stipulans*. Alioqui non valeret. nam publica persona, vt notarius, alteri stipulari potest. §. alteri. de inutil. stipu. in insti. & l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de verbo. obli. Sed qualiter debet concipere verba, vel promittis mihi stipulanti nomine talis, vel promittis mihi quòd dabis illi, primum frequentius est, vt Barto. docet in l. non aliter. ff. de adoption. & in l. ij. rem pupill. saluam fore, abundè Anto. Capit. in decis. Neapol. q. lxxiij. *Notarius stipulãdo alteri qualiter verba cõcipere debeat.*

5 Quartò, donatio debet acceptari, & anteà non habet effectũ. nam beneficiũ non acquiritur absenti, donec is acceptauerit, vt suum dici valeat, c. si tibi absenti. de pręben. in vj. Et qui non acceptat aduersarij verba, nõ potest se illis iuuare, vt docet Bal. in l. iij. C. de repud. hæred. & renũciatio non nocet renuncianti, si non fuerit per partem acceptata. Bar. & Ias. in l. postquàm liti. C. de pac. & Ias. in l. error. col. ij. de iuris & fac. ign. plura scripsi de acceptatione in rubri. de Regia acceptatio. in concor. *Acceptari donatio debet & quã.*

6 Quintò requiritur, quòd hæc acceptatio fiat in præsentia donantis, &

notariorum ibi, *en la presence des donateurs & des notaires.* Hoc tamen est declaratum artic.seq.quod hæc donatio possit acceptari per donatarium, vel per ipsius procuratorem specialem.

Praxis donationẽ acceptandi. Item sufficit acceptatio facta in præsentia donantis, vel procuratoris ipsius specialiter ad hoc cõstituti. Sed declarauit Rex Henricus anno 1549. in mense Februario, quòd donatarij possunt acceptare donationes, etiam in absentia donatorum dummodò fiat acceptatio coram notario & testibus: aut coram duobus notarijs, & quòd fuerit acceptata superstite donante, & quòd instrumnto acceptationis inseratur ad verbum donatio sibi facta, & notarius scribat, quòd tali anno & die fuit facta donatio tali, qui certior factus de ea per instrumentum donationis in præsentia sua eam acceptauit: donationis tenor talis est, transcribat donationem, & dicat talem donatariũ acceptasse talem donationem, & omnes eius qualitates, & clausulas. Poterit etiam hæc acceptatio fieri in iudicio, dum insinuatur: nempe absens cui fuit donatio facta, poterit instrumentum donationis ostendere iudici, dicẽs sibi fuisse factam donationem absenti, quam nunc acceptat, petitq; eam insinuari, & in actis describi, & iudex eam recitari corã se faciet, & approbabit: demum actuarius annũ & diem insinuationis & acceptationis scribet, donationisq; instrumentum & actum in iudicio dicet, & posteà parti ista tradentur: & sic erit facta & insinuatio & acceptatio. 7

Acceptatio donationis fieri potest coram quibuscunque notarijs. Etiam vult artic.sequens, quòd hæc acceptatio fiat corã notarijs, qui confecerunt donationem, vel coram alijs, seu tabellionibus aut personis publicis, etiam per interpositam personam donatio consummari potest. Pomp. in l.etiam.ff.de donatio. 8

Effectus nõ habet donatio ante acceptationẽ. Sextò, requiritur quòd donatio sit insinuata, ibi *& insinué comme dessus.* vnde si donatio facta sit absenti, non dubium est de iurevalere, l.absenti.ff.de donatio. Tamen non habet effectum ante acceptationẽ. & sic si interim vendatur illa res donata, dominium transit in emptorem facta traditione, cùm interim non habeat effectum per istum tex. † Item cùm hic text. dicat acceptationem & insinuationẽ necessarias, quænam istarum præcedere debeat? Respõ. cùm hic tex. non dicat, potest quis acceptare, & posteà insinuare, vel contra per tex. in l.j.in fi.ff.de vulg. vbi ordo non necessarius omitti potest, & insinuendo acceptare potest, vt superius dixi. † Ista tamen insinuatio sufficit, quòd fiat in iudicio coram iudice, seu eius locum tenente: nec requiritur quòd sedeat pro tribunali, sicut quando iudex tractat causas iurisditionis contentiosæ, vt in l.j.ff.de iudic. 9 10 11

Coram iudice non sedẽte pro tribunali fieri potest insinuatio.

Posthumus quomodo acceptare poterit. Quomodo posthumus acceptabit? Respon. curatorem ventri constituẽdum, qui posthumi nomine acceptet, & idem in furioso prodigo, & similibus: vt patet per totum titu.ff.de curato.bonis dando. Et si non fuerit datus curator, poterit posthumus posteà per restitutionem petere insinuationem, & acceptare. Nam silentium his personis imputari non potest. l. si hæres. in fi.ff.famil.erciscun. Et potest quis stipulari filijs etiam nascituris, Bartol. in l. quod dicitur. ff. de verborum obligatio. Guido Pape quæstio. cclxvij. pactum, & Deci. consilio ccxlv. in causa. Et notarius poterit illis stipulari, gloss. in l.huiusmodi.ff.de legatis primo. Bartol. & alij in l.si pupillus: rem pupilli saluam fore. Bertrand.consil. cxxxviij. ex themate.colum.j. in secundo volu.ex

lumi.ex noua edition.& consilio cxl.numero xvij . ibidem.Et sic per istum tex.oportet vt curator vel constituatur,vel mater aut consanguineus acceptet,& insinuet nomine infantis,aut posthumi : & curator nomine furiosi, prodigi,aut dementis.

13 Quęro quando ista acceptatio fieri debeat?Respon.glo.in l.consensu.ff.de act.& oblig.& in l.j.de contr.empt.quam sequitur Panormi.in c.dilectus.de spons.& Hyp.Mars.in pract.sua criminal.§.postquàm.numer.29.& sequen. vbi dicunt acceptationem fieri debere eo tempore,quo fit renunciatio, vel donatio,sed cõtrarium est verum,vt in artic.seq.patet,& per l.etiam per interpositam,ff.de donatio.Et superius abundantius scripsi articu. primo.glo. vlti.potest enim fieri quamdiu viuit donans,& in eadem perseuerat voluntate,poterit etiam hæc acceptatio donatarij fieri per procuratorem specialem in absentia donantis.Nam ea quæ per nos facere possumus,& per alios fieri possunt,nisi à iure prohibeantur §.j.de his per quos agere possumus.in insti.hîc non prohibeatur,ergo sic fieri poterit. *Acceptatio quando fieri debeat.*

Encores que par les letres & instrumens d'icelles y eust clause de retention de l'vsufruict.

GLOSSA II.

HIC declaratur l.quisquis.C.de donation. vbi si donans rem retineat sibi illius rei vsumfructum,videtur eam tradere : & transfertur dominium,& possessio in donatarium , non tamen hîc , nisi donatio fuerit acceptata , & insinuata , cùm iste textus hoc prohibeat.Licet aliâs donans domum vel aliam rem Titio cum retentione vsusfructus , videatur rem tradere & possessionem , adeò quòd donatarius potest vti interdicto vti possidetis,& dicere se saisitum,teste Masuer. in sua practic.rubric . de possessio.§. item cùm quis dat rem immobilem : sed hodie non per istam legem Regiam , antequàm sit acceptata,tradita & insinuata alij,dicam in tract.de mater. possess. in iij.tomo const.Regiar. *L.quisquis declaratur.*

Ou constitution de precaire.

GLOSSA III.

NOTANDVM est, quòd donans pratum,vel aliam rem alteri, si in instrumento cõstituat se illud possidere nomine precarij donatarij , transfertur possessio in donatarium. l.in rebus.ff.de precario.Nam quod meo nomine possideo, possum & alieno nomine possidere,nec enim muto causam possessionis,sed desino possidere,& alium possessoré ministerio meo facio:nec idem est possidere,& alieno nomine possidere:nam is possidet, cuius nomine possidetur.l.quod meo.ff.de acquir.poss. *Constitutio precarij an transferat possessioné & quam.*

Sed videtur obstare l.& habet.§.eum qui precario.ff.de prec.vbi rogatus & qui rogat vterque possidet.Ergo non transfertur possessio . respond. ali quando quis rogat me vt precario concedã ei domum,si concedã,possidet naturaliter & corpore,vt dicit ille §.& ego ciuiliter animo, nec enim cõce- *Noua declaratio in constitutione precarij contra doc.*

dendo amitto possessionem ciuilem.l.clàm possidere.§.primo.ff. de acquirend.possess.sed si donem domum alicui,& constituam me possidere precario nomine ipsius,tunc & naturalis & ciuilis possessio in donatarium transfertur: ratio est in hoc vltimo casu, quia constituendo me precario nomine ipsius possidere,illam possessionem naturalem quam habebam transfero in illum,& sic confiteor me possidere suo nomine,tam naturaliter quàm ciuiliter.l.non solùm.in fi.ff. de vsuc.diuersum est quando meam domum concedo non pręcedente titulo,alicui nomine precario, quia tunc ipse quamdiu voluero possidet naturaliter,& mea voluntate,& ego ciuiliter.Et ita videtur dicendum:quamuis doc.non animaduerterint,licet tradant differentiam,an quis constituat se possidere nomine alterius,an nomine precario alterius,quia constituendo se possidere nomine alterius transfertur possessio vtraq;,si nomine precario naturalis tantùm dixi hoc nõ esse verũ: quamuis D.Tiraq.in suo trac.de iur.constit.poss.multos ad hoc adduxit comites.Sed non aduerterunt:quia siue quis se constituat nomine alterius possidere simpliciter,siue precario nomine,is qui sic constituit non possidet,si præcesserit titulus habilis:alioqui esset cõtrarietas in eodem subiecto,quòd quis possideret per se,& nomine alterius:quod non potest esse.d.l.quod meo.Ergo illa doct.doctrina non est vera:sed est intelligenda vt superiùs distinxi. Nam si absque titulo rogem,vt des precario, & dederis, vterque nostrũ possidet: si verò rem à te mihi donatam precario possides,vtraque possessio est apud me dominum rei:quia ille qui habet,mihi,& non sibi possidet,dicta l.quod meo.& l.non solùm.§.fin.de vsucap.

Effectus singulares constituti.

Notandi sunt effectus singulares constituti.Nam is in cuius fauorem fuit constitutum,potest ingredi possessionem sua authoritate,quòd aliâs non faceret,nisi vellet esse prædo.l.si ex stipulatione.ff.de acquir.poss.vbi Vincen. Hercula.& alij hoc notant.

Etiam est vtile,quia si hic inueniat resistentes in capienda possessione,poterit eos repellere suam defendendo possessionem per constitutum acquisitam,secus si data fuerit tantùm facultas possessionem apprehendendi.Bart. in l. creditores.C.de pign.Aret.in d.l.si ex stipulatione.Alex.d.consi.lxxxij. perspectis.col.ij.in ij. volu

Item vtile est ad hoc,vt si debitor constituat se omnia bona sua tenere,& possidere nomine creditoris, vel nomine precario dicti creditoris, tunc si posteà debitor alienet aliquam rem suam,poterit creditor agere contra possessorem nulla excussione debitotis præcedente:& aget non hypothecaria, sed condictione ex l.fi.C.de acquir.poss.doct.in authen.hoc si debitor.C.de pign.Cępol.cautel.xxxj.regulariter.Angel.in §.item si quis in fraudem.colum.v.de actio.in inst. Alexan.consilio lxxxv.ponderatis.columa.prima. in sexto volumi.ideo si cautus,vt in instrumento obligatorio facias apponere istam clausulam,quòd dictusdebitor constituit se tenere omnia bona sua,& singula nomine creditoris precario,vsque ad plenam debiti satisfactionẽ & integram Sed contrarium consuluit Barb.consi.xxviij.scripsit bellissimè. in in primo volumi.has opiniones conciliat Io.Crot.in repe.l.si is qui pro emptore.colum.lxv.vers.tertiò quæritur.ff.de vsuc.vbi tres casus distinguit, vide illos inibi.Plura non scribam nunc,sed reijcio ad trac.de mater.possessor.

Cautela pro creditore.

in iij. Tomo conſt. Regiar. vbi alia multa, ſi per Deum liceat, & vtilia quotidiana conſcribam in hac poſſeſſoria materia.

Dont ne s'enſuyura aucun effect, ſinon depuis que leſdites acceptations , ou inſinuations auront eſté faites comme deſſus.

GLOSSA III.

ERGO aliquis effectus donationis factę abſenti non habet locum ante acceptationem, & inſinuationem: nec obeſt iſte tex. dicens, *ou.* quia ſæpe alternatiua ponitur pro coniuncta, & contra, vt in l. ſæpe. ff. de verb. ſig. vbi abundè ſcripſi, vel poſſumus dicere alternatiuam propriè poni: ſed vult tex. dicere non valere donationē, niſi & acceptatio & inſinuatio interuenerint: nec habet effectum ante acceptationem, quia antè non acquiritur dominium, per c. ſi tibi abſenti. de prę ben. in vj. ſed facta acceptatione dicunt quidam acquiri dominium, licet inſinuatio nōdum facta ſit, quæ ſi poſteà fiat, à die acceptationis fructus debētur, tanquàm à tempore litis cōteſtatæ in ſtricti iuris iudicijs. l. cùm fundus. ff. ſi cert. pet. tamen ego dicerem duo copulatiuè eſſe neceſſaria, & acceptationem & inſinuationem: quod ſi alterum deſit, non transfertur dominium nec fructus acquirit donatarius, per ea quæ ſuperius ſcripſi.

An in eccleſia itidem procedat, multa dixi in j. To. in proœ. & ſuperius ſcripſi de iure locum non habere, tamen ann. 1543. in vigilia aſſumptionis fuit prolatum areſtum etiam in eccleſia hanc conſtitutionem ſeruandam. *Eccleſia an inſinuare teneatur.* *Areſtum.*

Articu- tertius.

Françoys par la grace de Dieu Roy de France, à tous ceux qui ces preſentes verront, ſalut. Cōme par les articles cent trentedeuxiéme , & troyſiéme des ordōnances par nous dernieremēt faites, ſoit expreſſement dit q̃ quant aux dōnatiōs qui ſeront cy apres faites par & entre noz ſubietz en l'abſence des donataires, les notaires ſtipulās pour eux, elles ne cōmencerōt leur effet, ſinō du temps qu'elles aurōt eſté acceptées par leſdits notaires en la preſence des donateurs & des notaires, & inſinuées en noz autres cours & iuriſditiōs ordinaires des parties, & des choſes dōnées: autremēt elles ſeront reputées nulles , encores que par les letres, & inſtrumēs d'icelles y euſt clauſe de retention d'vſufruit, ou conſtitution de precaire, dont ne s'enſuyura aucun effet: ſinon depuis que les dites acceptations, ou inſinuations auront eſtę faites comme deſſus. Et pource qu'à l'interpretatiō dudit article lon pourroit mettre en doubte, ou difficulté ſi nous auōs entēdu que la preſence des notaires ſoit

requise auxdites acceptations d'icelles donnations, sans ce que tel acte se puisse faire par procureur.

GLOSSA I.

REX declarat articulum præcedentem in quibus casibus procedat.

A ceste cause voulans esclarcir l'intelligence du contenu en icelluy article, affin que en l'aduenir lon n'en soit en peine, auons dit, declairé, & ordonné: Disons, declairons, & ordonnons, que les donnations, faites despuis la publication de nosdites nouuelles ordonnances.

GLOSSA II.

ET SIC hæc constitutio cùm sit declaratoria iuris trahitur etiam ad pręterita, vt doct.no.in c.fi.de consti.

Et qui se feront apres

GLOSSA III.

ETIAM declaratio ad futura extenditur, vt hîc, sicut constitutio.l.leges futuris.C.de legib.

Valent & ayent leur effect du iour qu'elles auront esté, & serõt acceptées par les donataires en personnes, ou par procureur pour eux.

GLOSSA IIII.

HIC addit ad articulum quòd acceptatio possit per procuratorem fieri: & tamen in articulo pręcedenti dicebatur per donatarium fieri debere. Sed potest quis per aliũ, quod potest facere per seipsum, regul.iuris, potest quis.de reg.iur.in vj.

Specialement fondé.

GLOSSA V.

Procurator specialis requiritur in acceptatione donationis.

Procurator debet instrumentum exhibere procuratorij.

ET SIC non sufficeret procurator generalis, cùm hîc dicat *specialement fondé*, id est specialiter constitutus. item oportet quòd de mãdato illius procuratoris cõstet, alioqui acceptatio facta per eũ nõ valebit, nec alius actus, vt docet Bar.in l.si quis inficiatus.ff.depositi.& in decis.Neapol.q.cccxvj.Galiotus.nu. 3.& in acceptando debet procuratorium exhiberi, etiã si non petatur ab aduersa parte, teste Bal.in rubric.C.depositi.q.iiij.& hoc in actu extraiudiciali, aliâs quis non constituitur in mora, vt docet Alex.consi.lxxviij.viso.col.ij. volu.v.& in acceptatione bonum est, quòd ad verbũ inseratur instrumentũ procuratorij, sicut de instrumento donationis dicitur in declaratio.Henric. seq.& dixi in tract.nominatio.q.xiiij.Et debet esse procuratorium in publicam formam redactum, teste Alex.in additio.ad Bar.in d.l.si quis inficiatus. facit cle.causam.de elect.Anto.Canar.quæst. xxiiij.& Hyp.in l.si quis ne.ff. de quæstio.& hoc iure vtimur.

Item

Item debet (vt dixi) esse procurator specialis ad acceptandum rem donatam, nec sufficeret generalis. Nam qui generale mandatum habet, & gerit actum requirentem speciale mandatum, dicitur falsus procurator, vt dicit Bal. in c. nonnulli. colum. j. de rescr. & Fel. in c. ex parte decani. colum. iij. ibidem. Ias. in l. iij. §. si procurator. colum. ij. in v. not. ff. quod quisque iuris. & casus requirentes speciale mandatum describunt Bald. & Angel. in titul. de his per quos agere possumus. in institu. & ergo xlviij. congessi in titul. de elec. derog. in fi. in concord.

Poterit tamen donatarius acceptationem factam per non habentem potestatem ratam habere. Et ab illo tempore donatio habet effectū, teste Chas. in consuet. Burgun. in rub. *des droits*, §. quinto. glo. *sans procuration*. Quia ratihabitio retrotrahitur, & mandato comparatur. reg. ratihabitionem. de reg. iur. in vj. quod est verum, si viuo donante fieret, & in eadem perseuerante voluntate. arg. l. bonorum. ff. rem ratam ha. quia duo extrema tunc sunt habilia. de quibus Bar. in l. si is qui. ff. de vsucap. *Rata an possit haberi acceptatio.*

En la presence des donateurs, ou de procureur pour eux specialement fondé quant à ce.

GLOSSA VI.

ETIAM declaratur articulus præcedens in hoc, dum volebat, vt in præsentia donantium acceptatio fieri debeat. Nam ea etiam fieri poterit in præsentia procuratoris illius ad hoc constituti, vt superius dictum fuit. *Acceptatio fieri potest etiā in præsentia procuratoris donātis.*

Et des notaires qui auront passé lesdites donations, ou autres notaires tabellions.

GLOSSA VII.

ET SIC ostendit hîc istam donationis acceptationē fieri posse etiam per alios notarios, nempe si illi qui donationem conscripserunt mortui erant, vel non inueniebantur, cur acceptatio fieri per alios non possit, ob id optima est declaratio. Et antequam eam vidissem declarationem, ista scripseram in l. detestatio. ff. de verborum signific. *Acceptatio potest fieri coram quibuscūque notarijs.*

Item non solùm potest hæc acceptatio fieri coram notarijs Regiis, sed etiam coram tabellionibus & notarijs apostolicis: & ita dicitur in declaratione Henrici: & hîc coram publicis personis vt sequitur.

Ou personnes publiques.

GLOSSA VIII.

ETIAM potest fieri acceptatio corā personis publicis, idest iudicib⁹, si notarij nō inueniantur, & quādo appellatio fieri non potest coram iudice à quo est appellatum, poterit fieri coram personis publicis. l. vt perfectius. C. de anna. excep. Et sic ista acceptatio, si nō inueniretur notarius, posset fieri coram quocūque iudice, etiam ecclesiastico, dummodo is per *Corā publicis personis acceptatio faciēda est & quæ dicantur personæ publicæ.*

suum scribam & Grapharium acceptationem scribere faciat,& instrumenti donationem inserere,& alia facere quę notarius fecisset,per hũc tex.*Personnes publicques*,& ista acceptatio facta in quocunq; loco, quocũque die, etiam feriata valebit,quia non est actus iurisditionis contentiosæ, sed volũriæ,quæ diebus etiam festis exerceri potest.l.ij.& l.actus.C.de ferijs.& publicæ personæ dicuntur quæ munere funguntur publico.l.pupillus. §. munus. ff.de verb.signi.vbi abundè scripsi.

Si donnons en mandement à noz amez & feaux, les gens de noz cours de parlemẽt,Baillifz,Seneschaux,Preuostz Iuges,ou à leurs lieutenans,& chascun d'eux endroit soy, & si comme à luy appartiendra,que noz presentz declaration,& ordonnance ilz entretiennent,gardẽt,& obseruent:facẽt entretenir,garder,& obseruer,lire,publier , & enregistrer,auec noz desusdites autres ordõnãces.Car tel est nostre vouloir,& plaisir: nonobstans quelconques autres ordonnãces,restrictions,mãdemens, ou defenses à ce contraires.Et en tesmoing de ce nous auõs fait mettre nostre séel à cesdites presentes . Donné à Noyon le vij. iour de Mars,l'an de grace mil cinq cẽs trẽte neuf,& de nostre Regne,le xxvj. Ainsi signé sur le reply,par le Roy en son conseil.Bayard.Et séellé sur double queue de cyre iaune.

Henry, des publ. 1549.

Articulus quartus.

Nous declairons & ordõnons que souz le nom de donnation seront comprinses & subiectes à insinuation les donations faites entre vifz, combien quelles ne soient simples,ains remuneratoires,ou autrement causées : & non les dõnations faites pour cause de mort , que se peuuent reuocquer par le donateur iusques à la mort : lesquelles ne seront subietes à aucune insinuation.Et en ce que ledit article porte que les donnations seront insinuées es cours,& iurisditions des choses données, nous entendons que ladite insinuation se face à la iurisdition Royalle des lieux, ou lesdites choses seront assises sans preiudice toutesfoys des proces pendens , & indecis sur l'intelligence & interpretation de ladite ordonnance.

Ista

ISTA est noua Henrici Regis declaratio, quam superiùs elucidaui: non vult tamen quòd ad præterita extendatur, sicut nec lex solet. l. leges futuris. C. de legib. vide ipsius aliam declarationem sequentem.

Idem.

Et quant aux six vingtz tresiesme article touchant encores les dites donnations, nous voulons & ordonnons en interpretant, & modifiant ledit article, que les donatiõs faictes à personnes absentes se puissent accepter par les donataires en l'absence du donatur, pourueu que icelle donation soit acceptée du viuant dudit donateur. Et que icelle acceptation soit faite en presence des personnes publiques & temoings, ou de deux notaires, & que l'instrument de la donation soit inserée en la note, acte & instrument de ladite acceptation. Articulus quintus.

ISTE articulus addit ad præcedentes, vt donatio possit etiã in absentia donatoris acceptari, quamuis per arti. ij. suprà nõ posset, alia ibi scripsi. Neç alia donare lector beneuole nunc decreui, ista autem (si lubet) boni consulas, & ego Deo optimo maximo de præmissis gratias agam immensas. Amen.

TRACTATVS VT CONTRACTVS TESTAMENTA, SENTENTIAE, ET ALII OMNES ACTVS GALLICIS CONCIPIANTUR VERBIS.

Articulus primus.

Que contracts, testamens, sentences, & tous autres actes seront faits en Françoys.

Françoys, des publiées.1539.arti.cxj.

Et pource que incertitude, & ambiguité sont souuentesfois aduenues sur l'intelligence de mots latins contenus es arrests, & autres actes, nous voulons doresnauant.

GLOSSA PRIMA.

Ratio constitutionis.

QVEMADMODVM OLIM APOLLO, VTI poëte fingunt, Deus Latinũ recusabat oraculum. Et Tyberius Cęsar militẽ Gręcè testimoniũ interrogatum, nisi Latinè respõdere vetuit. Imò ipse quãquàm sermone Gręco aliàs promptus & facilis: non tamen vsquequaq; vsus est, abstinuítq; maximè in senatu, adeò quidem vt monopoliũ nominaturus, veniam prius postularet: quòd sibi verbo peregrino vtendum esset, vt refert Suet. in vita Tiberij, de peritia sermonis Gręci. Sic & hic Rex propter ambiguitates & obscuritates vitandas, quę in sermone Latino erãt, tum quòd multis modis vnum & idem verbum acciperetur, tum etiam quòd Latinè loqui volẽtes, & eleganter, totam obtenebrabant sententiam, verbum aliò tendens cõscribentes. Adhæc quòd etiam quidam veterani iudices linguæ Latinè obliti, vocabula iuxta Gallicum sermonem sibi confingebant, & illa non intelligebantur, quòd non essent Græca, Latina, nec vulgaria: ideo super interpretatione istorũ verborũ diu litigabatur, ob id Rex hic statuit, vt deinceps verbis vulgaribus patriæ concipiantur tam contractus, processus, sentẽtiæ, Aresta: quàm alia omnia, vt in tex. scribitur. † *en langage maternel.* & sic vernacu- 2
lo & materno idiomate, vnde Galli Gallicis verbis debẽt cõscribere instrumẽta: Occitani verbis vulgarib⁹, & idiomate cõmuni patrię, alioqui si Gallicis verbis ibidẽ instrumenta cõcipi deberẽt, maior esset obscuritas. Quia Vascones multi, & alij rustici sub senatu Burdeg. degentes, & Tholosano, nõ intelligerent illud idioma Gallicum. Et si sic instrumẽta cõcipi deberent, non tolleret hæc ordinatio ambiguitates, sed potius induceret. Igitur quæ inducta sunt ad tollendum ambiguitates, eas inducerẽt cõtra l. legata. ff. de leg. j. vnde Rex statuit ꝙ vulgari sermone & patrio hęc cõficiãtur, ideo dicit, *Maternel Françoys,* quia nõ Italo sermone, vel Hispano: nã mater communiter est nata in Frãcia, ideo maternum sermonẽ vocat, quo vtitur patria: sed dicit *Maternel Françoys*, non simpliciter, *Françoys*, vt declaret nolle astringere quemcunque vti Gallico sermone, sed vulgari patriæ, prout ea Regio Galliæ vtitur, in qua regione ista instrumẽta, & alia fiũt declaratur in rub. *des informations.* art. fi. ibi, *en vulgaire & langage du pays*, & inferius dicam.

De Tiberio Cæsare.

Lingua vernacula & materna quæ sit.

Linguarum varietas nõ nũquam vltio est diuina.

Deus enim aliquando in pœnam gentis induxit idioma diuersum, & con- 3
fudit, vt

fudit,vt in turri Babel patet Genes.xj.&Hierem.v.scribitur,Adducam super vos gentem de longinquo,cuius ignorabitis linguam, nec intelligetis quid loquatur.Et Deutero.c.xxviij.Adducet dominus super te gentem de lōginquo,cuius linguam intelligere non possis.

4 Ob id vt istud euitaret pontifex summus,voluit vt nulli conferretur ecclesia parrochialis,qui non intelligeret idioma,& loqueretur, vt prædicare possit.c.sit rector.xliij.distin.alioqui collatio non valebit.regu.Cancell. xix. quomodo enim is cōcionari,& populi cōfessiōes audire poterit,vt tenetur, qui idioma non intelligit,nec loquitur?capitu.inter.de offi.ordinar.eo enim

Nulli conferendum beneficium curatum nisi idioma intelligenti.

5 sermone vti debemus,qui notus est nobis:vt ait Cicero,de offi.† Vnde Albinum à Catone derisum legimus, quòd cùm Latinus esset, & inter Latinos historiam conscriberet,Græcè tamen scribere conatus fuisset,vt Plutarch.& alij referunt:& de Albutio idem quidam censent,qui cùm à Scæuola propio esset idiomate salutatus Athenis,Græcè tamen respondit, vt refert Cicero de finib.bonor.& malor.

De Albino

6 Itaque proclamationes,quæ apud vulgus fiunt,verbis debent fieri vulgaribus.l.sed & si. §.proscribere.ff.de institor.actio.Et clericus,quando agit contra laicum,vulgariter loqui debet.gl.in c.odi.xxiiij.q.j.& leges quæ dantur populis sub vsitato eiusdem populi idiomate dictari, & publicari debēt, vt & magis intelligantur,placeant,& obseruentur. §.alienationis. in authē. de non alienand.rebus ecclesiæ.colla.ij.ibi,propterea hanc proponimus legem,& protulimus,& non paterna voce,sed hac cōmuni & Græca, vt omnibus sit nota propter facilem interpretationem.facit §.fi.in authē.vt præponatur nomen Imperator.colla.v.& doct.in l.j.in fi.ff.de verborum oblig. & Feli.in rubri.de constitu.Bened.in repet.c.Raynutius. in verbo & vxorē. nu.230.de testamen.

Proclamatiōes sermone patrio fieri debēt & leges.

Que tous Arrestz.

GLOSSA II.

ARESTVM dicit Budæ.esse placitū:vt scripsi in tract. de liter.ciuil.in prin.primi Tomi ordin.Regiar.sed diligentius intuens vix hoc sequēdū arbitror:quia placitum non magis cō uenit parlamentis,quàm curijs inferioribus:vnde etiam sentētiæ inferiorū iudicū Aresta,id est placita dici possent, nisi per Antonomasiam dicas, sed ita de omnibus rebus dici posset,quòd citatio, litis cōtestatio,& omnia quæ parlamētis & curijs cōueniūt per antonomasiā de parlamētis intelligerentur.Quamobrem verius dici arbitror Arestū esse Gallicū vocabulū,& duplici R.conscribendum,quia postquā prolatum est ibi sistendū est.*la se fault arrester*.vel fortè à Græco ἀρραῖστον, quod significat incorruptum,inuiolatum:ꝙ ex illis supremis curijs sentētię incorruptæ exeāt & inuiolatæ maneant,nec appellatione infirmari possint,cū sint supremę sentētię.l.j.ff.à quib.app.nō licet.ista ergo decreta senatus Gallico sermone scribi debēt,ne qd incertitudinis,aut ambiguitatis in illis remaneat,quāuis decreta à prętoribus Latinè olim interponi deberēt per l.decreta.ff.de re iud.vbi gl.ait decreta inter Latinos debere Latinè proferri,& inter alios,eorū lingua,& hoc pro cuiusq; fori cōsuetudine,dicit ibi Bar.& alij.Sed in Frā-

Arestum quid sit, & vnde dicatur.

cia per hanc legem Regiam, omittitur in curijs supremis, & Seneschallorum ac bailliuorum fori Latinus ille vsus primæuus. Et quælibet curia sermone Gallico pro virili vtitur per hunc tex. †Prędicta ratione incertitudinis vitandæ, non verò propagandæ linguæ gratia: sicut olim Romani, qui ne Græcis vnquam, nisi Latinè responsa dabant, cùm etiam ipsa linguæ volubilitate postquàm plurimũ valēt excussa, per interpretem loqui cogebant, non in vrbe tantùm, sed etiã in Gręcia & Asia, duo scilicet Latinè vocis honos per omnes gẽtes venerabilior diffunderetur, testis est Vale.lib.ij.insti.ant.c.cxlv. 2

Ro. vsus quo ad sermonẽ latinum.

Sententia quibus verbis proferatur.

Et sic limitatur l.iudices.C.de sent.vbi iudices tã Latina, quàm Gręca lingua sentẽtias proferre possunt: quod est verum apud Græcos & Latinos, sed in Frãcia vulgari sermone patriæ vel Gallico sententia proferetur, vt hîc. 3

Stipulatio quibus verbis concipitur.

Stipulatio etiam fieri Græcè, Latinè, Hebraicè, & quibuscunque verbis potest: dummodo partes se intelligant per se, aut per interpretem.l.j. in fi.ff.de verb.oblig.in Francia tamen si conficiatur instrumentum à notarijs Regijs materna lingua conficietur, alioqui notarius puniri debet, quia facit contra hanc legem, quamuis olim omnia instrumenta notarij conficere solerent verbis Latinis, incultis & barbaris, quę ne ipsi quidem intelligebant, sed erãt tanquàm pica, psitachus, & gallus, qui loquuntur in palatijs dominorum, sine intellectu, vt dicit Rom.sing.lj.quid operatur. 4

Processus criminalis lingua patria fieri debet.

Item Ludoui.xij.statuit processus criminales communi patriæ idiomate concipiendos esse, vt defensio relinquatur captis, & in carcere detentis, & accusatis, quam habere non possent, si non intelligerent, vt patet in rub. *des informat.* art.vlt.nec per istum tex.corrigitur ille text.in specie loquens. Imò declaratur per hunc tex.generaliter loquentem, vt doct.not.in c.j.de const. in vj.& c.j.c.pastoralis.§.fina.de rescrip.scripsi in procem.ordin. in j.Tomo, in gl.v.nu.128. 5

Attestationes sermone patrio concipi debent.

Etiam statuit idem Rex ibidem, vt omnes testificationes, testimonia, attestationes, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus, verbis vulgaribus, & communi idiomate patriæ fiant, vt testes possint intelligere, quæ deponunt, ne posteà falsi arguantur.l.eos.ff.de fals.& illa ordinatio vult, quòd aliter factæ nullius sint effectus, & roboris, hic tamẽ nõ annullat acta in contrariũ: ideo dicerem testamentum, sententiã, arestum, vel alia acta non esse nulla, si aliâs quàm hic statuatur, scripta sint, sed illum puniendum, qui illa fecit, & seruabitur art.annullans in suis casibus tantùm, videlicet in informationibus, & attestationibus, & processibus criminalibus.vide tamen super hoc Bart.in l. cùm lex.ff.de fideiuss.Bal.& Ias.in l.non dubium.C.de legib. 6

Libellus qua lingua concipi debeat.

Hic nihil dicitur de libello, quibus verbis debeat concipi, & offerri. vnde tex.ait, literis vtrũ Gręcis, an Latinis, & puto fieri secundũ loci cõditionẽ ne quis excusari posit ignorantia literarũ.l.sed & si pupillus.§.proscribere.ff. de inst.ac.Nã postquàm de sequent.statuit, videlicet de arestis, & sententia, igitur & antecedẽtia ita esse voluit.l.ad rem.& l.ad legatum.ff.de proc. ideo consuetudo fori est inspicienda.l.iij.in fi.ff.de testib.doc.in l.j.ff.de edend.& in c.j.& ij.de libel.oblatio.Et quia inferius dicit *toutes procedures*, ergo & in libello, *qui est de la procedure iudiciale*, & qui totum dicit nihil excipit.l.à procuratore.C.mãd.vnde libellus vulgari sermone patrię, vel Gallico inter Gallos 7

los concipi debet in parlamentis Gallicè, idem in curijs bailliuorum, in alijs eo sermone quo vtuntur.

Ensemble toutes autres procedures, soient de noz cours souueraines ou autres subalternes & inferieures.

GLOSSA III.

ADDIT prędictis aresta nō solùm concipiēda verbis Gallicis, sed etiā omnes processus, siue fiant in parlamentis, siue in alijs curijs quibuscūque, videlicet subalternis, à quibus immediatè appelletur ad curiam: siue etiam sint aliç inferiores, vt hîc probatur. Et hîc nomine ꝓcessus veniūt omnes scripturę, & actus tam partis, quàm iudicis à citatione vsq; ad sententiā. Bal. in c. cōsuluit. col. iij. de off. dele. scripsi in trac. nomi. q. vlt. & sic tam illę scripturæ partium, quàm iudicis vulgari sermone concipi debent, & cùm hîc non loquatur *de noz cours subalternes & inferieures*, in omnibus alijs iudicibus etiam dominorum procedet, nisi dicas illud verbum, *noz cours*, superiùs adiectum repetendum. Sed de communi vsu curiarum secularium, baronum, & aliorum dominorum est, vt etiam vulgari sermone vtantur. Et sic minimè mutanda sunt, quæ certam interpretationem habuerunt. l. minimè. ff. de legib. *Processus quibus fiant verbis.* *Processus nomine hic quid veniat*

Non tamen habebit locum in iudicibus ecclesiasticis, quibus legem conditor hic imponere non potest, vt not. doc. in c. ecclesia. de cōst. dixi in proœm. suprà in j. Tom. vnde omnes scripturę coram illis Latinè conficiuntur. item in curijs conseruatoris apostolici, in quibus hæc ordinatio etiam non est recepta, nec inferior potest tollere legem Papæ superioris. cle. ne Romani. de elec. ideo valebunt insinuationes mandatorum & nominationum Latinis aut Gallicis conceptæ verbis, vt etiam scripsi in trac. nomin. q. xiiij. nu. 57. q. viij. in fi. vidi in curijs ecclesiasticis attestationes, quas inquestas dicunt vulgari sermone fieri, & in hoc consuetudo fori est inspicienda. *Hæc constitutio in foro ecclesiastico locum non habet.*

Potest tamen dici habere locum non solùm in parlamentis, sed etiam in omnibus alijs curijs supremis, per hoc verbum *souueraines*, de quibus scripsi in proœ. concor. in verb. summas, & sic habebit locum in consilio Regis priuo & intimo, & suo magno consilio: ac in curijs generalium iustitiæ, computorum, & alijs supremis, que normam parlamentorum sequuntur. *In omnibus curijs habet locum hæc ordinatio.*

Soyent de registres enquestes.

GLOSSA IIII.

EXEMPLA tradit eorū, quæ generaliter dixerat, videlicet vt omnis ꝓcessus debeat Gallicè cōfici, siue sint Regesta, & acta diurna curię. Est autē Regestū liber, in quo acta publica conscribuntur ad memoriam publicam, & perpetuam, & posteritati ostendendam, vt ait Bud. in annotat. in Pand. & hic liber qui in curijs fit, debet dictari Gallicè, vt hîc. *Regestum quid.*

Vnde si semel produxero literas tonsurę, vel alias, & fuerint perditæ, post eà potero eas habere ex Regesto, & facient fidē, quia de actis processus vidētur, pro quo l. j. ff. si tab. testa. nullæ extab. l. publicati. C. de testam. & l. gesta, de re iudic. Bald. in l. fin. C. de edic. diui Adr. tollend. refert & sequitur Guido *Literæ tonsuræ extracta ex actis probant.*

Papa in statuto, Si quis. in verbo, per literas. vers. quæro obtinui. allegat Inn. in c.j. de probation.

Contrats.

GLOSSA V.

Contractus nomen quomodo hic capiatur.

CONTRACTVS hîc generaliter accipimus non solùm pro actu vtro citróq; obligatorio, sed etiam pro quasi cõtractu & distractu, vt sunt trãsactiones, quę hic etiã cõprehendentur p hęc verba, *& autres quelconques actes*, licet regulariter distractus nõ veniat cõtractus nomine, per l. Labeo. §. contractũ. vbi scripsi ff. de verb. sig. p illum text. Item notarij postquàm contractum conscripserint in scheda, siue protocollo, debent illum partibus recitare coram testibus, aliâs non valeret contractus, nec actus, per gl. singu. in l. fideicommissa. in prin. ff. de leg. iij.

Recitare debet notarius actum corã eo gestum.

Commissions.

GLOSSA VI.

Delegationes & mandata iudicũ comprehenduntur hac ordinatione

ETIAM delegationes & mandata iudicum vulgariter scribi debent, & sub hoc verbo cõtinẽtur: siue constituãtur commissarij, seu conquisitores pro audiendis testibus, vt in l. iudices. cum authen. ibi posita. C. de fid. instr. siue vt audiãt partes, siue in curia suprema, vel in alijs curijs inferioribus. de his scripsi in trac. de inquisit. seu cõmis. in iij. Tomo Comment. in has constitut. Regias.

Sentences.

GLOSSA VII.

Appellatione sententiæ quid hîc veniat.

QVAMVIS appellatione sẽtẽtię veniat definitiua per anthonomasiam. l. quòd iussit. ff. de re iud. tamen hîc comprehenditur etiam interlocutoria. Nam quando est eadẽ ratio, vel maior in interlocutoria, quę in definitiua, tũc sẽtẽtię nomine comprehenditur etiam interlocutoria. gl. in l. j. in verb. noui iuris. ff. quod quisque iuris. Pan. in c. causam matrimonij. de offi. deleg. & Ias. in rubri. ff. de re iud. scripsi in rep. l. quod iussit. in vlt. not. & ibi sustinui appellatione sententię nõ venire definitiuam, nec interlocutoriam: quid ergo veniat ibidem videre licet, quia ibi triginta conclusiones conscripsi, quas sustinui publicè, dum apud Bitur. d. Alcia. & ego ad munus Regẽtiæ fuimus recepti: ipse me pręsente interpretatus fuit perdoctè, et acutissimè. l. quinque pedum. C. fini. regun. & in crastinum itidem ego eo præsente, & alia innumerosa multitudine illam l. quod iussit, professus sum, & omnibus argumentari volentibus respon. eámque interpretationem euulgaui ann. 1531.

Testamens.

GLOSSA VIII.

Testamenta vulgari sermone debent cõcipi.

ET SIC testamẽta vulgaribus cõfici debent vocabulis, vt ea testator intelligere possit, & hoc ideo expressit, quia appellatione cõtractus nõ venit testamentũ. l. verba contraxerunt. ff. de verbor. significat. vbi scripsi. & per hoc verbum intelligemus etiam codicillos, donationem causa mortis, & quãlibet aliam vltimam

vltimam voluntatem, de qua in l. licet, per gloſſam. C. de pactis, quamuis teſtamentum iſta non comprehendat: ſed quia eadem ratio eſt in alia vltima voluntate: & ſi conditor interrogatus fuiſſet idem reſpondiſſet, ſic & nos: vt dicit text. in l. Titius. §. Lucius. ff. de liberis & poſthu. gloſſ. in l. tale pactum, in fi. de pactis. ac ſatis apparet per verba ſequentia generalia vt ſequitur.

Et autres quelconques actes & exploitz de iuſtice.

GLOSSA IX.

ACTVS verbum generale eſt, ſiue verbis quid agatur, vt in ſtipulatione, ſiue re, vt in numeratione pecuniæ. l. Labeo. ij. ff. de verborum ſignificatio. vbi abũdè ſcripſi: ideo hîc quicunq; actus intelliguntur, adeò quòd locationes, & omnes, tam iudiciales, quàm extraiudiciales actus ſic concipientur, vnde dicit Paul. in l. ſed & ſi. §. de quo. ff. de inſtito. actio. quod in curia Regis Franciǫ omnia acta ſunt in vulgari ſermone, & verum dicit ſecundum hanc hodiernam conſtitutionem. *Actus nomine quid veniat.*

Exploitz de iuſtice, dicuntur executiones, ab explendo, quę etiam per apparitores verbis conſcribi debent vulgaribus. de his ſcripſi in primo Tomo cõment. in conſti. reg. tracta. de ſenten. executo. articu. vij. Ideo quæcunq; executiones, quæ fiunt ſiue à conſiliarijs, ſiue à iudicibus, vel apparitoribus, ſic vulgariter dictari & conſcribi, vt intelligantur, debent. *Exploitz quid.*

Ou qui dependent.

GLOSSA X.

NEGOTIVM, vel actus dicitur dependens, quando aliquid habet acceſſorij, aut qualitatis ad alium actum, vt plenè declarat Signo. de homed. in conſil. ſuo. quod tranſcribit Boer. poſt conſuetud. Bituricen. Quia idem iudicium debet eſſe de rebus dependentibus, tangentibus, & cõnexis, quod de principali, per text. in clemen. diſpendioſam. de iudic. Et quod in vno connexorum ſtatuitur, extenditur ad reliquum, cap. translato. vbi plenè iurium interpretes docent. de conſtitut. Et ſic omnia connexa & acceſſoria ad ſupradictos actus vulgariter conficiuntur: quia acceſſorium ſequi debet naturam principalis. l. cùm principalis. ff. de regulis iuris, & regu. acceſſorium, in ſexto. *Actus dependẽs quid dicatur.*

Soyent prononcez, enregiſtrez, & deliurez aux parties en langaige maternel Françoys & non autrement.

GLOSSA VLTIMA.

VERBVM, *prononcez*, refertur ad areſta, & ſentẽtias. l. pronunciatum, vbi ſcripſi. ff. de verbo. ſigni. & in rubri. de ſenten. quę pro eo quòd intereſt proferuntur, vbi etiam ſcripſi: ergo iſta & ſcribi & proferri vulgariter debẽt, & moris eſt vt areſta ita proferantur à præſidibus, & ſententiæ à iudicibus. Si tamẽ intermedia quædam fuerint verba latina, non ob hoc contrauentum eſt huic ordinationi: quia ſufficit quòd plura ſint Gallica, quàm latina. Et vt pluri- *Areſta Gallicè proferenda.*

mùm Gallica,argu.c.significatum.de præben.& in l.j.ff.de contrahen.emp. vbi græca latinis immiscentur à iureconsulto,& alibi sæpius.

Et ideo ponderaui tex.in gl.vlt.dicta l.quod iussit.de re iudic.ff.in eo quod sicut verbis vulgaribus sententia debet proferri, vt hîc, ita contrario Imperio reuocari.Et sic reuocatio etiam fieri debet vulgaribus verbis,quibus cõcepta est,vt ibi scripsi,& ita seruatur.

Verbum en registrées, ad quid referatur.

Item verbum *enregistrées* referri potest,tam ad ea quæ in iudicio fiunt, quàm quæ extra iudicium:omnia enim debent describi in cõmentarijs, seu registris,gallicè aut vulgaribus verbis,siue sint testamenta, contractus, necnon etiam alia omnia acta, vt intelligantur faciliùs prout superiùs est expressum.

Prętereà etiam vult iste text.quòd sic concedantur partibus ibi,*deliurées*, videlicet vulgariter,tam ea quæ in iudicio fiunt,quàm quæ extra iudicium: ideo tam acta,quàm sententiæ,& aliæ curiæ scripturæ,ita partibus expediri debent.Et idem in contractibus,& testamentis.Quod est notandum,etiam regula religiosis vulgariter exponi debet,vt ipsi eam intelligant.clemen. ne in agro.§.sanè.j.de statu monacho.Nã Cicero ait libr.v.Tuscul.quæst.in his linguis,quas non intelligimus,surdi profecto sumus.ex quo dicunt doc.notarium non debere in instrumento referre præsentem illum,qui non intelligit.l.diem proferre.§.coram.ff. de arbitr.& scripsi in l.coram , de verborum significatio.

Regula religiosis vulgariter exponenda.

An hæc constitutio sit localis,quòd videtur per verba ordinationis dicentis, *en langaige maternel Françoys*, ergo vbi lingua materna est Gallicus sermo, ibi locum habebit, & non alibi. Contrarium arbitror, vt generalis sit: quia leges in dubio generales esse videntur.l.iij.C.de legib.

Sermo Gallicus multiplex.

Nec refragatur hîc:quia causam declarationis expressit. nam multiplex est Gallicus sermo,videlicet sermo Gallicus Paris.inter curiales exactus, inter populares,non ita apud Pictones,Xantones,Normanos, & Picardos est Gallicus vsus,sed aliquantum rudis,ob id iste text. elucidat sufficere actum conceptum esse vulgaribus verbis,secundum sermonem maternum, & sufficit quòd si maternus, licet non Gallicus.Sed text.dicit *maternel Françoys, non françoys* simpliciter,quia in tota Francia, Aruernia, Vasconia, & lingua Occitana homines loquuntur *Françoys maternel non Espagnol maternel ne Angloys maternel*,vt superius dixi.Et ita intelligetur hæc ordinatio.

Vltimò etiam mercatores volentes reuocare suos institores,in Francia vulgaribus verbis vti debent,secundum loci conditionem.l.sed & si.§.proscribere.ff.de instito.actio.alijq; omnes actus sic fieri debent, & cum his finem faciam,de his gratias Deo agens. Amen.

Trac.

TRACTATVS DE CONSTITVTIONIBVS REDDITVVM, ET VT NON POSSINT nisi à quinquennio peti.

Articulus primus.

Des constitutions des rentes à pris d'argent, & que lon ne les pourra demander que de cinq ans.

Loys xij. artic. lxxj. des publ. 1512.

Item la plusspart de noz subietz au temps present vsent d'achaptz, & ventes des rentes.

GLOSSA I.

1 AN EMPTIO ISTORVM REDDITVVM sit approbata, olim concertabatur, hodie verò non est dubium post declarationem Martini quinti, olim Pontificis maximi: cuius declarationem secutus est Calixtus, vt patet in extrauagan. j. & ij. de emptio. & vendi. in communib. vbi dicit hos contractus licitos, & approbatos, & cogendos venditores reddituum, ad soluendum redditus, ob id de hoc alia non dicam, cùm ibi etiam approbentur, quamuis appositum sit pactum de retrouendendo dictos redditus, quoties venditor offerret pretium, quod ab emptote recepit. † Hodie Fran- *Emptio redditum an sit approbata.*
2 ciscus Franciæ Rex edicto canit, vt omnes redditus impositi super domibus ciuitatum sui regni redimi possint, pro eadem pecunia qua fuerunt constituti, quòd si non appareat, ad rationem quindecim pro vno redimentur, quod dicunt *au denier quinze*. Et quamuis in Germaniæ finibus hoc fieret, tamen etiam in Francia frequentantur hi redditus, maximè in patria consuetudinaria, rarò tamen in patria iuris scripti, quamuis iure fieri possit post Papæ declarationem. Et sic concludit Panor. in cap. in ciuitate. in fine de vsur. *Redditus hodie super domibus impositi redimi possunt.*
3 † Et tria solent istum contractum vsurarium reddere. Primò si pactum de retrouendendo appositum sit, modicitas pretij, & quòd pars sit consueta fœnerari. doct. in cap. ad nostram. de emp. Quartò, etiam si non possit redimi intra sex vel septem annos, seu aliud tempus, per illum text. alia possunt videri in tract. de simula. contract. per Cæpol. *Tria faciũt contractum vsurarium.*

4 Super hoc tamen notandũ est, quòd consuetudo non potest aliquid contra ius diuinum disponere. c. fina. de consuetud. l. eos. §. j. in verbo consuetudinis. C. de vsuris. Ideo non valet consuetudo, nec statutum, vel lex disponens contra ipsum ius. cap. quia in omnibus. de vsur. & sic communis vsus, vel obseruantia non facit licitam vsurarum exactionem, quæ à iure diuino prohibita est. Bald. in titu. de pace Cõstan. in versicu. nos Romanorũ, etiam in vno nummo. Bald. in rubric. de consuetud. colum. iij. numero 24. Si ergo consuetudo, quæ vim legis habet, non hoc potest, sic nec princeps. Alexan. in consil. cvij. pro inuestigatione. col. j. in secundo volumi. Imò omnes leges permittentes vsuram non valent: quia sunt contra legem Dei, & inferior nõ potest legi superioris derogare. clemen. ne Romani. de electio. gloss. in authenti. adhæc. C. de vsuris. Panormi. in ca. cùm sit generale. col. vj. de foro *Consuetudo non potest vsuras permittere nec princeps.*

compe.& Ambros.de Vignate.in repeti.ca.salubriter.nu.31. cum sequen. de vsur.dicam in tract.de vsuris.vbi opportunum erit.

Que les aucuns appellent rentes à pris d'argent:les autres veulent pensions hypotheques, ou rentes à reachapt selon la diuersité des lieux, & païs ou se font iceux contratz

GLOSSA II.

Redditus multis vocatur nominibus.

QVO nomine vocetur redditus, Galli, *rente:* Veneti, *pension*, & Lugdun. vel alio nomine, non est curandum: sed pertinacibus relinquẽdum est, vt dicit glo.in rubr.ff.solu.matrimo. & Imperator ridet eos, qui non sensum, sed vana nominum vocabula amplecti desiderant, in l.ij.circa finẽ. C. de consti. pecu. Pensio tamen est nomẽ generale siue pro censu perpetuo, siue pro locatione tẽporali, vel alia ex causa debeatur. l.ӕde. cùm alijs. C.loca. scripsi in tract. de pacifi. possesso. interdum vocatur pẽsitatio, quæ propriè dicitur census, siue tributũ quod principi præbetur, maximè si adijciatur publica: vt in tit.C.si propter publ.pensita. Et est triplex, vnũ dicitur canon, quod Domanium vocat Budæ.in annota.ad Pãdec.in l.vna.ff.de offic.quæsto.vt vectigalia, & portoria, quæ tamen nõ possunt vocari domanium: quia iure regaliorum debentur, & non domanij.c.vno.quæ sint regal.in fed. Oblatio dicitur pensitatio, quæ auxilia, *aydes*, Gallicè dicimus. vt octaua vini heminatim diuenditi, & vicesima eius, quod cupatim, culeatimq; vænit. Et pensio quæ de mercibus recipitur. Et de istis generales iustitiæ cognoscunt, vt dicam in tit. *des aydes.* Item indictio, quam taleam vocamus, antiqui collationẽ, vt in tit. de colla.donato.& releua. lib.xj.alia vide per glo. & doct.in rub.C.de anno. & tribu.lib.x.dicemus in titulo, *des aydes.*

Pensio pensitatio canõ & alia nomina.

A cause desquelz contratz plusieurs sont mis à paoureté, & destruction.

GLOSSA III.

CAVSAM impulsiuã ordinationis faciendæ declarat. Nam ex his cõtractibus plures fiunt pauperes, & omnibus destituti bonis. Sed cessante hac causa non cessabit effectus: vt in l.j.§.sexum.ff.de postulan. sed quare sic pauperes fiebant, posteà tradit vt sequitur.

Pour les grans arreraiges, que les acheteurs laissent courir sur eux: qui montent souuent plus que le principal.

Pauperes ex reliquis reddituum fiunt homines, ideo bonũ esset ne plures anni cumularẽtur.

GLOSSA IIII.

DECLARAT vnde veniat paupertas ista: quia emptores reddituũ permittunt longũ tempus labi, & quòd illa cumulatio reddituũ plus interdum ascendit, quàm debitum principale: ideo opus est, vt debitores omnia vẽdant bona ad soluendũ istos redditus, & pensiones, ac reliqua quæ *arreraiges* vocantur:

vocantur:ideo bonum in his esset statuere,vt non posset duo anni cumulari,nisi debitor post petitionem esset in mora, quæ semper nocere debet.l. mora.ff.de vsur.& l.quod te.si certum peta.

Pour le payement desquelz, faut vendre, & distraire tous leurs biens,& tombent eux,& leurs enfantz en mendicité, & misere.

GLOSSA V.

ECCE inconueniens ex parte debitoris, quod venit in paupertatem miseriam,& mendicitatem,& cogitur omnia bona sua vendere,vt reliqua soluat,& si non possent plures cumulari anni hoc non esset.Et in quibusdam pactis matrimonialibus vidi conuentum,vt nunquam duæ solutiones possent cõgeri,quod procedit quando summa non fuit à creditore petita,sed post petitionem sic.l.lecta.& l.eius.ff.si certum peta. *Redditus*

Ex qua causa possunt isti redditus constitui?Respon.in extrauagan.regimini.disponitur,quod ex pecunia recepta,quæ si non interuenerit, contractus est nullus,ideo allegatur arestum de Rollequin,per quod fuerunt redditus reprobati,constituti propter merces receptas:quia mercatores duplex haberent lucrum.Primò,lucrum venditarum mercium,& reddituum quod est prohibitum,in l.bona fides.ff.de reg.iur.Et talis cõstitutio reddituum est vera emptio,quæ exigit pretium.l.j.ff.de contrahen.empt. & in his redditibus constituendis est vsus patriæ obseruandus.d.extrauagan. regimini. Secundò,quòd consensusvtriusque partis interueniat.Tertiò,quòd sit tibi pretium,non merx sola:vt videtur decidere Guido Pape quæstio. cccccxvj. an per confessionem. *ex qua causa constituãtur.* *Arestum.* *Ex mercibus redditus non debent constitui.*

Item ex redditibus reddituum,seu ex reliquis imponi redditus nõ possunt, imò dicitur improbum fœnus.l.improbum.C.ex quibus causis infami.irroga.& quotidie à Senatu solet annullari sic impositus redditus, vt audiui sæpius pronuntiari. *Redditus ex reliquis imponi non potest.*

Non valet etiam redditus impositus in mutui concessione,si tale mutuũ mihi in festo natiuitatis non reddideris,constituis mihi talem redditũ,quem nunc emo:quia emptio est in fraudem vsurarum,vt pallietvsuram,ergo non valet,& sic iudicauit Senatus anno 1533.die viij Decemb.in magna inquisitionum camera. *Arestum.*

Et aussi souuent les acheteurs perdent leur principal & arreraiges.

GLOSSA VI.

ECCE aliud inconueniens ex parte creditoris: quia interdum ipse perdit debitum principale, id est pecuniam, quam dederat pro redditibus emendis,& etiam amitti reliqua sibidebita:rationem reddit text.in sequentibus.

Pource que leur vendeur au parauant auoit vendu à plusieurs autres semblables rentes, & les payemens.

desquelz & des arreraiges surmontent les biens du vendeur.

GLOSSA VII.

VIDES qua de causa creditor amittit debitum, & reliqua: quia debitor constituerat alios redditus super suis bonis, & priores creditores præferri debent, vt sequitur, etiam tam super principali, quàm super reliquis. l. Lucius. ff. qui pot. in pig. hab. & inferiùs dicetur in regu. ampliat.

Et le dernier pert son principal & arreraiges.

GLOSSA VIII.

Regula qui prior cũ amplia. & limittationibus.

NAM qui prior est tempore, id est, cui prius obligata sunt 1
bona, is potior est iure, & præfertur alijs per reg. qui prior. de regu. iur. in vj. verùm quia hæc materia est vtilis, & in forensi iudicio frequentissima, in oreq; omnium pragmaticorum, ideo ponam regulam cum ampliationibus, & limitationibus, insequens Anto. Negusan. in tracta. de pigno. in secundo membro quintæ partis, regula ergo est. *Qui est prior in tempore, potior est iure.* l. qui balneum. & l. potior. ff. qui potior. in pignor. habean. & l. quoties vtriusque. de regulis iuris.

Extende procedere non solùm agendo, & opponendo: sed & excipien- 2
do, vel replicando. tex. in. l. creditor. in princ. ff. qui potior. in pign. hab. Vnde si prior creditor possideat rem sibi hypothecatam, & à secundo creditore petatur, is poterit excipere, vel si non possideat, agere poterit.

Secundò, præfertur prior creditor in re etiam empta ex pecunia secundi 3
creditoris, l. quod quis. ff. de priuileg. creditor. authen. quo iure. C. qui potio. in pigno. habean.

Tertiò, procedit etiam si secũdus creditor mutuasset ad rem emendam, 4
vel reficiendam, tunc mutuans habentibus actionem personalẽ præfertur, sed non quo ad hypothecam, quam non habet, nisi expressè hoc dicatur, l. creditor ij. ff. si cert. peta. l. interdum. qui potio. in pigno. habean. vbi Bart. & dicta l. quod quis. & ista communiter tenetur, teste Salice. in dicta authenti. quo iure. licet contrarium ibi teneat glos. quæ reprobatur. Nam mutuando etiam ad refectionem, non possum derogare iuri iam acquisito tertio per hypothecam, ergo ille secundus non præferetur, etiam in illa re, nisi quoad actiones personales, vt dict. l. creditor.

Quartò, etiam si res fuisset tradita secundo, adhuc is, qui est primus præ- 5
fertur. l. si prior. §. fi. ff. qui pot. in pig. habean. quia res cum sua causa transit. l. alienatio. ff. de contrahen. emptio.

Quintò, etiam si prior hypothecam habeat ex scriptura priuata trino te- 6
ste notata, alter verò ex instrumento publico, per l. scripturas. C. qui poti. in pig. hab. scripsi arti. fi. de chirograph. recog. in primo Tomo cõmenta. in consti. Regia. quia vndecunque sit hypotheca, dummodo valeat, attenditur.

Sextò etiam præfertur, & in sorte, & in vsuris. text. in l. Lucius. ff. qui pot. 7
in pig. hab. sed cùm hodie non exigantur vsuræ in reliquis, quæ *arreraiges* vocant, præfertur prior creditor. plenè Soci. consi. xlj. in præsenti. volu. iiij.

& de

& de Ripa in l.priuilegia.ff.de priuileg.credi.

8 Septimò,etiam si hypotheca cõstituta sit à non domino,qui illã rem bona fide emerat,adhuc prior præfertur,secus si à diuersis non dominus:quia tunc possessor melioris est cõditionis per l.si non dñs.ff.qui pot.in pig.hab. *Conditio multiplex.*

9 Octauò,etiam habet locũ in creditore cõditionali: quia post euentũ conditionis hypotheca trahitur retro ad diem cõtractus,.qui balneum. §.j.& l. potior.§.j.ff.qui pot.in pig.hab.Idem in dote scribit Alex.in l. si cõstante. §. j.ff.solu.mat.& Bald.nouel.in trac.dotis.in x.parte princ.in xvj.limita. quod procedit in cõditione casuali,vel mista, secus in potestatiua:quia in hac non subest æquitas cũ pars implere eam statim posit.c.si propter. de rescri.in vj. vbi Io.And.Nam contractus non videtur solidus ante consensum patris:secus in conditione casuali.l.j.& ibi glo.& doc.ff.qui pot.in pig. hab.& l.pen. quæ res pignori obligari possunt.Alex.& Ias.in l.si filius,in prin ff. de verbo. obl.& Soci.in consi.xlj in præsenti.col.j.vol.iiij.Sed in legatis nõ trahitur retro,sicut nec in conditione potestatiua.l.si mater. §.eandem.ff.de excep. rei iudi.Ias.in l.si is qui in materia fictio.transla.de vsucap.vbi alia videri poterunt,& per Anto.de Fano in tract.de pigno.in ij membro quintę partis.nu. 9.Vnde si cõstitui procuratorẽ ad recognoscendũ & confitendũ tale debitum,& ad obligandũ bona mea:sed antequã procurator recognosceret, & obligaret bona mea,ego ea alienaui,vtrũ posteà procurator potuerit ea obligare bona.& Bal.in rub.de sum.tri.& fide catho.col.iij. in decretal. firmat potuisse,si dominus in instrumento procurationis promiserat habere ratũ sub hypotheca bonorũ suorũ gestũ per procuratorẽ:quia posteà bonorũ a-

10 lienatio facta per dominũ nõ nocuit ei,q prius de hypotheca cõuenit.† Nã retrotrahitur quod iam hypothecæ vinculo cõtinetur vinculũ,enim cõtractus est nõ posse pœnitere in pręiudiciũ alterius.l.j.& ij C.quãdo lic.ab em. discede.l.sicut.C.de act.& obl.vinculũ etiã obligationis actionẽ parit.l.licet. §.ea obligatio.ff.de procur.Et sic ex cõtractu nascũtur duo ligamina, teste Bal.in d.rub.vbi dicit diuersum esse,si nõ cõuenit de hypotheca tẽpore mãdati.Idẽ in eo,qui cõstituit procuratorẽ ad resignandũ corã Papa,vt interim non possit coram ordinario resignare,teste Boer.in decis.Burdega. q . ccvij. ad secundam.scripsi in §.j.de nominat.Reg.in verb.etiam,in cõcord.Franc. *Vinculum contractus quid sit.*

11 Nonò præfertur creditor anterior in hypotheca,etiam fisco posteriori. l. si pignus.& l.fi.in fin.vbi Bar.ff.qui pot.in pig.hab.& l.si fundum. vbi gloss. C.illo titu.& in l.iij.C.de remis.pigno.vbi ius priuati non læditur per obligationem fisco posteà factam. *Fisco præfertur creditor anterior.*

12 Nonò etiam procedit in duabus dotibus restituendis, vt prior præferatur posteriori.l.fi.C.qui potio.in pigno.habean.quia dos licet sit priuilegiata,tamen non vtetur priuilegio contra aliam dotem.authen.quas actiones. C.de sacrosanct.eccle.

13 Decimò habet locum etiam si prior haberet generalem hypothecã super omnibus bonis,& posterior super vna domo.in illa autem domo etiam prior præfertur ratione prioris hypothecæ generalis,quamuis ex cæteris pecuniam suam redimere possit.l.ij.ff.qui pot.in pig.hab.l.si generaliter.vbi etiam doct.C.illo titu.Nam ius ex prima obligatione priori acquisitum, sine suo facto à se auelli non potest.l.id quod nostrum.ff.de regu.iur. *Creditor generalis prior præfertur speciali posteriori.*

Vndecimò, quando nouatum esset debitum cum repetitione expressæ hypothecæ, tunc censetur esse repetita cum priuilegio prioritatis. Barto.per illum text.in l.iij.ff.qui potio. in pignor.

In bonis post obligationē quæsitis præfertur prior

Duodecimò creditor prior, cui omnia bona sunt obligata præsentia & 14
futura, præfertur etiam in bonis post obligationem quæsitis à debitore, vt dicit Bart.in l.si is qui.& l.fin.ff.qui potio.in pigno.habean. per l.hac edicta-li.§.omnibus.C.de secun.nupt.vbi Bald.illum text.dicit singu.ad hoc.Et cōmunem hanc opinionem esse, ac veritatem, licet ibi Salice.contra asserens, quod prior & posterior concurrunt in bonis quæsitis post obligationem, quod nō videtur verum.Nam vna res non debet diuerso iure censeri.l.eum qui ædes.ff. de vsucapio. Ideo ista obligatio præsentium & futurorum non censebitur diuerso iure,& ad contraria Salice.Respon. Negusan.in tract.de pigno.in secundo membro quintæ partis nume.39.& seq.quæ limitantur in fisco, qui præfertur priuato in bonis post obligationem quæsitis,dicta l.si is qui.ff.de iure fisci.& inferius dicam.

Emptor pro sua hypotheca anteriori rem potest retinere.

Decimotertiò habet locum etiam si prior creditor emit rem hypotheca 15
tam à debitore,vt posteà si hypothecaria conueniatur à creditore secundo, posit rem retinere pro sua anteriori hypotheca, quæ non censetur quoad effectum sublata, nec confusa per acquisitionem rei.l.j.in fin.C.si antiquior creditor.Alberic.in l.j.C.de his qui in prio.loco succedunt. vide Bal. consil. xxv.questio.v.in primo volu.& Mathe.Afflict.in decis.Neapoli.questio. xvj. fuit in relatione.& Anto. Capit.decis.xliij.Paul.in l.debitor.ad Trebel glos. & docto.in l.qui à debitore.ff.quibus modis pignus soluitur, & in l.libera. C.de senten.

Casus in quibus posterior priori præfertur.

Limitatur, quando secundo creditori obligata essent bona, priori verò 16
non.Nam tunc secundus habens hypothecam præfertur priori. l. creditor. §.si primus.ff.qui potior.in pigno.habeant.nam cùm primus nihil iuris habeat in re, non præferetur secundo habenti hypothecam:ideo facias tibi semper res obligari,si præferri velis.]

Mutuans ad rei refectionē præfertur creditori priori, si eidem res fuerit obligata.

Secundò limita,quando quis mutuasset ad domus refectionem, vel na- 17
uis,vel alterius ædificij,seu pro alimentis naturarum:quia tūc posterior prefertur priori in illa re sibi hypothecata,etiam si prior expressam habeat hypothecam.l.interdum.cum l.sequen.ff.qui potior.in pignor.habeāt.l. creditor.qui ob refectionem.ff.si certum petatur.facit l.licet. C. qui potio. huius enim mutuantis pecunia saluam facit totius pignoris causam.l.huius. ff. eodem,etiam si fuerit factum mutuum pro reparatione ædificiorum rusticorum, tum quod eadem videatur ratio in illis,sicut in prædijs vrbanis,vt dicta l.interdum.quæ loquitur in naui.& l.huius.ibidem.ergo etiam habebit locum in stabulo,& alijs predijs rusticis:quia hæc pecunia saluam fecit rem, quamuis contrarium teneat Dec.in dicta l.creditor.si certum petatur.dicens hoc priuilegium fauore publico introductum, videlicet vt publicus aspectus ciuitatis reparetur,quæ ratio in rusticis cessat.l. secunda. C. de ædificio priuat. Sed non est ista ratio: sed illa quam superius dixi, dicta l. huius, & huius sententiæ est de Ripa in l.prima.colum.secunda. ff.in quib. causis pignus,quod est verum,si pecunia ad refectionem expresè fuerit mutuata, & expresè res hypothecata, secus si simpliciter pecunia fuerit numerata

siue

siue hypotheca:tunc non haberet priuilegium prælationis. text.in l.procuratoris. §.planè.ff.de tributor. actio. ibi, nisi fuerint creditori pignoratæ.l.si ventri. §.in bonis.de priuileg.credito.

19 Etiam requiritur, quòd pecunia sit in illa re impensa,aliàs cessaret ratio, dicta l.interdum.ibi,si in istam rem conseruandam impensum est, quatenus fuit pecunia necessaria pro dicta refectione.Nam quod superest nullum habet priuilegium.argu.l.vlt.in fi.ff.de exercito.actio.& hoc docet Anto.Negusan.in tract.de pigno. in secundo membro quintæ partis nume.15.facit c. relatum.ibi,iuxta seruitij meritum,de testa.c.quod quibusdam. de fideiusso.

20 Et sic quoad pœnam appositam in cōtractu,non haberet locum,vt in ea posterior præferri debeat priori,cùm tacita cesset hypotheca,& sic prælationis priuilegium.Paul.in l.ideo.per illum tex.ff.de cōpensa. & idem si ad voluptatem magis, quàm vtilitatem impensum est.l.iij. §.sed & si mutua.ff.de in rem verso.

21 Item quando alter creditor esset priuilegiatus inter personales actiones, vt est fiscus.glo.& Salice.in dicta l.interdum. quia tunc duo concurrunt, & priuilegium,& tempus: ob id mutuans in refectionem non præfertur : quia priuilegiatus &c.authen.quas actiones.C.de sacrosan. eccle.vel quādo concurreret cum vxore repetente dotem.l.assiduis.C.qui potio. in pigno.habe. quia in ambiguis pro dote melius est respondere.l.in ambiguis.ff.de iure dotium.quia mulier habet cum hypotheca priuilegium prælationis,& est priuilegiata,ergo hic creditor illi non præferetur.Ias.in dicta l.creditor. quamuis multi contrarium teneant. & de Ripa in dicta l.j.ff.ex quibus cau.nu.9. col.iij.Et hæc hypotheca durat quandiu res extat diutius non,tex.iuncta gl. in l.fi.ff.de cessio.bono.Ias.in dicta l.creditor.ff.si certum peta. Ancha.in ca. quod quibusdam. in fi.de fideiussor. *An mutuans in refectionē fisco præferatur.*

22 Tertiò vitiatur regula in re empta ex pecunia pupilli. ea enim erit hypothecata pupillo cum priuilegio prælationis, & qui prior est tempore, non erit potior iure.l.idemq;.vbi glo.& doct.ff.qui potior.in pigno.habean.quod est verum,si ab alio quàm tutore:quia si à tutore empta sit,tunc electio datur pupillo quoad hypothecam, vel potest rem suam pecunia emptam vendicare.l.curator.C.arbit.tutel.l.ij.ff.quando ex facto tutor. *In re empta pupilli pecunia ipsa præfertur.*

23 Idem in milite statutum est obtentu militiæ. in l.si vt proponis. C.de rei vendicatio.

24 Etiam idem in militia empta ex pecunia: quia licet non fuerit specialiter appositum pactum, quod sit specialiter obligata, tamen iure hypothecata erit,& præfertur alijs creditoribus in illa militia.l.finali. & authenti. ibi posita.C.de pignor. & authenti. quo iure.qui potior.in pignor.habeant.

25 † licet regulariter res empta ex pecunia mea non sit mihi obligata, nisi expresè obligetur.l.licet. qui potior.dicta l.si vt proponis. C. de rei vendicatio.& dicta l.quamuis. & in socio omnium bonorū, vt teneatur communicare suis socijs rem emptam suo nomine.probat.l.si quis societatem.ff.pro socio.Iaso. in l.si socius,in fine.si certum petatur.& Alexand.consilio xlix.mature. primo volumine. *Res empta pecunia mea non est mihi obligata.*

26 Quartò nō procedit, quādo quis mutuaret ad rē emēdam hoc expresso, vt illa res empta sit ei specialiter pro illa pecunia obligata.Tunc iste creditor *Mutuās ad emptionem rei an illam rem habeat obligatam.*

in illa re præferetur alijs creditoribus,habentibus etiam priorem hypothecam generalem,per l.licet.C.qui potior.& Mathe.de Afflictis in decis.Neapolit.quæstio.cccvj.vir & vxor.

Etiam de dote dicit Cæpol.cautel.cxxiiij.vulgaris,quia res isti est affecta, 27
ergo etiam doti anteriori præfertur,vt dicit Negusan.vbi suprà,licet Barto. contrarium teneat in dicta l.interdum.adhærendo glos.in §.his cõsequens. in authen.de æquali.dotis,cui opinioni non subscriberem, eo quòd iste sua pecunia rem acquisiuit, ob id nisi ille mutuasset, res non fuisset acquisita: ideo sibi prospicere potuit.Nec potest dos conqueri:quia illam rem non habebat,antequàm is mutuaret,qui se mutuauit,& sibi prouidit, nec est quod sibi imputari debet.

Cautela pro vendente rẽ habita fide de pretio & emptore.

Nota tamen,quòd si vendas rem habita fide pretij,debes apponere pactũ, 28
vt dicta res sit tibi obligata pro pretio:& tunc eris potior in illa re vendita, secus si illam traderes sine hoc pacto,per dictam l.licet.hoc dicit Alber. ibidem.Nam postquàm est translatum dominium per rei traditionem.§.venditæ.de rerum diui.in insti.l.procuratoris.§.si dedi.ff.de tribut.actio. Erit tamen tutior cautela,vt si res tradatur quod venditor ex consensu emptoris retineat rei illius dominium,& emptor rem illam possideat nomine venditoris,donec integrum fuerit solutum pretium.

Etiam quando emptor dubitat de re empta,ne euincatur,vel super ea mo 29
lestetur,potest in solutione pretij dicere, quòd pretium conuertatur in emptionem aliorum bonorum,quæ erunt prius obligata pro defensione rei vẽditæ,& tale pactum valebit.Alexand.in l.si fideiussor.§.si necessaria. col.j.ff. qui satis.cog.& si res posteà empta fuerit,in illa præferetur emptor alterius rei,dummodo probetur emptam illa pecunia à me data,quod difficile est.

Filij in rebus datis do tibus prioribus præferantur.

Quintò limitatur in duabus dotibus.Nam filij vel alij repetentes res do- 30
tales,in illis datis præferentur alijs dotibus etiam prioribus.text.in l.fin.cum authen.ibi posita.C.qui pot.in pig.habeant.vbi plenè Bal.& alij.

Sextò,non procedit in pluribus missis in possessionem fundi,vel alterius 31
rei ex iudicato,tunc illi sunt æquales,vt per Alexan.& alios in l.si finita.§. si plures.ff.de damno infecto.

Septimò non habet locum in debito primipili.Nam fiscus omnibus cre- 32
ditoribus in hoc casu antefertur,quantumcunque prioribus. l. satis notum. C.in quibus causis pign.l.penulti.de primipilo. lib. duodecimo. Anton. Capit.in decisio.Neapolit.quæstione cxxix. in tertio dubio , vbi dicit intelligi primipilum , id est generalem Thesaurarium principis, dico abundantius infrà.

Octauò perdit officium regula in creditore priore possidente rem debi- 33
toris,qui si conuentus neget rem debitoris esse,transfertur possessio in posteriorem creditorem,& ipse prior propter mendacium, sua priuatur possessione,quæ in posteriorem creditorem transfertur, authenti. item possessor.C.qui potior.in pignor.facit l.fin. C .de rei vendicatio . propter mendacium enim quis perdit beneficium.l.sed hoc ita.in fine.ff.de re iudic.facit authen.contra qui propriam.C.de non numerata pecu.& sic consuluit Bald. consil.clxxxix.dominus,col.iij.in secunda quæstio.volumi.iij.parum tamen conuenit regulæ hæc limitatio.

Nonò

34 Nonò in expensa funeris præfertur is,qui eam fecit,etiam omni æri alieno.l.fi.§.in computatione.C.de iure delib.& præfertur omni creditori, etiã in dote habenti tacitam hypothecam.l.at si quis.§.sed & si res,& l.penult.ff. de relig.& sump.fune.sed non habenti expressam.gl.in dicta l.penul.Bart. in l.j.iiij.col.in iiij.opposi.ff.solu.matri.vide tamen quæ scripsi in præfa. ad tracta.de senten.prouisional.in primo Tomo commenta.in const.reg.gallic. *Creditor funeris præfertur alijs.*

35 Decimò quando secundus creditor soluit,vel offert soluere priori, & obsignat debitum primi,tunc efficituranterior.l.j.C.qui potio.in pigno.habeã. & l.potior.in fi.illo titu.ff.& idem dicimus in tertio respectu secũdi.l.si prior. §.à Titio.ibidem.vnde cogi potest primus creditor tradere rem obligatam secundo creditori,sic soluenti,nisi primus itidem creditor offerret soluere secundo.Et ita iudicatum fuit Neapo.vt Mathe.Afflictis scribit decis.cclix.per text.in l.Paulus,in fin.ff.quib.mod.pignus vel hypothe. sol. qui text. singul. est secũdum Ange.& Ias.in §.item si quis in fraudem.in gloss.vlti. de actio. in insti. *Soluẽs priori in eius locum subrogatur.*

36 Vndecimò si ex voluntate primi creditoris obligetur secundo, tũc secundus erit potior,& priori præfertur:quia ius suum videtur illi remisisse. l. creditor. §.fina.vbi Bar.ff.qui potior.& cùm ille text.loquatur de voluntate,requiritur voluntas expressa,& sic sola præsentia non sufficeret.l.ij. §. voluntatem,vbi doct.ff.soluto matrimo.

37 Duodecimò,quando primus est creditor ex chirographo non subscripto tribus testibus:tunc creditor posterior ex publico instrumento præfertur.l. scripturas.C.qui potior.in pigno.habeant.Quod non procedit hodie ex lege Regia,ex qua post recognitionem habent hypothecam,quæ retrotrahitur ad diem contractus,vt scripsi in tracta. de chirograph.recog. artic. ij.in primo Tomo constit.Regia. quia ille articulus non requirit subscriptionem: ergo non est in hoc Regno expetenda. vide Iacob.in l.in re.ff.de fide instrumentorum. *De creditore chirographario.*

38 Decimotertiò limitatur in obligatione fructuũ,quos si debitor vendat & emptor recipiat,in illis præfertur priori creditori.l.j.§.cùm prædium.ff.de pigno.& l.Paulus.§.j.ibidem.l.potior,§.si de futura.qui potior. quia mobilia non habent sequelam,teste Boer.in §.ij.de consuetud.hypothe. in consuetud.Bitur.scripsi in primo Tomo commenta.in constit.Reg.tracta. de liter. obligat.articu.iiij.gloss.secunda. *Emptor fructuum alijs præfertur.*

39 Decimoquartò,non procedit in fisco,qui licet sit tempore posterior, tamen in bonis acquisitis post obligationem suam, & creditorum præfertur alijs creditoribus,etiam anterioribus,quibus fuerunt bona generaliter obligata,præsentia,& futura.text.in l.si is qui.ff.de iure fisci.vbi gloss.Bar. & Alberi.& plenè Bald.consi.clix.dominus.in tertio volumi.Nisi primus creditor esset priuilegiatus,vt pupillus pro debito tutelæ ; nam is fisco præfertur, si prior sit,etiam in bonis posteà quæsitis,l.fina.vbi gloss. C. qui potior.in pigno. habean.Nam priuilegiatus non debet vti priuilegio contra priuilegiatum.l.priuilegia.ff.de priuileg.credi.vbi plenè de Ripa.Anto.Capit.in decis. Neapol.quæstio.cxxxix.in tertio dubio. *Fiscus in bonis quæsitis post obligationem præfertur.*

40 Limitatur in primipilari administratione,in qua fiscus omnibus pręfertur, per l.vtilitas.C.de primipi.li.xij.l.ij.de priuil.fis.vnde etiã Reginã pręferẽdã in *Primipili officium.*

bonis Thesaurarij generalis concludit idem Capit. in dicta decisio. in tertio dubio, quia secundum eum primipilarij dicuntur primi administratores. l. solita. & l. ordinariorum. C. de cohortal. lib. xij. gloss. in l. officiales. C. de episco. & cleri. licet alijs possint etiam exponi modis, vt per eum, & in rubr. ad illius titu. iurium interpretes sic exponunt.

Obligans secundo debet prædicere.

Decimoquintò, qui res suas iam obligarunt, & alij secũdo obligant creditori, vt effugiant periculum, quod solent pati, qui sæpius easdem res obligant, prędicere solent alij nulli rem esse obligatam, quàm fortè Lucio Titio, vt in id quod excedit priorem obligationem, res sit obligata, vt sit pignori hypothecéve id, quod pluris est, aut insolidum cum primo debito liberata res fuerit. l. & quæ nondum. §. fina. ff. de pigno. per quem text. datur regula. Quod obligans rem suam duobus, debet prædicere secundo, & si non prędixerit, crimine stellionatus tenetur. l. iij. ff. de crimi. stellio. gloss. in dicto §. fi. quod intelligerem verum, si debitor interrogatus esset, alioqui nõ aliâs magna pars hominum, qui res suas obligant passim hoc tenerentur crimine, quod non est dicendum, vnde bonum esset, si creditor timet rem alij prius fuisse obligatam, vt interroget tempore contractus debitorem, & tũc si per calliditatem aliquid fecerit, tenebitur, vt habetur in dicta l. iij. 41

Obligans rẽ secũdo quæ obligare cẽsentur.

Item datur regula, quòd dum quis obligat rem diuersis tẽporibus, duobus, vel pluribus: siue dixerit eam obligatam, siue non: censetur secũdo obligare, quod superest detracto primo debito, ideo prius debet distrahi primũ debitum. l. si debitor. ff. qui potio. in pigno. habeant. Siue obligetur vna tantum res, siue omnia bona, vt in l. fina. C. quæ res pigno. obliga. possunt. Sed si obligata res sit duobus eodem tempore, vt Lucio & Titio obligo res meas: tunc pro dimidia vtrique obligatæ censentur. l. si fundus. §. si duo. ff. de pig. Si verò in diuersis instrumẽtis, & diuersis personis facta sit obligatio, eodem tamen die, nec apparet cui prius, tunc melior erit occupantis conditio. Bart. & alij in dicto §. si duo. facit l. si quis à multis. ff. de noxal. per dictam l. si debitor. doct. in l. priuilegio. ff. de priuileg. credito. 42

Debita & credita à iure diuiduntur inter hæredes nõ hypotheca.

Decimosextò, licet debita & credita pro hæreditarijs portionibus diuidantur à iure respectu actionis personalis. l. j. C. de rebus creditis, & l. j. de hęredita. actio. & l. j. C. si vnus ex plurib. hæredib. vnde his verbis ait Imperator, quæ in nominibus sunt, non recipiunt diuisionem, cùm ipso iure in portiones hæreditarias, ex lege duodecim tabularum diuisa sunt, in l. ea quæ. C. fami. erciscun. Tamen actio hypothecaria remanet communis apud quemlibet hæredem, & contra quemlibet datur insolidum, nisi diuidatur inter hęredes. l. iij. & l. si pignori. ff. fami. ercisc. vbi Bar. & Flo. vide Franc. de Ripa in l. priuilegia. ff. de priuileg. credi. vbi xxvj. limitationes conscribit. 43

Prioritatẽ quis probare debeat.

Quæro quis prioritatem probare debeat? Respon. is, qui se priorem dicit, & sic qui agit. l. ei qui. & l. quoties. §. qui dolo. ff. de probatio. Bar. in dicta l. si is qui. 44

Limitatur in fisco, contra quem si quis agat, is debet probare acquisitionem factam, priusquàm cum fisco esset contractum. argumen. l. quoties. C. de rei vendicatio. Sed si fiscus agat, debet ipse probare suam acquisitionem, vel obligationem priorem, per l. qui accusare. C. de edendo. l. mater. C. de rei vendicatio. Bartol. & alij per illum textum, in l. prima C. de iure fisci. libro 45

x. Idem

decimo.Idem dicendum in creditore agente contra emptorem, qui emit ipso die,quo res creditori obligata fuit, vt ipse creditor probare prioritatem debeat,aliâs succumbet,per l.de rebus.C.de don.ante nup.Cors.in sing.inci pien.actio Hypothecaria.Barba.in rep.rub.qui admitti.col.ij.

Etiam si creditor conueniretur, quia ipse creditor fundat se in tempore: videlicet quòd ipsi prius sit obligata, quàm empta, ergo illam qualitatem probare debet.l.non solùm.§.sed vt probari.ff.de noui oper.nunciat.l. eum actum.de negot.gest.Baldus hoc expresse docet.C.de probat. in l.matrem. vbi etiam Paulus & Salicetus ac Barbat.in addit.ad Bald.in l.cùm res. C.de probation.

46 Quæro,quomodo ista prioritatis probatio fieri debeat? Respond. hoc probari ex instrumentis obligatorijs.Nam si quilibet diem suæ obligationis tradat & producat:ex tali productione colligetur prioritatis, & posterioritatis ratio, & probatio. l. in re.ff.de fide instrumentorum.& ibi Iacobus. sed si duo vel plures reperiantur eiusdem diei,in hypotheca melior erit con ditio rei.l.fina. C.de rei vendic.nisi per actorem prioritas probetur ratione horę,vel alterius temporis,vel ex libro notarij,in quo suum instrumentum est prius conscriptum.argumen.l.si seruus communis. vbi Baldus.ff. de stipul.seruo.& Bal.in l.aduersus.C.de furt.Felyn.plenè in capitul. pastoralis.& c.Rodulphus.de rescr. *Prioritas quomodo sit probanda.*

47 Limitatur in causa priuilegiata,pro qua præsumitur,vt in dote.l.in ambiguis.ff.de regulis iuris.& l.prima.vbi doctor.soluto matrimonio.& idem in causa pia.Roma.in authentic.similiter. in decimotertio priuile.C. ad legem Falcid.& idem in alijs causis priuilegiatis,vt studij,prout scripsi in scholastico priuilegio.sed si vnus creditor probet de die suæ obligationis: possessor autem nihil probat de tempore suæ acquisitionis,quia fortè videt aliũ priorem,probat tamen emisse,sed quo die,non:tunc is qui probat diem obligationis obtinebit,quia certius probat,vt docent Cyn.& Bal.in l.de rebus. C. de don.ante nupt.& doct.in l.j.ff.soluto matrimon.plura.scripsi in tract. de pacif.poss.in xvij.limit. *Probans diẽ obligationis alijs præfertur.*

Vltimò notandum est, quòd actio hypothecaria nunquàm tollitur nisi secuta solutione,etiam si super debito fuerit iudicatum.l. grege.§.etiam.ff. de pignor.l.quamuis.ij.C. illo tit.tamen si aliquis obtinuerit sententiam super appreciatione quorundam bonorum captorum, non poterit variare: &capere alia bona,donec visum fuerit an bona electa sufficiant.Nam postquàm lis est contestata super aliquibus bonis, non poterit creditor variare, per l.si quis stipulatus sit Stichum.ff.de verborum obli.facit text.in l.prima. §.fin.ff.si famil.furtum fecisse dic.Bart.in l.eum qui certarum.§.primo. colum.tertia.ff.de verborum oblig.sic fuit iudicatum Neapoli, vt refert Anto. Capit.in decis.xxxiij.& xlj.& xlvj.in fin. Et sic habetis hanc regulam planè & diffusè expeditam, Laus Deo. *Hypothecaria ante solutionem nõ tollitur.*

Moyennant lesquelz contrats se font plusieurs fauses ventes, fraudes & tromperies.

GLOSSA IX.

IS ENIM qui nouissimè vendit redditus, non inuenit facilè emptorem, nisi repetito die vendat, idest si hoc anno. l. vendat fiet instrumentum, quòd vendiderat anno vigesimo. l. repetita. ff. de fid. instru. explicui in l. quos nos. §. j. ff. de verb. sig. Et sic venditio falsa est, & aliæ innumeræ fraudes, & deceptiones fiebant. Et quamuis hæc venditio non valeret, quia venditio falsa venditio non est. l. Paulus. vbi scripsi. ff. de verb. sig. tamen quia hoc ignorabatur, pro venditione habebatur, donec talis declarata fuerit.

Redditus vendi possunt. Dubium est, postquàm isti redditus sunt constituti, vtrum possint alteri vendi? Respon. sic prout immobilia, inter quę computantur. cle. exiui. §. cumque. de verb. sig. l. commodis. ff. de re iud. & speciale est in ecclesia, vt hos vēdere non possit, ergo alijs permittitur. l. iubemus. C. de sacrosan. eccl. sic consuluit Bal. cons. ccx. quæritur. in iij. vol.

Desquelles sortent plusieurs proces, tant criminelz, que ciuilz.

GLOSSA X.

Processus ciuilis & criminalis ex vno facto oriri potest & quid sit. EX VNO facto processus criminalis, & ciuilis oriri potest. Primò ex illa vēditione repetita die facta, idest vt practici dicunt ex antidata, & sic falsa, oritur processus criminalis: quia falsum est ipsa immutatio veritatis. §. j. in authen. de instr. caut. & fid. §. j. coll. vj. Ideo si procurator Regis concludat, vt illius bona publicentur fisco, & vt ipse corporaliter puniatur, vel ad emendam Regi applicandam condemnetur, tunc dicetur criminaliter agere, vt inferius dicetur.

Secundò, etiam processus ciuilis oritur, videlicet vt emptori soluātur redditus prçteriti, & ad perpetuò soluendum futuros condemnetur, & sic dicitur processus criminalis, quando agitur de puniendo crimine, siue in pœna corporali, siue in pœna fisco applicanda consistat. gl. fin. in l. iij. in verb. aureorum. ff. de sepulchr. viola. & in l. venia. C. de in ius voc. Bal. in ver. causa. in Marg. ij. q. Ang. in tra. de malef. in gl. necnon ad querelam. col. iij. doc. in rub. de iud. Ciuilis quando agitur de ipsa re, vel de pœna parti applicāda. glos. in l. aut damnum. in prin. ff. de pœnis. & l. iij. C. de sepulch. viol. Barb. in repe. c. testimonium. in ij. parte. in prin. de testib. & consi. xj. col. ij. in iiij. vol. & Gaspa. Valac. in repet. l. Imperium. col. lj. ff. de iurisd. om. iud.

Et sic vides, quòd per hos processus cōsumit quis ea, quę habet, & per lites quis efficitur pauper. tex. & ibi gl. in authen. vt differ. iud. coll. ix. Plura de hoc scripsi in gl. lites. & seq. in procem. cōcor. & in proœ. harum const. Regiar. in fi. in j. To. ibidem quilibet videre, si lubet, potest.

Pource nous desirans pourueoir à l'indemnité de noz subietz.

GLOSSA XI.

Princeps indemnitati subditorum laborare debet. PRINCEPS quantum potest indemnitati subditorū laborare debet, vt patet in prin. vol. de hęr. & Fal. & in j. const. C. ac in proœm. Decr. & sexti. Et hodie quidē optimè verbis ꝓuidēt. sed de facto, an

cto,an hoc fiat,videat qui potest.

Considerans telz & semblables contrats estre odieux & à restraindre.

GLOSSA XII.

ISTI ergo contractus odiosi sunt,ergo restringẽdi: nam odia restringi & fauores,conuenit ampliari.l.cùm quidam.ff. de libe.& posth.& in regul.odia.de regu.iu.in vj.& sic isti contractus,& quęstiones super eisdem suscitatę restringentur:quod seruiet ad sequentia.

Sed nunquid venditio sit odiosa?Respond.non de se,sed ratione rei,vt si res ematur sacra,etiam si adijciatur, dum fiet prophana.l.inter stipulantem, .§.sacram. ff.de verbor.oblig. *Venditio quãdo odiosa dicatur.*

Vel si ematur redditus super bonis alicuius,hoc est odiosum:quia pecunia non potest parere pecuniam,nec emi pecunia debet:ideo quando emitur odiosus est contractus,vt hîc dicitur.& in l.rogasti.§.si tibi.ff.si cert.pet.

Auons ordonné & ordonnons que les achateurs de telles rentes.

GLOSSA XIII.

HIC statuit Rex,ne emptores redditũm petant reliqua,nisi quinque annorũ,quæ vocat *les arrerages de cinq ans.* de quo statim dicetur,& hîc vocat redditus,siue hypothecam, quia obligantur bona debitori ad soluendum singulis annis redditus impositos,vt sequitur.

Et hypotheques.

GLOSSA XIIII.

1 ET NOTANDVM est,quòd hypotheca nihil aliud est quàm bonorum obligatio,&tradidi differentiam inter pignus & hypothecam in l.plebs.§.inter.ff.de verb.& rer.sig. *Hypotheca quid.*

2 † Et quædam est expressa , quædam verò tacita. Expressa est quæ partium conuentione inducitur . Tacita autem, quæ ex legis dispositione,statuti,seu consuetudinis , vt per totum titul.ff.in quib.caus.pignus Expressa quædam est generalis:altera specialis. *Hypotheca expressa altera tacita.*

3 Expressa generalis est,quãdo generaliter omnia bona obligantur,tã pręsentia quàm futura,quod fieri potest.l.fi.C.quę res pign.oblig.poss.quod nõ est in donatione omnium bonorum sub qua non comprehenduntur bona futura,quia est magni præiudicij.doc.in l.fi.C.de pact.& dixi albi.Specialis seu expressa est quãdo vna res specialiter obligatur.gl.in verb.recepta. l.j. in prin.ff.de pig.vel quando plures res in specie obligantur , non tamen omnes.Bar.in l.licet.ff.in quib.caus.pig. vel quãdo obligantur bona pręsentia tantùm,non futura.l.quæ nondum.§.j.ff.de pig.vbi gl.& doct. *Generalis hypotheca & specialis*

Et est differentia:quia res nõ potest specialiter obligari,quę non est mea tempore obligationis specialis,sed in hypotheca generali etiã veniũt futura. l.j.in prin.ff.de pign.& d.l.& quę nondum. ibid.& ibi Bar.post glos. & l.fin. *Differẽtiæ inter hypothecam generalem & specialem.*

C.quæ res pigno.obliga.possunt.

Rem hypothecatã an debitor suã probare debeat.

Secundò differũt,quia post obligationem generalem potest debitor ex- 5
cipere illam rem de qua agitur,non esse vel fuisse suam,sed alterius quẽ nominare debet,pro quo possidet:& sic creditor debebit probare rem illam esse debitoris,secus si agatur de speciali hypotheca:quia debitor illã rem non debebat hypothecare, si sua nõ erat,nã sic conuincetur de mẽdacio,si dicat nunc non esse suam.l.si inter colonũ. §.j.ff.de pignor.& l.rem alienam . de pignorati.actio.Saly.in l.cùm res.col.pe.C.si res ali.pignor.data sit.Alexã.in l.si pignore.§. j.ff.de pigno.actio.in additio.ad Bar.

Tertiò differũt:quia donatio facta vxori non confirmatur morte,si post 6
donationem maritus eam rem obligauit specialiter.l.iij.& ibi no.C.de lega. l.cùm hic status. §.si maritus.ff.de donatio.inter vir.& vxor.secus est si obligauerit suas res generaliter:quia post illam nõ reuocatur præcedens donatio.Bar.in d.l.rem legatam.in fi.ff.de alimen.lega.Bald.in l.si non virum. C. de donat.inter vir.& vxor.Ias.in d.l.iij.in ij.limitatione:quia obligatio generalis non ita afficit rem,sicut specialis.arg.l.est differentia.ff.in quib.caus.pignus.gl.in l.licet.Ibidem.

Quartò,hypotheca specialis plus afficit,& plus iuris transfert quàm ge- 7
neralis.gl.in authen.de non alienand.in §.nos igitur.in fi.colla.ij.nam debitor potest manumittere mancipia generaliter obligata,sed si specialiter obligata sint,non,l.iij.C.de ser.pigno.dat.manu.l.licet.& l.penul.ff.in quib.caus. pig.vel hypothe.tacitè contrah.faciunt nota.in gl.c.quamquam. xxiij . dist. vbi numerantur casus in quibus operatur plus prouisio specialis,quàm generalis.& per Ias.in l.cùm quid.ff.si cer.pe.

Quintò,pactum de non alienando,seu conuentio reddit nullam aliena- 8
tionem,quando res specialiter obligatur,secus si generaliter.tex.singu.in l.si creditor.§.fi.ff.de distra.pignor.vbi hoc etiã tenent Bar.& Bal.in l.si ita quis. §.ea lege.de ver.obli.& ibi Ias.& in l.filiusfamiliàs.§.diui.in iij.q.de lega.j. quia postquàm exorbitat à iure communi,ideo non debet extendi ad generalem hypothecam,licet multi contrarium teneant.

Prælatus bona ecclesiæ non obligat specialiter.

Sextò prælatus non potest res ecclesiæ specialiter obligare,secus in obli- 9
gatione generali.c.nulli.& ibi doct.de rebus ecclef.non alienand.Panormi. in c.iij.de precar.gl.in §. nos igitur.in verbo specialis.in authen.de non alienand.reb.ecclesiæ.colla.ij.Alex.consi.cxviij.col.pe.ver.insuper.in v.volu. & ista est magis cõmunis,teste Negusan.in tract.de pig.in ij.parte.& in princi. quamuis hodie mala pars prælatorum non solùm obliget,sed & alienet,cõsumat,& deglutiat.

Emptor quãdo locationi factæ stare teneatur.

Septimò,si dominus locauerit domũ ad triennium,& eã specialiter pro 10
illa locatione obligauerit,si interim vendat domum,emptor tenebitur stare locationi,secus si generaliter essent obligata omnia bona.Bar.in l. emptorẽ. C.loca.& in l.si filiofa.vbi Alex.ff.sol.ma.sic censuit senatus Paris.anno 1543. die ix.ante Pascha.in solita pronunciatione arestorum,aliæ sunt multæ differentiæ quæ hîc poterunt addi.

Arestum.

Casus in quibus tacita contrahitur hypotheca.

Notandi sunt tamen casus, in quibus tacita hypotheca contrahitur iure 11
ipso , sine expressa obligatione.

Primus ergo casus,in quo à iure tacitè cõtrahitur pignus,est in inuectis,& 12
illatis.

illatis, vt l.certi iuris.C.loc.§.item Seruiana.inst.de act. de quibus abũdè scripsi in trac.de lit.oblig.art.iiij.in j.Tomo const.Regiar.in comment.

12 Secundò, hypotheca tacitè contrahitur in re refecta, vel constructa ex pecunia mutua, & creditori datur in hoc priuilegium exigendi.l.j.ff.in qui. caus.pig.& l.creditor.ij.si cer.pet.l.j.de cess.bon.idem in naui.l.interdum.ff. qui pot.in pig.hab. Alex.consi.ccxvij.viso.vj.volu.

13 Tertiò, res empta pecunia pupilli est tacitè hypothecata pupillo, etiam priuilegio prælationis pro restitutione pecuniæ.l.idémque.ff.qui pot.in pig. hab.& ibi Bartol.& alij quod est verum, vt in actione personali tantùm præferatur in dictis rebus alijs creditoribus non priuilegiatis, solam actionem personalem prætendentibus.l.quod quis.& ibi gloss.ff.de priuileg.creditor. Bald.in l.quamuis.C.de pig.& in l.licet.qui pot.in pig.hab.Saly.in authenti. quo iure.quæstio.ij.ibidem, reprobando gl.contrarium tenentem. & Alex. in l.si cùm dotem.§.fi.col.pe.ff.sol.mat.quod intelligite quando res fuit empta per alium, quàm per tutorem, quia si per tutorem, tunc est in pupilli electione, an velit rem, vel pecuniam sibi restitui.Bal.in l.si tutor.C.de seruo pigno.dato manumi.glo.in l.ij.C.quando ex fact.tutor.l.si vt proponis.de rei vend.vbi doct.distinguunt, dixi superius in glo.viij. *Res empta pecunia pupilli ipsi est tacitè obligata.*

14 Quartò, res empta pecunia militis, est ei tacitè hypothecata pro illius restitutione.glo.in l.quamuis.C.de pign.& ibi Bar.& alij.Salic.in l.licet.in j.& ij.opposit.C.qui pot.in pig.hab.

15 Quintò, militia empta pecunia mutua, est tacitè hypothecata mutuanti cum priuilegio prælationis.l.fina.C.de pign.& præfertur iste creditor etiam vxori repetenti dotem, vel filijs, quando dos esset posterior: aliâs habebit locum regula, qui prior, vt in authent.posita.in d.l.fi.& Bal.nouell. in tract.de dote in x.parte xiij. limit. & ille qui specialiter mutuauit ad emendam domum, habet in illa priuilegium.l.quod quis.vbi Bart.ff.de priui.cred.secus si pecunia sit in genere credita.l.procuratoris §.planè.ff.de tribu.act.Bart.in l. interdum.qui pot.in pig.hab.de Ripa in l.Sabinus.§.si quis cùm tutor.nu.15. de priuileg.creditorum.dixi superius in gloss. octaua, quando esset specialiter obligata.

16 Sextò, bona tutorum & curatorum, necnon eorum, qui se gerunt pro tutoribus, vel curatoribus sunt tacitè obligata pupillo pro mala administratione & negligentia, ab eo die quo incipit esse tutor, vel gerere negotia.l. pro officio.C.de administr.tuto.& ibi gl.Bart.& alij in dicta l.Sabinus.§.fin. cum l.seq.vbi de Ripa.ff.de priuil.cred.idem in curatoribus ad lites, l.properandum.§.final.C.de iudic.& in actoribus datis, & curatoribus, vel tutoribus Bart.in l.actor.colum.ij.ff.rem ratam hab. Fallit in actore dato à iudice loco tutoris, vel curatoris.Bart.vbi suprà.& Ias.in d.§.fin.l. properandum.vbi etiam nõ procedere in bonis hęredum tutorum asserit. & Cuma.consl.lviij. quæritur.Negusantius in iiij.membro ij.partis, tract.de pign. Etiam in tacita hypotheca erunt bona protutoris. gl.in l.dabimus.in verb.priuilegio. ff. de pri.cred.non enim debet esse melioris conditionis hic protutor, qui nulliter administrat, & qui non est tutor, quàm ille qui verè est, vt in c.eum qui. de præbend.in vj.Aret.consilio xxix.diligenter.colum.prima. & c.in decisi. cxxix.nume.3. *Bona tutorum sunt tacitè obligata pupillis.*

Bona patris male administrātis bona filij sunt ei tacitè obligata.

Septimò inducitur tacita hypotheca in bonis patris administrãtis bona 17
filij frauduléter, vel malè alienantis, in casu quo est legitimus administrator. l.cùm oportet.§.fina.C.de bonis quæ liber.quod secus est, si bona filij malè sua culpa, non tamen dolo administrauerit, quia tunc non tenetur.§.nõ autem.ibidem. De his verò quæ gessit non tanquã legitimus administrator, tenetur reddere rationẽ administrationis filio, & reliqua.Bald.in l.filię cuius. C.famil.ercisc.Socy.consilio xxxiiij.prosequẽdo.colum.vlti.in primo vol.& tunc sunt bona tacitè obligata.Bal.nouell.in tract.de dote.in j.parte.viij.priuileg.& incipit, hæc tacita hypotheca à die inchoatæ administrationis. glo. Barto.& alij in dicto §.fina.

Nec refragatur quòd hypotheca non possit nasci ante principalem obli 18
gationem.l.si debitor.C.de priuileg.fisci.quia duplex potest cõsiderari obligatio: vna generalis, ac primæua, qua pater simul atque incipit administrare, tenetur & obligatur res filij saluas facere, & absq; dolo, & fraude administrare, & ista præcedit hypothecam. Altera est obligatio specialis & secundaria, quæ nascitur ex mala administratione patris.l.prima.§.est autem. & §. si apud.& l.si duo.ff.depositi.& licet ante istam secundam oriatur hypotheca, tamen satis est quòd non oriatur ante primam generalem.Bald.& Salycet.in d.§.fi.d.l.officio.

Vitrici bona sunt tacitè obligata pro vxoris administratione.

Octauò in bonis vitrici, quando non reddita ratione mater & pupillo- 19
rũ tutrix illi secundo nupsit, tunc pro tutelæ redditione, & restitutione reliquorum: bona secundi mariti sunt tacitè obligata filijs primi matrimonij suis priuignis.l.penul.C.in quib.caus.pignus vel hypothec.& hoc dicit Soci. in consi.clxxx.diligenter.col.ij.vol.ij.

Bona trãseũtis ad secundas nuptias quando sunt specialiter obligata.

Nonò inducitur tacita hypotheca in bonis paternis, quando pater trans 20
iuit ad secunda vota, tunc pro lucris & alij bonis peruentis ad patrem ex primo matrimonio, & dolosa administratione illorum bonorum, filij habẽt in bonis patris tacitam hypothecã.l.si quis prioris. §.in illo.C.de secun.nup. & ibi doct.& Soci.d.consi.xxxiiij.in j.vol.

Idem in matre transeunte ad secundas nuptias, vt bona eius sint filijs pri 21
mi matrimonij obligata tacitè pro conseruandis lucris, & alijs bonis, quæ ad eam à primo marito deuenerant.l.hac edictali.§.omnibus.C.de secund. nupt.

Fiscus quando tacitè habeat bona obligata.

Decimò in fisco: nam maior emens rem à fisco, tacitè obligat bona 22
sua fisco pro pretio rei.l.ij.C.de priuileg.fisci: nam fiscus semper habet ius pignoris.l.aufertur.§.fiscus.ff.de iure fisci.secus in minore contra maiorẽ: quia tunc sola res empta minori obligatur.l.j.in fin.iuncta gloss.in verb. emerit. ff.de rebus eor.Ias.in repeti.l.si constante.in ij. q .iij.partis principal.ff.soluto matrimo.& præfertur fiscus priuato habenti expressam, etiam anteriorem, in bonis quæsitis post obligationem contractam.tex.& ibi Bar.in l.si is qui. ff.de iure fisci: vt superius scripsi in glo.octaua.

In delictis bona quãdo sint fisco tacitè obligata.

In delictis verò communis est opinio, quòd ante inchoatum iudiciũ cri- 23
minale fiscus nullam habet hypothecam in bonis delinquentis: nec etiam post iudiciũ inchoatũ ante sententiam.l.ex iudiciorum. ff. de acusatio. post sententiam.sic Bal.& Alexander in l.rescripto.in prin.ff.de pact. sed Angel. Fulgos.& Paul.tenent quòd à die litiscontestationis incipit ista hypotheca, quia

quia ab illo die quasi contrahitur.l.tertia.§.idem scribit.ff.de pecul. & pro quasi contractu fiscus habet tacitam hypothecam.d.l.aufertur.§.fiscus. ff. de iure fisci,& hæc hypotheca in delictis non nocet creditoribus ex alia causa,sed solùm operatur contra delinquentes,vel tertios possessores sine titul. Alexan.in dicta l.tertia.§.idem scribit. Hodie dicerem esse tacitam hypothecam à die manus iniectionis:id est ab eo tempore, quo res saisitæ sunt:vt solet in Francia fieri,si posteà delictum probatum fuerit, etiam si lis cōtestata non sit.& in quibus casibus res delinquentis non saiziuntur ante sententiā tenemus opinionem Angel.& Fulgos.vt à die litis contestatæ incipiat ista tacita hypotheca.

24 Item contrahens cum regina etiam tacitè videtur obligare illi res suas pro contractu,sicut fisco.l.secunda.C.in quibus causis pignus tacitè cōtrah. quæ licet loquatur tantùm in fisco,tamen etiam in Augusta locum habebit,quia princeps dat ei,quæ habet priuilegia.l.princeps.ff.de legi.l.j.in fin. ff.de iure fisci.& hoc probat Capit.in decis.Neapol.q.cxxix.& ann.1549.hoc Rex Henricus cauit suo edicto;vt eisdem priuilegijs Regina vteretur quibus Rex. *Regina eisdem priuilegijs quibus Rex vtitur.*

25 Vndecimò tacitè inducitur hypotheca in decimis:nam prædia,pro quibus debent solui,sunt tacitè obligata pro illis:vt docet Ioā. Andre.& Panor. in c.cùm homines.& c.pastoralis.de deci.arg.l.Imperatores.ff.de publica.Federi. cons.lxxxj.latius sumendo arg.decimarum ad collectas,de quibus statim dicetur. & ego scripsi in tract.de decim. *Bona pro decimis & collectis sunt tacitè obligata.*

26 Duodecimò,pro collectis soluendis bona sunt tacitè hypothecata. glo. in l.prima.C.in quibus causis.& ibi Bartol.& in l.fin.C. sine censu vel reliquis:& nisi soluantur collectæ,possunt illa bona vendi.glo.in verbo,distrahatur.in l.prima.C.de vendend.rebus ciuita.libro vndecimo.etiam poterūt vendi pro pœnis impositis contra non soluentes. Alexander in additio. ad Bar.in l.creditor.in prin.ff.de acti.emp.Alexander, & Ias.in l.apud Iulianū. §.hæres.ff.de leg.primo.Soci.in consilio ccxliij.colum.secunda.in ij.vol. & perfecta venditio non retractabitur posteà.Bald.in l.j.C.si propter publ.pensita.

27 † Pro canone tamen debito non sunt obligata bona emphyteotica,teste Bar.in l.fi.C.de iure emphyteo.Tum quia hoc non reperitur cautū, etiā si esset emphyteosis ecclesiastica:tum quia etiam pro canone alio prouidetur modo,vt per amissionem rei in d.l.ij.& c.potuit.de locato.Ergo nō erāt bona tacitè hypothecata.& ita tenet Angel.in l.vniuersas.C.ne rei vel domi.vel templo.post Anto.& Imol.in d.c.potuit.Alexand.in l.quod dicimus. col.viij.versi.& sic ex prædictis patet.ff.de verbo.obliga.licet Bal.teneat contra in authentic.si quas.C.de sacrosanct.ecclesi.& in l.certi iuris.locati.quæ opinio fortè posset procedere,quando res essent inuectæ in prædium emphyteoticarium,aliàs obligatæ tacitè non censentur. *Bona emphyteotæ nō sunt pro canone tacitè obligata.*

28 Decimotertiò,bona delinquentis, vtpote furis,sunt tacitè hypothecata pro restitutione rerum ablatarum, etiam contra hæredes delinquentis,vel contra quemcunque alium bona rei posidentem.Et hoc ex æquitate iuris canonici tenet Bal.& Saly.in l.furti.C.de furtis.arg. c.parrochiano.de sepul. licet de iure ciuili nō inueniatur hęc obligatio,vt scribit Negusan.in trac.de pig.in iiij.mēbro.ij.partis,in ix.casu.nu.124.sed hoc parū prodest,quia regu- *Furis bona sunt tacitè obligata pro restitutione.*

lariter nihil vel parum habentes furantur,& sic nil obligare possunt,cùm nil habeant.

Scabinorum & consulũ bona sunt tacitè obligata.

Decimoquartò,consulum bona,Scabinorum,& aliorum administratorum ciuitatis sunt pro mala administratione tacitè ciuitati hypothecata.l.fi. C.quo quis ord.conuenia.libr. xj.& l.secunda.de debitor.ciuit.ibidem.Alexand.& Iason in l.prima.§.si hæres.ff.ad Trebell.licet ciuitas non habeat tacitam hypothecam in bonis sui debitoris, qui bona ciuitatis non administrauit.l.ij.C.de iure reipub.eod.lib. 29

Prælati bona sunt ecclesiæ tacitè obligata.

Decimoquintò bona prǽlati pro mala administratione bonorum ecclesiæ,sunt tacitè ecclesiæ obligata instar tutoris.gloss.in c.ex literis.de pignor. Panormit.in capitul.episcopus.de præbend.Panormit. & Fely.in capit.cùm deputati.de iudic.Alexand.consilio ciiij.plura.in fin.volu.vj.& l.si filiofamiliâs.§.fin.colum.tertia.ff.solut.matr. quod hodie nobis vsui esse potest contra nostros prothonotarios destructores episcopatuum,abbatiarum,& prioratuum,& alios prælatos:quod est dolendum,quòd ad destructionem mala pars tendat:bonam enim partem illam nisi pro maiori non audeo appellare,nec isti prælati habent hǽredes,quia in vita bona sua & aliena consumpserunt:& vix inuenitur qui eos sepulturæ tradere velit, tanta est in prælatis hodiernis infelicitas. 30

Decimosextò,bona hospitalarij, seu orphanotrophi sunt tacitè obligata pro mala administratione,quia tutoribus æquiparantur.l.orphanotrophos. C.de episc.& cler.Bal.in l.si quis presbyter.in prin.ibid. 31

Decimoseptimò,bona vsurarij pro vsurarum restitutione.Bald.in l.pen. C.de seruo pign.dato manumi.& in l.executorem.colum.prima.de execut. rei iud.per cap.cum tu.de vsuris,& c.quamquàm.illo titul.in sexto. contrarium tamen tenent communiter doct.in dicto c.quamquàm.& Anto.in c. tua nos.de vsuris.Panormi.& alij in d.c.cum tu.Ambros.de vignat. in rep.c. salubriter.nu.231.de vsur. 32

Decimooctauò,in clerico coniugato obligato ecclesiæ. Nam bona eius sunt ipsi ecclesiæ tacitè hypothecata.l.fi.C.de sacrosan.eccles.Vital.de Cam. in tract.clausul.Clausul.& specialiter obligauit.in fi.videte Panormi.in cons. lxxxix.in ij.volu. 33

Bona testatoris pro legatis soluendis sunt tacitè obligata.

Decimonono,in bonis testatoris,quǽ ad hæredem perueniũt,inducitur tacita hypotheca pro legatis soluendis:etiam quando solùm competit iudicis officiũ.l.j.C.cõmunia de leg.etiam si testator obligauerit expressè vnam rem.Bal.in d.l.j.col.iij.vers.quæro si testator:etiam in rebus, quæ non erant testatoris,sed ad hæredem peruenerunt:quia hypotheca legalis bene cõtrahitur in alienis rebus.l.satis notum.C.in quib.cau. pignus tacitè contrahat. Bal.in l.cũ res.in fi.si res aliena data sit pign.& hæc hypotheca in rebus testatoris procedit,non in rebus legatis,cùm legatorum dominiũ transeat in legatarium à morte testatoris.l.à Titio.ff.de fur.& res sua non potest esse hypothecata.l.neq; pignus.ff.de reg.iu.gl.in d.l.j.& ibi Bar. & gl.in §.nostra.in verb.hypothecaria.inst. de leg.& sic hypotheca cõpetit cõtra quẽlibet hæredem.Bart.in d.l.j.licet aliǽ hypothecæ contra quemlibet insolidũ dentur. l.j.C.si vnus ex plur.hǽre.cre.& pro minima pecunia tota res remaneat obligata.l.si residuum.& l. quandiu.C.de distr.pig. 34

Tamen

35 Tamen res hæredum nō ſunt tacitè obligatæ,teſte Ange.in §.primo. in iij.nota.inſtitu.de lega.ſed ſi poſt ſex menſes hæres non ſoluerit legatum , à die aditæ hæreditatis,tunc fieri poteſt immiſſio ad inſtantiam legatarij in bonis etiam hæredis pro tali legato,& per talem immiſſionem conſtituitur pignus prætorium.l.certa.C.vt in poſſeſ.legator.doct.in d.l.j.quod non vidi ſeruari.

36 Et hanc tacitam hypothecam teſtator remitterere poteſt.glo.in l.ſecunda.ff.vt in poſſeſ.legator.Bartol.& Alexan.in l.nemo poteſt.de lega . primo. nec iſta hypotheca habebit locum pro rebus donatis etiam cauſa mortis, cùm non reperiatur expreſſum.Alexan.& alij in d.l.ij.Angel.in §.j.inſtit. de donatio.in prin.licet regulariter æquiparētur,in l.ij.ff.de leg.j.ſed hoc in caſibus à iure expreſſis.

37 Vigeſimò bona tranſigentis,& non ſeruantis tranſactionem quando nō erat inducta nouatio,remanent tacitè hypothecata pro illa veteri & primæua actione.l.fin.& ibi Barto.ff.in quib.cauſ.pignus.licet glo.& malè contrarium teneat ibi.idem quando tranſactio fuit facta animo nouādi,ſed tranſigens dolo non ſeruat tranſactionem,tunc agetur prima actione in odium committentis dolū.l.actione.C.de tranſactio.& bona illius doloſi erūt tacitè obligata,teſte Bar.in d.l.fi.& Neguſant.in trac.de pig.in iiij. mēbro.ij.partis tract.de pignor. *Tranſigētis bona quādo ſint tacitè obligata.*

38 Vigeſimoprimò quando res aliqua deſignatur pro alimentis pręſtandis, vel pro alia annua præſtatione,tūc illa res ſpecialiter deſignata cenſetur ad illud onus ſpecialiter,& tacitè obligata.Bart.in l.Lucius.ff.de alimen . & cibar.lega.l.ij.illo tit.Bar.in l.fundus.de annuis lega.& l.codicillis .§.inſtituto. ff.de leg.ij.Guido Papæ quęſtio.xxxij.in fi.Corne.conſilio ccxcvj. in primo volumi.licet Ludouic.Roma.conſi.ccclxxxviij.in caſu.dicat ſpeciale eſſe in alimentis.

39 Vigeſimoſecundò bona teſtatoris,qui reliquit minus legitima filio ſunt tacitè ei hypothecata pro legitimæ ſupplemento iuxta terminos.l.omnimodo.C.de inofficioſ.teſtamen.quia quod debet ſuppleri,cenſetur relictū.Bar. in l.hac edictali.col.iij.verſi.& j.quæro.C.de ſecund.nup.& pro relictis ineſt tacita hypotheca.l.j.C.cōmunia de leg.ergo & pro iſto ſupplemēto.ſic concludit Dec.conſi. ccxxxv.in caſu.in vlti.col.Licet ſecus quando nulla legitima fuiſſet relicta:vt docet Alex.in l.in quartā ff.ad l.Fal.& in cōſi.lxxviij.clariſſime.in iij.vol.col.ij.& conſi.cxvij.viſo.nu.18.in vj.vol.& conſ.cliij.in vij. vol.ſed fortè idem erit vtroq; caſu:vt alibi oſtendam. *Bona patris pro legitima ſunt tacitè obligata.*

40 Vltimò iſtam tacitam hypothecam habet mulier pro dote data,ſiue ſit aduentitia,ſiue profectitia.l. vna. §.& vt plenius.C.de rei vxor.actio . Etiam ſi res dotalis ſit euicta.d. §.&vt plenius:& iſta hypotheca tranſit ad quęcunque actio de dote.Bar.in l.j.in j.priuilegio.ff.ſol.mat.per tex.in §.fuerat.in fi. inſti.de actio.etiā in extraneū hęredem,vel in ceſſionariū,per l.ex pluribus. ff.de adminiſtratio.tutor. quia quicquid eſt tranſmiſſibile,eſt ceſſibile. Alexander in l.ſi verò.ff.ſoluto matrimonio . Etiam competit tacita hypotheca pro alienatione rerum alienatarum per maritum , & pro pretio illarum : in quibus caſibus permiſſa erat alienatio,puta in vtilitatem vxoris.l.ſi conſtante. §.finali.ff.de iure dotium.Areti. in l . prima , columna tertia , ff. *Pro dote mulier habet tacitā hypothecam.*

soluto matrim. Bar. consil. cxxiiij. videte etiam de tacito pignore text. in l. ij. C. de captiuis.

Effectus tacitæ hypothecæ qui.

Notandum est quòd effectus tacitę hypothecę non est minor quàm ex 41 presfsæ. Dyn. in reg. qui prior. de regulis iuris in sexto. Bartolus in l. is qui. ff. de iure fisci. & in l. vna. C. rem alienam gerent. facit gloss. in l. item quia. in fine. ff. de pact. & in l. ij. in fine. de rebus cred.

Emptor quādo pretium soluere non teneatur.

Item quando quis emit rem hypothecatā alteri, non tenetur emptor sol 42 uere pretium vēditori, etiā si res fuerit sibi tradita, nisi res prius obligatione liberetur. tex. & ibi Bar. Bald. & alij in l. ex prædijs. C. de euic. Imò poterit agere quantum sua interest alteri non fuisse obligatam. l. si rem meam. & ibi Bart. ff. de solutio. Ange. & Alex. in l. j. §. si hæres. ad Trebellian.

Vxor quando executionem in bonis mariti impedire possit.

Item poterit vxor impedire executionem factam in bonis mariti, proban 43 do virum vergere ad inopiam. l. si constante. ff. sol. matr. Bal. nouel. in trac. de dote. in vij. parte priui. xviij. in fi. & priuil. xxiiij. etiam antequàm egerint, & discusserint bona mariti debitoris nonobstante authent. hoc si debitor. C. de pign. quæ loquitur quando quis vellet agere contra tertium possessorem, secus si vellet se opponere. Imol. in l. à Diuo Pio. §. sed illud. ff. de re iudic.

Nec possent creditores hoc casu offerre dotem in pecunia, & relaxatio- 44 nem bonorum petere. Bar. in d. l. si constante. vij. q. iij. partis. & in l. cùm tibi. C. qui potio. in pig. hab. Socy. cons. cxj. visa. in iij. vol. sed poterit vxor vnum prædium ex melioribus eligere vsque ad concurrentem æstimationem dotis. l. creditoris. ff. de distract. pig. Bar. & Alex. in d. l. si constante.

Hypothecæ per successionē an confundatur.

Item licet creditor succedat debitori, tamen hypotheca non confundi- 45 tur. l. debitor. & ibi Bart. & Alex. ff. ad Trebell. l. cùm quis. §. fin. iuncta ratione gloss. de solut. quia hypothecaria durat donec debitum sit solutum. l. grege §. etiam. ff. de pign. facit l. ex sextante. §. Latinus. de excep. rei iud. & l. Vranius. ff. de fideiussorib.

Item sicut is, qui expressam habet hypothecam, habet ius persequendi 46 rem sibi hypothecatam expresè: ita & qui habet tacitā. d. §. item Seruiana.

In tacita hypotheca habet bonum regula qui prior.

Pręterea sicut in expressa hypotheca, qui prior est tēpore, est in iure potior 47 reg. qui prior. de reg. iu. in vj. ita in tacita prior pręfertur posteriori. l. hac edictali. §. his illud. C. de secun. nup. & ibi Bal. col. vl. etiā in rebus post tacitā obligationem quæsitis, vt ibi dicit Bal. & pręfertur habens tacitā hypothecam anteriorem, etiam fisco posteriori, vt l. j. C. rem alienā gerent. Dyn. in d. reg. qui prior. Negusan. in ij. memb. v. partis. nu. 9. intelligite in quæsitis ante hypothecam fisci, secus si post Bar. in l. is qui. & l. fi. ff. de iur. fisci, prout superiùs scripsi in gl. viij. & in hac tacita concludi debet sicut in expressa.

Tacita hypotheca nō inducitur per arestum ante executionem.

Vltimò notandū est, quòd post arestum latum, vel sententiam nō induci- 48 tur hypotheca ante executionē, ad hoc vt obtinēs arestū possit dicere bona debitoris sibi à tempore sententię obligata, & hypothecata, ideo executio facienda est. l. non est mirum. ff. de pign. act. doct. in l. à Diuo Pio. de re iud. vide Anto. Neguf. in tract. de pig. in ij. membro iij. partis. & doct. in c. cùm aliquibus. de re iudica. & de his hactenus, ne vltra morem solitum sim prolixior postquàm dixero, quòd exterus tenetur in Regno respōdere super hypothecaria, licet nō super actione personali, vt censuit Senatus cōtra March. Salutiarum, vt refert Aufre. in styl. parla. aresto lxvij. item dictum fuit.

Ne por-

Ne pourront demander que les arrerages.

GLOSSA XV.

RELIQUA quæ nos *arrerages* vocamus: nempe reliquum dicitur debitum restans, siue ex censu, vt in rub. sine censu vel reliq. fundum compa. non poss. vbi in l.ij. maximè prohibetur, ne quis emat fundum ea conuentione, ne censum & reliqua præstet: quia sine censu fundus comparari non potest, quando fundus est censualis, secus si alaudialis est, & francus, tunc potest emi fundus sine censu. De hoc verbo reliqua, & reliquatores scripsi abundè in l. potest reliquorum. ff. de verborum sign. *Rub. sine cẽsu &c. hic elucidatur.*

An redditus per modum prouisionis solui debeant pendente processu? Respon. sic, si erant consueti solui, & de his erat obligatorium instrumentum, alioqui non, vt fuit decisum ann. 1513. die xix. Iulij in hoc supremo senatu Paris. etiam probat Aufr. in styl. parl. aresto ccclxviij. *Redditus pẽdente processu per prouisionẽ sunt soluendi. Arestum.*

Et sic is cui redditus debetur, debet competere singulis annis, alioqui non poterit petere, nisi redditus quinque annorum, etiam si plures anni fuerint debiti per istum tex. & per rationes positas superiùs in prin. huius ordi. Ideo si solutio petatur pro quinque annis, debet reus probare soluisse: alioqui ad istos quinque annos condemnabitur per l. j. ff. de exce. & l. j. C. de prob. nec sufficeret probare se exoluisse pro tribus annis, quia adhuc alij duo anni possent peti nouissimi, nonobstante l. quicunque. C. de apoch. pub. lib. x. vbi qui docet soluisse pro tribus annis proximis præsumitur soluisse pro anteriore tempore trium annorum, sed non posteà: vnde qui probaret soluisse tribus annis proximè præteritis, presumitur quòd soluit etiam pro alijs annis lapsis ante tres annos, quia non est verisimile, quòd creditor acceptilationem nouissimorum annorum dedisset: si non fuisset anteà pro illis annis solutũ, vt etiam docet Ias. in l. ij. nu. 135. C. de iur. emphy. quod est verum, si probaret se soluisse tribus separatis annis, secus si acceptilatio facta esset simul pro tribus annis, vt docet Bal. in l. j. C. de dot. promis. refert Francis. Crem. sing. lxxviij. tuscis. & Io. Francis. Balb. in trac. de præscr. in iij. parte. q. x. colum. xj. *Redditus quinque annorum petẽdus. L. quicunque declaratur.*

Et si outre iceux cinq ans, aucune année des arreraiges estoit escheue, dont n'eussent fait question ne demande en iugement: ne seront receuz à la demander, ains en seront deboutez par fin de non receuoir.

GLOSSA XVI.

ERGO à contrario si quis probet in iudicio se petijsse illos redditus, debebit etiam in pluribus annis obtinere, alioqui etiam si extra iudicium petijsset non recipitur, vt hîc: licet interdum extraiudicialis petitio prosit, vt scripsi in tracta. de merc. minu. ven. in fi. supra eo. lib. sed nõ prodest hic. Quid in conscientia, scripsi in tract. de famul. salar. glossa decima. Secundò non procedit, si pendente iudicio super solutione vnius anni debita aliorum annorum cedant & veniant, tunc peti poterunt, etiam si per decem annos non sint petita, quia sufficit interpellatio iudicialis illius anni, per hũc tex. & tũc semper *Casus in quibus vltra quinquennium redditus peti possunt.*

tenetur vsque ad diem supremi iudicij, quia dicitur esse in mora, vt in l. cùm fundus.vbi Ias.ff.de rebus cred.etiam si fuisset conuentum quòd solutiones cumulari non possint,vt scripsi suprà.

Petens ab vno ex duabus reis debendi an ab altero petere possit.

Quid si duo erant rei debendi,qui eosdem redditus promiserant,ab vno creditor petijt,vtrum ab alio,si hic soluendo non sit,vel aliâs, petere possit. tex.in l.fi.C.de duob. reis.respondet posse, cùm ex vno fonte vnus effluxit contractus,vel debiti causa ex eadem actione apparuit. facit quod scribit Iason in l.ij.q.xvij.nu.57.& seq.C.de iur.emphyt.

De exceptione ad fines non recipiendi,& quid differat ab exceptione peremptoria,plenè scripsi in trac.de except.

Et en ce ne sont comprinses les rentes foncieres portans directe ou censiue.

GLOSSA XVII.

Redditus sunt in duplici differentia.

NOTANDVM est ꝙ redditus in duplici cõstituuntur differentia:quidam sunt redditus fundiarij,quos vulgus *Rentes foncieres* vocat,à fundo dicti. Olim enim domini locorũ videbãt fundos steriles,& incitabant subditos,vt eos colerent,& paruo censu dominos recognoscerent,&in signũ protectionis illis aliquid soluerent,vt in c.recepimus.de priui.Boër.in §.xvij.de consue.in feu.in consue. Bitur.& hi domini cõmunitet censum percipiũt minutum:non magnã pensitationẽ,seu redditum,vt decem vel duodecim librarum singulis annis,sed Capones vel alias res paruas,vtpote denarios aut solidos pro annuo cẽsu.Ex quantitate ergo pretij cognoscitur,vt docet gl.in verb.agendo.in l.j.ff.de superficie.Barb.in l.cotem ferro.§.qui maximos.de publ.& Soc.cons.cclxvj.in causa.col.iiij.vers.nec videtur obstare.in ij.vol. 1

Alij sunt magni redditus,& hi causa necessitatis inuenti sunt: cùm enim multi olim pecunijs,vt nũc indigerẽt,& neminẽ inuenirẽt,qui eis mutuaret nec bona sua vendere erat in animo,hypothecę dare suas domos& fundos, ac alia bona coacti sunt,& super illis redditus cõstituere,vtpote quindecim libris receptis vnã:& super triginta,duas constituunt singulis annis soluendas,donec pecunia sortis restituta fuerit. Et inter istos redditus multæ sunt differentiæ. 2

Differẽtiæ inter redditus fundiarios & alios.

Prima est,quia fundiarius redditus est paruus,hîc verò emptitius magnus, 3 pro quantitate pecuniæ receptæ,vt in extraua.Regimini.de emp.vt in prin. superius dixi.

Secunda, æstimatur vnus solidus redditus fundiarij triginta, alter verò 4 emptitius,quindecim,per d.extraua.Regimini. & Molin.plenè docet in tractа.suo commer.& vsurarum.

Tertia differentia hũc censũm minutũ imponit regulariter dominus loci, 5 iustitiam obtinens,alium verò quilibet habẽs bona,& illorũ administrationem,cùm quilibet de re sua disponere possit.l.in re mandata.C.mand.

Non soluẽs censum non priuatur iure.

Quarta ex non solutione census fundiarij debetur emenda domino,id- 6 que variè secundum consuetudines locorum, sed non ex altero, vt scribit Pyrrhus in consuet.Aure.rub.de censib.c.ij.& c.v.Chas.in §.ij.& iij.in gl.j. titul.*des censes*,in consuet.Burg.

Quinta si is,qui debet censum,illũ nonsoluerit per trienniũ,nõ cadit iure 7 suo.

suo.gloss.in c.constitutus.de religio.domib.Alexan.consi.xiiij.col.iij.in secũdo volu.Do.Capit.in decis.Neapol.quæstio.cxcvj.Soci.d.cons.cclxvj.colũ.iiij.sed de consuetudine est,quod priuetur sicut in emphyteosi,vt asserit Io.Fab.in §.adeò.col.vlti.de locato.in insti.vt refert Boer.in §.xxiiij.de consuetu.feudi.Ego tamen vidi contrariam consuetudinem,vt non priuetur saltẽ in multis locis,& maximè in Montepessulano propter statutum hoc disponẽs,de quo scribit patruus meus magnus in l.fundi.C.de fund.patrimonial.libro vndecimo.

8 Sexta,dominus fundiarius potest apparitorem habere,qui colligat hos census,& compellet sua authoritate soluere,alius non:nisi per iudicẽ,vt docet Chassa.vbi suprà.§.iij.in glo.j.quia est contra ius,vt quis sua authoritate ius sibi dicat.l.extat.ff.quod metus causa.

9 Septima,Laudimia habet hîc dominus census,nõ alius.l.fi.C.de iure emphyteo.l.j.de fund.patrimo.lib.xj.Boer.in §.xxij.de consue.feud.in consuet.Bitur.recipit etiam *saisines & desaisines*,vt vulgus dicit,nisi in fisco,qui pro alienatione rei censualis recipit duplum census,& nõ alia laudimia,vt si quis debeat quinq; denarios fisco singulis annis pro domo sua,si illã alienet,duplum census dabit emptor pro laudimio,id est decẽ denarios primo anno,vt testatur Boer.in §.xvij.de consue.feu.nõ vult enim princeps ex subditorũ præiudicio ditari,quod vtinam bene obseruarent eius ministri. *Laudimia dominus fundiarius habet.*

10 Octaua differentia,dominus,qui habet minutũ censum,recipit mulctas & emendas,licet alter dominus habeat magnos redditus:quia paruus cẽsus dicitur capitalis,& respicit fundum,& nõ ædificium.l.iij.cum seq.ff.de cẽsib.no.in §.illud.de prohibita feudi alienat.per Federic. *Habẽs minutum censum mulctas capit.*

11 Nona,dominus fundiarius non perdit censum suũ,licet se non opposuerit venditioni rei per præconia factæ.Secus in alio habẽte redditus emptitius quia paruus census est onus paruum,& ab ipsa rei institutione impositum,ideo sic transit ad aliũ,sed magnus nõ:quia est magni præiudicij.Ideo oportet quod is opponat,& declaret suum magnum censum,vt hic,& superius dictum fuit,& abundè in tract.de præco. *Dominus fundiarius non perdit ius,etiam si venditione rei non se opposuerit.*

12 Decima,dominus fundiarius rem liberã facere potest,&(vt dicũt) *amortir* etiam sine cõsensu alti iustitiarij,& hoc quantũ ad suum redditũ,quod non facit is,qui habet hos magnos redditus emptos,& post istam liberationem & admortisationem ecclesia illum fundum possidere poterit perpetuò:aliâs extra manum teneretur intra annum ponere.c.vno.de relig.domib.in vj.dicam in rub.*des admortissemens*.vide Aufr.in styllo parlamen.aresto ccxcix.ordinatum,& seruatur quòd dominus compellit intra annum extra manũ ponere posteà non nisi à Rege qui semper compellit. *Admortire rẽ quis possit.*

13 Vndecima,fundiarius non potest prohibere dominum,si domum demoliri velit,& ibi ortũ facere,secus est in eo qui habet magnos redditus super domo,nam sua magis interest:quia fortè sibi posteà non posset exolui redditus ex illo viridario vt doct.in c.commissum.de decim.dicunt de eo, qui habet vineam,an possit eam in prædium mutare sine curati cõsensu.scripsi in tracta.de decimis.q.vj.in fi. *Fundiarius nõ prohibet dominũ vti lẽ si domum demoliri affectet.*

14 Duodecimò,differũt si res in annuum censum concedatur,dominus nõ debet aliquid exigere pro ingressu,vt scribit Boer.in §.xvij.in fi.de consue. *Dominus quando pro ingressu aliquid exigere possit.*

tu.feu.in cõsue.Biturig.& allegat multa sed corruptè,secus in emptitio censu.In cuius constitutione & ingressu præcipuum interuenerit pretium.hodie tamen etiam pro illo minuto censu imponendo solent aliquid domini recipere,saltem capones,& id quod possunt extorquere à subditis.

Ius prælationis do.habet

Arestum.

Decimotertiò,dominus fundiarius habet ius prælationis pro eodẽ pretio.l.fi.C.de iure emphy.etiam si inferior dominus venderet redditum,quẽ dominus superior poterit pro eodem pretio retinere,vt fuit dictum pro do. *de Montmorenci* cõtra viduam *Arnaudi deffriches*.ann.1528.die vij.Septẽbr. 15

Irrequisito domino res venditaquãdo amittatur.

Decimoquartò,censuarius vendens rem irrequisito domino non priuatur illa re:quia postquàm translatum est etiam directum dominium in eũ, liberè potest de re sua disponere.l.in re mandata.C.manda.Bart.in l.j.§.j.ff. de publica . cap . q.ciij.& Carol.Ruyn.consi.xlij.promitur.col.iij.in primo volu.Dec.consi.clxiiij.non fuisset.quicquid dicat Areti.in §.adeò.loca.in insti.& Bar.in l.j.§.quid autem.ff.de superficieb.qui intelligi debent in superficiario,qui habet vtile tãtum dominium, secus hîc in censuario,qui etiam directum habet dominium. 16

Prætereà non omittendum,si quis vendat rem censualem pro libera, ad id quod interest tenetur.l.j.in fi.ff.de actio.emp.vide quæ habentur in constitu.reg.rub.de nota.arti.xiij.vbi statuitur vt contrahens vẽdens rem, hoc habeat exprimere sub pœna perditionis rei.ibi dicam. 17

Manus iniectio & saisimentũ ad quẽ do. spectet.

Interdum hic dominus fundiarius habet cẽsum cum iurisditione & mero imperio interdum non habet.Sed alius habet merum Imperium , id est altam iurisditionem& tunc ad altum iustitiarium pertinet manus iniectio: vnde si non solutus fuerit census,non potest fundiarius capere rem,& eam ob non solutum censum proclamare, sed iustitiarium altum in hoc requirere debet. 18

Altus iustitiarius requiri debet.

Item non potest conuenire censitos ad soluendum reliqua, & dimittendum fundos,vt vulgò dicitur,*affin de garnir ou quitter*. 19

Præterea in alijs casibus ad se non pertinentibus debet requiri dominus altus iustitiarius, & hoc vidi seruari ex consuetudine. 20

Differentia inter contractũ emphyteoticum et censualem.

Doctores constituunt differentiam inter contractum censualem,& emphyteoticum , & feudalem.Nã censualem dicunt,quando translatum est vtrunq; dominium,& directum & vtile in accipientem, & quicquid iuris habebat concedens,retento sibi tantùm censu.In emphyteosi autẽ & feudo cõcedens retinet sibi directum dominium.tex.& ibi glo. in c . constitutus.de religio.domib.l.j.& ij.ff.si ager vectigal.vel emphyteo.peta.Bar. in l. j. §.j.ff.de publica.Imol.in c.ad audientiam.de reb.eccle.non alienan. Alex. consi.xiiij.col.iij.in ij.volu.Ias.in l.j.col.vij.& seq.C.de iure emphyteo . nu. 48.& seq.& consi.lxiij.vidi motiua.col.j.& ij.in primo volu. 21

Ex consuetudine fundiarius habet directũ dominium.

Ideo si dominus dicat concedendo rem.Quicquid iuris in tali re habeo concedo,etiam si dicat in emphyteosim do:tamen erit cõtractus censualis, non emphyteoticus,per tex.singu.in d.c.constitutus.Barba.in c.ad audientiam.not.iij.de reb.eccle.non alienan.& Ias.in d.l.j.in Francia tamen dominus fundiarius & censualis retinet de consuetudine directum dominium, & dominus directus vocatur,vt docet Ioan.Fab.in §.adeò.in fi.de locato.in insti.& Boer.in dicto §.xxiiij.de consuetu.feud.in consuet.Bitur.& Chassa. 22

in §.

in §.j.gloss. *Seigneurie*.titu.*des censes*.in consuetu.Burgun.& in §.iij.in glo.j. ibidem.Et in dubio præsumitur potiùs contractus censualis,quàm emphyteuticus.gloss.& doct.in dicto c.constitutus.Soci.consi.cclxvj.in causa. col. iij.ver.sed in contrarium.in secundo volu.Chassa.in consuetu.Burgun.in rubri.*des censes*.Et vide differentias inter contractum censualem,emphyteoticum libellarium,precarium,& alios per Ias.in l.j.C.de iure emphyt. post Io. Raynaud.in §.j.de prohibit.feud.alienat.per Federi.& Feli.in c.cæterùm.de iudic.

23 Item omnes redditus constituti pecunia possunt hodie redimi ea pecunia,qua fuere constituti per ordinat.Reg.Francisci positam in rubri.*des rachaptz des rentes*. in ordina.Paris.& si non appareat de pecunia,pro qua fuerunt constituti,redimentur habita ratione vnius ad quindecim iuxta dict. extrauag.regimini.facit l.si quis argentum. §.sinautem donator.C.de dona.

Redimi possunt omnes redditus pecunia cõstituta etiã si aliud à partibus conuentum fuerit.

Imò plus censuit Senatus anno 1549.die ij.Aprilis ante pascha in publica pronunciatione,redditus nõ fundiarios posse redimi,etiam si partes in constitutione dixerint non posse redimi:quia nemo potest facere quin leges habeant locũ in sua dispositione.l.nemo.ff.de leg.j.quod non procedit in ecclesia,vel in pia causa:quia mẽs donantis est,vt perpetuò illius ecclesię sint, vt docet Io.Pirrhus in consuetud.Aurelia.tit.de retrahen.vẽdi.c.fi.dic vt in edicto Regio Francis.quod hîc duxi transcribendum . est enim in ordinat. Reg. Paris.in rubri.*des rachaptz des rentes.*

Arestum.

EDICT DV ROY FRANCOYS
Sur le rachapt des rentes.

FRancoys par la grace de Dieu Roy de Frãce à tous presens & aduenir,salut.Cõme nous soyons bien & deüement informez & aduertiz,qu'en plusieurs bonnes & grosses villes de nostre Royaume & fauxbourgs d'icelles,y ha plusieurs maisons,manoirs & edifices,lesquelz sont demourez & demourẽt inhabitez & en ruyne,places vuides & vacans,à cause des rentes,dont elles sont chargées, & qui de long temps ont esté cõstituées sur iceles,& que à ceste cause , tant pour les arrerages qui en sont d'heuz,que pour lesdites rentes,qui excedent , & pourroyent exceder sur les aucunes les louages d'icelles, ne se trouuent aucuns qui les veulent acquerir,bastir n'edifier,à la grande ruyne,diminution desdites villes & deterioration d'icelles,interest,preiudice & dommaige de nous,& de la chose publique de nostre Royaume. Sauoir faisons, que nous voulans à ce pourueoir,& obuier à la decadence & euersion desdites villes,desirãs singulieremẽt la cõuersatiõ,entretenemẽt & accroissement d'icelles : Pour ces causes & autres bonnes &

grandes considerations à ce nous mouuans,auõs par l'aduis & deliberation des gens de nostre conseil priué,par edit,statut & ordonnãce irreuocable, dit, statué & ordonné,& par ces presentes disons,statuons & ordonnons,que toutes rentes constituées sur les maisons & places des citez, villes & fauxbourgs de nostredit Royaume,pays,terres & seigneuries,quelz quilz soyent,soit à gens d'Eglise ou autres,soyent rachaptables à toutes personnes,pour le pris qu'elles auront esté constituées, s'il en appert,& s'il n'en appert,au pris du denier quinze : auquel cas seront lesdites rentes exteinctes & admorties en remboursant pour le rachapt d'icelles au feur & ainsi que dessus est dit, sauf & excepté toutesfoys es villes & lieux qui ont priuilege ou coustume:contenant la forme,maniere & le pris, pour lequel se deuroit faire ledit rachapt autremẽt que par ce present edit:par lequel nous n'entendons aucunement deroger à leurs dits priuileges ou coustumes.

Si donnons en mandement par ces mesmes presentes, à noz amez & feaux les gens tenans noz cours de parlemens, & à tous noz autres iusticiers & officiers qu'il appartiendra, ou à leurs lieutenans,que noz presens edit, statut & ordonnance ilz facent lire,publier & enregistrer,en leurs greffes & iurisdi tions,& icelles entretenir,garder & obseruer inuiolablement & sans enfraindre:en contreignant & faisant contraindre à ce faire & souffrir tous ceux qu'il appartiẽdra,& que pour ce seront à contraindre,par toutes voyes & manieres deües & raisonnables:car tel est nostre plaisir. Et affin que ce soit chose ferme & stable à tousiours,nous auons à cesdites presentes fait mettre & apposer nostre séel, sauf en autres choses nostre droit,& l'autruy en toutes.Donné à Compeigne au moys d'Octobre,l'an de grace mil cinq cens trenteneuf,Et de nostre regne,le vingtcinquiesme.

Sic signatum supra plicam. Par le Roy en son conseil. Bochetel.

Visa,lecta, publicata & registrata,audito precuratore generali Regis hoc requirente,sub limitationibus tamen, restrictionibus,modificationibus & declarationibus contentis in registro publicationis harum præsentium literarum,Parisijs in parlamẽto,quinta die Februarij,anno domini millesimo quingentesimo tricesimonono.

Sic signatum, Du Tillet.

Modifications

MODIFICATIONS de la cour, sur le rachapt des dessusdites rentes constituées. pub. v.c.xxxix.

CEsont les modifications, restrictions & limitations, que la cour ha ordonné estre enregistrées au greffe d'icelle, faites sur la verification de l'edit du Roy, touchant les rentes cõstituées sur les maisons assises es villes & fauxbourgs de ce Royaume conformément en la plus part, aux limitations & modifications contenues aux anciens registres de ladite cour, sur le priuilege du rachapt desdites rentes, ottroyé par les Roys predecesseurs, à la ville de Paris.

PREMIEREMENT qu'es rachapts des dites rentes ne seront comprinses les rentes deüement admorties.

Item, si aucun proprietaire veult rachapter rentes appartenans à Eglises, colleges, hospitaux, hostelz Dieu & maladeries, margueilleries, communautez ou autres personnes qui ne seroyent admorties, le proprietaire fera appeller pardeuant les iuges desdites Eglises, colleges & autres dessusdits (si la rente appartiẽt à benefice intitulé) le detenteur de ladite rente, auec le patron ou collateur, & (si ledit benefice n'est intitulé) le donateur, ou ceux qui de luy auront cause: si commodéement, & sans trop grands fraiz (eu regard à la rente rachaptable) ne peuuent estre conuenuz & adiournez, sinon par edit fait en l'auditoire de iuge, par quatre iours, & signifié au lieu dudit benefice, pour aduiser en quoy l'argẽt desdites rentes pourra estre cõuerty & employé, & s'ilz ne cõparent, ledit proprietaire cõsignera en main de iustice, & en ce faisant demourera deschargé de ladite rẽte: & aussi s'aucun proprietaire veult rachapter rentes appartenans à colleges & hospitaux, hostelz Dieu, maladeries, margueilleries, confrairies, ou autres communautez, qui ne seroyent admorties, ledit proprietaire fera semblablement appeller par deuant ledit iuge les gardiens, gouuerneurs ou maistres desdits colleges, hospitaux, hostelz Dieu, maladeries, confrairies ou autres communautez, & aussi le donateur de ladite rente, ou ses ayans cause, si commodéement, & sans trop grands fraiz, heu regard à la valeur de ladite rente rachaptable, y peuuent estre conuenuz & adiournez: sinon par

edit general fait comme dessus, & signifié au lieu desdicts colleges, hospitaux, hostelz Dieu, maladeries, margueilleries, confrairies & communautez: pour estre aduisé, en quoy l'argent desdictes rentes rachaptables pourra estre conuerty. Et si iceux appellez ne comparent pardeuant lesdits iuges, ledit proprietaire consignera son argent en main de iustice: & demourera en ce faisant dechargé de ladite rente: & lesquelz deniers procedans du rachapt desdites rentes seront employez (appellez lesdicts fondateur, donnateur, patron, collateur, gardiens, gouuerneurs, & maistres dessus nommez, si aucuns y comparent, & en leur default seront, par les iuges ordinaires des lieux, appellez le procureur du Roy, & deux notables personnages ecclesiastiques) en autres rentes, au proffit desdites Eglises, colleges, hospitaux, hostelz Dieu, maladeries, margueilleries, confrairies & communautez dessusdites, le plus commodéement que faire se pourra, sans ce que lesdits deniers prouenans du rachapt desdites rentes, puissent estre deliurez, ny baillez aux titulaires desdits benefices. Et affin que lesdits deniers puissent estre bien employez, & qu'ilz ne soyent perduz, ny esgarez, seront mis par ledit iuge ordinaire entre les mains de quelque bon & notable bourgeoys, bien reseant, & ayant immeubles suffisans, pour la seureté desdits deniers qui s'obligera, comme depositaire de iustice, & obligera pareillement, specialement & generalement tous & chascuns ses biens immeubles & meubles, pour lesdites sommes, lesquelles seront employées en la maniere deuant dite, & le plus tost qu'il sera possible. Et ou on ne les pourroit employer promptement en fonds d'heritage, ou en rente fonciere seront employez (affin que les deniers ne demeurent oyseux, & que les seruices des fondations puissent estre entretenuz) en rentes constituées rachaptables, ou non rachaptables, ainsi que plus commodéement faire se pourra, & le semblable que dessus, sera gardé, pour le regard des rentes, qui appartiendront aux enfans mineurs d'ans, ou autres personnes, ou qui doiuent estre souz la charge du tuteurs & curateurs. Et seront les deniers prouenans des rachapt d'icelles baillez ausdits tuteurs & curateurs, pour les employer, en la maniere deuant dite: ce qu'ilz seront tenuz faire. Pareillement les rentes qui appartiendront aux femmes mariées, si elles estoyent rachaptables

de

de leur nature, & qu'elles fussent propres ausdites femmes, les deniers prouenans du rachapt d'icelles, seront baillez & deliurez au mary, pour les employer, le plus tost que faire se pourra, en acquisition d'heritages de semblable qualité & nature. Fait en parlement le cinquiesme iour de Feurier, mil cinq cens trenteneuf.

Ainsi signé: Du Tillet.

1 ADVERTENDVM Est, quòd omnis solutio censu est præscriptibilis.l.plures.C.de fide instrumen.glo.in cap.tua.ij. de decimis.nisi quæ datur in signum subiectionis, quando subiectio non est præscriptibilis.Panormita.in cap.cùm contingat.colum.iij.de foro competen.& in c.ad audiẽtiam. vbi Feli.nume.20.de præscript.& Panormita.in cap.significauit. de censib. per tex.in dicto capitulo constitutus.de religio.domib. vbi census in signum subiectionis debitus non præscribitur.Boer.in §.iiij.de præscrip.in consuetu. Bitur.Cuma.consi.cxlix.in quodam.& Fulgosi.consi.clxvj.in quæstione.columna secunda.Ioan.Francis.in secunda parte quintæ partis quæstione prima.tracta.præscript.ac Paulus Paris.consilio xiij. circa. columna vltima in quarto volumi.Chassa.in titul. *des censes*. §. secundo. in consuetud. Burgund: *Census omnis præscriptibilis nisi in certis casibus.*

2 Hodie census qui datur principi supremo.c.magnum.xj.quæstio.j. non præscribitur, per l.comperit.C.de præscripti.xxx.annor.Nempe apud Romanos census erat æstimatio facultatum cuiuslibet ciuis Romani, quantũ quisque bonorum haberet, vt inde pro modo facultatum viritim tributum penderetur: huic rei præerat censor, de quo per Fenestellam in tract.de magistra.Roma.& in titu.de censib.ff.ac etiam per Budæ.& sic accipiẽdo censum, non differt à tributo & publica pensitatione, vt in l.ætatẽ.ff. de censib. glo.& Bartol.in.l.j.de publica.l.ij.C.de censib.lib.xj.& hoc datur principi in signum subiectionis & recognitionis, & in locum huius collectæ, quas taleas dicimus, successerunt. *Multiplex census, & qui non præscribatur.*

3 Interdum verò census est pensio, quæ debetur etiam priuato annuæ præstationis titulo, ob fundos in censum ab eo accepto, aut ecclesię, aut ciuitati: est enim reale onus rei causa debitum, reiq; incumbens.l.j.C. sine censu vel reliq.& iste cẽsus qui alijs datur, quàm Papæ, aut alijs non recognoscẽtibus superiorem, præscribi potest: vt superiùs scripsi.

4 Quæro an si aliquis semel recognouerit tenere fundum à tali domino, an illa recognitio sola probet illum dominum. Respon. duas ex hoc facto pendere quæstiones. Prima an ista recognitio prosit domino, adeò vt sola probet eum dominum directum, & nõ prodesse solam ad dominij translationem: scribunt iuris interpretes per illum tex.in c.peruenit.de censib. Berber.in viator.iuris, titu.de loca.§.quia solet.Sed agendo possessorio manutenebitur in possessione percipiendi prouentus, si aliquos anteà percepisset.c. querelam.de elect.& Aufre.in decis.Tholo.q.lix.& si cõcurrat præscriptio, tũc probabitur dominiũ directũ.ar.l.litibus.C.de agri.& cẽsi.li.xj.alioqui nõ. *Recognitio sola an probet.*

Etiam si venditor dixerit rem teneri sub tali censu annuo à tali domino, 6
non tamen ex hoc instrumẽto probabit dominus directum dominiũ.l.fin. in fi.ff.de contrahen.emp.quia nudis conuentionibus dominia rerum non transferuntur in aliquem.l.traditionibus.C.de pact.Et sic iste emptor non tenebitur recognoscere, nisi dominus probet:quia alteri per alterum non quęritur obligatio.l.stipulatio ista.§.alteri.ff.de verb.obligatio.l.j.C.per quas personas.Berber.vbi supra.§.queritur.etiam nisi alijs adminiculis probetur dominium.Benedic.in repeti.c.Raynutius.in verb.& vxorẽ.numero 1006. de testamen.cum sequen.Sed quamuis etiã Guido Pape in decisio.cclxxij. vtrum dominium dicat ex tali recognitione non transferri dominium per prædicta,tamen ex ea inducitur probatio dominij.l.censualis.C.de donatio.Sicut in confessione extraiudiciali,quæ probationem inducit per l.publia.in fi.ff.depositi.& gloss.in l.j.de interrogato.actio.vide eundem Guido. quæstio.cccxv.sed iuxta.& sequen.& consi.cxlvij.consilium.col.ij.& consi. clxxvij.nobilis.ac singu.Dccclxxvj.

Praxis illius qui per errorem recognouit.

Tamen ista assertio venditoris sola non sufficiet,imò si is qui recognouit se errasse in illa confessione impetret literas,vt talis recognitio erronea ei non noceat:nõ poterit se iuuare dominus illa recognitione facta per censuarium:sed alijs debet probare modis dominium.l.cùm res.C.de proba.& hoc solet exerceri in Francia. 7

Recognitio an noceat recognoscẽti.

Secunda quæstio est,an vna recognitio noceat recognoscenti,& nõ nocere concluditur,si non sint duę,vel alia concurrant adminicula,vt solutio census longæua,l.cùm scimus.C.de agricol.& censit.libro vndecimo.& docto.suprà adducti. 8

Etiam recognitio facta aliter,quàm solitum esset , non valet,nec nocet ipsi,nec quidem posteris:quia per errorem,& impressionem extorta censetur,nisi esset ex certa scientia,teste Bal.in cap.j.in fi.tit.de feudo Gardiæ refert Iacob.in tracta.de feudis.in verbo dictiq; vassalli.ij.col.v. versic.item in materia recognitionis. 9

Recognitio vni facta non nocet domino.

Item recognitio facta vni non nocet vero domino,allegatur l.in concedendo.in princip.ff.de aqua pluuia arcenda.Panormi.& alij in c.verũ.de foro competen.& in c.cæterùm.de iudi.Bar.& alij in l.j.§.& post operis.ff.de noui oper.nuncia.Chassa.in §.iij.rubri. *des censes.* 10

Si tamen emphyteota vel vassallus possit illis duobus dominis,quos recognouit,satisfacere tenetur:& illa nouissima recognitio valebit quantum ad obligationem personalem,sed nõ quantum ad realem:quia cùm hic sit homo vnius,non potest esse alterius,sed soluet pensionem quam recognouit secundo,teste Iacob.vbi suprà.versi.dubitatur etiam:quia duo non possunt esse domini insolidum,per l.si vt certo.§.si duobus.ff.commoda. 11

Probare quis debeat dominus an emphyteota.

Quid si dominus agat contra emphyteotam,& is negat se emphyteotam,vel censuarium,dicens se nullum alicui debere censum,an dominus probare debeat,& ostendere ex qua causa?Respon.tenetur,non verò emphyteota,qui est possessor,& nemo tenetur ostendere titulum suæ possessionis.l.cogi.C.de petitio.hæredita. Boer.in §.duodecimo.de consuet.feud. & §.xiiij.ibidem diuersum esset si is confiteretur se vassallum,vel emphyteotam,vt doct.probant in c.cæterùm.de iudic. 12

Sed si

13 Sed si dominus erat in possessione exigendi,& censuarius neget debere, interim dominus in possessione remanebit,& cogetur censuarius ad soluendum per modum prouisionis:quia ista quæstio,vt ostendatur,ex qua causa census debetur,est magis petitoria quàm possessoria,ideo in fine reseruatur.

14 Item non valeret præceptum Baronis,vel alterius domini præcipientis singulis subiectis,vt recognoscerent terras omnes,quas in territorio habẽt: quia fortè sunt francę,& alaudiales,vt per totum tit.de alaud.& omnis res præsumitur libera.l.altius.C.de seruitu.& aqua.prob.c.nimis. de iureiuran. vbi Panor.& alij dicunt Reges non habere fundatam intentionem de iure cõmuni super rebus sitis in eorum iurisditione,quòd plenè probat Iacobi.in tract.de feud.in verb.dictiq; vasalli.ij.col.iij.ver.subsequẽter.Boer.in § xxiiij. de consue.feud.in consue.Bitur.in fi.& ego hoc plenius tradidi in tract. de congr.portio.in fi.vbi etiam hoc iure diuino probaui ibi.quilibet videre poterit ne plura. *Præceptũ domini vt omnes recognoscant nõ valet.*

Alia multa essent hîc de redditibus prosequenda,verùm quia ista materia diffusè est tradita per Chassa.in tit.*des censes*.& per Moline.in suo tracta. commerciorum & vsurarum:ideo ad eos te reijcio ista ratus nunc sufficere gratias Deo optimo maximo agens.

TRACTATVS DE PRAECONIIS, LICITATIONIBVS, ET SVBHASTATIONIBVS.

Rubri. des criées, & subhastations.

Præconium quid & præconis officiũ

SCIENDVM EST IN HAC MATERIA plures esse terminos, quos Budæ. in Foren. tradit. 1
Primò præconium est inclamatio. Galli *criées* vel *encant*, vocãt. † Et præco est, qui hæc programmata inclamat: cuius etiã officiũ est leges, edicta Regis, & præcepta magistratuũ publicare: et maximè citare ad tres (vt dicunt) breues dies, per l. inter. ff. de publi. iudi. l. fi. C. de ferijs. scripsi in tract. de citatio. in præfa. nu. 67. & seq. 2

Proscriptio.

Proscriptio idẽ est, quod præconiũ in l. creditor. ij. C. de distrac. pig. licet alibi accipiatur aliter vt in tit. de bonis proscripto. 3

Programma quid.

Secundò, progamma dicitur edictũ publicum, vt in rub. cõminatio, epistolas, programmata, subscriptiones authori. rei iudi. non habere. & l. programma. ibidem. vbi gl. dicit, Programma est præcedens scriptura, quæ per plures prouincias, & loca destinatur: vel quãdo idẽ diuersis traditur libellis: vel scriptura publicè in albo posita, seu inscriptiò alicuius rei venalis. l. pen. ibid. etiã programmata vocant ea, quæ per cõpita publicantur: *attachez par les quarrefours, & lieux publiqs*, Gallicè vocamus. 4

Auctio vnde & quæ.

Subhastatio quæ.

Ita habemus auctionem quæ ab augendo diducitur, & dicitur interdũ venditio in publico, ac celebri loco facta & aliquando. Idem penè significat licitatio. l. licitatio. ff. de public. & vectig. & dicitur propriè *lenchere*, & licitari, *encherir*. † Subhastatio etiã vocatur illa vẽditio in publico loco facta, qa olim ea quę publicè vẽdebãtur, veteres hastę supponebãt: & hasta in auctionibus ponebatur, ob id vocata est subhastatio, & fortè eo poni solebat ad terrorẽ debitorũ, quorũ bona vẽdebãtur, ne vendere eo impedirẽt: & idẽ fiebat, quãdo illa ad fisci vtilitatẽ venũdabãtur, vel bona debitorũ fisci, vt in tit. C. de fid. instr. & iure hastæ fis. † Licitator, qui pretiũ in licitatione auget, & offert, vulgò *encherisseur* vocamus. l. licitatio. §. j. ff. de pub. in antiq. exẽplaribus, licet in nouis aliter legatur. † Auctionẽ vincere, superare, est maius pretiũ in licitatiõe offerre. Bud. in Forẽ. † Promulgare auctionẽ, est publicare, vulgare, & moribus proscribere, *crier & publier par ataches, selon les vz & coustumes du pays.* † Auctionis caput, seu institor dicitur is, qui præconia prosequitur, *le poursuiuant en criées.* 5 6 7 8 9 10

Licitator quis. *Auctionem vincere.* *Promulgare auctionẽ.* *Auctionis caput seu institor.*

Auctionem facere, est vendere plus offerenti. 11

Auctionarij *Trinundino auctio inclamata.*

Auctionarij intercessores, qui se pręconijs opponũt. *les opposans en criées.* 12

Quartò trinũdino auctio inclamata, & ad iustos dies proscripta. *Criées à iour de marché deüement faites & publiées.* 13

Seruãdæ cõsuetudines in subhastatione.

Ego quãtum potero insequar cõmunes terminos pragmaticorũ Galliæ, & passim istis terminis vtar, ne verbis obscurioribus vtendo, materiã ipsam obscuram, & confusam reddam, si lubet lector beneuole, boni consules.

Notãdũ est, ꝙ in subhastatiõib⁹ & licitationib⁹, cõsuetudines & statuta lo- 14

corum

eorum sunt ad vnguẽ seruandæ,tã in tẽpore,quã in forma.Bal.in l.ordo. C. de executio.rei iudi.Et primò,in hac materia ad stylum curiarũ recurritur. Secundò,ad cõsuetudines.Tertiò,ad iuris dispositionem.Berber.in viato. iuris rubr.de iudi.versi.quicquid tamen sit.& quia sic venderet res non est leuis solennitas.glo.in l.j.C.de fide instru.lib.x.Quippe auctiones factæ non seruato ordine,& forma inducta à lege,cõsuetudine,statuto,seu styllo sunt ipso iure nullæ.Nec improba alienatio ius proprietatis auferet.l. si residuũ. C.de distract.pigno.authẽ.hoc ius porrectũ.C.de sacrosan.eccle.Ludo.Ro. consi.cciij.quoad primum.col.j.Nec etiam mala fides creditoris vendentis rem nocebit emptori,si ipse non fuerit fraudis cõscius.l.creditor.ij.& l.si cessante.C.de distract.pig.& l.j.si vendi.pign.aga.

15 Imò ordo propriè non est ordo,si possit prætermitti . Nam ordo est propriè ductio alicuius rei ad substantiam suam secundum prius & posterius: quia nihil constat sine ordinis cõpositione.Et est duplex ordo scilicet permanens,& ordo coniunctionis formæ,& materiæ:& ordo transiens . vtor verbis Bal.in l.ordo.C.de execu.rei iudica. *Ordo quid & quotuplex.*

16 Itaq; factũ contra ordinem & formam dicitur per iniuriam fieri.l.ait prętor.§.permittitur.ff.de mino.& præsumitur dolus in iudice,qui authoritatẽ suam interponit contra legis authoritatem.l.j.C.de fide instr.lib.x. Bal. in c. cũ dilecta.in prin.de rescri.& propter nullitatem condẽnabitur creditor,qui in auctionibus ordinem non seruauit,quãti ea res erit,vt dicit Imber.in insti.Forẽ.§. cùm autẽ.lib.j.& ista est praxis Regni,quã præscribere hîc oportet,postquã dixero vobis,quid antiqui super his statuerant. *Factum contra ordinẽ est nullum.*

17 Theophrastus sic ait,sunt qui per præconem rem vẽdi iubeant,& plures anteà dies pronunciari.Alij apud magistratũ aliquẽ,vt Pittacus apud Reges & principem,alij prius venditionẽ futuram describi apud magistratum curant,ante dies non pauciores quàm sexaginta,vt Athenis:& qui emit,centesimã pretij partẽ deponere solet,vt ei qui voluerit causam agere,& protestari liceat,& is qui iustè rem emit,ex impẽsis manifestè cognoscatur. Quibusdam in locis antequã confirmetur cõtractus quinq; dies continuos per prężconem diuulgari iubent,si quis fortè obsistat,aut possessionem, domúmve sibi vendicet.Similiter in pignoribus accidit,vt apud Cyzicenos , Thuriaci verò ista omnia negligunt,neq; in foro sicut alia fieri præcipiunt,sed tribus proximis vicinis paruũ aliquod numisma vnà dari iubent memoriæ testimonijq; causa.Itaq; necessariũ fit his vicinos,illis magistratum incusare,si rẽ non acceperint,aut bis ab eodem acceperint,aut habẽtes nõ esse de rebus emptis dicãt:alia licet videre per Stobeum in tit.de legib . & consue . sermo. xlij.Et ex istis sumpta est praxis Galliæ vt inferiùs apparebit. *Quid antiqui seruabant in auctionibus.*

18 Nec possunt hæ solẽnitates præconiorũ à partibus remitti:tũ quia publici iuris sunt,quæ à partibus remitti nõ possunt.l.nemo.ff.de leg.j.& l.ius publicũ.de pact.Tũ quia ista solẽnitas est introducta in fauores & vtilitatẽ omniũ& singulorũ creditorũ.l.si eo tẽpore.C.de dist.pig.quibus nõ potest etiã vtraq; pars pręiudicare.l.debitorũ.C.de pac.sic nec episcopo matrimoniorũ pręconia tradita in c.cũ inhibitio.de clan.despõ.vt alibi abundãtiùs dicam. *Solẽnitas in actione remitti nõ potest, nec in matrimonijs*

19 Hodie apparitor debet in pręconijs declarare,ad cuius petitionẽ bõa capta sint,& cui⁹ bona,& ꝓ qua summa,& vbi bõa sita sint,cũ duobus vicinis cõ- *Apparitoris in auctionibus officium.*

finibus.iuxta l.forma.ff.de censib.& is nunciare debet,quòd si fuerit aliquis volens offerre vel opponere,veniat ad eũ,& ipse eos recipiet: & in fine hoc esse pro primo præconio & nunciabit diem secundi,tertij & quarti. Ista est praxis quam viator seruare debet,si sapit,alioqui programmata, seu inclamationes non valebunt. alia dicentur in seq.

Françoys *artic. 76. des publiées.* 1539.

Articulus primus. Que par faute de payement des moyssons de grain,ou autres especes deües par obligation,ou iugement executoire lon pourra saisir,& faire criées.

GLOSSA I.

Instrumentum signatũ Regio sigillo est executorium.

SCIENDVM est, ꝙ instrumẽtum sigillo Regis signatum executionẽ habet,vt dixi ar.j.& ij.in trac.de lit. obligato. in primo Tomo cõmen.in cõsti.reg.Idẽ si quis sit condẽnatus & nõ appellauit.Nã in quibus casibus executio fieri potest, tunc executor præcipit parti,vt soluat,quæ si recuset,tũc bona mobilia capit.De quorũ forma venditionis dixi in d.tra.de lite.oblig. & de sen.executo.Verũ quia interim,dũ bona vẽdebantur mobilia,debitor repetita die,id est cũ antidata vẽdebat,seu alio modo distrahebat immobilia. ob id statuitur hîc,vt capi etiã immobilia possint,quæ tunc debẽt subhastari,& per cõmissarios regi,vt dicit gl.in l.j.C.de fide instru.& iure hastæ fisca. lib.x.vbi dicit in harum venditione rerum primò requiri.Quòd debitũ subsit.Secudò,ꝙ sit à solutione cessatũ facta prius corã præside interpellatione. l.ij.& seq.C.si propter publ.pensita.alia dicentur inferius.& venditionẽ non potest impedire debitor,vt patet in rubr.debitorem.venditionem pignoris impedire non posse.Etiam quia interdum res mobiles nõ sunt,vel nõ sufficiunt debito,& tunc apparitor capere,& manum inijcere in res immobiles & saisire poterit,& proclamata facere:sed antè debet denunciare debitori, quo die quóve loco præconia incœpturus sit, & quod alia octauo, vel alio quoq; die celebraturus sit,vsq; ad quartam inclamationẽ,si tot requirantur, & illis factis,licitator vltimo offerenti plus se rẽ additurũ.l.creditor.ij.C.de distrac.pigno.vt debitor vel soluat interim,vel cum creditore cõueniat. debet etiam seruiẽs denunciare debitori singula præconia,& pretium pro re licitata oblatum,vt probatur in l.j.C.de fide instru.lib.xj. 1

Proclamata debitori nũcianda.

Quis hæc præconia exequatur.

Et si hæc præconia facienda sint ex curiæ supremæ mandato,vel executione tunc fient per curiæ apparitorem,quẽ *huißier* vocamus,vel per alium apparitorẽ Regium.Idẽ si executio fiat in vim literarũ de debitis,vel ex sententia iudicis Regij,sed si fiat ratione sententiæ latæ per iudicẽ Baronis, vel alterius domini fiet executio per seruientem eiusdem domini,& loci,& incœpta per vnum debent perfici per illum,& nõ est alius quærendus, si ille hoc facere possit.tex.in l.j.C.de sportul.& ibi doct. 2

Solutio facta ex pluribus causis est in electione soluentis.

Item si quis debebat ex pluribus summis,& soluerit simpliciter,potest eligere in quam velit summã credere.l.j.ff.de solutio.Ideo si æstimatio vnius rei creuerit,poterit in illa cõputare.l.iij.& seq.ibidem.Si tamẽ debitor tradiderit fundũ creditori pignori,si creditor ex fructibus debitũ cõsecutus est, fundus distrahi non poterit.l.j.C.de distrac.pig.& in dubio res præsumitur potius data 3

tius data

tius data in pignus,quàm in ſolutum:quia non videtur quis iactare ſuum. l. cùm de indebito.ff.de probat. Sic concludit Math.de afflictis in deciſ. Neapolit.ccclxxiij.fuit determinatum: quia in obſcuris quod minimum eſt ſequimur.l.ſemper in obſcuris.ff.de regu.iuris.facit l.atqui.C.de diſtract. pign. vbi ſi creditor per interpoſitam perſonam ſemper poſſederit rem captã per executorem:tamen niſi emptio probetur res vendicari poterit:quod eſt bene notandum:quia vidi aliâs hanc quæſtionem in foro,in patre debitore, qui conuenerat vt creditor poſſideret talem fundum, quem poſt quadraginta annos filij vendicabant,& fuerunt admiſſi impetratis literis Regijs, & non obſtante aliqua præſcriptione.

In dubio res videtur pignori data.

4 Etiam clericus fructus ſui beneficij licitare poteſt,ſi ex re ſua eſſe videat, vel eccleſiæ:tum quia ibi multoties vitatur fraus,cùm publicè fiat.arg.l. fin. ff.de ritu nuptiar.hoc probat gl.in extrauag.j.in verbo nulla ſubhaſtatione, de elect.in extrauag.Io.xxij.vbi in illo caſu prohibetur:ergo in alijs permittitur.argu.l.ius ſingulare.ff.de legib.& quod non prohibetur, permittitur. l. ſtatuas.C.de religioſ.l.præcipimus.C.de appellatio.

Clericus poteſt fructus ſui beneficij licitare.

Encores qu'ilz n'y aye point en appreciation precedente laquelle ſe pourra faire auſsi bien apres leſdites ſaiſies & criées comme deuant.

GLOSSÆ II.

1 ET SIC res poteſt capi antequàm ſit æſtimata, & vt dicũt appretiata, quæ æſtimatio & appretiatio fieri poterit, etiam poſtquàm res capta erit,& ſaiſita. Nam ſi quis debebat decem ſextaria frumenti per inſtrumentum Regio ſignatum ſigillo,ſi non ſoluat,fieri poterit executio,licet non appareat de valore frumenti,quia poſteà apparere poterit.

2 Ex quo infertur quòd executor poteſt manum inijcere in res debitoris immobiles,& eas viris probis publicè poſſidendas tradere, tẽpore quo præconia fient,ne debitor eas alienare,vel fructus diſsipare interim poſsit,argu. l.Imperator.ff.ad Trebellia.& vt ex fructibus debitum exolui poſsit, quos deuoraret debitor.

Executor res ſayſitas tradit cuſtodiendas.

3 Secundò ſi dominus ſit abſens debet ei hæc manus iniectio,ſeu ſayſimẽtum intimari,& ſignificari.Nam omnis actus in abſentia partis factus illi debet intimari,cuius intereſt.c.ſi tibi abſenti.vbi Peruſ.de præbend.in vj.Bart. in l.pe.ff.de iureiu.Bal.in l.eos.§. apoſtolos.C.de appellatio.ſcripſi in trac. nominatio.q.xiiij.nu.2.ſi tamen iſta denuntiatio non interuenerit, vẽditio nõ erit nulla,ſed venditor ad id quod intereſt tenetur,l.creditor. C. de diſtract. pignor.Bar.in l.fi.col.j.ff.illo titul.ego verò putarem ſaltem de iure Galliç nullam eſſe venditionẽ:quia forma data eſt,vt domino venditio nuntietur, ergo omiſsio formç reddet actum nullum.l.cũ hi.§.ſi prætor.ff.de trãſactio.

Domino abſenti ſayſimẽtum denuntiandũ.

4 Tertiò apparitor debet partibus diem dicere coram iudice,ad conueniẽdũ de appreciatoribus,qui iudex,ſi abſque partiũ cõſenſu appreciatores dederit,non valebit appreciatio:vt cẽſuit ſenatus anno 1534.die xij.Maij.vbi etiã eodẽ areſto appreciatio fuit reprobata de bonis mobilibus q̃ fuit de duobus

Apparitor diem dicit partibus vt conueniant de appreciatoribus.

Areſtum.

annis facta pro simili pretio.Nam pretia rerum variantur ex tempore.l.pretia rerum.ff.ad l.Falcid.

Arestum.

Et anno 1523.die xix.Nouembris,cùm quidã post rei suæ interpositũ decretum appellasset,offerẽs pretium soluere:senatus ex gratia eum appellãtẽ recepit,& fuit ei data facultas intra certũ tẽpus rehabendi suam rẽ ex decreto iam venditã,si tamen restituerit vltimo licitanti pretiũ rei ,& expensas in præconijs factas.Quãuis regulariter post venditionem factam si pars offerat pretium,nõ audietur,etiã si duplum offerret.l.nõ est probabilis. C. de rescinden.vend.secus si ante venditionẽ oblatũ fuerit pretium,& nihilominus res fuerit vendita,venditio erit nulla,per text.in l.si priusquàm. C. de distra. pignor.si tamen vnus hæres rei proclamata partem pretij soluerit , venditio tamẽ totius rei nõ impedietur,per tex.in l.vnus ex multis.C.de distract.pig. 5

Oblatum pretium ab vno nõ prodest.

Inclamationes vbi fieri debeant.

Et sic istæ inclamationes debent fieri eo loci,vbi res sitę sunt,nã verisimile est,quod ibi facilius inuenient emptorem,quàm alibi propter affectiones vicinorum,quia sæpe confines fundos,etiam supra iustam ęstimationem interest nostra acquirere.l.si cui.ff.de lega.ij.l.j. §.sed si alij.ff.si qd in frau.patr. 6

Inclamatio super fundo fieri debet in ciuitate.

Non tamen intelligo quòd super fundo,vel re inclamata debeat præconiũ fieri:sed in ciuitate & loco proximo,ac cõsueto.l.vna.in fin.ibi,edictis ex more propositis.C.de instit.Cod.confir.& in locis frequentioribus ciuitatis, per tex.in l.iubemus.ibi,in frequẽtioribus ciuitatũ locis proponẽdi.C.de defensorib.ciuita.Ange.in §.hoc etiam.in authẽ.de alienatio.& emphyteo.col lat.ij.Barb.in cle.causam,col.lxiij.de elect.Fely.in c.ij.co.vl.de consti.vt in populi notitiam venire possit.c.vlt.de elect.in vj.sed si locus ciuitatis publicus esset peste impeditus,in alio proximo loco fieri debet præconium,& multiplicari,vt doct.not.in l.j. §.si iusserim.ff.de acquirend.pos. quæ enim proximæ sunt,inesse videntur.l.lecta.ff.si certum peta. 7

Inclamatores iurare debant.

Arestum.

Quartò requiritur,quòd isti æstimatores iurent , quòd bene & fideliter æstimabunt,& referent,aliâs non valebit æstimatio,vel relatio eorum: vt cẽsuit senatus anno 1534.die xvj.Iulij:quod probatur in l.hac edictali .§ his illud.C.de secund.nupt.vbi doct.vnde si res mobilis sit,quæ vendi debeat,dicitur dies debitori ad vendendũ illas res in foro publico,& in loco consueto.l.septem.C.de erogat.militar.anno.lib.xij.l.& si fine. §.quæsitum.ff.de minorib.Bal.in l.j.C.si propter public.pensita.scripsi in interpretatio.l.vnicæ.C. de senten.quæ pro eo quod interest profer.in glo.subtilitatem. 8

Qui commissarij eligi debeant.

Quintò dubitari potest,qui cõmissarij eligi debeãt?Respõ.nõ ministri Regis:quia ab illis vix recepta extorqueri possent,etiam si aliâs idonei sint, sed alij probi viri,vt conscripsit Aufrer.in stylo Parla.rub.de sequestra. per ordinatio.ij.quæ est Philippi vj.editã anno 1438.in hæc verba.Cùm bona vel res aliquas ad manum nostram,ad instantiã procuratoris nostri,vel alterius cuiuscunque aut propter partium debatum poni cõtigerit,ordinamus & pręcipimus,ea non officiarijs,ministris,aut seruieñ.nostris,vel eorum alteri, sed alicui probo viro priuato tradi custodienda, & regenda, competenti salario mediante,qui de eisdem debeat loco,& tempore reddere rationem, deductis rationabilibus expensis:& si quis officiarius,minister,seu seruiens noster,ea recipere præsumpserit,etiam partium accedente consensu, recipientem compelli iubemus ad restituendum leuata absque salario , & expensis. 9

Sextò

10 Sextò, non possunt permittere hi commissarij, vt altera pars illa re capta fruatur, velut apud alteram partem sit res saisita, alioqui fieret fraus præcepto, & executioni: & ita fuit iudicatum à senatu, & præceptum factum commissariis sub pœna arbitraria, vt hoc seruarent anno 1536. die ix. Ianuarij in magna camera. etiam filij debitoris nepotes, & conductores solent reijci de consuetudine, vt ista his non tradantur. & an vendens ex necessitate decreti vnam domum, possit sibi reseruare ius hauriendi aquam ex fonte, vel aquam vt fluat in alias domos. Plura scribit Ant. Capit. nil concludēs in decis. Neapolit. quæstio. clxxxvij. Sed videtur posse cum authoritate iudicis & quando sic fuit à iudice decretum, per l. binas. ff. de serui. vrba. prædio. & l. j. de serui. lega.

Commissarij non debent alterā partium re capta sincre vti.

Arestum.

11 Sptimò, quot eligi debeant sequestri seu commissarij non aperit text. hîc, sed ad vitandos sumptus sufficiet vnus. cle. vna de sequestra. pos. & fruct. scripsi plenè in l. sequester. ff. de verbo. sig. nisi bona in diuersis essent locis, tunc duo dari poterunt, vt ibi dixi: sed quanta locorum debeat esse distātia, antequam plures dentur? Respon. in cōsue. Bitur. nouis dicitur, quòd per sex leucas. Ego verò relinquo arbitrio iudicis, qui hanc distantiam æstimabit, & an vnus possit regere hæc bona in diuersis sita locis, & in hoc exquiret consensum sequestri. arg. l. j. ff. de iure deliber.

Commissarij quot dari debeant.

12 Octauò, si commissarius datus alleget iustam excusationis causam, quòd non solent in recipiendo facere: executor alium dare debet, sed si apparitor nullum alium inueniret, diem dicet isti coram iudice ad dicendum excusationis causas: qui si iustas allegauerit, & probauerit, excusabitur: & alius dabitur, sicut dicitur in tutore se excusante, per totum titu. de excusatio. tutor. alioqui si non compareat, defectus concedetur contra eum, & remanebit in officio, vt in consue. no. Biturig. scribitur arti. lxxviij. eo. titu.

Sequester excusari potest.

13 Nonò, iste seruiens, qui sequestros præfecit ad bonorum regimen, tene-
14 tur, si soluendo non sint, per l. j. ff. de magistratib. conue. † testes verò qui dixerint commissarios sufficientes, non tanquam certificatores tutorum, sed tantùm in subsidium tenentur. l. cum ostendimus. ff. de fideius. tuto. & sic cēsuit Senatus anno 1524. die xj. Augisti. in magna camera. vide quæ scripsi in trac. de sen. execu. arti. j. gl. xvj. in j. Tomo cōmenta. in consti. Regia. De his certificatoribus, seu affirmatoribus vt vocat eos iureconsult. in dicta l. cùm ostendimus. in fine. & primò hi certificatores tenentur, quàm apparitor vel magistratus, vt dixi.

Apparitor pro cōmissarijs à se datis tenetur.

Certificatores quando teneantur.

Arestum.

15 Decimò, quāuis de iure, vt Io. Fab. firmat in l. si eo tempore. C. de remis. pign. pretium possit debitor tradere apparitori executori, per l. à diuo Pio. §. sed si emptor. ff. de re. iudi. & si ipse illud acceperit, liberatus est debitor, per l. quæsitum. ff. de distrac. pig. sed apparitor creditori tenetur. l. si pignora. de euictio. Tamen per hunc tex. seruiens potestatem habet eligendi commissarios, qui recipiant pecuniam, non ipse: & ideo non liberaretur pars illi soluens: quia ad hoc non est præpositus: nam de manibus illorum non posset quispiam aliquid eripere, habent enim manus καμπύλους, & aduncas.

Pecuniam nō debet soluere debitor apparitori, sed cōmissario.

16 Vndecimò, si dominus velit præconijs pendentibus rem inclamatam vendere, hoc ex permissu curiæ debet agere, non aliâs, nec dicitur res esse litigiosa. l. ij. C. de distr. pign. & rei venditæ debet pretium tradere commissa-

Præconijs pendētibus an res subhastata vēdi posit.

rijs vel apud actuarium deponere,seu Grapherium, prout aliâs decreuit senatus in quodam debitore qui volebat vendere ligna nemorum pēdentibus proclamatibus:& curia eidem permisit ita tamen vt pecuniam traderet cōmissarijs,& interim præconia cessabunt, & adiudicatio rerum proclamatarum,vt censuit idem senatus pro domino Antonio de Mailli contra Robertum de Mailli proclamata prosequentem anno 1518.die iij.Martij: quia nullum fit creditoribus præiudicium, cùm pecuniam rei subhastatæ habeant, imò expensæ vitantur,& finis litibus imponitur:vt habetur in stylo parla.aresto ccccxxiiij.† Etiam si dominus rei proclamatæ soluere velit debitum, 17 cessabunt præconia,quamuis non soluat expensas,quas poterit posteà creditor per viam actionis petere,& tenebitur reus soluere eas expensas factas in præconiorum prosecutione,sed non tenebitur soluere expēsas, quas contra opponentes creditor fecit hoc casu : secus si res fuerit per decretum adiudicata,vt inferius scripsi.Et hoc vidi in quibusdam curijs seruari, quamuis regulariter tota res vendi possit,quamdiu nondum integra soluta est pecunia. l.quamdiu.& l.quæ specialiter.C.de distra. pig. Soci. consi. ccxxiiij. in ij vol. Sed ipsi commissarij recipere fructus poterunt,vel alijs si expedierit locare, 18 per l.in venditione. §.si quis fructus.ff.de bonis authori.iudi.possidend.quia per alium recipiēs perinde est ac si ipse reciperet.l.j. §.videor.ff.de vi & vi ar. debet tamē ista locatio iudicis authoritate fieri,& vocatis domino,& licitatore,& quorum interest:atque plus offerenti tradi, & adiudicari non suspecto nec fauorabili alteri parti:vt censuit senatus:de quo in stylo parlamenti aresto ccccxxvij. † Item si commissarij sint à senatu deputati, in curia pos- 19 sunt conueniri finita lite.Bart.in l.si oleum.ff.de dolo,tam pro rei restitutione,quàm pro reddendis rationibus,& reliquis.Et in illa curia respondere tenentur, à qua habent rem, & cuius authoritate administrationem receperunt.Et si condemnati fuerint ad restituendum reliqua,non obstante appellatione exequentur per personæ præhensionem, & si nolit commissarius rationem reddere trino edicto monitus,si contumax existat, nullis sumptibus deductis,& nulla etiam recepta mercede rationem reddere compelletur,vt curia suprema statuit prout refert Imber.in insti.foren. §.atque venūdatis:vbi plus affirmat,teneri iurare,à libro rationū,fraudē,dolū,malumque abesse,& ita inualuit vsus secundū eū:sed de expensis minutis,stabitur iuramento commissarij,per l.si quis. §.vlt.C.de dona.vbi doct. plenè scripsi in l. boues. §.inter.ff.de verb.sig. potest tamē probari contrarium per aduersam partē,quicquid dicat Imbertus:aut plenè scribo in art.iij.tract.de fruct.in iij. tomo cōmenta.in consti.reg.& hoc seruatur in curijs Franciæ,sed si sequester dilationem petierit ad probandum,& probare nō poterit,poterit tamen ex æquitate petere vt iuramentum eidem deferatur.arg. l. si quis iusiurandum.C.de rebus creditis.Fely.in rub.de probat.in fi.†Præterea si commissa- 20 rij sint deputati à iudice laico super beneficio litigioso,si posteà archidiaconus dicens se habere fructus primi anni alios commissarios dederit,fuit iudicatum à senatu abusiuè processum,anno 1534. die xj. Februarij contra Archidiaco.Blesen.quia impedit iurisditionem secularem, sed debet Archidiaconus vel alius appellare,vel opponere contra dationem illorum commissariorum,

Arestum.

Præconia debitor facit cessare offerēdo debitum.

Locari res saisita potest.

Arestum.

Sequester corā quo rationem reddere cogatur.

Arestum.

Iuramento commissarij an standum sit.

Datis semel commissarijs alij an dari poßint

Arestum.

20 miſſariorum.†Item ſi plures ſint ſequeſtri ſeu cõmiſſarij,quilibet inſolidum tenetur, nam ſic ſolent obligari in prima receptione,& ſi ſimpliciter eſſent obligati adhuc tenerentur inſolidum,cùm ex munere publico teneantur:alioqui contra.tex.in l.j.§.fi.ff.de exerci.actio.& Bar.in §.ſi plures.ibidem.

Commiſſarij inſolidũ tenentur.

Idem articu. xxvij.

Que toutes choſes criées ſeront miſes en main de iuſtice, & regies par commiſſaires,qui ſeront commis par le ſergent executeur deſdites criées:l'hors qu'il commencera à faire leſdites criées, nonobſtant les couſtumes contraires.

Articulus ſecundus.

GLOSSA VNICA.

1 IN SVPERIORE articulo dictum fuit res debitoris capi, & ſaiſiri poſſe,pro executione etiam ante appretiationem, ſed non dixit,quid poſteà faciendum ſit.Ideo hîc ſtatuit, quòd illa bona in manu iuſtitiæ ponantur,& per commiſſarios regãtur, qui ab apparitore committi debent:& hoc fieri ab initio præconiorũ debet, non obſtantibus conſuetudinibus contrarijs.†Vnde ex hoc

2 tex.ſequentia eliciuntur,primum quòd ſtatim vbi res debitoris capta & ſaiſita eſt per executorem,debet poni in manibus iuſtitiæ,& ſequeſter ſeu curator bonorum captorum dari,quem hîc commiſſarium vocat:& hoc iuſtè introductum eſt:quia debitor poſtquã res erat capta interim recipiebat frũctus,& differebat quãtũ poterat,& interdũ repetita die vendebat,& multos qui his præconijs obſiſtebãt inducebat,vt art.j.dictũ fuit.Præterea fuit ſtatutũ,vt res ſequeſtretur,& apud cõmiſſarios deponatur,licet regulariter ſequeſtratio ſit de iure prohibita.l.vna.C.de prohib.ſequeſ.pecu.ſcripſi abũdè in l.ſequeſter.ff.de ver.ſig.& in tra.de ſeque.in ord.Reg.in iij.tomo cõmẽta.

Saiſita res ab apparitore debet poni in manibus iuſtitiæ.

3 Et ſic,quãuis de iure,ſequeſtratio fieri non debeat,ſi detur idonea cautio. l.ſenatuſconſulto.in fi.ff.de offi.præſi.& l.fi.de ord.cogn.C.ac in l. litibus. C. de agri.& cenſit.lib.xj.Tamen hîc non obſtante quacunque idonea cautione oblata fiet ſequeſtratio:quia lex ſeruanda eſt.l.leges.C.de legib.Etiã poſt ſententiam ſatiſdatio non releuat.gl.in l fi. C. qui.ad liber. procla.non licet. Bar.& alij in l.ſi cum dotem.§.ſi verò.ff.ſol.matr & hîc fit executio poſt ſententiam,vel poſt obligatorium inſtrumentum,quod vim ſententiæ habet: vt plenè ſcripſi in tract.de lite.obliga.in primo Tomo conſtitu.Regia.ne obligationes ex obligationibus fiant.l.iiij.§.ait prætor.ff.de re iud.

Sequeſtro locus eſt,licet offeratur idonea cautio.

4 Secundò decidit hic tex.à quo debeat commiſſarius dari,videlicet per apparitorẽ executorem præconiorum,ibi, *qui ſeront commis par le ſergent executeur deſdites criées*,& ideo cùm ab ipſo committatur,ſi ſoluendo non ſint cõmiſſarij dati,tenetur hîc ſeruiens,vt ſuperius art.j. diximus, quia interdum pecuniam ob hoc multi recipere ſolent,quæ eis in perniciem eſſe debet.

Apparitor dat commiſſarium.

5 Tertiò quando debeant hi commiſſarij eligi?Reſpondet hîc text. ſimul atque apparitor inchoabit programmata & præconia, ibi. *L'hors qu'il commencera à faire leſdites criées*, & hoc propter rationes quas ſuperius adduxi.

Commiſſarij quando dentur poſt rẽ ſaiſitam.

6 Quartò reprobat tex.conſuetudines contrarias,ibi,*non obſtant couſtumes contraires.* Et ſic non videtur tolli conſuetudo,niſi de ea fiat mẽtio: quia eſt facti:& princeps ea quæ facti ſunt,ignorare cenſetur.c.j.de conſti.in vj.Niſi conſuetudo eſſet incerta in iure,vt conſuetudines feudorum,tunc cẽſentur

Conſuetudines an princeps cenſeatur tollere.

ſublatę,etiã non facta illarũ mentione,ſicut ius,quia eas ſcit princeps.Bal. in c.cũ ordinẽ.col.v.nu.18.de reſcr.Peruſ.& alij in d.c.j.& Iaſ.in l.ij.col.ij.C.ſi cõ tra ius.idẽ dicũt doct.in cõſuetudine notoria,vt mortuus ſayſit viuũ,cũ eam princeps ſcire præſumatur.c.ſcribã.& c.quãto.de præſumpt.Bal.in l.ij.in fin. C.quæ ſit lõg.cõſue.Iaſ.in l.ij.col. j.C.ſi contra ius.Fely.in c.ſuper literis,col. iiij.de reſcri.& in c.fi.col.j.de iudi.& in c.à nobis.in prin.de excep.facit quod no.Io.Fabr.in §.j.de offi.iudi.vbi nõ valet ſẽtẽtia lata contra conſuetudinẽ notoriam,quia iudex eã ignorare nõ præſumitur,alias limitationes vide per doct.in c.j.de conſti.in vj.& quæ ſcripſi in trac.de cõſue.in iij.tomo cõmẽta. in cõſti.reg.† Et ideo dicit hic tex.*contraires:* quia ſi conſuetudines ſint con 7
uenientes eas non vult tollere,ſed ſeruare.c.fi.de conſue.in vj.cle.dudũ.§.pe. de ſepul.ſcripſi in forma mand.in verb.contrarijs,in concord.Franciæ.

Idem articu. lxxviij.

Articulus tertius.

Et defendons aux proprietaires & poſſeſſeurs ſur leſquelz ſe feront leſdites criées,& tous autres, de non troubler, ne empeſcher leſditz commiſſaires ſur peine de priuation de droit & autre amende arbitraire,à l'arbitration de iuſtice.

Vis ſequeſtro fieri nõ debet.

HIC prohibetur ne ſequeſtro vis fiat ſub pœna priuationis iu- 1
ris,quod probatur in cle.vna.de ſequeſt.poſ.& fruct.& facit rub.ff.ne vis fiat ei.Sed iſta verba tex.*ſur peine,* magis denotant quandã cõminationem,quã iuris priuationem.gloſſ. in c.vno.de ſagittar.vnde apparitor cum denuntiat condẽnato bona in executione capta,præcipere debet vt ab earum rerum poſſeſſione abſtineat,& commiſſarijs vim non faciat,quominus his rebus fruantur: qui ſi opponat,vel appellet,eo nõ obſtante,adminiſtrationem ſequeſtri recipiet, quia viator non habet cauſæ cognitionem,vt dicit Imber.fuiſſe in ſenatu iudicatũ.li.j. §.atque venundatis.Ideo iſti commiſſarij,ſi eis vis inferatur, debent denuntiare creditori in iudicio:& ipſe creditor debet à iudice petere,vt ſuper hoc inquiratur,& factis informationibus citabuntur,vel prehendẽtur pro qualitate perſonarum impedientes.Si verò fuerit pars inobediens, ad id quod partis intereſt,& ad mulctam condẽnabitur:& ſi magnam iudex inueniat in parte proteruiam,& inobedientiam,iure eam priuabit:vt hîc & in l.j.

Conductor re conducta ſaiſita an poſſit expelli, & ad quid teneatur.

& per totum.ff.ne vis fiat ei.† Si tamen dominus anteà locaſſet rem captã 2
ad tres annos,executor non poterit ab illo conductore remouere,dummodo ſoluendo ſit,& non ſit facta vltra triennium,nec in fraudem:ſed is cõductor tenebitur reparationes neceſſarias facere,& pecunias dare commiſſario per iudicẽ dato,vt eſt in conſue.no.Bitur.art.lxxij.†Itẽ ſi domus ſit in diui- 3

Laudimiũ non ſoluitur ex emptione neceſſaria.

dua,eſt licitanda,vel vni adiudicanda.§.eadem.de offi.iudi.in inſti. ideo ſi is qui habet partem alteram ex licitatione emat,nõ tenetur laudimium ſoluere ex illa parte,quia ex neceſſitate res vendita fuit.arg.l. Cæſar.ff. de publica. & l.nauigia.C.de fur.& ita cenſuit ſenatus,& hoc publicè protulit die Mercurij hebdomadæ ſanctæ Do. à ſancto Andrea præſes excellens Pariſ.anno

Areſta.

1538.ante Paſcha contra procuratorem Regium in camera Theſauri.† Imò 4
quando

quando domus est plurium, & non possunt simul inibi commode morari, debet locari domus per præconium, & plus offerenti tradi, & illa pecunia singulis dominis pro rata dari, vt fuit in senatu iudicatum anno 1542. die xxvj. Semptembris

Idem articu. lxxix.

Que le poursuyuant criées sera tenu incontinent apres icelles faites, les faire certifier bien, & deuëmẽt, selon noz anciennes ordõnances, & faire attacher la letre de la certificatiõ à l'exploit des criées, & souz le séel du iuge, quil aura faite, au parauãt que s'en pouoir ayder, ne faire aucune poursuitte desdites criées, & sur peine de nullité d'icelle

Articulus quartus.

GLOSSA VNICA.

1 EX HOC tex. sequentia habemus. Primò quòd auctionis caput factis præconijs, & proclamatibus, ea denuntiat iudici pro tribunali sedenti, dicitque se compleuisse omnes auctiones, *& toutes les criees & autres solennités requises*, quæ inclamationes non debent communiter die dominico fieri l. fina. C. de ferijs.

Principalis pars prosequens præconia quomodo debeat procedere.

2 Secundò, debet pars requirere, vt hæc præconia certificentur debitè facta esse, & secundum iuris & consuetudinis scita, & debet iudici tradere vel grapherio ea videnda. & iudex præcipit, vt legantur in iudicio coram eo, & pragmaticis, vt ipsi dignoscere possint, an rite facta sint.

3 Tertiò, facta auctionum lectione, is qui ea prosequitur præconia, vel eius aduocatus debet postulare à iudice, vt declaret præconia rite concepta, & sollennitates assuetas interuenisse: qui iudex sigillatim pragmaticos interrogabit an rite absoluta, & facta sint: qui si rite facta respondeãt, & secundũ consuetudinem, & stylum in illa curia seruari solitum, & secundum ord. Regias: tunc iudex confirmabit has auctiones, & declarabit eas esse debitè & ritè factas. & hæc sententia facit ius. l. ingenuum. ff. de statu homi.

Iudex præconia ritè facta declarat.

4 Quartò, oportet illis præconijs certificationem iudicis adiungere sub iudicis sigillo certificantis ea debitè facta, alioqui sunt nulla, nec illis poterit creditor iuuari: vt in hoc tex. patet. Et si semel fuerint certificatæ istæ inclamationes, non potest contrarium probari, videlicet quòd non ritè conceptę sint, nisi pars aduersa appellaret ab illa sentẽtia certificationis. ita senatus censuit anno 1520. die xix. Iulij.

Probari an possit contra sententiam certificationis iudicis.

Arestum.

5 Quintò quòd si plures sint prosequentes, primus præfertur, & quamdiu primus prosequitur, secũdus nõ potest. Sed si primus cesset à prosequutione, secundus persequi eas auctiones poterit: debet tamen facere se subrogari in locum primi, alioqui non recipietur, nisi negligentia adsit, vel nisi soluat expensas factas à primo. Sic censuit senatus pro magistro Martio Fuset, contra magistrum Ioannem Ragueneau, anno 1540. die xj. Decembris, & si secũdus desistat, poterit tertius sic prosequi, & is qui desistit, tenetur dare pro-

Primus prosequens auctiones præfertur.

ceſſum verbalem,& omnia quæ ſeruiunt ad prędictā executionē,aliâs *criées ſur criées ne valent rien.* Nempe ſi quilibet creditor vellet præconia rei facere,plus exponeretur,quā res eſſet,ob id poſtquā res ſemel inclamata eſt ad inſtantiam vnius,alter creditor ſe opponere poterit, & non facere nouum præconium:niſi,vt dixi,primus ceſſet,quia tunc ſecundus proſequi poterit, & ceſſante ſecundo,tertius, & deinceps hoc fieri ſolet impetrando literas

Primo negligente proſequi præconia quid agendum.

Regias ſubrogationis,vt vidi fieri in curia.† Itē ſi proſequens præconia negligens,vel tardus ſit ad proſequendum:opponentes,vel aliquis ipſorum poterit petere,vt aſſignetur ei terminus ad proſequendum,& finiendum dicta præconia:& iudex illi aſſignabit terminum cōpetētē,& idē ſecūdo ſubrogato,vel tertio,ac præcipietur,ne colludant cū proprietario:imò dicetur, quòd ſi perfecta intra tale tempus non fuerint præconia,quòd ſecundus ſubrogabitur:& iſta ſeruari ſolent in iudicio forenſi,quæ ſunt notanda . pro his facit l. mancipiorum.ff.de opti.leg.& c.ſi tibi abſenti.de præben.in ſexto. 6

Auctionis primum omnium recuperantur expenſæ.

Sextò,auctionis caput,qui proſequutus eſt auctiones,in primis debet auctionum expenſas recuperare,& poſteà ad contributionem cū alijs venire. l.fi.verſi.quid enim.C.de bo.auth.iud.poſſid.Io.Fab.in l.ſi eo tempore.C.de remiſ.pig.& ſi prior tempore fuerit in hypotheca,omnibus præfertur,per regu.iur.q̄ prior eſt tēpore.ī vj.quā ampliaui & limitaui in tra.de cōſti.redituū. 7

Verùm quia ſuper his ſolennitatibus,& certificationibus quotidie noua oriebantur dubia,ob id curia ſuprema Pariſ.ita ſuper his decreuit. 8

Ordinatio curiæ vtiliſſima ſolennitates omnes auctionum breuiter perſtringens.

La cour a ordonné,& ordonne, que deſormais, quand aucunes criées ſeront preſentées pour certifier à aucuns iuges,ilz ſeront tenus les faire lire en iugement,en iour de plaidz, & durant iceux : & icelles ainſi leües,par l'aduis,& deliberation des practiciens eſtans eſdits plaidz certifient, ſi elles ſont bien & deuemēt faites ſelon les vz & couſtumes des lieux,ou les choſes criées ſont ſituées,& aſsiſes,ou non:& de tout ce ſera faite mention en l'acte de ladite certification, ſans ce que pour faire la dite certification, leſdits iuges & practiciens prennent aucune choſe des parties pourſuiuans leſdites criées, ſi n'eſt le Greffier, raiſonablement, pour ſon ſalaire: & à ce que cy apres aucuns n'en puiſſent pretendre ignorance, la cour ordonne que ceſte preſente ordonnance ſera enuoyée, & publiée es ſieges des Baillifz, Seneſchaux, preuoſtz, & autres iuges de ce Royaume. Faict en parlement le iiij.iour de Ianuier l'an 1512. 9

Requiſita ad præconia ritè peragēda.

Inclamationes tres vel quatuor pro locorum diuerſitate.

OPTIMVM ſenatuſconſultum deſcribens requiſita ad certificādum præconia,an ſint ritè cōcepta necne. Primò requiritur, quòd anteà facta ſint præconia,aliâs quomodo poſſet ea iudex ritè cōcepta declarare.ar.c.ad diſſoluendū.de deſpō.īpu.†Sed quot requirātur?pro cōſuetudīe & ſtylo locorū hoc ſciri pōt,videlicet tria vel quatuor:nec debēt ſingula certificari pręconia,ſed oīa ſimul factā,ne īpediatur auditoriū ſuper his. 10 11

Secundò

12 Secundò, requiritur quòd illa præconia sint scripta: saltem apparitor debet scribere se fecisse, nec sufficeret solo verbo referre curiæ: licet aliâs actus tantum valet sine scriptura, quantũ cũ scriptura. l. pactum quod bona fide. C. de pact. verum quia apparitor, vel pars posset posteà contradicere, ob id scribenda sunt, vt dicitur de contractu emphyteotico, in l. j. C. de iure emphyteo. alioqui præsentari, & in iudicio legi non possent, si nõ essent scripta. l. j. ff. de his quæ in testa. delent. & tamen iste tex. vult vt in curia legantur.

13 Tertiò requiritur, quod præsentẽtur iudici, & offerantur dicta præconia approbanda, ibi, *presentées pour certifier*, ergo pars præsentando debet ea offerre ad certificandum. & ista est causa finalis propter quam præsententur. de qua in l. fi. ff. de hæred. insti.

14 Quartò requiritur quod iudici præsententur, nec sufficeret, quòd scribę vel Graphario præsentarentur, quia non est iudex. & hic tex. dicit *à aucuns iuges*. ergo sufficit pręsentare iudici illius curię, à qua emanat executio. l. à di uo pio. ff. de re iudic. vbi doct. siue sit iudex primarius, vel eius locũtenẽs, seu aduocatus antiquior, dummodò pro tribunali sedeat: vt inferius dicetur: & id temporis quo præconia præsentantur.

15 Quintò, quòd in iuditio legantur, ibi, *en iugement*: multa enim valẽt in iudicio facta, quæ aliâs non valerent. l. siue apud acta. C. de transactio. vbi Iason adducit sex casus: & probatio nobilitatis in iudicio fieri debet, quoad gradus & nominationes. §. cùm verò. de collatio. in concord. vbi scripsi.

16 Sextò requiritur, quòd legantur eo die, quo causæ agitantur, ibi, *en iour de plaidz*: & eis durantibus, ibi, *& durant iceux*, quia possent legi tẽpore quo nullus adesset: vnde hoc tollit tex. ipsius placiti senatus, quare si deleta essent vel super inducta, non probarent. l. j. ff. de his quæ in testa. delent. *Quo tempore præconia in iudicio legi debeant.*

17 Septimò, quòd in iudicio ista proclamata legantur tota, quia indefinita æquipollet vniuersali. l. si pluribus. ff. de leg. ij. sufficit tamen verba substantialia lecta fuisse, licet alia verba parum ad rem pertinentia omissa fuerint.

18 Octauò requiritur, quòd ea quæ leguntur intelligantur. l. j. vbi doct. ff. de ver. obl. & hoc solet iudex testari sic, *Auons faict lire de mot à haulte voix en iugement, durant les plaidz de ladite preuosté, & en expediant les causes d'icelle, par tel greffier iuré d'icelle preuosté, en la presence des maistres telz & telz* &c. *aduocatz & practiciens audit siege* &c.

19 Nonò lectis præconijs iudex debet petere sententiam aduocatorum, & pragmaticorum, qui audierunt dicta programmata, & eos integrare, an ritè, & debitè facta sunt, vel non, & secundum vsum, styllum, & consuetudinem patriæ & regionis, in qua facta fuerunt, & vbi res sitæ sunt, ibi, *par l'aduis, & deliberation des practiciens*: & coguntur aduocati & practicantes dicere, & consulere iudici, per text. iuncta glo. vbi etiam Rebuf. & alij in l. ij. C. de proximis sacror. scrinor. li. xij. Panor. in c. in veteri. nu. 13. de elect. & dicit *estans esditz plaidz*: ergo si non sint ibi, eos ad hoc non conuocabit, nec ad hoc expressè tenerentur venire, cùm nil lucri habeant.

20 Decimò, debent aduocati & practici dicere præconia esse ritè & debitè facta, & secundum vsum & cõsuetudinem patrię locorum, vbi bona sita sunt, nec ne, ibi, *certifient si elles sont bien & deuement faites selon les vz & coustumes des lieux, ou les choses sont situées & assises, ou non.*

Vndecimò,quòd in instrumento certificationis ista contineri debent ibi, 21
& de tout ce sera faite mention,en l'acte de la dite certification. Ideo de præmissis iudex debet facere mentionem,videlicet quod dicti curiæ practicantes postquam audiuerunt lecta in iudicio præconia,dicunt esse debitè facta,secundum vsum & consuetudinem patriæ,in qua bona sita sunt, imò etiam ipsi certificant bona esse sita in iurisdictione iudicis: quod dicunt patere ex nominatione locorum,& ex vicinis.l.forma.ff.de censib.

Vbi certificatio fieri debeat.

Duodecimò,iudex debet declarare illa bona licitata esse sita in sua iurisdi 22
tione,& quòd ideo ad eum spectet hoc certificare,& decretum interponere: sed si in diuersis iurisditionibus sita sint, in vtraque iurisditione certificari debent.Et sic solet iudex dicere, *nous au raport desditz practiciens certifions lesdites criées estre bien & deuement faites selon les vz & constumes des pays, & telles que sur icelles on peut interposer le decret,& adiudication,dont ledit tel comparant nous à requis ces presentes que luy auons otroyé,signées de nostredit greffier & séellées du séel de nostre preuosté,pour luy seruir.*&c.*donné*.&c.

Decimotertiò,quod iudices & pragmatici nihil debent pro his certifica- 23
torijs accipere à patre prosequente dictas inclamationes certificari,vt hîc:& sic etiam censuit Senatus anno 1524.die xij. Aprilis,ante Pascha. facit gloss. sing.in l.in sacris.iij.in verbo ex dispositione.C.de proxi.sacro.scrinio.vbi dicit quòd iudex nihil debet accipere, quando extraordinariè agitur. probat Corset.in singul.incipien.libellus.in ij.quod est bene notandum, licet non sit gratum iudicibus,nec pragmaticis,qui ad lucrum non claudicant.

Arestum.

Iudex quando nil accipere debeat

Quamuis iudex,& pragmatici nihil pro his certificationibus recipere 24
debeant,actuarius tamen siue grapherius poterit iustum salarium recipere: quia nemo suis stipendijs militare debet.c.precariæ.x.quæstio.ij. & rationabile ob id dicit:quia hi solent excedere metas rationis in exigendo, vt Papa testatur,in c.statutum.§.notarium.de rescrip.in sexto.

Decimoquartò,si præconia fiebāt ex aresto curiæ supremę,his præmissis 25
factis pars prosequens inclamationes,impetrabit literas Regias, ad citādum dominum rei proclamatæ, ad videndum interponi decretum super re licitata.

Item opponentes citabuntur ad dicendum causas oppositionum, & ad 26
fines distrahendi.

Impediri potest interpositio decreti

Adhæc auctionarius etiam in ius vocabitur ad tradendum pretium ob- 27
latum,& vt dicunt,*faut,adiourner l'encherisseur pour vuyder ses mains des deniers de l'enchere.*

Decimoquintò,parti solent dari duæ dilationes ad impediendum decre- 28
tum,& ad dicendum causas, ob quas decretum impediri debet.idem in opponentibus ad dicendum causas oppositionis,tradendum literas & titulos quibus iuuari volunt.

Decimosextò si parlamentū vel alius iudex videat partem opponentem 29
non posse iure impedire,quin res ista vendatur,dicet præconia rectè & ritè facta,& non obstantibus in contrarium allegatis,quæ reijcit, pronuntiabit decretum ad iudicandum plus offerenti, & condénabit illam partē cōtradicentē in expēsis.Si verò iustam habeat causam pars rea dicetur quòd iustè se opposuit,& decreti adiudicationē impediuit,& quod iniustè actor illā requisiuit

ſiuit,ob id illum actorem condemnabit ad impenſas,damna,& intereſſe,ratione executionis pręcedentis:ſic ſeruant iuſti pragmatici.Bar.in l.ſi oleum. ff.de dolo.

30 Decimoſeptimò,ſi error,vel omiſſio inueniatur in his auctionibus,qui nõ interueniat ex perſona debitoris,ſed executoris,vel alterius,poterit pars per literas Regias releuari:ſolet tamẽ adijci in literis regijs.*En faiſant pour le pour ſuiuant vne criée d'abondant.* Si verò ex perſona actoris proſequentis hæc præconia,defectus euenerit,pronuntiabuntur nulla cum expenſis, & dicetur denuo præconia facienda. *Error in ſolennitate quomodo purgetur.*

31 Decimooctauò,de iure requiritur quòd res viginti diebus publicè venalis ſit.glo.in l.j.C.de fide inſtru.quod obſeruari in rebus eccleſiæ,& fiſci debet,& ciuitatum,& minoris.Bar.in l.licitatio.ff.de public.nec poteſt minui, nec augeri hoc tempus.Bal.in auth.hoc ius porrectum.C.de ſacroſan. eccle. col.iij.Ego tamen vidi augeri & minui ſecundum conſuetudinem curiarũ. Et in his rebus fiſcalibus tria præcipuè requiruntur.Primò, quòd conſtet de debito.Secundò,quòd in ſolutione fuerit ceſſatum . Tertiò, quòd venditio fiat ſolenniter,& iuſto pretio.l.quicunque·vbi Io.de Platea.C.de fide inſtru. lib.x.glo.in l.fi.ſi aduerſus fiſcum,& in §.pe.de vſucap·in inſti.in rebus verò priuatorum tempus ſubhaſtationis eſt in arbitrio iudicis,teſte Luca de penna in rub.C.de decret.decurio·lib.x.quod eſt verum ſi per cõſuetudines, ſtatuta vel ſtylos curiarum nõ ſit expreſsè ſtatutum.Et hodie tam in rebus publicis quàm priuatis eſt certum ex ſtylo præſtitum tempus, & illud ſeruandum eſt,& aliæ ſolennitates ſtatutæ in illis curijs,in quibus hæc fiunt præconia·Ludouic.Roma.conſilio cciij.quoad primum. *Tria requiſita in rebus fiſcalibus.*

32 Decimononò in locationibus non requiritur ſubhaſtatio.gl· in l· quãuis, in verbo prædij.C.de vendit.rer.ciuita.lib.xj.& l.iij.in verbo licitatio . C.de fund.patrimo.libr.xj.quod eſt verum in rebus priuatorum , ſecus ſi locetur res publicæ,teſte Bertach.in tract.de gabell.in ij.parte.q.vj. & ſeq. per l. penes.C.de vectigal.& commiſ.quod patet in rub.*des eaux & foreſtz*, in his ordinatio.Etiam in rebus priuatorum commiſſarius quando fructus locat, plus offerenti debet tradere,vt ſuprà dictum fuit.

33 Vigeſimò.Etiam quolibet tempore recipitur quis ad plus offerendũ,donec decretum fuerit interpoſitum,& ſigillatum.l.fi.C.de fide inſtru.lib.x. & ſic cenſuit ſenatus Pariſ.vt citat Io.Gallus in q.ij.poſteà non,niſi à decreti interpoſitione fuerit appellatum,quia appellatio extinguit iudicatum.l.j. in fi. ff.ad Turpill.ideo interim recipitur pars offerens debitum cum expenſis. Capit.in deciſ.Neapolit.q.ccij.vbi plenè diſputat·eum vide,ſi lubet· *Decreto interpoſito nullus recipitur ad licitãdum.* *Areſtum.*

34 Tamen poſtquàm aliquis pecuniam certam obtulerit,etiam præconi obligatur teſte Bart· in.l.licitatio.ff.de publica.& Bertach.in tract.de gabell. in ij·parte.quæſtio.x·

35 Vigeſimoprimò,is qui oppoſuit,non recipitur ad licitationem, nec ad augendum pretium rei captæ & ſayſitæ,per l.ij.C.ſi in cauſ·iudic.& ſic iudicauit ſenatus anno 1537.die xxix.Nouembris,hodie tamen permittitur: vt inferius dicetur. *Areſtum.*

36 Vigeſimoſecũdò,poſtquã vna res capta & ſayſita eſt pro vno debito,debitor offerẽdo aliã rẽ pro eodẽ debito non liberat iſtam rem captã, niſi pecu-

niam offerat.probatur in l.iiij.§.ait prætor.ibi:pecuniam soluat.ff.de re iudica.l.si rem.in fi.cũ.l.seq.de pignorati.actio.Petr.Ferrar.in practica sua in forma respon.libelli.in actio.hypotheca.in gl.satisfacere.alia dicentur arti. seq. selennitates in rebus minorum docet curiæ placitum, quod transcripsi, in tract.de liter.obliga.artic.xj.glo.iiij.ibidem videre licet ne plura.

Idem articu. 80

Articulus quintus.

Tous opposans calomnieusement à cries deboutés de leurs oppositions,seront condamnés en l'amende ordinaire telle que du fol appel en noz cours souueraines, & de vingt liures Paris.es autres iurisditions inferieures, & plus grandes à la discretion de iustice,si la matiere y est trouée dispo sée:& autant enuers les parties.

GLOSSA VNICA.

Requisita vt per calũniã opponẽs mulctetur.

QVIA nullus debet iniustè opponere præconijs ne retardẽtur,sed citò fiant,& ne ex litibus lites oriantur.l.quarta.§.ait prætor.ff.de re iudica.& quia id quotidie exercebatur, ideo statuit mulctam opponentibus per calumniam. Et nota requisita in hoc tex.vtscilicet per calũniã opponẽs mulctetur. 1

2 Primò requiritur quòd quis se opponat,& potest se opponere per se aut per procuratorem habentem ad hoc speciale mandatum.Et in hanc incidet mulctam etiam opponendo se per alium.facit l. & habet .§.j.ff.de precar. & regu.iur.sed si aliquis opponeret sine mandato,is esset ad multam condemnandus nomine proprio,non alius cuius nomine se opposuit,si ratam oppositionem non haberet.c.cùm quis.& ibi doct.de senten.excomunic.in vj.

3 Secundò quòd se opponat auctionibus,seu subhastationibus,ibi *à criées,* secus si opponeret alteri actui,cũ in alijs oppositionibus non sit statuta mulcta,ideo imponi nõ debet.l.si quis sepulchrum.§.funus.ff.de religios.ibi nullam esse huius rei pœnam:& quia pœnæ sunt restringendæ,non extendendæ.l.interpretatione.ff.de pœnis.

Calumniosè se opposuisse præconijs quiudicatur

4 Tertiò quòd per calũniã se opposuerit,ibi,*calõnieusemẽt*,præsumitur calũniæ causa hoc fecisse,si de iure suo nõ ostẽdat,&succũbat.arg.l.eũ quẽ temere.ff.de iud.nisi iudex videret eũ fuisse deceptũ,& iustã habuisse cãm,vtpote quia testes,qui promiserãt deponere,sunt mortui,vt dicit gl.in c.j.in gl.vl.de ele.in vj.vel q̃a ostẽderet publicũ instrumẽtũ.Sed acceptilatio fuit producta, quã pars ignorabat,quia erat hæres,qui ignorare præsumitur facta defuncti. l.eius.ff.de rebus cre.in alieno enim facto tolerabilis est error.l.fi.ff pro socio.

5 Quartò requiritur quòd repulsus sit ab oppositione per sentẽtiã, vel arestum,ibi,*deboutez de leurs oppositiõs*. Si ergo desisteret ante sententiã, nõ condẽnaretur per hũc tex.idem si in parte repelleretur,fortè quia opposuit pro centum aureis,& posteà probatũ fuit quinquaginta tantũ debitos: tũc non censetur calumnia,maximè si successit in locum alterius,& posteà ostẽsa est eidem acceptilatio partis,quam nesciebat.l.qui in alterius ff.de regu.iur.

Appellantium perperam emenda ordinaria in curijs supremis.

6 Quintò condemnabitur in curijs supremis ad mulctam ordinariã temere appellantium.quæ est sexaginta librarum in parlamentis,& in magno cõcilio,& ideo in illis condemnabitur ad illam summam: quia illa est emenda ordinaria

ordinaria temere appellantium in illa curia,& in dimidia summa quoad partem,quam suis molestauit oppositionibus. Nā clausula in fine posita refertur ad præcedentia.l.talis scriptura.in fi.ff.de leg.j.c. secūdo requiris.de app.

7 Sextò,in curijs inferiorū opponēs ꝑ calumniā, qui à sua oppositione repulsus fuerit,cōdemnatur ad viginti libras Paris. Regi applicādas, & viginti parti,& ad plus secundū discretionē iustitię:ideo quia discretioni relictū est, ab ista cōdemnatione poterit appellari, non si dixisset conscientiæ eius relinquitur.gl.in c.statutum.§.notarium.de rescr.in vj.vbi addidi.

8 Si tamen iudex videat leuiorē culpam,ad minus condemnabit, licet hîc non dicatur:quia tantū operatur propositum in ꝓposito,quantū oppositū in opposito.l.fi.ff.de leg.iij.& bonū est argumentū de augmento ad diminutionem,& quia discretioni iudicis relinquitur,& hoc seruatur.

Iudex an possit minorem mulctā imponere.

9 Septimò debet citari debitor ad videndum interponi decretum,& rē adiudicari licitatori,nisi procurator opposuerit nomine domini. Tūc sufficiet procuratorem citari,vt est in styl.Bitur.pro quo facit text.in l.seruum.§.ęquum prętori visum est,eum qui alicuius nomine vt procurator experitur, eundem etiam defensionem suscipere,& §.prętor ait.ff.de proc.& l.qui pro curatorem ibidem.& qui habet mandatū ad excipiendum & opponendum contra electionem potest litem contestari,& omnia facere quæ tangunt electionem,teste Spec.in tit.de procur.§.ratione autem formæ.in prin.hîc.& qui potest opponere,tenebitur super his defendere.

Procurator an debeat citari, an dominus.

10 Octauò,omnes admitti debent ad oppositionem ante iudiciū & sententiam discussionis,posteà nō,vt fuit ordinatum per curiam ann.1492.die viij. Ianuarij.In hæc verba: *la cour a ordonné,que nul ne sera receu à soy opposer à aucunes criées faites par l'ordonnance d'icelle cour, ou en executant les arrests d'icelle, apres ce qu'elle aura cogneu,& discuté des oppositions mises en icelles criées,& de la priorité & posteriorité. Mais sera lon receu seullement à encherir iusques à ce,que le decret des criées soit séellé.* Et posteà aresto fuit confirmata hęc ordinatio ann.1522.die vj.Iunij pro Io.*de la Roche* contra Renatū *Souleau.*facit tex.in l.si priusquàm.C.de distract.pig.vbi etiam doct.

Opponens non recipitur post sententiam discussionis.

Ordinatio curiæ.

Arestum.

11 Nonò,iudex ꝓcedit ad iudiciū discussionis sic:disquiret priùs an præconia & incantus,ritè facti sint,quòd si iustè omnia facta inuenerit,statuit hęreditatem,vel rem captā vendendam per decretum, & adiudicandam amplius offerenti,&tūc disquiretur de singulis creditoribus,qui locabūtur pro antiquitate tēporis,& secundum illorum ordinem:nam qui prior erit tempore,priorē & potissimā obtinebit prerogatiuam, per regulam qui prior.de

12 qua scripsi in trac.de const.redd.in hocTomo.†Et si semel fuerit sigillatum decretum,non recipietur aliquis opponens, etiam augere volens pretium, nec quidem prætextu consuetudinis per Regem non approbatę,vt censuit Senatus,ann.1533.die j.Febr.inter Ioann. Burgalet,& Petr. Charuerię,ac Benedictum Martinet.idem censuit ann.1547.die vij.Iunij.facit l.si priusquàm. C.de distr.pig.& ibi doct.

Discussionis sententia quomodo feratur.

Decretum sigillatū impedit opponentem.

Arestum.

13 Decimò,si quis augere pecuniam velit,debet dicere actuario seu Grapherio causę,in qua augetur pretiū,& posteà illa auctio describetur, & in auditorio promulgabitur,ac debitori executor nūciare debet, atq; affigitur curię illius iudicis, cuius authoritate res venduntur, & per quindecim dies

Augendi pecuniam in licitationem modus.

P

debet sic remanere,vt dictum fuit,& posteà obtinebitur decretum,sed non antequàm is,qui maius obtulerit pretium,deposuerit pecuniam apud Grapherium.l.vlt.C.de bon.autho.iud. possid. quam si differat,vel nolit deponere intra tempus præstitutum, potest compelli per suæ prehensionẽ personæ, & si adhuc differat tradere, recipietur secundus , qui pretium obtulerat,& pro pretio oblato à se si velit,alioqui alius. Et iste primus stolidus & temerarius licitator condemnabitur,tam parti ad reliquum pretium,quàm ad emendã ratione abusus commissi,nisi repentina successisset illi causa,vt videlicet ignis,si combusta fuerit eius domus præcipua : vbi erant vtensilia pretiosa,argentũ,& alia mobilia,vel si alia iusta causa subsit,per quam excu-

Arestum. sationem mereatur,vt censuit Senatus anno 1517.die xiij. Iulij condemnauitq; eum,qui maius obtulerat pretium,ad illud dandum & tradendum intra mensem,alioqui ad mulctam centum librarum Regi applicandam,&ad expensas,damna & interesse partis,vt patet in stylo Parl.aresto cccxcvij.

Procuratorium ad offerendũ pretium quæ cõtinere debeat.

Ideo notandum est non recipiendum licitatorem offerentem pretium 14 per alium,nisi procuratorium speciale miserit,in quo continebuntur sequentia.Ptimùm annus & dies constituti procuratorij,sicut in alijs instrumentis. l.generali.C.de tabul.lib.x.

Auctionarius quæ debeat declarare ad augendum pretium.

Secundò,debet licitator,siue auctionarius declarare locum suæ habitationis,vt alibi dicam in rub.*des nota.* Nam plerunque natio prouocat , aut deterret.l.quòd si nolit.§.qui mancipia.ff.de ædil.edic. 15

Tertiò,statutum & qualitatem suæ personę:quia sunt quidam prohibiti, ob id oportet habitationem inserere, vt id sciamus , an is offerre prohibitus sit,& an frugi vir sit,necne.l.j ff.de ser.fug. 16

Proprietarius fraudulenter instigans aliquos ad licitandum.

Quartò,iudex interrogabit vltimum auctionarium,si fraude vel malitia fuit instigatus per proprietarium , vel alium ad offerendum hoc pretium: quia dolus & fraus non debet alicui patrocinari.c. sedes.& seq.de rescri. 17

Quintò,si pecuniam præsentem habeat ad satisfaciendum pretio iam oblato:quia executor non potest habere fidem de pretio,vt articu.vlti.inferiùs dicetur. 18

Auctionarius an integram pecuniam deponere teneatur.

Sextò,non tenetur pecuniam,quam in præconijs obtulit deponere integram,sed potest retinere sibi debitam,& reliquum tradere, vt in consuetu. Bituricen.§.lxix.rub.*des executions.*& compensare sibi debitum potest,vt patet in tit.de compens. 19

Libera res in præconijs quando per decretũ dari cẽseatur.

Vltimò,res sic per decretum adiudicata,libera tradi solet ab omni ære alieno,hypotheca,& alio iure:quia res libera præsumitur,nisi probetur seruitus constituta.l.altius.C.de seruit.& aqua.quod non fuit in præconijs probatum:ob id libera res remanebit, vel nisi fuerit per sententiam adiudicationis reseruatum aliquod ius,vel si fuetit reale, & ius directi dominij reseruatum censetur,etiam si dominus non opposuerit:quia est rei affixum, & res transit cum sua causa.l.alienatio.ff.de contrahen.emp. Sed redditus ex nummis prouenientes,solet iudex decernere redimendos,ex pecunia rei subhastatæ,si sufficiat. 20

Opponens nullus recipitur post decretũ interpositum.

Vndecimò,hæc adiudicatio per decretum ita firma existit,vt nullus post decretum recipi possit:quia pignus remittere videtur,quando non se opponit.l.si eo tempore.C.de distract.pignor . aliàs ista forma, & solennis conuocatio 21

catio eſſet ſuperflua,& inutilis,vt etiam no. Paul. in l.vltima.C. ſi aduer.fiſcum. doc.in authen.ſi omnes.C.ſi minor ſe ab hæred.abſtineat.

Idem, article LXXXI.

Que pour les oppoſitions à fin de diſtraire, ne ſera retardé à l'adiudication par decret s'ilz ont eſté ſix ans au parauant que d'intenter leurs actions, ſur leſquelles ilz fondent leurs diſtractions : à commencer depuis le temps, que preſcription aura peu courir : & neantmoins en verifiant leurs droitz ſeront payez de leurſdits droits ſus le pris de l'anchere, ſelon leur ordre de priorité & poſteriorité. Articul. ſextus.

GLOSSA VNICA.

1 DVOBVS modis opponi præconijs poteſt. Primò, vt res nõ vendantur:quia prętẽditur eſſe vel tota,vel pars opponẽtis.Et tũc is debet ꝓbare rẽ ſuã eſſe,ſi eã nõ poſſideat.l.fi.C. de rei ven.dicẽti enim incũbit onus probãdi.l.ij. ff. de prob. & huic opponenti debet exemplum auctionũ dari,& inclamationum,vt poſſit prędicere & notare, quam rem, quámve partem vult *Opponere præconijs quis multis modis poteſt.*
2 ſeparare à licitatione:† & hęc oppoſitio dicitur ad fines diſtrahendi,ideſt ſeparandi. Verùm quia iudices olim ad oppoſitionem iſtius differebant rem adiudicare,& interponere decretum,ob id ſtatuitur,nec retardetur, nec differatur decreti adiudicatio,ſi ſteterit ſex annis ad petendum:qui anni computantur à die quo præſcriptio currere potuit, ergo ſi ſtetit per decem annos,& nouem annis fuit minor,illo tempore non eſt inchoata præſcriptio, nec currit.l.j.& per totum.C.de temp.in integ.reſti.peten. *In oppoſitione ad fines diſtrahendi quomodo procedatur.*
3 Secũdò,ſi quis opponit,eo quòd res eſt ſibi hypothecata, vt debitũ ſibi exoluatur hiſq; opponentibus non datur exemplũ, ſed dilatio datur pro diſtantia locorum ad tradendum cauſas oppoſitionis:quia eorũ non intereſt, vt res vendatur,imò ad hoc tantùm tendũt,vt ipſis ſoluatur, quibus poteſt proſequens ſubhaſtationes reſpondere, & opponentes replicare, & proſequens duplicare intra octo dies ex curiæ ordinatione, poſteà datur dies ad producendum,& ad dicendum ius,ſed in hoc conſuetudinem fori ſerues. *Opponentibus vti debitũ eis exoluatur non datur exemplum auctionum ſed dilatio.*
4 Tamen his opponentibus,ſi oſtendant ius ſe habuiſſe opponendi,ſoluetur illis ex pretio auctionis pro ordine ſuo,vt qui prior erit tempore,iure ſit potior,per regu.iuris,vt ſuperiùs dictum fuit.
5 Itẽ ſi plures ſint opponentes,non tamen ob hoc iudex ceſſabit à rei licitatę venditione,& adiudicatione,per l.fi.C.de iur. dom.impetr.quando res venditur ex cauſa iudicati,vt in l.à Diuo Pio.§.quod ſi res.in fi.ff.de re iudi. aliâs erit ſuperſedendum,& res tradenda primo creditori,niſi ſecundus offerat.l.diuerſis.C.qui pot.in pig.hab.Io.Fabri in l.ſi eo tempore.C.de remiſſ.pigno.alia poteris hîc addere bone lector,quæ tibi grata erunt.

Idem. Françoys artic. 85. des publiées. M.CCCCCXXXIX.

Que es arreſts ou ſentences de adiudication de decret ne ſeront d'oreſnauant inſerez les exploits des criées, ny autres pieces,qu'on a accouſtumé par cy deuant d'y Articulus ſeptimus.

eſtre inſerées:mais ſeulemẽt fait vn recit ſommaire, des pieces neceſſaires comme il ſe doit faire es arreſtz, & ſentences données es autres matieres.

GLOSSA VNICA.

Summaria recitatio in decreto fieri debet & quomodo.

OLIM ſolebant notarij omnia præconia,executiones,oppoſitiones,& alia in decreti ſententia inſcribere,ſed hîc prohibetur,ſed ſolùm debet fieri quædam recitatio ſummaria, vt in ſententia,vel areſto fieri ſolet:ſic,viſo inſtrumẽto obligatorio talis,& oppoſitione ſua,& chirographo Titij,& eius oppoſitione,ac deinceps præconijs quadrinũdinis ſiue quatuor,&certificatione,ac alijs,&c.& multis auctionibus:& quia nobis conſtitit talem alios in licitatione viciſſe:per noſtram ſententiam illi adiudicamus talem rem,&c. 1

Minori nec eccleſiæ ſuccurritur poſt decretum.

Item poſt interpoſitum decretum nulli ſuccurritur,etiam minori.l.quęcunque.C.de fide inſtru.& iur.haſtæ fiſca.&c.li.x.vel eccleſię,quę ius ſuum non deduxit,nec quidem per literas Regias:quia amiſſum non poteſt reſtitui.l.qui res.§.areã.ff.de ſolutio.& quia ex conſenſu pignus remiſiſſe videntur,dicta l.ſi eo tempore.C.de diſtract.pigno. 2

Minor aliquando reſtituitur ob decretum de re ſua vẽdenda interpoſitum.

Si verò bona minoris ſic vendita fuerint,reſtitui à principe aliquãdo vidi,quod probatur per l.j.C.de prædijs mino.& hoc literis impetratis à Rege,quãdo authoritate Senatus,ſed ſi à iudice inferiore decretum interpoſitum fuerit,tunc liberum eſt ab illa decreti interpoſitione appellare,& curia probata re ſua,vel pretij exiguitate,ſiue alijs literis reſtituendum eum pronunciabit,& rem ei reddendam ſoluto pretio, quod receperat cum expenſis legitimis : non tamen ſolet curia condemnare minorem ad expenſas huius cauſæ appellationis.& anno 1525. die ij.Maij poſt venditionem per decretum factam curia certum tempus minori ex gratia conceſſit. 3

Areſtum.

Decretum à quo iudice interponatur.

Item decretũ ſolet is iudex interponere, in cuius iuriſditione res ſita eſt, l.cùm vnus.§.qui poſſidet.ff.de bonis authori.iudi.poſsiden.Io. Gallus in q. per areſta.quæſtio.cxxxij.Item per areſtum. Quod eſt verum,ſi vendatur ex obligatione inſtrumenti Regio ſigillo ſignati:ſecus eſt ſi ex ſententia iudicis fiat diſtractio,tunc is qui ſententiam dixit rem licitarę poteſt,& decretũm interponere,licet non ſit in eius territorio,ad eum enim pertinet ſuam exequi ſententiam.l.ij.C.ſi in cauſa iudica.pignus captum ſit.Ioan.Fab. in l. j.ibidem.& ſuperiùs dictum fuit. 4

Locorũ diuerſitas in præconijs quomodo attendẽda.

Debent tamen præconia fieri in eo loco,vbi res ſitæ ſunt,vel in proximo:& ſi in pluribus locis ſitæ ſunt,in quolibet loco,& in eccleſia parochiali dictorum locorum die dominico, vel feſto poſt exitum miſſæ ſecundum locorum conſuetudines, & ſtylum curiarum, quando in pago fiũt:quia aliàs ignorarentur præconia,cùm ruſtici non ſoleant conuenire niſi diebus dominicis,& feſtis:ſed in ciuitatibus & oppidis hæ inclamationes die dominico non ſolent,nec debent,per l.fi.C.de ferijs. 5

Decretum nõ debet interponi cũ onere impẽſarum.

Præterea decretum non debet interponi ſuper aliqua re cum onere impenſarum, *à la charge des deſpens*. Sed poteſt dici,*à la charge des droitz ſeigneuriaux*, vt in conſuetu.Bituri.no.ſtatutum fuit rubri.*des executeurs*. arti. lxx.Imò purè debet decretum adijci,ſi poſsit,& non cum pacto de retro vendendo. 6

vendendo, vt iudicauit Senatus prout refert Aufrer. in stylo Paralamen. aresto cccIxix. *Arestum.*

7 Insuper, quando res non recipit commodam diuisionē vt molendinum, tunc deueniendum est ad licitationem, & is in licitando obtinebit, qui maiorem habet partem, si æquale offerat pretium. l. sancimus. §. sinautem. vbi gloss. C. de dona. l. ij. quando & quib. quarta pars debea. lib. x. l. ij. de metalla. lib. xj. Pet. de Vbal. in tracta. societa. in xij. parte quæstio. xij. Et si creditores hinc inde sint æquales, præualebit numerus personarum. l. maiorē. ff. de pactis. Areti. consi. clvij. col. iij. ac Anto. Capit. in decis. Neapolit. quęstio. xxxvj. Hîc tamen obtinere debet, qui plus offert, & qui licitatione vicerit, vt dicit. l. licitatio. in prin. ff. de publica. & vectigal. nisi fuerit Leno vel meretrix, qui non sunt recipiendi, vt ex decreto Senatus cōstat anno 1544. die x. Februarij cōtra *Marion du Tron*: quia expelli possunt, quando inhabitāt. l. si qua. C. de specta. lib. xj. vbi Rebuffi, multò minus recipiendi sunt ad inhabitandum: quia turpiùs eijcitur, quàm non admittitur hospes. l. quēadmodum. de iureiuran. quod est verum in domibus, secus in pratis & fundis, vt scripsi in l. massurius. ff. de verb. signi. *Indiuidua res inducit licitationē. Qui repellēdi sunt ab auctione. Arestum.*

8 † Colligere ex hoc titulo possumus sequentia. Primò, quòd antequàm perueniamus ad hæc præconia, & subhastationes, requiritur esse debitum. glos. in l. j. C. de fide instrumen. lib. x. *Requisita antequàm præconia fieri possint.*

9 Secundò requiritur, quòd illud debitū sit executorium, vtpotè ex instrumento obligatorio, vel ex iudicato. Nam si quis esset debitor chirographarius, ante recognitionem cedulæ, & condemnationem à iudice factam non posset executio fieri, vt scripsi in tract. de chirograph. recogni. in primo Tomo ordin.

10 Tertiò, opus est, vt apparitor à iudice potestatē capiendi rem debitoris, & inijciendi manus habeat, alioqui ad solam partis requisitionem rem debitoris capere, & saisire non potest. l. non est singulis. ff. de regul. iur. l. ij. C. si in causa iudic. & ibi Cy. & alij & in l. iustè. ff. de acquiren. possess. & l. meminerint. C. vnde vi. Et tunc habet potestatē, quando debitum est executorium, & sententia in forma, vel instrumētum obligatorium sigillatum præcedit. *Apparitor quomodo debeat habere potestatem capiendi rē debitoris.*

11 Quartò, hæc res capta debet commissarijs tradi, qui eligentur ab ipso apparitore & executore, vt arti. ij. superiùs dictum extitit.

12 Quintò, præcipitur parti, vt hos sequestros nō impediat, nec turbet, sub pœna amissionis causæ, vt ibidem scripsi.

13 Sextò, si pars ab hac manus iniectione appellet, vel opponat, non cessabit viator ab executione, quominus tradat rem curatoribus bonorum, seu cōmissarijs, vt docet Imber. in insti. foren. lib. j. §. atque venundatis, vbi adducit arestum.

14 Septimò, hæc facta manus iniectio rei debitoris debet denunciari ipsi debitori, & quo die, quóve loco præconia incœpturus sit, & quod illa octauo quoque trinundino, vel alio tempore celebraturus illa sit, vsque ad quartam inclamationē, & illis factis apparitor referet se victori in his præconijs, qui maius pretium offeret se rem addicturum, vt dictum fuit. *Denuncianda quomodo sint præconia debitori.*

15 Octauò, factum primum præconium debet denunciari debitori, illiq; se profiteri, ad secundum venturum tali die, & sequentibus, & in locis solitis, vt debitor curet interim habere pecuniā, ex qua creditoribus soluat. Debet

etiam eidem debitori nunciare,quantum pretij pro re licitata oblatum sit, vt super eo deliberet. probat l.creditor.C.de distract.pig.& idẽ docet Guido Pape in deci.Delphin.quest.cccxxix.de iure creditor.& superiùs dictum etiam fuit.

Executorte stamenti rẽ vendẽdam hæredi denunciare debet.

Idem in executore vltimæ voluntatis,vt debeat denunciare hæredi,quã do vult rem vendere hæditariam,aliâs in mala fide diceretur,& clàm faceret l.clàm possidere.ff.de acquiren.posses.l.prohibere.§.clàm.quod vi aut clàm,etiam si eidem tributa esset libera vẽdendi facultas.l.j.§.cùm dicitur. ff.si cui plus quàm per legem Falcid.tum quòd hæredis præsentia poterit executores trahere ad vendendum aliam rem.agu.l.si in tres.ff.de arbitris. Barto.in dicta l.creditor.& in l.alio.col.v.versi.quæro an hæres.ff.de alimentis. Soci.in tracta.de dilatio.artic.v.quæstio.viij.vide Deciũ in l.qui potest inuitis.ff.de regul.iur.quicquid dicat Bald.in l.id quod. quæstio.xviij.C. de episco.& cleri.& Alexan.consil.ccxv.ponderatis.vol.vj.col.penulti. vbi dicunt nullam venditionem,quibus acquiescerem,nisi ex stylo contrarium dicatur,vt hîc. 16

Opponẽti datur dies ad allegandum causas oppositionis.

Si aliquis opponat,dies ei dicenda est, ad allegandum suæ oppositionis causas,quo die si compareat audietur,& dabitur ei modica dilatio ad tradẽdum eas,quas si non tradiderit,nisi iudex alteram ei det dilationem, excludetur à iudice,& iudex pronunciabit eum reijciendum,& non obstãte sua oppositione ad iudicationem rei licitatæ procedendum.Si verò non compareat,ab oppositione repelletur.vide quæ Imber.scribit in lib.instit.Foren. primo.§.sed quia sæpius. 17

offerẽti plus res licitata adiudicatur

Item plus offerenti dari res licitata debet per tex.in authẽ.hoc ius porrectum.C.de sacrosanct.eccle.l.si tempora.C.de fide instrumen.lib.x.vbi Bar. dicit illa verba inducere obligationem præcisam,adeò quod in hoc non sit gratificationi locus.Idem docet Bertach.in d.tract.de gabel.in ij.parte q. ix. facit glo.in verbo fauere.c.venerabilem.de elect. 18

Ecclesia an poßit gratificare iustũ pretium offerenti.

Ecclesia tamen poterit ei gratificare,qui iustum pretium dat, licet alius plus offerat:quia plus iusto vendere non debet.glo.in c.ea enim.§.hoc ius. x.quæstio.ij.quam no.Roma.singul.Dcclv.tu scis quod res ecclesię,& Barba.in cap.Raynaldus.col.cxiij.de testamen.ac Calderic.in repetitio.l.ij.col. xxxviij.C.de rescinden.venditio.Domi.Tiraquel.in tracta.de legib. connubial.folio 90. 19

Ego tamen putarem,quòd administrator ecclesiæ malè faceret,si nõ daret plus offerenti:quia illud censetur esse iustum pretium, quod liberaliter offertur à sciente rei conditionem,l.mortis causa capimus.vbi glo.ff.de donatio.causa mortis.doct.in c.dilecti.de emptio.& venditio. 20

Offerẽs primus an liberatur per oblationem secundi.

Item primus offerens est liberatus,si secũdus amplius obtulerit,per tex- 21
in l.Valerianus.ff.de prętio.stipulatio.& l.stipulatus es.de fideiussor.& l.cùm plures.§.lege dicta. locati.& hoc valde singulare dicit esse Francisc. Cremen.singul.xl.tu scis quod forma.vbi refert Bald. eo fuisse centum lucratum ducatos: quia per secundum actum ante rem perfectam à primo videtur recessum.§.posteriore.quibus modis testamen.infirmen. & nouissimè factum præualet.l.pacta nouissima.C.de pactis.sed Barto.in l.licitatio.ff. de publica.tenet contrarium per text. in l. Sabinus.ff.de in diem adiectio. alia etiam adduci possent. Sed ego conciliando dicerem, quòd si secundus plus

dus plus

dus plus offerens fuerit acceptatus, tunc primus est liberatus, si verò simpliciter obtulerit, & nulla fuerit partis acceptatio, tunc primus non est liberatus. Nam quod est parti à primo acquisitum, sine facto suo, ab ipsa non potuit diuelli, ergo requiritur acceptatio eius. l. id quod nostrum. ff. de regulis iuris. etiam antequàm quis dicatur plus offerre, nō solùm requiritur maius precium, sed quod offerens sit idoneus, vtilis, & facilè possit cōueniri. l. eum qui emit. §. fi. ff. de in diem adiectio. Bald. consi. cccxxvij. modus. in secundo volumi. facit quod scribit Barto. in l. ij. ff. qui satisd. cogan. alioqui fraus fieri posset. Nam is qui plus iusto licitasset, supponeret pauperem, qui eũ liberaret, quòd est absurdum in l. cùm hi. §. si cùm lis. ff. de transactio. sic cōsuluit Bald. consi. cxcj. factum super quo. in tertio volu. & Alexan. in additio. ad Bartol. in dicta l. licitatio.

22 Nec potest fides haberi de pretio, sed pretium offerri & consignari, & in iudicio ad impediendum pignorum distractionem debet. glo. in l. si post. C. de distractio. pign. & in l. si in rem. in fi. ff. de distract. pignor. §. propterea. ibi, vt qui plus præbet. in autenti. de aliena. & emphyt. collatio. ix. l. res quæ. ff. de iure fisci. l. quicunque. §. si institor. ibi pecunia præsenti. de institor. Bartol. in l. finali. C. de fide instrumen. Petrus de Ferrar. in sua practica in forma executio. sententia. in verb. publico nuncio. versicul. post hæc. doct. in dicta l. singularia. ff. si certum petatur. & in capitul. de præcarijs. de præcario. & suprà dixi. *Fides de precio non sufficit ad impediendam pignorum distractionē.*

23 Quæro, quia vendere rem cum subhastatione non est leuis solennitas. glo. in l. prima. C. de fide instrumen. libro decimo. & gl. in authen. de fideius. in principio in verb. sumat. colla. prima. Bald. in l. ordo. colum. iij. C. de execut. rei iudica. Alexand. in dicta l. licitatio, quis debeat probare solennitates interuenisse? Respond. Si instrumentum dicat solennitates interuenisse, & alius dicat contrarium: tum, pro instrumento præsumetur. l. cum precibus. C. de probatio. Ideo is qui dicit solennitates non interuenisse, probare debet, si verò instrumentum nihil diceret de solennitatibus, & emptor eas allegaret, probare teneretur. l. ei qui. ff. de probatio. Bartol. Ioan. de Platea, & Rebuff. in d. l. prima. vbi est gloss. singula. quod vbi est decretum in aliquo actu interpositum, sollennitates præsumuntur interuenisse, & mala fides censetur abesse. Tho. Ferrar. cautel. lx. Rebuffus, & alij in l. j. C. de decret. decur. libro decimo. Cæpol. caut. clxxx. semper. Alexand. consi. liij. visis. nu. 18. in tertio volumi. & consi. lxxx. visis. & consi. xcij. viso. in quinto volu. & consi. clxxv. visis ac ponderatis. in septimo lib. Aret. consi. lxix. Barba. consi. xviij. clementissimi. col. vj. in primo volu. & consi. j. col. v. & consil. xlj. immortalitatem. col. v. & consil. vlti. colum. iiij. in iiij. lib. Deci. consi. cccxlj. viso puncto. colum. v. plenè Ias. in §. item si quis in fraudem. nu. 45. inst. de actio. plenissimè per Albert. Brun. in tract. de forma & solennit. actus rub. de potētia & effectu formæ. versi. septimus effectus. *Solēnitates in re vendita per licitationē an præsumantur, & quis probare teneatur.*

24 Igitur instrumenta debent testari de quolibet actu, scilicet quando, & qua die actus factus est, & quo in loco, coram quibus testibus, dispositiuè, non enunciatiuè: & sic solennitates non probantur per instrumentum venditionis, sed requiritur aliud instrumētum. Alex. & Moder. in l. sciendũ. ff. de verborum obligatio.

Summaria recitatio in rei adiudicatæ decreto probat.

Ista tamen summaria recitatio facta in decreto præsentibus partibus, & non contradicentibus probat acta sic facta saltem donec fuerit cõtrarium probatum, vt docet Barto. & alij in authen. si quis in aliquo. in fi. C. de eden do. & doct. in clemen. vna. de probatio. Cassador. in decis. vlti. de procurato. & decis. j. de præsumptio. 25

Pars quando possit impedire decretum in præconijs.

Nota tamen, quòd si post duas vel tres proscriptiones vel incantus, offerat debitor pretium cum expẽsis, poterit impedire ne ampliùs subhastetur, text. no. in l. ij. C. debito. vendi. pignori. impedi. posse. l. si rem. §. fin. ff. de pigno. actio. Masuer. in rubr. de executio. & subhasta. §. itẽ si debitor. l. si priusquam. C. de distract. pigno. superiùs dictum fuit. 26

Relatio apparitoris quomodo debeat concipi.

Item relatio apparitoris sic fieri solet, is enim referre debet se de mandato iudicis talis N. Præpositi aut alterius, ad petitionem talis N. creditoris, præconia voce alta, & intelligibili: & ad sonum tubę, si habebat tubam, clamasse, per loca & quadriuia cõsueta ciuitatis Bituricen. & in vico talis debitoris, aut alterius, qualiter talis domus Titij, intra tales cõfines (quos ponat) debet distrahi, & vendi pretio x. aureorum: quare si quis velit dictam domum emere, & plus offerre, compareat hinc ad talem diem, & plus offerẽti dabitur. Specu. docet in tit. de citatio. §. sequitur. versi. cæterùm. & Io. And. ibidem. Bal. d. consi. cxcj. vol. iij. ac Soci. in tract. de dilatio. artic. xiij. in fi. 27

Lex ij. C. de rescinden. vend. an habeat locũ in decreto.

Postremò si res fuerit vendita per subhastationem, adhuc competet remedium. l. ij. & l. si quos. C. de rescindend. venditio. Bar. in l. j. C. de præscrip. xxx. annor. vide gl. in l. j. in verbo magni pretij. ff. de iure fisci, & in l. si minori pretio. C. illo titu. lib. x. vbi Bar. & ibi Platea. ac Bal. consi. ccclxxv. casus. in j. vol. & Barba. consil. vj. col. xiiij. in iiij. vol. Soci. in tract. Fallen. reg. ccxxxvj. & reg. ccccxxxvj. Vincẽ. & alij in l. pretia rerum. ff. ad. l. Falc. Ant. de Burgos in c. cum causa. col. ix. de emp. & vendi. Calder. in repet. l. ij. col. xxvj. in viij. limita. C. de rescin. vend. Bald. consil. cccccxiij. iudex. vol. v. vide quæ scripsi in tract. de rescis. contract. gloss. xv. & in tract. de sequestr. & commissa. in iij. Tomo. alia multa essent hîc dicenda, quæ nunc missa facio, ista ratus sufficere, gratias Deo optimo maximo ago perpetuas. Amen. 28

TRACTATVS DE CESSIONIBVS ACTIONVM, ET TRANSportibus, in iudicijs quotidie agitatus.

Des ceſsions, ou tranſportz.

Charles v. article iiij.

Item pource qu'il eſt venu à noſtre cognoiſſance, que pluſieurs de noz ſubietz de ce Royaume ont eſté moult greuez & endommaigez par tranſportz & ceſsions faites.

GLOSSA I.

1 TRANSFERRE actiones & cedere idem penè ſignificant, vt probat tex. in l. penul. & ſi. C. manda. vbi tex. vtraque dictione vtitur. & quia Gallicus vſus vocat has ceſſiones actionũ, *tranſportz*, ob id conſcripſi in rubri. de ceſſio. actionum, & tranſportibus. *Cedere & transferre actiones idẽ*

2 Transferre autem ius in alium, eſt de vna perſona in alteram commutare. dicit l. non ſolùm. ij. ff. de noxal. ibi, ſed huic neceſſe eſt ius ſuum ad actorem transferre, perinde ac ſi dãnatus fuiſſet.

3 Transferre litem. in l. item. in ſi. cum l. ſeq. ff. de alienatio. iud. mutan. cau. fact. & alia multa de hoc ſcripſi in l. vinaria vaſa. ff. de verbo. ſigni. itaque ceſſio ſeu tranſportus hic vocatus Gallice ſe nobis offert pertractandus. Et in primis legislator recitat ſubiectos ſuos grauatos admodùm fuiſſe, multaq; damna ex his ceſſionibus pertuliſſe.

4 Primò grauantur ſubditi ob ceſſiones in expenſis, quas maiores oportet fundere extra prouinciam, quàm ſi in prouincia litigarent. Nam procuratores & aduocati incogniti maiora accipiunt ſtipendia, & quandoq; litem redimunt. l. litem. C. de procurator. *Grauamina ex ceſſionibus prouenientia.*

5 Item labores ſunt maiores ad accedendum extra prouinciam, & ad locũ remotum, quàm ad proximum, vt probat tex. in c. diſpẽdia litium. de reſcriptis. in ſexto. iuncta clementi. paſtoralis. §. vt illud. de re iudicata. Longiores ſunt lites, & dilationes. l. j. C. de dilatio.

6 Item litigantem extra Prouinciam in loco remoto oportet ſua deſerere negotia, & bona inculta, vt lites proſequatur, adeò quòd ob id multi paupe res fiunt. tex. in authenti. vt fratr. filij ſuccedant. collatio. nona. alia damna, & incõuenientia ſcripſi in prœm. concordat. in verb. ſumptibus. & in prooem. conſtitu. Regiar. circa finem. Et plures propter lites miſerè mortuos ſcio, mortuos dico alios ciuiliter, alios naturaliter, qui ſuperſtites fortè eſſent, ſi in quiete vitam duxiſſent, & lites non amaſſent. Maledictus ergo qui lites quærit, & eas amat ac ſuſcitat, niſi coactus fuerit propter adaduerſarij malitiam. Qui ſe defendit ſi componere non poſſit, prudens eſt,

& amandus.

Itaque prohibetur hîc alienatio causa mutandi iudicij.Nam si velis à me petere centum,& cedas Scholastico,procuratori,vel alteri personæ, de quibus inferiùs dicetur,hæc cessio prohibetur in isto tex.& in titul. de alienatio.iudic. 7

Requisita in titu.de alie. iud.

Notandum est,quòd in illo edicto de alienatio.iud.sequentia sunt necessaria.Primò,quòd quis dolo malo alienet,vel in fraudem.l.j.ff.de alie.iud. & l.item.ac non solùm.§.j.ibidem . vbi si quis ob valetudinem litem in alium transtulerit,non habet locum edictum illud,vel propter occupationes:quia non dolo facit.Præsumitur autem dolus & fraus ex scientia, si suspicabatur conueniendum habito colloquio ab aduersa parte , de conueniendo eum. l.in summa.ff.de pecul.¦l.Fulcinius.§.ij.quib.ex cau.in poss.eat.Bal.in rub. de re iudic. in decretal.colum . j . Et quando fit in potentiorem præsumitur fraus.& in vij.casibus conscriptis per Areti.in l. fi.C.ne.lice.potentio. Alioqui regulariter contra.& qui eam allegat,probet,l.quoties. §.qui dolo.ff. de probatio. 8

Secundò,in hoc edicto de alienat.&c.requiritur,quod iudicium moueri debeat,& lis super illa re.l.non solùm. §.j.& §.ad iura.ff.eod. 9

Tertiò,quòd alienans illam rem nonobstante cessione habere eamvelit, sed litis prosecutionem tantùm in alium transfert , vt molestum & durum aduersarium pro se subijciat.l.item.in fi.eodem,de alienat.iudi.iuncta l.fina. ibi.Et per hoc iterum ipse recipiat,&c. 10

Quartò,quòd intersit aduersarij,& deterior fiat eius causa.dicta l.j.& l. non solùm.§. hæc actio . ibidem. & hoc interesse attenditur circa quatuor quæ trado in gloss.sequen. 11

Quintò,quòd iudicium sit futurum, nondum tamen cœptum , alioqui res litigiosa ex alio capite alienari prohiberetur,vt per tot.tit.C.de litigi.probatur & in l.ex hoc edicto. §.ait prætor.de alien.iud. 12

Sextò requiritur, quòd alienatio ista non sit reuocata:aliâs si fuerit reuocata,non tenetur hoc edicto alienans.d.l.ex hoc. §.si quis alienauerit . Sicut de emphyteota dicimus alienante absque domini permissu,& posteà reuocante, vt non priuetur re alienata,teste Ias.in l.fina . quæstione vigesima.C. de iure emphytheo.quia redhibita re omnia retrotrahuntur.l.quia.ff.de alienat.iudic. 13

Vltimò requiritur,quòd res alienata supersit: cæterum si sine culpa alienantis defecerit,non tenebitur alienans.d.l.non solùm.§. hæc actio.Alia vide per Rofr.in trac.libell.in hoc titu. 14

A personne plus puissante.

GLOSSA II.

Potentior quis dicatur

POTENTIOR psona dicitur ratione fori,vt clericus vel Scholasticus,vt hîc.Et de clerico exprimit Collect.in c.j.in fi. de alien.iudi. dicens Cancellariam eos potentiores reputare: quãuis contrariũ teneat Host.in summa rubri.de cess.act. §. j.dicẽs laicũ potentiorem clerico.p c.fi.de reb. eccl.non alie. ibi laicæ

ibi laicę potestatis,& laici sunt magis terribiles.c.laici.ij. q.vij.nisi clericus esset potēs ratione suæ domus,& nobilitatis,vt docet Gomes.in reg.de subro. collitig.q.j.quod non approbo:imò dico potentiorem clericum etiam pauperem laico diuite ratione fori: quia clericus conueniet laicum coram suo Episcopo.Et sic mutabit forum laicorum.Sed hodie in Frācia quia laici vsurparunt totam penè iurisditionem ecclesiasticam, ac deuorârunt, quod eis malè vertet,non dicitur clericus potentior laico.Imò laicus de facto est clerico potentior,licet de iure contrarium sit.& qui fuêre iurisditionis ecclesiasticæ peruersores,in fi.videmus eos suis perire artibus,ne plura.Et quis dicatur alijs modis potentior,inferiùs scribam in gl. quinta.

Notandum est,quòd interesse attenditur circa personam in quā res est alienata,vt hîc,vtpotè quia est potentior,aut quia est maliciosus aduocatus fortè,aut procurator tanquàm vulpes annosa.de quibus Bar.in l.omnes populi.ff.de iust.& iur.& in l.ij. qui satisd.cog. *Interesse potest considerari multis modis.*

Secundò,ratione loci,vt si quis alienauerit homini alterius iurisditionis, & prouinciæ,vt in gl.proxima scripsi.l.iij.ff.de alien.Spec.eod.titul.versic.vt autem.§.j.

Tertiò,causa attenditur,vt si hominem quem petere volebam manumiseris,deterior mea causa facta fuit.Ideo agam ad id,quod interest.d.l. iij.§.j.

Quartò,inspicitur locus,vt si fortè alienaueris locū in quo opus feceras, propter quod volebam agere interdicto quodvi aut clam,aut de noui ope. nuncia.quia post nunciationem erat ædificatum, & sic demoliendum,l.j. ff.de noui ope.nun.vide si tu possideres,tuis expensis tolleres:nunc alio possidente meis tolam impensis,ob id mea interest.d.l.iij.§.item.& seq. ibidem. Rofr.in tract.libell.in tertia parte in hoc titu.

De l'accord & consentement de troys estats auons ordonné & ordonnons, qu'aucuns ne facent transport, ou cesion.

GLOSSA III.

VIDES hîc,quòd iste bonus Rex promulgabat & ferebat leges ex cōsensu triū statuū,& bonū esset, quòd hodie sic fieret. Nam tres status vicem populi repręsentant,qui dum non potest simul conuenire,saltem vice populi consulendus esset senatus,vt dicit tex.in §.senatusconsultum.de iur.nat.in inst. vide quæ scripsi in procem.primi Tomi in gloss.prima.in constitut.Reg.Tres status sunt,ecclesiasticus,nobilium,& plebis:& in Prouincia Narbon. adhuc singulis annis congregantur, sed an vtilitatem populi hi status hodie faciant, ipsi sciunt, aliquando reddituri rationem Deo altissimo, si id non exerceant. bene enim nos cognoscimus,quod cum vestro cōsilio fuerit ordinatum,id ad beatitudinem nostri Imperij, & ad nostram gloriam redundare. l. humanum. in fine de legib.C.& bonum esset, quòd princeps in lege condenda seruaret illa,quæ ibi statuta sunt,vt scripsi in procem.ordin. in primo Tomo, & regnum floreret. *Leges ex cōsensu trium statuum factæ.* *Tres status qui.*

Rescriptum contra legẽ consilio procerum editam non valet.

Cedere quilibet potest nisi potẽtiori.

Nota non valere rescriptum contra legem consilio procerum factam: etiam cum clausula nonobstante, nisi specialis illius legis fieret mentio, teste Bal. in l. humanum. C. de legib. facit c. eam te. vbi gloss. & doct. de ætate & qualit. & in c. penul. de capel. mon. Clau. Seycel. in l. j. col. iij. ff. de legib. Et sic nullus in potentiorem cedere potest, alioqui quilibet, qui obligari potest, cedere poterit. l. si nomen. & l. nomina. ff. de hæred. vel action. vendit. & postquàm prohibetur cedere potentiori, ergo alteri non prohibetur. argument. l. cùm prætor. ff. de iudic. Sed is qui obligari non potest, nec poterit cedere: quia est alienare, quę alienatio prohibita est minori, qui rem suam deteriorem facere non potest. § j. insti. de author. tuto. l. j. ff. de verbo. oblig. idem in furioso, demente, & prodigo. l. is qui bonis. ff. de verb. obligatio. & ibi doc. l. j. C. ad Trebellian. l. in contrahendis. ff. de regulis iuris. Ioann. de Grassis in tract. de cessio. §. viso.

De debte.

GLOSSA IIII.

CesSio debiti non rei prohibetur. Arestum.

STATVIT hîc legislator, quòd aliquis non faciat debiti cessionem. Et sic nõ prohibetur cessio rei, vt cẽsuit Senatus ann. 1543. die xviij. Febr. vbi declarauit cessionẽ à consanguineo factam procuratori Regis *d'Abeuille* bonã contra balliuum dicti loci: quia hîc tantùm cessio debiti prohibetur. Ideo si domus cedatur non dicitur debitum, quòd est tertia bonorum species, vt in l. à Diuo Pio. § in venditione. ff. de re iud. Et iura loquentia in debito, non extenduntur ad rem. § j. de act. in inst. & scripsi in l. creditores. cum l. seq. ac in l. mobilium. ff. de verb. sig. & rub. C. ne liceat potent. non loquitur de cessione rei, licet titulus de alien. iud. etiam in rei alienatione intelligatur, vt Azo in summa, & alij ibidem scribunt.

CesSio facta à cliẽte procuratori nõ valet, nec aduocato seu iudici.

Cessio tamen facta procuratori à sua parte, quam defendebat fuit nulla declarata à Senatu anno 1542. die iiij. Decembris, per l. litem. C. de procura. siue de debito, siue de re: quid de beneficio dixi in praxi benefic. & idem in aduocato & iudice alibi scripsi.

Et quamuis in masculino loquatur aliquis, *aucun*, tamen etiam habebit locum in fœminis: quia verbum aliquis, tam masculos quàm fœminas complectitur. l. j. vbi plenè scripsi. ff. de verb. signifi.

Post litem cõtestatam cesSio fieri non potest.

Item non potest cessio fieri post litem contestatam. Et si fiat, condemnabitur cedens ad mulctam: & remittitur causa ad iudicem, coram quo lis fuit contestata. Ita sensuit Senatus Paris. ann. 1529. die iij. Iunij pro d. *Artus de vesge*, contra Magistrum Claudium *de ligni* Scholasticum, & Ioan. *de ligni* fratrem. dixi in tract. de effect. litis contest.

En plus puissante personne.

GLOSSA V.

Potentior multis dicitur modis.

ERGO minori, vel psonę æquali à contrario hic non prohibetur cedere, sed potentiori sic. nam potẽtioribus pares esse non possumus. l. iij. ff. de alie. iud. vbi glo. etiam scribit: contra maiorem nemo præsumat honorem, nempe quilibet de re sua liberè disponere potest. l. in re mandata. C. manda.

Potentior

Potentior quis vocatur ratione priuilegij, vt sunt Scholastici de quibus dicetur inferiùs in glo. *ne semblablement*, gloss. ix. Dicitur etiam quis potentior ratione fori, vt clericus de quo superiùs dictum fuit in glo. secunda. itidē etiam omnes, qui causas suas commissas habent in aliqua curia, præter ordinariam, vt aduocati, & procuratores consiliarij ac magistri libellorum.

Item ratione diuitiarum §. primo. & §. si verò neq;. in authenti. vt omnes obedien. iudic. Prouinc. coll. v. Alberic. in rubri. C. ne liceat potentior. facit l. prima ibi, quàm potentiorum dominorum opibus. ibidem. Nobilium enim instar sunt patrimonio ditiores. l. nobiliores. C. de cōmerc. & mercator. & ecclesiasti. viij. c. non contendas cum viro locuplete, ne fortè contra te constituat litem.

Item gratia officij potentior dicitur quis, vt Iudex, Cōsul, Senator, Pręses aut alius: de quo infrà in glo. *ne en aucun des officiers, &c.* gl. viij.

Etiā nobilitatis & sublimitatis ratione. l. prima. C. de digna. vbi doc. ecclesiastic. cap. octauo. non litiges cum homine potente, ne fortè incidas in manus illius.

Potentior etiam dici potest, qui est alium vexaturus, vt imprudens apparitor: hi enim apparitores & Deum, & homines vexant. l. secunda. ff. de alienat. iudic. l. defensionis. & l. prohibitum. C. de iure fisci. libro decimo. & ecclesiastic. vbi suprà. non litiges cum homine linguato, & non strues in ignē illius ligna. Ratio est, quia potentiores opprimere solent inferiores, vt publicæ interest ne hoc fiat. l. j. C. ne liceat potentio. & l. j. de censib. libro vndecimo. Et potens regulariter sunt voraces. l. fi. C. ne liceat potentior. Solēt enim deuorare tenuiores: & Xenophon ait, si diuites, & potentes in ciuitate præualuerint, breuissimum tempus populi Imperium durabit, quapropter bonos ignominijs afficiunt, pecunijs exuunt, expellunt, & occidūt: malos autē promouent. Item sunt crudeles inferioribus. l. tertia ibi potentis crudelitate. ff. de donatio. causa mortis. quem text. ad hoc adducit Alberic. in l. iij. ff. de alienatio. iudic. *Potentes minores opprimunt.*

Item putant omnes inferiores sibi subditos esse, & ab eis exigere seruitia & dona iure suo posse, vt patet Lucæ xvj. de diuite malo. Ideo non coeas cum homine potente, dicit sapiens, ne te cōculcet: vnde cùm in vniuersum omnium & præcipuè tenuiorum intersit, dicta l. prima. C. ne liceat potentior.

Etiam prohibentur hæ cessiones, quia ex fonte cupiditatis videntur procedere, & prædam quis ex huiusmodi commercio consequi vult. capi. ij. de alienatio. iudic. & quamuis glo. & doct. intelligāt illum titulum de alienatio. in potentiorem ratione officij, tamen hic tex. intelligi potest, etiam de alia potētia, vt inferiùs dicitur: *priuilegié ne autrement.* Ergo nec aliâs fieri potest cessio in potētiorem: ergo & de quacunque potentia intelligetur, vt superiùs dixi.

Imò Bal. & Areti. scribunt etiam procedere in familiaribus, & cohabitātibus in domo Regia, vel cùm illustri, & excelso viro: vt hi quoad hoc potentes dicantur ratione domini. Et pro hoc facit l. penult. in fi. C. quod metus caus.

Par donnation.

GLOSSA VI.

Ceſsio donationis vel alia ex cauſa fit.

EXPRIMIT donationem:quia ceſſio interdum ſit donationis gratia,vt in l.penul.ff.eo.&.l.fina.C. manda. gloſſ.in verb.opprimere,in tit.de cau.in pragma.ſiue ſit donatio inter viuos,ſiue cauſa mortis:quia donationis nomine omnis donatio continetur.l.alienatum. §.donationis.ff.de verbo. ſignificatio.Et ſic patet ceſſionem non valere,niſi fiat ex cauſa,vt hîc,videlicet donationis,venditionis,vel alia per tex.in l.per diuerſas. & ſequen.C. manda.Nam ſicut in corporalibus nuda traditio regulariter non transfert dominium.l.nunquam nuda.ff.de acquiren.rerum domi.l.traditionibus.C. de pact.ita nuda traditio debiti in incorporalibus non transfert actionem. Bart.in.l.in cauſæ, §.ex parte.ff.de procura. Angel.in §.prætereà.ij.colum. xxiij.verſicu.contra ergo.de exceptio.in inſti.quia difficiliùs incorporalia acquiruntur.l.j.& ſeq.ff.pro ſocio.niſi debitor tempore ceſſionis eſſet præſens,qui ſi tunc non contradiceret,non poſſet poſteà,teſte Baldo in l.cùm eſſet. §.fina.ff.de ſeruitu.ruſtico . prædiorum. Hyppoli.ſingula . xlvj.tu ſcis quòd ceſſio.

Vendition que autrement.

GLOSSA VII.

Venditionis cauſa & ex pacto ceſsio fit.

ERGO ſi quis vendiderit ſcholaſtico debitum,vel alteri potentiori ratione iudicij mutandi, non valet illa vēditio,nec alia alienatio.l.j.ac l.ex hoc edicto.iuncta l.fi.ff.de aliena.iudi.& hos duos exprimit titulos text.in c.ij.de aliena.iudic. Siue quis alienauerit per ſe,ſiue per alium:vt per tutorem, aut procuratorem.l.nam & ſi obligatus.ff.de alienatio.iudi.

Item hæc ceſſio fit interdum ex pacto,vt docet Specu.in tit.de ceſ.actio. §.j.verſi.cæterùm.& an præſumatur ſimulata.Spec.ibidem. verſi.ſi verò dubitatur.& per doct.in l.penulti.& vlti.C.manda.& formas iſtarum ceſſionum conſcribit idem Specu.eod.titu §.conſequenter.

Pretium requiritur in ceſsione per venditionē facta.

Notandum eſt,quòd in ceſſione facta per venditionem requiritur,quod pretium interueniat,numeretur,& tradatur,nec ſufficit cōfeſſio de pretio. l.ab Anaſtaſio.& ſeq.vbi doct.C.manda.Nam non ſufficit tūc cōfeſſio,vbi requiritur vera pretij numeratio,& traditio.gloſſ.in verbo date.in l.fina.C. qui pot.in pign.habean.Guido Pape in deciſ.Delphi.quæſtio.cccccIxvij.an compenſatio.etiam dicens cedentem poſſe fidem habere de pretio,ſicut in alia venditione. §.venditæ.de rerum diui.in inſti.Communis tamen practica hoc obſeruat,vt ſufficiat confeſſio pretij recepti,vt docet Bal.in l.ij.col. ij.C.ne liceat potentior.& Fulgo.cōſil.ccv.Raynaldus.col.j. & conſi.ccxvij. viſo exemplo.in vlti.quæſtio.& Iacob.in l. ſingularia.in fi.ff.ſi certum peta.

Vaſſallus an ſine domini conſenſu cedere poſsit.

Sed an vaſſallus poſſit ſine conſenſu domini cedere,vide in c.Imperialē. de prohibi.feud.aliena.per Federi.& plenè per Anto.Capit.in deciſ.Neapolita.quæſtio.clvj.vbi concluditur non valere ceſſionem iuris,cùm ſit alienatio,quæ de iure prohibita cenſetur,diuerſum eſt in ceſſione litis.Etiam prohibetur

hibetur omnis alia cessio per hoc verbum *autrement*,siue titulo solutionis, vel dationis in solutum,vt dicit Io.de Grassis in titu.de cessio. §.j.siue causa permutationis vt per totum tit.de rerum permu.vel transactionis,aut societatis,seu alia ex causa prohibetur hîc,si in potentiorem fiat.

Cessio omnis prohibetur.

N'en aucuns de noz officiers de nostre trescher seigneur,& pere.Et des officiers de nostre mere ou d'autres.

GLOSSA VIII.

HIC declarat personas potentiores,videlicet officiales patris, & matris Regis,sed non prohibet hîc suos expressè,sed tacitè:dum dicit *ou d'autres*.Nam maior est ratio: quia potẽtia maior est in officialibus Regijs:ergo & dispositio etiam in illis locum habebit. §.porrò.quę fuit prima cau. benefi.ami. Et in quibusdam ordinationibus inueni *de noz officiers,de nostre trescher seigneur &c.*Et quod prohibeatur cessio ratione officij,probatur in l.j.C.ne lice.poten.& in l.si per impressionem.& l.fina.C.quod metus causa.quia impressio fieri potest à magistratu,vt l.vna.C.si quacunq; prædit. potesta. & l. vna.C.si rector Prouin.& superiùs dictum fuit.Et cùm Regina gaudeat eisdem priuilegijs quibus Rex.l.princeps.ff.de legib.& hoc edicto sanxit Rex Henric.an.1549.Ideo officiales Reginæ etiam potentiores dicũtur,ideo cessio illis facta non valet,cùm supradictę rationes in illis locum habeant.

Officiales Regis patris & matris potentiores, ideo illis cessiones fieri non possunt.

Nota autem quòd antequàm iste tex.locum habeat requiruntur sequentia.Primò,quòd cessio facta fuerit.

Requisita ad cessionis prohibitionem.

Secundò,quòd potentiori fuerit facta,non ergo haberet locum, si inferiori,vel æquali facta cessio fuerit cessante ratiõe: quia inferioribus,& ęqualibus pares esse possumus : sed superioribus non,l. iij. ff. de alienatio.& suprà dixi.Et ista potentia debet considerari respectu rei cõuenti, vt non cedatur in aliquem, qui reo sit potentior : quia per hoc vexaturus est illum. l.j.& ij.ff.de alienatio.iudic.mutand.non ergo noceret cessio debiti facta ab agricola doctori contra episcopum,qui est maior doctore.Et ita vidi iudicari de cessione facta procuratori Regio *ville Abbeuille* contra locumtenentem,qui erat procuratore Regio potentior.Et hoc allegauit aduocatus Regius insignis do.Marilliacus, quamuis Specu.in tit. de cessio. dicat inspici personam cedentis,in titu.de cess.actio. §.j.ver.quid si aliquis.

Potẽtia quomodo sit cõsideranda.

Tertiò requitur,quòd de debito fiat cessio, secus ergo si de re, vel iure reali,vt superiùs scripsi in glo.iiij.licet de iure secus.l. non solùm. §. ad iura. & l.j.& l.ex hoc. §.ait prętor.ibidem. Tamen si facta fuerit consanguineo potentiori,non facilè reprobari solet: quia facta dolo non præsumitur, sed ratione sanguinis.l.si fortè.vbi Bart.ff.de castren. pecul. l. merito. pro socio. doct.in.l.si donatione.C.de colla.hoc tamen dicetur atiticul.sequen.de quibus intelligatur.

Ne semblablement à personne priuilegiée à cause de scholarité ou autrement.

GLOSSA IX.

Priuilegiario militi vel alteri ceſsio fieri non poteſt.

ETIAM elucidat quæ ſuperiùs dixerat in perſonam potentiorem ceſsionem non eſſe faciendam, ſi perſona ſit priuilegiata, aut officij aut priuilegij ratione: vt ſcholaſticus, de quo in arti. ſeq. Sed non exprimit de clerico, ſed idẽ dicerem cùm ratione fori potentior dicatur, vt ſuperiùs dictũ extitit. Idem i n alio priuilegiario, qui cauſas ſuas trahere ad curiam aliquã poteſt, vt etiã hîc cõprehẽdatur, ibi, *ou autrement.* Idem ſi fuerit miles. l. cùm miles. ff. de alienatio. iu di. Nam hi ſunt priuilegiati. l. j. & per totum de re milita. ff. & in tit u. de priuileg. eor. qui in ſacro pala. milit. lib. xij.

Mais generallement defendons tous telz tranſportz ou ceſsions: Et iceux decernons & reputons nulz & de nulle valeur.

GLOSSA X.

Ceſsio in potentiorẽ nulla limitatur inferius

REGVLA generalis ponitur, quòd ceſsio in potentiorem facta eſt nulla. Idem diſponitur in ſtylo Parlamen. rubri. de alienatio. iudi. mutan. cau. facta, in ord. Reg. probatur in toto titul. C. ne liceat poten. Et alijs iuribus ſuperiùs adductis. Etiã quoad translationẽ poſſeſſionis vt in l. ex hoc edicto. ff. de aliena. iudic. Ideo ceſſionarius cauſam poſſeſſionis nouitatis vel aliam mouere non poſſet. Item locum habet tam in actore quàm in reo, & tam ante litem conteſtatam, quàm poſt, vt dicit Alberic. & alij in l. j. C. ne liceat potentior. Imò etiam haberet locum iſte tex. ſi quis cederet poſt ſententiam durante appellatione, vel executione: quia hîc generaliter ceſſionem prohibet in potentiorẽ, & ſic omnem. Et quia rationes ſuperiores ſaltem aliquæ locũ habent in hoc caſu. Et quia integer debet eſſe ſtatus appellantis. l. j. ff. nil nou. appella. penden. Albericus in dicta l. prima colum. iij. ne liceat potentior. Licet titulus de litigioſis habeat locum, quando quis cedit in non potentiorem, hîc verò in potentiorem, vt docet Specu. in tit. §. j. ver. ex pręmiſſis, &c. Ergo dicerem tunc demum habere locum, quando res litigioſa, & in iudicium deducta ceditur, & in alium transfertur, ſiue in potentiorem ſiue in alium, vt vult l. j. & totus titulus. ff. & C. de litigio. Sed titulus ne liceat potentior. habeat tantùm locum, quando quis rem in potentiorem transfert, ſiue ante litem conteſtatam, ſiue poſt: cùm hîc generaliter conſtituatur.

Intellectus ad titulum de litigio. et ne liceat po tent.

Limita quando quis ſolueret, quod debet. l. nam & ſi obligatus ſoluero, quod à me petere velles, huic edicto locus non erit. ff. de alienatio. iudi. mutan. vnde ſi cùm velles à me petere domum, eam legatario ſoluero, non incido in edictum de alienatio. iudi. nec in penam iſtius articu.

Secundò, non procedit iſte tex. quando quis alienaret rem, quia hîc arti. loquitur in debito, vt ſuperiùs ſcripſi in glo. *de debte.*

Tertiò, quando rehabuiſſet rem alienatam. l. ex hoc edicto. in fin. cum l. ſeq. ff. eo. & hoc reſpicit titulum de alienat. iudi. non iſtum §.

Quartò, quando hæredem inſtituendo, vel legando rem alienaret, dict. l. ex hoc edicto. verſicu. ſed hæredem. quia alienatio eſt neceſſaria, quæ non prohibetur,

prohibetur,quando alienatio est prohibita.l.j.ff.de fundo dotal.non alienã. & hoc quoad titu. de aliena.iudi.

Quintò,si res alienata perierit, non habet locum text.in l.non solùm. §. hæc actio.ff.eodem.

Sextò,contra alienantem datur actio,sed contra hęredem,vel bonorum possessorem non datur.dicta l.non solùm.in fi.cum lege seq. Sed nec post damnum datur.l.vel post annũ.ibidem:quia pertinet ad rei persecutionem, vt ibi.

Septimò,quando quis rem suam non posset recuperare,tunc permitteretur eam etiam potentiori cedere,vt docet Barba.in rubri.de rescri.col.xix. & seq.versicul.idem dicendum erit:quia tunc licet rem alienam furari æqui ualentem,quando rem meam recipere non possum,vt plenè docet Hyppol. singul. clxxvij. malitijs, &c. de quo alibi scripsi in tractat.de famulo. sala.

Octauò,idem si quis omittat rem,ne sępius super ea re litiget:quia verecunda cogitatio eius,qui execratur lites, non est vituperanda.l.item, in fine.ff.eodem.

Vltimò,si paratus est reus suscipere iudicium.l.iij. §.fin.ff.eo.Specul.eod. tit.de cessio.actio. §.j.versicu.cessat autẽ. Et plures limitationes respiciunt ad titu.ff.de aliena.iudi.& non ad istum articu.qui de debito tantùm loquitur:& quando valet alienatio lite pendente,donatarius debet petere se subrogari in locum donantis, & non agere ad reassumendum processum, vt quidam dicunt quod vidi obseruari.

Et voulons & ordonnons,que ceux qui feront lesdites cesſions,ou transportz perdent leur action.

GLOSSA XI.

PRIMA pœna superiùs descripta fuit,quòd cessio est nulla, si nullitas pœna dici possit de quo scripsi in §.monemus. de collatio.in concor.

Secunda pœna est hîc,videlicet vt cedens amittat actionẽ, scilicet per sententiam,non ipso iure.in l.j.& ij.C. ne liceat potentior.capitul. ij.illo titul. Et sic non habet locum, quando quis donaret rem,quia tex.diceret amittat rem,sed dicit perdat actionem.Et sic loquitur in cedente actionẽ,& debitum,non autem rem:quia actionis verbo non venit res.l.actionis.ff.de actio.& oblig.scripsi in l.pecuniæ.ij. §.actionis.de verborum significatio.Vnde cùm non valeat cessio,cessionarius agere non poterit:nec etiam cedens:quia amisit actionem cedendo.Cui ergo applicabitur?respon.Fisco,si iudex hoc illi adiudicauerit,quod non vidi fieri. Sed solet annullari cessio,& conuentus remitti ad suum iudicẽ,si pars opponat cessionem non valere.& hæc est praxis regni. *Cedẽs actionem amittit*

Quæro nunquid posteà potest petere minor restitutionem?Respon.doc. non posse:quia hoc videtur delictum,& aduersus delictum minor non restituitur.l.auxilium.ff.de mino.& C.si aduer.delict. *Minor cedens an sit restituẽdus.*

Idem in ecclesia concludit Spe.tit.de cess.act.in §.j.versi.quid si minor,si prælatus & capitulum id fecerint. Alioqui si consensus omnium non in-

teruenisset, posset ecclesia restitui.c.cùm venerabilis.de exceptio.c.si Episcopus.xvj.quæstio.vj.

Minor in delictis restituitur. Ego verò tenerem minorem, & ecclesiam restituẽdos hoc casu: quia delictum personæ non debet nocere ecclesiæ per regu.iuris.& dict.c.si episcopum.& quamuis minores non restituantur in delictis, quæ sunt contra ius diuinum, vel naturale, seu gentium, tamen bene restituũtur in delictis, quæ sunt à iure ciuili: vt est in ista cessione contra ius facta, & hoc probat iurisconsul.in l.si ex causa. §.nunc videndum.& d.l.auxilium.ff.de mino.hoc docet expresè Ias.in l.j. §.nunciatio.j.nu.10.ff.de noui oper.nuncia.Franc.Mar. decis.lxxiiij.& Mauric.in tract.de restit.c.cliij.Sed hoc casu minor debet petere restitutionem ex capite ignorantiæ, nec debet narrare se de industria hoc fecisse: aliâs non restitueretur, vt no.doct.in authen. sacramenta puberum.C.si aduer.venditio.

Ordinationes & consuetudines ligant minores. Et ideo licet regulariter statuta, & hę ordinationes ligent etiam minores. l.si siue. §.Lucius.ff.de administra.tuto.c.constitutus.de in integrum.restitu. Bart.in prima consti.C.Idem Bart.& Bald.in l.fin.in quibus caus.in integ.resti.non est neces.Alexan.consi.xxxvj.in quarto volumi. vnde statuta super gabellis edita ligant.d.c.minores. Bar.in l.Imperatores.ff.de public.Ias.in l.ij. ff.de offic.eius.

Idem in consuetudine dicit Innocen.in c.grauem.de sen.excom.& Cardina.in clemen.j.in tertia oppositio.de in inte.rest.Tamen hoc non procedit quando dispositio esset odiosa, vt docet Bart.in l.j.C. quãdo Imperator inter pupillos.

Idem si ordinatio esset specialis, tunc non ligat minorem, si non sit fundata super lege speciali.c.ij.de delict.puero.Bal.in l.si ex causa. §.si in commissum.ff.de mino.Albert.in tract.statut.in verbo minor.q.50.

Item constitutio loquens de maioribus, nõ ligat minores.Bal.in l. si quis maior.C.de trans.& l.pe.ex quib.cau.infa.irrog.vide quę scripsi in prooem. ordinatio.in primo Tomo.

Et les receuans de telz dons, & transportz punis d'amende arbitraire.

GLOSSA XII.

Cessionarius ad mulctã cõdẽnatur. ALIA pœna adijcitur cessionario recipienti cessionem: videlicet vt mulcta arbitraria puniatur, probatur in l.j.C.ne liceat potentio.vbi etiam doct.& c.ij.de alienatio.iudi.Specu.in ti.de ces.act. §.j.versicul.cæterùm.

Et à rendre tous costz, fraiz & despens à partie aduerse, que pource aura encouru heu & soustenu.

GLOSSA XIII.

Expensas cessionarius restituit. ET SIC cessionarius debet condemnari ad omnes expensas quas passus est conuentus, & ad damna. probatur in l. iij. §. ex quibus.de alienatio.iudi.ibi, fortè si quas impẽsas fecerit, aut si quam aliam incõmoditatẽ passus erit, alio aduersario substituto.intellige siue sint impensæ in iudicio factę, siue extra

tra iudicium, vt in eundo ad iudicium, ſtando & redeũdo: vt in c. ſtatutum. §. pro ferendo. de reſcrip. in ſexto. & in cap. quia diuerſitatem. de cõceſ. præben. l. properandum. §. ſinautem alterutra. C. de iudi. hîc materiam impenſarum iudicialium non tractabo, ſed in tertio Tomo in tracta. de impẽ. damn. & intereſſe. Expenſas autem extraiudiciales pertracto in l. impenſæ. ff. de verborum ſignificatio.

Sed quid ſi pater & filius fuerint ſimul condẽnati ad expẽſas, an pater teneatur ad omnes expenſas? Reſpõ. nõ: quia expenſæ ſunt perſonales, & intelliguntur pro dimidia. Ideo is qui in executione petebat, vt executio inſolidũ fieret contra patrem, fuit reiectus à Senatu an. 1534. die xv. Iulij, magna inquiſit. camera: niſi pater eſſet in mala fide: tunc eſſet ad omnes expenſas condẽnandus, ſi tamen in condẽnatione non eſſet expreſſum inſolidum, in executione hoc fieri non poſſet, quod eſt bene notandum. *Condemnati ad expenſas pro parte tenentur.* *Areſtum.*

Et s'aucuns tranſportz, ou ceſsions ſont ia faites, deſquelz la queſtion ne ſoit encores faite, ou determinée: nous la caſſons & rapellons & mettons du tout au neant: & les decernõs eſtre nulz, & de nulle valeur, en quelque eſtat que le proces ſoit.

GLOSSA VLTIMA.

HIC annullat omnes futuras ceſsiones poſt iſtam ordinationem, etiam anteà factas, ſuper quibus proceſſus non eſt inceptus, vel nundum eſt finitus tempore huius articuli, quomodocunque cauſa ſit, & in quo ſtatu, ſiue in cauſa principali, ſiue in cauſa appellationis. Et quia hoc dictum fuit, ideo ad præterita pendentia per appellationem extenditur, alioqui non regulariter. cle. ij. de iudi. doct. in c. fin. de reſcrip. Alia hîc non ſcribam, his nunc contentus. *Annullat hic ceſsiones*

Loys xij. artic. iij. des priuileges des eſcholiers.

Item pource que ſouuentesfoys ſe font pluſieurs tranſportz à aucuns vrays eſcholiers leſquelz ſont feintz & fraudulens, dont aduient pluſieurs inconueniants. Articulus ſecundus.

GLOSSA I.

MVLTÆ fiunt ceſſiones veris ſcholaſticis, ſed illæ ſunt fictæ, id eſt ſimulatæ vel fraudulentæ: quia ſcholaſticus debitum tantùm perſequitur, non ad ſuam vtilitatem, ſed cedentis: ob id ſtatuitur, vt quis non poſſit cedere niſi in his caſibus.

Nous voulons & ordonnons que doreſnauant leſdits eſcholiers ne puiſſent ſouz couleur de leurdit priuilege tirer aucuns hors des mettes de ſa iuriſdition, par vertu d'aucun tranſport à luy fait.

GLOSSA II.

Regula de ceſſione ſcholaſticis prohibita.

REGVLA ergo eſt, quòd ceſſio facta ſcholaſticis non valet quoad hoc, vt ſcholaſticus poſſit coram ſuo iudice conuenire debitorem: quia legitimæ & canonicæ ſanctiones has litium ceſſiones prohibent, & iactura cauſæ afficiunt illos, qui ſibi potentiorum patrocinium aduocare præſumunt. l. j. & per totum. C. ne liceat poten. l. penulti. & fi. C. manda. & odioſæ iudicantur, quòd ex fonte cupiditatis procedere videantur. c. vlti. de alienatio. iudic. mutand. cau. facta. Bal. in rubri. de re iudica. in decretal. Et quia potentior quis dicitur ratione priuilegij, vt ſcripſi ſuperiùs articul. primo. tamen in hoc articu. non annullãtur ceſſiones ſcholaſticis factæ, ſed prohibet ſcholaſticis, ne in vim illius ceſſionis trahant debitores ad ſuos iudices.

Sinon qu'il ſe fiſt de pere à filz.

GLOSSA III.

Pater filio ſuo ſcholaſtico cedere poteſt.

PRIMA limitatio eſt, vt pater poſſit cedere filio ſuo ſcholaſtico debitum, vel debita. Et is filius poterit debitores paternos coram conſeruatoribus conuenire. Et ita deſcribit Angel. in l. prima. ff. ſoluto matrimonio. & Ioan. de Graſſis in tracta. de ceſſio. facien. §. hoc loco. † Ratio eſt fauor ſtudij, vt faciliùs ſtudere poſſit, & emere ſibi libros, & alia ſtudio neceſſaria, ſine quibus ſtudere non poſſet. Nam dicitur, haud facilè emergunt, quorum virtutibus obſtat res anguſta domi. de quibus plura ſcripſi in Scholaſtic. priuile Etiam in his perſonis videtur ceſſare fraus, tum quia filius ſine ceſſione eſt bonorum paternorum quaſi dominus. l. in ſuis. ff. de libe. & poſth. Et ſic propria bona videtur perſequi: ob id fraus ceſſare videtur. Et pater & filius cenſentur vna perſona. l. fi. C. de impube.

1

2

Rationes ceſſionis permiſſæ.

3 Sed quando fit ceſſio extraneo, fraudulenter fieri pręſumitur: quia nemo videtur iactare ſuum. l. cùm de indebito. ff. de probatio. Et ſtultus videtur, qui donat, vt perdat. l. filiusfamil. ff. de donatio. Ideo hîc reprobantur ceſſiones, niſi de patre in filium.

Pater naturalis nõ prohibetur cedere.

4 Amplia ſiue pater fuerit naturalis & legitimus, ſiue naturalis tantùm: quia filius & pater ſunt nomine naturalia. l. tutelas. ff. de capitis diminutio. l. parentes. de in ius vocãd. Bartol. in l. pronunciatio. de verborum ſignificatio. Nam ſicut naturalis filius admittitur ad accuſandum, & vindicandum mortem patris naturalis occiſi. Barto. in l. ij. per illum tex. de accuſatio. ff. & in l. hos accuſare. §. fi. eo. Bal. in c. de cætero. de teſtib. ita ceſſio naturalis tantùm filio fieri poterit.

Spurijs à patre ceſſio fieri poteſt.

5 Imò etiam locum habebit in ſpurijs. Ideo ſacerdos pater poterit ſuo ſpurio cedere: quia naturali vocabulo eſt pater & filius. Et in vocabulis naturalibus non debet attendi rigor iuris ciuilis. Nã hos etiam ius canonicũ recipit & alere diſponit poſtquã in lucẽ emiſſi ſunt. c. cùm haberet. in fin. de eo qui dux. in matr. Nã ſi filij nõ teneãtur ſoluere Gabellas naturales etiã nõ ſoluẽt vt cõſuluit Bar. cõſi. ccxxix. cauetur. Quia filiorũ appellatiõe veniũt à nobis progeniti, etiã ſine nuptijs. l. j. §. ius naturale. ff. de iuſt. & iu. §. j. de iure natu.

in

in institutio.

6 Hodie valet donatio facta filio, vel filiæ naturali, etiam in vtroque foro. Et fuit legatum factum à Domi. de Pressi confirmatum à Senatu anno 1528. in mense Decembris, quamuis fuisset allegatum ius ciuile disponens nihil posse Spurio donari authenti. ex complexu. & autenti. licet. C. de natural. liber. Nam quando agitur de filij fauore & commodo, vt hîc, filij nomine comprehenditur etiam naturalis. l. Lucius. §. finali. ff. de legatis secundo. Alexand. in l. ex facto. §. si quis rogatus. numero 16. ff. ad Trebellianum. Et quia fauor studij hoc iuuat, qui potest esse etiam in naturali, & spurio. *Spurio donari potest.* *Arestum.*

Et publicæ vtile est, vt & ipsi naturales studeant, ne vitia parētum sectentur. c. vndecunque. & c. nasci. lvj. distin. Et sic fuit vt fertur sæpius in Senatu iudicatum pro bastardis. *Fauor studij bastardis prodest.*

7 Secundò procedit tam in patre & eius filio in potestate adhuc constituto, quàm emancipato: quia vterque filius & pater est, & naturalia iura immutari non possunt. §. sed & naturalia. de iure natural. in institu. Nam donatio facta filio studenti valet, siue sit in potestate, siue emancipatus, ergo cùm donatio valeat, cessio etiam illi facta valebit, teste Angel. & Ias. in l. j. ff. soluto matrimonio. Iacob. in l. j. col. penultima. C. ne liceat potētior. scripsi etiam in Scholastic. priuileg. sexagesimo, & seq. vbi dixi patrem eam reuocare non posse. *Cessio filio in potestate facta valet.*

8 Tertiò, extendo etiam ad auum, iusta enim interpretatione patris appellatione auus continetur. l. iusta. ff. de verbor. significatio. vbi scripsi. & in fauorabilibus. Bartol. in l. liberorum. in fine. ibidem. Sed hoc est fauorabile respectu nepotum, ergo valebit, secus in odiosis. l. lege Iulia. §. hoc capite. ff. de ritu nuptiarum. l. patri. de adulter. more enim scripturę auos & deinceps patres appellamus, capitulo secundo. de veborum significatio. Albericus in tracta. statutorum in secunda parte quæstione cvij. item an statutum. *Auus scholastico cedere non prohibetur.*

9 Quartò, idem in auia, cùm sit idem iudicium, & aui nomine auia continetur. l. prima. ff. de verborum significatio. Bald. in l. Nesennius. columna prima. ff. de nego. gest. Bartol. in l. secunda. §. videndum. ff. ad Tertul. Alex. cons. cxcviij. perspectis. numero 4. volumin. vj. & Dec. consilio Dclvj. iuridicam. in principio. *In auia quid.*

10 Quintò, etiam ad matrem extenditur, vt filio studenti cedere possit: tum quod sit eadem ratio in matre, quæ in patre. Et vbi est eadem ratio, dispositio loquens in patre, etiam procedit in matre. l. prima. C. de rescindenda venditione. l. si pater. de curatoribus furiosis. Et sicut fratris nomine venit soror. l. tres fratres. ff. de pactis. Sic & patris nomine mater, etiam si de hoc Rex fuisset interrogatus, ita vt arbitror respondisset, sic & nos respondere debemus. l. Titius. §. Lucius. ff. de liberis & posthumis. quod procedit in fauorabilibus vt hîc: secus in odiosis. Albertus Brunus in tracta. statuto. in verbo pater. quæstio. xxxij. versicul. in statuto. gloss. & ibi Bald. in l. quisquis. C. ad legem Iul. maiesta. Ange. in §. interdum. in fin. de hæredi. quæ ab intesta. defer. *Mater filio studenti cedere potest.*

11 Sextò, extende etiam procedere econtrario, quippe si filius vellet cede- *Filius patri scholastico cedit.*

re patri ſcholaſtico, vt hoc poſſet, tum quia bonum eſt argumentum à correlatiuis. l. fina. C. de indicta viduita. Et quod eſt ſtatutum in vno correlatiuorum, etiam in alio locum habet. l. j. & ij. C. de cupreſ. lib. vndecimo. vnde iuriſconſul. ait. Nam & ſi parentibus non debeatur filiorum hæreditas propter votum parentum, & naturalem erga filios charitatem, turbato tamen ordine mortalitatis non minus parentibus, quàm liberis piè relinqui debet, l. nam & ſi. ff. de inoffic. teſta. Sic vidi de quodam notario, qui vſque ad quadrageſimum ferè annum artem notariatus exercuerat. Poſteà Tholoſę dũ ibi iura profitebar, ſtuduit, & à ſuo filio facta fuit eidem patri ceſſio ratione ſtudij. Et dixi valere per prædicta, & alia quæ id temporis ſcripſi. Nam quãdo aliquid ſtatuitur ratione frequentioris vſus in vno, tamen habet locum in alio, non tam frequenti, vt in authen. Caſſa. C. de ſacroſanct. eccle. ſcripſi in quæſtio. v. tract. nominatio.

Abbas & cõuentus an ſuo religioſo cedere poſſint.

Septimò, abbas & conuentus poſſunt cedere religioſo Scholaſtico illius 21 conuentus: quia tunc pater dicitur cedere filio. Et talis ceſſio fuit probata à Senatu anno 1520. die vij. ſi bene recordor, Iulij, quamuis non exprimatur in hac ordinatione.

Patrinus præceptor et adoptiuus vitricus non cedunt ſcholaſticis.

Primò limita non procedere in patre ſpirituali, quem patrinum vulgus 13 vocat: is enim ſuſceptor & patrinus nõ cedet filio ſtudenti, quem de ſacro fonte leuauit. Quia iſtud verbum pater, intelligi debet de patre naturali, & non de ſpirituali. l. patre furioſo. ff. de his qui ſunt ſui vel alieni iuris. doct. in rubri. de cognatio. ſpiritual. Et iura inducentia ſucceſſionem, retractum, & alia in filijs, non habent locum in filijs ſpiritualibus, teſte Bened. in repe. c. Raynutius. in verb. & vxorem. nume. 761. de teſtamen.

Secundò, in patre ſcientiæ, præceptor enim non poteſt cedere ſuo diſci- 14 pulo, licet pater & filius inuicem vocentur. l. prima. C. de excuſatio. artific. libro decimo, quia hîc intelligitur in patre naturali, tum quia eſt quaſi dominus bonorum paternorum, vt ſuperiùs dixi, tum quia vna perſona. l. fina. C. de impuber. quod non eſt in præceptore. Bauer. in §. pater. colũ. ij. de teſtamen. in inſtit.

Tertiò, fallit in patre adoptiuo, filij enim adoptiui non ſunt ſui, nec inter 15 ſuos computantur. §. cùm autem. §. at ij & ſequen. de hæredita. quæ ab inteſta. defer. in inſtitu. l. adoptiuum. vbi doct. ff. de in ius vocand. & iura loquentia in patribus & filijs non extenduntur ad adoptiuos, vt alibi plenè probaui.

Quartò, non procedit in vitrico, id eſt in marito matris, nec in nouer- 16 ca, tum quod nec vnus eſt pater, nec altera mater, de quibus loquitur hæc ordinatio. Nec patris nomine venit vitricus. † Et iſtæ perſonæ plus ſolent 17 priuigno obeſſe, quàm prodeſſe, & plus auferre quàm dare, & ſic nec comprehenduntur, per tex. in l. prima in fine. ff. de poſtul. vbi ſub generali parentum nomine non comprehenduntur: quia potius inimici ſunt, quàm amici, vt dicebat Euripi. hoſtis nouerca eſt antè natis liberis, nihiloq; mitior nocente vipera. Inde inoleuit adagiũ. Odium nouercale: propterea quod nouercis ferè omnibus innatũ ſit fatale quoddã, & irrecõciliabile odiũ in priuigno, vt docet Eraſm. in Chiliad. Et ſtatim cõtracto matrimonio ſolent iſtæ nouercę corrũpere patrẽ deliniamẽtis nouercalibus, vt filiũ pater exhęredet.

Vitricus & nouerca plus priuigno obſunt quã proſint. Nouercale odium.

l. non

l.non eſt.ff.de inofficio.teſta.& bona priuigni ſubtrahere.l.j.C.in quib.cauſis ceſſat long.tempo. præſcri. Imò etiam ipſa pupilli mater ſolet dare vitrico res pupilli.l.ſi vineæ.C.de præſcrip.long.tempo.

18 Quintò non procedit iſte text.in patre,qui vult filio cedere priuilegiario,non tamen ſtudenti:quia iſte text.loquitur in ſcholaſtico,ergo ſecus in alio.arg.l.cùm prætor vnum dicit,aliud prohibet.ff.de iudi.Vnde fuit deciſum pro do.Bulliol.Senatore huius Parlamen.contra patrem,qui ceſſerat filio ſuo Regis protectori,vulgò *Archier de la garde*,quorum cauſæ ſunt cõſeruatori ſanctæ Genouefæ commiſſæ,quòd ceſſio fuit nulla pronunciata, & cauſa remiſſa ad ordinariũ,anno 1538.die vij.Ianuarij in magna camera.

Pater nõ cedit filio priuilegiario.

Areſtum.

De frere à frere.

GLOSSA IIII.

1 PERMITTIT autem hæc ordinatio ceſſionem,quę fit à fratre fratri ſuo ſcholaſtico,tam fauore ſtudij,quàm neceſſitudinis:ſiue ſit frater vtrinque cõiunctus,ſiue ex vna parte tantùm,qui conſanguineus dicitur,vel vterinus:quia iſti omnes fratres ſunt,& ſic vocantur in rubric.de conſang.& vteri.fratrib.in authen.colla.vj.& in l.iuriſconſultus.§.ſecũdo gradu.& §.cognationis.ff.de gradib.affini.Bar.& alij in l.ex facto.ff.de vulg.l.penul.C.de impub.Bald.conſil.ccxviij.ſtatuto.col.j.in ſecundo volu. Roma.conſil. ccccxj.quatuor.col.ij.& Soci.conſi.j.volu.primo.

Frater cedit fratri ſcholaſtico & eius limitationes.

2 Secundò,procedit etiam in ſorore,cùm fratris nomine ſoror contineatur.l.tres fratres.ff.de pact.l.Lucius.famil.erciſ.Et hoc etiam ex cõmuni vſu loquendi teſte Ancha.conſi.clxxxvij.apud me.refert Fely.in prooem.decreta.nu.8.tamen ego putarem,quòd ex communi vſu Franciæ loquẽdi fratris nomine non veniret ſoror:quia alio nomine vocamus *freres*,alio *ſeurs*,nec vulgus vocat *les ſeurs,freres*,Sed ſi Rex fuiſſet interrogatus idẽ dixiſſet:ideo ex veriſimili intentione hoc dico.

Soror cedere poteſt fratri ſcholaſtico.

3 Tertiò,etiam in fratre naturali baſtardo,& vt in proxima gl.ſcripſi.

4 Limitatur in fratre adoptiuo:quia naturaliter frater non eſt ſed iuris fictiõe.l.j.&.l.ſi arrogator.& per totũ.ff.de adopt.ſcripſi ſuperiùs in gl.proxi.

5 Secundò limita,vt ceſſio non poſſit fieri religioſo mendicanti etiã à fratre naturali:quia tolli poſſet ſic mendicitas.Itẽ hi in ſtudio ſunt ratione ſtudij,non litium,& illis dicitur in Euangelio,ſi quis petierit in iudicio à te pal-
6 lium,da ei & tunicam,clemen.eximi.de verb.ſignifi. † Vnde anno 1541.die x.Maij cenſuit Senatus ceſſionem factam mendicanti Dominicano à fratre ſuo naturali & legitimo non valere quoad illum,licet eſſet doctor Theologus:ſed fuit actio monaſterio reſeruata,vt coram iudice ordinario debitoris agere poſſet,quia nihil eſt,quod alienet tantum ſpiritum à ſciẽtia, quàm proceſſus,& à contemplatione.

Religioſo nõ fit ceſſio.

Areſtum.

Proceſſus alienat ab ſtudio & contemplatione.

7 Tertiò,non procedit in fratre ratione militiæ tantùm,qui licet frater vocetur,& multa ob hoc habeat priuilegia:tamẽ debitum cedere non poterit alteri.l.licet.C.de pac.l.cùm allegas.vbi Lucas.C.de caſtrẽ.pecul. li.xj.quia ſecundum naturam hîc intelligimus,& communem loquendi modum.

Quartò,in fratre religioſo,qui ſi nõ ſit naturali cõiunctione iunctus,non

A religioſo ceſſio quando fieri poſſit.

poterit alteri religioſo cedere, licet omnes religioſi fratres vocentur in Chriſto. c. ad menſam. xj. q. iij. ſi tamen vnus monachus habens beneficium vellet cedere ſuo fratri naturali & legitimo ſibi debitum, hoc poterit, nec impugnabitur hæc ceſſio, quòd ſine abbatis vel ſuperioris licentia facta fuerit: quia de conſuetudine regni religioſi poſſidentes beneficia quaſi emancipati habentur: ideo adminiſtrant fructus beneficiorũ, de hiſque diſponunt inter viuos, etiam ſine abbatis & ſuperioris conſenſu. Quia abbas præbendo conſenſum ad antecedens, id eſt ad acceptandum beneficium, videtur eis dediſſe ad conſequens, & ſecundum patriæ conſuetudinem. tex. in l. ad legatum. & l. ad rem. ff. de procurat. Sic iudicauit Senatus Pariſi. anno 1527. die ſeptima Martij.

Areſtum.

Quintò, canonici regulares, ſiue vt nũc multi ſunt irregulares, vel ſecula- 9
res, licet inter ſe vocentur fratres. c. nouit. & ſeq. de his quæ fiunt à pręla. Nõ poterunt tamen ſibi inuicem cedere, vt Math. de Afflict. docet in cõſti. Neapolit. rubri. de fratrib. oblig. part. feud.

Vxor fratris nõ cedit fratri mariti.

Sextò, non procedit in vxore fratris, nec in marito ſororis: tum quod nõ 10
ſit frater, & ſoror, de quibus iſte tex. loquitur: tum etiam quòd non ſint mihi conſanguinei, ſed affines. §. affinitatis. de nupt. in inſtit. l. non facilè. §. affines. ff. de gradib. affini. Adhæc quod nec ex verbis, nec ex mente cõprehenduntur hîc. Etiam de communi loquendi vſu nomine fratris non venit ſororis maritus, niſi cum adiuncto: & quod cum adiuncto profertur, non eſt propriè. l. j. ff. de donatio. Iaſ. in l. j. col. vlt. ff. ſi ex noxal. cauſa agat. & in rubri. de re iudica. Et omnes vxoris conſanguineos ſolemus non ſimpliciter, ſed cum adiuncto vocare pulchros: quia dum maritus pulchrã inuenit vxorem aliâs eam non accepiſſet, & eius conſanguineos: ideo conſanguinei mariti vocant conſanguineos vxoris *beau filz, beau frere, belle ſeur, belle mere*, *beau pere.* Et quod talibus ceſsio non poſſit fieri cenſuit Senatus anno 1528. die xiiij. Decembris, contra Sarde. Bituricen. qui ceſſionem à marito ſororis Bicart, vocato receperat. & idem iudicauit pro Renato Muſeau Andegauen. Contra Ioan. Conte.

Vxoris conſanguinei pulchri vocantur & quare.

Areſtum.

Permitteretur tamen ſi vterq; cederet, tã frater naturalis quàm eius vxor 11
vel maritus & eius vxor & ſoror ſcholaſtici, tunc de rebus cõmunibus hoc ſuſtineri poſſet. arg. l. ſi partem. ff. quemadmo. ſerui. amit.

Frater patruelis cedere debitum ſcholaſtico non poteſt.

Septimò, non procedit in fratre patrueli, qui frater ſimpliciter nõ dicitur, 12
vt plenè ſcripſi in verb. fratri. in forma mand. in princip. per tex. in §. quarto gradu. de gradib. in inſtit. & Barba. in c. in præſentia. de probatio. & quia vulgò *le couſin* non vocatur frater, de quo hæc ordinatio loquitur. Et ſi conditor voluiſſet de hoc fratre patrueli intelligere, expreſſiſſet. c. ad audientiam. de decim.

Et d'oncle à neueu.

GLOSSA V.

Patruus auunculus amita & matertera cedere poſſunt

INTELLIGE patruũ poſſe nepoti ſcholaſtico, necnõ auunculum: cùm vno nomine, *óncles*, vulgò vocentur. Et hic tex. loquitur, *d'oncles*, ergo de vtroq;: quia Gallicus loquẽdi vſus nullam facit diſcrepantiam inter vnum & alterum: nec diuidit, nec

nec separat:nec ego.

Idem dicerem econtrario:quia hoc permittitur tam ratione cognatiotionis,quàm studij fauore:quæ omnia concurrunt,etiam si nepos cedat patruo vel auunculo,vt superius scripsi de filio cedente patri.

13 Idem dicendum est in amita & matertera,cùm masculeum comprehendat fœmineum.l.j.ff.de verb.signifi.& eadem est in istis ratio,quę in masculis patruis,facit l.iurisconsultus.§.auunculus.ff.de gradib.& amita ac matertera vocant nepotem *neueu vulgò:* ergo hîc comprehendentur, etiã si vno gradu nepos,vel patruus iunctus esset:vtpote vterinus, vel consanguineus. Bal.consi.ccxviij.statuto.in ij.vol.vt superius de fratre dixi in glo. proxima.

Idem putarem in patruo magno ex consuetudine loquendi:quamuis de iure aliquid sit dubij.Nam patrui nomine non venit patruus magnus. §. quarto gradu.de gradib.affinit.in instit.tamen quia ex communi loquendi vsu Galliæ,patruus magnus vocatur *oncle*, & nepos vocatur *neueu*, ideo verba legis conueniunt isti: sic & dispositio.l.iiij. §.prætor. & §.toties. ff. de damno infecto.c.indemnitatibus.§.supradicta.de elect.in vj.& quia in dubijs respondendum est pro studio.doct.in l.j.ff solu. mat. & l. in ambiguis. de regulis iuris.

Et quamuis de communi vsu loquendi nepotis appellatione veniat filius fratris,etiam de iure. § quarto gradu.de gradib.affinit.in instit.& in §. similiter.quib.mod.feud.amitta.& hoc probat Barba.in repet.l.cùm acutissimi. col.xvj.C.de fideicom.tamen idem est in alijs,quos prædixi.& vide Bart. & ibi in additio. ad eum in l.si instituta.§.si de inofficioso.ff.de inofficios.testa. & Alex.consi.xlix.in j.vol.

Auquel cas celuy qui cedera,& l'eschollier,â qui ladite cesion sera faite seront tenus de iurer solennellement deuant le iuge.

GLOSSA VI.

1 NOTARE debemus hîc præcipua requisita in cessione facienda scholastico. *Requisita ad validam cessionem.*

Primò requiritur,quòd cedens sit pater, frater, aut patruus,vel de personis superius enumeratis in proxi. glo.

2 Secundò requiritur,quòd is cui fit cessio sit scholasticus:ergo si sit aliter priuilegiarius,illi non fit cessio,vt superius dictum fuit.

3 † Et sufficit quòd sit scholasticus,cuiuscunque sit facultatis,etiam si in grãmatica:vt declarauit senatus Paris. † intelligere tamen debemus scholasticos largè,vt etiam comprehendantur doctores, quibus potest fieri cessio: tum quòd scholastici sunt,id est,libro matriculæ adscripti: tum etiam quia propter quod vnumquodq; tale,& illud magis.l.multo magis.C. de sacrosanct.eccles.c.causam,& ibi doct.de rescri.& idem in baccalaureis, & licentiatis studentibus, vel legentibus, cùm scholasticorum priuilegijs gaudere debeant.authen.habita.vbi plenè scripsi.C.ne filius pro patre,& in tract.nominat.q.xj.nu.15. *Doctoribus licentia.& baccalaureis fit cessio.*

4 (see above)

5 Tertiò requiritur,quòd hic cui fit cessio, sit verus scholaris, non *Scholasticis veris & nõ fictis cedi potest.*

fictus,& pſeudoſcholaſticus:alioqui non gauderet priuilegijs:vt in proœ.ſexti Decretal.patet.Et ego plenè ſcripſi in Scholaſtic. priuil. & dicitur fictus, quando propter iſtam ceſſionem fuit deſcriptus in libro,non quòd velit ſtudere,ſed fingit ſe velle,vt conueniat debitores coram conſeruatore.

Quartò requiritur quod hæc ceſſio facta ſit,antequàm ſcholaſticus con 6
ueniat debitores coram conſeruatore, aliâs poſteà facta non valeret: quia qualitas iuncta verbo debet intelligi ſecundum tempus verbi.l.in delictis. §.ſi detracta.ff.de noxal.ideo noua citatione,& nouo iudicio opus eſſet poſt ceſſionem.l.non quemadmodum.ff.de iudi.l.j.de vſur.

Ceßio debiti ante citationem fieri debet.

Areſtum.

Quintò requiritur,quòd cedens faciat ceſſionem antequam ipſe conue 7
nerit debitorem,aliâs poſteà nõ valeret ceſſio:vt iudicauit ſenatus Pariſ.anno 1521.die xviij.Martij,de ceſſione facta poſt citationem factam corã Pręposito Pariſ.& anno 1529.die iiij.Iunij ceſſio ſic facta fuit annullata, & cedens ad mulctam & expenſas condẽnatus,quia res per citationem eſt facta litigioſa,ideo non debet in alium transferri.c.quia res.xj.q.j.& l.vl.C.de litigio.gl.in c.tenor.de re iudica.Et quando quis poſt cauſam incœptam cedit, non obſtante ceſſione ſcholaſtico,vel alij priuilegiario facta, primus iudex, qui cœperat cognoſcere,cognoſcet ratione litis pendentis:vt iudicauit ſenatus anno 1521. die xv.Aprilis poſt Paſcha.& ſic quoad hoc lis dicitur pendere per citationem.cle.vl.vt lite penden.

Areſtum.

Solenniter iurari quando dicatur.

Sextò requiritur,quòd tã cedens,quàm ſcholaſticus,cui fit ceſſio , iurent 8
vt hîc:& hoc iuramentũ purgat fraudẽ,quam poſſet fortè debitor allegare, l.per diuerſas.C.manda.& quãuis iſte tex.adſtringat tantũ ad iurandũ, quãdo ceſſio fit à patruo nepoti,nõ tamen in alijs, videlicet qñ fit à patre, vel à fratre,nã hîc dicit:*auquel cas*,poſtquã tres enumerauit,ergo in hoc caſu tantum iuramẽtum præſtari vult:verùm quia praxis recepit etiam in alijs caſibus iuramentum:ob id conſuetudo fori eſt ſequenda,l.minimè.ff. de legib.

Septimò requiritur, quòd partes ſolenniter iurent. Et ſic non valeret ſi 9
clàm iurarent:& ſolenniter hîc dicuntur iurare quando iurant coram iudice pro tribunali ſedente,ibi, *deuant le iuge*. facit text.in l.ij.C.de decurio.lib.
j.c.quia propter.in fin.de electio.ibi,ſolenniter publicentur.c. ex tenore . de 10
teſt.Sed coram quo iudice præſtari debeat hoc iuramentum?Reſpon.cedentes coram iudicibus ordinarijs eorum : ceſſionarij verò ſcholaſtici coram ſuis conſeruatoribus:vt patet in declaratione curiæ, in fi.illarum ordinatio. *des priuileges des eſcholiers.*

Octauò requiritur ,quòd ſi minor cedat actionem ad rem immobilem 11
competentem,quòd decretum iudicis interueniat , ſicut regulariter in tali alienatione requiritur.Bar.in l.poteſt.ff.de authorit.tutor.& in l.j. & per totum.C.de præd.minor.quia ceſſio actionis ſpecies eſt alienationis : vt docet Socy.conſi.xxxvij.quidam Nicolaus.col.vlt.in iiij.vol.

Iurari debet ceßionẽ veram non ſimulatam, & quæ dicatur vera.

Que ladite ceſsion eſt vraye,& reale ſans fiction.

GLOSSA VII.

NON O debet iurare ceſſionem eſſe verã,nõ ſimulatam , nec fictã. Et ſic indefinita hîc excludit omnẽ fictionem.c. vt circa . de elect. in vj.& in ſimili dicit iuriſconſul.in l.j. §.fin.ff. de iuſti . & iure,dicens ius

cens ius nostrum veram esse non fictam, vel simulatam Philosophiam, verã intelligere possumus, quòd debitum sit verum, non autem solutum, vel nõ contractum per vsuram, vel aliâs iniustum: aliâs cedi non posset. arg. l. quod seruus. ff. de acq. pos.

Vel fideicommissarius ante restitutam hæreditatem cedere non posset: quia adhuc non debetur ei. l. si mulier. §. ex asse. ff. de iure dotium. Bald. in l. sancimus. C. ad Trebel. sed in hoc Regno cùm mortuus saisiat viuum, & cõsuetudo ponat eum in possessione etiam ante restitutionem, valeret cessio, quantum ad effectum: sed cessionarius agere non posset, antequàm fideicommissarius bona cum effectu haberet.

Item dictam cessionem veram oportet esse, adeò quòd si debitor opponat compensationem contra cedentem, admitti debet, teste Ioan. Fabr. in l. procurator. in fin. ff. rem ratam haber. Bal. in l. & hæredi. §. nos autem, in fin. ff. de pact. & sic iudicauit senatus Delphin. vt refert Guido Pape q. ccccc lxvij. an compensatio, quia cessionarius tunc est imago cedentis. dicit Bald. in c. ad nostram. ij. col. ij. de iureiur. ideo si cedens tantum debebat, nõ poterat exigere, & sic nec cedere: quia compensatio loco solutionis habetur. l. si constat. C. de compensat. Bar. in l. procurator. §. fin. ff. rem ratam haber. *Contra cessionem compensatio opponi potest.*

Vera etiam dicitur de tota summa, vt inferius dicetur: vera etiam dici potest, quando cõstat de debito. Iacob. in l. j. col. v. nu. 30. C. ne liceat potentior. Nam id quod non est, cedi non potest, nec dari. l. si vniuerse, vbi Bart. C. de lega. & de his quæ non sunt, & non apparent, idem est iudicium, l. duo sunt Titij. ff. de testa. tutel.

Decimò requiritur, quòd cessio sit realis: id est facta de illa re, quæ debetur. Vnde si quis debeat mihi decem, & ego cedam scholastico domum illius debitoris, aut aliam rem mihi pro dictis decem affectam, non valebit cessio: quia vera oportet quòd sit, & realis, de re debita, ac sine aliqua simulatione. Alioqui plus debet valere quod agitur, quàm quod simulatè concipitur. l. j. C. plus valer. quod agitur. &c. Et multas species simulationis conscribit Cæpol. in tract. simula. per totum. Alia vide in gloss. seq.

Et pour tourner du tout au proffit dudit escholier.

GLOSSA VIII.

VNDECIMO requiritur, quòd illa cessio ad vtilitatem scholastici tendat, alioqui non valeret, ibi, *& pour tourner au proffit.* &c. quia aliâs facta esset causa iudicij mutandi, quæ reprobatur in rub. ff. & C. de alienatio. iudi. mutand. caus. facta. Et dicitur conuerti in vtilitatem scholastici, etiam si per eum ad alteram peruenerit. l. peruenisse. ff. de verb. sig. ideo si monachus in vtilitatem monasterij prosequatur, valebit, vt quia abbas, & conuentus illi religioso cesserunt: vt superius dixi. *Cessio in scholastici vtilitatem tendere debet, et quãdo vtilitas dicatur.*

Duodecimò oportet, quòd vtilitas tota perueniat ad scholasticum, ibi, *puor tourner du tout.* &c. vnde si cõuentio fuerit facta inter cedentẽ & cessionariũ, quòd dimidia pars debiti pertineat ad cedentem, & dimidia ad cessionarium, nõ valebit illa cessio: quia nõ tendit ad vtilitatẽ totã scholastici. vnde cedens nõ oportet quòd ex hac cessione cõsequatur vtilitatem, intellige pecuniariam, vt in l. si fideiussor. in fi. ff. de leg. l. ab eo. vbi doct. C. de fideicom.

& quamuis cedens satis lucretur, si voluntatem suam expleat.glos.in l.fin. ff.de condict.caus.data:& sic dum cesionarius obtinuerit: tamen hoc lucrum non attenditur:imò totum censetur conuerti in vtilitatem scholastici, si cedens nullum aliud habeat lucrum.

Et ausi que ledit transport se fait de la totalité de la somme,& chose deüe,& pretendue par le cedant.

GLOSSA IX.

Cesio de tota re debita fieri debet.

DECIMOTERTIO, quòd cesio fuerit facta de tota summa, vel de tota re debita:ne pro vna re debitor coram diuersis iudicibus conueniatur:vt in rub.ff.de quib. reb.ad eundem iudi.eatur.c.ex tenore.de rescri.c.dispendia.illo titul.in vj.& ne causę continentia diuidatur. l.nulli. de iudi. C.ideo fuit cesio declarata nulla à senatu, quæ fuerat facta de dimidia parte census, anno 1537.die vij.Feburarij.Et quando pro parte venditur res, & pro parte donatur, cesio simulata præsumitur.l.fi. C.manda. Ioan.de Grassis in tract.de cesio.col.ij.

Arestum.

Receptor Regis vel alius debitũ ea causa cedere non potest.

Arestum.

Decimoquartò requiritur, quòd res vel summa sit cedenti debita, aliás non valeret cesio:vnde si receptor Regius, vel alterius cedat debitum Regis scholastico, non valebit cesio:vt fuit pronũtiatũ in magna camera Paris.anno 1538.die xxiij.Maij, nisi receptor omnia emisset debita, tunc illi deberentur, & ea cedere posset: vel nisi ob negligentiã imputatũ eidem fuisset aliquod debitum.l.periculum.ff.si cer.pe.& sic iste articulus explicat pręcedentem, qui in debito generaliter loquebatur, quod scilicet secundũ hunc articulum nedum intelligatur de debito pecuniario, sed & in quacunq; re debita:vt in domo, prato, vinea & alia re, quę cedi potest scholastico:dũmó fiat secundũ huius tex.decisionẽ:vt dicit iste tex. *Et chose deüe & pretendue.*

Debitum in diẽ cedi potest.

• Quęro, an cessio fieri possit de eo quod in diem debitũ est? Respó. posse: quia in diẽ debitor, debitor est. Ideo solutum ante diẽ non repetitur.arg. l.in diẽ.ff.de condi.indeb.& creditor dicitur ante diẽ.l.creditores.ff.de verb. sig. debebit tamen scholasticus expectare diem, antequam agat:alioqui si antè experiretur, duplicarentur induciæ tẽporis restantis, per §.sed hodie.de exceptio.in insti.licet hodie non soleat illud tempus restãs duplicari. Sed actor ad expensas solet condemnari, & reus ab obseruatione iudicij absolui: quia temere litigauit actor. §.fin.instit.de pœna temer.litigant. l. eum quem temere.ff.de iudic.scripsi in procem.ordinat.in j. Tomo.

Post literas annales etiã debitum cedi potest.

Potest cedi debitum, etiam si debitor impetrauerit literas annales, vel quinquennales:sed scholasticus ante tempus agere non poterit, iuxta l.quotiens.C.de precib.Imperator.offerend.abundè scripsi in tract.de liter.dilator. annal.& quinquenal.suprà in hoc tomo:sed solet hæc cessio parui esse emolumenti.itidem potest cedi, si per litis contestationem deberi posit: vt in popularibus.l.j.& per totum.ff.de popular.actio.l.creditorum.de verb.sign.vel in l.si Titius.ff.de verb.oblig.

Conditionale debitũ cedi nõ potest.

Solui an posit cedenti.

Sed debitum conditionale cedi nõ potest:qa ante cõditionẽ existentẽ nõ dicitur propriè debitum.l.creditores.ff.de ver.sig.l.creditores conditionales. ibidẽ.vbi docui.notãdũ est quòd post istã cesionẽ nõ potest debitor soluere cedenti

cedenti. Et si soluat, non est liberatus: quia nihil apud eũ remãsit. Et quamuis directę actiones regulariter apud cedentem remaneant. l. iij. C. de nouatio. Tamen in ista cessione solẽniter facta directæ remanent inefficaces apud cedentẽ: cum omnino remiserit quicquid iuris haberet. Ideo exigere summam, quã cessit, non potest. Et ita vidi sæpius iudicari: ideo conuentus à cedente poterit exceptionem opponere aduersus cedentem, quòd ipse cessit: vt dicit Bar. in l. facta. §. si hæres. ff. ad Trebel. l. refert, & sequitur Guido Pape in Decis. Delph. q. cccccxxx. qualiter. & Cępol. cautel. clxxxix. tu habes.

Etiam ne solutio fiat cedenti post cessionem, praxis est, vt instrumentum cessionis insinuetur debitori, & ei præcipiatur ne soluat cedenti. arg. l. si fundum. C. de rei vendi. vel potest dari supplicatio iuncta cessionis instrumẽto iudici: in qua cessionarius petat inhiberi debitori, ne soluat cedenti, & iudex hoc concedet: posteà apparitor prohibebit illi iudicis mandatum insequens: & si posteà debitor cedenti soluat, nõ erit liberatus, teste Mansuet. in practi. sua rub. de solutio. §. item cessionarius, & hæc vltima est magis tuta. vide quando transactio, vel confessio cedentis noceat cessionario, per Alexand. consi. xlvj. in v. volumi. & Aufrer. in quæst. cxix. Baldus consil. xxxvij. in v. volumine. *Praxis ne cedenti soluatur.*

Sans en rien reseruer, ne retenir

GLOSSA X.

DECIMOQVINTO requiritur hîc, quòd cedens nil sibi de re cessa reseruauerit, vel retinuerit. Nam reseruare sibi dicitur, si partem aliquam in cedendo, vel aliquid iuris sibi reseruet, quando partem cedit, & partem sibi habere vult: quia tũc cessio non est facta de tota summa: ideo non valet, vt superius dictum fuit, & probatur in l. per diuersas. vbi no. C. mand. vel si cessionarius habita causæ victoria debeat ei cedendi aliquid præstare: tunc hæc reseruatio annullat cessionem, vt hic: facit de hoc verbo reseruare. l. filium. ff. de auro & argen. lega. *Reseruare nil sibi debet cedẽs de re cessa.*

Alia etiam inueni in cõsti. Hispa. necessaria: videlicet, quod pater & filius iurẽt debitũ cessum esse verũ, & quòd cessio nõ est facta in fraudẽ, nec causa molestandi debitores: sed pro filij sustẽtatione. Et quod pater nihil de hoc debito cõsequetur directè, nec indirectè, nec fratres scholaris. Et quòd scholasticus recepta solutione nihil fratribus dabit, vel restituet, nec illi computabitur in sua parte: iurabit etiam pater, quod non misit principaliter filium suum ad studium huius cessionis gratia: vt inueni in dictis constitu. Hispan. & scripsi in scholasticor. priuileg. clxxvij. Alia ibi videre licet. *Alia necessaria in cessione ex cõstitutio. Hispa.*

Auquel cas ledit escholier iouyra dudit priuilege tout ainsi comme des droitz, & actions qui luy competent, & apartiennent de son chef.

GLOSSA VLTIMA.

HIC ERGO patet cessionem valere, quando seruata sunt superius expressa, alioqui in §. præceden. annullatur: sed quia hic §. eam non annullat, ideo seruant curiæ Franciæ, vt istas cessiones non pronuncient nullas: sed remittant debitores coram *Cessio an sit nulla nõ seruatis requisitis.*

conseruatoribus,& alijs iudicibus priuilegiatis conuentos, ad suos iudices ordinarios cum expensis,ad quas condemnant scholasticos actores,doct. in c.fin.de alienatio.iudi.dicunt alienationem in potentiorem bona fide factā valere,per l.qui stipendia.C.de procurato.Spe.in tit.de cessio. §.j.versi.quod autem,quia ille titulus requirit dolum.l.non solum. §.j.ff.de alienatio.iudic. mutand.& superius dictum fuit.vnde ex coniecturis de bona fide apparere potest teste Iacob.in l.j.col.iij.C.ne liceat potentior.Tamen in Francia putarem eam nullam,per §.præceden.idem si non sint seruata ea,quæ hîc statuta sunt,vt in §.j.dictum fuit, licet non soleat pronuntiari nulla,vt proximè dixi.

Delegatio debiti an sine solennitate fieri possit.

Vltimò non licet cedere nisi requisitis his de quibus suprà : nunc quæro an fieri possit delegatio debiti sine hac solennitate , etiam in potentiorem: quod non videbatur:quia cessio generaliter prohibita est, tam hîc, quàm à iure,vt superius dictum fuit.Respon.contrarium existimarem:quia aliud est cessio,aliud delegatio:delegare est vice sua alium dare reum creditori, vel cui iusserit.l.delegare.ff.de nouatio.Nam cessio fit non debitori,id est ei cui nihil debetur:delegatio verò fit creditori,cui debetur:vt d.l.delegare.

Item fit hæc delegatio debiti vel per stipulationem,vel per litis contestationem.d.l.delegare.Alex.consi.x.in ij.vol.& consi.clxxiij.in vij.vol. ac Dec. consi.ccccxxj.in fin.& ista delegatio non præsumitur fraudulenta, quia videtur necessaria:& alienatio necessaria permittitur,licet aliâs alienatio prohibeatur.l.j.ff.de fund.dotal.non alienand.

Delegatio quando fieri possit.

Vnde si scholastico quis debeat decem,illum scholasticus conueniet corā conseruatore.Et ille dicet se in manu non habere pecunias, & verè debere illam pecuniam,vt patet per tale instrumentum:sed rogat illum vt velit accipere talem debitorem,qui in pari summa est dicto debitori obligatus: tunc scholasticus cum authoritate iudicis poterit accipere istum debitorem , & debitum:& posteà conueniet illum debitorem sibi delegatum coram conseruatore.Sed requiritur quòd debitor consenserit huic delegationi.l.j.C.de nouatio.Sed nec habebit iurare,vt hîc:nec requiritur quòd is qui delegauit sit consanguineus:quod est notandum.Alia vide per Specul.in tract. de cessio.& Petr.Iacob.in rub.de actio.in rem,quæ competit ex cessione. Et per doct.in l.penul.& vlt.C.mand.

Opponi quæ possint contra cessionē

Vltimò quæro,quid possit opponi contra cessionem? Respon. primò, quòd cedens non potuit cedere : quia furiosus, infans, aut minor , qui non possunt alienare , nec cedere, vt superius scripsi: & sic impugnari cessio potest ratione personæ cedens . gloss. & Bartolus in l.potest . ff. de authorit. tutor.

Impugnari etiam cessio potest ratione potestatis , vtpote quia in potentiorem facta fuit,vt in tit.C.ne liceat potentior. & superius dixi artic.j.

Solet etiam impugnari cessio,si titulus donationis vel alius in instrumēto cessionis non sit descriptus. glo.& doct.in l.j.C.ne liceat potentior.& Panor.in ca.fin.de alienatio.iudic.

Adhæc impugnari cessio potest ratione iuris , vtpote quia fideicommissarius cessit ante restitutam hæreditatem,quod non potest.l. si mulier. §.

lier. §.ex asse.ff.de iure dot.vbi Iacob.post Bald.in l.sancimus.C.ad Trebel. dixi suprà in glo.sexta.

Item ratione fraudis & simulationis impugnari potest, vt si minori pretio sit vendita.l.ab Anastasio.C.manda.debet tamen haberi ratio expensarum litis.glo. in l.per diuersas.ibidem.Barto.in l.j.ff.de impens. in reb. dotal. fact.refert Iacob.in d.l.j.C.ne liceat potentior. superius etiam de fraude & simulatione dixi,maximè in gloss.vij.quia res litigiosa , vel quæ esse debet, non tantum valet, sicut alia.arg.capitu. cùm Ioannes.de fide instru.

Etiam ratione cessionarij impugnatur cessio.authen.minoris.C. qui dari tutor.possunt.Nam tutor non potuit cessionem à pupillo accipere: nec pater potest acceptare cessionem contra filium, nec filius contra patrem, nisi in casibus, in quibus inter eos obligatio contrahi potest,per tex.iuncta glo. in l.si pater. §.quæ debitorem.ff. de iure dot.l.omnes.de actio. & obligatio. Iacobi. in d.l.j.alia poterunt colligi ex ibi not. & in l.pe. & fin. C. mand. & cum his finem faciam,Gratias Deo optimo maximo semper (vt opus est) agens. Amen.

Spes mea Christus.

Lugduni,
Sumptibus Sennetoniorum fratrum,
Excudebat Matthias
Bonhomme.

REBUFF
IN CONST
REG. CALL

TOM. II.

colorchecker CLASSIC
calibrite
mm